

A VILÁG TÖRTÉNELME

A NAGYKÖZÖNSÉG SZÁMÁRA

SZERKESZTI

ENDREI ZALÁN

A világ minden részében levő gyűjtemények híres műemlékeinek eredeti fényképeivel, eredeti adatok, képek, romok után újjáalkottott szemléltető képekkel, hiteles arcképekkel, okmányok utánzataival, korhű jelmez-képekkel, többszínű szövegközti képekkel. Sokszínű mfmellékletekkel, térképekkel, származási táblákkal

II. KÖTET: AZ ÓKOR KLASSZIKUS NÉPEI
A GÖRÖG NÉPEK TÖRTÉNETE

KIADJA
«GLÓBUS» MŰINTÉZET ÉS KIADÓVÁLLALAT R.-T. BUDAPESTEN
1906

A VILÁG TÖRTÉNELME

KLASSZIKUS NÉPEK

I. RÉSZ

A GÖRÖG NÉPEK TÖRTÉNETE

ÍRTA:

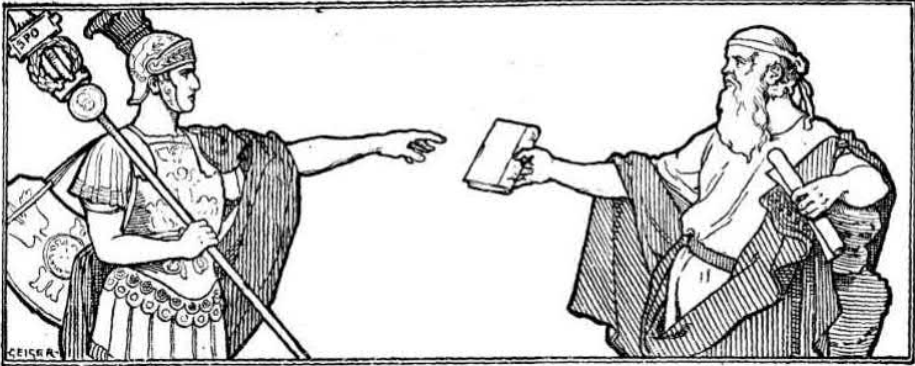
ENDREI ZALÁN ÉS FEKTEN KÁROLY

AZ ÓKOR TÖRTÉNELME II. RÉSZÉNEK 1. KÖTETE
33 MŰVÉSZIES, SOKSZÍNŰ MŰMELLÉKLETTEL, 364 SZÖVEGKÖZTI FEKETE ÉS
5 SZÍNES KÉPPEL, MŰEMLÉKEKKEL, JELENETEKKEK, 2 TÉRKÉPPEL,

KIADJA

«GLOBUS» MŰINTÉZET ÉS KIADÓVÁLLALAT R.-T. BUDAPESTEN

Szedték és nyomták ezt a könyvet a « G l ó b u s »
műintézet és kiadóvállalat részvénytársaságnak
nyomdájában, Budapest, VI. kerületében,
az Aradi-utca nyolczadik száma alatt,
kétezerháromszáz és kilenczven év-
vei a maratoni győzelem után,
a kereszt jelének huszadik
századában, az egy-
ezerkilencszáz és
hatodik esz-
tendejé-
ben.

Előszó a görög népek történetéhez.

klasszikus népek cím alatt két kötetben adjuk az ó-kor történetének azt a részét, amelyet a közönség az „ó-kor“ elnevezés alatt rendszeren keres: a görögöknek és rómaiaknak történetét. Ezzel a két kötettel teljesen szolgálni akartuk azt a célt, amelyet ez a vállalat kitűzött maga elé, hogy a műveltség könyve legyen, hogy ennek a munkának az elolvasása után a nagy közönségnek ne legyen még külön segédkönyvekre szüksége. Így fontosnak, a közönség érdekét szolgálónak tartottuk görög mitológiát is adni a munkában; a vallás ismertetésénél beillesztettük a görög mitológiának minden olyan mondáját, amit a művelt közönségnek ismernie kell.

Ennek a kötetnek a szövegénél mindig szem előtt tartotta a szerző azt, hogy oly dolgokat vegyen fel, ami a közönségnek szórakoztatóan adja meg azt a műveltséget, ami egyébként csak nehéz, hosszú tanulmányok által érhető el, de ami a lélek nemesbüléséhez okvetlen szükséges.

Ezt a két kötetet már nem egyetlen szerző írta, mint az elsőt, hanem ebben többen dolgoztak.

Mikor pedig az olvasó ezt a kötetet kinyitja, tegye úgy, hogy a szabadsá» meg a «függetlenség» szeretetnek és a népjogoknak bibliáját nyitja ki, mert különösen a görögök története tár elénk örökidőkre szóló, népeket oktató nagy tanulságokat.

A görögök történetében a mitológiát a munka szerkesztője, a történelmi részt pedig Fekten Károly és a szerkesztő együttesen írta.

Budapest, 1906.

A szerkesztő.

TARTALOMJEGYÉK.

I.

GÖRÖG MITOLÓGIA.

A görög istenek világa. A görög istenek, a görög hitregék.....	5
A görög hősrégék. A görög mondái hősök: Perzeusz, Tézeusz, Ödipusz, Herakles; a görög hős mondák; Az argó hajósai, Orfeusz, Atrusz és Tiésztesz, a trójai háború, Odisszeusz— _ -	67

A GÖRÖGÖK TÖRTÉNETE.

A görög népek. Bevezetés	1
A görög törzsek és földjük	8
A görög őskor és emlékei. Mikéne, a mikénei korszak, a Schliemann-féle ásatások eredménye, Schliemann életrajza	249
A mikénei idők utáni kor. A királyok, az oligarkák, a tirannusok és a nép uralma. Lykurgosz, Spárta, Olimpia; az olimpiai, a nemeai, az isztmoszi és a delfoi játékok	205
A spártai és a messzenei háborúk. Arisztodemosz, Tarrent alapítása, Arisztoménesz, Eira magaslatain, Arisztokratesz, Tirtalesz Tegea ellen. A spártai szövetség	323
Az isztmoszi államok. Korintosz, a bakkidák' Szikion, Megara	364
Athén. A mondái alapítás, Medon, a tizenhat árkon, az areopag, Kélon, Kleisztenesz es törvényei, Izagorász, Kleoménesz, Hippiasz	381
A perzsa háborúk kora. Miltiádesz, a maratoni diadal, Arisztidesz, Themisztoklesz, Demaratosz, Kleoménesz, Delfoi jóslata, Termopilé, Leonidász hősi halála, Euribiádesz, a szalámiszi győzelem, a pláteai csata, Pauzaniász, a mikalei győzelem	417
Két küzdelmes évtized története. Az athéni falak felépítése. Pireusz kikötő, Pauzaniász, Themisztoklesz halála, Kimon, Tázosz szigete, he-lota-lázadás Lakóniában és Messzenében, Korinthosz és Égina Athén ellen.	492
Periklész kora. Periklész; színházi kedvezmény, törvényszéki napidíjak, a tanagrai ütközet, Kimon visszatér Athénbe, a déloszi szövetségpénztár, Fidiasz, Aszpázia, Eszkilosz, Szofoklesz, Euripidész, a görög színház, Tukididész, a számoszi háború	527

X

A peloponnézusi háború. Epidamnosz, Koridra, Potideja, Arkidámosz, Periklész beszédei, dögvész Athénben, Periklész halála	490
A háború Nikiász békéjéig. Kléon, a mitiléniak, Plátea ostroma, Peitiasz, a korldrai harc, Pilosz ostroma, Spárta békét kér, a delioni csata, Nikiász békéje	627
Szerencsétlen hadjárat Szicziában. Hiperbolosz, Alkibiádesz, Szicília, Gélon, Hamikár, Himera	679
A dekeleai háború. Dekeleia, Agisz, Frinikosz. Peizándrosz, Tisszafernesz, az előkelők összeesküvése, Paralosz, Traszibulloz, Protagorász, Teraménész, az abidoszi ütközet, a kizikkozi győzelem, Liszandrosz, Konon, az arginuszai ütközet	721
Harmincz zsarnok Athénben. Szokrátesz, Pauzaniász Pireuszban, Kejrizifosz, Xenolon Bizáncban	767
Spárta nagyhatalma megtörik. Agezilaosz, Timokrátesz, A koroneai ütközet, Antalkidász békéje, Pelopidasz, Epaminondasz, Théba, Kleombrotész, a leuktraigyőzelem	809
Théba dicsőséges kora. Jazon, thesszaliai fejedelem; Mantinea. Messzene helyreállítása, kinoszkefaloszi ütközet	845
Mantinea után. — Fent éjszakon új hatalom támad. A makedónok, Amintász fia, Sándor; Perdikkász, Arkelaosz, Fülöp, Az első szent háború. Görög műveltség	863
A görögök függetlenségének utolsó küzdelmei. Eubulosz, Ezkinesz, Izo kratesz, Fokion, Demoszthénéz, Elátea, a keronnei csata; a korintoszi szerződés	896
Nagy Sándor. Sándor ifjúsága; Granikosz, Efezus, az isszoszi ütközet, Sándor Tirusz előtt, a gaugamelai csata, Dáriusz halála, Sándor Indiában, Sándor halála	492
Az utódok uralkodása. Egeusz Sándor, Herkulesz, Arrhideusz. Antigonusz, a Ptolomeuszok	959
A görögök története főbb eseményeinek időmutatója	965
Kis mutató a történelem előadásában nemtárgyalt, de gyakrabbanemlített görög írókról	967

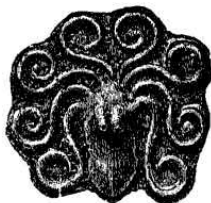
MŰMELLÉKLETEK.

Apollon	28
A méloszi Afrodite	44
Hermész	60
Tezeusz	92
Az Amazonok vadászaton	132
Laokoont és fiait megölik a kígyók	172
Kirke feloldja Odisszeusz társait a varázslól	220
Odisszeusz megöli a kérőket	236
A mikenei korszakból való arany emlékek	288
Mesteremberek műhelye Attikai csészéken	304
Ládász	320
Periándrosz	368
Athéné szentélyében	416
Miltiádesz	424

Temisztoklesz és Euribiádesz	464
Szofoklesz	560
Színház Athénben	568
Az athéni Dionizosz-színhász romjai	576
Az Erekteion	608
Periklész.....	624
Az Akropolisz Periklész korában	650
Görög építészet színes ékítései.....	673
Az Akropolisz romjai	690
Az athéni foglyok a szicíliai kőbányákban.....	722
Demoszthenész	842
Diogénes	890
Nagy Sándor (a Louvre-ban levő mellszobor)	930
Nagy Sándor (színes arczkép).....	938
Nagy Sándor (a british múzeumban levő fej)	980
Nagy Sándor és Dáriusz Isszosznál	962
Nagy Sándor táborában	954
Nagy Sándor halála	958
Hefesztion máglyája	960
Szaffó	962

TÉRKÉPEK.

A görög föld térképe	2
Nagy Sándor útja Ázsiában (térkép)	364

Helyreigazítás.

Az 573-as oldalon a „Trakhiszi nők“ technikai tévedésből az Euripidész tragédiái közé került. Nehogy ez megtévesztést idézzon elő, ideiktatjuk a helyreigazítást, hogy a „Trakhiszi nők“-et Szofoklesz írta és nem Euripidész.

A mitológiai részben illusztrálásra felhasznált eredeti görög műemlékek, melyek a szobrászat fénykorából, kiváló művészekről származtak:

Afrodite.....	46, 48, 66 129
Alvó Ariadne	57
Amazon.....	115
Apollon	18
Artenisz.....	27, 45
Dionizosz	56
Efezosi Artemisz	45
Erosz es Pszike	49, 50
Ganimédesz	62
Héra	12
Heraklesz	106
Kentaur	73
Menelaosz	131
Omfale	121
Oresztész és Elektra	183
Paliasz Athéné.....	9, 16
Perzefone	51
Perzeusz	68
Szatiroosz	61
Szilenosz	54, 55
Zeusz	7

A GÖRÖG NÉPEK TÖRTÉNETE.

„Görögország nem halt meg, tovább él minden fogékony lélekben és a láng-lelkű görög fiak, mint az égi csillagok, örökké szórják sugaraikat, melyek a fogékony szívben csillogó fényt támasztanak és a szépek és nemesnek csiráit kivirágoztatják.

J a c o b s .

Múlhatatlan dicsőségű népről szól most az ének. Az eddig ismert népeknél sokkal fiatalabb, sokkal később kifejlődött, mereteket, tudást sokkal később szerzett népekről szól most a történelem, de nevüket arany betűkkel jegyezte fel, mert ismeretekben, tudásban, szellemi nagyságban túlszárnyalták mestereiket, az addig élt művelt népeket, a tanítókat: a keleti népeket.

Egyiptom már harmadik hanyatlását élte meg, amikor a görögök még semmivel sem voltak különbek a nomád, műveletlen népnél; Asszíriában, Babilóniában már könyvtárak állottak, amikor a görögök még írni sem tudtak, mégis, mihelyt megismerték a keleti műveltséget, mihelyt megtanulták az írás mesterségét, egyszerre szárnyra kelt a görög népek szelleme és néhány század alatt megtanulta mindazt, amit mesterei évezredek alatt teremtettek, alkottak a művelődés terén és mihelyt eljutott oda, ahol azok voltak, már túl is szárnyalták azokat. A friss, erős, gazdag görög szellem tökéletesítette mindazt, amit tanult és olyan alkotásokkal remekelt, hogy azok örök időkre, máig és amíg szellemi élet csak lesz e földön mintául, tanítául szolgálnak.

A görög nép hálás tanítvány volt és leróta kötelességét. Amit a keleti népek évezredek át szellemi kincseket gyűjtöttek, azt a görögök átvették

és még tetézték, csinosították, tökéletes becsűvé tették és úgy hagyták tovább az utókorra.

Így nem vezett el az emberiségre az emberi szellem fejlődésének, ismereteinek kincshalmazát soha, mert egyik nép átadta a másiknak és az ismét tovább származtatta. Ebben a hivatásban a görög nép fényesen teljesítette kötelességét, mert tökéletesített, finomított alakban újjá gyúrta az előtte letűnt évezredek műveltségét és mint hatalmas szellemi örökséget hagyta a görög tudást és művészetet a későbbi népekre.

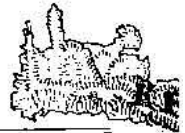
De nemcsak a tudás-, a művészet-, az ipar-, a látható és fogható ismeretekben lett a görög nép nagy s hagyott reánk nagy kincseket, a mindennapi élet tudását, a társadalmi élet és rend kitűnő szabályait, -igazságait, a nemzeti érzés ápolásának kötelességét, a szabadságszeretetet, a nemzeti függetlenség iránt való törhetetlen ragaszkodásnak, honfiúi áldozatkészségnek, hazát védő hősiességnek hervadhatatlan dicsőségét, a lelkesülés roppant hatalmú erejének tanító példáját.

Nagyszerű, fenséges a görög népek története, mert annyi nagyságot, dicsőséget, kiválóságot, erényt őriz, hogy magának a görög történelemnek megismerése megnemesíti a lelket. Ha csak kissé fogékony lelkűjét lapozza át a görög történelmet, hatását érezni fogja, mert törekedő lesz az ifjú, erényes a leány, fenkölt gondolkozású a nő és aczélos a férfi akarata, ki-tartása, ereje.

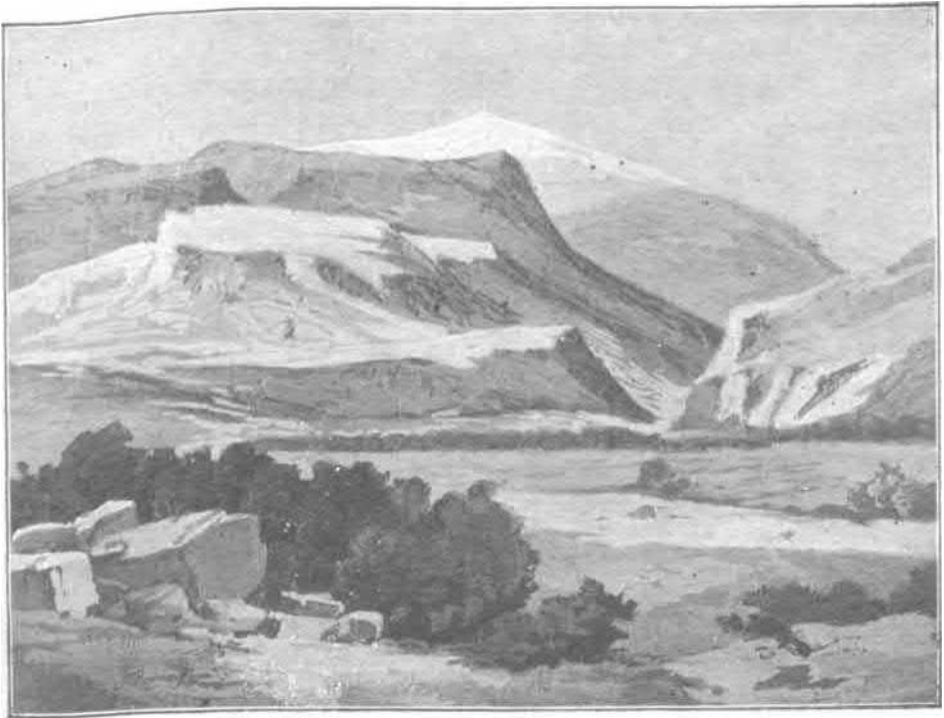

**A GÖRÖGFÖLD
ÉS AZ
ÉGEI TENGHER PARTVIDÉKE**

A Parnasszus hegye.

A GÖRÖG TÖRZSEK ÉS FÖLDJÜK.

A szia szívéből, mikor az árja népek nagy törzsekre szakadtak, elváltak és más-más irányban indultak el új hazát, új földet keresni, akkor indult el a több nemzetségből állott nagy néptörzs, melyet ma görög népeknek hívunk.

A görög néptörzs útja az ősi földről egészen a mai hazájáig ismeret-történelem előtt, nem tudjuk merre, hogyan és mennyi idő alatt jöttek.

Valószínűleg több század éven át tartott a vándorlás, mert közbe le-le települtek, amit az mutat, hogy különböző nemzetségek nem egyszerre értek Európába; mikor az egyik letelepült törzs jólétének híre eljutott az útközben letelepültekhez, amelyek sem megfelelő, sem nyugalmas helyet nem találtak, utána költöztek a már előbb, régebben Európában megtelepült törzsnek és annak a szomszédságában találtak új hazát.

A legrégebb görög törzs elnevezése az: ahájoszok és amikor a többi törzsközt az volt a legnagyobb, akkor az összes görög népet ahájoszoknak

nevezték, a későbbben általánossá lett „hellének“ elnevezése is valamikor csak egyik törzsnek a neve volt.

A „görögök“ elnevezés a legfiatalabb és a latinok elnevezéséből származik, amely egyik görög városnak és megyéjének a nevéből alakult. Azt a várost Graia-nak hívták; annak a városnak a lakóival érintkeztek a latinok először, talán kivándoroltak és a latin földön kerestek hazát s azontúl minden népet, amely a Graiakkal rokon volt graiknak, latinosan g r a e c i - nek nevezték. Ebből a névből lett azután a „görögök“ elnevezés, mely általánossá vált.

A vándorló görög törzsek a Balkán félsziget déli részét foglalták el és első megtelepülésük Dodona tájékán lehetett, Dodona volt a görögök legrégebb és legtekintélyesebb jósdája. Azokat a nemzetségeket, melyek ott települtek le e ó l o k - nak hívják, a eólok után nem sokára érkező nemzetségeket j ó n o k - nak nevezik. Ennek a két nemzetség csoportnak a letelepülése után sokkal később jöttek a d ó r o k - nemzetségei.

A nagy terület, melyen idővel a görög törzsek elhelyezkedtek sok apró államcskára oszlott. Az a föld, melyen Dodona állott, ahol az első megtelepülések alkottak országot az Epirusz volt, mellette feküdt Tesszália. Ez a két nagyobb terület foglalta el Észak-Görögországot.

Közép-Görögországban már több vidék volt: Akarnania, Etólia, keleti és nyugati Lókrisz, Dórisz, Fókin, Böoczia és Attika, melynek fővárosa volt Athén, melynek középpontja a híres Akropolisz fellegvár; végül M e g a r i s z.

Dél-Görögországban vagy Peloponneszuson a következő kis államok voltak: Korinthia, Szikonia, Fliázia, Argolisz, Lakottia, fővárosa Sparta, Messzenia, Árkádia, Elisz, Ahája.

A görög tengeren tele vannak szigettel, melyeknek mindegyike egy-egy kis állam volt, melyen a görög nép érdekes élete ép úgy folyt, mint a száraz földön.

A szárazföldről és a szigettengertől délre fekszik Kréta szigete, mely igen tekintélyes, hatalmas sziget, hossza 280 kilométer. A görög szigetekre azonban sok bevándorló érkezett Fönikiából.

Fönikia nem volt nagy ország, de annál több zaklatást kellett elszenvednie egyiptomiaktól, asszíroktól, babilonoktól, perzsáktól, így a kivándorlás gyakori volt. A legszívesebben a görög szigeteket keresték fel, amit a görögöknek nem volt okuk megbánni, mert az ő révükön jutott az egyiptomi, a keleti műveltség legnagyobb része a görögökhöz.

Egyik-másik szigeten még gyorsabban haladt a műveltség, mint magában Görögországban, de sajnos, legtöbbször a szigetekben a művelődés, az ismeretek és az érzékek finomulása elfajulásokat szült, amit főleg az erkölcsi élet sinylett meg; a görög szigettengerben egy-egy városban olyan erkölcsök harapóztak el, melyek közmondásossá tették egyik-másik sziget nevét.

Az áthéni fellegvár és a Thezeus temploma.

A GÖRÖG ISTENEK VILÁGA.

A görögök vallásukat az őshazából hozták magukkal, az ő isteneik őse, akitől a többi isten is származott, az ég, a mindent átfogó ég volt: Uránosz, mint a hinduknál Varuna.

Az idők kezdetében, a görög hitrege szerint, alaktalan, zavaros, nagy gözkörben, zűrzavarban, a kaosz-ban lebegett a föld, a Gea, ez a káosz-ból létre hozta az eget, Uránoszt; a roppant hatalmú és szép Uránoszba maga Gea szerelmes lett és egybekelt vele. Ebből a házasságból származtak a természetnek, az égnek és a földnek az őserői, az istenfiak.

Az istenfiak háromfélék voltak: Uranosz legszebb gyermekei, azok voltak a titánok, azokat az atyjuk után Uranidáknak, Uranoszfiaknak is nevezik. Az Uranoszfiak hatan voltak. Koiosz, Kreiosz, Hiperion, Japótosz, Okeánosz és Krónosz. A hat hatalmas istenfiúnak hat nővére is volt. Thei, Rhea, Mneemozine, Phoibe, Thétisz, Thémisz.

A hat testvérpár után, három egyforma fiú következett, ez volt az istenfiak második csoportja, a hekatonkeirek, vagyis a százkezű lények. Ezek az istenfiak hárman voltak: Kottos, Briareosz és Gigesz. Ezek voltak a háborgó tengerek, hullámok roppant erejének istenei.

Uránosz fiainak harmadik csoportja, a K i k I o p s z fiúk voltak; első Brontesz a mennydörgésnek, a második Sztereopesz, a villám és a harmadik Argesz a villám fényének istene volt.

A kiklopszok óriások voltak és csak egyetlen szemük volt a homlokuk közepén. Ezek az istenfiak voltak a viharos, villámos felhőknek az istenei. Lakásuk a tűzhányókban volt, különösen az Etna hegyében.

Uranosz fiai mind roppant hatalmúak voltak és atyjuk Uránosz maga is megdöbrent, mikor óriási erejű fiait látta, végre is féltékenység vett rajta erőt, féltette hatalmát a fiaitól, ezért letaszította őket az alvilágba, a Tartaroszba és ott börtönbe zárta őket.

A gyermekeit szerető anyja, a föld, Gea azonban nagyon búsult fiai után és elhatározta, hogy inkább Uránoszt áldozza fel, de kiszabadítja fiait.

Gea maga készített különös ércsarlót és azt oda adta Krónosz fiának, aki a sarlóval kezében megtámadta atyját Uránoszt, és azt halálosan megsebesítette. Uránosz vére ráömlött a földre és minden csepp vér megtermékenyítette azt és így születtek Uránusz vércseppjeiből a g i g á s z o k, a sárkánylábú óriások; azonkívül a bosszúálló, üldöző szellemek, a e r i η η ι é z e k, vagy latin nevükön a f ú r i á k.

A fúriák voltak az apagyilkosok üldözői, jelképül annak, hogy ők is apagyilkosságból származtak.

Az üldöző szellemektől, az erinniszektől a görögök roppantul féltek és félelmükben elnevezték azokat j ó a k a r ó k n a k : eumenidáknak.

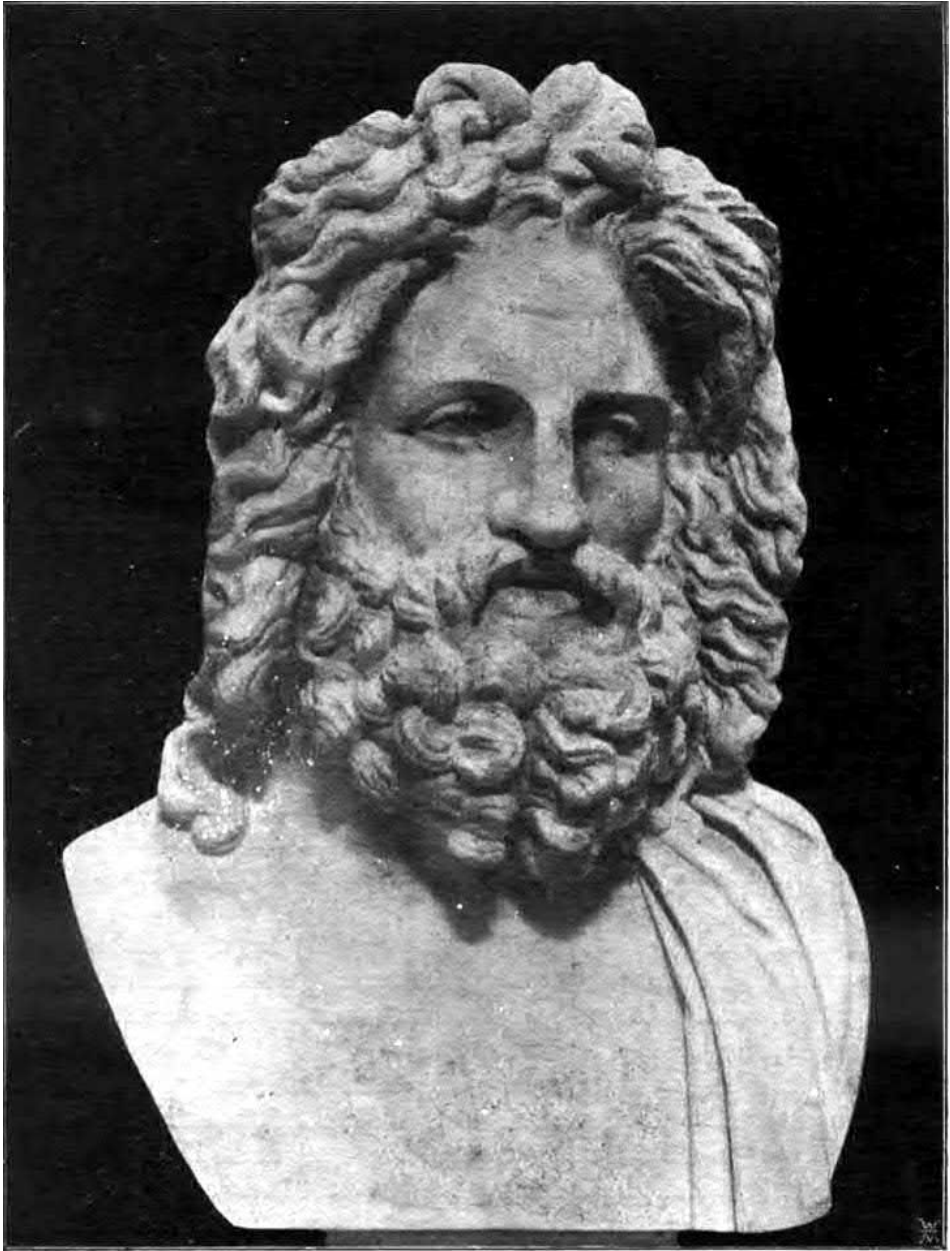
Mikor Kronosz atyját megölte, kiszabadította valamennyi testvérét és minden titán feleségül vette egy-egy nővérét és nagy istencsaláddal népesítették be az eget.

Kronosz, aki a testvéreit kiszabadította, átvette az istenek felett a kormányzást és egybekelt Rheával. Az isteni házasságból hat istengyermek származott, még pedig három leány és három fiú. Hesztia, Demeter és Héra volt a három leány, Hadesz, Pozeidon és Zeus volt a három fiú.

Kronosznak azonban azt jövendölték, hogy az egyik fia ép úgy meg fogja fosztani az uralomtól őt is, mint ahogy ő tette atyjával, Uránoszszal. Ez a jóslat roppantul felháborította Kronoszt és sorba felfalta a gyermekeit; amikor azonban Rheának a hatodik gyermeke, Zeus született, aki valamennyi testvérénél tökéletesebb volt, az anya csselfogáshoz folyamodott, hogy legkisebb fiát megmentse. Mikor Kronosz követelte, hogy adja át a fiút, hogy lenyelhesse, Rhea nagy követ pályázott be és azt adta oda Kronosznak, aki dühében azt hitte, hogy lenyelte a legfiatalabb gyermekét is.

Mihelyt Rhea megmentette a kis Zeuszt, azonnal elvitte Kréta szigetére, ahol a Dikte nevű hegynek a barlangjában elrejtette.

Ott azután az erdő tündéreit, a nimfákat és az állatokat kérte meg, hogy táplálják, ápolják a kis istenfiút. Az állatok és a nimfák szívesen vállalkoztak. A méhek hordták a mézet, a sas hordta az istenek különleges ételét,

Zeusz a görögök főistene.

A reánk maradt leghíresebb Zeusz-szobor, jelenleg Rómában a Vatikánban őrzik.

az ambróziát; Amáltheia, a kecske, pedig szoptatta a kis Zeust. Nehogy a csecsemőisten sírása felhallassék Kronoszhoz, Rhea a szolgálait rendelte a csecsemő köré és azoknak a kis Zeus körül folyton lármát kellett csinálniuk, táncolni, zenélni, pajzsaikkal zajt ütni, hogy ez a láрма elnyomja a kis isten sírását.

Idővel a kis Zeusz felnövekedett és amikor erős ifjú lett, szövetekezett vele az anyja és ketten kényszerítették Kronoszt, hogy az elnyelt gyermekeit adja ismét vissza és Kronosz kénytelen volt a felfalt öt gyermekét ismét kiadni.

Zeusz azután a testvéreivel egyesülten megfosztotta atyját, Kronoszt az uralomtól és az istenek trónját ő maga foglalta el.

Csak hogy az új uralommal meg Kronosz fivérei, Uranosz fiai, a titánok nem voltak megelégedve és fellázadtak Zeusz ellen. Az istenek két táborra szakadtak, az Uranoszfiak és a Kronoszfiak pártjára. Zeuszhoz, tehát a Kronoszfiak pártjához, ugyan több titán is csatlakozott, mégis nagyon nehéz és hosszú küzdelem dúlt a két istentábor között.

A két istentábor két hegyen állott. Zeusz tábora az Olimposz-hegyen, a lázadó titánok pedig Japétosz vezérlete alatt a Óthrisz hegyen állottak.

Zeusznak a titánok közül rendíthetetlen híve volt Okeanosz, akinek a leánya Sztix és négy fia Zelos, a hevülés; Krátosz, az erő; Bia, az erőszak és Niké, a győzelem lankadatlan harcos volt.

Japétosz azonban roppant hatalmas ellenfél volt és a hosszú harcban végre úgy fordult a küzdelem, hogy már-már győznek a titánok és Zeusz elveszti a döntő csatát és azzal az uralmat. A küzdelem válságos óráiban Zeusz kiszabadította a börtönükből Uránosznak a Kiklopsz és Hekatonkeir fiait, akiket Kronosz nem szabadított ki.

A kiszabadult istenfiak magukkal hozták roppant fegyvereiket, azokkal Zeusz táborába állottak és megkezdték a harcot a titánok ellen villámmal, menydörgéssel, túzzal, földrengéssel; a Hekatonkeirek óriási szikladarabokat hajigáltak a titánokra, melyek lezúzták azokat.

Ezeknek az óriási isteni erőknél a kiszabadulása és roppant támadása eldöntötte a harcot, a titánok elbuktak és a Kronoszfiak lánczokba verték őket és az alvilágba sötét ércbörtönbe zárták, ahol azóta Zeusznak egyik leánya, a sötétség istennője, H e k a t é ő r z i az ércbörtön ajtaját.

Zeusz maga is hősiesen harcolt; ellene a titánok rettenetes szörnye, Tifon indult, melynek az ereje ellenálhatatlan volt. Tifon Geának és az alvilágnak volt a fia. Zeusz hatalmas villámcsapásokkal terítette le a reá támadó Tifont, amíg az is tehetetlen lett és lekerült örökre az alvilágba. Zeusz diadalmat ült s örökre biztosította magának az istenek trónját.

Kronoszban a görögök az időt és a természetnek érlelő erejét személyesítették meg. Benne látták azt az erőt, mely új életet hoz létre, azt érleli, de azután el is pusztítja és újra új élet támad a meglévő helyén. Maga

az istenek harcza is megszemélyesítése volt azoknak a természeti átalakulásoknak, amelyek tomboltak a földön, mielőtt az ember azon megjelent.

Amikor az egész föld csupa forrongás, földrengés volt, amikor tűzhányók kitörése, földrészek támadása és süllyedése egyre más és más alakot adtak a földnek, azt a korszakot, amikor a föld színét a benne romboló erők még egyre megváltoztatták, azt a kort személyesítették meg a görögök az istenek harczában.

Az emberi képzeletnek igen szép költeménye az, hogy, mikor a föld olyan roppant változásokat szenved, amikor sziklák, hegyek tűnnek el a föld mélyébe és másutt a puszta síkon bérezek támadnak, hegységek szakadnak ketté, tengerek nyomulnak oda, ahol szárazföld volt, ezeket az óriási természeti harcokat istenek küzdelmének tartja.

Rheát a görög nép mint az uralkodó istenek anyját tisztelte; de iránta való tisztelet megközelítőleg sem volt olyan nagy, mint a tőle származó uralkodó istenek iránt.

Pallasz Athéné.
Zeusz fejéből sisakkal, pánczélosan pattant ki. A hősi harcznak, a tudásnak, művészetnek, az emberi műveltségnek az istennője.

A görögök főistene az istenek felett való uralkodást megszerzett diadalmas Zeusz volt, akit más-kép Kronidesznek, vagyis Kronosz fiának neveztek Zeusz a titánok felett aratott győzelem után megosztotta a világ feletti uralmát testvéreivel.

A három fiútestvér Zeusz, Pozeidon és Hádesz így osztozott a világon: Zeusz marad az ég és a föld feletti világnak az ura, Pozeidon a tengereknek és az összes vizeknek lesz az istene, Hádesz pedig az alvilágnak. Maga a föld mind a három istenfiúnak közös tulajdona, de Pozeidon és Hádesz elismerik Zeusznak a felsőbbségét.

Zeusz szolgálatában áll a villám, a mennydörgés, a vihar, az eső, tehát ő tőle jön az áldás is a földre, amint ő küldi a büntető tüzet is a villám alakjában. A legrégebbi időkben mint a jótékony eső adóját tisztelték különösen.

Zeusz első felesége egyik titánnak, Okeánosznak volt a leánya, Metisz. Zeusz azonban megtudta, hogy Metisztől roppant okos gyermekei lesznek és egyik fiának akkora ereje lesz, hogy megfosztja őt a tróntól.

Zeusz ekkor elnyelte Metiszt, mielőtt első gyermeke, akit már szive alatt hordott, megszületett volna. Így azután a nagy észbeli tulajdonságok mind Zeusz hatalmát erősítették, gyarapították. Mikor pedig Zeusz érezte, hogy Metisz gyermeké-

nek meg kellene születnie, hatalmas kalapácsütéseket méretett a homlokára mire Zeusz fejéből hirtelen kipattant teljes fegyverzetben Athéné istennő.

Zeusz azután saját nővérét, Hérát vette feleségül, akitől három isten gyermek származott, Hébe, Áresz és Hefaisztosz. Zeuszt azonban a hitmondák igen kikapós férjnek ábrázolják, aki gyakran csapodárkodott és azzal igen féltékenynyé tette Herát^ aki később folyton örködött férje felett; Zeusz azonban úgy kerülte ki Héra éberségét, hogy különböző alakokat öltött.

Ezekből a szerelmes kalandokból azután félistenek, hősök származtak.

Thezeusz temploma

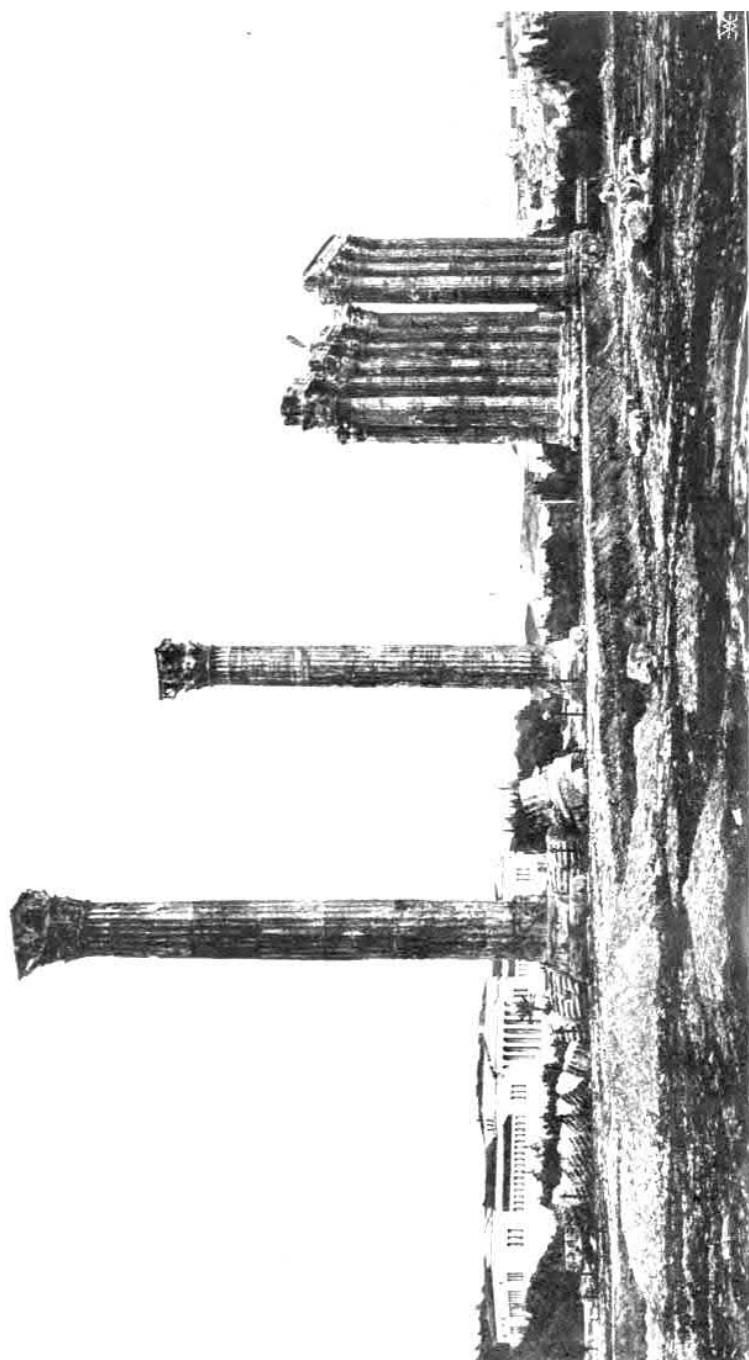
A görög templomok mind ehhez hasonlóak voltak, ha nagyságra, oszlopfökre el is térlek

A főistennek, az ég urának ez a csapodársága legtöbbször a természet jelenségeinek megszemélyesítésére költött hitrege volt.

Ilyen például Zeusz szerelme a másik nővére, Demeter iránt. Demeter volt a termőföldnek az istennője, ő tanította az embert a földmivelésre, ő adja a gabonát, a föld gyümölcseit. Nos, a termő földnek, az égnek és a áldásos eső istenének, Zeusznak a szerelméből született a búbajos Perze-főne, a tavasz istennője.

A hitregék a Zeusz-kalandok egész sorát mondják el.

Előbb az égben szerelmeskedett; Demeter után Uránosznak másik leányával, Themiszszel való szerelméből származtak a rendnek, a törvényességnek, a jogosságnak, az időszakoknak az istennői. Mnemozinéval, aki

Zeusz olimpiai templomának romjai a mű-állapotban

szintén Uránosz leánya volt, szintén szerelmeskedett és ebből a szerelemből származtak a műzák.

A halandó szépségekkel való kalandjainál mindig más-más alakban jelent meg. Mint hattyú lepte meg Lédát, Tindareiosz király leányát, mint aranyeső hullott Dánáé ölébe, Európát, a szép fönikiai leányt bika alakjában rabolta el.

Ezek a szerelmes történetek azonban legkevésbé sem rontották le Zeusz tekintélyét, azért az emberek minden szükségükben ő hozzá fordultak, mint a mindenség urához, a világ kormányzójához, aki a szegény, elhagyott, nyomorúságos embernek szerető atyja, pártfogója, ő a társadalmi rendnek, az államnak, a királyoknak a védelmezője, ő hint a földre minden áldást, ő öntözi az emberek vetéseit, ő védelmezi az utast, ő öröklik a vendégszeretetet felett.

Zeusz sokszor megjelent a földön és egyaránt felkereste szegények és gazdagok lakását.

Zeusz egyszer ember alakban Frigiában járt — beszél egy görög monda — és mindenütt vendégszeretetlen, durva lelkű, rossz szívű embereket

Héra, Zeusz felesége
így ábrázolják, mint az
ég királynőjét.

talált. Végre egy öreg házaspárhoz tért be. A férfit Filemonnak, az asszonyt Bócisznak hívták.

Zeusz másodmagával látogatta meg az öreg házaspárt, amely szívesen, igaz vendégszeretettel fogadta a szegény vándor képében érkező isteneket. Az öregek megosztották a vándorokkal mindenüket.

Zeuszt a két öreg jámborsága igen meghatotta és megismertette magát előttük. A két öreg elámulva tekintett az egyszerre átváltozó ragyogó istenre. Zeusz pedig elmondotta nekik, hogy megakarja őket jutalmazni, amint megbünteti az egész tartományt, ahol kívülök más igazlelkűt nem talált, hanem csak durva, rossz lelkű, isteneket nem tisztelő lakosokra akadt.

Csakhamar pusztító vizár borította el az egész tartományt, csak az a hely, ahol Filemon és Bocisz élt, emelkedett fel és a kis hajlék magas dombon állott, ahová az ár nem ért.

A csoda azonban azzal nem ért véget, mert Zeusz a két öreg házikóját ragyogó templommá változtatta, melynek papjául és

az öreg házaspárt tette meg.

Ekkor meg azt mondta nekik, hogy kívánjanak valamit, bármi legyen is az, teljesíteni fogja. A két öreg csak azt kérte, hogy amikor elérkezik valamelyiknek az utolsó órája, akkor a másik is haljon meg, vagyis egyszerre haljanak meg.

Zeusz teljesítette ezt a kívánságukat és amikor haláluk órája érkezett, Filemonból a templom előtt tölgyfa lett, ugyanakkor a templomajtó másik oldalán Bóciszból hársfa. A két fa lombja a templomkapu felett összeborult és sok-sok évtizeden át virult.

Zeusz tiszteletére minden görög városban állott templom; valamennyi között a legszebb, legékesebb temploma állott Olympia mezején.

A templomban Zeusznak aranyból és elefántcsontból faragott szobra állott. Ez a szobor az ókor egyik csodája volt.

Zeusz tiszteletére leginkább bikát áldoztak, különösen nagy ünnepek, rendkívüli hálaáldozatoknál egyszerre száz bikát vágtak le, az ilyen áldozatot *hekatombé*-nek nevezték.

Héra istenasszony.

A szobrászok Zeuszt mindig szakállas, fürtös, dús hajzatú férfiúnak ábrázolták, arczán a fenség, jóság ült. Kezében villámkéve vagy királyi pá'cza volt, lábánál ül szent madara, a sas.

Templomai, jósdái körül és minden neki szentelt helyen tölgyfáknak kellett zöldelniük, mert a tölgyfa Zeusz szent fája volt.

H é r a , Zeusz felesége, királynője volt az égnek és a földnek.

Hérában egyesült a női szépség a méltósággal, tekintélyvel. Szép és nagy szemekkel ábrázolták; különös elismerésül és tiszteletül az ökörszemű istennőnek nevezték.

Héra volt a házastársi életnek az őre, szigorúan büntetett minden hűtlenséget és üldözte azokat, akik az erényesség ellen vétettek. Különösen üldözte azokat, akik iránt Zeusz szerelemre lobbant, sőt még a gyermekeket is, akik Zeusz szerelmének voltak zálogai. A legjobban üldözte Heraklest, Alkméne királyleány fiát, akinek atyja szintén Zeusz volt.

Héra néha oly szertelen lett üldözéseiben, hogy Zeusz kénytelen volt

megbüntetni; egy alkalommal arany bilincsekbe verte Héra kezeit, lábára súlyokat kötött és így kiakasztotta az ég ablakán.

Egyébként a hitrege azt mondja, hogy Zeus kitüntető figyelmességben részesítette Hérát mindég, különösen, ha az égben mindenfelől összegyűltek az istenek; Zeusz ilyenkor az ég királynéjával, az isteni vendégek háziasszonyával a „fenséges, uralkodó, nagyszemű, fehérkarú Hérával“ szemben teljesen méltóan viselkedett

Annak a jellemzéséül, hogy a legkitűnőbb asszonyban is, bármilyen komoly és értelmes gondolkozású legyen is, mégis lakik hiúság, asszonyi uralkodóvágy. Hérát nemcsak féltékeny, uralomra vágyó istennőnek tartották, hanem hiúnak is, aki nem tűri azt, ha valaki magát nála szebbnek tartja, aki résztvett a szépség díjául kitűzött aranyalmáért való versenyben két másik istennővel, köztük a szépség istennőjével, Afroditevel (Vénusz.)

Héra volt az anyja a fiatalság istennőjének H é b é-nek, a hadistennek A r e s z n e k (Mars) és végül H e f a i s z t o s z n a k .

Hefaisztosz születésének a története igen érdekes.

Hérát nagyon bántotta az, hogy Zeusz önmagából létre hozta Pállasz Athénét; ő sem akart férje mögött maradni és anélkül, hogy fogadta volna férjét, életet adott Hefaisztosznak. A született istenfiú azonban igen kicsiny, igénytelen volt és Héra megszégyenülését látta benne, mert amíg Pállasz Athéné pompásan, teljes fegyverzetben, szépen pattant ki Zeusz fejéből, addig az ő maga létrehozta fia ilyen nyomorúságos, igénytelen csecsemő; a szégyenében felháborodott istennő megtagadta anyai érzését és kegyetlenül ledobta a kis Hefaisztoszt az égből a földre.

A csecsemő isten a tengerbe esett, de azért mégis megütötte magát úgy, hogy örökre sánta maradt. A tengerben két istennő felfogta és szeretettel vitte a tengeri istenek palotájába, ahol felnevelték.

Hérát mindég királyi fejdíszszel szokták ábrázolni, kezében a királynői pálczával; ha mint az ég királynéját akarták megtestesíteni, akkor haját csillaggal behintett fátyollal borították. Szentelt madara a páva volt. Héra legszebb szobra az argoszi templomban állott, melyet az olympiai templomban levő Zeusz-szobornak megfelelően elefántcsontból és aranyból faragott a mestere. Az a szobor mint isteni trónján ülő alakot ábrázolja, egyik kezében a királyi pálczát, a másikban gránátalmát tart, a termékenységnek a jelképét.

Hérának bizalmas titkárja, követe volt írisz, a szivárvány istennője. Ha valahol a szivárvány megjelent, ott jelen volt az ég királynője, Héra. írisz az isteneknél lakott a menyben és mert hatalmas és könnyű ívével összekötötte a földet az éggel, mint hírközvetítő is szerepelt és levitte a földre az embereknek az istenek üzenetét.

Mielőtt elsorolnék a többi istent, elmondjuk az ember származását, amim azt a görög hitrege beszélte.

Japetosz, még mielőtt Zeusz letaszította volna Kronoszt a trónról, feleségül vette Okeanosz titánnak a leányát, Kliménéét és négy fia született Menoitiosz, Atlasz, Prométheusz, az óvatos és Epimétheusz, a szeleburdi.

Prométheusz a földet beakarta népesíteni élő, cselekvő és gondolkozó lényekkel, tehát agyagból formálta meg az első embereket és Athéné lelkét lehelt beléjük.

Poibusz
Apollon

A múzsák királya

N. P. G. felvétele.

A deffói jósa
istene

Ezek az emberek még igen esetlenek, fejletlenek voltak, azt a szellemi képességet, amit az Athéné által beléjük lehelt lélek magában foglalt, még nem tudták érvényre hozni.

Legnagyobb szükségük lett volna fejlődésükhöz a tűzre, de tűz még akkor a földön nem volt és Zeusz nem akart az embereknek tüzet adni, mert féltékenyen nézett Prométheusz teremtményeire és nem akarta, hogy azok az isteni tűzzel gazdagodjanak.

Prométheusz azonban nagyon szerette teremtményeit és elhatározta, hogy megszerzi számukra a tüzet; titkon fellopózott az égbe és Zeusz égitűzéből ellopott egy szikrát, azt levitte a földre és meggyújtotta vele az emberek tűzhelyét.

Más hagyomány azt mondja, hogy Prométheusz az égi tüzet nem Zeusz tűzhelyéről, hanem a naptól lopta és úgy vitte le a földre.

Amikor Zeusz észrevette, hogy lent a földön fellángoltak az első tűzhelyek, tehát az ember megkapta az égi tüzet, a legnagyobb kincset, melynek segítségével azontúl egyre többet és többet fog elérni, gögös meg büszke lesz, az istenektől el fog fordulni, elhatározta, hogy Prométheuszt megbünteti, az embereket pedig megrontja.

Prométheuszt a Kaukázus-hegység egyik legmagasabb, meredek sziklájához lánczoltatta, ahonnan nem szabadulhatott el. A meglánczolás nem volt a teljes büntetés; Zeusz hatalmas sas-keselyűt küldött Prométheuszhoz és a keselyű kivágta a meglánczolt titán-fiúnak a máját, azt marczangolta, felfalta elszállott. Prométheusz mája azonban másnapra újra kinőtt, ekkor a keselyű újra megjelent és újra kivágta, marczangolta, megette és azontúl az mindennap megismétlődött. Prométheusz mája mindég kiújult és a keselyű naponként kivágta.

Ez volt Prométheusz büntetése; hátra volt még az embereknek a megrontása.

Zeusz meghagyta Hefaisztosznak, hogy készítsen agyagból női emberi alakot, azt azután Zeusz ellátta az emberek minden erényével és hibájával, de azonkívül isteni szépséggel is ékesítette. Minden isten meg istennő ajándékozott valamit a szép alaknak és egyszerre oly [bájos, szép, gyönyörűséges nő nyert életet az égben, hogy maguknak az isteneknek is örömük telt benne.

Az istenek a gyönyörű leányt elnevezték Pandorának, mindennel megajándékozottnak.

Ezt a szépséges leányt Zeusz elvezettette a földre Epimetheuszhoz, ajándékba küldte neki a szép leányt, akinek egy csukott szelenczét adott hozományul.

Epimetheusz a földön lakott; bátyjával Prometheuszsal még akkor költözött a földre, mikor az megteremtette az embereket. Prométheusz állandóan az emberek közt lakott, mert folyton tanította, nevelte őket.

Prométheusz mindég intette, óvta öcscsét, hogy Zeusztól soha semmiféle ajándékot ne fogadjon el, mikor azonban Zeusz küldötte, Her-

Pallasz Athéné orfiás-szobra
athéni Akropoliszon, a honnan az
tengerre mértföldre ciiátszott

mész elhozta neki a gyönyörűséges Pandorát,
mész elhozta neki a gyönyörűséges Pandorát,

akkor nem törődött bátyja intelmével, hanem örömmel fogadta házába a szépséges leányt és hamarosan feleségül is vette.

Epimetheus elvette Pandorától a szelencéjét is, de Pandora határozottan megtiltotta Epimetheusnak, hogy azt kinyissa. A szeleburdi az intellemmel megint nem törődött, hanem felnyitotta a szelencét, abban a pillanatban kisüvöltött belőle a földi élet minden nyomorúsága, minden baj, csapás, betegség, dögvész, halál.

A megrémült Epimetheus hirtelen visszacsapta a szelencére a fedelet, de már csak a bajok egyetlen vigasztalóját, a reményt zárhatta vissza a szelencébe, ami rossz a szelencében volt az mind elterjedt a földön az emberek romlására.

Ez a monda jelképe annak, hogy az emberiség minden szenvedésének egyetlen vigasztalója mindig megmarad, attól nem foszthatják meg, az: a r e m é n y .

Ez a monda némi közösséget mutat a bibliai hitregével, mely azt mondja, hogy a bűnt, a romlást, a bajt az asszony hozta a világra és itt is, gyönyörűséges nő hozta a kezében azt a szelencét, melyből származott a világra minden szenvedés és nyomorúság.

Az emberek azután az égből lopott tűz erejével egyre gyorsabban fejlődtek, művelődtek és amíg saját tudásuk és képességük büszkévé, gőgössé, önhitté tette őket, addig a sok szenvedés és csapás, mely Pandora szelencéjéből reájuk szakadt, makacscsá, daczossá, haragossá rontotta természetüket és nem csak nem törődtek az istenekkel, de ellenük folyton vétkeztek.

Zeusz idővel annyira felháborodott az emberek bűnös cselekedetein, istentelen életén, hogy elhatározta az egész emberi nem kiirtását.

Elzárta az összes szeleket, kivéve a déli szeleket, azokat azonban mind szabadon bocsátotta és megparancsolta nekik, hogy a világ minden felhőjét tereljék össze és azután megindította a rettenetes záporosót, a vizek és tengerek istenéhez pedig elküldte követé^ hogy bocsássa szabadon, kényükre a földi vizeket.

Minerva, harci felszerelés nélkül.

Pozeidon teljesítette Zeusz kívánságát, és nápolyi múzeumban.

a földi vizek mind elhagyták helyüket, a tengerek bömbölve törtek ki a partokra és elöntöttek mindent.

A víz egyre emelkedett a föld színén, egymásután ölte meg az embereket, hiába menekültek a legmagasabb hegyekre, az általános egyetemes pusztulásból senki sem menekült meg, csakis Promotheusz fia Deukalion és annak felesége Pirrha Epimetheusz leánya. Ez a házaspár az őket vivő bárkán megmenekült a pusztulástól.

A megmaradt emberpár bárkája, amikor a vizek apadni kezdtek, fennakadt a Parnasszus hegyen, ahol Themis; istennőnek a jósdája állott.

A megmaradt emberpár lesujtottan, szomorúan ment a jósdához és tanácsot kért, hogy mitevő legyen és jóslatot kért a jövőre.

A jósda azt felelte, hogy az ő hivatásuk lesz a földet újra benépesíteni, még pedig úgy, hogy eltakart arcczal dobálják hátuk mögé az anyjuk csontjait.

Az emberpár boldogan, de aggodalmasan is távozott a jósda szent helyéről.

Apollon a lanttal,
mint a múzsák királya.
N. P. G. felvétele.

Deukalion és Pirrha tudták, hogy ők fogják a földet újra benépesíteni, tehát boldogság szállott szívükbe, mert nem marad lakatlan a föld; de azután aggodalom töltötte őket el, a jóslat másik része miatt, hogyan értsék azt, hogy az anyjuk csontjait dobálják hátuk mögé; de csakhamar megfejtették a jóslatnak ezen a szavait is: az anyjuk volt a föld és annak a csontjai bizonyosan a kövek lesznek.

Deukalion és Pirrha híven követték a jósda szavait, elfedték az arcukat, hogy ne láthassák, miképp megy végbe a nagy átalakulás, azután egyenként a vállukon át hátuk mögé dobálták a nagy halomba összehordott kavicsokat.

Mikor már a köveket mind maguk mögé dobálták, még jó ideig várokztak s csak azután vették le fejükrol a takarót és néztek körül.

Ekkor már egészen új emberi nemzedék volt körülöttök, melynek kemény szíve volt, vészszel, viharral bátran szembeszállót, nem rettent meg semmi veszedelemtől, tengerre kelt és behajózta azt. Ebből az embersarjából hős, veszedellemmel daczoló, halállal szembeszálló harczias nép lett.

Az új nemzetségnek Deukalion halála után fia, Hellén lett a királya és róla nevezték el az egész nemzetséget helléneknek.

Klío, a történetírás
múzsája.
N. P. G. felv.

Hellének három fia volt Ailosz, Dórosz és X u t h o s z. Xuthosznak szintén két fia volt J ó n és A h á j o s z.

Ailosz, Dorosz, Jón és Ahájosz később felosztották maguk közt az uralmat és így támadt a görög népnek legnagyobb, legelőkelőbb törzsei, a aiolok, a dórok, a jónok és ahájok.

Ez a görög hit rege szerint az első emberek története egészen a négy görög néptörzs különválásáig.

Térjünk most vissza a görög hitrege többi istenéhez.

P a l l a s z A t h é n é r ől tudjuk, hogy ő Zeusz fejéből pattant ki.

Mikor Zeusz a homlokára a hatalmas kalapácsütéseket mérte és Athéné kipattant fejéből zengett az ég, a föld a tenger kicsapott partjain, az egész

mindenséget megrezegetette az istennő születése. Fején sisakkal, mellén pánczéllal, kezében paizszal jött Athéné a világra.

Már a titánok elleni istenek harczában is részt vett; hőiesen küzdött és a diadalban része volt; később azután a földi hősöknek a támogatója, segítője lett. Athéné a harcz és küzdelem istennője, de nem a háborúé, hanem minden harczé, amely valamely jogkivívásáért, büntetés kimérésért, igazság kereséséért, szent kötelességért fog fegyvert és amelynek a vége az igazság-osztás, a jónak és nemesnek diadadala, a béke és a helyreállított rend.

Athénét, nem anya szülte és így szíve hideg maradt minden szerelmes szenvedély iránt; tisztaság, szelídség, tudomány az ő lénye.

Ő tanította az embereket a szép megismerésére, a művészetekre, a tudományra, a bölcseségre, a szövés, fonás művészetére; ő oktatta az anyákat a csecsemő ápolására.

Pállasz Athéné az emberek műveltségének és folytonos művelődésének az istennője.

A szerelem iránt semennyire sem fogékony istennő, aki csakis áldásosan szerepel és minden tette az emberek hasznát szolgálja, egyik női gyarlóság alól még

Euterpe, a zene, a dal
múzsája.
N. P. G. felv.

Tália a vígjáték múzsája

Polihimnia, a hősi
himnusz muzsája.
N. P. G. felv.

sem volt ment, ez a női hiúság. Sokat tartott szépségére a szépságdíjul kitűzött arany-almáért ő is versengett.

Aki hiúságát megsértette, azt megbüntette.

Volt három titokzatos testvér, mindhárom az alvilági lények közé tartozott, a három testvért együtt Gorgóknak hívták. Ezeknek félig ember, félig állatstük volt. Kettőt közülük halhatatlannak tartottak, a harmadik, a legfiatalabb, akinek igen szép arca volt, az a halandók közé tartozott, és Medúzának hívták.

Medúza egyszer Athéné templomában azzal kérkedett hogy Pozeidon isten beleszeretett, mert ő is olyan szép, mit Pallasz Athéné.

Athéné ezért a kérkedőt azzal büntette, hogy szép, dús haját kígyókká változtatta. Azontúl Medúza tekintete borzasztó és veszedelmes volt, mert aki meglátta és arczába tekintett, az isz-

nyattól kővé dermedt.

Pallasz a tudására, művészetére is hiú volt és azt sem volt szabad megsértenie senkinek.

Lídiában élt az Aráhné nevű leány, aki mesterien szőtt, később annyira elbizakodott, hogy hivalkodva azt hangoztatta, hogy szebben tud szőni, mint maga Pallasz Athéné, sőt hogy ezt bebizonyítsa, vakmerően versenyre szólította fel.

Athéné ezért könyörtelenül megbüntette; a szép leányt csúf pókká változtatta, hogy örökké szövögesen, fonogasson.

Állandóan Attika földjén lakott az istennő, mert az az ő földje, annak a fővárosa tőle kapta a nevét: Athén; ott az ő tiszteletté felette állott minden más isten tiszteletének.

Terpsikore,
a táncz muzsája.
N. P. G. felv.

Pallaszt mint különös védőistennőjüket tiszteltek a trójaiak is. Trójában volt az istennőnek a faszobra, mely a monda szerint az égből esett le a városba. Azt a szobrot Palladionak nevezték és a hit gyökeresedett meg a trójaiak szívében, amíg a Palladion a városban van, addig a város bevehetetlen.

Későbbben azonban több város állította azt, hogy az ő Pallasz szobra az igazi Palladion és az esett le az

Melpomene,
a tragédia muzsája.
N. P. G. felv.

Ebből a Palladion névből származott később a palladioi fogalom, mely alatt mindég olyan tárgyat értettek, melynél valami védelmező, megóvó szent ereje volt.

Athénban állott Athéné két leghíresebb szobra ugyanattól a mestertől, aki Zeusz és Hera híres szobraikat faragta. Athéné egyik szobra elefántcsontból és aranyból a Parthenon templomban állott, a másik, mely óriási ércszobor volt, a fellegvárban a szabad ég alatt ragyogott, a görög hajók a partról öt mértföldnyire már látták az istennő ragyogó sisakját és lándzsáját. (1. 16. ol.)

Athéné tiszteletére különösen Athén rendezett nagy ünnepeket. Voltak ünnepek, melyeket minden évben megültek, de voltak Athéné tiszteletére nagy, országos ünnepek, melyeket csak minden negyedik évben tartottak meg. Azokon az ünnepeken egész Attika részt vett. Az ünnepélyre Attikának vidékéről, minden városából felsereglett a nép vonult fel Athéné szobrához, ahova hatalmas hímzett palástot vittek fel, melyet az athéni nők és leányok hímeztek. Azon az ünnepségen részt vett Athén legelőkelőbb polgárságától kezdve mindenki, ünneplőben jelent meg úr, katona, szegény egyaránt. Az ünnepség versenyekkel volt kapcsolatos, még pedig Athénének megfelelően volt: sport, atlétamérkőzés és szellemi torna, költői és zenei versengés. A díj Athéné szent olajfájának lombjából kötött koszorú és a szent fából való olaj, melyet külön az ünnepségre készült edényben adtak át a győzedelmesnek.

Az ünnepélynek szertartása után néplakomák voltak; Attikának minden vidéke, mely feljött az ünnepségre Athénbe egy-egy ökröt hozott magával; azt a néplakomán megsütötték és elosztották.

Amilyen nagy, általános tiszteletnek örült Athéné Attikában, ép oly elterjedt volt a tisztelet Görögország déli részében, a Peloponézuson Főbusz Apollon iránt.

Apollon Zeusznak és Letónak, a sötétségnek a fia volt.

Uránia, a csillagászat műzsája. N. P. G. felv.

minden és körmenetben

Éros, a szerelmes költészet műzsája. — N. P. G. felv.

Kalliope, a hősköltészet műzsája. N. P. G. felv.

Hera megtudta, hogy Zeusz szerelmes szívvvel meglátogatta Letót és hogy az gyermekkel fogja az istenek királyát megajándékozni.

Letónak ekkor menekülnie kellett, mert Héra roppant sárkánynyal üldözte, a földdel pedig megfogadtatta, hogy nem nyújt Letónak sehol sem helyet, ahol gyermekének életet adhatna. Letó végigbolyongott minden vidéken, amíg végre Délosz uszószigetére került. Az a sziget akkor nem volt a földdel kapcsolatos, hanem szabadon úszott a tengeren. Amikor azonban Letó gyermeke megszületett, abban a perczben megállót a sziget és szilárdan összeforrott a földdel. A sziget körül nagy fényesség támadt, szent hattyúk vették körül és üdvözölték az újszülött Apollont.

Apollon azonban nem egymaga született, hanem ikertestvérével Artemiszszel együtt.

Apollon a napnak, a világosságnak, a szépségnek, a fiatalságnak az istene. Mellékneve Foibosz: ragyogó, ami az ő lényének a kifejezője, mert amint a nap fényessé ragyogóvá tesz mindent, nagy pártfogója ő mindenk a mi szép, fenséges, tiszta, nemes, erényes és méltó arra, hogy a nap fényes sugarai övezzék.

Mikor Apollon felnevelkedett, bejárta a földnek sok helyét, sok országot és így jutott el a kies delfói völgybe, melyet akkor a világ közepének tartottak.

Hz a hely megtetszett az ifjú istennek és elhatározta, hogy ottan fog az embereknek jóslatokat mondani, mert atyja, Zeusz, különösen a jövődölés isteni erejével ajándékozta őt meg, tehát hivatása volt, hogy az embereknek jóslatokat mondjon.

Az a hely Themisz istennőé volt, aki Apollont nagyon kedvelte és szívesen átengedte neki a völgyet, de Tifon, a sötétség sárkánya meg akarta hiúsítani Apollon szándékát, nem akarta, hogy ott letelepedjék. A rettenetes sárkány megtámadta, de Apollon bátran szembe szállott vele; megfeszítette ezüst íjját, rátette csodás erejű nyilát és megölte Tifont.

A világosság istene győzedelmeskedett a sötétségen; ez jelképes küzdelme az éjnek és a napnak, amely küzdelemben a fényes nap a diadalmos.

Ebben megegyezik az egyiptomi Horuszszal; az is az istenek fia és legyőzi Szet-et, az éjszakát.

Habár a sötétségen diadalmaskodó fényesség istene a legrégebb keleti népektől származott a görögökhöz, Apollon egyébként egészen görög isten, teljesen a görög szellem alkotása.

Miután Apollon megölte Tifont, teljesen birtokába vette Delfoit, ahol azontúl az egész világ számára jóslatokat mondott.

Apollon hatalmas nyila, melylyel Tifont megölte, egyúttal a csendes halálnak szelíd nyila is volt. Akinek a végzet szép, csendes fájdalom nélkül való halált szánt azt Apollon nővérével, Diánával együtt ezüst nyilával

szíven lőtte és az illető nem érzett semmi fájdalmat, meghalt csendesen, mintha elaludt volna.

Apollon a fuvola feltalálója, egyúttal a zene istene és mint védője mindennek, ami szép, tehát királya a múzsáknak is.

A múzsák Zeusz és Mnemozinének, az emlékezet istennőjének leányai, ami költőien azt jelenti, hogy a múzsák vagyis a művészetek a gondolatnak és az isteni teremtő erőnek a leányai.

A múzsák kilenczen voltak:

1. **Klió** a történelemírás múzsája, aki márványlapra, vagy pergamentekercsre szünetlenül írja az emberek történetét.

2. **Euterpe** a zene múzsája.

3. **Thália** a vígjátéknak, a tréfás költészetnek a múzsája, lényének kifejezéséül kezében víg álarczczal ábrázolták.

4. **Melpoméne** a tragédiának, a szomorú költészetnek a múzsája; őt a komoly, a tragikus álarczczal ábrázolták.

5. **Terpszikóre** a táncz múzsája.

6. **Erato** a szerelmes költészet múzsája, koszorú díszíti a fejét.

7. **Polihimnia** a hősi himnusz, a dicséző ének, a magasztalás, a lelkesedés múzsája.

8. **Uránia** a csillagászat múzsája, bal kezében gömböt tart s tekintetét az égre szegzi.

9. **Kalliope** a hősi költészetnek a múzsája.

A múzsák kedves lakása a Parnasszus, Pindusz és Helikon hegyeken volt, különösen a Parnasszus tövéből fakadó Kasztiliai forrásnál.

A múzsák tanítják a költőket az égi dalokra, mennyei énekekre, tanítják őket a berkekben, ligetekben, erdőkben, forrás fakadásánál, csendes völgyekben és aki az ő tanításuk iránt fogékony, annak szívéből kihál minden bú, gond, szomorúság, az mindig vigasztalást talál.

A múzsákat egykor versenyre hívták a szirének, akik azzal kérkedtek, hogy ők is tudnak oly szépen dalolni, énekelni, mint a múzsák.

A szirének valamikor nimfák voltak és játszótársai Demeter leányának, Perzefónének, de mikor azt az alvilág istene elrabolta, a szirének nem siettek segítségére és Demeter emiatt tengeri szörnyekké változtatta félig madártesttel, félig női alakkal.

Ezek a szirének hívták versenyre a múzsákat, de azok játszi könnyűséggel diadalmaskodtak felettük és büntetésükül kitepték szárnyaik legszebb tollait és diadaljelvényül viselték azután.

A múzsáknak mesterük, királyuk, istenük Apollon.

Apollon még a pásztoroknak is az istene; ő áldotta meg mindég a nyáját; a pásztorokon kívül védőjüknek, istenüknek tartották Apollont a tengerészek, a hajósok. Mint a hajósok istenének a jelképe a delfin, mely az emberre rokonszenvező, barátságos hal és kitűnő hallása van.

Még igen szép tisztet tulajdonítottak Apollonnak; az engesztelést. Őt tartották a bűnhődés, a vezeklés, az engesztelés istenének, aki felmenti a bűnhődőket a borzasztó bűnhődések végigszenvedése alól.

Ámde nemcsak a lélekbetegségét gyógyítja meg, de meggyógyítja a testi fájdalokat, ő adja az embernek a gyógyító növényeket; ő még a házküszöb védője is.

Amily jó és kegyes a fénynek ez az áldást osztó istene, oly szigorú és büntető is tud lenni, ha megsértik, megbántják.

Volt Görögországban egy kedvelt, híres lantos, Amfionnak hívták. Az is Zeus fia volt; annak az Amfionnak a felesége Niobe volt, akinek tizennégy szép gyermeke született: hét fia és hét leánya.

Niobe kérkedőleg hasonlította össze magát Letóval, Apollon anyjával, és különb, jobb anyának tartotta magát; neki tizennégy gyermeke volt, Letónak csak kettő.

Alig hangzottak azonban el sértő szavai, Apollon azonnal fölszólította hűgát, Artemiszt, hogy együtt büntessék meg a kérkedő asszonyt.

Artemisz és Apollon megfeszítették eziistijukat és Niobe szép gyermekei egymásután hullottak el.

Niobe kétségbeesetten könyörgött, de hasztalan, mind a tizennégy szép gyermeke meghalt. A kérkedő anya könyei csak úgy szakadtak, így, kétségbeesetten, jajongóan, könyei ontása közt kövé változott és a lidiai Szipilusz-hegyen, mint az anyai fájdalom köemléke egyre öntötte könyeit.

A lesújtó, retentő hír hallatára Amfion, Niobe férje, a tizennégy gyermek atyja megölte magát.

Apollont többféleképen ábrázolták, amint sokoldalú istenségének valamelyik erejét külön akarták feltüntetni.

Mint a művészetek istenét, hosszú köpenyben, lanttal ábrázolják, ha mint a kitűnő lövőt, akkor íj, nyíl van a kezében, tegez a vállán.

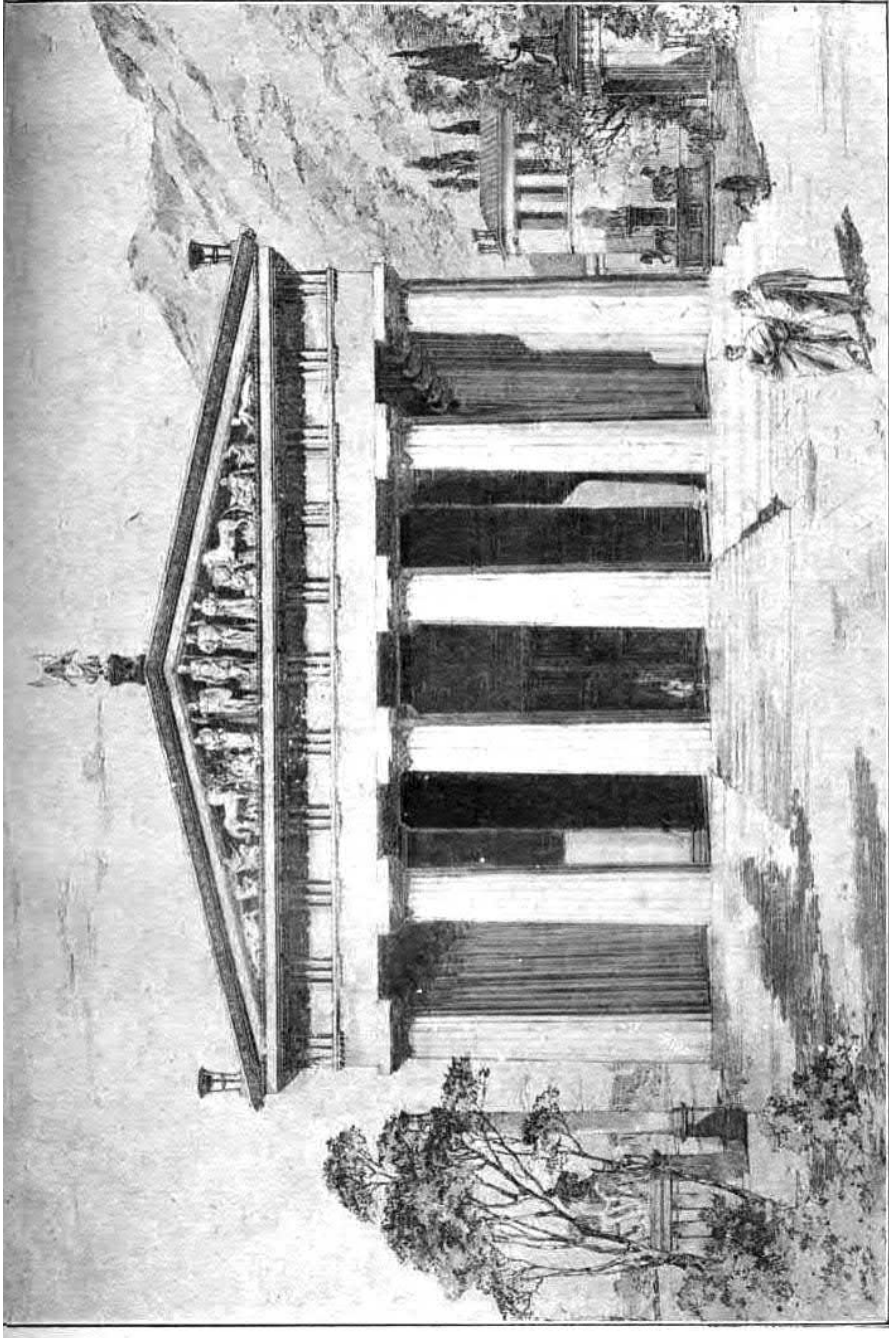
Szentelt fája a babérfa volt, aki a pithói versenyeknél győzelmet aratott, az diadala jeléül Apollon szent ligetéből való babérkoszorút kapott, innen maradt fenn mai napig a művészet jutalmául, mint legszebb ajándék a babérkoszorú.

Szentelt állatai voltak: a szarvas, az őz, a farkas, az énekes hattyú és a delfin.

Apollon bár a napnak, a nap hatásainak, melyeket a földre gyakorol, volt az istene, magának a napkorongnak a megszemélyesítője Hélios volt, akinek kocsijával tüzet lehelő fehér paripák száguldanak végig az égboltozaton, egy nap alatt végigrohan azon és estére kifáradtan, kimerültén belemerül az oceán hús hullámaiba és ott Thetisz palotájában tölti az éjszakát.

Apollon nővére, Artemisz volt a hold fényének istennője, a hold világitásának áldása az ő jótéteménye.

Artemisz megkérte Zeuszt, hogy ajándékozza meg őt az örök szűzies-

Zeusz temploma az olimpai mezőn. Újjáalakítása a romok és emlékek alapján. (Rekonstrukció.)

séggel s azóta legnagyobb gyönyörűsége, kezében íjjával végigszáguldani kíséretével a hegységeken, elejteni a vadakat és amikor a vadászat izgalmaiban kifáradt, visszatér bátyjához Apollonhoz Delfoiba; ott elvegyül a múzsák meg gráciák házába és felszólítja őket, hogy énekeljenek Letónak, az ő anyjának a tiszteletére.

Artemisz, aki az erkölcsös hajadon életnek is az istennője volt, szigorúan büntette azokat, akik ellene vétettek. A kíséretében volt Kallisztó nimfa, aki Zeusz udvarlásának nem tudott ellene állani és szerelemre lobbant iránta. Artemisz ezért őt súlyosan megbüntette: a szép nimfából medve lett.

Zeusz azután később mint csillagzatot felvitte az égre, ő a medve-csillag.

Aktaion vadász egyszer meglepte Artemiszt fürdés közben; az istennő emiatt annyira felháborodott, hogy a vadászt büntetésből szarvassá változtatta, amikor Aktaion ilyen alakban visszafutott kutyáihoz, azok nem ismerték meg és szétszaggatták.

Paliasznak egyik templomában a papnő megfeledkezett a hajadonság fogadalmáról és a szentélyben magában adott szerelmes ifjának légyottot.

Artemisz ezért járványnyal, dögvézszel sújtotta az egész vidéket, amíg a lakosság magát a fiatal szerelmes párt nem áldozta fel neki.

Artemisz istennő tisztelete messzire elterjedt és Kis-Ázsiában is tisztelt istennő volt, ahol azonban alakja megváltozott, ott nem mint a hajadon istennőt tisztelték, hanem minden embernek az ápolójául, táplálójául, ezért épen mint anyát ábrázolták sok tápláló kebellel.

Mint ilyen istennőnek világhírű temploma állott Efezusban, melyet a legpazarabb díszítések, festői, szobrászati remek-munkák tettek ékessé, csodássá.

Efezusban élt Herosztratesz, aki minden áron valami nagyot akart tenni, amiért azután híressé váljék, neve örökké fennmaradjon. Nagy, dicsőséges dolgot azonban nem tudott művelni, tehát gaz dolgot követett el és felgyújtotta Artemisz templomát.

Valóban igaza volt, neve máig fennmaradt és aki megvetésre való, romboló, károsító, szégyenletes nagy dolgot követ el, azt még most is Herosztratosznak nevezik.

Artemisznak állandó kísérője volt az ünőszarvas. Alakja magas, karcsú, ruhája rövid, hogy a vadászatban ne akadályozza.

Amint Apollon sem a napkorong istene, úgy Artemisz sem a hold tányérja, ő csak a hold áldásos hatásának istennője, míg magának a szelíden haladó holdtányérnak az istennője Szelene.

Atyai származásról testvére Apollonnak és Artemisznek az istenek hírnöke, H e r m é s z .

Hermész eredetileg a szelek istene, aki gyorsan száguld a világ egyik széléről a másikra, aki az istenek hírvivője. Lábain a gyorsaságnak a szél-

nek szárnyait viseli, fején pedig a szárnyas kalpagot, amely láthatatlanná teszi, amikor a földön jár.

A gyorsan szálló, járó Hermész istene lett a közlekedésnek és azután a kereskedelemnek, a találékonyságnak, a fortélynak, a csalafintaságnak, a rábeszélés és végül a pajkos tolvajságnak, amelyet valaki olyan ügyesen, vakmerően hajt végre, hogy még a megkárosultat is mosolygásra indítja.

A hitrege azt tartotta, hogy Hermeszben már kis csecsemő korában nagy isteni erő rejtett, különösen a turpisság, a csalafintaság, fortélyosság voltak istenségének legelső megnyilatkozásai.

Születése napján délben már kilopózott a bölcsőből és amikor a küszöbön kilépett, teknősbéka közeledett feléje; első pillanatra kitalálta, hogy annak a teknőjéből pompás muzsikáló szerszámot csinálhatna.

Azonnal megszólította a teknősbékát:

„Ha te kiműlsz, akkor fogsz csak kezdeni dalolni.“

A teknősbéka elhitte a csalfa hízelgést, kinyújtotta fejét, hogy Hermész megölhesse, amit a kis csecsemő meg is tett; azután kiüresítette a béka teknőjét, elől hét húrt feszített reá és kis botjával megpróbált azon mindenféle hangokat kiverni. A hangok a béka-teknőben szépen rezegtek, csengtek és Hermész dalolni is kezdett, megénekelte mindent, amit látott, megénekelte atyjának, Zeusznak a szerelmét Maiához, az ő anyjához.

Estére pedig elszökött a magas hegységbe, ahol Apollon marhacsordái legeltek. Még az este ellopott Apollon marhacsordájából ötven darabot és azt Killene hegyének barlangjában rejtette el, de előbb kettőt a maga tiszteletére útközben feláldozott. Ennek az áldozatnak a nyomát is eltüntette. Apollon hasztalan kutatta hová lett a csorda, nem tudott rájönni. A kis Hermész minden nyomot el tudott tüntetni, a barlangnál pedig háttal befelé húzta be a barmokat a barlangba, úgy azután olyannak látszottak ott a nyomok, mintha abból a barlangból ép kijött volna a csorda.

Butthosz pásztor azonban látta a kis Hermeszt és elárulta Apollonnak, aki felháborodottan kereste fel a kis tolvajt, de az akkor már visszalopózott a bölcsőjébe, hóna alatt a lanttal alvást színlelt.

Apollon szigorúan rászólt és azzal fenyegette, hogy rögtön ledobja

Artemisz, Apollon nővére.

a Tartaruszba, ha azonnal elő nem adja az elhajtott és elrejtett marhacsordát.

A kis Hermész igen ravaszul válaszolt:

— Latona fia, milyen durván támadsz rám, kis fiúcskára, aki csak tegnap született, aki még egészen más dolgokra gondol, mint csorda elhajtásra, aki még az édes álmat és az anyatejet óhajtja, akinek sokkal gyöngébb és puhább lábcskái vannak, hogy durva hegyi ösvényeken járhasson. Én akár megesküszöm atyámra, Zeuszra, hogy sem magam nem tulajdonítottam el a csordát, sem a tettesről nem tudok semmit.

A viszály elintézése céljából Apollon megjelent Hermészszel Zeusz előtt.

A ravasz kis Hermész pólyában állott oda; Apollon elmondta panasztát, Hermész pedig így védekezett:

— Hát olyannak látszom én, mint valami erős férfi, aki képes arra, hogy egy marhacsordát elhajtson. Ám haidd meg te, atyám, tőlem az igazságot. Édes álomban szenderegtem, házunk küszöbén át nem léptem; hisz te magad is tudhatod, hogy én bűnös nem vagyok, de kész vagyok a legnagyobb esküvel is megerősíteni szavaimat; az ellenem szórt vádért majd annak idején boszút állok, most azonban atyám, fogd a gyöngébbnek a pártját.

Mialatt Hermész ezt elmondta, oldalt hamisan hunyorgatott, pislantott Zeusznak.

A csecsemő isten atyja mosolygott, hogy fia ilyen szépen és okosan tudja letagadni a lopást és meghagyta neki, mutassa, hová rejtette a csordát. Hermész azonnal engedelmeskedett Zeusz parancsának, amire Apollon is mindjárt megbékült.

A kibékülés öröme Hermész megmutatta Apollonnak a találmányát, a lantot és játszott rajta.

Amikor Apollon hallotta, hogy a lanton mily szépen meg lehet szólaltatni az örömet, a szerelmet, a vidámságot, egyszerre megszerette a kis Hermeszt és elragadtatva mondta, hogy ez a találmány megéri az ötven marhát.

Hermész erre Apollonnak ajándékozta a lantot. Apollon azonban megkérte a kis Hermeszt, hogy fogadja meg ünnepélyes esküvel, hogy a lantot tőle soha többé elvenni, elcsenni nem fogja, hanem az örökre az ő tulajdona marad.

Hermész készségesen fogadalmat tett, amire Apollon arany pálczát adott Hermésznek, mely a szerencse és a meggazdagodás varázsbotja volt.

A két testvér isten összelelkezett és azontúl szent, testvéri barátságban éltek.

Hermész később is elkövetett egy-egy csínyt az istenek ellen, de azért mindég megint kibékítette őket. Egyszer ellopta Zeusztól annak kormánypálczáját, másszor Apollontól az íjat és a nyilakat.

A p o l l o n

A Vatikánban levő szobor, melyet a belvederi Apollonnak neveznek.

Hanem ha meg is tréfálta az isteneket, viszont mindig készségesen szolgálatukra állott, mikor szükségük volt rá, különösen, ha atyja Zeusz bízta meg valamivel, azt nagy leleményességgel végezte és Zeusz mindig meg volt vele elégedve.

Okeánusznak volt a fia Inákusz, akinek gyönyörű szép leánya volt Ió. A szép leányba szerelmes lett Zeusz és szerelmes találkára járt hozzá; féltette azonban Iót Héra haragjától, tehát tehénné változtatta.

Héra hamar rájött a turpisságra és mérges nagy bögyöt küldött a tehénné változtatott Ióra, aki menekülésében országról-országra bolyongott. Hogy azonban Zeusz ne juthasson, a közelébe elküldte Héra lóhoz a százszemű szörnyeteget: Argoszt.

Zeusz megakartta a szegény Iót a borzasztó őrtől szabadítani és ezzel a feladattal Hermeszt bízta meg, mert a feladat igen nehéz volt. A százszemű szörnyeteg bármily mélyen aludt, legfeljebb csak ötven szemét hunyta le, a másik ötven nyitva volt.

Hermész felkereste Argoszt és kedves, hízelgő beszéddel megnyerte bizalmát s végre furulyáján szép dalokat fújt neki; a dalok oly édesek voltak, hogy Argosz szemei egymásután lecsukódtak, végre mind a százat lezárta.

Mihelyt Argosz utolsó szemét is becsukta, Hermész azonnal megölte és az őr nélkül maradt Jót megszőktette és elvitte Egyiptom földére, ahol Ió szép fiút szült: Epáfuszt, aki Zeusznak a fia volt.

Epáfusztól két fiú származott: Agenor és Belősz; az utóbbinak ismét két fia volt: E g y p t o s z és D a n a o s z .

Egyptosznak volt ötven szép, derék fia, Danaosznak ötven gyönyörű leánya. Egyptosz fiai beleszerettek Danaosz leányaiba és feleségül akarták venni. Danaosz ekkor elmenekült ötven leányával és eljutott Argoszba, ahol a király barátságosan fogadta, a nép is szívesen látta, sőt annyira megszerette, hogy amikor királya meghalt, Danaoszt tette meg Argosz királyául.

Egyptosz ötven fia azonban Argoszba is eljött az ötven leányért. Danaosz látta, hogy nem szabadul meg a fiúktól, tehát beleegyezett a házasságba, de leányait rávette, hogy a nászéjszakán mindegyik ölje meg a férjét.

Danaosz kegyetlen akaratát az ötven leány közül negyvenkilencz megfogadta és a nászéjszakára virradó reggel holtan találta Egyptosz negyvenkilencz szép fiát.

Az ötvenedik leány: Hipermmesztra azonban megmentette férjét: Likeuszt.

A borzalmas tettért a negyvenkilencz leányt az alvilágban örökös büntetés érte. Az a feladatuk, hogy egy feneketlen hordóba addig hordjanak vizet, amíg az egyszer megtelik. A feladatot persze nem tudják elvégezni

és így örökké hordhatják bele a vizet a hordóba, melyet elneveztek a Danaidák hordójának.

Hermesnek sok hivatása közt, gyönyörű szép feladata a lélekvezetés; ő vezeti a halottak lelkét az alvilágot a földtől elválasztó Styx folyóhoz, ahol Káron a csolnakján átviszi a lelkeket az alvilágba, ott Hermész az alvilág istene elé vezeti a lelkeket s ő maga viszterát a világosságba. Mint lélekkísérő teljesen megfelel Thotnak, az egyiptomi istennek, aki az elköltözöttet hosszú útján elkíséri.

Hermeszt a görögök kétféle képen ábrázolták; legrégebben szakállas, izmos férfiúnak, később azonban csupasz arcú, karcsú ifjúnak, fején a szárnyas kalappal, kígyós bottal, lábán szárnyakat. Ha azonban mint az utak és a vándorok istenét ábrázolták, akkor lábairól hiányoztak a szárnyak.

Artemisz, Apollon nővére.

is, de a szerelemben is állhatatlan volt, mint a háborúban a harci szerencse kedvezésében.

A f r o d i t e, (rómaiaknál Vénusz) a szerelem és a szépség istennője, tiszteletét a főnikiaiak hozták Görögországba, Aszarte oltárai-val. Először Kiprosz szigetén, majd főlebb a görög szigetvilág városaiban honosítottak meg

A r e s z, Zeusnak és Heranak a fia, a háború istene volt. A jogos küzdelemnek, a nemes mérkőzésnek, a hősi harcznak istennője: Paliasz Athene mellett nagy külömbségül áll a háború istene: Aresz, akinek a háborúban, mint pusztító, öldöklő, romboló veszedelemben telik kedve, aki szívesen segíti hol az egyik, hol a másik hadakozó felet, csak azért, hogy a háború, a csaták zaja minél tovább tartson.

Hogy Aresz valóban csak a veszedelem, a rombolás istene, azt mutatja az ő kísérete.

Az ő kocsija előtt járó Érisz, a viszálykodás istennője; vele jár a rettegés, a félelem.

Areszt a görög nép sohasem kedvelte és egyetlen városnak vagy országrésznek sem volt védőistene.

Aresz — atyjához hasonlóan — szerette a szerelmi kalandokat, elcsábította Hefaisztosznak a feleségét: Afroditét — a szépség istennőjét —

a szépség istennőjének tiszteletét, mely azután egész Görögországban elterjedt.

Afrodite származásának legelterjedtebb mondája az volt, hogy a tenger hullámaiból emelkedett ki és azért a tengerparti városokban, mint a hajózásra áldást hozó istennőt tisztelték.

Általánosan azonban a természet leghatalmasabb, ellentállhatatlan erejének: a szerelemnek az istennője volt, aki még az istenek szívébe is öntött a földi szépségek iránt.

Afrodite volt az istennője a szerelmesek házasságának, az állami életnek; ő gondozta a mezők, erdők virágait; ő tette tavasszal ékessé, illatossá, szerelmissé a földet.

Az istennő nemcsak az emberek szívében támasztott szerelmet, lobogó szenvedélyt, hanem maga is szerelmes volt és szerelmeskedett istenekkel és emberekkel egyaránt.

A szerelem a legcsunyább embernek ép olyan tulajdona, mint a legszebbnek és a csodaszép Vénusz felesége lett a sánta, csúnya Hefaisztosz istennek, aki az Etnában lakik. Csakhogy a szép Afrodite hamar hűtlen lett Hefaisztoszhoz és Aresz iránt gyuladt szerelemre, akít azontúl titokban légyottokon fogadott.

Hafaisztosz, a finom művész, rajta akarta érní Afroditét a hűtlenségén, tehát nagyon finom, alig látható, de elszakíthatatlan hálót szőtt és abban megfogta Afroditét, amikor az Areszszel szerelmeskedett.

A hadisten iránt érzett szerelme sem volt állandó és a földi halandók felé fordult, kedvese lett Ankizesz trójai főnemesnek. Ebből a szerelemből származott Éneás, a rómaiak ősatya.

A legforróbb és felejthetetlen szerelemmel csüngött a szép pásztorfiún, Adonisz-on.

Adonisz, a mezők, ligetek lakosa volt az ő legforróbban szeretett kegyencze, de a szép ifjút megölte az erdőn egy dühös vadkan.

Jajgatva borult az istennő a szép ifjú holttestére, átölelte és nem akarta többé elbocsátani, az istenek végre azzal vigasztalták meg, hogy az ifjú azontúl minden évben, tavasszal visszatérhet a földre, a tavaszt és a nyarat Afrodite-nél töltheti.

Ez a történet a természetnek a tavaszi megújulását, a szerelem új életet adó erejét jelképezi. A tavasz és a nyár a szerelemnek, az ifjúságnak: az életnek az időszaka.

A vadászó Artemisz a szent őzzel.
N. P. G. felv.

A szépség és szerelem istennőjét háromféleképen ábrázolták.

Mint a tenger hullámának leányát, egészen meztelenül ábrázolták; mint a természetnek, az új élet fakadásának anyja, könnyű, földig érő leplet visel, csak elől a melle marad szabad; mint a szerelem és szépség istennője, mely mindent legyőz, meztelen felsőtesttel — hódító tartásban — áll a szemlélő előtt.

Világhírű szobra a híres miloi Afrodite v. Vénusz. A szobrot 1820-ban találták Milo szigetén, onnan kapta nevét.

Afrodite környezetéhez tartozik, magának a szerelem erejének, a támadó érzelemnek, a szívet hatalmába ejtő érzésnek legyőzhetetlen erejű istene: Erosz. (Általánosan a római nevét ismerik: Amor.) Erosz a legfiatalabb, legszebb isten, de az ő hatalma a legerősebb, mert megtörhetetlen, ellenállhatatlan.

Eroszszal együtt Afrodite kíséretében járt: Anterosz a viszontszerelem, Himerosz a vágyódó és Pothosz az epedő szerelem. Nagytekintélyű volt az Afrodite kíséretéből való isten: Hímen, a házasságnak, a nászéneknek az istene.

Hímenről azt mondja a rege, hogy eredetileg ember volt és csak később lett isten.

Hímen szép, ifjú volt; arcza oly tiszta, oly leányos volt, hogy bátran leánynak öltözhetett, elhitték, hogy leány.

Hímen szerelmes volt Athén egyik gyönyörű szép leányába, de mert ő szegény fiú volt, a leány pedig előkelő polgár leánya, nem volt semmi reménysege, hogy a szép leányt valamikor feleségül kaphassa. Hogy a leány közelébe juthasson, Demeter-ünnepén leányruhába öltözött és a leányok menetéhez csatlakozott.

Mikor a leánycapat Athénből az Eleuziszbe vivő szent úton ment, leselkedő kalózsereg rontott a leányokra, azokat rabul ejtette, a hajóra czipelte és elvitorlázott velük. A hajó pusztá szigeten kötött ki, ahol a kalózok, jó zsákmányuk feletti örömben lakomát csaptak és annyit ittak, hogy teljesen lerészegedtek és elaludtak. <

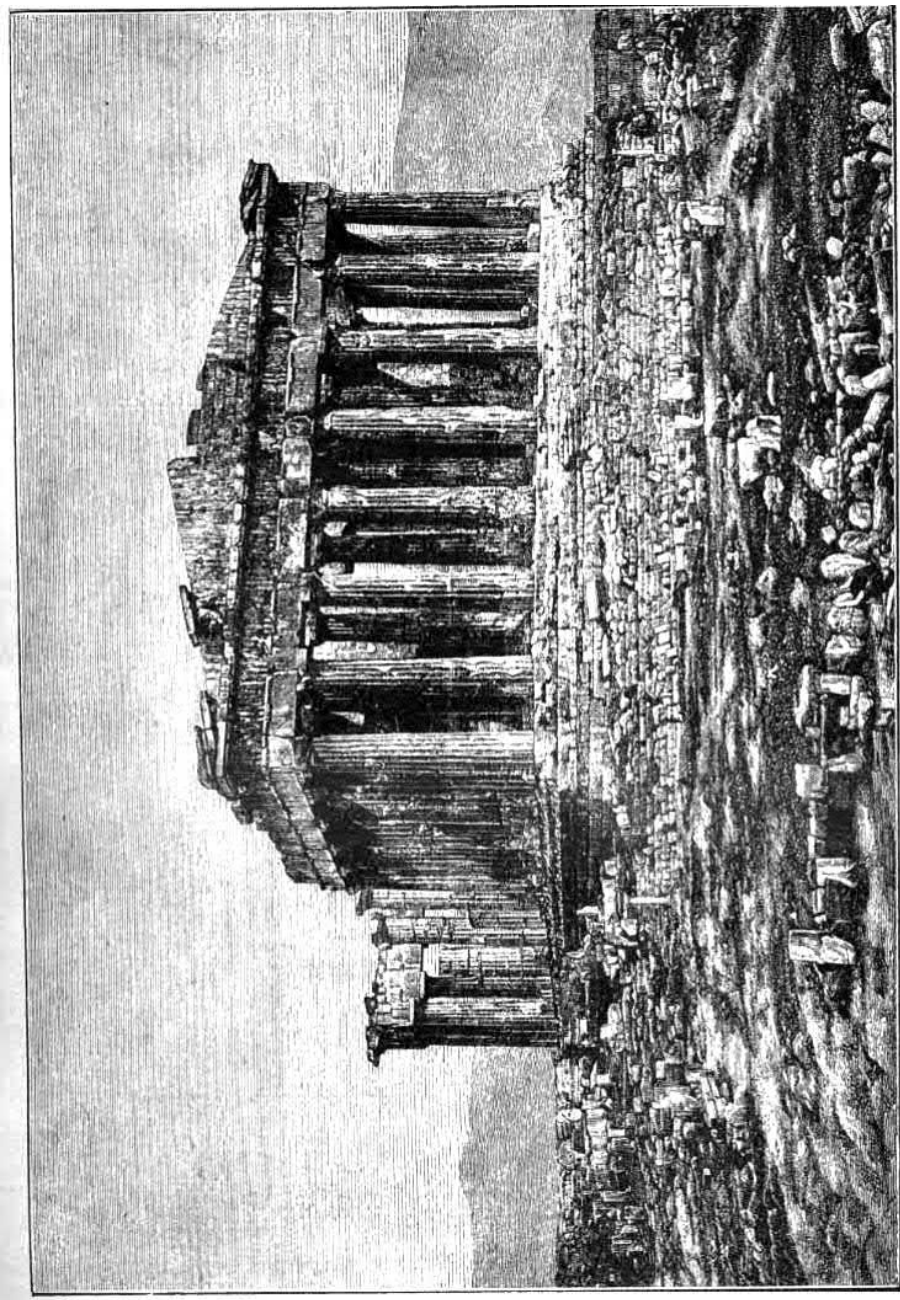
Hímen ekkor rávette a leányokat, hogy a kalózokat — mindegyiket a saját kardjával — öljék meg. Hímen vezette a leányokat, akik egyszerre — adott jelre — megölték a kalózokat.

Hímen most a hajóval hazatért Athénbe, ahol az egész város nagy szomorúságban volt; a családok elveszett leányukat siratták.

Hímen elmondta, hogy megmentette a leányokat és valamennyit hazahozta sértetlenül, ha a polgárság megígéri neki, hogy azt a leányt, amelyikbe ő szerelmes, hozzá adják feleségül.

Hímen feltételét persze elfogadták és ünnepélyesen megígérték neki.

Hímen erre visszafordult a hajóval és hazahozta a leányokat. Athénben nagy ünnepséggel fogadták, választottját feleségül adták hozzá. Hímen

A Pallasz Athéne szentélyének, a Parthenonnak romjai Athenben.

olyan boldog családi életet élt, hogy minden házasságkötésnél megemlékeztek róla, magasztalták s végül ő lett a házasságok védő istene.

Afrodite kíséretéhez tartoztak a Káriszok (római nevük: Gráciák). A Káriszok szép, fiatal, hajadon leányok voltak. Ők voltak a bájnak, a kellemnek tünderei.

Rendesen a „Káriszok“ neve alatt három tündért értenek, első Aglája, a másik Eufrozina, a harmadik Tháleja

Afrodite egyszer azt tapasztalta, hogy templomait egyre ritkábban látogatják, a szent szertartásokat, az áldozatokat elhanyagolják, az istennő szobrai nem koszorúzzák meg, az oltárokon kilobban a tűz.

Afrodite csakhamar megtudta ennek az okát.

Kréta szigetén a királynak három leánya volt s azok közül a legfiatalabb oly rendkívül szép volt, hogy azt leírni sem lehetett. Az a hír járta be a messze földeket, hogy a föld új Afroditét teremtett, hogy mint ember járhatson az emberek közt és Afroditének ez az alakja a király csodaszép leánya: Pszike volt.

A valódi Afroditét egyrészt a mellőzés, másrészt az, hogy földi halandót nála szebbnek találjanak és hogy az a leány valóban oly gyönyörű szép, annyira bántotta, hogy elhatározta Pszikét megbüntetni.

Afrodite azonnal maga elé hívta fiát, Eroszt és így szólt hozzá:

„Ha igazán szereted anyádat, bosszúid meg őt. Állj bosszút azon a vakmerő szépségen, büntesd meg őt, ez legyen legfontosabb kötelességed.

Gyűjts olthatatlan szerelmes lángot annak a leánynak a szívében a föld legaljasabb, nyomorult férfija iránt, akinek a sors olyan nyomorúságot szánt, amelynek nincsen párja az egész földön.“

Csókolgatta, simogatta kedves fiát és annak meg kellett ígérnie, hogy teljesíti anyja óhaját.

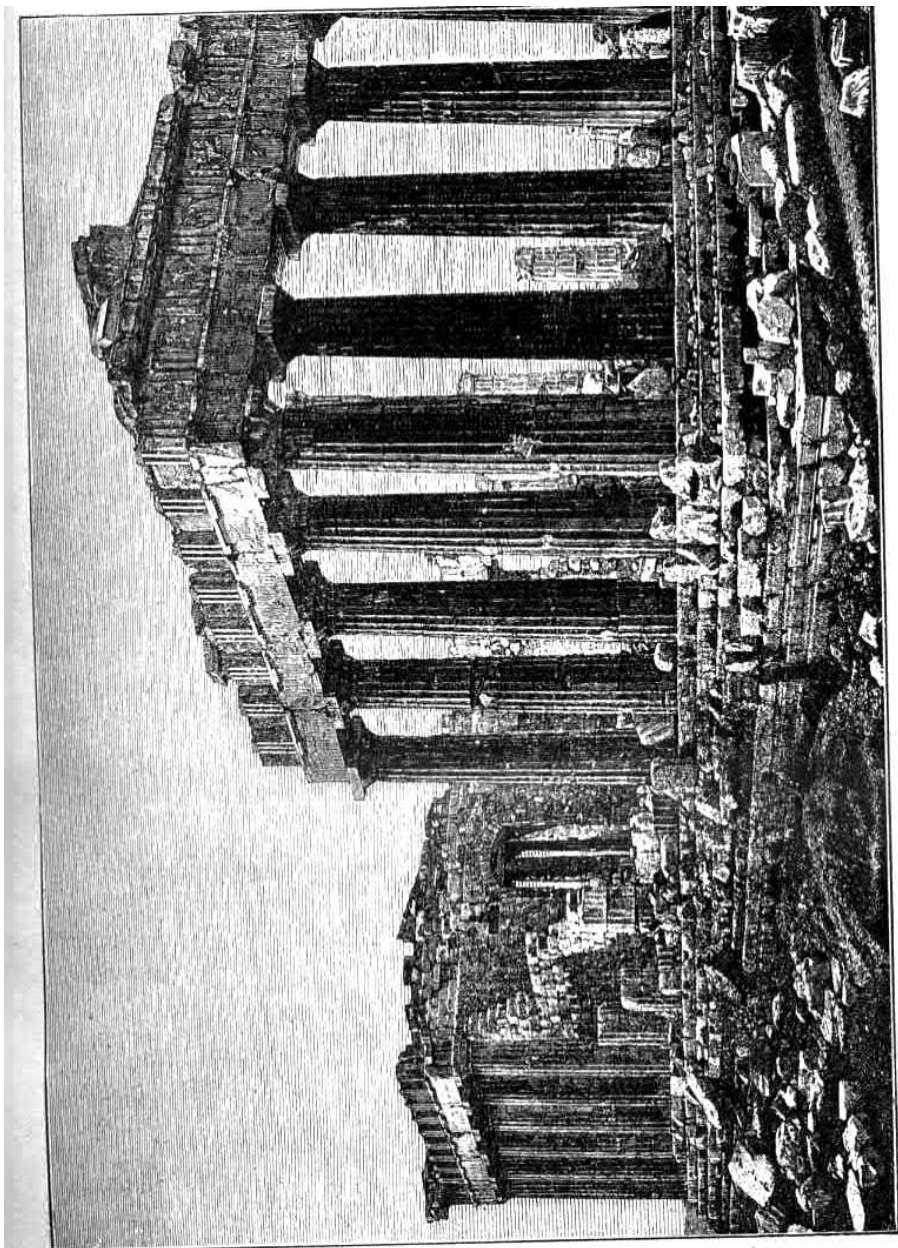
Pszike, bár szépsége Afroditével versenyzett, nem élvezte szépségének gyümölcsét, mert senki sem mert azzal az óhajtással lépni a király elé, hogy adja neki feleségül a gyönyörűséges leányt.

A szép Pszike atyja elment a jósdához és jóslatot kért leánya jövőbelijéről.

A jóslat azt mondta, hogy a király öltöztesse leányát menyasszonyi ruhába és vigye fel a magas hegyromra és ne remélje soha, hogy földi halandó lesz az unokája. Mert a leány férje a léget járó, roppant erejű sárkányivadék lesz, akinek erejével szemben még Zeusz is tehetetlen.

Az atya, a király leverten tért haza, elmondta leányának a jóslatot és megparancsolta neki, hogy készüljön, mintha nászt kellene ülnie.

A királyi palotába beköltözött a szomorúság, a bánat és Pszike leverten, halványan öltött magára a menyasszonyi ruhát. Nagy ünnepi menet kísérté a leányt, mintha esküvőre menne, de azért ő úgy érezte, mintha az temető gyászmenet volna.

Pallasz Athéné templomának romjai Athénben, a fellegyűrban.

Így kísérték fel Pszíkét a magas hegyoromra, ahol magára hagyták; a kíséret hazatért, a szülők szobáikba zárkóztak és siratták leányukat.

A bús Pszike magára maradt a hegyormon, ahol egyszerre körülvette Zefirosz, a lágyan fuvaló szellő, felemelte és elvitte kies, pázsitos helyre, ahol a puha fűre letette.

Az izgalmakat végig szenvedett, kimerült Pszike a fűvön elalszik; mikor felébred és körülnéz, akkor látja, hogy körülötte gyönyörű liget van és közel pompás, szép épület áll, mely első pillanatra azt hirdette, hogy azt csak az istenek építhették.

Pszike előbb félnken szemléli az épületet, azután jobban neki bátorodik, egyre közelebb jön a kapuhoz, végre átlépi a ház küszöbét. Amit a palotában belül lát, még jobban meglepi, mint a külseje.

A palota belül csupa arany és ékesség, mindenféle kincsek drágaságok; a legfeltűnőbb volt az, hogy mindennek nem volt öre.

Egyszerre megszólal valaki, de Pszike csak a hangját hallotta, magát a beszélőt nem látta: „Ne csodálkozzál úrnőnk, minden, amit itt láatsz a tied. Lépj beljebb, ott van szobád, fürdőd. Kívánj bármit, mi kívánságaidat azonnal teljesítjük.“

Pszike követte a hang tanácsait: előbb pihent, azután fürdőit, majd evett és ivott.

Az ebéd után valaki zenélt, énekelt, de Pszike nejn látott senkit. Mikor a nap elmúlt s leszállóit az éj, Pszike aludni tért.

Ejszaka, a sötétben egyszerre édes hangokon suttogott valaki a fülébe. Pszíkét átölelte a férje, aki nászt ült Pszikével, de akit a sötétben Pszike nem látott és aki hajnalhasadás előtt ismét eltűnt.

Amíg ez történt, Pszike nővérei megtudták, hogy hűguk nyomtalanul eltűnt onnan, ahol magára hagyták. Közölték a hírt a királylyal és elhatározták, hogy ki fogják kutatni, hova lett Pszike.

Az ismeretlen, nem látott férj másnap ismét eljött és így szólt: „Drága feleségem! Halálos veszedelem fenyegett téged, nővéreid keresésedre indultak és bizonyosan el fognak jutni a hegyoromról ide is. Ha meghallod szavukat, jajongásukat, ne hederints reájuk, ne törődj velük, mert magadnak fogsz azzal nagy szomorúságot okozni.

Pszike megfogadja ezt a férjének, akit még mindig nem látott.

Az ismeretlen férj hajnal előtt ismét eltűnt és Pszike egyedül maradt. A napot sirással töltötte, fájt szívének, hogy fényes börtönében még csak nem is láthatja nővéreit, akik őt keresik.

Késő éj volt, Pszike még mindig könybe lábadtán ült hálótermében; amikor férje megérkezett, szemrehányásokkal illetve a szép fiatal asszonyt, amiért így emészti magát.

Pszike azonban kérlelni kezdte és addig nem tágitott, amíg a férje meg nem engedte, hogy Pszike nővérei eljöhessenek rövid látogatóba a

kastélyba, sőt Pszike meg is ajándékozhatja őket. Azt azonban nagyon a lelkére kötötte Pszikenek, hogy ne hallgasson nővéreire, ha azok esetleg fel akarják benne kelteni a kíváncsiságot és ráveszik, hogy kutasson, leleskedjék férje után. Óva intette, hogy sohase legyen kíváncsi és ne akarja őt meglátni, mert azzal örökre szétrombolná boldogságát és férje sohasem jöhetne el többé hozzá.

Pszike szerelmes lelkesedéssel mondta, hogy inkább százszor haljon meg, minthogy szerelmes férjét elveszítse. Forrón szeretlek — szölt Pszike bárki vagy is és egy sorba helyezlek Eroszszal.

Pszike még arra is kérte férjét, hogy hozza el a szikláról nővéreit, mint őt hozta el Zefirosz.

Másnap Pszike elvitette magát oda, ahol a hegyormon őt otthagyták és amikor nővérei ott keresték és jajongva emlegették nevét, előlépett rejtekéből és szölt nővéreinek, hogy akit siratnak ott van. A két nővér meglepetéséből még föl sem ocsúdott, Pszike már szólította Zefiroszt, aki ura parancsából a vendégeket is elvitte fuvalatán Pszike lakása elé.

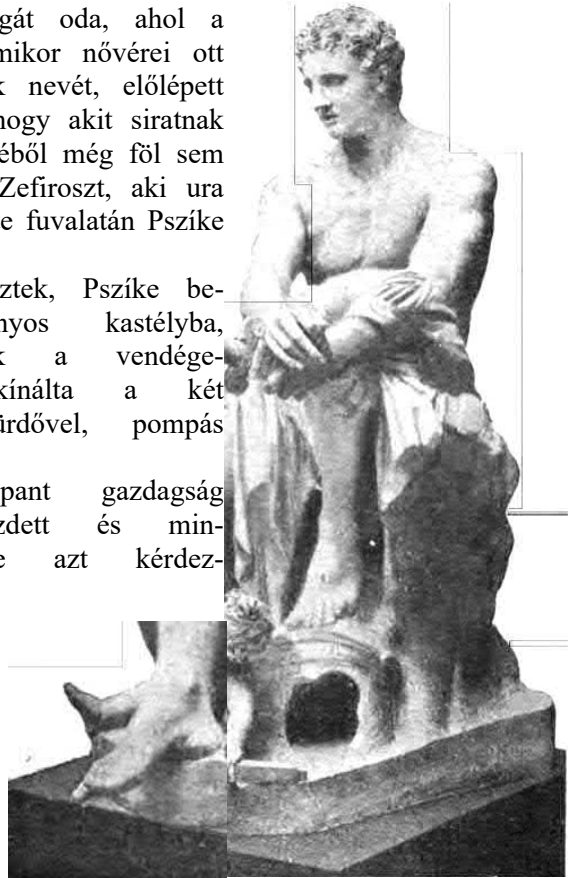
A nővérek boldogan ölekeztek, Pszike bevezette nővéreit az aranyos kastélyba, ahol a láthatatlan szolgák a vendégeket is kiszolgálták. Megkínálta a két nővért az illatos, hús fürdővel, pompás ételekkel.

A két nővér a roppant gazdagság láttára már irigykedni kezdett és mindenféle kérdés közt végre azt kérdezték, hogy ki az ura mindennek a mesés gazdagságnak, sőt azt is megkérdezték Pszikétől, milyen ember a férje.

Pszikének eszébe jutottak férje sza-

vai s azt mondta, hogy férje magas, deli, körszakállas férfi, aki idejét majdnem folyton vadászattal tölti. Hogy valamiképen el ne szólja magát, megajándékozta drágaságokkal a két nővért, szólította Zefiroszt és hamar elvitette két nénjét.

A két nővér szívét azonban az irigység már teljesen

megmételtyezte, az irigység gonoszságra vált bennük és elhatározták, hogy kieszelnek valami módot, melylyel megrontsák Pszike boldogságát. A szüleiknek nem szóltak Pszike boldogságáról semmit, mert azt tartották, az a boldogság, melyről mások nem tudnak, nem is igazi boldogság.

Az éjjel Pszike férje aggódalmasan mondta el, hogy a nővérei gonosz, szívűek, ellene, boldogsága ellen törnek, irigyen meg akarják rontani; ha azonban szívének nem tud ellentállani és mégis látni akarná nővéreit, hát újra óvja Pszikét, hogy főleg arra ne csábíttassa el magát, hogy kíváncsi legyen és őt meglássa.

— Felőlem ne is beszélj velük. Ha meg tudod óvni titkunkat, akkor a gyermek, akinek életet fogsz adni, istenfiú lesz, ha vétkezel titkunk ellen, csak közönséges halandó lesz.

Pszike megígérte férjének, hogy nem lesz kíváncsi és nem lesz oka reá neheztelni.

A két gonosz lelkű testvér ismét eljön a sziklaomra és onnan meg gondolatlanul a magasba tört; Zefirosznak azonban parancsa volt, hogy a két nővért, amikor jönnek vigye Pszikehez, tehát felölelte őket és elvitte az arany-kastélyba.

A nővérek tettetett testvéri szeretettel ölelték magukhoz Pszikét, elhalmozták hízelgésekkel, majd születendő gyermekéről beszéltek és teljesen megnyerték gyanútlan bizalmát.

Pszike ismét elhalmozza őket a kastély mindenféle kellemességeivel, pompásan megvendégelte őket, azalatt fuvola, czitera szólt. A két gonosz nővérnek azonban folyton gaz tervén járt az esze és megkérdezték Pszikétől beszéd közben, hogy ki is az ő férje, miféle származású?

Pszike azonban már elfelejtette, hogy múltkor mit mondott és azt felelte, hogy férje a szomszéd tartományból való kereskedő ember, aki már túl van a java korán, sőt már öszülni is kezd. Azután röviden más dologra terelte a beszédet, megajándékozta nővéreit drágaságokkal és elküldte őket Zefiroszszal.

A két nővér Pszike ellentmondó feleletén sokáig gondolkozott és végül azt mondták, valószínű, hogy Pszike maga sem ismeri a férjét és ha az úgy van, akkor bizonyosan valamelyik istennek lett a felesége.

Erre a felfedezésre a nővérek még irigyebbek lettek és végleg elhatározták, hogy most már rövidesen megfosztják Pszikét a boldogságától.

Másnap már korán ott voltak a sziklaormon és Zefirosz elszállította őket a kastélyba.

Amíg oda értek nyomkodták a szemüket, hogy könnyek jöjjenek belőle és ravaszul, aggódalmas hangon így szóltak:

— Szegény Pszike, te gondatlanul élvezed a boldogságot és nem sejtéd, micsoda veszedelem vesz körül és fenyeget. Mi megtudtuk, hogy éjente borzalmas, mérges torkú, undok golyvás szörnyeteg jön hozzád. Emlékezzél

a jóslatra, az is azt mondta, hogy sárkányivadék lesz a férjed. A vadászok is mondják, hogy látták esténkint a rettenetes szörnyet; azt is mondják, hogy az ő kedvessége, melylyel téged itt tart, nem olyan ártatlan, mert hizlalni akar, amíg jó kövér leszel és akkor fel fog falni. A szegény, gyanútlan Pszike megrémült ezek hallatára és bevallotta, hogy bizon ő nem látta a férjét és az mindég mondta neki, hogy ne akarja őt látni. A két nővér azt tanácsolta Pszíkének, hogy amikor éjjel férje már elaludt, ő gyűjtsa meg a lámpát, nézze meg a férjét és a teremben levő kétélű karddal vágja ketté a sárkány nyakán azt a csomót, amely a fejet és a testet összetartja.

Pszike megígérte, hogy követni fogja a nővérei tanácsát, amire azok eltávoztak; Pszike azonban megtett minden előkészületet, hogy a tanácsot követhesse.

Mikor éjjel férje megjött és édes szeretkezés után elaludt, Pszike felkelt, meggyújtotta a készen álló olajlámpát, magához vette a kétélű kardot és odalopózott férje nyughelyéhez, hanem, amikor az olajlámpa fénye megvilágítja az alvót, egyszerre a legszebb, legbájo- A I sabb látvány tárul eléje, az ágyban szunnyadt Afrodite szép fia, a szerelem istene, Erosz.

Pszike szeme nem tud betelni a gyönyörű képpel, kezéből kihull a fegyver és ő elbűvölten csodálja a szép ifjút, nem tud betelni annak szépségével. Kíváncsian nézi azután a mellette a földön fekvő íjját, tegezt és nyilakat, majd kezébe veszi az egyik arany nyilat véletlenül megsebzí vele az ujját; azzal örökre Erosz hatalmába került és egyre jobban és jobban lángolt érte a szíve.

A gyönyörúségtől reszketve nézte a szép alvót és amint jobban föléje hajolt, a lámpából egy csepp olaj a szép Erosz alabastrom-vállára serzent és sebet ejtett azon. Erosz felszökött helyéről, abban a pillanatban kitalálta, mi történt és szó nélkül, nyomban távozott.

Pszike átakarta ölelni térdeit, de csak fáradtan rogyott a földre, míg a szerelem istene kiröppent. Egy cziprusfa tetején megállóit és onnan szólt:

— Ó, Pszike, daczoltam az anyám parancsá-

Hermész, a kereskedelem az utak és a híradás istene
N. P. G. felv

Afrodité.
A miói Afrodité-szobor meilrésze.

val, aki azt akarta, hogy a világ legutolsó, nyomorúságos férfira iránt ébreszsek benned szerelmet, hogy ahhoz kelljen feleségül menned, ehelyett magam jöttem hozzád, én lettem férjed, én — a híres nyilas — magamat találtam, feleségemmé tettem és te — viszonzásul mindezért — szörnyetegnek tartottál engem, akit megakartál ölni! Mindig óvtalak attól, hogy utánam leselkedjél, hogy látni akarj; de a te gonosz tanácsadódat megbüntettem azonnal; a te büntetésed csak az legyen, hogy távozom tőled.

Pszíke még sokáigutána nézett tovare-pülő férjének és amikor az végkép eltűnt, odarohant a közeli folyóhoz és annak magas partjáról a vízbe vetette magát. A folyóazonban lágyan fogta fel őlen és a szelíd habok ölelő karjával megint kitette a virágos partra, a pázsitos fűbe.

A parton ott ült ép Pán, a kecskeszarvú, baklábú isten, a pásztorok istene, vigasztalta Pszíkét és azt mondta neki, ne búsuljon, hanem igyekezzék Eroszt kiengesztelni.

Pszíke istent illető tisztelettel adózott Pánnak, de nem szólt semmit, hanem elindult vándorútra. Útjában eljutott abba a városba, ahol az egyik nővérenek a férje uralkodott. Elment a palotához, ott bejelentette nényénél, hogy itt van és beszélni akar vele.

Pszíkét azonnal nővére elé vezették és amikor az kérdezte, hogy miért jött el hozzá, Pszíke azt mondta, hogy követte az ő tanácsát, megakarta ölni az állítólagos szörnyeteget, de amikor a lámpával megvilágította, akkor látta, hogy az Érosz isten. Egy csöpp olaj a vállára feccsent, arra felébredt, meglátta kezében a kétélű kardot, azonnal elkergetett és azt mondta: „most majd a nővéredet veszem el feleségül“ és téged nevezett meg.

Pszíke nővére diadalmasan azonnal útra kelt, felment a hegyomra és ott — amint addig is szokása volt — elugrott a szikláról azzal

a kiáltással: „vigyél Zefirosz uradhoz“. Zefirosz azonban nem fogta fel; a gonosz nővér lezuhant a mélységbe és a sziklákon összezúzta magát.

Pszike, nővére udvarából mindjárt távozott, amikor megmondta neki balsorsát. Nemsokára eljutott második nővéréhez, annak ugyanazt mondta, amit az elsőnek. Az is ép olyan gonosz volt, mint a másik; az is rohant fel a sziklához és elbizakodottságában az is a sziklákon lelte halálát. Mindkettőjük holttestét a keselyűk és hiénák pusztították el.

Pszike vándorolt várossról-városra; mindenütt Éroszt kereste, az pedig égési sebével anyja aranypalotájában feküdt, amíg anyja a tengeren időzött. Épen fürdött, amikor sirály-madár csapott le előtte s hírül adta neki, hogy fia betegen fekszik és kérdés, fölépül-e még. Afroditére és Éroszra pedig neheztelnek az emberek, mert amióta ez a hegyekben szerelmeskedik, Afrodite pedig a tengeren időzik, az emberek közt nincs semmi öröm. A sirály-madár még rosszabb színben festett mindent, mint valóban volt.

Afrodite felháborodott, amikor hallotta, hogy fiának kedvese van és kérdezte, ki az, aki fiát elcsábította, melyik nimfája, melyik gráciája lehet az. A sirály megmondta, hogy az a halandó Pszike. Ez a hír azután teljesen felingerelte Afroditét és azonnal hazasietett aranypalotájába, ahol csakugyan betegen találta fiát.

A szép Erosznak fájdalmas sebével nem törődött, hanem elhalmozta kemény szidalmakkal, elszedte nyilait, íját, tegezét, sőt azzal fenyegette, hogy lenyírja szárnyait és haját. Azzal otthagya és kiment a palotából. Kint Hérával és Demeterrel találkozott, akiknek felháborodottan panaszolta el a történeteket.

A két istennő azonban semmi rosszalni valót sem talált az esetben, hanem azt mondta, hogy furcsának tartja, hogy Afrodite, aki mindenütt szerelmet, szenvedélyt ültetett a szivekbe, aki a szerelem rabjaivá teszi az egész világot, a saját házából kiűzi azt és a fiát el akarja attól tiltani.

Afrodite látta, hogy a két istennő kineveti, hát otthagya őket és a tengerre ment ismét.

Pszike ezalatt folyton vándorolt és bujdosott, mert azt is tudta, hogy Afrodite keresi. Felkeresett minden templomot, így eljutott Demeter templomába. Ott ájtatosan könyörgött az istennőhez, hogy segítsen rajta és engedje meg, hogy szentélyében pár napig elrejtőzhessék, amíg kipiheni magát és tovább bujdosásra ismét erőt gyűjt.

Demeter azt felelte, hogy sajnálja a szegény Pszikét, szívesen segítene is rajta, de nem teheti, mert nem haragíthatja maga ellen Afroditét és felszólította Pszikét, hogy távozzék gyorsan és érje be azzal, hogy nem fogja el és nem adja át a haragos Afroditének.

Demeter templomából Héra istenasszony szentélyébe jutott el a szegény, agyonfáradt Pszike és ott buzgón könyörgött az istennő oltáránál, hogy szánja meg őt és segítsen nyomorúságán ő, a hatalmas istennő, aki a

Afrodite a szépség istennője.
N. P. G. felvétele.

veszedelemben forgókon segíteni szokott.

Héra is jóindulattal fogadta Pszíkét, de azt mondta hogy ő sem teheti, hogy menyé, Afrodite akarata ellen tegyen érte valamit

Mikor a szegény Pszike még Héra szentélyében sem kapott segítséget, pedig az volt az utolsó reménysege, akkor kétségbeesésében elhatározta, hogy maga fut üldözője kezei közé és elmegy férje anyjának, Afroditének a szentélyébe.

Afrodite ezalatt már mindenfelé kereste, kutatta Pszíkét, de nem találta, tehát nagy díjat tűzött ki a fejére.

Amint Pszike Afrodite templomába be akart lépni, az istennőnek ép egyik szolgálja, a szokás állott ott, aki azonnal megismerte és durván behúzta a szentélybe és Afrodite elé állította.

— Ah, végre eszedbe jut, hogy tisztelegj az anyósodnál — szólt rá Pszíkére haragosan Afrodite — talán a férjedet akarod meglátogatni, akit megsebesítettél és most betegen fekszik. No én majd jó anyóshoz illően fogadlak.

Azzal a gondot és a szomorúságot hivatta maga elé s átadta nekik Pszíkét, akit a két szolgáló megkorbácsolt s azután ismét Afrodite elé vezetett.

— Szánalmat akarsz bennem kelteni irántad — szólt gúnyosan Afrodite — igen, amiért nemsokára nagyanya lesz belőlem; nagyon boldog vagyok, hogy ilyen korban nagyanya lehetek!

A szegény Pszíkét erre ismét durván bántalmazta s azután rabszolganői közé sorozta. Összekevertetett búzát, kölest, mákot, borsót, lencsét, babot, árpát és megparancsolta neki, hogy estig minden fajtát szedjen külön; ő maga pedig elment valami lakodalomba.

Pszíke szomorúan, bánatosan ült a nagy halom összekevert szem mellett^ hozzá se nyúlt.

A kis falusi hangya, aki ugyancsak hozzászokott a munkához, meg-sajnálta szegény Pszíkét és nagyon felháborodott az anyósának kegyetlen bánásmódja felett és elhatározta, hogy segít Pszíkén. Gyorsan összehívta a közeli hangyákat, melyek nagy csapatokban siettek Erosz feleségének segítségére; széthordták a szemeket, külön osztályozták és azután ismét eltűntek.

Afrodite este bosszúsán látta, hogy a Pszíkére bízott munka kész.

— Ez nem a te műved, hanem azé, aki a magad s az ő maga romlására beléd szeretett.

Afrodite azután elzárta Erosz szobáját, úgy, hogy az onnan ki nem jöhetett, sem hozzá senki be nem juthatott.

Másnap reggel Afrodite új munkát adott Pszíkének.

— Látod ott azt a berket — szólta Pszíkéhez és a folyón túl, Afrodite lakásával szemben levő berekre mutatott — ott aranygyapjas birkák legelnek, hozzál nekem abból a gyapjúból egy pehelyt.

Pszíke azonnal elindult, de nem azért, hogy a parancsot teljesítse, hanem, hogy a sziklás hegyről levesse magát a mélybe, a folyóba.

Amikor Pszíke a folyóhoz ért, ott megszólalt a nád tündére és ezt mondta:

— Pszíke, ne essél kétségbe, ne zavarj meg tiszta vizemet haláloddal, hallgasd meg tanácsomat.

Azután elmondta neki, hogy ne közeledjék az aranygyapjas nyájhoz, mert veszedelmébe rohan, hanem lesse meg a nyáját a folyónál — ahol vizet isznak — és amikor a közeli túskebokornál elmennek és nekidörzsölődnek, szedje össze a bokron maradó aranygyapjú-pelyheket.

Pszíke megfogadta a tanácsot és délután már elvihette Afroditének a kért aranypelyhet.

— Ez sem a te műved — szólta Afrodite — hanem majd most meglátom, csakugyan olyan ügyes és bátor vagy-e?

Azzal megparancsolta neki, hogy a közeli hegyből fakadó vízből hozzon neki egy csöppet és átadott neki egy szép, kristály bilikomot. Abból a hegyből, fekete forrásból fakadt, Sztix folyót táplálta vízzel.

Az a folyó választotta el az alvilágot a felvilágtól. Ahhoz a forráshoz jutni lehetetlen volt. A hegyről — melyen fel kellett volna jutni — roppant meredek falon, óriási erővel zúdult le nagy vízzuhatag, mely a szomszéd völgybe ömlik. De még ahhoz sem lehetett közel jutni, mert borzalmas, hosszúnyakú sárkányok őrizték.

Pszikét a feladat lehetetlensége szinte megdermesztette, amikor egyszerre eléje szállt Jupiter sas-madara.

Jupiter megkönyörült Pszikén, még pedig Éroszra való tekintetből, mert az is tett neki már szolgálatokat, tehát ő is megakart segíteni kedvesét.

A sas megvigasztalta Pszikét, elvette tőle a bilikomot, felszállott a magasba és a felzúduló sárkányokat lecsendesítette azzal, hogy Afrodite parancsára merít vizet a bilikomba.

A tele bilikommal visszaszállott Pszikéhez, aki azt hamar elvitte a haragos Afroditéhez. De ennek a feladatnak a végrehajtása sem békítette meg az istennőt, aki azt mondta:

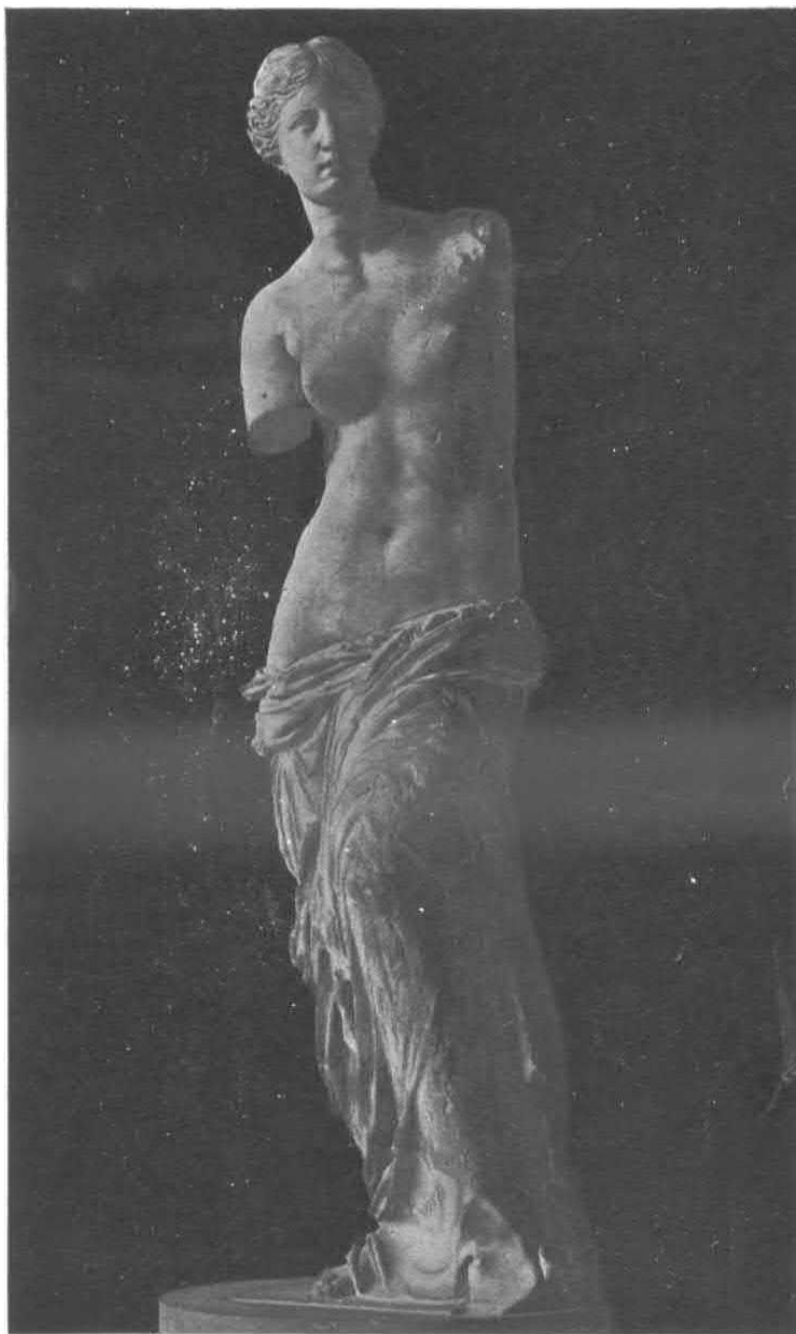
— Úgylátszik boszorkány vagy, hogy ilyen gyorsan teljesíted parancsaimat, nos tehát, még egy parancsomat teljesítsd: Eredj le az alvilágba és kérd ott meg Prozerpinát, hogy adjon ebbe a szelenczébe a szépség kenőcséből annyit, amennyi egy napra való, mert a fiam ápolása közben igen sokat vesztettem szépségemből, de siess, hogy még ma este visszaérrj, mert mikorra elmegyek használni akarom a kenőcsöt.

Ekkor úgy érezte Pszike, hogy elérkezett a vége, mert hisz az alvilágba kellett mennie. Azonnal elindult és a magas toronytetőre akart felmenni, hogy onnan levesse magái és így a legrövidebb úton az alvilágba jusson.

Amikor a toronyhoz ért, az megszólalt: „Miért akard magadat megölni; ha egyszer a lelked elvált a testtől, többé nem térhet oda vissza, le juthatsz te így is az alvilágba.“

A torony azután elmondta Pszikének, hogy a közeli város mellett van a lejárát az alvilágba; utasította, hogyan menjen be, de mielőtt az útra indul, vegye magához a szükséges dolgokat.

Mindenik kezében legyen árpakalács mézzel, a szádban pedig tarts két pénzdarabot. Amikor majd az alvilághoz vezető úton fogsz menni, találkozol vén, béna, fahordó számmárral és ép olyan hajtsárral; arra fog kérni, hogy emeld fel s tedd a számárra a pár lehullott fadarabot. Te azonban válasz nélkül, szótlan menj tovább. Amikor a Stixsz folyóhoz érsz, ott az öreg Káron át fog vinni a folyón, de előbb oda kell neki adnod az egyik pénzdarabodat; úgy nyújtsd neki, hogy ő maga vegye ki a szádból. Mialatt a vízen át fog vinni, a vízen úszó öreg ember holttestével fogsz találkozni és kérni fog téged, hogy vedd be a csolnakba, de nem szabad kérését teljesítened. Amikor azután a folyó túlsó partján Káron kitesz, egy csomó öreg fonó asszony kérni fog, hogy segíts nekik kissé, de te rájuk se hallgass, mert azt is, mint minden más kísértést, Afrodite küld eléd és csak arra való, hogy a kalácsot a mézzel kitedd a kezedből, pedig ha azt el ejted, nem térsz többé vissza az alvilágból, mert Prozerpina ajtaja előtt fekszik Kerberusz, a rettenetes háromfejű kutya, aki ugyan a halottak lelkét dörgő ugatással fogadja, de azoknak már nem tehet semmit, téged azonban széttépne, tehát add oda neki az egyik kalácsot, amire sértetlenül bebocsát

A m é l ó s z i A f r o d i t é .
A „Milói Vénusz“ néven az egész világ ismeri ezt a szobormű remekét. M é l o s z s z i g e t é n 1820-ban találták meg.
Most Párisban a Louvreban őrzik.

Prozerpinához, aki majd szívesen fogad és megkér, hogy ülj asztalához és költsd el vele pompás reggelijét, de te mondd, hogy csak a földre akarsz ülni és fekete kenyeret kérsz. Azután mondd el, miért jöttél; Prozerpina azonnal teljesíteni fogja kérésedet, te pedig indulj vissza. Kimenetnél add oda a Kerberusznak a másik darab kalácsot és ismét el fog bocsátani, az öreg hajósnak add oda a másik pénzdarabot s a folyón túl jere vissza ugyanazon az úton, amelyen oda mentél.

Ámde intelk, hogy k; ne nyisd a szelenczét és meg ne nézd, mit hozol.

Pszike megfogadta a torony tanácsát és indult a közeli városba, ott meg is találta az alvilágba vivő lejáratot és földalatti utat.

Útjában csakugyan találkozott a számárhajcsár-

ral, de szavaira nem he-

derített; a Stix folyón átvivő öreg révésznek oda adta az egyik pénzdarabot, a vízen úszó holttest kérését nem teljesítette, a szövő asszonyokra nem hallgatott, a háromfejű kutyát az egyik kalácsal megszelídítette és így szerencsésen bejutott Prozerpinához, aki szívesen fogadta. Pszike sem a széket, sem a pompás ételeket nem fogadta el, a földre ült s egy darab fekete kenyeret kért s azután elmondta Afrodite üzenetét.

Prozerpina elvette a szelenczét, a szomszéd teremben megtöltötte és újra bezárta azt s úgy adta oda Pszíkének, aki azonnal ismét útnak eredt; a másik kalácsal ismét megszelídítette Kerberuszt, a háromfejű kutyát, a másik pénzdarabért az öreg révész átvitte a folyón és ő a földalatti úton ismét a felvilágra jutott. Mikor megint a földön volt, ellenállhatatlan dőre

Az efezusi Artemisz. (I. 26. old.)

kíváncsiság szállotta meg, hogy megnézzé a szelencze tartalmát és maga is használjon belőle.

Pszíke kinyitotta a szelenczét, de a szelenczében semmiféle szépítőszert nem volt, hanem nehéz, rettentő alvilági álmot; az rögtön meglepte Pszíkét, akinek minden tagja zsibbadni kezdett, aléltan lerogyott a földre s mint valami halott feküdt a fűben.

Ezalatt Erosz teljesen meggyógyult; már nem bírta el tovább Pszíkéje távollétét, hát az ablak keskeny résén kibújt és elröppent a tehetetlenül fekvő Pszíkéhez.

Azonnal elűzte kedveséről a csúf, alvilági álmat és kényszerítette, hogy ismét zsugorodjék a szelenczébe, melyet azután rázárt. Nyilával felébresztette az alvó Pszíkét és így szólt:

— A kíváncsiságod már másodszor döntött volna romlásba; most siess anyámhoz, hogy megbízását teljesítsd és add át neki a szelenczét, a továbbiakról majd magam gondoskodom.

Pszíke azonnal folytatta útját Afroditéhez, Erosz pedig gyorsan felszállott az égbe Zeuszhoz, ahol elmondta ügyét és kérte, hogy támogassa őt.

Jupiter megsimogatta Eroszt, megcsókolta és azt mondta neki, bár Erosz kis haszontalan, aki soha sem tisztelte Zeusznak legfőbb hatalmát, hanem a maga erejével még rajta is erőt vett, mégis segíteni akar rajta, hogy mindég eszébe jusson, milyen kegyes volt iránta.

Zeusz azonnal parancsot adott Hermesznek, hogy valamennyi istent hívja el az égbe.

Az istenek és istennők mind megjelentek, Zeusz elmondta Erosz szerelmét és azután Afroditéhez fordulva így szólt:

— Ne bántson téged az, hogy a menyasszony nem isteni származású, majd egyenrangúvá teszem őt veled.

Azzal intett Hermesznek, aki azonnal felhozta az égbe Pszíkét és Zeusz elé vezette.

Az istenek királya nektárral telt serleget nyújtott Pszíkének. Nektár volt az isteneknek és a halhatatlanságnak itala.

„Igyál Pszíke — szólt Zeusz — hűséges, kitaró szerelmedért légy halhatatlan és Erosz sohase pártolhasson téled el; a ti frigyetek örökkétartó lesz.

A tenger hullámából született
Afrodíte.
N. P. G. felvétele.

A nászünnepe azonnal elkezdődött, az istenek gyönyörködtek a szép fiatal párban és mikor Pszike gyermekkel ajándékozta meg Eroszt, az leánya volt: az öröm.

A háztűzhelynek az istennője volt Heszti a; Kronosznak és Rheának volt a leánya. Apolló is meg Pozeidon is feleségül akarta venni, de Heszti a megesküdött Zeuszra, hogy soha sem megy férjhez. Zeusz ezért azzal kárpótolta, hogy a háztűzhely, a családiasság istennőjéül tette meg és így minden családban áldoztak neki, ő maga örökké, állandóan az istenek országában, az Olimpuson élt.

Hesztiának a nővére, Demeter volt a földi termésnek és a gabonának istennője az emberek táplálója. A jó, áldást osztó Demetert egykor nagy szomorúság érte; egyetlen, gyönyörűséges leánya, Perzefőne egyedül játszadozott kies, virágos völgyben és onnan elrabolta az alvilág istene, Hádesz. Az alvilág istene megkérte a földet, Geát, hogy fakaszsa Perzefőne körül a legszebb virágokat és hódítsa el azoknak illatával.

Perzefőne nimfák, szirének társaságában tánczot lejtett, egyszerre körültek gyönyörű virágok festettek; Perzefőne otthagya a nimfákat és virágot szedett, hogy koszorúba fűzze; amint szedegetett egyre szebb meg szebb virágokra akadt, így folyton távolabb jutott játszótársnőitől, végre már nem is látta őket, egyedül volt egészen. Ekkor hirtelen dőrej hallatszott s megnyílt előtte a föld; a mélyből büszke paripák aranyos kocsival robogtak elő, a kocsin ott állott Hádesz az alvilág istene, aki gyorsan leugrott a kocsiról, derékon kapta a megdöbbsent Perzefőnet és magához emelte a kocsiba s a következő pillanatban Hádesz kocsija elrobogott a szép prédával.

Perzefőne hasztalan síongott, senki sem hallotta hangját, senki sem tudta, hogy vele mi történik, csak Heliosz, a napkorong istene látta.

Demeter hasztalan várta vissza leányát; keresésére indult, de sehhol sem találta, senki sem tudott neki útbaigazítást adni. Végre felment a magasba Helioszhoz, kocsija elé állott és úgy kérdezte: Hova tett a leányom?

Heliosz megmondta, hogy Hádesz elrabolta, de hozzátette, hogy Zeusz is tudott a dologról, sőt az ő engedelmevel történt. Egyben azonban vigasztalta is Demetert, hogy leányának méltó férje van, mert hisz Hádesz époly királya az alvilágnak, mint Zeusz az égnek.

Erosz.

N. P. G. felv.

A vigasz nem fogott Demeteren, mert mit ér neki az, hogy leányának kiváló férje van, hogy így ő az alvilág királynője, amikor többé látni nem fogja, mert hisz ami egyszer lekerül az alvilág birodalmába, az onnan nem tér vissza soha többé.

Demeter szívét elfogta a keserűség: ha ő nem lehet boldog, ne legyen az senki a földön és terméketlenség átkával sújtotta a földet; elvonult, elrejtőzött s azzal megszűnt a földön minden áldásos élet. A növények elhervadtak, a vetés elszáradt, új mag nem csírázott többet, hasztalan volt minden munkásság, kopár maradt minden, nem zöldreit többé a fű, a fa, nem virult a virág, nem termett semmi.

Az emberiséget már az éhhalál fenyegette, ekkor Zeusz módot talált reá, hogy Demetert kibékítse. Kiegyeztette Hádeszt és Demetert félvesztéségre; azontúl az évnek a felét Perzefone a földön töltötte anyjánál, a

másik fél évet pedig férjénél, Hádesznél az alvilágba.

Perzefone visszatérésére Demeter újra elborította a földet virulással, és azontúl a fél év alatt, amíg Perzefone a földön volt, virult, minden, amikor visszatért az alvilágba, akkor a természet pompája is eltűnt. Perzefonét Demeterrel együtt tisztelték; ő személyesítette meg a tavaszt, amely, mikor a földre tér, virul a természet és amikor a földet ismét elhagyja, megjön a tél.

Kréta szigetén a hítegre azt mondta, hogy volt Demeternek másik gyermeke is, de az nem Zeusztól, hanem Jaziontól származott, azt Plutosz - nak hívták, az volt a gazdagság istene.

A természet gyümmölcstermelő erejének istene Dionizosz

Vénusz, mint a tengeri hullám leánya és fia Erosz. - ...
Neue Photographische Gesellschaft felvétele Berlinben.

szőlőtő virulásának és a gazdag szőlőtermésnek volt az istene. Dionizosz Zeusznak és Szemeiének, Szadmon király leányának a fia.

Szemele oly szép volt, hogy Zeusz is szerelmes lett bele és emberi alakban meglátogatta őt és megmondta neki, hogy ő Zeusz. Szemele mondhatatlan boldog volt, hogy ő az istenek királyának szívében szerelmet tudott ébreszteni.

Szemele boldogsága még fokozódott azzal, hogy remélhette, gyermekkel fogja megajándékozni Zeuszt.

Héra azonban megtudta Zeusz újabb szerelmét és megakarta büntetni Szemeiét. Mint szolgáló ment Szemele házába és hamar bizalmasa lett; ekkor azt mondta neki, hogy győződjék meg, vajjon kedvese valóban Zeusz-e és nem csak valami halandó; hogy erről meggyőződhessék: kérje meg kedvesét, hogy jelenjék meg előtte úgy, ahogy Héra előtt szokott megjelenni, de mielőtt ezt kéri tőle, esküdtesse meg, hogy kérését teljesíteni fogja.

Szemele megfogadta a tanácsot. Mikor Zeusz legközelebb meglátogatta Szemeiét, a leány megfogadtatta Zeuszszai, hogy teljesíti kívánságát, melylyel hozzá fog fordulni. Zeusz megesküdött és Szemele elmondta kívánságát, melyre Héra — mint szolgáló — tanította.

Zeusz megdöbbsent és ráakarta venni Szemeiét, hogy vonja vissza kívánságát, de minél jobban-jobban kérte erre Zeusz, Szemele annál jobban ragaszkodott kívánságához. Zeusz tehát megígérte, hogy legközelebb mint Zeusz fog megjelenni.

Úgy is volt. Dörgés, villámlás, égi háború előzte meg a hatalmas isten érkezését és egyszerre ott állott teljes égi fényességében, sugárzóan, amitől a szegény Szemele porrá égett, de még mialatt égett, megszületett gyermeke, akin csak a halandóságot égette el a tűz, maga a kis istenfiú sértetlen maradt.

Zeusz a kis fiú nevelését rábízta Szemele testvérére: I n ó-ra és annak férjére: A t h á m á s z királyra. Héra azonban a kis fiút is üldözte és ezért szenvednie kellett a király és királynénak is.

Héra örültséget bocsátott Athámászra, aki

Erosz és Pszike

N. P. O. felv.

őrültségében meg is fojtotta egyik fiát. Felesége Inó, kétségbeesetten futott másik gyermekével a tengerparthoz és ott — hogy megmeneküljön — a hullámokba vetette magát.

A tenger istene felfogta és elvitte tengeri palotájába, ott Zenkothéa néven a tengeri istennők közé került és hajótörtek segítője lett.

Zeusz, hogy Héra üldözése elől megmentse fiát, kecskévé változtattatta

Erosz megsókolja a felébredő Pszikel.

N. P. G. felv.

és Hermesre bízta, hogy vigye el jó helyre. Hermész elvitte a Niza hegyére, ahol a nimfák vették ápolás, gondozás alá. A Niza hegytől kapta a fiú nevét is: D i o n i z o s z, akit másképp Bakkusznak is neveznek.

Mikor Dionizosz felnevelkedett, Zeusz az öreg Szilénoszt adta melléje nevelőül.

Szilénosz kopasz, kövér, esetlen, mindég jókedvű öreg volt, akit hajában két kis szarvacskával is szoktak ábrázolni.

Mikor Dionizosz felnevelkedett, bejárta a földet, hogy áldását minden-

felé osztogassa. Megtanította az embereket szőlőt ültetni, művelni, szüretelni, a szőlőből bort préselni. Majdnem mindenütt örömmel, dicsőítéssel fogadták.

Dionizosz kísérete víg társaság volt. Állandóan vele voltak: a M a e - n á d o k, vagyis a bakkánsnők. Ezek a boros, jókedvű nők fejükön borostyánkoszorút hordtak, vállukról kutyaprémm lógott le, kezükben pedig a t i r z o s z t tartották.

A tizrász borostyánnal körülcsavart bot volt, melynek tetején fenyőtoboz ékeskedett, de amelyben vashegy rejtett.

Dionizosz mindenkit megjutalmazott, aki iránta és tanítása iránt tisztelettel volt, ellenben megbüntette, aki vagy őt bántotta meg vagy a szőlőművelést nem ápolta, sőt vétett az ellen.

Volt Trákiának egy gonosz, kegyetlen lelkű királya, Likurgusznak hívták. Ez ellensége volt a szőlőtermelésnek és amikor Dionizosz és kísérete az országában járt, elfogatta az egész kíséretét és bebörtönözte azt.

Dionizosz ezért őrzöngést bocsátott reá, amire a király szőlőtökéket akart nyesni, vágni, dönten; de olyan nagyon kitört rajta az őrzöngés, hogy szőlőtőnek nézte fiait, gyermekeit — és leütötte azoknak a lábát. Azonkívül az egész országra nagy ínség jött. Mikor azután a nép a jósdához fordult tanácsért, a jósdá azt mondta, hogy csakis a király halálával érhet véget az ínség.

A nép azonnal felcipelte a királyt egy magános, sziklás helyre, ahol vad csikókkal szétszaggatták.

Mikor Dionizosz eljött Niza hegyéről és Beóciában a szőlőművelést tanította, ott a király: Pentheusz és saját rokonai, az anyjának: Szelenenek nővérei kicsufolták és csalónak mondták, amiért azt állította, hogy Zeusz fia, sőt Pentheusz megfogadta, hogy Dionizoszt — egész tarka kíséretével együtt — megöli. Dionizosz ezért büntetésből őrzöngést bocsátott a király anyjára és annak nővéreire, akik vadul, őrzöngően rohantak fel s alá. A király utánuk ment, de anyja őt vadállatnak nézte és megölte, széttépte. Mikor azután magához tért, látta mi történt, a lelkiismeret-furdalások, az érnisszek üldözték, úgy, hogy elhagyta az országot.

Dionizosz egyszer Naxosz szigetén állott a tengerparton; itáliai kalózok hajóztak arra és mikor meglátták, azt hitték, hogy valami királyfi és jó váltságdíj reményében rajtaütöttek és elfogták. Dionizosz

Perzeloue. N. P. G. id v.

Heliosz az ő tízes paripáival.

óvta őket, hogy ne kövessenek el ellene erőszakosságot, hogy bebizonyítsa istenvoltát, lehullott kezéről minden kötelék.

A kormányos azonnal intette a hajósokat, hogy hagyjanak abba dőre dolgukkal, de nem engedelmeskedtek, hanem újra megkötözték Dionizoszt, a hajóra czipelték és kifeszített vitorlával siklottak tova.

Dionizosz azonban rövidesen megbüntette őket. Egyszerre óriási szőlőtő növekedett a hajó közepén és az oly magasra szökött fel, mint amilyen magas volt a legmagasabb árbocz. A venyige tele volt szőlőfürttel. Az evezők mind kiszödeltek és az egész hajót előntötte a boráradat. Dionizosz maga két alakban jelent meg: mint ordító oroszlán a fedélzeten és mint vad, tomboló medve a hajó belsejében. A hajó kapitányát szétszaggatta. A hajósok rémületükben a tengerbe vetették magukat s ott delfinekké változtak.

A kormányost nem érte semmi baj, sőt jutalomban részesült.

Aki Dionizosz vagy kísérete iránt készségesen viselkedett, azt a venyige szép ifjú istene meg is jutalmazta.

Az öreg Sziléosz egyszer nagyon is becsípett, eltévedt és valahol az út mentén elaludt. Parasztok találták meg és elvitték urukhoz, Mídasz királyhoz, aki igen szívesen fogadta Sziléoszt és elkísérte Dionizoszhoz.

A jókedvű isten azt mondta, hogy megakarja a királyt jutalmazni, még pedig azzal, hogy teljesíti egy kérését, bármi legyen is az. Midásznak legfőbb vágya mindig csak a kincs, arany volt, tehát azt mondta, hogy amihez nyúlt az mind aranyná változzék.

Dionizosz mosolyogva teljesítette Midásznak a kívánságát és valóban,

Hádesz elrabolja Perzefónét.

Szilénosz dajkálja a kis Dionizoszt

amihez csak nyúlt, arannyá változott. Már körös-körül minden csupa aranytömb volt. Végre azonban éhes lett és enni akart, hanem amint az ételhez nyúlt, az is arannyá változott. Most megijedt Midasz, látta, hogy nem fog tudni többé enni és arany halmaza közt éhen kell majd pusztulnia.

Midasz könnyörögve kérte Dionizoszt, hogy kegyelemből vegye vissza ajándékát.

Dionizosz teljesítette Midasz kívánságát, elküldte a Paktólosz folyóhoz, hogy menjen a folyón felfelé s mikor a forráshoz ér, ott mártsa fejét a forrásba.

Midasz elment a folyóhoz, bele mártotta a forrásnál a fejét és azután elveszett számára az a hatalom, hogy mindenből aranyat csinálhasson. A Paktólosz folyó azonban attól az időtől kezdve arany fövenyt hordott.

Naxosz szigetén talált Dionizosz feleséget. Thézeusz görög hős Kréta szigetéről tért haza, amikor magával hozta a király leányát Ariadnét, akivel útközben pihenőre kiszállott Naxosz szigetén. Ott árnyékos pásziton lefeküdtek és elaludtak. Dionizosz meglátta az alvó párt és szerelmes lett a szép Ariadnébe. Elrabolni nem akarta a leányt, de cselhez folyamodott. Azonnal megjelent álmában

Thezeusznak, meghagyta neki, hogy utazzék el és hagyja ott a leányt. Thezeusz felébredt és az álomkép parancsa szerint elutazott, Ariadnét pedig otthagyta. Mikor a szegény leány felébredt, kétségbeesetten tekintett a messze vitorlázó hajóra, de szomorúsága hamar eloszlott, mert megjelent előtte Dionizosz az ő kíséretével, megvigasztalta és feleségül vette.

Dionizosz kíséretéhez tartoztak a Szatirok is. Azok hasonlítottak Szilénoszhoz, csak fiatalok voltak, nem voltak kopa-szok, vastagok, kövérek, de azért kecskeszakálluk, kis szarvuk azoknak is volt. Hajukban borostyán,

vagy szőlő levél van, testükön néha kecske, özborjú vagy párducz bőrt hordanak.

A szatirokhoz hasonlóan ábrázolják Pánt, a pásztorok és legelők istenét csakhogy Pán-nak kecske lábai vannak.

Mikor született, csúf alakjától a dadája úgy megijedt, hogy otthagya és elszalad; ekkor Hermész állati bőrbbe burkolta, felvitte az égbe, megmutatta az isteneknek akiknek nagy örömük telt az ujszületben, különösen Dionizosz érdeklődött iránta és vette pártfogásába. A kis csecsemőt azután az arkádiában lakó nimfák nevelték fel.

Pán kedvencz tartózkodó helye volt a sűrű erdő, ahol a hegyi nimfák társaságában élt. Ő találta fel a két ágú sípot? szirinx-ot, melyen gyönyörű dallamokat fűjt.

Ha Pán váratlanul megjelent a mezőkön, ahol a pásztorok legeltettek, láttára a pásztorok rémülten elfutottak, anélkül, hogy tudták volna miért.

Egyszer Dionizosz és kísérete nagy veszedelemben forgott, üldöző ellenség már nagyon szorongatta, ekkor Pán sok trombitából trombitált, vadharci lármát csinált, mely ezerszeresen, zagyván visszhangzott, ettől a zajtól az ellenség úgy megijedt, hogy hanyatt homlok elfutott, anélkül, hogy tudta volna, mi okból futott el.

Innen származott a páni félelem elnevezés. Ha valaki hirtelen megijedt és elfutott, anélkül, hogy valóban tudta volna, hogy mitől is fél, azt mindég páni félelem-nek nevezték.

Pán kedvencz társasága a szatirok nővéreiből a nimfákból állt.

A nimfák a természet mindenféle kedvességeinek, szépségeinek és kellelemességeinek megszemélyesítői. A görög nimfák a mi tündéreink. Erdőnek, bereknek, pataknak, forrásnak, virágnak, mezőnek, barlangnak, mindennek volt nimfája. A nimfák szép, csábos leányok, nők, akik énekelnek, fürödnek, harcolnak vagy egyik-másik isten kíséretéhez csatlakoznak és úgy töltötik idejüket.

Artemiszszel eljártak az ő vadászataira, Dionizoszszal végig bolyongtak az erdőn; csak a szatirokkal volt sok bajuk, nem tudtak eleget védekezni azoknak a tolakodó pajkossága ellen.

A nimfák az emberek iránt jóindulatúak, voltak sőt néha elbűvöltek a szép ifjakat, hősöket.

Szilén, Dionizosz nevelője.
N. P. G. feiv.

Dionizosz és a fiatal Faun.
NeuePhotografische Gesellschaft felv. Berlinben.

A nimfák két nagy osztályba tartoztak: a vízi nimfákra, azok voltak a najádok és a szárazföldi nimfákra, azok pedig több csoportra oszlottak: az oreádok a sziklák, hegyek nimfái voltak, a driadok és hamadriadok pedig a fáknak és erdőknek a tünderei voltak.

Érdekes története maradt fenn két nimfának, egyik Ékó, a másik Narcisz. Éko szerelmes lett Narciszba, de az nem hallgatott reá, mert egyszer, amikor vízbe tekintett, meglátta benne magát és oly szép volt, hogy maga-magába lett szerelmes.

Ékó azonban szerelmében egyre epedt, fogyott, amíg annyira elepedt, hogy nem maradt meg belőle semmi, csak a hangja és az búsan bolyong az erdőkben, hegyeken: ő a visszhang.

Narcisz szerelme sem maradt büntetlenül, mindig kereste azt, aki oly szép, mint amilyenek ő magát látta és hamar hervadásnak indult.

A föld istenei és mindezek után a vízi istenségek állottak nagy tiszteletben.

Zeusz a vizek felett való uralkodást Pozeidonnak adta át. Pozeidon volt Zeusz után a leghatalmasabb isten. Három ágú hullám villájával ő kormányozza a vizeket, a viharokat, egyetlen szavára orkán

támad és tengerek tombolnak, háborognak, törnek, zúznak, amint a partokhoz zúdulnak, de egyetlen intésére ismét csendes lesz minden.

Pozeidon felesége Anfitrite, Okeanosz leánya volt; feleségétől csak egyetlen fia származott, Tridon. Mikor Pozeidon Amfitritét feleségül kérte, az vonakodott hozzá menni és elrejtőzött Atlasznál.

Pozeidon sokáig hasztalan kereste és kerestette, nem tudott nyomára akadni. Végre egy delfin talált reá és addig dicsérte neki Pozeidont, amíg rábeszélte, hogy legyen a felesége.

Amfitritét rendszeresen mezítlenül ábrázolják, amint a kocsiján áll és fátyolát feje felett viszi a szél; de sokszor delfin hátán ül és úgy siklik végig a tengeren, máskor pedig nagy kagylóban ül és az elé fogott delfinek húzzák, gyakran egyedül ül Pozeidonnal annak a kocsiján, amint a hullámokon tova száguld.

Triton, Pozeidonnak és Amfitritének a hatalmas fia, a zúgó áradatnak istene és Pozeidonnak a kürtöse volt; a tenger istenének parancsait

Az alvó Ariadne.

A N. P. G. fényképfelvétele, Berlin.

Triton, az ő kagylóból való kürtjéből adta tudtára a hullámoknak, melyek a kürt szavainak azonnal engedelmeskedtek.

Tritonnak csak félig volt ember alakja, másik fele ló és hal. Triton a szárazföldi és csúszó nimfákat szokta fürdés közben elrabolni és szerelme benépesítette atyja birodalmát tritonokkal, akik mind félig ember, félig pedig hal vagy tengerikigyő alakúak.

A tritonokkal együtt játszadoznak a tenger hullámaiban, amikor a tenger csengés, nyugodt, a nereidák. A tengeri állatok gondozó istene, a Pozeidon szolgálatában álló Proteusz; a tengeri halászok védője pedig Glaukos; mind a kettő tengeri jósló istenség.

A tengereken messze nyugaton élt, mint független tengeri istenség Okeánosz, a titán fiú aki sohasem akart semmi féle uralkodást; ő volt az, aki mikor a titánok fellázkodtak Zeusz ellen, híve maradt és a titánok legyőzése után sem kért részt az uralkodásból. Békés istenség volt, ő volt az édes vizek, folyók istene és roppant sok gyermeke, föld a sok folyója volt.

Amint a tengernek és vizeknek ura és istene volt Pozeidon, úgy az alvilágnak H á d e s z.

Az ifjú Dionizosz.

Az alvilágban tiszta a földön meghalt emberek lelke, egészen az alvilágot a felvilágtól elválasztó Stix folyóig Hermész vezeti a lelket, a folyó partján átadja az alvilág révészének az öreg Káron-nak, aki a lelkeket a csolnakában átvitte a vizen.

Az alvilágot négy folyó veszi körül, a Stix, a gyűlöletes viz, a Kokitosz, a sóhajtás, az Akéron, a fájdalom és a Flegeton, az égető tűz.

Az így körül zárt alvilág nyitva áll mindenkinek, aki oda akar jutni, de visszatérni onnan többé nem lehet. Az aki az árnyak világába jut, az többé nem hagyhatja el, a bejáratot háromfejű kutya, a Kerrebusz őrzi, aki morogva fogadja az érkezőket, de bebocsátja őket, de azt aki vissza akarna fordulni, már nem bocsátja.

Az alvilágba érkezett lélek Hadesz trónusa elé kerül, ott az alvilág istene három bíró segítségével ítéletet mond az érkezett felett.

A három bíró Mi-

nosz, Eákosz és Radamántosz döntött a felett, vájjon a lélek az alvilág melyik részébe jusson, a boldogok birodalmába, az Eliziumba, maradjon Hádesz árnyék világában vagy kerüljön a kínos büntetések helyére a Tartaruszba.

Az Eliziumba kerültek a jóknak a lelkei: a boldogok; azok mielőtt az Eliziumba jutottak volna ittak a Léthe, a feledés vizéből; a Léthe folyó választotta el az Eliziumot az alvilág többi részétől.

Aki a Léthe vizéből ivott, elfelejtette földi életet, elfelejtett minden bajt, fájdalmat, szenvedést és így kerül a boldogok örökké viruló mezőire, ahol buja fű nőtt, ezer illatos virág tette fűszeressé a levegőt, ahol soha forróságot, sem hideget sem éreztek, ahol örök tavasz, örök virulás gyönyörködtette a boldogokat, akik kellemes, ezüst csillanású kristálytisza vízben fürödtek, a virágos mezőn táncoltak. A boldogok lelke teljes egyetértésben, szeretetben él ott, ahol soha sincs unalom, soha sem bánt szenvedés vagy gyarlóság, a hol a boldogság érzete a lelkeket naponta fokozottabban tölti el.

Tánczó nimfa.

Akik Hádesz sötét világába, az árnyak világába kerülnek, azok mint öntudatlanul, de a felvilág, az elveszített napsugár, az odahagyott éltető meleg és földi öröm után áhítozó árnyak imbolyognak Hádesz birodalmában, sivár, változatlan életet folytatnak, nem ismerik egymást, csak űzik minden érdek nélkül földi mesterségüket.

Ennél azonban még borzasztóbb a kínok helye, a Tartarusz, ahol a nagy büntetéseket szenvedők kínlódnak. A nagy bűnhődők közt első sorban szenved **T a n t a l o s z**.

Tantalosz életében király volt, akit az istenek igen kedveltek, elkényeztettek; az istenek kegye azonban gögössé, elbizakodottá tette, sőt próbára akarta tenni az istenek mindentudását.

Pán.
A pásztorok istene.

gyötri, pedig álláig és körülötte a víz, de amikor inni akar, az eltűnik előle a fájdalom és a bánat is bántja, szemei előtt ott lógnak a legpompásabb gyümölcsök, de amikor értük nyúl, azok mindig tovább libbennek és sem a vizet, sem az enivalóit soha el nem érheti.

Az ő szenvedését nevezték tantaluszi kínoknak. A második nagy bűnhődő Sziszifosz volt, akinek sokféle bűnéért kellett büntetését szenvednie.

Sziszifosz király volt Korinthusban; a hegy és útszorosokban az utasokra, kereskedőkre lesett és alkalmas helyen óriási sziklátat gördített rájuk s azokkal agyonzúzta őket.

Az istenek többször meglátogatták kedveiket, aki egy alkalommal saját fiát, Pelopszot ölte meg, darabolta fel és adta az istenek elé. Azofc azonnal meglátták ahtsálást és felháborodbttan állottak fel Tantalosz asztala mellől, r csak Demeter, aki ép' ' akkor J nagyon búsult Pérzeiófe^ ^tvesítáee miatt, harapott bele, a vállába.'n' - H

Zeu&z-Péí^ o^t újra feltámasztotta, a „Sía- .. bóta-éjköltö&d darabot elefántcsontból helyet- v tesítettéi; Tantaluszra azonban borzalmas büntetést szabtak. A Tartaruszban egyetlen helyen kell örökké maradnia, onnan nem mozdulhat el, feje felett egy roppant szikla lebeg, mely minden pillanatban lezuhanással fenyegeti és ő nem léphet el alóla, azonkívül rettenetes, kízó szomjúság

Hermész.

Praxitélesz híres szobra. Jelenleg Londonban a British Múzeumban.
W. A. Mansell Sj Co. felvétele.

Zeusz végre elküldte hozzá a halált, de a ravasz, agyafűrt Sziszifosz kifogott a halálon és börtönbe zárta.

Hádzsz azonban észrevette, hogy valaminek kellett történnie, mert nem jön többé halott az alvilágba. Ekkor megtudta, hogy Sziszifosz lezárta a halált, elküldte tehát Hermeszt Sziszifoszhoz, hogy szabadítsa ki a halált börtönéből.

A halál kiszabadult és Sziszifosz utolsó órája is elérkezett; halálos ágyán arra kérte a feleségét, hogy semmi esetre el ne temesse. Az asszony teljesítette is kívánságát.

Sziszifosz az alvilágban panaszt tett Háádzsznál; panaszkodott a felesége szerettelen, kegyeletet sértő tette felett és kérte Háádzszt, engedje meg neki, hogy még egyszer vissza mehessen a földre, csak annyi időre, hogy feleségétől számon kérje annak eljárását. Háádzsz hitt neki, visszabocsátotta, de Sziszifosz nem tért többé az alvilágba vissza. Háádzsznak végül is Hermeszt kellett Sziszifoszért elküldenie.

Gonoszságaiért Sziszifosznak roppant nagy követ kellett hegytetőre felgörgetnie. Nagy, fáradságos munkába került, amíg a kő a hegy tetejének széléhez ért, már-már fent volna a kő, akkor óriási robajjal újra vissza zuhant a hegy lábához és Sziszifosznak újra kellett kezdenie munkáját.

A d a n a i d á k bűnhődése szintén egyike volt a nagy büntetéseknek. (L. 29. old.)

Súlyos bűnhődést mértek az istenek Ixionra, a tesszáliai fejedelemre is.

Ixion volt az atyja a kentauroknak, akik félig ember, félig lóalakúak voltak.

Ixion összeveszett az apósával, akin boszút akart állani, tehát megbékült vele látszólag és a békelakomán csapóajtón át tüzes kohóba lökte be, ahol az persze borzalmas tűzhalált szenvedett.

Ixion megbánta tettét és vezekelve könyörgött az istenekhez, hogy bocsássák meg bűnét; az istenek a bűnbánónak megbocsátottak, sőt később annyira kitüntették, hogy meghívták az istenek lakomájára.

Ixion később elbizakodott lett és szerelmet vallott Hérának, sőt szenvedélyesen ostromolta;

Fiatal Szatirosz. N. P. G. fe

Héra felháborodottan utasította vissza, Zeusz pedig villámával lesújtotta őt az alvilágba, ahol büntetésül Hádesz kígyókkal nagy kerékhez kötötte, a kereket a vihar örökké ide-oda hajtja és Ixion a keréketörés kínjait örökké szenvedti.

Hádesznek a feleségét már ismerjük, Demeter leánya, Perzefone, akinek később szintén hatalma volt és ő küldte a büntető démonokat a hitszegőkre.

Az alvilág lakói voltak az Erinniszek, akik közül hármat névvel látott el a hitrege. A gyilkosság megboszulója Tizifone, a szünetlen, örökös üldöző Alekto és Megéra, a borzalommal eltöltő.

Tizifone üzte a Tartaroszba azokat a lelkeket, akiket Plútó örök kárhozatra elítélt.

Az alvilág szellemeihez tartoztak a g r á j á k, a gorgók nénejei voltak, csúf asszonyszörnyek; hárman voltak: D e i n ó a félelem, P e f r é d ó a rettegés és j i n i ó a borzalom. Mind a hármuknak csak egy közös szemük és egy közös foguk volt, melyet használatra mindig egyik a másiknak adott át.

H i p n o s z volt az alvás istene; az alvilág bejáratánál állott az éjnek a palotája, abban lakott együtt az álmokkal, a gonddal, a betegséggel, inséggel, nagysággal, irigységgel és a halállal, Tanatoszszal.

Az álmoknak az öre Morfeusz volt, aki a különböző álmokat küldte az emberekre; így egyik emberre Alkélosz, a valóságot megismétlő, valóságot láttató álmot, másokra a gyötrelmes, borzalmas álmot, a Pefrédot küldte, végül a tarka csapongó, csillogó álmot, Tanatoszt, mely az ember elérhetetlen vágyait tölti egy-egy rövidke álmokép alatt.

Így személyesített meg a görög hitrege és költői képzelet mindent, a természet valamennyi jelenségét, az élet különböző korszakát, a fiatalságot. (Hébe, Ganimédész.)

Hebe az örök fiatalságnak és az élet tavaszában gyönyörködtető örömeinek az istennője volt és mint ilyen ő nyújtotta az isteneknek a hallhatatlanság ételét és italát, a nektárt és az ambróziát.

Nektár volt az istenek mennyei itala és ambrózia az istenek étele,

Ezt a tisztjét Hebe később elvesztette, mert férjhez

Triton, Pozeidon fia.
N. P. G. fel v.

Ganimédész Zeusz saszájával,
az ifjúság istene.

N. P. G. fel v.

ment a görög népek leghíresebbhőséhez Herkuleshez, mikor az dicsőséges s földi élete után az égbe került és feleségül kapta Hebét.

Hebe tisztjét gyönyörű szép fiú vette át: Ganimédész, aki halandó ember gyermeke volt, Trója város alapítójának Trósz királynak az unokája.

Ganimédész nagyon megtetszett Zeusznak és sas alakjában felvitte őt Ida hegyéről az Olimposzra az istenekhez, a hol átvette Hebe tisztjét. A kis Ganimédész volt Zeusz szent madarának, a sasnak is a gondozója és így együtt ábrázolják.

Az esztendő különböző évszakainak a megszemélyesítői a Horák voltak.

A Horák száma nem volt egyforma, aszerint, amint más időszakokra osztották az évet több vagy kevesebb volt. Athénben csak két Horát tisztelték: Thalát, a virulás, a virágfakadás hórját és Karposzt az aratás istenét.

A Horák jó indulatúak, az emberek iránt kegyesek voltak; nyomukban áldás, öröm járt.

Az emberi élet szakaszainak megszemélyesítői a Moriák voltak. Amoriák hárman voltak s ők fonták az emberi élet fonalát és ők vágják el a mikor véget kellett érnie.

Az egyik volt a születésnek, a másik az életnek, a harmadik az élet végének a megszemélyesítője. Kitho hozta létre a szálát,

Lakéizis fonta tovább és Atroposz elvágta azt.

A bűnhődés istennője volt Nemezis, ő benne személyesítették meg az emberek tetteiből következő bűnhődést, amely könyörtelenül utélér mindenkit, aki igazságtalan, vétkes, gyarló dolgot követett el. A gögöségnek, elbizakodottságnak, erőszakosságnak, szertelenségnek, konokságnak, következetlenségnek, gyávaságnak, elpártolásnak a bűnhődése, a Nemezis igazságosztó büntetése volt.

Nemezis alakját mint gondolatokba merült női alakot ábrázolják, aki egyik kezét a mellére hajtja, azzal azt jelzi, hogy a bűnhődőt lelkiismerete szerint bünteti, másik kezébe

Pozeidon, a tengerek istene. N. P. G. felv.

*A rómaiaknál Párkák.

korbács van, azzal sújt le, a büntetést érdemelt halandóra a korbács a büntetés jele.

A gyógyítás megszemélyesítője **A s z k l e p i o s z** volt, a gyógyítás istene, aki gyógyító tudományát atyjától Apollontól örökölte.

Aszklepiosz anyja a thesszaliai fejedelemnek leánya: **K o r o n i s z** volt, atyja Apollon.

Triton nimfát rabol el.

N. P. G. felv.

Artemisz megölte Aszklepiosz anyját, még mielőtt fia megszületett, de Apollon megmentette fiát és elvitte Keiron Kentaurhoz, aki kitűnően gyógyított. A kentaur felnevelte Aszklepioszt és megtanította a gyógyítás művészetére. Aszklepiosz nemcsak jól megtanulta Keiron művészetét, de még túl is tett rajta. Aszklepiosznak később több gyermeke is volt, aki támogatta atyja művészetét.

Az egyik: **H i g í e r**, volt az egészség; a másik: **T e l e s z f a o s z**, volt a gyógyulás.

Aszklepiosz idővel oly tökéletes lett a gyógyítás művészetében, hogy még a halottakat is fel tudta támasztani. Meg is tette.

Hadesz azonban panaszt tett Zeusznál, hogy az alvilágba nem érkezik egyetlen halott sem, Káronnak semmi dolga sincs, tétlenül ül csolnakjá-

ban a Stix folyó túlsó partján, ahonnan a halottak érkeznek, mert Aszklepiosz minden halottat feltámaszt.

Zeusz erre — haragjában — villámával lesújtotta Aszklepioszt. De a villám csak a halandó részét ölte meg, ami benne isteni volt, az felszállott az Olimpuszra és az emberek azpta mint a gyógyítás istenét tisztelték.

Aszklepiusz meztelen felső testtel ábrázolták; csípőjén át nagy köpenyeggel kapcsolták össze, a köpenyeg egyik végét a vállán átvetették. Komoly, érett férfi arcát sűrű tömött szakái borította; haja göndör és kettéváltak, homloka azonban egészen szabad.

Különös jelvénye a kígyó, amely egy bot köré csavarodik. Egyik kezében tartja a kígyót, a másikban az áldozó csészét. Szent állatai a kecske, a kutya, a kakas és a holló.

Az ember sorsát vezérlő hatalmat pedig a démonok-ban személyesítette meg a görög képzelet, s azt hitte minden embernek meg van a maga külön védő és ózó démona, mely mindenüvé elkíséri.

A szelek megszemélyesítője, az összes szelek ura Aiolosz volt, aki a Lipari-szigeteken élt és ott tartotta a szelek barlangjában a szeleket elzártan, onnan bocsátotta őket ki, amint kedve tartotta. A legerősebb és leghatalmasabb volt köztük az északi szél: Bóréasz. A keleti szél a nyirkos Euros. A déli szél, az esőt hozó szél, N ó-

Hadesz, az alvilág istene.

t o s z. Az enyhe, szelíd lengedező nyugati szél Zefirosz. A szelekkel csak Aiolosz bírt, neki azonban feltétlenül engedelmeskedtek.

Aiolosznak hat fia és hat leánya volt; azok egymás közt házasságra léptek és Aiolosz szigeten szünetlen vidám mulatsággal, zenével, tánczczal tölfik az időt.

A szeleket különösen a hajósok, mint a hajózás isteneit tisztelték.

A görögök képzelete mindent megszemélyesített, amibe élet nyilatkozott meg, így a mi természet része volt, ami a nagy mindenségnek vagy a legkisebb embernek életében megnyilatkozott.

A természetnek, a szellemnek, a hatalmas erőknek, a megnyilatkozásait pedig érdekes történetek alakjában mondja el, halandókat szerepeltetett s tett meg a történetek hőseiül.

A térdelő Vénusz.

A GÖRÖG HÓSREGÉK.

A görög hősregék a világ minden hitregéi közt a legérdekesebbek. Hatalmas hősök, csodás, bűvös nők, istenek közbenjárása és segítségével teszi a történeteket tarkákká, érdekessé. Egyike a regés hősöknek Perzeusz. Danaosz királynak egyik leánya Hiper-mnesztra nem ölte meg férjét Linkeuszt és a házasságukból származott nemzedékből való első unokájuk Argosz királya Akriziosz azt a jóslatot kapta, hogy az unokája megfogja ölni.

Akriziosznak csak egy leány gyermeke volt Danae: hogy a jóslat be ne teljesezhessék, Danaet magas, magányos toronyba zárta, senkinek sem volt szabad hozzá mennie.

A gyönyörű szép Danae azonban szerelmes lett Zeusz és aranyeső alakjában hullott Danae ölébe és azután kiszabadította a toronyból, Danae szép fiú gyermekkel ajándékozta meg az istenek királyát, a kis fiú neve Perzeusz volt.

Akriziosz megtudta ezt és felháborodásában megparancsolta, hogy a kis fiút tegyék a ládába és úgy vessék a tengerbe. A parancsot végrehajtották.

A jó nereidák azonban felfogták a kis fiúcskát és Szerifosz szigetére vitték Polidektesz királyhoz, aki a fiúcskát felneveltette, egyúttal megakart nyerni Danae szerelmét, aki azonban Zeusz iránt törhetetlen hűséget ápolt szívében.

Perzeusz, Hádes bűvös sisakjával.
Neue Photographische Gesellschaft felvétele Berlinben.

Polidektesz, hogy megtörje Danae macacsságát, rabszolgaságba vetette és igen kegyetlenül bánt vele.

Perzeusz azonban gyorsan növekedett s hatalmas, erős ifjú lett.

Polidektesz félttőle, félt hogy boszút áll rajta anyja miatt, akit még mindig rabszolga-nőül tartott és akinek a macacsságát még mindig meg akarta törni. Perzeusz otthon útjában volt, tehát elküldte kalandokra. Azt a feladatot tűzte ki neki, hogy vágja le a három görög közüi az egyiknek, a Medúzának a fejét.

Ezt afeladatot oly veszedelmesnek tartotta, hogy bizonyosra vette Perzeusz elpusztulását. Zeusz fiát azonban az

istenek nem hagyták pusztá kézzel menni a veszedelmes kalandba. Hádesz olyan sisakot adott neki, mely láthatatlanná teszi; Hermész bokaszárnyakat kölcsönzött neki, azokkal felrepülhetett a magasba s úgy szelhetette át a levegőt, Hefaisztosz gyémánt-sarlót adott neki, Paliasz Athéné pedig olyan fényesre csiszolt paizszsal ajándékozta meg, melyet tükör helyett használhatott s amelyben mindent megláthatott.

A gorgokhoz vezető útjában Perzeusznak előbb a Grájakon kellett áthaladnia; ép akkor ért hozzájuk, amikor azok az undok teremtmények az egyetlen közös szemüket kicserélték és így nem láthatták őt. Perzeusz hozzájuk ugrott, elkapta a szemüket és csak akkor adta nekik oda, mikor megmondták neki, merre kell mennie, hogy a gorgókhoz eljusson.

Perzeusz visszaadta szemüket és folytatta útját. A gorgoknál ismét nagy szerencséje volt, ép akkor ért hozzájuk, amikor aludtak, de nemcsak a gorgok, hanem még fejükön a kígyók is. Hogy Perzeusz kövé ne meredjen, a gorgokra nem tekintett rá, hanem a paizsba nézett mint fényes

tükörbe és úgy közeledett feléjük. A gorgók körül emberi és állati alakok állottak, melyek Medúza láttára kővé meredtek.

Perzeusz nem késlekedett, hanem hirtelen levágta Medúza fejét, elfordította arczát és azalatt szatyorba dugta a fejet.

Medúza fején a kígyók síró panaszos hangokat hallattak, Paliasz Athéné, nádszálon utánozni akarta a hangjukat és így találta fel a fuvolát.

Mihelyt Perzeusz levágta Medúza fejét, bokaszárnyaival felrepült és tova szállott.

A gorgók felébredtek és rettenetes süvöltéssel száguldtak utána, de Perzeusz a Hádesztől kapott sisakkal láthatatlanná tette magát és csak így menekült meg. Útjában Perzeusz Átlász titánfiúhoz jutott, akitől éjjeli szálást kért; Átlász azonban attól tartott, hogy vendége meglopná az álmait, elkergette és erővel kituszkolta az ajtón.

— Eredj előlem — kiáltott reá a titánfiú gorombán és dühösen megakarta ragadni.

Perzeusz hirtelen a szatyorba nyúlt, elfordította tekintetét, a Medúza fejét pedig Átlász elé tartotta, aki annak láttára megkövült, hegyessé vált, hajából, szakállából erdőségek lettek.

Perzeusz ismét szárnyra kelt és tova szállott, ekkor tengerparton sziklához láncozott szépséges leányt pillantott meg. **A n d r o - m é d a** volt, az etiópai király leánya.

A leány anyja Kassiopeja egyszer azt állította, hogy leánya bá-

Medúza feje.

josabb a nereidáknál. Azok bepanaszolták Kassziopeját Pozeidonnál, aki vízáradatot és roppant tengeri szörnyeteget küldött az országra.

A király megkérdezte a jóslót, hogy mivel engesztelhető ki az isten. A jósló azt felelte, ha Ándromédát a sziklához kötözi és a tengeri szörnyetegnek prédául adja.

A király kénytelen kedves leányától megválni és a borzalmas tengeri szörnyetegnek oda dobni. Androméda a sziklához lánczoltan, megadással fogadja sorsát, annál hangosabban jajong anyja, akinek kérdése okozta leánya romlását.

Perzeusz megérkezik, megtudja mily borzasztó sors vár a gyönyörűséges Andromédára. Gyorsan kész az elhatározással, hogy megmenti a leányt, de a szülőknek meg kell Ígérniük, hogy azután feleségül adják neki. A szülők örömmel megígérték és aggódó reménységgel várták, vájjon Perzeusz meg fogja-e menteni a leányt. Egyszerre zúg az ár, ketté válnak a habok és vad rohanással közeleg a tengeri szörnyeteg.

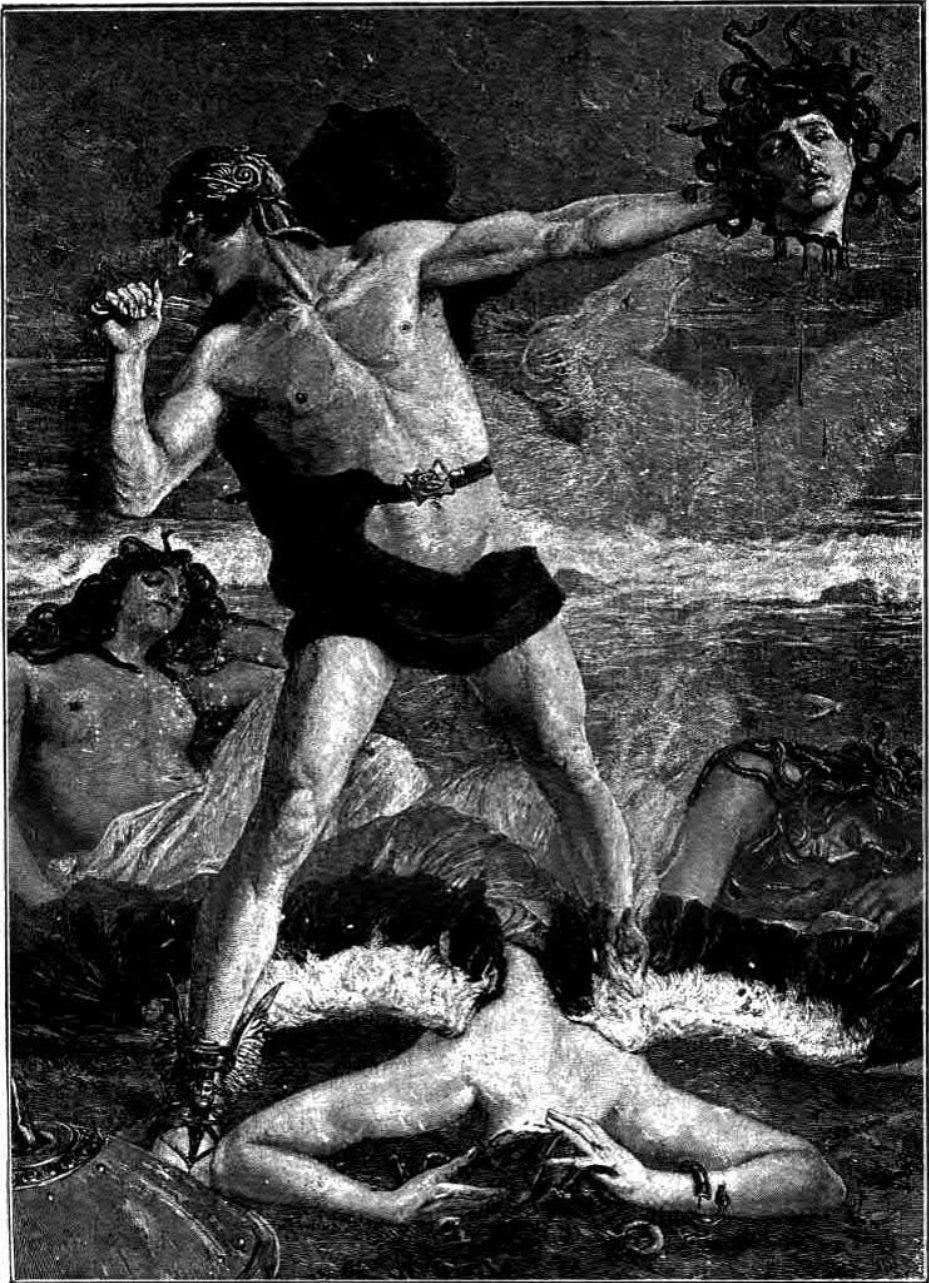
Perzeusz felszökik a partról és a levegőbe emelkedik, árnyékát pedig oda veti a rettentő szörnyeteg elé; mihelyt azt a szörnyeteg megpillantja, vad dűhvel ront neki, de ugyanakkor leereszkedik villámsebesen Perzeusz és a Hefaisztosztól kapott gyémánt-sarlót markolatig belevágja a szörnyeteg mellébe. Rettentő bődüléssel felvágódik a magasba a roppant szörnyeteg, megfordul maga körül, fájdalmában víz alá szökik, de ismét kiüti fejét; jobbra-balra hánykódik vad dűhvel kap és csapdos Perzeusz felé, ám az ügyesen kitér és újra meg újra belevágja mindent elvágó éles sarlóját; ott, ahol kőkemény kagylópánczél borítja a szörnyeteg hátát, ott is mélyen fut be testébe, az isteni sarló, amint hatalmas vágással beleüti a hős, végre elvágja farkát, felvágja szügyét és a rettenetes szörny kimúlt a tengerből kiálló sziklaszigeten, ahova a szörnyeteget Perzeusz csalta.

A tengerpartról ujjongó diadalkiáltás, öröm hangzott a diadalmas hős felé, mert atya, anyja s a többiek mind tanúi voltak a hős küzdelmének.

Ándromédát megszabadították és a királyi család azonnal nászünnepségre hívta Perzeuszt. Az felvette a szatyort onnan, ahová letette és látta, hogy még a fű és falevelek is, melyen a Medúzafő feküdt, megkövesedtek.

Nagy ünnepséget rendezett a király és nemcsak a saját népét, de a szomszéd országokat is meghívta. Mindenki örült Perzeusz győzedelmének és Androméda boldogságának, csak a király öcscse tekintett a hőstre gyűlölettel. A király öcscse, Fineusz maga akarta Ándromédát feleségül venni. Meg akarta akadályozni az esküvőt. Válogatott harcosokból csapatot gyűjtött, azokat gazdagon megfizette és az ünnepség alatt a királyi palotába rontott és megtámadta Perzeuszt.

Az ifjú hős csodásán védelmezte magát, egymás után sújtotta, szúrta, vágta le a támadóit, de látta, hogy végre is a túlsúly ellen vesztes lesz, mert bár voltak, akik segítségére siettek és vele harcoltak, de azok a tá-

Perzeusz levágja Meduza fejét, mialatt a másik két gorgó alszik.

madókkal szemben oly kevesen voltak, hogy nem remélhetett diadalt. Ekkor az egyik oszlopnak vetette hátát, a szatyorba nyúlt és kiáltotta:

— Fordítsa el tekintetét minden barátom! — azzal a támadók elé tartotta Medúza fejét. Fineusz emberei azonnal kővé meredtek.

Fineusz még idejében elfordította fejét és irgalomért esengett, kérte, hogy kímélje életét.

— Nem öllek meg, ne járjon át vas, sőt örök emléket emelek neked! — kiáltotta Perzeusz és azzal eléje tartotta a Medúzafejet és Fineusz úgy, amint ott könyörgő kézzel állott előtte, megkövült.

A fiatal hős azután visszautazott szép feleségével Szerifosz szigetére, ahol azalatt Polidektesz király Perzeusz anyját, Danaet folyton gyötörte, kínozta. Perzeusz visszaérkezése nem volt ínyére és ellenségeskedéssel fogadta és végül azt mondta, hogy Perzeusz csak mondja, hogy megölte Medúzát, de ő nem hiszi.

— Hát győződjél meg róla magad azonnal! — szólt Perzeusz — ti, többiek ne nézzetek ide — azzal a király elé tartotta a Medúzafejet és Polidektesz azonnal gránittá változott.

Perzeusz azután átadta hálásan Hermesznek az istenektől kapott eszközöket, Medúza fejét pedig Paliasz Athénének ajándékozta, aki azontúl paizsa közepén hordta azt.

Az ifjú hős feleségevei és anyjával elindult Argoszba, hogy ősz nagyatyját felkeresse.

Az öreg Akriziosz már el is felejtette a jóslatot, örömmel fogadta leányát és unokáját, aki hamarosan nagyhírű hős lett.

Nagyatya, leány és unoka boldogan éltek, de a jóslatnak mégis be kellett teljesednie. Történt, hogy nagy ünnepség volt az argoszi udvarban, melyen versenyeket, mérkőzéseket is tartottak. Perzeusz is részt vett a résztányér (diszkosz) vetésben, de a diszkosz rossz irányba tévedt és leütötte Perzeusz nagyatyját, Akriziosz királyt.

A baleset annyira lesújtotta, hogy a nagyatyja halála után reá szálló argoszi trónt nem foglalta el, hanem átadta a trónt rokonának, Megapentesznek, ő maga elvándorolt és Tirnisz királya lett, ott új országában azután Mikéne városát alapította.

Az *Árgo* hősei (Argonauták). Jolkoszban élt egykor Azon király, akinek semmi kedve sem volt az uralkodáshoz, de mert fia Jázon még nagyon kis fiúcska volt, azt nem tehette meg királynak és átadta trónját mostoha öcscsének Páliásznak azzal a meghagyással, hogy ha fia, Jázon, felnövekedik, adja neki át a trónt, mint atyai örökséget.

A kis Jázont Kiron, az okos, ügyes Kentaur nevelte; megtanította mindenféle fegyverforgatásra úgy, hogy a kis Jázomból igen derék, ügyes, erős és bátor ifjú lett.

Péliász annyira megszerette az uralkodást, hogy később el is feledkezett arról, hogy a koronát ő csak ideiglenesen kapta és tartozik azt valamikor átadni; a kis Jázonról egészen megfeledkezett, mert hisz egész kicsi korában látta csak egyszer és azóta soha többet.

Péliász egyszer nagy ünnepséget rendezett Pozeidon tiszteletére és meghívta valamennyi rokonát.

Jázon hírért vette az ünnepségnek és elhatározta, hogy ő is elmegy arra. Útközben, amikor egy kis folyóhoz ért, melynek partján egy szegény törődött öreg anyóka állott és könnyögött Jázonnak, hogy vinné át a folyó másik partjára.

Jázon felemelte az öreg anyókát és átvitte a folyón, de egyik helyen nagyon belesüppedt egyik lába a fvénybe és mikor kihúzta a lábát a sarúról a fvényben maradt. Mit tehetett mást, fél saruval folytatta az útját.

Az öreg anyóka pedig, aki átvitte magát a folyón, Héra istenasszony volt, aki az öreg anyóka alakjában próbára akarta tenni az ifjú Jázon szívét.

Jázon ép az ünnepségre érkezett meg; azonnal Péliász elé állott, megmondta kicsoda és kérte az atyai jussát, a trónt.

Péliász ijedten nézett az előtte álló Jázonra, akiről már régen megfeledkezett és akinek a megjelenése kétszeresen kínos volt reá, mert a jóslat is azt mondta, hogy az fogja őt trónjától megfosztani, aki a Pozeidon ünnepségre félsarúval jön.

Péliász azonban hamar legyőzte meglepetését és már készen is volt a tervvel, amelylyel a kellemetlen trónkövetelőt el teszi láb alól.

Így szólt Jázonhoz:

— Helyes! a trón az örökösödés legyen is a tied, de előbb mutasd meg, hogy érdemes is vagy reá: szerezz hírnevet, dicsősé-

Kentaur.
N. P. G. felvétele.

get, amilyen királyhoz illik. Íme feladatot szabok eléd. Eredj Kolkiszba és hozd el onnan a híres arany gyapjút, amikor azzal itt Jolkoszban megérkezel, elfoglalhatod a trónt.

Jázon, akinek lelkét a fiatalság tennivágyása, kalandszeretete, dicsőség-szomja töltötte be, nem vette észre, hogy Péliász csak a romlását akarja, hanem dicsőséges, nagy feladatnak tartotta azt, mit Péliász eléje szabott és kijelentette, hogy kész a feladatot teljesíteni.

Az aranygyapjú híres ereklye volt, mely igen érdekes úton került Kolkiszba.

Jolkosztól nem messzire volt Alosz, ahol Athamász királya uralkodott, akinek Nefele feleségétől két szép gyermeke volt; egyik fiú: Frixosz, a másik leány: Helle. Athamász király azonban szerelmes lett Inóba, elűzte házából a jó Nefelét és azután feleségül vette Inót.

Az új asszony azonban nem szenvedhette mostoha gyermekeit, sokszor gondolkozott azon, hogyan szabadulhatna meg tőlük. Alkalmom kínálkozott reá. Az országot nagy szárazság sújtotta. A király bármire kész volt, hogy a csapást elhárítsa, ekkor a gonosz Inó azt mondta, ha a király feláldozza két gyermekét, el fog múlni a szárazság.

A király hajlandó is volt a gonosz tanácsot követnie.

A feláldozás előtti éjszakán megjelent Nefele a gyermekeknek álmukban és megparancsolta nekik, hogy még az éjszaka hagyják el a házat, meneküljenek; egyúttal nekik ajándékozta azt a kost, amit egykor ő kapott Hermesztől.

A két gyermek felébredt, elmondta egymásnak, mit álmodott. Mindketten gyorsan felkeltek és kisurrantak a palotából; amint az udvarra értek, már ott állott az a kos, melyről álmukban anyjuk beszélt.

Az a kos igen különös, ritka állat volt, melynek csodás tulajdonságai és képességei voltak, tudott repülni, úszni, beszélni és arany szőr volt a gyapja.

A csodás állat azonnal megszólította a két kilépő gyermeket, biztatta őket, hogy üljenek a hátára és bízzák magukat teljesen reá. Frixosz és Helle felültek a kos hátára, amely bámulatos gyorsan a tengerpartra vitte őket, ott belemerült a vízbe és más, messze táj felé úszott. A két gyermek a derék kos hátán szűk tengerszorosba ért,* ott a kis Helle valahogy lebukott a kos hátáról és a tengerbe fulladt. Ő róla nevezték el azután azt a tengerszorost Helle tengerének: Helleszpontosznak.

A kis Frixosz megjedte, hogy ő is lebukik, de a kos bátorította:

— Ne félj semmit! számodra a végzet azt rendelte, hogy megmenekülj!

Azután a Fekete-tengerbe jutottak s azon át Kolkiszba vitte a kos Frixoszt.

* Dardanellák.

Kolkisz királya, Heliosz isten fia volt, Aetesznek hívták, szeretettel fogadta a szép fiút. Mikor a kis Frixoszt Aetesz magához vette, a kos megparancsolta Frixosznak, hogy őt áldozza fel, gyapjút pedig vigye Aresz vagy Artemisz templomába.

A kis Frixosz teljesítette a kos parancsát; a feláldozás után a kos halhatatlan része felszállott az égbe és ott örökké él a kos-csillagzat alakjában.

Kolkisz gondosan felnevelte és később mikor ifjú lett belőle, feleségül adta hozzá leányát.

Az arany gyapjút a legnagyobb gonddal őrizték, az lett Kolkisz szent ereklyéje.

Jázon a nagy feladat végrehajtásához, a kalandos vállalathoz felhívta Görögország legkitűnőbb ifjait. Valóban minden híresebb hős részt vett a vállalkozásban; már csak alkalmas hajó hiányzott.

Héra istenasszony szólt Paliasz Athénének, hogy adjon a derék seregnek jó, alkalmas hajót. Az istennő utasításai szerint Argosz építette a hajót; Pállasz Athéné a hajóorrába a dodonai tölgyfából való darabot illesztett bele, így történt, hogy a hajó beszélni is tudott.

A hajót A r g o-nak nevezték el és így a rajta utazókat Argó hajósainak, vagyis Argonautaknak hívták.

Mielőtt a hajó elindult, Jázon parancsnokot akart választani és Heraklest ajánlotta, a kor leghíresebb hősét. Herakles azonban nem fogadta el a tiszteletet, azt mondta, ő reá születése miatt neheztel Héra, Jázont ellenben szereti.

Jázon legyen a vezér, ő is az ő parancsait fogja követni.

Mindenki helyeselte ezt és hűséget esküdött Jázonnak, aki kedvező égi jelek közt indult el a nagy vállalkozás útjára.

Ar argonauták útjokban sok veszedelmes és kellemes kalandot éltek át. Már több kalandjuk volt, amikor a bithinok földjén kikötöttek. Ott Fineusz volt a király, akit a sokat zabáló háрпиák kínoztak. Mihelyt Fineusz számára megterítették az asztalt, a háрпиák azonnal megjelentek és elragadtak előle minden ennivalót, amit pedig otthagytak, azt olyan bűzössé tették, hogy teljesen élvezhetetlen volt.

A háрпиák utálatos szörnyek voltak, félig madár, félig leánytesttel. Arczuk kiaszott, sovány volt, fülük durva; sovány kezüket meg éles karmak éktelenítették.

Az argonauták között volt Boreásznak, az északi szélnek két szárnyas fia, ez megkönyörült a szerencsétlen Fineusz királyon és megszabadította a háрпиáktól. A két Boreasz fiú üldözőbe vette a háрпиákat és addig üldözte, amíg kimerültén a tengerbe zuhantak. Ekkor a két fiú megeskette a háрпиákat, hogy soha többé nem jönnek Fineusz királyhoz.

Fineusz király hálából megmondta az argonautáknak, hogy a további

úton merre menjenek és hogy kerüljék ki a Szimplegád* sziklák veszedelmét.

A Szimplegád-sziklák szabadon úsztak a tengeren és ha a sziklák között élő lény akart áthaladni, teljes erővel összecsapódtak és összemorzsolták azt, ami közéjük került.

Fineusz azt a tanácsot adta az Argó hajósainak, hogy mikor a két sziklához érnek, közvetlenül a hajó orra előtt bocsássanak galambot a két szikla közé.

Az Argó hajósai megfogadták a tanácsot, maguk előtt elröppentették a galambot, amire a két szikla óriási erővel összecsapott.

Az argonauták ekkor teljes erővel eveztek és az idő alatt, amíg a két szikla ismét eltávolodott egymástól, hogy újra összecsapjon, szerencsésen keresztülérték, az összecsapó sziklák csak a hajó farkát súrolták kissé.

Azzal megtört a Szimplegádok varázsa és ereje. A sziklák többé nem mozdulhattak, hanem összefortak a földdel és azóta mint a tengerszoros két oldala állanak.

Az argonauták hosszú út után végre megérkeztek Kolkiszba, ahol Jazon megkérdezte utitársait, vájjon egyedül menjen-e be a királyi palotába, mint aki kéri az aranygyapjat, vagy menjenek mind, támadják meg a királyt és erőszakkal vigyék el az ereklyét.

Abban állapodtak meg, hogy Jazon egyedül megy a király elé.

Mielőtt még Argó hősei megérkeztek, gyötrelmes álom kínozza Aeteszt. Azt álmodta, hogy leányát: Médeát, a Fekete-tengeren át megszöktették.

Aggodalom fogta el. Reggel befogatott aranyos hintójába és elment leányaival oda, ahol Pozeidonnak oltára állott, hogy azon áldozatot mutasson be, a tenger istenét kiengesztelje és az esetleges veszedelmet magáról elhárítsa.

Ugyanakkor ért ahhoz a parthoz — ahol az áldozó oltár állott, — az Argó, melyen a hősök sorjában ültek a pádon.

Az Argó hősei meglepetten tekintettek Aetesznek a parton robogó kocsijára, mely úgy ragyogott, mint a nap. A király fején koszorú, kezében a királyi pálcza: mellette ültek leányai.

Aetesz komoran tekintett az érkező hajóra és hatalmas, fenyegető hangon kiáltotta az érkezők felé: „Szóljatok, kik vagytok és mi hozott benneteket ide? Nem félték tőlem és a kolkiszi néptől, mely minden ellenséges támadást kész bármikor visszaverni?”

Az érkezőket meglepte ez a váratlan és barátságtalan fogadás, de — Héra sugalmazására — Jazon hamar készen volt a válaszsák Elmondta őszintén, miért jött, hogy csak akkor kapja meg trónját, ha az aranygyapjat Jolkoszba elviszi.

* Boszporusz.

Aetesz felháborodott Jázon szavára, de elfojtotta haragját. Cselhez folyamodott és így szólt:

— Figyeljete! Ha nagy sereggel érkezettek volna, akkor a kolkiszi nép érdemesnek tartaná, hogy megtámadjon és leverjen benneteket; de semmi dicsőség sem lehet az, ha csekély csapatot megtámadna egész seregünk, tehát azt ajánlom, hogy közületek az, aki legderekabb, hajtja végre a feladatokat, melyeket eléje szabok; ha megbirkózik velük, akkor legyen övé az aranygyapjú és vigye el.

E szavakkal megfordította aranyos kocsiját és hazahajtatott.

Az Argó hősei tanakodni kezdtek, hogy ki legyen az, aki a feladatok végrehajtására vállalkozzék.

Végre abban egyeztek meg, hogy maga Jázon vállalkozik.

Alig állapodtak abban meg, Aetesz unokája — derék, szép szál ifjú — érkezett hozzájuk és elmondta a kitűzött feladatot:

„Annak, aki a feladat végrehajtására vállalkozik, két ércszarvú, tűzokádó vadbikát kell gyémánteke elé fognia és úgy felszántania az Áresznek szentelt mezőt. A barázdákba azután el kell vetnie azokat a sárkányfogakat, melyeket még Frixosz hozott. Azokból a fogakból vasóriások fognak kinőni és azokkal meg kell a vállalkozónak vívnia; ha leverte őket, akkor hátra van még a nehezebb része a feladatnak: le kell győznie a rettene tes sárkányt, amely az aranygyapjút őrzi.“

Az argonauták megdöbbenve hallották a rettentő feladatot, nem volt bizalma egyiknek sem abban, hogy ezt bármelyikük is végre tudja hajtani.

Jázonnak azonban akadt hatalmas segítőlárása: Aetesz egyik leánya, Médea, aki minden bűbájosságához értett.

Médea első látásra szerelmes lett Jázonba. Sokáig tusakodott magában hogy kinek a pártjára álljon; végre is azt határozta, hogy nem lesz atyja árulója, de megkéri Jázont, hogy térjen vissza, ne kísértse meg a lehetetlen feladatot végrehajtani.

A szép, bűbajos Médea el is indult, hogy megmondja ezt Jázonnak; amikor az erdőn átment — melyen át hozzá juthatott — egyszerre előtte állott az ifjú hős.

Jázon is szerelmes lett a szép Medea-ba és szerelmes szavakkal kérte, segítse meg a feladata végrehajtásában és elviszi őt magával feleségül Jolkoszba, ahol népének királynéja lesz.

Medea nem tudott Jázon kérésének ellentállani, nem tudott szívének parancsolni, nem bírta el a gondolatot, hogy szerelmes ifja a halálba rohanjon és így kész volt őt varázshatalmával segíteni.

Először kenőcsöt adott neki, amellyel testét bekenje; az a kenőcs sértetlenné teszi és a bikák hiába fognak reá tüzet lehelni, szikra nem fogja. Azután bűvös követ adott neki, melyet majd a vasvitézek közé szórjon.

Azután megmondta, mit kell tennie, hogy a bikák teljesen megszelídüljenek keze alatt.

A szerelmesek boldogok voltak. Medea mert tudta, hogy nem sokára Jázon felesége lesz, Jázon pedig mert nyugodtan indulhatott a küzdelembe.

Másnap reggel egész Kolkisz kivonult az Aresz-mezőre, hogy lássa a roppant mérközést.

Aetesz teljes királyi pompában jelent meg, vállán bíbor palást, kezében elefántcsont királyi pálcza. Mihelyt megérkezett, intett, hogy bocsássák szabadon a bikákat. Nyomban két tüzet okádó vad bika rontott végig a roppant mezőn; a fű meggyuladt a bikák lába alatt.

Jázon szembe indult velük; mikor a fenevadak meglátták őt, fokozott dühvel, toporzékoló vad indulattal rontottak neki, lábuk alatt porrá vált a föld, bődülésüktől megrezgett a levegő.

Az Argó hőseinek elállóit a lélekzetük, már látták, hogy a bikák mint tépik szét Jázont.

A bűvös szerekkel fel fegyverzett Jázon bátran közeledik a rettentő bikákhoz, nem fogja őt a tűz, melyet azok reá szórnak; mikor oda ér hozzájuk, felemeli kezét és intésére szelíden megállnak a bikák. Jázon megsimogatja nagy fejüket, azok pedig meghunyászkodottan engedik, hogy szarvaikra vesse az igát és szolgáló kedvvel húzzák az ekét, melylyel a hős felszántja az Áresznek szentelt mezőt.

A friss barázdák közé azután elveti Jázon a sárkányfogakat, melyek ott rögtön csíráznak, kihajtanak, nőnek és egyszerre az egész mező tele van hatalmas vasvértés óriási vitézekkel, kezükben hosszú, hegyes vaslándzsa s így rontanak valamennyien Jázonra.

Maga Medea is megdöbbsent a borzasztó látványra, pedig ő tudta, hogy Jázont óvja a varázsszer.

Amikor a vasvitézek már Jázon elé értek, az közéjük dobja a bűvös követ és ime abban a pillanatban nem törődnek többé Jázcnnal, hanem a kőért egymásnak esnek és rettentő harcban addig öldöklődnek, amíg az utolsó is holtan rogy össze a barázdák hantján, melyből kinőtt.

Jázon diadalmasan ment Aetesz elé és kérte őt, vezettesse a sárkányhoz, hogy a harmadik feladatot is teljesítse.

Aetesz azonban már úgyszólván boszús volt, hogy Jázon a két feladatot megoldotta, nem akarta megkockáztatni a harmadikat, mert már attól tartott, hogy Jázon a sárkányt is legyőzi, tehát azt mondta Jázonnak, hogy az egy napra elegendő volt, pihenjen és másnap folytassa.

Aetesz minden áron időt akart nyerni, mely alatt Jázont titokban megölessen. Elhatározta, hogy álmában meggyilkoltatja.

Medea azonban megtudta atyja szándékát és az éj sötétjében az Argóra sietett és közölte Jázonnal Aetesz tervét; azután rávette, hogy azonnal menjen el az aranygyapjúért, hozza a hajóra s vitorlásszék el. Medea el-

mondta, hol van az aranygyapjú. Hétszeres bástya után emelkedik a megmászhatatlan fal, mely mögött gyönyörű ligetben álló szentélyben a gyapjút rettenetes százszemű sárkány őrzi. A falakra pedig, melyeken át a ligetbe kellene jutni, Artemisz hatalmas ércszobra vigyáz.

Az Argó hősei abban állapodtak meg, hogy Orfeusz mutasson be áldozatot Artemisznek, hogy hajlandóságát kinyerjék és vállalkozásukban támogassa őket.

Orfeusz azonnal elindult; maga mellé vette Jázont, Kasztort és PoIluxot és még egy Argó hőst, hogy elegen legyenek, ha valami mérkőzésre kerülne a sor. Az elinduló hősökhez még Medea csatlakozott.

Orfeusz eljutott társaival a megmászhatatlan fal elé. Ott előbb Artemisznek mutatott be áldozatot, majd azután bűvös áldozatot hozott az alvilág és a sötétség isteneinek.

Az áldozatnak meg volt a hatása. Hekáte, a sötétség több istennőjének kíséretében megjelent a föld alól és a következő pillanatban lepattantak a hatalmas fal roppant kapujának zárai és a nagy kapu két szárnya magától feltárult.

Orfeusz és társai beléptek a gyönyörűséges ligetbe. Medea előre lépett és ő vezette a hősöket a rettenetes sárkány elé, amely, mikor az érkezőket észrevette, máris nyújtózott és fenyegető mozdulatokkal készült, hogy az érkezőkre csapjon. Medea azonban bűvös növényt tartott a kezében és azt a borzalmas sárkány elé nyújtotta, amire az megnyugodott, nem mozdult többé, csak figyelt és őrizte a gyapjút.

A gyapjút azonban nem lehetett volna elvenni, mert a bűvös növény ereje csak arra terjedt ki, hogy a sárkány ne támadjon, hanem maradjon nyugodtan helyén, amíg az aranygyapjút nem bántja senki.

Az aranygyapjút tehát csak úgy lehetett elvenni, ha a rettenetes szörny elalszik. Az elaltatásra Orfeusz vállalkozott.

Közelében letelepedett és istenekhez méltóan játszott, de főleg énekelt. Oly édes altató danákkal töltötte meg a liget csendjét, hogy a rettenetes szörny egyre álmosabb lett, végre mélyen, tökéletesen elaludt.

Mihelyt Medea azt észrevette, azonnal biztatta Jázont, hogy vegye le a helyéről az aranygyapjút. Jázon nem is késedelmeskedett, magához vette a becses aranygyapjút, azután Medeával és társaival gyorsan visszasietett a hajóra, ahol mindnyájan hálát, köszönetét mondtak az isteneknek, hogy feladatuk végrehajtásában megsegítették őket.

Azalatt Aetesz észrevette, hogy Medea elhagyta a királyi palotát; nem tudta hova lett, hát elküldte kis fiát, Medea öcscsét, Abszirtoszt, hogy keresse meg nénijét.

A fiú mindenfelé kereste Medeát, de nem találta; végre eljött az Argóhoz és ott találta a viganó görög hősök közt.

Medea a hajóra hívta öcscsét; mihelyt az ott volt, nem engedte többé

el, nehogy korai árulója legyen, a görögöket pedig bízta, hogy siessenek, induljanak, mert ha Aetesz eléri őket, akkor végük van, mert isteni segítséggel küzdene ellenük.

Az Argó hősei nem késlekedtek tovább és az Argó elindult. Aetesz csak másnap tudta meg, mi történt, mikor az aranygyapjú elrablásáról értesült. Azonnal ő is hajóra szállott és kettőzött erővel elindult, amerre sejtette, hogy a görög hajó távozott.

Aetesz hajója valóban gyorsabban haladt, mint az Argó és már a következő napon utói érte őt. Az Argón látták, hogy Aetesz lassan-lassan utói fogja érni az Argót. Ekkor Medea megölte az öcscsét, Abszirtoszt, több darabba vágta és tagjait egymás után a tengerbe dobta. A kétségbeesett atya erre abbahagyta az üldözést és kedves fiának tagjait fogdosta ki a tengerből.

Mialatt ezt befejezte, az Argó oly messze járt, hogy többé látni sem lehetett.

A gonosz tettnek azonban hamar megkezdődött a büntetése és egész sorozata támadt. Az Argó eltévesztette útja irányát és nem tudta, hogy merre jár; ha pedig parthoz közeledtek, akkor a partok roppant sebességgel repültek tova. Egyszerre nagy folyamhoz értek, mely ott a Fekete-tengerbe szakadt; a folyamnak oly roppant erejű áramlata volt, hogy elkapta a hajót és behajtotta a folyóba; ott is egymásután, szélesebben haladtak tovább a partok s az idegen népek mellett, amíg kijutottak az Északi Jeges-tengerbe, majd pedig bele kerültek az Okeánosz folyóba, mely az egész földet körül folyja. Kijutottak a roppant, vég nélküli Oczeánra; a kormányos a hajót folyton balra tartotta, hogy az Argó valahogy elérhesse a Heráklesz oszlopait (Gibraltár) és azok közt ismét visszafordulhasson Görögország felé. Az Okeánosz roppant vizén azonban nem fújt többé a szél és ott csakis evezéssel jutottak előbbre. Majd olyan sekély vízbe került a hajó, hogy a hősöknek mindnyájuknak a tengerbe kellett ugraniuk és azután kötelekkel vontatni az Argót.

így vontatták a hajót sokáig; már elérték a makrobok országát, vagyis azt az országot, ahol a hosszú életű emberek laknak, majd a nap nélkül élők földjét, ahol oly magasak a hegyek, hogy a napsugarak nem jutnak közéjük, ott szánhattak csak ismét hajóra, mert ott a lány Zefirosz lengedezett.

Kifeszítettek minden vitorlát és jó kedvvel folytatták az utat, amikor egyszerre megszólalt a hajó orra, melyhez Artemisz a dodonai tölgy fájából adott fát.

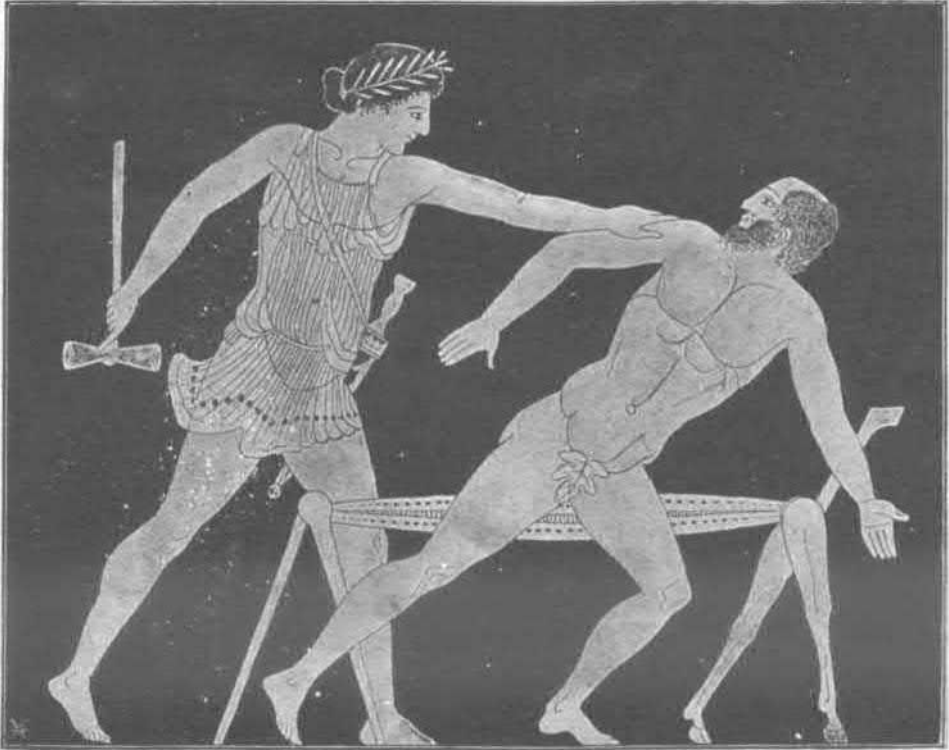
Az Argó hősei meglepetten hallgatták a hajó szavait:

— Oh, jaj nekem, bár törtem volna darabokra sziklás örvényeken és heverne szanaszét minden darabom, legalább nem kellene átokkal terhelt hősöket vinnem, mert most az erinniszek követik nyomon a hajót, hogy

boszut álljanak a megölt Abszirtoszért. Veszedelem veszedelemre fog tornyosulni, hacsak a szent hegységnél el nem pusztul a hajó és akkor roncsaim ott fognak úszni a végtelen Oczeánon.

E szavak után elnémult a hajó, a hősök pedig megdöbbenően tekintettek egymásra, mindegyik arcza egyet mondott: hogy Jázon örült szerelme mindnyájukat romlásba dönti.

Mindenik hős külön-külön arra gondolt, hogy a legjobb volna Medeát

Thézeusz és Prokrusztész. Ókori görög vázáról való kép.

a hajóról a tengerbe dobni és így megszabadulni attól, aki minden bajnak az oka.

Jázon leolvasta társai arczárói a gondolatukat és könnyörgéssel rábírta a hősöket, hogy nem törnek Medea élete ellen, mert ő mondhatatlanul szereti.

Így érkeztek valami ismeretlen szigetre, melynek úrnője K i r k e volt, Aetesz király nővérének leánya. Az Argó kikötött a szigeten; Jázon ki akarta kémleltetni, vannak-e rajta emberek. Azonban a szigetre indulókkal szembe jött maga Kirke. Gyönyörű haja, mintha tűzláng volna, világított arcza

körül. Mikor meglátta Medeát, aki fátyolt borított arczára, mert bántotta a lelkifurdalás és szégyen égett az arczán, részvétellel szólt hozzá:

— Szegény, hasztalan jössz szigetünkre, mert hisz nem felejtheted, micsoda bűn hozott ide, vérbűn tapad reád és addig hazai földet nem fogsz elérni, amíg Maleánál az isteneket ki nem békítitek; addig én sem fogadhatlak be házamba, de szívesen küldöm hajótokra, amivel megvendéglénélek: kenyeret, üdítő bort és húst.

Kirke visszatért házába és szolgálai elhozták az ígért ételt, italt. Azután tovább ment az Argó és elérte Herakles oszlopait (Gibraltár) és ott behajózott a Földközi-tengerbe.

Ott szerencsésen elmenekültek a roppant tengeri örvényből, mely már már elnyelte az Argót; majd a szirének szigetéhez értek. A szirének valamikor nimfák voltak, de mert nem siettek Perzefőne segítségére, Demeter tengeri szörnyekké változtatta őket, félig madártestük volt, félig nők maradtak. Csodás, csábító énekkel a szigetre csalták a hajósokat, akiket ott azután megöltek. A sziget partja egész fehér volt a sok csonttól.

A szirének csábító éneke felhangzott és a hajósok ellenállhatatlanul a szigetre akartak hajózni, biztos pusztulásukba. Ekkor Orfeusz felszökött a hajó orrára és lantkiséret mellett versenyt énekelt a szirénekkel, szólt dala az édes szülőföldről és annak varázsa hatalmasabb volt a szirének énekénél, mindenki néma áhítattal Orfeusz dalán csüngött, nem hallotta többé a szirén hangokat senki. Orfeusz dala pedig szólt, szólt, amíg a veszedelmes sziget meliét el nem haladtak s azt el nem hagyták.

A nagy veszedelemből szerencsésen megmenekültek és a tovasikló Argó elérte Kerkira szigetét, melyen a feákok népe élt s királyuk Alkinosz volt a legigazságosabb király.

Mikor az Argo a kikötőbe behajózott, a nyílt tengerről kis hajóhad érkezett, melyet Kolkiszból Aetesz küldött az Argó felkeresésére, hogy Medeát ismét vigye vissza Kolkiszba.

A kolkiszi hajók is megérkeztek a kikötőhöz, de mert ott csakis a feákok királyának engedelmével foghatták volna el Medeát, tehát azonnal követeket küldtek a királyhoz, hogy adná ki az Argót.

Medea aggódott, remegett arra a gondolatra, hogy a király kiadja őt a kolkisziaknak.

Alkinosz ki is akarta adni a hajót, de felesége: Aréte — aki megsajnálta Medeát — kérte férjét, legyen vendégszeretettel azok iránt, akik nála, az ő vizén kerestek menedéket.

A király erre azt mondta, hogy a hajót nem adja ki, csak Medeát. A királyné még tovább szólt az ismeretlen bűnös érdekében, hogy végül Alkinosz azt határozta, hogyha Medea még nem felesége Jázonnak, akkor kiadja, ha már felesége, akkor nem.

Valóban úgy volt, hogy Jázon még nem kelt egybe Medeával, nász-

szertartást még nem ültek. Héra azonban megoltalmazta kedvenczének, Jazonnak a kedvesét és isteni szolgálóját gyorsan az Argóra küldte, hogy értesítse Jazont arról, mit határozott Alkinosz.

Azonnal megtettek a hajón minden előkészületet az esküvőhöz, azt meg is tartották és amikor a király követei a hajóra jöttek, az Argó hősei már a pompás nászlakománál ültek és így Medeát a király nem adta ki.

Kerkira szigetéről az Argó szerencsésen elmenekült, de útjában utasainak azután még sok bajjal, veszedelemmel kellett megmérkőzniük, amíg végre elértek a görög föld legdélibb csúcsához: Malea hegyfokhoz, melyet Kirke emlegetett.

Ott kiszállottak az Argó hajósai és tisztító, bünoldozó, engesztelő és könyörgő áldozatokat mutattak be az isteneknek. Orfeusz külön Pozeidonhoz fordult és kérte: engedje meg nekik, hogy szerencsésen visszatérhesenek hazájukba.

Az áldozatok után a hajósok ismét felszállottak az Argóra és végre szerencsésen elérték Jolkoszt.

A jolkosziak diadalünnepet ültek az aranygyapjú megérkezése felett és nagy, országos hála-áldozatot készültek bemutatni az isteneknek. Azon az áldozaton mindenki részt vett.

Jázon atyja, az öreg Aezion élt még, de már olyan öreg volt, hogy nem jelenhetett meg az áldozaton. Jázon ekkor arra kérte Medeát, hogy bűvös erejével fiatalítsa meg Aezont. még ha neki, Jázonnak kellene is ezért az életét megrövidítenie.

— Nem, azt nem teszem, hogy a te életedet megrövidítsem, hanem az atyádat azért megfiatalítom.

Éjfél idején kiment Medea mezitlábbal, bontott hajjal, át nem övezett ruhában Hekátéhez, a sötétség istennőjéhez, akitől célja elérésére segítséget kért. Gyorsan megjelent szárnyas sárkányoktól vontatott kocsija. Medea megsimogatta a sárkányok nyakát, azután a kocsiba ült és azon a levegőn át elszáguldott.

A görög föld leghozzáférhetlenebb hegyein, sziklaormokon, völgyek mélyén, hegyszakadékokban körül-köre járt a sárkányhintón és mindenütt csodáserejű növényeket szedett.

Kilencz nap és kilencz éjszaka tartott a növénygyűjtés, amíg a sárkányhintón ismét visszatért férjéhez. Két áldozó-oltárt építtetett, azokon megfőzte varázsnedvét és odahozatta az öreg Aezont, akit a földre fektetett, mint valami halottat.

Ekkor mindenkinek távoznia kellett, csak Medea maradt magára. Mikor mindennel elkészült, felvágta az öreg Aezion nyakát, kieresztette belőle vérért az utolsó cseppig s akkor gyorsan a főzött varázsnedvet addig öntötte a nyitott sebre, amíg azon át megtelt az egész test. Amint a

varázsnedv lassan áthatotta a testet, az aszerint éledt, fiatalodott. Az ősz szakáll, haj megbámult, a ránczok elsimultak, életpiros színt öltött az arcz, a megtört alak erős lett. Mire Aezion felébredt, bámulva nézte magamagát, mert legszebb férfi kora teljes erejében érezte magát.

Jázon boldog volt és már az sem bántotta, hogy Péliász megcsalta és nem akarta neki az uralkodást átadni. Medea azonban nem nyugodott és elhatározta, hogy hamarosan megszerzi férjének a jolkoszi trónt.

Medea elment Péliász házába és panaszkodva mondta el, hogy összeveszett Jazonnal, akivel soha többé nem fog megbékülni. Péliász leányai örömmel fogadták, szívesen látták, Medea pedig hamar teljesen megnyerte bizalmukat. A leányok egyszer arra kérték Medeát, hogy fiatalítsa meg az ő atyjukat: Péliászt is.

Medea megígérte, hogy megteszi, hanem, hogy legkevésbé sem kételkedjenek benne és minden utasítását kövessék, előbb egy öreg koson mutatta meg bűvös művészetét: a vén kosból szép, fiatal bárány lett.

Ekkor Péliász leányai teljes bizalommal készültek elő arra, hogy atyjukat is megfiatalítsák.

A kitűzött napon Medea átadta a leányoknak az italt, amely atyjukat kábult álomba ejtse s valóban Péliász az ital után úgy feküdt helyén, mint valami halott.

Medea ekkor odaadta Péliász leányainak az éles kést, hogy amint ő tette a koson, ők is vágják ketté atyjuknak a gégégjét, hogy az öreg vér ott kifolyjék.

A leányok azonban habozva járták körül az ágyat, egyiknek sem volt elég ereje, hogy atyja gégégjét kivágja.

— Mit haboztok, szólta Medea, ha igazán szeretitek atyátokat, akkor vágjátok fel gégégjét, hadd folyék ki az öregvér s foglalja el helyét az új. A ti kezetekben van atyátok élete és megifjodása.

A leányok végre rászánták magukat a tetre. Elfordították arcukat és úgy vágták el az éles késsel atyjuk torkát, amire Péliász felébredt és még volt annyi ereje, hogy szóljon:

— Leányok, mit tettetek, mi ingerelt atyátok élete ellen. — Azután megszűnt élni.

Medea pedig lobogó fáklyával felsietett a háztetőre. A leányoknak azt mondta, hogy előbb még áldozatot kell bemutatnia Szelénnek, a hold istennőjének. A leányok még ekkor mindég hittek Medeának s remélték, hogy atyjuk csakhamar megifjodva fog felébredni.

Medea a fáklyával a háztetőn Jazonnak adott jelt, akivel megbeszélte, hogy amikor a palota tetejéről égő fáklyával jelt ad, akkor elérkezett az idő arra, hogy a palotába betörjön.

Jázon be is hatolt a palotába és embereivel elfoglalta azt, hanem amikor megtudta, hogy minő módon pusztult el Péliász, nem akarta elfoglalni az

Kép a görögök istentiszteletéből. A görög anya áldozatot mutat be és Artemisz oltalmába ajánlja gyermekét.

öt megillető trónt és a megölt király fiának adta. Ő maga pedig elment Medeával Korinthoszbá, ahol Kreon király igen szívesen fogadta őt.

Jázon Kreon királynak udvarában tíz évig élt zavartalan boldogságban Medeával. Tíz év után Jázon szerelmes lett Kreon király leányába: Kreuzába és felszólította Medeát, hogy mondjon le róla és engedje át helyét Kreuzának.

Medea még hallani sem akart erről, amire Jázon eltaszította magától Medeát és készült, hogy Kreuzával nászt üljön.

Medea bosszút szomjazott. Gyönyörű szép, pompás ruhát készített és azt bekente mérges növény-nedvekkel s így elkészítetten, elküldte azt Kreuzának és kérte, hogy násznapján vegye fel.

Kreuzá semmi rosszat nem gyanított és felvette a veszedelmes ajándékot; de mihelyt a ruha testéhez ért, azonnal nagy erővel hozzátapadt és rettenetes kínokat okozott neki. Kreuzá úgy érezte, hogy egész teste ég; hiába akarta letépni a ruhát, nem lehetett. Iszonyatos kínok közt meghalt.

Mind ez még nem elégítette ki Medea bosszúvágyát, még Jázont és Kreont is sújtani akarta.

Felült sárkányhintójára és magával vitte Jázontól való két gyermekét, mindkettőt megölte és tagjait ledobálta atyjuk elé a földre. Kreon palotájára pedig tüzesőt bocsátott, elhamvasztotta, maga pedig sárkányhintóján elrepült Athénbe, az egyik Argo-hős: Thezeusz atyjának, Egeusznak a házába.

T h e z e u s z . Athén királya, Egeusz már másodszor nősült és még mindig nem volt gyermeke. Elment tehát Delfoiba és megkérdezte a jósdát. A jósda azonban olyan homályos feleletet adott, hogy hazafelé útjában ellátogatott barátjához: **P i l l h e u s z** királyhoz, hogy megkérdezze véleményét a jóslatról.

Pittheusz király megértette a jóslat szavait és azt tanácsolta Egeusznak, hogy vegye el feleségül az ő leányát: Étrát.

Egeuszt a bájos Étra szépsége egészen elhódította és beleegyezett az ajánlatba.

Az esküvőt azonnal megtartották. Egeusz boldog násznapokat ült, hanem amikor nyugodtabban gondolkozott a dolog fölül, akkor egyszerre megdöbbsent saját tettétől és belátta, hogy örültséget követett el, hisz neki otthon felesége van, aki még él.

Új feleségét tehát nem vihette haza, hanem megállapodott Pittheusszal, Trözéne királyával, hogy Étra otthon marad. Egeusz pedig saruit és kardját hatalmas szikla alá rejtette s így szólt Étrához:

— Ha istenek fiúval áldanak meg, ne mondd meg neki, hogy én vagyok az atyja, hanem, amikor olyan erős lesz, hogy ezt a sziklát, mely alatt kardom és sarum van, feltudja emelni, akkor küldd hozzám, ha fel tudja emelni a sziklát, akkor ráismerek benne fiamra.

Étra és Egeusz elváltak.

A fiatal asszonynak csakugyan fia született, akit *T h e z e u s*-nak neveztek. A szép fiú gyorsan növekedett és amikor már értelmes fiú volt, mindig atyját tudakolta anyjától, aki azonban nem mondta meg a fiának az atya nevét, de mert a fiú csak nem hagyott fel a kérdéssel, végül azt mondta neki, hogy atyja: Pozeidon.

A fiúból erős, kitűnő ifjú lett, aki túlszárnyalta Trözéne minden ifját, sőt hire már messze vidéken is elterjedt.

Étra végre elérkezettnek tartotta az időt, hogy megmondja fiának, ki az atya. Kivezette tehát a hatalmas sziklához s így szólt:

— Mindég atyád nevét akartad tudni, de én nem mondtam meg, ám most itt az ideje, hogy megtudd; de hogy megtudhassad, fel kell emeled ezt a sziklát, alatta van atyád kardja és saruja, ő maga tette oda és csak úgy tudhatod meg a nevét, ha feltudod emelni a követ és az alája tett kardot és sarut kiveszed.

Villogó tekintettel, duzzadó izmokkal lépett Thezeusz a sziklához. Könnyen felemelte s kivette alóla az ereklyéket.

Étra elmondta Thezeusnak, hogy mit mondott Egeusz, amikor a kardot és sarukat oda tette, amire Thezeusz elhatározta, hogy azonnal Athénba indul Egeuszhoz.

Igen rövidesen eljuthatott volna a tengeröblön át, vízi úton, de ő a szárazföldi utat választotta, amely veszedelmes volt, mert az úton sok veszedelem leselkedett a utasra. Thezeusz kalandra vágyott, mert új hírrel, dicsőséggel akart atyja elé Athénbe megérkezni.

Vágya be is telt, mert az úton négy veszedelmes kalandja támadt.

Perifétesz, a rablóóriás, volt az első akivel találkozott. Perifétesz hatalmas vasbunkóval támadta meg az utasokat, leütötte azokat és kirabolta.

Perifétesz megtámadta Perzeuszt is, de az kivédte az első ütést, azután ő támadott a rablóra, elvette tőle a vasbunkót és leütötte vele az óriást. Thezeusz a vasbunkót diadalmi jelül magával vitte.

Útjában másik óriással találkozott, Szinnisz-szel, aki az elfogott utasokat ketté repesztette. Lehajlította földig két fenyőfának a sudarát, azután az utas egyik lábát az egyik fához, a másikat a másik fához kötötte s ismét eleresztette a két fát. A roppant erővel felvágódó fák azután ketté tépték a szerencsétlent. Thezeuszszal is megakarta tenni, de Thezeusz észrevette szándékát, még mielőtt megragadta volna, hirtelen ő támadta meg Szinniszzt, legyűrte, hozzákötötte a két fenyősudarhoz és ugyan azzal a halállal ölte meg, amelylyel az, annyi ártatlan utast fosztott meg az életétől.

Harmadik kalandja *S z k i r o n* óriással volt. Szkiron a tengerpart egyik szűkebb helyén tanyázott, úgy hogy az arra menőket mind láthatta és fel-tartóztathatta. Az út magasan a tenger felett vonult el. Szkiron kényszerítette az utasokat, hogy mossák meg az ő lábait. Ilyenkor egészen közel

állt a meredek parthoz és amikor a gyanútlan lehajolt, hogy megmossa az óriás lábát, Szkiron felrúgta az utast, hogy az hányát lezuhant a magasból a tengerbe.

Szkiron kényszeríteni akarta Thezeuszt is, hogy mossa meg a lábát, Thezeusz azonban bírókra ment az óriással, felkapta és ledobta a mélybe, ahova addig ő lökte le az utasokat.

Útjában még negyedik rablólva is volt kalandja, a különös gázságáról híres Prokruszeszszel. Ez vendégül látta az utasokat, de azután kényszerítette őket, hogy feküdjenek rá az egyik vaságyára. Volt rövid és hosszú vaságya. A hosszúra fektette a kis embereket, a rövidre a nagyokat. Aki mennyivel volt hosszabb mint a rövid ágy, abból annyit levágott, mialatt azt mondta: — ejnye, nem illesz az ágyba, majd segíték rajtad, — és levágott a lábából, végül a fejéből. Aki rövidebb volt, azt addig húzta, nyújtotta, amíg elszakadt.

Thezeuszszal is megakarta ezt tenni, megragadta és erővel vonszolta a kis ágyhoz, ott azonban megragadta őt Thezeusz, rágyűrte az ágyra és levágta a fejét és lábát.

Hóstittekkkel gazdagodottan ért Athénbe, ahol akkor folytonos forrongás volt, még pedig a leendő trónöröklés miatt. Egeusz udvarában élt akkor Medea, aki megtudta hódítani a király szerelmét. Medea Korinthoszból miután Jázon gyermekeit megölte, sárkány fogatán Athénbe repült. Egeusznak iránta ébredt szerelméből gyermeke is született. Medea rá akarta venni Egeuszt, hogy a trónt az ő fiára hagyja. Ezt megtudták Egeusz király öccsének, Paliasznak fiai, akik ötvenen voltak és azt remélték, hogy ha Egeusz fiúgyermek nélkül hal meg, ők jutnak az uralomra.

Thezeusz amikor Egeusznál megérkezett, nem mondta meg, hogy ő ki, de Medea emlékezett Thezeuszra az Argó hajóról, bűvös erejével megtudta, hogy Thezeusz Egeusznak a fia. Azt mondta a királynak, hogy Thezeusz veszedelmes ellensége, és élete ellen tör, aki orozva megakarja ölni, szabaduljon meg tőle minél hamarább, ölje meg.

Egeusz végre beleegyezett abba, hogy mérgezett italt fog az ebédnél Thezeusznak adni.

Mikor az ebédnél felhordták a pecsenyét, Thezeusz kés helyett kihúzta rövid éles kardját.

Egeusz meghökken, szeme a kardra és annak elefántcsont markolatára tapad, majd figyelmesen nézi Thezeuszt, emlékébe idézi Étra arczvonásait. Gyanúja megerősödik s pár pillanat múlva felismeri fiát, aki ép akkor nyúl a mérgezett pohár után. Egeusz kikapja a kezéből, megismerteti magát fiával, az is bevallja, hogy tudja, hogy Egeusz fia, atya és fiú egymás karjába omlanak.

Egeusz egész Athénnek tudtul adta, hogy megjött a fia és hogy trónörököse Thezeusz.

Ariadne átadja Thezeusznak a fonalat.

Ariadne átadja Thezeusznak a fonalat.

Medea ezalatt fellázította a Pallantidákat, a Pallasz-fiúkat, akik bérelt csapattal megtámadják a királyi palotát, de Thezeusz hősiiesen küzd, hatalmas csapásai alatt rendre hull az ellenség, amíg a Pallasz-fiúk megadják magukat és hűséget fogadnak, a város pedig ünnepli a diadalmas új királyfit.

A győzelem azonban veszedelmessé tette a királyi udvart Medeára, aki félt Thezeusz boszújától és sárkányhintóján a levegőn át elrepült.

Az athénieknek nem volt okuk sajnálni, hogy egyszerre, addig ismeretlen királyfi pottyant az ölükbe, mert vitézségével, hősiességével hamar nagy szolgálatokat tett a városnak.

Marathon mezején roppant nagy, vad bika garázdálkozott és rettegésben tartotta az egész vidéket, hasztalan próbálták elejteni, nem sikerült.

Thezeusz elindult, hogy megfékezze a veszedelmes állatot. Útközben elfáradtan, szomjasan kis kunyhócskába tért be, hogy ott ételt, italt kérjen. Öreg, töpörödött anyóka fogadta, Hekáliának hívták. Thezeusz ételt kért tőle. Az anyókának nem volt semmie, hanem felajánlotta Thezeusznak, hogy csipái neki növényekből, gyökerekből jó salátát. Meg is csinálta és olyan szeretettel vendégelte meg a hőst, oly hő imádsággal kérte az isteneket, segítsék meg Thezeuszt, hogy az megatottan búcsúzott el az anyókától és megígérte neki, hogy visszaútban meglátogatja.

Marathon mezején ráakadt a vad bikára, legyőzte és hazavitte Athénbe, de útközben beakart térni az anyókánál. A kis kunyhót betéve találta, minden csendes volt; benyitott; az öreg anyóka holtan feküdt. Thezeusz eltemette és később ünnepséget rendezett ott az emlékére, mint az önzetlen vendégszeretet dicsőítésére. Azt az ünnepet azontúl mindég megtartottak és elnevezték Hekaleziának.

A vad bikát végig vitte Athén utcáin, ami a népet megnyugtatta és örömmel töltötte el, Thezeusz iránt pedig nagyra növelte a szeretetet.

Nemsokára azonban módjában volt Athénnek még nagyobb szolgálatot is tennie.

Athénnek minden kilenczedik esztendőben igen szégyenletes ember-adót kellett fizetnie Minosznak, a krétai királynak.

Minosznak fia Androgenosz egykor Athénbe ment, hogy résztvegyen a viadalokban, versenyekben. Androgenosz ereje és ügyessége legyőzte az athéni ifjakat és a nép az idegen ifjút ünnepelte. Ez Egeuszt roppantul bántotta; nem akarta, hogy a győzedelmes ifjú elvihesse Athénből a győzelem olajágát, tehát meggyilkoltatta.

Minoszt kedves fia elvesztése miatt mondhatatlan fájdalom sújtotta le, de a boszú csakhamar erőt adott neki és gyors cselekedetre sarkalta. Sereget gyűjtött és boszút állani áthajózott Görögországba.

Előbb Megaré városát ostromolta, mert ott Egeusz öcscse, Nizosz uralkodott, akinek aranszínű haja volt; a jóslat azt mondta, amíg Nizosz-

tói, haját el nem veszik, addig az országát sem veszíti el, vigyázzon tehát, nehogy egyszer ellopják haját.

Nizosz nevetett, nem tudta elgondolni, hogy vehetné el valaki az ő haját; mert azt lehetetlennek tartotta, tehát attól sem tartott, hogy uralmát valaha elveszítse; hisz csak akkor vesztheti el, ha a haját ragadja el valaki.

Történt, hogy Nizosz leánya, Szkilla a város falán sétált, amikor a fal alatt az ostromló Minosz király állott. A hős alak, a szép férfiú annyira megtetszett a leánynak, hogy szerelmes lett bele s azontúl mindég azon gondolkozott, mikép hódíthatná meg Minosz szívét. Kedvezni akart neki azzal, hogy kezére játssza a várost. Belopózott atyjához, mikor az aludt és levágta szép arany fűrtjeit és azokkal kiszökött Minoszhoz, akinek elmondta a jóslatot, melyet atyja a hajáról kapott s azután átadta atyja fűrtéit Minosznak. A varázs megtört, Minosz hamarosan bevette a várost.

Nizosz kétségbeesésében maga ölte meg magát, az istenek pedig halászmadárrá változtatták.

Szkilla elvette büntetését, mert Minosz mihelyt bevette a várost, eltaszította magától a leányt; aki atyjának árulója tudott lenni, abban ő sem bízhatott. Szkilla szégyenében a tengerbe vetette magát. Az istenek pedig hallá változtatták és azzal elkezdődött örökös büntetése, mert azóta a halászmadár örökké üldözi őt, a kis halat.

Megarából Athén alá vonult Minosz, de a város oly erős volt, hogy nem tudta bevenni. Minosz ekkor az istenekhez fordult és segítségüket kérte, kedves fia halálára kért büntetést és az istenek meghallgatták. Athénben pusztító Ínség ütött ki és Egeusz kénytelen volt megadni magát.

Minosz a fiáért elégtételül azt követelte, hogy azontúl minden kilencz évben két ifjút és két fiatal leányt küldjenek az athéniek Krétába.

A követelést teljesíteni kellett és Minosz magával vitte az első adó fejében kisorsolt hét ifjút és hét fiatal leánykát. Azokat az ifjakat és leányokat azután bezárták a labirintusba, ahol a Minotauros nevű szörnyeteg felfalta őket.

Nem sokkal azután, hogy Thezeusz a marathoni bikát legyőzte, kellett volna Athénnek harmadszor fizetnie az emberadót.

Thezeusz felháborodott, mikor a dologról értesült. Elhatározta, hogy elmegy az ifjakkal, leányokkal és megkísérli megölni azt a szörnyeteget, talán sikerül megszabadítani Athént a szégyenletes adótól. Egeusz atyja azonban nem akart fia vállalkozásába beleegyezni, de nem tarthatta Thezeuszt. Az induló hajóval az is elutazott Krétába.

Az elinduló hajó — mert ilyen szomorú tisztséget szolgált — fekete lobogó alatt tette meg az utat. Egeusz király az indulásnál fehér lobogót nyújtott át fiának s így szól:

— Ha győzedelmeskedel a szörnyeteg felett, akkor húzd fel a fehér lobogót, hadd lássam már messziről, hogy fiam él és visszatér!

Az indulás előtt még szent áldozatokat mutattak be az isteneknek. Pártfogásukat kérték, hogy segítsék meg a merész hőst nagy vállalkozásában.

A hajó elindult és szerencsésen megérkezett Krétába, ahol Thezeusz Minosz elé lépett és azt ajánlotta, hogy megmérkőzik a Minotauruszsal és ha legyőzi, akkor az athéniek teljesen megszabadulnak a szégyenletes adótól.

Minosz király beleegyezett. Igazságos gondolkozása így okoskodott: Ha Thezeusz megöli a Minotauruszt, ha az ifjú hős erősebb lehet a rettenetes szörnyetegnél, akkor az istenek segítik és azok akarják, hogy az athéniek felszabaduljanak az emberadó alól és akkor neki — Minosznak — is bele kell nyugodnia az istenek óhajába és elengednie az adót. Ha az istenek közömbösek a vállalkozás iránt és Thezeusz meghal, akkor Egeusz is elnyeri büntetését, mert ő is fiát] veszíti el, mint ahogy ő, Minosz is elvesztette.

— Legyen meg kívánságod, — szólta Minosz — ha a Minotauruszt a Labirintusban megöled, teljesüljön óhajtasod.

A feladat roppant nagy volt, mert magát a Minotauruszt megölni is lehetetlen dolognak látszott, de azután a Labirintusból kijutni valóban lehetetlen volt.

A Labirintus olyan útvesztő volt, melyből senki sem jutott ki. Szám-talan össze-vissza futó útja annyira megzavarta a kifelé törekvőt, hogy nem talált ki belőle.

Minosz udvarában mindenki kíváncsian, érdeklődve nézte a bátor ifjút, aki a Minotauruszsal akar megmérkőzni. Az érdeklődés Minosz leányát: Ariadnét is meglepte és kijött, hogy láthassa a bátor athéni ifjút.

Ariadne első látásra szerelmes lett az ifjúba és szeretett volna segítségére lenni. A Minotauruszsal való küzdelmében nem segíthette; de bízott az ifjú erejében, hogy lefogja a szörnyeteget győzni, a másik veszedelem ellen azonban tudott neki segítséget nyújtani. A másik veszedelem a Labirintus volt, abból kellett Thezeusznak kijönnie; hogy abból kitaláljon, arra Medeának volt módja. Mikor Thezeusz a labirintusba készült, Ariadne kisurrant hozzá és nagy lenfonál-gombolyagot adott neki és így szólt: „Ha belépsz az útvesztőbe, kösd a lenfonál végét a bejárathoz és mialatt lefelé haladsz, gombolyítsd le a fonalat, melynek nyomán, amikor vissza akarsz jönni, ki fogsz találni, ellenben véged van.

Thezeusz megköszönte az ajándékot, Ariadne szerencsét kívánt neki és azután visszasietett a palotába.

Thezeusz hatalmas vaskunkóját vette magához és úgy ment be a Labirintusba. A bejáratnál megkötötte a fonalat, egyre gombolyította s folyton

Thezeusz megöli a Minotauruszt.

beljebb hatolt a labirintusban, amíg végre az utolsó nagy csarnokban ráakadt a rettenetes szörnyetegre, mely félelmetes bögéssel rontott reá.

Thezeusz sokáig birkózott a szörnyeteggel, egy-egy pillanatban már kétségbeejtő volt a küzdelem, míg végre Thezeusz felemelhette vasbunkóját és leütötte vele a roppant szörnyeteget, mely éktelen bödületet hallatott s azután kábultan rogyott le a földre, de már a következő pillanatban ki is múlt.

Thezeusz ekkor a fonál segítségével kisietett a labirintusból. Amialatt kijött, látta csak mily veszedelem várt reá az útvesztő rettenetes bonyodalmasságában.

Ariadne megígérte, hogy mindég szerető, hűséges felesége lesz Thezeusz -nak; Thezeusz ugyanezt tette, ünnepélyesen megfogadta Ariadnének, hogy hűségesen fogja szeretni ő is és soha nem fogja elhagyni.

A labirintusból való szerencsés kijutása öröme a görög ifjak és leányok, Thezeusz és Ariadne, füzértánczot jártak, a Qeránosz-tánczot, mely azután Krétán és Delcszban állandóan fenn is maradt.

Öröm és boldogság töltötte el az ifjak és leányok szívet, hogy a borzalmas haláltól megszabadultak és duzzadó vitorlákkal gyorsan röpiült a hajó a fiatalokkal vissza Athén felé.

Útközben megállották Naxosz szigetén és kis pihenőt tartottak a szárazon, ahol jó lakoma után kissé ledőltek aludni. Thezeusz és Ariadne alkalmas barlangnyílást találtak, abban lefeküdtek és elaludtak.

Naxosz kedvencz szigete volt Dionizosznak, aki az ő víg kíséretével akkor ép ott időzött és útjában elment az alvók előtt. A szép Ariadne annyira megtetszett Dionizosznak, hogy szerelmes lett bele, de mert elrabolni nem akarta, cselhez folyamodott. Megjelent álmában Thezeusznak s azt jelentette neki, hogy magára zúdítja az istenek haragját, ha azonnal el nem hagyja Ariadnét és nem távozik hajóján a szigetről.

Az álom után Thezeusz azonnal felébredt, az élénk és különös álom annyira hatott reá, hogy rögtön engedelmeskedett.

— Nem volt álom, — mondta — istenek figyelmeztetése, de hogyan hagyjam el őt, akit egész szívemmel szeretek? — Thezeusznak választania kellett szerelme és az istenek haragja között; végre engedelmeskedett az isteni jelenség intelmének.

Búcsút intett a szép alvónak, azután a partra sietett; mindenkit felkeltett, hajóra szállt és sebbel-lobbal elvitorlázott.

Mikor Ariadne felébredt és Thezeusz nem volt mellette, azt gondolta csak sétál, vagy az emberei után lát és türelmesen várakozott, de mikor múlt az idő s Thezeusz nem jött, keresésre indult, hangosan kiáltozta nevét: „Thezeusz! Thezeusz!” — Végre a nimfák megszólaltak és megmondták neki, hogy Thezeusz hűtlenül otthagya és elvitorlázott.

Ariadne zokogva, kétségbeesetten ült le a tengerparton a sziklákra és

fájdalommal nézett a messze táj felé, amerre hűtlen szerelmesét viszi a hajó.

Szíve még tele volt a bánattól, amikor megjelent előtte tökéletes szépségében Dionizosz, akit egész kísérete követett. Kaczagó Erosz is ott volt, aki Dionizosz szívében szerelmet ébresztett, most pedig ellőtte aranynyílát Ariadne szívébe, aki a Dionizosz láttára, aki feleségül kérte, egyszerre megvigasztalódott és szerelmes szívvel követte Dionizoszt.

Thezeusz elérte Delosz szigetét, ahol a vállalkozása sikeréért hálát adott az isteneknek. Apollo templomába feláldozta az emléket, amit Ariadnétól kapott: Afrodite kis aranysozbrát.

A diadalmasan hazatérő hős szíve azonban bánatos volt, nem tudta elfejteni a szép leányt, akinek a szerelme megsegítette őt, akit ő is mondhatlanul szeretett. Bánatában megfélekedezett az ígérteréről, melyet atyjának tett, elfelejtette a hajó lobogóját kicserélni, fehérret tenni a fekete helyére és így a hajó csak a fekete lobogóval közeledett az athéni partokhoz.

Egeusz naponta kiment a tengerpartra és magas helyről nézett a távolba, várta a hajó visszatérését, aggódva leste, vajjon a hajó fehér vagy fekete zászlóval érkezik-e?

Amikor végre a távolban feltűnt a hajó és Egeusz meglátta rajta a fekete lobogót, szívét elfogta a kétségbeesés, fájdalom; nem várta be a hajó megérkezését, hanem affeletti keservében, hogy fia meghalt, a tengerbe vetette magát és ott lelte halálát.

Thezeusz megérkezett Athénbe. Mihelyt a hajóról leszállott, azonnal a város előtti templomba sietett, ott hálaadó áldozatot mutatott be, atyjához pedig hírnököt küldött, hogy jelentse neki szerencsés megérkezését.

Útjában a hírnök az egész városnak tudtára adta, hogy Thezeusz megérkezett és visszahozta az ifjakat és leányokat.

Mint a futótűz terjedt a hír a városban; a lakosság azonnal a templomhoz sietett, ahol Thezeusz az áldozatot mutatta be, az útjában eléje siettek, virágkoszorúkat hoztak számára, öröm töltötte be az egész várost, mindenki szívet.

Amikor Thezeusznak az első virágkoszorút át akarták adni, ugyanakkor tudta meg atyja halálát.

Az erős hős megtántorodott e hírre, szívét összeszorította a fájdalom; eltolta magától a virágkoszorúkat és lesújtott szívvel ment fel a palotába atyja ravatalához, ahol jajongva hallatta fájdalmát, panaszát.

Az egész város osztozott fájdalmában és méltóságos gyászpompával kísérték a halottat utolsó útjára.

A temetés gyászünnepe után Thezeusz, nem akarta a várost megfosztani attól, hogy az örömét is megülhesse, mert az ifjak és leányok visszaérkezése általános boldogságot hozott, tehát elrendelte, hogy ünnepeljék meg és az ünnepet azontúl évente megtartsák:

Thezeusz elfoglalta atyja trónját és jó ideig kedvelt, derék király volt, később azonban ismét erőt vett rajta a kalandvágy, folyton kalandos vállalatokban vett részt, már közmondásossá vált, hogy Thezeusz nélkül nem történik semmi. Így azután Thezeusz ritkán volt otthon Athénben, amiért a polgárság neheztelt reá.

Kalandjaiban, útjaiban hűséges bajtársa P e i r i t h o s z kísérte.

Peirithosz a thesszáliai lapiták fejedelme volt, aki egyszer zsákmányoló csapattal Athén közelében rajt ütött pompás szép marhacsordán és elhajtotta ezt.

A csorda Perzeuszé volt, aki azonnal értesült a rablásról és utána sietett a rablónak. Mihelyt Peirithosz értesült, hogy az elrablott csorda Thezeuszé, azonnal visszahajtotta és baráti jobbot kínált Thezeusznak, akit addig csak híre után ismert, de már nagyrabecsült.

Thezeusz elfogadta a baráti jobbot és a hősök annyira megszerették egymást, hogy azontúl elválhatatlan barátok lettek. Mindég együtt jártak kalandokra, ahova az egyik ment, oda elkísérte a másik. Így mentek együtt a híressé vált kalidoni vadászatra.

Élt akkor Kálidon városában Öneusz király, akit a felesége, Altea, fiúval örvendeztetett meg. A fiú neve Meleager volt.

A fiú születésekor megjelent a bölcsónél a három párka és megajándékozta a kis fiút. Kiotó a nagylelkűséget, Lakézisz a hősiességet adta neki Atropósz pedig így szólt:

— Meleager akkor fog meghalni, amikor ezt a tűzrakást a tűz megemészti.

Altea azonnal a tűzhöz ugrott, kioltotta azt és minden üszkél gondosan eltette, elrejtette, nehogy valaki meggyujthassa és elégesse.

Melager már erős ifjú volt, amikor Öneusz szép bő aratás alkalmával hála áldozatot mutatott be az isteneknek, mindeniknek külön-külön, de Artemisznak valahogy elfelejtett áldozni, ami miatt az istennő megharagudott és roppant nagy, rettenes erejű vadkant küldött a vidékre.

A rettenes fenevadat nem tudta senki elejteni és a népnek a falakkal védett városokba kellett menekülnie.

Meleager végre meghívta Görögország leghíresebb hőseit, hogy vegyenek részt a nagy vadászaton, melyen a rettenetes vadat talán sikerül elejteniük.

Harminczkét görög hős jelentkezett, Meleager volt a harminczharmadik, harmincznegyedik vadászul a híres arkádiai vadász nő Atalanta érkezett.

A vadászok közt ott volt Thezeusz, Peirithosz, Kasztor és Pollux, és minden neves hőse a görögöknek.

A vadásztársaság elindult s felkereste a vadkan búvóhelyét; a honnan a vad, amikor az érkezőket észrevette, vad csörtetéssel tört elő, roppant rohanással rontott előre, útjában fát, bozótot kivetett a helyéből.

Jobbról-balról röpültek a dárdák, de részint nem találtak, részint nem sebezhettek meg, mert a vadnak roppant sűrű kemény sörtéjéről lepattant a dárda.

A hajszolástól még dühösebb lett a vadkan és vadul támadta a vadászokat; már három derék ifjút halálra sebezett, a negyedik úgy menekült, hogy dárdájával felvetette magát a közeli fára.

Thezeusz vetett most rá hatalmas dobással dárdát, de az a vad nyaka felett a fába furódot. A vadkan tovább rontott, ekkor sikerült Atalantának az állaton az első sebet ejtenie, nyilával füle alatt találta a vadkant s annak nyakát pirosra festette a vér.

Meleager megmutatja a hősöknek azt, amire a szégyenérzet fokozott erőt ad nekik, de hasztalan, nem bírnak a vaddal, végre Meleagernak sikerül hátulról nyakába döfni az állatnak, mire az vadul visszafordul, Meleagernak ront, az pedig belevágja a vadba hosszant, hatalmas dárdáját.

Örömrivalgással rohannak oda a vadászok, hogy lássák a hatalmas fenevad utolsó vonaglását.

A döfés oly hosszú és mély volt, hogy azalatt hamar kimúlt, Meleager lenyúzta hatalmas bundáját és a fejével együtt, győzedelmi jeléül át akarta nyújtani Atalantának.

Meleager két nagybátyja azonban bosszúsan lép közbe, nem akarja azt tűrni s elakarja venni a vadbőrt. Meleager azonban nem tágít és amint összetűznek, leszúrja mind a kettőt.

Altéa, Meleager anyja ép a templomban volt és áldást kért fia vállalkozására, amikor hírül hozták neki, hogy két bátyját megölte fia, Meleager.

Altéa szívét egyszerre keserv és harag fogja el, mely bosszúra ingereli saját fia ellen. Haza rohan, előveszi a rejtekhelyről a tűzrakást, melyet egykor eloltott és a tűzhöz rohan vele; ott elfogja a habozás, de végre a bosszú győz benne és a lángok közzé veti a fát, melyhez fia élete, halála tapad.

A tűz megemészti a fát, a haza érkezett fiú pedig aléltan rogy le. érzi, hogy tagjait belül pusztító tűz emészti. Nővérei oda térdelnek melléje, sírva ápolják, de hiába; pár óra alatt elsorvadt az ifjú s meghalt.

Húgai jajongva borultak holttestére és amikor eltemették, ott maradtak a sírhantnál s onnan elmenni többé nem akartak. Artemisz végre megkönyörült rajtuk, jajongásuk meghatotta szívét, gyöngytyukokká változtatta őket, akik örökké síró, fájdalmas hangon panaszták bátyjuk halálát és síró hangjukat a gyöngytyukok máig megtartották.

A Kalidonból hazatérő hősökkel Thezeusz; és Peirithoosz eljutott Spártába. Ott a két hős egyik napon Artemisz templomában meglátta a spártai király leányát, Helénát, aki akkor csak tíz éves volt. A leány már akkor oly szép volt, hogy a két hős szívében az a vágy támadt, hogy amikor a leány serdült hajadon lesz, valamelyikük feleségül vegye. Elrabolták

tehát a leányt és sorsot húztak, hogy melyiküké legyen. A sors Thezeusz-nak kedvezett.

Thezeusz elvitte anyjához, Étrához az elrabolt Helénát és kérte, hogy nevelje addig, amíg eléri azt a kort, amikor feleségül veheti.

Thezeusz-nak tehát már volt arája, Peirithoosz is akart feleségről gondoskodni s elhatározta Thezeusz-szal, hogy elrabolja Plútó feleségét Perzefónét.

Thezeusz kész volt barátját erre a veszedelmes útra is elkísérni. Megérkeztek az alvilágba, már sikerült volna rablásuk, de a fúriák a hősökre^ támadtak, lánczokat vetettek rájuk és bilincsekbe verték.

A két hős tehát elevenen az alvilág rabja lett.

Kasztor és Pollux ezalatt megtudták, hol van az ő elrabolt nővérük, betörték Attikába, visszavitték Helénát atyjához és Athén ellen indultak, athéniek annyira megijedtek, hogy kaput nyitottak a két hősnek, ez a két hős haragját eloszlatta, s oly barátságosan bántak az athéniakkal, hogy azok megszerették a két hőst, aki azontúl ott maradt Athénben és kedvességével meghódította a várost.

Hosszú idő múltán a görögök legnagyobb hőse Herakles járt lent az alvilágban és kiszabadította bilincseiből Thezeuszt, barátját Peirethooszt azonban már nem szabadíthatta ki, mert isteni jel tartotta attól vissza.

Amennyire megkedvelték az athéniek Kasztor és Polluxot, ép annyira elhidegültek Thezeusz iránt és mikor az alvilágból visszatért, nem igen akarták királyukul elismerni.

Amikorra Thezeusz az alvilágból visszatért, Heléna már másnak a felesége volt, így hát Thezeusz is más asszonyt keresett.

Thezeusz felesége Fédra volt, Ariadne nővére.

Thezeusz egykor kalandozásaiban legyőzte Antiope amazon királynét, akitől fia született Hippolit, aki még egészen kis fiú volt, amikor elkerült az atyjai háztól és így Fédra nem is ismerte.

Fédra egyszer utazott és útközben találkozott a szép, derék, ifjúvá fejlett Hippolittal. A királyné szerelmes lett az ifjúba. Hippolit azonban visszautasította a királyné szerelmét. így kerültek Thezeusz házába, ahol Fédra bosszúból azzal vádolta Hippolitot, hogy szerelmével ostromolta és elakarta csábítani.

Thezeusz felismerte Hippolitban fiát, de ez a vád annyira felingerelte, hogy áldozatot mutatott be Pozeidonnak és kérte, hogy büntesse meg fiát. — „Te, hatalmas isten, megígérted nekem egykor — szólt Thezeusz — hogy teljesíted egy kívánságomat, bár mi lesz is az, nos, ime ez a kívánságom!

Pozeidonnak teljesítenie kellett Thezeusz kívánságát; mikor Hippolit a tengerparton kocsizott, egyszerre hullámok tódultak a partra, borzalmas tengeri szörnyeteg bukott fel a vízből, amire a lovak megvadultak, elra-

gadták a kocsit, neki rohantak a szikláknak, Hippolit lebukott a kocsiról, de ruhájánál fennakadt és a vágató lovak összezúzták a sziklákon.

Mikor Fédra megtudta a történeteket, kétségbeesetten bevallott Thezeusz-nak mindent és azután felakasztotta magát. Az istenek azonban megsajnálják az ifjút és Aeszkuláp ismét életre keltette a halottat.

Thezeusz, akit ismét kalandos vágyak űztek és alig volt otthon Athénben, teljesen elvesztette az athéniék szeretetét és végre lázadás tört ki; neki elkeliett Athént végkép hagynia és Szikosz szigetén Likomédész királyhoz ment otthont keresni; Likomédész barátjának tartotta, de az Thezeusz ellenségeihez szított és azzal a szándékkal fogadta, hogy megöli. Szívesen is fogadta és séta közben felcsalta roppant meredek és magas hegy csúcsára és onnan orozva lelökte a mélységbe.

Ott a szigeten feneketlen sírban feküdt az athéniék híres hőse és sokáig nem törődtek vele, csak később századok múltán Kimon hozta haza a hamvakat Athénbe (450 K. e.) ahol a város közepén, a város nagy hőséghez méltó síremléket emeltetett neki, a Thezeusz templomot. A templom még ma is áll és őrzi a dicső hős emlékét. (L. 25. old.)

A hősök mind szomorú véget érnek a földön, de egyik sem veszti életet oly megrázóan, mint Odipusz király és gyermekei.

Theba városában Lajos király uralkodott, mikor feleségének Jokászténak az első gyermeke született, a jóslat azt mondta a kis fiúról, hogy ő a ház veszedelme, mert meg fogja ölni az atyját és feleségül fogja venni az anyját.

A jóslat oly borzasztó volt, hogy a kétségbeesett és megrémült szülők elhatározták, hogy megölik a csecsemőt.

Laiosz maga elé hívatta egyik rabszolgáját, átadta neki a csecsemő királyfit és megparancsolta neki, hogy vigye el az erdő mélyébe és ölje ott meg.

A rabszolga elvitte a csecsemőt Kitheron hegyére, a vadonba s ott lábánál fogva fára akasztotta, hogy a gyermek ott vagy éhen veszszen, vagy a vadállatok tépjék szét.

A felakasztott csecsemő éktelenül sivalkodott. Arra járt a korintheta királynak: Polibosznak a pásztorja, meghallotta sivalkodást, azonnal a hang irányába sietett, megtalálta a csecsemőt, rögtön levágta lábairól a kötelet. Ápolta, kimosta gyógynövények nedvével a sebeket, melyeket a kötél a gyöngye teremtmény lábán vágott.

A kis fiút elnevezte gyorslábúnak: **Ö d i p u s z n a k**. Mikor haza ért vele Korintheta, elvitte a csecsemőt a királynénak: **P e r i b o j á n a k**, aki örömmel vette a gyermeket és mint saját fiát nevelte fel.

A fiú szépen növekedett s mikor serdült ifjú lett, minden játszótársán túltett; erőre, ügyességre, bátorságra minden kortársa közül kivált. Társai irigykedtek. Fájdalmat akartak neki okozni és azt mondták, hogy ő nem

is királyfi, nem a király fia, hanem talált gyermek, akiről azt sem tudják, hogy kik a szülei.

Ez nagyon bántotta a fiút és bár sokáig nem szólt, végre mégis megkérdezte Periboja királynét, vajjon valóban igaz-e az, hogy ő nem az ó fia, hogy a király nem az ő atyja.

— Nem Ödipusz, — szólt a királyné — nem vagy a mi fiunk, de azért azt sem tudjuk, kik a szüleid. Ha azt meg akarod tudni, fordulj a jósdához.

Mikor Ödipusz felnőtt ifjú lett, elment Delfoiba és megkérdezte a jósdát a szülei felől.

A jósda azonban igen homályos választ adott: „Ne térj vissza hazádba, mert megölnéd az atyádat és feleségül vennéd az anyádat.“

Ödipusz megdöbbsent ennek a jóslatnak a hallatára és mert Korinthot tartotta hazájának, nem tért oda többé vissza, hanem Théba felé vette az útját, tehát épen az ő igazi hazája felé.

Útközben keskeny, mély úton fényes kocsival találkozott, mely előtt kengyelfutó haladt, aki rákiáltott Ödipuszra, hogy térjen ki. De a mély úton Ödipusz nem eléggé térhetett ki, ami felett a kengyelfutó felboszanodott és ellötte Ödipusz lovát.

Ödipusz kardot rántott, megölte a kengyelfutót s azután a kocsiból kiszálló előkelőt — aki bosszút akart állani megölt szolgáján — is megölte s tovább ment.

A megölt előkelő férfi pedig Laiosz király volt, Ödipusz atyja, aki ép akkor utazott Delfoiba, hogy megkérdezze a jósdától, mi lett a fiából. A jóslat egyik része tehát már be is teljesedett: Ödipusz megölte a saját apját.

Ödipusz tovább folytatta útját és idővel elérkezett Thebába. Thebára ekkor kettős gyász borult. Híre jött annak, hogy Laiosz királyt megölték és Jokaszte királyné özvegy maradt. A másik borzalmas gyász a város körül garázdálkodó szörny volt, amelyet nem tudtak elejteni és amely mindenkit felfalt. Az a szörny nagy szfinx volt és talányt adott fel mindenkinek s aki nem tudta megfejteni, azt felfalta.

A szfinx kérdése ez volt: Mi az, ami regget négy, délben két, este három lábon jár?

A talányt senki sem tudta megfejteni és roppant sokan pusztultak el, akik Théba városát a rettenetes szörnytől megakarták szabadítani.

Mióta Laiosz halálának híre megérkezett, a királyság kormányzását az öreg Kreon, Jakaszte királyné bátyja vette át. Kreon fia szintén vállalkozott arra, hogy megöli a szfinxet, de ő is áldozatul esett. Erre a hírre a lesújtott atyja kihirdette, hogy aki a borzalmas szörnyetegtől megszabadítja a Thebát, annak feleségül adja az özvegy Jakasztét és egyúttal az lesz Théba királya.

Ennek a kihirdetése után érkezett Thebába Ödipusz, aki azonnal vállalkozott a szörnyeteg legyőzésére; be is jelentette ezt Kreonnak s azután elment s felkereste a szfinxet.

A szörnyeteg neki is feladta a találós kérdést, amit Ödipusz azonban hamar megfejtett, mert ezt válaszolta.

A talány megfejtése: az e m b e r, mert reggel, vagyis gyermekkorában négy lábon jár, amikor négy kézláb csuszkái; délben, férfi korában két lábon jár, este, aggkorában, három lábon, mert harmadik lábul segítségül veszi a botot.

A szfinx a megfejtés hallatára szégyenletében a tengerbe vetette magát s többé nem mutatkozott.

Mikor Ödipusz a mérkőzésből visszatért Thebába, ott már mindenki tudta, hogy Ödipusz legyőzte, mert nem csak visszatérni látták, de a szörnyeteg is látták, amint a tengerbe vetette magát.

A nép dicsőítéssel, ünnepléssel fogadta, virágokat hintették az útjára és mint királyát üdvözölte.

Kreon is állott szavának, átadta neki a trónt és Jokaszte pedig a felesége lett.

Beteljesült tehát a jóslat második része is, Ödipusz feleségül vette a saját leányát.

Ödipusz elfoglalta a trónt és derék, kedvelt, igaz királya lett a thebaiaknak. Ödipusztól Jokaszténak négy gyermeke született, fiú ikerpár és két leány. A két fiú neve: Eteoklesz és Polinejkesz, a két leány neve: A n t i - g o n e és I z m é n e .

Idő múltán nagy dögvész támadt az országban és hiába tettek bármit, egyre jobban dühöngött.

Jóslatot kértek Delfoiban, ahol azt a választ kapták, hogy addig nem szűnik meg a dögvész, amíg Laiosz király haláláért boszut nem állanak.

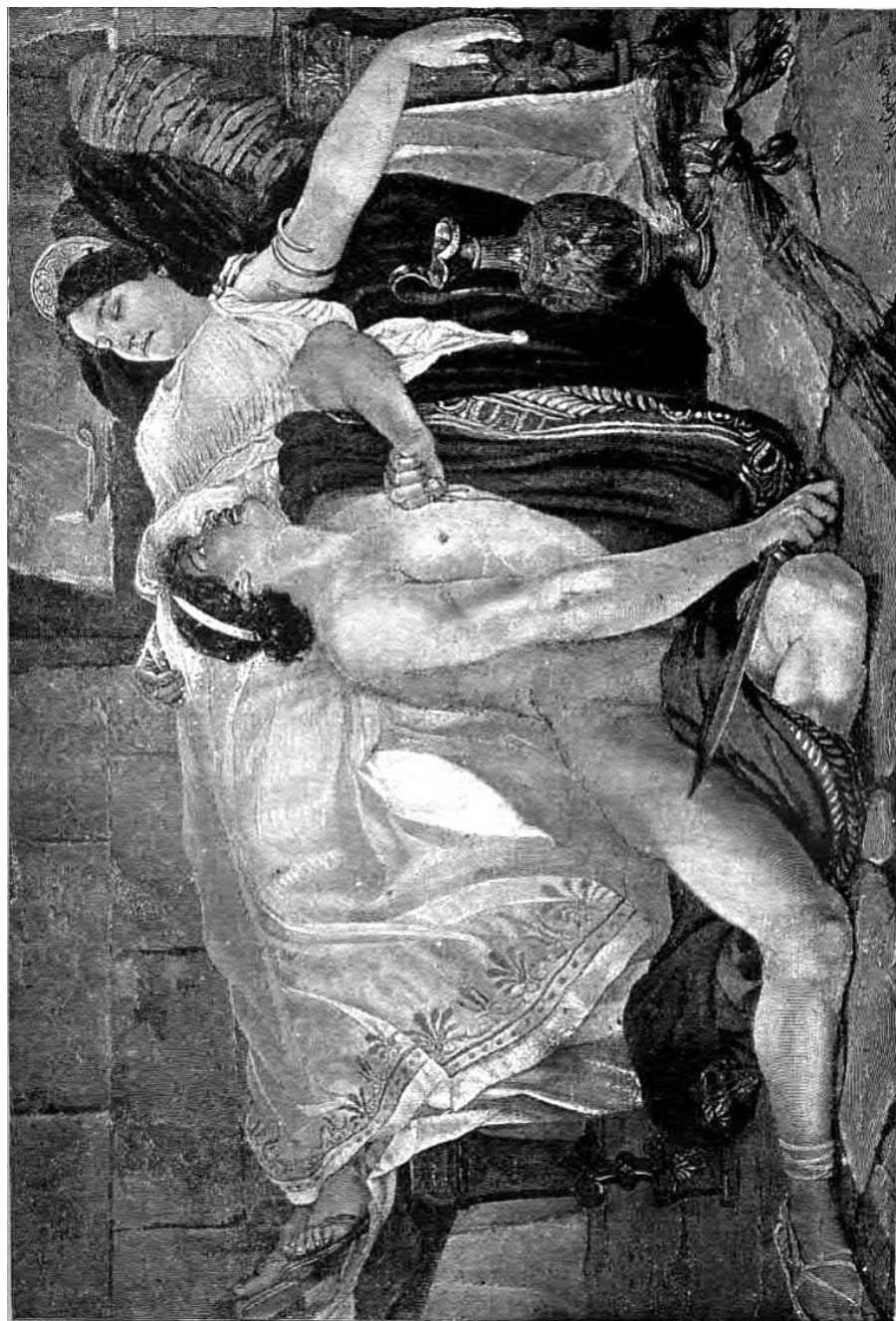
A jóslatnak azonban nem tudtak eleget tenni, mert senki sem tudta megmondani, hogy ki ölte meg Laiosz királyt.

Ekkor Tiréziász jóst szólították, hogy tudja meg ő, ki volt Laiosz király gyilkosa.

Tiréziász erre idézte az alvilágból Laiosz király szellemét és megkérdezte, ki ölte meg. A szellem azt felelte, hogy Ödipusz, útközben, mikor ő, Laiosz, Delfoiba ment és Ödipusz pedig onnan jött.

Ödipusz emlékezett reá, hogy megölt két embert, de visszautasította a vádat, hogy ő a gyilkos volt, mert őt támadták, ő védekezett és védelmében ölte meg támadóit.

Nem sokára ezután hírért vette Ödipusz, hogy meghalt Korinth királya Polibosz. Ödipusz még mindég őt tartotta atyjának és szokás szerint gyászolni akarta. Ekkor Periboja részletesen elmondta neki, hogy ő valóban csak a nevelt fiúk és pásztoruk találta őt a Kitérőn hegyén.

Hémond megöli magát Antigone holttesténél.

Ekkor Ödipusz tovább kutatott, nyomozott, végre nyomára jött a rab-szolgának is, akit az ő meggyilkolásával bízott meg Laiosz király.

Rettentő volt a valóság, mely Ödipusz elé tárult, a jóslat szavai beteljesedtek: megölte az atyját és feleségül vette az anyját.

Ödipusz kétségbeesésében maga mondott magára rettentő büntetést. Kiszúrta szemeit, hogy ne lássa többé a napvilágot s azután vándorkön-töst öltött és elbujdosott Thébából, hogy mint világtalan koldus tengesse hátralévő napjait,

Az igazi gyermeki szeretet azonban nem engedte, hogy a világtalan egyedül menjen a világba. Antigone atyjához csatlakozott és azt mondta, hogy nem fogja elhagyni mindaddig, amíg atyja földi szenvedései tartanak, vele marad és kísérője lesz halálig. Az átokkal sújtott Ödipusz hosszú vándorlás után Koloszozban maradt, az eumenidáknak szentelt berekben, ott is halt meg. A családjára nehezülő átok azonban tovább dúlt és meg-rontotta gyermekeit is.*

Ödipusz fiai, Eteoklesz és Polineikesz ikertestvérek voltak és atyjuk úgy rendelkezett, hogy mindketten felváltva uralkodjanak. Eteoklesz volt az első, ő kezdte az uralkodást, hanem mikor az év lejárt, nem akart hatalmától megválni és Polineikesz kénytelen volt Thébából menekülni.

A földönfutó királyfi A d r a s z t o s z királyhoz, Argosz urához menekült és tőle kért segítséget, hogy trónjához segítse.

Adrasztosz szívesen fogadta a királyfit, sőt egyik leányát feleségül adta hozzá; aminek különös oka volt. A jóslat egykor azt mondta Adrasztosz királynak, hogy két leánya közül az egyiket adja oroszlánhoz, a másikat vadkanhoz. Véletlenül úgy történt, hogy Polineikesz oroszlánbőrben jött az udvarhoz, ugyanakkor pedig Tideusz nevű ifjú vadkanbőrben érkezett, tehát a király a jóslatot reájuk alkalmazta s egyik leányát Ödipusz fiának, Polineikesznek, a másikat Tideusznak adta feleségül.

Adrasztosz királynak most már különösen érdekében állott, hogy veje számára megszerezze a thébai trónt. Kész volt hadsereget vezetni Théba ellen, de előbb mégis meg akarta kísélni, hogy nem lehetne-e békés úton is jogaiba juttatni Polineikeszt. Elküldte tehát másik vejét, Tideuszt, hogy beszéljen Eteokleszszel és szólítsa fel, hogy adja át a trónt Polineikesznek.

Tideusz örömmel indult el ezt a megbízatást teljesíteni. Thebában ép ünnepséget tartottak és amikor a királyi palotába ért, ott vendégség volt; a királyi vendégek hetykén fogadták Tideuszt és amikor az elmondta, miért jött, amikor felszólította, hogy fivére jogait tartsa tiszteletben, a jelenlevő társaság gúnyos megjegyzéseket tett s kigúnyolta őt magát is.

Tideusz felháborodásában valamennyi vendéget párviadalra hívta. Mind

* Ödipusz nagyatyját Labdakosznak hívták, tehát Laioszt és utódait labdakidáknak nevezték és a családra nehezülő átkot a labdakidák átkának.

kiállottak vele, Tideusz pedig egyenként sorba valamennyit legyőzte. Mihelyt az utolsóval is végzett, visszaindult Argoszba; de amikor Théba falain kiért, lesből ötven fegyveres támadt reá. Tideusz azonban kitűnő harcos volt és felvette a küzdelmet mind az ötvennel. Negyvenkilenc harcost ölt le, csak az ötvenedik menekült el és megvitte a vereség hírét Thébába.

A diadalmas hős szerencsésen megérkezett Argoszba, elmondta, mily fogadtatásban részesült és hogy milyen módon törtek az életére.

Adrosztosz és Polineikesz elhatározták, hogy hadat vezetnek Théba ellen. A sereget Adrosztosz, Polineikesz, Tideusz és még négy kiváló hős vezette Théba ellen. Ezt a hadjáratot a hét hősről külön el is nevezték: *H e t e n T h é b a e l l e n . **

Théba városának hét kapuja van, az érkezők tehát hét részre osztották a sereget és mindegyik csapatot egyik hős vezette. A leghevesebb ostrom perceiben egyszerre feltárul mind a hét kapu és mindegyikből egy-egy thébai hős támadt az ellenséges vitézre. Mindegyik látta, hogy személyes hősiességétől függ, hogy vájjon a kapu kinek a hatalmába fog kerülni. A legelsőszántabb, elkeseredettebb küzdelem öldöklött mindkét oldalon, düh és szenvedély töltötte el a küzdőket. Eteoklosz ép azon a kapun rontott ki, melyet Polineikosz ostromolt. A két iker rettentő erővel támadt egymásra és gyilkoló vasuk egyszerre járta át mindkettő testét, a két fivér egyszerre bukott holtan a földre.

Így küzdött a többi vitéz is és kölcsönösen halált osztottak egymásnak, csak egyetlen hős, Argosz királya, Adrosztosz maradt életben.

Théba tehát ismét elvesztette királyát és a kormányzást megint az öreg Kreon vette át és szigorú parancsban tiltotta meg, hogy valaki Poleinikesz holttestét eltemesse. A szomorú gyászra Thebába érkezett Poleinikesz özvegye Argeia és nővére, Antigone is; azok esengve könyörögtek Kreon előtt, de az hajthatatlan maradt.

A szerető női szív azonban mindennel daczol; Antigone és Argein éjjel kilopóztak Thebából és eltemették Poleinikesz holttestét.

Kreon másnap értesült a dologról és parancsot adott, hogy a két nőt fogják el és vezessék eléje. Argeia elmenekült, Antigonét azonban Kreon elé vezették.

Kreon halálra ítélte Antigonét és az ítélet végrehajtását fiára, Hémonra bízta.

Antigone börtönében várta a halálos ítélet végrehajtását. Ám egész nap nem jöttek érte. Későn este nyílt a börtönajtó és megjelent Hémon, de ahelyett, hogy szigorú hangon szólt volna hozzá, suttogva mondta, hogy kövesse gyorsan, mert meg akarja menteni. A meglepett Antigone

* A hét hős neve: Adrosztosz, Polineikesz, Tideusz, Kápaneusz, Hippomédon, Parthenopaeosz és Amfiáraosz.

követte Hémont, aki elvitte Antigonét egy pásztorhoz. Ott elmondta Antigonénak az ifjú, hogy már régóta szereti, szerette már akkor, amikor atyját elbujdosásában kísérte, hogy tudná tehát megölni, nem, megmenti, elrejtí annál a pászturnál, Kreonnak pedig azt fogja hirül adni, hogy Antigone meghalt.

Antigonét meghatotta, meghódította az ifjú szerelme és felesége lett.

Hémon azt jelentette atyjának, hogy Antigone meghalt, de ő maga boldogan kereste fel naponként a rejtekhelyén szerelmét, feleségét.

Kreon azonban idővel értesült a titokról és felháborodásában megparancsolta, hogy Antigonét öljék meg. Mikor annak Hémon hírére vette, kétségbeesetten rohant a házba, ahol Antigone élt, de már későn volt, Antigonét elérte Kreon boszuja, halálos ítélete.

Hémon számára Antigone halálával mit sem ért többé az élet, nem volt számára többé öröm, boldogság, végzett tehát ő is életével, törével átszúrta szívét, ott Antigonéje mellett.

A monda még azt is beszélte, hogy Kreon újra kiásatta Poleinikesz tetemét és nem akarta eltemetni, bár kitűnő görög férfiak kérték reá: végre Athén avatkozott a dologba és Thezeusz követelte, hogy Poleinikesznek a végső tisztességet megadják.

Kreon végre belenyugodott, hogy a halottakat elégezzék. Az egyik elesett hősnek, Kapaneusznek az özvegye maga szántából felment a máglyára és férje holttestével elégette magát.

Mikor azonban Eteokiesz és Poleinikosz holttestét közös máglyára tették, a lángok szétcsaptak és két külön oszlopon égették el a két ikerfivért, még a tűz is irtózott attól, hogy két ellenséges fivért együttes lánggal égessen el.

A Theba ellen indult két hősnek a fiai tíz év múlva összegyűltek, hogy boszút álljanak atyjukért. A boszuló szövetekezést Adrasztoz hozta létre, az ő szavai tüzeltek fel az ifjakat, hogy Théba ellen vonuljanak.

Nyolcz fiú vonult Théba ellen; ezt a nyolcz hőst hívják az epigonoknak, az utószülötteknek. Az epigonokat a thébaiak felakartak tartóztatni, de vereséget szenvedtek és visszavonultak a városba, ahol megkérdezték Tiréziaszt, mit tegyenek. Az ősz Tiréziász azt mondta, hogy hagyják el a várost és adják át a győzedelmes hősöknek.

Hallgattak az ősz jószavára, vagyonukkal, családjukkal az éj sötétjében, elhagyták a várost és ott hagyták martalékul a győzőknek.

Az epigonok másnap kardcsapás nélkül vonultak be az elhagyott városba, azt kifosztották és lángba borították. A labdahidák átka még a várost is megromtotta.

Thebe városában született a görögök valamennyi hőse közt a legelső, aki a leghíresebb lett: Herakles, akinek anyja halandó asszony, de atyja az istenek királya, Zeus volt.

Heraklesz a keresztúton

Perzeusznak a fia volt Akeosz és annak a fia Ampfitrion feleségül vette a szép Alkméné, akibe szerelmes volt Zeusz, aki szerelmes szívvel már előbb meg is látogatta Alkménét,

Az napon, amikor Zeusznak születnie kellett, Zeusz affeletti örömeiben, hogy milyen kiváló fia születik, az istenek gyülekezetében elmondta, hogy az az nap legelőbb születő királyi sarj egykor ura és királya lesz egész nemzetségének.

Héra azonnal tudta, hogy Alkméne fiáról van szó; az istennő, aki Zeusz hűtlensége miatt ellensége volt Alkménének, ellensége volt már előre a fiúnak, tehát megakarta hiúsítani Zeusz jóslatát és ügyes beszéddel rávette Zeust, hogy előbbi jóslatának beteljesedését fogadja meg a Stiksz vizére.

Az istenek a leghatalmasabb esküjüket a Stiksz folyóra fogadták.

Mihelyt Zeusz esküvel erősítette jóslata beteljesedését. Héra azonnal lesietett a földre és istennői erejével létre hozta, hogy Heráklest az unoka-fivére születésben előzze meg és úgy is történt. Euriszzteusznak, akinek Herákles után kellett volna születnie, hamarább jött a világra és így Zeusz jóslatának rajta kellett beteljesednie. Valóban az egész nemzetségének királya Euriszzteusz lett és így unokaöcscse Herákles, aki később született neki is alantasa lett.

Zeusz azonban kárpótolni akarta a fiát a vesztességért és már csecsemőkorában halhatatlanságot akart bele oltani, tehát Hermeszszel elvitette a szép csecsemőt Hérához. Hermész nem mondta meg kinek a fia a pompás kis csecsemő, hanem mint megcsodálni való ritka szép babát elhozta megmutatni Hérának, akinek annyira megtetszett a szép fiú, hogy megitta és így Herákles Héra melléből szívta a halhatatlanságot, hanem amikor Héra megtudta kinek a fia van a mellén, bosszúságában ellökte a gyermeket és a melléből kicszeppenő tejcseppek hosszan fehérre festették az eget és származott a tejút.

Héra, aki mindég üldözte Heráklest, már bölcsőjében megakarta a fiút ölni és két kígyót küldött reá, de a kis Herákles már piczi gyermek korában is roppant erős volt, megragadta a kígyókat, ketté tépte azokat és jobbra-balra eldobta széttépett részüket.

A növekedő fiúnak, majd a serdülő ifjúnak kitűnő tanítói voltak, akik mindenre megtanított

Herákles.

ták, amit kitűnő hősnek, derék, művelt görög ifjúnak tudnia kellett, de azért néha szívesen legeltette atyja nyáját is.

Történt, hogy amikor a Kitérőn hegyén legeltetett és hazafelé tartott, ketté való úthoz ért, amelyen egy-egy gyönyörűség szép, nem földi nő állott.

Az egyik eléje sietett szép piros ruhában, virággal a fején — csábi

Herakles megfojtja a nemeai oroszlánt.

tóan szép volt — és felszólította, hogy kövesse. Jöjjön vele a balra vivő úton, ahol gyönyörök, örömök várnak reá és nem kell értük semmit sem dolgoznia.

Herakles épen nyújtani akarta kezét, amikor megszólalt a másik alak:

— Óvakodjál tőle! Az út, amelyen vezet, eleinte rózsás, szép, — de posványban, fertőben végződik, melyből nem tudsz többé kivergődni, s végül elvezet a mély örvény szélére, ahol menthetetlenül le kell buknod-

Hadd el hát őt és jer, kövess engem, az én utamon, amely jobbra vezet. Ez az út ugyan eleinte szűk, tüskés, köves, nehezen járható, fáradságosan kell megmásznod magaslatokat, megküzdened akadályokkal. De miné tovább mész, annál szebb, tágasabb lesz az út. Egyre elbájolóbb képek tárulnak eléd, amíg végre eljutsz a hírnek, a dicsőségnek és a halhatatlanság templomához, ahol elveszed jutalmadat.

— Ki vagy te gyönyörűséges nő? — kérdezte Herákles.

— Az erény — felelte a nő, azután a másikra mutatott és szólt: — az pedig a bűn!

Herákles habozás nélkül az erényt követte és elérte a halhatatlan dicsőséget.

Az ifjú duzzadó erejének nemsokára alkalmá nyílt hőstetteket véghez vinni. Kitérőn hegyén roppant nagy oroszlán támadt reá, melyet agyonütött. Majd segítségét kérte a thebei király, akit ellensége ellen meg is segített és jutalmul a király feleségül adta hozzá leányát: Megarát, akitől nyolcz gyermeke született.

Héra — Herákles ellensége — megakarta rontani boldogságukat és dühöngő örültséget bocsátott Heráklesre, aki dühöngésében megölte Megarát és mind a nyolcz gyermekét. Mikor dühöngése ismét elmúlt, kétségbeesetten látta, mit cselekedett. Leverten ment a jósdához és megkérdezte, mit cselekedjék, hogy a rettenetes tett miatt a lelki gyötrelmekről megszabaduljon.

A jósda azt válaszolta, hogy menjen el Euriszzteuszhoz és végezze el azt a tíz feladatot, melyet az eléje fog szabni.

Euriszzteusz — Héra sugalmazására — valóban nehéz és szinte lehetetlen feladatokat szabott eléje.

Első feladata volt, hogy ölje meg a nemeai oroszlánt. Nemea mellett, két kijáratu barlangban rettenetes, sérthetetlen bőrű oroszlán tanyázott, mely a vidéket folyton rettegésben tartotta, borzasztó pusztításokat vitt végbe. Ember, állat a környéken mindég veszedelemben forgott. A roppant nagy állatot nem fogta semmiféle fegyver.

Herákles legelőször betömte a barlang egyik kijáratát, azután a másik bejáratnál megtámadta a veszedelmes állatot és mert fegyverrel nem lehetett megsérteni, hát pusztá kézzel ölte meg, mert megfojtotta. Bőrét lehúzta és azután mint mentét viselte.

Második feladatul azt szabta Euriszzteusz Herákles elé, hogy a l e r n a i s á r k á n y k i g y ó t ölje meg.

Az a rettenetes szörnyeteg Lerna városa közelében tartózkodott. Hét, más monda szerint kilencz, sőt ötven feje is volt, melyek közül egyik halhatatlan volt. Ez az undok szörnyeteg sok áldozatot szedett a környék lakosságából, tanyája körül csontvázak, megöltek hullái hevertek.

Herákles elindult a feladatot [teljesíteni; Jaolosz kocsis kíséretében

A hétfejtű kigyó magasan felgaskodott Herakles előtt.

hajtott a veszedelmes helyre: a szörny ép barlangjában feküdt, melynek nyílása a tenger felé tátongott.

Herakles bunkójával támadta meg a szörnyet és leütötte fejeit, de az hiába való fáradság volt, mert valahány fejet leütött, a helyén mindig két másik nőtt ki. Küzdelmét még az is megnehezítette, hogy Héra óriási tengeri rákot küldött Heraklesre; a szörny hátulról támadt a hősrre és lábába kapott. Herakles előbb azt zúzta agyon bunkójával s azután hívta a kocsist és meghagyta neki, hogy valahányszor a kígyónak egyik fejét leüti,

ő tüzes
csóvával
azonnal
égesse ki a
helyet.

Herakles elfogja
Artemisz arany
agancsos
szarvasát.

Így sikerült is, a halhatatlan fejet kivéve, minden fejet leütni; az utolsó a halhatatlan fejet azután megragadta mély gödörbe nyomta, betemette és óriási sziklát hengerített reá. így azután teljesen megsemmisítette az undok szörnyeteget. Az állat testében levő méregbe pedig bemártotta a

nyilait, melyeknek azontúl minden karczolásuk halálos volt.

Amikor Herakles győzedelmét Eurisztheusznak bejelentette, az nem fogadta el a feladata megoldásául, mert azt állította, hogy nem egyedül győzte le a szörnyeteget, hanem Jolaosz segítségével. Tehát ahelyett másik feladatot kell elvégeznie.

Az új feladat az volt, hogy Herakles hozza el élve a rettegett e r i m a n t h o s z i v a d k a n t , mely Árkádiában, az Arimanthosz hegységben garázdálkodott.

Herakles sokáig próbálta, hogy elfogja a vadkant. Végre azután télen keményen üzőbe vette és addig hajtotta, amíg az állat kifáradt, ekkor

belehajtotta a hóba, ott is üldözte, amíg az kimerülten összerogyott. Ekkor felkapta az állatot és elevenen elcipelte Eurisztheuszhoz, aki annyira megrémült a vadkantól, hogy ijedtében érczhordóba bújt előle.

A következő — így inár negyedik — feladatai azt követelte, hogy fogja el az Artemisznak szentelt szarvast, amelynek aranszarva és érczlába volt és oly roppant sebesen futott, hogy sem ember, sem állat nem tudta utolérni. A szarvas Menalosz hegyén tanyázott. Egész évig üldözte, mialatt az állat körülfutott a világon, míg végre sikerült az állatot valóban megsértenie és a Ladon-folyó partján elfognia.

Vállára vette az állatot és elindult vele Eurisztheuszhoz. Útközben találkozott Artemiszszel és Apollonnal, akik meg is rótták, hogy az istennő szent állatját megakarta ölni. Herakles azonban bebizonyította, hogy ő nem akarta ölni, csak Eurisztheusz parancsát teljesíteni. Sikerült is istennőt kibékítenie, szarvast pedig végig kedvvel, minden baj és akadály nélkül elvitte Eurisztheusz elé.

Következett ötödik feladata.

Árkádiában, Sztimfálosz mocsaras erdőségében rettenetes, veszedelmes madarak tanyáztak: a s z t i m f a l i d á k. Azoknak a rettenetes madaraknak érczből volt a szárnyuk, a csőrük, a karmuk. Egy-egy ércztollukat pedig úgy tudták magukból elhajítani, mintha nyilak lettek volna. Ezek a madarak állatot, embert egyaránt megtámadtak és megölték.

Ezeket a madarakat kellett Heraklesnek elpusztítania. Feladatában Paliasz Athéné segítette meg. Érczkereplőt adott Heraklesnek. Annak a kereplőnek a hangjára a madarak riadtan szállottak fel rejtekeikből, Herakles pedig egyenként lenyilazta azokat.

Herakles Eurisztheuszhoz viszi az erimanthoszi vadkant.

az
a

Hatodik feladata abból állott, hogy Augiász istállóját kellett kitakarítania.

Ezt a feladatot nem Eurisztheusz eszelte ki, ő csak lehetetlenül nehezé tette. Története ez:

Eliszben uralkodott Augiász király, akinek annyi marha - csordája volt, hogy istállóiban kis részben sem fért el, tehát mindég kint a legelőn tanyázott. Hamincz évig tanyázott egy helyen, ahol a sok piszok, szemet — mert sohasem hordták el — már egész hegygyé halmozódott fel.

Augiász király híret hallotta Herakles hőstetteinek, elküldött tehát hozzá, nagy jutalmat ígért neki, ha azt a piszok-hegyet eltisztítatja. Eurisztheusz beleegyezett abba, hogy az

a hatodik feladat legyen, de csak oly feltétellel, ha ezt Herakles egy nap alatt végzi el. Heraklesz a lehetetlennek látszó feladatot úgy hajtotta végre, hogy előbb két folyót — Alpenioszt és Peneioszt — keresztül vezette a legelőn a piszok-hegyek alatt és a víz árával elvitette, elmosatta azokat.

Jutalmul Augiász a csorda egy részét ígérte, de amikor a munka megvolt, Augiász megtagadta a fizetést. Azt mondta, hogy Heraklesz a munkát csak Eurisztheusz parancsából teljesítette. A király fia — Fileusz — azonban pártját fogta Heraklesnek és megmondta atyjának, hogy kötelessége kiadni a Herakles részét. Augiász erre mindkettőjüket elűzte.

Herakles lelövi a sztimfali madarakat.

Herakles ezért később megbüntette Augiászt, mert megfosztotta trónjától, életétől és a trónt átadta Fileusznak.

Az új, a hetedik feladata erős bírókra hívta fel. Meg kellett fékeznie a krétai dühöngő bikát. Hatalmas, pompás bikát ajándékozott Pozeidon a szigetnek; Minosz királynak a bikát azonban fel kellett volna áldoznia, mint ahogy fogadta is, de bíz' nem tette, hanem a szép állatot a csordájába hajtotta. A bika azonban megdühödött és azontúl roppant rombolást, pusztítást vitt végbe. Herakles a szarvánál fogta és csavarta le a földre a hatalmas állatot és elvitte az Eurisztheuszhoz, aki az állatot ismét szabadon bocsátotta.

A bika azután Attika legelőin száguldott végig és eljutott a marathoni mezőre, ahol azután Thezeusz igazta le. Roppant veszedelmes volt a nyolczadik feladata, az emberevő lovak elhajtása. A thrák királynak, Diomédésznek olyan lovai voltak, melyek emberhússal éltek; nagy vas-jászolokhoz lánczok kötötték az állatokat, azokba a jászolokba vetette Diomédész az országába tévedő idegeneket, vándorokat és így táplálta a lovakat.

Heraklesz egész csapat önként ajánlkozó ifjúval indult el Thrákiába, ahová hajón érkeztek meg. Diomédész megtámadta az érkezőket, de a kifejlődött harczban Diomédész elesett, de még a harcz alatt felfalták a lovak Heraklesz kedves társát, Abderoszt. Heraklesz elkeseredésében Diomédészt etette meg a rettenetes állatokkal. A tüzet fűvő lovakat Herakles a hajóra hajtotta és elvitte Eurisztheuszhoz, aki félelmében azonnal kiküldte azokat a rengetegbe, ahol a farkasok martalékául szolgáltak. A szerencsétlenül járt Abderosz emlékére Herakles Thrákiában várost alapított és elnevezte Abderának.

A kilencedik feladatot Eurisztheusznak a leánya, Adméte sugalmazta, akinek vágya támadt, hogy az amazonkirálynénak, Hippolitenak az övét kapja meg.

Herakles az amazonok földjére is önként vállalkozó csapattal ment. Az amazon királyné igen szívesen fogadta őt és társait is; a szép ifjú annyira megtetszett neki, hogy megígérte neki, hogy induláskor jószántából átadja az övét. Héra, Heraklesznek állandó ellensége, azonban amazonalakban megjelent az amazonok között és felbujtogatta őket, azt mondta, hogy királynéjuk élete veszedelemben forog, Heraklesz megakarja ölni. Az amazonok hallgattak reá és ép az indulás napján hirtelen megtámadták Heraklest, aki azt hitte, hogy a királyné játszott vele kétszínű játékot és annak parancsára támadják őt meg, felháborodásában megölte a királynét, elragadta övét és elűzte az amazonokat. Az övét elvitte Eurisztheuszhoz.

Tizedik feladatul Gerionesz háromfejű óriás marháinak az elrablását tűzte ki Eurisztheusz. Gerionesz Spanyolországban élt, marháira Orthosz, a roppant kutya és Eurition, az őr, vigyáztak. Heraklesz mind a kettőt leütötte és elakarta hajtani a marhákat, de ekkor, mint a fergeteg, rohant

oda Gerionesz, akit még Héra is segített: roppant küzdelem támadt az óriás és Heraklesz közt, aki azonban végül leütötte Gerionesznek mind a három fejét és elhajtotta marháit. Útközben Italiában Kakusz nevű óriás, aki tüzet hányt s szeme szikrázott, elrabolta a csordát. Az állatok bőgősükkel elárulták rejtekhelyüket, Heraklesz tehát a hang után kereste meg a csordát, rá is akadt.

Kakusz nagy barlangba rejtette a marhákat, a bejárat elé pedig oly roppant sziklát hengerített, hogy tíz ökör sem bírta volna elhúzni. Heraklesz ekkor a barlang tetejét törte be és ott igyekezett Kakuszhoz férni. De az a nyíláson át ismét tüzet hányt Heraklesz felé s így nem tudott a

Herakles legyőzi a krétai tűzokádó bikát.

barlangba jutni. Végre is leugrott a barlangba és elkecseregett bírókra kelt Kakuszszal, akit végül agyonvert. Belülről azután elmozdította a kijárást elzáró sziklát, az legurult a lejtőn és Heraklesz elvitte csordáját s megérkezett vele Eurisztheuszhoz.

Ez volt a tizedik feladata s azt hitte, azzal véget ért az Eurisztheusz-nál való szolgaság ideje. Eurisztheusz azonban azt mondta, hogy két feladatot nem oldott meg segítség nélkül, tehát az nem számít. A lernai hétfejű kígyót csak kocsisa segítségével győzte le, az Augiász-istálót pedig a folyók segítségével tisztította ki, tehát még két feladatot kell megoldania. Így lett tíz feladat helyett tizenkettő.

A tizenegyedik feladatul az aranyalmákat a heszperidák kertjéből kellett elhoznia.

A heszperidák nimfák voltak. Mikor Héra lakodalma volt Zeusszal, Gea — a föld istennője — aranyát ajándékozott Hérának, aki azt a heszperidák gondozására bízta. A heszperidák messze nyugaton, gyönyörűséges kertben vetették el és őrizték a fát. Hanem a tündérek, — bár mástól elrejtették — ők maguk rájártak és torkosságból el-elcsentek egy-egy almát. Hogy ez ne történhessék meg, tűzokádó sárkányt rendeltek az istenek az almák őrzetére.

Heraklesnek el kellett hoznia azokat az aranyalmákat, meg kellett ölnie a sárkányt. A feladat nehézségéhez még az járult, hogy Herakles nem tudta merre van a Heszeridák kertje. Előbb azt kellett megtudakolnia. Hanem hiába kérdezősködött, nem tudták neki seholsem megmondani; sem a patakok, sem a folyók nimfái nem tudták.

Végre megtudta, hogy Nereusz — a tengeri isten — megmondhatja neki az utat. Felkereste tehát, de az semmi áron nem akarta útbaigazítani, mindenféle módon és alakban tért ki előle. Heraklesz végre álmában lepte meg az öreg tengeri istent és addig el nem bocsátotta, amíg meg nem tudta tőle, hol van a heszperidák kertje és hogyan kell odajutnia. Nereusz kénytelen volt engedni. A messze fekvő kerthez hosszú, fáradságos és kalandos úton jutott el Heraklesz. Az afrikai parton folytatta szárazföldi útját és az afrikai parton állotta útját Antaiosz, Geának a fia.

Antaiosz roppant erős volt, de Heraklesz azért mégis legyőzte és lesújtotta a földhöz. De amikor Antaiosz a földet érte, ismét ugyanolyan erővel pattant fel, mint a küzdelem elején. Herakles azonban újra legyőzte és leverte a földre. Antaiosz homlokából, sebeiből folyt a vér, de alig

Herakles az Amazon királynő övével.

érintette a földet, frissült erővel állott fel és újra kezdte a küzdelmet; ujult erővel, mert Gea — a föld — mindig újabb erőt adott fiának: Antaiosznak.

Végre Herakles is észrevette s azért magasra tartva, a levegőben fojtotta meg; azután folytatta útját és elérkezett Atlaszhoz, az óriáshoz, a Titán-fíúhoz. Atlasz rokonságban állott a heszperidókkal; akkor még nem változott hegygyé.

Herakles elmondta, mi járatban van. Atlasz arra ajánlkozott, hogy ő elhozza az almákat, ha Herakles addig tartja a vállán az eget.

Herakles gyanútlanul meg is tette. Atlasz távozott és mikor visszatért,

nála voltak az almák, de vonakodott terhét ismét elvállalni. Herakles észrevette ezt és így szólt:

— Én nagyon szívesen tartom helyetted az eget, csak engedd meg, hogy vánkost tehesek a vállamra és csak addig tartsd, amíg azt a vállamra igazítom.

Atlasz hitt neki, átvette az eget a vállára. Ekkor Herakles felkapta az almákat és otthagya Atlaszt.

A heszperidák kertjéből az almák elhozását azonban másképp is mondják el a költők. ^

Herakles elment a heszperidák kertjébe, megölte Ladont — a sárkányt — s azután leszedte az almákat és elvitte Eurisztheuszhoz, aki azokat ismét visszaadta Heraklesnek. Az elvitte Athénének, aki ismét visszatda a heszperidáknak, hogy őrizzék tovább.

Herakles agyonüti a háromfejű Gerionneszt.

A tizenkettedik munka volt valamennyi közt a legnehezebb. Eurisztheusz azt kívánta Heraklesztől, hogy menjen le az alvilágba és hozza onnan el a háromfejű Kerberuszt.

Herakles leszállít az alvilágba — akkor Hermész volt a vezetője — és mikor az alvilágba belépett — nevének hallatára — az alvilág árnyai mind menekültek, csak Meleagrosz és Görgő maradtak előtte állva.

Herakles azt hitte, hogy útját akarják állani, tehát kardot rántott, de Hermész figyelmeztette, hogy az előtte állók csak testnélküli árnyak, alvilági lények, amire Herakles visszatette kardját. Ekkor megszólalt Meleagrosz (az, aki a kalidoni vadászat után meghalt; anyja elégette élete fáját), kérte Heraklest, hogy vegye el feleségül hűgát: Deianeirát.

Az alvilág bejáratától nem messzire — egy sziklához növe — ültek: Thezeusz és Peirithosz, akik elakarták rabolni Perzefonét. Herakles kezét nyújtá Thezeusznak és hatalmas rántással leszakította a szikláról és ha hős visszatérhetett a földre.

Herakles Peirithoszt is megakarta szabadítani, azonban amikor kezét akarta neki nyújtani, megrendült a föld és morajlott, jeléül annak, hogy az istenek Peirithosznak még nem engedik el a további büntetést. Herakles megértette a jelt és ment tovább az alvilágba.

Több akadály után végre megérkezett Hadesz elé, akinek elmondta, hogy mi célból kellett lejönnie: a Kerberuszt akarja Eurisztheuszhoz felvinni.

Hadesz beleegyezett abba, hogy Herakles felvihesse az alvilágból a Kerberuszt, ha pusztá kézzel le tudja győzni és a felvilágba felvinni.

Herakles természetesen vállalkozott reá és roppant erőfeszítéssel legyűrte a Kerberuszt és elvitte Eurisztheusz elé.

Mihelyt a szörnyeteg a felvilágra jutott, ott elforgatta a szemét, rémitően ugatott és mérges nyál folyt mind a három szájából. Ahova a Kerberusz mérges nyála csepegett, ott mérges növény támadt utána: a kutyatej.

A lehetetlenül nehéz feladat, melyet Eurisztheusz Herakles elé szabott — melynek az volt a célja, hogy Heraklest elpusztítsa — bűnhődést hozott Eurisztheuszra is, mert, amikor meglátta a rettenetes alvilági szörnyeteget, rémületében meghalt.

Az elvégzett tizenkét feladat után Herakles végre felszabadult az Eurisztheusz szolgaságából.

A lelki megtisztulás szolgálatai után Herakles nem sokáig örülhetett szabadságának, mert idő múlva ismét rabszolgaságba kellett állania újabb vétkének levezekléseül.

Több hőstett után Heraklesz versenyt lőtt Euritoszszal, Oikália királyával, aki azt mondta, hogy aki öt nyíllövésben le-

Herakles és Antaios (Anteus).

Herakles
felhossa az al-
világból Kerberuszt.

ezek után
megtagadta tőle Jólé kezét, pedig

győzi, annak
odaadja fe-
leségül leá-
nyát: Jólét.

Herakles
kiállott Euri-
toszszal és
nemcsak le-
győzte, ha-
nem nagy-
szerű diadalt
aratottfelette.

Euritoszt
nagyon bán-
totta az eset
és szóval
akarta bán-
tani Herak-
les t. Sze-
mére hányta
bűnét, hogy
megölte fele-
ségét, gyer-
mekeit; hogy
szolga-éveket
töltött Eurisz-
theusznál és

Herakles akkor már nagyon szerelmes lett a szép királyleányba, de azért pusztá kézzel kellett távoznia; lelkében azonban harag és boszú lángolt. Nem sokára megboszulta a rajta esett sérelmet; Euritosz fia Ifitosz összekerült Heraklessel, aki haragjában és boszúból ledobta Ifitoszt a tirzeni királyi palota tetejéről.

A kegyetlenségért az istenek megharagudtak reá és Heraklesnek lelki gyötrelmekkel, megvigasztalás és tisztulás nélkül kellett bolyongnia sokáig. Elérkezett Delfoiba; ott jóslatot kért, de Apollon kiutasította a szentélyéből, amire Herakles felkapta a háromlábú széket, melyről Pithia, a jósnő jóslatait mondta és kivonszolta a szentély elé. Ekkor maga Apollon szállott vele szembe, de mielőtt küzdelemre került volna a sor Zeus, beleavatkozott és nem engedte meg, hogy fiai, kikben annyi öröme telt, egymásra támadjanak.

Zeusz két fia kibékült és Pithiának jóslatot kellett adnia.

A jóslat azt mondta, hogy Herakles csak úgy nyer lelki tisztulást, ha három évet rabszolgaságban tölt.

Herakles ezt a rabszolgaságot nem akarta Görögországban eltölteni, tehát áthajózott Kisázsziába, ahol a lidiai királyleányának Omfálénak lett a rabszolgája; a királyleánynyal asszonyruhában együtt kellett szőnie, fonnia a többi rabszolgaleánynyal.

Herakles azután Omfálé lealázó bánásmódjáért úgy állott boszút, hogy meghódította a királyleány szívét és atyja lett a királyleány fiának, aki Lidia királya lett. (1. 524. old.) A szép Omfálé asszony úrnője és kedvese volt a hős rabszolgának.

A három rabszolga év letelte után, Herakles első útja Trójába vitte; ott megakarta boszúlni a rajta esett sérelmet. Még mikor Eurisztheusz szolgálatában állott és az amazon királynő övét kellett elhozni, a visszatértében megszabadította a trójai királynak Laomédonnak a leányát, Hezionét; jutalmul azokat a lovakat kellett volna kapnia, melyeket Zeusz adott Laomédon atyjának, de a király megtagadta a jutalom kiadását.

Herakles több híres hőssel szövetkezett és elindult Trója ellen. A hősök csapata diadalmasan megvette a várost, a szószegő Laomédon és családja Herakles nyilai alatt hullott el, csak Hezionét, a királyleányt és Laomédon legkisebb fiát kímélték meg a haláltól. Hezionét az egyik görög hős kapta feleségül és ő azután könyörgött Heraklesnek, hogy a legkisebb öcscsének kegyelmezzon, az ő kérése megvásárolta a kis fiú életét s azontúl elnevezték Priám úsznak. Ez lett azután Trója híres, utolsó királya.

Herakles azontúl sok hősie vállalkozásban vett részt, mindenütt kiváló volt.

Sok kaland után Herakles ismét megakart házasodni, soha sem felejtette el, hogy amikor az alvilágban járt, megígérte Melegrosznak, hogy feleségül veszi a hűgát Deianeirát. Elment Kalidonba, ott megkérte Deianeira kezét. Ugyanakkor kérőben járt ott Akeolosz, a folyam isten; ő is feleségül kérte a leányt.

A két versenytárs megmérkőzött; a győztesé legyen a leány. Bírókra mentek; Akeolosz végre is nem bírta el Herakles nagy súlyát, amint rá nehezedett és összerogyott, de mihelyt a földre ért, kígyó lett belőle és így akart Heraklesre támadni, de az mosolyogva mondta:

Omfaie asszony. — Már a bölcsőmben kígyókat fojtottam

meg, ha bár milyen hatalmas kígyó vagy is, Akeolosz, mi a te alakot a lernai hétfejű kígyóhoz képest, melynek minden feje helyett két másik nőtt!

Azzal megfogta a hatalmas kígyó alakot öltött Akeoloszt és összeszorította a torkát; már majd megfűlt, amikor még egyszer alakot változtatott; mert még egy alakváltozás állott hatalmában; ekkor mint vad bika támadt Heraklesre, de az csak megisméltette vele azt, amit a krétai dühös bikával tett: megragadta a szarvát, leterítette, sőt még beleforgatta a folyó fövényébe és homlokából kitörte a szarvát.

A szarvát azután elfogták a najádok és a bőség szarujául avatták fel.

Akeolosz, akit három alakjában: ember, kígyó, bika legyőzött Herakles, szégyenletében elmerült a folyó hullámaiban. Herakles maradt a győző, az övé lett Delaneira, akivel nászt ült és akitől Hillosz nevű fia született.

Mikor Heraklesz hazavitte Kalidonból feleségét, roppantul megáradt folyón kellett átmenniük. Herakles ép azon gondolkozott, hogyan szállítsa át a túlsó partra feleségét, amikor Nesszosz kentaur jött oda hozzájuk és ajánlkozott, hogy ő majd át viszi a hátán Deianeirát.

Herakles örömmel fogadta a kentaur ajánlatát, hátára ültette a feleségét, s az átugrott vele a folyón. Herakles átdobta a folyó túlsó partjára az íjját s nyilait és a bunkóját, ő maga pedig az oroszlánbőrben átúszott a folyón.

Amikor a túlsó parton megérkezett és ép felvette íjját s nyilait, hangos sikoltást hall; Deianeira hangja volt; az asszony segítségért kiáltott, mert Nesszosz el akart vele rohanni, hogy elragadja.

Herakles utána kiáltott:

— Állj, vakmerő, ne bízz nagyon lábaidban. Te kétestű Nesszosz, ne rabold el azt, ami az enyém, mert nem menekülsz, bármily gyorsak is lólábaid, mert én nem lábbal, de sebbel érlek utóli.

Még ki sem mondta, már utána küldte a rablónak nyilát, mely hátába fűródott Nesszosznak. Vére azonnal megeredt, de az már mérges vér volt, mert a lernai hidra mérgebe mártott nyílhegy sebezte.

Nesszosz azonnal bosszúra gondolt. Felfogta a sebéből kiömlő vért és gyolcsot mártott bele, odaadta Deianeirának és így szólt:

— Tedd el ezt a gyolcsot jól s ha majd egykor azt hiszed, hogy férjed szerelme kihül irántad, készíts számára inget és azt kend be kenőcs-csel, melybe ebből a véres gyolcsból a vért beleteszed. Ha azt az inget felveszi, szerelme ismét visszafordul hozzád.

Nesszosz ezt elmondta még s utána meghalt. Deianeira hitt neki és elrejtette a vérbe áztatott gyolcsot.

Idővel Herakles Euritosz király ellen indult, akit megakart büntetni, mert a nyíllövés versenye után megcsalta. A király városát — Oikáliát — elfoglalta, a királyt és családját megölte, Jólét pedig, mint rabszolganőjét, magával vitte.

Herákles megragadta Likászt és messzire eldobta.

A sikeres bosszúért hála-áldozatot akart bemutatni atyjának — Zeusznak — Euboea egyik hegyfokánál. Hazaküldte tehát a fiatal Likászt, hogy kérjen Deianeirától áldozó-inget.

Deianeira szívében azonban gyanú és féltékenység ébredt arra a hírre, hogy Jóié férjénél van. Féltette a leánytól Herakles szerelmét és a féltékenység kínzóan mardosta a szívet. Fájdalmában eszébe jutott Nesszosz ajándéka. Azonnal elkészítette a kenőcsöt, azzal bekente az áldozáshoz való inget és úgy küldte azt el Heraklesnek azzal az üzenettel, hogy mindjárt vegye fel.

Sem Deianeira nem tudta, sem Herakles nem sejtette, hogy milyen mérges az az ing.

A hős felvette az inget; bemutatja az áldozatot, ép meggyújtja az áldozó-oltáron a tömjént, amikor egyszerre tűz hatja át egész testét. A belső-tűz egyre fokozódik, égető, maró, emésztő tűz s rettentő fájdalmak kínozzák minden tagját. Ereiben, csontjaiban marja, emésztí a rettenetes, gyilkos mérge.

Herakles leakarta tépni magáról a gyilkos inget, de az már odanőtt testéhez, s amint lehasította darabjait, velszakadt a teste, a bőre. Kétségbeesett kinszenvedésében, mint az örült rohant fel s alá, kezeit tördelte s az égre emelte könyörgésre. Majd, mikor eléje akadt Likász, a szerencsétlen követ, aki hozta az inget, megragadta a lábánál, háromszor meglendítette a levegőben, azután roppant erővel messzire eldobta. Rémületében Likász megmerevedett s mikor az euboeai árba belezuhant, ott kővé vált és — örök jelül — megkövesülten ott maradt.

Herakles jóslatot kért, hogy mikép szabadulhat rettenetes szenvedésétől.

A jóslat azt mondta: Csak úgy, ha máglyát rak az Öta hegyén.

A szenvedő hős megértette a jóslatot. Fát vágott, hatalmas máglyát rakott és fiának Hillosznak kellett a máglyát meggyujtania.

Ekkor átadta Herakles az ő hű barátjának — Filoktésesnek — emlékül az íját és a nyilait.

A máglyára kiterítette az oroszlánbőrt és fellépett reá; bunkójára támaszkodott s hátradőlt, mintha valami lakománál heverne — ünnepiesen felvirágozottan — vigadók körében.

A lángok összecsaptak felette és megégették halandó részeit. Ami benne nemes és isteni volt, azt atyja — Zeusz — négyfogatú kocsin felvitte a csillagok birodalmába.

Fent az olimpuson Herakles is az istenek sorába került és feleségül kapta Hébet, az ifjúság istennőjét.

Így egyesültek az ifjúság és az erő. Ekkor tette le tisztjét Hébe, aki addig az istenek pohárnoka volt.

Ezt a tisztjét átvette a kis Ganimédesz.

Orfeusz — aki az Argó hajósaival együtt járta meg az aranygyapjú kalandos elrablásának útját — volt a görögök leghíresebb dalnoka. Atyja Apollon, anyja Kalliope volt.

Orfeusz oly szépen dalolt, hogy — ha az erdőben felhangzott éneke — figyeltek a fák, hallgatni lehajtották lombsugarukat; rejtekeikből előbuktak az állatok és köréje sereglettek. Még a kígyó is hozzásiklott és hízelegve fonódott lába köré.

Szép dalába szerelmesek lettek a nimfák s köréje sereglettek.

Így lett szerelmes Orfeusz Euridikébe, az egyik nimfába. A szép Euridike feleségül ment Orfeuszhoz és boldogan éltek.

Mérges kígyó megirigyelte a szép Euridike boldogságát és megharapta a lábát. A szép Euridike belehalt a mérges harapásba. Orfeusz kétségbeesetten, vigasztalhatatlanul siratta. Könyörögve esengett az istenekhez, hogy adják vissza Euridikét, de hiába volt minden könyörgése.

Orfeusz nem engedett. Elszántan kereste fel az alvilágba vezető utat és lement az alvilágba; átvitette magát Káronnal a Sztix folyón.

Belép az alvilágba, Hadesz és Perzefone trónjához közeledik; majd megáll, megpendíti lantját és énekelve mondja el, miért jött.

Kéri az alvilági hatalmakat, adják vissza neki, akit tőle elragadtak. Adják vissza Euridikét csak rövid földiéletre és akkor ragadják el mindkettőjüket, de őt most adják neki vissza. Ha nem adják őt vissza, akkor teljék kedvük a halottak sokasodásában, mert ő sem tér vissza többé a felvilágba. Azután hatalmas hangokat csal ki a lantból és szívet, lelket lebilincselő hangon szólal meg panaszló éneke.

Az égi zengésű bűbájos hangok egyszerre megállították az egész alvilági életet.

Hadesz és Perzefone lebilincselve csodálják a dalost, az árnyak köréje gyűlnek és mozdulatlanul figyelnek. Sziszifusz leül roppant kövére és hallgat; a danaidák nem hordanak vizet a hordóba, csak a dalra figyelnek. Az alvilág rettenetes lakosai: az eumenidák akkor hullatták teremtésük óta az első könnycseppet.

Az alvilág istene nem tud Orfeusz panaszló, könyörgő dallamának ellentállani és megengedi Euridikének, hogy visszatérhessen a földre, de Orfeusznak meghagyja, hogy amíg a fel világra nem értek, ne merjen visszanézni, mert akkor elveszti Euridikét.

Orfeusz azonnal indul, elhagyja az alvilágot. A Kerberusz hunyászkodottan, egyetlen vakkantás nélkül bocsátja tovább.

Orfeusz beszáll Káron csolnakjába; már átér a túlsó partra Euridike hátul folyton követi. A túlsó parton azonban Orfeusz — akit egyszerre aggodalom fogott el, vájjon követi-e Euridike — aggódva visszatekint, de abban a pillanatban megszegte a parancsot és ismét elvesztette Euridikét.

Földi lénye megint túlvilági árnynyá változik, csak annyi ideje marad még, hogy utolsó „Isten veled“ kiáltással elbúcsúzzék tőle, mert pár pillanat múlva ismét meghalt.

Orfeusz kétségbeesetten jajgatott. Könyörgött Káronnak, vigye vissza őt is a túlsó partra, de Káron nem hallgatott rá, ellökte a csolnakot és vissza indult.

Orfeusz másodszer vesztette el Euridikéjét.

Hét napig gyászolt az alvilág folyójának partján, a kietlen sziklán. Csak könyeket ontott, jajsztót hallatott; hét napig bőjtölt.

A nyolczadik napon tért vissza a földre és panaszos dalokkal bolyongott az erdőkben, mezőkön.

Erdő magányában ült Orfeusz s dalolt az elmúlt édes szerelemről, megszűnt boldogságról. Mélabús dalára áhítattal figyelt az erdő, a szikla, a vadállat.

Egyszerre riadalmas zaj zavarja meg az áhítatos csendet. Nagy csapat borittas menád, mely Dionizosz kíséretétől maradt el, szertelenkedett. A menádok ráakadtak Orfeuszra.

— Ah! — kiáltotta az egyik — itt van a nőgyűlölő Orfeusz, aki megveti a nőket!

A szertelen kedvű menádok meg akarták bosszúlni a nőket, rárontottak Orfeuszra és vad kegyetlenségükben szét szaggatták.

A csodás énekes meghalt. Lelke eljutott oda, ahol Euridike várta, akivel azontúl örökre egyesült, hogy soha többé ne válhassék el tőle.

Atreusz és Tiésztesz. Perzeusznak az unokája volt az az Eurisztheusz, akinél Herakles szolgálókat töltött. Eurisztheuszhoz egykor eljött az éliszi Pelopsz király két fia: Atreusz és Tiésztesz.

A két fiú lelkére nagy büntudat nehezült: Atreusz és Tiésztesz, megölte a mostoha öcscsét Krizipposzt, mert atyjuk Pelopsz őt jobban szerette náluk. A gyilkosság után elmenekültek és eljutottak Eurisztheuszhoz, akitől oltalmat és tisztulást kértek.

A király szívesen fogadta a két királyfit, teljesítette kívánságukat, sőt Atreusznak feleségül adta leányát Aeropé-t és halála után Atreusz örökölte a trónt.

Atreusz udvarában tartotta öcscsét Tiészteszt is; nemsokára azonban azt vette észre, hogy Tiésztesz meghódította Aeropé szívét, sőt arról értesült, hogy Tiésztesz szándéka Aeropét megszöktetni.

Atrei'sz azonnal elűzte öcscsét, de nemcsak udvarától, hanem még az országából is.

Tiésztesz ekkor boszút esküdött és a legborzasztóbb boszút eszelte ki. Azon kezdte, hogy elrabolta Atreusz kis fiát és azt Atreusz elleni gyűlöletben nevelte fel; a kis fiú soha sem tudta meg, hogy Atreusz az ő atyja.

Csak annyi ideje maradt még, hogy utolsó „Isten veled” kiáltással elbucuzzék tőle.

Mikor Tiésztesz érezte azt a kort, hogy merész vállalatokba foghat, azt a megbízást adta az ifjúnak, hogy lopózzék Mikénébe, a királyi udvarba és ölje meg Atreuszt.

A fiú megígérte, hogy teljesíti a megbízást. Sikerült is a mikénei udvarba jutnia és Atreusz közelébe férkőznie. Szándékát azonban nem hajthatta végre. A merényletnél elfogták, kegyetlen kínhalálra ítélték és az ítéletet végre is hajtották. Az ifjú borzalmas halállal múlt ki. Mikor az ítéletet végrehajtották, Tiésztesz elküldött valakit Atreuszhoz és azt kérdezette: Tudja-e, hogy ki az, akit halálra kínoztattok? Az a fia volt!

Atreusz fájdalma kimonhatatlan volt, de legyőzte minden indulatát és rettentő visszatorló bosszúra gondolt.

Kis idő múlva közeledett Tieszteszhez, barátságot, feledést színlelt és végre kibékülést ajánlott fel.

— Jer hozzám, öcsém, — szólt — testvéri lakoma mellett temessük el a múltat és ünnepeljük meg az újra támadt testvéri egyetértést!

Tiesztesz nem gyanított semmi rosszat, elfogadta a meghívást és eljött Atreuszhoz.

Mikor a pompás lakománál feltalálták a pecsenyét és Tiesztesz jóízűen belakmározott, Atreusz egyszerre felállott és ördögi mosolylyal kérdezte:

— Ki tudnád-e találni, miféle húst ettél?

Mielőtt Tiesztesz még válaszolt volna, Atreusz hirtelen eléje borította egy kosárból két fiának fejét és kezét.

Amíg Tiesztesz a borzalomtól és rémülettől nem tudott szólni, Atreusz nyugodtan elmondta, hogy elraboltatta Tiesztesz két fiát, megölette őket és húsúkból megvendégelte az apjukat.

Tiesztesz lesujtottan vánszorgott ki a királyi palotából és ment haza, hogy ott kivárja, amíg fájdalmának rettentő kínjai kissé csendesednek. Azután elment a jósdához és megkérdezte, hogyan boszulja meg magát embertelen bátyján.

A jósda azt válaszolta, hogy a büntetést a fiára és unokájára bízzák az istenek, ő nyugodjék bele sorsába.

Tiesztesz bele is nyugodott.

A jóslat beteljesedett. Tiesztesz fia: Egisztoosz megölte Atreuszt és fiait, Agamemnon és Menelaoszt — elűzte, a trónra pedig atyját. Tiészteszt ültette.

Csak mikor Tiesztesz meghalt, jutott Agamemnon atyja örökéhez és lett Mikéne királya.

A trójai háború. Thetisz titán leányt az istenek közös elhatározással Peleusz királynak adták feleségül. Peleusz Thesszáliában Fitának volt a királya.

A lakodalmat páratlan fénynyel, nagy ünnepséggel ülték meg, hivatalos

is volt valamennyi isten és istennő, csak egyetlen istennőt nem hívtak meg: Eriszt, a czivakodásnak, a haragnak istennőjét.

Erisz ezért megharagudott és elhatározta, hogy bosszút áll a mellőzésért.

A lakodalmi ünnepség javában folyt, a lakománál ült az egész vendégsereg, egyszerre gyönyörű szép aranyalma esett le az asztalra. Az aranyalmán ez a szöveg tündöklőit: „A l e g s z e b b n e k“.

Ezt az almát Erisz dobta a lakodalmások közé.

Az alma birtoka felett azonnal vitatkozás támadt és végül három istennő követelte magának a szépségdíjat: Héra, Pállasz Athéné és Afrodite.

A vitát nem tudták eldönteni; Zeusz azt mondta, hogy forduljanak ítéletért a legszebb ifjúhoz, aki majd dönteni fog, hogy kit illet az arany alma.

Azt az ifjút pásztorfiúnak ismerték ugyan, de azért valójában királyfi volt. Priamusz trójai királynak a fia, akit az atyja születésekor mindjárt halálra szánt, mert a jóslat szavai szerint rettegnie kellett tőle.

Priamusz király felesége Hekabe (Hekuba) egyszer azt álmodta, hogy nem gyermeket, hanem fáklyát szült, mely fáklya azután Tróját lángba borította.

A különös nyugtalanító álmot elmondta az álomfejtőknek, jósoknak és azok azt jóslták, hogy ha a királynénak fia születik, az még harmincz éves kora előtt egész Trójára végromlást fog hozni.

Priamusz ettől a jóslattól nagyon megijedt és elhatározta, hogy valamit tenni fog, hogy a jóslat beteljesülését megakadályozza.

Mikor a királynénak csakugyan fia született, Priamusz király, bármennyire is örült a kis fiúnak és bármennyire sajnálta is, mégis kitétette a szomszédos Ida hegyére a vadállatok prédájául.

A kis királyi csecsemőre legelőször öreg anya-medve bukkant, amelyik megszoptatta a kis királyfit. Később pásztor ember találta meg; az magához vette és felnevelte.

A kis talált gyermeket elnevezte Páris-nak.

Páris szépen nevelkedett, korán ügyes, erős és bátor fiú lett. Ezek a tulajdonságok

Afrodite Páris ítélete után az aranyalmával.
N. P. G. feiv,

egyre jobban fejlődtek benne és pompás derék ifjú lett belőle. Ez a Páris volt az a pásztor, akihez Zeusz a három versenyző istennőt küldte, hogy ítéletet kérjen.

A három istennő felkérte Hermeszt, hogy vezesse el őket Ida hegyére a keresett pásztor ifjúhoz.

Hermész el is vezette a három istennőt Ida hegyére s ott bemutatta nekik a híres pásztort: P á r i s-t.

A három istennő felszólította Páris, hogy nézze meg mindegyiket és ítélje oda valakinek, mint a legszebbnek az aranyalmát.

A feladat nagyon kényes volt és Páris bizony mindenfélekép húzódott az ítélettől.

A három istennő, mindegyik a legpompásabb ékességében állott a pásztor-ifjú elé, de mégis vonakodott döntő véleményt mondani.

A három istennő ekkor vesztegetéssel akart célzt érní.

Héra azt mondta az ifjúnak, hogy ha neki ítéli az almát, akkor a világon leghatalmasabb és leggazdagabb férfi lesz belőle. Utána Paliasz Athéné jött, aki legyőzhetetlen harci dicsőséget, bölcseséget Ígért neki; végül Afrodite kereste meg és így szólt: nem földi hatalmat, gazdagságot, dicsőséget ígérek neked, hanem a legboldogabb emberré teszek és feleségül adom hozzád a világ legszebb asszonyát.

Párisnak ez az ígéret tetszett legjobban. Aki szépséggel, a legszebb asszony jutalmával veszteget, annak magának is a legszebbnek kell lennie. Döntött, odaitélte Erisz veszedelmes aranyalmáját Afroditenak (Vénusz).

Amily boldog volt Afrodite, oly boszús és haragot fogadó volt a másik kettő, aki haragjában ellensége is lett Párisnak.

Ez még Páris harminczadik esztendejének lepergése előtt történt.

Afrodite a szép asszonyt nem juttatta mindjárt Páris karjaiba, így tehát még darab ideig Páris tovább pásztorkodott.

Történt, hogy Priamusz, Trója királyának egyik fia meghalt. Emlékére nagy halotti tort rendezett a király; a halotti tornak okvetlenül versengésekkel, viadalokkal kellett egybekötve lennie.

Priamusz a viadalok és versenytornák egyik díjául hatalmas, pompás ökröt tűzött ki, ugyanazt, amely Páris csordájában volt és amelyet Páris végtelenül szeretett.

A pásztor úgy sajnálta azt az ökröt, hogy maga is versenyzőül jelentkezett.

Eleinte kissé furcsán néztek rá, hanem csakhamar már elámulva csodálták. Páris egymás után győzte le a legkiválóbb hősöket, még magát a kitűnő Hektort is legyőzte a viadalban.

Mindenki kíváncsian tudakozódott a pásztor születése, származása után. Ekkor előállott a jólelkű Kasszandra és kihirdette, hogy az ifjú Páris nem a pásztornak a fia, hanem magának Priamusz királynak a legfiatalabb fia.

Priamusz meglepetten hallotta Kaszandra szavait és azonnal aggódva kérdezte Páristól, hogy hány éves?

Páris megmondta, hogy akkor nemrég múlt harmincz éves. Mikor ezt az öreg Priamusz meghallotta, boldogan ölelte fiát keblére, elismerte őt fiának; ezt akkor már nyugodtan tette, mert a jóslat hatását veszítette, hisz azt mondta, hogy az ifjú harminczéves kora előtt lángba fogja borítani, de mert a harmincz éven már túl van, úgy gondolta Priamusz, nem rejt magában többé veszedelmet. Azt persze nem gondolhatta, hogy a három istennőnek adott ítélete, melyet még a harminczadik esztendejének lepergése előtt mondott, fogja a dicső várost romokká dönteni.

Ezután következett az idő, amikor Afroditének be kellett váltania az ígétét és Párisnak jutalmát, a világnak legszebb asszonyát az ifjúnak átadni.

Priamusz elküldte Görögországba Párist, hogy tudakolja meg él-e még Hezione, akit Herakles Telamonhoz adott feleségül. Az a Hezione volt az, aki kegyelmet könyörgött Priamuszért, és akinek a kedvéért, Priamuszt nem bántották.

Páris hajóján megérkezett Spártába és ott ki is kötött. Spártában akkor Menelaosz király uralkodott, felesége volt annak a kornak a legszebb asszonya: Heléna, aki azzal dicsekedhetett hogy anyja a szépséges Léda és atyja Zeusz volt.

Ekkor váltotta be Afrodite Ígétét.

Menelaosz király ép közvetlenül az előtt utazott el, mikor Páris megérkezett, de Heléna, a felesége igen szívesen fogadta a szép ifjút, az istennők biráját.

A szép királyné ép oly gyorsan lett szerelmes az ifjúból, mint Páris ő bele és a szép asszony szívesen hajlott az ifjú szavára, amikor rábeszélte, hogy kövesse őt hazájába, hagyja ott férjét, Menelaoszt.

A világ szép asszonya, akinek szívében Afrodite nagy szenvedélyt ébresztett, boldogan követte az ifjút a hajóra, melyen azután sietve vitték Helénát Trójába.

Helénába már serdülő hajadon korában szerelmesek voltak a legkiválóbb hősök és mikorra eladó leány lett belőle, Görögországnak majdnem valamennyi királyfia, hőse igyekezett a kezét elnyerni.

Menelaosz király.
N. P. Q.

Tindareosz volt Heléna földi nevelőatyja, aki attól tartott, hogy bárkinék adja is oda Helénát, a többi bizonyosan haragosa lesz. Összegyűjtötte tehát a kérőket mind és azt mondta nekik, hogy valamennyi oly kiváló, derék ifjú, hogy ő nem tud közöttük különbséget tenni, neki egyformán kedves veje volna bárki, ő úgy oldja meg a kérdést, hogy teljesen rábízza Helénára, válaszsza ki ő azt, aki szívének a legkedvesebb, de mielőtt Heléna választ, az összes kérők esküdjének meg ünnepélyesen, hogy soha, legkevésbé sem fognak a választottra haragudni, hanem még azzal is bizonyítják azt, hogy ha jövőben Heléna férjét, vagy férje országát veszedelem fenyegetné vagy valami sérelem érné, mind együttesen fognak segítségére sietni annak emlékére, hogy valamikor együtt iparkodtak kezét elnyerni.

Az ifjak örömmel fogadták Tindareosz szavait, ünnepélyes esküvel erősítették fogadalmukat, amely után Heléna választott.

A szép ara Menelaoszt választotta és a nagy ünnepélyes lakodalmon megjelent Heléna valamennyi kérője is.

Tindareosz azonban elfelejtett a lakodalom napján Afroditénak áldozni, ami miatt az istennő megharagudott és elhatározta, hogy megzavarja Tindareosz boldogságát és azért gyűjtött Heléna szívében Páris iránt megfékézhetsen szenvedélyt.

Mikor Helena Párisal megszökött, magával vitte Menelaosz kincseinek is legnagyobb részét. Tehát a hazaérkező Menelaosz, feleségének és kincseinek egyaránt hűlt helyét lelte.

Mialatt a hajó Párisal és Helénával Trója felé siklott, Héra istenasszony — a hitvesi hűség istennője — felkorbácsolta a tengert; az zúgó, tornyosuló hullámokkal rontott Páris hajójának, de a hajó sértetlen maradt és szerencsésen megérkezett Trója városa alá.

Priamusz udvarában elragadtatással fogadták Helénát. Férfiak, nők, ifjak, agok egyaránt megcsodálták a megigéző tündér szépségét.

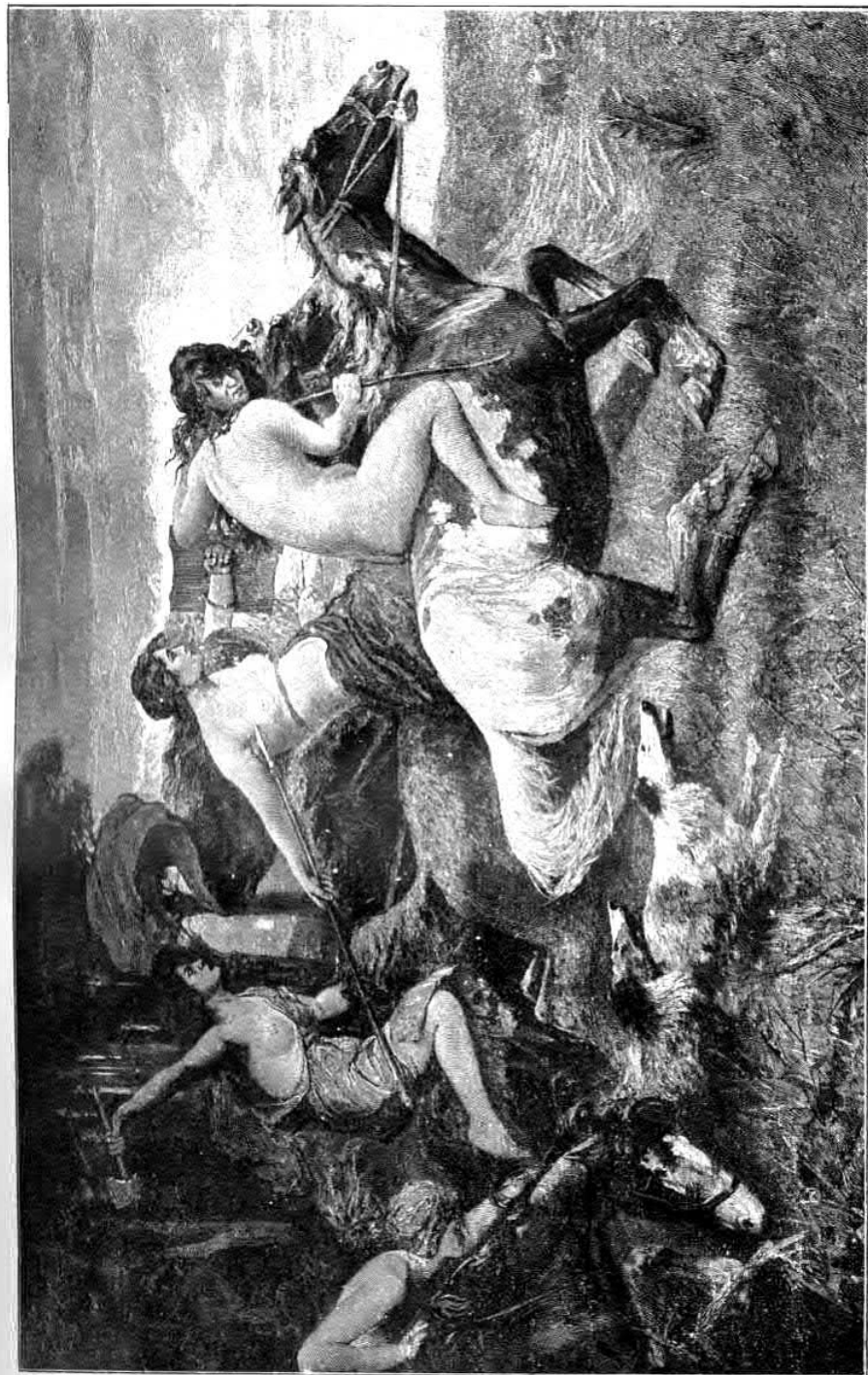
Páris a megérkezése után rövidesen megtartotta Helénával lakodalmát, melyet egész Trója nagy ünnepséggel, lelkesedéssel ünnepelt meg.

Mikor Héra látta, hogy hiába korbácsolja fel a tengert, nem tudja visszatartani a menekülőket, azonnal elküldte szolgáját — íriszt — Menelaosz után, hogy jelentse neki, mily sérelem érte becsületét.

Menelaosz azonnal visszautazott és mikor meggyőződött a lesújtó, fájdalmas, megszegyenítő hírről, először felkereste Agamemnon — a bátyját — és ő vele tanácskozott afelett, hogy mit tegyen.

Agamemnon azt mondta neki, hogy — mielőtt ők határoznak — kérdezze meg Menelaosz az ősz Nesztort, az öreg, tapasztalt, bölcs férfiút, aki bizonyosan a legjobb tanácsot fogja neki adni, melyet azután kövessen is.

Menelaosz el is ment Nesztóhoz és kikérte tanácsát. Az pedig azt

17. AMERICAN VANDERBILT

tanácsolta neki, hogy egész Görögországot egyesítse és egyesült sereggel induljon Trója ellen, mert csak úgy szerezhethet magának teljes elégtételt.

Az eskü — melyet Tindareosz kért Helena kérésére — igen megkönnyítette Menelaosz ügyét, mert Görögország legtöbb fejedelmét kötötte az eskü.

Menelaosz felszólítására minden fejedelem, király és hős készségesen válaszolta, hogy csatlakozik a szövetséghez és elmegy Trója alá.

Kiváló férfiakkól alakult az a had, mely a trójaiak ellen összegyűlt.

Agamemnon és Menelaosz maguk keresték fel a legtöbb fejedelmet és rábírták arra, hogy velük menjenek Trója alá.

Az általános készülődésnek hírére vette Itáka szigetének királya — Odisszeusz — is. Azonnal megkérdezte a jósdát, mily jóslatot mond neki, ha elmegy a háborúba.

A jósdá kétségbeejtő választ adott. Azt mondta, ha Odisszeusz elmegy a háborúba, abból csak húsz év múlva — mint koldus — fog hazájába visszatérni.

Ez a jóslat elvette a kedvét Odisszeusznak, hogy a háborúba elmenjen és hogy otthon maradjon, örülnék tette magát. Mikor Agamemnon és Menelaosz eljöttek hozzá, ő ökröt és szamarat fogott az eke elé, azzal felszántotta a földet s a barázdákba sót hintett.

A két király azonban élt a gyanúperrel, hogy Odisszeusz csak teteti magát, tehát próbára tették. Amint szántott, hirtelen az ekéje elé fektették fiát: Telemakoszt. Odisszeusz azonban felemelte az ekét fia felett és nem sértette meg. Ekkor azonban hiába volt minden tetetés, rápiritottak és Odisszeusz kénytelen volt a többiekkel menni.

A tesszáliai Ftia királyának Peleusznak és feleségének Thétisnek fia született, akit istennő anyja születésekor bemártott a Stix folyóba, amelynek vizétől a test sérhetetlenné vált de azt már Thétisz nem vette észre, hogy ott, a hol a fiát fogta, a sarkán ott nem érte a víz, így azután azon a kis darabon sebezhető maradt.

Az új szülöttnek a neve A k i l l e u s z lett, akiről a jóslat azt mondta: vagy hosszú, de dicsőség nélkül való életű lesz, vagy rövid lesz az élete, de a dicsősége világra fog szólni. Röviden fogja végezni életét akkor, ha háborúba megy.

A fiút nevelőbe oda adták a híres Kíron kentaurhoz, aki tökéletes nevelésben részesítette.

Mikor Akilleusz a kentaurtól ismét hazakerült, anyja, Thétisz, aki mindenáron hosszú életet akart fiának biztosítani, Szkirosz szigetére vitte fiát, a hol leány ruhákat adott reá és a királyleányokkal együtt kellett élnie.

Mikor a görögök hosszas készülődés után már indulás előtt állottak, azt mondta a jóslat, hogy a görögök csak is akkor vehetik be Tróját, ha Akilleusz szintén elmegy a háborúba.

A görög hősök és fejedelmek sokáig keresték, kutatták, hogy hol van, amíg végre a ravasz Odisszeusz rá jött, hogy a hős hol rejtőzik. Odisszeusz vállalkozott reá, hogy ő majd elhozza az ifjút a rejtekéből.

Odisszeusz kalmárnak öltözködött és sok csecsebecse portékával elutazott Szkirosz szigetére, a hol felkereste a királyleányokat és kirakta eléjük portékáját, melyek között szép pompás kard is volt.

Akilleusz, aki szintén ott volt a leányok közt, azonnal a kard után nyúlt, így ismerte fel Odisszeusz, melyik Akilleusz és azonnal elmondta neki valójában, mi járatban van, hogy a görög hadak várják, mert dicsőséget, győzelmet ő fog hozni a görög fegyverekre.

Odisszeusz szavai lelkesítő örömet ébresztettek Akilleuszban, aki elhatározta, hogy elmegy a háborúba, mert inkább választja a rövid, de dicsőséges, mint a hosszú, de pulya, dicsőség nélkül való életet.

A kitűnő ifjú csakhamar ott volt a Trójába készülő hadban, melynek egyik legkitűnőbb, legerősebb hőse volt és oly gyorsan futott, hogy elnevezték a gyors lábú Akilleusznak.

A többi neves, jó hírű vitéz között ott volt:

Nesztor, a kilenczvenéves tapasztalatokban bő, ifjú és férfikorában hős, öreg korában bölcsessége miatt tiszteletben tartott józan tanácsadó.

Filoktétesz, Heraklesznek kedves bajtársa, akinek az a nagy hős odaajándékozta halálakor a nyilait és az íját, melyekről a jóslat azt mondta, hogy csak ha azok a görög hadban ott lesznek, akkor vehetik be a görögök Tróját.

Telamon király fia, az idősebb Ajax; Dileusz király fia, a fiatal Ajax, Tipleusz fia Diomedesz és még sok más vitéz, mind lelkesedve indult a trójaiak ellen. Ez a hadjárat és Trója hosszú ostroma volt a híres trójai báboru.

Aulisz városában gyűltek össze a hősök, már régen indulásra készen állottak a hajók, de hasztalan váraoztak kedvező szélre, nem fújt semmiféle szél; teljes szélcsend borúit a tengerre.

A görögök megkérdezték a jósdát és az azt felelte, hogy Artemisz neheztel Agamemnonra és a görögök csak akkor fogják elérni Tróját s annak bástyái csak akkor fognak romokba dőlni, ha Agamemnon leányát, Ifigeniát feláldozza Artemisznak.

Agamemnon volt az egyesült görög seregnek a fővezérre, mert a hősök és fejedelmek bizalma őt választotta meg; Agamemnon a jóslat hallatára azonnal lefuvót akart kürtöltetni, mert soha sem fogja leányát az áldozó oltárra állítani.

Menelaosz azonban megakadályozta azt, könyörgéssel, okoskodással mégis rá tudta venni bátyját, hogy teljesítse az istennő akaratát, áldozza fel leányát.

Agamemnon azonnal követet küldött levéllel Mikénébe a feleségéhez,

Klitemnesztrához, és kérte, hogy küldje el Ifigéniát azonnal a táborba, mert Akilleuszsal elakarja jegyezni.

A követ elment; de alig távozott az el, Agamemnon megbánta tettét és másik levelet írt, melyben azt mondta Klitemnesztrának, hogy ne hozza el Ifigéniát, mert az eljegyzés máskorra marad.

Menelaosz azonban észre vette, hogy bátyja megváltoztatta elhatározását, tehát rálesett az induló hírnökre, feltartóztatta és elvette levelét; Agamemnonnak pedig szemrehányásokat tett, hogy megbánta elhatározását.

— Nem lehetek a saját gyermekem gyilkosa; készségesen harczba indulok, hogy megbüntessük a hűtlent, nyomorultat, de hogy azért megöljem a saját kedves, ártatlan leányomat, azt nem tehetem, az borzasztó volna; éjjel-nappal siratnám veszteségemet.

A hős Agamemnon szeméből már a gondolatra is, hogy elveszíti kedves leányát könnyek csordultak ki.

Mikor Menelaosz látta, hogy bátyja szeme megtelik könnyekkel, az ő szívét is elfogta a fájdalom, visszavonta szemrehányó szavait és maga is azt mondta bátyjának: ne áldozza fel szeretett leányát.

Klitemnesztra a levél vétele után azonnal elindult leányával a táborba, mert az eljegyzésen ő is jelen akart lenni.

Mialatt Agamemnon és Menelaosz együtt voltak, Klitemnesztra megérkezett és találkozott Akilleuszsal és elmondta neki, mennyire örül, hogy feleségül akarja venni leányát.

Akilleusz azonban meglepetten azt válaszolja, hogy még eddig nem is gondolt semmiféle házasságra, így nem is kérte meg Ifigéniát.

Mialatt Akilleusz és Klitemnesztra beszélnek, odasiet a királynéhoz egyik öreg királyi szolga, aki Agamemnonnal a táborba jött és megmondja, hogy Agamemnon felakarja áldozni Ifigéniát.

— Eszeveszett vagy, ember! — kiáltott reá Klitemnesztra, — vagy a férjem tébolyodott meg?

Az öreg szolga azonban újra megerősíti szavait, amire a megrémült anya, kétségbeesetten letérdel Akilleusz előtt:

— Istenő fia, Akilleusz, segíts rajtunk, fogadj pártfogásodba, ígérd meg, hogy megvédelmezel bennünket; ha te nem fogsz pártunkra kelni, elvesztünk.

— Szívemre hatnak szavaid — felelt Akilleusz — amit az ártatlan leányért csak tennem lehet, én meg fogom tenni; légy nyugodt, Agamemnon nem fogja feláldozni leányodat, mert elhatároztam, bármibe kerüljön is, megóvlok a fájdalomtól.

Klitemnesztra azután férjéhez siet, mert könyörgéssel ráakarja venni, hogy tegyen le szándékáról.

Anya és leánya megtalálják atyjukat és könyörögnek, hogy változtassa meg elhatározását.

— Bár tudnék oly varázsos hangon szólni, mint Orfeusz, kinek szavára, még, kövek is megindulnak, hogy meglágyíthassam szívedet. Ne ölj meg atyám ifjúságom tavaszában. Már elfelejtetted a szép jövőt, melyről nekem beszéltél, hogy mily szép lesz egykor, ha derék férj oldalán, mint háziasszony fogadni foglak, az akkor már ősz atyámat és a gondos nevelést és szeretetet, melylyel gyermekkoromban elhalmoztál, visszafizethetem. Te, mind ezt elfelejtetted, de én emlékezem reá. Hát mi közünk Páris házasságához, hát engem bántott, engem rontott meg?

— Kedves leányom, elhiheted, hogy rettenetes érzés szorítja a szívemet. Nem telhetik benne örömöm, hogy téged feláldozzak. Hát nem vagyok-e kénytelen? Nézd, ott a görög hajóhad. Az egész görög föld minden fejedelme, hőse ott van talpig ércben és egyik sem fogja Priamusz városának falát meglátni soha, ha téged az istennőnek nem áldozlak fel. Hasztalan ellenkezem az istenek parancsával. A lázongó nép áldozatául esnénk mind, ha át nem hajóznak Trójába. Hazád követeli halálodat és kell, hogy feláldozzak, akár akarom, akár nem.

Agamemnon nem bir fájdalman tovább uralkodni, tehát magára hagyja Klitemnesztrát és Ifigeniát, ő maga pedig távozott. Nemsokára Akilleusz érkezik és elmondja, hogy lehetetlennek látszik Ifigenia megmentése, mert a görögök lázonganak és úgy követelik Ifigenia feláldozását.

— Én azért néhány hívemmel kész vagyok megvédelmezni Ifigeniát az egész sereg ellen is.

Ekkor azonban váratlan dolog történt. Ifigenia kijelentette, hogy kész, minden ellenkezés nélkül, szabad elhatározásból meghalni.

— Egész Görögország tekintete rajtam csüng, — szólt Ifigenia — én adok szárnyakat a hajóhadoknak, én döntöm le Trója falait. Hírem tehát örökké fennmarad. Határoztam és elhatározásomat nem ingatja meg többé semmi sem.

Hiábavaló Klitemnesztra minden szava, melylyel vissza akarja leányát tartani. Az kitépi magát karjaiból és a templomba siet.

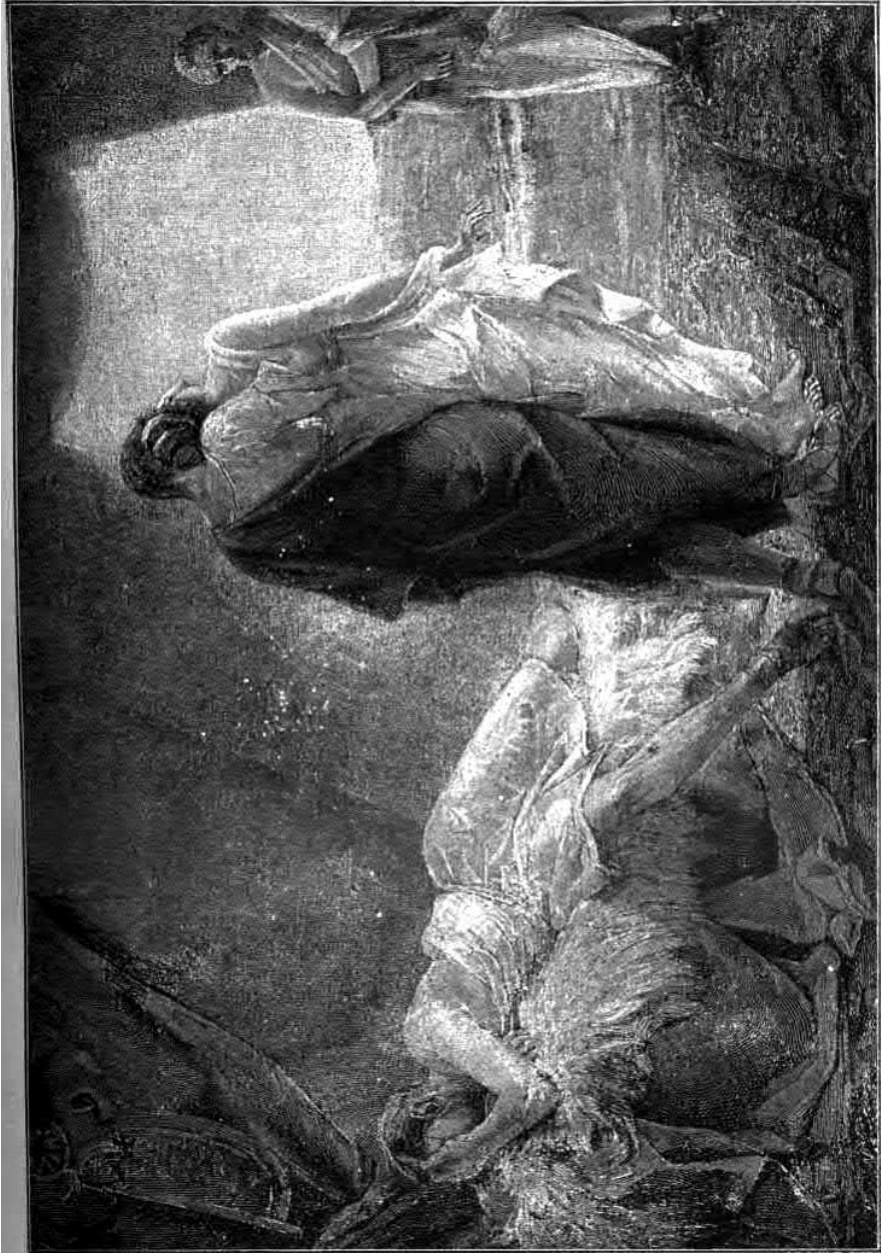
Kalkasz az áldozó pap, akinek Ifigeniát fel kell áldoznia.

A királyleány már ott áll az oltáron, Kalkasz magasra emeli áldozókését, hogy dőfése biztos legyen. De abban a pillanatban — amikor karja mozdul — felhő borul Ifigeniára. Kalkasz dőfése azonban biztosan talál, de nem az Ifigenia szívére dőfi át a halálos szúrás, hanem szarvasünöbe vágódik a kés, mert Ifigeniát Artemisz a sűrű felhőben elvitte az oltárról és helyébe szarvasünőt tett.

A királyleányt megmentette az istennő, Kalkasz pedig a szarvasünőt áldozta fel.

Az áldozat után azonnal szél lengedezett s rövidesen kitűnő kedvező szél fűjt.

Mielőtt a hajók elindultak, csatlakozott a Trójába induló hősökhöz

Brizeiszt elviszik Akilleuszról.

Protezialosz, aki röviddel azelőtt ülte lakodalmát. Fiatal felesége — Laodomeia — nem akarta a háborúba elereszteni, mert a jóslat azt mondta, hogy férje Trójánál meg fog halni. Protezialosz azonban azok közé tartozott, akik Findarosznak esküvel fogadták, hogy a Menelaoszt ért sérelem megtorlását szent kötelességüknek fogják tartani. Tehát — hogy esküszegő ne legyen — szökéssel hagyta el feleségét és úgy csatlakozott az induló hadhoz.

Mikor az induló hajóhad Trójánál megérkezett, senki sem akart elsőnek kiszállani, mert a jóslat megmondta, hogy aki elsőnek lép a trójai partra, az a halálba megy.

Sokáig vesztegeltek a görögök hajóikon, míg a trójaiak harcra készen várták őket a parton.

Protezialosz végre elhatározta, hogy ő kiszáll és feláldozza magát hazájáért. Ki is szállott. A parton Hektor fogadta Biatnusz király fia, akinek fegyvere legyőzte az ifjú hőst.

Mikor Laodomeia — a fiatal özvegy — meghallotta férje halálának hírért, kétségbeesetten kiáltotta:

— O, legalább csak elbúcsúzhattam volna tőle! Ti hatalmas istenek, csak három órára adjátok őt nekem vissza, hogy elbúcsúzhassam tőle és még egyszer megölelhessem.

Az isteneket Laodomeia szerelme annyira meghatotta, hogy teljesítették kívánságát. Férje mégegyszer felvette emberi alakját, három órát időzött feleségénél és azután ismét visszatért az alvilágba.

Laodomeia azonban nem tudott elválni férjétől és önként követte férjét oda, ahonnan nem térhetett vissza soha többé.

Protezialosz önfeláldozása után a görögök partra szállottak, de nem fogtak hozzá Trója ostromához, hanem több csapatra osztottan előbb a közeli falvakat és városokat vették be, hogy élelemmel láthassák el magukat.

A görög sereg sokáig portyázott Trója alatt és körül; tíz évig tartott a város ostroma, de ebből kilencz év csupa apró csatázásból viadalból állott.

A trójaiak tudták, hogy nagy nyílt csatában nem győzhetnek, tehát falaik erősségében keresték védelmüket, a görögök pedig belátták, hogy Trója falait nem fogják leronthatni, tehát kiéheztetéssel, apró csatározással akarták a várost gyöngíteni és megadásra kényszeríteni.

A trójai és görög hősök hatalmas viadalokat vívtak, de azért azok a város sorsát nem döntötték el.

Történt, hogy Krizát, a közeli várost a görögök elfoglalták és abban Apollon temploma papjának Krizeisznak a leányát Krizeiszt rabul ejtették és hadi zsákmányul Agamemnon kapta; Akilleusznak pedig Brizeiszt adták, aki ép oly szép leány volt, mint Krizeisz.

Krizeisz Apolló főpapja minden kincsét váltságdíjúl ígérte leányáért, de

Agamemnon elkergette. Krizeisz ekkor Appolohoz fordult és boszut könyörgött. Apollon meghallgatta papja kérelmét és büntetést küldött a táborra, előbb állatvész pusztított, később járvány ütött ki a harcosok között.

Már kilencz napja tartott a veszedelem, amikor Akilleusz összehívta a sereget és azt ajánlotta, hogy Kalkasz főpap kérdezze meg Apollont, miért haragszik a görögökre.

Kalkasz pedig azt mondta a jószáldozat után, hogy Apolló Krizesz miatt neheztel s addig nem szűnik meg a vész, amíg a leányt apjának váltságdíj nélkül vissza nem adják.

Agamemnon azonban nem akarta Krizesz addig kiadni, amíg más hős őt nem kárpótolja. Akilleusz ezért korholta Agamemnont s kevésbé múlt, hogy a két hős össze nem csapott. Akilleusz már kardját húzta, amikor Pállasz Athéné hátulról visszatartotta. Az istennő maga avatkozott a viszályba, csakhogy békeség legyen.

Akilleusz visszatolta kardját, de azért a két vezér szívében haraggal vált szét.

Agamemnon hajóra küldte Krizeszt és a leányt azonnal visszavitték atyjához; a fővezér kárpótlásul Brizeiszt követelte.

Akilleusz kiadta ugyan, engedelmeskedett a fővezér parancsának, de fájó szívvel vált meg a szép leánytól. Bánatában kijelentette, hogy többé nem vesz részt a görögök harczában. Mikor a szép Brizeiszt sátrából kivitték, Akilleusz, a hős, a rettenthetetlen vitéz, leborult és siratta a szép leányt. Akilleusz fájdalmában anyját szólította, hívta és az istenasszony meghallotta fia szavát a távolból is és hirtelen megjelent mellette.

Akilleusz elpanaszolta fájdalmát, mire Thetisz megfogadta, hogy rábírja Zeust, büntesse meg a görögöket.

Akilleusztól Thetisz felment az Olimpuszra, ott Zeuszhoz ment és megkérte, büntesse meg a görögöket, mert fiának Akilleusznek bánatot okoztak.

Zeusz, aki szíve mélyén eltemetve, még mindig a régi szerelmet érezte Thétisz iránt, szívesen teljesítette hívását. Agamemnonra csalfa álmot küldött. Az álom azt jelentette Agamemnonnak, hogy elérkezett a diadal napja, ha most ostromolja meg a várost, hát befogja venni.

Agamemnon felébredt és azonnal összehívta a vezéreket, fejedelmeket, hősöket; elmondta álmát. Mindenki helyeselte Agamemnon szándékát, hogy ostromot intéz a város ellen. Agamemnon azonban a görög harcosok kedvét is megakarta ismerni és azt ajánlotta, hogy térjenek vissza Trója alól. A görögök üdvivalgással fogadták az ajánlatot és azonnal a hajók felé tódultak. Mindnyájan készültek az indulásra és el is indultak volna, ha Héra meg nem akadályozza. Elküldte Paliasz Athénét, a görögökhöz. Athéné Odiszeuszszal találkozott; az még nem érintette hajóját. Athéné rávette Odiszseuszt, hogy járja végig a hajókat és tartsa vissza a görögöket.

Odisszeusz vállalkozott a megbízást teljesíteni. Azonnal a hajókra sietett. Útközben találta Agamemnon, attól elvette a fővezéri botot s azzal sietett a felkészülő görögökhöz.

Hajóról-hajóra járt és hízelgő, parancsoló, furfangos modorral — ahol mint kellett — maradásra bírta a távozni készülőket.

Odisszeusz helyreállította a rendet és általános nagygyűlésre hívott meg mindenkit.

A görögök mind odacsődültek a gyűlésre.

Terzitesz volt a görögök közt a haszontalan fecsegő, aki mindég talál* a vezéreken, fejedelmeken valami kigúnyolni valót. A gyűlésen ez a Therzitesz gáncsolta Agamemnon és biztatatta a görögöket, hogy térjenek vissza.

Erre Odisszeusz odament hozzá és rákiáltott:

— Hallgass botor fecsegő. Honnan tudod, hogy mi a hasznosabb, ha maradunk, vagy ha távozzunk? Ha még egyszer ilyen bolondságokat beszélsz, akkor letépek a köpenyedet, a ruhádat és — a hajóra hajtalak.

Mialatt ezt mondta, úgy összeverte a hátát Therzitesznek, hogy az sírva fakadt, reszketve leült s morogva törülte könnyeit, a jelenlevők nagy hahotájára.

Odisszeusz azután az összegyűltekhez fordult és azokhoz beszélt:

— Nem veheti senki zokon, hogy elkergetek visszavágyik a hazátokba. Lakásotokba, gyermekeitekhez, feleségetekhez, szülőitekhez. De, hát most akarnátok abba hagyni a küzdelmet, most akartok lemondani mindenről. Elfelejtétek a jóslatot, melyet elindulásakor kaptunk, hogy kilencz évig hiába fogjuk ostromolni a várat és majd csak a tizedik évben esik a kezünkbe Trója. Maradjatok hát hős görögök, amíg el nem foglaltuk Priamusz várát!

Nagy lelkesedéssel fogadták Odisszeusz szavait és a hazaindulásról azonnal le tett mindenki.

Agamemnon megparancsolta, hogy hozza mindenki rendbe fegyverét, a harci szekerét, etesse meg jól a lovakat, mert nyílt csatára készül a trójaik ellen.

Időközben a trójaiak meghallották, hogy Akilleusz visszavonult és nem vesz részt a harcban. Ez új bátorságot öntött a trójaiakba s kedvet kaptak nagyobb csapatokkal a város alá vonulni és ott csatát vívni az ostromló görögökkel.

A gyűlés után a görögök nagy csapatokban nyomultak a város alá, de ellenük azonnal kivonultak a kapukon a trójai csapatok, élükön a legderekabb trójai hősekkel; legelői száguldott Hektor, Priamusz király legvitézebb fia. Nyomban utána jött Páris, aki átkiáltott a görögök táborába és párviadalra hívta az ellenség hőseit, a legbátrabbakat, a legvitézebbeket.

Mikor Menelaosz meglátta, azonnal leszökött harci szekeréről, hogy felesége elrablóját megbüntesse, ám Páris, aki igaz bátorsággá állt ki a síkra, Menelaosz láttára elrejtőzött az emberei mögé, de Hektor szidalommal kiáltott rá:

— Gyáva asszonyhős vagy! — kiáltotta Hektor — inkább sohase születnél volna, vagy haltál volna meg, mielőtt Helénát elraboltad, most nem szolgálnál gúny és nevetségül gyávaságodban.

— Igazad van! - felelt erre Páris — de megmutatom neked, hogy nem vagyok gyáva, csak bírd rá a görögöket és trójaiakat, hogy ne csatázzanak; a két csapat szeme láttára fogok megmérkőzni Helénáért és a kincsekért Menelaoszszal.

Hektor megőrült Páris szavainak, a trójaiakat azonnal megállította a küzdelemben. A görögök még lőttek s szórták nyilaikat, de őket meg Agamemnon intette le, mert látta, hogy Hektor szólni akar.

Csend lett mind két részen, érdeklődve figyelt mindenki Hektorra, vájjon mit fog mondani.

— Trójaiak és görögök — szólt Hektor — hallgassatok reám! Páris megakar vívni Menelaoszszal Helénáért és kincseiért, aki legyőzi a másikat, azé legyen az asszony és kincs, mi többiek pedig kössünk egymással baráti frigyet.

Szavaira pár pillanatnyi csend következett, azután megszólalt az, akit az ajánlat legjobban érdekelt, Menelaosz király.

A megcsúfolt férj így szólt:

— Halljátok meg az én szavamat is, amelyiknek kettőnk közül ma be kell végeznie életét, az halljon meg s ti többiek béküljete ki; hozzatok két bárányt, fehérét és feketét, egyiket a napnak, másikat a holdnak és harmadikat Zeusznak. Hívjátok el Priámuszt, hogy tegyen fogadalmat a békekötésre.

Mindkét oldalon nagy volt az öröm, a két sereg tábornok alakított, letelepedett egymással szemben békés érzélemmel. Hektor Trójába küldött, elhívatta Priámuszt és elhozatta a bárányokat. A gyors hírnök hamar megjárta az utat, Priamusz azonnal befogatott kocsijába és sietett a szövetséget megkötni.

A két sereg közt a középre indult Priamusz, a hol Agamemnon és Odisszeusz jöttek eléje, ott mutatták be a szövetség áldozatát. Maga Agamemnon vágta le a bárány fejről a szőrt és kiosztotta a fejedelmek közt s azután Zeuszhöz imádkozott:

„Zeusz, dicsőséges és mindenható, te Heliosz, aki mindent látsz, te föld, te víz s ti szellemek ott a föld alatt, akik minden bűnre meghozzátok a bűnhődést, legyetek tanúi az egyezésnek és a fogadalomnak, amit tenni fogunk. Ha Menelaosz elesik Páris kezétől, akkor övé marad szép Helena s minden kincse; mi görögök visszatérünk hazánkba, de ha Páris esik el s

ha őt Menelaosz legyőzi, akkor visszaadják a trójaiak Helénát, kincseit és illő sarcot fizetnek a görögöknek, ámde ha Menelaosz győzelme után Trója vonakodik teljesíteni az egyezséget, akkor újra kezdjük a harcot és nem hagyjuk abba előbb, mint amikor elértük a célt, melyért a háborút kezdtük.

Most bemutatták az áldozatot, mely után Priámusz szólt a jelenlevőkhöz:

— Hallgassatok meg trójaiak és akájok, — szólt Priámusz — én nem tudom végig nézni Páris fiam viadalát Menelaoszszal, tehát visszatérek Trójába.

Azzal újra kocsijába ült és gyors vágatással elhagyta a küzdőhelyet. Hektor és Odiszeusz azonnal kiment. A két hős érez sisakba vette a két küzdőieit nevének és sorsot húzott, hogy melyik fél veti először a dárdát. A szerencse Párisnak kedvezett.

A két küzdőieit felállott egymással szemben és harcias dacczal indult egymás ellen. Páris vetette először a dárdát, de az Menelaosznak csak a paizsát találta. Menelaosz felkapta a lándzsát, Zeuszhöz fohászkodott és nagy erővel vetette Párisra a hatalmas fegyvert, mely átütötte Páris paizsát és megsebezte volna őt is, ha ügyesen félre nem ugrik.

Menelaosz most kardot rántott és úgy támadt ellenfelére. Hatalmas csapást mért Páris fejére, melyet ketté szelt volna, ha az érezsíkon kardja ketté nem törik. Az elszántan támadó Menelaosz ekkor megkapta hirtelen Páris sisak-bokrétáját, elrántotta és húzta a görögök felé.

Páris elveszett volt már — mert a sisakszija összeszorította a torkát — s már fulladozott, amikor Afrodite hirtelen segítségére sietett s elpattantotta a szíjat, úgy hogy Menelaosz kezében csak a pusztas sisak maradt, hatalmas dobással a görögök közé vetette azt, ő maga pedig újra Párisra akart támadni, de Afrodite ködbe burkolta, s gyorsan vissza vitte Trójába, ahol Helena ócsárolva fogadta.

Menelaosz pedig körül rohant a küzdő téren, kereste Párist, de nem találta, senki sem látta.

Menelaosz még kereste Párist, amikor Agamemnon már messzire hallhatóan kiáltotta:

— Halljátok szavaimat trójaiak, görögök; nem tagadhatja senki, hogy Menelaosz volt a győző, tehát a trójaiak adják ki Helénát, kincseit és fizessenek illő sarcot.

Nagy örömmel s riadalommal fogadták a görögök Agamemnon szavát. A trójaiak tanácstalanul állottak, érezték Agamemnon igazát.

Héra azonban az égből látta, hogy ha a trójaiak teljesítik az egyezés pontjait, véget ér a háború és Priamosz háza nem pusztul el, Trója pedig megmarad, pedig ő mind kettőnek pusztulását akarta látni. Leküldte tehát Athénét hogy vegye rá Pandaroszt a trójai íjászt, hogy lőjje nyilát Mene-

laoszra. Pandarosz lőtt, de Athéné eltérítette útjából s így az csak Menelaosz övét találta, s kissé sebezte meg bőrét.

Agamemnon azt hitte, Menelaosz halálra sebesült; jajongott, panaszosan vádolta magamagát, hogy az egyezséggel megölte Menelaoszt, mert ha azt nem köti, nem lőtték volna szívéen. Ott Menelaosz oldalán megfogadja, hogy elfogja pusztítani Tróját és Priamosz házát.

Ez alatt a trójaiak harczra készültek, előre törtek; a görögök is fegyvereikhez nyúltak, hogy készen várják a támadó trójaiakat, akiket a harczra Aresz a hadisten buzdított. A görögöket pedig Paliasz Athéné lelkesítette.

Elkeseredett harcz fejlődött a két sereg között, véres csapásokat osztott mind a két fél; végre a trójai sereg lankadt, hátrált, ekkor Apollon buzdította őket új támadásra s új erőt öntött lelkükbe szavaival: ne hagyjátok el a csatateret, a görögök nem sérthetetlenek, testük nincs kőből vagy vasból, hogy visszapattanjon róluk a fegyver.

A görögöket újabb támadásra Athéné buzdította, de észre vette, hogy Aresz maga állott a trójaiak élére, hogy részt vegyen a csatában; ekkor hamar Aresznél termett és csalfa szavakkal rávette, hogy távozzék a csatáról, hogy hadd tűnjék ki, Zeusz melyik népnek a pártján van, melyiké lesz a győzelem.

A görög részen mint a harcz sárkánya rontott fel alá Diomédész, hol az egyik, hol a másik küzdő tömkelegben volt, egyszerre meglátta őt Pandarosz, a pompás trójai nyíllövő célba vette és nyila mély sebet ütött vállán, páncélja csupa vér lett.

Pandarosz — hogy a trójaiakat lelkesítse — hangosan hívta honfitársait, hadd lássák, hogy a legderekkabb görög vitézt megölte, mert azt hitte, hogy sebébe hamar bele fog halni.

Diomédész azonban visszahajtatott a sereghez, hívta a sebészt és kihúzatta sebéből a nyilat. Azután Pállasz Athénéhez folyamodott s kérte, segítse meg, hogy azt, aki őt megsebezte, lesújthassa.

Athene ekkor behegesztette sebét, új erőt öntött tagjaiba, elküldte a harczba és diadallal kecsegtette. Csak azt hagyta meg neki, hogyha istenek vesznek részt a harczban, azokat meg ne sebezze, kivéve Afroditét, azt megsebezheti, ahogy akarja.

Diomédész vad dühvel rontott vissza a harczba. Amikor meglátta őt Énéás, szólt Pandarosznak, hogy azt vegye nyilára. Pandarosz boszúsán felelte, hogy bizonyosan istenek segítették Diomédészt, mert hisz az előbb halálra sebezte s most már újra harczol, mintha semmi sem érte volna.

Énéás azonban megint rávette Pandaroszt, hogy szálljon be az ő harczy szekérébe, majd ő hajt, Pandarosz pedig nyilazzon és ölje meg Diomédészt.

Diomédész — mikor a két hőst közeledni látta — vadul Énéás harczy szekere ellen fordult. Közel ért a harczy szekérhez, melyből Pandarosz

hatalmas erővel vetette rá dárdáját. Az elütötte Diomédész paizsát, horzsolta pánczélját, de nem sértette meg.

— Hibáztál, nem találtál — kiáltotta Diomédész — és vad erővel vetette a lándzsát Pandarosz arczába s keresztüldöfte annak fejét.

Énéas leszökött a kocsirol, hogy barátja holttestét megmentse az ellenségtől. Ekkor Diomédész hatalmas követ dobott Énéásra, mely eltalálta és beütötte oldalát, hogy lerogyott és eszméletét veszítette. Afrodite azonban ráborította fehér ruháját, hogy felfogja az Énéásra irányított nyilakat s azután felemelte a hőst és kiakarta vinni a harctérről.

Diomédész azonban megismerte Afroditét, üldözőbe vette és megsebezte a kezét.

Afrodite elejtette Énéást, akit ekkor Apollon vett gondjai alá és felhőbe burkolva visszavitte Trójába, Afrodite pedig Áresznek közellevő kocsiján felrobogott az égbe.

Énéást — Trójában — Letó és Artemisz ápolták és hamar meg is gyógyították.

Lent a csata még egyre tombolt. Apollon biztatta Áreszt, hogy támadja ő meg Diomédészt, mert különben az még roppant pusztítást visz végbe a trójaiak közt.

Áresz végigment a trójaiak seregén, mindenkit biztatott, lelkesített — különösen Hektort — s azután maga is belevegyült a harczba.

Mikor Diomédész meglátta a trójaiak közt Áreszt — a hadistent — boszusan megállott, vissza sietett a görögökhöz és így szólt: ne csodálkozzunk olyan nagyon Hektor rettenthetetlenségén, hisz folyton istenek segítik őt, most is ott robot oldala mellett Áresz, a had isten.

Pállasz Athéné szolt erre Diomédészhez és azt kérdezte tőle: félelem szállott-e szivére? Diomédész azt válaszolta, hogy ő maga, Pállasz Athéné volt, aki megtiltotta neki, hogy a halhatatlan istenek ellen emelje fegyverét.

— Ne félj te Áresztől, senkitől se, ezentúl magam leszek oldalad mellett és védelmezlek. Most rajta bátran, először Áreszre indulj, — szolt Athéné és felszökött Diomédész mellé a harczy szekérre s azon száguldott Áresz ellen, de előbb feltette fejére Hadesz sisakját, mely láthatatlanná tette őt.

Áresz meglátta a hatalmas hős Diomédészt, azonnal ellene fordult hatalmas ütéssel vetette érc-dárdáját a hőszre, de Paliasz Athéné elhárította a fegyvert és a dárda Diomédész mellett röpült tovább. Most Diomédész sújtott az érez végű lándzsával s Pállasz Athéné vezette a lándzsát, mely Áresz érc övén keresztül hatolt s megsértette a bőrét. Az érezbe öltözött Áresz rettentő hangon felordított, bömbölő hangjától megrettentek körülötte a trójaiak és a görögök.

Áresz felsietett sebével az Olimposzra, a hol panaszosan szolt Zeuszhoz, hogy annak leánya Athéné a halandók kedvéért istenek ellen tör és meg-

Hektor elbucszúzik Andromákétól.
(sz. l. 146.)

mutatta neki sebé, melyből isteni vére folyt. Zeusz komolyan róttá meg s megmondta, hogy sohasem szerette őt, aki mindig csak harczot, háborút támasztott az emberek között, de mert isteni rokona, tehát nem tűrhette, hogy sebe kínozza és isteni balzsamot adott Aresz sebére, melytől az ismét gyorsan begyógyult.

Mihelyt Áresz elhagyta a csatateret, Héra és Athéné szintén visszatértek a mennybe. Lent a csataterén tovább folyt a harcz. Adrasztosz, a derék hős, aki a trójaiaknak segítségére jött, mikor lovai elragadták kocsiját, kibukott abból a harc közepén. Menelaosz azonnal hozzá ugrott és mielőtt Adrasztosz felkelhetett volna, felemelte reá halált hozó dárdáját, Adrasztosz azonban kegyelmet kért, azt mondta Menelaosznak, ejtse őt inkább foglyul, atyja bizonynyal sok drágaságért, kincsért fogja őt kiváltani a görög hajókról.

Menelaosz hajlott szavára és épen át akarta őt adni a görögöknek, amikor Agamemnon oda sietett és intette, hogy ne kegyelmezzen senkinek s azzal ő maga szúrta le a kegyelemért kérő Adrasztoszt; mellébe dőfte a lándzsát, aztán rálépett s úgy húzta ki megint a véres fegyvert.

A trójaiak már lankadtak s hátráltak, hogy visszavonulhassanak Trója hatalmas falai mögé, ekkor Hektor és Eneáshoz oda lépett Hellenosz, Priamosz királynak egyik fia, aki madárjós volt s így szólt:

— Ne engedjétek, hogy most a trójaiak a városba visszatérjenek, te Éneás szedd rendbe a csapatokat, vidd újra a harcba, te Hektor pedig siess vissza a várba s keresd ott fel anyánkat, Hekabét s mondd neki, hogy siessen Athéné templomába s áldozza ott Athénének a legszebb öltözéket s fogadja meg, hogy száz kifogástalan borjút készséggel áldozna neki, ha megkönyörül a trójai nőkön, gyermekeken s megóvja a várost a rettentő Diomédesztől, aki még Akilleusznál is félelmesebben pusztít. Éneás azonnal a harcosok közé sietett, Hektor pedig gyors szekéren Trójába hajtattott, felkereste ott először anyját s azután Párist s biztatta, hogy vegyen részt a harczban, majd ott találta a bástyákon feleségét, Andromákét, aki a fiával együtt aggodalmasan leste a harcz változásait. Andromáke remegett férje életéért s könyörgött, hogy maradjon távol a harcztól, melybe végül is el kell majd esnie. Hektor rikító színekkel ecsetelte Andromáké előtt, mily megszégyenítő volna, hogyha ő otthon maradna, amikor egész Trója minden derék fia lent a harcmezőn teszi kockára életét Trójáért.

Szégyen szállana reád is, ne búsulj te miattam, a végzet ellenére senki sem fog az árnyak világába leküldeni engem, de sorsát sem kerülheti ki senki. Háború a férfiak tiszte, mindegyiké az, de különösen az enyém.

Azután gyöngéden keblére vont a Andromákét, majd megölelte, megcsókolta kis fiát — Asztianoxot — is.

Andromákét mérhetetlen szomorúság fogta el, mikor Hektor távozott és remegve gondolt arra, hogy Hektor nem fog többé visszatérni.

Páris is felkészült, harczy mezt öltött és még mielőtt Hektor elhagyta

volna a várost, utólérte őt s azután együtt indultak el a harctérre — a küzdőkhöz.

Ezalatt Diomédesz találkozott Glaukoszszal, a trójaiak oldalán küzdő hőssel.

Mikor a két hős szembe került, Diomedesz megállott és megcsodálta Glaukosz hatalmas, szép termetét.

— Ki vagy te, nemes harcos, hogy még nem láttalak az öldöklő csatározásokban? Bátor, merész harcos vagy, hogy ellenem indulsz. Ha te nem vagy földi halandó, hanem isten, nem küzdök veled, mert nem

Ájax állítólagos sírja.

akarok többé isten ellen küzdeni, de ha ember vagy, jer, mérjük össze fegyvereinket.

Glaukosz bölcs választ adott Diomédesznek s azután megmondta, hogy kicsoda ő, mi a származása. Hogy atyja Bellerofon volt, aki megölte Kimérát. Őt magát — Glaukoszt — pedig atyja küldte a trójaiak segítségére.

— Az én nagyatyám — mondta Diomédesz — barátja volt Bellerofonnak, tehát ne legyünk mi sem ellenségek. Te keress más görögöt, akit legyőzz, én is más trójait, akit leszúrjak.

A két hős kezét fogott, fegyvert cserélt és meghatott szívvel vált egymástól el, hogy mások ellen folytassa a harcot.

Mialatt Hektor és Páris lementek a csatázók közé, leszállt a trójai

oldalán Paliász Athene. De hirtelen eléje lépett Apollon és szemrehányólag kérdezte, miért jött ismét, talán azért, hogy segítse megint a görög hősöket, míg a szegény trójaiakról egészen megfeledkeznek.

— Jer, szüntessük inkább meg mára a harcztot.

— Szívesen. De hogy akarod azt elérni?

— Arra fogom buzdítani Hektort, hogy csak egyetlen hőst hívjon ki bajviadalra.

Helenosz — Priamosz fia, a madárjós — meghallotta az istennek ezt a beszédét, azonnal Hektorhoz sietett s biztatta, hogy hívja ki bajviadalra a görögöknek valamelyik hősét.

Hektor hatalmas dárdájával a küzdők közé sietett, ott megszüntette a harcztot s hangosan kiáltotta:

— Hallgassatok rám trójaiak és görögök! Hogy a háború hamar véget érjen, álljon ki valamelyik hős közületek és vívjon meg velem. Aki győz, elszedi a másik fegyverzetét, a diadal jeléül, holttestét azonban sértetlenül visszaadja.

Nagy csend követte szavait. A görögök közt nem volt senki, aki a hatalmas hőssei ki mert állani.

Végre felállott Menelaosz és szidalmakkal illetve a görögöket gyávaságukért és maga ajánlkozott, hogy Hektorral megvívjon. Agamemnon azonban ezt nem engedte meg, mert Menelaosz a Hektor erejével szemben — gyenge volt.

Nesztor is felállott s megróttá a görögöket. Azt mondta, ha nem volna olyan öreg, ő síkra szállna azonnal.

Nesztor szavára kilencz hős jelentkezett, köztük: Agamemnon, Diomédesz, Odisszeusz és Ájax.

A hősök sorsot húztak. A sors Ájaxra — Telamon fiára — esett.

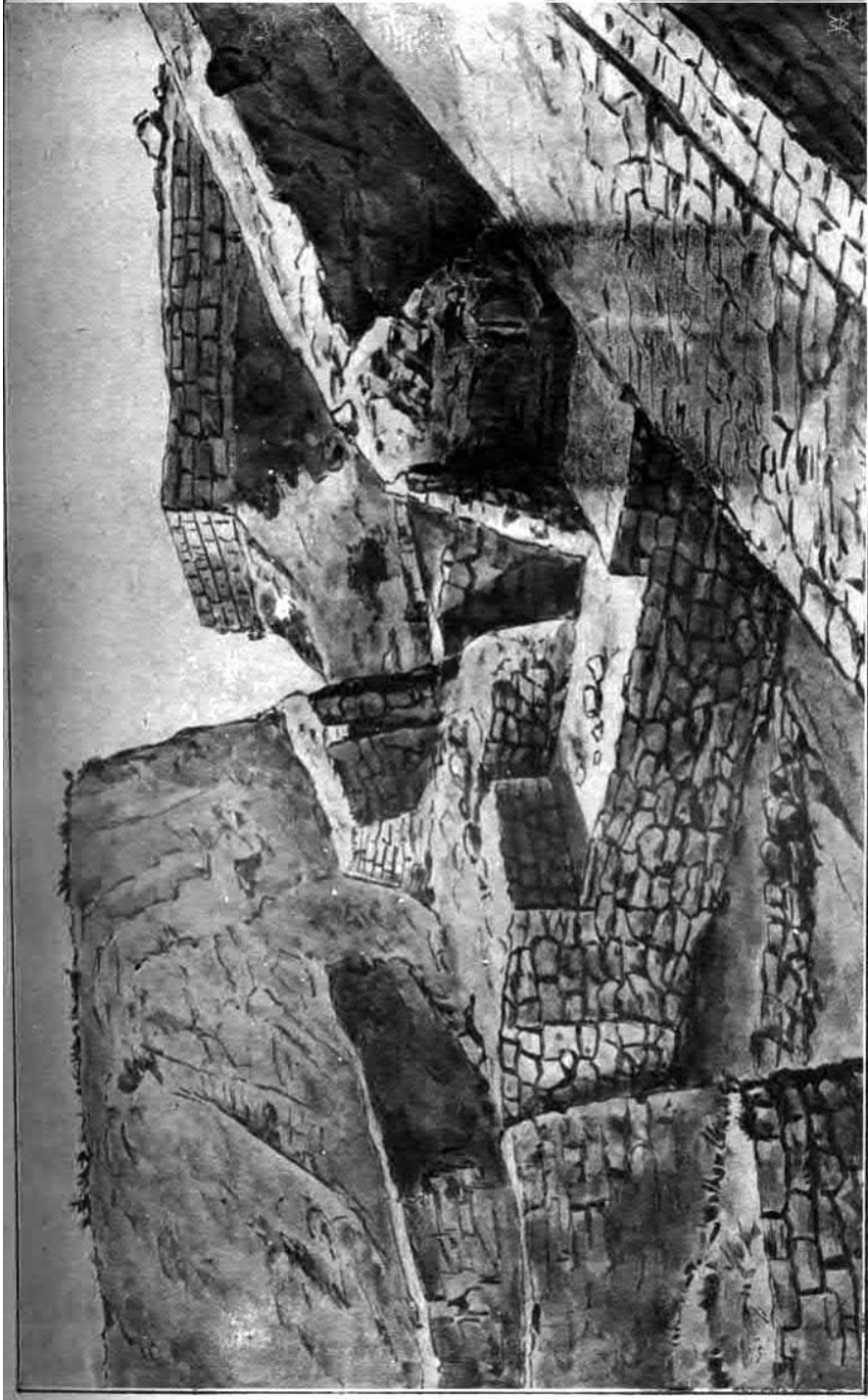
Ájax kilépett a síkra és így szólt Hektornak:

— Láthatod Hektor, hogy n görögök közt még vannak férfiak, akik felszólításodtól nem rettennek meg. Én vagyok egyik a sok közül, aki a küzdelemre jelentkezett.

Hektor megfelelő, hóshöz illő feleletet adott Ájaxnak, ami után a két hős kiállott a síkra.

Előbb dárdát vetettek, de mindegyik megvédte magát pajzsával a dobás ellen. Majd lándzsával rontottak egymásnak, de mindkét fél elhárította a másik dőfését. Azután nagy hajító köveket ragadtak fel, de az ellen is tudtak védekezni mindketten. Végre kardot rántottak és úgy akartak egymásra támadni, de ekkor a bajviadal vezetői közéjük ugrottak, feltartották őket, mert már leszállóit az éj és mert mindkét hős már addig is derekasan küzdött.

A két küzdő is beleegyezett és barátságosan vált el. Hesztor Ájaxnak ajándékozta ezüst veretű kardját, Ájax pedig bíborövét.

Troja városának déli kapuja körüli várfalaknak kialsott romjai.

Mindkét sereg diadallal, örömkialtásokkal kísérte hősét. — Másnap pihenő nap volt, hogy az elesetteket eltemethessék.

Ugyanakkor összehívta az Olimpuszon Zeusz az isteneket és szigorúan megtiltotta, hogy azontúl bármelyik is a háborúba avatkozzék, mert azt, aki megszegi tilalmát, örökre lesújtja a Tartaroszba. Maga Zeusz pedig gyors, érczpatáju paripáját befogta kocsija elé és Ida hegyére robogott, ahonnan a két küzdő népet szemlélte.

A harc megújult.

Hangos jaj- és diadal-kiáltások vegyültek a légbé. Mikor Zeusz látta, hogy az a nap a görögöknek kedvez és súlyosan nehezedik a trójaiakra, megragadta villámait és a görögök közé sújtott, hogy azok megrémülve siettek hajóik felé, csak éppen Nesztor maradt hátra, mert Páris lelötte lovait.

Hektor ép Nesztor felé tartott, amikor Diomédesz odasietett, felvette kocsijára és megmentette, a közeledő Hektor kocsisát pedig megölte. Már Hektort is megakarta támadni, — akit zavarában meg is ölt volna — ha Zeusz meg nem könyörül a trójaiakon. Hirtelen lesújtotta villámát Diomédesz elé. Rettenő lángja meghökkenett Diomédesz lovait és azok vad erővel hátráltak.

Diomédesz megfordította kocsiját és vissza indult, mire Hektor becsmérő szavakkal illette.

Háromszor akart visszafordulni Diomédesz, de Zeusz mindannyiszor visszariasztotta.

Hektor szívét boldogság töltötte el, amikor látta, hogy Zeusz a trójaiakat segíti. Bátorította, buzdította tehát a harcosait, hogy üldözzék a görögöket.

Héra bosszúsán tekintett le Hektorra és kérte Pozeidont, hogy avatkozzék a harcba, álljon a görögök pártjára, ha Zeusz megtiltotta is. Pozeidon azonban tartott hatalmas fivérének haragjától és nem hallgatott Héra szavaira.

A megrémült, szorongatott görögök sáncaik mögött kerestek menedéket. Agamemnon könyörgő fohászszal fordult Zeuszhoz, akinek megesett rajta a szive. Zeusz tehát megakadályozta, hogy a trójaiak megsemmisítsék a görögöket.

Új bátorság szállotta meg szívüket.

Az egyik görög hős — Teukrosz — már nyolcz hőst győzött le és Hektort akarta minden áron nyilával lelőni, de Apollon megvédte kedvencét. Végre Teukrosz eltalálta Hektor kocsiját. Hektor felbőszülten szökött le harci szekereéről, hatalmas követ kapott fel, azzal úgy mellbe sújtotta Teukroszt, hogy az azonnal összerogyott s úgy vitték el a táborba a görögök.

A trójaiak újra a görögök fölé kerekedtek s újra a sáncaikig kergették

őket. Ekkor Héra már nem tudott magán uralkodni. Rávette Athénét, hogy vele tartson. Kocsijába vette és kirobogott az ég kapuján, hogy lent a görögöknek segítségére lehessen.

Zeusz, Ida hegyéről meglátta őket azonnal s nyomban elküldte Íriszt, hogy tartsa fel a tilalomszegő istennőket. Írisz szélesebesen száguldott Ida hegyéről az istennők elé és elmondta nekik az isten fenyegetését:

- Ha le mertek szállani, hogy a görögöknek segítetek, akkor lesújt benneteket villámával, úgy hogy tíz évig nem gyógyul be sebetek.

Az istennők akaratlanul visszatértek az Olimposzra s ott kénytelenül ismét elfoglalták arany üléseiket.

Esteledett, Zeusz is visszatért az Olimposzra, akkor szólt az istennőknek, hogy ha nem engedelmessé válna, lesújtotta volna őket örökre s nem térhetek volna vissza az Olimposzra soha többé.

Beállott az éj. Elállt a harc. A trójaiak visszatértek, de őrtüzeket gyújtottak, ne úgy a görögök éjjel észrevétlenül elhajózhassanak, mert Hektor másnap még megakart mérközni Diomédesszel.

A görögök látták, hogy nem bírnak a trójaiakkal, már voltak, akik azt ajánlották, hogy térjenek vissza hazájukba, Diomédész azonban ellenezte. Nesztor felszólította Agamemnon, hogy békítse meg Akilleuszt, mert amíg Akilleusz nem vesz részt a harcban, addig Tróján nem győzedelmeskednek.

Agamemnon tehát békítőket küldött Akilleuszhoz. A küldötteket Odisszeusz vezette.

Akilleusz sátrában ült kedves barátjával Patrokloszsal és lantján hősi dalokat zengett. A belépő küldöttséget szívesen fogadta, megvendégelte, de sem Agamemnon ajándékai, sem a küldöttség édes rábeszélő szavai nem tudták eltántorítani elhatározásától, hogy nem vesz részt a harcban sőt tudtul adta, hogy másnap haza indul.

A következő napon véres küzdelmek dúltak, a legjobb vitézek sebesültek meg. Páris sarkon lötte Diomédészt, veszedelemben forgott Hektor is; a harcban általában azonban a trójaiak győztek és Hektor a sánczokig verte vissza a görögöket, ott kezdődött a harc és már majd betörték a falakon, amikor Pozeidon — mert Zeusz még aludt — a görögök táborába osont és buzdította a harcosokat, ő maga is velük küzdött, sőt a megsebzett hősök is újra kiállottak. Ott voltak az első sorban Diomédész, Agamemnon, Odisszeusz.

A küzdelemben Ajax nagy követ dobott Hektor melléhez, hogy az eszméletlenül lerogyott.

Tomboló diadal ordítás hangzott fel a görögök oldalán, a hősre akartak rontani, hogy halálos dőfést mérjenek rá; ám a trójaiak elesett vezérük elé szöktek és feltartották a támadókat, míg a többiek vissza vitték Hektort Trójába.

Apollon azonban elment Hektorhoz s mikor eszméletére tért, az isten

új erőt öntött a hősbe és biztatta, hogy serkentse a trójaiakat újabb támadásra.

Hektor lelkesülten sietett a harcolók közé és azok újult kedvvel támadtak.

A vérengző, rettenetes küzdelemben Patroklosz felkereste Akilleuszt és kérte, hogy vegyen részt a harcban és segítse meg a szorongatott görögöket.

Ez alatt Hektor összetörte Ajax lándzsáját és mikor az hátrált s vissza vonúlt, Hektor tüzet vetett a hajóra, melyet Ajax védett s a hajó hamar lángot vetett.

Mikor ezt Akilleusz megtudta, oda adta fegyverzetét Patroklosznak s elküldte őt a harcba.

Patroklosz, Akilleusz kedves barátja, gyorsan felvette Akilleusz fegyverzetét és mint a fergeteg rontott a küzdők közé. Az új támadás megváltoztatta a helyzetet és a támadó trójaiakból hátráló, majd majd menekülő harcosok lettek. Maga Hektor is elvesztette bizalmát s nem bátorította új támadásra harcosait.

Trója faláig üldözte Patroklosz a menekülőket. Megakarta mászni Trója falát, de Apollon megakadályozta; Apollon Hektorhoz sietett, új erőt és bizalmat öntött beléje, mire a derék trójai hős újra csatába vitte harcosait, maga pedig egyenesen Patrokloszra tört, feléje hajtatta kocsiját. Patroklosz hatalmas kővel homlokon sújtotta Hektor kocsisát, az rögtön lebukott a harci szekérről s meghalt. Patroklosz oda rohant, hogy elvegye fegyverzetét, de Hektor is leszökött harci szekérére és oda rohant, lebukott kocsisa holttestét megmenteni.

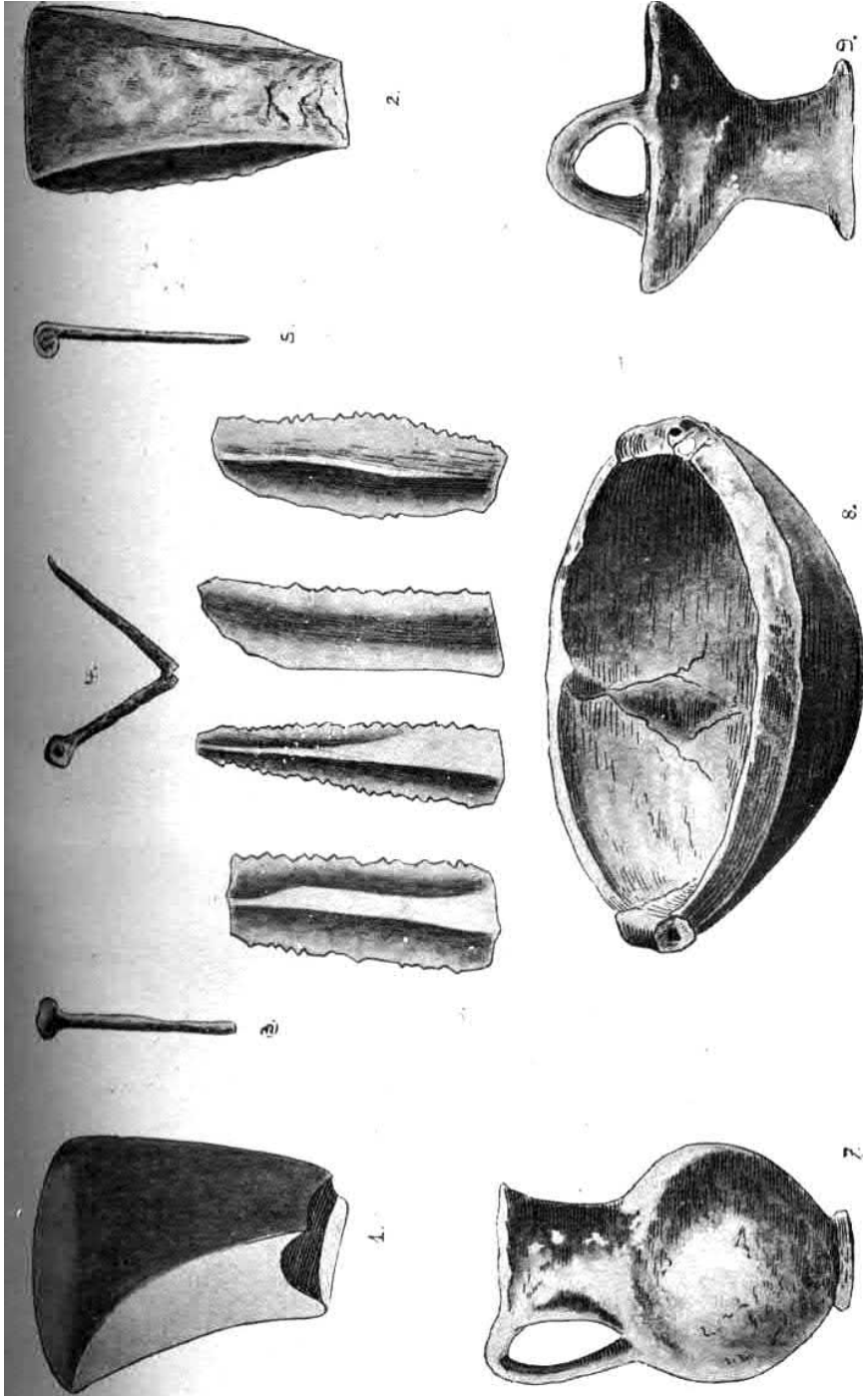
Tigris viadal fejlett ki Patroklosz és Hektor között, háromszor támadt már Patroklosz és Hektor visszaverte mindig, mikor a hős negyedszer rontott a halottra, Apollon sötétségbe burkoltan hatalmas csapást mért reá, hogy sisakja leesett, ekkor egyik trójai harcos dárdát ütött a hátába, de Patroklosz menekült, Hektor azonban utána rohant s az új küzdelemnél oly mélyen döfte a lándzsát Patroklosz testébe, hogy a lándzsa hegye a hátán jött ki.

Patroklosz még haldokolva megjósolta Hektornak, hogy nem sokáig örülhet diadalának, mert el fog esni Akilleusz kezétől.

Patroklosz halálát meglátta Menelaosz és holttestéért akart rohanni, de amikor látta, hogy Hektor elragadja Patrokloszról Akilleusz fegyverzetét, megdöbbsent.

Menelaosznak nem volt bátorsága, hogy Hektort s a köréje sereglett trójaiakat megtámadja. Visszavonult tehát és Ajaxt seregével együtt segítségül hívta.

Hektor elszedte a holt Patroklosz fegyverzetét és leakarta vágni a meghalt hős fejét, de ekkor megjelent Ajax. Hektor azonnal ott hagyta a

1. Kőfejsze. — 2. Véső zöld nefritkőből. — 3—4—5. Hajtók bronzból. — 6. Tuskóból készült késpengek. — 7. Fekete korszó. — 8. Fekete tálcaska. — 9. Fekete serleg

A trójai ásatásoknál napfényre került emlékek.

halottat és visszavonult a trójai sereghez. Ott azonban Glankosz szemrehányással illette, hogy nem mert Ajaxszal szembeszállni.

Hektor badar beszédnek mondta ezt. Ő még soha senkitől nem félt, de előbb a városba megy, magára ölti Akilleusz fegyverzetét és úgy fog a harczba visszatérni.

Úgy is volt.

Hektor csak rövid ideig maradt a kapu mögött, csak addig, amíg felvette új fegyverzetét. Azután újult erővel, nagy harczy vágygyal sietett a küzdők közé.

Ezalatt Ajax már vitte a görög tábor felé Patroklosz holttestét. Hektor pedig a zsákmány felét odaigérte annak, aki Ajaxtól elragadja Patroklosz holttestét.

Elszánt rohammal tört — Hektor vezetése alatt — az egész trójai sereg a Patroklosz testét vivő görögökre. Menelaosz azonban hangos kiáltással hitta a görögöket segítségül.

Elkeseredett harc fejlődött a holttest körül. Hol a trójaiak ragadták el, hol a görögök vívták vissza. Végül a görögök — nagy küzdelem után — elvitték a halottat.

Menelaosz elküldte Akilleuszhoz hírnökül Antilókoszt, hogy jelentse a duzzogó hősnek barátja halálát.

— O jaj, rettenetes balhírt hallasz tőlem — jajongott Antilókosz. — Elesett Patroklosz. Csak mezítelen holttestéért küzdtek a harczosok, fegyverzetét elszedte a hatalmas Hektor.

Akilleuszt leírhatatlan fájdalom fogta el legkedvesebb barátja halál-hírének hallatára. Az út porát hintette fejére, majd a porba vetette magát, tépte a haját, szívet szaggató hangon jajongott és zokogva siratta barátját.

Meghallotta Akilleusz jajszavát anyja: Thetisz, aki a messze távolról, a tenger mélyéről — ahol atyjánál volt — azonnal a harczterre sietett, hogy megtudja, miért zokog fia.

Thétisz — a jó anya — átölelte fia fejét és szinte sírva fakadt, amikor kérdezte:

— Miért sírsz, kedves fiam? Mi szomorítja a lelked? Szólj és ne titkold el előttem fájdalmadat.

— Oh, mit ér, anyám, minden dicsőségem, — mondta fájdalmas sóhajjal Akilleusz — ha meghalt az én Patrokloszom, aki kedvesebb volt nekem minden barátomnál! Hektor megölte őt, elragadta fegyverzetét. Oh, én nem fogom többé látni és addig nem is akarok a visszatérésre gondolni sem, amíg meg nem boszultam Patroklosz halálát, amíg Hektor szívét át nem ütöm dárdámmal.

Thétisz könnyei ekkor még jobban megeredtek és zokogva mondta kedves fiának:

— Drága fiam, akkor hamar vége lesz szép, ifjú életednek, mert Hektor halála után, te rajtad van a sor. A végzet így határozta.

Akilleusz azonban hiába tudta meg anyjától végzetét, hogy saját kezében van élete, mert amíg le nem győzi s halálra nem sújtja Hektort, addig ő sem hal meg. Az ő lelkében csak egyetlen vágy élt: megboszulni Patroklosz halálát.

— Bár halnék meg azonnal, — mondta a hős Akilleusz — ha nem védelmezhettem meg barátomat. Oh, csak sohase czivódtam volna Agamemnonnal, mert akkor pillanatig sem váltam volna Patroklosztól el. Megyek, elakarom érní barátom gyilkosát és ha azt lesújtottam, akkor érjen el végzetem, melyet Zeusz nekem szánt. Végzetét úgy sem kerülheti ki senki, még a hatalmas Herakles sem kerülte ki.

— De fegyverzeted, fiam — szolt Thétisz — Hektornál van, várj tehát amíg Hefaisztoszsal gyorsan másikat készíttetek. — Azzal Thétisz el-sietett Hefaisztoszhoz.

Mikor este a trójaiak vissza tértek lakásukba, már mindenki tudta, hogy Akilleusz újra részt fog venni a harcban, megakarja boszúlni barátjának halálát.

A trójaiak tanácskoztak. Polidamász azt ajánlotta, hogy térjenek vissza a városba és azontúl csak falaikat védelmezzék, mert mihelyt Akilleusz részt vesz a harcban, a trójaiak nem fogják a görögök hajóit elfoglalni.

Hektor ellenezte ezt; azt kívánta, hogy a trójaiak másnap folytassák a hajók ellen intézett támadásaikat. Ő nem fél Akilleusztól:

— Én nem fogok előle kitérni soha — szolt Hektor — nem, én keresni fogom őt, bármelyikünknek szánta is a végzet a győzelmet.

A trójaiaknak tetszett ez a beszéd és buzduló érzéssel bizakodtak a következő napban és vígan láttak az estebédhez.

Amíg a trójaiak vidáman töltötték az estét, addig a görögök szomorúan gyászolták Patroklosz halálát.

Akilleusz ünnepélyesen megfogadta, hogy addig nem nyugszik és nem fogja barátját a sírba követni, amíg el nem hozza Hektor fejét és fegyverzetét és méltó engesztelésül tizenkét trójai ifjút akar Patroklosz máglyáján áldozni.

Thétisz ezalatt elhozta Hefaisztosztól Akilleusz számára az új fegyverzetet és Akilleusz felöltötte azt és azután magához hívta a görög hősoket tanácskozásra. Mikor Agamemnon, Odisszeusz és Diomédesz leültek, Akilleusz békejobbot kínált Agamemnonnak.

A görögök fővezére boldogan ragadta azt meg, belátta, hogy miben hibázott, azután gazdag engesztelő ajándékot hordatott Akilleusz elé. Hét háromlábú üstöt, tizenkét paripát, hús fényes medenczét, tíz talentum aranyat, hét szorgos, ügyes rabszolgát s végül bevezették a sátorba a rózsásarcú Brizeiszt.

Amikor Brizeisz belépett Akilleusz sátrába s ott meglátta Patroklosz holttestét, földre vetette magát a halottnál s úgy zokogott:

— Ó, Patrokloszom, készséges, kedves, hű barátom, amikor elhagytalak a sátorban, még éltél s most, hogy visszatérek már halott vagy.

Amíg a többi hős az estebéddel táplálta erejét, Akilleusz nem evett semmit, a bánat nem engedte.

Maga Zeusz is megsajnálta és Pállasz Athéné leszállód a szomorú hőshöz s ne hogy éhség, szomjúság elcsigázza, nektárt és ambróziát adott neki.

Másnap Akilleusz harci szekere állott s elhajtattott a csatatérre. Zeusz ekkor összehívta az isteneket és megengedte nekik, hogy újra részt vehessenek a harczban; mert hogy Akilleusz visszatért a harczolók közé, végük volna a trójaiaknak, ha az istenek nem segítenék.

Héra, Athéné, Pozeidon, Hermész, Hefaisztosz, a görögök táborába sietett, Aresz, Apollon, Artemisz, Afrodite, Letó, Xanthosz, a folyam isten a trójaiak pártján küzdött.

Mindjárt a harcz elején, Hektort kereste Akilleusz; Apollon, hogy Hektorról elhárítsa a veszedelmet, trójai harcos alakjában buzdította és rávette Éneást, hogy szálljon szembe Akilleuszszal.

Az istenek érdeklődtek a két hős iránt és mindnyájan Éneás és Akilleusz viadalára figyeltek.

Mindkét hős dárdát vetett egymásra, de czélt tévesztett mind a kettő. Akilleusz kardot rántott s úgy támadt, míg Éneás roppant nagy követ emelt, amit két ember is alig bírt és azzal sújtott Akilleuszra, de azzal nem sérthette meg, így veszedelmessé vált helyzete, biztos halál várt reá Akilleusz kardvasától.

Ekkor beleavatkozott Pozeidon, aki bár a görögök pártján állott, mégis megsajnálta Éneást.

— Apollo csábította el, hogy szálljon szembe Akilleuszszal, de én sajnálom és megmentem — szólt Pozeidon; azonnal sötétséget borított Akilleusz szemére, Éneást pedig messzire hátra vetette a trójaiak sorai mögé, ahol megdorgálta, amiért oly vakmerő s elbizakodott, hogy Akilleuszszal akar küzdeni.

— Jövöre kerüld őt, bárhol találkozol vele.

Ekkor levette Akilleusz szeméről a sötétséget, a hős bosszankodott, hogy Éneás megmenekült a kezei közül.

Amig habozott, hogy merre támadjon, Hektor akart ellene törni, de Apollon visszatartotta és intette, hogy vonakodjék a rettenthetetlen hőstől.

Hektor elvegyült a trójaiak soraiba, amire Akilleusz a küzdők közé rontott és roppant mézárálással öldöste a trójaiakat. Ott akadt eléje Poli-dórosz Priamusznak legfiatalabb, legkedvesebb fia.

Akilleusz egyetlen lándzsadőfessel megölte az ifjút, aki nyomban meg-

halt. Amikor ezt meglátta Hektor, nem volt többé hatalom, mely vissza tarthatta volna, hogy ne rohanjon Akilleuszra.

Amikor a rettenthetetlen görög hős meglátta Hektort, gyűlölettel kiáltott reá:

— Jer, jer, hogy a halált elérhesd mihamar!

— Ne sértegezzük és gyalázzuk egymást szavakkal — szólt Hektor — tudom én, hogy hatalmasabb, erősebb vagy nálam, azért mégis reménykedem, hogy az istenek megsegítenek, hogy elraboljam életedet, — e szóval teljes erejéből vetette dárdáját a görög hősre, Athéné elvette erejét a lökésnek, hogy a lándzsa erőtlennül hullott Akilleusz lába elé. Nyomban támadt Akilleusz, dühöngő kiáltással rontott ellenére, de Apollo ködbe burkolta kedvencét és elrántotta Akilleusz útjából. Négyszer szúrt Akilleusz a ködbe, de Hektor sértetlen maradt.

— Ezúttal elmenekültél előlem — kiáltotta Akilleusz — de majd reád találok ismét, akkor nem szabadulsz!

Azzal ismét a tömegekre csapott és azok közt ölt, gyilkolt, futottak előle, aki tehetett a Xanthosz folyó hullámaiba menekült, de Akilleusz oda is követte őket és vérükkel pirosra festette a folyó habját. Mikor már belefáradt az öldöklésbe, akkor egymás után fogta el az ifjakat és megkötözte őket, hogy Patroklosz máglyáján feláldozzon tizenkettőt. Mikor már megvolt a tizenkét foglya, újra a folyóhoz rohant, amelytől ép akkor igyekezett a partra Priamusz fia, Likaon, aki fegyvertelenül állott Akilleusz előtt s mikor annak gyűlöletesen pillantó tekintetét meglátta, leborult előtte, átfogta a térdét és úgy kért kegyelmet.

— Már megölted bátyámat, Polidoroszt, kímélj engem, kegyelmezz; én és Hektor nem egy anyától származunk, kegyelmezz!

— Ne fecsegej dőre, kegyelemről; amíg Patroklosz élt, osztottam én is kegyelmet, most már nem kímélek egyetlen trójait sem, a legkevesbé Priamusz fiát. Meg kell hallnod! Mit jajongsz! Meg kellett hallnia Patroklosznak is; én is, aki hatalmas és ifjú vagyok, hamarosan megfogok halni.

Akilleusz kétélű kardját mélyen Likaon torkába vágta, az ifjú azonnal meghalt. Holttestét Akilleusz bedobta messze a folyóba s azután folytatta az öldöklést.

Xanthosz — a folyó istene — szidalommal fordult Akilleusz ellen, mert úgy megtölti árját halottakkal, hogy már nem tud medrében tovább folyni.

Akilleusz nem hallgatott rá, ismét a folyóba ugrott és az abba menekülőket öldöste.

Xanthosz haragjában hatalmas forgatagot támasztott. Akilleusz minden erejéből menekülni igyekezett, de nem tudott. Az ár újra meg újra elborította.

Akilleusz kétségbeesetten fohászzkodott Zeuszhoz és kérte, hogy segítse ki az örvényből.

— Oh, bár inkább haltam volna meg Hektor keze által, minthogy így, a vízben gyalázatos halállal végezzem be életemet.

Pozeidon és Athéné emberi alakban segítségére siettek, megragadták karjánál és kihúzták a v-szedelmes örvényből. Azután biztatták, hogy térjen vissza a harctérre és ölje meg Hektort.

Akilleusz visszament a csatába és rettenetes fegyvere megfutamította a trójaiakat.

Priamusz a bástyáról nézte a küzdelmet. Mikor menekülni látta a trójaiakat, megparancsolta, nyissák fel a kaput, hogy a menekülők befuthassanak, de utánuk nyomban zárják be.

Senki sem mert megállani és vele szembefordulni, csak az egyetlen Agenor, aki megállott és a feléje rohanó Akilleuszra dárdát vetett, mely nagyot csendült a görög!iős vértzetén, de őt magát nem sértette meg. Mikor azután Akilleusz dobott dárdát Agenorra, Apollon félretolta, ködbe burkolta Agenort, ő maga pedig felvette az Agenor alakját és — hogy elcsalja Akilleuszt a kapu alól — futott előle.

Egyre messzebb-messzebb futott Trója kapujától, melyen ezalatt a menekülők a városba juthattak.

Mikor messzire elcsalta, így szólt hozzá:

— Miért üldözöl — te halandó — engem, a halhatatlant? Nem tudod, hogy én isten vagyok; mialatt üldözöl, a trójaiak mind elmenekülnek falaik mögé.

— Miért csaltál így meg, kegyetlen isten? Szívesen megboszúlnám magam, de nem tehetem.

Azzal megfordult s visszarohant Trója kapuja felé, ahol Hektor állott s várt reá.

Priamusz látta a közeledőt és aggodalommal lekiáltott hatalmas fiához:

— Hektor, drága fiam! Ne várd be egyedül — társak nélkül — a rettenetes hőst, hogy el ne érjen végzeted Akilleusz kezétől, mert ő erősebb nálad. Jer be a biztos falak mögé, hogy megmenthesd Trója fiait és leányait, hogy ne adj alkalmat Akilleusznak, feletted diadalt ülnie, hogy el ne veszítsd szép életed. Könyörülj rajtam, — nyomorult öregen — akit agg napjaiban sújt Zeusz azzal, hogy elragadja tőle gyermekeit.

Míg Priamosz így könyörgött, kétségbeesésében haját tépte, vele jajongott felesége is, ő is kérte Hektort, hogy jöjjön vissza.

Hektor azonban nem hajtott szavukra és biztatta magát, hogy ne térjen vissza, hanem álljon helyt.

— Jaj volna nekem, ha most a városba menekülnék, gúnynyal fogadnának a trójai férfiak és nők. Én szembeszállók Akilleuszszal s vagy győzök, vagy meghalok.

A trójai ásatásoknál napfényre került emlékek.

1. Hámas pohár — 2. Kétfüülű nagy agyag pohár. — 3. Kétfüülű serleg. — 4. Egyfüülű serleg — 5. Öntő-minta csillámpalából. — 6. Csúcsos szájú agyagkorsó. 7. Vízító alakú agyagedény.

Ekkorra közel ért már Akilleusz, vállán ott volt a rettenetes, halált osztó dárda. Fegyverzete csillogott. Hektor szíve megdöbbsen és futásra kényszerítette.

Peleusz fia — Akilleusz — utána iramodott és így háromszor kerülték meg Tróját.

Mikor negyedszer indultak a vár körül, leszállóit Athéné, Akilleuszhoz lépett és szólt neki:

— Hektor nem menekülhet előled, de állj meg, s pihenj, majd rábeszélem, hogy szálljon szembe veled.

Akilleusz azonnal megállott.

Athéné pedig Hektor egyik öcscsének alakját öltötte magára s így szólt a trójai hőshöz:

— Kedves bátyám! Látom, mennyire szorongat Akilleusz, de most ketten — egyesülten; támadjuk meg őt.

Hektor boldogan üdvözölte öcscsét, aki bátran kijött miatta a biztos falak közül s azonnal indultak Akilleusz ellen.

— Nem futok tovább előled, Akilleusz — szólt Hektor. — Szembe szállók, megvívok veled s vagy győzök, vagy meghalok Fohászodjunk azonban előbb isteneinkhez s fogadjuk meg, hogy bármelyik marad győztes, nem gyalázza meg ellenfele holttestét, hanem — csúfolatlan — kiadja az övéinek.

— Ne beszélj előttem fogadalomról, szövetségről. Valamint ember és oroszlán közt, bárány és farkas közt nem lehet szövetség, úgy nem lehet az közöttünk sem.

Akilleusz gyorsan Hektorra vetette dárdáját, de az lehajolt és a feje felett futott el a fegyver. Hektor felegyenesedett, de már ezalatt Pállasz Athene visszaadta Akilleusznak a lándzsát, anélkül, hogy Hektor látta volna azt. Most a trójai hős vetette a dárdát, de az visszapattant Akilleusz sisakjáról.

Hektor bosszúsan akart öcsce dárdája után nyúlni, de amint körül néz, nem látja sehhol és ekkor tudta meg, hogy az istennő űzött vele csalfa játékot.

Kirántotta kardját s úgy rontott Akilleuszra. De annak kezében volt, már dárdája és amint Hektor a karddal közel jött, ő a dárdával támadt, melylyel keresztülszúrta a Hektor nyakát, ott, ahol az ércpánczél nem fedte.

Akilleusz diadalmas hangon kiáltott:

— Mióta Patrokloszt megfosztottad fegyverzetétől, nem féltél semmitől mert rólam tudtad, hogy távol vagyok a harcztól, de én boszút álltam Patrokloszért s most elestél csapásom alatt.

„S míg téged ebek, varjak tépnek széjjel,
Mi őt eltemetjük szép nagy ünnepélylyel!

Trója kiásott várfalai.

Hektor könyörgött Akilleusznek, hogy adja ki váltság díj ellenében holttestét a trójaiaknak.

„Atyádnak, anyádnak emlékezetére
 Akilleusz, ne bocsáss ebek ételére.
 Rezet, aranyat fogadj váltságul magadnak,
 Mit testemért, atyám, anyám bőven adnak:
 Add visszavinniük Trójába testemet,
 Magam népe máglyán ott hadd égesse meg!

Akilleusz azonban durván megtagadja és visszautasítja Hektor kérését mire az haldoklásában megjósolja Akilleusz elestét.

„Vasból van a szíved, de el ne bízd magad,
 Az istenek keze te veled is szabad.
 Páris és Apollón értem boszút állanak
 A skáji kapuknál nyilaikkal várnak.

Szavai után elborult előtte a világ és a halál lezárta szemét, lelke pedig leszállott az alvilágba.

Akilleusz ekkor elszedte Hektor fegyverzetét; görög harcosok jöttek oda és csodálták Hektor hatalmas alakját.

Akilleusz lándzsájával keresztül ütötte Hektor bokáját, szíjat húzott bele, kocsijához kötötte és körül hajtattott Trója falai alatt.

Bent Trójában sírt, zokogott az egész nép. Priamusz, mint az örült, kiakart a várból rontani s amikor nem hagyták, a földre vetette magát s úgy kérte a körülötte levőket, hogy bocsássák ki:

Hagyjatok barátim, bocsássatok engem,
 A görög hajókhoz engedjetez mennem,
 Könyörgök annak a kegyetlen embernek,
 Hátha megszán, látva baját vén fejemnek,
 Hiszen neki is van atyja . . .

Akilleusz ez alatt elvonszolta Hektor testét a görög táborba, oda ahol Patroklosz holtteste állott, amit Thétisz olyan szerrel kent be, mely a feloszlástól megóvta.

Patroklosz holttesténél Akilleusz elégedetten, diadallal szólt a halott szelleméhez:

Hadesz tornácában Patroklosz örvendez,
 Ím, amit ígértem, teljességre ment ez,
 Mert Hektort megöltem, ide is vonszoltam,
 Ebek elé szántam a tetemét holtan,
 Tizenkét legdelibb trójai ifjúnak
 Feje, máglyád előtt oltja el boszúmat!

A következő napon meggyújtották Patroklosz máglyáját, Hektor holt-

teste pedig kint hevert a sátrak mögött elhagyott helyen, hogy a kutyák egyék meg.

Afrodite azonban távol tartotta a halottól a kutyákat, a halottat bekente jó illatos balsamokkal, Apollo pedig felhőt borított föléje, hogy a nap ki ne szárítsa.

Patróklosz hamvait Akilleusz arany hamvvederbe gyűjtette, sírba tette s meghagyta, hogy amikor ő is meghal, tegyék mindkettőjük hamvait közös sírba.

A temetés végeztével harcjátékok közt ülték meg a tort, mely után a görögök pihenni tértek. Nemsokára mély álomba merült az egész görög tábor, csak Akilleusz virrasztott fenn.

Gondolataiban vissza idézte az elmúlt, kedves időket, melyekben együtt mulatott barátjával. Majd felkelt és sétálni ment a tenger partján. Végül befogta kocsijába lovait, a kocsihoz hozzá akasztotta Hektor testét és háromszor Patróklosz sírja körül vonszolta. Apollon azonban a halottat megövtá a sérülésektől, mert betakarta a kecskebőrrel.

Az istenek — az égben — megszánták szegény Hektort és Zeusz megakarta bízni Hermészt, hogy titokban vigye el a görög táborból a halottat. Héra, Athéné, Pozeidon azonban ellenezték azt. Erre Zeusz elhívatta Tliétiszt — Akilleusz anyját — és felszólította, hogy menjen fiához s mondja meg neki, hogy az istenek neheztelnek reá, amiért vad, őrvongó dühében Hektor testét magánál tartja; vagy küldje vissza vagy, amikor váltságdíjat ígér érte az atya, adja oda.

Thetisz azonnal leszállott az égből fiához a táborba és elmondta neki Zeusz szavait, amire Akilleusz kijelentette, hogy aki váltságdíjat kínál a holttestért, annak kiadja.

Ezalatt Zeusz elküldte Íriszt Priamoszhoz és megparancsolta neki, hogy egy szolga kíséretében menjen el Akilleuszhoz és kínáljon váltságdíjat fiáért. Bátran mehet, Hermész fogja őt — az ősz királyt — a görög táborba vezetni.

Priamosz azonnal kész volt, hogy a görög táborba menjen. Felkészült; bement a házába a hol legdrágább kincsei voltak, oda behívta Hekábét és közölte vele, a Zeusztól jött üzenetet, hogy megválthatja kedves fiuk holttestét.

Hekábe azonban megrémült és nem akarta elereszteni Priamoszt, féltette Akilleusz haragjától.

Priamosz azonban nem hallgatott Hekábéra, hanem kinyitotta szekrényeit, drága kincseket, értékes holmit szedett elő, kocsiját megrakta s megvárta az estét s elindult egyetlen emberrel a tenger partja felé, ahol a görögök hajói állottak.

Útközben görög nyilas alakjában Hermész csatlakozott hozzájuk és ő lett vezetőjük.

Mikor Priamosz kérdezősködött az állítólagos görög harczostól, hogy kicsoda, micsoda, Hermész azt felelte, hogy ő íjász, aki Akilleusz szolgálatában áll.

Priamosz azonnal fia holtteste után kérdezősködött, mire Hermész megnyugtatta őt:

„Ó, öreg fiadat.
Nem lepték meg sem égi, sem mezei vadak,
Ott fekszik most is a hajók közelében,
Akilleusz sátránál, teste épségében.

Már tizenkettedik hajnal hasad rája
S még rothadás, féreg Hektort nem rongálja.
Igaz, hogy Akillesz, ha a hajnal derül,
Meg-meg hurczoltatja testét kegyetlenül.

A Patroklosz sírját vele körül járja,
De tetemeinek nincs ez ártalmára.
Semmi féle mocskok, semmi vérszeny, látnád
Teste frissességét, magad megcsodálnád.

Hermész kíséretében minden baj nélkül eljutott Priamosz Akilleusz sátra elé, melyet fenyőfákból építettek.

A sátorlakás körül nagy kerítés futott, melynek kapuját Hermész kinyitotta, kitarta s Priamosz bement azon.

Mihelyt bent voltak az udvaron, Hermes így szólt az ősz Priámosz királyhoz:

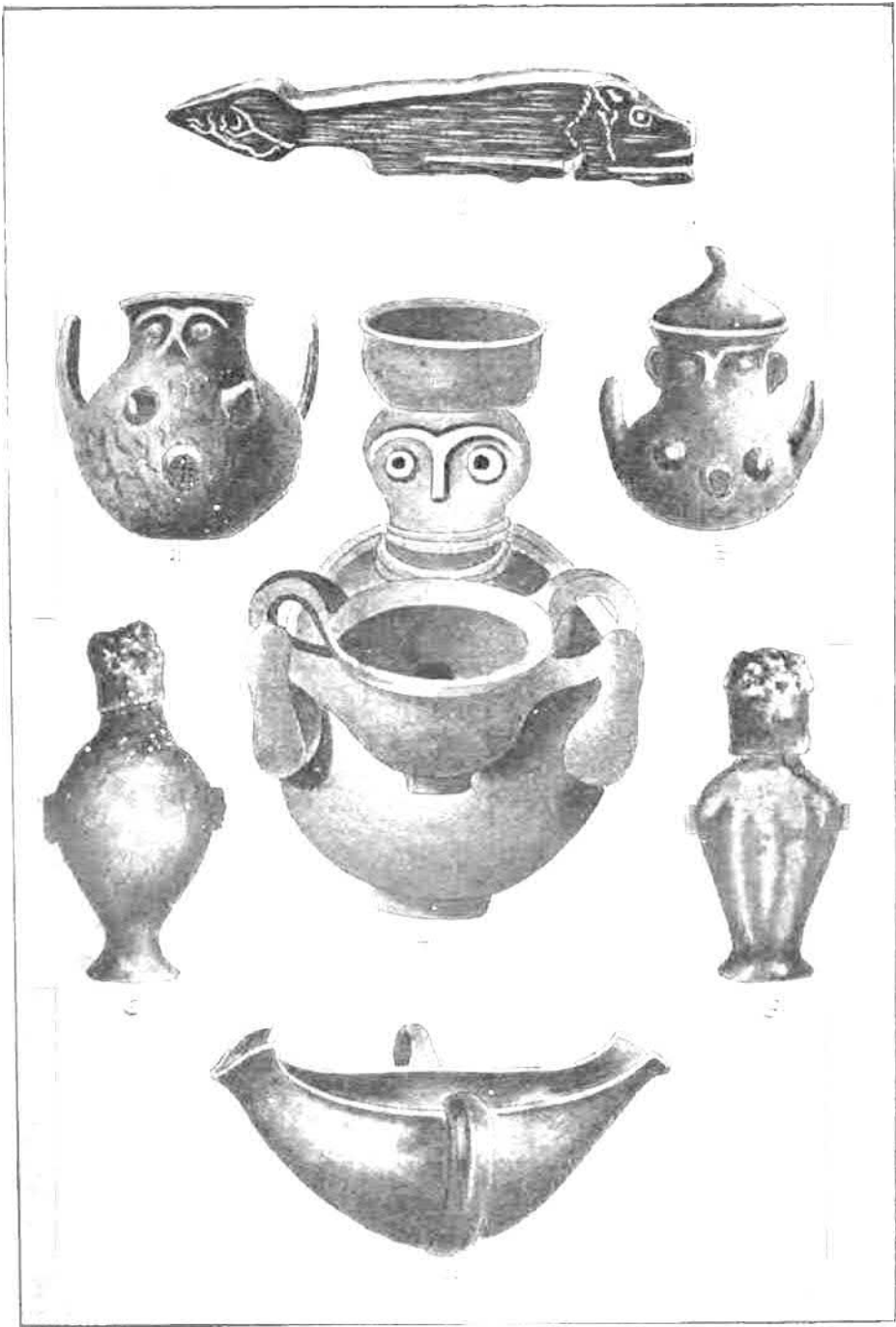
Halhatatlan isten járt ma, öreg, véled,
Zeusz akaratából Hermész volt vezéred,
De nem megyek tovább . . .

Hermész nem is maradt tovább, csak még megmondta, hogy mit csináljon és mit mondjon Akilleusznak, amikor kérni fogja tőle a fia holttestét.

Priamosz maga lépett be Akilleusz lakásába. A hős ép akkor végezte estebédjét. Egyedül volt, csak két cselédje szolgált körülte.

Priamosz észrevétlenül közeledett Akilleuszhoz, átölelte térdét és így könyörgött hozzá:

— Isteni Akilleusz, emlékezz atyádra s gondolj rá, én is atya vagyok és fiaim majd mind oda vannak. Mikor a görögök Trója alá jöttek, ötven fiam volt. Az ötvenből tizenkilencnek Hekábe volt az anyja, a többinek más-más feleségem. Azt, aki hivatva volt szülőföldjét megvédeni, azt te ölted meg. Eljöttem hát hozzád, hogy megváltsam tőled drága kincsemet, kedves fiam holttestét. Könyörülj rajtam, Akilleusz, könyörülj irgalomból, gondolj atyádra és irgalmazz. Én vagyok a világon a legszánandóbb atya, nálam nincs nyomorultabb lény, mert ajkaimhoz emelem azt a kezét' amely megölte gyermekemet.

A trójai ásatásoknál napfényre került emlékek.
 1. Él elefántcsontból. — 2. Tejettartó agyagedény. — 3. Fedeles agyagedény. — 4. Agyagedény, mely-
 mások (talán kimérok) edényt tartottak. — 5—6. Ezüst vázák. — 7. Aranyserleg, mely fél kiló-
 nál nehezebb szinaranyból készült.

Akilleusznak megesett szíve az ősz Priamuszon, kézen fogta, felemelte és vigasztalással, gyöngéd feddással szólt:

Ó, te boldogtalan, mely sokat szenvedtél!
De vas a szíved, hogy ide merészkedtél,
Olyan ember elé, egyedül egymagad
Ki sorra leölte sok erős fiadat.

Akilleusz azután saját sorsáról emlékezett meg, hogy őt sem fogja atyja viszontlátni, mert ő is el fog esni Trója alatt. Azután megparancsolta a szolgáinak, hogy Hektor holttestét mossák meg szép tisztára és tegyék fel Priamosz szekerére.

Mikor a holttest tiszta volt és a kocsira emelték, maga Akilleusz segített: de könyek tolultak szemébe s úgy mondta:

Patroklosz a sírban tenéked ne fájjon,
Hogy atyjának Hektort én visszaajánlom,
Mert nagy váltságdíjat vettem érte tőle
Ami téged illet megadom belőle.

Akilleusz azután ismét a lakásába vezette be Priamoszt és megvendégelte.

Amint Priamosz elfogyasztotta az eléje adott ételeket, italokat, kérte Akilleuszt engedje meg neki, hogy kissé ledüljön, mert már egészen kimerült; mióta fia elesett, azóta még nem aludt.

„Sűrű siralmimban ültem elepedten,
Udvaromon sárban, szemétben fetrengten.
Köny volt a kenyerem, italom siralom
Azóta ez első ételem, italom.

Akilleusz azonnal ágyat vettetett Priamosznak, még pedig olyan helyre, ahol meg nem látnák, ha esetleg görög vezérek jönnének lakásába.

Mielőtt Priamosz lefeküdt volna, megkérdezte tőle Akilleusz, hogy hány napig akar Hektorért gyászünnepséget tartani, azalatt ő is nyugodna és a hadseregnek megtiltaná a hadakozást.

Priamosz tizenegy napot kért, az elsiratásra, temetésre, torra, sírhalom emelésre.

Akilleusz azonnal megadta, a nyugágyhoz maga vezette kézen Priamoszt, aki hamar, mélyen elaludt.

Hermész azonban nem hagyta, hogy az ősz Priamosz az egész éjen át aludjék, hanem álmában figyelmeztette, hogy ha rávirrad, nem fogja tudni elvinni fiát.

Priamosz erre felébredt, felkeltette szolgáját és még a sötétben elindultak Akilleusz házától. Hermész elvezette az ősz királyt s kocsiját a

Xantosz folyóig, ott azután magára hagyta őt, ő pedig felment az Olimpósra.

Trójában senki sem sejtette Priamosz érkezését, a városban csak Kaszszandra, Priamosz királynak jós lelkű leánya járt fent a magas tornyon s várta vissza atyját. Messzire volt még Priamosz és kocsija, amikor Kaszszandra már meglátta és hangos szóval felébresztette az alvókat, híri adta az egész városban a holt Hektor testének hazaérkezését. Egyszerre üres lett minden ház, pár perez alatt talpon volt minden ember, s a kapu felé tolongott.

A megtört Hekábe állott legelői, Hektornak anyja, haját tépte keservében s mikor a kocsit meglátta, oda rohant, fiára borult és hangosan zokogott.

Priamosz alig tudott előre haladnia és kérnie kellett a népet, hogy majd Hektor ravatalánál keseregjen és hagyja, hogy ő előbb fia testét a királyi palotába felvihesse.

Mihelyt Hektor a ravatalon feküdt, kitört a jajongó panasz. Ott zokogott anyja, hitvese, Helena, az asszonyok serege.

A trójaiak bátorságban hagyták el a várost, hogy az erdőből fát hozzanak Hektor máglyájához.

A gyászünnepség és halotti tor zavartalanul rendben folyt le, összesen kilencz napig tartott*

Hektor temetése után a harcz újra kezdődött és még sok csatározás, sok véres viadal fogasztotta a két ellenség véréit.

Akilleusz azután is dicsőséges győzelmeket aratott és növelte a már úgylis roppant híret, dicsőségét

A trójaiaknak segítségére érkezett Penthezilia — az amazon királyné hős amazonjaival.

Az amazon királyné híres bajvívó volt és sok hős elesett már kezétől. Harcvágyát ingerelte a híres Akilleuszszal való mérkőzés. De Akilleuszon nem tudott győzedelmeskedni és a hős halálra sebezte a bátor és erős amazon királynét.

Mikor az elhaló királyné szépségét Akilleusz meglátta, egyszerre fel lángolt szívében a szerelem és utána mély bú, komorság támadt lelkében, mert maga ölte meg azt, aki iránt szerelemre gyuladt.

Szerelmi bánatában Therzitesz — aki mindég gúnyolta és csúfolta — gunynyal addig ingerelte, míg Akilleusz úgy leütötte, hogy Therzitesz holtan rogyott össze.

* A trójai háborúról eddig elmondott történet, tárgya a világ leghíresebb hőskölteményének (eposz): az I l i á s z-nak, melynek halhatatlan mestere Homérosz. Az itt idézett verssorok Baksay Sándor fordításából valók. Baksay fordításának az az érdekessége, hogy a világhírű eposzt alexandrinusokban fordította. — Kiadta a Magyar Tud. Akadémia.

A gyilkosságért Akilleusznak száműzetésbe kellett mennie Leszbosz szigetére, ahonnan csak akkor térhetett ismét vissza, amikor a vérvádtól megszisztult.

Visszaérkezése után újabb harci dicsőséget fűzött régi diadalaihoz. Több kiváló hőssel küzdött és mindég diadalmas maradt.

A legyőzhetetlen hős azonban Trójánál mégis halálát lelte; ő, aki annyi derék hőst küldött az alvilágba, aki sebezhetlen volt, végül mégis fegyvertől esett el.

Akilleusz meglátta Priamosz királynak bájos, szép leányát Polixénát és első látásra szerelmes lett bele. Szerelme nagy erőt vett szívében és a hős azt vallotta, hogy nem tud a szép Polixéna nélkül élni. Képe szüntelenül szeme előtt lebegett s mikor nem tudott érzelmén erőt venni, megkérte a leány kezét az ősz Priam usztól.

Csábító ígéretet tett. Ha Priamosz neki adja Polixénát, kész elhagyni a görögök táborát, sőt hajlandó ellenük védeni Tróját.

A hős ép erről beszélt az ősz Priamoszszal, amikor Páris hátulról orozva Akilleusz sarkába lőtte nyilát, ép oda, ahol a Stix folyó vize nem érte, ahol anyja tartotta, ahol tehát sérthető volt.

A halálra sebzett hős körüli heves harcz támadt, a görögök megmen-tették hatalmas hősiüket attól, hogy az ellenség kezébe essék.

Akilleusz megígértette híveivel, hogy hamvait Patrokloszszal közös sírba teszik be, amikor pedig Trója elesik, sírján feláldozzák szerelme tárgyát, Polixénát.

A görög sereg legkitűnőbb hőseit nagyszerű gyászszertartással temették el. A temetésnél szokásos harczjátékban a sereg minden kitűnő hőse részt vett, mert Thétisz, Akilleusz anyja, Akilleusz fegyverzetét tűzte ki díjul annak, aki a halotti harczjátékokban az első győztes lesz.

A legkiválóbbak voltak Ajax és Odisszeusz, kettőjük közül egyiket illetve a drága, becses díj. Agamemnon és Menelaosz, Odisszeusz javára döntött.

Ez az ítélet Telápion fiára, a derék Ájaxra végzetes volt, mert abból eredő bánatában, hogy a fegyverzetet nem ő nyerte el, megtébolyodott és előbb örülten járt-kelt a táborban, majd pedig saját kardjába dőlt és úgy ölte meg magát.

A harcz Trója alatt Hektor, majd Akilleusz halála után is csak úgy folyt tovább, mint az előtt, döntő eredményük a csatározásoknak azonban nem volt.

Végre az a hiedelem erősödött meg a görögökben, hogy Tróját addig nem lehet bevenniük, amíg a városban van a Palládium, Pállasz Athénének fából való szobra, mely az égből esett Trójába.

A görög vezérek tanácsot ültek és elhatározták, hogy elfogják raboltatni Trójából, csak az volt a nehéz kérdés, hogyan fogják azt a feladatot megoldani.

A trójai háború néhány kiváló hőse.
Menelaosz, Páris, Diomédész, Odüsszeusz, Nesztor, Akilleusz, Agamemnon.

Odisszeusz vállalkozott, hogy ő majd elhozza; a hősök meg is bízták azzal.

Itáka ura, Odisszeusz, maga mellé vette Diomédeszt és egyik éjszaka megmászta Trója falát; mindketten oda lopóztak, ahol a falban őrizték a szent ereklyét, annak őreit hirtelen megölték, a Palládiumot magukhoz vették és gyorsan távoztak ugyan arra, amelyről a várba jöttek.

A Palládium elrablása után azonban még mindig nem bírták a várost sem bevenni, sem megadásra kényszeríteni; hasztalan volt minden ostrom.

A görögök legravasabb fejedelme végre végromlást hozó cselet eszelt ki. Tervét elmondta a görögöknek, a hadi tanácsnak, mely a ravasz tervet kitűnőnek találta és kiviteléhez mindjárt hozzá is fogott.

Pállasz Athéné segítségével óriási nagy falovat építettek, amely belül üres volt, úgy, hogy benne kényelmesen elfért ötven harcos.

Mikor a nagy fa-ló készen volt, elhelyezkedett benne az ötven vitéz. Közöttük volt Odisszeusz, — aki a cselet kieszelte, akinek tehát vezetőnek kellett lennie — és Menelaosz, aki égett a vágytól, hogy minél előbb megtalálhassa hűtlen feleségét.

A görögök roppant falovat éjjel odavontatták Trója kapuja elé, azután visszatértek hajójukra, felszedték horgonyukat és elvitorláztak a közeli szigetek mögé, oly messzire, hogy Trójából ne láthassák őket.

A trójaiak másnap — mikor felébredtek és tekintetüket a tenger felé vetették — nem látták többé a görög hajókat és bármerre kereste szemük azokat, nem találták.

Újjongás, diadalkiáltozás, hangos öröm töltötte be a várost, megnyíltak a kapuk s a trójaiak mind kiözönlöttek a mezőkre, rétekre, a falak alá.

A tenger felé eső ka pú előtt új meglepetés várt rájuk: a roppant fa-ló. A trójaiak megbámulták a roppant nagy falovat, nem tudták mire magyarázni. Sokan azt mondták, hogy be kell húzni a városba, fel kell vinni a várba. Mások aggodalmaskodtak, hogy, hátha valami csel rejlik a mögött.

Mialatt a trójaiak tanácstalanul tanakodtak, megérkezett a városból — a főpap: *L a o k o o n*, aki — amikor azt hallotta, hogy a trójaiak a városba akarják vinni a falovat — aggodalmasan kiáltott a tömegre:

— Hát oktanok vagytok, trójaiak! — hangzott szava — hát csakugyan elhiszitek, hogy a görögök elvitorláztak és elhiszitek, hogy a görögök hátra hagynak olyan ajándékot, ami mögött nem rejlik valami ravaszság? Féljete a görögöktől, még amikor ajándékot adnak is! Hát nem ismeritek Odisszeuszt? Vagy görögök rejtőznek ebben a lóban, vagy más valami csel, ravaszság rejlik az ajándék mögött.

Laokoon erre lándzsát dobott a fa-lóba; a dobás mély, kongó hangot adt s még valami csörgés is hallatszott.

A trójaiak azonban ezt nem vették észre, rajtuk is beteljesedett a szó igazsága, hogy akit az istenek meg akarnak büntetni, vaksággal verik meg.

Alig vetette Laokoon lándzsáját a falóba, amikor trójai pásztorok görög ifjút czipeltek a kapu elé.

A görög ifjút Zinonnak hívták, aki szándékosan jutott a trójai pásztorok fogságába, amit azok persze nem vettek észre, hanem azt hitték, ők fogták el.

— Ó, istenem mi lesz velem, — kiáltotta Zinon és jajgatott, mialatt a trójaiak nagy körben körül állották — a görögök elüldöznek, a trójaiak fenyegetnek. Hanem bármi történiük is velem elmondom nektek az igazságot, úgy amint van. Az én nevem Zinon, görög vagyok, de menekülnöm kellett a táborból, mert megsértettem Odisszeust és boszúja halálra keserett. Ha megkegyelmeztek nekem, elmondom nektek a faló titkát.

A görög azonban ravaszul nem a lóról beszélt, hanem előbb magáról, hogy a trójaiak bizalmát teljesen megnyerje.

— A görögök már régen haza akartak hajózni — mondta Zinon — de folyton tartott a vihar, nem mozdulhattak. Végre jóslatot kértek Apollontól, aki azt a választ adta, hogy csak véráldozat biztosíthatja a szerencsés hazautazást. De kérdés, kit áldozzanak fel, Odisszeusz felszólította Kalkászt, hogy az istenek nevében nevezze meg a feláldozandót. Kalkász tiz napig nem válaszolt, végül a tizenegyedik napon engem nevezett meg. Kitérték a napot, melyen a feláldoztatásomnak meg kellett volna történnie, de én megszöktem a rettentő halál elől. Ne bántsatok ti, ha már elmene-külhettem egyik halál elől, ne várjon itt reám a másik.

Zinon mindezt olyan meggyőzően mondta el, oly irgalmat esdeklő hangon fordult a trójaiakhoz, hogy azok hittek neki.

Priamusz megparancsolta, hogy oldozzák fel kötelékeit s azután megparancsolta neki, hogy mondja el a nagy faló titkát.

Ti is tudjátok, — kezdte el Zinon — hogy a görögök legnagyobb reménységüket a Palládiumhoz fűzték, de tévedtek, mert amióta Diomédesz és Odisszeusz elrabolták a Palládiumot, Paliasz Athéné megnehezte és teljesen elfordult a görögöktől. Mikor az ereklyét a görögök a táborban felállították, az villámló tekintet vetett jobbra-balra, nagy verejékcseppek futottak rajta végig és — a legnagyobb csodára — háromszor felugrott a földről. Kalkász erre azt mondta, hogy a görögök gyorsan készüljenek haza, Argoszban kérjenek új jóslatokat és csak azután térjenek vissza Trója leigázására. Kalkász volt az, aki tanácsolta, hogy az elrabolt Palládium helyett ezt a falóval készítsék és hagyják itt. Megfogadták a szavát. De hogy ti be ne húzhattok a városba, oly nagyra csinálták, hogy a kapun be ne férjen, mert ha bejut a városba, akkor a város meghódíthatatlan lesz, de ha megsértitek, eldaraboljátok a falóval, végső romlás, pusztulás vár reátok.

A trójaiak botor hiszékenységét csakhamar újabb különös jelenség még megerősítette.

Héra attól tartott, hogy Laokoon — aki már előbb is olyan határozottan ellenezte a fa-ló bevitelét — tovább is erősködni fog és még felfedezi a fa-ló vádi titkát, tehát ártalmatlaná akarta tenni.

A tenger felől két óriási nagyságú és tüzes tekintetű kígyó közeledett. Mindkettő nagy gyűrűkben, rémületes sebességgel tartott a kapun felé, a trójaiak megrémülve futottak szét, a két kígyó azonban Laokoonra és két fiára vetette magát.

Laokoon ép az oltárnál áldozott Pozeidonnak, amikor a két szörny reá és két fiára csavarodott.

Laokoon és két fia minden erejét megfeszítette, hogy a kígyó gyilkoló szorításától megmeneküljön, de hasztalan volt; mint a vaskarikák, úgy szorították a kígyók. Harapásuk mérges, szorításuk összezúzó volt.

Laokoon és fiai kétségbeesetten kiáltottak, de nem sokáig, mert az undok szörnyek hamar végeztek velük.

Mihelyt a két kígyó megölte áldozatait, a várba csúszott és Pállasz szobra alatt bujt el.

Most már rendíthetetlenül elhitték a trójaiak, hogy a fa-ló Paliasznak kedves és mert Laokoon megsértette azt, azért büntette az istennő halállal.

Hozzáfogtak tehát a faló behurczolásához. Görgető fákat raktak a talpa alá, ifjak, öregek egyaránt segítettek, hogy a roppant faalkotmány minél hamarabb bent legyen a városban. A kapúnál le kellett rontani a falat, hogy a faló valahogy beférjen. Mégis négyszer akadt meg és mind a négyszer fegyvercsörgés hallatszott a ló belsejéből, de a trójaiak nem ügyeltek reá. Az öröm, mely eltöltötte a trójaiakat, el is vette eszüket s vakon rohantak vesztükbe.

Az egész napon át táncz, zene, vigalom tanyája volt minden utcza, minden ház.

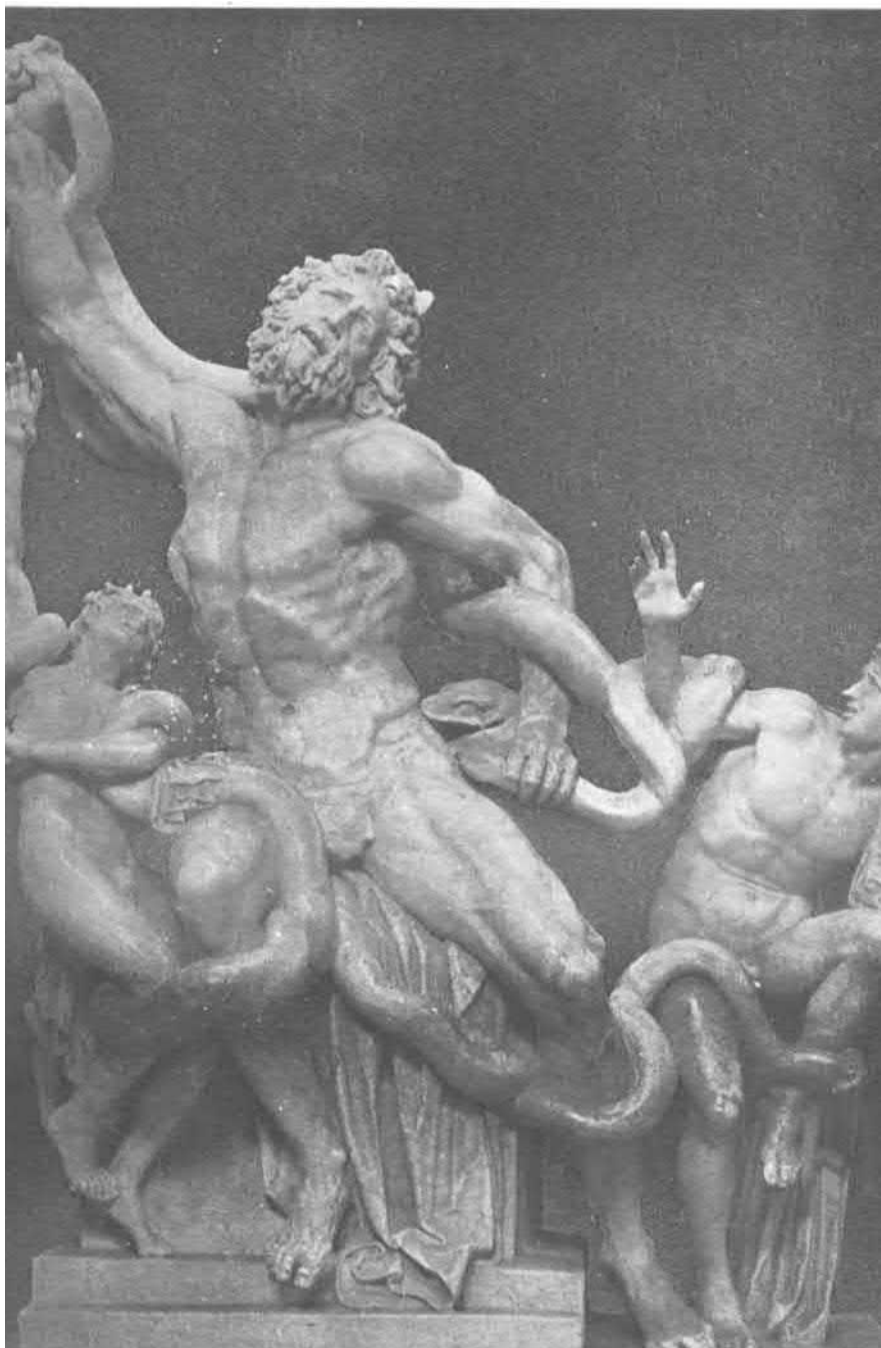
Késő éjszakáig tartott a város mulatása. Ekkor a táncztól kifáradt, bortól mámoros vigadók lenyugodtak, s amily zajongó volt a város előbb oly csendes, néma, hangtalan lett azután.

Aludt a polgár, az ősz király s az őr a bástyatornyokon. Aludt egész Trója — csak egy ember volt ébren.

Ezalatt az éj sötétjében visszatértek a görög hajók, újra horgonyt vetettek Trója alatt s harcosaik gyors menetben közeledtek a város elé.

Bent a városban a sötétben óvatosan osont végig az utczákon az az, egyetlen ébren levő ember — Zinon.

A falóhoz lopózik; ismeri annak rejtek ajtaját, tudja, hogyan kell azt kinyitnia.

Laokoon és a kígyók

A faló gyomra megnyílik és egymásután jönnek elő az abban rejtőzött görögök, élükön Odisszeuszsal.

Az ötven harcos előbb a város őreit támadja meg és megöli álmában, azután kinyitja a kapukat és bebocsátja a fal előtt várakozó görög sereget.

Mikor a sereg bevonult, megkezdődött a rettenetes éjszaka, az öldöklés éjszakája.

A görögök berontottak a házakba és öldökölték az alvókat, már tömérdek trójai lelte halálát, amikor Hektor véres árnya megjelent álmában Éneásnak.

Hírül adta neki, hogy Trója elveszett, keljen fel, vegye magához Hesztiának, az örök tűz istennőjének a szobrát és meneküljön vele s alapítson messze más vidéken új várost.

Hektor árnya eltűnt; Éneás felriad álmából, felrohan a háza legmagasabb tetejére és amint felér, rettenetes kép tárul eléje, lángban áll Trója. Körül már omlanak be a házak, melyek a tűz martalékai lettek. Rémületes hangok hatnak fel a magasba, a várost egyre jobban világítja meg a főlebb lobogó lángtenger.

Éneás eszeveszetten rohan le, fegyvert ragad, de első percekben azt sem tudja, mit kezdjen a fegyverrel, de lelkét sarkalja a vágy, hogy csapatot gyűjtsön hirtelen, azzal a várba rohanjon és elkeseredetten harcoljon, amíg fegyvercsapások alatt elesik és meghal.

Mikora háza kapujából kilép, odaér Apollon főpapja, akitől meghallja, mi történik a városban. Annak szavai végkép harci lángba borítják Éneás lelkét és kirántott karddal rohan a harczba, melyről csak annyit tud, hogy vad öldöklés, gyilkolás.

Amint rohan, bátor csapatra bukkan, azt felszólítja, hogy kövessék a halálba.

Éneás hangja, elszántsága, boszút lihegő egész valója, fokozza a csapat bátorságát és vakon rohan Éneás után, aki a város közepére viszi őket, az utón, mindenfelé holttestek, hörgők, haldoklók, ami borzalommal és még vadabb elszántsággal tölti meg a rohanó csapatokat. Nem jut eszébe senkinek a haldoklónak vinni segítséget, úgysis halál vár minden élőre a városban, legalább az élők használják fel az időt, amíg rájuk kerül a sor, hogy öljék a támadó, orozva gyilkoló ellenséget, melynek nyomán a halál ezer alakja járt.

Amint Éneás csapata, az első görög gyilkoló csapattal találkozik, meglepetés éri; a görögök Éneás csapatját is görögnek nézik és barátságosan, de korholó szavakkal fogadják s szemükre vetik, mért érkeznek ilyen későn a hajóikról, mikor a többiek már rabolják, fosztogatják, gyilkolják a várost.

Éneás azonban nem felelt a barátságos szóra, amire az ellenséges csapat vezetője észreveszi a tévedést, meghökken, hátrál, abban a pilla-

natban rájuk tör Éneás meg csapatja és lesújtja, megöli, vagy tova űzi a görögöket.

A görögök tévedése útmutatást adott a trójai csapatnak. Az ifjak elszedték az elesettek paizsait, sisakjait, fegyvereit és így rohantak tovább. A görögök mindenütt társaiknak nézték őket és csak akkor vették észre, hogy ellenség van köztük, amikor azok már rajtuk ütöttek.

Rettenetes harcz támadt görög és trójai közt, amikor a görögök Minerva templomából Kasszandrát akarták elragadni. A görög fegyverbe öltözött csapatra a templomról a trójaiak így nyilakat szórnak; örült, kétségbeesett harcz támad a jó lelkű Kasszandráért, újabb meg újabb görög csapatok sietnek oda és a trójaiakat megtöri a túlnyomó erő; elesnek Éneás csapattából a legkiválóbbak; Éneás halált megvető elszántsággal, mint a harcz fergetege rontott a legvadabb tusák közé, nem óvakodott, nem kerülte a halált, de a sors még sem engedte, hogy elessék; majd oda hagyta a küzdő csapat romjait, mert Priamusz házához csalta a harci zaj.

Priamusz lakát a legvadabbul ostromolták; zúzzák, dőngették a kaput, ostrom létrákon akarták megmászni a falakat s fent elkeseredett harcz folyt.

Éneás ismerte a kis titkos bejáratot, melyen át Hektor felesége Andre-máke szokott a királyi apósához járni. Azon bement Éneás és felsietett egy magas toronyra, melyet a görögök nagy csoportja ostromol. Éneás többed magával a torony felső részeit megemelő vasakkal kimozdítja helyéből és lezudítja az ostromlókra, egész sereg ostromlót ölt meg a torony, de a halottak helyébe új csapatok nyomultak.

A bejáratot a legrettenetesebben ostromolják, elől jár Akilleusz fia, Pirrhusz, aki atyjától örökölt hatalmas erővel zúzza a kaput és rést tör rajta, melyen át belát Priamusz házába. A résen át csakhamar megnyitotta a kaput és betört Priamusz házába.

A palota-udvar közepén szent oltár állott, körülötte borostyán, az alatt, akörül mint a vihartól űzött galambok, egymás mellé szorultak és átkarolták a házi isteneket. Priamusz menyei és leányai. Oda rohant ki ősz Priamusz, fegyverbe öltözött, mint egykor ifjú korában.

Mikor Hekabe meglátta, rémülten kiáltott fel: micsoda iszonyú gondolat vett reá, hogy fegyvert olts magadra! Te nem védhetsz meg minket, nem védhetne meg maga Hektor fiam sem, ha még élne, jer ide, az oltár mellé, ha ez meg nem védhet, halj meg mindnyájunkkal.

Ezalatt a palota terméin át örült harczolással üldözte Akilleusz fia, Pirrhuszt, Priamusz fiát Politeszt, aki már több sebből vérzett; Pirrhusz. ahol éri, megragadja, beledöfi lándzsáját, de Politesz újra kiragadja magát és gyengülő erejével is tovább fut és Akilleusz újabb csapása elől az udvarba menekül, ahol szülei, sógornői és nővérei voltak együtt. Ott azután elhagyta ereje, összerogyott s meghalt; abban a pillanatban jelent meg a bejáratnál Pirrhusz, akit Priamusz királyi daczczal, szidalommal fogad, emlékezik

Akilleuszra és azzal összehasonlítja Pirruszt s azt mondja neki, hogy nem Akilleusz fia — és hozzá veti gyöngé karral dárdáját, amely Pirrusz vértetéről erőtlenül visszahull.

A sértett Pirrusz erre Priamuszhoz ugrott, megragadta a haját, az udvar közepén levő oltárhoz hurczolta és ott markolatig a szívébe döfte a kardját és boszút, pusztulást lihegő hangon kiáltotta:

„Eredj hát atyámhoz és vidd neki híriül, gonosz tettemet.

Éneás lelkét a pusztulás, gyilkolás, réttetes boszúval töltötte és megakarta ölni azt, aki minden romlásnak oka volt, Helénát; már indult is, hogy Heszitia templomában megkeresse, de ekkor eszébe jutott, saját háza népe, felesége és a fiacskája, atyja és nem törődött többé Helénával, hanem hozzájuk sietett és felszólította azokat, hogy vele meneküljenek.

Éneás atyja nem akart menekülni, meg akart halni, Trója pusztulását nem akarta túl élni; ekkor égi jel intette az öreget, hogy engedjen fia szavának és meneküljön vele. Éneás családja egyszerre egy csoportban, szolgasága elosztva, különböző utakon jutott ki a lángoló városból és előre megállapított helyen Demeternek ős-régi

Polixéna elragadása.
N. P. G. felvétele Berlin.

temploma mellett gyűlt össze. Együtt ment Énéásnak, az atyja: Aszkanius, a felesége; Kreuza és a kis fia: Juliusz. A kis csoport rettegve teszi meg az utat; Énéás, akit a harcban semmi veszedelem, nyilak zápora soha meg nem riasztott, a menekülés alatt minden neszre, kis galy okozta zajra megriad, mert az övéit és a magával vitt szentséget félti.

Amint mentek, egyszerre lábdobogás, fegyvervillanás zavarta meg a menekülőket, Énéás letért az útról és sötét, elhagyatott ösvényen folytatta útját. Minden baj nélkül megérkeztek Demeter templomához, ahol akkor már több szolgája várta, de amikor a templomhoz ér és Kreuzát, a feleségét keresi, nem találja. Elkeseredetten fakadt ki, majd eszeveszetten vissza rohant az úton, melyen jöttek, kereste az úton, kiáltotta nevét; nem volt sehol nyoma; visszaért a lángoló városba, vissza ment házába, mert azt hitte, hátha eltévedt Kreuza és oda ment vissza. Nincs, végig rohan a városban, de Kreuzát nem találja; amint őrzöngve jár a városban, egyszerre hirtelenül előtte áll, sokkal nagyobb alakkal, mint valami óriás Kreuzának az alakja és megszólalt; míg Enéás a meglepetéstől nem tudott szólani, mint aki megmerevedett, úgy állott a hatalmas alak előtt.

— A sors nem engedi, hogy elvigyed Kreuzát, tiltja Zeusz — szólalt meg Kreuza alakja — ne hadd hát a fájdalmat úrrá lenni szived felett, fojtsd el könnyeidet Kreuzáért s eredj útadra, hosszú bolyongások várnak reád, a végtelen tengeren kell majd tévelyegned, míg elérkezel a földre, ahol élet vár reád, uralom. Én nem mehetek veled, engem itt viszsztatart Zeusz, Isten veled, szeresd gyermekünket!

A jelenség eltűnt.

Énéás utána nyúlt háromszor is, de csak a pusztá levegőbe kapott, az alak elmosódott, mint az álom.

Énéás azután visszatért övéihez Demeter temploma mellé, ahol, nagy meglepetésére igen sok férfi, ifjú és asszony gyűlt össze, magukkal hozták legszükségesebb holmijukat és készek voltak Énéással elvándorolni és új hazát keresni.

Mire a hajnalcsillag főlebb lángolt és a menekülők már láthatták lent Trója romjait és azt, hogy a görögök azt teljesen megszállották, elvonultak a templom mellől, a hegység rengetegébe, hogy ott készüljenek fel az útra és onnan induljanak meg új hazát keresni.

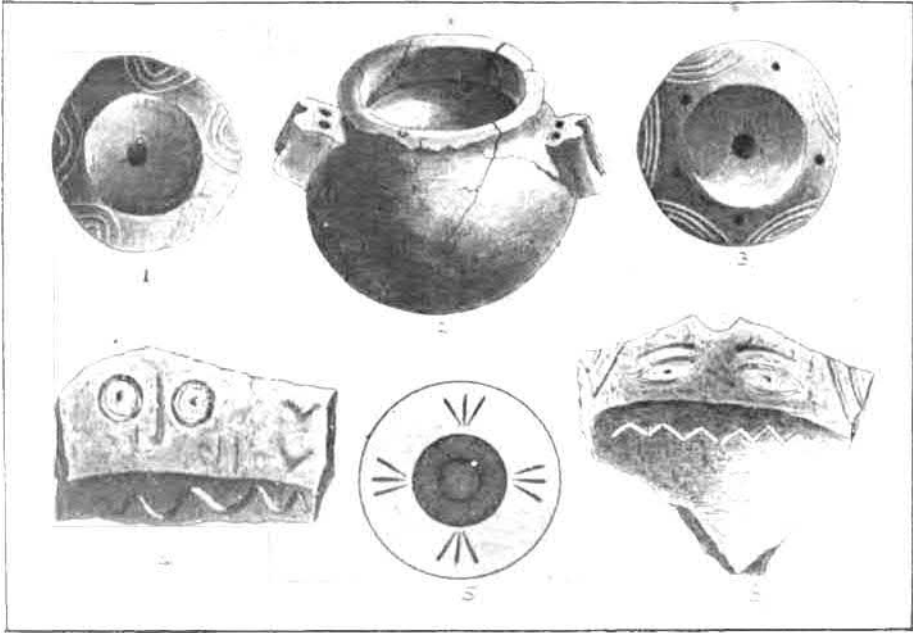
Amíg ezek történtek, a görögök teljesen feldúlták a várost, elragadták Priamusz király leányait, menyeit, Pirrusz Polixénát ragadta el, bár nővérei, sógornői megakarták menteni Pirrusz kezei közüi, de ugyan hogyan akadályozták volna meg Pirruszt, a vad hőst szándéka keresztül vitelében a gyenge nők, amikor az Akilleusz fiúnak férfiak sem tudtak ellent állani. Pirrusz teljesíteni akarta atyja óhaját, hogy Polixénát áldozzák fel sírján. Neoptelemosz kapta Andromáket, Hektornak a feleségét, Kasz-Szandrát, a jó lelkű királyleányt pedig Agamemnon kapta hadizsákmányul.

A nőkön kívül azonban a vezérek roppant sok drágaságot, kincset, aranyat is vittek haza hadisarczul.

Menelaosz is megtalálta feleségét, szép Helénát és vissza vitte hazájába, Afrodite azonban megzavarta az örömet azzal, hogy hét évig kellett a tengeren hányódnia, amíg Spártába hazaért.

Menelaoszon kívül még baj érte Ajaszt és fiát, de a legsúlyosabban Agamemnon és Odüsszeusz állottak boszút a trójaiak pártján levő Istenek.

Odüsszeuszt azért büntették tíz évi bolyongással a tengeren a legnagyobb veszedelmek közt, mert ő eszelte ki a trójaiakat megrontó fa-lovat és annak

A trójai emlékek kutatásoknál napfényre került.
1, 3, 5. Agyagból való pereszlenek — 2. Agyagedény. — 4, 6. Töredékek agyag csésze széléből.

csúfságát; Agamemnon pedig azért büntették, mert mint fővezér elfogadta és felhasználta azt a csúfságot.

Odüsszeusz csak hosszú hányattatásán, az úton szenvedte büntetését, de Agamemnon otthonában érte a csapás.

Agamemnon útja szerencsés és gyors volt, minden baj nélkül ért haza.

Agamemnon annak az Atreusznek volt a fia, akit Thieszesz fia, Egisztheusz megölt. Atreusz halála után Egisztheusz elűzte a két fiatal királyfit, Agamemnon és Menelaoszt és atyját Thieszeszt ültette a trónra, annak halála után azonban Agamemnon vissza szerezte atyja trónját és ő lett Mikéne királya.

A trójai háború alatt Egisztheusz ismét megjelent Mikénébe, célja az volt, hogy Mikéne felett az uralmat szép szerével magának szerezze meg.

Udvarolt Klitemnesztrának, aki Agamemnon, mert Ifigéniát feláldozta Aitliszban, szívében haraggal váltéi. Egisztheusz azt is elhitette Klitemnesztrával, hogy Agamemnon Trójánál elesett és Klitemnesztra megosztotta Egisztheuszszel az uralmat és kedvese lett.

Klitemnesztra teljesen Egisztheusz hatalmába került; Egisztheusz maga azonban tartott tőle, hogy Agamemnon egyszer mégis haza érkezik és ha ott találja helyén, aki minden jogát bitorolja, hát megfogja ölni. Elhatározta tehát, hogy az esetleg hazatérő Agamemnon megfogja ölni, de hogy meg ne lephesse, a tengerig híradókat állított fel, akiknek azonnal tovább kellett adniuk a hírt, ha Agamemnon megérkezik.

Mikéneben gyorsan terjedt a hír, hogy Agamemnon megérkezett, férfiak, nők, aggok, ifjak egyaránt gyűlnek össze utczákon, már kora hajnalban az és a királyi palota előtti térre sietnek. Újra élénk beszéd folyik a trójai hadjáratról, az öregek sajnálják, hogy oly idősök voltak már és el nem mehettek, az ifjak pedig, hogy még oly fiatalok voltak, hogy neai vehettek részt a harcban. Majd Ifigenia feláldozásáról is megemlékeznek és óhajtják, bár Ifigenia feláldozásával véget érne az Atreusz házára nehezedő átok.

A polgárok meggyújtják a királyi palota előtt az áldozó oltáron a tüzet amire Klitemnesztra királyné is megjelenik és tettetett örömmel tudtul adja a városnak az örömhírt, Agamemnon hazaérkezésének hírét.

A polgárok boldogok és örömük oly nagy, hogy némelyek szinte félnek, hogy nem való a hír; de csakhamar megérkezik Agamemnon hírnöke.

A királyné férje elé küldi a hírnököt azzal az üzenettel, hogy siessen, mert már alig várja, hogy szerelmes, ölelő karjai közé zárhassa, hogy viszontláthassa.

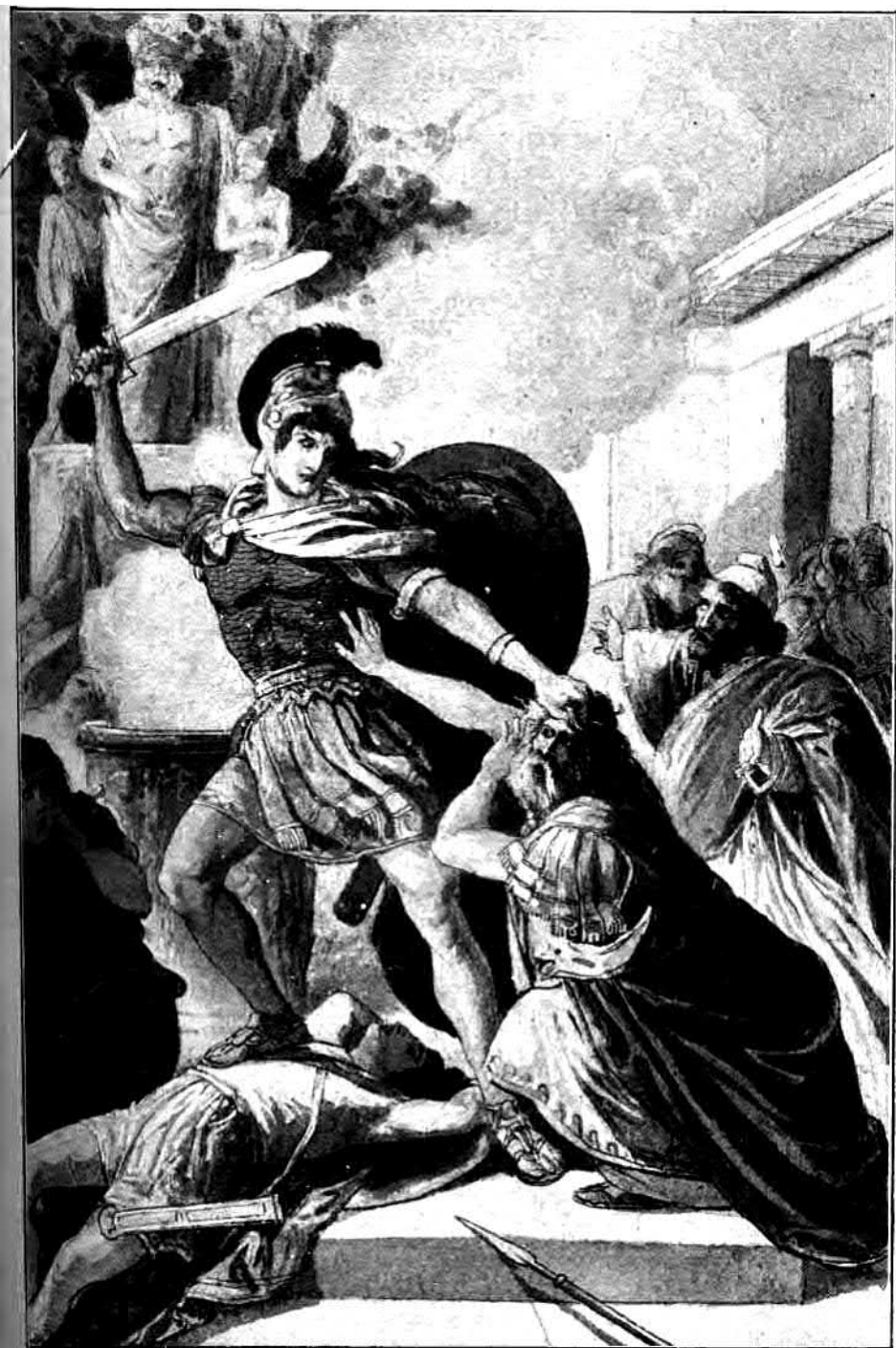
Agamemnon pompás diadal kocsin vonul be a városba, mindjárt nyomban másik szekér a trójai zsákmányt hozza. A zsákmányhoz tartozik Kasszandra is, a trójai királynak jó lelkű leánya.

Agamemnon elmondja az őt üdvözlő fogadó vezérnek a trójai háború lefolyását, magasztalta a görög fegyverek dicsőségét, a magáét szerényen említette. A rab királynéant Klitemnesztrának különös figyelmébe ajánlja és azután folytatja útját, bemegy régen látott királyi palotájába.

Klitemnesztra tettetett jószívűséggel, szánalommal üdvözli Kasszandrát és felszólítja, hogy kövesse őt a palotába, ahol szívesen, örömmel látja.

Kasszandra ekkor még a szekéren állott, szót sem válaszolt Klitemnesztrának, aki a barátságos szót hamarosan fenyegetéssel váltotta fel; Kasszandra erre is néma maradt, amire Klitemnesztra ott hagyta és a palotába sietett.

Alig tűnt el a királyné a kapu mögött, amikor Kasszandra égre emelt tekintettel, ihletett arczzal megszólal és jós ígére nyílnak ajkai: megjövendöli, hogy Agamemnonra halál leselkedik a palotában, megöli őt

Pirrusz megöli az ősz Priamust.

hűtlen, házasságtörő felesége, a gaz Egisztheuszsal, majd magára is ki-
mondja a jövő ítéletét, hogy itt, a gyilkos, bűnös pártól kt| meghalnia.

Arra eldobra jó s vesszőjét és a palotába rohan.

Bent a palotában pompásan terített asztal várta Agamemnon. Mikor fegyverzetét letette, oldala mellé lépett Klitemnesztra és édeskés hangon kérdezte Agamemnon, mielőtt a pompás asztalhoz ülne, nem fürdenék-e meg? Annál kellemesebb lesz a lakoma.

Agamemnon gyanútlanul követte a feleségét, aki bevezette a fürdőszobába, ahol a fürdő már készen állott.

A diadalmas király ledobja magáról ruháit, belép a fürdőbe .. . abban a pillanatban a fejére borít Klitemnesztra finom fonásu, de roppant erős hálót s megfogja benne királyi férjét, nyomban jelt át, amire az ajtó mögött leselkedő Egisztheusz beront és kardjával leszúrja Agamemnon.

A hős király hasztalan akar védekezni, menekülni, a háló, melyet felesége reá vetett, elszakíthatatlan és Agamemnon Egiszthoszhoz ismételt csapása alatt meghal. A gyilkos kedvű Klitemnesztra ekkor elkapja Egiszthosz véres kardját és kirohan a terembe, ahol Kasszandra áll, s ott vad gyűlölettel leszúrja őt is.

Agamemnon idősebb leánya Elektra értesül a történetéről, rémülete csak egy pillanatig tart, a következő pillanatban már tudja, mit kell tennie. Elrohan, megkeresi kis öcsét Oreszteszt, Agamemnonnak egyetlen fiát és titokban hamar a fokiszi királyhoz, Sztrofioszhoz küldi.

A hírnök, aki a kis fiút elvitte Sztrofioszhoz, elmondta azt is, mi történt Agamemnon házában, amire a király megfogadta, hogy úgy nevelteti fel a kis Oreszteszt a saját fiával Piladeszszel, mintha bátyja volna a fiúnak.

Klitemnesztra, mikor Kasszandrát megölte, kirohant a palota elé s ott hírül adta, hogy megboszulva leánya feláldozását, mert Agamemnon meghalt.

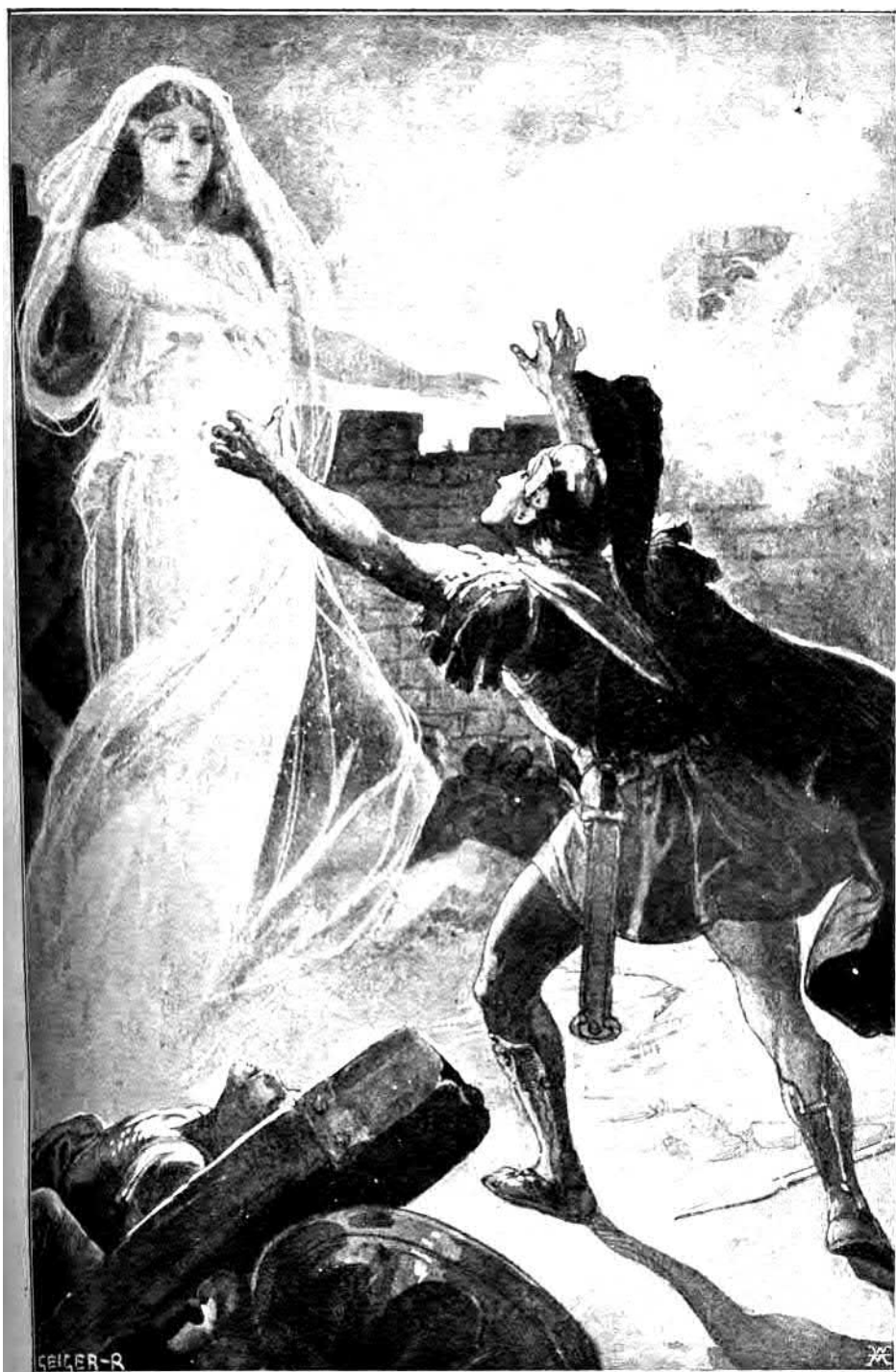
A gonosz asszony ezzel akarta palástolni a valódi okot, amiért a gyilkosságot elkövette.

A jelenlevők felháborodottan támadják meg Elektrát a gonosz gyilkosságért, Klitemnesztra azonban Egiszthosz védelme alá menekül.

Egiszthosz azontúl Mikéne ura és mindenki kénytelen meghajolni előtte, csak egyetlen nő az, aki nem hódol meg előtte, aki daczosan szembe száll vele, aki nem fél tőle, aki megveti a gyilkost, az Elektra.

A hős lelkű leány megvetéssel tekint Egiszthoszra és undorral fordul el anyjától Klitemnesztrától. Lelkében egyetlen vágy él és türelmesen várja az időt, amely majd be fogja azt tölteni... az ő bosszú vágyát.

A bosszút, a büntetést Oresztesztől várja. Majd ha az megnő, ha erős ifjú lesz, majd elfog jönni és megboszulja atyját, megbünteti atyja gyilkosait. Ez a remény adott Elektrának türelmet, hogy elviseljen minden szenvedést, mely azontúl anyja házában érte.

Kreuzza megjelenik Éneás előtt.

Minél több idő mult el Agamemnon halála után, Elektra keserve annál nagyobb lett. Örökké megtépett gyászruhában járt, keserve nem szűnt meg soha, mint a tébolyult, aki valami rögeszmének él, úgy járt ő a palota körül és várta, nagyra nőtt öcsésének hazatérését.

A mikénei asszonyok, akik megszánták, szerették, sokszor akarták vizsgáztatni, majd azt tanácsolták neki, ne éljen örökös harczban anyjával és Egisztheuszszal, mert most övék a hatalom, meg kellene előtte hajolnia és nem mindig folyton kihívni maga ellen panaszát.

Ilyenkor Elektra ajkát nemcsak panasz hagyta el, hanem a vád szólalt meg azon; ő volt anyja háza örökös vádlója:

... erőszak kényszerít, hogy így tegyek,
 Bocsássatok meg. Mily nemes nő tenne mást.
 Ki szemmel látja atyjának balvégzetét
 Miként én látom, éjjel, nappal egyaránt,
 Nem fogyva, inkább gyarapodva szüntelen?
 Hiszen szülő anyám kezétől jött reám
 A legszörnyűbb baj; egy földél alatt lakom
 Azokkal enházamoan, kik meggyilkolák
 Atyámat; ők parancsolóim; rajtok áll;
 Megvonni tőlem, vagy megadni részemet.
 És mit gondoltok, mily órákat élek át,
 Midőn Aegisthost látom ülni trónusán
 Atyámnak, látom azt a köntöst tagjain,
 Melyet atyám viselt s áldozni látom őt
 A tűzhely mellett, hol atyámat megölő;
 És látom azt, mi mindennél több fertelem,
 Atyámnak nászágyában a gyilkost magát,
 Boldogtalan anyámmal.

Ki vakmerőn ily gonosz karjában él,
 S a boszús fúriáktól nem remeg szíve;
 Nem, mintha még örülne annak, mit műveit,
 Ahányszor újra fordul az a nap, melyen
 Atyámat meggyilkolta áruló csele,
 Dalt, tánczot rendel és havonkint gödölyét
 Áldoz fel a védistenek oltárain.
 És látva ezt a házban, én boldogtalan,
 Sírok, kesergek a szégyenletes napon,
 Melyet atyám emléknepjének mondanak.
 Ah egymagamban! Hisz még azt sem engedik,
 Hogy annyit sírjak, mennyit szívem sírni vágy.
 Mert ez az asszony, kit nemesnek mondanak,
 Szidalmazó szavakkal úgy kiált reám:
 Istentelen teremtés, egyedül a te
 Atyád veszett el? Nem gyászol más ember is?
 Halj meg hát nyomorultan és e kínodat
 Ne oltsák el az alvilági istenek!

Így gúnyol; ám ha azt találja hallani,
 Hogy jó Orestes; akkor dühvel rám rohan,
 Sikoltva: Nemde ezt neked köszönhetem?
 Nem a te műved volt ez, aki ellopád
 Orestest tőlem és titokban elvivéd?
 De tudd meg, elnyered még méltó díjadat!
 Ekként üvölt rám; híres kedvese pedig
 Mellette állva még ingerli ellenem,
 A nyomorult, a mindig gyáva szörnyeteg,
 Ki asszonyok frigyével küzdé harczeit.
 És én szegény, Orestest várva szüntelen,
 Hogy sorsomon segítsen, egyre sorvadok.*

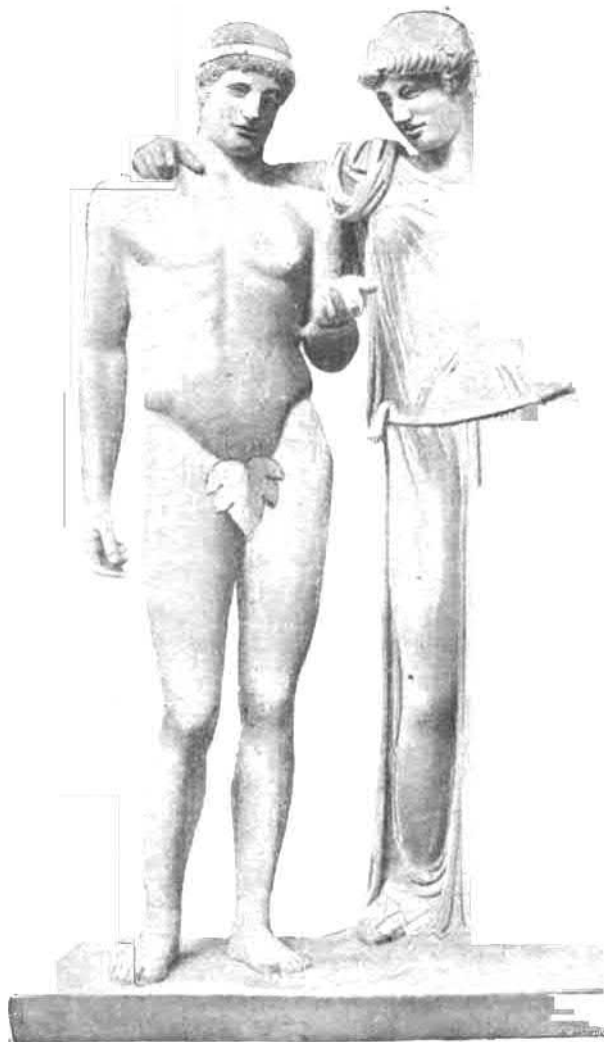
Amíg Elekra Mikénében jajongva
 kiált Oreszteszért, évek sorain át, az
 alatt Oresztesz Sztrofiusz király udvará-
 ban felnövekedik, daliás ifjú
 lesz, de Mikenében senki sem
 tud róla.

Oresztesz együtt nevelkedett
 fel Sztrofiusz király fiával Pila-
 deszszel; a két fiú nagyon
 szerette egymást, ha édestest-
 vérek lettek volna, akkor sem
 szerethették volna egymást
 jobban.

Mikor elérkezett az ideje,
 hogy a király elbocsátotta fiát
 és Oreszteszt udvarából, Oresz-
 tesz többször kért jóslatot és
 az mindég kötelességére em-
 lékeztette, hogy bosszulja meg
 atyja halálát, mentse fel hazáját
 a zsarnok igája alól.

Oresztesz és Piladesz el-
 mennek Mikenébe és ott elő-
 szőr Agamemnon sírját keresik
 fel.

A sírnál Oresztesz leborul
 és ünnepélyesen bosszút
 esküszik, a fejről levág
 hajfürtöt és atyja iránti

Oresztesz és Elektra.
 N. P. G. felvétele.

* Csiky Gergely fordítása.

kegyelete jeléül a sírra teszi azt mint első áldozatot, és mint zálogát annak, hogy hamar véres áldozattal fogja a halottat kiengesztelni.

Még mialatt Oresztesz a sírra borul, a királyi palotából gyászoló kíséret indul el; Oresztesz észreveszi azt és a közeledők között meglátja Elektrát; gyorsan elvonul a sírtól.

Elektra és rabnók veszik körül a sírt, panaszos dalokat zengenek, s panaszai Agamemnon gyilkosai ellen szólnak.

Elektra észre veszi a síron Oresztesz hajfürtjét, majd vizsgálja a sír körül a földet, abban friss férfilábnymot talál, egyszerre megszállja a lelket a sejtelen, hogy az oly régen várt kedves öcscse, Oresztesz megérkezett.

Oresztesz, amikor látja, hogy nénye mint örül a sejtelennek, hogy öcscse megjött, amikor meggyőződött róla, hogy Elektra ép úgy óhajtja a boszút, mint ő, előlép és megismerteti magát.

A meglepett Elektra, nem tudja, higgyen-e az ifjú szavainak, oly régen volt, amikor utólszor látta, akkor oly kis fiúcska volt, most pedig daliás levente.

Oresztesz ekkor megmutatja Elektrának a ruháját, melyet egykor maga Elektra szőtt.

Mikor Elektra meggyőződött, hogy valóban öcscse áll előtte, szertelen, tomboló öröm tör ki rajta, sír és kaczag örömében, alig tudja fékezni magát, azután pedig a boszú gondolata tölti el teljesen, és minden érzést lázadásra korbácsol szavával, amint a gyilkosság borzasztóságát, a bűnösség gonoszságát leírja.

Egyszóhoz nincs a palota közelében, Klitemnesztra nincs a palotában, Elektra tehát bevezeti Oreszteszt és Piladeszt a királyi palotába s megmutatja neki a gyilkosság helyét, hogy azzal is lázítsa öcscsét. Titokban megmutatta neki a fürdőt is

Hol atyja megholt és hol vére ennek

Még ekkor is halvány, gyanús nyomokkal

Festette a mosott padlózatot.

Tüzes beszédével rajzolta le
A gyilkolás egész mintlételét,
Saját rabsága kínos életét,
Es a veszélyt, mely ily gonosz anya
Miatt az árva testvérekre vár.
Ekkor kezébe nyomta azt a tört,
Mely Tantalus házában annyszor
Ontott családi vért.*)

Oresztesz szinte mámoros lett Elektra lázító szavaitól; ismét elhagyta a palotát és az előtt várakozott.

*) Goethe. Ifigena Turiszban. Kiss János fordítása.

Majd megjelent Klitemnesztra.

Oresztesz Piladeszszel együtt a királyné elé lépett és azt mondta, hogy Fokiszból érkezik és Oresztesz halálhírét hozza.

Klitemnesztra alig tudja palástolni örömét, amely a halál hír miatt el-tölti, azonnal megakarja üzenetelni Egiszthoszhoz a jó hírt és azzal Oresztesz egykori dadáját bízta meg.

A szegény öreg dada keserves, zokogásra fakad, de elindul, hogy teljesítse úrnője parancsát, felkeresi Egiszthoszt és elhívja a palotába.

Egiszthosz gyorsan megjön, de őrei nélkül és siet a palotába, ahol a hírnökök várják.

Alig lép azonban be, mögötte Elektra beteszi az ajtót és figyel.

Nem kell soká figyelnie, pár pillanat múlva felhangzik Egiszthosz halálos kiáltása.

Elektra berohan diadalmas arczczal.

Klitemnesztra segítségért kiált és bárdot kér, hogy védje magát a támadók ellen.

Oresztesz azonban hirtelen anyja elé lép, megismerteti magát, most felismeri anyja is.

Pár szót váltanak, Oresztesz kimondja az ítéletet, hogy meg kell halnia.

Fiával szemben elhagyja Klitemnesztrát a bátorsága, már nem keres fegyvert, amelylyel védekezzen, hanem leborul fia előtt és oda tartja keblét eléje.

Abban a pillanatban felébred Oreszteszben a fiúi szeretet és a gyermeki szájalom, megbénítja a boszút.

Piladesz látja Oresztesz habozását, melléje szökik és figyelmezteti a jóslat szavaira, idézi az istenek parancsát.

Ekkor megragadja Oresztesz anyja haját és többé nem a szánakozó fia, de nem is a bosszúálló gyermek, hanem a büntetést küldő istenség eszköze.

Nyugodtan mondja Oresztesz, hogy ő isteni parancsból cselekszik, Klitemnesztrának meg kell halnia.

Oresztesz ott Egiszthosz holtteste mellett leszúrja anyját és az Egiszthoszra bukik és ott hal meg.

Elektra ekkor átadja Oresztesznek azt a ruhát, amely ott hevert a fürdőben, amikor Agamemnon Klitemnesztra és Egiszthosz meggyilkolták, amelyre Agamemnon kibugyanó vére oda freccsent.

Azzal a ruhadarabbal a kezébe rohant ki Oresztesz a palota lépcsőjére, az felmutatta, azzal felidézte Agamemnon meggyilkolásának borzalmas emlékét s azután kihirdette, hogy megtorolta a bűnt, a gyilkosok elvették jutalmukat, mindketten meghaltak.

Elektra azalatt a két holttestet a kapuba vitette és amikor Oresztesz kihirdette Klitemnesztra és Egiszthosz halálát, feltárult az ajtó és a nép ott látta a megölteket.

Ujjongó üdvivalgással köszöntötték Oresztesz tettét, mely megszabadította őket Egiszthosztól.

Oresztesz még hangosan hirdeti, hogy kötelességét teljesítette s lelke nyugodt, de amint vissza tekint anyja holttestére, megborxad tettétől még is, az anyagyilkosság vádját olvassa le a halott arczárai s amint körül tekint, rettenetes látvány fogja el; megjelennek körülötte az emlékek borzalmas alakjai.

A rettenetes látvány megzavarja elméjét, majd elrohan és Delfoiba veszi útját, Apollónhoz, akinek parancsára a gyilkosságot végrehajtotta.

Az után nincs nyugalma, se álma, sem pihenése, ha fut, az eumenidák folyton nyomában vannak és üldözik.

Oresztesz rettentően szenvedett. Időnként téboly szállott agyára és ilyenkor letért a rendes útról vad, rengeteg és sziklás utakon rohant, ahol felsebezte lábát s hiába futott, bármily vadul rohant, a sötét, zordon arcú emlékek ép oly vadul rontottak utána, kezükben az ostor, egy fáklya, szájuk csupa habzó, tekintetük véres, ijesztő.

Oresztesz végre eljutott Delfoiba és ott berohant Apollon templomába, aki védelmébe fogadta a szerencsétlen, fúriáktól üldözött királyfit. Álmat bocsátott az ő szemére és az üldöző emlékekre.

Egész éjszakán át mély jóltevő álomban feküdt a boldogtalan Oresztesz.

Reggel, mikor Pithia, a jós templom papnője a templomba akar menni, az oltárnál, véres kezekkel, földre borult alvót lát, aki még álmában is könnyölgésre kulcsolja kezeit.

Az alvó Oresztesz, véres, sebzett alakja, még nem volt oly rettentő látvány, mint a körölte fekvő alvó undorító alakok, az emlékek.

Ekkor lép be a templomba Apollon, aki felébreszti Oreszteszt és rábízta Hermesre, hogy az láthatatlanul vezesse Oreszteszt Athénbe, ahol feloldozást fog nyerni a büntetése alól.

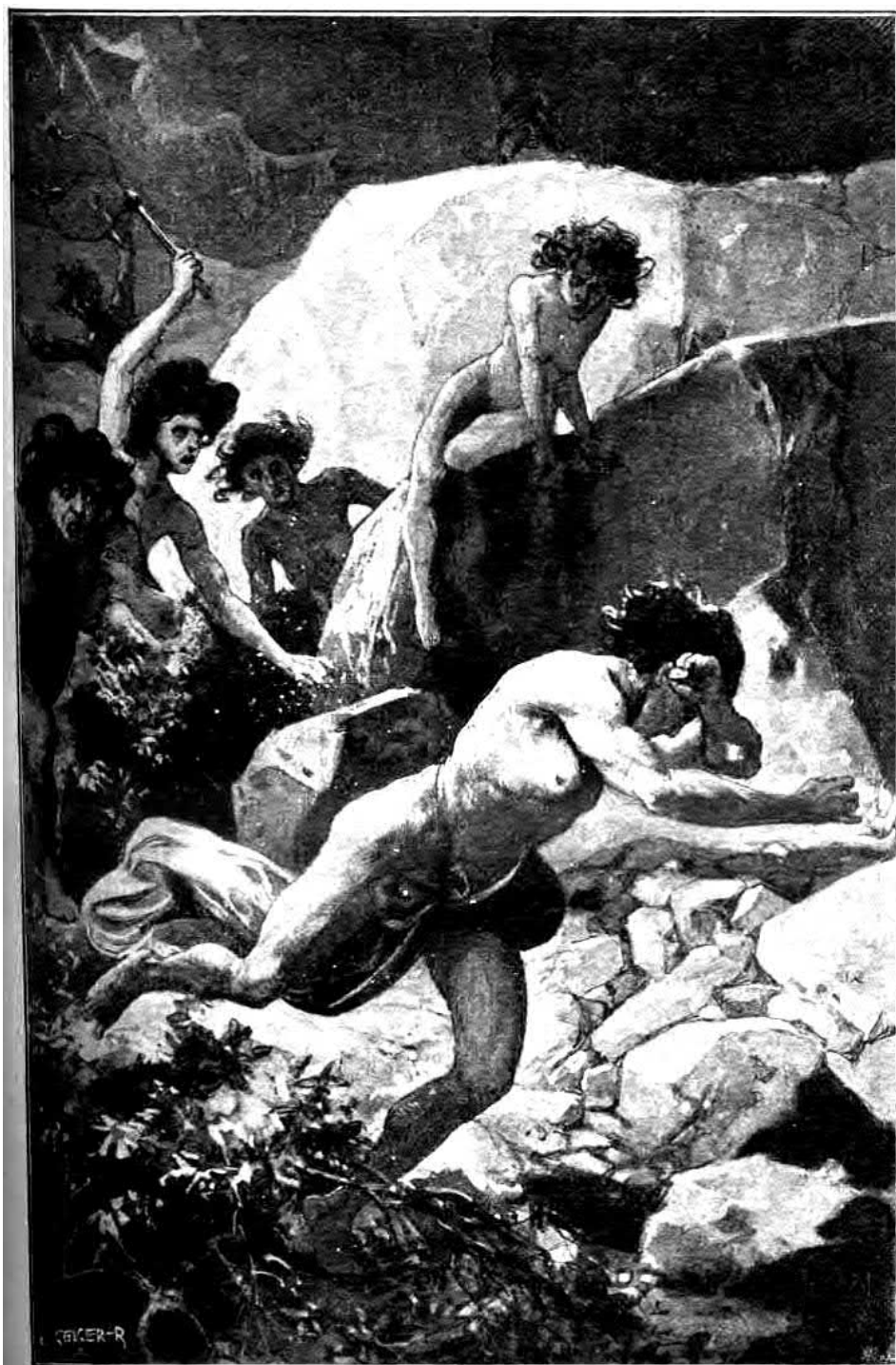
Hermes még alig távozott Oreszteszszel, amikor a templomban megjelenik Klitemnesztra véres árnya és felébreszti az emlékeket és elárulja nekik, hogy Oresztesz elmenekült és biztatja, sürgeti a szörnyeket, hogy siessenek Oresztesz után és üldözzék tovább.

A fúriák szemrehányásokkal illetik Apollont és követelik, hogy adja vissza nekik a zsákmányukat.

Tombolásukban azt mondják Apollonnak, hogy megfertőztette a templomát, mert ilyen bűnösnek oltalmat adott.

Apollon azonban elutasítja a fúriákat és azzal fenyegeti őket, hogy nyilával lesújtja őket.

A emlékek azonban nem rettennek meg, hangosan hirdetik, hogy ők tisztjüket, kötelességüket teljesítik és bárhol van is Oresztesz, őt megtalálják, előlük nincsen menekülés, előlük a bűnös el nem rejtőzhetik.

Az eumenidák üldözik Oreszeszt

Az erinniszek nem is maradnak tovább, hanem elszáguľdanak, hogy megkeressék Oreszteszt.

Oresztesz megérkezik Athénbe. Paliasz isteni szobránál leborul, átöleli és elakarja mondani panaszát, abban a perczben előrohannak az erinniszek — utolérték áldozatukat.

Pállasz Athene megjelenik és megkérdezi a szobránál könyörgő véres kezű Oreszteszt, hogy mit kíván.

Oresztesz nem szólhat, mert az erinniszek rázuditják a vádat, az anyagiilkosság rettenetes vádját.

A szerencsétlen királyfi mentegetőzik, elmondja védelmét, mentségét.

Pállasz Athene védelmébe veszi a szerencsétlen Oreszteszt és felszólítja az erinniszeket, hogy maradjanak békén, amíg összeül az a bíróság, melyet ő alakít.

Hatvan tagból álló bíróság ült össze; a bíróságnak mind a hatvan tagja, tisztos, tapasztalt bölcs öregekből állott, areopag volt a neve.

Athene erre a törvénykezésre összehivatta az egész népet és ott Athén jelenlétében, mondták el az erinniszek rettenetes vádjukat, Oresztesz pedig mentségeit adta elő, melyeket megerősített Apolon, aki szintén megjelent.

Paliasz Athene volt a bíróság elnöke és mikor a vádat és mentséget a bíróság meghallgatta, felszólította a bírákat, hogy szavazzanak, vajjon bűnösnek és büntetendőnek találják-e Oreszteszt, vagy felmentendőnek a büntetés alól.

Összegyűjtötték a szavazatokat.

Apollon Oresztesz védője és a fűriák is érdeklődő kíváncsisággal várták a szavazatok eredményét.

Végre minden szavazat együtt volt; a megszámlálásra került a sor, amikor kitűnt, hogy a szavazatok teljesen megoszlottak, ép annyi szavazat ítélte el, mint a mennyi felmentette a bűnöst.

Pállasz Athénen volt tehát a sor, hogy mint elnök, döntő szavazatával elítéljen vagy felmentsen.

Athéné a felmentésre adta szavazatát.

A súlyos büntetben a gyarló ember nem mondhatott ítéletet, csak az isten és az a szívbe tekintett, megbocsátott és felmentett.

Oresztesz hálásan borúli le az istennő előtt és megesküszik, hogy Mikéne örökké barátságos híve lesz Athénnek, a kegyelmes istennő városának.

A fűriák azonban zúgolódnak, lázongnak, hogy a Kronidák, vagyis a Kronosztól származó istenek, megfosztják a titánok származékait a jogaiktól.

Pállasz azonban lecsendesíti őket, templomot ígér nekik, ahol tiszteltükre áldozni fognak és az erinniszek neve mellett az eumenidák nevét is vegyék fel és ép azzal, hogy csak az igazi gonosztevőt üldözik, hozzanak áldást Athéné országára.

Az areopag ítéletével feloldozta a végzet az átridák házáat az átok alól, melynek utolsó áldozata Agamemnon és Klitemnesztra volt és amelyért vezeklő bűnhódést szenvedett Oresztesz, amíg az ítélet feloldozta.

Másik monda szerint Oresztesz azzal váltotta meg lelkét az erinniszek üldözésétől, hogy elment Tauriszba, ahol Ifigenia Artemisznek a papnője volt és visszahozta őt hazájába s így visszakerült a leány, akit a görögökért egykor feláldozott Agamemnon.

Az atridák átkát Ifigenia visszatérése is feloldozta és a mikénél nép Klitemnesztra halálánál méltán énekelhette:

Ó Atreusz faja, mily sok gyötrelem ért,
Míg a véres csata drága szabadságod
Visszaszerzé valahára!

Amialatt ez a szomorú történet gyászba borította Mikénét, addig a másik büntetett görög király, Odisszeusz a messze tengeren hányódott és veszedelmes kalandokat élt ár.

Már tíz esztendeje múlt annak, hogy a büszke Trója falai beomlottak, már otthon volt hazájában minden hős, csak Odisszeusz nem, ő róla nem tudott senki semmit.

Paliasz Athene, aki mindig pártfogója volt Odisszeusznak, végre megkérdezte Zeust, mért nem engedi már hazájába visszatérni a derék, hős Odisszeuszt.

Zeus elhárította magáról a felelősséget, mert nem ő tartja vissza, hanem Pozeidon bünteti úgy, mert haragszik reá és Kalipszó nimfa hatalmába adta. Kalipszó nimfa a végtelen tenger közepén, a szigetén tartja Odisszeuszt.

Athéné észre veszi, hogy Pozeidon épen nincsen jelen az istenek tanácskozásán, tehát felhasználja az alkalmat, hogy védencze érdekében megkérje Zeust, küldje el Kalipszóhoz Hermeszt és parancsoljon reá a tündérre, hogy bocsássa el Odisszeuszt.

Zeus teljesítette Paliasz kérését és azonnal elküldte Hermeszt a csalfa Kalipszó tündérhez.

Pállasz meggyőződött róla, hogy az Olimpuszon nincs senki, aki ellenezné, hogy Odisszeusz hazájába vissza térjen, tehát tudhatta, hogy a hős haza is fog térni. Pállasz ekkor elhatározta, hogy segítségére fog sietni Odisszeusz feleségének, akit azalatt otthon egész sereg kéro ostromol; a kérok mint vendégek befészkelödtek Odisszeusz palotájába és pusztítják vagyonát. Penelope azonban egyre hiszi, hogy férje vissza fog térni, húségesen megörzi szerelmét, de hogy a kéroktól békessége legyen, mindenféle furfanggal halasztotta a választást.

Paliasz Athene magára öltötte az Ithakától nem messzire eltérő Tafosz fejedelmének Mentesznek alakját és úgy jelent meg Itákában a pitvarajtóban, mely mögött a kérők heverésztek.

A kérők közt ült búsan, atyjáért busongóan Telemákosz, Odisszeusz fia; ő volt, aki legelőször látta meg, a Mentesz alakjában megjelent Athénét. Kisietett az ajtóhoz, üdvözölte és barátságosan behívta, de nem a kérők közé, hanem azoktól távolabb fekvő terembe, ahol figyelmesen szolgált neki mindennel, megvendégelte; majd panaszra nyílt az ajka, kifakadt a kérők serege ellen s atyját emlegette, hogy bár megjönne egyszer, de már nincs is reménye, hogy valaha még visszatérjen; azután a vendéghez fordult s megkérdezte kicsoda, honnan jó, barátja volt-e atyjának?

Athene azt feleli, hogy úgy van, régi barátja Odisszeusznak és mert azt hallotta, hogy Odisszeusz már haza tért, eljött meglátogatni. Azután kérdezősködik a házban történő dolgokról, majd megijósolja Telemákosznak, hogy atyja haza fog térni, végül pedig biztatja a fiút, hogy induljon el atyja felkeresésére és hozza minél előbb haza.

Mikor azután Pállasz távozni akart, akkor hirtelen tova szállott, úgy hogy Telemákosz csak bámulva nézett utána, de azért abból megtudta azt, hogy isten volt a vendége, akinek szava buzdítás, biztatása parancs, jóslata pedig a bizonyos jövőendő.

Telemákosz a következő napra népgyűlésre hivatta össze Itáka lakóit, a népgyűlésen jelen voltak a kérők is, körülbelül százan, százhatvanan.

Mikor az itákaiak kérdezték, ki hivatta őket össze gyűlésbe, felállott Telemákosz és kitörő panaszszal vádolta a kérőket, hogy atyja házában lebzselnek, pusztítják, megesszik vagyonát, szünetlenül zaklatják anyját azzal, hogy válaszszon közülök. Amíg az itákai érdemes férfiak közül senkinek sem jutott eszébe, hogy elmenjen és nőül kérje Pénélopét atyjától, idegen kérők egész serege él itt palotájában és mind pusztítja az atyja vagyonát. Nem tűrheti már, amit a házában lebzselők művelnek, majd szemére veti az itákaiaknak, hogy engedik ezt megtörténni és nem segítenek neki, nem mentik ki bajából.

Telemákosz szavai nagy meglepetést okoztak s mély csend lett, a nagy népgyűlésben egyetlen hang sem hallatszott; az itákaiak nem tudták, mit feleljenek, a kérők is megrettentek, csak Antinoosz nem és megszólalt: — Nem a kérők vétkeztek, ne illesd azokat szidalommal, kedves anyád az, aki vétkezett a kérők ellen.

Azzal Antinoosz elmondta, hogyan bánt Penelope velük az egész idő alatt. Csalogatta a kérőket, a válaszát egyik hétről a másikra halogatta, azután mindenféle fufanggal húzta a választ, hol ezt, hol azt a költött hírt hallotta Odisszeusról és oda küldött hírnököt s meg kellett várnia a kérők seregének, amíg visszatér. Azután azzal a fufanggal szedte reá a kérőket, hogy mihelyt meghmezi az öreg Laertes számára a szemfedelet,

választ ad, választ közülük, azok pedig megfogadták, hogy addig türelemmel várakoznak; Penelope pedig évekig bolondította őket ezzel a szövessel, mert, amit nappal szövött, azt éjjel ismét kibontotta; de egyik rabnője elárulta s rajta kapták a furfangos Pénelopét, amint éjjel felbontotta a nappali szövést és kényszerítették, hogy befejezze és most követelik, hogy válaszszon közülök.

Mikor ezt a vádat elmondta, felszólította Telemákoszt, hogy küldje haza anyját, Penelope atyjához, Ikaroszhoz, hogy annak házából ismét férjhez mehessen, ha azt nem teszi, akkor ők ott maradnak a palotában és megesszik, megisszák Odisszeusz vagyonát,

— Neked pusztuló palotádért kell keseregned — így fejezte be szavait Antioosz — mert innen sehova sem megyünk, amíg Penelope nem lesz annak neje, akit közülünk kiválaszt.

Telemákosz azt az ajánlatot, hogy küldje Pénelopét haza az atyjához, visszautasította.

— Nem úzhetem el anyámat hazámból, mialatt ő idegen földön él, vagy hal; ha visszaküldeném anyámat az ő atyjához, az átkot szórhatna reám, de megátkozhatna anyám is engemet és reám zúdítaná az eumenidákat; megszólna, megvetne ezért a világ is; nem, ezt nem fogom megtenni soha. De ha van még szégyenérzet bennetek, hát eredjetek más-hova tivornyázni, lakomázni s ne pusztítsátok egy ember vagyonát, mert én esdekelve fordulok a magas mennybeliekhez, hogy boszulják meg házunk pusztulását és büntessenek meg benneteket.

Amint Telemákosz szavait befejezte, hirtelen két sas jelent meg a gyűlés felett, a közepéig suhantak, ott összecsaptak és vijjogó harcban tovább röpültek.

A gyűlésen jelen levők mind meglepetten nézték a jelenetet és égi jelnek tartották.

Haliteresz, az ősz madárjós felállott és jósolt a látott jelenetből.

— Ithákaiak és ti daliás kérők, figyeljetek reám! Reátok, kérők, veszedelem tornyosul, mert vissza fog érkezni nemsokára Odisszeusz és lesújt reátok, mint a keselyű, halált hoz fejetekre egyenként egy szálig, de lesújt sok emberre közöttünk is; gondolkozzunk tehát, hogyan kerülhetjük ki boszuját. Amit Odisszeusz távozásakor jósoltam, beteljesedik most, azt mondtam akkor, — hús hosszú esztendő pereg le, sok veszedelem közt és Odisszeusz csak hosszú hanyattatás után tér vissza, minden híve elpusztul oldala mellől, meg sem ismerik, amikor hazatér — ez a jóslat most teljesebbé fog.

Eurimákosz kérő erre így szólt:

— Menj haza szépen és jósolgass otthon a fiaidnak, a nap alatt sok ezer madár röpököd, de azért nem jelenti Odisszeusz hazatértét, mert Odisszeusz rég meghalt, tehát ne hevítsd, lázítsd ellenünk Telemákoszt ilyes

jóslatokkal, mert legelőször ő maga Telemákosz bánná meg, velünk ugyan nem veheti fel a harcot, a kérők daliás csapatja ellen, rosszul járna s utána rosszul járnál te is. Majd én ráveszem a gögös Telemákoszt, hogy haza küldje anyját, hogy onnan vigyük el, mert ha ezt nem teszi, a kérők innen vissza nem vonulnak, mert nem félnek senkitől sem.

Telemákosz erre hajót kért a kérőktől, hogy húsz megbízható emberrel elmehessen Spártába, ahol atyja nyomát keresse; egy évig keresi és ha ezalatt holt hírért veszi valahol, vagy nem akad semmi nyomára, akkor hantot emel itthon atyjának, tort ül felette és a méltó férfihoz feleségül fogja adni anyját Pénélopét.

Telemákosz után az öreg Mentor kelt fel, aki Odisszeusznak régi hű barátja volt, akire háza gondját bízta, mikor elment.

Mentor a gyűléshez fordult, szemrehányással illette korholta, hogy hátlatlan Odisszeusz, a derék uralkodó iránt, mert eltűri szótlan, tétlen s nem akad egy sem, aki lehordja a kérőket.

Az egyik kérő gúnyosan válaszolt Mentor szavaira és kérkedő szavakkal mondta, hogy bajos volna oly sok daliával megvívni, még ha maga Odisszeusz érkezne haza és meg akarna vívni a daliákkal, az is rosszul járna, mert elbuknék az ellenük való viadalban.

A gyűlés minden eredmény nélkül oszlott szét, ki ki hazament, a kérők pedig Odisszeusz palotájában tovább dőzsöltek.

Telemákosz lement a tenger partra és ott esengett Pállasz Athénéhez, aki atyjának mindig pártfogója volt, kérte segítse meg őt, hogy tengerre szállhasson atyját keresni, mert a kérők nem adnak neki hajót.

Telemákosz alig végezte be fohászát, mert ott állott mellette Pállasz az öreg Mentor alakjában, biztatta, hogy menjen haza, szedjen össze minden útra valót, ő majd addig összeszedi az embereket, akik velük menjenek, mert ő maga is elmegy Telemákoszsal, van elég hajó a szigeten, majd szerez ő azokból egyet és felszerelteti.

Telemákosz haza sietett, ott a dadájával, a ház gazdaasszonyával titokban összehordatott mindent, amit a hajóra akart szállítani, ő maga kincseket vett magához atyja kincses házából.

Az öreg dadának meg kellett esküdnie, hogy tizenkét napig nem szól Pénélopénak, hova lett Telemákosz, aki az éjjel titokban akart Itáka szigetéről elutazni.

A dada sírt, féltette kedves Telemákoszát, de azért megesküdött, hogy titoktartó lesz.

Athene ezalatt Telemákosz alakját öltötte magára és Noemontól elkérte a hajóját, aki azt neki adta, azután bejárta a vár derék ifjait és elhívta a hajóra és a Telemákosz képében járó Pállasznak hívó szavára szívesen indult mindenki, akit szólított.

Mikor az est ráborult a szigetre Pállasz tengerre bocsátotta a karcsú

hajót és a kikötőbe útra készen várta az érkező ifjakat, akik készek voltak Telemákoszszal indulni.

Athéné ekkor még nehéz álmot bocsátott a kérőkre s azután Mentor alakjában felkereste Telemákoszt és buzdította az indulásra, mert már minden kész. Telemákosz azonnal sietett Mentor után, aki bevezette a reá várakozó ifjakhoz, akiknek a segítségével lehordott minden előkészített felszerelést, enni, inni valót a hajóra.

Mihelyt mindez a hajón volt, mindenki készen állott, eloldották a köteleket, megfeszítették a vitorlákat, a vízbe merítették az evező lapátokat s a hajó megindult.

Paliasz Athéné pedig tényező szellőt küldött s az lágyan dagasztotta a vitorlákat s könnyen siklott a hajó tova s vitte az atyját keresni, indult Telemákoszt.

Ithákában napokig nem tűnt fel Telemákosz távolléte; a kérők tovább mulatoznak, amíg egyszer Noémon kérdezősködik, mikor jön haza Telemákosz, akinek kölcsön adta hajóját.

Erre a kérők megszeppentek, mert nem vártak maguk számára jót Telemákosz utazásáról és összebeszéltek, hogy többen hajóra szállnak és rálesnek a haza térő Telemákoszra és megölik, elpusztítják, mielőtt kakához ér.

Míg kakában ez történt, azalatt Hermész teljesítette Zeusz parancsát és elment Kalipszó nimfához. Hermész megállók Kalipszó barlangja előtt, ahol csodaszép volt minden, oly puha és illatos a pázsit, körül ibolya virágos mező, hogy Hermész maga is megcsodálta. Mikor szeme betelt a szép helylyel, belépett Kalipszó barlangjába. A gyönyörűséges tündér azonnal megismerte, örömmel üdvözölte, csak nem tudta elgondolni, mi hozza lakásába az istent, aki addig nem kereste fel.

Odisszeusz nem volt a barlangban, hanem a tengerparton, ahol sziklán ült és ott nézte busán a tengert, honvágy emésztette a szemét, de szeme hiába meredt a végtelen tengernek és az égnek összeérő távolába, nem tűnt fel semmi hajó, tutaj, mely az ő szabadítására érkeznek a tündér szigetére.

Kalipszó megvendégelte Hermeszt mennyei étellel, itallal s azután kérdezte, mi járatban van nála Hermész.

Az isten elmondta, hogy Zeusz küldi őt hozzá, hogy bocsássa szabadon azt a görög hőst, akit vad zivatar és a tenger háborgása erre a szigetre vetett.

— O, de irigyek az istenek valamennyien — fakadt ki Kalipszó, akit Zeusz parancsa igen elszomorított.

Kalipszó panaszosan mondja el, hogy Odisszeuszt a hajótörésből ő mentette meg, míg többi társa mind elveszett a roppant viharban.

— Ápoltam, majd megszeretém, gondoltam magamban.

Majd örök ifjúvá tehetem, ki halált sosem ismer.

De bele kellett nyugodnia Zeus parancsába és mihelyt Hermész távozott, elment a tengerpartra, ahol Odisszeusz busult.

Kalipszó oda ült a busuló hős mellé, átfogta nyakát és szomorúan közölte vele Zeus parancsát s így szólt:

Balgatag, ó ne busulj, ne siránkozzál nekem itten
 Sorvasztván magadat, mert már szívesen eleresztlek . . .
 Dönts ki sugárfákat s bárddal ródd össze tutajjád,
 Friss vizet és eledelt, színbort viszek én tutajodra,
 Mennyi csak untig elég, hogy az éh-szomj meg ne sanyarjon.
 Tiszta ruhát is adok, szelet is támasztok utadra,
 Hogy vígan érkezzél szeretett földére hazádnak.

Odisszeusz azonban megijedt a nimfa szavain, mert azt hitte, hogy megakarja rontani, meg is mondta Kalipszónak gyanúját és hozzátette, csak úgy indulna el tutajon, ha Kalipszó megesküszik neki a legszentebb esküvel, hogy nem forral ellene cselet s nem akar rá bajt hozni.

A nimfának zokon esett, hogy Odisszeusz meggyanúsítja, de azután megsimogatta és megesküdött az istenekre és a Stix folyóra, hogy nincs semmi szándéka Odisszeuszt bajba sodorni.

Ekkor Odisszeusz is felvidult és jó kedvvel követte a tündért a barlangjába, ahol Kalipszó megterítette az asztalt s mindketten hozzá fogtak az evéshez, iváshoz.

Az evésközben azután Kalipszó még egyszer kérdezte Odisszeuszt, hogy igazán annyira vágyódik hazájába feleségéhez. Hát ő, Kalipszó, nincs olyan szép, mint Penelope, ha Odisszeusz nála maradna, hallhatatlanná, örök ifjúvá tenné.

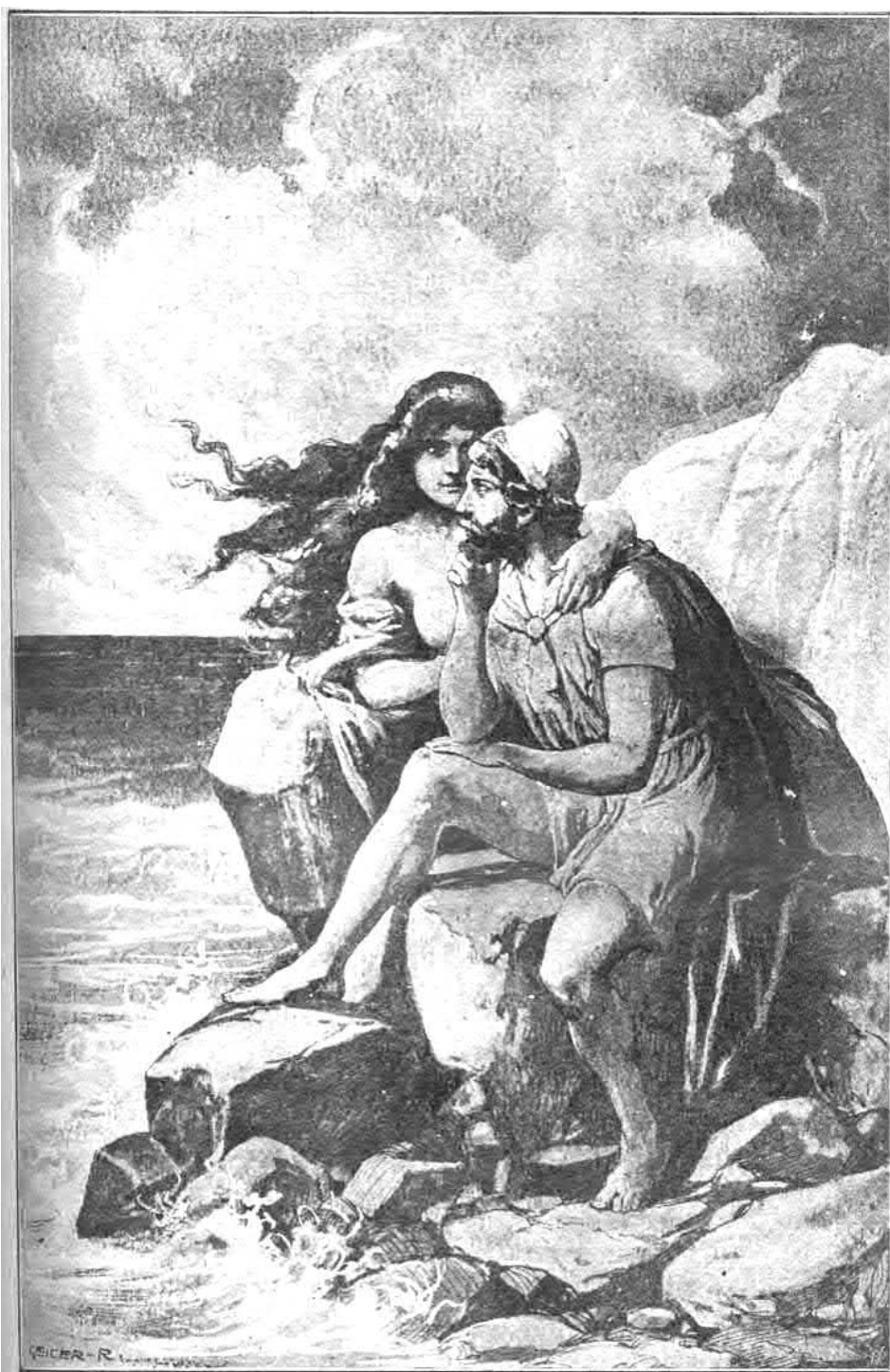
Odisszeusz őszintén felelt s kérte Kalipszót ne nehezteljen reá, amert ő ő egész leikével haza vágyódik. Penelope, nincs olyan szép, mint a bájos Kalipszó, hisz ő tündér, aki örökké ifjú, Penelope pedig halandó asszony, de ő azért egész szívével érte eped.

Másnap Kalipszó maga adott Odisszeusznak éles, erős fejszét, hogy azzal fákat döntsön le és készítsen belőlük tutajt, bárkát magának, melylyel a tengerre keljen.

Odisszeus hamar döntötte ki az alkalmas fákat, lenyeste gályáit és hozzáfogott a munkához, melyben Kalipszó is segített neki.

Odisszeusz hamarosan pompás bárkát épített, melyet Kalipszó ellátott minden szükségessel, étellel, itallal, mindennel, ami a hosszú tengeri útra kellett.

Végre elindult Odisszeusz, a tündér búcsút vett tőle és megmondta neki, hogyan ügyeljen a csillagokra az útjában, a gönczöl szekerét hagyja mindig hátra.

Odiszeusz és Kalipszó.

Tizenhatsz napja volt Odisszeusz már a tengeren, amikor közeledett a feákok földjéhez, ekkor történt, hogy Pozeidon, aki az afrikai partokról tartott haza, észre vette a bárkát, mely Odisszeuszt vitte.

Pozeidon, bosszúsan fakadt ki az istenek ellen, mert látta, hogy az ő távollétében másképp határoztak Odesszius sorsáról, mint, ahogy először döntöttek róla; Pozeidon azonnal elhatározta, hogy megkeseríti még Odisszeusz sorsát az utón, amíg haza ér.

Pozeidon azonnal összevonta a fellegeket és három ágú villájával felkavarta a tenger hullámát, felverte a szeleket, a vihart.

Odisszeusz a vihar érkezésekor megrémült és elkészült reá, hogy ebben a viharban elpusztul.

Roppant hullámok kapták fel a kis bárkát, mely úgy tánczolt a habokon, mint a játékszer, kormányát már elütötték a habok, hányták-vetették a bárkát ide-oda.

Meglátta Odisszeusz szorongatott helyzetét Inó, aki azelőtt halandó volt, de azután tengeri nimfa lett, ez oda úszott Odisszeusz hajójához, párkányára ült és megvigasztalta Odisszeuszt, hogy bár tombol a tenger, Pozeidon nem pusztíthatja őt el; de hogy hamarabb menekülhessen, azt parancsolta neki, hogy vesse le a ruháját, ugorjék a tengerbe, hagyja hajóját a tenger prédájául, maga pedig uszszék az odalátzó part felé, amely a feákok földje. Varázsfátyolt adott neki, hogy azzal melle alatt kösse át derekát és akkor sértetlenül meg fog érkezni a feákok földjén, de a mikor a partra ér, oldja le a fátyolt és dobja be messzire a tengerbe.

A fátyolt átvette Odisszeusz, de nem volt teljes bizalma és attól tartott, hogy a haragos isten csalja őt törbe; nem akart a tengerbe ugrani, de ép akkor jött néhány roppant hullám-roham, amely szét törte alkotmányát és őt a tengerbe dobta.

Odisszeusz melle alatt a varázs fátyollal pompásan úszott a tengeren; ekkor nem törődött vele többé Pozeidon és palotájába haza vágatott.

Athéné segítségére akart sietni Odisszeusznak tehát elzárta útját a vihar szeleknek, csak Boreaszt engedte szabadjára, hogy minél hatalmasabban zúgjon és így Odisszeuszt minél gyorsabban a Feákok földre hajtsa.

Két nap és két éjjel hanyódott Odisszeusz a tenger hullámaiban, míg végül a harmadik nap hajnalában, mikorra elcsitult a tenger, Odisszeusz tengerpartot pillantott meg, összeszedte minden erejét és feléje úszott, hanem, amikor már oda ért, akkor látta, hogy meredek sziklafal nyúlik ki a vízből, melynél partra nem léphet; de abban a veszedelemben forog, hogy a hullám hozzá csapja valami éles szirthez és szétlocsansantja fejét; már jött is tornyos, zugó hullám, amely felkapta és az egyik, a parttól még jó darabon kiálló sziklához sodorta. Odisszeusz azonban megkapta a sziklát és így nem gurította az ár azon végig, mert akkor lehorzsolta volna bőrért, talán csontjait is összetöri.

Odisszeusz azután megkerülte a sziklás hegyet és folyóra akadt, melyen beúszott s mihelyt föld volt a lába alatt, azonnal bedobta a tengerbe a varázs fátyolt, ő maga pedig a partra vergődött, onnan nagy fáradsággal, mert a tenger vize roppantul elbágyasztotta, elvánszorgott a közeli erdő szélére, ahol bokrok alatt, levelek közé lefeküdt, levelekkel takaródzott és elaludt.

Pállasz Athene pedig hajnalban a feákok királyának leányát Nauzikát kereste fel és biztatta, hogy mossa ki sok szép ruháit.

Nauzika felébredt, elment szüleihez és kérte, adnának neki kocsit, hogy hogy holmiját a folyóhoz vihesse és ott megmossa és megmossassa.

A király parancsot adott, hogy kocsin szállítsák leánya holmiját a folyóhoz, ahol azután Nauzika az ő rabnőivel nagy mosást csinált a csillogó habokban.

Mikor a kimosott ruhát száradni fehérítették, akkor Nauzika és a rabnők játszadozással töltötték az időt:

Fátyolukat leveték s labdájukkal mulatoztak.
Hókarú Nauzika legelől lejtette a tánczot.

Amint a leányok labdáztak, egyik a labdát úgy dobta, hogy az Odisszeuszra esett, aki felriadt álmából és kilépett a bokor mellől, amely addig eltakarta.

Odisszeusz, hogy valamennyire pótolja ruháit, sűrű lombot tört az le egyik közeli fáról és azt maga elé tartotta és úgy ment le a mulatozó lányok felé, akik Odisszeusz láttára, mind elszaladtak.

Száz felé rezzentek s oda bújtak a sziklafokokhoz,
Csak maga Nauzikaá maradott, mert Pállasz Athéné
Bátorságot, erőt öntött hajadon kebelébe,
Szemtől-szembe megállt.

A szép királylány bátran lépett az érkező Odisszeusz elé, aki, hamarosan maga is zavarban volt, mert nem tudta, mit csináljon, szóljon-e a lányhoz távolról, vagy menjen hozzá közel és boruljon le lábaihoz.

Végre tisztas távolságban megállott és így szólt esdekelve a szép királyeányhoz:

— Esdeklek szép nő, istennő vagy-e vagy halandó, még soha sem láttam nőt, aki szépségre, bűvölő bájra versenyezhetne veled. Hús napja, hogy a tengerre keltem; hullámok hánytak-vetettek, végül ide kerültem engeddd hát meg, hogy bajomban, most hozzád forduljak, idegen előttem ez a föld, a közeli város lakosságából senkit sem ismerek, kérlek hát, adj valami rongyot, talán amibe ruháid takartad, amikor idehoztad, hogy magamra ölthessem, s azután mutasd meg az utat a városba.

Nauzika pár szóval megvigasztalja Odisszeuszt s azután bizalmat ébreszt szívében:

Most, miután sorsod földünkre vetett vala téged,
 Semmi szűköt nem látsz öltönyben, egyéb nemüekben,
 Ami kijár a csapás-verdeste szegény utasoknak;
 Megnevezem népem s városunkba vezetlek,
 Tudd, a feakok laknak e tájon s városainkban,
 Én meg lánya vagyok nagylelkű Alkinoosznak,
 Ki a hatalmas, erős feák népnek fejedelme.

Nauzika azután visszahívta a leányokat, akik ruhákat adtak Odisszeusznak, aki a folyóban félre vonult megfürdött, lemosta magáról a piszkot, az iszapot és úgy jelent meg ismét a leányok előtt, akik enni, inni valót hoztak neki.

Azután felszólította Nauzika Odisszeuszt, hogy induljon velük a városba, hogy atyjához a királyhoz eljöjjön, de csak egy darabig engedte velük menni, akkor azután megmondta merre menjen, meddig várakozzék, hogy ne érjenek egyszerre a palotába, nehogy az emberek megszólják.

A falunál jelölte meg azt a helyet, ahol várakozzék.

Állj ott egy darabig s késsél e helyen, valameddig
 A városba jutunk, s míg atyám palotájáig érünk.
 Majd akkor úgy véled, hogy atyám házába jutottunk:
 Indulj tenmagad is phaeakoknak falujába,
 S Alkinoos felséges atyám házát tudakoljad.
 Könnyű megismerned, hisz akár kis gyermek is elvisz,
 Mert az egész faluban nincs senkinek oly palotája,
 Mely én bajnok atyám palotájával vetekednék.
 És mikoron a terem s udvar rejt már kebelébe:
 Lépdelj át szaporán a magas, nagy férfiútermen;
 Mígnem a tűzhelynél, lobogó lángok tüze mellett
 Édes anyámra találsz, ki az oszlopnak veti hátát
 S orsóján fonalat fonogat rabnőivel együtt.
 Édes atyám trónjait is ez oszlopnál veszed észre;
 Úgy ül rajt, akár egy isten s hallgatva borozgat.
 Rája ügyet sem vetve haladsz, add kegyelmes anyámnak
 Kulcsold át térdét, mielőbb hogy nagy vigadással
 Láthasd szent honodat, bármily távol van is innét.
 Ha sikerül megnyerni szívét és jóakarátját:
 Meglátod szerető híveid s bizton el is éred
 Fedeles palotád s édes hazafölded.

Odisszeusz reménykedve indult a leányok után s mikor azok magára hagyták; fohászzkodott Pallaszhoz, hogy fordítsa feléje a feakok fejedelmének szívét.

Odisszeusz mindenben híven követte Nauzika utasítását, mikor pedig a városba ért, Pallasz Athéné mint fiatal feák leány jött eléje.

Odisszeusz megszólította s kérte vezesse őt, aki a városban idegen, a királyi palotába.

A feák leány alakjába öltözött Athéné elvezette kedvenczét, a palota kapujánál meg ellátta útbaigazításokkal, utasításokkal, főleg azt ajánlotta, hogy legelőször a királynéhoz, Arétéhez forduljon.

A palotában ép multság, vagy lakoma volt; Odisszeuszt már az udvar és a palota külseje is meglepte, de mikor a palota nagy termébe belépett, ott csodálat fogta el.

A mulatók több teremben lakmároztak, mert együtt voltak a feákok főemberei, vezetői mind.

Mialatt Odisszeusz a nagy teremben végig ment, nem látta meg senki mert Pállasz eltakaró felhővel vette őt körül. A felhő csak akkor oszlott el róla, mikor már Alkinoosz és Arété elé lépett, akinek átkulcsolta a lábát és könyörgő szóval fordult hozzá:

Sok baj után hozzád és hős férjedhez menekülök
Az itt mulató vendégeid elé, kiket áldjon az isten
Életükön át minden jóval s kiki hagyja fiára
Házának vagyónát s mit a község ad vala neki,
Csak juttassátok el mielőbb szent, drága hazámba,
Mert rég hányt-vet a sors, távol szeretett híveimtől.

E szavak után Odisszeusz leül a tűzhelyhez a hamu mellé, míg a teremben néma csend lett, senki sem hallatott hangot, mintha mindenki meg-némult volna.

Végre az ország leghíresebb daliája szólalt meg és kérdezte a királyt, miért hagyja a vendéget, az utast a hamu mellé ülni, azután felszólítja Alkinooszt, hogy emelje fel az utast és ültesse az ezüstszegű székre.

Alkinoosz kezén fogja Odisszeuszt, oda ülteti legkedvesebb fia székére, akit felállított, azután asztalt állított eléje, arra enni-inni valót hordát és megvendégeli Odisszeuszt.

Mikor Odisszeus megette a lakomáját, Alkinoosz felszólította a vendégeit, hogy térjenek pihenni, hanem másnap jókor jelenjenek meg gyűlésre, akkor tanakodni fognak azon, hogy az érkezett vendég, hogyan térhessen legrövidebben, legjobban hazájába, és hogy odáig semmi baj ne érje.

A vendégek el is széledtek kiki lakásába, csak Odisszeusz marad ott két oldalon ült Alkinoosz és felesége Aréte.

Aréte szól először Odisszeuszhoz, mert ő megismerte az idegenen az ő háza ruháit, hisz ő maga szőtte rabnőivel.

Megkérdezte tehát Odessziusztól, hogy kicsoda, honnan jön, ki adta neki azt a pompás, szép ruhát?

Odisszeusz röviden elmondta, hogy mostani útját Kalipszó nimfa szigetről kezdte. Elmondta, hogy mennyi ideig volt a tündér rabja, hogy a tündér örökké ott akarta tartani, majd elmondta, hogy indult el a szigetről, milyen roppant vihar érte utol s végül, hogyan menekült.

Azután elmondta, hogy a folyónál, amikor felébredt, a jó szívű Nauzika könyörült meg rajta, az adta neki a ruhát, az erősítette őt étellel, itallal és az utasította, hogy jöjjön a királyi palotába.

Alkinosz igen sajnálta, hogy leánya nem hívta Odisszeuszt azonnal a palotába.

Odisszeusz azonban mentette a leányt s hozzá tette, hogy ő maga sem akart a leányokkal felmenni, mert attól tartott, hogy a király talán megneheztel.

A királynak annyira megtetszik Odisszeusz, hogy nem bánná, ha az megtelepednék nála és feleségül venné a leányát, a szépszemű Nauzikát.

— De erővel senki se tartson — tette hozzá a feákok királya, sőt mindjárt azt is megmondta, hogy másnapra tervezte Odisszeusz hazaküldését.

Odisszeusz szívét boldogság töltötte el erre a hírré, hisz már majd elepedt a honvágtyól.

A király azután barátságosan elbúcsúzott Odisszeusztól, akinek az előcsarnokban pompás, díszes, szép ágyat vetettek.

Hajnalban elment Alkinosz Odisszeuszszal a város nagy piaczára, ahova a király gyűlésre hívta a feákokat.

Athéné, feák hírnök alakjában maga járta be a várost, hogy minél több embert toborozzon a gyűlésre.

Alkinosz a népgyűlésben elmondta, hogy idegen tengeri utas téved a feákok földjére, ahonnan az idegen hazájába szeretne térni, és kéri a feákok népét, hogy szállítsák haza. Azután azt ajánlotta, hogy bocsássák valamelyik hajót vízre és ötvenkét kiváló, ügyes ifjú kísérelje el az útjára az idegent; majd felszólította a vállalkozó ifjúkat, ha már minden előkészület megtettek, ha a hajó felszerelten indulásra készen áll, hogy jöjjenek fel palotájába lakomára. Az ország előkelőit, nagyjait pedig azonnal meghívja, hogy illendően búcsúzzanak el az idegentől; az öreg vak lantost, Demódokoszt is elhivatja, hogy legyen, aki dallal, zenével vidítsa a lakomázókat.

A hajó hamarosan útra készen állott, minden felszereléssel ellátták; azután felmentek a királyi palotába, ahol nyüzsgő élet folyt, a vendégek jártak fel alá és amikor már a lakomának vége volt, az öreg Demódokosz lant kísérettel elzengte, az akkori időknek mindenféle dalát: Odisszeusznak és Akilleusznak czivódását.

A jelenlevő feákok közül senki sem sejtette, hogy Odisszeusz, akiről a dal zeng, jelen van.

Odisszeuszt a dal bánattal töltötte el, szemeibe könnyek tódultak, de hogy azt meg ne lássa senki, szemére húzta bíbor bársony kucsmáját. Mikor a dal véget ér, Odisszeusz hamar fölszárította könnyeit.

A dalnok azonban újra megszólaltatta a lantot és Odisszeusz szemei

ismét könybe lábadtak, de arczára húzta kucsáját és így takarta el szemeit, hogy ne lássák könyeit.

Alkimoosz azonban észrevette.

Majd kimentek a szabadba, ahol Odisszeusz tiszteletére verseny-játékokat tartottak.

Futás, ugrás, diszkoszvetés, birkózás, minden sorra került. Mikor a harci játékok véget érnek, a király fia Laodamász felszólítja társait, hogy kérdezzék meg az idegent, ért-e valamilyen harci játékhoz.

— Kitűnő férfinak látszol, aki a harci játékhoz bizonyosan értesz; végy részt valamelyik tornában és mutasd meg ügyességedet.

Odisszeusz kitérő választ ad, amire Eurialosz sértő szavakkal illeti az idegent, nem bajnoknak, hanem valami kapzsi kalmárnak tartja.

Ekkor Odisszeusz hirtelen hajító korongot kap fel, melyet hatalmas lökéssel tulhajt valamennyinek a dobásánál.

Athéné biztatja Odisszeuszt, aki kedvet kap a versenyre és felszólítja mérkőzésre a feákok valamennyi kiváló hősét, daliáját, kivéve Laodamaszt, mert hisz az neki házi gazdája.

Odisszeusz azután minden kérdés nélkül elmondja, mily jól ért a nyilazás és a dárdavetéshez, a többi harczászathoz, csak verseny futásban nem vehetne részt, mert a hosszú tengeri ut megviselte, megdermesztette, megdagasztotta a lábát.

Odisszeusz szavai után Akínoosz elmondja, mi mindenhez ért a feák nép különösen.

A harczjátékok után tánczot járnak az idegen tiszteletére, akit a táncz egészen magával ragadott.

A táncz után az ősz dalos elzengi Aresz és Afrodite szerelmi kalandját A dal után megparancsolta a feákok királya, hogy Eurialosz kérjen az idegentől bocsánatot.

Eurialosz készségesen megtette és az idegen kiengeszteléséül ezüst marcolata, elefántcsont hüvelyű, értékes kardot ajándékoz neki. Odisszeusz azonnal fel is kötötte a pompás kardot.

Odisszeusz nem csak azt a kardot kapta, hanem egész halom ajándékot, emlékül. Hogy jól eltehesse, Alkinoosz király szólta Arélének, hogy adasson Odisszeusz ajándékai számára valami szekrényt; azt hamarosan el is hozzák, a szekrény zárható, hogy Odisszeusz jól megőrizhesse becses ajándékait.

Mikor az ajándékokat elzárták, fürdőbe vezette a király a vendéget, ahol illatos olajokkal dörzsölte be testét. A fürdő után szép köntöst öltött és amikor így üdén, tisztán ismét a terembe ment, az ajtóban Nauzikával találkozott, aki elpirultan, hosszan nézett Odisszeusz szemébe és így szól: — Te most elhagysz bennünket idegen, vájjon fogsz-e otthon néha reám is gondolni, akinek megmentésedet köszönheted!

— Ha az istenek megsegítenek, hogy szerencsésen hazaérkezhetem hazámba, hát naponta hálásan fogok reád emlékezni, mert te az életemet mentetted meg.

Odisszeusz azután ismét a lakomázók közé megy, ahol Demodokos ismét a trójai háborúról zeng dalokat.

A lakoma közben Odisszeusz a pecsenyének legjobb részéből vág ki egy szeletet és különös tiszteletül a lantosnak küldi. Mikor a lakoma véget ért, Odisszeusz megdicséri a lantost, hogy oly híven dalolta el a harci történetet, mintha csak ott lett volna maga is. Azután kéri dalolja el a trójai faló regéjét.

Az ősz lantos dalba fog és a faló történetét s Trója pusztálását oly meghatóan éneklí, hogy Odisszeusz szeme ismét könnybe lábad és nem tudja sírását visszafojtani.

Alkinoosz észre vette, hogy Odisszeuszt ez a dal mennyire meghatja, intett tehát a dalosnak, hogy hagyja abba, Odisszeuszt pedig megkérdezte, miért sír, valahányszor a danaokról dalol az öreg Demodokosz, talán elesett valakije, rokona, barátja, testvére a trójai ostromban?

Odisszeusz ekkor megmondja nevét és mert Alkimoosz előbb kérte, mondja el útját, bolyongását a tengeren, most elmondja útját, kalandjait, amelyek érték, mióta Trója falai alól, hajóján hazaindult.

Mikor Trója alól a hajóm elindul, a viharos szél legelőször a kikónok földjére sodorta hajómat.

A kikónokkal harczba keveredtünk, de legyőztük őket, felégettük városukat, kincseiket, asszonyaikat felosztottuk magunk közt s azután siettettem az embereimet, jöjjenek a hajóra, induljunk, de azok késtek, majd lakomát csaptak a szárazon, ökröket vágtak, vígan mulatoztak.

Az elmenekült kikónok, akik a szomszédaiknak hírül vitték a harcias szomszédoknak támadásainkat, a szomszéd népek harczosaival tértek vissza, egész napon át harczolunk azokkal, de estére legyőztek bennünket, leölték embereinket, úgy hogy csak kevesen tudtunk nagy nehezen hajókra menekülni.

Amint hajónkkal nagyobb utat tettünk meg, újra vihar támadt és egész éjen át dühöngött; a vitorláink elpusztultak a szélben, mire a tenger elcsendesült, a Malea foknál voltunk, ekkor boldogság töltötte el szívemet, mert remélhettem, hogy nemsokára elérem hazámat.

O, az istenek, csak fájdalommal növelésére mutatták meg a Malea fokát mert új, meg nagyobb vihar támadt, mely hamar orkánná erősödött és hajónkat mint a játék szerte messze sodorta, a tenok déli vidékre a lotofágoszokhoz.

A lotofágoszok földjén kiszállottunk és én néhány társamat követül küldtem az ottani néphez, amely igen szívesen fogadta és lótosz virággal vendégelte meg őket. A lotofágoszok csak lotosz virágból élnek; a lotosz-

nak kitűnő az íze, édesebb a méznél, de az a tulajdonsága van, hogy aki eszik belőle, közönyös lesz a hazája iránt. Így jártak az én társaim is, és nem akartak a hazájukba többé vissza menni, hanem a lotosz-evők közt akartak maradni. Erőszakkal vittem őket a hajóra és kötelekkel kötöttem az evező padokhoz, különben nem jöttek volna, csak siratták a Lotosz-földet.

Legközelebb a vad kiklopszok földére értünk.

Kik minden dolgot, csak a mennybeliekre bízának:
 Nem vetnek veteményt, sohasem szántják fel a földet,
 Megterem ott minden szántatlanul és bevetetlen;
 A búza s árpa vetés s fürtös fejeket hoz a szőlő
 S önti a bort bőven, mert Zeusz táplálja erővel.
 Nem tanakodnak együtt, törvényt együtt sohasem ülnek,
 Törvényt maguk ülnek
 Gyermekükön s nejükön s egymással mit sem törődnek.

A kiklopok földjétől nem messze erdős szigetecske feküdt, melyen csupa vad kecske tanyázott, de különben buja termékenységű volt. Az éj sötétjében ehhez a szigethez terelt bennünket az istenség.

Kiszállottunk, elejtettünk néhány kecskét, pompás lakomát csaptunk, melyen a kikonoktól hozott bort ittunk.

A szigetről láttuk a kiklopok földjét, láttuk az égfelé szálló füstöt; a szigetig elhangzott hangjuk.

Másnap így szóltam társaimhoz: — Kedves híveim, maradjatok itt nyugton, amíg én a magam hajóján az én embereimmel elmegyek s megnézem miféle emberek laknak ott a parton, barátságosak-e vagy vad, durva szívűek.

Én hajómra mentem és elindultam a kiklopok földjére, míg a szigeten tizenegy hajót hagytam.

A kiklopok földjén, közel ahhoz a helyhez; ahol kikötöttünk, nagy szikla-barlangot láttunk, melyet babér - bozót vett körül, tágas körben udvar terült el, melyet szikla kövekből, sudár fákból kerítés szegélyezett. Ott este kecskék és birkák tanyáztak. Bent a barlangban óriás férfi lakott, aki senkivel sem törődött, társaitól egészen külön élt, nappal nyájait terelte legelőkön, ez volt minden foglalkozása.

Én a hajómat embereimre bízom, magam tizenkét válogatott társal elindultam; tömlőnket pedig megtöltöttem a jó erős borral, melyet Apollon egyik papjától kaptam.

Társaimmal bementem az óriás barlangjába, ő maga nem volt otthon, mert a mezőn őrizte nyáját. Mi megnéztünk mindent; a barlangban kosarakban állottak a sajtok, az istállókban bárányok, gödölyék voltak. Nagy faedények tele állottak savóval.

Az embereim azonnal azt ajánlották, hogy hordjuk le azt a sok sajtot, öljünk le néhány gödölyét, bárányt, s hagyjuk itt a partot s térjünk vissza a hajónkhoz.

Én nem hallgattam reájuk; látni is akartam az érdekes óriást, meg azt is gondoltam, hátha ő megajándékoz azokkal. Bizony, jó lett volna reájuk hallgatnom.

Leültünk, tüzet élesztettünk és falatoztunk a jó friss túróból s várakoztunk a gazda hazaérkezésére.

Az óriás roppant teherrel a hátán érkezett haza, nagy rózseboglya [volt az; csak úgy kongott minden, amikor a földre levetette, mi elbújtunk a barlang hátuljába.

Az óriás azután a barlangba terelte a nőtény nyáját, hogy megfejje; a hímek kívül maradtak. Mikor minden kövér fejni való birkája, kecskéje benn volt, akkor roppant nagy sziklát hengerített a bejáráshoz, melylyel azt elzárta. A szikla oly rengeteg nagy volt, hogy húsz kocsí sem vihette volna ki helyéből.

Mikor az állatait megfejte és a tejet elrakta, akkor tüzet rakott, melynek fényénél meglátott minket s meglepeten szólt hozzánk:

Kik vagytok, jövevény népség? Ide honnan eveztek?
Van kitűzött céltok, vagy amúgy vaktába bolyongtok,
Mint a kalóznép jár a vizekről a vizekre
S életüket koczára vetik másokra lecsapva.

Szavától, hangjától megrettentük, de én hamar visszanyertem lélekjelenlételemet és válaszoltam neki:

Eltévedt utasok, görögök népsége vagyunk mi,
Trója alól vet-hány a vihar mély vizeken által;
Hogy haza vágyódunk más-más utakra bolyongunk,
Most e földre jutánk s a te lábadhoz borulunk le,
Ha megszánna szíved, vendégeidnek befogadnál,
És a miként szokták, valamelyes ajándokat adnál,
Ó, ne feledd az istent, látott hozzád menekültünk.

Az óriás felháborodottan utasította vissza, hogy őt istenre, főleg Zeuszra emlékeztetjük, mert ő Zeusszal semmit sem törődik, sem más istennel, mert ők a kiklopok erősebbek az isteneknél és nem félnek haragjuktól.

... és meg se kíméllek

Benneteket, ha szívem jó szántából nem akarja,
Most íziben mondd el, hová tetted karcsú hajódat,
Itt van-e vagy odább hagytad, mert tudni szeretném.

Én rögtön tudtam mit akar, mi a szándéka, azért ravaszul azt feleltem, hogy Pozeidon darabokra zúzta hajómat, szírtre dobott, mikor erre eveztünk és csak én meg társaim kerültük ki a halált.

Erre nem felelt, felugrott, kinyújtotta a karját, összefogott közülünk kettőt, azt a földhöz vágta, hogy veleje kilocscsant azonnal, azután feldarabolta őket és vacsorára megette.

Felháborodtam és már kardomhoz akartam kapni, hogy keresztül szűröm ezt a rettenetes szörnyet, de hamar megdöntöttem a dolgot: ha megölöm a kiklópót, mindnyájunknak el kell pusztulnunk, mert azt a rettenetes sziklát valamennyien összetett erővel sem tudjuk a bejárattól elmozdítani és ott kell elpusztulnunk a barlangban.

Valami terven törtem a fejemet.

Éjjel elmúlt, hajnalban a kiklóp, akinek Polifémosz volt a neve, tüzet rakott, megfejté a birká t, kecskéit, embereim közül kettőt megint a földhöz vágott és megette. Reggelije után eltolta a követ a bejárattól, kieresztette a nyáját, ő maga is elment, de a sziklát visszatette a bejárathoz, hogy egyikünk sem mehetett ki a barlangból.

Egész nap azon gondolkoztam, hogyan meneküljünk a borzasztó Polifémosz hatalmából, míg végre igen jó gondolatom támadt. A barlangban feküdt az óriásnak a bunkója; oly nagy, mint valami hajó árbóc. Abból levágtam egy ölnyt, lehántattam embereimmel és kihegyeztem a végét, a lobogó lángon izzóra tüzeltem s azután elrejtettem a trágyahalomba, mely ott volt a barlang egyik végén.

Azután sorsot húztam az embereimmel, hogy kik mernék a meghegyezett szálát az óriás szemébe döfni s abban megforgatni, amikor az javában alszik. A kiklópoknak csak a homlokuk közepén van egyetlen szemük.

A véletlen úgy akarta, hogy ép a négy legderekből húzta a sorsot.

Estére Polifémosz megjött és ép úgy tett mindent, mint az előző napon, két társamat ismét megette. Ekkor eléje léptem és a magunkkal hozott borból nagy kupával megkínáltam, azt mondtam, hogy az emberhúsról pompásan ízük.

A kiklóp egyetlen hajtásra kiitta a bort s azután még másik kancsóval kért és megkérdezte, mi a nevem. Majd ő is ad nekem valami emléket, mert a bor valódi nektár.

Újból töltöttem s ő újból megitta.

Ekkor azt mondtam neki, hogy nevem: S e n k i s e, amire azt felelte, hogy jutalmul, Senkise lesz az, akit utoljára fog megenni.

Mikor ezt mondta, már annyira fejébe szállott a rendkívül erős bor, hogy nem sokára ledült kábultan és elaludt.

En gyorsan a még izzó parázsba szúrtam a meghegyezett fadorongot és amikor a hegye tüzes volt, ötöd magammal teljes erőnkől a Polifémosznak a homlokán levő egy szemébe szúrtam s megforgattam benne. A kiklóp retteneteset bődült, úgy rengett a barlang, mintha összeomlana; kikapta szeméből a dorongot s messzire dobta, kínjában ide-oda hado-

nászott, majd kiordított társaihoz, hangja úgy bömbölt az éjszakában, mint a legrettenetesebb orkán.

A többi kiklop, aki a közeli hegyeken, hegycsúcsokon lakott, meghalotta Polifémosz hangját és kérdezte, hogy mi baja, ki bántja?

— „Sekinsem“ bánt engem, Senkise tör az életemre. Ordította Polifémosz.

— Akkor bolond vagy ha így kiabálsz, — mondták társai, — eredj, könyöiöggj apádhoz, Pozeidonhoz. Azzal a többi kiklop aludni ment.

Én nevettem a sikerült ravaszságon; a kiklop pedig sirt; de oda ült a barlangnyiláshoz, kitárta kezeit, hogy elfogja azt, aki ki akar menni.

Ekkor új tervet kellett kieszelnem a menekülésre.

Volt a nyáj közt néhány hatalmas kos. Három, három ilyen kost össze kötöttem és a középső kos hasa alá oda kötöttem egy-egy társamat, én magam pedig az utolsónak a hasa alatt erősen belekapaszkodtam a gyapjába.

Mikor megvirradt a kosok mind előre tolakodtak és kiindultak a barlangból.

Polifémosz valamennyinek végigsimitotta a hátát; utolsónak maradt az kos, mely engem czipelt, de nehéz terhe alatt lassabban ment.

Polifémosz azt is megtapogatta, gyapjáról megismerte és így szólt hozzá:

— Drága kosom, mért mégy ki legutolsóul a barlangból, azelőtt mindig a legelső voltál, talán a gazdádnak szemefényén búsulsz, melytől Senkise megfosztott, csak megtudnád mondani, hogy hova bujt, hej, ha a kezembe kerülne, kifolyna veleje, olyan dühösen vágnám a sziklafalhoz.

Azzal kibocsátotta az öreg kost is. Én, mihelyt a barlangból kiérteni, eleresztettem a kost, a társaimhoz siettem, azokat leoldoztam és a jó kövér juhokat a hajóhoz tereittem.

A hajónál volt öröm, mikor megláttak, de én intettem, hogy legyenek csendben.

Felraktuk a juhokat a hajóra, mindenki az evezők mellé ült s elindultunk, mikor a parttól kiáltásnyi távolságra voltunk, oda kiáltottam Polifémosznak:

— Látod-e hát, kiklop, hogy nem hitvány jövevények társait etted meg, ládd elért az istenítélet, mert felfaltad a vendégeidet.

Polifémosz éktelen dühbe jött, haragjában, letört roppant nagy szikladarabot és azt hajónk után dobta, kiss híja, hogy el nem ütötte a kormányt; amint a szikla a vízbe zuhant, roppant hullámokat vetett, mely kifelé sodorta a hajónkat a partra, csak erős evezéssel tudtunk ismét kifelé jönni, mikor kétszer olyan messze voltunk mint előbb, vissza kiáltottam a kiklophoz, hogy ha kérdezi valaki tőle ki fosztotta meg szemétől, válaszolja: Odisszeusz, Laertes fia, aki a sziklás Itáka szigetén lakik.

A kiklop szavaimra fájdalmasan kiáltott fel, hogy beteljesült a jóslat, hogy Odisszeusz fogja a szemétől megfosztani és ő mindég valami óriási

hőst várt és ilyen csipetnyi kis sehonnai fosztja meg szemétől; azután Pozeidonhoz fohászkodott s kérte, hogy bosszulja meg a rajta elkövetett sérelmet.

Mikor a hajóinkhoz visszaértünk, én feláldoztam Zeusznak a kost, melyen megmenekültem.

Odisszeusz tovább folytatta elbeszélését és elmondta, hogy legközelebb az Eolié-szigetre kerültek. A sziget szabadon úszott a tengeren. A szigetet áttörhetetlen, roppant magas ércfal zárja körül. A közepén — magas bérczormon — áll Eolusznak, a szelek istenének palotája. Hat fia volt s hat leánya, akiket összeházasított s azokkal élt pompás palotájában, gyönyörű kertjében.

Odisszeuszt és társait Eolusz szívesen fogadta, vendégül látta és kérte vendégeit, mondják el neki a trójai háború részleteit, a hősök küzdelmét, Trója bukását.

Mikor Odisszeusz elbúcsúzott Eolusztól, — akinek elmondta hányat-tatását - a szelek istene segíteni akart a hányatott hősön és hatalmas tömlőbe bezárta az összes viharos szeleket, csak a kedves Zefiroszt hagyta szabadon, aki alkalmas szellőjével szépen hazafelé terelte Odisszeusz hajóját.

A hős már közel ért a hazai vizekhez, már messziről látták kéklenni a hazai földet, Itáka bérceit, már biztos volt, hogy az utat el nem tévesztheti a hajó, amikor az utolsó éjjelen Odisszeusz átadta másnak a kormányt, melyet az egész idő alatt maga vezetett. Az este már oly kimerült volt, hogy nem bírt ébren maradni.

Alig merült Odisszeusz álomba, amikor az emberei összebeszéltek, hogy megnézik, mi van a nagy tömlőben, melyet Odisszeusz a hajó fenekén gondosan elzárt, lelánczolt. Azt hitték, hogy Eolusztól roppant kincseket kapott Odisszeusz és azért őrzi oly nagyon gondosan.

A hajósok felnyitották a tömlőket, abban a pillanatban kizúdultak a szelek; féktelen orkán támadt, mely megkapta Odisszeusz hajóját és elterelhetetlenül űzte, hajtotta vissza Eolié szigetéhez, ahol — amikor a viharok hazaérkeztek — Odisszeusz is kiköthetett.

A parton a hányatottak vizet kerestek, majd ettek s azután Odisszeusz felment Eolusz palotájába, ahol elmondta a csodálkozó Eolusznak, hogy mi történt.

Alig hallotta meg Eolusz az okát Odisszeusz visszaérkezésének, amikor felugrott, elutasította Odisszeuszt és megparancsolta neki, hogy szigetét azonnal hagyja el. Hiába könyörgött Odisszeusz segítségért, Eolusz hajthatatlan maradt; azt mondta, hogy Odisszeuszt bosszús isten haragja űzte vissza, a menybeliek bizonyosan gyűlölik és olyan embert ő sem tarthat, házában sem meg nem segíthet.

Odisszeusz kénytelen volt hajóra ülni és elhagyni a szigetet.

Hat napig és hat éjjelen át szünetlenül dolgoztak a hajón az evezők amíg végre valami partra akadtak, a Lesztrigó földjére. Nagy öbölbe vitorláztak be. Két oldalt rémes sziklák meredtek az égnek és az öböl bejáratát igen szűkre szabták, de mihelyt a bejáraton túl jutottak, a hajók pompás, tágas öbölbe értek, melyben mindenféle orkán ellen megvédték a sziklafalak. Odisszeusz a maga hajójával azonban nem ment be, hanem az öblön kívül kötötte ki hajóját keskeny szírihez.

Odisszeusz azután felment az egyik magas szikla ormára és végig nézett a tájon, de előbb két hőst és egy hírhordót elküldött a városba, hogy kémeljék ki, miféle nép lakik ott.

Amikor a két hős és a hírnök a város végéhez ért, ott találta az odavaló nép királyának leányát, aki ép akkor vízért ment a közeli forráshoz.

Odisszeusz emberei megszólították a leányt, aki megmutatta atyja palotáját, ahova a két hős és a hírnök azonnal el is ment. Ott rettenetes meglepetés érte a három görögöt. Csak a királyné volt otthon, oly roppant nagy és magas volt, mint valami meredek hegyorom.

A királyné — a vendégek láttára — azonnal hazahívatta férjét, aki gyűlésen volt.

A király még rettenetesebb óriás volt, mint felesége. Azonnal felkapta az egyik görögöt s ott nyomban felfalta.

A másik két görög rémülten futott vissza a hajóra.

Antifatesz — így hívták a lesztrigónok királyát — roppant hangon? kiáltott és hívta alattvalóit. A lesztrigónok mindenfelől előbukkantak.

Rettenetes óriások voltak, akik azonnal rengeteg sziklákat hajigáltak az öbölbe evezett hajókra és azokat roncsokra törték. A hajókon volt embereket kifogdosták, mint a halakat, felnyársalták s vitték, hogy megegyék őket.

Odisszeusz lesietett a szikláról, elvágta kardjával a hajót tartó kötelet és emberei nekigyürközöttek, kettőzött erővel eveztek, hogy minél hamarább a sik tengerre jussanak.

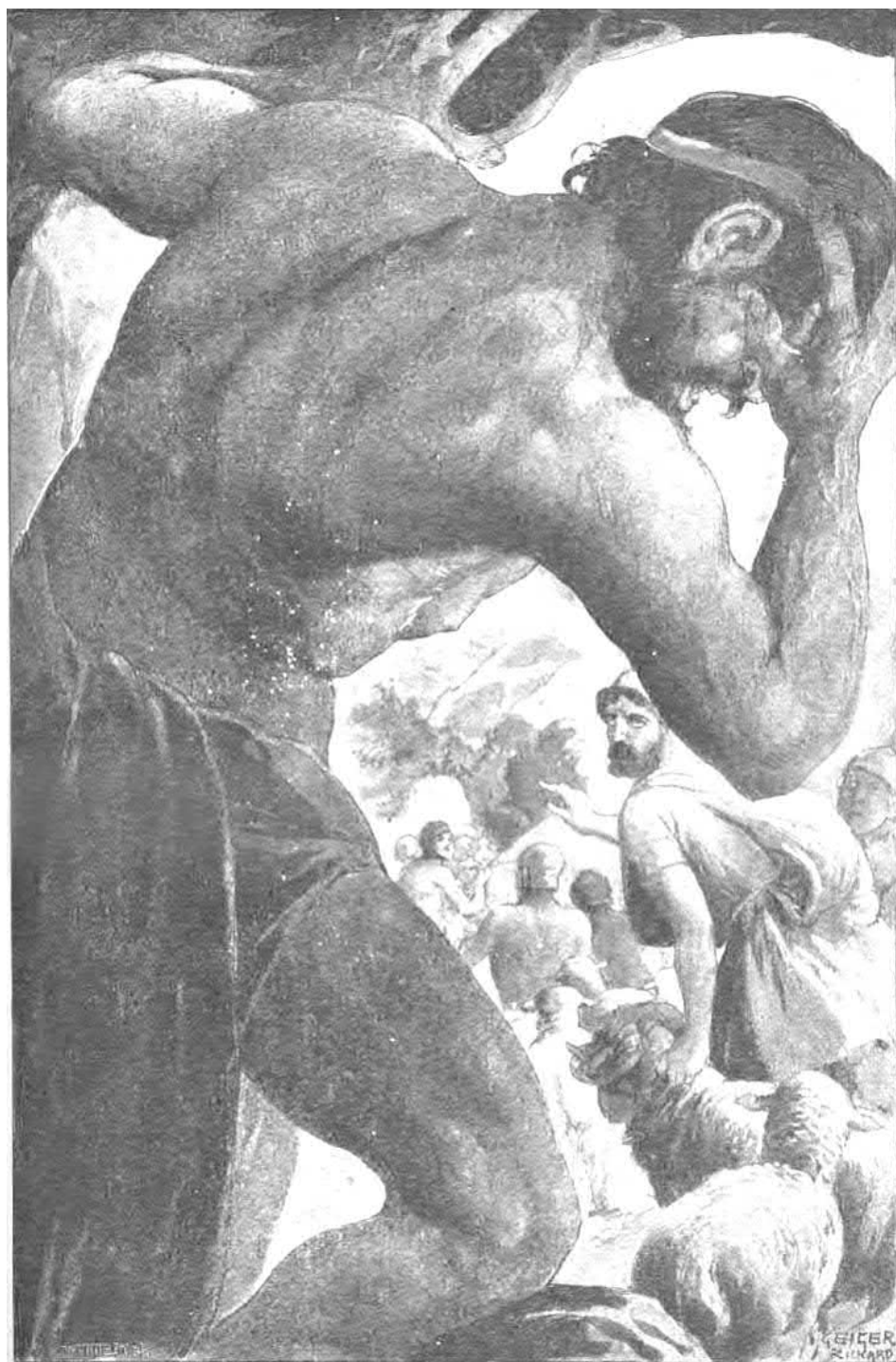
Odisszeusz hajójának sikerült is megmenekülnie, de a többi hajó — mely a Lesztrigón-öbölbe bevezett — elpusztult.

Odisszeusz és társai az elpusztultak felett busuló szívvel érkeztek meg Éjea szigetére.

Ott Odisszeusz már nem engedte társait a szigetre, előbb maga akarta a szigetet kikémelni.

Felment a közeli bércre és onnan nézte meg az alatta elterülő tájat. A magasból látta, hogy a berek közepéről sűrű füst emelkedik az égnek.

A füst a széphajú, bűbajos Kirkének a lakásából gomolygott az ég felé.

Odisszeusz kijut a kiklop barlangjából.

Odisszeusz tanakodott, hogy felkeresse-e a tanyát, ahonnan a füst fel száll, vagy nem. Végre abban állapodott meg, hogy elosztja embereit — létszám szerint — két csoportba, az egyik rész Eurilókosz vezetése alatt elmegy a berek közepébe, a másik rész visszamarad.

Odisszeusz embereinek fele — Eurilokosz vezetése alatt — elindult. Mikor a hajósok Kirke házának közelébe értek, oroszlánok és más állatok öttek az érkezők elé farkukat csóválták, — mint a kutyák és hízelegtek.

A csapat odaért Kirke pitvarajtájába, ahol meghallotta a gyönyörű hangú Kirke énekét. Elbűvölten hallgatták azt, míg az egyik felszólította a társait, hogy lépjenek be Kirkéhez és álljanak vele szóba.

A csapat beszólt Kirkéhez, mire az vendégszeretően ajtót nyitott és behívta a vendégeket.

Eurilókosz azonban valami veszedelemtől tartott és nem ment be, hanem kint várakozott.

Kirke pompás lakomával tartotta a hajósokat, de azután varázsfüvet is adott az ételükbe, amittől elfelejtették hazájukat s nem óhajtottak többé hazajutni. Végül Kirke megütötte varázsvesszőjével a hajósok hátát, amire azok egytől-egyig rőfögő disznókká változtak, azokat közös akolba terelte és makkot adott nekik.

Eurilokosz végignézte mindezt s azután visszaszaladt Odisszeuszhoz és elmondta a történeteket.

Odisszeusz azonnal felvette fegyverzetét és felszólította Eurilókoszt, hogy vezesse el Kirke házához; Eurilokosz azonban átfogta Odisszeusz térdeit és könyörgött, hogy ne vigye őt el, de Odisszeusz maga se menjen, mert nem tér többé vissza hajójához.

Odisszeusz erre ott hagyta Eurilókoszt és maga indult Kirke házának megkeresésére.

Mikor ritkult az erdő sűrűje, mely mögött Kirke palotája emelkedett, egyszerre Hermész állott Odisszeusz előtt. A szárnyas isten csak azért jött, hogy megóvja Odisszeuszt Kirke ellen. Először bűvös erejű füvet adott neki, amely megvédi minden bűbáj ellen és Kirke varázs italának nem lesz Odisszeuszon ereje; azután kiiktatta a hőst, hogy mikor Kirke a bűvös vesszőjével megüti, akkor rántsa ki kardját és rontson neki, mintha megakarná ölni. Akkor Kirke könyörögni fog, sőt szerelmet fog tőle kérni, teljesítse kérését, de eskettesse meg az istenek esküjével, hogy nem fog ellene törni és nem fogja bajba keverni, azután pedig követelje, hogy társait változtassa ismét emberekké.

Hermész azután elvált Odisszeusztól, visszatért az Olimposzra, Odisszeusz pedig dobogó szívvel ment Kirke palotája felé.

A szépséges Kirke palotájánál megállította, bekiáltott, mire Kirke azonnal a díszesen faragott kapuhoz sietett, azt kinyitotta, az érkezőt bevezette, szívesen fogadta, leültette, színarany poharat tett eléje, bűvös itallal töltötte

meg, mérget is öntött beléje s azután csalfa kedvességgel kínálta neki, hogy igya meg.

Odisszeusz vette a poharat, megitta tartalmát, de itálnak nem volt semmi hatása; ekkor Kirke felemelte botját, megütötte s szólt:

— Most eredj bajnoktársaid közé a hidasba!

Odisszeusz erre kirántotta kardját és rárohant Kirkére, mintha megakarná ölni, mire Kirke felsikoltott, átfogta Odisszeusz térdét és kérdezte tőle, hogy talán ő-e az a híres Odisszeusz, akit már emlegetett neki Hermész s mondta, hogy Ilion bukása után hajójával Kirke szigetére is eljön.

Kirke azonnal barátságát, szerelmét kínálta és kérte Odisszeuszt, legyen iránta bizalommal.

— Szép, színezüst veretű kardod tedd hát hüvelyébe.

S hajtsd nyugalomra fejed remekül faragott nyoszolyámbán.

Bízunk egymásban s légy hozzám hő szeretettel.

Odisszeusz ekkor megeskette Kirkét, hogy nem fogja soha többé bajba sodorni, nem fog neki ártani semmiféle módon.

Kirke megesküdütt s azután Odisszeusz nyugodtan fogadhatta a sok figyelmet, kedvességet, melylyel Kirke elhalmozta és szolgálóival, négy nimfával elhalmoztatta.

Pompás lakoma készült Odisszeusz számára, de Odisszeusz a ragyogó asztalnál szomorúan ült, a pompás ételekhez nem nyúlt, nem tudott enni.

Kirke észrevette Odisszeusz levertségét és megkérdezte az okát:

Mért ülsz így, Odisszeusz, mintha beszélni sem tudnál. Bánatág sziveden, nem eszel, nem nyúlsz az italhoz.

Odisszeusz erre azt válaszolta, lehet-e víg az a hős, aki társait, bajban tudja, tudna-e nyúlni ételhez-italhoz, amíg őket ki nem mentette.

— Ha szívesen kínálsz, hogy egyem s izleljem a szinbort — szólt Odisszeusz — akkor előbb oldjad fel híveimet.

Kirke ekkor elvezette a hidasába Odisszeuszt, ott felsorakoztatta annak híveit, mindegyik olyan volt, mint a kilencz esztendő s sertés.

Kirke megkente a hátukat bűvös szerrel, amire előbb a sertés-szörök, bőrük hullott le nyakig, ekkor megérintette varázsvesszejével a vállukat mire a fejük is visszakapta régi alakját és Odisszeusz társai szinte még daliásabban állottakott, mint azelőtt.

A hősök örömükben könyeztek, Odisszeusz nyakába borultak, oly nagy, oly megható volt a viszontlátás öröme, hogy Kirke is könyekre fakadt.

Kirke víg lakomára hívta ekkor mindnyájukat, Odisszeuszt pedig megkérte, hogy hozza el a hajón maradt társait is, a hajóját azonban húzza a partra, a kincseit rejtse el s azután jöjjenek el mind palotájába.

Odisszeusz azonnal a hajójához sietett, társai ott is áradó örömmel fogadták; Odisszeusz Kirkéhez hívta őket, de Eurilókosz sehogy sem akart elmenni, annyira ellenkezett, hogy Odisszeusz majd levágta bizalmatlan emberének fejét.

A többieknek ezalatt Kirkénél pompás dolguk volt, illatos fürdőkben fürödtek, pompás ruhákat kaptak. Mikor Odisszeusz és társai megjöttek, Kirke szives fogadással arra kérte őket, hogy feledjék el kissé sok mindenféle bajukat és legyenek nála vígan, mulassanak.

A hősök mégis fogadták szavát és vig mulatság eredt meg, mely nap-nap után tartott. A mulató hősök észre sem vették, hogy telt az idő, már egy álló éve voltak Kirke vendégei, végre Odisszeuszt társai figyelmeztették, hogy ideje volna a hazaindulásnak. Odisszeusznak könyörögnie kellett, hogy Kirke bocsássa el őket, mert az még egyre marasztotta volna.

Kirke ekkor megmondta Odisszeusznak, hogy előbb az alvilágba kell mennie és Tirezásziól jóslatot kérnie, hogy mikép érhet haza.

Kirke ellátta Odisszeuszt utasításokkal, hogyan jusson el az alvilágba, ott fogja találni a három alvilági folyót; Kirke kijelölte a helyet, ahol a halottak árnyának szóló áldozatot bemutatassa; ott eléje fognak sereglenni az árnyak, de ő kivont karddal tartsa azokat távol, amíg Tireziasz árnya nem jelenik meg előtte. Tiréziász majd elfogja neki mondani, hogyan juthat vissza hazájába, Itákába.

Kirkétől barátságos búcsút vett Odisszeusz, azután kifeszítette a vitorlát és elhagyta a szigetet; mikor Odisszeusz társai megtudták, hogy Odisszeusz előbb az alvilágba akar menni, panaszszó tört ki ajkukon, de Odisszeusz nem hederített rájuk, hanem csak ment kitűzött célja felé, amíg elérte az Okeánosz túlsó szélét.

Odisszeusz minden baj nélkül eljutott az alvilághoz, ő maga leszállók az alvilági folyókhoz, melyeknek partján, ahol Kirke megjelölte, bemutatta az árnyaknak a véres áldozatot. Mihelyt az áldozatra szánt juhok vére kifolyt az áldozó gödörbe, azonnal Odisszeusz elé tódultak az árnyak.

Szép ifjak, leányok, aggok, fiatal menyasszonyok, daliák, harczban elesett hősök közeledtek, majd a tolongó árnyak nagy sokaságában megjelent Odisszeusz anyja, Odisszeusz lelke remegett, mégis kitartotta hőshöz illően maga előtt e kardot, amíg Tiréziász nem jött.

Végre közeledett a thébai jós aranyos bottal a kezében és szólt Odisszeuszhoz:

Leleményes Odisszesz,

Ó, te szerencsétlen, ragyogó nap fénysugarából

Mért jöttél, hogy a holtakat és e sivár helyeket lásd?

Az árny azután szólt, hogy Odisszeusz ereszsze le a kardot, hogy a vérhez juthasson és neki a jövődjét megmondhassa.

Odisszeusz beszél anyja árnyával az alvilágban.

— Jó utat kívánsz, leleményes Odisszeusz, úgy-e, de üldöz úadón a haragos isten, akinek egyszemű fiát megvakítottad. Ügygyel-bajjal mégis hazaérsz szülőföldedre, ha társaid és a magad vágyát fékezni bírod. Trianakie szigetén*, ahol a napisten marháit legelnek, ha azokat nem bántjátok, úgy hazajuthattok, de ha bántjátok, akkor neked és társaidnak szörnyű bajtok lesz és ha talán magad megmenekülsz is, híveid elveszted és magad idegen hajón jutsz haza hosszú idő múltán. Otthon azalatt idegen férfiak pusztítják, eszik gabonádat és isteni feleségedet kéri nőül. Azokon majd bosszút fogsz állani, fedeles palotádban megfogod ölni őket.

Tiréziász még biztos jeleket mondott Odisszeusznak, hogy azokra figyeljen és szavai szerint cselekedjék, hogy boldog öregségben legyen része otthon.

Odisszeusz még azt kérdezte Tiréziásztól, hogyan beszélhetne anyjával, akit előbb visszatartott.

Tiréziász megígérte neki, hogy szól az anyja árnyának és ha majd odajön, bocsássa az áldozathoz, mert minden árny, akit az áldozathoz bocsát s aki iszik a vérből, tartozik neki őszintén, igazán felelni vagy neki igazat beszélni.

Tiréziász távozott és gyorsan ott volt helyén Odisszeusz anyja, aki aggódva kérdezősködött, hogy mikép került fia oda.

Odisszeusz elmondta s azután kérdezősködött anyja halála felől, aki Odisszeusz távollétében halt meg. Azután felesége: Penelope, fia: Telemakosz és atyja: Laerzesz felől tudakozódott.

„Szólj fiú-sarjamról, ó, szólj nekem édes atyámról,
Bírja-e még trónom, vagy más kezekre került már
És hiszik azt rólam, hogy még valahán hazatérek?
Szólj feleségemről, mily érzelem él kebelében?
A fiúval van-e még? Híven őrzi-e még vagyunkat?
Vagy férjhez ment valamely derekas daliához?“

Odisszeusz anyja először Pénelopéról szól:
„Óh bizony ő otthon maradt fedeles palotában
Állhatatos szívvel; keserűség gyötri szünetlen;
Éjjele-nappala nincs, hogy záporkönnye ne hullna.
Ősi királyságod fenáll; földbirtokodat meg-
Műveli Telemakosz s eljár a közös lakomákra,
Úgy, amiként törvénytevő hős bajnokot illet.
Hívják mindenüvé; míg atyád ott künn van a telken;
Nem jön a városnak tájára sem; ágyba' nem alszik,
Nincs párnája, himes takarója avagy derekalja:
Téli időn át hű szolgálival egy helyen alszik

* Mai Szicziüa.

A hamuban, közel a tűzhöz, szétnyítt ruharongyban.
 Ámde ha megjön a nyár s ha gyümölcs mosolyog le a fákról:
 Fekvőhelyre talál szőlőtermő telkének
 Kígyózó útain, hulló, száraz levelekből.
 Itt fekszik szomorún, nőttön-nő gyásza, keserve
 Jöttöd után; s a súlyos vénség is gyötri, sanyarja.
 Engem is ily végzett vitt el s ez okozta halálom,
 Sorvasztó kórok, nyavalyák nem vittek a sírba,
 Érted epedve jutek Hádeszhez, bajnok Odisszesz.“

Odisszeusz szívében ekkor vágy támadt, hogy megölelje holt anyja árnyát. Háromszor tárta ki karját s háromszor suhant el az árny karja közül, mire Odisszeusz fájdalmasan szólt:

„Édes anyám, miért nem vársz meg, hogy lelked öleljem
 S mindkettőnk kizokogja magát édes zokogással?“

Az anyja árnya fájdalmasan felelte:

„Földi halandónak sorsa az: hahogy élte kihamvad,
 Alomként tovaszáll lelkünk s repdesve csapong, száll.“

Odisszeusz az anyja után még több árnyat bocsátott egyenként a vérhez és azok mind elmondták élettörténetüket.

Megjelent előtte egyik társának az árnya, aki Kirke szigetén járt szerencsétlenül, mert az indulás napján nagyon sokat ivott és lefeküdt kissé aludni, mikor indulásra került a sor siettében elfelejtette, hogy onnan ahol lefeküdt, lépcsőn kell lejönnie, neki ment a mélységnek és lez uhant. Könnyörgött Odisszeusznak, hogy menjen vissza Kirke szigetére és temesse el.

Odisszeusz megígérte.

Ott az alvilágban értesült Odisszeusz, Agamemnon haláláról, melynek részleteit, maga Agamemnon árnya mondja el neki.

Agamemnon után, a többi írójánál elesett híres hős közeledett. Ajasz elcsodálkozottan kérdezte, hogy mit mer még megtenni Odisszeusz, ha már ahoz is volt merészsége, hogy leszálljon a halottak birodalmába.

A trójai hősök mind oda jöttek, mindenikkel váltott pár szót Odisszeusz, csak Telamon-fia Ajasz fordult el tőle, az még akkor is haragudott reá, amiért Akillesz fegyverét Trója alatt Odisszeusz nyerte el.

Odisszeusz megszólította:

— Nagy Telamon fia, hős Ajasz, még holtad után sem hamvadt el szörnyű haragod s gyűlölsz amaz átkos fegyverekért. Pedig átok nehezült reá, mert miatta elvesztettünk téged, aki után szüntelen búsultunk; kérlek, jer hát közelebb s hallgasd meg szavaimat.

Telamon fia azonban nem felelt, elsietett s elvegyült a többi halott árnya közé.

Odisszeusz azután látta Sziszifuszi aki a roppant sziklát tolja maga előtt, hogy felérjen a hegyre, melyről a szikla örökké visszagurul; látta Tantaluszi, akinek kínjai olthatatlanok.

Az árnyak egyre sűrűbben, folyton félelmetesebb suhogással közeledtek a véres áldozathoz; a nyüzsgő árnyak egyszerre félelmet támasztottak Odisszeusz lelkében, arra gondolt, hátha megjelennek előtte majd a görögök is rettenetes fejükkel.

Ez a gondolat megborzongtatta; gyorsan visszatért, szerencsésen elérte a hajóját, azonnal eloldotta a hajót kikötő köteleket, az evezősök hatalmas csapásokkal vitték tova a hajót, majd lenge fuvallat támadt és Odisszeusz hajója gyorsan siklott tova az Okeánosz vizén.

Odisszeuszt a lenge fuvallat hamar visszavitte Kirke szigetére, ahova Odisszeusz is iparkodott, hogy eltemesse szerencsétlenül járt társa holttestét, amint Ígéerte.

Kirke lejött az érkezőkhöz és a temetés után kézen fogta Odisszeuszt és kérte mondjon el neki mindent, amit látott és hallott.

Mikor Odisszeusz mindent elbeszélt, Kirke megmondta neki, hogyan védekezzék a szirének ellen, akik mellett hajója elfog haladni és hogyan menekülhet meg a Szkillá és Karibdisz veszedelmétől és hogy kerülje el a planklai sziklákat, amelyek retentő erővel csapódnak össze és bármi élő lény haladjon köztük át, azt összezúzzák. Ennél kisebb veszedelem a Szkillá és Karibdisz. Végül ő is megjósolja neki, ha Heliosz marháit bántják, minden társa elpusztul és ő maga csak hosszú i. ő múlva jut hazájába.

Másnap reggel Kirke útnak bocsátotta Odisszeuszt, aki a hajón társainak elmondta, miféle veszedelmek sorakoznak rájuk és hogy védekezniük kell ellene.

Mikor a szirének szigete feltűnt a távolban, Odisszeusz követte Kirke tanácsát. Megpuhitott viaszdarabokat, megmondta embereinek, hogy befogja tömni fülüket és mihelyt azt megtette, vigyék őt az árbóczhoz és kössék hozzá jól erősen; bármint akarna is majd elszabadulni, ne vessenek reá ügyet, csak annál szorosabbra kössék a köteleket

Minden utasítása megtörtént.

Odisszeusz az árbóczhoz kötötten figyelt a szigetre, a többiek pedig a viasztól semmit sem hallottak, csak odaültek az evező padokra és eveztek iparkodóan.

Mikor a hajó oly közel jutott a szigethez, hogy a hang elhallatszott, megcsendült a szigeten a szirének bűvös, csábos éneke.

Jöjj ide hős görögök legszíne, virága Odisszesz,
Hozd ide karcsú hajód s hallgasd bűvölő dalainkat.
Barna hajójával sohasem ment ember imitt el,
Hogy bűvölő dalaink meg nem hallgatta gyönyörrel.

Szólta azután daluk oly csábos, bűvös erővel, oly hívogató hangon, hogy Odisszeusz kiabált embereire, integetett, hogy csak oldják fel kezeit, de az emberei még gyorsabban eveztek s ketten felállottak s még szorosabbra húzták kezein a hurkot.

A hajó tova siklott és mikor oly messze volt már, hogy hang oda nem hallatszhatott, akkor vették ki a hajósok fülükből a viaszt, Odisszeuszt pedig ismét szabadon bocsátották.

Azután közeledtek a másik, kettős, roppant veszedelemhez, a Szkillá és Karibdiszhez, ahol, ha a hajós az egyiket kikerülte, a másik érte el.

Odisszeusz Kirke leírásából már ismerte a rettenetes veszedelmet. Két roppant nagy szirt fal közt visz az út. Az egyik oldalon égig érő magas meredek, megmászhatatlan szikla fal nyúlik a felhők közé, annak a falában nagy a barlangban rettenetes szörny tanyázik, a Szkillá, a rémületesen ugató szörny, melynek tizenkét ormótlan óriási lába van és hat hosszú undorító nyaka s mindegyik nyakán borzalmas feje, hármassal fogsorral. Ez a szörny ki dugja fejeit a barlangból és delfinekre, czápákra vadászik. Hajó nem mehet arra, hogy legalább egy embere áldozatul ne essék.

Szemben a szörnnyel, a másik szikla alatt a rettenetes Karibdisz nyeli és okádja a fekete habokat. A Karibdisz rettenetes örvény, mely egész hajót megkap, megforgat és leviszi a tenger fenekére. Akit Karibdisz elkapott, azt maga Pozeidon sem tudja többé megmenteni.

Odisszeusz megparancsolta kormányosának és embereinek, hogy az örvényt kerüljék el és tartsanak a szemközti szikla felé, de a Szkillá veszedelméről nem szólott nekik.

Odisszeusz fegyverbe öltözött, a hajó orrára állott és úgy lesett a Szkillára, de hiába figyelt, nem látta semmi nyomát, hanem mikor a zugó Karibdisz elé értek és mindenki oda figyelt, sőt maga Odisszeusz is oda tekintett, abban a pillanatban kibújt a Szkillá és elkapta Odisszeusznak hat emberét, mikorra Odisszeusz odapillantott, már csak a lábaikat látta a szörny szájaikból kilógni, a szerencsétlenek utolsó kiáltása Odisszeusz neve volt.

A látványtól Odisszeusz is, az emberei is megborzadtak, de Odisszeusz megtartotta lélekjelenlétét és óvta az embereit, hogy rémületükben a Karibdisz közelébe evezzenek.

Az emberek kettőzött erővel eveztek és csakhamar túlvoltak a veszedelemen és nem sokára a Nap szigetéhez közeledtek.

A hajó még nem érte el a szigetet, Odisszeusz már hallotta a birkák bégetését, a tulkok bőgését.

Odisszeusznak azonnal eszébe jutott Tirezásznak meg Kirkének a jóslata és szólt társainak, hogy a Nap isten szigeténél a legszörnyebb veszedelem vár rájuk, kerüljék hát el és ne kössenek ki.

A hajósokat nagyon leverte ez a szó és Eurilokosz méltatlankodva meg is szólalt:

— Szörnyű vagy Odisszeusz, hogy erőd és tested sohasem lankad, talán vasból alkotta az isten a tagjaidat, hogy kifáradt és álmatlanságban kimerült társaidat nem engeded kiszállani ezen a szigeten, hogy ott vacsorát főzzenek. Van szived a sötét éjszakába kipurancsolni bennünket, a mikor itt nyugodtan, védetten pihenhetünk és hajnalban ismét útra kelhetünk.

A többiek mind helyeselték Eurilokosz szavát, Odisszeusz látta, hogy engednie kell, tehát megeskette minden emberét, hogy ha a czimeres tulkok és birkákra akadnak, azokból egyetlen egyet sem bántanak, nem vágnak le.

Odisszeusz társai mind megesküdtek s azután kikötöttek a szigeten s legelőbb édes vizet kerestek és találtak; vacsorát készítettek, azt megették és azután mélyen elaludtak. Hajnalban zúgó orkán támadt, Odisszeusz híveinek ki kellett vonniuk a hajót a part mentén nagy üregbe, védett helyre.

Odisszeusz másnap újra figyelmeztette embereit, hogy van elég ennivalójuk a gulyán, ne jusson eszébe valakinek a mindent látó Nap czimeres marháiból vagy birkáiból levágni.

Álló hónapig dühöngött az ellenkező irányú vihar és a kis csapat nem mozdulhatott a szigetről. Amíg étel- és ital volt a hajón, addig nem törődtek sem a bajjal, sem Heliosz napisten barmaival.

Mikor az élelem kifogyott, Odisszeusz és társai halászatból és mada-rásaiból tengődtek.

Egyszer, amikor Odisszeusz társaitól különváltan az istenekhez imádkozott, segítenék már meg, hogy hazajusson, imádsága után elaludt. Azalatt Eurilokosz felzaklatta a többiek béketűrését.

— Minden halál keserves — szólt — de valamennyi között a leg-szörnyűbb az éhenhalás. Hajtsuk hát el a Nap isten legjobb tinóit, majd ha hazaérünk, templomot építünk engesztelésül az istennek; ha pedig barmaiért annyira haragudnék, hogy elemésztené a tengeren a hajónkat, akkor jobb lesz egyszerre meghalnunk, mint e szigeten éhen pusztulnunk.

Mindnyájan helyeselték Eurilokosz szavait, el is hajtották a Nap isten legszebb tinóit, leölték és megették.

A további történetet egyre izgatottabban mondta el Odisszeusz.

— Felébredtem álmomból és mikor társaimhoz értem, a pompás tinók-ból a pecsenye illata körül betöltötte a levegőt. Kétségbeesetten kiáltottam az egekbe, miért adták a szememre azt az álmat, mely alatt híveim elkö-vették a szentségtörést. Később Kalipszó nimfától tudtam meg, mi történt ugyanakkor az égben. Kalipszó pedig Hermesztől hallotta. Heliosz azonnal Zeusshoz sietett és haragosan, fenyegetően vádolta Odisszeusz híveit.

— Kronosznak menyköves fia, Zeus, büntesd meg Odisszeusz társait, mert elbizakodottan megölték legszebb tinóimat, melyekben legnagyobb örömöm telt. Ha illően meg nem bünteted őket, le megyek az alvilágba s azontúl a halottak árnyainak ragyogok.

Zeusz azonnal megnyugtatta, hogy a tenger közepén darabokra fogja zúzni a bűnösök hajóját.

Én szidalmaztam embereimet, de hiábavaló a szó, azt a hibát már jóvá nem tehettem. Pár nap múlva elállóit a vihar és mi útra keltünk. Nem nagy utat tett a hajó a szigettől, amikor ismét vihar keletkezett, mely vad orkánná növekedett, összetörte árboczfánkat, vitorla tartóinkat. A lezuhanó árbocz leütötte kormányosomat s utána messze világitó villám csapott a hajómba, amikor valamennyi hívem kibukott a tengerbe. Csak magam maradtam a hajón.

Odisszeusz azután elmondta még, hogy mikép szenvedett ő maga hajótörést, a vad vihar viaszadorta őt Skilla és Karibdiszhoz, de ott szerencsésen megmenekült, amíg Kalipszó nimfa szigetére került, akinél hét esztendeig kellett vesztegelnie.

A feákok királya vigasztaló hangon szólt Odisszeuszhoz, mikor az hányattása történetének elbeszélését bevégezte:

Ó, Odisszeusz, miután fedeles palotámba kerültél:
Azt hiszem én, többé nem fogsz szana-szerte bolyongni,
S tőlünk már haza jutsz, bár mennyire hányt vala sorsod.

Aludni tért a királyi ház, aludni tért Odisszeusz is, akire másnap a hazaindulás napja virradt fel.

Alkinoosz még egyszer nagy búcsúlakomát költött el vendégével és újabb ajándékokkal küldte le a karcsú hajóhoz, mely Odisszeuszt végre haza vigye hazájába.

Odisszeusz Arététől, a királytól és a feák néptől elbúcsúzott, hajóra szállott és elindult hazája felé.

Majd leszállóit az est, Odisszeusznak a hajón jó ágyat vetettek; a sokat hányatott hős boldogító reménységgel hajtotta a párnára fejét és édes álomba merült.

Mikor Odisszeusz elaludt, Itáka felé száguldó szél támadt, megkapta a hajó vitorláját és mint a sólyom a légben, úgy repült a hajó a víz tetején és vitte a hőst Itáka felé.

Hajnal hasadáskor megérkezett a hajó Itáka szigetén és bevezett Forkisz kikötőjébe.

Odisszeusz még mindig aludt.

A feákok kikötöttek, partra hozták minden ajándékot, melyet Odisszeusz náluk kapott, alkalmas helyen halomra rakták, azután felemelték a nyugágyat, melyen Odisszeusz aludt, azt óvatosan kivitték a partra, letették fővényre, azután hajóra ültek és visszaevaztek hazájukba.

A feákok már messze jártak a sik tengeren, amikor Odisszeusz felébredt; de nem ismert reá szülőföldjére, először mert már oly régen nem látta, mászodsor mert körülötte Pállasz mindent sűrű köddel borított be.

Odisszeusz felugrott, de nem tudta miféle földön van és töprengett vajjon hová jutott, majd neheztelt a feákokra, akik megígérték neki, hogy otthonába, Itakába szállítják. Tűnődött, mit csináljon.

— Kincseimet hová, merre vigyem, magam is hová menjek?

Azután megnézte ajándékait, hiánytalanul meg volt minden. Egyszerre szép leányos arcú fiatal pásztorfiu közeledett feléje.

A pásztorfiú Pállasz Athéné volt.

Odisszeusz megkérdezte a pásztorfiútól, hogy miféle föld az, amely körülte elterül.

A pásztorfiú csodálkozott, hogy nem ismeri azt a földet, melynek hírért messze földeken ismerik. Végül megkérdezte, hogy sohasem hallotta-e hírért Itaka szigetének?

Odisszeusznak szívébe nyillalott e szó, hangosan felakart kiáltani örömeiben, de megfékezte örömét, eszébe jutott, hogy felismeretlen akar maradni és ezért tettetett csodálkozással mondta, hogy igenis hallotta már hírért Egyúttal valami mesét talált ki annak a magyarázatára, hogy ő mikép került oda a szigetre.

Füilentésén Athéné elmosolyodott és pásztorfiú alakját leány alakká változtatta és így szólt Odisszeuszhoz:

„Oh, te ravasz, cseleket-koholó, hát most se teszel le
Ósi hazád földjén a csalárd és csalfa beszédről?“

Majd felfedezi magát Athéné az ő kedvencze — Odisszeusz — előtt és elmondja:

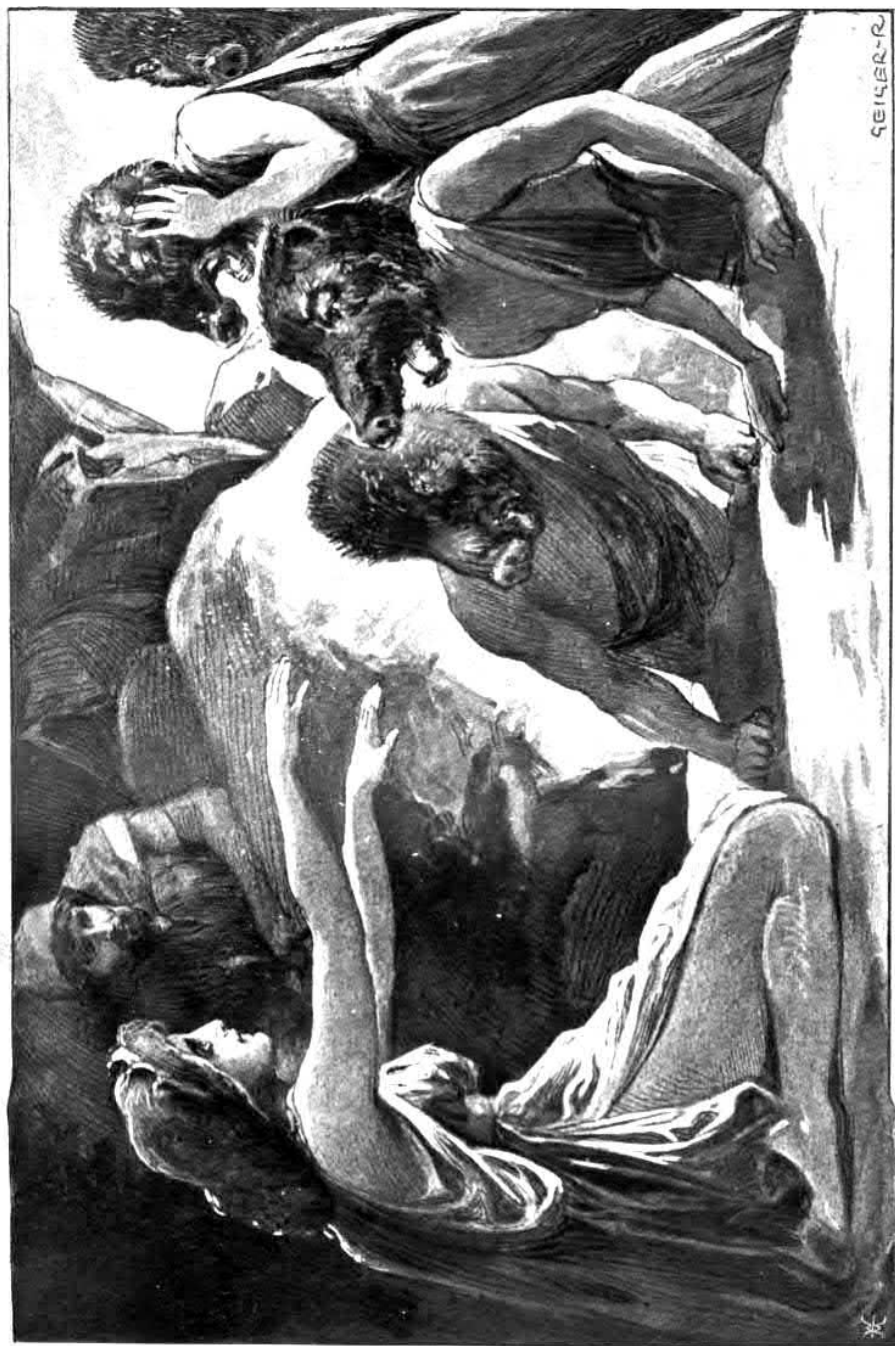
„Én gyújtám a feák-szíveket szeretetre irántad,
Most is azért jöttem, hogy véled tanakodjam
És hogy eléd adjam, mi baj ér még szép palotádban.“

Azután inti, hogy ne árulja el magát senkinek, ne is gondoljon arra, hogy megláthatja nejét, vagy beszélhet vele, amíg a kérőktől meg nem szabadítja feleségét, akinek már-már megszakad a szive a várakozásban, egész éjjeken sír, zokog utána.

Palasz azután megmondta Odisszeusznak, hogy szigetének melyik részén van, azzal eloszlatta a ködöt, mely körüli a tájra borult és Odisszeusz megláthatta kedves szülővárosát; összetett kézzel mondott áldást és megcsókolta hazája földjét.

Pállasz azután segített Odisszeusznak, hogy sok kincsét a közeli barlangban elrejttesse és elmondta neki, hogy háza tele van kérőkkel, akik palotájában uralkodnak és feleségét akarják nőül, de Penelope erősen hiszi, hogy Odisszeusz visszatér és csak halogatja a választ.

Pállasz és Odisszeusz leültek a közeli vén olajfa alá és tanakodtak

Kirke feloldja Odüsszeusz társait a varázs alól.

azon, mit kell Odisszeusznak tennie, hogy a kérők hadától házát megszabadítsa.

Abban állapotok meg, hogy amíg Pállasz hazahívja Odisszeusz fiát: Telemákoszt, — aki Menelaosz királynál időzik — addig Odisszeusz nem tesz semmit, hanem koldus alakban — hogy senki meg ne ismerje — elmegy kondásához, aki mindég hű volt házához és igazán szerette amíg Paliasz Telemákoszt visszahozza, Odisszeusz vallassa ki a kondást mindenről, amit tud.

Paliasz botjával megérintette Odisszeuszt, amire annak arcza ránczos, alakja tört, ruhája rongyos lett; senki sem ismerhette volna fel benne a derék, hős Odisszeuszt.

Ekkor elvált tőle az istennő. Amíg Odisszeusz kondásához: Eumeoszhoz indult, Paliasz elment Spártába Telemákoszért.

Magas fensíkon van a kondás tanyája; ott roppant szállásban tartja Odisszeusz sertéseit, melyeknek a felét megették a kérők, mert Eumeosznak naponta kellett a kérők lakomáihoz sertéseket szállítani.

A kondás ép a tanyája ajtaja előtt ült és sarútalpat szabott magának, amikor Odisszeusz odaért. Eumeosz kutyái megtámadták Odisszeuszt és ha a kondás el nem riasztja azokat, megtépték volna.

A kondás barátságosan bevezeti az idegent kunyhójába és ott szívesen látja. Odisszeusz megköszöni a szíves látást, amire a kondásban is megszólal az elfojtott keserv:

— Akár milyen szegény is a vendég, nem szabad becsmérelni — mondta a kondás. — Oh, bár több, nagyobb vendégszeretetben részesíthetnék, de hát — sajnos — az, aki az én hosszú, hűséges szolgálatomat bizonyosan gazdagon megjutalmazta volna, nem tér többé vissza. Bár sújtának az istenek teljes pusztulással Heléne egész nemzetségét, amiért miatta annyi derék hős veszett el.

Azzal elment a hidashoz, onnan két kis malacot hozott és mentegetőzött, hogy egy szerény kondástól nem telik más, csak malacz, mert a hízókat bizony mind megeszik a kérők.

A megsütött malacokat nagy korsó jó borral a vendég elé tálalta és elmondta, mennyi vagyona volt marháknak Odisszeusznak: több, mint húsz más fejedelemnek.

Odisszeusz jóízűen evett az eléje adott húsból, meghallgatta kondása beszédjét és végül — mikor már evett is, ivott is — megkérdezte tőle, hogy ki az ő gazdája, aki elment messze idegenbe és nem tért eddig vissza, hátha ő — a koldus — is tudna felőle valamit mondani, mert ő sok földet bejárt.

— Oh öregem, — szólt a kondás — ahány jövevény a szigetre téved, mind füllent valamit a vissza nem tért urunkról, hogy annak fejében valamit kapjon, de sem az úrnő, sem a fia nem hisznek ezeknek; bár

a királyné szóba áll mindegyikkel, szívesen tartja, megvendégeli, de azért szempillája mögött keserű könny siratja férjét. Talán te is kieszelnél valamit, ruháért vagy más egyébért. Óh, de mindez nem hozza vissza őt, akit talán valahol keselyük vagy halak ettek meg s csontja ott fehérik valamely tenger fővényén. Övéit a búbánat emészti, különösen engem mert soha olyan gazdát nem kapok többé, még ha apám s anyám háza keresem is fel.

— Én meg esküszóval erősítem neked, ha már ilyen hitetlen vagy, hogy haza jön a hős Odisszeusz, még ebben az esztendőben hazatér és véres boszút áll mindenkin, aki feleségét és fiát sérteni merete. De nekem nem kell jutalom előbb, míg Odisszeusz csakugyan át nem lépi palotája küszöbét, majd akkor adj szép ruhát, köntöst.

A kondás azt felelte, hogy ezért a hírért a vendége markát aligha üti jutalom, mert Odisszeusz nem fog hazatérni. Nem is akar Odisszeuszról beszélni, mert szíve tele lesz keserőséggel; azután Telemákoszról beszélt és elmondja, hogy most meg ő miatta aggódik, mert a kérők rá lesnek és amikor visszajön megölik. Azután már a fiáról sem akar a kondás beszélni, hanem kérdéssel fordult az idegenhez:

Most a saját ügyedet-bajodat vedd sorra barátom,
Mondd ki vagy és honnan? Szüleid kik, s merre lakoznak,
Mily bárkán jövel? Mi úton-módon hoza hozzánk
Fürge hajós nép?

— Kerek esztendőre kifutná, ha mindent elakarnék neked mondani — felelte Odisszeusz — de azután kieszelt valami történetet és elmondta a kondásának; elbeszélte, hogy ő is részt vett a trójai háborúban, ismerte Odisszeuszt. A szigetre úgy került, hogy kincsekkel megrakott hajóját útközben megtámadták, kifosztották, reá koldusruhát adták. Itáha partján kiszállottak, a parton lakomát csaptak, ezalatt ő elszökött és az erdőn át oda jutott. Az elbeszélés végén újra erősítette, hogy most már Odisszeusz is haza felé tart, mert útközben hallott róla. A kondás azonban nem hiszi.

Odisszeusz végül azt mondja, ha nem jön vissza Odisszeusz, hát a kondás dobassa le őt a legmeredekebb szikláról.

A kondás azonban még sem hisz neki, hanem mikor a bojtárok hazatértek, akkor a vendég tiszteletére kövér hízót vágatott le és lakomát csapott, mely után a bojtárok aludni mentek, csak a kondás maradt fenn.

Éjjel hűvös szél kerekedett.

Odisszeusz ismét koholt mesét mondott el a kondásnak; azt mondta, hogy Trója alatt egyszer, kaland alkalmával mocsaras nádasban kellett az éjt tölteniük, mindenkinek volt köpenyege, csak neki nem; ekkor Odisszeusz megszánta és neki adta a maga köpenyegét, bár most is megszánna valaki.

Eumeosz megértette a célzást és jó meleg bundát adott Odisszeusznak takaróul. Eumeosz maga beburkolózott a köpenyegbe, felöltötte fegyverét és kiment az éjszakába a sertéseket őrizni.

Ezalatt Pállasz Athéné Spártában felkereste Telemákoszt. Az ifjú a királyi palota előtt hevert barátjával Peizisztrátoszszal, aki mélyen aludt. Telemákoszt azonban a fiúi gondok nem igen hagyták aludni.

Paliasz azonnal felszólította az ifjút, hogy térjen vissza Itákába, mert anyjának *nincs nyugta a kérőktől. Figyelmezteti arra is, hogy a kérők reá lesnek*, mert megakarnák ölni, de kikerülheti őket, ha éjjel utazik és elkerüli a szigeteket. Itákában ne menjen mindjárt a városba, hanem előbb keresse fel Eumeoszt, a kondást, maradjon éjjel nála és úgy üzentesse meg Pénélopénak, hogy szerencsésen hazaérkezett.

Telemákosz közli Menelaoszszal szándékát, hogy haza akar menni. Menelaosz csak arra kéri, hogy legalább addig maradjon, amíg bucsúlakomát készítenek.

A lakoma után Menelaosz is, Heléna is megajándékozzák Telemákoszt, aki Nesztor fiával, Peizisztrátoszszal elindul.

Az elindulás pillanatában, hatalmas keselyű repül el felettük, karmaiban fehér ludat vitt.

Peizisztrátosz megkérdezi Menelaoszt mily jelnek tartja; Menelaosz gondolkodik a feleleten, de Heléna közbeszól és azt mondja, hogy ez Odisszeusz hazatérését jelenti.

A kocsi elrobog a két ifjúval; újuk Pilosz mellett vitt el, ahol az öreg Nesztor, Peizisztrátosz atyja lakott.

Telemákosz kérte Peizisztrátoszt, hogy ne vigye fel őt atyjához, mert az megint vendégszeretően tartóztatná, de azzal késleltetné útját. Peizisztrátosz erre elkerülte a várost és mindjárt a tengerpartra hajtatott, sőt ott siettette a hajóra szállásnál Telemákoszt, mert ha Nesztor meghallja, hogy Telemákosz ott van, akkor lejön érte és semmi esetre sem ereszi el.

Mikor indulni akartak idegen érkezett a hajóhoz és könyörgött, hogy vegyék fel; üldözik őt, mert hazájában Argoszban gyilkosságba esett. Elmondja sorsát és Telemákosz felveszi a hajójára.

Az idegen Teokliménosz, a jós volt.

Telemákosz hajójának vitorláit vígan dagasztotta a szél és hajója gyorsan repült Itáka felé.

Ez alatt Itákában együtt voltak Odisszeusz és kondása Eumeosz. Odisszeusz próbára akarta tenni kondása vendégszeretetének tartósságát és azt mondta: nem akar tovább terhére lenni, adjon majd reggel valakit melléje, aki a városba az utat megmutassa, mert el akar menni a palotába, hirt visz Pénélopénak Odisszeusról, talán a kérők is felfogadják, mert ő jól ért a fahasogatáshoz, tűzrakáshoz, nyárson sütéshez.

— Ugyan mi jut az eszedbe! Ugyancsak szépen járnál, ha ott szolgálá-

lataidat felajánlanád. Ilyen magad fajta szolgálakra nincs szükség; ott csupa pompás ruhában járó, illatos hajú ifjú szolgál. Sose menj el, maradj itt, amíg Telemákosz megérkezik, az majd ad neked illő ruhákat és elküld oda, ahova neked tetszik. Csak maradj itt, ahol nem vagy senkinek terhére!

Odisszeusz megköszönte a kondás igaz vendégszeretetét és azután; Odisszeusz szülei felől kérdezősködött

Eumanosz elmondta, hogy az öreg Laertesz még él, de már nagyon öreg, gyenge és a sírba vágyódik, különösen mióta felesége meghalt és fia elvesztése felett búsul.

Azután a kondás élettörténetét kérdezte Odisszeusz és Eumanosz elbeszélése hajnalig tartott, amikor mindketten elaludtak.

Hajnalban érkezett meg Itáka szigetéhez, Telemákosz hajója. Telamakosz Pállasz utasítása szerint Eumanoszhoz készült. Amint kikötöttek, sólyom suhant el felettük, karmaiban fehér galambot tartott.

Teoklimenosz, a jós, kitűnő jelnek mondta ezt, Odisszeusz hazaérkezése jelének tartotta, amire Telemákosz dús ajándékot ígért a jósnak, akit barátjai gondjára bízott, de azt ajánlotta neki, hogy ne menjen a palotába, hanem a derék Halitherzeszhez.

Azzal elváltak az érkezettek; Telemákosz a kondáshoz indult, a többiek a városfelé vették útjukat.

A kondás Odisszeuszszal ép tüzet rakott, hogy reggelijüket elkészítsék.

Ekkor érkezett Telemákosz, a kutyák eléje szaladtak, körül ugráltak.

Futásukat Odisszeusz meghallotta és így szólt a kondáshoz: ^

— Valami jó pajtásod közelíthet, mert a kutyák eléje szaladtak, de nem ugatnak.

Odisszeusz még be sem fejezte szavait, amikor előttük termett Telemákosz.

Eumanosz bámulva ugrott föl helyéről, kezéből kiesett az edény, amelybe ép bort öntött. Odaszaladt fejedelméhez, urához és

Megcsókolta fejét s ragyogó két szeme fényét,
Két kezét is s arczán az örömkönny zápora ömlött,
Mint kedves gyermekét csókokba fűröszi meg atyja.
Ha nagy idők múltván visszajön nagy messzi vidékről.

— Itt vagy hát Telemákosz, te szememnek fénye — szólt könyekre fakadtan az öreg kondás — bizony már azt hittem, nem térsz többé vissza. Jöjj beljebb gyermekem, hadd örülhessek, hogy megérkezésed után, itt látlak a házamban.

— Bemegyek, hisz miattad jöttem ide — felelt Telemákosz — eljöttem, hogy tőled tudjam meg, ott van-e még anyám híres fedeles palotánkban, vagy másnak a neje lett, mióta oda jártam?

— Nem, ott van még a palotában és búbanatban sorvad.

Teletnákosz ekkor belépett a kondás házába, Odisszeusz felpattant a helyéről, de Telemákosz marasztotta, s mondta: lesz még ott hely; a kondás zöld, leveleket hintett a földre, azt betakarta bőrrrel s arra telepedett le Telemákosz.

A kondás azután a vendégei elé enni-inni valót adott, aminek mind jól neki láttak.

Telemákosz megkérdezte a kondást, hogy ki az a vendég, hogyan került a sziklás Ithákára, milyen nép hozta, mert gyalog csak nem került a szigetre.

Eumanosz erre elmondta azt, amit neki Odisszeusz beszélt el; végül pedig Telemákosz pártfogásába ajánlotta.

— Hogyan vegyem én be e szegény idegent fedeles palotámba, — szólt leverten Telemákosz — én magam ifjú vagyok és nem igen bízom magamban, hogy megvédhetem annyi ellen, ha talán reá támadnának Édes anyám is két kérdés közt haboz és nem tud dönteni. Velem maradjon-e és viselje gondját vagyonunknak mint hű özvegy vagy férjhez menjen-e egyikéhez a kérő daliáknak. Majd én ellátom vendégedet ruhával, felszaruzom, adok neki jó kétélű kardot és elküldöm oda, ahova szive vonja, vagy ha neki és neked tetszik, maradjon itt a házamban és én majd ellátom, hogy neked terhedre ne essék. A kérők csapatába nem merném vinni, gőgös had az és nekem fájna nagyon, ha megsértenék, ellenük pedig nincs hatalmam, ők sokan vannak, erősebb daliák.

Megszólalt erre Odisszeusz, elmondta, hogy őt mint idegent is felbátorítja a kérők galádsága és csodálkozik, hogy a nemes ifjú megadja magát sorsának, hát nincs-e senkije akire számíthatna, hogy megsegítse, támogassa s azután így szólt:

Hej! volnék csak ilyen szívvel daliás még,
 Vagy hogy Odisszesz fia, vagy maga bajnok Odisszesz,
 Ki haza vergődnek, mert még hazatér bizonynyára,
 Vágja le büszke fejem, bármely jött-ment idegen, ha
 Nem törnék be a hős Odisszeus házába haraggal
 S nem lennék amazok szörnyű veszedelme, csapása . . .
 Nagy sokaságukban ha talán magamat letipornak:
 Inkább szörnyű halált halnék fedeles palotámban,
 Mintsem tetteiket nézzem.

Telemákosz erre elmondja egész történetét, elmondja mi folyik a palotában s hogy a kérők mily sokan vannak s így mily nagy a hatalmuk. Azután megkérte Eumeoszt, hogy menjen be anyjához és vigye meg neki a hírt, hogy Telemákosz szerencsésen hazaért.

Mikor Eumeosz útnak eredt, megjelent Paliasz, akit csak Odisszeusz látott, Telemákosz nem.

Pallasz intett Odisszeusznak, hogy jöjjön ki; Odisszeusz azonnal engedelmeskedett, kisetett. Pállasz a háza végén várta Odisszeuszt és megmondta neki, hogy fedezze magát fia előtt, menjenek ketten együtt a városba, verjék le a kérőket, majd ő Pállasz is segítségükre lesz a harcban.

Azzal Pállasz megérintette botjával Odisszeusz vállát, azonnal szép, fehér patyolatra mosott ing és köntös borította vállát, újra visszanyerte daliás alakját, férfias arcát. Ezután eltűnt Pállasz.

Odisszeusz visszament a kondás házába és amint a küszöbön belépett, Telemákosz meghökkent, mert azt hitte, hogy földön megjelent isten áll előtte.

„Más alakod van most, idegen, mint volt az előbb még,
Testi ruhád is más, bőrod színe szinte üdőbb lett:
Biztosan isten vagy.“

Odisszeusz ekkor felfedezte kilétét:

„Nem vagyok én isten, ne hasonlíts isteneinkhez,
Édes atyád vagyok, akiért sóhajtva sóhajtál.“

Erre magához ölelte bámuló fiát, összecsókolta; örömeben sírva fakadt a hős dalia.

Telemákosz azonban nem akarta elhinni, hogy atyja öleli karjaiba.

„Nem vagy az édes atyám, nem Odisszeusz vagy, hanem isten,
Kápráztatja szemem, hogy még többet kesergjek . . .
Földi halandónak lehetetlenség e varázslat,
Ily bűvölés; ha csak isten nem jön a széles egekből,
Ki tetszése szerint tesz öreggé vagy fiatalá.
Még csak imént is öreg voltál, rút testi gúnyában,
Most pedig isten vagy.“

Odisszeusz erre újra erősítette, hogy ő Odisszeusz, Telemákosz atyja. Megmondta, hogy a kegyes Pállasz bűvölte el és varázsolta ismét daliává.

Mikor azután Telemákosz szívében megerősödött a hit, hogy valóban atyja van előtte, kitérte karjait, átölelte atyja nyakát és örömeben sirt, mint a gyermek. Mikor azután könnyei fogytak, a kérdések egész raját intézte atyjához; főleg azt tudakolta atyjától, hogyan jött haza, miféle hajó hozta el.

Odisszeusz elmondta, hogy a feákok hozták haza és tömérdek arannyal, drágasággal halmozták el, amit a tengerparton rejtett el, de addig semmivel sem akar törődni, amíg a kérőkkel nem végzett és azokról akar előbb vele tanakodni.

— Sorold el nekem őket, kik azok, hányan vannak, hadd tudjam meg, ellenük elegen vagyunk-e ketten, vagy segítséget kell-e talán keresnünk?

— Édes atyám, mindég hallottam nagy híredet, hogy minő hatalmas hős vagy, de azt gondolom, most nem győzedelmeskedhetnél, mert mit tehet két ember annyi ellen, mert hisz nem tíz-húsz kérő lebzsel palotádban.

Telemákosz erre elszámlálta, hogy kik vannak ott és száznál több kérőt sorolt fel.

Odisszeusz azzal biztatta fiát, hogy segítségükre jön még Pallasz Athéné, tehát nincs mitől félniük.

— Te csak eredj fel a palotába — mondta Odisszeusz — és mihelyt a kérők együtt lesznek, menj közéjük. Engem majd Eumeosz vezet fel a palotába — mint rongyos koldust — és ha a kérők rosszul bánnak velem, vagy bárminő gyalázzal illetnek, te ne törődj vele, legfőlebb csitítsd őket.

Azután a lelkére kötötte Tele mákosznak, hogy senkinek el ne árulja, hogy Odisszeusz hazajött; sem az anyjának, sem a kondásnak, senkinek. Kettőjükön kívül nem szabad tudnia senkinek.

Odisszeusz próbá'a akarta tenni háza népét.

Ez alatt Telemákosz barátai a hajón a városba értek, kihordták a kincseket, fegyvereket, egyik szolga épen Pénélopéhoz ment, hogy jelentse Telemákosz hajójának hazaérkezését, amikor Eumeosz is Penelope elé lépett és elmondta Telemákosz üzenetét.

A hír Pénélopénak nagy örömet, a kérőknek pedig kellemetlen meglepetést okozott.

Ép akkor érkeztek haza a lesre küldöttek is, akik elmondták, hogy bár-hogy ügyeltek, lestek, Telemákosz mégis kicsúszott a kezük közül.

Az egyik azt ajánlja, ha nem sikerült Telemakoszt elpusztítani a tengeren, meg kell őt ölni itthon és vagyonát azután felosztani.

Egyik kérő azonban gálád dolognak tartja, királyi sarjat megölni és azt akarja, hogy előbb kérjenek jóslatot. Az ajánlatot helyeselték és elfogadták.

Egyik herold megleste a kérőket és hírül adta Pénélopénak, hogy mi készül Telemákosz ellen.

Penelope azonnal lesietett a kérők közé, lefátyolozottan megállott az ajtóban, keményen leszidta a kérőket gaz tervükért, Antinooszt emlékeztette arra, hogy atyját Odisszeusz mentette meg, amikor a nép megakarta ölni és ő most, amikor Odisszeusz házában dőzsöl és feleségét kéri, azzal akarja leróni, hogy a fiának az élete ellen tör.

Ekkor felállott Eurimákosz és képmutatóan erősítette, hogy ő kezeskedik arról, hogy Telemákosznak még a hajaszála sem fog meggörbülni, különben annak aki ez ellen vét, vele lesz dolga.

A szenteskedő Eurimákosz pedig maga is Telemákosz életére tört.

Penelope ismét visszatért szobájába, de ott keservesen siratta Odisszeust, amíg bánatában elnyomta az álom.

Eumeosz ismét visszament a karámhoz; mire estére hazaért, Odisszeuszt Paliasz ismét az előző esti öreg koldussá változtatta, nehogy Eurimákosz megismerje.

Másnap reggel Telemákosz elment a városba, de mielőtt elindult, meghagyta Eumeosznak, hogy a koldussal jöjjön majd utána a királyi palotába.

Telemákosz elé legelőször a hű gazdasszony, Eurikleia jött, aki a viszontlátás örömeiben sírva fakadt, azután kijött a többi szolgáló is a királyfi elé, mind összecsókolták kedves kis urukat.

Penelope is kijött szobájából, átölelte fiát, összecsókolta az egész arczát, a szemét.

— Megjöttél édes életem, Telemákosz? Mennyit aggódtam miattad? Mondd, mi hirt hoztál, mit végeztél, mit tudsz?

Telemákosz azonban kéri az anyját, hogy ne kérdezzen most tőle semmit, hanem menjen és mutasson be áldozatot, hogy az ő bosszúterve sikerüljön.

Penelope teljesíti fia kívánságát, Telemákosz pedig lándzsájával kezében, kutyái kíséretében lement a piacra barátaihoz, akik örömmel fogadják.

Telemákosz azután felvitte vendégül a palotába Teoklimenoszt. A palotában Pénelopével, Teoklimenoszsal s néhány idegennel, ki a hajón vele jött, asztalhoz ült. A kérők nem voltak jelen.

Az asztalnál Telemákosz elmondta egész útját. Telemákosz szavai után Teoklimenosz felállott és kihirdette, hogy a sokáig várt Odisszeusz már a szigeten van és nem sokára boszút fog állani gonosz kérőkön.

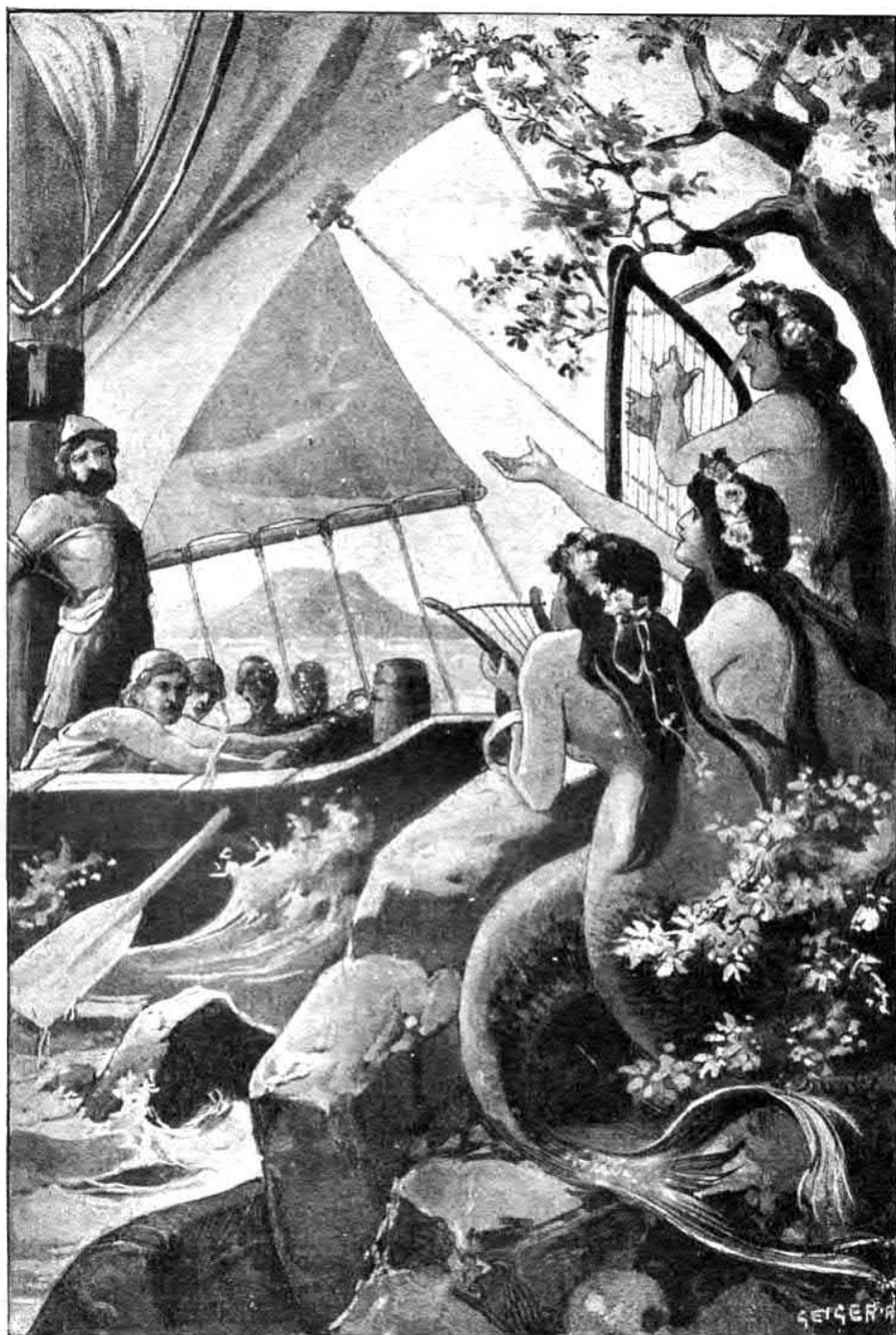
— Ha szavad igazra válik — szólta Penelope — akkor dús, gazdag ajándékokkal halmozlak el.

Ezalatt Odisszeusz és Eumeosz közeledtek a városhoz; édesvizü forrás közelében utoléri a két vándort Melanthesz Odisszeusz, kecskéinek pásztora, aki azonban titkon a kérőkkel tartott, durva ember volt és durván rárivalt a békén haladó kondásra és Odisszeuszra.

— Hitvány kullog hitvány jövevénynyel, csak szentül igaz, hogy minden zsáknak akad foltja, balga kanász, hová csatangolsz ezzel a koldussal?

Egész sor szidalommal illette a koldus-népet s mikor Odisszeusz mellett elment, oldalba rúgta, de az útról nem tudta lelökni, mert rendületlenül állott; Odisszeusz azon gondolkozott, hogy rárohanjon-e és agyon sújtsa, vagy ragadja meg a lábát és úgy vágja a sziklához. Mégis türtőztette magát és nem bántotta.

A kanász azonban leszidta a pásztort s azután fohászkodott, hogy az isten haza vezérelné Odisszeuszt, hogy megbüntesse ezt a hányaveti pász-

Odisszeusz elakart szabadulni az árbocztól, amikor a szirének csábos éneke hívta őt.

tort, aki most mindig a városban jár, künn meg pusztul a nyáj, néhány hitvány bojtár kezén.

A pásztor még oda dobott valami gorombaságot, azután hozzá tette, hogy majd elviszi egyszer a kondást a szigetről és eladja rabszolgának s azután hozzá tette bár oly biztosan pusztulna Telemákosz a kérők kezétől, mint amilyen bizonyos, hogy Odisszeusz nem tér többé vissza.

A pásztor azután gyorsabban ment előre, a palotában felkereste Eurimakoszt, aki mellé leült és ott uraskodott.

Eumeosz és Odisszeusz is megérkeztek a királyi palota elé és megállapodtak, hogy előbb Eurimeosz megy be.

A palotától nem messze a szemétdombon egyszerre kutya mozdult meg, hegyezte a fülét, mert megismerte gazdája hangját. Azt a kutyát még Odisszeusz nevelte, de távolléte alatt nem törődtek vele, a szolgák enni sem adtak neki. Kullancsokkal tele, ott hevert a szegény állat a szemeten, melyen életét tengette. A szegény állat felkelt, csúszva közeledett Odisszeusz felé, de ereje elhagyta, nem bírt, csak pár lépésnyit vánszorogni.

Odisszeusz szeme megtelt könnyekkel; elfordította arcát, nehogy kondása észre vegye.

Eumeosz bement a királyi palotába, Odisszeusz pedig kutyájához lépett, de az mikor meglátta Odisszeuszt, akit húsz évig várt, örömeben kimúlt.

Telemákosz volt az első, a kondást meglátta és közelebb intette. Eumeosz közelebb jött, Telemákosz pedig magával szemben ültette őt le.

Kis vártáivá bejött Odisszeusz is koldus alakban.

Telemákosz kosárba rakott kenyeret, ízletes pecsenyét meg egyebet és Eumeoszsal oda küldte a koldusnak s azt üzentette, hogy járja végig a kérőket és kéregesen adományokat: a koldus ne szégyenkezzék!

Odisszeusz áldást üzentetett vissza Telemákosznak. Mialatt a dalos lantja szólt, hozzálátott az evéshez; mire elkészült vele, véget ért a lantos dala is.

Pállasz ekkor maga is sürgette Odisszeuszt, hogy járja végig a kérőket s kérjen alamizsnát.

Odisszeusz elkezdte a kéregetést, adtak is azok egyet-mást, de kérdeztek egymástól, hogy ki lehet ez a koldus és honnan kerül ide a szigetre?

Melanteosz, a pásztor azonnal megszólalt s mondta, hogy ő látta legelőször. A kondás czipelte ide a palotába.

Antinoosz rá is szólt Eumeoszra és hosszasan beszélt neki, csak Telemákosz közbszólása vetett véget szavainak.

Ezalatt Odisszeusz végig járta valamennyi kérőt és mindegyik adott neki valamit és azt beletette Odisszeusz tarisznyájába. Odisszeusz végül Antiooszhoz fordult.

— Adj te is valamit — szólt hozzá — királyi külsőd van, úgy látszik előkelő férfi vagy, illik tehát, hogy többet adj, mint mások; mikor még

gazdag ember voltam, én megajándékoztam minden idegent, de az isteneknek tetszett, hogy elvegyék gazdagságomat.

Antinoosz boszusan rivalt reá:

— Melyik haragos isten küldte ezt a koldust nyakunkra, takarodj az asztalomtól, eredj a terem közepére.

— Ó, egek, külsődhez valóban nincsen megfelelő lelked. A magadéból bizonyosan egyetlen morzsát sem adnál az éhezőknek, amikor még az idegen asztalnál is, melynél jól lakói, fukarkodol.

Antinoosz dühös lett és felkapta a lába alatti zsámolyt, Odisszeuszhoz vágta és vállon találta.

Odisszeusz azonban nem rendült meg, csak kissé megcsóválta fejét, leült a küszöbre, onnan hangosan szólta meg Antinoosz tettét, aki a szegény koldust bántja; azután az istenekhez fohászzkodott, hogy sújtsanak le Antinooszra.

Antinoosz ekkor fenyegetőleg rárivallt, de Penelope igen méltatlankodott, hogy Antinoosz megsértette a vendég jogát és Eumeoszszal üzentette a koldusnak, hogy beszélni akar vele és kérdezősködni, nem hallott-e Odisszeusz felől.

A koldus azonban azt üzente vissza, hogy legyen Penelope napnyugtáig türelemmel, majd akkor elmond neki mindent.

Penelope ezt *igen okos óvatosságnak tartotta, mert bizony azok a kérők igen veszedelmes emberek voltak.*

Este felé Eumeosz elbúcsúzott Telemákosztól, aki meghagyta neki, hogy másnap ismét jöjjön el.

Később másik koldus is jött, akit Itákában mint szemtelen és tolakodó koldust ismertek. Irosznak hívták; azonnal szemtelenül rá rivallt Odisszeuszra:

„Takarodjál az ajtótól, hát nem látod, hogy az urak már intenek nekem, hogy vigyelek el innen.

Irosz végül megfenyegette Odisszeuszt, hogy megismerkedik az öklével, ha nem tagit; Irosz azonban csak hetvenkedett, mert különben gyáva volt.

Odisszeusz higgadtan, de komoran szólta reá a hetvenkedőre és óvta, hogy ököl harcztot ne emlegessen, mert ha bár öreg, de azért véresre veri.

A kérőknek tetszett a koldusok czivódása és még lovallták őket, sőt Antinoosz díjat is tűzött ki arra, aki a másikat legyőzi. Odisszeusz mégis büntette a hetvenkedő koldust a viadalnál, egy ütéssel harczképtelenné tette és kidobta a teremből; ő maga pedig visszaült a küszöbre, mire a kérők közül sokan megtapsolták.

Pállasz ezalatt vágyat ébresztett Penelope szívében, hogy benézzen a kérők közé. Penelope arczára fátyolt borított, de azon át is tündöklött szépsége; megfeddte Telemákoszt, hogy miért engedte a koldust bántalmazni. Így került azután szó a szóra, amelyből Odisszeusz meggyőződhe-

tett, hogy Penelope szíve mélyén is még folyton csak reá gondol, őt visszavárja és a kérőkkel csupa csselfogásból beszél szépen.

Múlt az este. Penelope visszavonult, majd késő éjszaka a kérők is nyugalomra tértek.

A teremben nem maradt már senki csak Odisszeusz és Telemákosz, akivel tanakodott, hogy mit kell tennük.

Odisszeusz és Telemákosz megbeszélték, hogy a teremből kihordják a kérők minden fegyverét.

Ha kérdezni találnák, hogy hol vannak a fegyverek, Telemákosz azt fogja mondani, hogy már nagyon megfeketedtek és hogy nem jó, ha a czivódásra hajló férfiak közt ott van a fegyver.

Telemákosz ezt meg is mondta Eurikliának, aki helyet adott a fegyvereknek és segített; elhordani.

Pállasz Atthéne világított nekik, a munkánál isteni fényességgel árasztotta el a termet.

— Atyám, itt csoda történik, gerenda, fal, minden világít, Odisszeusz csendre intette fiát, mondta, hogy az istennő világít és azután aludni küldte fiát, ő maga még beszélni akart Pénélopéval.

Mikor Odisszeusz magára maradt, rátámadt egyik cseléd, akivel már az este szóváltása volt Odisszeusznak, ép amikor a leány javában nyelveskedett, hogy mit keres még mindig a teremben, mért nem takarodik, belépett Penelope és megszidta a szolgálóját, akinek tudnia kellett, hogy ő, a királyné még beszélni akart a jövevénynyel.

Penelope azután a koldushoz fordult és megkérdezte kicsoda, micsoda, honnan jön, kik szülői, de Odisszeusz elhárította ezt a kérdést:

... ne kutasd, kérdezd szüleim s szeretett hazaföldem,
Nehogy az emlékek szívemet csordultig előntsék,
Bús keserűséggel. Hisz úgy is szenvedtem eléggé.

Azután Penelope mondta el életét, amelyet folytatott, mióta férje Trójába ment; elpanaszolta bánatát, a bajt, melybe a kérők sodorták. Odisszeusz megtudhatta mindazt, amit tudni akart, amit tudni kedves volt szívének.

Penelope újra kérdezte hová való, kérdezte életét és Odisszeusz ismét koholt történetet mondott el, melyben elbeszélte, hogy mikor még dúsgazdag volt, vendégül látta Odisszeuszt és társait, pompás lakomával tartotta őket és megajándékozta mindnyájukat, amikor eltávoztak.

Penelope azután próbát tesz, hogy vájjon igazat mond-e a koldus és megkérdezi, minő ruhája volt Odisszeusznak, milyenek voltak a társai.

Odisszeusz persze hiven letud írni mindent, ami Pénélopét zokogásra indítja, hisz a ruhát — melyet Odisszeusz leírt — ő maga szötte férjének.

Balgatagok nagy vész közeleg — így kezdte jóslatát Teoklimenosz.

Odisszeusz azután vigasztalja a keservesen zokogó asszonyt:

„Férjed után ne búsulj, hervadra ne sírd üde arczod
S bús szíved ne epeszd . . .
Még ez esztendő meghozza vitézi Odisszeszt.“

Odisszeusz esküvel erősítette, hogy hallott Odisszeusról, aki már útban van Itáka felé és haza fog érne hamarosan.

Penelope gazdag ajándékot ígér a koldusnak, ha szavai valóra válnak; addig is elakarja halmozni minden jóval, puha ágyat akar neki készíttetni, de az nem fogadja el, mert — mondta Odisszeusz — ő hozzászokott a kemény fekhelyhez.

A boldog reménységgel eltelt háziasszony szolgálóleányait hívatta, hogy mossák meg az idegen lábait.

Odisszeusz azonban kéri Pénelopét, hogy ne a fiatal leányokat rendelje lábmosásra, hanem valami öreg nénikét, ha van olyan a házban.

— Jól van, — szól Penelope — legyen kívánságod, van egy öreg anyóka a házban, aki még Odisszeszt dajkálta.

Azzal odahívta Eurikliát, aki jószívvel megmosta Odisszeusz lábát és megjegyzést tett: v

„Sok idegen járt már a palotában, de még egy sem volt köztük, aki alakra — különösen lábára és hangjában — annyira emlékeztetett volna Odisszeuszra, mint te, idegen.“

— Igen, azt már sokan mondtak, — szól Odisszeusz — hogy mi ketten nagyon hasonlítunk.

Amint az öreg anyó a mosdótálban megmosta Odisszeusz lábát, egyszerre a lábán levő sebhelyen akad meg a szeme; azt a sebhelyet vadkan agyara okozta, Eurikleia, az öreg anyó arról felismerte Odisszeszt.

Az anyó meglepetésében azonnal eleresztette Odisszeusz lábát, az hozzá ütődött a tálhoz, mely felborult. A dada meglepetésében előbb szólni sem tudott, szeme tele lett könnyekkel.

— Bizon, Odisszeusz uram, te vagy — szól áradozó hangon az anyó és ép inteni akart Pénelopénak, de annak figyelmét elvonta Pállasz, Odisszeusz pedig nyakon fogta az anyót, a másik kezével pedig közelebb húzta magához:

— Dadám, aki gondoztál engem, mért akarod vesztetemet most, mikor annyi sok veszedelem és hús esztendő után haza vergődtem, ha már megismertél, hallgass, légy csendben, jöttömet a házban meg ne sejtse senki, amíg a duhaj kérőket mind el nem pusztítom.

A dajka megfogadta, hogy titoktartó lesz és kiment a teremből, hogy a kiömlött víz helyett másikat hozzon.

Ekkor ismét Penelope beszélgetett Odisszeusszal és elmondta, hogy legközelebb fel fogja szólítani a kérőket, hogy férje újat feszítsék meg és

nyilat lőjjék át tizenkét balta fokón, hogy amelyik megtudja tenni és a legügyesebb lesz, ahhoz megy majd feleségül.

Odisszeusz biztatta, hogy ezt az íjversenyt minél hamarább tartsa meg.

Késő éj volt, mikor végre Penelope aludni tért, utána Odisszeusz is lefeküdt a pitvarban, a számára készített fekvő helyen, de álom nem jött szemére.

Másnap csak úgy folyt az élet a királyi palotában, mint mint folyt addig. Odisszeusz mindent maga megismerhetett; a lakománál Telemákosz a koldus alakban levő Odisszeuszt is leültette a kérők közé.

Az egyik kérő bántalmazni akarta a koldust, marha lábat-akar a fejéhez röpíteni, de az kikerüli a dobást, Telemákosz pedig lehordja a kérőt.

Egyik kérő újra sürgeti, hogy legjobb lesz már, ha Penelope férjhez megy, Telemákosz azonban nem hajlandó anyját erőszakosan elűzni a háztól.

A kérők víg multságát kissé megzavarja Teoklimenosz, a jós, akit Telemákosz hozott magával.

Teoklimenosz felállott és dörgő hangon hirdette fenyegető jóslatát:

Balgatagok! nagy vész közeleg; sűrű éjbe borulnak
Arczaitok, fejetek; sűrű éj száll lábaitokra;
Könyzáró lepi arczotokat; csak a jaj szava hallszik,
Vér csorog a falakon, vér serked a mennyezetten is,
Szellemeik árnya zsibong udvarban, pitvar üregben,
Vágyva sóvárognak le sötét Hádesz kebelére.

A vigadók kicsufolják a jóst, de az újra megfenyegeti őket és előre jelzi, hogy hamarosan büntetés fog rájuk zúdulni és egysem fog a bűnhődésből menekülni.

Telemákosz e jóslat után atyjára tekintett, mert már epedve várta, mikor sújt le a kérők csapatjára.

Pállasz Athénéé ezalatt folyton biztatta Pénélopét, hogy tűzze ki a kérőknek az íj-versenyt.

Penelope felment kincses termébe, kinyitotta annak csikorgó ajtaját és bent a teremben elővette szeretett Odisszeuszának az íját.

Mikor az íjat a tokból kivette, szemei megteltek könnyekkel, de arczára borította fátylát és bement a kérők közé, megállít az ajtóban és ott elmondta, hogy aki a férje ijával átröpíti a nyilat tizenkét fejsze fokán, annak a felesége lesz.

Penelope odaadta az íjat Eumeosznak, a kondásnak, hogy az vigye a kérők közé.

A hűséges kondás és a gulyás, aki szinte vele volt, sírásra fakadt, ura ijáának láttára és összecsókolta, mielőtt a kérők közt letette.

Antinoosz, a leggonoszabb szívű kérő le is hordta a kondást és a gulyást ezért az érzékenyséért.

Telemákosz szíve hangosan dobogott; de azért felállította a tizenkét fejszét, a mérőzsinórral kimérte; oly egyenesen egy vonalban állottak, hogy a kérők bámultak.

Telemákosz maga is megakarta próbálni az íjat kifeszíteni és ellőni a nyilat. Háromszor próbálta hasztalanul, negyedszer már-már sikerült, de ekkor Odisszeusz intett neki, amire abba hagyta.

Antinoosz felszólította a kérőket, hogy álljanak sorba, hadd kezdődjék el a mérkőzés.

A kérők kettő kivételével sorra próbálták az íj felajzását, de nem sikerült.

Végre szóltak a kecske pásztornak, rakjon tüzet és hozzon faggyút, hogy a megmelegített íjat bekenjék faggyúval, akkor könnyebben hajlik.

Meg próbálták a meleg íjat is, nem tudták felajzani; még csak Antinoosz és Eurimákosz voltak hátra.

A kondás, meg a gulyás ekkor kimentek; Odisszeusz nyomban próbára tette hűségüket, meg akarta tudni pártjára állának-e. A próba sikerült. A két szolga hűsége rendíthetetlen és Odisszeusz felfedezi előttük magát.

A kondásnak meghagyja, hogy az íjat majd neki is nyújtsa oda, a gulyás pedig zárassa be az asszonyokkal az ajtókat, ő maga pedig a kaput zárja be.

Hogy semmi gyanút ne keltsenek, külön-külön mentek vissza a nagy terembe.

Mikor Eurimákooszra került a sor, ő is megmelegítette az íjat, forgatta ide-oda, próbálta felajzani, de nem tudta.

Ejnye be szégyenlem magamért is, társaimért is,
Már nem a nász híján búsulok, bármily zokon essék,
Ám, hogy Odisszeuszhoz képest oly gyenge karunk van,
Horgas íját, hogy még felajzani se tudjuk erőnkkel,
Még unokáink is gúnyoló hahotára fakadnak.

Antinoosz erre azt ajánlja, hogy hagyják az napra a versenyt és halaszszák másnapra, amikor pompás lakoma megszerezte erejüket és majd akkor próbálják meg a versenyt sikeresen.

Mindenki helyeselte szavait, amire töltöttek a kupákba és ittak pompás borból.

Felállott ekkor Odisszeusz, a kérőkhöz fordult és így szólt:

— A nagy hírű Penelope kérői, figyeljétek reám, különösen Eurimákosz és Antonioosz, mert hisz ő mondta oly okosan, hogy halaszszátok a versenyt holnapra, engedjétek meg nekem most, hogy megpróbálhassam kifeszíteni az íjat, hadd lássam, van-e még annyi ereje karomnak, mint volt fiatal koromban.

A kérők éktelenül felháborodtak erre a kívánságra.

Antinoosz azonnal felugrott és szidalommal támadt rá Odisszeuszra, amiért ilyesmit kérni mert; ő is, a többi is attól tartott, hogy a koldus csakugyan kitudja feszíteni az íjat.

— Hát nem elég, hogy büszke daliákkal együtt lakmározol, hallhatod szavukat, még többet kívánsz? Talán fejedbe szállott a bor? Úgy vigyázz, ha kifeszítéd az íjat, pórul jársz! Kegyelemre nem fogsz találni és

A fekete hajón elküldünk a földre,
Hol a mindent irtó Akthosz király lakik,
Aki orrod, füled kegyetlen levágja,
Kitépi tagjaid és a kutyáknak hányja.*

Erre közbeszólt Penelope és a koldus kívánságát pártolta, de hogy a kérők ellenkezését elcsitítsa, hozzátette, hogy nem kell aggódniuk, mert ha az a jövevény fel is tudja ajzani az íjat, ő nem megy hozzá feleségül és hiszi, hogy a koldus ilyesmit nem is remél.

Erre azt felelték, hogy erre ők sem gondolnak, de nem akarják, hogy egy jött-ment idegen esetleg megszegyenítse őket és a világ kiszólja az ő erejüket s hitványaknak tartsa őket.

— Úgy sem lehet nagy híre és becsülete a nép között az olyanoknak, — szólt Penelope — akik kiesznek derék hőst az ősi vagyonából. Az a jövevény is nemes sarjadék, — amint ő maga mondja — erős, tagbaszakadt férfinak látszik, hát miért ne mutassa meg erejét. Én megígérem, hogy — ha fel tudja ajzani az íjat — új köntöst, szép ruhát, pompás kardot adok neki és hazaküldöm oda, ahova szíve vágyik. Tehát adjátok neki oda az íjat.

Penelope szavaira Telemákosz felelt és azzal véget vetett a vitának.

— Az íjat átadni valakinek, vagy megtagadni tőle, kizárólag az én jogom. Sem itt a palotában, sem egész Kákában nincs nálam hatalmasabb hős és senki sem akadályozhat meg abban, hogy íjammal — atyám íjával — azt tegyek, amit akarok. Menj csak vissza termeidbe, anyám láss az asszonyi foglalkozás után; és hadd a fegyver gondjait énreám, aki ez meg a ház kormányzása megillet.

Penelope belátta, hogy fiának igaza van, visszavonult tehát termeibe s ott búsult férje után.

A kondás fogta az íjat és vitte a koldus felé. A kérők reáiváltak, hogy mit akar azzal az íjjal, hova megy vele és fenyegették. A kondás megremült, de Telemákosz rászólt, mire ez új bátorságot kapott, elment a koldus alakban ott álló Odisszeuszhoz és átadta neki az íjat.

Mihelyt Odisszeusz átvette az íjat, a kondás kihívta a teremből Eurikliát és azt mondta neki: Telemákosz parancsolja, hogy kívülről az ajtókat

* Ez az a négy sor Homérosz Odisszejában, melyre az első kötetben Aktoes királynál hivatkoztunk, L. I. k. 94. old.

zárja be és bármit hall is vagy bármi történjék is, a terem ajtaját kinyitni senki se merje.

Ugyanekkor kiosont a teremből a gulyás is, az meg a kapukat zárta be; azután mindketten visszamentek a terembe s ott letelepedtek előbbi helyükre.

Ezalatt Odisszeusz nézegette, vizsgálta az íjat. A kérők különféle gúnyos megjegyzést tettek: „Hozzáértő lehet! Ni, hogy nézegeti; neki is ilyen íja van otthon“.

Odisszeusz azonban megpendítette az íj húrját és egészen könnyen kifeszítette.

A gúnyolódó kérők egyszerre elnémultak. Ugyanekkor villámlás és menydörgés reszkettette meg a palotát.

Odisszeusz szive megdobbant, jó jelnek vette ezt.

Zeusz jelt adott a sikerre.

Odisszeusz felkapta az előtte fekvő nyilat és az íjra helyezte. A tegezben még több száz nyíl volt.

A sokat hányatott hős könnyedén, székéről, ültében célzott s elröp-pentette a nyilat, mely az első fejszelyukon besurrant és végigröppent valamennyin.

A kérők bámultak, Odisszeusz pedig így szólt Telemákoszhoz:

— Nem hozott szégyent reád jövevényed, nem vétettem el a célt, a felajzással sem soká bajlódtam, van tehát kezemben még mindig erő s nem úgy van, mint a kérők csúfoltak és

Most pedig itt az idő, hogy a vendégnép lakomázzék,
Még pedig alkony előtt s azután másképp mulatozzék!

E szavak után intett tekintetével Telemákosznak, aki felkötötte hatalmas kardját.

Odisszeusz ekkor felugrott a magas küszöbre, maga elé szórta nyilait és odakiáltott a duhaj mulatozókhöz:

— Versenyeteknek vége szakadt, most más célpontot keresek, melybe még eddig nem lőtt senki.

Azzal a fanyar nyilat Antinooszra irányozta, aki ép serleget emelt ajkához, amikor Odisszeusz nyila átütötte torkát. Antinoosz azonna. hátrabukott és feldöntötte az asztalt, amelyről csörömpöléssel hullott le minden.

A kérők fegyvereiket keresték, hogy megboszúlják Antinoosz halálát. Eddig azt hitték, hogy a jövevény véletlenül ölte meg Antinooszt, mert arra csak nem gondolhattak, hogy — egyedül — meg merjen támadni száznál több embert. Szidalommal illették tehát Odisszeuszt és halállal fenyegették.

Odisszeusz azonban nem leplezte tovább kilétét és boszút hirdető hangon szólt:

— Czudar fajzat! Nem hittétek, hogy Trója alól hazatérjek. Felettétek vagyonomat, gazul bántatok rabnőimmal és feleségem kérői voltatok. Nem féltetek sem istentől, sem embertől; de én most a halál kötelét nyakatokra szorítom.

A kérők halálra rémültek, mindegyik menekülni akart, csak Eurimákosz állott meg és így szólt Odisszeuszhoz:

— Ha valóban te vagy sziklás Itáka fejedelme, akkor jogosan mondhatod, hogy sok gonoszát művelt ez a sereg palotádban; ámde az aki minden bajt, minden gonoszságot okozott, itt fekszik előtted holtan, mert ő nem a feleséged kezét, nem a nászt óhajtotta: Itáka királya akart lenni és Telemákosz életére tört. A gonosz meghalt, könyörülj hát a többiekben. A kárt, amit tettünk, majd helyreépítjük.

— Még ha nekem adja valamennyi minden vagyonát, akkor sem csillapítja le lelkem boszúvágyát. Álljatok ki velem, vagy meneküljétek, ha tudtok, de gyorsan, mert később egy sem menekülhet meg a biztos halál elől.

Eurimákosz látta, hogy Odisszeuszt nem tudja könyörületre bírni, a kérőkhöz fordult tehát, hogy — védelmükre — rontsanak Odisszeusznak, mert ha nem teszik, lenyílazza őket mind egy szálíg.

Eurimákosz kirántotta kardját és Odisszeuszra támadt, de Odisszeusz rearópitette nyilát, mely átütötte a támadó mellét. Eurimákosz holtan bukott le a földre.

Most másik kérő rontott Odisszeuszra, de azt útközben Telemákosz szúrta le.

Mihelyt Eurimákosz lebukott, Telemákosz atyjához rohant és biztatta, hogy csak addig álljon helyt, amíg ő ércsisakot, paizsot és fegyvert hoz.

Odisszeusz helyeselte, csak azt mondta, hogy siessen, amíg ő nyilazással megtarthatja helyét: a bejáratot.

Telemákosz gyorsan járt. Négy ércz-sisakot, paizsot, fegyverzetet hozott és felfegyverezte a kondást és gulyást is. Addig Odisszeusz nyilaival tartotta magától távol a kérőket és sorba osztogatta a halált.

A kecskepásztor — Melantheosz — szűk nyíláson át felmászott Odisszeusz fegyvertermébe és onnan — a még életben levő kérőknek — megfelelő fegyverzetet hozott.

Mikor ezt Odisszeusz meglátta, árulást sejtett, de Telemákosz szólt, hogy nyitva felejtette a fegyvertár ajtaját és Melantheusz volt az a gaz, aki a kérők kezeibe adta fegyvereiket.

Észre vette Telemákosz, hogy Melantheusz ismét felkúszik a terembe, ekkor — Odisszeusz utasítására — a kondás és a gulyás felsietett a kincses erembe, ahol Melantheusz ép fegyvereket keresett.

A gulyás és a kondás megtámadták az árulót, leteperték, gúzsba kötötték és felhúzták a terem gerendájára, hogy mennél jobban kínlódjon. A hű szolgák azzal otthagyták a gaz Melantheuszt és visszasiettek gazdájukhoz: Odisszeuszhoz.

Mikor a teremben egy perczig szünetelt a halálosztogatás, megjelent Mentor képében Paliasz Athéné.

Odisszeusz megörült Mentor láttára és felszólította, hogy siessen segítségére.

A kérők pedig fenyegették Mentort, hogy megölik őt és kiirtják családját, ha Odisszeusz mellé áll.

Erre Mentor Odisszeuszhoz fordul és szavakkal még jobban feltüzeli s azt mondja, hogy Trója alatt — mely az ő cselének esett áldozatul — sokkal hősiesebben harczolt, mint a saját hazájában — övéiért.

Mentor pár pillanat múlva eltűnt.

Ekkor az egyik kérő biztatta a még életben maradtakat, hogy támadjanak újra Odisszeuszra, hisz Mentor nincs már mellette.

A kérők újra támadnak. Dárdákkal, kardokkal sújtanak Odisszeusz felé, de Paliasz elfordítja a fegyvereket és azok visszapattannak. Erre Odisszeusz és emberei dárdáznak a kérőkre, mire újra többen holtan rognak össze.

Ekkor a lantos rohant Odisszeuszhoz, életéért könyörgött és azzal védekezett, hogy ő sem pénzért, sem kedvtelésből nem dalolt a kérőknek, hanem kényszerből, mert ideczipelték; szavainál Telemákoszra hivatkozott.

Telemákosz megerősítette a dalnok szavait, sőt hozzátette, hogy még a hírnök is ártatlan, bár ott volt a hősök közt.

Amint Telemákosz ezt kimondta, egyik nagy karosszék alól — kosborbe burkolva — előbújt a hírnök és hálálkodva futott Telemákoszhoz.

Odisszeusz mindkettőjüket kiküldte a teremből azon az ajtón, mely előtt ő állott, és amely az egyetlen nyitott kijárás volt.

Odisszeusz azután megölte az utolsó kérőt is, aki a teremben volt. Majd átkutatott mindent, nem rejtőzött-e el valamelyik, nem lapult-e meg valahol egy.

Nem, ott feküdtek mind holtan.

Odisszeusz szólt fiának, hogy hívja Eurikliát.

Telemákosz kikiáltott az egyik elzárt ajtón, amire nyomban kinyílt az ajtó és bejött Euriklia.

Amint az öreg dada bejött és Odisszeuszt tetőtől-talpig vérrel fecselten látta, meghökkent; de amikor körülnézett és látta, hogy a kérők mind holtan hevernek a földön, újjongó örömben tört ki és Odisszeusz alig tudta csitítani.

— Ne újjongj, dada. Nem illik elesett daliák felett így újjongani, bár

méltó büntetésüket vették el, mert sem isteneket, sem embert nem tiszteltek soha.

Odisszeusz azután azt kérdezte a dadától, kik azok a női szolgálók, rabnők, akik házához hűek voltak és kik azok, akik hűtlenek, bűnösök, a kérőkhöz pártolók voltak.

Az öreg dada elmondta, hogy ötven rabnő közül csak tizenkettő volt elvetemedett, aki elfordult Pénelopétól és a kérőkkel tartott. Azután elakart szaladni, hogy hamar hírt adjon Penelopének, akire az istenek álmot küldtek.

Odisszeusz azonban visszatartotta.

— Ne ébreszd még fel, hanem inkább küld be azokat a nőket, akik magukat bűnösen viselték.

A büntetést érdemlő rabnők bejöttek a terembe. Odisszeusz velük, a kondással és a gulyással kihordatta a teremből a halottakat; lemosatta velük a vért a bútorokról meg a padlóról; mikor már minden rendbe volt, le kellett'a nőknek menni az udvarra, ahol a kerítés egyik sarkába szorították őket.

Odisszeusz parancsa az volt, hogy a fia, a kondás és a gulyás öljék meg a rabnőket, szúrják le őket karddal.

Telemákosz azonban nem akarta a rabnőket karddal megölni, hanem kötelet vett és felakasztatta őket.

Legutóljára került sor a gonosz kecskepásztorra, —Melentheuszra — akit kivonszoltak a fegyverteremből, tagjait levágták és odavetették a kutyáknak. %

Azzal bevégezték munkájukat. Nem volt a palota falain belül senki, aki ellensége volt a háznak.

Odisszeusz még előbb kifüstöltette a termeket s azután megengedte Eurikliának, hogy hírül vigye Pénelopének hazaérkezését.

A hű dada előbb ruháért futott Odisszeusz számára és azalatt az egész háznak hírül adta ura hazaérkezését. A nők erre mind Odisszeuszhoz futottak és összecsókolták, ahol csak érték.

A ragaszkodás, az öröm mely Odisszeuszt körülvette, könnyeket csalt ki az edzett hős szeméből.

Euriklia pedig ezalatt felszaladt Pénelopéhoz és hírül adta neki, hogy férje megérkezett.

— Ébredj Penelope, drága leányom, hadd lásd szemeiddel őt, akit nap-nap után vársz. Megjött Odisszeusz — itt van a palotában — és megölte a kérők gonosz csapatját.

— Dada — szól Penelope — megzavarták eszedet az istenek? Miért gunyolódol velem? Miért akarsz csúfot üzni velem, akinek a szívét bánat emészti? Miért ébresztesz fel az édes álomból valótlan hírekkel? Még sohasem álmodtam oly jól, oly mélyen, oly édesen, — mióta Odisszeusz

elment — mint ma. Ha más szolgám jön, hogy balga hírrel felébreszsen, csúfosan küldtem volna vissza, de téged megvéd korod.

— Drága leányom, nem üzök csúfot belőled; Odisszeusz valóban visszatért és itt van a palotában. Az az idegen jövevény, akit mind becs-méreltek, az Odisszeusz. Telemákosz is tudja, hogy itthon van atyja és csak addig titkolta, amíg Odisszeusz a gögös uraskodó és kérőket meg nem büntette.

Penelope felszökik helyéről, átfogja az anyóka nyakát és könnyes szemekkel kérdezi:

— Hát mond, — ha valóban igaz, hogy férjem hazatért — hogyan lehetséges az, hogy ő egymaga támadná meg a kérők szemtelen csapatát, amikor annyian vannak.

A dada pár szóval elmondta, hogy mit látott ő, mikor Telemákosz beszélt a terembe, de Penelope újra kételkedik. Azt hiszi, valamelyik isten sújtotta le a kérőket, mert az hihetetlen, hogy halandó tehessen olyant, amint hihetetlen, hogy Odisszeusz hazatért.

A dada erre elmondja, hogy ő már a lábmosásnál felismerte Odisszeuszt, de az eltiltotta neki, hogy őt elárulja.

Penelope ekkor lesiet az öreg Eurikliával a terembe, ahol Odisszeusz egyik oszlopnál ült szemeit a földre szegezve és úgy várta, mit fog mondani felesége.

Penelope eléje megy, megáll és nem tudja, vájjon férje ül-e előtte, vagy más? Leül vele szemben és sokáig némán tekint reá.

Erre Telemákosz reaszól:

— Kegyetlen szívű vagy anyám, mért nem szólsz, mért huzódsz az atyámtól. Más asszony nem húzódnék úgy férjétől, mikor az húsz év után végre hazatér.

Penelope némelyik pillanatban úgy véli, hogy felismeri férje vonásait, majd meg idegennek tűnik fel s azért így válaszol fiának:

— Nem bírok szólni, nincs erőm beszélni, kérdezni, de ha valóban hazajött Odisszeusz, — ha tényleg ő az — meg fogjuk mi egymást ismerni, mert vannak jeleink, melyeket soha senki sem látott és nem ismer.

Odisszeusz erre mosolyogva szól Telemákoszhoz:

— Hadd Telemákosz, hadd tegyen engem anyád próbára, majd rám ismer; most — ezekben a piszkos, nyűtt ruhákban — nem ismer rám, nem tart férjének: Odisszeusznak, hát gondolkozzunk csak, mit kell tennünk.

— Óh, atyám, mindenki azt beszéli, hogy nincs nálad okosabb ember, mondd meg te, mit tegyünk és mi meg fogjuk tenni, mint a legjobbat, amit tennünk lehet.

— Fűrödjetek meg, — szólt Odisszeusz — öltsetek ünnepi ruhát, a cselédség vegye fel legszebb köntösét, zendüljön meg a zene, daloljon a

lantos, perdüljön a táncz, hadd higyjék kint az utcán, hogy nászt ülnek a palotában. Ne adjátok hírül senkinek, hogy meghaltak a kérők, hadd gondolja a nép, hogy valami ünnepséget ülnek.

Odisszeusz parancsa hamarosan teljesült. A palota népe ünnepi köntösben, víg zene mellett járta a tánczot.

Künn a nép — aki figyelt a palotából hangzó víg zenére, dalra — azt mondta, hogy odabenn nászt ülnek, hogy Penelope még sem várta ki, amíg megjön férje, hanem feleségül ment egyik kérőhöz.

Odisszeusz ezalatt megfürdött, felvett tiszta, ékes ruhákat Ekkor Pallasz Athéné visszaadta daliás, szép alakját, külsejét; sőt, még szebbé, daliásabbá tette, haja szép fürtökben verte hatalmas vállát.

Mikor Odisszeusz üdén, átváltozottan jelent meg Penelope előtt, annak szívében még mindég valami kétely lakott.

Ekkor Odisszeusz olyan titkot fedezett fel Penelope előtt, melyet csak ő — Odisszeusz — tudott. Elmondta, hogyan készült az ő ágya és hogy azt nem lehet helyéről elvinni.

Penelope minden kételye eloszlott. Pillanat alatt férje nyakába borult, öszzecsókolta és kérte, ne vegye zokon, hogy kételkedett benne, mert mindég félt attól, hogy valami csaló rászedi, hisz annyi a csalfa ember a világon.

A harcban, viharban, hányatásokban edzett férfi sírva fakadt, mikor hűséges feleségéi karjaiban tartotta, örömkönyvek gyűltek a szemébe.

A boldog férj és feleség egymást ölelte és úgy maradt volna, amíg a hajnal rájuk virad, de a leszálló est nyugalomra küldi az egész házat. Elvonul Odisszeusz és Penelope is, de nem tudnak aludni.

Odisszeusz elmondja kalandjait, elmondja híven mindazt, amit átélt, a veszedelmet, fogságát Kalipszó nimfánál, üldözését Kirkénél, útját az alvilágba és végül hazaérkezését.

Az elbeszélés után őt is elnyomja az álom.

Másnap reggel Odisszeusz elment — híveivel együtt — tanyájára az atyjához, Laerteshez, Pénélopét pedig otthon hagyta a palotában.

Ezalatt Hermész a Stix folyó partjára vezette a meggyilkolt kérők és rabnók lelkét.

Kezében tartotta aranyos botját — melylyel bezárta a halottak szemét — és előre ment; nyomában suhogtak — tolongóan — az árnyak, mintha denevérek szorulnának össze nagyobb tömegbe.

Mikor a sok nemes, előkelő királyfi és fejedelem-sarj megjelent az alvilágban, az elhaltak lelkei csodálkoztak és eléjük sereglettek. Agamemnon felismerte az érkezők közül az egyiket és megszólította. A megszólított elmondta, hogy mindnyájukat Odisszeusz ölte meg, mert házában éltek, feleségét nőül kérték és vagyonát pusztították, de elmondta azt is, hogy Penelope hogyan bolondította őket évekig a szövet-fonással.

Agamemnon fájdalmasan sóhajtott fel, neki nem volt ilyen hűséges felesége, áldja Pénélopét és megvetéssel említi a saját feleségét, aki őt megölte.

Odisszeusz a fiával és két hű szolgájával a kondással és a gulyással megérkezett Odisszeusz mezei tanyájára, ahol Laertes, Odisszeusz atyja lakott.

Mielőtt a tanyához értek, Odisszeusz átadta fegyvereit az embereinek és különvált tőlük, mert próbára akarta tenni atyját, vájjon megismeri-e.

Odisszeusz a kertbe sietett; elől nem talált ott senkit, csak a gyümölcsösben, valami ültetvény körül babrált az öreg Laertes.

Mikor Odisszeusz meglátta az öreget, szíve nagyot dobbant és arra gondolt, hogy oda rohan atyjához, átöleli, csókokkal borítja el és egyszerre kitar neki mindent; a következő pillanatban azonban mégis azt határozta, hogy pióbára teszi az öreget. Úgy is tett, hozzá lépett és megszólította.

— Kertésznek állottál be, öreg; hanem, amint látom, jól gondoztad a kertet, mert rendben van minden, csak ép magadat hanyagoltad el; lenyom az öregség; ruhád is elnyűtt, talán gazdád neheztel reád, hogy így elhanyagol. Termeted, alakod olyan, mint aki nem arra született, hogy szolgáljon, hanem inkább uralkodjék; mondd, kit szolgálsz, kié ez kert, és igaz-e, mint ahogy az utón mondtak, hogy ez Itáka szigete? Én azt a férfit keresem ezen a szigeten, aki egyszer vendégem volt, akit igazán szívesen láttam, megajándékoztam és aki azt mondta, hogy atyja Laertes Aikeiziadesz.

— O, idegen, ez a föld valóban Itáka szigete, csak hogy most hitvány gazok bitorolják. Jó idegen, a te adományod kárba veszett, mert az, kinek adtad, nem tért itt meg. Az fiam volt. Az valahol, ismeretlen földön keselyűknek vagy vadaknak lett a prédája. O, ha élne, oly gazdagon megajándékozna téged és gazdag emlékekkel küldene hazádba. De mondd, ki vagy te, honnan jösz, hol hazád, miféle hajó hozott.

Odisszeusz most elmond valami kis történetet, melyben megemlékezik Odisszeuszról, aki tőle elment és akiről azt hitte, hogy Itákan meg fogja találni.

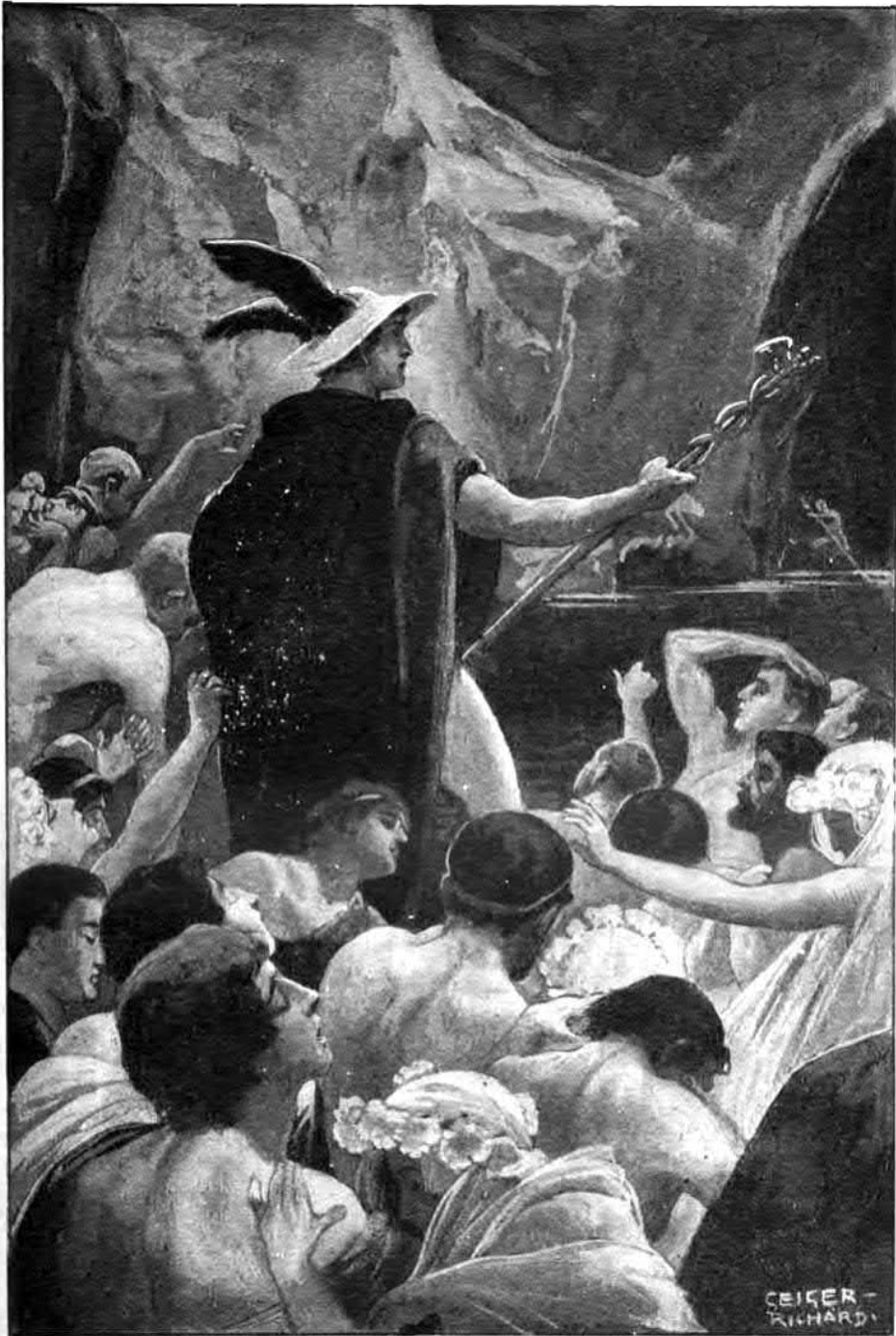
Az öregben ez újra megerősíti a hitet, hogy fia meghalt és sírásra fakad, homokot szór a fejére.

Ekkor Odisszeusz már nem állhatta tovább, hanem odaszökött atyjához, átkarolta és örömtől rezgő hangon kiáltotta:

— Édes atyám, én fiad vagyok, fiad, aki után annyit sóvárogsz, aki most húsz év után vetődik haza.

Odisszeusz azonnal közli atyjával, hogy már volt a palotában és megölte a kérőket az utolsó szálíg.

Az öreg Laertes nem tudta, mit mondjon, végül arra kérte fiát, adjon valami jelt, bizonyosságot, ami mutassa, hogy ő valóban Odisszeusz és nem valamelyik isten.

Hermesz a Stix-folyóhoz ér a megölt kérők árnyaival és várakozik Káronra, aki a folyón átvigye őket.

Odisszeusz megmutatta lábán a forradást, mely a vadkantól kapott sebének emléke és azonkívül több jelt sorolt fel, amiből Laertes meggyőződhetett, hogy valóban Odisszeusz áll előtte. Az öreg egész testében remegett a boldogságtól, átölelte fiát és mikor összecsókolta, örömeiben rezgő hangon kérdezte, hogy a kérőket valóban elérte-e az istenek büntetése, de alig erősíti meg, hogy a gazok megérdemelték büntetésüket, már aggodalom támad szívében, hogy a kérők családjai, rokonai most rajtuk fognak ütni és bosszút fognak állani leölt véreikért

Odisszeusz azonban vigasztalta atyját és biztatta, hogy ne aggódjék s azután bement vele a házba, a hol a gulyás meg a kondás már készítettek az ízletes lakomát.

Mielőtt hozzá fogtak volna, Laertes megfürdött és amikor a fürdőből visszajött, mindenki meglepetten látta, hogy Laertes egész alakja, külseje megváltozott, sokkal daliásabb lett. Mikor tálaltak, haza jött a mezőről az öreg Doliosz, Laertes egyik legöregebb szolgája, mikor meglátta az elveszettnek tudott Odisszeuszt, nem tudta, hogy örömeiben mit csináljon.

Végre hozzáláttak az evéshez. Míg ezek történtek, hire járt a városban, mi esett Odisszeusz házában; a rokonok és a lakosok Odisszeus palotája elé tódultak, mindenki elvitte a maga halottját, a távolabbról, máshonnan valóknak a holttestét pedig hajósok vitték el övéikhez, rokonaikhoz.

A nép összeverődött, átkozta Tróját, főleg Helénát mint mindennek az okozóját.

Voltak, akik a népet izgatták, lázadást szítottak és bosszúra szólították fel a népet.

Ekkor a nép közé jött Medon, a hírnök, akinek Odisszeusz megkegyelmezett és a dalnok is, akit Odisszeusz szintén megkímélt.

Medon intette a népet, hogy ne támadjon Odisszeusz ellen, mert nem Odisszeusznak magának a műve. Ő maga látta, hogy Pállasz Athéné különböző alakban sietett segítségére.

Ekkor Halitheresz, az agg jószólott a néphez és azt mondta, hogy kiki magára vessen, mert sem az ő szavaira, sem az öreg Mentor szavaira nem hederítettek, nem tiltották el ifjaiknak, hogy bűnre bűnt halmozzanak, pedig azok botorságukban felfalták Odisszeusz vagyonát, sértették házát, feleségét, mert azt hitték, hogy a hős nem fog soha többé hazatérni Itákába.

A nép erre elsápadt, a nagyobb része, hangos vitába kezdett, de lemondott arról, hogy bosszút álljon fiaért, a kisebb rész azonban bosszút akart állani. Az egyik kérőnek az atyja a zúgó nép élére állott és elindult Odisszeusz ellen.

Pállasz ekkor megkérdezi Zeuszt, mi a szándoka Odisszeusszal, mire Zeus elmondja, hogy Odisszeusz és népe béküljön ki, Odisszeusz uralkodjék tovább, a vérbosszúra pedig a feledés fátyolának kell borulnia.

Mikor Laertesnél a tanyán az ízletes ételt elköltötték, Doliosz kiment a ház elé és megnézte az utat, de hamarosan vissza sietett a hírrel, hogy Odisszeusz ellenségei közelegnek nagy csapatokban.

Odisszeusz azonnal fegyverhez nyúlt és fegyvert ragadt a fia, a kondás, a gulyás is és Doliosz hat fia. Az öregek sem akartak elmaradni, Laertes meg Doliosz is fegyveresen csatlakoztak Odisszeusz társai mellé. Az öreg Laertes boldog volt, hogy egymás mellett látja harcolni fiát és az unokáját. Pállasz Athéné Mentor alakjában ment eléjük.

Odisszeusz megőrül az ősz bajtársnak és biztatja fiát, hogy tegyen ki magáért, mert büszkélkedni akart Mentor előtt fiával és szólt Telemákosznak:

„Férficsatába vonulsz, hol a hősök hősei vínak;
 Am viadalba-menet ne feledd, mi a férfibecsület!
 Meg ne gyalázd eleink.

Ekkor a bölcs ifjú e szavakkal szólt vala vissza:

„Majd meglátod atyám, a mi harcvágy égeti lelkem:
 Hős eleinkre csúfot, mint félsz, nem hoz fiusarjad.“
 Laertes megőrült szintén s így szólt e szavakra:
 „Mily nap ez, isteneink! Mily öröm forrong kebelemben.
 Hős fiam és unokám együtt versengnek a harczban!“
 Ekkor melléje áll s így szólt neki Pállasz Athéné:
 Fel! könyörögj Zeusznak s ragyogószemű lánygyerekének,
 Aztán csóváld meg s röppentsd ki súlyos kelevézed!“
 így szólott s nagy erőt öntött bele Pállasz Athéné.

Az öreg Laertes erre megcsóválta súlyos kelevézét és a közelgők vezérére röpítette.

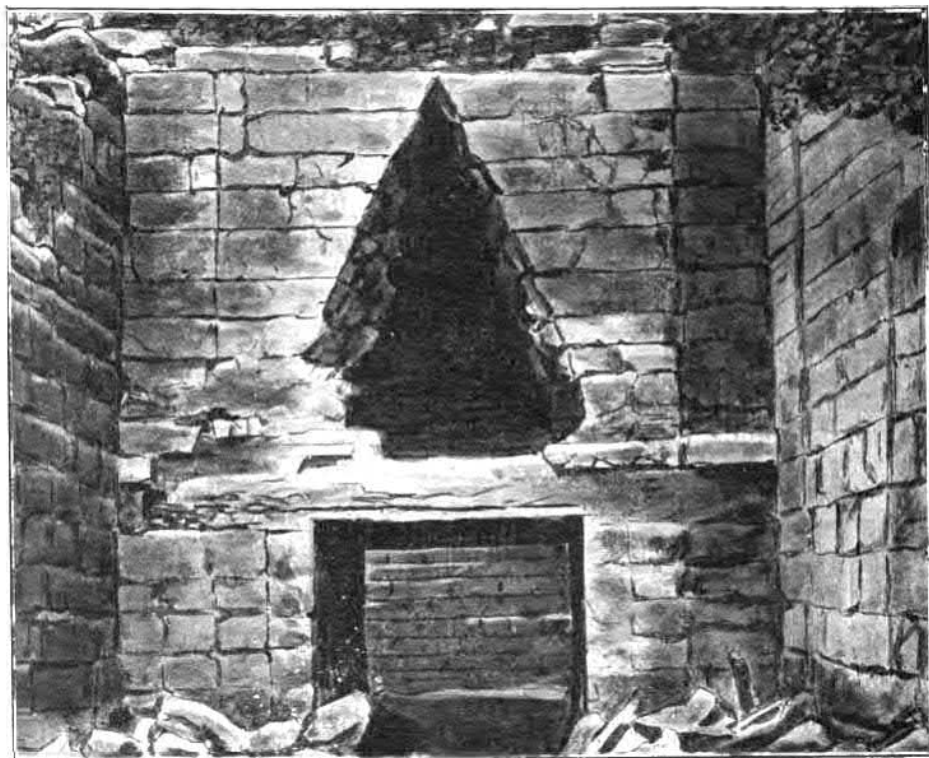
Eupeithesz daliát sújtotta rezes sisakán át.
 A súlyos érckelevéz át- és átverte sisakját;
 Fegyvere megcsörrent, amidőn elesett lezuhanva.
 Telemakosz s Odisszeusz meg az első sorra rohantak
 S kéthegyü lándzsákkal, kardokkal ölék-kaszabolták.
 Elhullt volna, de mind, s nem tért vón' már haza többé.
 Ha paizsos Pállasz,
 Rájjuk nem rivalog s valamennyit vissza nem űzi:
 „Hagyjatok, ős íthakabeliek, föl a szörnyű tusával
 S váljatok egyben szét vérontás nélkül azonnal!“

Elsápadtak azok félelmükben eme szókra;
 Úgy megijedtek volt, hogy fegyvereik kiesének
 S földre csörömpöltek, mikor isten szózata harsant:
 A város felé fordultak, mert élni kívántak.
 Rettentőt riadóit a sokat-túrt bajnok Odisszesz
 S összehúzott testtel keselyüként csap vala rájjok.
 Ekkor már Zeusz is lecsapott villám tüzével,
 Ekkor imígy szólott Odisszeuszhoz a kékszemű Pállasz:
 Hagyd a közös viadalt, hagyd el már bajnok a harczot,
 Nehogy a menydörgő Kronidesz rád megharagudjék!

Odisszeusznak is abba kellett hagynia az öldöklést, ami után béke jött létre Odisszeusz és a kérők között s ő ismét átvette az uralkodást, bölcsen, okosan, sokáig uralkodott Itáka felett és boldogságban késő aggkort ért el.

Odisszeusz hazatérésével véget ér a világhírű görög elbeszélő költeménynek, a trójai háborúnak a második része Odisszeia.

Odisszeusz szigete Itáka ugyanaz a sziget, melyet még ma is Itákanak neveznek. Az Odisszeusz korabeli gazdagság persze eltűnt róla, elpusztultak a szigetnek legbecsesebb kincsei, a roppant erdőségek, azzal elpusztultak, terméketlenné váltak gabonaföldek is és ma az ott termett gabona nem elégséges arra, hogy lakosait kenyérrel ellássa. Az egyik hegyen a nép még máig is mutatja Odisszeusz palotájának romjait. A romok ugyan a legrégebb időkből, talán a hős-mondák korából valók, de azok még sem az Odisszeusz városának romjai, mert ott, ahol azok a romok az égnek merednek, nem fért volna el még egész kis palota sem, annál kevésbé egész város.

Mikenei boltos sírkamra.

A GÖRÖG ÓSKOR ÉS EMLÉKEI

Az a hatalmas elbeszélő költemény, mely Trójának pusztulását és Odisszeusz hanyatatlását adja elő, leírja és ismerteti a K. e. majd 2000 évvel virult görög ősműveltséget. Az elbeszélő költemény első részének nem Iliász, a másik részének Odisszeai és szerzője Homérosz.

Kiasott emlékek, iparmunkák, építések, rajzok bizonyítják, hogy a pompás kor, melyet Homérosz oly ékesen írt le, oly hatalmas költői alkotásban őrzött meg az egész világ, a későbbi kor számára, valóban olyan fejlett, gazdag művelt volt, mint ahogy a költő, a dalnok énekelte.

Trója hetyén találtak edényeket (l. 149,151,159,161,165,177.) ékszereket, megtalálták a város falait ezeknek teljesen megfelelő emlékeket találtak Görögországban azon a helyen, ahol a legrégebb városok állottak.

Heraklesz szülőföldje T i r i n s z volt, a legrégebb város, melyről az őskori időből valamit tudunk; Tirinsz után emelkedett és fejlődött Heraklesz meggyötrőjének, Eurisztheusznak a szülőföldje, M i k é n e.

Mikénében azután tovább fejlődött mindaz, amit Tirinsz városában tudtak, megtanultak az emberek. Az egész vidéken, Görögországnak azon a táján elterjedtek azok az ismeretek, melyek Mikéne városát virágzásnak indították.

Ott, ahol a Görögföld két nagy része összefügg a korinti földkapocs alatt, síkság terül el, annak a neve az *A r g o s z i s í k s á g*.

Az argoszi síkság, mely termékeny vízzel öntözött vidék, mindenfelé közel fekszik a tengerhez. Kitűnő helye tehát alkalmas volt arra, hogy az ős-időkben a görög művelődés, fejlődés ott ápolja meleg ágyát, ott erősödjék és virágozzék. A síkságnak a főfolyója az Inákhosz, melynek mellékfolyója az északról jövő Kefizosz. Ahol a két folyó egyesül, ott állott Argosz városa, attól nem messze, a tengerparttól félórai gyalogjárásnyira feküdt Tirinsz és attól északra, a Kefirosz folyó mellett feküdt a Tirusz városával fiatalabb, de híresebbé jelentékenyebbé lett Mikéne, amely Tirusztól tizenöt kilométernyire.

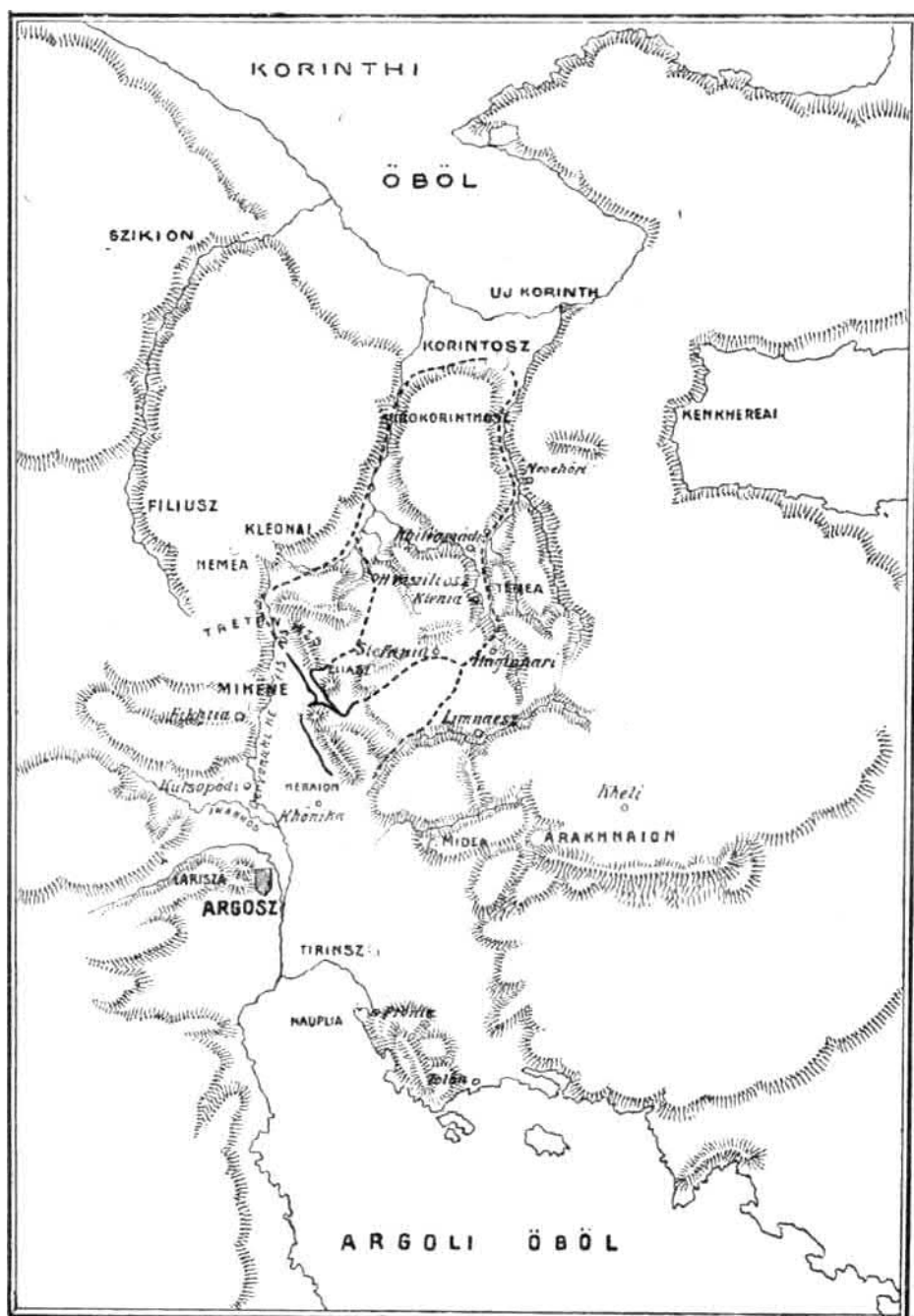
A fiatalabb Mikéne, mely nem is feküdt a tengerhez oly közel, mint Tirinsz, lassan túlszárnyalta az anya-várost Tirinszt és az lett a vezető, a főváros, mert olyan helyen feküdt, ahonnan jobban uralhatta az egész vidéket és fölfelé a korinthei öböl felé is uralkodhatott, kiterjeszhetette kereskedelmét vagy védekezhetett a korinti nép előnyomulása ellen. Azt a fölényt és elsőséget, melyet Mikéne Tirinsz felett szerzett, már a Herakles hős-monda is kifejezi. Herakles a hatalmasabb hős, akinek hamarabb kellett volna születnie és aki Tirinszban született Héra mesterkedése folytán elmaradt a Mikenében született Eurisztheusz niftaftt és kénytelen volt neki szolgálni, tehát Mikéne lett úr Tirinsz felett.

Az argoliszi síkságon, a tengertől félóra járásnyira körülbelül három emeletes ház magasságú szikladomben állott Tirusz városa.

A domb déli oldalán, a magasban állott a királyi palota, melyet hatalmas, erős erődfal vett körül; alatta a középső részen feküdt a közép vár, melyben a királyi udvartartásnak, személyzetnek a lakosai voltak. A domb lábánál terült el maga a helység.

A felső várat körülvevő fal óriási kőtömbökből állott és a későbbi a görögök maguk is annyira megcsodálták ama a falnak roppant erősségét, hogy nem hitték, hogy az emberi kéz munkája, hanem azt mondták, hogy a király, aki építette a falat, kiklopokat hozatott és azok rakták az óriási köveket egymásra és építették a falat.

A fal roppant vastag volt, az átlag, különösen az alsó vár körül hét-nyolcz méter vastagság egy helyen hét és fél méter magasságban ma is áll ez a kiklopi fal. A felső várnak általában valamivel keskenyebb volt a fala, de azután némely helyen tizenhét és fél méter vastag is volt, ilyen helyeken, kamrák, folyosók rejlettek benne, kívül pedig bástyatornyok voltak rajta és különböző kiugrók.

Az argoszi síkság térképe.

A vár belsejében nagy udvar terült el, amelyből kis oszlopcsarnokon át, lépcsőhöz lehetett jutni, az a lépcső két fordulással mélyebben fekvő érdekes folyosóhoz vitt le. Annak a folyosónak egyik oldalon sima fal volt, a másik oldalon azonban öt kamrán át szűrődött be a világosság.

Az az öt kamrának bent a folyosóban nagy nyílása volt, de a fal külső oldalán a nyílás már egész keskeny tíz centiméternyi réssé szűkült.

Ezeket a kamrákat csúcsíves mennyezet borította; egy ilyen csúcson ív volt magának a folyosónak is a mennyezete.

Igen érdekes, hogy ehhez a fal-folyosóhoz teljesen hasonlóak a főnikai építkezésekben fordulnak elő, még pedig a főnikiai afrikai gyarmat városokban, így Karthágóban. Már itt látjuk, hogy a görög műveltség mesterei a keleti népek voltak.

A felső vár déli részén nagy külső udvar terült el, melyből oszlopos épület vitt a nagy udvarra, mely azonban a külső udvarnál jóval kisebb volt. A nagy udvarból nyílt két előcsarnokkal a vár legnagyobb helyisége, a férfiak terme: a megaron.

A férfiak termébe vezető ajtóban szőnyegek nehezültek és pótolták az ajtó szárnyakat.

A férfiak termének előcsarnokából a palota fürdőszobájába vivő ajtó nyílt. A fürdőmedence lapja egyetlen egy nagy mészkőből készült. Abban a fürdőszobában állottak az illatos olajat tartó korsók; azokkal az olajokkal kenték be a görögök a fürdés után testüket.

A férfiak terme mellett a nagy udvarnál jóval kisebb udvar terült el, abból az udvarból díszes előcsarnokon át a nők termébe lehetett jutni. A kis udvarból azonban a férfiak terméből nem vezetett ajtó, csak hosszú körüljárás után lehetet oda jutni.

A nők terme mellett volt a király és királyné hálószobájába, mely előtt szintén tágas előcsarnokban meghitt örök őrizték a királyi pár éjjeli nyugalmát.

A termeket, szobákat és folyosókat a királyi palotában mindenütt pompásan díszítették. Mintázott volt a padló, ékesített a fal.

A falakon ékítmények, színes díszítésű szalagok futottak körül, egy-egy helyen pedig képek díszlegettek. A képek a hős mondák jeleneteit, különös állatokat, csodás dolgokat ábrázoltak. (1. 255.)

A festésnél négy színt használtak, fehérret, sárgát, vöröset és kéket.

Körülbelül 4000 esztendővel ezelőtt élénk élet volt Tirmiszben; ezekben a termekben élvezte a királyi udvar mindazt, amit a tirmiszi lakosság a messze tengereken üzött kereskedés révén megszerzett, megismert, eltanult. Az uralom, a dicsőség azonban Tirmisz hatalmas falai közt csak addig tartott, amíg a görög szárazföldön a tirmisziakkal versengő nép nem támadt és Tirmisznek, a tirmiszi gazdag polgároknak nem kellett arról gon-

Feljáró Tirniszben.

A lépcsőtől balra látjuk a külső fal roppant köveit, jobbra a várhegy köves falát; e kettő közt visz fel lépcső a várban állott palotához, melynek romjai fent a képet befejezik.

doszkodniuk, hogy földjüket, jövedelmüket megvédjék, hatalmukat megtartsák, az argoszi síkságon és környékén uralmukat biztosítsák.

Északról a Korinti öböl felől fenyegette a szárazföldi uralmat veszedelem, tehát védbástyáról kellett gondoskodni, a hatalom középpontját főleg észak felé kellett tolni és ezért épült főleg a Kefizon mellett Mikéne.

Magas hegyháton épült a mikénei vár, alatta lejtőn terült el az alsó város, ahonnan jól épített országutak vittek minden irányban. Korinth felé három országút is mehetett a kereskedő.

A mikénei nép nemcsak hatalmát akarta biztosítani, de kereskedelmét is fejleszteni és a hatalmasodó Korinth felett kereskedelmével is uralkodni.

Mikéne pompás fekvése csábítóan hatott és minden iparos, művész, írástudó, akit becsvágy vagy a megélhetés sarkalt, elhagyta idővel Tirinszt és Mikénében telepedett le.

A műveltség, a tudás, mely Tirinszt számottevő ponttá tette, új otthont keresett Mikénebe, ahol nemcsak folytathatta életét, de ahol fejlődése elérte a virágzás korát, ahol a keletről átláptált műveltség egyre jobban felöltötte a görög nemzeti jelleget.

Bocskor vagy ruhakészítő, iparos, fodrász, ékszerész, kőműves, építész, lantos fejlődött termékeiben, munkájában, ízlésében igazi göröggé. Mikénében Ott Mikénében a keleti, ázsiai műveltség már csak ős-anyja a műveltségnek, ott már a görög nép saját tudásával dicsekszik és saját nemzetiségének a jelegét hozza érvényre.

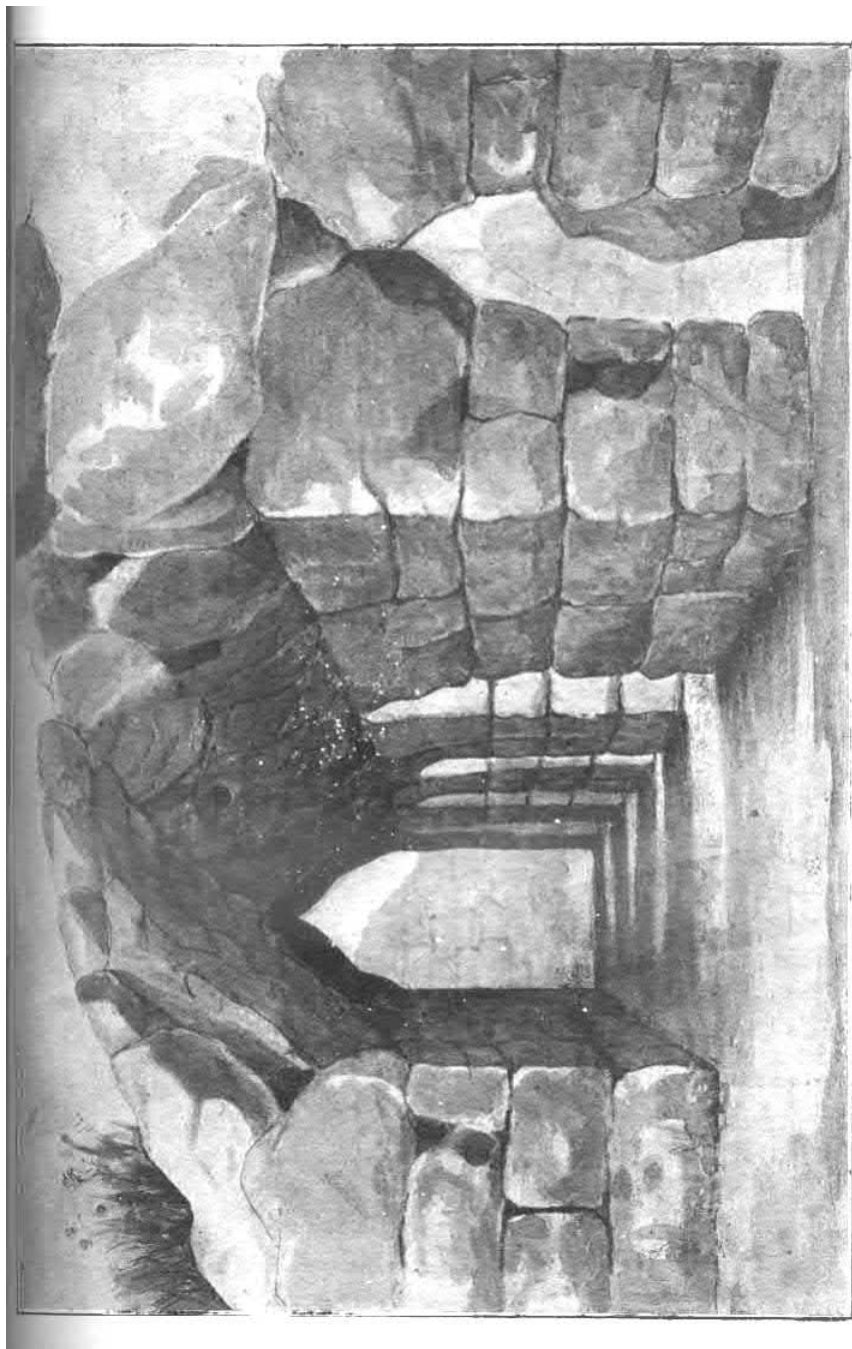
A felső várnak Mikénében a tirinszi várfalhoz hasonló az építése. A felső várfal majdnem az egész vár körül fennmaradt, tehát könnyen világos képet nyújthatunk róla. Vannak ép olyan, nagy kövekből épült falak, mint a tirinszi falak, azok a kiklopi falak; vannak azután négyszegletre lefaragott kövekből épült falak, és végül sok szögű-kövekből épült falak. Ezeknél az utóbbiaknál a terméskövet úgy, olyan oldalúra faragták le, ahogy az termelt ezeket a ferde lapokat azután összeillesztették.

A sok szegletű falrészek azonban jóval későbbiek, mint az első két fal; csak a falak kijavításánál alkalmazták.

A falak három métertől hét méterig váltakozó szélességűek, de amint voltak Tiriuszban 17'5 méteres falrészek, így Mikénében is vannak tizennégy méternyi vastag helyek. Ott a falakban folyosók, kamrák voltak.

A felső vár főbejárata az oroszlános kapu volt, melyet a bejárat felett egymással szembe néző, álló oroszlánról neveztek el „Oroszlán kapu“-nak.

A kapu előtt folyosószerű kis udvar volt, melyet egyik oldalon a vár fala másik oldalon a kapu előtt álló óratorony határoltak; aki tehát a kapun be akart jutni, annak előbb a kis előudvaron kellett végig haladnia, ha ellenség volt, akkor két oldalról, a toronyról és a várfalról nyílzáppal fogadták.

A nyílásos keleti fal Timiszben.

A középén a folyosóra bevilágít a kamrák részen át beható nap; elől láthatjuk mily vastag volt a kamrák közfala, a kisnyíláson át bepillanthatunk az egyik kamrába.

A kapu előtti udvar nyolcz és fél méter széles volt, maga a kapu három méter széles és 3.15 m. magas volt.

Hogy a kapu felett a keresztköre ne súlyosodjék annyi teher, háromszögalakban üres helyet hagytak a keresztkö felett és az üregbe domborképet állítottak. A domborképet, melyen két oroszlán áll egymással szemben, kemény mészkőből faragták.

Az oroszlánok két első lábukkal valószínűleg valami áldozó oltár talapzatán állanak és olyanok, mintha valami czimerképet ábrázolnának. Hogy valóban mit jelentettek, mi jelentésük volt ott a város főkapuja felett, azt nem tudjuk. A fejük már nincs meg, mert az nem készült testükkel egy darabból, hanem azt külön illesztették a testük fölé.

Lehet, hogy a két oroszlán alkalmazás szintén keleti emlék, és ugyan az volt a jelentése, mint az asszíroknál, akiknél szárnyas oroszlánok védtek a bejáratot, talán itt is az ő védelmükbe ajánlották a kaput,

A felső vár délnyugati oldala alatt terült el az alsó várós, amelyet szintén fal vett körül Mikéne első idejében, de mikor a város fejlődött, nagyobbodott, nem fért el a falakon belül és azokon kívül épült az új város, mely területe sokszorta nagyobb volt, mint az óvárosé, melynek hossza nem volt egész kilométer, szélessége pedig negyed kilométer, tehát jó lépésben félóra alatt körül lehetett járni az egész ó-várost.

A felső vár és az alsó város az, amelyről a hős mondából tudjuk, hogy Perseusz alapította,; mikor véletlenül megölte atyját, kivándorolt Argoszból, nem akarta atya trónját elfoglalni és alapította Mikénét, ahol utána Eurisztheusz, majd Atreusz és Thieszesz végül, a szerencsétlen Agamemnon uralkodott.

Az átokkal vert Atridák városának kiásatásakor sok nagyon becses emléket találtak; a legbecsesebb volt minden között az a hat kupolás sír, melyet felfedeztek.

A hat kupolás sírből kettőt az ó-városban találtak, négyet pedig a falon kívül.

Azokat a kupolás sírokat kincses háznak is nevezték, mert bennük roppant sok kincset találtak. A legnagyobb és egyúttal a legjobb állapotban levő az Atreusz-kincses házának nevezett kupolás sír volt.

Az Atreusz kincsháza három részből áll, hosszú bejáróból, köralaku kupolás középső részből és négyszögletes mellékkamarából.

(A kupolás sírokból négyet Schliemann, a híres kiásató ásatott ki, egyet a felesége a hatodikat pedig röviddel azután találtak meg, hogy Schliemann távozott a mikenei ásatások színteréről.)

Az alsó városban az oroszlánkaputól csak pár lépésnyire, nagy kölapokkal körül szegezett köralakú terület van, az alatt voltak azok a mikénei sírok, melyeket Schliemann elfedezett és amelyekből roppant értékű kincseket hozott napvilágra.

A derék tudós a sírok kiásásakor azt tartotta, hogy Atreusz, Agamem-

Timiszben talált agyag edények.

1. Agyag edények fülekkel, 2. Mintás vázacszerép, 3. Kis szelencének mintás darabja, 4. Talpas, füles serleg,
5. Mély agyag-tányér, 6. Fekete kőből készült czérna gombolyító mag, 7. Agyag serleg.

non, Kasszandra; azután Agamemnon kocsisának Eurimedona, közös sírja volt Teledámosz, Pélopsz, végül Elektra sírja.

A tudós lelkesülten hitte ezt; mert véleményét támogatta, Pauzániasznak a leírása, melynek az a része, amelyben Mikénéről ír, így hangzik:

„Az erődítésből még számos maradvány meg van, azok között a kapu is; a felett oroszlánok állanak. Ezeket az építményeket a kiklopoktól származtatják, akik Proitosz király számára Tirinszban a várfalat építették. A mikénei romok területén van a Perzeia forrás és ott vannak az Atreusznak és fiainak földalatti helyiségei, amelyeket kincses házul használtak. Atreusz sírja is ott van, nem különben azoké, akiket, amikor Agamemnonnal Trójából visszatértek, Egiszthosz a lakománál meggyilkolt; egy másik az Agamemnoné, azután következik az ő kocsisáé: Eurimedoné és egy közös Teledámosz és Pelopsz számára — akiről azt tartják, hogy Kasszandra iker gyermekei, akiket anyjukkal együtt megölt Egiszthoz. Végül hátra van Elektra sírja. Elektrát: Oresztesz feleségül adta, Piládeszhez, akinek Elektrától két fia volt; Medon és Sztrofinosz. Klitemnesztrát és Egiszthosz azonban a faltól kissé félreeső helyen temették el, mert nem tartották őket érdemeseknek arra, hogy a falon belül feküdjenek, ahol Agamemnon és hűséges hívei nyugszanak.“

Pauzániasz leírása azonban megbízható, mert nem valószínű, hogy Pauzániasz korában a sírok vagy helyük még felismerhető lett volna.

A sírokban semmi felírást nem találtunk, csak szöveg nélküli sírtáblákat, melyeknek egy része sima, másik részén dombor képek vannak.

Ezekből a sírtáblákból csak annyit tudtunk megállapítani, hogy a férfiak sírjához faragásos táblát adtak, a nőkéhez pedig egészen egyszerűét, simát.

Schliemann, akinek Trója, Tirinsz és Mikéne kiásatását köszönhetjük, öt sírt talált meg és ásott ki, az öt sírból kettőben csak asszonyok voltak eltemetve, egyikben csak egy férfi, egyikben vegyesen férfi és nő, végül az ötödikben három férfi.

A nők sírjában csakis nőknek való tárgyakat és ékszereket találtak, míg a férfiakéban csak férfiaknak való tárgyakat, a vegyes sírokban pedig mindkét nem számára való ékszerek és tárgyak voltak együtt.

A felfedezett sírok közül Schliemann az elsőről ezt jegyezte fel:

„Három lábnyi közökben három embercsontvázra bukkantam, mind-egyik fejjel keletnek, lábbal nyugotnak feküdt, ezekről a csontvázakról ki-tűnt, hogy női testek vázai.“

A felfedezett sírok közt a harmadik szintén asszonyok sírja volt, erről Schliemann feljegyzése így szól:

„Itt három személy földi maradványaira akadtam; azok csontjainak, különösen fogaik kicsiségénél fogva bizonyosan asszonyok maradványai. Az egyiknek nem hiányzott ugyan egy foga sem, de a fogak mind nagyon

Tirnisi agyag leletek.

1. Mintás váza 2. Mintás kengyeles kancsó, 3. 4. Agyaghól készült istenség szobrocskák, 5. 6. Agyagból való női alakok törzse.

kopottak és szabálytalanok voltak, úgy látszik nagyon öreg asszony lehetett. Mind a három asszony fejjel keletnek, lábbal nyugatnak feküdt és ép úgy, mint az első sírban három lábnyi távolságban feküdt egymástól.“

Mind a két sírban arany fejékeket, arany mellen csüngőket, kis arany fityegőket találtak, melyeknek díszes mintái fejlett ötvösmunkára vallanak. Leltek sírban levélalakú ágakból álló arany kereszteteket vagy arany csillagokat melyeket, úgy látszik, a ruhára tűzdeltek, díszítésül.

Az asszonyok a maguk csinosításához Mikénében évezredek előtt ép úgy értettek, mint a mai nők. A fülbevalók ép oly szépek voltak, mint a hajszoritóik, vagy a díszes hajtűik; mind ez aranyból készült. Kedvelték a gyöngyfüzéreket, amelyek olvasztott kékszinű üvegből csináltak. A füzér szemei hosszúkás, átfürt kék tojás-kás alakok voltak, vagy kis hengerkék.

Az asszonyok sírjában még két agyagból készült kis női alakot is találtak, de fejük hiányzott, valószínű, hogy istenképek voltak, melyeket szent ereklyéül adtak a halottal a sírba.

Az arany leletek mellett becsesek volt a két sír agyag edényei és vázái. Az agyag edények finom sárgásbarna agyagból készültek; faluk oly vékony, az edény oly könnyű, hogy az csak meglepő fejlettségű agyag iparnak lehetett a terméke. Azok az edények már mind fazekas korongon készültek.

Az edények külső alakra két nagy csoportba oszlanak. Vannak nagyhasú korsók és keskeny, finom alakú vázák, de mind a kettő mintás, díszített, rajzos.

A hasas edények színe, díszítése világbarna és vörös, a minták pedig leginkább vonalas rajzok, a vázák színe feketebarna, de fénylik, mint a zománcz. ,

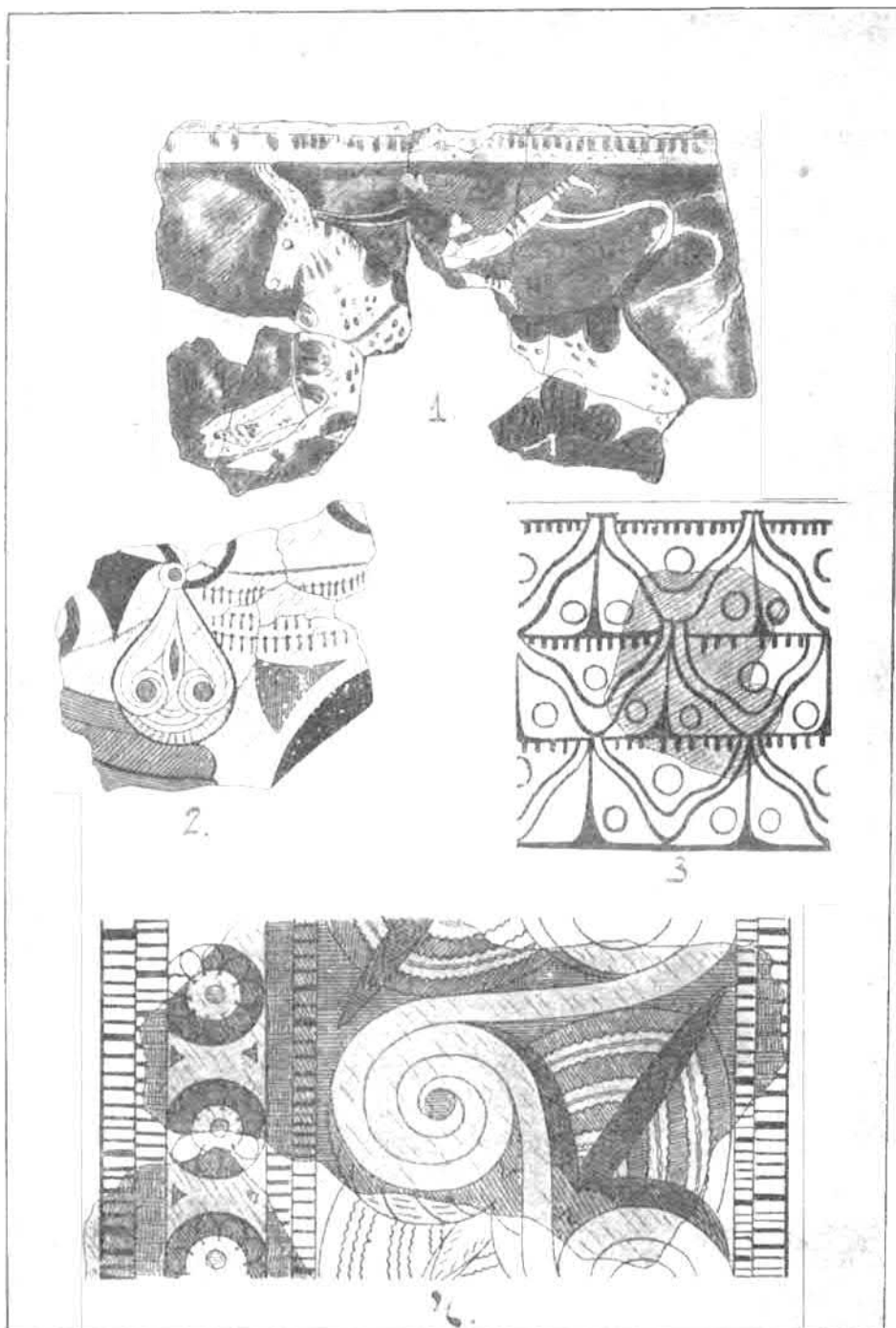
A karcsú vázák díszítése levélalakok, kagylók, tengeri csillagok, polipok. A tengeri alakokat különösen kedvelték és alkalmazták.

A harmadik sírban ezeken a közös tárgyakon kívül nagyon sok különös, igen szép arany-tárgyat találtak, melyeknek legnagyobb része ismét a női hiúság szolgálatában állott.

Ezek igen szép ötvösmunkák és az aprólékos művészkedő munkának az emlékei. Ilyenek: az aranyból készült cifra tárgyak; két egymásmelleit ülő szarvas; két macskafajtájú állat; mely ugyan úgy szembe állanak, mint az oroszlános kapun a két oroszlán; mesebeli szárnyas griffmadár oroszlán lábakkal; szfinx; tintahal. A harmadik sírban az agyag istenszobrocskát, arany istenkép helyettesíti, ahol aranyból galambos Afrodite képeket adtak a halottal.

Volt a sírban kis arany templomocska, ugyan oly galambokkal, mint aminő az Afrodite vállairól röppen el.

Igen becses kis arany tárgyacska a harmadik sírban talált két példányban

Faldíszítések a tiszaí királyi palotában 3000 év előtti időből.

1, Falfestmény a királyi palotában, ilyen képekkel görög hős mondák ékesítették a falakat. 2. 3. Kisebb faldíszítések, 4. A falon körülfutó színes, festett szalag.

ülő női alak, melyen tisztán megláthatjuk a ruha alakját díszítéseit, az a kis női alak becses jelmeztani ereklye.

A ruha felső része bőven, duzzadó ránczokban hull az öv fölé, a szoknya folytatása a felső ruhának; szintén bő és gazdagon díszített; széles pántok futnak körül.

A három sor pánt fut a térd magasságban, azután egy sor kerek díszítés, körcsillagok, (rozetták) amelyek bizonyosan azok, amelyeknek eredetijét aranyból a sírban megtalálták.

A rozetta sor után ismét két sor széles pánt következik s az alatt, a ruha vége ismét egy sor díszítő rozetta, mely alatt, a ruha szegélyéül meg utolsó pánt fut körül.

Az ujjak egészen rövidek, melyek a váll után végződnek; ott ahol véget érnek, karabroncs díszíti a kart.

Valószínű, hogy ez az aranyból való ülő női alak, női istenséget ábrázol, bizonyosan Rhéat, a gondos anyát.

Ez a két istenképecske valószínűleg a halott ruhájának díszítése volt és megfelelt annak az egyiptomi szokásnak, hogy az emberek istenképeket hordtak füzéren a nyakukon, mint ahogy ma is hordanak a nők, Mária képet, angyalt, feszületet, Szt Antalt a nyaklánczon.

A harmadik sír fülön függői kétfélék: egyszerű csiga alakú, csiga fűrtű az egyik és díszes ágas, szintén csiga vonalú, de csillagokkal ékesített a másik. Alakjuk hasonlít azokhoz az egyetlen aranyívből álló fülön függőkre, melyet különösen az olasz nép női hordanak.

Igen érdekes és fejtörésre alkalmat adott arany ékszer volt, egyik ezüst szárú arany násfa. A násfa közepén Ahuramazdához hasonló alak lebeg.

Ennek az ékszernek az alakja mutatja leginkább azt, amit a Mikénébe átköltözött műveltségről mondtunk, t. i. hogy az oda jutott keleti műveltség nemzetiessé, görögé alakult.

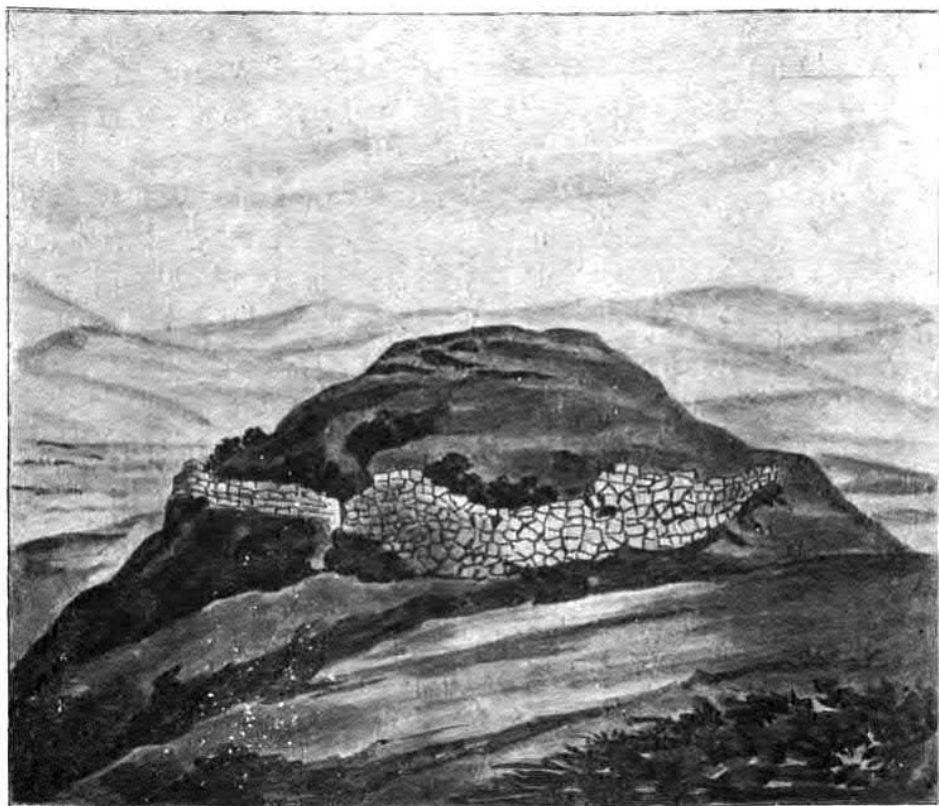
Az a násfa bizonyosan a keleti kereskedők útján Tirniszbe, majd Mikénébe jutott Ahuramazda kép után, valószínűleg hasonló ékszer után készült, csak a lebegő alak arcát változtatták meg, mert azon a görög típust határozottan fellehet ismernünk. A mikénei ötvös szép és alkalmasnak találta azt a keleti ékszert, hogy otthon is megcsinálja és mert az a násfa a perzsa főistent ábrázolta, tehát ő valószínűleg Zeusz ábrázolására használta és mint ilyent értékesítette és az istenfélő mikénei asszony násfául hordta.

Találtak abban a sírban két gombot hegyi kristályból, az szintén hajtűnek a gombja volt.

Igen érdekes lelet volt a sírban, füzérré való borostyán-gyöngy, mert ez nem szicíliai borostyánkő volt, hanem a keleti tengermelléki borostyánkő, amit vegyi vizsgálat derített ki. Ez mutatja, hogy abban az időben Mikéne már érintkezett a távoli, Balti tengerről jövő kereskedelemmel, mely való

A mikenei oroslános kapu.

A mikenei fellekvár maradványai.

színűleg a keleti tengertől előbb a szárazföldön a fekete tengerhez vitte, ami azután onnan jutott a görög népek városaiba.

A borostyánkő mellett, mint becsben tartott ékkövet találtak a sírban, agátkő gyöngyöket, ametisztet, szardonixot.

A rajznak, a képeknek a fejlettségét is megőrizte ebben a sírban három kis képes arany lemez, melynek mindegyike egy-egy kis toló rekesznek tetejét díszíti.

Az egyikén vadász jelenetet ábrázol a kép, amely igen mozgalmas. A férfi balkezevel torkonragadja az oroszlánt, mely első két lábával a férfinak előre lépő czombjára csapott s a férfi jobb kezével kardot dőf a torkába. Lehet, hogy ez a kép egyszerűen érdekes vadászjelenetet akar ábrázolni, de valószínű, hogy Heraklesznek és nemeai oroszlánnak a küzdelmét mutatta be.

A második képen az aprólékos művészi kidolgozás még szebb. Ott a kép két küzdő hőst ábrázol. A harc egyenlőtlen, mert az egyik hős paizsos, sisakos, míg a másíknak semmi védő fegyvere nincsen, csak a kardja és

mégis ő a győztes, mert a már lerokkádó paizsos hőst, a paizsa felett leszúrja.

A legyőzött harcos paizsa, majdnem embernagyságú, ércz rózsákkal díszített; a sisakja nagy taréjos, tollas éreztisak.

A harmadik kép rohanó oroszlánt ábrázol

Ezeknek a kis képeknek a hosszúságuk 17 milliméter, magasságuk pedig 11-14 milliméter.

Az asszonyok sírjában azonban nemcsak az ékeskedés eszközeit az ékszeret találták meg, de hivatásuknak a háziasszonynak a jelvényeit is, a házi eszközök némelyikét, így aranyból készült mérleget, konyhakést és kanalat.

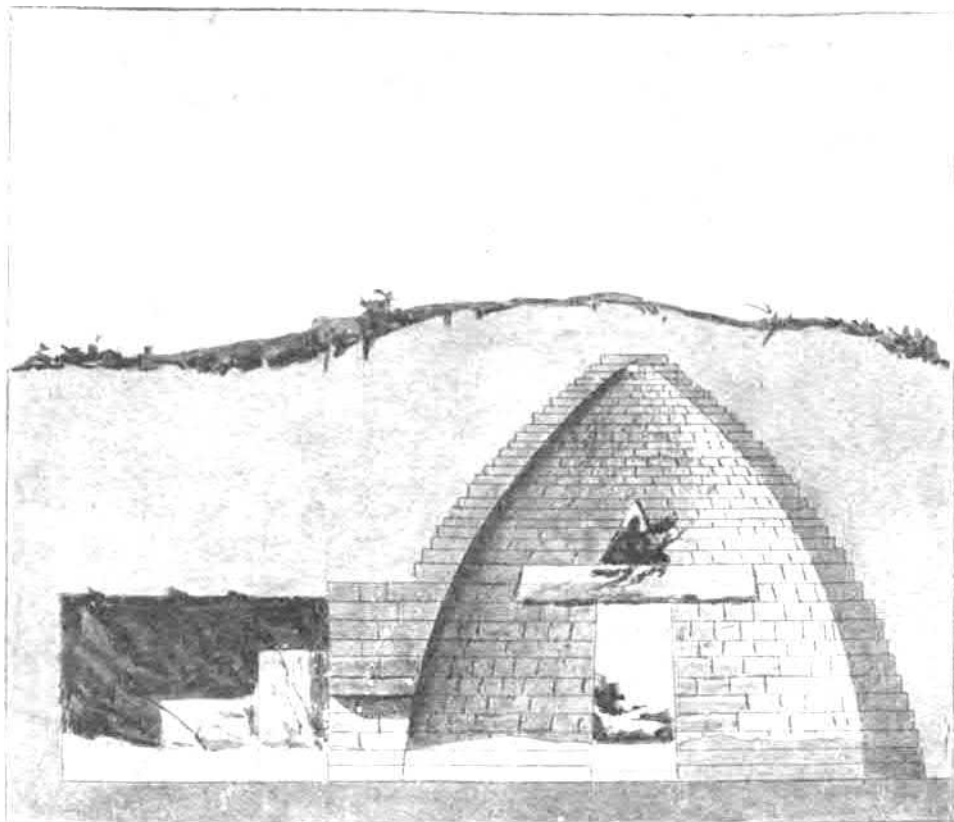
Későbbi kutatások azt igazolták, hogy Mikénében, minden női sírba tettek kanalat.

A konyhaeszközök közt voltak rézbográcsok, fedeles arany edények, s néhány ezüst váza.

Az agyag-edények közt találtak egyiptomi zománczos agyagedény csere-

Az Atreusz-kincsesház bejárata.

Az Atrousz-kincsesház kereszt metszete,-szemben a bejárat, oldalt a kis kamra.

pékét, melyek közt egyik darabon sisakos harcosnak a fejét látjuk, nagy orral, kiálló szemmel. A sisakot áll alatt átfutó sisak-szík szorítja a fejébe; nyakáig pedig erős, nagy paizs védi az alakot.

Az első és harmadik sírnak ez volt a gazdag kincslelete, amihez azután a többi sír újabb érdekes és becses leleteket csatolt.

A második sír volt a legkisebb, abban csak egyetlen halott pihent; férfi volt. Mellette heverték fegyverei, ott találták a bronz kard darabjait, bronzból készült lándzsa csúcsot, melynek alsó részén kis fül van, abba a fülbe akasztották be e régiéknél szokásos lándzsa zászlócskát, egy lándzsa jelvényt, ami esetleg szörkéve is volt.

Az eddig elsorolt síroknál úgy nagyságban, mint gazdagságban sokkal tekintélyesebb volt.

A negyedik sír már vegyes sír volt, melybe férfit és nőt is temettek; az adatok azt mutatják, hogy abban a sírban három férfi és két nőt temettek el.

A vegyes sírban természetesen férfi és női tárgyakat találtak, melyeknek

az osztályozását az könnyítette meg, hogy az első és harmadik sír kizárólag csak női sír volt és ott megismerhettük, melyek azok a tárgyak, melyeket a nők sírjába tettek.

A negyedik sírban találtak arany abroncsokat, melyek ugyan hasonlóak voltak a női fejékhöz, de nem azok voltak, hanem férfi kardíszek, karabroncsok.

Ennek a sírnak a leletei ismét hangosan hirdették a mikénei műveltség magas fokát; mert nem csak a tárgyak kivitelének tökéletessége az, ami a kézművességre világot vett, de a tárgyak maguk az akkori életre vetnek világosságot, az akkori világról nyújtanak képet.

Ilyen két női pecsételő gyűrű.

Hogy női gyűrűk voltak, azt szűk voltak bizonyítja; hogy pecsételésre használták azokat, azt mélyített képek mutatják.

Érdekes azonban, hogy mind a két gyűrűnek a képe férfiak életéből való jeleneteket ábrázol.

Az Atreusz kincsesház kupolás belseje.

Az első gyűrű képe vadászó férfit ábrázol. Két vágató, tüzes ló harczy szekeret röpít menekülő szarvas után, melyre a kocsiban álló vadász épeⁿ nyilat röpít.

A kocsiban két férfi áll, de csak az egyik kezében van íj; valószínű, hogy a másik a kocsis, bár semmiféle gyepiót a képen nem láthatunk.

A második gyűrűn a kép harczy jelenetet láttat.

„A második gyűrű harczy jelenetet tüntet elénk. Négy férfialakot látunk rajta. A cselekvény a középső csoportban éri el tetőpontját. Itt egy harczos jó nagy lépést tesz jobb felé; egy másiknak, aki előtte térdre esett, nyakát vagy haját markolta meg, s éppen a mellébe készül döfni a kardot. A lerokadó még védelmezni igyekezik magát fölemelt kardjával; jobbról pedig egy másik jó segítségére, aki magát óriási pajzsával fedezi s az eddig győztes ellen hatalmas lándzsával döfést intéz. A csoport mások oldalán egy másik férfi ül lerokodva vagy pihenve; jobbajával ülőhelyére támaszkodik, bal térdét magasra fölhúzta, jobb lábát pedig hosszan maga elé nyújtotta.

Ezeknek a férfiaknak, valamint az előbbi gyűrűn levőknek is, egész öltözetök ismét úgy látszik, mintha csak egyetlen kötöből állana. A paizsos mindenesetre sisakot visel a fején, a taraj rajta világosan fölismerhető. Pajzsának az alakja nem bekanyarított, hanem egész hosszában egyenes szélű és oly erősen kidomborodik, hogy körülbelül félhengert mutat.“*

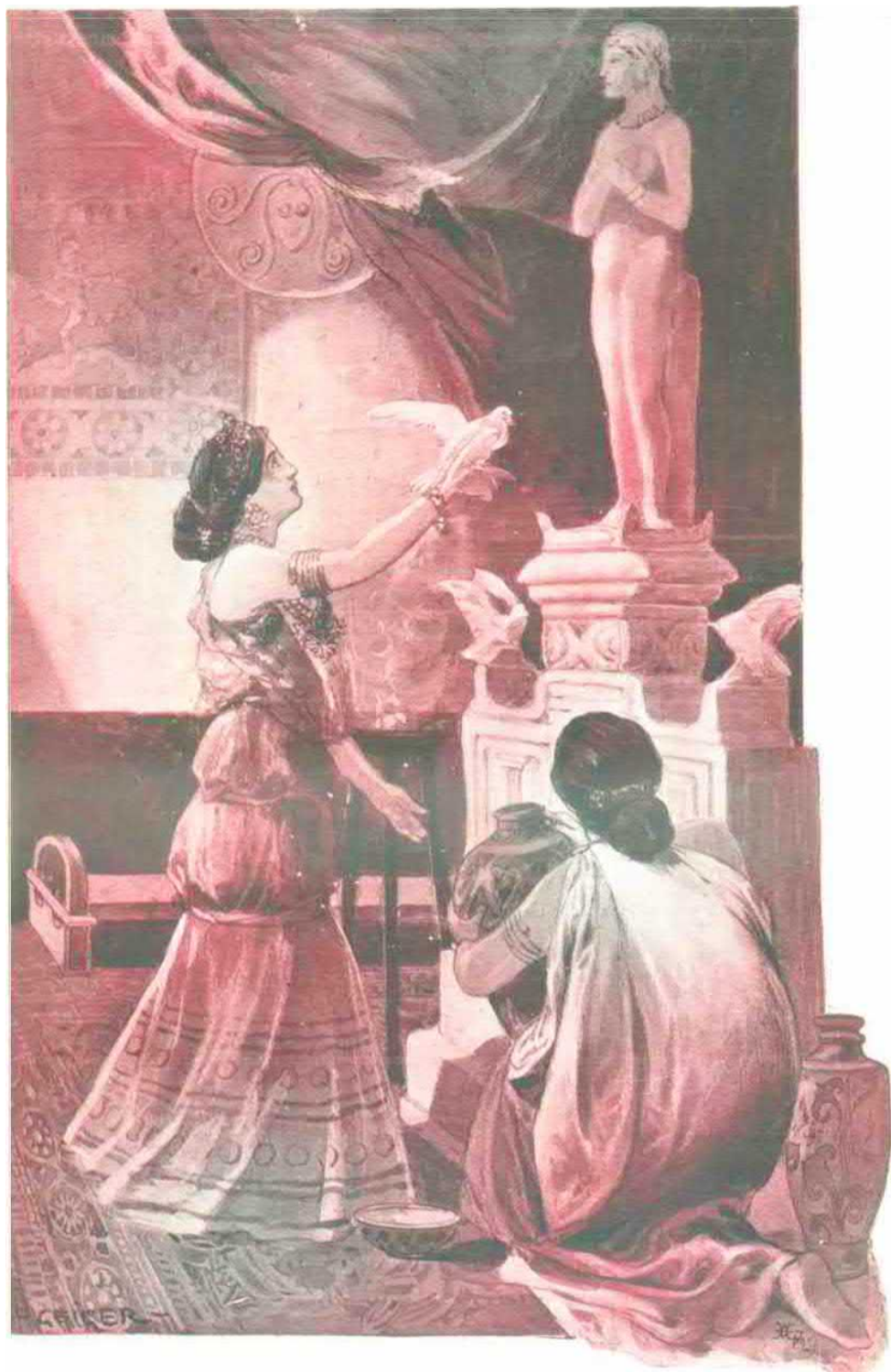
Hogy ilyen női pecsételő gyűrűn férfias cselekmények képe volt, annak talán az lehet a magyarázata, hogy a gyűrűt a nő férjétől kapta, aki a gyűrűn valamelyik emlékezetes napját vagy hősies tettét akarta megörökíteni, amit az asszony így kegyelettel is őrzött.

A negyedik sír kiásásánál, mindjárt a kezdetben igen érdekes, meglepő lelet koronázta a fáradságot, Schliemann-nak a jegyzete így szól arról a leletről:

„Amint ennek a sírnak kiásását a déli oldalon megkezdettem, azonnal öt nagy rézüstre bukkantam, amelyeknek tartalmát kerek számmal 100 igen nagy és kicsiny, arany lemezzel bevont csont-gomb alkotta . . . Közvetlenül az arany gombokat tartalmazó rézedény mellett, két hosszú arany szarvval ellátott ezüst tehénfejet találtam . . . Még másik két, igen vékony arany pléhlemezből készült tehénfejet is leltem ott, amelyeknek szarvai között kettős fejsze látszik . . . Amint keletről nyugotra tovább ástam, több mint 20 kardból és számos bronz lándzsából álló rakásra akadtam . . . Nehány lándzsaköpu úgy látszott, mintha egészen jó karban maradt volna, de mihelyt a levegő járhatta őket, azonnal összeomlottak . . .“

Az öt telt rézüstöt is felülmúlta érdekességben az, hogy a férfiak arczán arany álarcz volt, mely a halottak egész arczát betakarta.

* Schlieman Ásat. Öreg lános fordítása.

A mikenei királyné anyát mutat be Afroditének.
A Schliemann-féle ásátásokból napfényre került műemlékek nyomán,

Az álarczok életnagyságú kidomborított képet nyújtanak. Az orrnak jó, határozott alakja van, a szemek keskenyek és kissé rézsútosak, az ajkak erősek, a száj közepes nagyságú.

Két álarcz meglehetősen egyforma, de a harmadik az nagyon eltér a másik kettőtől.

A harmadik álarcon az orr félre nyomott, de eredetileg nem olyan volt; a szemek sokkal nagyobbak, mint a másik kettőn, kidülledők, szinte golyóalakúak.

A szemek felett erősen kiállanak a homlokcsontok. A száját mély bevágás ábrázolja, ajkakat alig láttat, a száját jelző vonás hosszan elnyúlik és egyesül az orrczimpától lefelé húzódó vonallal, mintha bajusz volna.

A negyedik sírnak igen érdekes tárgyai a fegyverek, amelyek között voltak kardok, lándzsák, nyilak és igen szép török.

A kardok persze bronzból készültek, mert vas abban a korban Miké-

Alakos edénykép a Schlieman ásatások mikenci leleteiből.

A harcosok képe, a „harcosok vázjáról”. Az egyetlen alakokkal díszített mikenei edényről.

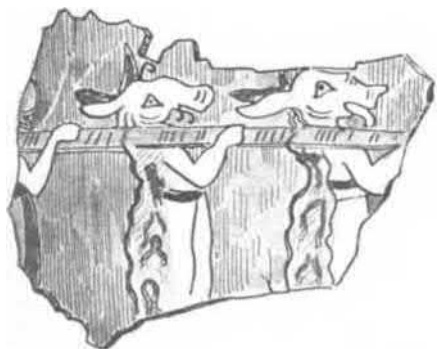
nében még nem volt. A kardok azonban nem vágásra, csapásra szolgáltak, hanem kizárólag szúrásra és ép azért, egyenesek, kétélűek, hegyesek és lassan szélesedők voltak.

A kard-pengéket állatok alakjai díszítették. A kardok mellett török is feküdtek. Azok is bronzból készültek, kívül vastagon borította a patina, a nemes rozsda.

A törpengéket azután megtisztították, ekkor nagy meglepetés érte a tisztogatót, mert megcsodálni való berakott képek díszítik a pengéket.

Az első tör nagy oroszlán vadászatot tár elénk. „Balról hat ember, jobbról három oroszlán látszik. A férfiak elsejít az előrohanó első oroszlán már leterítette, úgy hogy lábait paizsán összevonva, a hátán fekszik. A két következő egyidejűleg taszítja lándzsáját az állat homloka felé és tor-

kába. Az első közülök nagy, magas boltozatú s oldalvást közepén bekanyarított paizsszal fedi magát, a másik kisebb négyszögletes, hosszú paizsát válszíjján a hátára akasztotta. A negyedik férfi íjász, az utolsó megint lándzsával harczoló, akinek szintén nagy bekanyarított paizs van a hátán.

Falfestmény a mikéné királypalotának egyik épületéből. egyszerű visszafordítja, a harmadik egészen búcsút vett a csatatértől és teljes futásban rohanva menekül.

Az igéző rajz hatását rendkívül fokozzák a színei, mert a kép a legkülönbözőbb fémekből van összeállítva. Az oroszlánok és a férfiak meztelen részei aranyból vannak berakva, a nadrágok, valamint a paizsok is ezüsből, a mellékrészek, mint például a paizsszíjak, paizsjelvények és a ruhakészítmények, feketés anyagból. Az alapot sötét zománczczal vonták be, amelyből az alakok élesen válnak ki.“ *)

Azokat a képeket előbb vékony bronzlemezen készítették el és azután illesztették bele a tör pengéjébe, tehát a képművészet legfejlettebb munkája volt az: berakott munka.

A penge másik oldalát szintén művészi munka díszíti: oroszlán üldöz öt gazellát, az utolsót meg is ragadja.

A tör szárát szögekkel erősítették a markolathoz, mely fából készült és azután bevonták aranylemezzel. A tör-markolatok végén rendszeren gomb volt, ami arany-markolatnál aranyból, egyébkor csontból vagy alabastromból készült.

A fegyverzetek kiegészítője, a paizs, nem volt a sírban, de igen is ott volt a paizs közepére alkalmazandó oroszlánfej aranyból.

Alabastromból készült csokor, mely láda- és a szekrényfület

*) Schlieman ásatásai. Öreg János fordítása.

Az egyik férfi mellett nagy arany oroszlán fejét találták, melynek szélei világosan mutatják, hogy arra való volt, hogy valahova, lapos dologra ráerősítsék.

Az oroszlánfej mindig a legkedveltebb paizsdíszítés volt és ez a lelet azt mutatja, hogy azt már legrégebbi időkben is kedvelték.

Azonban nem csak az oroszlánfej, hanem más erős állat feje is méltó paizsdíszítés volt; így a sírban talált ezüst ökörfej is paizsdíszül szolgált, de persze nem a csatában használt pajzsokon, hanem az ünnepségeken, a diszpaizsokon, amikor a hősök minél pompásabb, harciasabb külszínben iparkodtak megjelenni.

A fegyverek után gazdag leletet nyújtott arany ékszerekben, karabroncsokban, arany edényekben, ezüst, réz és agyag tárgyokban a negyedik sír.

gyedik sír.

Faldíszítő sáv-minta a mikenei palotában. Ez és hasonló minta különböző színezéssel volt .használatos de legtöbbszörre a piros vagy a kék színt alkalmazták.

Igen érdekes és mint történeti emlék igen becses lelet volt az egyik halott mellett talált királyi pálcza.

Nem csodálkozhatunk, ha a felfedező a kiásó, mikor ilyen leletre talált, annak hatása alatt a hősmundák korára gondolt és Agamemnon sírját sejtette a felásott kupolás sorban. A rengeteg kincs, a királyi pálcza csábító és hinni készíti a keresőt, hogy a nagyhírű király tetemét találta meg.

Ilyen lelet mutatja azt, mily óriási értéke van a felírásoknak, az írásnak. de az abban a korban még nem jutott el a görög nép közé, azt nem volt oly könnyű eljuttatni, mint az Ahuramazda ékszert.

Micsoda felbecsülhetetlen értékük volna azoknak a síroknak, ha bennük felírást, szöveget találtak volna, amely hirdeténe a bizonyosan előkelő halottak neveit.

Bár kardoknak csak nyomát találták meg, találtak nagyon szép, ékes kárdkötőket, melynek összekapcsolója olyan kis pálczika volt, mint aminőt az aranylánczokon alkalmaznak, amit a mellény-gomblyukon kell áthúzni.

A fegyvereknek a legnagyobb része — sajnos — fából állott és a majd négyezer esztendőnyi időt nem tartotta ki. Bár a kiásatásnál — a rátalálás percében — még látszott a teljes lándzsaszár, de mihelyt a levegő érte, összeomlott s porrá vált.

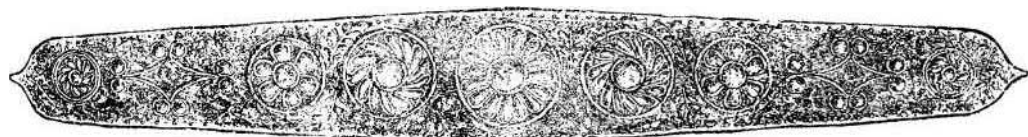
A nyíl-végek mind igen kemény kőből készültek, különösen pedig obszidiánból.

Ez mutatja, hogy a sírok régebbiek, mint az „Iliász“ keletkezése. Iliászban már bronzvégű nyilakról beszél Homérosz; bronzból való nyílhegyeket azonban a sírokban nem találtak.

A negyedik sír leggazdagabb volt különféle edényekben. Első helyre kerülnek az aranyserlegek, melyek két csoportra oszlanak. Az elsőbe tartozik: az egyszerű, lábnélküli pohár-alak, reászegezett füllel; a másodikba: a talpas, a kehely alatt lábbal ellátott bilikom.

Az utóbbiak közt van ezüstserleg is, arany betét-munka díszítéssel ellátva.

Ez az ezüstserleg ismét hirdeti azt a kapcsolatot, mely a görög, a keleti és az egyiptomi műveltség között sokáig fennállott. Az ezüstserleg kari-

Arany karkötő.

mája alatt (l. 286. old.) három helyen virágos-veder látható. A vedernek két füle van, közepéből pedig dús lótosz-növényzet emelkedik.

Ezek a díszítések a díszkertészetre emlékeztetnek, de — ez a serleg valamelyik keleti minta után készült, mert a görög földön ez sohasem volt otthonos, ellenben Keleten, a két folyó között és Egyiptomban nagyon kifejlődött.

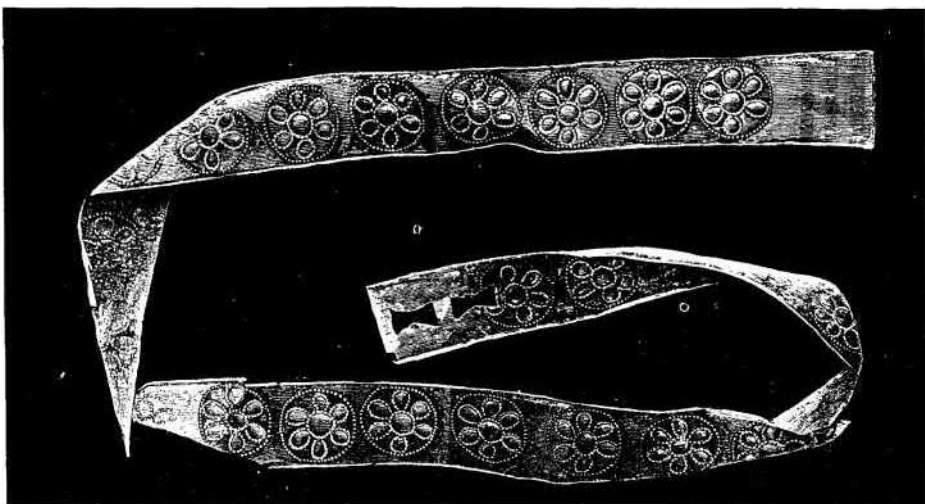
Volt a sírban kétfülű, a füleken aranyos madárkával díszített serleg is, aminőhöz hasonlót a trójai háború leírásában találunk.

Voltak szép alakú aranykorsók, alabastrom-vázák, rézkannák, rézüstök. (Az utóbbi két edényből harmincznégy darabot találtak a negyedik sírban.)

Különleges alakú tárgyakat is kedveltek abban a távoli korban. Találunk például szarvas alakjára készült edényt, melynek háta közepén kis cső-alakú nyílás volt, valószínűleg mécsesnek használták. (L. 275. old.)

Ebben a sírban találtak királyi pálczát is, azaz csak aranyburkolatát, mert maga a fa kikorhadott, porrá vált. A pálcza negyven czentiméter hosszú volt.

Érdekes lelet volt még a rézfejsze és alabastrom-csokor, mely valami szekrénynek, ládának, vagy ehhez hasonlóknak a füle volt. (L. 271. old.)

Arany rozettás kardkötő, melynek a végén, két kis luk van, ott kis pálczikával csatolták össze.

Az ötödik sírban három holttest volt, mely közül kettőnek igen nagy arányai voltak. A két nagy alak mindegyikén ebben a sírban is arany álarcz volt, mely meg is védte az egyik arcot, mert, amíg a másik két tetem a levegőn azonnal összeomlott, addig „a harmadiknak kerek ábrázata — a nehéz álarcz alatt — az összes húsrészekkel együtt csodálatosan megmaradt; a hajnak ugyan nyoma nem látszott, de a két szem meglátszott, valamint a száj is, amely — a reá neheződő nagy súly miatt — tágra nyílott, úgy, hogy mind a harminczkét szép fogát kimutatta. Az orra egészen eltűnt. A kőnek és az omladéknek a nyomása oly nagy volt, hogy a test 1—1 Ve hüvelyknyire lapult össze.“*

A sírban talált álarczok egyike szakálas arcot ábrázol. A szemek meglehetősen közel állanak, az orr hosszú, szép metszésű, a száj keskeny ajkú. A szemöldököt és a szakáit nem csak az álarcz kidomborodása, hanem a rajz is jelzi. A másik álarcz egészen kerek és szakáltalan arcot mutat.

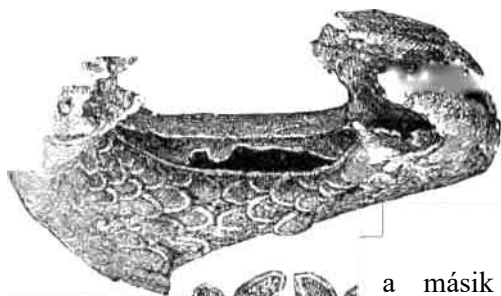
Az ötödik sírban öt darab kettős sast is találtak; ezt fűzérbe fűzték és nyaklánczul viselték. (284 old.)

Ebben a sírban igen sok kard és tör volt, körülbelül hatvan; néhány közülük rendkívül díszes, művészies berakott munkájú.

Az egyik tör pengének mind a két oldalán macskafajhoz tartozó állatot látunk, amint mocsaras bozótban kacsákra vadásznak.

Az állatok között és alatt folyó kanyarodik tova, a melyben halak úsznak és papirusz-bokrok nőnek. A macskák, növények és a kacsák testét aranyból, a kacsák szárnyait és a folyót feketéből, végül a halakat

* Schliem. ásat. öreg János ford.

Kard markolat
berakott ékít-
ménynyel
az V-ik sírból.

egészen fekete anyagból rakták be.

Az egyik kacsá nyakán még veres vércsepp is látszik, valószínűleg festett, vagy ötvözött aranyból.*) Maga a kép is érdekes.

„Az egyik oldalon mind a két macska jobbra fut; az egyik ugrik, a másik kúszik, mindegyik macskának két kacsá jut, mely közül az egyik előre repül, a másik hátraféle menekül. A kúszó macska az egyik kacsát fogával ragadta meg, a másikat a lábával tartja; de az ugró elszalasztotta az egyiket és annál hevesebben üldözi a másikat.“

„A másik oldalon a kép közepe felé tart mind a két macska; itt az ugró macska az egyik kacsát elkapta, a másikat elszalasztotta, a kúszó macska előtt pedig ép felrepül mind a két kacsá.“*)

Ez a törpenge ismét a mikenei művelődésnek görögösítő erejét mutatja. A törpengén a kép maga, a díszítés beosztása, a papyrusz levél használata egyiptomi iskolát hirdet, de már az egész kép feldolgozása, kivitele teljesen elüt az egyiptomitól, az már egészen a görög szellemnek az alkotása.

A sírban még kerek fatábla töredéket is találtak, mely valószínűleg valami paizs volt.

A mikenei sírokból ötöt t; ásatásokat abbahagyta, egy é

A hatodik sírban a csontvázak meg sem közelitik.

A sírban két férfi halott nyugodott, a lábaiknál agyag edények állottak, a fejüknél ivó-serlegek, mellettük fegyverek heverték.

Kincsekben ez a sír az előbbieknél sokkal szegényebb volt, csak egyetlen arany edénye voh. Az értékes, nemes fém- és bronzford.

árt tel Schliemann tanár, miután ő a mikenei v multán még egy hatodik sírt is találtak. ázak meglepő jó karban voltak, a többi öt

Ezüst és ólomöntvényből készült szarvasalakú mécesstartó.

*) Schliem. Ásat. Öreg János ford.

Bazaltkőből készült mintázó koczka két oldala. Ilyeneket verték ki az arany lemezeket az ékszerekhez. K. e. kb. 1300. évvel.

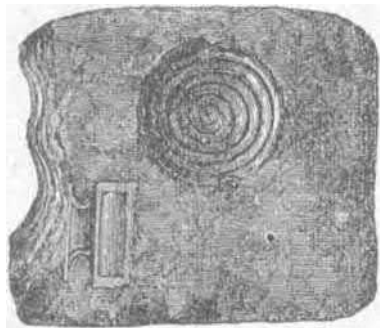
edényeket csupa agyagedény helyettesítette, melynek legtöbbjét firniszes festékű díszítésekkel tarkították.

A firniszes festék teljesen Mikéne találmánya, amit azután a görög agyagedény festészetben általános divattá lett.

Schliemann ásatásokat csinált a várromok közt is és ott igen becses leletre bukkant. Ott is hasonló tárgyakra talált, mint aminők a sírokban voltak, de minden masszív, tömör volt, látszott, hogy az a mindennapi élet szükségleteinek kiszolgálására való eszközök, edények, tömörek erősek; azokat nem halottnak áldozati tárgyakul rakták a lelet helyére, hanem valószínűleg, mint mindennapos eszközöket ládába rejtették el valami pinczehelyiségben.

Ennek a leletnek a legbecsesebb darabja, nagy képes arany gyűrű volt. A gyűrűnek a lapját igen érdekes kép díszíti. Az egész kép valam. szent jelenetet, valamelyik istennőre vonatkozó jelképes ábrázolást mutat

Az előtérben jobb oldalt gazdag öltözetű nő ül olajfa alatt; a nő jobb kezében virágot tart. Előtte igen kis nőialak áll és virágot hoz neki, a kis alak után két nagy női alak következik, az első beszél az ülő alaknak, a másodiknak jelvények vannak a kezében. Az olajfa mögött megint olyan egész kicsike alak szed gyümölcsöt a fáról, mint amily kis alak áll az ülő nő előtt. A kis alakok mindketten kőrakáson állanak.

A fent említett mintázó bazalt koczka másik két oldala.

Az utolsó nyakláncz-részek alakja ; a két esigás levél igen művészi rajz. (Lásd 270. old.)

1.

Az aranylelet

1 Képes nagy aranygyűrű; istenséget, szent jelenetet ábrázol.

2. Aranygyűrű állatfejekkel (természetes nagyság.)

2.

A nőknek hosszú, előre nyúló orruk van, mellük körül feszes a ruhájuk, mely a csípőből, az öv alatt kiszélesedik és harang alakú lesz. A szoknyán vagy öt tuczat abroncs fut körül. Az ülő és az előtte álló nagy nőialaknak a szoknyáját pikkelyes minta díszíti. A nők fejdíszre mind egyforma; kontyuk lelóg hátul, elől diadém ékesíti a homlokukat; a fejükből három szálú virág emelkedik. A nők nyakán két soros füzért láthatunk.

A kép többi részét jelképek töltik ki. Fent a kép tetején a nap és a hold látható, alattuk pedig hullámos vonalak, melyeknek jelentését nem tudjuk, jelentheti a tengert, de a tejutat is. A két álló nő közötti helyen, szintén a kép felső részén felemelt lándzsát tartó kettős paizsú istenszobor áll. A kép bal szélén egymásután hat állatfejet találunk. Fontos még az

Aranygomb.

Nyilvesszőhegy
obszidián kőből.

Aranygomb.

ülő és álló alak közötti hely felett a kettős balta, mely bizonyosan a legfelsőbb isteni hatalom jelképe lesz.

Mit jelent a kép, nem tudjuk bizonyosan megmondani. Milhofer német tudós fejtegetése szerint itt a görögös vallás isteneit találjuk együtt részint jelképekben, részint személyesítve.

Szerinte az álló alak Rhea volna, a kettős balta pedig Zeust jelenti, aki Rheától született.

A kép szélén levő állatfejeknek különös jelentőségük lehetett, mert ezzel a nagy gyűrűvel együtt olyan kisebbet is leltek, amelyen csupa olyan állati fejet láthatunk, mint aminő a kép balszélét befejezi.

A mikénei leletek közt érdekes tárgy volt két mintázó kő; melynek ol-

dalaiba mintákat véstek és ezekre a mintákra helyezték azután az arany lemezt, melyet a véset mélyedéseibe bekalapáltak.

A mikenei leletek agyag edényei között az egyiket elnevezték a „harczosok vázájának, mert azon egész sor harczost láthatunk.

Ez az edény igen becses emlék, bár a vázán lévő két kép közül az egyik igen rongált, mégis a másik elég jól mutatja be az ősi Mikéne hősi harczosait. (L. 270. oldal.)

Az alakoknak hosszú hegyes orruk van, nagy mandula alakú szemük és hosszas, hegyes szakáluk.

„Az első oldalon levő harczosok, úgy látszik, szorosan testhez simuló pánczélt viselnek; az ez alatt levő rojtos khiton czombjuk közepéig ér. Lábszárukat térdtől lefelé szárharisnya, lábukat kötővel vagy szijakkal körültekert szövet vagy bőr fedi. Azon karikák, a melyek térdök fölött s ugyanígy kézcsuklójok táján láthatók, alkalmasint nemcsak ottan végződő ruházatuk összefogására szolgált, hanem egyúttal ékességül is, ennél fogva esetleg aranyperczekből is állhatott, mint a minóket a férfi sírokban ta-

Ezüst serleg berakott arany díszítéssel.

azután folytatták a díszítést festett ékítményekkel a falakon; körül a fal hegyőleg széppé mindenütt ahírdte életmórákat s a futott-tele. A középső oldalon két pedóg képekkel, nagyokkal,

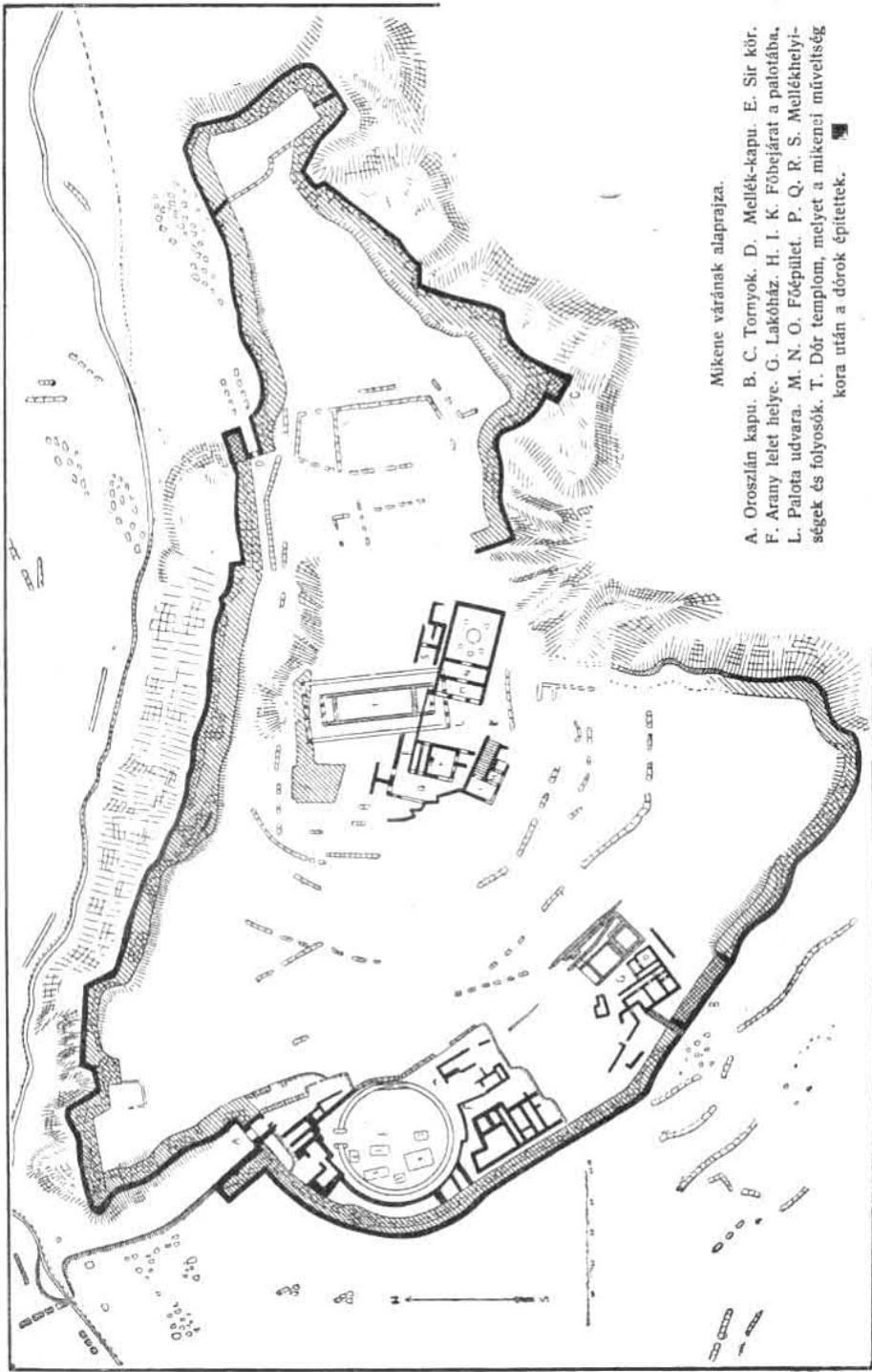
láltak. Fejüket sisak fedi, a melyen két szarv mered előre s hátul bokréta lóg le; a szerte rakott fehér pontok pedig talán a fénylő dudorokat jelentik. Balkarjukon paizst hordanak, a mely az alsó szélen levágott kis szeletjét kivéve, egészen kerek, jobbjukban hosszú lándzsát, a melynek közvetlenül csúcsa alatt valami zacskóféle látszik.“

Valószínűleg a harczosok kenyeres tarisznyája.

A harczosok mögött égfelé emelt karokkal álló asszony búcsút int a távozóknak.

A mikenei művészet a királyi palota termeit, azoknak minden részét ékítményekkel látták el s festmények díszítették, melyek a görög istenségeket ábrázolták, szent jeleneteket mutattak be.

Igen érdekes lelet volt az egyik falon talált festett három számár fej.

Mikéne várának alaprajza.

A. Oroszlán kapu. B. C. Toronyok. D. Mellék-kapu. E. Sir kör.
F. Arany lelet helye. G. Lakóház. H. I. K. Főbejárat a palotába.
L. Palota udvara. M. N. O. Főépület. P. Q. R. S. Mellékhe-
ségek és folyosók. T. Dór templom, melyet a mikénei műveltség
kora után a dórok építettek. ■

Ezek szintén a görögök ősrégi vallási mondáihoz tartozó démonok ábrázolása volt. (L. 270. old.)

A szamarak rudat visznek a vállukon; arra a rúdra akasztják a zsákmányukat.

Az istenség erőinek különböző megnyilvánulásait abban a korban leginkább vegyes lények alakjában személyesítették, melyeknek emberi és állati alakjuk volt, ami szintén az egyiptomi műveltséghez viszi vissza a görög ős-műveltséget, amint ott az isteneket karvaly, kos, íbisz,

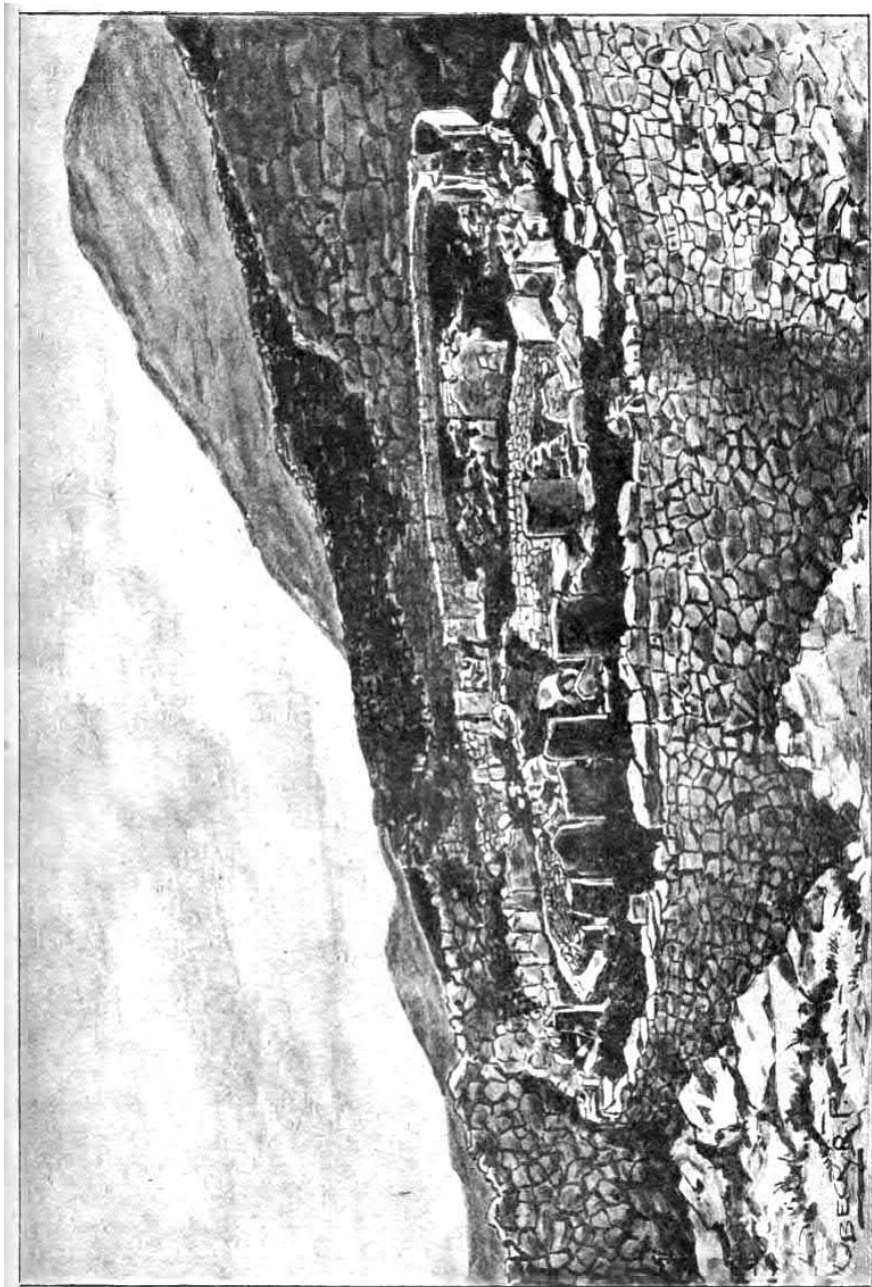

Arany pohár levél-díszszel. A IV. sírból.

kutya stb., fejjel ábrázolták, úgy Mikénében is találjuk a vegyes alakokat oroszlán, vagy madár lábakkal, állat fejjel és ember testtel.

A szamaréfejes képet is úgy kellene kiegészítenünk, hogy a karok alatt emberi alakban folytatjuk a képet és az alakokat madárlábba látjuk el. Ezen a képen még üres a vállukon levő rúd, de maradt fenn olyan kép is, melyen a rúdon már zsákmány is lóg.

A palota romjai közül kiásott leletek közt rendkívül becses lelet volt az Egyiptomból oda származott skarabeusz bogár. Ez a skarabeusz valódi egyiptomi munka és 111. Amenhotek feleségének, Ti királynőnek a neve van rajta.

Az oroszlános kapu mellett levő sírkőr romjai. Ott fedezte fel Schlicmann azokat a sírokat, melyekből a kincseket érő sok arany, ezüst, bronz és egyéb leleteket kiásá.

Ha felteszszük, hogy az akkor már sűrűn folytatott tengeri kereskedelem útján a két udvar a mikénéi és az Amon városi érintkeztek egymással és a skarabeuszt, mint szent csecse-becsét a mikénéi királynénak küldte talán maga Ti királyné, akkor az egyiptomi történet révén tudhatjuk azt, hogy a mikénéi palota K. e. 1300 évvel már állott, benne előre haladt műveltség volt otthonos, már akkor ünneplő szeretettel vették körül a mikénéi királyt a megaronban és ékeskedő királyné uralkodott a palota másik szárnyában, a nők épületében.

Jerünk már most fel a palotába, hol az a pezsgő, gazdag élet folyt, melynek levegőjében a mikénéi művelődés a maga szép hajtásait, pompás termékeit meghozhatta.

Ezüst bika fej. A negyedik sírban találták.

Valamelyik hőnek az ünnepek alkalmával használt díszpajzsának a díszítését szolgált. Kiválóan szép iparművészeti termék, különösen a száj igen természetű.

(R.), mely a nagy udvart végében

Amikor a király Mikénébe hazajött, az oroszlános kanun vonult be és a váron át a palota dombig hajtattott.

A királyi palota, a vár közepén oly magasan állott, hogy oda már nem lehetett kocsin feljutni, hanem a palota domb lábánál leszállított a király és a palotába felvivő lépcső előcsarnokába lépett (H.) onnan pedig lépcsőn (J—K) jutott fel a királyi palota nagy udvarába. (L.) A királyi palotának egész dombját, fal vette körül, melynek közepén az udvar jobb és baloldalán nagy épületszárnyak voltak. A jobb épület-szárny (M. N. O.) volt a palota nagyobb épülete, abban volt a férfi terem (O), a Megaron, amelyhez nyílt előcsarnok és zárt előterem vezetett.

S megaron közepén áldozó oltár állott, ott mutatta be a király az ő áldozatát; ott tanácskozott főembereivel, ott mulatott, ha társaságban akarta idejét tölteni, vidám zene és szórakoztató beszélgetés közt.

Mikor a férfiak társaságát megelégette, visszatért a nagy udvarra s azon át az asszonyok épületébe maga kísérte át hosszú folyosón

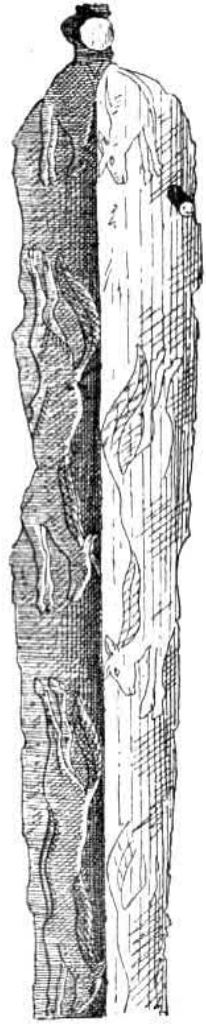

Tör markolattal, berakott virágdíszszel.

Sirleletek Mikenében.

Arany hajtűk, találták a negyedik sírban.

Állatokkal díszített kardpenge.

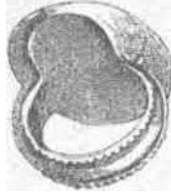
beszegélyezte, át a király hálótermének épületébe (S.), ahol a király álma felett a palota őrség és a palota körüli falak őrködtek.

A nők épületszárnyából egész külön út is vezetett le a várba, ez az út az udvar mögötti folyosóból nyílt és keskeny, hosszú lépcsőn vitt le a vár térségeire. A lépcső igen keskeny volt, csakis arra szolgált, hogyanok, ha leakartak menni a királypalotából, külön úton járhasanak.

Azon az úton ment le a királyné kíséretével halottaihoz, akiket mindjárt az oroslános kapu melletti (E) körben temettek el, ahol azt a hat sírt találtuk, melynek leleteiről beszéltünk és amelyek kitűnő tanúi annak a műveltségnek, mely Görögország adatos történelmének korát megelőzte, melyet a m i k e n e i k o r s z a k n a k nevezünk.

Harczi jelenet.

Képes aranygyűrű.
Ilyen gyűrűt kettőt
találtak; két
oldalt látható
mindegyik gyűrű
kéne

Vadász jelenet.

A sírkörtől nem messzire ismét a felső várórség szolgálatára való épület állott, azelőtt volt a felső vár mellékkapuja, azon jártak ki a felsővárosiak az alsó városba, ahol a kincses-házaknak nevezett kupola-sírok állottak, a thóloszok, amelyek szintén kiválóaknak, előkelőeknek, talán a királyi házhoz tartozóknak a sírjai voltak; mert a köznép, a közrend sírja nem ilyen kupolás építmény volt, hanem a sziklába vágott egyszerű kamra, melyet ugyan néha fülkével is elláttak, sőt akadt néhány olyan is, ahol a sírból kis folyosó másik sírba vitt.

A közrend sírjai azonban nem mind egy helyen, közös temető helyen voltak, hanem különböző csoportokban, a város minden részén.

Az egyes csoportokban öt, hat, nyolez, sőt húsz sír volt együtt. Az egy-egy csoportban levő sírok mind egyformák is voltak, amíg a csoportok különböztek egymástól.

Minden ilyen sírcsoport egy-egy családé, nemzetsége volt és annak

Arany harisnyakötő.

Ez a harisnyatartó köznapiban használatban a bőr- vagy szövet- szárharisnyákat szorította, háborúban pedig a lábszárvédőket tartotta. A kerek két szár a térd alatt fogta át a lábat; a karikába a száron pedig beleakasztották a lábszárvédőt.

Arany kettős sas.

A fejük felett levő kis csövön felfűzték; több ilyenből nyakéket fűzték.

a nemzetségnek, vagy rokonságnak meg volt a maga temetkező helye és közös sírvágója, aki azután egyformán is csinálta a sírokat.

Nemcsak Mikéneben, de a görögök őskorában minden városban hasonlóan temetkeztek, sőt néha a lakóházak körül is temettek.

Mikor az ilyen sziklasírokba a halottat már letették, odahordták melléje a halottaknak adott ajándékokat és azután befalazták a sír ajtáját. Ezzel az elzárással még nem elégedtek meg, hanem a sírkamrához vezető folyosót betömték földdel. Vezérek, hősök, harcosok temetésénél, ha az illetőnek rabjai, elfogott ellenségei voltak, akkor temetésekor megölték azokat és a sírkamara folyosójába temették s azután a legkülső nyílást is becsukták alkalmas kövekkel.

Kardmarkolat.

Arany kardmarkolat gombja.

A közrend sírjaiban igen sok apró isten szobrocskát találtunk; az istenszobrok azonban mind női istenséget ábrázolnak u. m. Hérát, Afroditét és Demetert.

A sírokban sok elefántcsont faragvány volt, köztük egyik sírban igen szép, nagy férfi fejet találtak, még pedig három egyenlő példányban.

A fejnek a kidolgozása igen szép, gondos, sok dologban emlékeztet az egyiptomi munkákra; a szemben fényes, a szem csillagát más alkalmas anyagból készítették, a szakái ábrázolásában is rokonság van az egyiptomi szobrászat és e fejek között, habár már teljesen görög munka, de azért a szoborművészet eredetét még elárulja.

A mikénei fejlődött iparnak és műveltségnek tanúja a sírokban talált üvegcserép, beretva, faragványos nyelvű fémtükör; végül nagy feltűnésül

Arany álarcz az ötödik sírból.

két gyűrűt is találtak vasból. A vas oly ritkaságszámba ment, hogy csak ékszert csináltak belőle.

Igen sok bronz fibulát találtak; ami teljesen megfelel a mai biztosító tűknek, közepén kétszer összehajtott, a végén kis horogba kapcsolódik a tű.

A mikénei ásatásokról a kupolás sírokkal kezdtük az ismertetést, a Mikénében talált kupolás sírok, úgy mint a nép nevezte, kincsházak, a sírablók áldozatául esett, tehát kiásatásukkor nem adhattak olyan leleteket, mint a minők a felső várban a sírkörben talált sírokból kerültek napfényre; de amit nem találtunk meg Mikénében, azért az Amikiében levő kupolás sír, vagyis thólosz kárpótolt, mert azt megkímélte a sírablók pusztítása.

Azoknak a kupolás síroknak, a melyeket Mikénében találtak, mellékkamrájuk is volt, az itt, az amiklei kupolás sírnál hiányzott; maga a bejáró folyosó és a kupola is nagyon korán szakadt be és a kiásatáskor csupa mikénei edény cserepet találtak benne.

A kupola nagysága harmaddal kisebb, mint a mikénei Atreusz kincses ház; átmérője tíz méter.

A kiásáskor három méter magasan állottak még a kupola falai. A kupola alapja termés-szikla volt és azt tiszta föld borította.

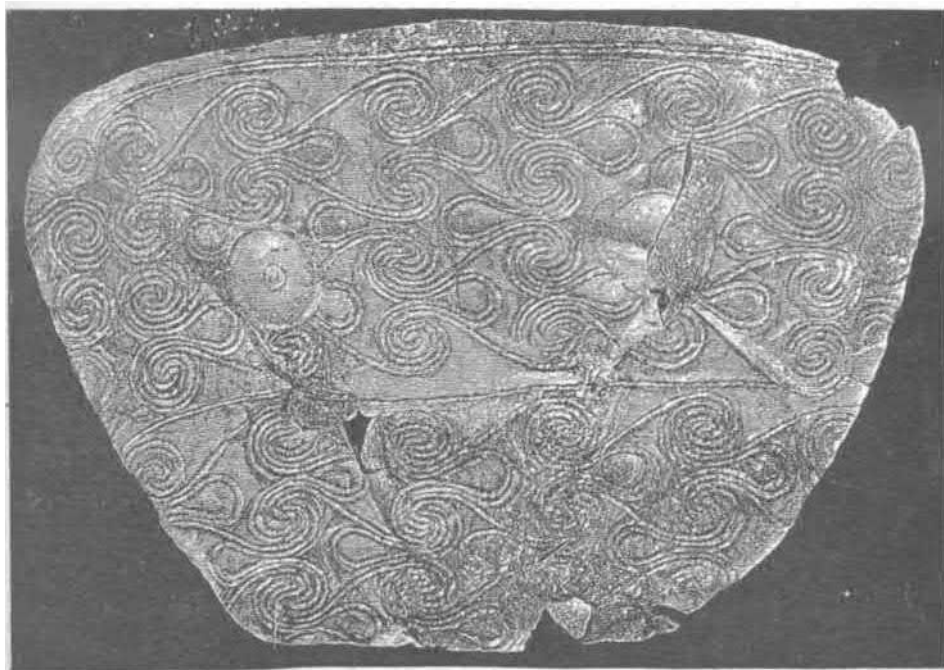
A kupolában sok arany-, ezüst- és elefántcsontból készült kisebb ékszer hevert szerteszét, de azért a zömét három részben más-más helyen találták. Minden olyan ékszer tömeg mellett bizonyosan egy-egy halott feküdt, minden azt mutatta, bár a holttestek teljesen elporladtak.

A kupolás helyiség közepében nagyon érdekes felfedezésre bukkantak: a sziklás alapba bevágott, oldalaiiban kifalazaott sírra.

Két és negyed méter hosszú, egy méter tíz centiméter széles és egy méter mély sír volt az, melynek oldalait, mint téglákkal, kis kövekkel rakták ki és így ki is padlózták, de nagyobb lapokkal; ugyan ilyen kő lapokat tettek a sír tetejére is, amely akkor még mindig mélyebb volt, mint a kupolás helyiség földszíne, tehát telehordták földdel és azt keményen leverték, amíg a kupolás helyiség földjével egyenlő lett.

A halottnak ebben a sírban sem maradt semmi nyoma, itt is teljesen elenyészett, de azért a sírban talált tárgyak teljesen kétségtelenül meghatározták, hogy a sírban egyetlen halott feküdt és az férfi volt.

A sír lelete arany és ezüst edényekből, meg bronz fegyverekből állott és a mikénei iparművészet díszére vált.

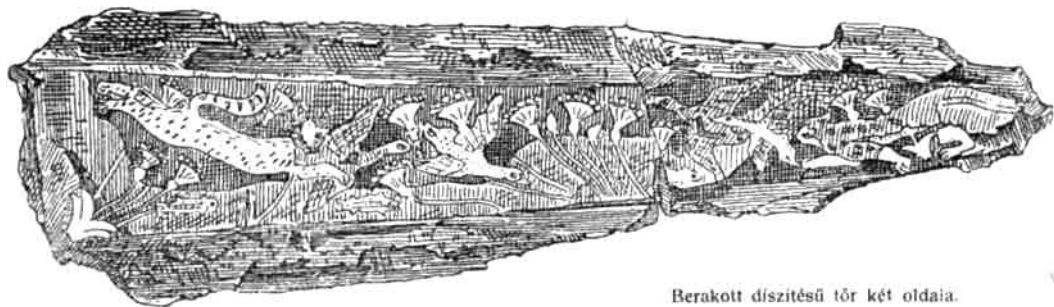
Arany mellvédő az ötödik sírből.
Ez ötször ilyen nagy; teljesen beborította a mellét és helyettesítte a szemfödőt.

Ennek a leletnek még az a különös fontossága volt, hogy a halott mellé tett tárgyak helyzetéből pontosan meg lehetett ítélni, hogy minő módon használták azokat.

A halott fejénél 94 centiméter hosszú kard, amellet két lándzsacsúcs, hat keskeny hegyes kés, sok apró tárgy, ezüst henger, bronz csésze, bronz tükör, végül agyag serleg és csésze.

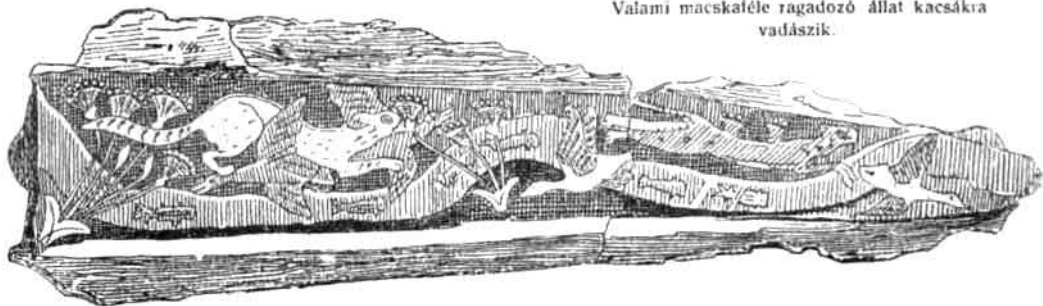
Ott, ahol a halott nyaka lehetett, nyolczvan ametisztból készült kerek gyöngy és két metszett kő feküdt. Az kétsoros nyakék volt, melynek összetartó szála elporladt.

A mell magasságában tör is feküdt, sima pengével.

Berakott díszítésű tör két oldala.

Valami macskaféle ragadozó állat kacsákra vadászik.

A kezek helyén - a halott mindkét oldalán — egy-egy képes díszítésű aranyserleg állott, mellette egy-egy ugyanolyan alakú, díszítés nélküli ezüstserleg. Hevert ott még minden oldalon ugyanolyan ametisztgyöngy, minőből a halott nyakékét fűzték. Tehát tudjuk, hogy ép olyan karpereczeket viseltek, mint aminő nyakéket és így sok kis aranybronzról — melyet a mikenei sírokban találtak — megtudtuk, hogy az illetők karpereczül hordták.

A halott lábánál bronzkést és két fejszét találtak; az egyik fejszének alakja egészen olyan, mint amilyen mai nap is használatos.

Az érdekes leletnek legbecsesebb tárgya, a mikenei művészet legszebb terméke, az a két aranyserleg, amely a halott kezénél állott.

A MIKÉNEI KORSZAKBÓL
(3000 év előtti)

A Schliemann-
ásatások
kincseiből.

2

5

3

6

VALÓ ARANYEMLÉKEK.

Ővös munkák

10

11

8

12

9

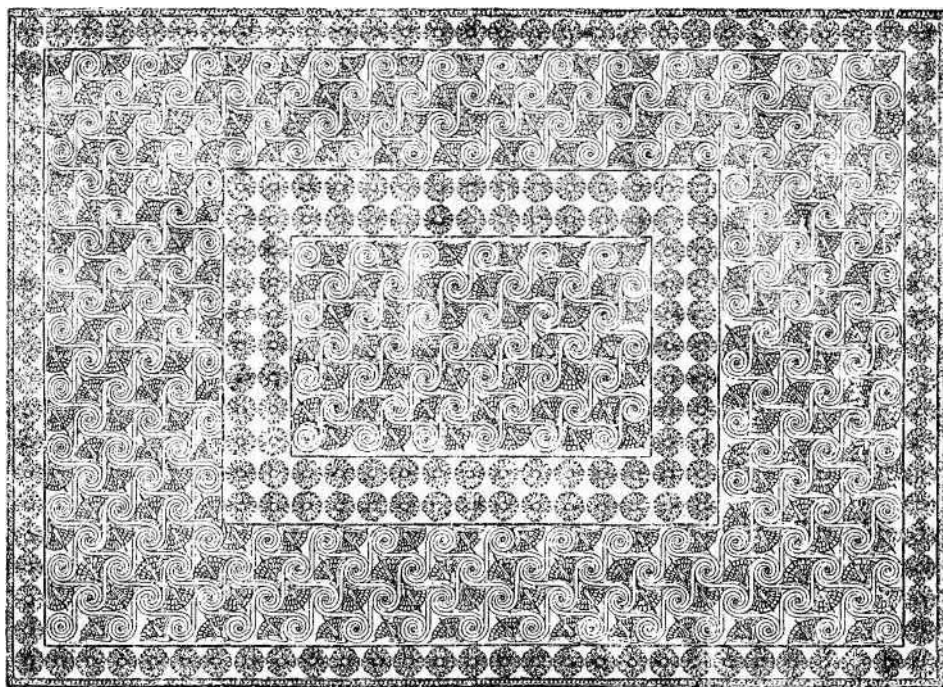

13

Az addig talált nagyobb képek, mind berakott munkából kerültek ki, ezen a két serlegen a teljes kép vert munka.

Mind a két serlegen a csordában, szabadon, szinte vadul élő bikák lefogását ábrázolták, meglepő szép képen.

„Az első kép közepén az egyik bika két fa közé erősített hálóból esett, a mellén fekszik, lábai kilógnak a hálóból, hasánál egész teste elfordult, a hátulsó lábaival felfelé rugdal. Ettől a jelenettől jobbra vad rohanással elmenekülő vad bikát látunk, míg baloldalt a bikával heves viadalban mérkőzik két férfi. Az egyik már felugrott a bika hátára, de az onnan leveti, míg elől éppen felökleli másik támadóját.“

Az orkomenoszi kupolássú külön kamrájának mennyezet díszítése.

A másik serlegen már a befejezett bikafogás után való kép tárul elénk. (L. 295.)

Az egyik bikának hátulsó lábát békóba verte a győztes férfi és úgy vezeti kötélen az állatot, két másik bika pedig utána jön és összedugja a fejét, a negyedik pedig legeltet és úgy ballag a többi után.

A serleg az ős görög iparművészet remek munkája. A kép rajza, kompozíciója valóban művészi és a részletekben látjuk, mennyire megfigyelte a művész a természetet és igyekezett azt hűen visszatükrözni. A férfi izomzata, az állatok helyzete igazán meglepő.

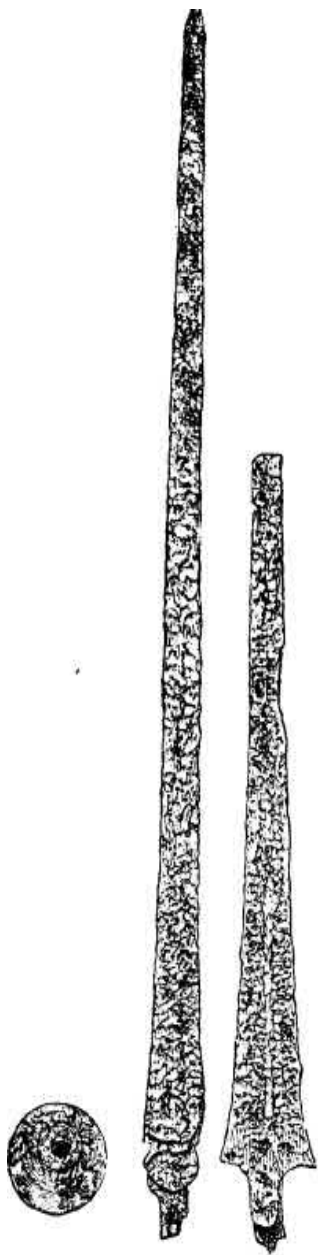
A sírban talált fejsze hasonló azokhoz a fejszékhez, melyeket az egyptomiaknál a kormányzók — mint a hatalom jelvényét — vitettek maguk után. (L. 303. old. 13. ábr.)

Itt is találtak köre metszett alakot hosszú, taláros ruhában, kezében bot, melyen hasonló fejsze látható és mint valami jelvényt tartja. Alighanem ez a fejsze is a méltóság, hatalom jele volt. Talán királyi vagy vezéri jelvényül szolgált.

Schliemann még az ország belsejében — Orkomenoszbán — is végeztetett ásatásokat, ahol szintén kupola-sírt ástak ki, melyet a Mínyasz kincsházának mondanak. Teljesen megfelelt az Atrusz kincsház-építésének. Kiásatásánál kitűnt, hogy azt valamikor sírrablók feltörték és megrabolták.

Igen érdekes, szép menyeztdíszítést találtak a kupola-helyiség melletti kamrában. A díszítés egymásbafonódó csigacsavarulatokból áll, közben legyező pálmalevéllal, a szélén pedig rozettákkal szegélyezték. (Lásd 289. oldal.)

Ezek a roppant becsű ásatások azt derítették ki, hogy a trójai háború és az Odisszeusz hányattatásában leírt görög műveltség, gazdagság, művészet és ipar a mikénei volt.

Kardpengék és egy
markolat-gomb.

Faragásos síremlék kövek.

Ilyen faragásos síremlék köveket csakis a férfiak sírjainál alkalmaztak.

Schliemann.

Schliemanné.

Befejeztük azoknak a felbecsülhetetlen értékes leleteknek az ismertetését, melyekkel Schliemann ásatásai ajándékozták meg a világot, a történelem-tudományt és mielőtt tovább folytatjuk a történelmet, ismertetni akarjuk annak a férfinak az életét, aki a mikenei műveltséget munkájával élénk tárta.

Schliemann Henrik született Meklenburg-Schwerinnek Neu-Buckow nevű községében 1822. január 6-án. A vízkereszt napján napvilágot látott gyermeknek az atyja szegény református lelkész volt, aki az ájtatos érzésen kívül fiának ifjú lelkébe korán tudta elhinteni a történelem és irodalom szeretetének magvát is. Schliemann önéletrajzában maga írja le milyen kitörölhetetlenül vésődtek emlékébe édes atyja elbeszélései, melyekben Herkulánium és pompéji pusztulásának és a trójai háború történetének lefolyását ecsetelte volt előtte. Kétségtelen, hogy gyermekeveinek e benyomásai jelentékenyen hozzájárultak ahhoz, hogy később, érett korában egészen más irányban alakult a pályája, mint a hogy voltaképen kezdődött.

Mikor tizennegyedik évét betöltötte, kedvezőtlen családi körülményei miatt tovább nem folytathatta iskoláit, hanem kénytelen volt Fürstenbergben boltosinasnak állani szatócsüzletbe. — Hatesztendei kínlódás után annyira megbetegedett a kenyérkeresetének nehéz munkájában, hogy abba kellett azt hagynia. Hamburgba gyalogolt, ahol gyenge testalkata miatt sehol sem kapott alkalmazást, tehát beállott elkeseredésében hajósinasnak, s 1841)en a Venezuelába induló Dorottya nevű hajóra került. Ebben nem volt olyan nagy szerencséje — mint a milyen később kísérte — mert a hollandi partokon hajótörés érte s csak sok viszontagság között

menekülhetett a szárazföldre. Amsterdamban sikerült a T. C. Quin gyaratárkereskedésben irodaszolgai alkalmazáshoz jutnia. Ebben a minőségben akkora szorgalommal tudta szabad perczeit értékesíteni, hogy egy év alatt csaknem tökéletesen megtanult angolul és franciául, s csakhamar azután néhány hónap alatt — csodálatos emlékezőtehetségének mesés fogékonyságával — még spanyol, olasz és portugál nyelven is.

1844. márciusában már elsőrangú nagy czég*) levelezője és főkönyvelője volt, amikor arra a különös elhatározásra szánta magát, hogy — mivel egész Amsterdamban nem talált orosz nyelvtanítót — egymagában betanulja „Telemachus“ orosz fordítását. Úgy látszik azonban, hogy csakhamar mégis megtanult oroszul, mert főnökei 1846-ban ügynökül Szentpétervárra küldték, ahol indigó- és tea-kereskedéssel foglalkozott és azzal jelentékeny vagyona tett szert. 1850-ben Kaliforniába került, megszerezte az amerikai polgárjogot. A krími háború idején pedig már Moszkvában járt, hol részint ügyességével, részint szerencséjével vagyona megkészserezte.

Férfikorának legszebb éveiben, harminchat éves korában végre Schliemann elhatározta, hogy miután már anyagilag teljesen gondtalan életet biztosított magának, azontúl egészen kedvelt álmának, a régiségtudománynak szenteli munkáját. 1864. tavaszán világszerte utazásba fogott s bejárta Karthágót, Indiát, Khinát, az Egyesült Államokat, majd Párisba érkezett. Ötven napi tengeri útja alatt írta meg első „Kína és Japán“ című könyvét. Párisban főképp az arkheologia tanulmányozásával foglalkozott.

1868. nyarán utazott első ízben azokra a művészet történelmi nevezetességű helyekre, a melyek nemsokára Schliemann világhírének forrásaivá lettek. Ez újáról kiadott könyve „Itháka“ a „Peloponezus és Trója“ címmel német és francia nyelven 1869-ben jelent meg, és ez a munka egyik görög nyelven írt értekezése Rostockban a doctori címet szerezte meg számára.

1870. április havában kezdte meg Schliemann életének legfőbb és legérdekesebb munkáját: Trója kiásatását. Ekkor már hűséges fiatal hitvese, a görögszarmazásu Kasztroménosz Zsófia is részt vett utazásaiban és nagyszabású tudományos kutatásaiban. Természetes, hogy az ásatások eleinte roppant lassan, nehézkesen és az akadályok ezrei közt folytak, miért is, a tapasztalatokon okultán, 1872. márciusában már gazdagabb felszereléssel, nagyobb számú alkalmazottal sőt szakértő mérnök közreműködésével folytatta fárasztó terhes vállalkozását. 1873.-ban kemény téli hidegben, tömérdék nehézség és nélkülözés közepeit harmadizben fogott Schliemann a kutatáshoz s eddigi ásatásainak eredményéről. „A trójai régiségek“ című nagy munkájában adott számot.

A következő négy év szerfözlött mozgalmasan telt el. Tömérdék baja akadt ugyanis a török kormányval, mely a Trójában felásott kincseken

*) B. H. Schröder és Társa.

való osztozás alkalmával a rövidebbet húzta. Schlei­mann azonban részint éles hírlapi polémia, részint jelentékeny pénz­áldozatok árán végre mégis folytathatta ásatásait Mykéneben, ahol roppant értékes 'aranytárgyak egész halmazát sikerült napvilágra hoznia. Ezekről a munkálatokról „Mykenal“ címen irt könyvet, mely németül, franciául és angolul egyidejűleg jelent meg. Ehhez a munkához a homerosi tudományokat annyira kedvelő híres angol politikus: Gladstone irt előszót.

1879. márciusától kezdve a tudós Birchow Rudolf és Barnouf Emil is mentek Trójába, illetve Hissarlikbe Schliemann támogatására. A trójai ásatások után „Ilios“ című munkáját írta meg angolul, de aztán németre is lefordította.

1880. és 81-ben az orchomenosi ásatások után két kisebb műve: az „Orchomenos“ és az „Utazás Troasban“ jelent meg.

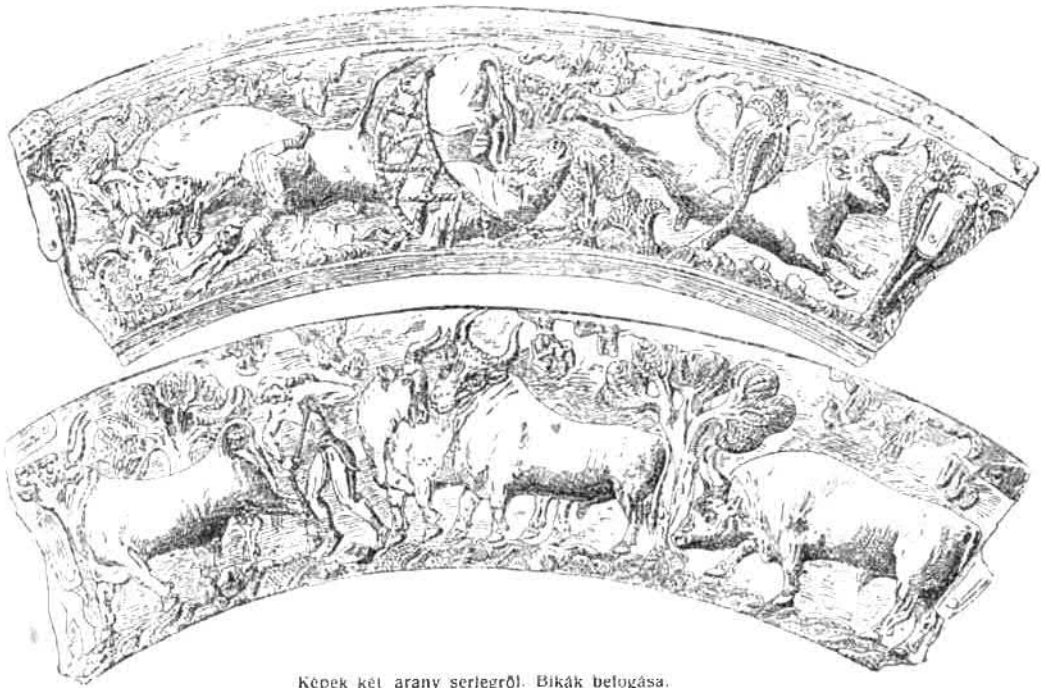
A trójai leleteknek legnagyobb részét Schliemann a „német népnek“ adta ajándékba, csak igen kevés került Konstantinápolyba, illetve a tudós kutató athéni házába. Berlin városa hálás is volt a „Néprajzi Muzeumá“-nak adományozott nagyértékű kincsekért, amennyiben Schliemann tiszteletbeli polgárává választotta.

De nemcsak hazája becsülte meg. Az oxfordi 1883-ban egyetem tudori oklevéllel tüntette ki, a Queens College pedig tiszteletbeli tagul választotta. A tiryinsi ásatások után végül az angol építészek királyi intézetének nagy arany érmével jutalmazták meg.

Kutató munkálatainak szívós szorgalommal való folytatása közben 1890. december 26-án, karácsony másodnapján ragadta őt el a halál. Régibb fülbaja (polyp) ölte meg nem egészen 69 éves korában. — Utolsó ásatásainak eredményét a hátrahagyott adatokból Dr. Dörpfeld V., az elhunyt tudós egykori munkatársa és szerető gondos neje Zsófia adta ki (Lipcse, 1891.)

Schliemann özvegye, ki férjének minden tudományos műve összeállításánál lelkes segítőtársa volt és tovább is behatóan foglalkozik a régészeti tudományokkal Andromache nevű leány- és Agamemnon nevű fiu-gyermekkel ajándékozta meg férjét, aki gyermekeiben végtelen örömet lelt, mert amilyen munkakedv, vasszorgalom, kitartás és szinte elszánt bátorság, sőt szigorú katonai fegyelem jellemezte a munkában, époly szerető, gyöngéd, az érzelgésig olvadékony érzés ékesítette mint férjet és apát családja körében.

V—r D—ő.

Képek két arany serlegről. Bikák betogása.

A MIKENEI IDŐK UTÁNI KOR.

Az őskori leletek beigazolták Homérosz leírásait és azzal nemcsak azt tudtuk meg, hogy Homérosz hatalmas munkája a mikenei idők fénykorában született, hanem hogy megbízható adatokat találunk benne kora társadalmi és állami életére is.

Ismertettük az őskor leleteit, a kor műveltségének hirdetőjét, az iparművészetet, az építészetet, most ismertetni fogjuk a társadalmi és állami élet rendjét.

A régi görögök felett királyok uralkodtak, akik mindég az istenektől származtak, vagy legalább is az istenek kegyelméből lettek valamelyik nép vagy város királya. Hatalmuk a legfőbb akarat volt, de azért még sem lehettek a nép korlátlan zsarnokai, mert a nemeseknek, az előkelőknek rendjéből választott öregek tanácsát — fontos államügyekben — mindég meg kellett kérdezniük.

Nincsenek ugyan emlékeink, adataink reá, de valószínű, hogy a görög nép királyai vagy azok családjai előbb a törzs főpapja volt és a főpapi méltóság csak később alakult át királyi felséggé, ép úgy, mint ahogy az a keleti népeknél történt.

A legrégebb görög királyokról tudjuk, hogy nagy ünnepeken — az egész nép helyett — ők mutatták be az isteneknek az áldozatot, ők végezték a főpapi tisztséget.

A főpap a nép főbírója is lehetett, tehát a két legfőbb hatalom már a kezében volt. Ehhez alkalommal a hadvezéri tisztség is járulhatott és így kialakult a királyi méltóság, mely, mint isteni eredetű felség egyesíti a földi uralkodás minden hatalmát és mint ilyen: legfőbb bíró, élet-halál ura, büntetés és kegyelem osztó; a nép főpapja, aki az egész ország javáért fordul áldozatával az istenekhez; végül ő a legfőbb hadúr, aki harcban vezérli seregét és annak első hőse, a diadal az ő érdeme és az ő dicsősége.

Az érdemek, melyeket a király uralkodásával szerez, jutalmat nyert abban, hogy családját uralkodó családuul ismerték el, a fiú örökölte atyja trónját.

A király az államügyeket az öregek tanácsában vitatta meg, mikor azután megállapodásra jutottak, összehívták a népet — amelyet a királyok igen megbecsültek — és tudatták elhatározásukat.

Ha a király és tanácsosai elhatározása tetszett a népnek, az helyesséssel és üdvkiáltásokkal oszlott szét, ha azonban nem tetszett, akkor szóltanul, minden elismerő nyilatkozat nélkül ment haza.

Ez volt az elégedetlenség jele, amit a király mindég figyelembe vett és szükség esetén újabb tanácskozásra hívta össze az öregeket: a tanácsosokat.

A király után következtek rangban a nemesek, az előkelők, utánuk az istenségek papjai, a harmadik rend volt a nép (démosz), végül voltak a rabszolgák, akik főleg harcban elfogott idegenekből, vagy vásárolt rabszolgákból állottak.

A görög rabszolgáknak azonban igen emberséges sorsuk volt. Nem voltak szabadok, annak tartoztak szolgálni, aki uruk, gazdájuk volt és annak parancsát vakon követniük kellett; de gazdák a rabszolgának mindég megfelelő dolgot vagy munkakört adtak és sokszor benső szeretet fűzte a rabszolgát gazdájához, úgy, hogy mikor gazdája — jutalomból — szabaddá tette, nem tudott gazdájától elválni és tovább is szolgálatában maradt.

A király mindig erősségnek megfelelő palotában lakott, melyet bástyafal vett körül, a nemesek házában mindig volt férfi terem (a megaron), nők terme, kincses kamara, fegyver szoba, fürdő és az éléskamrák.

A férfiszobák padlójára azonban nem voltak valami kényesek, mert a lakománál szétdobálták a csontokat, étel hulladékokat, a megaronban a tűzhely körül mindenféle szemét hevert; amikor pedig kitisztították, kisperték, akkor az összegyűlt szemetet közel a ház előtt felhalmozódott szemétdombra hordták

Az ilyen nemesi házak jövedelme a gazda birtokainak és állattenyésztésének jövedelméből állott.

A pór nép szintén mezei munkából és állattenyésztésből élt, míg a városi polgár iparból, mesterségből és kereskedelemről. A mesterembereket a nép számára dolgozó rendnek nevezték, (demiurgosz-nak) érdekes azonban, hogy a dalnok, a herold, és az orvos szintén ebbe a rendbe tartozott.

Az országnak, a népnek a védelmére harczba vonóit minden ifjú; minden előkelő, nemes és hős harczos volt, akinek vezérlete alatt harczolt az ő harczos csapata.

A harczosok fegyverzete általánosan ércsisakból, paizsból, ormótlan pánczélből és alsó lábszárredőkből és erős érczövből állott; ez volt a védekező fegyverzet, támadó fegyver volt a kard, a lándzsa, a tör és a nyíl.

A páncél két ormótlan érczfedő volt; az egyik érczpánczelt a mellre illesztették, a másikat a hátra, a kettőt azután a vállon és az oldalakon érczpántok fogták össze.

Ilyen volt a mikenei és a körülötte levő többi királyság képe a mikenei műveltség korában.

Ez a meglepő műveltség később azonban hanyatlásnak indult és Mikéne fénykora eltűnt; mikor pedig északról új néptörzs ereszkedett le és harczias csapataival elfoglalta a déli vidéket, — mely hanyatlásában már nem tudott ellentállani — elvesztette függetlenségét és a hódító nemzetség alattvalója lett.

Ezt a hódító népet a dór népnek — a d ó r o k n a k — nevezik.

A dórokat a görög mithológia Deukalion unokájától — Dorosztól — származtatja (1. II. 19. old.).

A monda azt tartja, hogy mikor Herakles meghalt, fiainak menekülniük kellett Mikénéből, mert Eurisztheusz életük ellen tört. A Herakles-fiak (Heraklidák) ekkor a dórok királyához menekültek. A dór király szerető szívvel fogadta a fiúkat, mert hálásan emlékezett vissza Heraklesre, aki egyszer megsegítette őt.

A dór királynak nem volt fia. A hozzámekült Herakles-fiuk közül Hilloszt annyira megszerette, hogy fiául fogadta és halálakor reá hagyta a királyságot.

A Herakles-fiúk később megindították a dór népet, délfelé vezérelték és elfoglalták Polopponzuszt.

Ezt a népvándorlást a hagyomány — ennek a mondaalapján — elnevezte: a Htrakles-fiuk visszatérésének.

Ez a monda teljesen költött, a dórok vándorlása azonban igaz. A dórok nyers és hatalmas ereje hamarosan űr az akkor már elernyedő mikenei királyságon, leigázta a bennlakókat, amelynek egyik része kivándorolt, másik része a hegyekbe vonult, harmadik része pedig az új uralkodás alatt folytatta életét, összeolvadt a hódítókkal, sőt a dórok nyelvét is átvette.

A dórok még nyelvüket is diadalra vitték, mert a leigázott nép megtanulta a győztes nép nyelvét, ami igen ritkán történt meg és ezzel — a magyar és az angolszász hódítókon kívül — alig dicsekedhetik nép.

Némely történetíró így szól

„Vallásában a dór nép teljesen átvette a legyőzött nép mondáit, istenlegendáit, szóval egész vallását.“

Ezt a történetíró nem jól, mondja mert az a nép, mely ily hatalmas hódító volt, mely még nyelvét is rákényszerítette a leigázottra, csak nem fog vallásában gyenge és hitehagyó lenni. Hisz épen a vallás az, amit legkevésbé hagy el az a nyers, hódító nép, mint aminő a dór nép volt. Valószínű, hogy a dórok vallása rokon volt a legyőzött akájok — így hívták a pelopponezusiakat — vallásával és így azoknak fejlettebb istentiszteletét csak eltanulták, istentiszteletüket kibővítették.

A dórok előzőnlőtték egész Pelopponezust és nemsokára szűk volt vállalkozó, hódító szellemének a szárazföld, átkeltek a szigetekre és egyre tovább jutottak, végre elérték a kisázsiai partokat.

A déli vidéket, a kis szigeteket, majd Kréta szigetét is mindenütt elárasztották a Hellének. (Így nevezték a dórokat általánosan.)

A dórok vándorlása, a dór államok, a dór gyarmatok kialakulása azonban nem gyorsan, nem rövid idő alatt jött létre, hanem századokig eltartott és legalább 1200 esztendővel K. e. vette kezdetét.

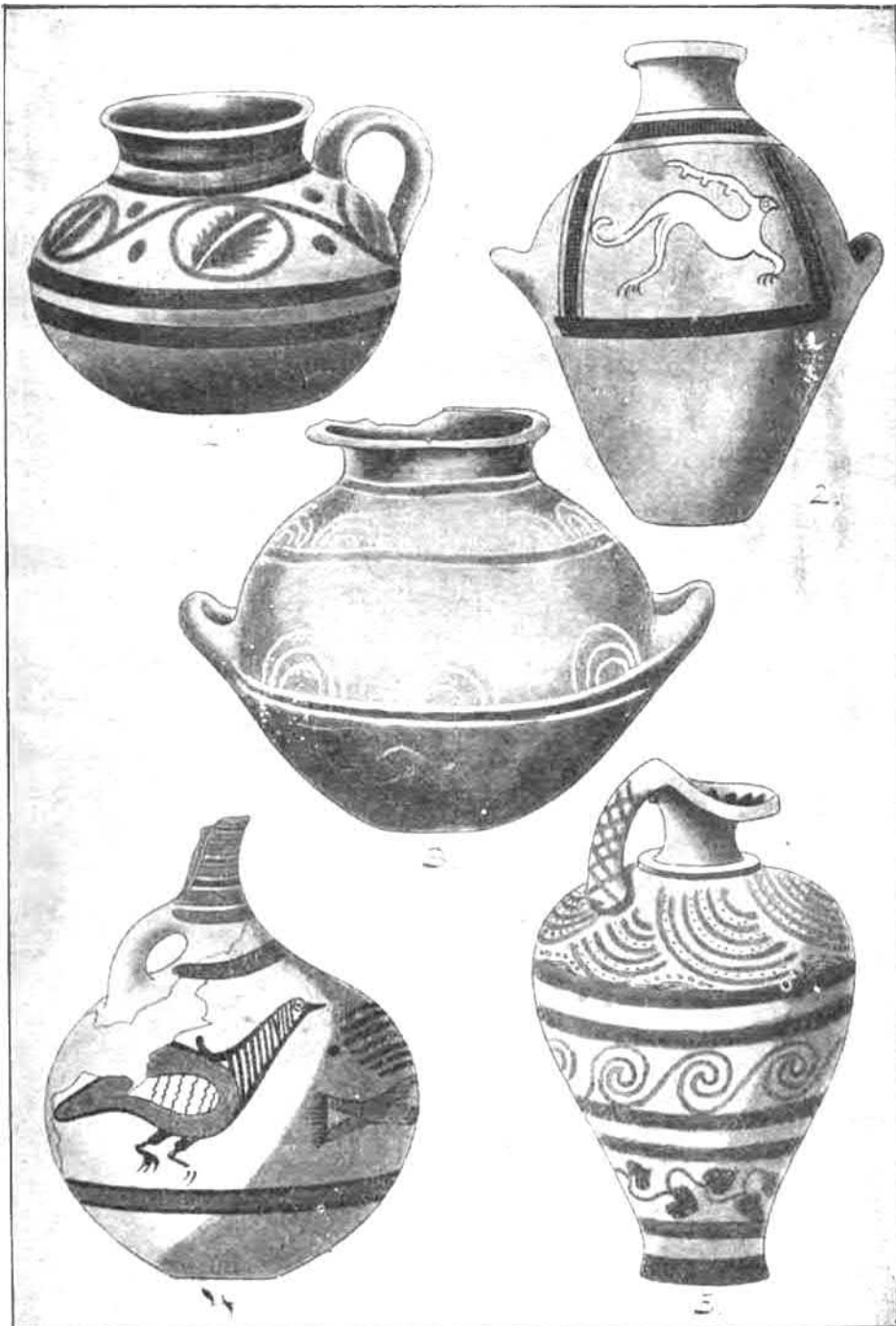
A dór gyarmatoknál azonban virágzóbb, nagyobb műveltséggel dicsekedő, gyarmatokat alapítottak a hazájukból kiszorított, elüldözött, elmenekült lakosok, melyek két nagy csoportra, törzsre oszlottak, az északi területekről kivándorolt lakosok, az eol törzsek, a tengeri és Kis-Ázsia északi partjain az eol gyarmatokat, a középső területéről kivándorolt jónok pedig a jón gyarmatoknak vetették meg alapját, a tenger szigetein és Kis-Ázsia déli és középső partvidékein.

Ez az új haza erős versengésre ösztönözte az eólokat, de főképen a iónokat, hogy a kereskedelmet, melyre helyzetük utalta, a fönikiaiaktól magukhoz ragadhassák.

A szorgalom, kitartás, meg is hozta gyümölcseit, a görög kereskedelem egyre jobban terjedt és amikor a keleti hatalmak, az egyiptomiak, fönikiaiak, hekitok megsemmisültek, a görög gyarmatok annál korlátlanabbak, szabadabbak lettek és viruló gyarmatokká fejlődtek.

A dór népvándorlás után, a szárazföldi országok két-háromszáz év után megunták a királyok kormányzását és átalakították állami életüket.

A király hatalmát a kis királyságokban az előkelő és hatalmas nemes családok egyre jobban megnyirbálták, amíg végül teljesen megszüntették és az egyedül uralkodó király helyett a főnemesek uralma vette át a városok vagy országok kormányzását. Így támadt a kiválasztottak, a kevesek uralma, az Oligarkhia. A kevesek közé tartoztak azok a csa-

Különböző agyag-vázak és korsók.
1. a III-ik sírból, 2. 4 b. a VI-ik sírből, 3. az V-ik sírből.

ládok, melyek a régi királyi családdal valami rokonságban voltak, kiváló harczai közéleti érdemekkel dicsekedtek vagy papi főméltóságokat töltöttek be.

Az ilyen oligarkhikus kormányzásnak azonban idővel megint az volt az eredménye, hogy egyetlen ember kezébe került hatalom, ép az oligarkhia akarata ellenére és hatalma megtörésére.

Az oligarkhikus uralom elégedetlenségre adott okot, pártok, klikkek uralkodtak, melyek mindég elégedetlenséget szültek; mikor az elégedetlenség elég magas fokra hágott, akkor egyik eszes, alkalmas férfi, az elégedetlenek élére állott, segítségükkel legyőzte és elűzte az oligarkhiát és maga pedig egyedül uralkodója lett az elégedetlenek révén az egész városnak vagy országnak.

Az ilyen maga uralkodókat *tiránnusok*-nak nevezték, akár jó, akár rossz uralkodók voltak. A tiránus lehetett a legjobb, a legbölcsebb, a legáldásosabb uralkodó, amint voltak is kitűnő, kiváló tiránnusok.

A tiránnusok után azután újabb uralom jött, amelyhez épen a tiránnus uralom vezetett, az a *népuralom* volt, a demokraczia, amelyben azután minden polgár egyenlő jogú volt. Ezeknek az átalakulásoknak csak egyetlen állam állott ellent, a Peloponezus délkeleti részén elterülő Spárta.

Spárta megmaradt királyságnak, jól lehet a különböző pártok és áramlatok ott is nagy küzdelmet idéztek elő, de a királyság diadalmaskodott felettük.

A folytonos küzdelmek Spártában azután olyan kiváló és egyedüli törvényeket hoztak létre, melyek a királyságot eltűrhetővé, igazságosabbá, hatalmában korlátozottabbá tették, de ép azzal meg is mentették, fenntartották.

A spártai törvényekről érdekes mondát őrzött meg a hagyomány.

Maguk a spártaiak szőtték törvényeik dicsőítésére a mondát, melyet napjainkig is történelmi dolgoknak tartottak és csak a legutóbb mutatta ki a történelem tudomány, hogy az nem más mint monda, ami egyetlen nagy bölcsességű törvényhozónak tulajdonítja az összes spártai törvényeket s azt mondja, hogy azt Lykurgosz alkotta.

A polgárok és a pártok szenvedélyes küzdelmében — így szól a monda — nyílt piaczon megölték Eunomosz királyt; kést döftek a szívébe.

A megölt király fia trónját Polidektesz foglalta el, hanem uralma rövid volt trónra jutása után nemsokára meghalt és helyét Lykurgosz örökölte.

A meghalt Polidektesz király özvegye azonban áldott állapotban maradt és a király halála után nyolcz hónap múlva fia született az özvegynek.

Lykurgosz örömmel hallotta a hírt és kijelentette, hogy a kis királyfi javára lefog mondani trónról.

A fiatal özvegy ekkor titkos üzenetet küldött Lykurgosznak és azt üzentette, hogy Lykurgosz maradjon király, ne mondjon le, hanem vegye őt feleségül, amiért ő hajlandó a kis újszülöttet titokban megölni.

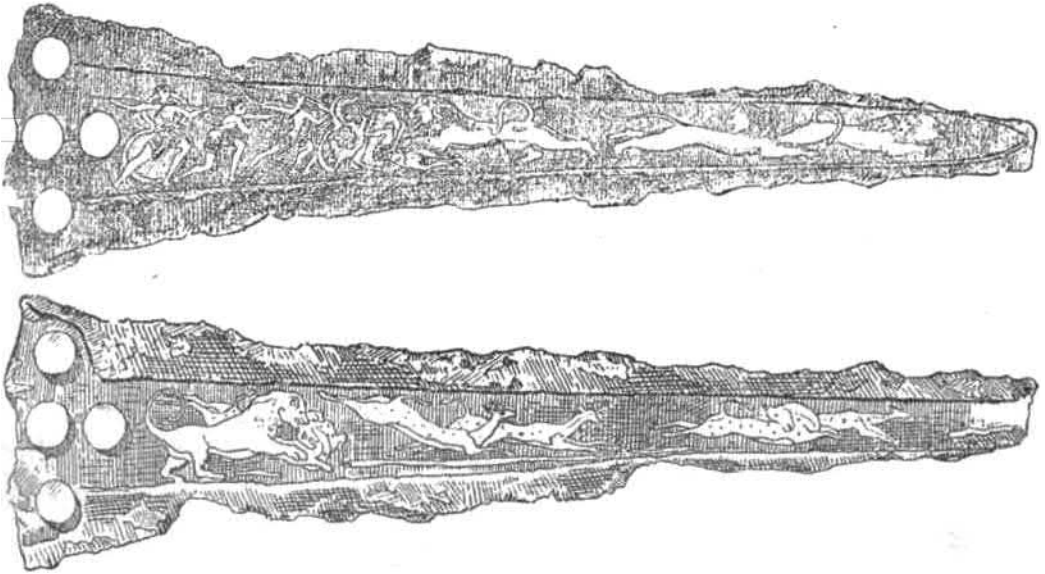
Lykurgosz megborzadt erre a lelketlen ajánlatra, de mert féltette a gyermeket, nem mert rögtön visszautasító választ adni, hanem késett a válasszal; megbízható szolgájának pedig megparancsolta, hogy a kis új szülöttet kerítse minden áron hatalmába.

A szolga hűségesen eljárta a megbízásban és mihelyt kezében volt a kis gyermek, urához vitte.

Lykurgosz a spártai előkelőkkel, főnemesekkel épen asztalnál ült, amikor megbízottja megjött a gyermekkel.

Lykurgosz örömmel vette kezébe a kis csecsemőt és így szólt a spártai főurakhoz:

— Spártaiak, királyotok született!

Két berakott munkájú törpenge.

Különböző fémekkel igen színessé tették a képet, míg magát az alapot sötét zománczszal vonták be.

Azonnal megmondta az uraknak, hogy a kis csecsemő az ő meghalt bátyjának a fia, tehát bátyja trónjának örököse, ő nem akarja a kis fiút örökétől megfosztani* hanem lemond a kis fiú javára, amíg pedig a fiú felnövekedik, ő lesz a gyámja.

A kis újszülöttnak ő adott nevet is, elnevezte K a r i l á o s z-nak, a „n é p ö r ö m é n e k“.

A gonosz lelkű királyné azonban boszút forralt; megakarta boszulni magát, amiért Likurgosz őt visszautasította.

A királyné eltudta hitetni párthiveivel, hogy Lykurgosz csupa számításból vette magához a kis fiút, látszólag úgy tesz, mintha királyi trónra

akarná ültetni, pedig csak azért tartja magánál a fiút, hogy jó alkalommal megölhesse, mert a fiúnak az élete ellen tör.

Mikor ezek a rágalmak és vádak hangosak lettek, Lykurgosz, hogy minden vádat megszegyenítsen, minden legcsekélyebb gyanúnak elejét vegye, odahagyta a hazáját, melyet végtelenül szeretett; elutazott Spárta-ból.

Kréta szigetének királyát látogatta meg legelőször; ott megismerkedett annak bölcs és szigorú törvényeivel; ekkor támadt benne az elhatározás, hogy amikor egyszer visszatér hazájába, ott üdvös, jó törvényeket fog meghonosítani.

Kréta szigetéről azután a jón gyarmatokba ment, onnan a kis-ázsiai görög államokat kereste, utazásaiban még Egyptomba is elkerült. Kis-ázsiaiában a görög gyarmatokban kezébe jutottak Homérosz költeményei, azonnal elhatározta, hogy azt hazaviszi hazájába és ott megismerteti.

Amíg Lykurgosz messze földeken, tengerentúl járt és szünetlenül gyűjtötte az anyagát bölcs, jó törvényekhez, azalatt otthon a derék polgárok vágyakozva gondoltak reá, akitől rendet, erélyes kormányzást reméltek.

Az elégedetlenek követeket küldtek Lykurgoszért, de az nem jött; az első után a második és ismételt követség járt nála, de ő csak akkor szánta reá magát, mikor már a követek az egész nép nevében szólították fel, hogy térjen haza.

Maga Spárta másik királya Arkelaosz is hozzá csatlakozott azokhoz, akik haza hívták Lykurgoszt.

Lykurgosz haza tért és megalkotta törvényeit, melyekkel az őskori szokásokat erősítette meg s támasztotta fel újra; készített az idegen földön szerzett ismeretekből új törvényeket is, amelyeket a spártai nép tulajdonságai, viszonyai szerint alakított és alkalmazott.

Bár mennyien voltak is hívei, törvényei mégis nehézségekbe, ellenkezésbe ütköztek, hogy azokat is legyőzze, kérdéssel fordult a jósdához az ő törvényeinek helyessége felől.

A jorda kitűnő választ adott:

— Az istenek szívesen fogadják az áldozatokat és az ő segítségükkel te fogod a népednek a legkitűnőbb törvényeket adni.

A jordanak ez a szava most már mindenki előtt tökéletes tekintélyt szerzett az ő törvényeinek, de azért ellenségei még mindig voltak, azok akiknek érdekeit, hasznát a szigorú törvények sértették.

Mielőtt Lykurgosz kihirdette volna törvényeit, hallani akarta a polgárok véleményét. Ezek közül kiválasztott harminczat, aki fegyveresen kísérelje a piacra a nagy gyűlésre, ahol törvényeit kihirdesse.

Lykurgosz óvatossága azonban még sem tudta megóvni az ellenségeinek haragja és fondorkodása ellen.

Különféle mikenei lelet.

1. bronzkés, 2. biztosító kapocs, 3. királyi pálcza (40 cm. hosszú). 4. kardkötőt összekapcsoló pálczika, 5. kard* felsőrésze, (leletek alapján összeállítva), 6. előkelő mikenei úr (metszett ko), o. 7. 8. isten szobrocskák, 9. kőre metszett démon, 10. fejsze teteje, 11. 12. fejek ezüst serlegről, 13. fejsze-fej (ezt erősítették hosszabb botra), 15. harcosz fejé porcellán darabon. A 4. 6. 7. 8. 9. 11. 12. 15. számúak természetes nagyságúak.

Az ellenfelei a gyűlésen a törvények kihirdetése után oly lázongást szítottak, hogy Lykurgosznak a legközelebbi templomban kellett menekülnie.

Az elvakított tömeg üldözte a templomig és még mielőtt oda jutott megdobálta kővel; egyik kő a szemét érte, kiütötte és arczán végig folyt a vér.

Lykurgosz erre megfordult és minden szó helyett megmutatta az üldözőknek véres arczát; a nép, mikor ezt meglátta, az üldözőkre támadt. Lykurgoszt körül vette és a legjobb tisztelettel kísérte haza, a tettest pedig elfogta és kiszolgáltatta Lykurgosznak, hogy boszulja meg az ifjún sérelmét és elvesztett szeme világát.

Lykurgosz igen nemesen állott boszút. Megparancsolta az ifjúnak, hogy mossa meg a sebét és kötsse be.

Az elvakult ifjú, mikor Lykurgosz jóságát, nemes szívét, bölcsességét megismerte, legbuzgóbb híve lett.

Az új törvényeket, melyeket Lykurgosz kihirdetett, a nép, a közrend és nemesség is elfogadta és a törvények azonnal életbe léptek.

Mikor Lykurgosz meggyőződött róla, hogy törvényei mindenképen tökéletesek és alkalmasak a nép boldogulására megesküdttette a spártaiakat, hogy amíg ő haza nem tér abból az utazásból, melyre elindul, addig az ő törvényeit megtartják és megváltoztatni semmiben sem fogják.

Lykurgosz elment és felkereste a delfoi jósdát és megkérdezte azt, vajjon az ő törvényei alkalmasak-e arra, hogy boldoggá tegyék Spártát és annak népét.

A jóslat azt felelte, amíg Spárta hű lesz Lykurgosz törvényeihez és megtartja azokat, addig Spárta lesz a legkiválóbb, legvirágzóbb görög állam.

Lykurgosz elküldte honfitársainak a jósda válaszát és ő maga pedig elment önkéntes száműzetésbe, mert megfogadta magában, hogy soha sem fog hazájába visszatérni, hogy törvényeit soha meg ne változtathassák.

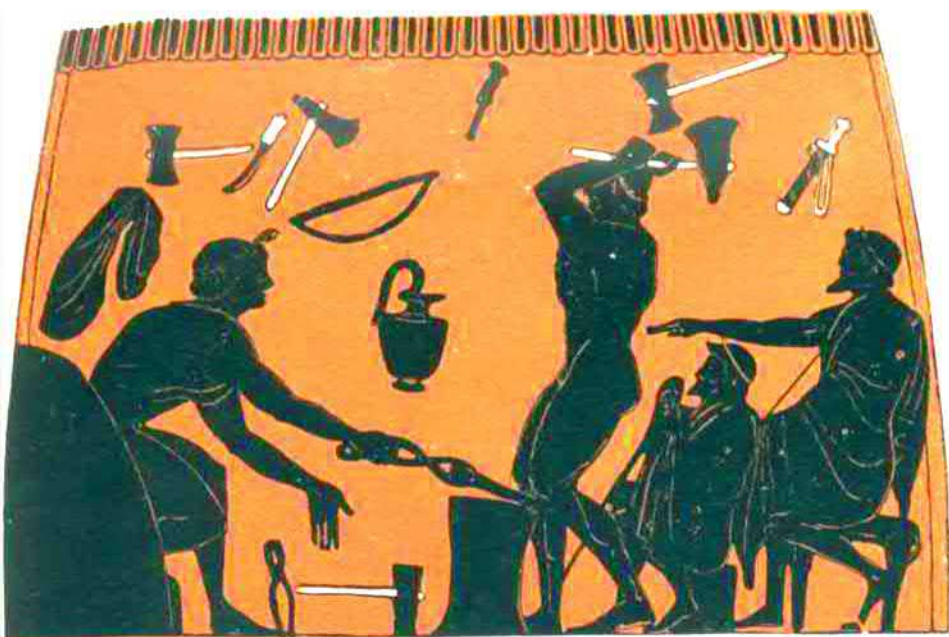
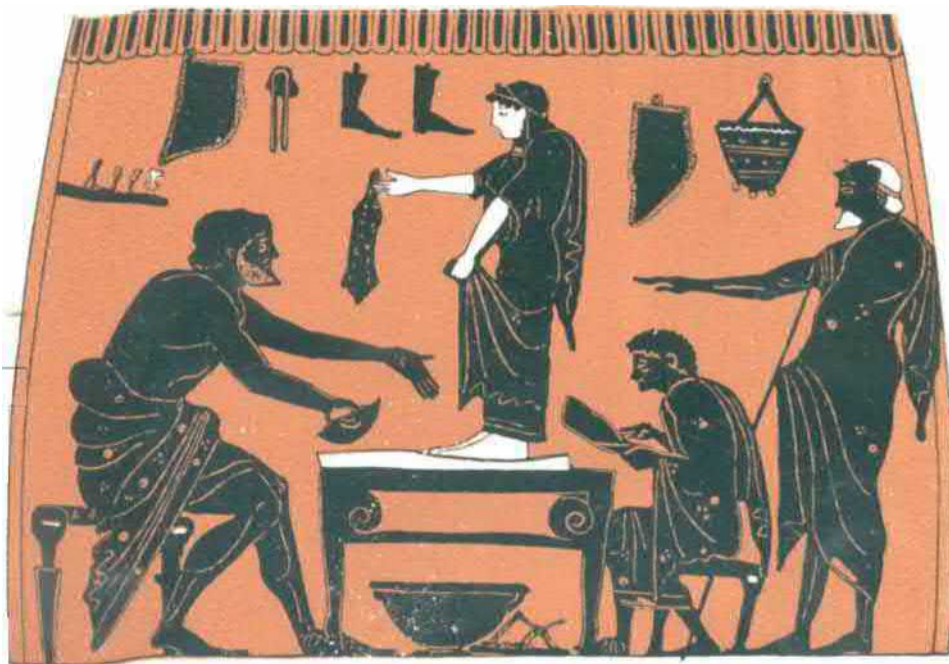
Fogadalmát hűségesen meg is tartotta, soha többé nem látta hazáját, idegen földön fejezte be életét.

Halála előtt aggodalma támadt, hogy ha meghal és hamvait polgártársai haza szállítják, az úgy is értelmezhetik, hogy ő haza tért és azzal megszűnt az esküjük kötelező ereje.

Ez eben is óvakodott. Halála előtt megfogadtatta barátaival, hogy teteimet égersék el és hamvait pedig szórják a zugó tenger felett rohanó viharba, hogy az szerte szórja.

A spártaiak örökös kegyelettel ápolták emlékét, dicsőségére templomot emeltek és ott az évnek egyik napján áldozatot mutattak be neki.

Barátai, rokonai, hívei nagy társaságot alakítottak, melynek az volt a kötelessége, hogy Lykurgosz emlékét ápolja; a társulat évszázadon át fennállott és dicsőítette a legönzетlenebb hazafinak emlékét.

Mesteremberek műhelye attikai csészen.

A csészen fegyverkovács- és cipésműhely látható. A cipésznél ép cipőt készítenek a megrendelőnek, a kovácsnál is folyik a munka, mindkettőnél láthatók a szerszámok. A cipésznél a bőrök, lábformák, árák; a kovácsnál, pörlyök, kalapácsok, kardok.

Ilyen emlék ünnepség alkalommal mondta róla a társulat elnöke:

„Emlékedet ünnepeljük Lykurgosz, bár nem is tudjuk, mikép szólítsunk, hisz maga Pythia sem tudta megmondani, hogy mi vagy, isten vagy ember és mert nem tudta bizonyosan, az istenek barátjának nevezett, mert az embereknek valódi barátja voltál.“

Spártában a legrégebbi idők óta mindég két király uralkodott közösen.

A kettős királyi méltóságnak az eredetéről a monda azt beszéli, hogy egyik királynak két iker fia volt, a két fiú közt az első szülöttséget nem tudták megállapítani. A dórok tehát — hogy egyik királyfinak a jogát se sértsék — elhatározták, hogy mindkét királyfit megválasztják azok és uralkodjanak felettük, mint társkirályok együttesen.

A két ikertestvér fiai és utódai azután továbbra is társuralkodókul kerültek a trónra.

Ez a monda.

A valóság az lesz, hogy az országban két viszálykodó párt volt, melynek kölcsönös ellenségeskedéséből, az örökös belső villongásokból, a polgároknak sok kárak volt és valamelyik békeszerző tehetség egykor kiszelte, hogy az örökös ellenségeskedésnek azzal vessenek véget, hogy a két gyűlölködő család és azzal annak a pártja béküljön ki és mindegyik család ültessen a trónra egy-egy uralkodót. A két király, mint társuralkodó uralkodjék egyenlő jogokkal egyenlő kötelességekkel.

Ezt a társuralkodást, a Lykurgosz nevéhez fűződő spártai törvényalkotás is megtartotta és talán csakis a társuralkodás alakjában menthette meg a királyi méltóságot, mert akkor görögország többi államában már seholy volt királyság.

A királyi hatalom csak nagy megszorítások mellett maradhatott meg, a megszorítások első pontja az volt, a királyok sem kivételek a törvényekkel szemben, ők ép úgy a törvények ereje és parancsa alatt állanak mint bármely polgár.

A háborúban azonban mindig szélesebb volt a jogkörük, mint a békében, mert a háborúban a katonák felett élet és halál urai voltak.

A két királynak a spártai törvények biztosítottak minden tiszteletet, amely a királynak legfőbb méltóságát hirdette és megillette. Nagy gondot fordítottak mindarra, ami azt mutatta, hogy a király az egész népnek a képviselője. Amikor a nép, az egész ország akart az isteneknek hálát adni, tőlük segítséget kérni, mindég a királyok mutatták be az ország áldozatát, vagy ők mentek el a delfoi jósdához jóslatért, melynek országos kérdésekben kellett döntenie.

Nagy, nemzeti ünnepiességek alkalmával a királyoknak mindég kettős tálalás járt, hogy az egyiket kedveltjüknek adhassák.

Külön törvény gondoskodott arról, hogy a királyok kötelességeiket ne feledhessék el. Az a törvény elrendelte, hogy a királyoknak minden

hónapban meg kell ismételniük esküjüket: hogy az ország törvényeit megtartják és aszerint uralkodnak.

A spártai királyok Spártának koronával díszített, legelőkelőbb polgárai voltak, akiknek élniük is a polgárokhoz hasonlóan kellett.

A spártai királyok már nem laktak — mint a mikénei és tirinszi királyok — hatalmas, erődített fellegvárakban, hanem palotájukban, mely csakis arra való volt, hogy a király előkelőségét hirdesse, de amelybe szabadon bemehetett minden spártai polgár.

A spártai polgárok a hódító dórok utódai voltak és nem volt szabad sem iparral, sem kereskedelemmel, sem földműveléssel foglalkozniuk, mert a spártaiak voltak az ország katonái és minden idejüket, minden törekvésüket a katonai kiképzésre, fejlesztésre, katonai művelődésre kellett fordítaniuk.

A spártaiaknak — mint a hazájukat védelmezőknek — is volt azonban földjük, telkük, melyet az állam adott nekik ép azért, hogy a hazájuk földje iránt való szeretetük minél nagyobb legyen. Földjüket azonban nem volt szabad maguknak művelniük, azt rá kellett bízniuk a legyőzött szolganeprre: a h e l ó t á k r a .

Minden spártainak voltak helótái, akik minden szolgálai munkát végeztek, a spártaiak földeit művelték, gondozták. Azonban egyetlen spártai birtokos sem volt az ő földeit művelő helótáknak feltétlen ura, mert azokat sem eladnia, sem megölnie nem volt szabad.

A helóták az állam szolgálai voltak, melyet az a spártaiak birtokaira rendelt.

A helóták hosszú ideig sok bajt okoztak a spártaiaknak, mert gyakran fellázadtak és vissza akarták szerezni függetlenségüket, de mindig vesztesek maradtak.

A spártaiak és a helóták között volt még egy néposztály: a p e r i o k o k (k ö r ü l l a k ó k) néposztálya.

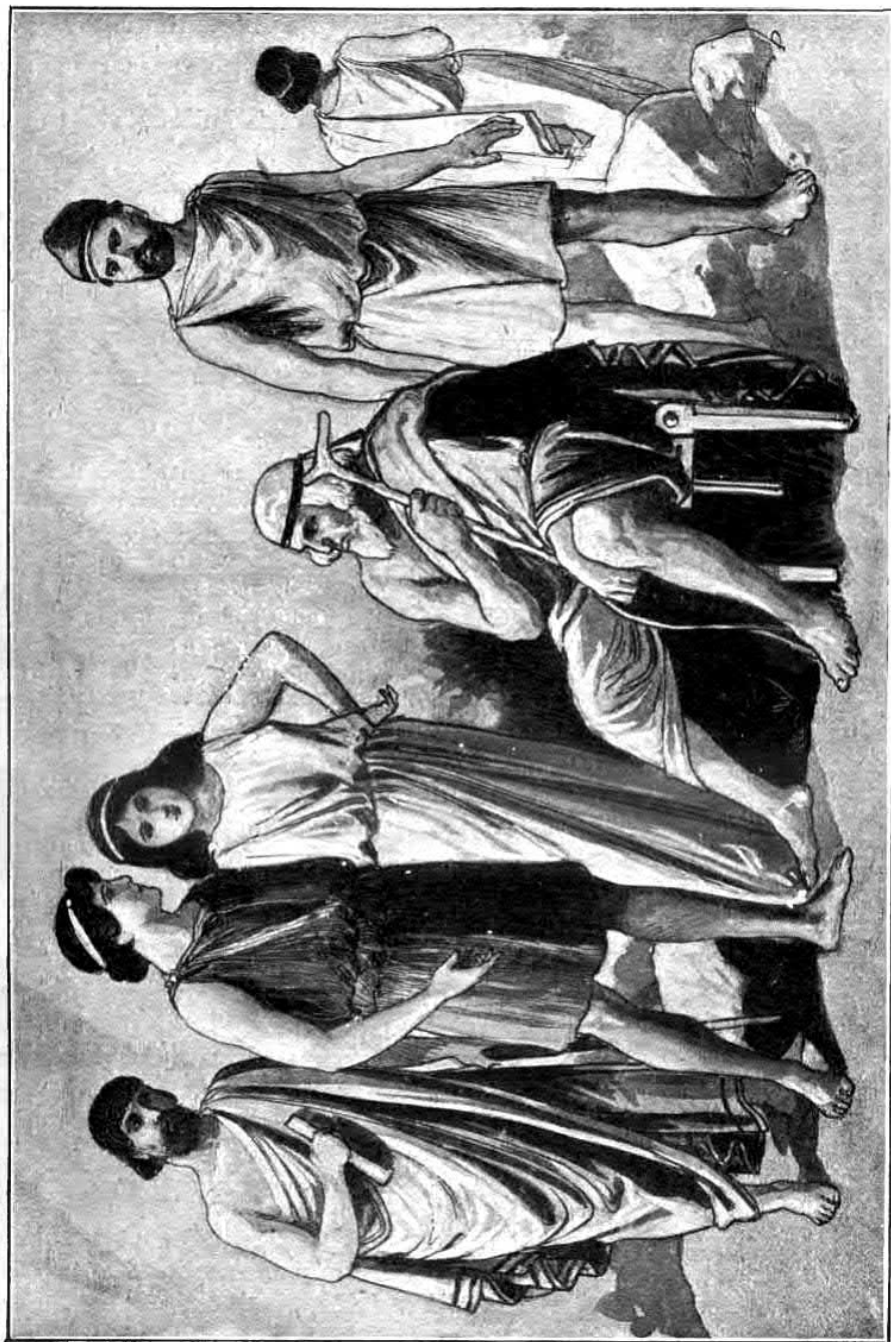
A periokok főleg a dór hódításkor, városaikból elköltözött, a közeli vidékeken letelepült és új községeket alapított lakosság utódai voltak.

Ezek megtartották személyes szabadságukat, de városaik, községeik mégis a spártaiak fenhatósága alá került és egy-egy spártai kormányzó állott felettük. *A*

A periokokból került ki a lakedemon-lakosság, vagyis Lakoniának (ez a spártai állam földrajzi neve) középosztálya.

A periokok voltak az iparosok és kereskedők.

A periokok a különböző helyeken más-más kedvezményekben részesültek, egyik-másik helyen több joguk és szabadságuk volt; az attól függött, hogy meghódolásuk hogyan történt: önként hódoltak-e meg, levették-e őket, vagy méltányos hadiegyezséget kötöttek s úgy kerültek a spártai fenhatóság alá.

Nevelő

Ifjú

Hajadon

Áldozó pap

Férfi

Amíg a heloták háborúban a spártaiak szolgálói voltak, addig a lakemonok maguk is állítottak harcosokat és hadifoglyaik felett maguk rendelkeztek.

A lakemonok az ipar és kereskedelmen kívül földmiveléssel is foglalkoztak és földjeiket maguk művelték.

A spártai államnak, Lakoniának lakossága tehát három rendből állott: a hódítók utódaiból a spártaiakból, a levert szolganépből a heloták-ból és a kettő közt levő lakemonokból, vagy más néven periokokból, amely nevük lakhelyeik után támadt, vagyis körülakók.

A három néposztály dolgait a királyok és a melléjük rendelt vének tanácsa: a gerúzia vitte.

A tanácsosoknak legalább hatvan éveseknek kellett lenniük és a törzsek választották őket.

Az öregek tanácsának a két király volt az elnöke. Természetesen a királyokra nem állhatott az a szabály, ami a vénekre: hogy hatvan éveseknek kell lenniük.

Ez a tanács vitatta meg az ország minden dolgát, ez dolgozta ki az új törvényeket, ez döntötte el, vajjon valamely esetben háborút indítson-e az ország, vagy keresse-e a békét. De bármit fogadott is el a tanács, az még nem volt törvény; azzá csak akkor lett, amikor azt a közgyűlés is elfogadta.

A közgyűlésen joga volt minden 30-ik esztendejét betöltött spártainak megjelennie, ha büntetlen életű volt, ha sem gyávaság, sem más tett becstelenné nem tette.

A közgyűlésen egyik tagja a vének tanácsának előadta a tanács határozatát, indítványát és a közgyűlés azután szavazott igennel vagy nemmel; a szavazás eredménye azután elfogadta vagy elvetette az indítványt.

Eleinte nem volt szabad a közgyűlés elé terjesztett indítványok felett vitatkozni, csak elfogadására vagy elvetésére szavazni.

Ez sok visszásságra adott alkalmat és kihasználta az előadás megvesztegető erejét.

Az előadó, ha a vének tanácsának érdekében állott az indítványt elfogadtatni, kedvező szemléléssel adta elő és fejtegette az indítványt. A szó megvesztegető hatása alatt azután gyakran olyan indítványokat fogadtak el, melyeket miután gondolkoztak felette és a közgyűlés után tárgyalták maguk közt, akkor már nem találták olyan kedvezőnek, sőt ellene fordultak.

Ezen a fogyatékonyságon segíteni akartak és a közgyűlésre vonatkozó szabályt módosították. Azontúl minden indítvánnyal szemben ellenindítványt vagy módosítványt lehetett ajánlani és annak előadásában az indítványt megbírálni.

A közgyűlés sokáig változatlanul egy és ugyanaz maradt, idővel azonban két alakot öltött, volt kis és nagy közgyűlés és mindeniknek más-más volt a tisztsége.

A nagy közgyűlés tisztsége volt a közhivatalokat betölteni, a tanácsosokat és az áldozó-papokat választani, a kis közgyűlés pedig a kormányzó hatalmat gyakorolta: döntött fontos állami ügyekben, törvényeket hozott, királyt az választott és az határozott a béke vagy háború kérdésében is.

A kétféle közgyűlés alakulását a polgárság egyik részének gazdagodása és hatalmasabb volta hozta létre.

Hiába osztották fel Spártában egyenlően a birtokot, a vagyont; emberi és természetes dolog az, hogy idővel az egyik több gazdagságra, nagyobb befolyásra tesz szert, mint a másik, mert az egyik jobban szereti és becsüli meg, mint a másik, így azután idővel lettek teljes és nem teljes jogú polgárok.

A teljes jogúak neve volt: h o m o i o i, a nem teljes jogúaké: h i p o m e i o n e s z.

A tanácsstagok megválasztásában azonban mindkét rendbeli polgárság részt vett. A vének tanácsának megválasztása érdekes volt.

A választás napján a nép vénei elzárkóztak a gyűlésterembe, ahonnan nem láthattak ki, de hallhatták a kívül levő, összegyűlt spártaiak hangját. Mikor a választás elkezdődött, a tanácsos-jelöltek egyenként elmentek a spártaiak gyülekezete előtt, amikor a polgárok az elhaladót megélték. A teremben ülők végighallgatták az üdvözlő-kiáltásokat és feljegyezték, hogy hányadik jelölnél hangzott az üdvözlő-kiáltás legjobban és azokból került ki a tanács. A vének nem tudhatták, hogy mikor, ki haladt el a nép előtt.

Tanácsstagok választása mindég valamely tanácsos halála után történt, mert a vének tanácsának tagja megválasztásuk után életfogytiglan viselték tisztségüket és ha valamelyik el is vesztette népszerűségét, melynek megválasztásakor örvendett, azért még sem volt állásától elmozdítható.

Történt, hogy a spártai királyok új tisztséget szerveztek Spárta városa öt kerülete apró-cseprő dolgainak elintézésére.

Spárta városa öt községből alakult és a későbbi időkben ez az öt község a város öt része, öt kerülete volt. Ezekben a kerületekben kis peres ügyek elintézésére, a tisztviselők ellenőrzésére, a kerületben folyó dolgok feletti felügyeletre a királyok minden kerületben egy-egy felügyelői tisztséget létesítettek. Ezek a felügyelők megfelelnek a mai elöljáróknak, városbíráknak.

Ebből az intézményből később nagy hatalom lett. A felügyelők, az e f o r o k, később egész Spárta legfőbb ellenőrző tisztségei lettek, akiknek hatalma még a királyokra is kiterjedt. Az eforok minden hónapban emlé-

keztették a királyokat a kötelességükre, hogy ismételjék meg a spártai törvényekre tett esküjüket. Az eforok meginthették, megdorgálhatták, megbüntethették a királyokat. Amikor valami kisebb panasz, vád volt valamelyik király ellen, az eforok maguk elé idézték a királyt, akinek azonban meg volt az a joga, hogy két idézésnek nem kellett engedelmeskednie, csak a harmadikra kellett megjelenie. Az eforok, ha bűnösnek találták a királyt, akkor nemcsak jogukban állott a királyokat megbüntetni, hanem követelheték, hogy a király trónjától válják meg és adja át másnak.

Minden polgárnak jogában állott a királyok ellen panaszt emelnie. Ilyenkor a másik király az eforokkal törvényt ült és megvizsgálta a vádat; ha azt igaznak találta, akkor átadta a királyt a vének tanácsának, amely a másik király elnöklése alatt kimondta a vádlott felett az ítéletet, ha azonban alaptalannak találta a vádat, akkor elutasította a vádlót.

Az eforok minden kilenczedik esztendőben, holdvilágos éjjel vizsgálták az égboltozatot, megfigyelték az égi jeleket és ha valami intőjel mutatkozott, melyből azt következtették, hogy a királyok tisztségükben bűnt követtek el; ilyenkor felfüggesztették a királyokat és tanácsért elküldték Delfoiba Apollonhoz.

Az eforok természetesen az állam többi tisztviselőit is felelősségre vonhatták, azokat elfogathatták, állásuktól felfüggeszthették és ha bűnüket főbenjárónak találták, követelheték az öregek tanácsától, hogy ítéljék a vádlottat halálra. Halálos ítéletet csakis a vének tanácsának volt jogában hoznia.

Háborúban két efor mindig a király mellett volt a táborban, fenntartotta a fegyelmet és ellenőrizte a fővezért meg a királyt is. Ami alatt a királyok harcban jártak, azalatt otthon az eforok helyettesítették a királyt minden ügyben.

Az eforok vigyáztak az általános polgári erényekre; örködtek, hogy a családok a törvényeknek megfelelően élnek-e és hogy az ifjúságot a törvények szabályai szerint nevelik-e, mert a nevelés volt a spártaiaknál a legszigorúbb törvény, mely a gyermek születésétől kezdődőleg egész a késő férfikorig a polgár életét, életmódját irányította.

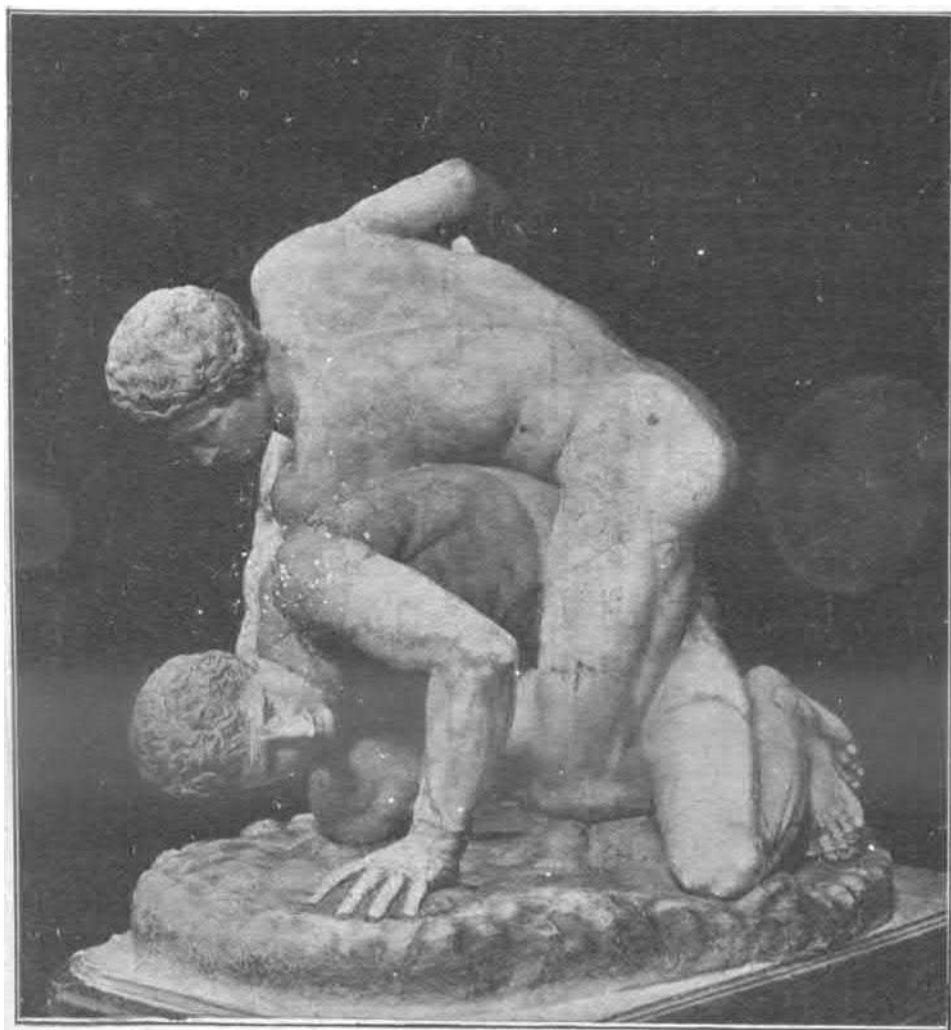
A gyermek a születése után azonnal az állam tulajdona lett, az atyja tartozott a kis csecsemőt a vének tanácsának bemutatni, amely megvizsgálta, vájjon a gyermek kifogástalanul egészséges-e.

Ha a vének a gyermeket hibásnak, betegesnek, véznának találták, akkor nem adták vissza az atyjának, hanem levetették a Taigetusz-hegy ormáról a halálos mélységbe, ahol a kis újszülött elpusztult.

Ha azonban a gyermeket egészségesnek, épnek találták, visszaadták az atyjának és annak a házánál nevelték hét éves koráig, amikor a gyermeket ismét az állam vette át és azontúl az nevelte szigorú szabályok szerint.

A gyermek testi edzését azonnal megkezdték, tornászni, futnia kellett,

azután túrni, fájdalmat nyugodtan elszenvedni tanították, hozzá szoktatták a szűkes élet módhoz, lábbelit nem kapott, télen-nyáron ugyanabban a ruhácskában kellett járnia, ágya földre szórt sás volt. Még enni is keveset

A birkózó ifjak.

N. P. G. felvétele. Berlin.

kapott, hogy az éhség sarkalja furfangosságát, hogy maga szerezzon meg magának ennivalót, ezzel a gyermek találékony eszességét akarták fejleszteni, hogy azt annak idején az ellenséggel szemben használhassa.

Az így szerzett enni valót nem tekintették lopásnak, mert a spártaiak között a vagyonközösség elve uralkodott.

Ha a fiút ilyen ételcsenésen rajtaérték, az nemcsak szégyenére vált, hanem még keményen meg is büntették, azért, — hogy máskor ügyesebb legyen.

A fájdalmak elszenvedésének, nyugodtanvaló tűrésének gyakorlataul a Diana templomban minden évben egyszer megvesszőzték az ifjakat és aki csak egyetlen jajkiáltást hallatott, azt gyávának tartották; az ifjak azonban inkább összerogytak volna holtan, minthogy fájdalmukban feljajduljanak.

A testgyakorlat, a tornázáson kívül az ifjaknak énekelniük és hangszeren játszaniuk kellett.

A zenében harci dalokat és himnuszokat tanultak.

Hasonló volt a leányok nevelése is, sőt a leányok elmentek az ifjak testgyakorlatára és az ifjak a leányokéira, amiben semmi megütköznivalót nem találtak, pedig a leányok félig felhasított ruhában tornáztak.

Az ilyen érintkezés oly mindennapos, oly természetes volt, abban még csak illetlen gondolat sem támadt.

A leányok ép úgy birkóztak, futottak, ugrottak, diszkoszt (réztányért) dobtak, mint az ifjak.

A spártai leányok szívébe ép úgy elültették a hősiesség; kitartás, erős lelkiség, hazaszeretet magvát, mint az ifjakéba, akiktől három erényt követeltek: hazaszeretet, hősiességet és az öregek iránt való tiszteletet.

A spártai nevelésnek megvolt a maga üdvös hatása, mert az ifjak elszánt, bátor, hősies hazafiak lettek; a nők pedig derék anyák, kitűnő hitvesek.

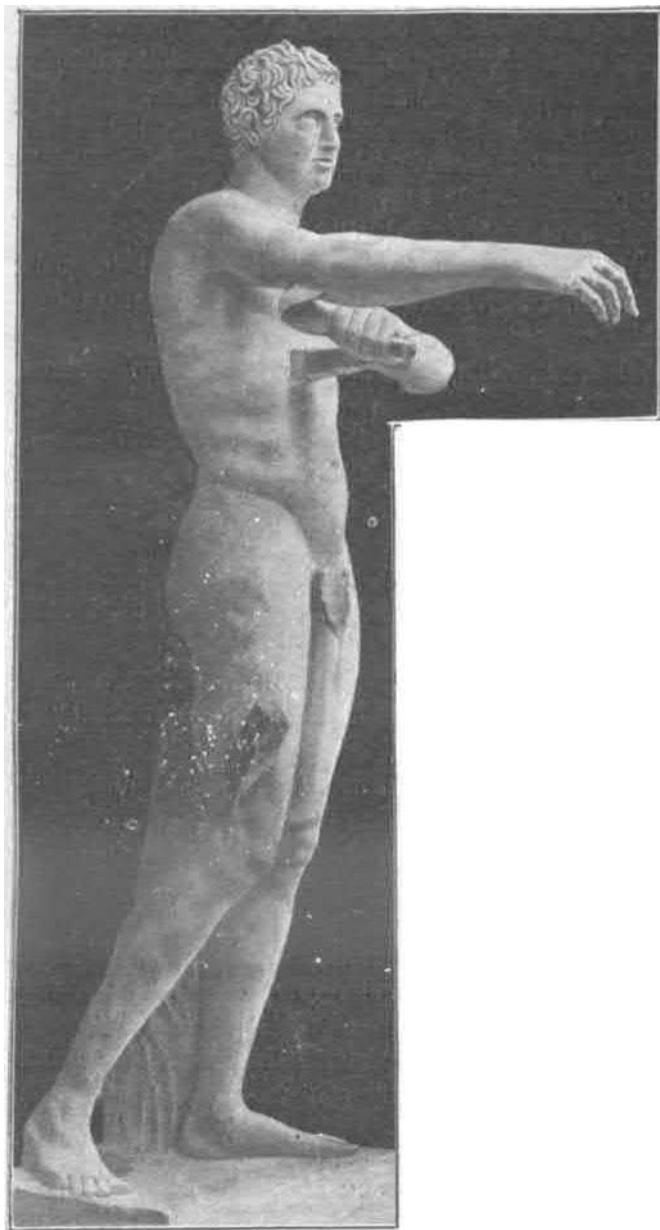
A testedző nevelés szépségükre is nagy hatással volt; a spártai nők és leányok voltak — arcra és alakra — a legszebbek és legtovább őrizték meg fiatalságukat, szépségüket.

Az ifjak tizennyolcz éves korukban léptek ki a gyermekkorból, két évig rendőri szolgálatot teljesítettek, húsz éves korukban mint katonák a hadseregbe kerültek; ekkor voltak ifjak és harmincz éves korukban léptek a férfikorba.

Ekkor kötelesek voltak családot alapítani, háztartást vinni. Ha azonban vagyoni állapotuk nem engedte meg, abban az esetben felmentették őket a házalapítás kötelezettsége alól.

Ez azonban nem azt jelenti, hogy addig nem házasodhattak; ifjúkoruk bármelyik esztendejében szabad volt házasodniuk, csakhogy az ilyen ifjúnak továbbra is együtt kellett maradnia társaival, az éjszakát is azokkal kellett töltenie és csak lopva látogathatta meg feleségét.

A házasság a spártai férfinak ép oly kötelessége volt, mint a hazaszeretet vagy a bátorság és akinek megvolt a kiszabott egész teleknyi vagyona és még sem házasodott meg, azt megvetették. Amíg az öregek iránt a spártai ifjaknak a legnagyobb tiszteletet kellett tanúsítaniuk, addig

A birkózó ifjú megtisztítja testét a birkózás után
a kaparókéssel. (L. 319. old.)

Szegény polgár vagy az olyan, aki bátyja telkén élt, szintén köteles volt házasodni, ha a király ajánlott neki olyan leányt, akinek legalább egy telek hozománya vagy öröksége volt. A király a derék, de szegény spártaiaknak az olyan tehetős leányokat szokta ajánlani, akiknek nem volt férfitrokonuk, aki a leányra igényt tartott, mert a spártai családokban a házasulandó leányra a legközelebb házasodható férfitrokon tarthatott igényt; ha pedig több férfitrokon volt, a rokonsági fok határozta meg az elsőséget.

Amikor a spártai férfi a leányt már megkérte az atyjától és az beleegyezését megadta, akkor a férfinak el kellett a leányt a barátnői köréből

az agglagényektől megtagadták azt; sőt az eforok az agglagényre évente igen meggyalázó büntetést szabtak: Egy szál alsóingben végig kellett szaladniuk a főtéren és végigmondani azt a gúnyverset, mely a törvényt nem tisztelő embert gyalázza.

A házassággal — mikor az ideje elérkezett — minden derék férfi sietett, mert nemcsak azt érte meggyalázó büntetés, aki nem nősült de azt is, aki nagyon későn nősült vagy ha a férfi és nő közt nagy korkülömbőség volt. A legérdekesebb azonban az volt, hogy nyilvános megszégyenítő büntetést szabtak arra is, akiről megtudták, hogy pusztán érdekből házasodott, vagy ha szegény leányt — akit el kellett volna vennie — mellőzött, hogy helyette gazdagot vegyen el.

rabolnia és valamelyik nő-rokonának a házába vinnie. A rokon ekkor levágta a leány haját, férfi ruhába öltöztette és az új házasok szobájába sás-ágyra fektette s ott kellett várakoznia, amíg férje eljött érte.

Az állam a házasságokkal azoknak megkötése után is törődött; amely házasságból nem született gyermek, amelyik házasság meddőnek találtatott, azt a leggyorsabban feloldották.

Különösen nagy figyelemmel kísérték a királyok házasságát; ha az volt meddő, akkor megengedték, hogy második, sőt szükség esetén harmadik nőt is vehessen feleségül, habár egyébként a spártaiak törvényei az egynejséget engedték meg.

Mihelyt a leány nőül ment, nem járt többé fátyolozatlan arczczal, hanem lefátyolozottan.

A spártai asszonyok, mind példás feleségek, hűséges, szerető nők és kitűnő anyák voltak, de mindennél hatalmasabb erényük volt a hazaszeretet.

Amikor a spártai anya háborúba bocsátotta fiát, maga adta át neki a paizsot és így szólt: *e z z e l* vagy *e z e n*!

E z z e l, vagyis győzelmesen, mert a futó, menekülő eldobta az akadályozó, nehéz paizsot — vagy *e z e n*, azaz holtan, mert akkor dicső halált szenvedett: meghalt a hazájáért!

Volt idő, amikor a spártai anyák a harcosok után kimentek a csataterre megvizsgálták az elesetteket, vájjon elől kapták-e a halálos sebet vagy pedig hátul.

A spártai ifjak szigorú nevelésének folytatásául, egyszerű, önmegtartózkodással dicsekedő életet folytattak a spártaiak férfi korukban is. Ruházkodásban egyszerűek voltak, lakásban szerények, ételben, italban mérsékletesek, egész életmódjukban katonásak. Az egyszerűség és szerénység uralkodott mindenütt.

Görögország egyéb államaiban már mindenütt nemesfém pénzzel fizettek, csak a spártaiaknak nem volt pénzük és nem volt szabad ezüstöt, vagy aranyat használniuk.

Ez persze nem maradhatott sokáig és Spártának is pénzt kellett vernie, de a polgárság használatára ekkor sem arany pénzt, hanem csak vaspénzt vertek.

A körülakóknak, a lakedomonoknak mindig volt arany pénzüik is, de azzal csak az idegen kereskedőknek fizettek, az országban nem hozhatták forgalomba.

A spártai törvények a spártai polgároktól mindenben az egyszerűséget követelték. Nem volt szabad díszes külsejű házakat építeni, a házak belsejét, padlót, falat, menyezetet nem ékesíthették.

Ez az egyszerűség az öltözködésben is nyilvánult. A legáltalánosabb viselet volt a térdig érő, inghez hasonlító, durva gyapjuszövetből készült *k i t o n*, ez volt az alsó öltözet, e fölé ugyan olyan anyagból készült, de

valamivel vastagabb, durvább, vörös köpenyeget akasztottak. A lábukra szíjjakkal talpat erősítettek és készen volt az öltözködés; sőt a gyermekek meg az ifjak mezítláb jártak, még gyakran a férfiak is; de a harcban vagy ünnepélyekkor felkötötték a sarútalpat.

Föveget sem viseltek vagy csak ritkán; a hajukat sokan megnövesztették hosszúra, de nem volt általános, szabály, mert voltak akik tisztaságból mindég rövidere nyíratkoztak, a bajuszukat, szakállukat azonban nem borotválták azt mindig meg növesztették.

Amikor a spártaiak nem mentek háborúba, akkor elhanyagolták külsejüké^ sem tisztaságra, sem rendes külsőre nem fordítottak gondot, fésületlenek és piszkosak is voltak, de mikor a harci kürt megriadt és csatába készült a spártai, akkor megfésülködött, megfürdött, testét illatos olajokkal kente be, ünneplő köntöst vett magára, bíbor palástot akasztott a vállára és teljes díszben indult a csatába.

A spártai katonaság főrése, legnagyobb zöme a nehéz fegyverzetű gyalogságból állott, annak hosszú lándzsája, erős paizsa volt. A nehéz gyalogság volt a csatázó, küzdő része a seregnek. Az ellenség nyugtalanítására, a csatára való ingerlésre az íjasokat, a parittyásokat használták, hasonló szolgálatot teljesített a lovasság is, de annak még az élelem szerzés is tisztségébe tartozott.

Minden spártai harczost hét helota követett a harcban, ahol mint szolgája, fegyverhordozója, fegyvertisztítója szolgálta urát, esetleg mint íjas vagy parittyás teljesített szolgálatot, de azért nem a táborban volt állandó helyük, főleg éjjel, hanem a táboron kívül.

Mihelyt a táborban volt a spártai, egészen megváltozott; mintha nem is az az ember lett volna, aki otthon volt; a háborúban csak úgy ragyogott a tisztaságtól, csillogó fegyverektől.

A gondosan fésűit haj, a virág- s lombkoszorús fej, a sok illatos olaj inkább azt hitette el az idegennel, hogy a spártaiak mulatni jöttek össze a táborba.

A spártaiaknak valóban harc és tábori élet volt a multságuk; akkor a roppant szigorú szabályokat és fegyelmet is könnyebben vették, mert nem kellett azokat annyira híven szolgálni, mint a békében, amikor még az étkezésre és annak rendjére is a legszigorúbban felvigyáztak.

A spártai férfiak nem otthon, a családi körben étkeztek, hanem együtt, közös ebéden, ami által az összetartásnak, egyetértésnek, bajtársi szeretetnek érzése egyre jobban fejlődött ki. Ezeken a közös ebédeken minden 20-ik esztendejét betöltött spártainak részt kellett vennie, ez alól még a király sem volt kivétel, annak is ott kellett lennie a közös ebéden, melyen azonban kétszer annyi járt ki neki, mint másnak és részéből kedveltjeinek is adhatott.

Egyik spártai király — Agisz — mikor hazajött a háborúból, kérte,

hogy az ő ebédrészt kivételesen küldjék palotájába, hogy a visszatérés öröme, ebédjét családja körében költthesse el.

Az eforok azonban megtagadták a király kérését és meg kellett a közös ebéden jelennie, kivételt még ilyen különös alkalommal sem tettek.

A közös ebédért minden — az ebéden résztvevő — spártainak havonként egyszer — gabonában, lisztben, borban, sajtban, fűgében, olajban és néhány fillér pénzben — le kellett rónia a maga tartozását. Ha több fivér lakott egy telken, a legidősebb fizetett valamennyiért.

Később, mikor voltak olyan spártai polgárok, akik a közös ebédért járó illetményt nem voltak képesek megfizetni, akkor kezdődött a nem egyenjogú spártaiak osztálya. Aki nem fizette a közös ebédek illetményét, az kizárta magát az egyenjogúak osztályából és az ilyen spártaiak azután nem is tartoztak a nehéz harcosok közé, mert azok csak a közös ebédnél résztvevőkből kerültek ki.

Az ebéd igen egyszerű volt és főrésze a „fekete leves“ volt, mely ecetben megfőzött vérből és sertéshúsból állott, amit eléggé meg is sóztak. Mindenkinek kitálalták a maga részét, de kenyeret annyit vehetett mindenkit amennyit akart és a bor mennyiségét sem szabták meg, de a lerészegedést, szigorúan büntették és szégyenletes dolognak tartották.

A közös ebéden résztvevőnek szabad volt valami mást, jobb ételt is magukkal hoznia, de azt annál az asztalnál, melynél étkezett, közül kellett adnia és asztaltársait megvendégelnie.

Minden asztalnál tizenötön ettek és maguk válogatták össze társaikat. Amikor az asztaltársaságba felvettek valakit, szavazással döntöttek felette és ha csak egyetlen tagnak is kifogása volt az illető ellen, már kizárták a társaságból.

Az ilyen asztaltársaság azután a táborban is mindég együtt volt, közös sátor alatt élt, egymás mellett harcolt.

Az így együtt harcoló pajtáság oly benső volt, hogy a baráti szeretetnek, az önfeláldozó barátságnak szép példáit szolgáltatva. Az ilyen pajtások egymást oltalmazták, segítették, egymásért tüzen-vizen mentek át és ha valamelyik közülük veszedelembé jutott, azt egyesült erővel segítették.

Az ilyen szokások, ez az életmód tették azt, hogy a spártaiak a férfiaság minlaképei lettek, akik minden tettükben határozottak, egyszerűek, férfiasak voltak.

Ez a jellemük beszédükben is megnyilatkozott. A felesleges fecsegésnek, hosszas beszédnek nem voltak barátai; nagyon szerették a rövid, találós mondatokat. Minél rövidebben, de azzal mennél többet mondani volt a törekvésük. A spártaiak rövid válaszai közmondásossá váltak az egész görög földön és a találó, rövid válaszokat mai napig is l a k o n i k u v á l a s z n a k nevezi a világ.

A spártaiak rövid válaszaiból néhány mai napig is fenmaradt, melyek közül nevezetesebb:

Mikor a spártaiaknak valamelyik szövetséges szigetét az athéniak megostromolták és a sziget élelme fogytán volt, a sziget lakói követeket küldtek Spártába, hogy élelmiszereket kérjenek. A szónokló követ hosszú beszédben mondta el hazája ínséges állapotát, hosszú fejtegetéssel magyarázta, hogy segítségre van szükségük. Mikor a követ a hosszú beszéd végére ért, a spártaiak ezt felelték: „A beszéd végét nem értettük, az elejét meg már elfelejtettük.“

A szorongatott sziget erre más követet küldött, aki a közgyűlésen felállott, felmutatta üres tarisznyáját és azt mondta: „kéri a spártaiakat, töltsék azt meg, mert honfitársai éheznek.“ Erre a spártaiak elküldték a kért segílyt, hanem a követnek azt mondták: „Máskor ne beszéljen annyit, mint most; elég lett volna az üres tarisznyát mutatni.“

Az athéni színházban történt, hogy öreg, ősz férfi érkezett a nézőterre, de már nem kapott helyett, amint az öreg zavartan körülnéz, észreveszik őt a spártai követek, azonnal felállottak és helyet adtak az öregnek. Az athéniak erre megtapsolták az idegenek figyelmességét, amire a spártaiak megjegyezték: Ti athéniak tudjátok mi az illendőség, mi pedig megteszszük azt.

Irigy idegen kérdezte valamely alkalommal, hogy hányán is volnának a spártaiak összesen? amire spártai ember azt felelte: „Mindég elegendő, hogy a hitványakat leverjük!“

A szofistákat* a spártaiak sohasem szerették; kivételesen történt, hogy valamelyik szofista még is engedélyt kapott, hogy nyilvánosan beszédet tartson. Mikora szószerke felállott, azzal kezdte a beszédjét, hogy Heraklesz dicsőségéről akar beszélni, dicsőíteni akarja őt.

Ej — kiáltotta közbe egyik spártai — hát akarja valaki Heraklest gyalázní?! Ezzel agyonütötte a szofista szónoklatát, mert többé senki sem hallgatott reá.

Más alkalommal valamelyik athéni tudatlannak nevezte a spártaiakat, amire spártai ember azt mondta: Úgy van, igazat mondasz, mi vagyunk egyedül, akik töletek semmi rosszat nem tanulunk meg.

Athéni polgár csúfolta a spártaiak rövid fegyverzetét, azt mondta, valamelyik szemfényvesztő könnyen lenyelheti, oly rövidék. „Mégis elérjük vele az ellenségeinket“ — felelte reá a spártai király.

Rosszakaratú ember kérdezte a spártaiaktól: ki a spártaiak között a legjobb ember? — „Aki hozzád legkevésbé hasonlít!“ — felelte a kérdező.

Egyik spártai ifjú az idegenben megtanulta a szónoklat mesterségét;

* A görög hivatásos bölcsesség tanítók.

mikor hazajött, az eforok büntetést szabtak reá, mert szép szóval, csábító beszéddel rá akarja szedni társait.

A spártaiak voltak a híres görög tornajátékoknak, az olimpiai versenyeknek a legbuzgóbb résztvevői.

Az olimpiai tornajátékokon az egész görög nép legkiválóbb hősei és bajnokai találkoztak.

Az olimpiai játékok szent ünnepek voltak és a monda azt tartotta, hogy még Herákles alapította.

Spárta királyai még a legrégebbi időkben Élisz királyával, szerződést kötöttek, mely biztosította a spártaiakat, hogy az olimpiai játékokra mindig szabadon, bántatlanul vonulhatnak végig Élisz tartományán.

Az olimpiai játékok a görög időszámításra vonatkozólag igen fontosak. Tudjuk, hogy az első tornát, amikor a győző nevét jegyzőkönyvbe iktatták, K. e. 776-ban tartották meg. Jegyzőkönyvbe foglalták a győzőnek: K o r ö b o s z n a k a nevét; ez a szokás azután megmaradt és ezekről a bajnokokról nevezték el az egymásután következő olimpiai tornákat. Olimpiai ünnepséget minden negyedik évben tartottak.

Az olimpiai játékok öt napig tartottak; azalatt nem volt szabad görög földön sehol harcot folytatni; de nemcsak az öt napon, hanem az ünnepségnek egész hónapjában minden ellenségeskedésnek szünetelnie kellett.

Az olimpiai torna a görög nép szent ünnepsége volt, melyen nemcsak az egész szárazföldnek, de a szigettenger városainak, gyarmatainak bajnokai, ifjai is megjelentek.

Barbárnak, vagyis nem görög ifjúnak nem volt szabad a versenyben résztvenni.

Az olimpiai játékok hónapjának első napján virágokkal, borostyán koszorúval díszített hírnökök száguldtak Olimpiából minden irányba; hírül adták a szent hónap kezdetét és felszólítottak minden harcoló félt, hogy szüntesse be a harcot, nyugtassa fegyverét. Ha valamelyik nép a hírnökök felszólításának nem engedelmeskedett, súlyos pénzbírságot fizetett vétségéért. Egyszer magukon a spártaiakon is végre hajtottak ilyen bírságot, mert valamelyik spártai csapat a szent hónap kihirdetése után tört be Élisz földjére.

A büntetés igen szigorú volt, a spártaiaknak minden egyes katonáért, ha pénzükre átszámítjuk: 200 koronát kellett fizetniük.

Azt a térséget, amelyen az olimpiai játékokat tartották, az Olimpiai Zeusz térségnek nevezték.

A térség az azt északról szegélyező Olimposz hegységtől kapta a nevét.

A völgyet szép folyó szeli át, az Alfeusz; annak a partján', fallal, olajfákkal, platánokkal körülszegélyezett térség közepén állott Zeusz oltára, később templomot emeltek melléje és abban állították fel a híres művésznak Fidasznak az ülő Zeusz szobrát. (I. 333.)

Ott a Zeusz oltárnál, százezernyi ember jelenlétében áldozatot mutattak

be Zeusznak és azután kezdődött az ünnepség. A verseny előtt a bírák hangosan kihirdették, hogy felfogják olvasni a versenyzők nevét és felkérték a jelenlevőket, hogy figyeljenek a nevekre és ha idegen vagy olyan valaki volna a jelentkezők között, aki ellen az erkölcs, a tisztesség törvényeinél fogva kifogást lehet tenni, jelentsék azt azonnal be.

Megtörtént, hogy felszólaltak valamelyik pályázó ellen, ilyenkor a bírák megvizsgálták a vádat és ha alaposnak találták, akkor a versenyzőt eltiltották a versenytől.

Az olimpiai versenyek eleinte csak is versenyfutásból állottak, a különböző egyéb mérkőzésekkel csak később bővítettek az ünnepség pontjait. A versenyfutás maradt mindvégig a legtekintélyesebb mérkőzés és annak győzteséről nevezték el az egyes olimpiai versenyeket.

A versenyfutáshoz később a pentatlon, az ötszörös mérkőzés járult.

Az ötszörös mérkőzésnél volt: ugrás, futás, diszkosz-, dárda- és birok-verseny.

A diszkosz-verseny abból állott, hogy súlyos réztányért kellett dobni; aki a legmesszebb dobott, az volt a győztes. A dárda-versenyben kijelölt zélt kellett eltalálni.

Aki mind az ötféle mérkőzésben győztes maradt, az volt az ötszörös-mérkőzés győztese.

Az ötszörös mérkőzés után önálló verseny lett a birkózás, amihez K. e. 688-ban az olimpiai versenyeken még az ökölvívást is felvették.

A birkózásban a tizenötödik olimpiai tornától kezdődőleg, a mérközők mindég teljesen mezítlenül vettek részt, de testüket előbb mindég erősen bedörzölték olajjal, amitől ruganyos meg könnyen sikló lett a test és ami túlságos izzadástól is óvott. A birkózás után az izzadságtól, a porond porától kaparókéssel tisztították meg a testüket. (1. 313. old.)

Nem sokára azután a kocsiversenyt is felvették az olimpiai mérkőzések közé. A kocsiversenyben négyesfogatok versenyeztek és a győzelem nem a hajtót illette meg, hanem a kocsinak és a lovaknak a tulajdonosát.

A kocsiverseny után 648-ban K. e. tartották az első versenylovaglást, végül az olimpia versenyeket a gyermekek birkózásával és versenyfutásával is megtoldották.

Mikor a versenyre jelentkezőket már mind kikiáltották és véglegesen megállapították a versenyzők számát, akkor valamennyit felvezették az esküért büntető Zeusz oltára elé, ahol a versenyzőknek meg kellett esküdniük, hogy a versenyben csak tisztességesen, becsületesen fognak küzdeni, semmi tiltott fortélyt nem fognak használni, megvesztegettetni nem hagyják magukat, de becsületesen fognak az olajért küzdeni.

Az eskü után megkezdődött az atléták versenye, mely késő estéig eladott. A versenyeken mérköző ifjakat atlétáknak nevezték; ez a még

ma is használatos kifejezés az olimpiai mérkőzésekről származik. A versenyek előbb csoport-küzdelmekből állott; aki az egyes csoportokból győzedelmesen került ki, annak tovább a többi győztesrel kellett mérkőznie; aki végül minden versenyzőt legyőzött, az volt az olimpiai győző. Homlokát szalaggal kötötték körül, a versenybírák pedig az összes jelenlevők előtt ünnepélyesen átadták neki az olajfakoszorút.

A versenyek végével ismét áldozatot mutattak be Zeusznak, ilyenkor száz ökröt áldoztak; az áldozás után nagy lakoma fejezte be az ünnepeket; a lakomán a győzteseknek és minden versenyzőnek részt kellett vennie.

A győzőnek a hazatérése valóságos diadalút volt; diadalkocsin vitték haza, városa messze eléje jött.

Négy fehér paripától vont kocsin vonult be szülővárosába, de nem a kapun át, hanem külön az ő tiszteletére lerontották kis darabon a falat és ott vonult a városba egyenesen a város védőistenének szobra, oltára vagy temploma elé.

A győztes dicsőségét a szülővárosa még különös kitüntetésekkel is megtoldotta.

Athénben minden győző a várostól ötszáz drakhma jutalmat kapott; Spárta más milyen jutalomra részesítette a győzött, a legközelebbi csatában a hadvezér őt állította a legveszedelmesebb pontra, hogy alkalma legyen kiválóságát a harcban is megmutatni.

A győzőket mindenütt nagy ünnepléssel fogadták, megénekelték, lefestették, márványból faragták ki alakját.

Amily öröme telt a városnak a győzedelmes ifjában, ép oly végtelen boldog volt a győző atyja vagy anyja.

Történt, hogy két fivér lett a nyertes, mikor megkapták az olaj koszorút, atyjukhoz mentek és neki nyújtották a két koszorút, a minőt ifjú korában az ősz atya is nyert.

A körülállók hangosan dicsérték az öreg boldogságát és így szóltak:

„Halj meg, öreg, mert ennél nagyobb örömben már úgy sem részesülhetsz a földön.“

Az öreg az illetőnek a szavait hamar betöltötte, mert boldogságában, örömeiben csakugyan még ott a versenytéren meghalt.

Az olimpiai győztest az életben is mindig nagy megtiszteltetésben részesítették és legfőbb kitüntetésül abban a kegyben részesült, hogy ép oly joga volt megjelennie, a király környezetében mint bárhol más-
hol, sőt azontúl legtöbbször állandóan a király közelében kellett tartózkodnia.

A testi ügyesség versenyein kívül minden görög népre szóló dicsőség volt a szellemi verseny diadala, melyben költők, írók, művészek mérköztek a pálmáért, melyet a szellemi torna győztese, mindig nagyon is megérdemelt.

A híres görög történet íróinak Curtiusnak a kezdeményezésére 1871-től kezdődőleg 1881-ig gondos ásásokkal napfényre került az olimpiai ünnepi térség.

Az ásásokat a német birodalom költségén végezték és az eredmény rendkívül becse» volt, ma teljesen pontosan megállapíthatjuk az egész ünnepi térség képét.

Az ünnepi térség legtekintélyesebb helye a négyszögletes Altisz volt, a szent berek.

A szent berket fal vette körül, amely mellett platán és olajfák hintettek árnyékot a térre.

A tér délnyugati részén, szabadon állott a híres Zeusz templom Fidiasz Zeusz szobrával.

A Zeusz templommal szemben, a térség északi oldalán állott Héra temploma, a két templom között pedig Pelopsz szentélye; — Pelopsz volt a monda szerint az akháj. őslakosság első királya.

A Pelopsz szentélyvel egy vonalban a térség közepén állott Zeusz áldozó oltára, amelyen az ünnepség főáldozatát bemutatták.

Az áldozó oltár, nagy, tojás alakú alapjának körülbelül hatvan lépésnyi kerülete volt. Az oltár magassága hatnyolcz méter volt, ami azonban évről-évre több lett, mert az elégetett fának és áldozati állatoknak a hamuját és maradványát mindig ott hagyták, ami az áldozó máglya magasságát folyton emelte.

Az Altisz délnyugati részén, a bejáratától balra állott a szent olajfa, amelynek lombjából fontak a győztes számára való koszorút.

A bejáratától északra, az ajtó irányával szemben, az Alfisz észak-keleti sarkából indult ki a Stádion, vagyis az a pálya, amelyen a versenyfutást megtartották.

A Stádionnal párhuzamosan haladt a Hippodrom, vagyis az a pálya, amelyen előbb a kocsis, később a lovaglós-versenyeket tartották meg. A Hippodrom még egyszer olyan hosszú és széles volt, mint a versenyfutók pályája, a Stádion.

Az Altiszon túl, szépen sorban állottak kis szentélyek, melyeket különböző államok és városok építettek, hogy azokban az illető város- vagy államból küldött drága emlékeket, ajándékokat, amik rendesen drágaságok, kincsek voltak, megőrizték.

A Zeusz templom mögött és a templom meg az Altisz déli fala közt híres hőseknek, bölcseneknek, a görög nép nagyjainak szobrai állottak.

A felsoroltakon kívül még voltak egyéb ünnepi épületek, csarnokok, de azok mind az Altiszon kívül állottak.

A kincses szentélyek mögött emelkedett a Kronosz-hegy, azon táboroztak sátrakban az ünnepség napjai alatt a messze vidékekről érkezett versenyzők. (Lásd 329. oldalt.)

Az olimpiai játékokhoz hasonló, de sem jelentőségében, sem az iránta való érdeklődésben az olimpiai versenyeket meg sem közelítő versenyjátékokat tartottak Delfoiban, a nemeai völgyben és a korintoszi Iszthmoszon.

A delfoi játékok eredetileg csak verseny éneklésből állottak, melyeken dalnokok Apollót dicsőítő himnuszokkal versenyeztek a babér koszorúért, később azután tornajátékok is járultak az ünnepségekhez, melyeken a spártaiak kedvéért a tornajátékok jutottak az első helyre.

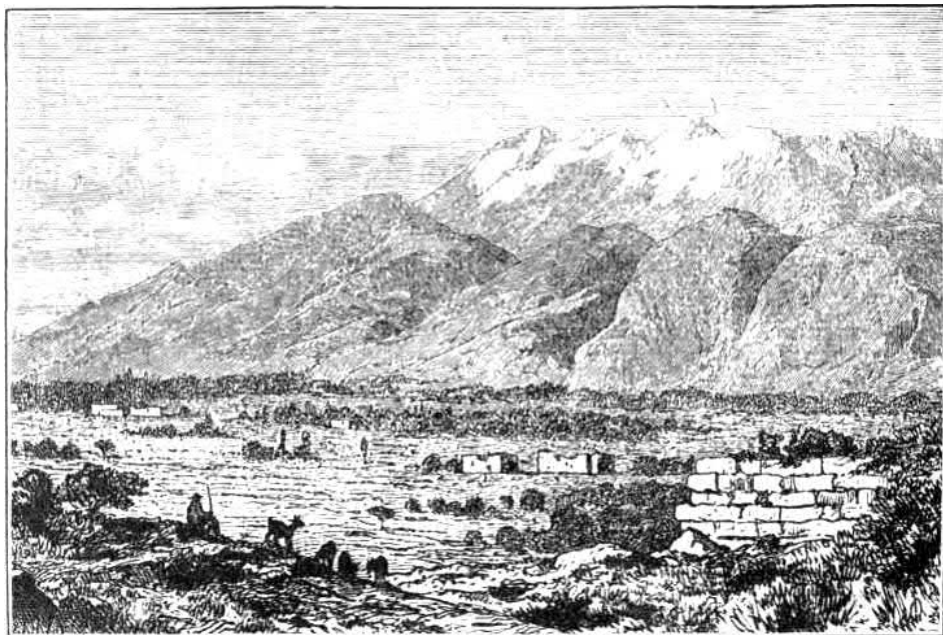
A nemeai versenyeket a monda szerint a kis Ofeltesz királyfi emlékére alapítottak, a kis királyfit kígyó ölte meg piczi korában, amikor dadája pár pillanatig letette, hogy a Theba ellen indult hét hősnek vizet adjon. (L. 103. old.)

Az iszthmoszi versenyeknek is mondái eredetet tulajdonítottak, az iszthmoszi versenyeket Thezeusz alapította volna hasonlóan az olimpiai játékokhoz melyről azt tartották, hogy Herakles alapította.

Ezek a játékok nem voltak oly tekintélyesek, mint az olimpiai, azonban mind hozzájárultak a görög nép összetartozósága érzetének neveléséhez, melynek később a perzsa háborúban oly nagy áldása volt.

Diszkuszát vető atléta.

Sparta völgye.

A SPÁRTAI ÉS MESSZENEI HÁBORÚK.

A spártai törvények és a spártai nevelés az egész országot ahhoz szoktatta, hogy csak a harcban, hódításban keresse örömét. Ez a spártaiakat folytonosan ösztökélte és a harcokban mindég voltak derék ifjak, harcosok, akik annyira kitűntek hősiességük, bátorságuk által, hogy meg kellett őket jutalmazni, ami rendesen földdel történt.

Ez azután a spártaiakra nemsokára szükségessé tette, hogy új föld-erületekre tegyenek szert; a legmegfelelőbb föld volt rájuk nézve, az ő testvérnépüknek, a messzenei népnek a földje, mely a Pelopponezus déli részén, de a nyugati felén élt, a spártaiaknak közvetlen szomszédja volt.

A messzeneiek földje jó szántóföldekkel dicsekedett, gyümölcsstermelésre kitűnően alkalmas vidékekben bővelkedett, tehát a spártaiak vágyakozásának igen méltó tárgyául szolgált.

Messzeniában azonban szintén erős, szívós, hazáját szerető nép lakott, amelynek kitűnő fiai voltak, amit az olimpiai versenyek is bizonyítanak. Az első tiz olimpiai győző között hét messzenei ifjú volt.

A spártaiaknak tehát nem volt könnyű dolguk, sőt nagyon is makacs küzdelem folyt a két nép között és ez a messzeneiekről elnevezett háború két évtizednél tovább tartott.

Habár a messzenei földet is a dór-hódítás korában egyik dórtörzs hóította meg, a lakosság még sem volt teljesen dór, mert összeolvadt a régi aKhiv lakossággal és szokásaiban, erkölceiben nagyon eltért az ősdóroktól. Ez is oka volt annak, hogy a spártaiak a messzeneiek iránt mindig ellenszenvet éreztek és így nem csak a spártaiak hódító vágya, haszonkeresése, hanem ellenszenv is hozzájárult ahhoz, hogy a szomszéd nép ellen elkeseredett háborút folytasson.

Kreszfontesznak hívták, mondja a hagyomány, azt a dór királyt, aki látta, hogy a messzeniai ős lakosságot teljesen leverni, rabságba hajtani nem lehet és azért a régi akhiv lakosoknak azt az ajánlatot tette, hogy béküljenek meg a dórokkal és legyen mind a két nép egyenlő jogú és legyenek Messzeniának közös, testvéries lakosai.

Messzenia ős lakói elfogadták az ajánlatot; Kreszfontesz katonái azonban felháborodtak királyuk tettén és haragjukban megölték, fiát Aepitoszt pedig elűzték; a fiú a katonák boszús haragja elől Árkádiába menekült.

Kipszelosz király szeretettel fogadta a menekülő, fiatal királyfit és házában otthont adott neki.

Mikor Aepitosz elérte a férfi kort, segítséget kért Kipszelosztól, azután a szomszédos Argolisz királyától és végül az akkor uralkodó két spártai királytól Proklesz és Eurisztheneszről.

Mindannyian készségesen segítették vállalkozásában, hogy visszaszerezze atyja örökét, amelyből elűzték.

A szövetséges sereg diadalmasan nyomult előre Messzeniában, Aepitosz elfoglalta atyja trónját, megtorolta az atyján elkövetett gyilkosságot, megbüntette a bűnösöket.

A fiú teljesen atyja nyomdokán haladt, céljául tűzte ki, hogy az akhiv és dór lakosságot kibékítse, egy néppé tegye, egymásba olvaszsa.

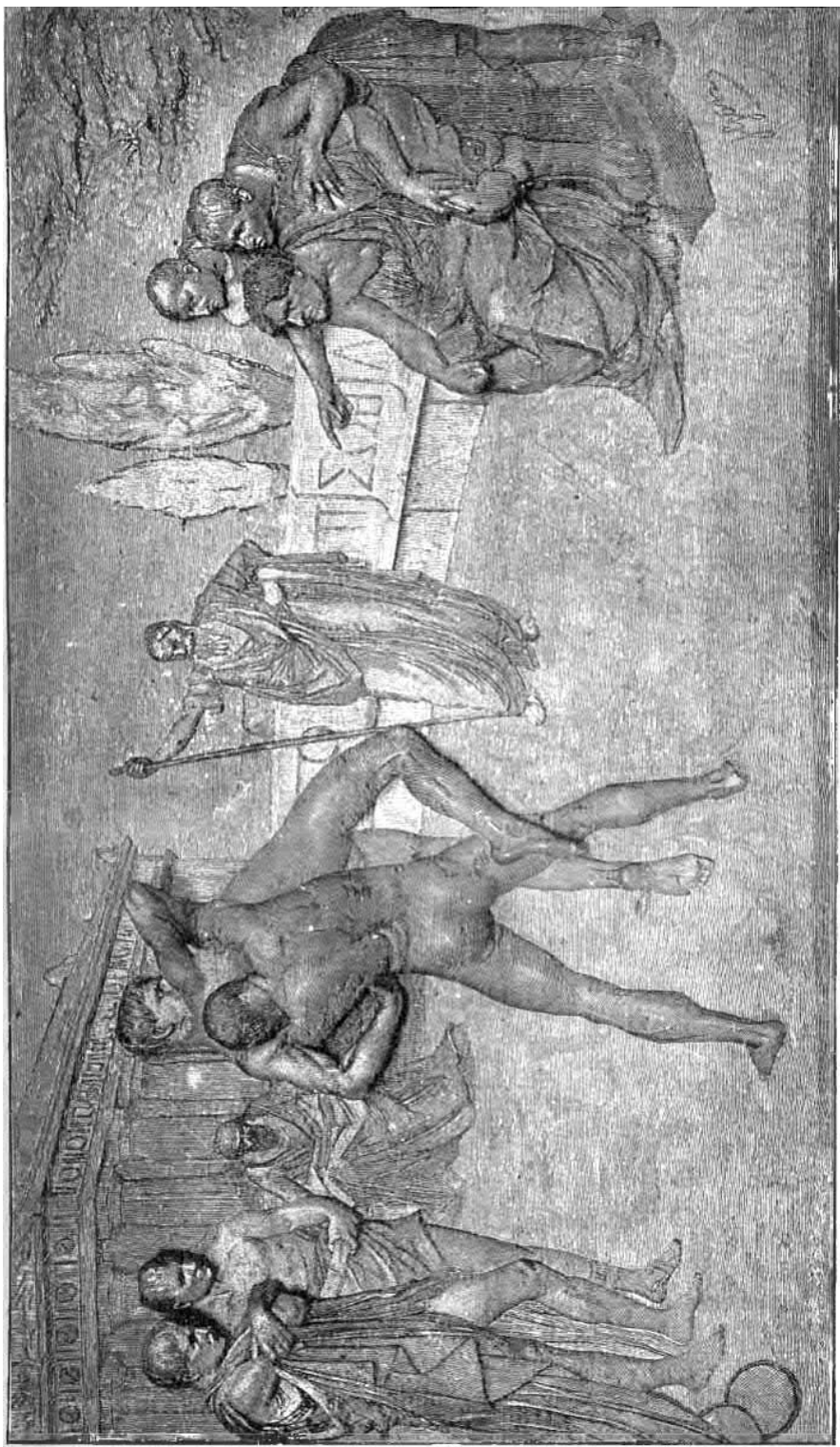
Czélja nemes volt és diadalra is jutott, mert utódai ugyancsak az általa kijelölt úton haladtak, a legyőzött akhivok iránt kegyesek voltak, ápoltak mindent, ami a belső béke megszilárdulására alkalmas.

A messzenei királyok, Aepitosz emlékére, hálából mindig keresték Árkádia barátságát és sikerült is nekik az arkadiai királyokkal és így a néppel is jó barátságban élni.

Az így megerősödött Messzenia a belső béke áldásos hatása alatt valóban összeforrasztotta a dórokat és akh ivókat, az összeolvadásukból származó nemzedék volt az a lakosság, amely ellen azután Spárta elkeseredett háborút folytatott.

A spárta-messzenei háború kitörésére a spártaiak kerestek okot és alkalmat.

Régi hagyományokban maradt fenn a háború kitörésének oka, melyet a spártaiak is, a messzeniek is másképp mondtak el s hagytak az utódokra. Mi az igaz ezekben a hagyományokban, mit költöttek hozzá a

Régi görög birkozási mérkőzés.

regések, a dalnokok később, azt nem tudhatjuk, de elmondjuk a görög hagyományt úgy, amint az reánk maradt.

Lakonia és Messzenia határán állott Artemisznek temploma; a limnatiszi Artemisznek nevezték ott az istennőt, akinek úgy a spártaiak, mint a messzeneiek is áldoztak.

Annak a szentélyénél támadt az első ellenségeskedés, melyet a spártaiak így beszélnek el:

Történt, hogy spártai hajadonok áldozatot mutattak be az istennőnek; ekkor hirtelen rajtuk ütöttek messzenei férfiak és erőszakosan elragadták őket.

A spártai király, T e l e k l o s z, aki ép oda érkezett, védelmére sietett a leányoknak, de messzenei férfiak közösen neki támadtak, megölték s azután kedvüket töltötték a leányokon.

A messzenei férfiak durvaságának áldozatul esett leányok szégyenletükben mind megölték magukat.

Ez az eset Spártában természetesen roppant elkeseredést szült és boszszúvágyat támasztott a szivekben.

A messzeneik másképp mondják el az esetet.

Messzenia legkitűnőbb férfiái áldozatot bemutatni mentek Artemisz szentélyébe. Teleklosz spártai király pedig felhasználta ezt az alkalmat, hogy a messzeneik ellen ravaszságot kövessen el.

Teleklosz már régen szemet vetett Messzene gazdagságára, bőtermésű földjére és összetűzésre keresett okot. Mihelyt értesült arról, hogy a messzenei urak a szentélyhez indultak, maga köré gyűjtött szakáltalan, leányarczu ifjakat, azokat felöltöztette leányruhákba, de ruháik alatt ellátta hegyes törökkel és úgy vitte el a szentélyhez, a messzenei férfiakhoz. Mikor a messzenei urak gyanútlanul aludni tértek, a leányruhájú ifjak kiantották töreiket és megkezdték az öldöklést.

A messzeneiek felugrottak, védekeztek, harcz támadt a két fél között, melyben a messzeneiek megölték a szakáltalan ifjakat a spártai királylyal együtt.

A spártaiak azonban nagyon jól tudták, hogy a spártaiak kezdték a harczot, mert hisz ilyesmit az államtanács tudta nélkül a királyok nem mertek volna tenni és azért nem is kértek a spártaiak a kiontott vérért elégtételt.

Így szól a másik hagyomány, mindegyiknek az a célja, hogy az ellenségeskedés megkezdését a másik félre hárítsa.

Ez az eset azonban még nem idézett elő háborút, hanem csak a két nép ellenségeskedését.

Teleklosz után helyére fia Alkamenész került, akinek az idejében azonban a két állam közti ellenségeskedés jó alkalmat talált, hogy lángra gyújtsa a gyűlöletet és a két nép kardot ragadjon.

Egyik olimpiai verseny alkalmával (akkor még csak versenyfutásból állott az ünnepség) messzenei bajnok Polikárezs nyerte el az olajágat. Ennek a Polikárezsnek marha-csordája volt, melyet talán ép a győzelem dicsőségére kapott, legelője azonban nem volt, elküldte tehát a közeli spártai földes polgárhoz, akinek kitűnő legelői voltak és azt ajánlotta neki, hogy legeltesse a csordát a legelőin, amiért fizetésül a csorda jövedelmének bizonyos hányadát neki adja.

A spártai, akit Enajfnosznak hívtak, megkötötte az egyezséget és legelőire bocsátotta a csordát, hanem amikor a csorda már nála volt, ravasz módon nagyobb hasznot akart húzni a csordából és kínálkozó alkalommal, amikor idegen kereskedőhajó érkezett a kikötőbe, eladta kereskedőknek a csordát és azután szenteskedő arccsal maga kereste fel Polikárezst, szörnyüködött és elmondta, hogy kalózok kötöttek ki a parton és elhajtották a csordát, elvitték még a csordást és a csordásbojtárokat is.

Mialatt Enajfnosz ezt elmondta, váratlan dolog történt. A legnagyobb beszéd közben megjelent az egyik csordásbojtár, aki a vevőktől megszökött és eljött Polikárezshez, hogy Enajfnosz gázságát elmondja.

A derék bojtár ott a szemébe mondta a gaz spártainak az igazságot. A spártai látta, hogy a tagadás nem használ, hát könyörgésre fogta a dolgot.

Enajfnosz könyörgött Polikárezsnek és fiának, hogy ne bántsák, mert hisz az ember gyarló és amikor a haszonvágy elfogja, akkor nem tud magán uralkodni, nem tud a vágynak ellent állani.

Azután elmondta, mennyiért adta el a marhákat és hogy azonnal odaadja az érte kapott pénzt, ha Polikárezs fia vele jön és otthon tőle azt átveszi.

Apa és fiú hittek a ravasz embernek; a fiú azonnal elindult, hogy elhozza a marhákért kapott pénzt.

Enajfnosz azonban eszében sem volt a pénzt odaadni, hanem csak kiakart Polikárezs hatalmából szabadulni; amint az ifjúval lakoniai földre érkezett, azonnal még nagyobb gonoszsággal tetézte gázságát: megölte Polikárezs fiát.

Mikor a szerencsétlen atya meghallotta a lesújtó hirt, maga ment el Lakoniába és felkereste Spártában a királyokat és elmondta panaszát. Elmondta, hogyan lopta meg bizalmát Enajfnosz, akit ő házában mindég szívesen fogadott, aki mindent még azzal tetézt, hogy megölte egyetlen fiát.

A szerencsétlen atya végigjárta panaszával a véneket, a királyokat, megjelent a közgyűlés előtt, de hiába; elégtételt nem kapott egyik helyen sem.

Az elkeseredett atya végre elvesztette türelmét és boszút fogadott minden spártai ellen és azontúl, ahol a határon spártai embert talált, megölte.

Most a spártaiak jelentek meg a messzenei király előtt panasszal és követelték Polikárezs kiadatását, amit a messzeiek azonban megtagadtak és

azt mondták forduljon Spárta az ügygel az athéni areopághoz, de készek a messzeiek az ügyet más semleges területen, így Argoliszban is, bíróság elé vinni.

A két nép alkudozása hiábavaló volt, a spártaiak elhatározták, hogy ebből az ügyből kifolyólag megtámadják a messzeneieket. A háborút azonban nem üzenték meg, hanem csak titokban tették meg előkészületeiket.

Mikor a spártaiak az előkészületeiket befejezték és indulásra készen állottak, ünnepélyesen megesküdtek, hogy: sem a harc hosszadalmassága, ha nem sikerülne hamar legyőzni Messzeniát, sem a legsúlyosabb veszteségek és csapások, — ha esetleg vereségeket szenvednének — nem fogja őket rábírní, hogy a háborúval felhagyjanak mind addig, amíg a messzeneiket teljesen le nem verték és Messzeniát meg nem hódították.

Az eskü után, éjnek idején elindult a sereg a messzenei határ ellen és orvul rajta ütött Amfeián, a határhoz közeli messzenei városon, mely magas dombon feküdt és kitűnő kiinduló pontul szolgálhatott a további harcokban.

A városkának kapui nyitva állottak, őrsége nem igen volt, a spártaiak könnyű szerrel hatalmukba kerítették, a messzenei polgárságot lemészárolták, sok embert álmában öltek meg.

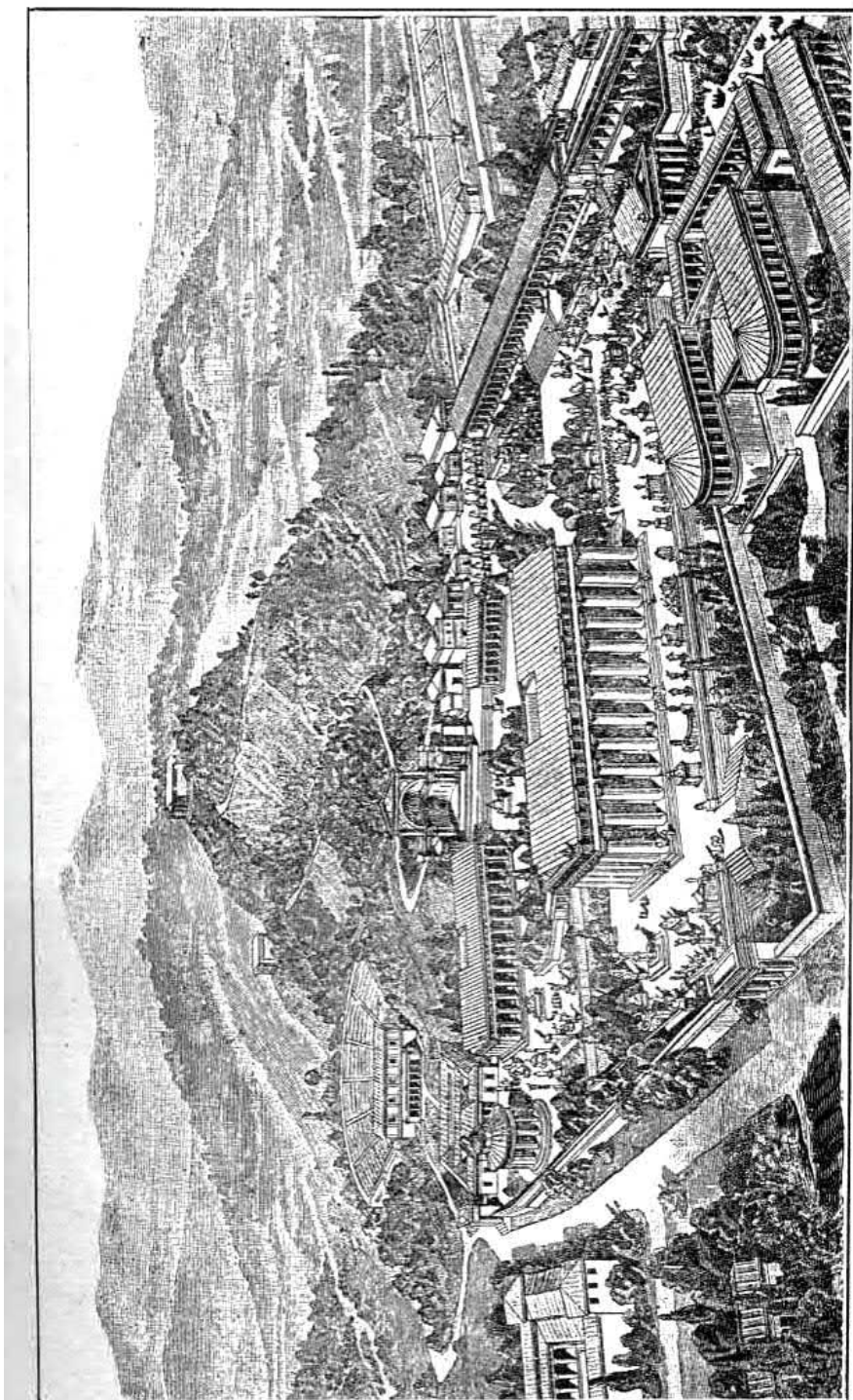
Amfeia elestének híre rémhír gyanánt futotta be az országot és a városok előljárói mind Sztenikleroszba siettek, hogy a veszedelem felett tanácskozzanak.

A nagy tanácskozásban sok aggodalmas szó esett a háborúról, amíg végül a király szólalt meg és bátorságot, bizalmat öntött a messzeneiekbé.

Elmondta nekik, hogy Amfeia eleste még nem jelenti Messzenia meghódítását, még azzal nem dőlt el a háború sorsa és azt se gondolják, hogy a spártaiak harci hatalma nagyobb, erősebb az övéknél; igaz ugyan, hogy a spártaiak régebben művelik magukat a hadi tudásban, de amennyivel azok gyakorlottabbak, annyival nagyobb lesz a messzenei férfiak elszánt-sága, erőfeszítése, végül az istenek is inkább a messzeneieket fogják segíteni, akik hazájuk védelmezésében szállanak síkra, mint a spártaiakat, akik haszonlesésből országot rabolni jönnek.

A király szavai nagy lelkesedést támasztottak és felhívására minden katonailag képzett férfi fegyverkezett és táborba szállott és gyakorlatokat végzett, a még nem képzetteket pedig a király kényszerítette, hogy kiképezzék magukat.

Amíg a messzeneiek a legnagyobb igyekezettel készültek, gyakoroltak, a spártaiak Amfeiából tovább hatoltak, de már annyira a maguk földjének tartották azt a vidéket, ahol jártak, hogy nem pusztítottak. Mikor azonban előbbre hatoltak és újabb városokat támadtak meg, keserű tapasztalatokra tettek szert, mert a városoknak mindenütt hatalmas faluk volt; a kapukat a lakosok bezárták és a városok őrsége mindenütt vissza tudta verni a hatalmas falakat megmászni akaró spártaiakat.

Olimpia. Az A'tisz.

Négy éven át csak apró csatározások, portyázások járták, az első nagyobb ütközetet a két fél a negyedik évben vívta, de az a messzenei király ügyes és gondoskodó hadvezérsége folytán eldöntetlen maradt, ami a spártaiakra inkább veszteség számba ment.

A spártaiak azután ismét a régi módszert folytatták, bejárták a völgyeket, síkokat és mindenütt pusztítottak, a messzeneiek kénytelenek voltak váraikba zárkózni és tetlen nézni, hogy az ellenség hogyan pusztítja szép szántóföldeiket.

A hosszas hadjáratnak megjelent a rendes vendégei, a pusztító és ragályos betegségek, amelyek minden fegyvernél pusztítóbban tizedelték meg a harcosokat.

A messzeneiek kénytelenek voltak a magaslatokba vonulni. Elhagyták alantabb fekvő városaikat és az Ithome hegység magaslataira vonultak, amelyet óriási erődített táborra alakítottak. Oda vitték családjukat, oda hajtották fel marháikat.

Az ithomei táborból a messzeneiek elküldték egyik előkelőnek a fiát Delfoiba, hogy jóslatot hozzon a messzeneieknek a háborúra vonatkozólag.

Tizisznak hívták az ifjút, aki Delfoiba elment, a jóslatért mikor azt megkapta és hazatért, útközben spártai katonák feltartóztatták; a hős ifjú azonban szembe szállott támadóival, mire harcztámadt, melyben az ifjút megsebesítették, már-már meg is ölték volna, ha az egyik spártai el nem kiáltja: hagyjátok őt, jóslatot visz!

Erre a támadók szabadon bocsátották Tiziszt, aki minden erejét össze szedte, bár sok vért vesztett, még is eljutott az ithomei táborhoz, ahol a király előtt elmondta a jóslatot:

— Áldozatok fel Aepitosz véréből származó szeplőtlen leányt, akire a sors esik, ha tévedtek, áldozatok fel mást, kit atyja önként kínál áldozatul.

Alig mondta el az ifjú a jóslatot, ereje elhagyta, összerogyott és meghalt.

A jóslat parancsát hamarosan teljesíteni akarták, sorsot húztak a királyi vérből való leányok között és a sors Likiszkosz-nak a leányára esett: hanem mikor a leányt az áldozó pap elé vezették, azt a leányt nem fogadta el és kijelentette, hogy az nem Likiszkosz leánya, hanem cserélt leány, tehát nem Aepitosz véréből való s így az áldozat hiábavaló volna, tehát visszautasítja.

Ekkor előlépett Arisztodémosz, a királyi ház sarja, Aepitosz vére; kezén fogta leányát az áldozó pap elé vezette és önként felajánlotta áldozatul.

A leány már jegyese volt egyik messzenei ifjúnak, aki szintén jelen volt, ez megrémült, mikor Arisztodémosz elhatározását meghallotta. Rémületében, hogy a leányt megmentse, oda kiáltott az áldozó papra, hogy megálljon, tudja meg, hogy a leány nem szeplőtlen, mert neki nem csak araja, de isten előtt már felesége is. Eddig titkolta ezt, de most nyíltan

kimondja, így tehát neki joga van a leányhoz, akit ez oknál fogva nem áldozhatnak fel.

Arisztodemosz erre elsápadt, féktelen harag támadt szívében, kirántotta tőrét és leánya szívébe döfte.

A kétségbeesett ifjú most meg önmagát átkozta, elmondta, hogy csak azért állította a leány szeplőteleniséget, hogy megmentse és így ártatlanul maga ölte meg.

A főpap erre kijelentette, hogy az áldozat érvényes és ép olyan mintha ő áldozta volna fel.

A messzeneieket ez új bátorsággal, bizalommal töltötte el, végre megindult a harcz, amely éveken át tovább húzódott, anélkül, hogy végleges, döntő eredményt tudott volna elérni bármelyik fél is.

Mikor a spártaiak meghallottak a jóslat szavait és arról is értesültek, hogy a jóslatnak mikép tettek eleget, megdöbbenek és bizalmuk veszett a győzelem iránt, ami sok csatározásban érezhető volt.

A spártaiak sokszor csüggedéssel mentek a harczba, amíg a messzeneiek ép fokozott bizalommal.

Maga a király járt elül búzditó példával és ott harczolt, ahol a legnagyobb volt a veszedelem; ilyen küzdelem alkalmával el is esett. Felette azután elkeseredett harcz indult meg, a király aléltan feküdt a földön, a spártaiak halottnak hitték és megakarták szerezni a holttestet, a messzeneiek, azonban kétségbeesetten védték királyukat és sikerült öt megmenteniük. A király később pár pillanatra kinyitotta szemét és boldogan látta, hogy hívei ebben a harczban az ellenség fölé kerekedtek, nyugodtan, boldogan halt meg.

A királynak nem volt fia, aki utána örökölhette volna a trónt, a messzenei nép tehát maga választott és királyul kiáltotta ki a derék, hősiés Arisztodemoszt, habár két messzenei jós ellenezte, hogy olyant válaszsának királyul, akire saját leánya vére kiált.

A jósök szava hatástalan maradt, a messzenei nép közös lelkesedéssel fordult a kiváló férfi felé.

Arisztodemosz kegyes, a népet szerető fejedelem volt, aki állandóan arra törekedett, hogy a nép javát mozdítsa elő. Két ellenségét, kegyes modorral, dús ajándékokkal megnyerte, az idegen országokat is megnyerte, így az árkádokat, az argolisziakat, az utóbbiak azonban csak akkor akartak nyílt harczban részt venni, ha döntő ütközetre kerül a sor.

Arisztodemosz uralkodása első éveiben csak apró csatározásra szorította a háborút és árkád segédcsapatokkal időnként, egész váratlanul bebecsapott Lakoniába és a lakoniai földek pusztításával torolta meg a spártaiak pusztítását.

Arisztodemosz uralkodásának már ötödik esztendeje volt és addig még mindég csak a kis csatározások folytak; az ötödik évben azonban mind-

két félen nagy vágy támadt az iránt, hogy erős, döntő csapást mérjen az ellenségre. Mielőtt azonban ezt a nagyobb támadást megkezdték, mindenik fél előbb szövetségeseket keresett.

Messzeniának a szövetségesei voltak az árkádok és válogatott csapatokat küldött még Argosz és Szikon.

A spártaiak szövetségesei a korintusiak voltak, az egyetlen nép a peleponezuson, amely a messzeneiek ellen Spártának segítő kezet nyújtott.

A szövetség után nemsokára nagy ütközetre készült a két ellenfél, Ithome elé vonult a spártaiak serege. A támadók seregének közepére a korintusiakat, a helotákat és lakedemonokat állították, míg maguk a spártaiak a két oldalszárnyon állottak fel.

Ez ellen a hadrend ellen Arisztodemosz igen sikerült hadrendben állította fel az ő seregét, amely hosszú, nehéz küzdelem után teljesen megbomlasztotta a spártaiak seregének rendjét, úgy hogy az menekülni volt kénytelen. A futókat a messzenei könnyű katonaság vette üzőbe.

Spártában a vereség rettentő izgatottságot okozott. A szégyen a vesztett csata felett és a gyász az elhullott derék harcosokért, roppantul leverte a spártaiakat és a messzenei háború iránt általános bátortalanság lopódzott a spártaiak szívébe.

Az általános levertség elosztatására a vének tanácsa jóslatért küldött Delfoiba, ahonnan a következő jóslatot hozták: — „Nemcsak a harcot és fegyveres küzdelmet parancsolja Apollo; a nép Messzene földjét cselfogásokkal nyerte meg és melyekkel akkor megszerezte, azok győzedelmeskednek most is.“

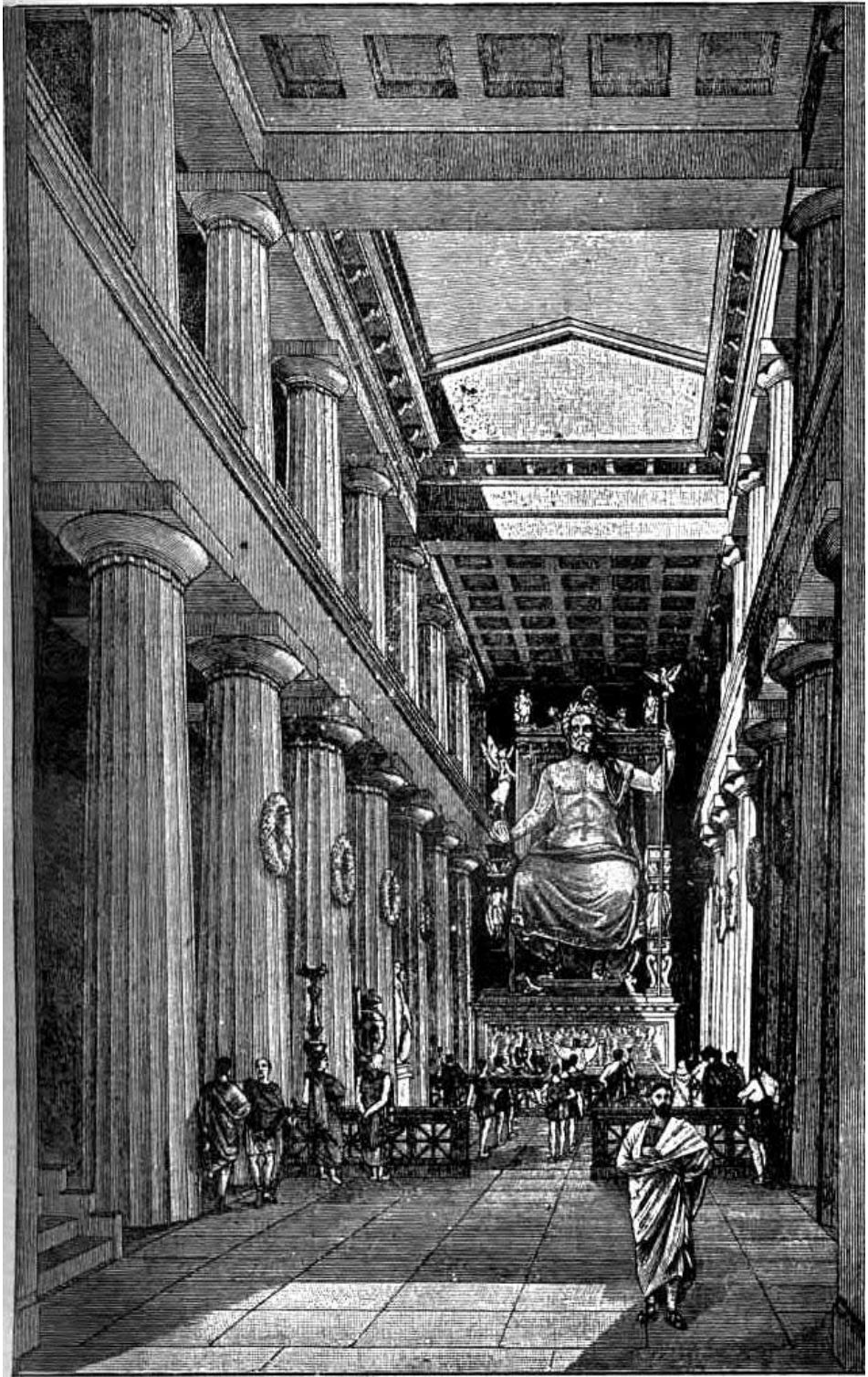
A vének tanácsa meghányta-vetette a jóslatot és nem tudta miféle cselet eszeljen ki, amivel legyőzhesse a messzeneieket. Végül abban állapodtak meg, hogy megismétlik Odisszeusz cselét: elküldenek száz ifjút Ithoméba, akik mind mint menekültek, mint száműzöttek keressenek ott menedéket, tudják ki a messzeneiek minden tervét és értesítsék róla a spártaiakat. Hogy a 100 férfi menekülését valószínűvé tegyék, száműzést mondtak ki a fejükre és azt mindenütt kihirdették.

A kémek el is jutottak Ithoméba Arisztodemosz elé, aki azonban nyomban visszaküldte valamennyit és azt üzentette küldőiknek: „hogy a spártaiak gonoszságai ugyan újak, de furfangjuk nagyon is régi“.

A spártaiak első kísérlete tehát meghiúsult, hanem azért tovább tanakodtak azon, mit kellene tenniük.

A második tervük az volt, hogy szétrebbentsék a messzeneiek szövetségét és először az árkádoknál próbálkoztak, akik azonban kereken elutasították őket, amire felhagytak ezzel a tervvel és az agolisziakat nem is keresték fel.

Arisztodemosz értesült a spártaiak minden próbálkozásáról és ő is elküldött jóslatért Delfoiba, ahonnan azonban igen homályos, kimagyarázhatatlan jóslatot kapott.

A Fidasz-szobor az olimpiai Zeusz-templomban.

A harcz folyt tovább, de sokáig semmi eredménnyel. A háború huszadik esztendejében Arisztodemosz újra elküldött és megkérdezte a jósdát, hogy a háborúban melyik fél lesz a győztes.

A jósda ekkor olyan választ adott, mely a messzeneiekkal elhitette, hogy a győztesek ők lesznek.

A jóslat így szólt: „Aki a küzdő felek közül előbb állít Zeusz áldozó oltára köré Ithoméban száz áldozó háromlábát, azé lesz a győzelem és a messzenei föld“.

Ithome a messzeneiek birtokában volt, ott csak ők teljesíthetik a jósda szavait, tehát a győzelem is csak az övék lehet. Azonnal hozzá is fogtak a háromlábak készítéséhez, de mert már nem volt annyi pénzük, hogy bronzból csinálhassák, fából készítették.

Valaki Delfoiban meghallotta a messzeneieknek adott jóslatot, hogy abból hasznot húzzon, azonnal Spártába sietett és elárulta a vének tanácsának a jóslatot.

A vének tanácsa hosszasan tanakodott a hír felett, de semmi okosat nem tudott kieszelni, amivel a jóslatot saját hasznára fordíthatta volna.

A legmeddőbb tanácskozás közben jelentkezett Dibalosz közrendű spártai, aki azonban furfangos és ügyes ember volt és megjelentette, mikép akarja a messzeneieknek adott jóslatot a spártaiak javára kihasználni.

Dibalosz hevenyészetten, agyagból száz kicsike háromlábát készített, azt eldugta a tarisznyájába, azután vadásznak öltözött és elindult Ithome felé.

Lakonjában Dibaloszt nem igen ismerték, így még kevésbé a messzenei földön, ahol sikerült a földművelő nép közé vegyülnie és azzal Ithoméba jutnia. Még az éjjel Zeusz oltárához lopózott és körül rakta azt a száz kicsi agyag háromlábbal, azután amily gyorsan csak lehetett, elmentekült és Spárta felé vette útját, hogy ott megjelentse a sikerült ravaszágát.

Másnap reggel, mikor az áldozó ajándékot, a száz kis háromlábát a messzeneiek meglátták, kétségbeejtő rémület fogta el őket, mert azonnal kitalálták, hogy azt a spártaiak állították fel és javukra fordították a jóslatot.

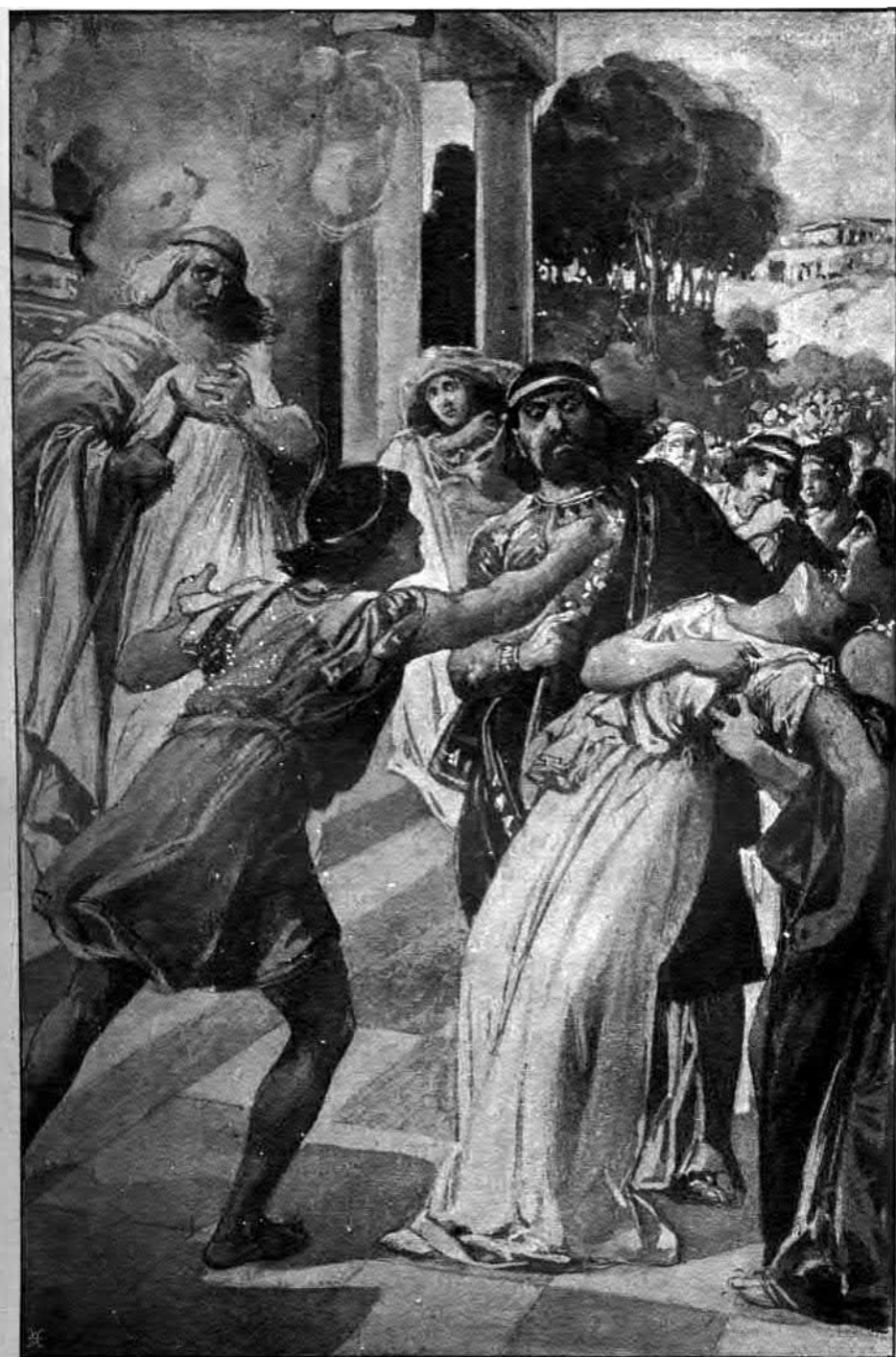
Hasztalan volt Arisztodemosz minden szava, minden vigasztalása, hiába állította fel az időközben elkészült fa-háromlábakat, a messzeneiek lelkét megmérgezte a csüggedés.

Ez a leverő csselfogás még nem volt minden; aggasztó jelenségek támadtak, amit mind rossz jelnek tartottak, amiről azt mondták, hogy az istenek jelzik a közelgő romlást.

Volt a messzeneiek közt születésétől fogva vak jós, aki a száz agyag háromlábacska felállítását után egyszerre megkapta a szemevilágát. Roppant fejfájás gyötörte s utána egyszerre látott.

A másik vészt jósló jelenség Artemisz szobránál történt.

Az istennő bronz szobráról minden ok nélkül egyszerre levált az istennő paizsa és leesett a földre.

Arisztodemosz leszúrja leányát.

Arisztodemosz a vészes jelek láttára nagy áldozatot akart bemutatni Zeusznak; mikor az áldozatra szánt kosokat az oltár felé terelték, az egész falka egyszerre eszeveszett rohanásba indult és egyenesen fejjel neki rontott az oltárnak. A rohanás oly vad volt, hogy a kosok szarva összetört, fejük bezúzódt; az áldozatra szánt állatok ott az oltár alatt azonnal ki-múltak.

A legrettenetesebben hatott a messzeneiekre az a jelenség, amit tábor kutyáin tapasztaltak:

Egyik este valamennyi kutya összefutott egy helyen és ott ugatott, vonított egész éjjel, hajnalban pedig egyszerre valamennyi megindult és megállás nélkül az ellenség táborába futottak.

Arisztodemosz minden jel ellenére is búzditani akarta a messzeneieket, de végre oly megrázkódtató álma volt, mely az ő hitét és bizalmát is teljesen megtörte.

Álmában épen harcza készült és magára öltötte fegyverzetét, az asztalon ott állottak az áldozati állatoknak azok a részei, melyeket, közvetlénüi a harcza indulás előtt akart isteneknek bemutatni. Ép indulni akart, amikor megjelent a leánya, hosszú fekete ruhában; odamutatott a sebhelyére, azután le szórta az asztalról az áldozatra szánt állati részeket, odalépett atyjához, elvette tőle a fegyverzetet, aranyos koszorút tett a fejére és betakarta őt fehér lepellel.

Arisztodemosz felébredt és álmából saját közeli halálát magyarázta ki, mert a messzeneiek az előkelőek homlokát a ravatalon aranyos koszorúval szokás feldíszíteni és fehér köpönyegbe burkolni.

A leverő álom hatása még teljesen fogva tartotta, mikor újabb különös dolgot jelentettek neki.

A jós, aki nem rég hirtelenül kapta meg szemevilágát, ép oly hirtelenül ismét megvakult.

Ekkor értették meg azt a régi jóslatot, amelyet annak idején zavarosnak, érthetetlennek találtak. Ez megfokozta a kétségbeesést, mert a most megértett jóslat romlást jelentett.

Arisztodemosz is elvesztette minden reményét, mind; n bizalmát, vádlóan jutott eszébe véres tette, melyei leányát feláldozta, anélkül, hogy áldozata a messzeneiekre áldást hozott volna.

Belátta, hogy hiába való volt minden igyekezete, csüggedetlen, ernyedetlen buzgalma, melyet Messzeniát megakarta menteni, érezte, hogy a végzet ellene és népe ellen fordult, aczélos erős akaratának minden igyekezete kárba veszett.

Érezte nemzete közlő bukását, de azt nem akarta megérni; elszánt szívvel kiment leánya sírjára, ahol elbúcsúzott az élettől, Messzenia földjétől és azzal a törrel, melyet egykor leányát szúrta le, kioltotta a saját életét is.

Ötöszázötven évvel ezelőtt a Kérből

„Julius” mintákkal, Budapest

Eötvös Zoltán. A Világ Fortynéme, II.

Arisztodemosz halálának híre azután teljesen lesújtotta a messzeneieket, azok is elvesztették minden reményüket, akik még valamennyire bizakodtak.

Akik nem tudtak beletörődni abba a gondolatba, hogy Spárta alattvalói legyenek, azok elhagyták a haza földjét, amelyért annyi ideig oly kitartással küzdtek. A magukat száműzők Árkádiában, Szikionban, Argoszban telepedtek le. Az elszántak, akik inkább a halált választották, mint az önkéntes száműzetést, azok elkeseredett harczot kezdtek a spártai előnyomuló sereggel és hősiek halállal elhullottak; a harmadik rész lerakta a fegyvert, megadta magát és alávetette magát Spárta fennhatóságának, szolgálók lettek a győzedelmes spártaiaknak; mint rabok művelték a földet és termésük felét átadták uraiknak.

A spártaiak elérték céljukat, Messzenia az övék lett.

Mikor Spárta a messzenei földet megnyerte, ugyanakkor veszedelmes belső háború, lázadás fenyegette Spártát. Országot felforgató összeesküvés támadt, mely a hélóták segítségével a spártaiak uralmát akarta megdönteni. Az összeesküvést azonban felfedezték és a fejének, Falanthosznak meg számos hívének el kellett hagynia Spártát.

Az összeesküvőket a „parthéniek“-nek nevezik; ezek a parthéniek és vezérük Falanthosz alapították Tarrent városát.

Az összeesküvés igazi, történelmi okát nem tudjuk; a monda, amely ezeket elmondja, teljesen megbízhatatlan, de mint érdekességet elmondjuk.

A monda így szól:

„Mikor a spártaiak elmentek Messzeniába, megesküdték, hogy addig nem térnek meg a háborúból, amíg Messzenia földjét meg nem hódították; az asszonyok azonban nem elégedtek meg ezzel az elhatározással, legkevésbé akkor, mikor már azt látták, hogy hiábavaló minden erőlködés, talán csak évek múltán győzhetik le az ellenséget és nem akarták férjeiket bizonytalan idők végéig várni, hanem feleségül mentek más férfiakhoz.

Mikor húsz év múltán a háborúnak vége lett, a spártaiak hazatértek, de az otthon talált új nemzedéket nem akarták törvényesnek elismerni; azokat az ifjakat nevezték parthénieknek és megtagadták tőlük az egyenlő-jogú polgárságot.

A parthéniek elégedetlensége azután összeesküvést szított, melybe a hélótákat is bevonta.

Hiakinthosz ünnepén, melyet Amikleában tartottak meg a spártaiak, kellett volna a lázadásnak kitörnie.

Falanthosznak hívták az összeesküvés fejét, akinek a jelt meg kellett adnia. Az összeesküvők abban állapodtak meg, hogy amikor az ünnepség alatt Falanthosz felteszi a fejére a fővegét, akkor az összeesküvők megtámadják a teljes jogú spártaiakat.

A terv azonban kitudódott és az ünnepségen az éforok egyik kürtössel kikiáltatták, hogy: „Falanthosz ne tegye fel a fővegét.“

Az összeesküvők látták, hogy valaki elárulta tervüket, tehát nem is hajtották végre, hanem kivándoroltak és T a r r e n t városát alapították.

Lehet, hogy ebben a mondásban nincs semmi igaz, annyi azonban bizonyos, hogy igen erős lázadó párt volt Spártában, amely mikor kivándorolt, nem szökött, hanem otthagya Spártát, mert óhajtott jogait nem tudta kivívni, de sokkal erősebb volt, semhogy az egyenjogú polgárok elnyomhatták volna őket, vagy elhatározásukban gátolhatták volna.

Messzenia után Argolisz földje ellen indítottak a spártaiak hadjáratot, amely alatt Argoszszal kemény csatákat vívtak. Argosznak akkor nagyra-törő, kitűnő királya volt: Feidon, aki Argoszt ismét felvirágoztatta és eszménye volt, hogy amint ősi időkben Mikéne volt a vezető állam, úgy Argosz ismét az első, legnagyobb hatalmú állam legyen, melynek hatalma az egész Peloponneszusra kiterjedjen.

Az argoszi király becsvágyának azonban útjában állott Spárta, mely különben is gyanús szemmel nézte az argoszi földön uralkodó szellemi felsőbbséget, mely Argosznak tekintélyt adott a Peloponneszuson és az egész görög földön.

Ha Mikénét a dór vándorlás el is söpörte, azért a mikenei műveltséget Argoszból nem irtotta ki és Argosz lett az egész Peloponneszus kereskedelmi középpontja és iparos városa, ahol az egész görög föld számára készültek ipari cikkek,

Spárta féltékeny volt hatalmára és attól tartott, ha a művelődés behatol Spártába, akkor az erőt fog adni a leigázottaknak és a kisebbségben levő spártaiak el fogják veszíteni feltétlen uralmukat.

Argosz királya — Feidon — érezte, hogy Spárta mily ellensége és hogy az is vezető uralkodásra törekszik a Peloponneszuson, tehát minden alkalmat megragadott, hogy a spártaiak hatalmát megnyirbálja. Amikor valami okból harcot kezdhetett a két fél, mindég a legnagyobb elkeseredéssel folytatta.

Feidon király két állam ellen küzdött, két ország hatalmát akarta megtörni: Korinthot és Spártát.

A korintiaiak ellen, azt mondja a hagyomány, igen gonosz csel szőtt. Segítségül kért a korinthosziaktól ezer kitűnő fegyveres ifjat, pedig semmi szüksége nem volt rá; de nem is azért kérte, mintha támogatásukra volna szüksége, hanem az volt a szándéka, hogy megöli mind az ezer hőst, így Korinthosz elveszti legkitűnőbb harcosait és az ő támadásának nem tudnak kellő erővel ellentállani.

A gonosz csel azonban kitudódott és a korinthoszi ifjak megmenekültek a veszedelemből.

A spártaiaknak nagy tekintélyt szerzett egész görög földön az, hogy a spártaiak vezették az olimpiai tornákat. Feidon király magának követelte ezt a jogot, azt állította, hogy ő a Herakles-fiúk utóda és minthogy az

olimpiai játékokat Herakles alapította, tehát az ő utódait illeti meg az ünnepély vezetése.

Ennek a tervnek a keresztülvitelére szövetkezett a pizaiakkal, akiknek a földjén voltaképen Olimpia feküdt; a pizaiak is azt vitatták övék a jog, de az eliziek elragadták azt tőlük és a spártaiakkal közösen bitorolják.

Feidon király szövetkezett tehát a pizaiakkal, megjelent seregével 748-ban Olimpiában, elűzte az elizieket és birtokba vette Olimpiát, az olimpiai tornát, az argolisziak örködték a rend felett, Feidon veze te az ünnepséget és ő osztotta ki a jutalmakat.

Az eliziek ekkor Spártával közös erővel megtámadták Feidon királyt, aki a nagy, közös ellenség ellen nem tudott sikeresen hadakozni és négy év múlva, a legközelebbi olimpiai játékon már ismét az eliziek voltak az urak, mert a szövetséges sereg legyőzte Feidont és a következő olimpiai játékot már a spártaiak rendezték és kihirdették, hogy az előző olimpiai játék érvénytelen, azt az olimpiai jegyzőkönyvbe felvenni nem szabad és azt az olimpiadot elnevezték Anolimpiasz-nak.

Feidon minden csatateri dicsőségén kívül más művelődést előmozdító munkásságot is folytatott, legnagyobb érdeme volt a mértékegység behozatala, ő állapította meg a súly és a hossz mértéket, ami a kisázsiaiakkal való összeköttetésben nagyon fontos volt.

Feidon igazán sok oldalú fejedelem volt, mert a súly- és hossz-mérték egységgel teljesen egyenlő mértéket akart a kisázsiai népekkel. Feidon úgy gondolkozott, hogy ha a kisázsiai kereskedőknek könnyűvé teszi a mérést, szívesebben fognak Argoliszban üzleteket csinálni, ha minden mérésnél ugyanazokat a méréseket használhatják, amikkel otthon mértek.

A sok irányban tevékeny király sok üdvös dolgot honosított meg Argoliszban, azonban mindig harczra készen állott, amikor a spártaiak ellen kellett síkra szállania.

A hős harczban edzett spártai seregek, inig Feidon király ült az argoszi trónon, nem egy véres csatából kerültek mint vesztesek haza. A két állam serege méltó ellenfél volt.

Feidon után fia Lakédász következett a trónon; a fiú azonban legkevésbé sem volt atyjának méltó utóda, az ő idejében tovább folyt spártai-argoliszi háborúban az argolisziak csillaga egyre hanyatlott, úgy hogy az elpuhult Lakédász utódja, Meltász alatt már elvesztette Argosz a Feidonkorabeli hatalmát, tekintélyét, erejét teljesen.

Érdekes harczy részletet mond el Hérodotosz a spártaiak és argosziak közt folyó harczból, melyet Thirea birtokáért folytattak.

Thirea Spárta és Argosz között, a keleti tengerparton feküdt. Thireát már régen magáénak vitatta mind a két fél, amikor egyszer Spárta teljes erővel bevonult és birtokába vette — beszéli Hérodotosz. — Az argosziak az elszakított földért azonnal hadba indultak, de a küzdelem előtt üzenetet

váltottak, amely után a két fél abban állapodott meg, hogy kiválogat 300—300 kitűnő harczost és az döntse el, melyik félé legyen Thirea. Maga a hadsereg mindkét táborból hazatér, hogy még csak ne is láthassa, melyik fél a győztes, nehogy a vesztes fél társait a döntő pillanatban ellenállhatatlan erő arra ösztökélje, hogy a harczba keveredjenek.

A megegyezés után kiválogatták a 300—300 legkiválóbb vitézt, a két hadsereg pedig hazavonult.

A két ottmaradt csapat elszánt hősiességgel csapott össze. A harczban védekezéssel egyik sem törődött; csak támadt, csak ölni akart és így történt, hogy végül, mikor az éj beállott, a két csapatból összesen három harczos maradt életben. Kettő argoszi, egy spártai volt.

A két argoszi győztesnek tartotta magát és a diadalhírt megvinni Argoszba sietett.

A spártai, mikor a két argoszi eltávozott, kifosztotta az argoszi elhullottakat, elszedte fegyverzetüket, saját táborába szállította, odaállott a zsákmány mellé és ott virrasztott egész éjszaka. (L. 341.)

Másnap reggel mindkét fél megjelent, hogy a harcz kimenetelét meglássa, de ekkor új vita támadt. Az argosziak is, a spártaiak is maguknak követelték a diadalt.

Az argosziak azt mondták, hogy az ő harczosaikból ketten maradtak, tehát ők a győztesek. A spártaiak azt vetették ellenük, hogy a két argoszi megfutott, amíg a spártai ott maradt, kifosztotta a halottakat, zsákmányt szerzett, tehát ő volt a győztes és így a spártaiaké a föld.

A heves vitatkozásnak harcz lett a vége. A két sereg teljes erővel harczolt; a szerencse végül a spártaiaknak kedvezett, mert azok kerekedtek felül.

Az argosziakat ez a veszteség roppantul bántotta; a veszteség feletti gyászuk jeléül az argosziak levágták szép hosszú hajukat és megfogadták, hogy sem a férfiak a hajukat megnöveszteni nem fogják, sem a nők aranyékszert nem hordanak mindaddig, amíg Argosz Thireát ismét vissza nem szerezte.

Az a spártai, aki a háromszázból életben maradt, szégyelt Spártába visszatérni és Thireában megölte magát.

Így mondja el az esetet Hérodotosz. Való, hogy erről a győzelemről és az abban elesettekről Spártában minden évben megemlékeztek és emléket kegyeleltel megünnepelték.

Mialatt a spártaiak az argolisziak ellen viseltek háborút, nagyon veszedelmes lázadás készült és tört ki a messzenei földön.

Élt még a régi királyi háznak egyik sarja, aki elvonultan az andanai hegyekben élt; Arisztomenosznak hívták.

Arisztomenosz titokban, lassan előkészítette a messzenei nép feltárna-

A spártai elhordta az ellenség fegyverzetét a spártai oldalra, azután telállott és ott virasztott egész éjszakan.

dását. Már a második nemzedék élt, a szerencsétlenül végződött messzenei még háború óta. Az unokáknak azonban elbeszélték a nagyatyák hősiességét, dicső harczait, Messzene egykori függetlenségét, szabadságát.

Az unokákban felébredt a nemzeti öntudat és lassan elterjedt az egész országban az elszántság, hogy fel fognak kelni az elnyomó spártaiak ellen és visszavívják függetlenségüket.

A nagy felkelést teljesen titokban készítette elő Arisztomenesz, aki követeket küldött Árkádiába, Argoszba és tudakolta, vajjon a két állam hajlandó volna-e általános felkelésnél a messzeneiknek olyan segítséget nyújtani, mint amilyennel nagyatyáikat támogatták az első messzenei háborúban?

A két államban oly nagy volt a gyűlölet Spárta ellen, hogy mindkét részen sokkal nagyobb támogatást ígértek, mint amennyit Arisztomenesz remélt.

Arisztomenesz elültette, elterjesztette a messzeneik közt az ő saját végtelen, lángoló szabadságvágyát és olthatatlan gyűlöletet a spártaiak ellen.

Az ő szelleme lelkesítette az egész országban a messzeneiket, folyt a fegyverkezés, a készülődés, amíg a kitűzött napon általános lett a felkelés.

Csakhamar együtt állott egy helyen, Arisztomenesz vezetése alatt a hősiés és messzenei sereg, amely Derai község mellett a spártai sereggel megütközött.

Abban a csatában a szövetségesek még nem vettek részt; az ütközet eldöntetlen maradt, Arisztomenesz azonban oly hősiességgel harczolt, hogy hősiességét emberfelettinek, csodásnak tartották és megválasztották a messzeneik királyának, mert úgy is Aepitosz sarja volt.

Arisztomenesz nem fogadta el a méltóságot; ekkor megválasztották a messzenei seregek teljes hatalmú fővezérének.

Arisztomeneszről megdöbbenő hírek jártak a spártaiak közt, a hatalmas szabadsághős neve valóban rettegéssel töltötte el a spártaiakat. Nem is volt olyan egyszerű a meglepetés. Arisztomenesz éveken át a hegyekben tartózkodott és csendben, rejtekéből megtudta mozgatni az egész messzenei földet, bele tudta vonni a szomszéd államokat, az ilyen férfi csak kiváló hős és félelmes hadvezető lehet.

Az első ütközet után megtette, hogy a spártaiaktól elvett fegyverzettel, éjjel Spártába ment és Pállasz templomában felakasztotta azt; a paizsra pedig előbb azt írta, hogy azt a fegyvert a csatában legyőzött spártaiaktól elvett zsákmányból áldozza Pallasznak.

A Spártaiak elküldték Delfoibe jóslatért. A jóslat azt felelte, hogy küldjenek tanácsot adó férfiert Athénbe.

A spártaiak követeket küldtek Athénbe, a hol elmondták a jósda szavait és kérték az athénieket, küldjenek nekik olyan férfit; akik tanácsadójuk lehessen.

Az athéniek nem szívesen támogatták a spártaiakat, mert sanda szem-

mel nézték azoknak hatalmát a Peleponnézuson; a jósa parancsának mégis eleget akartak tenni, tehát a Tirtaeosz nevű sánta iskolamestert küldték el a spártaiakhoz.

A spártaiak, mikor a sánta iskolamestert meglátták, felháborodtak, gúnyt láttak az athéniek küldöttjében; ők vezért vártak és sánta, igénytelen embert kaptak.

A sánta emberke azonban csakhamar nagy tekintélyre tett szert; költő volt, aki előbb az előkelők, az államférfiak szűkebb körében jelent meg és ott felolvasta lelkesítő harci dalait.

A spártaiak elragadtatva hallgatták a sánta Tirtaeoszt és rövid idő alatt hire járt egész Lakomában. Ha valahol több polgár sereglett össze és Tirtaeosz arra járt, azonnal harci, lelkesítő dalokat mondott el és egész Spártát lángoló lelkesedéssel, fokozott harczkedvvel töltötte be.

Egy évvel azután, hogy a messzenei felkelők serege a spártaiakkal Derai mellett megütközött, új nagy ütközetre készült a két ellenfél.

A „vadkanemlék“-nél volt a csata, amelyre mindkét fél elhozta szövetségeseit, a spártaiak oldalán a kortihosziak és ázsiai csapatok állott, míg a messzeneieket az arkádiaiak, az elisziek és az argolisziak segítettek

A csata kezdete előtt mindkét fél áldozatot mutatott be az isteneknek és segítségüket kérte. Az áldozó papok mindkét félen buzdították a sereget és fokozták a harci kedvet. Tirtaeosz a spártaiaknál a tartalék seregnél maradt, hogy amikor szükséges lesz, azt elszánt harczra, halálmegvetésre buzdítsa.

A spártaiak királya Anaxandrosz, aki maga is kiváló hős volt, az előkelőket lelkesítette, a spártai nehéz fegyvereseket.

A messzeneiek oldalán Arisztomenesz személye volt a lelkesedés, a harci kedv fokozója.

Arisztomenesz körül nyolczvan ifjú állott, mind a legnagyobb kitüntetésnek tartották, hogy közvetlenül Arisztomenesz mellett harczolhattak.

Az a nyolczvan ifjú elszánt harczos volt és nem csak kész, de képes is arra, hogy ha a fővezér a harcz folyamán akárminő megbízást ad nekik, feladatot szab eléjük, annak meg is tudjanak felelni, azt végre is tudják hajtani.

Arisztomenesz maga úgy állott fel, hogy a spártai királylyal, Anaxandroszszal mérhesse össze erejét.

Anaxandrosz kitűnő hős volt és a spártai hősiességnek dicsőségére való erővel küzdött, de az ellenfél elszántsága nagyobb volt a spártaiakénál, Arisztomenesz csapata fittyet hányt minden sebesülésnek, minden veszedelemnek, csak előre rontott, csak pusztított és osztotta a halálcsapásokat.

Arisztomenesz mindig ott járt a hol a leghesebb és legveszedelmebb volt a viadal és mihelyt egyik helyen végzett, mint a sas csapott a másik veszedelem közé.

Anaxandrosz és csapata nem tudott a messzeneiek vad és elvakult támadása ellen sikeresen küzdeni, a messzeneiek egyre jobban visszazorították őket, amíg végül a spártai derék hadnak királyával együtt menekülni kellett és futásban keresett menekülést.

Arisztomenesz a menekülők után vetette az erre fenntartott könnyű harcosait, de maga is az üldözőkhöz csatlakozott és kegyelem nélkül sújtott le minden utóíért menekülőt.

A spártaiakat ez a veszteség roppantul leverte, elkedvetlenítette, csüggedésükben már feiakarták adni a háborút teljesen, nem akarták többé folytatni. Ekkor kezdődött Tirtaeosz igazi szereplése, lelkesítő dalaival új küzdelemre, kitartásra buzdította a spártaiakat.

Arisztomenesz ezalatt visszatért az ő kedves vidékére Andaniába, ahol a messzenei asszonyok dallal, virággal fogadták, szalagjaikat dobálták feléje.

Arisztomenesz Andaniából elment Delfoiba, ahol jóslatot kért, majd onnan elment Beotiába, ahol Trofoniosz szent barlangjába ereszkedett le és ott meghallgatta Trofoniosz jóslatát.

A jóshelyek után ismét hazatért és azzal a nyolczvan válogatott ifjúval kisebb portyázó csatákat, támadásokat intézett spártai községek ellen.

Farai spártai várost híveivel éjnek idején támadta meg, a községet védő őrséget megsemmisítette, gazdag zsákmányt harácsolt össze és ismét visszaindult Messzeniába.

Anaxandrosz király hírt vett a betörésről és elakarta vágni Arisztomenesz visszavonulásának útját, de Arisztomenesz az ő válogatott csapatával oly hősies támadással tört Anaxandroszra, hogy a spártai sereg ismét csatát veszített és visszavonult. Arisztomenesz ép üldözni akarta a menekülő spártai királyt, amikor hajító dárda sebezte meg és nem üldözheti a menekülőket. Az üldözéssel fel kellett hagynia, de azért gazdag zsákmányát diadalmasan hazavitte Messzeniába.

Mihelyt sebe beheggedt, már új harczokra készült és elhatározta, hogy maga vezet titkos támadást Spárta városa ellen, magában a fővárosban fog oly rémületet kelteni, ami a spártaiakat megbénítsa. Elhatározása után aludni tért; álmában különös látománya volt, megjelent Helena és két bátyja, Kasztor és Pollux. A megjelentek árnya óva intette őt, hogy ne merje szándékát végrehajtani. A jelenség annyira hatott Arisztomeneszre, hogy elvetette tervét, hanem más portyázásokkal nyugtalanította a lakedemonokat.

Arisztomenesz egyedül, pár harczossal indult harci kalandokra. Történt, hogy Kariaiban együtt találta a spártai hajadonokat, amikor Artemisznek áldoztak és a tiszteletére az ünnepi tánczokat lejtették.

Arisztomenesz a lányok közt termett és foglyul ejtette mindegyiket, akinek ruhájáról, viselkedéséről azt sejtette, hogy gazdag, előkelő család leánya.

Kasztor és Pollux meg Helena visszarettentik alinában Arisztómeneszt elhatározásától.

Az elfogott leányokat hazavitte Messzeniába és a határtól nem messze levő községben töltötte a reá sötétedő éjszakát.

A leányokat tágas helyiségben helyezte el; ő maga fáradt volt, aludni akart az éjszaka és a leányok őrizetét néhány harcosára bízta.

Az öröknek azonban az éjszaka eszükbe jutott, hogy kedvüket töltsék a leányokon és reájuk támadtak. A leányok sikoltozására felébredt Arisztomenesz. Azonnal látta, mi történik, a vakmerőekre kiáltott és a leányok védelmére állott. A harcosok nem akartak azonnal engedelmeskedni, úgy hogy Arisztomenesz leütötte a legrakoncztalanabbakat és így a leányoknak semmi bántódásuk nem esett. hi;

A spártai családok mind gazdag váltságdíjakat fizettek leányaikért, ha bántatlanul kapták is őket vissza.

Harmadik esztendeje tartott már a háború, amikor ismét nagy ütközetre került a sor.

A nagy ütközetben a messzeneieknek sok bizalmuk volt, mert Arkádiának minden vidékéről jöttek harcosok, hogy az arkádiai király vezérlete alatt a messzeneieket segítsék he

A spártaiak ekkor a fegyverek ítélő igazságát meghamisították, hősies néphez nem illő gaz fegyverhez nyúltak, hogy a győzelmet maguknak biztosítsák. A spártaiak pénzen megvásárolták az arkádiai királyt meg az arkádiai sereg legfőbbjeit és rábírták őket, hogy a messzeneieknek árulói legyenek, hogy a harcz hevében hagyják azokat cserben.

Az arkádiai király: Arisztokratesz elfogadta az aljas ajánlatot és romlást hozott a messzeneiekre; tervét azonban harcosai előtt titkolta és ravaszul vette őket rá az árulásra.

Már az ütközet előtt mindenképen elriasztotta harcosait; azt mondta, rossz helyen állítják őket fel, a harcz hevében majd elvágják őket a seregtől, sehol sem fognak tudni visszavonulni, a csatában különben sincs bizalma, mert a jósjelek igen rosszak, kedvezőtlenek voltak. Végül meghagyta, hogy amikor ő jelt ad, akkor minden arkádiai meneküljön.

Amikor a spártaiak előnyomultak a messzeneiek derék hada ellen, Arisztokratesz mindjárt a harcz kezdetén jelt adott harcosainak a visszavonulásra, ami által a messzeneiek balszárnya teljesen fedezetlenül maradt; de még ennél is rosszabb volt az, hogy az arkádiaiak a messzeneiek közt vonultak vissza, azoknak a figyelmét a harcztól elterelték.

A messzeneiek ugyanis, mikor az arkádiaiak visszavonulni látták, szóltak hozzájuk, marasztalták, biztatták őket, könyörögtek nekik és maradásra akarták őket bírni; ezalatt nem fordítottak elegendő figyelmet az ellenségre, mely hamarosan körülzárta őket, mert akkor még sem az argoszi, sem a szikioni csapatok nem érkeztek meg. ‘

A spártaiak játszi könnyű győzelmet arattak a körülfogott és bezárt messzeneieken.

Hasztalan volt minden hősiesség. Oly túlnyomó volt az ellenség minden oldalról, hogy az ellen sikeresen küzdeni nem lehetett. Tömérdek harcos esett el.

A messzeneiek annyi embert vesztek el, hogy azzal az összes felszabadító reménységük is elveszett. A messzeneiek már oly erősek, oly hatalmasak voltak, hogy ismét Messzene urainak érezték magukat és ez a rettentő csapás úgy megritkította soraikat, oly tömérdek messzeneit ölt meg, hogy alig maradtak annyian, hogy még fajuk fennmaradásában sem bízhattak.

A roppant mézszárlásból megmenekült messzeneiek Arisztomenesz körül csoportosultak és tőle várták a jövőre vonatkozó utasításokat és terveket.

Arisztomenesz rávette az összegyűlt messzeneieket, hogy adjanak fel minden síkföldi helyet, hagyjanak oda mindent, mert sikeresen úgy sem védelmezhetik vagyoniukat, hanem szedjék össze azt, amit összeszedhetnek és vigyék fel Eira magaslataira; ott beláthatatlan hosszú ideig védelmezhetik magukat, új erőre kaphatnak, segítséget szerezhetnek.

A messzeneiek követték bálványozott fővezérük szavait és Messzenia minden vidékéről Eira magaslataira költöztek, ahol megtelepedtek és gondoskodtak arról, hogy megközelíthetetlenek legyenek.

Mihelyt a spártaiak megtudták, hogy hol vannak a messzeneiek, megszállották körül a vidéket és azt hitték, hamarosan végezni fognak a messzeneikkel; azonban csalatkoztak, mert a messzeneiek Eira magaslatain tizenegy évig védekeztek a spártaiak ostroma ellen.

A messzeneieket Eirán valóban elvágták a világtól, csak Pilosz és Mothóne tengeri városokkal érintkezhetek. Tehát nem volt más választásuk, minthogy rablókalandokra járjanak és zsákmányoljanak. A harcosok kis csapatokra oszlottak és minden csapat külön-külön vállalatra indult és úgy hozott haza eleségét, gabonát, szarvasmarhát, bort, amit ép zsákmányolhatott. Amikor ilyen kalandoknál spártaiakra bukkantak, azokat mindég elfogták és csak váltságdíj ellenében adták ki.

Tömeges, nagy rablásokra különösen aratás után indultak és elszedték a körül elterülő vidék termését. A lakademonok végre átlátták, hogy a szántóföldeket ők valójában a messzeneiek számára művelik, tehát Eira körül nagy területen, még a határon túl — Lakedemonia határszélén — sem művelték a földet.

A sok meg nem művelt föld azonban gabnászükséget okozott és Spártában kitört az inség, ami polgárviszályt támasztott; a földek birtokosai nem akartak abba beleegyezni, hogy földeik parlagon heverjenek. A viszály már végzetessé vált volna, ha Tirtaeosz szava nem csillapítja le a polgárságot és nem bírja rá, hogy belenyugodjék abba, amit a tanács határozott.

Így lett a sánta költő még a hadvezérnél is nagyobb, mert nemcsak

a háborúban a katonákat tudta harczba vinni, de otthon a polgárokra is hatott.

Azalatt a messzenéiek portyázásai tovább folytak; ha a közelben nem zsákmányolhattak, elmentek messzebbre is.

Történt egyszer, hogy Arisztomenosz csapatával Amikle lakoni városig hatolt elő; oly gyors menetben tette meg az utat, hogy estétől még hajnal előtt a városba ért, azt kifosztotta és ép oly gyorsan visszatért, úgy, hogy Spárta semmit sem tehetett ellenük. Ennek a merész kirándulásnak a sikere felbuzdította a messzeneieket és sűrűn megismételték azokat. Ilyen portyázás alkalmával véletlenül egy nagy spártai seregre bukkantak; a spártaiak fél hadereje együtt volt mindkét királya vezérlete alatt. A sereg megtámadta a kis csapatot, különösen Arisztomenesz ellen támadtak nagy erővel. A messzenei hős több sebet kapott már, de még mindég rettenthetetlenül harczolt, amíg nagy kődarab repült a fejéhez, amely oly erősen találta, hogy a hős megszedült, elvesztette eszméletét és a földre bukott. A spártaiak vad dühvel rontottak reá, mindenáron élve akarták elfogni, ami túlnyomó erejüknek sikerült is, sőt azzal tetőzték diadalukat, hogy Arisztomenesz társai közül ötvenet foglyul ejtettek.

A hadi foglyokra, tehát Arisztomeneszre is kimondták a legborzasztóbb halált, hogy ledobják őket a keadászi mélységbe.

A keadászi mélység sziklás, kijárás nélküli hegyszakadás volt, amelyből nem nyílt semmiféle nyílás és körül meredek sziklafalak nyúltak az ég felé. Annak a széléről lökték le a nagy bünösöket. Ez volt a legborzasztóbb halálbüntetés.

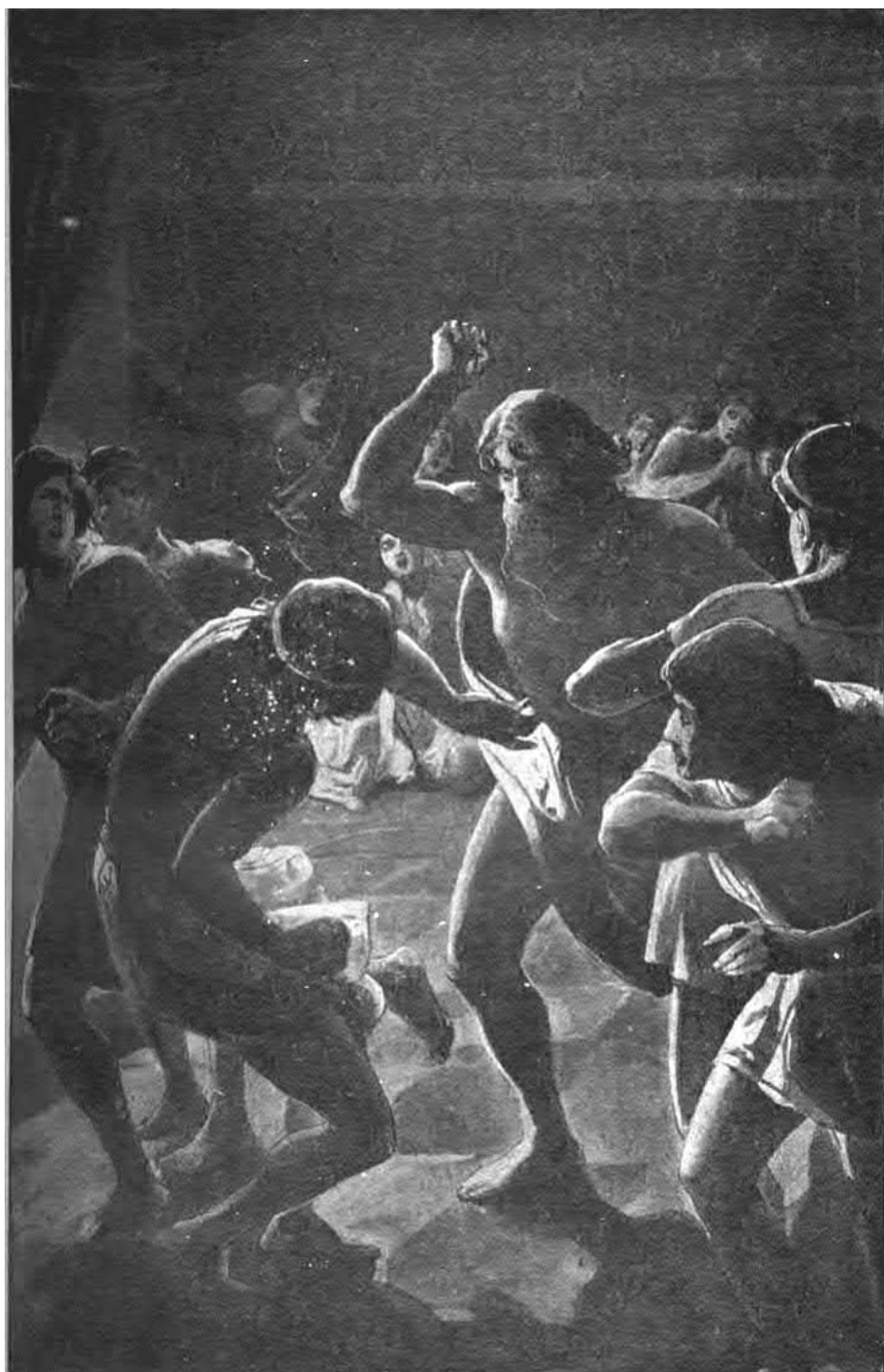
Előbb Arisztomenesz ötven társát lökték le, a vezér volt az utolsó; de csodálatos módon Arisztomenesz nem halt meg; úgy és olyan helyre esett, hol sértetlen maradt.

Mikor lent a mélységben eszméletre tért, belátta, hogy ott halál vár reá. Fejére húzta állatbundából készült vállfedőjét és úgy akarta bevárni elpusztulását.

Harmadnapon, a legnagyobb csendben valami neszt hall, leveti fejéről a bundát és észreveszi, hogy róka futkos a hullák között és szaglászsa azokat. Abban a pillanatban megvillant agyában a gondolat, hogy kell valami útnak lenni a szorosból, melyen az állat bejött és ismét ki fog menni.

Arisztomenesz nyugodtan maradt és várta, vájjon nem jön-e az állat az ő közelébe is. Valóban úgy történt. A róka Arisztomenesz közelébe jött, Arisztomenesz pedig megkapta egyik kezével a farkát, a másikkal a szája elé tartotta a bundát, amikor a róka hátrakapott, hogy Arisztomenesz kezébe harapjon. Ezt többször kellett ismételnie, mert az állat, bár futott, mégis hátra mart.

Arisztomenesz együtt futott a rókával, mely csakugyan elvezette valami nagyon keskeny nyíláshoz.

Arisztoménész megóvjá a fogoly spartai leányokat a katonáktól.

Arisztomenesz eleresztette a rókát, mely azonnal befutott a nyílásba.

A messzenei hős azonnal hozzálátott a szűk kis nyílásnak a kiszélesítéséhez, kiásásához; sikerült is szerencsésen kijutnia és hazatért Eira magaslataira.

A spártaiaknak csakhamar hírűi vitték, hogy Arisztomenesz megmenekült, hogy ismét hívei közt van; n hír hihetetlennek tetszett, de Arisztomenesz már legközelebb maga erősítette meg a csodás hírt.

A korintusiak segéd csapatokat küldtek a spártaiaknak, hogy Eirát bevehessék. A körülzárt ellenfél nem tartották valami veszedelmes ellenségnek és mellőztek minden óvatosságot, kisebb csapatokban meneteltek, táborozásnál az éjjeli őrséget elhanyagolták.

A messzenei kémek ezt tudatták Arisztomeneszszel, aki a jelentést azonnal hasznára fordította; éjnek idején rajt ütött egyik korintusi csapaton, nagy mézszárlást vitt végbe a táborban és megölte a csapat legkiválóbb vezetőit. Ezután az éjjeli támadás után Arisztomenesz elment Ithome-hegyre és ott bemutatta Zeusznak a „százhalál“ áldozatot.

Ös idők óta szokásos, de ritka áldozat volt az, csak annak volt szabad bemutatnia, aki száz ellenséget ölt meg.

Arisztomenesz ezt az áldozatot a korintusiak megtámadása után már másodszor mutatta be sőt később alkalma volt az áldozatot harmadszor is megismételni.

A korintusiak megtámadása után, következett a spártaiak kedves ünnepe a hiakinthia, ezért tizennégy napi fegyverszünetet kötöttek a messzeneikkel és hazavonultak, hogy az ünnepeket otthon megüljék.

A spártaiak zsoldjában voltak azonban krétai íjászok is, akiket az ünnepség nem érdekelt, azzal nem törődtek, hanem Messzeniában portyáztak egészen kis csapatokban. Arisztomenesz bízott a fegyverszünetben és Eirától messzire elkalandozott Messzenia földjén, gyanútlanul járt az utakon; hét krétai íjász lesbe állott és lesből megtámadta az egyedül menő Arisztomeneszt, akit hátulról oly hirtelen lepett meg, hogy mielőtt védekezhetett volna, már megkötözték.

A hét krétai közül kettő azonnal előre sietett, hogy megvigye a jó hírt Spártába, a többi szintén útnak indult Arisztomeneszszel, de este a legközelebbi messzeniai házba mentek és ott töltötték az éjszakát.

Abban a házban csak az özvegy háziasszony és szép fiatal leánya lakott. A leány előző éjjel azt álmodta, hogy farkasok oroszlánt czipeltek a földjükre. A megkötözött oroszlánnak nem voltak karmai, ő, a leány megtalálta az oroszlán karmait, feloldozta köteleikeiből, visszaadta neki a karmait, amire az oroszlán elszabadult, a farkasok után száguldott és szétépte azokat.

Mikor a krétaiak a házba hozták Arisztomeneszt, a leánynak azonna eszébe jutott az álma és arra gondolt, hogy álma bizonyosan intelem volt

Leány átválasztal feloldozta Arisz oménész képeleked.

arra, hogy mit csináljon. Megkérdezte az anyját, hogy ki az a fogoly. Az anyja megmondta a hős nevét, amire a leány elhatározta, hogy megmenti a hőst. A krétai katonákat jól tartotta borral, amíg azok lerészegedtek és elaludtak

A leány, mikor már a katonák mind aludtak, oda lopózott ahoz a katonához, aki legrészegebb volt és elvette a törét, amelylyel azután felvágta Arisztomenesz kötelékeit.

A messzenei hős, mihelyt szabad volt, megragadta a tört és megölte az alvó krétaiakat.

Arisztomenesz azután magával vitte Eira magaslataira a leányt, hogy feleségül adja a fiához Gorgoszhoz. Arisztomenesz fia akkor még csak 18 éves volt, de a leány iránti háláját az atya azzal akarta leróni, hogy fiának már tizenhét éves korában megengedte, hogy megházassodhassék.

Mikor Arisztomenesz először aratott nagy diadalt a spártaiakon, utána mint tudjuk, Delfoiban volt jóslatért. Az a jóslat annak idején azt mondta: hogy az istenek csak addig őrzik, védelmezik a messzeneieket, amíg kis bakkecske nem iszik Neda kanyargó partjain.

Azóta a messzeneiek nagy gonddal örködtek, hogy kecskenyáját ne tereljenek a Nédához, nehogy valamely kis bak oda fusson a partjához és vizet igyék. A jóslat azonban kétértelmű volt és nem bakkecskére, az állatra vonatkozott, hanem a vad fügefára.

Nőtt a Néda partján sok füge fa, melyet a görög föld többi lakói „téli fügének“ a messzeneiek azonban „bakkecskének“ neveztek.

Egyike az ilyen fügefának nem nőtt szép sudárfául égnek, hanem nyomorék volt és a part felé hajlott, amíg végre lombja leért a vízbe.

Theoklosz a messzenei jós meglátta ezt, felkereste Arisztomeneszt és megmutatta neki a vízrehajló fügefát és azt magyarázta Arisztomenesznek, hogy Pithia ezt a fát értette a bakkecske alatt és így elérkezett a messzeneiek pusztulásának ideje.

Arisztomenesz belátta ugyan a jós szavainak igazságát, mégis megakart tenni mindent, amivel nemzetének elpusztulását megakadályozhatja.

Volt a messzeneieknek szent ereklyéjük, melyről még az ősidőben azt jósták, hogy amíg azt az ereklyét el nem vesztik, addig Messzenia, ha el is bukik, újra fog támadni

Arisztomenesz tudott erről a jóslatról, azt is tudta, hol van a szent ereklye, tehát a legnagyobb titokban elvitte Ithome hegyére és ott elhagyott rejtek helyen elásta, hogy lakomái ember azt soha meg ne találhassa.

A messzeneiek pusztulása azonban közeledett és bekövetkezését, rút, gyalázatos házasságtörés, asszonyi hűtlenség okozta.

Az Eira közelében elterülő vidékre spártaiak, lakedomonok már régóta nem jártak. Egyedül Emperámosznak, az előkelő spártainak a csordása járt arra marhacsordájával.

A csordás gyakran terelte, csordáját a Néda partjára és elkerült egyik major mellé is, ahol egyik, messzenei harcosnak a felesége lakott. A harcos a majoron élt, de feljárt az Eira hegyre őrésre, mert az őrtállást a messzeneiek közt Arisztomenesz teljesen egyenlően osztotta fel.

A csordás gyakran látta a messzenei harcos szép feleségét és amikor egyszer a major előtt találkozott vele, megszólította, később ajándékokkal kedveskedett neki, amíg végül meghódította az asszonyt és kedvese lett.

Emperámosz csordása ezentúl mindig megvigyázta, mikor megy a messzenei harcos őrésre Eira hegyére, az este azután bekopogtatott a csordás a szép asszonynál.

Az örök sohasem merték helyüket elhagyni, mert Arisztomenesz minden őrállomást felkeresett és ellenőrizte, hogy mindenki rendesen a helyén van-e.

A hűtlen szép asszony férje egyik este ismét őrésre indult, de alig borult az éj sötétje a vidékre, amikor rettenetes zivatar támadt és csak úgy omlott az eső a felhőkből; ugyanakkor Arisztomenesz kis csapatral elhagyta Eirát, mert egyik barátja, kefaloniai kereskedő, aki mindenféle szállítmányt hozott Eirába, útközben spártaiak kezébe esett, Arisztomenesz azonban a spártaiak után sietett és nem csak barátját szabadította meg, hanem visszaszerezte az egész szállítmányt.

Míg ez történt, azalatt zuhogott a rettenetes zivatar és a messzenei örök elhagyták helyüket. Egyrészt úgy gondolkodtak, hogy ebben az isten ítéletnek beillő időben a spártaiak úgy sem fognak támadást intézni Eira ellen, másrészt tudták, hogy Arisztomenesz nincs otthon, tehát nem ellenőrzi őket. Az örök bizony egyik a másik után elhagyták a helyüket és így tett a szép asszony férje is és haza ment.

Mikor az asszony észrevette, hogy férje hazajött, hirtelen elrejtette a csordást és szokatlan, túlzó kedvességgel fogadta férjét.

A férj nem is sejtette felesége hűtlenségét; egészen nyíltan, őszintén elmondta az asszonynak, hogy ebben a rettenetes időben ő is, meg a többi is elhagyta őrhelyét.

A csordás, amint ezt hallotta, hamarosan elosont ,és minden erejéből a spártai ostromló táborba sietett.

A spártai királyok nem voltak a táborban, az ostromló sereg parancsnokságát akkor éppen Emperámoszra bízták.

A csordást azonnal Emperámosz elé vezették, aki előtt mindent bevalólt és elmondta, hogy kitűnő alkalom volna Eira megtámadására.

A sereg azonnal elindult. Igen nehéz útja volt, mert a koromsötét éjszakában nem láttak semmit. Valahogy mégis eljutottak a Eirán épült fellegházhoz és megkezdték a falak megmászását.

A messzeneiek hamarosan észrevették micsoda veszedelem zúdult rájuk; mindenki azonnal fegyvert ragadt, de a veszedelmet oly nagy

látta, hogy a rendes fegyverkezésre nem szánhatott időt, hanem amit hirtelen felkaphatott, azzal indult Eirának, az utolsó darab független földnek a védelmezésére.

A támadókra leelőször Gorgosz, Arisztomenesznak a fia és Mantiklosz, Theoklosz jósnak a fia csapott le.

Ekkor már Arisztomenesz is fent volt már Eirában és mindjárt tudta, hogy elérkezett Messzenia utolsó órája; erre gondolt Theoklosz is, de egyikük sem szólt senkinek. A jóslat beteljesülését mindenki előtt eltitkolták, sőt minden erejükből buzdították a meglepett messzeneieket.

Folytonos harcban múlt el az éjszaka; mikor megvirradt és az emberek megismerhették egymást, Theoklosz és Arisztomenesz összeszedték csapatokba a harcosokat, hogy végső elszánt küzdelembe vigyék őket és talán elűzzék az ellenséget.

A harci kedv emelkedett volt és még fokozta az, hogy az asszonyok is résztvettek a harcban, ők is segítettek, hogy az utolsó darab messzenei földet megmenthessék.

Az asszonyok hősiessége roppantul fokozta a férfiak elszántságát kitarását, de az elemek is a messzeneiek ellen fordultak. A zivatar még jobban öntötte a vizet, a villámok szakadatlanul követték egymást és szüntelen dörgött az ég. A messzeneiek ezt rossz jelnek tartották és bizalmuk csüggedt, míg a spártaiak jó jelt láttak az égi háborúban és gyarapodó bizalommal folytatták az ostromot.

Hekász — a spártai jós — látta, hogy a fellegvár ostromában nem vehet részt az egész ostromló sereg, csak mindég néhány csapat, ekkor azt ajánlotta, hogy az ostromlóknak az a része, amelyik az ostrom-küzdelemben úgy sem vehetnek részt, az menjen vissza a táborba, ott pihenjen, egyék, igyék és csapatonként váltsa fel a küzdőket, így folyton újult erővel folytathatják az ostromot.

Tanácsát követték. A felesleges csapatok a táborba vonultak és folyton felváltották a küzdőket; ez ellen a védők nagy hátrányban voltak, mert mindnyájuknak a falakon kellett lenniük, mindnyájuknak harcolniuk kellett és az egész nap és egész éjjel tartó harcban egyre jobban kimerültek; sokan voltak, akik nem az ellenség csapása, hanem a kimerültség miatt rogytak össze.

Theoklosz — a messzenei jós — ekkor Arisztomeneszhöz lépett és felszólította; hogy hagyja abba a meddő küzdelmet, jusson eszébe a jóslat és mentse meg legalább a megmaradt maroknyi nép életét.

Mikor ezt elmondta, elszántan odarohant, ahol legjavában dültaharcz; kereste a halált, tehát félelmes volt támadása, halálos volt minden csapása, amíg halálos vágás érte őt is és meghalt a harc közepén.

Arisztomenesz ekkor mindenkit visszaszólított a harczból, csak ép azokat hagyta, akik nagyon is elkeseredett tusában voltak és akiket a

harci szenvedély teljesen elragadott. A visszaszólitottaknak fel kellett állniuk menetbe, melyben két oldalt a férfiak között állottak az asszonyok és a gyermekek. Ariszloménesz megparancsolta, hogy kövessék őt oda, ahol számukra kiutat fog nyitni. A menet végére Gorgoszt és Mantikloszt állította.

Arisztomenesz a menet élére állott és úgy vezette azt előre; az ellenségnek jelekkel adta tudtára, hogy szabad elvonulást óhajt, mert feladta a küzdelmet.

Emperámosz és a spártai vezérek készségesen meg is engedték azt, mert veszedelmes dolognak tartották, hogy a kétségbeesésükben már az őrjöngésig elvadult messzeneieket még jobban ingereljék. A főparancsnok szándékát Hekász jósnak a tanácsa is támogatta és így Arisztomenesz bántatlanul vonult el összes híveivel.

Mikor Árkádiában hire járt, hogy Eira elesett, az árkádok lázongtak és követelték, hogy királyuk vezesse őket Messzeniába, hogy a messzeneieket megmentsék vagy velük meghaljanak.

Az arkádiaiak királya: Arisztokrátesz — akit a spártaiak megvesztegettek — nem akarta alattvalóinak ezen kívánságát teljesíteni és ezért azt mondta, hogy egyetlen messzenei sem él, az utolsó emberig mind elestek, meghaltak.

Az arkádiaiak azonban hamarosan értesültek arról, hogy a messzeneiek élnek még és hogy egész nagy menet közeledik a határ felé. A lakosság erre a maga erejéből és maga jószántából sietett az elvonulók segítségére. Élelmet és ruhákat készítettek elő a számukra és néhány előkelőt eléjük küldtek, hogy azok vezessék a messzeneieket, legyenek az útmutatóik.

Amikor a menet a határhoz érkezett, vendégszeretettel, barátsággal fogadták őket; amiben csak segítségükre lehettek, segítettek nekik, sőt az arkádiaiak saját városaikban akarták őket letelepíteni; sőt mindennél fényesebben hirdette nemes rokonézelmeiket az, hogy hajlandók voltak országukat a messzeneiek kedvéért újra felosztatni.

Arisztomenesz azonban igen merész tervet gondolt ki és mihelyt a menet kipihente fáradalmát, el is mondta, de előbb megkérdezte a férfiakat, vajjon hajlandók volnának a hazájukért veendő bosszúban a halálba menni.

Hívei egyhangúlag igennel feleltek; amire ő elmondta nyíltan, mindenki előtt a tervét, amely abban állott, hogy még az este elindulnak és megtámadják Spártát, amelyben most úgyis alig lesz harezos, mert mindenik Messzeniába sietett, hogy az ő vagyonúkon osztozzék. Ha ők elfoglalhatják Spártát és azt csak kis ideig is birtokukban tarthatják, akkor a spártaiak saját városukért vissza fogják adni a messzeneiek birtokát.

A terv nagyon tetszett, sőt az arkádiaiak közül háromszáz harezos jelentkezett, hogy kész résztvenni a vállalkozásban.

Arisztomenesz terve szerint még az este el kellett volna indulniuk, de az elindulás előtt bemutatott áldozatokból a jósök az napra nem olvastak ki kedvező jeleket, az elindulást tehát a következő napra halasztották. Hanem másnap, mikor indulni akartak, értesültek, hogy a spártaiak már tudják a tervüket; nem sokáig tartott és megtudták azt is, hogy az áruló Arisztokrátesz volt.

Arisztokrátesz az előző napon, mikor Arisztomenesz tervét halottá, azonnal leírta a messzenei hős tervét és igen megbízhatónak tartott emberével elküldte az áruló-levelet a spártai királynak: Anaxandrosznak.

A spártai válaszolt a levélre és választát a szolgálával küldt vissza, az úton azonban a szolgát elfogta öt férfi, aki Arisztokrátesznek már régen haragosa volt; mind az öt már régen gyanakodott, gyanúba fogta Arisztokráteszt.

Az elfogott szolgától elvették a spártai király levelét és abból megtudták Arisztokrátesz árulásait.

Az öt férfi a szolgát meg a levelet az arkádiaiak elé vitte, a nép előtt felmutatta és felolvasta

A levélben a spártai király köszönetét mond a legutolsó szolgálattért, egyben megemlékszik a nagy-árok mellett vívott harcban tett nagy szolgálatról. A levél tehát nemcsak a mostani árulást fedezte fel, de azt is amikor seregével cserben hagyta a messzeneieket.

Alig olvasták és mutatták fel a levelet, az arkádiaiak azonnal köveket ragadtak, azokat királyukhoz, Arisztokráteszhez hajították és ott nyomban megkövezték.

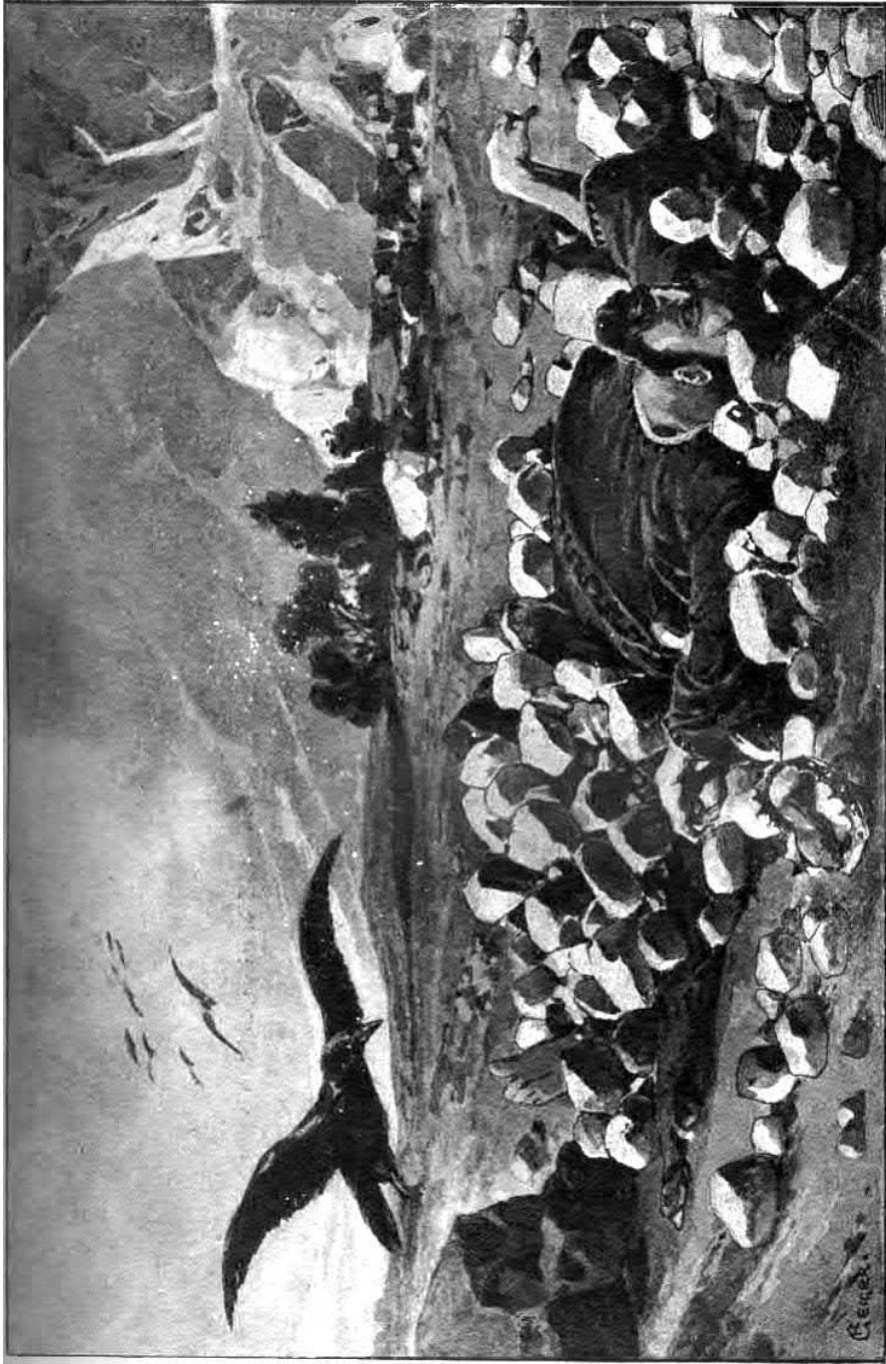
Arkádiaiak biztatták a messzeneieket, hogy ragadjanak fel ők is köveket, hisz ellenük vétkezett az áruló király. A messzeneiek tétován néztek Arisztomeneszre, de az csak lesütött szemmel állott és könnyezett. A hatalmas Arisztomenesz, a harcok rettegett hőse: könnyezett.

Az arkádiaiak azonban maguk is megkövezték az áruló királyt és azután ott hagyták az úton temetetlenül a holttestet a varjuk és egyéb döggeresők eledeléül.

A messzeneiek további sorsáról Arisztomenesz fia Gorgosz és annak barátja Mantiklosz gondoskodtak. Elhatározták, hogy kivándorolnak és új hazát keresnek, először elmennek Kilénébe, az eliszi kikötő városba és ott hajóra szállanak.

Arisztomenesz kijelentette, hogy ő a kivándorlókat nem vezetheti, mert ő ott marad, ő nem szűnik meg, amíg csak él, a spártaiak nyugalmát zavarni és neki szilárd meggyőződése, hogy ő még Spártára sok bajt és szerencsétlenséget fog zúdítani.

Gorgosznak az volt a terve, hogy a messzeneiek telepedjenek le a parthoz nem messze fekvő szigeten, melyen a lakoniai partokat állandó rettegésben tarthassák.

A megkövült Arisztokrátész, az áruló király.

Mantiklosz pedig azt mondta, hogy a messzeneiek egyszer s mindenkorra mondjanak le arról a reményről, hogy hazájuk földjét még visszaszerezhetik és keressenek állandó új hazát Szardínia szigetén.

Nemsokára követség is érkezett a messzeneiekhez Anaxialosztól, aki őket Itáliába hívta; ahova még Arisztodemosz halála után költözött az atyja.

A messzeneiek a telet ott töltötték a Killéneben és tavasszal azután átvitorláztak Itáliába.

Eira elfoglalásával véget ért a második messzenei háború is, amely után a spártaiak ismét teljesen urai lettek a messzenei földnek.

A hagyomány, melynek nyomán elbeszéltek a háborút, azzal fejezi be a hős Arisztomenesz történetét, hogy az férjhez adja a leányait, egyiket a róduszi király vette feleségül, Arisztomenesz meg elkísérte leányát Rhodosz szigetre, onnan Szardeszbé készült, ahonnan Egbatánába szándékozott utazni, de mielőtt elindulhatott volna, beteg lett és meghalt, anélkül, hogy a spártaiak ellen bár mit is tehetett volna, hogy féktelen bosszúvágyát kielégíthette volna, ... a rettegett ellenség Spártának nem ártott többé.

Az Itáliába költözött messzeneieket Anaxialosz átvitte a tengeren Szicília szigetére, ott letelepítette őket és az új városnak régi hazájuk emlékére Menzena nevet adtak, amelyet a város még mai napig is visel.

A spártaiak Messzene földjét felosztották; ahol még messzenei lakost találtak, azt mind a szolga heloták rendjébe osztották be.

Később még egyszer dolguk akadt a spártaiaknak a messzeneiek felkelésével. A helota rendbe lealázott messzeneiek alkalmasnak tartott időben összeállottak, felvonultak Ithome hegyére és onnan ellent állottak a spártaiaknak, akik idegen állam segítségét kérték az Ithome hegyén összegyűlt messzeneiek ellen. Segítségül meghívták az athéni Kimont is, de azután megbántották a: athénieket, amire azok Argoszszal szövetségbe léptek az Ithome hegyén levőekkel érintkeztek és felajánlották nekik, ha Ithomet odahagyják, Naupaktosz városát, melyet az athéniak a lakoniaiaktól vettek el.

Ithome hegyéről könnyen elvonulhattak, de a spártaiak nem is merték őket megtámadni, mert a delfoi jósa súlyos büntetéssel fenyegette a spártaiakat, ha az elvonulókat bántalmazták.

Az Ithome hegyén összegyűlt messzeneiek tehát békén távozhattak és elhagyták a Peloponnézust.

Naupaktoszt ajándékkul kaptak az athéniektől, de vágyuk volt, hogy valami földet maguk is, saját erejükből hódítsanak hozzá.

Arkánániában az oiniadoknak igen áldásos termő földjük volt; azzal a néppel az athéniak folyton harczban éltek; a messzeneiek hadba vonultak az oiniadok ellen, akiket előbb nyílt csatában vertek meg, később pedig városukat vették be, de a lakosoknak szabad elvonulást biztosítottak.

A messzeneiek újból erősödtek, gazdagodtak és lelküket ismét eltöltötte a vágy, hogy a spártaiakon bosszút álljanak.

A népben élő gyűlöletnek szabad folyást adhattak akkor, amikor Spárta és Athén közt tört ki a háború, melyben a messzeneiek szívvel, lélekkel teljes odaadással küzdöttek az athéniak oldalán, a spártaiak elleni gyűlöletük olthatatlan volt és élt a késő unokákban is.

A második messzenei háború befejezésével Spárta katonai elsősége a Peloponnézusson egyre erősödött és annak a tudatában hódításaikat azontúl tovább is kiakarták terjeszteni.

Az arkádiai nép mindig Messzenével tartott, tehát nyílt ellensége volt Spártának, amely Messzenia után Árkádiára vetette szemét, de azzal nem volt oly könnyű és szerencsés dolga. Hogy Árkádiát minél jobban körül-foghassák, könnyebben hozzáférhessenek előbb az Árkádia és Spárta közti területeket akarták hatalmuk alá hajtani.

Első sorban Tegea volt a Spártai terjeszkedés útjában, tehát előbb Tegeát támadták meg.

A Tegea ellen vezetett hadjáratról érdekes mondái történetet mond el Homérosz.

A spártaiak, akik első sorban Árkádiát akarták meghódítani, Delfoiban jóslatot kértek Árkádiáról. Pithia azonban azt válaszolta:

„Árkádiát kéred, nagyot kérsz, azt nem adom, Árkádiában nagyon sok makkot evő ember van és ez gátat vet eléd; de ne higy irigyeidnek, neked adom Tegeát, lábad tánczol rajt s úgy tapossa és a szép, gazdag síknak hosszát mérd meg kötelekkel.“

Mikor a spártaiak ezt a jóslatot meghallották, azonnal felhagytak az arkádiaiak ellen való harczzal és elindultak Tegea ellen; minden ember bilincseket vitt magával, mert szentül bíztak a csalfa jóslatban, hogy Tegeát leigázzák.

Elbizakodottsággal indultak az ütközetbe, melynek heves küzdelme nagy csalódást hozott a spártaiakra; a csatát elvesztették, a tegeaiak diadalmaszkodtak és akit a spártaiak közül elfogtak, azt a magával hozott bilincsekkel kötözték meg, majd a földjeiket műveltették velük és kötelekkel fel-mérették velük azt.

Azokat a köteleket Tegeában évszázadokon át őrizték, ott függtek Tegeában az Athéné templomában és mint Hérodotosz mondja, ő még látta azokat.

A spártaiak azért még nem mondtak le arról, hogy Tegeát hatalmuk alá hajtsák és a következő két király alatt: Anaxandridesz és Ariszton alatt újra jóslatot kértek Delfoiban, megkérdezték, mivel engesztelhetik ki az istent és hogyan győzhetnék le a tegeaiakat.

Ennek a történetét is Hérodotosz mondja el és ezt még érdekesebben adja elő, mint az első hadjáratot.

Pithia azt a jóslatot adta, ha megtalálják Oreszesz csontjait és azt elviszik, akkor legyőzhetik a tegeaiakat.

A spártaiak sokáig keresték Oresztesz sírját, de hasztalan volt minden kutatásuk, nem tudták megtalálni, végre ismét Delfoiba mentek és megkérdezték a jósdát, hogy merre keressék, a sirt.

Pithia jóslata így szólt:

„Az arkádiai sík földön van a hely Tegeában; ahol két szél fuj, két, nagy kényszer alatt, ahol ütésre vissza-ütés felel, és vész ül a vészen, ott borul az életadó föld Agamemnon fiára; hozd el azt onnan és szolgád lesz Tegea népe.

A jóslat azonban nem adott semmi olyan biztos útmutatást, melynek nyomán elindulhattak volna és a spártaiak megint csak vaktába keresgéltek. Végre Likhesz, a spártaiak egyik jóltevője akadt reá a sírra véletlenül.

Jóltevőknek nevezték az olyan spártai polgárokat, akik, mint legidősebbek, kiléptek a harcosok rendjéből — ilyen évente öt volt — és kilépésük esztendejében egész évben Spárta érdekében folyton utaztak, követségekben jártak.

Likhesz épen ilyen tisztségben járt, amikor Tegeában véletlenül, de azért mégis a jóslat jó értelmezése folytán reá akadt a sokat keresett csontokra.

Akkortájt szabadon közlekedhettek Tegeában, ahol Likhesz egyszer kovácműhelyben járt és ott a kovács munkáját nézte. Mikor a kovács látta, hogy Likhesz milyen érdeklődéssel, szinte csodálkozással figyeli a munkáját, így szólt:

— Lakoniai barátom, akkor néztél volna csak nagyot, ha azt láttad volna, amit nemrég én láttam. Kutat akartam ásni az udvaromban és amint lefelé haladok a munkában, hétrőf hosszú koporsóra akadtam. Nem akartam hinni, hogy nagyobb emberek is voltak valaha a világon, mint a mostaniak, kinyitottam a koporsót és megmértem a benne levő holttestet, azt épen olyan nagyinak találtam, mint a koporsót, melyet újra becsuktam, visszattetem helyére és betemettem a gödröt földdel.

Li hesznek az jutott eszébe, nem volt-e az Oresztesz holtteste és gondolkozni kezdett a jóslat felett és csakugyan teljesen rátudta magyarázni a helyre.

Likhesz így gondolkozott:

A kovács két fújtatójából kétféle szél jön és pedig nagy kényszer alatt, a fújtató kényszerítő ereje alatt, a kalapácsban és az üllőben megtalálta az ütést és a visszaütést, a kovácsolt vasban, pedig a veszedelmen ülő veszedelmet látta, mert úgy magyarázta, hogy a vasat az ember veszedelmére fedezték fel.

Mikor okoskodása teljesen kielégítette a jóslat szavait, azonnal haza sietett Spártába és ott elmondta az egész dolgot, de senki sem adott szavainak hitelt; hazugnak tartották és száműzték.

A póruljárt Likhesz erre visszament a kovácshoz és elpanaszolta baját

Ithome-hegy, aitol Arisztonesz alatt védék magukat a messzeniek.

és bérbe akarta tőle venni udvarát, a kovács eleinte ellenkezett, de később mégis beleegyezett.

Likhesz ekkor felásta a sírt, összeszedte a csontokat és elszállította azokat Spártába.

A csontok csakugyan szerencsét hoztak a spártaiaknak, mert azontal fegyvereik győzedelmesek voltak.

Idáig tart Hérodotosz elbeszélése.

A spártaiak a tegeaiak ellen később csakugyan sikeresen harcoltak, de nem tudták őket leigázni, hanem szövetséget kötöttek velük és a tegeaiaknak azontúl Spárta harci vállalataiban részt kellett venniük.

A tegeai szövetség egyszerre más gondolatokat ébresztett a spártai királyokban és tanácsban.

A spártaiak látták, hogy még a náluk sokkal kisebb Tegea is sikeresen ellent tudott állani erejüknek, mert hazája védelmében minden nép fokozott, elszánt harczra kész. Mikor a tegeai szövetséget megkötötték, látták, hogy hatalmuk meggyarapodott anélkül, hogy Tegea leigázott állam lett volna, sőt, ha megfosztották volna függetlenségétől, akkor bizonyosan veszedelmes ellenségük volna, melynek felkelésétől folyton tarthattak volna. A tanács elhatározta tehát, hogy Spárta nem arra fog ezután törekedni, hogy a Peleponnezuson levő államokat leigázza, hanem szövetségeseivé tegye, így azután Spárta hatalma igazán nagy lehet, mert hisz a szövetséges államok közt a vezető állam ő lesz és a szövetségesek a spártaiak érdekeit fogják szolgálni.

A spártaiak terve sikerült is, bár az iszthmoszi hatalom, Argosz minden áron megakart akadályozni Spárta hatalmának terjedését, végül azonban az iszthmoszi államok is csatlakoztak a szövetséghez; az illető államok előkelői óhajtották, mert Spártában valóban a főurak uralma kormányozta az államot, a királyok nem lehettek az állam zsarnokai, tehát az iszthmoszi államok is kívánatosnak tartották a spártai alkotmányt, ami azonban csak úgy volt lehetséges, hogy az államban az előkelők megbuktatták a tirannus uralmat s azután Spártához csatlakoztak.

Az önkényuralkodók, a tirannusok bármily jó fejedelmek voltak is, mégis csak uruk, parancsolójuk voltak a népnek, az uraknak. A tirannus mindég messzebb állott a néptől, mint a fő úr és kis államnak a kifejlődésében, amelyekben a polgárok erejének a gyarapodása volt az államra fontos a tirannusok uralma hamar véget ért, de bukásutcat Spárta is siettetett, mert küzdött ellenük.

A spártai eforok kezében levő hatalom csábította a kis államok főurait és ez segítette elő Spárta érdekeit, ezek révén sikerült neki a peloponnezusi szövetséget kialakítania.

Argosz a végkimerülésig harcolt az egyre erősödő Spárta ellen, de hiábavaló volt küzdelme, szövetségesei elhagyták és azok közül a legerő-

sebbek a spártai szövetséghez csatlakoztak, végre elbukott Argosz is, nem volt többé egyetlen állam sem, mely útját állhatta volna annak, hogy Spárta nem csak a Peloponneszuson legyen első hatalom, de első helyet, vezető szerepet játszott az egész görög földön.

A szigorú törvények, azoknak szoros megtartása, szívós, kitartó, erős néppé tette a spártait és ha a messzeneri föld ellen vívott háborúban nem volt rokonszenves tetteik rugója, és csak országrabló harcias népek tekintették, mihelyt csak felsőbbségéért küzdött és a népek földjét elvenni nem akarta, ereje megsokszorosodott és ellenálhatatlan nagyhatalommá lett.

Tirtaeosz.

Dionizosz-ünnepség.

AZ ISZTHMOSZI ÁLLAMOK

Az Iszthmosz* alatt a görögök azt a földszorost, földdarabot értették amely a görög szárazföldet összekötötte a Peloponnézussal. Az Iszthmosznak mai legkeskenyebb része hat és harmad kilométer.

— Az Iszthmosz tekintélyes állama: Korinthosz volt akkor a dór államok első kereskedő és iparos állama. Maga Korinthosz városa kitűnő tengeri kikötővel dicsekedett, ahonnan a keletről érkező árukat nyugatra indították.

Görögország keleti partjairól, a szigetekről, Kisázsziából hajón Itáliába szállított árukat nem vitték hajón a Peloponneszus körül, mert az út veszedelmes volt, hanem hajón elszállították az Iszthmonhoz, ott kocsíúton átvitték az árukat Korinthoszba, ahonnan a hajók azután átvitték az Adriai-tengerbe, Itáliába.

Az iszthmoszi átszállító-úton néha még kisebb hajókat is átvittek a korinthoszi kikötőbe.

* I s z t h m o s z mint szó is földszorost jelent.

Korinthosz azonban nemcsak a tengeri kereskedelemnek az ura volt hanem a szárazföldié is; Korinthosz volt a közvetítő kereskedő Hellász és Peleponnezus közt.

Úgy nyolczadfélszáz évvel K. e. megszűnt Korinthoszban is a királyság és helyét a főurak, az oligarkák uralma váltotta fel De nem általánosan az urak uralma az, hanem egyetlen összetartó csoportnak az uralkodása volt; azt a csoportot bakhiádoknak nevezték. Azoknak a családjából származott addig a király.

A bakhiádok minden évben más elnököt (pritanisz) választottak maguk közt és az döntött a bakhiádok tanácskozásaiban, ő reá bízták az uralkodás végrehajtó tisztségét.

Ez a „főurak uralma“ azonban minden rendnél ellenszenves volt, mert nemcsak a nép és polgárság ellen viselte hatalmát ridegen és érezte azt szigorúan, de a csoport kötelékébe nem tartozó összes többi előkelőkkel szemben épen úgy viselkedtek, mint a polgárokkal és a néppel szemben.

A bakhiádok uralma nem volt egyéb, mint a hatalomnak önző czelokra való kihasználása. Az urak magukhoz ragadtak minden jövedelmező vállalkozást, a polgárokat zsarolták, a koncz, a gazdag jövedelem volt minden céljuk, hogy kényelmes, dözslő, tobzódó életet folytathassanak.

Haszonért a legnagyobb kegyetlenkedésre, zsarolásra készek voltak, de nemcsak a polgárság anyagi érdekeit károsították, hanem családi boldogságukba is durván, erőszakosan belegázoltak, ami azután teljesen gyűlölté tette őket a nép, de különösen a polgárság előtt.

A polgárságban egyre erősödött az elhatározás, hogy szembe fognak szállani a bakhiádok hatalmával; csak kedvező alkalomra vártak, amit külső esemény meg is hozott.

A korinthosziak kereskedelmük fellendítésére Korkira szigetén — a mai Korfu — gyarmatot alapított. A korinthoszi gyarmat igen szorgalmas, buzgó lakosokból állott és hamar emelkedett tekintélyben, gazdaságban, erőben, hatalomban. Tengeri kereskedelme egyre messzebb terjedt. A korkirai hajós igen merész tengerész volt.

Korinthosz féltékeny szemmel nézte Korkira hatalmának növekedését és minden áron biztosítani akarta felette fennhatóságát, Korkira pedig nagy lelkesedéssel védelmezte függetlenségét; végül is háború döntött.

Korinthosz és Korkira mint tengeri hatalmak mérték össze erejüket és hajóhaddal indultak egymás ellen.

A történelem feljegyzései szerint ez a háború volt az első görög tengeri háború, ekkor vívták az első tengeri ütközetet, melyben Korkira vitézül megállotta a helyét.

A fiatal gyarmat nem verte le az anyaváros hatalmát, de támadását visszaverte, tehát mégis győztes volt.

Korinthoszra határozott vereség volt, mert elvesztette Korkirára minden befolyását.

Ennek a vereségnek a hatása alatt erősödött meg a polgárok elhatározása, a bakhiádok elűzésére, csakhamar akadt is hőslélekű, bátor férfi, aki az elégtelen polgárság élén fellázadt az uralkodó csoport ellen és elűzte a bakhiádokat, de ugyanakkor magához ragadta a hatalmat.

Ez a férfi K i p s z e l o s z volt.

Kipszelosz származásáról csak mondáink vannak, amelyek inkább a név magyarázói, mint a hős származásának fenntartói voltak.

Amfionnak, az egyik bakhiád férfinak púpos lánya volt, L a b d a . A nyomorék leány nem kapott a hazája férfiai közt férjet, de idegen, lapita férfitől fiúgyermekke született.

Az újszületett gyermek felől jóslatot kértek Delfoiban; a jóslat a bakhiádokat igen megfélemlítette, mert így szólt:

„Labda fia, lefogja győzni az uralkodókat és megbünteti Korinthoszt.“

A bakhiádok elhatározták, hogy megöletik a gyermeket, és el is küldték megbízottaikat, akiknek a gyermek életét ki kellett volna oltaniuk, de a kis jószág oly édesen mosolygott, hogy a kiküldöttek, nem tudták szándékukat végrehajtani.

Amíg a gyilkolásra küldöttek haboztak, az anyának elég ideje maradt, hogy a gyermeket megmentse és elrejtse.

Nehogy a kis csecsemőt megtalálják ládába rejtette, aminek a görög neve kipszele.

A kiküldöttek nem is találták meg a gyermeket s az megmenekült. Ennek emlékére az anya elnevezte fiát Kipszelosznak.

Ezt regéli születése történetéről a hagyomány.

Kipszelosz már kora ifjúságában a nép kedvence és a görög bakhiádok ellensége volt, ő szította a lázadást és mikor minden előkészület megvolt, feltámadt a bakhiádok ellen, megfosztotta őket hatalmuktól és ő lett Korinthosz egyedüli uralkodója.

A polgárság a mely őt urául ismerte el, nem is csalódott benne, mert Kipszelosz kegyes, igazságos, Korinthosz érdekeit előmozdító uralkodó volt.

Mikor a bakhiádokat elűzte, vagyonukat elkobozta és abból gazdag adományokat, alapítványokat küldött a szent helyekre, Delfoiban külön kincsházat építtetett, ahová a korinthoszi áldozó ajándékokat vigyék. Leghatalmasabb ajándéka volt az olimpiai Zeusz templomban felállított Zeusz szobra.

Az volt az a világhírű Fidiasz szobor, mely a görög művészet egyik leghatalmasabb alkotása volt.

Kipszelosz nemcsak ahhoz értett, hogy tele marokkal ossza, ajándékozza a kincseket, hanem, hogy Korinthosz gazdaságát emelje is.

Alatta Korinthosz kereskedelme, ipara egyre emelkedett; befolyásos

hatalmával keresztül vitte, hogy Korkirát megfosztotta az epiruszi kereskedelmi piactól és visszaszerezte azt Korinthusznak.

A korkirai kereskedelem által elhódított piacok visszaszerzésére új gyarmatokat városokat alapította.

Kipszelosz harmincz évig uralkodott Korinthuszban; az egész idő alatt a nép és polgárság osztatlan szeretetével dicsekedett, és népe áldásával szállt sírba K. e. 627 esztendővel. Uralmát fiára hagyta.

Periandrosz volt Kipszelosz fia és atyja után ő vette át Korinthusz felett az uralkodást.

Az új uralkodó erős kezű kormányzó volt, teljesen átérezte Korinthusz érdekeit és minden tetteben annak a szolgálata vezérelte. Legfőbb célja a korinthuszi gyarmat-uralom megalapítása volt.

Periandrosznak sikerült Korkirát Korinthusz fennhatósága alá hajtani és ott második fiát Likofront tette meg kormányzóul, aki első sorban Korinthusz érdekeit viselte szívéen.

A korinthuszi kereskedelem hihetetlen lendületet vett és messze földön hirdette az ő kitűnő kormányzását.

Periandrosz uralkodása első esztendeiben — azt mondja a hagyomány — még kegyesebb uralkodó volt mint atyja, de később egyre kegyetlenebb, zsarnokabb lett. Zsarnoksága azonban nem a nép felé irányult, hanem a főurak ellen és mert igen jól tudta, hogy ellenségei azok között vannak és hatalmát azok veszélyeztethetik tehát óvatosságból azok ellen fordult irgalmatlan szigorúsággal.

A kegyetlenségre Thrazibulosz a miléziai kényúr tanította meg, Periandrosz egyszer elküldte bizalmas emberét Thrazibuloszhoz és azt kérdeztette tőle, mit csináljon, hogy Korinthuszban hatalmas ellenségeit megfékezhesse és esetleges csínynek, melyet ellene szöhetnek, elejét vegye?

Thrazibulosz kivezette kertjébe a megbízottat és azután szótlanul végigjárta a kertet és leütött minden mák fejet, amely a többi fölött kimagaslott.

Periandrosz megbízottja hazament és üzenet helyett elmondta Periandrosznek, mit tett Thrazibulosz.

Periandrosz megértette a kényúr üzenetét és meg is fogadta. Azokat az előkelőket, akiket hatalmára veszedelmeseknek tartott, elfogatta és kivégeztette.

A kegyes Periandroszból később igen kegyetlen, irgalmatlan kényúr lett, de büntetését saját családjában vette el.

Periandrosz, azt mondja a történelem, megölte feleségét Lizidát és érte fiaiban bűnhődött; Lizidától két fia született.

Ezt a történetet Hérodotosz beszéli el.

Lizida halála után, történt egyszer, hogy Periandrosz elküldte látogatóba Prokleszhoz, apósához a két fiát.

Proklesz egészen határozottan azt állította, hogy Lizidát férje, Periandrosz ölte meg és a fiuk látogatását felakarta használni arra, hogy Periandroszon bosszút álljon.

Prokies kedvesen fogadta két fiút, jól tartotta, de amikor hazaindultak, a búcsúzásnál megmondta a fiuknak, hogy anyjukat az atyjuk Periandrosz ölte meg.

Az idősebb fiú nem igen figyelt nagyatyja szavára, de a fiatalabb Likofron nagyon is megszívlelte megszívlelte nagyatyja szavát és végtelen keserűséggel telt el atyja iránt.

Mikor a fiuk Korinthoszba hazaértek, Likofron sem nem köszönt atyjának, sem nem szólt hozzá.

Periandrosz megkérdezte fiától, mi baja, de a fiú nem válaszolt. Hasztalan volt Periandrosz minden erőlködése Likofronból egyetlen szót sem tudott kivenni.

Az atya végre úgy megharagudott fiára, hogy elűzte a palotájából.

Mikor Likofron már elhagyta a palotát, Periandrosz maga elé hívta idősebbik fiát és megkérdezte, mit mondot nekik a nagyatyjuk?

Az idősebbik fiú nem ügyelt a nagyatyja utolsó szavaira, melyeket az anyjukról mondott és így nem jutott eszébe és csak azt mondta el, hogy nagyatyjuk igen szívesen fogadta őket.

Periandrosz hihetetlennek tartotta a dolgot, hogy Proklesz ne mondott volna semmit, ami Likofront így megváltoztatta; tovább faggatta a fiút, amíg annak csakugyan eszébe jutott, hogy mit mondott távozásakor Proklesz.

Periandrosz, mikor ezt meghallotta, mindenfelé szétküldte követeit és kihirdette, hogy fiát tilos bárkinek is a házába fogadnia.

A szenvedő fiú hiába ment bárhova, sehol sem fogadták be, mindenünnen elűzték, mert félték Periandrosz haragjától.

Likofron végre egyik barátjához ment, aki ugyan szintén félt Periandrosztól, de azért mégis befogadta.

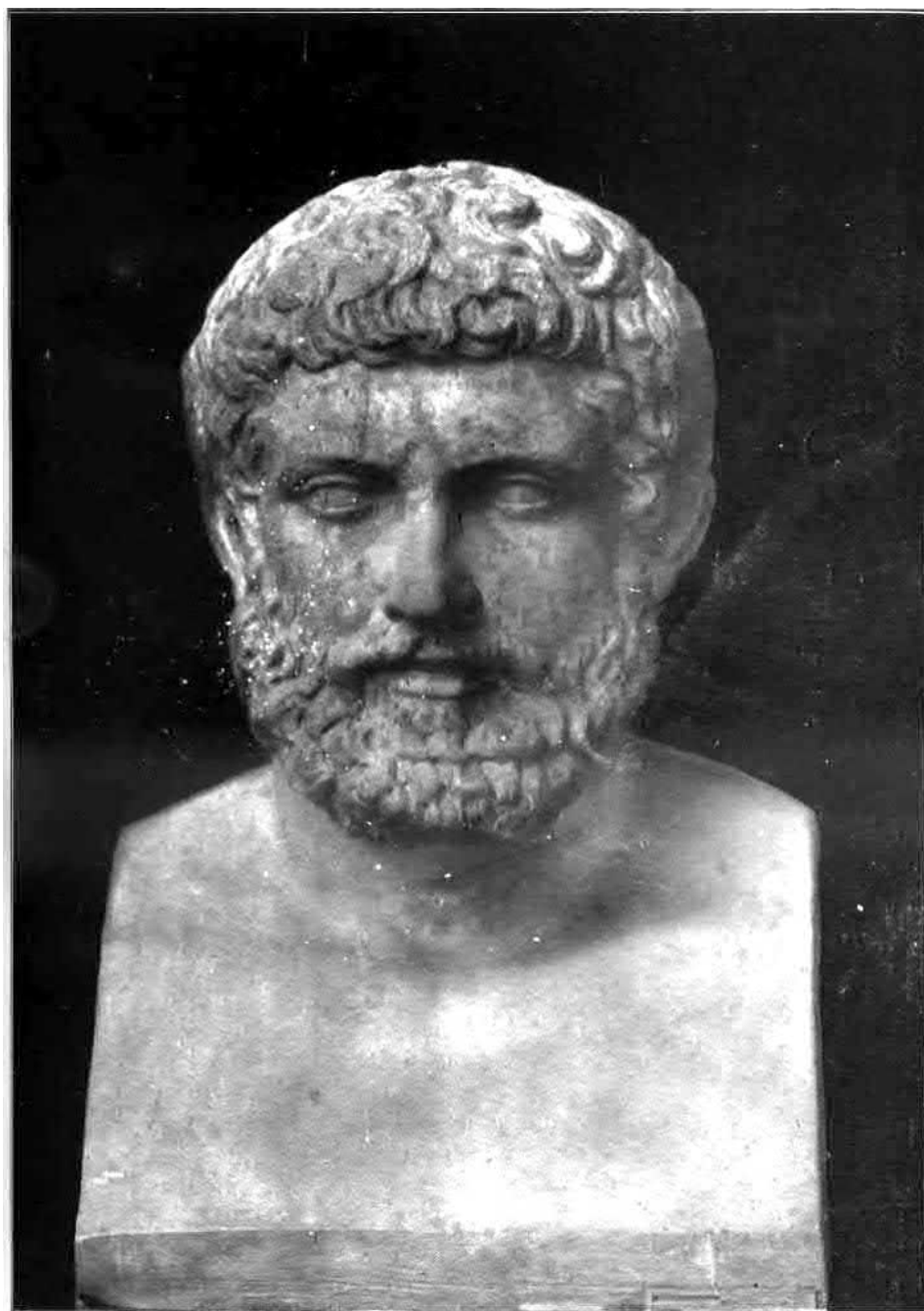
Ekkor Periandrosz mindenfelé kihirdette, hogy aki fiával csak szóba is áll, az Apollonnak szent bánat pénzt fizet, a bírságot pedig meglehetősen nagyra szabta.

Erre azután senki sem fogadta többé be, de a fiú maga sem merte senkinek a vendégszeretetét igénybe venni és folyton a templom oszlopai közt tartózkodott; amely szent menhely volt, ott nem bánthatta senki.

A negyedik napon meglátta őt atyja; a fiú mosdatlanul, éhesen összeesett a templomlépcsőn.

Periandrosz megszánta fiát, hozzálépett és megszólította szelíden:

— Mond fiam, mit tartasz kívánatosabbnak, mostani állapotodat, vagy az uralkodást, a hatalmat, a gazdagságot, melyet mint engedelmes fiú örökölsz utánam? Inkább választod a bujdosást, mint hogy majd Korinthosz

Periandrosz, a korinthoszi kényúr

királya légy; daczolsz azzal, haragot láttasz az ellen, akivel szemben az legkevésbé illik? Ha érte is házamat az a csapás, amely miatt reám gyanakodó!, a csapás engem ért és annál fájdalmasabb, hogy magam voltam az oka. Ó, fiam, jobb ha irigyelnek, mintha megsajnálják és akarj a hatalommal és atyáddal haragot tartani; jer haza!

A fiú azonban csak fagyosan azt mondta atyjának, hogy fizesse meg a pollonak a bánatpénzt, amiért vele szóba állót».

Periandrosz belátta, hogy fia makacsságán nem győzedelmeskedhetik, tehát hajóra ültette és elküldte Korkirába kormányzóknak.

A fiú elment, az atyját azon végtelen keserűség és bosszú töltötte el Proklesz iránt, aki így megfosztotta őt kedves fiától. Hadat vezetett Proklesz ellen, bevette városát Epidauroszt és Prokleszt magát elfogta.

Múlt az idő. Periandrosz megöregedett és látta, hogy Korinthos kormányát új, friss erőnek kell kezébe vennie. Követeket küldött tehát Korkirába fiához Likofronhoz és haza hívta, mert idősebb fiát teljesen alkalmatlannak tartotta uralkodásra, mert érzéketlen ember volt.

Lykofron még csak válaszra sem méltatta atyja követét és annak megszégyenülten kellett hazatérnie.

Periandrosz azonban nem akart lemondani arról, hogy fiát visszanyerje és második követül leányát, Likofron húgát küldte el Korkirába és azzal hívta haza.

A leány öiven elmondta atyja üzenetét: ó. Likofron azt akarod, hogy inkább másokra szálljon az uralom, hogy elpusztuljon atyád háza, mint sem haza térj és magad vedd birtokodba?

Jer haza bátyám, lásd, a kényuralom kívánatos dolog, sokan áhítoznak utána és atyád elaggott, ne engedd, hogy a hatalomhoz való jogodat valaki más elharácsolja és az uralkodás más kézre jusson.

A leány szívében szeretettel atyja és bátyja iránt meggyőző erővel mondta el mindezt Likofronnak, de az röviden válaszolt: amíg atyja él, ő Korinthosba nem megy vissza.

Periandrosz erre újra követeket küldött Korkirába és azt üzentette fiának, hogy jöjjön el Korinthosba, vegye át az uralmat, ő pedig elmegy Korkirába.

Likofron elfogadta atyjának ezt az ajánlatát; a korkiriak megtudták ezt, de nem akarták, hogy Periandrosz a földjükre jöjjön, hogy ezt megakadályozzák, megölték Likofront.

Mi igaz Hérodotosznak ebből az elbeszéléséből, mennyit költött hozzá a rosszakarók vagy irigyek nyelve, nem tudjuk meghatározni, de, hogy Lizida halálában Periandroszt az apósa vétkesnek tartotta, azt bizonyítja az ellene indított hadjárat, amelyben azonban Periandrosz maradt a győztes.

Periandrosz Korkia lakóain is bosszút akart állant; mert fiában vétettek ellene, ő is a szülei fájdalommal akart rajtuk bosszút állani.

A bosszú azonban meghiúsult és annak történetét így adja elő Hérodotosz.

Periandrosz elrabolta 300 előkelő korkirai lakosnak fiát és a fiukat el akarta küldeni Szardesz városába Aliatteszhez (I. I. k. 529., 541. old.), hogy ott eunukokat csináljanak belőlük.

A fiukat korintusiak vitték Szardeszbe, de útközben Szamoszban kikötöttek. A számosziak valahogy megtudták, miféle szándékkal küldi Periandrosz a fiukat Szardeszbe; felháborodtak és elhatározták, hogy segítenek a fiukon. A fiuk a számosziak támogatásával megszöktek a hajóról és a lakosok tanácsára Artemisz templomába menekültek, ahonnan a korinthosziak nem vonszolhatták ki a fiukat; az nban kényszeríteni akarták őket, hogy maguk hagyják oda a szentélyt és azért nem adtak nekik enni.

A számosziak segíteni akartak a fiukon és cselhez folyamodtak. Ünnepeket rendeztek Artemisz tiszteletére, éjjelenként legény- és leány- kör-tánczokat rendeztek, mely alatt minden tánczos mézeskalácscsal áldozott az istennőnek. A fiuknak megüzenték, hogy a kalácsokat rabolják el és egyék meg.

Ezt az ünnepséget nap-nap után folytatták, a korkirai fiuk nem éheztek, a korinthosziak pedig hasztalan várták, hogy azok a maguk szántukból elhagyják a szentély menhelyét; a korinthosziak végre nem tehettek egyebet, minthogy elhagyták Számoszt.

Mihelyt a korinthosziak távoztak, a számosziak hazavitték a fiukat Korkirába a szüleikhez.

Periandrosz, aki Korinthosz gazdagságát megsokszorozta, maga is dúsgazdag volt és oly fényes, pazar udvartartást vitt, amely a keleti fejedelmekre emlékeztet.

Szerette a multságokat, a zajt, az ünnepeket, talán ép azért, hogy a szive mélyén rágódó bánatot eltompítsa, elfojtsa.

Ennek a multság-keresésnek tudhatjuk be, hogy oly nagy szeretettel és pazar bőkezűséggel támogatta a Dionizosz isten tiszteletére rendezett ünnepeket, a Dionizosz szertelen ünnepeit, melyek az ő idejében, Korinthoszban különösen dívtak, igen jelentősek voltak.

A dévaj jó kedv-, a szereti enkedő multság-, a pajzánkodás-, a csintalanságnak, de egyúttal a kicsapongásnak az ünnepei voltak azok.

Periandrosz szívesen látta udvarában a költőket és művészeket, bőkezű pártolójuk volt. Az udvarában élt korának híres dalosa, költője a methimnai *Á r i o n*, akiről a korinthosziak érdekes mesés mondát beszéltek és adtak tovább az utókornak, melyben azután Herodotos megörökítette.

A monda így szól:

Methimnai *Á r i o n* sokáig élt Periandrosz udvarában, ahol annak kegyét és a korinthosziak általános szeretetét nyerte meg. Idővel, talán kalandos vágyak sarkalták, elment Itáliába; ott szintén nagyon megszerették és tömérdek kincsre tett szert.

Eredj és fizesd meg Apollonnak a bánatpénzt, amiért velem szóba állottál, — felelte Likofron az atyjának.

Mikor már nagyon gazdag volt, elfogta a vágy, hogy Korinthoszbba visszatérjen; nem mert semmiféle más hajóra szállani, csakis korinthoszira, csakis korinthosziakban bízott, de ugyancsak csalódott.

A korinthosziak Tarrentum Itáliai városból hozták Ariont, akiről tudták hogy nagyon gazdag és minden kincsét a hajóra hozta a hajósok meg akarták attól fosztani. Élete ellen törtek.

Árion észrevette a hajósok szándékát és könyörgött, hogy vegyék el a kincset, csak az életét hagyják meg.

A hajósok nem akartak neki megkegyelmezni, de megengedték neki, hogy válaszson: vagy ölje meg magát, akkor a szárazföldön temethetik el, vagy ugorják azonnal a tengerbe.

Árion ekkor megkérte a hajósokat, engedjék meg neki, hogy teljes díszben a hajópadra állhasson és utoljára még énekelhessen, azután majd megöli magát.

A hajósok örültek, hogy részük lesz Árion énekében, melynek oly nagy volt a híre, tehát örömmel beleegyeztek Árion kívánságának teljesítésébe. és

Árion ekkor felöltötte díszruháját, felállott a hajópadon és gyönyörűségesen dalolt. (Az előadó, éneklő vagy dalnok mindég bíborpalástot vetett a vállára.)

Árion dala oly szép volt, hogy még a halak is figyelték és követték a hajót; azok közt delfin is volt.

Mikor Árion befejezte dalát, a tengerbe ugrott, azonban a delfin — mely a hajót követte — a hátára kapta, elúszott vele és Tainaronnál sértetlenül a partra tette.

A rabló hajósok gondtalanul hajóztak tovább.

Árion — akit a delfin sebesen röpitett a víz színén tova — Tainaronból jóval hamarabb érkezett Korinthoszbba, mint a hajósok. A dalnok azonnal Periandroszhoz sietett és elmondta, mi történt vele.

Periandrosz nem akart neki hinni. Hogy meggyőződjék az igazságról, Ariont őrizet alá helyezte, nem bocsátotta szabadon; a hajósok megérkezését azonban megvigyáztatta. Mihelyt megérkeztek, maga elé hívatta őket és megkérdezte tőlük: hogy van, mit csinál Itáliában Árion? Mit hallottak felőle?

A hajósok azt felelték, hogy jól érzi magát, Tarentumban él, szerencsésen és jó egészségben volt, amikor tőle elbúcsúztak.

Periandrosz ekkor a hajósok elé vezettette Ariont, aki ugyanabban a ruhában lépett eléjük, melyben a tengerbe ugrott. A hajósok a dalnok láttára úgy megrémültek, hogy ijedtükben mindent bevallottak.

Árion csodás menekülésének emlékére Tainaronban kis ércszobrot állítottak fel, mely őt delfin hátán ábrázolja.

Periandrosz nemcsak a saját udvarában, de mindenütt támogatta az ünnepeket; alatta fejlődtek az iszthonoszi játékok ünnepei is; de

bármennyit is áldozott fényük emelésére, oly jelentékenynyé nem tehetette, mint amilyenek az olimpiai versenyek voltak.

A gazdagság, a fény, az ünnepek, a multságok mind nem pótolhatták a hatalmas kényúr boldogságát, mely családi életének elpusztulásával szintén meghalt. Likofron után elsőszülött fia is elköltözött. A kényúrnak végső napjait a rideg magányosság, a szeretetlenség tette fagyossá.

Hatalmát nem utódai, hanem unokaöccse Pszammetik örökölte. Amit az addigi kényurak a polgárság javára tettek, azt Pszammetik uralkodása — úgy látszik — teljesen lerontotta. Ő már mint örökölt jogot kapta a hatalmat és bizonyosan visszaélt vele; mert három évi uralkodása után — 585-ben K. e. — a korinthusziak megölték és holttestét kivetették az országútra.

Lehet, hogy ebben a gyilkosságban spártai befolyás is biztatta az összeesküvőket, mert a kényúr halála után a vagyonos polgárok uralma (timokrácia) váltotta fel a kényuralmat.

A vagyonosok osztálya a nagygyűlésen kormányzó-tanácsot választott és az vezette Korinthusz dolgait; a tirannisz végkép megszűnt.

A vagyonos polgárok uralma megszüntette az örökös harcot, melyet Korinthusz és Spárta folytattak egymás ellen és szövetségre, katonai frigyre lépett Spártával, anélkül, hogy annak alárendeltje lett volna.

Korinthusz hatalma a vagyonosok uralma alatt azonban több csorbát szenvedett; Korkira teljesen függetlenné tette magát és végkép elszakadt Korinthusztól.

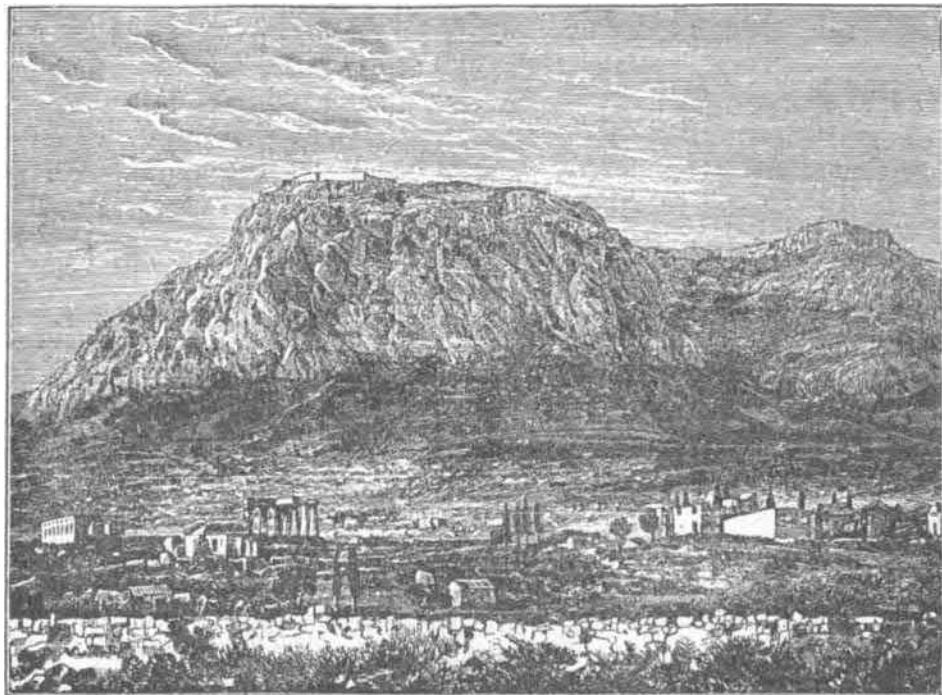
Ha kifelé csökkent is Korinthusz hatalma, annál nagyobb rend és elégedettség honolt otthon. A polgárság azontúl teljesen a kereskedelmének élt és élete polgárerényekkel dicsekedhetett, helyes törvényekkel védte az érdekeket; igazság és jogosság nem voltak üres szavak, hanem azoknak érvényt szerezni volt a polgárságnak kiváló büszkélkedése.

Korinthusz után, nyolczvan év múlva, szomszéd állama: Szikion — mely Messzeniának azelőtt hűséges szövetsége volt — buktatta meg a kényuralmat és alakította át kormányzását.

Szikion Korinthusztól nyugatra feküdt; nem volt jó kikötője és így nem is foglalkozott a tengeri kereskedelemmel, mint szomszédja. Szikionnak kitűnő földei voltak és inkább mezőgazdaságot, olaj- és gyümölcskereskedést űzött. Volt azonban olyan iparága is, mely messze földön keresett volt: az érczipar, melyért a korinthuszi kereskedők sűrűn jártak Szikionba.

Szikion polgársága három dór törzsből és a legyőzött, de polgárjogot nyert jón törzsből állott, ezek voltak a p a r t l a k ó k (égialioi).

A partlakók Szikionban körülbelül ugyanazt a helyet foglalták el, mint Lakomában a körülalakók. A spártaiak helotáinak megfelelő osztály is volt, ezek voltak a másik négy törzs szolgálói; a gubaviseleknek (katonakoforok) és botviseleknek (korunoforok) nevezték őket.

Az Akrokonih-magaslat.
Alatta romokban hever az egykori dicsőséges, gazdag Korinthosz városa.

Szikionban is az ősi királyság bukása után, az arisztokrácia ragadta magához a hatalmat és uralkodott mindaddig, amíg az elnyomottak segítségével a kényuralmak megalapítója, Andreász meg nem buktatta az arisztokraták uralmát és mint egyedül uralkodó, ura nem lett egész Szikionnak. Ez K. e. 665-ben történt.

Andreász — akit később Orthagorásznak neveznek — a körülakók törzséből származott, de nagyratörő vágyainak sikerült a legvakmerőbb módon, a legkisebb jogcím nélkül a tiranniszt megalapítani; ez volt Görögország legelső kényuralma.

Orthagorász nemcsak magához ragadta a kormányt, hanem gondja volt rá, hogy uralkodó-családot alapítson, melynek hatalmán kívül, még gazdagsága is legyen. Célját el is érte, mert amikor meghalt, fényes, gazdag és erős uralkodóház lett a családja, mely száz évig megtartotta uralmát.

Az Orthagorász-fiak (Orthagoridák) mind törekvő államfők voltak, akik az állam, a polgárság érdekeit szolgálták, a nép rokonszenvét, szeretetét kiérdemelték.

Az Orthagorász-fiak bőkezűen ajándékozták meg azokat a szent helyeket, amelyeknek a támogató rokonszenvét kiakarták nyerni. Bőkezűek voltak

a jósdák iránt; gazdagon megajándékozták a nemzeti tornák templomait. Orthagorász fia, Miron, aki atyja uralmát örökölte, 648-ban K. e. megnyerte négyes fogatával a pálmát, annak emlékéül érez ékszerszekrényt állított fel, melynek 500 talentum értéke volt.

Miron halála után, annak fia uralkodott Szikionban, de alatta az Orthagorász-ház végveszedelembbe került, a kényurat elűzték és már-már vége volt az Orthagorász-ház uralmának, amikor az elűzött kényur fiának, Klemthonesznék ismét sikerült a hatalmat magához ragadnia; méltó utóda volt dédapjának, hamarosan népszerűsége tett szert és egész Görögföldön híres lett.

Míndezt a szent háborúnak nevezett hadjáratban való részvétellel érte el.

A szent háború története ez:

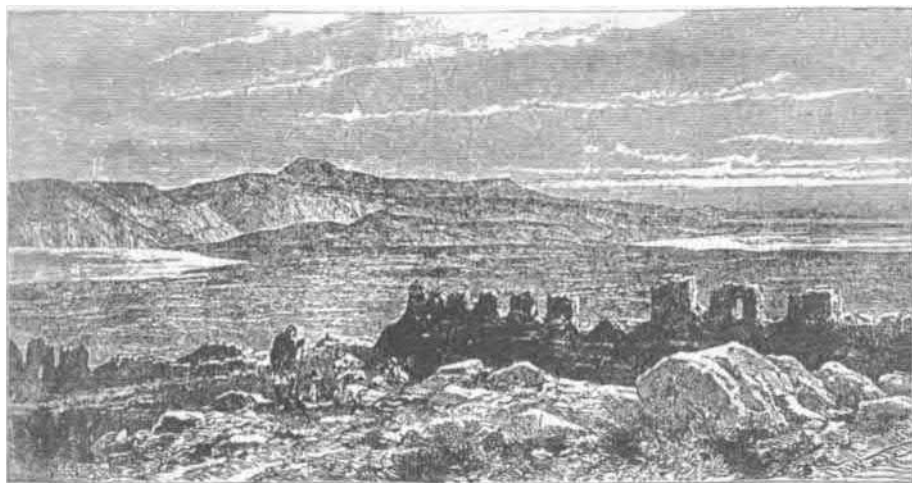
A delfoi szentély Krissza területéhez tartozott; Krissza eléggé jelentékeny város volt, mely kereskedelemmel is foglalkozott és mezőgazdaságot is űzött, de úgy a szárazföldön, mint Krisszának kikötővárosában Kirrhában, a krisszaiak vámokat szedtek a földjükön és kikötőjükön áthaladókon.

A szomszédos államok vidékenként szövetségben voltak; ennek a szövetségnek Amfiktionia volt a neve.

A Delfoi jósdá papjai panaszt emeltek a krisszaiak ellen az amfiktionia tagjainál; azzal vádolták a krisszaiakat — és jogosan — hogy a Delfoiba zarándoklókra is vámot veinek ki.

A krisszaiak különben is túl lépték a megengedett határokat és sokszor megsarolták az átvonuló kereskedőket és emiatt a szomszédság haragját rég kiérdemelték.

A delfoi papságnak azonban nemcsak az volt a célja, hogy Delfoiba zarándoklókat megóvják a krisszaiaktól; volt annál sokkal nagyobb érdekű

Részlet az Isztmoszról, ahol Attikából Megarába visz az út.

czélja; azt akarta, hogy Krisszától, a veszedelmes szomszédától megszabaduljon, Delfoi pedig kiváltságos jogokkal védett minél nagyobb területet nyerjen.

Alkalom adtán a delfoi jósda maga parancsolta isteni jóslat alakjában, hogy az amfiktion tagjai fogjanak össze, üldözzék a krisszaiakat éjjel-napal fegyveres erővel, amíg legyőzik őket, földjüket pusztítsák el, s hagyják megműveletlenül; a népet vessék rabszolgaságba, a földjüket pedig áldozzák a pithoi Apollonnak, Letónak és Artemisznek.

Akkor tájt az amfiktion tanácsban Athént Szólón képviselte, ő is csatlakozott a jósda szavaihoz, készséges szövetséges volt Krissza ellen Theszália is.

Krissza, mely a Parnasszus hegy előfokán épült, keményen védekezett az egyesült hadak ellen, mely csak nagyon hosszadalmas ostrom után tudta a várost bevenni, amikor azt teljesen megfosztotta ivóvizétől.

A krisszaiak földjét az isteneknek szentelték, maga Delfoi az amfiktionok felügyelete és védelme alá került.

A hadjáratban Kleiszthenész minden alkalommal kitüntette magát, áldozatkészen szolgálta az amfiktion célját; ez rövid idő alatt nagy tekintélyt szerzett a fiatal kényúrnak.

Kleisztheneszből érdekesen párosult a művészetekért lelkesülő, bőkezű uralkodó és a hősies erényekkel dicsekedhető harcos, aki mint ifjú részt vett minden versenyjátékon és lovai négyszer vagy ötször nyerték el számára a díjat.

Kleiszthenész, hogy házának az uralkodást biztosítsa, elnyomta Szikionban a főnemességet és iparkodott a főurak és Argosz közötti összekötést minél rövidebb idő alatt teljesen megszüntetni.

Kleiszthenész erős akarata ezt a kényes kérdést is kedvezően intézte el.

Kleiszthenész akaratában nemcsak erős, de szívós, kitartó is volt, aki elhatározásait akár mikép is megvalósította, ahol pedig az erő nem használt ott furfanggal segített magán.

Rossz szemmel nézte a Szikion főtéren épített templomot, amelyet Adrasztoz, argoszi férfiú tiszteletére emeltek. Kleiszthenész, aki háborút is folytat az argosziakkal, nem szenvedhette az argosziakat, nem akarta tehát Adrasztoz szobrát sem látni.

Elhatározta, hogy leromboltatja a templomot, mielőtt azonban megtette volna, elküldött Delfoiba és kérdést intézet az istenhez, hogy vajjon megtegye-e.

Pithia igen furcsa választ adott neki, azt mondta: Adrasztoz Szikion királya volt, ő pedig csak kényúra.

Kleiszthenész látta, hogy ő nem vihetné sehogyan sem keresztül, hogy a város beleegyezzék a szobornak elszállításába, tehát kieszelt valamit, hogy Adrasztoz maga hagyja oda helyét. Ezért meghonosította Szikionban

a böotiai Asztáhosz fiának: Melanipposznak az ünneplését. Melanipposz a leggyűlöltebb ellensége volt Adrasztosznak, aki megölte testvérét Mekisztheszt és sógorát Tideuszt. Kleiszthenesz Adrasztosz emléke mellett, a legvédelettebb helyen jelölt ki szent helyet Adrasztosz számára.

A szikionbeliek Adrasztosz ünnepén énekkarokkal emlékeztek meg tiszteletéről, szenvedéseiről. Kleiszthenesz az énekkarokat azontúl Dionizosznak juttatta, a többi szertartást pedig Melanipposz javára vonta el.

Eltiltotta azokat a költői dalversenyeket is, mert azok mindég Argoszt és az argosziakat dicsőítették. Az argosziak elleni gyűlölete oly nagy volt, hogy még azt sem akarta, hogy az argoszi dórok és a szikioni dórok három törzsének egyforma neve legyen.

Ekkor adta a három dórtörzsnek a következő neveket: a sertés-törzs (hiaták), a s z a m á r törzs (onealok) és a m a l a c z törzs (koireaták) az égi állat törzsét, melyből ő maga származott, azt az u r a l k o d ó törzsnek (arkelaók) nevezte el.

Kleiszthenesz ezzel nem csak az argosziak ellen adta gyűlöletének jelét, hanem megalázta a szikioni dórokat, sőt azokat a jón törzsek alá rendelte.

A szikioniak pedig viselték a megalázó elnevezéseket és nem csak Kleiszthenesz uralma alatt, hanem még halála után is majd hatvan évvel; akkor azonban megváltoztatták elnevezésüket és lettek hilleuszok, pamfiluszok és dimanaták, a negyedik törzset pedig ismét egialeuszoknak nevezték.

A büszke Kleiszthenesz legnagyobb fájdalma az volt, hogy az egek nem adtak neki fiú-örököszt és így kényuralma, azzal együtt az Orthogorász-fiak uralkodása véget ért.

Kleiszthenesznak egyetlen leánya volt, Agariszte, azt előkelő athéni férfiúhoz, Megákleszhez adta feleségül.

Agariszte eljegyzéséről Hérodotosz ezt beszéli:

Kleiszthenesz leányát a görög föld legkiválóbb ifjához akarta feleségül adni. Kihirdette tehát, hogy aki leányára érdemesnek tartja magát, az hatvan nap alatt jelentkezék udvarában, maradjon nála vendégségben és ő egy év múlva ki fogja hirdetni, kinek adja a leányát.

Egész görög országból, még Itáliából is jöttek kérők, akik mind megakarták nyerni Agariszte kezét.

Kleiszthenesz versenypályát építtetett a kérőknek, hogy ott testi ügyességükkel versengjenek, szórakozzanak. Álló esztendeig folyton lakomát tartott, az alatt akarta vendégeinek a jellemét, férfiasságát megismerni.

Mikor elérkezett a kitűzött nap, amelyen Kleiszthenesznak választ kellett adnia, meghívta lakomára egész Szikion lakosságát. A lakoma előtt száz ökrött áldozott.

A lakomán közmondássá vált dolog történt. Egyik rendkívül szellemes kérő, Hippokleidesz, aki az egész társaságot mulattatta, táncz-zenét rendelt

a fuvolásnál és azután táncolni kezdett, majd asztalt állított a terem közepére felugrott az asztalra és azon bámulatos ügyességgel különféle görög táncokat járt. Kleiszthenesznak nem igen tetszett a dolog, de szó nélkül hagyta, hanem amikor végül Hippokleidesz az asztalon a fejére állott és lábaival a levegőben hadonászott, oda szólt neki: ó Tiszandrosz fia, te ugyan eltánczoltad a házasságodat! — Nem bánja azt Hippokleidesz — volt rá a válasz.

Ezután felállott Kleiszthenesz, minden kérőnek egy talentum aranyat ajándékozott és kijelentette, hogy vejül az athéni Megákleszt választotta.

Hatvan évvel Kleiszthenesz halála után, a szikioniak elvetették a törzsnevekkel együtt Kleiszthenesz minden újítását és azután csatlakoztak a spártai fegyverszövetséghez.

Ígazi iszthmoszi állam volt még M e g á r a .

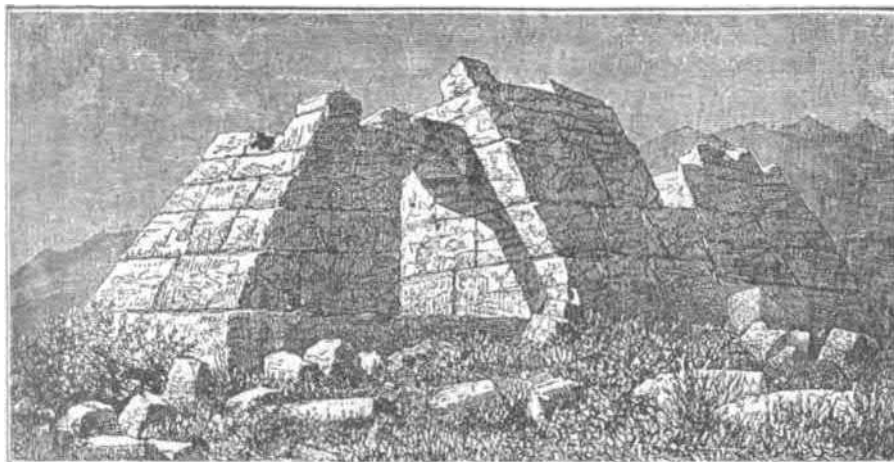
Megára kis területén a művelhető kevés jó föld majdnem mind a gazdagok, előkelők kezében volt; a többi föld terméketlenségét Megára kereskedelemmel iparkodott pótolni. Gyarmatokat alapított és így igen tekintélyes, gazdag város lett.

Az őskorban Megára is királyság volt és a monda azt regéli, hogy Athénnel együtt Megára is adót fizetett Minosz krétai királynak. A királyság bukása után, mely még a dór hódítás előtt történt, Megarában népválasztotta tisztviselők kormányoztak.

Szikion romjai.

E téren állott Kleiszthenesz városa, de a hajdani dicsőségnek már csak romtörmelékek, kő tuskók a hirdetői.

Piramis-alakú romok Argosz mellett.

Argosz és Lakonia közt a vízdús Lerna vidéken áll ez az érdekes alkotás, mely valószínűleg Egyiptomból származott építőnek a munkája és mintha hirdetné, hogy a görög föld az építés első mestereit szintén Egyiptomból kapta.

A bakhidok korában Megára a korinthosziak uralma alá került; Periander korában azonban Argosz segítségével Megára felszabadult és néhány előkelő család kezébe került az uralom; ezt az arisztokratikus kormányzást azonban Theagenesz, megárai polgár a közrend és a nép segítségével megdöntötte és egyedül uralkodó kényura lett Megáranak.

Uralmával a megárai nép valószínűleg meg volt elégedve; az arisztokrácia kevésbé; Theagenesz pompás vízvezetékét építtetteit és elég erős és hatalmas volt arra, hogy támogassa vejét, Kiiiont abban, hogy Athénben megkísérelje a kényuralom megalapítását.

Kiiion vállalkozása Athénben kudarcot vallott, ami Athén és Megára közt háborút vont maga után, de a kereskedő és így hajós Megára tengeren erősebb volt Athénnél és megszállotta, elfoglalta Szalamisz szigetét.

Sem sikerei, sem ereje nem védhették meg Theageneszt eléggé az előkelők fondorkodásai, cselszövényei ellen. Körülbelül hatszázban K. e. az előkelőknek sikerült összeesküvése megfosztotta őt uralmától és elűzte Megarából, ahol ismét az arisztokrácia kezébe került a hatalom.

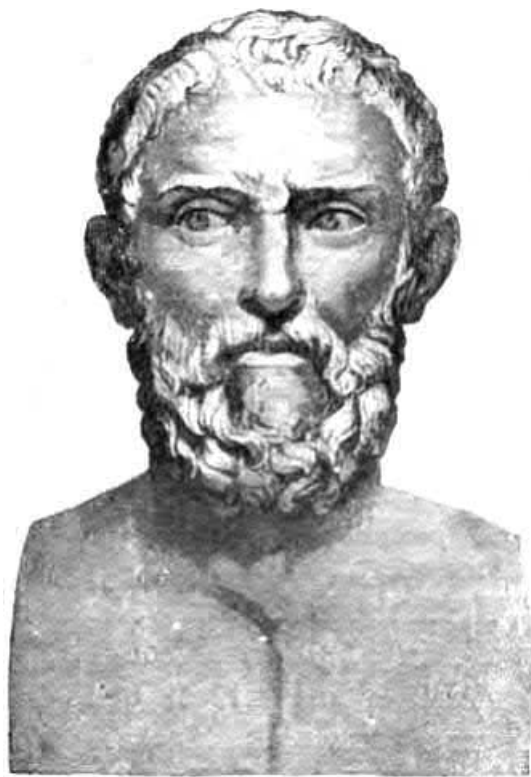
A nép, a közrend, a mely Theageneszben inkább a saját uralmát táta, mint a kényúrét, nem hagyta megtorolatlanul az arisztokrácia tettét. A forrongás általános lett, előbb csak a szivekben élt és úgy növekedett nagyra, amíg elérkezett az alkalmas idő, hogy az alsóbb néposztályok egyszerre feltámadhassanak. Forradalom volt az, mely elsöpörte az előkelők minden hatalmát, hogy azok kénytelenek voltak Megarából menekülni.

A vagyonukat, földjüket veszített előkelők Spártához fordultak, attól kértek segítséget.

A spártaiak érdekében állott az Isztnusznak azt az államát társául tudni, amelyik a Peloponnézus kapuja volt, tehát készségesen támogatta az előkelőket fegyveres erővel. A spártai hadak bevonultak Megarába és az arisztokraczia uralmát Megarába ismét helyre állították.

A megarai nemesség hálából készségesen csatlakozott a spártai fegyverszövetséghez, mely akkor már nagyhatalommá gyarapodott.

A megaraiak gazdagságát, erejét ezek a belső viszálykodások igen megviselték, de még mindig igen tehetős volt, csak mikor Spárta és Athén közt tört ki a nagy háború, akkor elpusztult minden gazdasága, jelentősége.

Periandrosz, Korinthosz kényura

Nike temploma az Akropoliszon

ATHÉN

A nagy görög szárazföldnek az Iszthmosz felett elterülő és a keleti partokon tovább terjedő részét Attikának hívják. Attikában tömörültek össze a dór-vándorlaskor hazájukból elmenekült őslakos törzsek. Milyen volt ott az élet, az államalakulás, azt csak hagyományok után tudjuk, melyek azt mondják, hogy tizenkét kis állam volt az attikai földön. Azok a kis államok idővel egyesültek és így alakult ki az attikai állam, melynek fővárosa Athén volt.

A monda azt tartja, hogy az attikai államot Thezeusz szervezte, mint Athén királya (I. 38. old.).

Hogyan szűnt meg Athénben a királyság, nem tudjuk, habár maradt fenn monda, mely épen ezt regéli, de annak nincsen történeti alapja.

A monda így szól:

A spártaiak betörték Attikába. Az athéniek és a spártaiak tábora már szemben állott, amikor a spártaiak jóslatot kértek Delfoiban.

A jósdá azt mondta, hogy a spártaiak megnyerik a csatát, a harczot, ha az ellenfél királyát meg nem ölik.

Athén királya akkor K o d r o s z volt, akit népe nagyon szeretett. Kodrosz értesült a jóslatról és azt Athén számára akarta felhasználni, elhatározta, hogy feláldozza életét, hogy azzal megmentse Athén szabadságát. Egyszerű pórnak öltözött és átlöpözött a spártaiak táborába, ahol összeszólalkozást keresett a harczosokkal, azokat felingerelte, amíg megtámadták, erre ő elkapta valamelyik harczos fegyverét és szinte támadt, aminek az volt a vége, hogy megölték.

Amikor szétnyitották ruháját, ráismertek; rémülten látták, hogy megölték Kodroszt, akinek a halálától óvta őket a jóslat.

A történetek úgy megrémítették a spártaiakat, hogy ott hagyták a tábort, nem folytatták a harczot, hanem hazamentek Spártába.

Az athéniak, mikor megtudták, mily önfeláldozóan mentette meg öke királyuk a spártai fegyverek veszedelmétől, elhatározták, hogy nem válasznak többé királyt, mert senki sem lehet méltó arra, hogy Kodrosz király trónjára üljön.

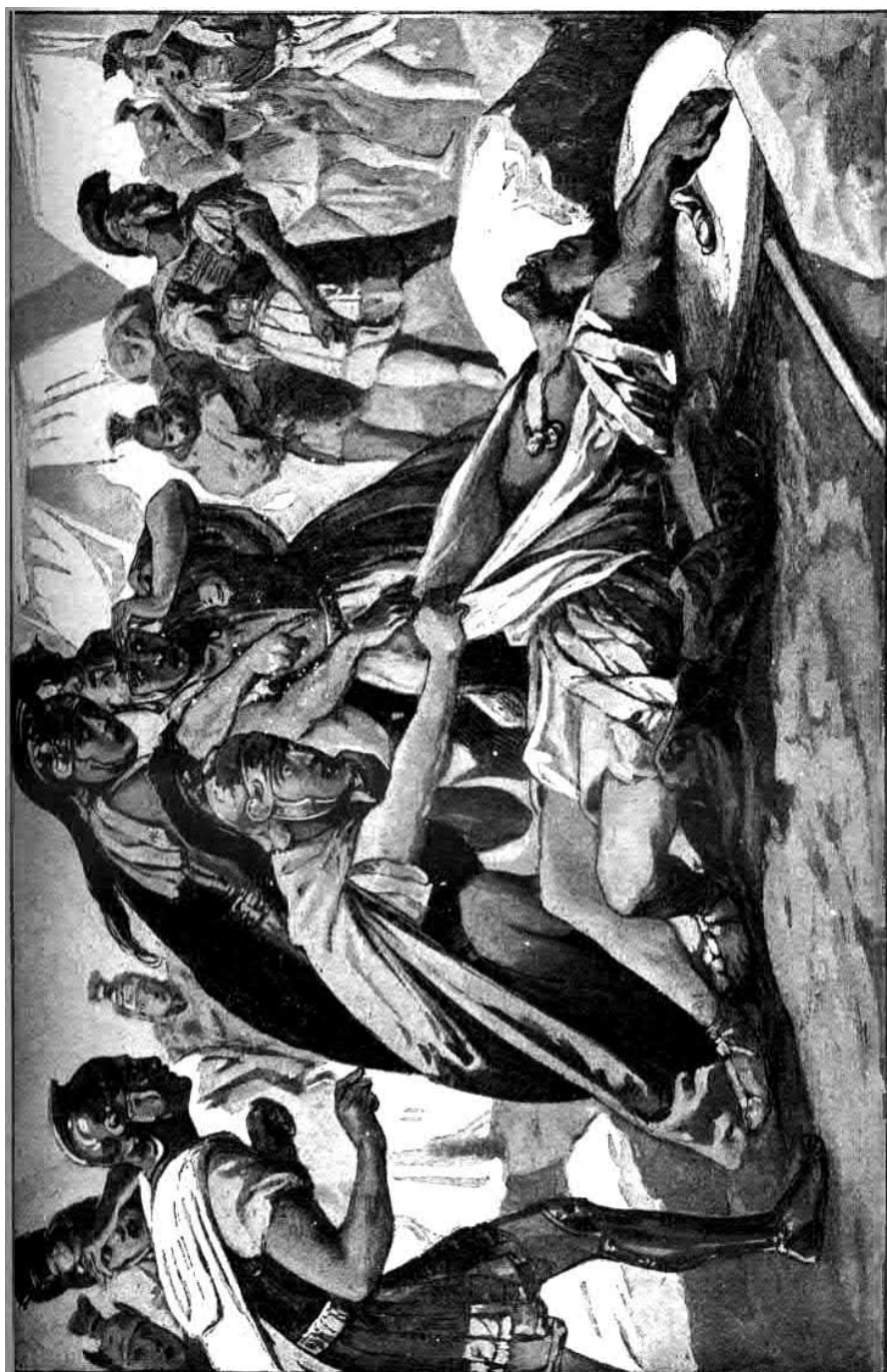
A királyi méltóság helyett az életfogytiglan tartó árkonságot alakították és az első árkon az magát feláldozó Kodrosz királynak a fia: M é d o n volt.

A mondának a történeti valósággal semmi köze sincs, mert Arisztotelész görög bölcsnek a megtalált soraiból kitűnik, hogy az arkon méltóság csak lassan és még a királyság fennállásának idejében alakult.

Arisztotelész elmondja, hogy a legelső államforma a királyság volt; „a királyi méltósághoz — így szól Arisztotelész — második méltóságot illesztettek, a legfőbb hadúri méltóságot, a polemárkoszt. Ezt oly esetekben töltötték be, amikor a király hadviselésre alkalmatlan, képtelen volt. Jón volt az első, akit ezt az állást betöltötte. A legkésőbb létesült az arkhoni méltóság, melyet Médon király korában alapítottak; mások azt állítják, hogy Akásztosz király alatt* Az utóbbi állítás támogatójaul az az eskü-minta szolgál, melyet még ma is el kell mondani a kilencz árkonnak, hogy úgy fogják tisztségüket betölteni, amint azt Akásztosz király korában megállapították.

Médon után tizenöt árkon következett, aki mind életfogytiglan viselte tisztségét. 752-ben azután megváltoztatta a nemesség az addigi szokást és többé nem életfogytiglan, hanem csak tíz esztendei idő tartamra választotta meg az árkonakat, azonban még mindig a Kodrosz nemzetségből, később ez is megváltozott és a Kodrosz nemzetség kiváltsága megszűnt, bármely nemzetségből választhatták az árkont, végül már nem tíz, csak egy évre szolt a megválasztás.

* Akásztosz Médon utódja volt.

Rémülten ismerték fel Kodrosz királyt.

Amíg az árkon méltóság életfogytiglan szólt, addig az nagyon a királyi méltóságra emlékeztetett, bár megszorították, megnyirbálták hatalmát, azért mégis sok királyi kiváltsága volt.

Egyike volt legszebb tisztségeinek, hogy ő volt az ország legfőbb bírása és mint ilyen az Areopagnak a főnöke.

Az areopág volt a legfőbb törvényszék, melynek tagjai a város érdemes, előkelő, fedhetlen véneiből kerültek ki. Nevét az Aresz-halomtól kapta, amelyen a törvényszék üléseit tartotta.

Az areopág elé állították azokat a gyilkosokat, akik szándékos emberölés miatt kerültek bírak elé.

Az areopág később a legfőbb ellenőrző hivatal is volt és Arisztotelész írja róla: ítélkezett az erkölcs és származás felett, az igazgatás legfontosabb része a kezében volt, mert saját belátása szerint büntette és torlta meg a rend ellen elkövetett mulasztásokat és bűnöket. Ennek a testületnek az adta különös tekintélyét, hogy tagjai csupa volt arkonokból kerültek ki, az arkonokat pedig mindig csak a legelőkelőbb, leggazdaabb családokból választották.

A volt arkonok száma később igen felszaporodott, mert az arkon méltóságot később három, majd kilencz arkonra osztották fel. A három arkon mellé választott újabb hat arkonnak külön neve is volt: Thezmothesz, a törvényhozók, akiknek az volt a kötelességük, hogy a régi törvényeket és jogszokásokat följegyezzék, összeírják és a törvényszék hasznára megőrizték.

A kilencz arkonból már bőven jutott az areopág számára új tag. Az areopágon kívül régebbi törvényszék volt különböző gyilkossági esetekre a Delfinion vagyis a delfoi Apollon szentélye, a Palladion, Pallasz Athene szentélye, a Freato part és a Pritaneion.

A Palladionban ítélkeztek azok felett, akik azt állították, hogy a gyilkosságot nem szándékosan követték el, a Delfinionban, a szándékos de megengedett emberöléssel vádlott felett, ha pld. valaki önvédelemből, tetten ért házasságtörésnél ölt; a Delfinionban ítélkeztek meg a felett is, aki a harcjátéknál nem szándékosan megölte ellenfelét.

Igen érdekes törvénykező hely volt a Freato part. A Pireusz félszigeten a Zea öböl mellett volt az a part, amely elé szabad volt odavezetni, de ahol tilos volt kikötni. Itt azok felett ítélkeztek, akiket valamely nem szándékos emberölés miatt száműzték, de az illetők ez alatt újabb szándékos gyilkosságot követtek el és maguk jelentkeztek.

A bűnös ilyenkor csolnakon a part elé evezett; a csolnakon felállott a bírái pedig a partról hallgatták ki.

A Pritaneionban*) az elmenekült és az ismeretlen gyilkosok felett ítél-

*) Középlet volt az Akropoliszban, ott vendégelték meg az idegen követeket.

keztek, de ítéletet mondtak gyilkos fegyverekre is, sőt kövekre vagy olyan tárgyakra is, melyek lezuhantak valahonnan és agyonütöttek valakit.

Minden törvénykezésnek a feje, vezetője az árkon volt, később mikor három, majd kilencz árkon volt, ez a második árkonnak, a bazileusz ártonnák volt a tisztje.

Az árkonni uralkodás ellen Athénben a legelső merényletet a megarai liránusznak Theagenesznek a veje, Kiion követte el (1. 398. old.)

Kiion igen előkelő nemzetségből származott, Theagenesznek leányát kapta feleségül, 640-ben K. e. Olimpiában győztes volt a versenyfutásban, arai kiváltságosabbá tette és jobban sarkalta veleszületett nagy becsvágyát, nagyravágyását.

Megfogamzott fejében a terv, hogy a megarai szikioni korinthei minták után indul és megalapítja Athénben a tirannist. Meg is kérdezte a delfoi jósdát szándéka felől, amire azt a választ kapta, hogy a legnagyobb Zeusz ünnepségen hajtsa végre tervét.

Kiionnak két nagy Zeusz ünnep közül kellett választania, az ősi attikai Zeusz ünnepély, a drasiak ünnepe és a poloponnézusi olimpiai Zeusz ünnepe között.

Az olimpiai Zeusz ünnepélyen, versenytorna évfordulóján az olimpiai győztest szülővárosa ünnepelni szokta, a rokonai, barátai, ismerősei körülvették, az ünnepelt pedig, a győzelme dicsőségéül kapott koszorúval fején bejárta a várost, felkereste az istenek templomát.

Erre a napra az ország minden részéről Athénbe gyűlt a nép ünnepelni. A hazai Zeusz-ünnepség azonban ennél sokkal nagyobb volt és ilyenkor a nép ép eloszlott mindenfelé a vidéken.

Kiion azonban a legnagyobb Zeusz ünnep alatt az olimpiait értette, mert annak az ünnepe neki örökös dicsőséget jelentett. Azután alkalmasnak is tartotta arra, hogy nagyobb csapattal járjon keljen az utcákon anélkül, hogy gyanússá váljék.

Az ünnepnapon összebeszélte híveivel, társaival, vejétől is érkezett segítő csapat, azzal megrohanta a fellegvárat; a kapukat könnyen elfoglalhatta, a fellegvár birtokába jutott, de annál többet érhetett el.

Az athéni polgárság ugyan sok gyűlöletet hordott szívében az előkelőek iránt, de azért nem állott a vállalkozó Kilon szolgálatába, mert szabadságát mindennél többre becsülte.

Kiion hamarosan láthatta, hogy vállalkozása kudarcot vallott, mert az athéniek egyesülten ostromolták meg a fellegvárat.

A nagyravágyó Kilon nem merte a dolog végét a fellegvárban megvárni, hanem öcscsével titkos úton kiszökött a várból és elmenekült az athéniek boszúja elől.

A vállalatban részes összeesküvők történetét a hagyomány igen gyászosan írja le.

Az összeesküvők félelmükben Pallasz Athene templomába menekültek, a szentély menhelyében vártak valami segítséget.

A nemesség vezére Megáklesz árkon felszólította az összeesküvőket, hogy jöjjenek le a várból, álljanak önként a törvényszék elé, amely igazságos lesz. Beszédében azt sejtette az összeesküvőkkel, hogy a törvényszék fel fogja őket menteni. Teljes megnyugtatójukra azt tanácsolta nekik, hogy kössenek hosszú kötelet az istennő szobrára és a kötelet tartsák kezükben s úgy menjenek a törvényszék elé, amíg a kötelet tartják, addig az istennő oltalma alatt állanak.

Az összeesküdtek úgy is tettek, a kötelet az istennő szobrához kötötték, belefogództak s úgy mentek a törvényszék elé, amikor azonban az Aresz halmára értek, elszakadt a kötél, lehet hogy ép a bosszús nemesség, talán Megáklesz vágta el; az istennő védelme megszűnt, Megáklesz a polgárokat a vétkesekre küldte és azok megölték, megkövezték őket; csak kevesen menekülhettek meg a haláltól.

Sokan visszarohtak a szentélybe, de Megáklesz emberei onnan is kivonszolták és megölték őket.

Megáklesz, aki akkor árkon volt, oly szertelen volt a büntetésben, hogy az nem maradhatott megtorolatlanul. Mikor árkon méltósága a következő esztendőben lejárt, az ő és családjának ellenségei felhasználták a vérengzés vádját arra, hogy Megákleszt és nemzetségét elűzhessék.

Dögvész is pusztított az országban, tehát könnyű volt a népet forrongásba hozni, hogy követelje a bűnös Megáklesz büntetését. A vád azt mondta, hogy Megáklesz istentelenséget követett el, megsértette Athéné szentélyét, az istenek haragja zúdult Athénre.

A nemesség kénytelen volt a Megáklesz és nemzetsége ellenségeinek engedni és háromszáz főből álló külö nemesi törvényszék elé állította a vádlottat és nemzetségét.

A filai Miron volt a vádló; a törvényszék ítélete marasztaló volt; Megákleszt és egész nemzetségét száműzésre Ítélték.

A kilóni összeesküvést a nemesség azonban csakis a polgárság és az alsóbb néposztály segítségével győzhette le, amelyet a nemesség a vészé delem perczében megtudott nyerni, pedig az az alsóbb néposztály, a nemesek uralmával sehogy sem lehetet és nem is volt elégedett; de a nép reménykedett, hogy szolgálatáért javítani fognak a helyzetén, de ez nerc történt meg. A Kiion lázadás leverése ntán a nép még jobban zúgolódott még jobban elkeseredett, hisz buzgóságáért semmi jutalomban nem része sült. A nemesek kiváltságaik révén azután is ép úgy elnyomták, zsarolták a népet, mint azelőtt.

A nép zúgolódása azonban egyre nőtt, végre nem térhettek ki előkés azzal akartak az állapotokon segíteni, hogy megbízták Drákon árkont hogy új alkotmányt dolgozzon ki.

Drákon meg is felelt a megbízásnak, megírta új törvénykönyvét, melynek az a hite volt az egész világon, hogy a legszigorúbb törvény, egyik görög szónok azt mondta róla: a drákoni törvényeket vérrel Írták.

Drákon alkotmánya megszüntette azt a ferdeséget, hogy csak a gazdagoknak legyen választó joguk, hanem szavazó polgárrá emelt mindenkit, aki teljes fegyveresként vonulhatott a harciba, tehát hoplita volt.

Az árkonni, a kincstárosi, hadvezéri, lovasságparancsnoki tisztet kivéve, minden állást bárki betölthetett, aki hoplita volt és betöltötte harminczadik esztendejét.

Árkonnak és a kincstárosnak, bizonyos meghatározott értékű adósságtól ment birtokának kellett lennie. Ugyanez állott a két katonai főmeltóságra azzal a megszorítással, hogy az illetőnek nős férfinak kellett lennie, akinek tízesztendősnél idősebb törvényes fia van. A tanács elnökének négy kezest kellett állítania, hogy a hadvezér és a lovassági parancsnok valóban megfelel-e a törvényben megálápitott feltételeknek.

Az areopág ekkor lett ellenőrző testület, amely a hivatalnokok visszaéléseit, mulasztásait, hanyagságait torolta meg.

A vérvádak, a gyilkosságok s minden főben járó ügy felett az efétek ítélkeztek, akik ötvenegyen voltak.

Mindég hatvan efétet választottak, és közülök legalkalmasabbak lettek az árkonok.

A nagy tanács négyszázegy tagból állott; a nagytanácson kívül szerepelt azontúl még a népgyűlés is, az e k k l é z i a.

A tanájasoknak az üléseken pontosan megkellett jelenniük, aki elmaradt, vagyonosságához képest egy, két vagy három drakma bírságot fizetett.

Egyéb törvényeiben Drákon szigorú büntetéseket szabott a tulajdon megsértésére, a megkárosításra.

A belső zavarok elsimításán dolgozó árkonok napjait külső gondok is zavarták. A szerencsétlen véget ért Kiion féle összeesküvé meg külháborut is zúdított Athénre.

Megára kényura Theagénesz megakarta boszúlni felkonczolt harczosait és elűzött vejét; háborút indított Athéné ellen és elvette attól Szálámisz szigetét.

Megára nem szárazföldön támadta Attikát, hanem a tengeren, ahol az Athéniek gyengébbek voltak. Mihelyt Theogenesz Szalamiszt elfoglalta, megáriakat telepített oda, a szigetből megárai gyarmatot csinált.

Szálámisz elveszítése roppant csapás volt Attikára, az Athénnek rendkívül fontos kikötője volt, azonkívül is fontos pont, mert onnan olyan erős tengeri hatalom mint Megára, elzárhatta Athénnek a faleroni kikötőjébe a bejárást.

A legjobban a szegény nép, — mely halászatból élt — sínylette

a sziget elvesztését, mert a megariaiak megakadályozták őket a halászatban. Százával jutottak a tengerparti lakosok nyomorúságra, inségre. Athén tudta, hogy szegényre és gazdagra egyaránt mily fontos Szalamisz szigete, ismételten megkísérlette a sziget visszafoglalását, de minden kísérlete kudarcz-czal végződött, a veszteségek egyre súlyosabbá tették Athén helyzetét. A nemesség végre belátta, hogy a Szalamisz-kérdés teljesen tönkre teszi Attikát és azzal védekezett annak kísértő réme ellen, hogy törvénybe iktatta: halállal büntetendő akárki, ha Szalamisz visszafoglalását indítványozza.

A gazdasági rossz viszonyok között természetesen a szegény népnek lett a legrosszabb sorsa, mert a nemesek és kiválók osztálya ekkor sem volt iránta könyörületesebb. .

Athénben és egész Attikában az elkeseredés oly magas fokra hágott, hogy közelgett az a nap, mikor felbomlik a rend és a forrongás fékevesztett forradalomban tör ki.

A legnagyobb szükség napjaiban megváltója támadt az athéni veszedelemnek, a Kordrosz nemzetség egyik sarjadékában, Exekesztidesz fiában, Szóionban.

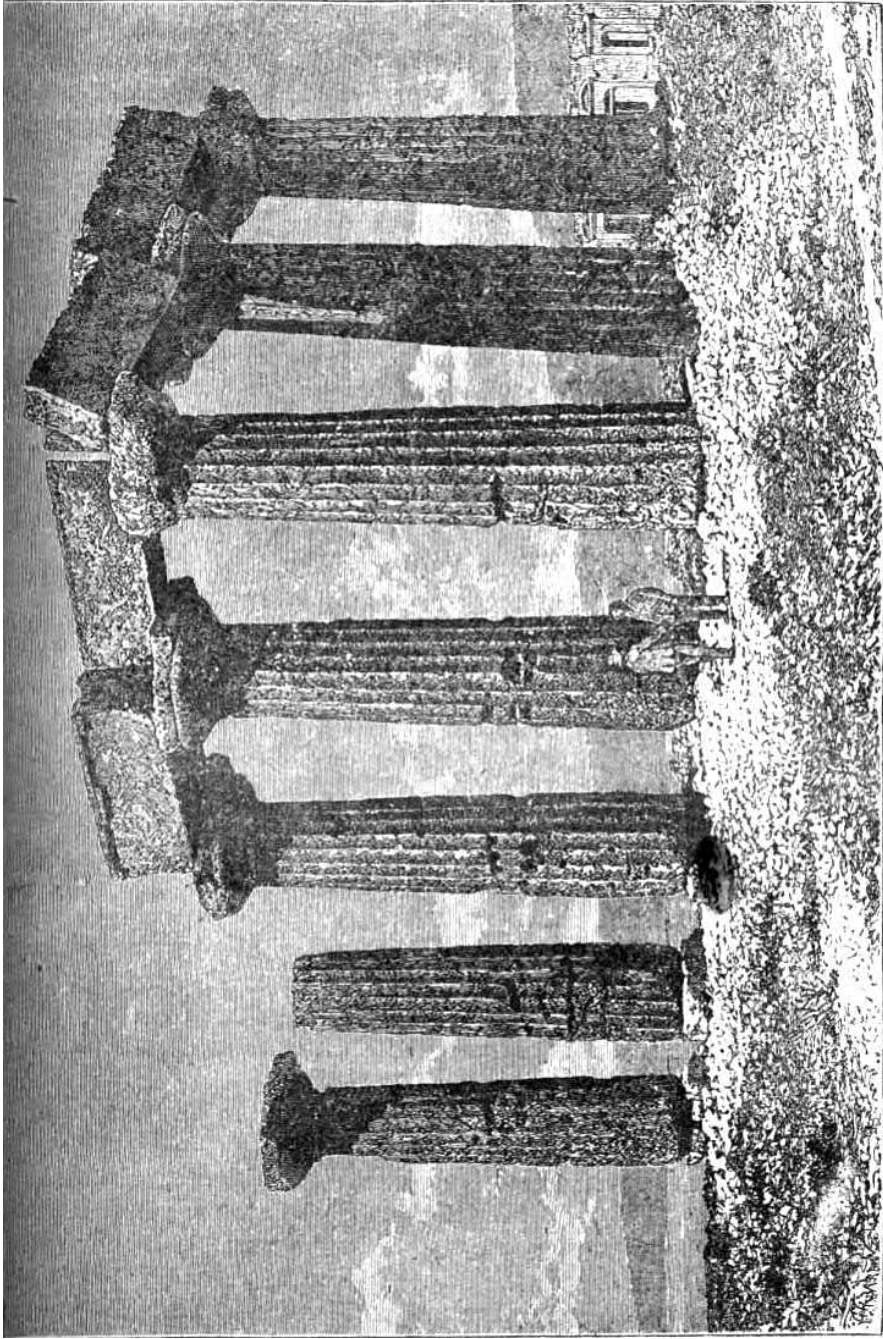
Szólón fiatal korában nagy tengeri utazásokat tett, szorgalmasan dolgozott, mint kereskegő, hogy családja anyagi veszteségeit pótolja és háza régi gazdaságait helyre állítsa. A kiváló kereskedőt azonban az egek finom költői lélekkel, melegen érző szívvel, kitűnő megfigyelő tehetséggel, fényes észszel áldották meg s mialatt utain vagyonát szaporította, azalatt tapasztalásokat gyűjtött, tanulmányozta a különböző államok és országok törvényeit, alkotmányát és szokásait, gyarapodott bölcsességben és szive rejtekében ott élt a vágy, hogy egykor minden szellemi kincsével, anyagi jólétének erejével, hazáját szolgálja, minden tudását, ismeretét, hazája szolgálatára szentelje, mert minden nemes érzés között a hatalmasabb volt lelkében az ő lángoló, önzetlen hazaszeretete.

A szorgalmas, vagyont gyűjtő férfinak a bőkezűség is tulajdonsága volt, amit atyjától örökölt és tanult, mert az is megnyitotta erszényét, ha közjóra kellett adományoznia.

Szólón abban az időben került útjaiból haza, amikor Athénre a romlás napjai következtek el. Szólón látta a nép szomorú és sanyarú helyzetét és saját vagyonából a mai pénznek, 25000 koronának megfelelő összeget osztott ki kölcsön címen a szegény nép között.

Látta azt is, hogy a nemesség, a gazdagok csak oly önzők a néppel szemben a nyomorúság idejében is, mint azelőtt és elhatározta, hogy segíteni fog a nép, a közrend helyzetén, de azt is belátta, hogy a míg Szalamisz szigetet vissza nem nyerik, semmi eredményes munkát nem végezhet, tehát elhatározta, hogy legelőször Szalamisz szigetet hódítja vissza.

Szólón tudta, mily törvény tiltja a Szalamisz visszaszerzését célzó in-

A korinthoszi Athene-templom még fennálló oszlopai melyek között Likofron menedéket készített.

dítványt, tehát valami módot keresett, hogy élete koczkáztatása nélkül beszélhessen, cselekedhessék Szalamisz visszahódítása céljáért.

Örültek tetette magát, zavaros tekintettel járkált Athén utcáin és mikor a nagy térre érkezett, ott hirtelen kis emelvényre állott és lelkesülten hévvel verset szavalt, mely azzal kezdődött, hogy mint hírnök érkezik Szalamisz szigetéről és ismételni akarja Apollo üzenetét.

A szavalatnak gyűjtő hatása volt, sorról sorra emelkedett a hallgatók lelkesülése. A vers utolsó két sora azután nyílt felhívás volt, melyre minden athéni szív hangosabban dobogott:

Rajta vitézek! A szép Szalamisz szigetére siessünk!

Rajta! A rüt rabigát törjük el, itt az idő!

A felhívásnak oly tüzelő hatása volt, hogy ott a téren azonnal ötszáz ifjú jelentkezett, hogy hajlandó Szólont Szalamiszra követni és a szigetet megtámadni. A hatóság nem vett tudomást a dologról, nem avatkozott bele, Szólón a saját költségén halászbárkán elindult az ötszáz ifjúval a szigetre.

A támadás oly hirtelenül, oly váratlanul lepte meg Szalamiszt, hogy a megáraiak még védekezni sem tudtak és így Szólón csapata 604-ben K. e egy csapásra visszahódította a fontos szigetet.

A diadal hír csodás hatással volt Athénre, mintha egyszerre varázs erő illette volna, új bizalmat uyert maga iránt; ismét ő volt az úr a maga vizein és bátran vehette fel a harcot Megarával, amely természetesen folytatta a háborút Szalamisz birtokáért, de a szalamiszi győzelem új erőt adott Athénnek és Megara nem győzedelmeskedhetett.

Hogy a hosszú harc véget érjen, Szolon a spártaiakat kérte fel a két állam közt folyó harcban béketárgyalóul.

Spártaiak az Iliászra alapították ítéletüket, mert az Iliász is az athéniak birtokának mondja a szigetet, így annak már a legrégebb idők óta Athénhez kellett tartoznia, a sziget tehát az athéniaké.

Az Ítélet után Athén és Megara békét kötött.

A szalamiszi diadal és utána a béke Megarával roppantul növelte Szólón népszerűségét és azontúl a szavát nép vakon követte.

Szóionnak csakhamar alkalma nyílt népszerűségét még fokozni. Tudjuk, hogy a delfoi jósdá utasította az amfiktoniakat, hogy Krisszát pusztítsák el. (1. 376. old.)

Ennek a jóslatnak a végrehajtását Szikion kényura és Szólón szavára Athén vállalta magára.

Szólón különösen azzal hatott, hogy ezt engesztelő cselekedetül tüntette fel; azt mondta, hogy a Kilon-lázadaskor elkövetett szentélyértésért az istenség még mindig nem engesztelődött meg egészen.

Az athéniak tudatába nagyon is befészkelődött az a hit, hogy a sok csapást a haragos istennő mérte reájuk Megáklesz vétségeiért és így örömmel követték Szóiont a szent háborúba.

Szólón bölcsesége azonban a nemzetségek közt is békét óhajtott s hogy a Megáklesz nemzetsége iránt a várost minél könnyebben kibékíthesse, Megáklesz fiát ajánlotta a sereg vezéréül, mert hisz az ő atyja vétkezett, tehát elsősorban őt illeti meg az engesztelés.

Alkmaeon, Megáklesz fia, a szövetséges sereg élén el is foglalta Krisszát és a jósdá parancsa szerint földig lerontotta.

A szent háború dicsőséges befejezése után, Szólón volt Athén legnépszerűbb embere, benne látták azt a férfiút, aki Athént ismét fel fogja virágoztatni.

Voltak ellenfelei neki is, de azok ellenszenvüket elrejtették, mert azok a pártok, melyek minden bizalmukat Szóionba vetették egyre szaporodtak.

Szólón leginkább a közrend és az alsó néposztály sorsát viselte szíven és célja volt annak bajain segíteni.

Ismét a költészet erejéhez fordult és szívhez szóló hangon, az igazság erejével hirdette annak a szükségét, hogy a nagy nép szükségén, nyomorán üdvös törvényekkel segíteni, a viszonyokon javítani kell.

A szó hatalmas erejével egymásután hódította meg eszméinek még azokat is, akiknek legönzőbb érdekei ellen szóltak az ő tervei.

A bátran kimondott igazság ereje egyre öregbedett, végre belátta mindenki, hogy Szólón igazán az államnak az érdekét óhajtja. Nem akar egyik rendnek sem különösen kedvezni, de az igazság, a kölcsönösség alapján az egész ország érdekét akarja szolgálni.

Az igazság győzött és 594. senki sem állott útjában annak, hogy a bölcs Szóiont első árkonná válaszszaak meg és tisztségében még azzal a különös hatalommal ruházzák fel, hogy mint az ország békebírója, egyeztesse össze a nemességnek és a népnek az érdekeit, tegyen ennek az érdekében saját bölcs belátása, tetszése szerint és hozzon oly törvényeket, melyek az általa hirdetett állami jólétnek biztosítékai legyenek.

A legszebb megbízás volt ez, melyet valaha különböző osztályok egyetlen embernek adtak. Amikor a kiváltságosak megbíztak a választott férfiban, hogy nem fogja előnyeiket, kiváltságaikat préda kézzel elszórni, de mint igazságos bíró, fog az ő előnyeik feleslegéből a népnek juttatni, a nép pedig gyanútlan hittel és bizalommal előre belenyugodott abba, hogy a mit nekik az a férfi fog nyújtani, akibe minden bizalmukat és reményüket helyezték, az emberi felfogás szerint annyi lesz, amennyit nekik az igazságosság alapján követelniök lehet.

Szólón jól tudta, hogy minél nagyobb a bizalom iránta annál nehezebb a helyzete, mert hisz ellentétes érdekek állanak szemben, amelyeket ép abban a legnehezebb összeegyeztetni, a miben az egyik részről a legkisebb engedmény is fáj, a másik részről bármennyi is volna az, soha se lehetne túlságos.

Ez volt a pénzkérdés.

Athén szegény népe, közrendje roppantul eladósodott. Szólón ígér jól tudta, amíg ez az óriási teher megnyomja a népet, addig minden mái üdvös törvény hatástalan.

Az ellentétek ebben a kérdésben a szélsőségeken állottak, a gazdagok a hitelezők nem sokat akartak követeléseikből elengedni, a nép pedig adósságai teljes törlését kívánta, sőt voltak, akik az egész földnek egyenlően való felosztását követelték.

Nemcsak e kényes kérdés megoldása adott Szóiónnak sok gondot, de még a megvesztegetés, elkápráztatás kísértéseit is el kellett magától hártania. Habár egyetlen pillanatig sem ingadozott és mindig az önzetlenség vezérelte, leikéhez semmi gyanú nem fért, a zaklatás mégis zavarta nehéz feladatában.

A közrend, a nép, hívei, barátai egyre ösztönözték, hogy ragadja kezébe a hatalmat, legyen Athén kényura és akkor szabadon, felesésség nélkül tehet, amit akar.

Az alsóbb nép osztályok rajongó lelkesedéssel állottak a volna pártjára, titkon reménykedtek is abban, hogy Szólón magához ragadja a hatalmat és azután teljesíti a nép minden óhaját, voltak olyanok, aki* azt hirdették, hogy csakis úgy érhetik el vágyaikat, ha Szólón tiránust alakít.

„Mindenfelől rángattak — mondja maga Szólón — olyan volt helyzetem polgártársaim közt, mint a farkasé a kopók között.

Szólón azonban rendíthetetlen és határozott maradt, visszautasított minden ajánlatot.

Barátai, hívei nem tudták boszankodjanak-e vagy bámulják. Égés; Athén, polgárság, nemesség, nép egyaránt tudta, mivel kínálják Szólón! mindenki tudta azt is, ha akarja a kényuraságot, bármely nap el is érheti

Szólón nem is gondolt rá, hogy a kínálkozó hatalom után kinyújtsa a kezét és ezen legjobban a nemesség csodálkozott, mert hisz közül bárki lett volna Szólón helyén, magához ragadta volna az uralmat.

Szólón az égető kérdések között legelőször a legveszedelmesebbet, legkényesebbet intézte el.

Bátran, erős kézzel markolt bele nagy pénzügyi dolgainak rendezésébe.

A *szeksteia*, teherkönnyítés néven hozta meg első törvényét amely egyszerre óriási terhek alól szabadította fel a nép nagy tömegét.

Ez az intézkedés első sorban szabaddá tette az adós személyét, mer ennek a törvénynek az értelmében senki sem kérhette többé követelés fejében valakinek a szabadságát, mint ahogy senki sem köthette le sem a maga sem az övéi személyét kölcsön biztosításául.

A hitelező azontúl sem a börtönbe nem vethette az adósát, sem rabszolgájává nem tehetette, sem el nem adhatta.

Akik addig adósságuk miatt akár börtönben voltak, akár rabszolgás-

kodtak egyszerre visszakapták szabadságukat és független polgárok lehettek.

Szólón még tovább ment, visszanyúlt a múltba és azokat az athéni-eket, akiket hitelezőik adósságuk fejében eladtak, az állam költségén ismét kiváltotta és visszaadta hazájának.

Érzékenyen érintette a hitelezőket az az intézkedés, hogy a vissza nem fizetett kölcsön fejében elvett földet, előbbi tulajdonosának vissza kell adnia, csak zálog jogot nyert, de tulajdonába nem vehette, mert hisz az adós még juthat abba a helyzetbe, hogy adósságát letörleszse.

Ledöntötték ennek a törvénynek értelmében a kiható köveket is. Ezek a kövek azt jelezték, hogy a hitelező az adósnak a földjéből mennyit vett el követelése fejében. Szólón törvénye vissza adta a tulajdonosnak a kihatott földdarabot, csak zálogolást engedett meg a hitelezőnek.

A személyes szabadságnak a hitelezőktől való megóvása fontos állami érdek volt, mert különösen az iparosok kerültek rabszolgaságba, a mi az állam fejlődésének érdekét sértette.

A föld felosztására Szólón nem is gondolt, de viszont a jövőre korlátozta azt, hogy egy ember mennyi földbirtokot szerezhessen és azontúl nem volt szabad földet vennie, ha örökség útján jutott több földhöz, tartozott azt eladni.

Szólón azonban még kamatláb leszállításával is segített az adósok baján s azután megszorította a forgalomban levő pénz értékét, mert megszüntette az addig használt eginai és megarai pénz forgalmát és helyette az euboai pénzt jelentette ki törvényesnek. Az új pénz egységenként huszonhét százalékkal kevesebb értékű volt, mint a régi, de ugyanolyan névértékűnek kellett elfogadni. Aki 100 régi drakmával tartozott, az adósságát 100 új drakmával fizethette, amivel huszonhét drakmát takarított meg.

A régi pénzt az állami pénzváltóknál mindenki beválthatta és a régi pénz teljes belértékének megfelelő névértékű pénzt kapott, tehát több pénze lett és azzal régi adósságokat fizethetett.

Az új intézkedések egyik félt sem elégitették ki, a hitelezők nagyra tartották veszteségeiket, az adósok többet reméltek, adósságaik teljes törlesztését, a föld felosztását stb.

Szólón azonban ékesszólóan, meggyőzően magyarázta törvényeit, azoknak alapját, célját és sikerült mindenkit megbékítenie, megnyugtani és megértetnie vele, hogy az állam, tehát a saját érdekük követeli, hogy a törvény rendelkezéseibe belenyugodjanak.

Ezzel tehát a legveszedelmesebb kérdésen túl volt.

Szóiónak gondja volt arra is, hogy a teherkönnyítés intézkedése révén javult helyzet állandó maradjon és a régi állapotok vissza ne térheszenek és az osztálygyűlölködés megszűnjék.

A népet négy féle adózó osztályba sorozta és adója alapjául a föld-

birtokot vette. Az első csoportba tartoztak a leggazdagabbak, azok nemcsak aránylag, de fokozottan is többet fizettek mint a második vagy harmadik osztály, a negyedik osztályba tartozók nem fizetnek adót, de nem is volt joguk állami hivatalokat betölteni. Ez az osztály volt a thesz, vagyis munkás osztály, ebbe tartoztak az iparosok, kereskedők is, ha még oly vagyonosak voltak is, amíg földbirtokot nem szereztek.

Szóion állami érdekből tartotta fontosnak, hogy a polgároknak földbirtokuk legyen.

Amelyik polgárnak földje van, az szíven hordja az államnak, az országnak vagyis a hazájának az érdekeit, a kereskedő és iparos könnyen csestellhet hazát, foglalkozása kenyeret ad neki másutt is, tehát nincs ami annyira a földhöz, a hazájához kösse, mint a birtokost.

Az előkelők érdekeit nem sértette Szólón, mert hisz a leggazdagabbak továbbra is a leghatalmasabbak maradtak, a legtöbb joggal dicsekedhettek. Árkont csakis az első osztályból lehetett választani, de azért ez a törvény még sem zárt ki senkit egyik osztályból sem, mert aki szorgalma, iparkodása útján magasabb osztályba jutott, az több jogot élvezett, de több is volt a kötelessége.

Azelőtt az első jogokat azonban csak a születés határozta meg, Szólón törvényei pedig a születést teljesen értéktelenné tették.

Bármely osztályban született valaki csak abba az osztályba tartozott, melybe adózása után sorozni lehetett.

Igen érdekes intézkedése volt Szóionnak az, melylyel elrendelte, ha az országban valamely kérdés, ügy, törekvés, pártszenvédeleyeket ébreszt és különböző pártok alakulnak, akkor senkinek sem szabad a mozgalomtól tartózkodnia, semleges állást elfoglalnia, hanem meggyőződése szerint színt kell vallania, nem pedig bevárni a dolgok végét és egyszerűen a győztes párthoz csatlakozni. Erre a legnagyobb pénzbírságot és a becstelenség bélyegét szabta ki.

Szólón minden tekintetben hasznos nemzedéket akart nevelni, mely véleményében őszinte, munkásságában hasznos. Igen jól tudta, hogy a földművelés nem adhat egész Attika egyre szaporodó népességének kenyeret, tehát szükséges, hogy az ipar és a kereskedelem is viruljon, fejlődjék. Kimondta, hogy, a munka nemesíti az embert, egyben elrendelte, hogy szegény szülők gyermekeiket okvetlen taníttassák valami mesterségre, amelyből megtudjon élni, amelyik szülő ezt elmulasztotta, elvesztette a jogát ahhoz, hogy gyermekétől támogatást kérjen, hogy aggságában, vagy munkaképtelenségében tőle eltartást követelhesen.

Az idegeneknek, akik Attikában leakartak telepedni, hogy ott ipart üzzenek, azoknak polgári jogot biztosított. Aki nem volt iparos, az csak úgy nyerhetett polgárságot, ha a hazájából örök életére számúzték.

A polgár jogot nyert idegenek ép olyan polgárai lettek Attikának, mint

a született attikaiak, csak ép az arkonai és papi méltóságra volt annyi megszorítás, hogy ezt a két állást a megtelepedett, honosított idegennek csak a második nemzedékből töltheti be.

Szólón törvényhozó bölcsessége nagy gondot fordított az erkölcsi, a családi életre, melynek első törvénye volt, a szülők iránti engedelmesség és tisztelet. Amelyik gyermek ez ellen vétett, azt fel lehetett jelenteni és a törvény kényszerítette a gyermeket a szülői iránt köteles tisztelet megtartására.

Az államnak érdeke volt, hogy a polgársága vagyonos legyen, tehát törvényt szabott a pazarlásra; a tékozlót fel lehetett a családtagoknak jelenteniük. Az asszonyoknak nem volt szabad túlzóan költekezőnek, fényűzőnek lenniük, a nőknek éjszaka nem volt szabad hazuról távozniuk, ha az mégis szükségessé vált, akkor kocsin, fáklyakiséret mellett kellett megtennie az utat.

A szülőknek különös kötelességül szabta ki, hogy gyermekeik házasságáról gondoskodjanak.

A leányok már tizenötévesztendős korukban férjhez mehettek, a férfiaknak huszonöt és harminczöt közt tartotta legajánlatosabbnak a nősülést.

A házasságot mindég eljegyzésnek kellett megelőznie. A lakodalmon menyasszony és vőlegény is fehérbe öltözött és mindkettő fején mirtusz koszorú volt.

A mátkapár a lakodalmon estig ott maradt; este azután a fiatal férj hazavitte a hazába a fiatalt asszonyt; a férfi házat akkora már virágokkal, zöld ágyakkal feldíszítették.

Az új párt a férfi házáig a násznép leányai és legényei elkísérték, aki pedig a nászmenettel szembe jött, az boldogságot kívánt az új házaspárnak.

Mikor a fiatal asszony átlépte a férje háza küszöbét, azzal belépett az ő birodalmába, ahol ő teljesen szabad úrnő volt, a cselédséggel és rab-szolgákkal szabadon rendelkezett, de a külső világ meghalt számára.

Az asszony az utcára csak lefátyolozottan, szolgálta vagy szolgálóleány kíséretében mehetett ki; otthon is csak barátnőiből és nőrokonáiból állott a társasága. Idegen férfinak csak akkor volt szabad a házába belépnie, ha férje is otthon volt.

Az asszonyok iránt Szólón törvénye igen szigorú és szűkmarkú volt.

Az asszony férjével szemben nem volt önálló; jogérvényesen csak férje hozzájárulásával intézkedhetett.

A férfi a feleségét minden teketória nélkül visszaküldhette a szüleihez, ha nem voltak gyermekei, vagy ha neki valamiért nem tetszett. Ha a férfi feleségét visszaküldte, tartozott hozományát is visszaadni.

Szólón törvényei óta, az apa tartozott leányának hozományt adni; az

azelőtti időkben fordítva volt: a vőlegény hozott valami becses ajándékot az apának.

Ha az asszony hűtlen volt, a férjnek nem volt szabad többé vele együtt élnie, el kellett tőle válnia, különben a becstelenség büntetése érte; a nőnek pedig — mint becselennek — nem volt szabad a templomba mennie, semmiféle áldozaton vagy ünnepi körmenetben nem vehetett részt.

A nőnek is volt azonban joga, hogy elválást kérjen, ha férje rosszul bánt vele; csak hogy ezt megnehezítette az a megszorítás, hogy a panaszos asszonynak panaszát személyesen kell az árkon előtt elmondania; a törvény a férfiakkal szemben igen enyhe volt és az asszony igazán jogosan csak akkor kérhette az elválást, ha férje más nőt hozott a házba.

A boldog házasság legnagyobb öröme a gyermek volt. Amely házban újszülött volt, már kívülről is meglehetett látni, mert az olyan ház kapuja fölél jelt tűztek: olajágot, ha fiú; gyapot-csokrot, ha leány volt az újszülött.

A csecsemőt az atya elé vitték és letették előtte a földre; ha az atya a földről felvette, akkor azzal elismerte fiának vagy leányának, de ha nem vette fel, akkor megtagadta és ilyenkor kivitték az erdőségbe és ott kitették.

A születésnapra következő tizedik napon kapott az újszülött nevet; arra az ünnepségre eljött az egész rokonság, a fiúnak nevet adtak és felvették a nemzetségbe és azzal együtt megnyerte a kis baba az attikai polgárságot.

Szólón törvényei végig kísérik a kis új polgárt gyermekkorán, ifjúságán, a férfikorig, az élet minden szakában és gondoskodik neveléséről, testi lelki neveléséről, mindenről ami alkalmas arra, hogy a csemetéből derék polgár növekedjék.

Szolónnak gondja volt az újszülöttre, de nem feledkezett meg a halálról sem, a temetkezésre is volt szabályai.

A halottat a halál bekövetkeztétől számított harmadik napon kellett eltemetni; csak bizonyos megszabott határig terjedő parádéval volt szabad a halottat temetni, ha sírboltot kapott a halott, annak csak meghatározott nagyságúnak és díszességűnek volt szabad lennie.

A temetésen elől mentek a férfiak, a halott után a nők. A menet elindulásakor gyászzené szólt meg fűvőhangszereken, utána megzendült a gyászének. Így kísérték a halottat sírjába, amelyet legszívesebben az út mentén kerestek, hogy a halottat ne felejthessék könnyen el. A temetés után halotti tor következett és kilencz nap múlva halotti áldozatot mutattak be az elköltözött sírjánál.

Szólón nagy gondot fordított a fiatalságnak a szellemi kiképzésére; az alap műveltségéről az állam gondoskodott, de a további kiképzés és gondos nevelés az atya kötelessége volt.

Három fő irányban mindenkit taníttatni kellett: írás és olvasásban, zene és erkölcsstanban, végül testgyakorlatban. A fiúk testgyakorlata számára az állam a gimnáziumokat, az ifjak, a felnőttek számára testgyakorlóul a palesztrákat tartotta fenn.

Szolón a törzsfelosztásokat érintetlenül hagyta, az ország négy fiiből állott, minden fié három triltiából, harmadságból és minden harmadság négy naukráziából, kapitányságból. Minden kapitánysági kerület egy-egy hajót tartozott felszerelni és annak a hajónak a kapitánya egyúttal a naukráziai előljárója, kapitánya is volt.

A kapitányok szedették be az adókat és a kapitánysági pénztárból teljesítettek fizetéseket.

Az egész ország negyvennyolcz naukráziából állott, mindenikben az adózó polgárok és nemesek az illető naukrázia pénztárnál rótták le az adójukat.

Szolón törvényeinek befejezőjéül, a nagy törvényhozóhoz méltóan, általános bűnbocsánatot adott, hogy az új törvények, új alkotmány óhajtandó áldása alatt az egész országban a múltak felejtésével kezdődjék az új élet.

Szolón törvényeit négyszögletes faoszlopokra vésték fel és azokat felállították az Akropoliszban, a fellegvárban. Ott az istennő oltalma alatt álló helyen kellett a tanácsnak és az árkonoknak azokra a törvényekre megesküdniük.

A hatalmas törvényalkotás, mely évekig tartott, mindenben a mérsékelt, igazságos népbarátját mutatja, akinek minden célja az volt, hogy hazáját boldogítsa.

Mikor a törvényeket a faoszlopokon az Akropoliszban felállították, utána Szolón összehívta a nagytanácsot, a népgyűlést és egész Athént megeskettette, hogy törvényein tiz esztendőig semmit sem fognak változtatni. Tiz esztendő múlva majd kitűnik, mi nem jó az új törvényekben, akkor majd megváltoztathatják.

Történt egyszer, hogy megkérdezték Szóiont, vajjon tökéletesen jónak tartja-e a törvényeket, amelyeket hozott. — Nem! — felelte Szolón — de a legjobbnak, melyet az athéniak el tudnak viselni.

Athén megesküdütt, Szolón pedig elutazott Athénből, hogy a tiz év alatt távol legyen hazájától.

Ekkor utazta be másodszor az akkori művelt világot. Abban az útjában került állítólag Szardeszbe Krözushoz. (l. I. k. 534, 547. old.)

Szolón tiz évig volt távol hazájától; mikor hazatért, szomorú világot talált otthon; az ország pártokra szakadt, minden pártnak meg is volt a maga vezére, de a vezérek önzők voltak és a pártoskodást csak saját céljaikra akarták felhasználni; mindegyik kényúr akart lenni.

A síkon lakó gazdag nemesség élén Likurgosz állott, aki azt ígérte pártjának, hogy visszaállítja a nemesek régi, korlátlan hatalmát. Marathon

völgyében és a magaslatokon lakó nép, amelyik Szolóntól földfelosztást remélt, Pizisztratosz köré csoportosult és tőle várta reményeinek teljesülését. A két párt között volt a parton lakók pártja, annak a vezére Megáklesz volt, a szikioni kényúr veje.

A három nagy párton kívül volt még hatalmas családi párt is Athénben a Filaidok családja; ez is uralomra törekedett.

Ennyi széthúzó párt láttára aggodalom támadt Szolón szívében, bizonyosan tudta, hogy ennyi érdek küzdelemben előbb-utóbb a kényuralom ölébe hull Athén.

A legveszedelmesebbnek tartotta a nép pártja élén álló Pizisztratoszt; a pártvezér rokona volt, tehát rábeszéléssel akart reá hatni, de hasztalan volt minden szava. Prisztátosz szívében már ott élt az elérhető kényuralom reménye és nem hallgatott Szolón szavaira.

Szolón ekkor költeményeket irt a tirannís ellen, verseit közzé tette, de nem volt eredményük; Pizisztratosz folytatta munkáját, melylyel célját elérhesse.

A kényuralomra vágyó Pizisztratosz oly jól előkészítette talaját, hogy 560-ban a tanácsstagok választásakor s került neki keresztül vinnie, hogy csupa olyan tag kerüljön a tanácsba, aki az ő pártjához tartozik.

Szolón ekkor elment a köztérre, és fegyverre szólította társait, hogy védekezzenek a kényuralom ellen, mely már közeleg s nem is veszik észre, mely napon lesz a nyakukon.

A város mosolygott Szolón erőlködésén; valamikor ő tetette magát örültnek és senkisémm hitte, most általánosan örültnek tartották.

Prizisztratosznak már nem állott útjában semmi, ami őt a kényuralom elérésében megakadályozhatta volna.

Igen ravaszul fogott hozzá.

Egyik reggelen Pizisztratosz több sebbel, véres öszvérekkel jelent meg a gyűlésen, ahol elpanaszolta, hogy élete a nemesség üldözésétől már nincsen biztonságban, kérte tehát a tanácsot, hogy adjon melléje öröket, akik az élete ellen törő nemességtől megoltalmazzák.

A jelenlevők mind felháborodtak és a nemesség elleni kifakadásokban vakon teljesítették Pizisztratosz óhajtását és ötven testőrt adtak melléje. A testőrök fabuzogányt kaptak és úgy őrizték.

Szolón nem hitt Pizisztratosznak, megmondta neki, hogy ő átlát tervén, elmondta ezt nyíltan is, de szavának nem volt fogatja.

Pizisztratosz azontúl rohamosan közeledett célja felé; testőrsége számát felemelte 100, majd 200, sőt 400 emberből álló gárdája is volt, végül pedig korlátlan számú zsoldossal rendelkezhetett.

E közben történt, hogy egyik hatalmas ellenfele, aki szintén a kényuralomra törekedett, elhagyta Athént, ez Kipszelosz fia, Miltiadesz volt.

Miltiadesz elkeseredetten látta, hogy gyűlölt ellenfele Pizisztratosz hogyan

eléje vágott és diadalt arat; lehangoltságában egyik napon, trákiai öltözetű csapat állott meg a háza előtt, nézegett Miltiadesz házát, kapuját és szinte látszott a csapaton, hogy várja a beszólítást.

Miltiadesz köszönti az idegeneket, házába hívja és ott vendégszeretettel fogadja őket.

Alig léptek be az idegenek, amikor egyszerre trák szokás szerint uruknak üdvözlík Miltiadeszt, hódolnak előtte és elmondják kik s mi járatban vannak.

A trákiai földnyelven élő dolonkok követői ők, akik a delfoi jósdaszavainak engedelmeskednek. Az északi törzsek igen szorongatják őket és ők fejedelmet akarnak válasziáni, tanácsért a jósdához fordultak, mely azt mondta, menjenek Athénbe és aki a város előtt legelőször szólítja őket házába, azt válaszsák meg fejedelmüknek.

Miltiadesz elfogadta a meghívást és elment az új földre, ahol az egyedül uralkodás után való vágya olyan könnyen teljesült.

Pizisztratosz, mikor elérkezettnek látta az időt, gárdájával elfoglalta a várat, a legfőbb templomokat, az állam kincstárát és azzal teljesen magához ragadta az uralmat.

Szolón ekkor is szembeszállott Pizisztratoszszal, fegyverre szólította Athént, de Pizisztratosz hatalma akkor már olyan nagy volt, hogy nem lehetett ellene semmit tenni. Zsoldosait szét küldte a városban és lefegyverezte a népet.

Szolón a kapuja elé tette a fegyvereit, hogy a zsoldosok onnan vigyék el, de a házába ne lépjenek, nem is tették.

Pizisztratosz Szolón iránt mindig tisztelettel viseltetett; amíg többi ellenfeleitől erőszakkal, vagy ravaszsággal szabadult meg, addig Szóiont nem bántotta.

Szolón élete végéig Athénben maradhatott, míg Pizisztratosz többi elleniségének menekülnie kellett.

A nagy törvényhozó visszavonult magán életébe; csak barátai, meghitt ismerősei körében töltötte napjait és megelégedéssel töltötte el az a tudat, hogy vannak még Athénben olyanok, akik bíznak abban, hogy csak Szolón törvényei alapján lelet Athén igazán boldog.

Szóiont nem bántotta sem a nép hálatlansága, sem ellenfeleinek diadala, ő jó kedélylyel élt tovább és költeményeiben szólaltatta meg lelkét.

Pizisztratosz nem ok nélkül viseltetett nagy tisztelettel Szolón iránt, ő is látta, hogy törvényei kitűnőek és azon változtatni nem szabad. Nem is változtatott rajta semmit, minden törvényét ép úgy megtartotta mint azelőtt, az összes változás az volt, hogy a választásoknál azontúl az ő befolyása döntött.

Pizisztratosz hatalmával nem élt vissza, a törvények végrehajtását nem akadályozta, a bírák függetlenségére befolyást nem gyakorolt; mindenféle-

képen kegyes uralkodó akart lenni, aki mint kényúr is népszerű maradjon. Valamelyik fiatal athéni szándékos emberöléssel vádolta Pizisztratoszt az Areopag előtt, amire Pizisztratosz ép úgy megjelent a törvényszék előtt mint bármelyik más egyszerű polgár. A tárgyalásra azonban nem került sor, mert a vádló nem jelent meg.

Beszélték Pizisztratoszról, hogy egyik athéni fiatal ember megszöktette a kényúr leányát. Pizisztratosz barátai ösztönözték, hogy álljon boszút az ifjún.

„Dehogy teszem, — fejelte Pizisztratosz — ha így bánunk azokkal akik bennünket szeretnek, akkor mit tegyünk az ellenségeinkkel.“

A szelíd uralkodással meg is ingatta a kényuri hatalmát, mert a nemesi pártok összefogtak ellene és 555-ben kénytelen otthagyni hatalmát és elmenekülni.

Megáklesz pártja és Likurgoszé azonban csak addig értettek egyet, amíg Pizisztratoszt kellett elúzniök, miután az megtörtént egymás ellen fordultak.

Megáklesz pártja gyengébb volt mint a nemesek pártja, titkon Pizisztratoszsal érintkezett és feleségül kínálta neki lányát, az egyezés létre is jött, de Megáklesz elvei alapján nem csatlakozhatott a kényuralom megállapításához, mert ő épen a köztársasági elveket hirdette, tehát cselhez folyamodtak.

Pizisztratosz szép nőt, Fiát felöltöztetett Pállasz Athéné istennő jelmezébe és kocsiba ült vele és így hajtatott be a városba, ahol az uralmat ismét magához ragadta.

Pizisztratosz a visszaszerzett hatalmában nemcsak a saját pártjára támaszkodhatott, hanem Megáklesz híveire is.

Ezt a támasztékot azonban csakhamar elvesztette, mégpedig a saját hibájából, mert megsértette Megáklesz családját.

Mellőzte Megáklesz leányát, nem akarta, hogy abból a házasságból gyermekei szülessenek.

A sértett leány panasszal fordult atyjához, aki belátta, hogy Pizisztratosz őt csak eszközül használta fel és elfordult tőle.

Pizisztratosz elvesztette Megáklesz pártját, mielőtt maga oly erős lett volna, hogy nélkülözhesse.

Megáklesz ismét szövetekezett az ellenpárttal és Pizisztratosznak — rövid uralkodás után másodsor is futnia kellett Athénból, ahonnan száműzték; de nemcsak a városból, az országból is elűzték, birtokait elárverezték.

Pizisztratosz egy ideig még próbálkozott, hogyan juthatna vissza hatalmába, de most már óvatos volt az ellenpárt, mely összefogott, a kényúr ellen, aki végül lemondott még a reményről is, hogy hatalmát valaha visszaszerezhesse.

Pizisztratosz lemondott, de családja néhány tagja nem és így a család

elhatározta, hogy tovább is küzdeni fog a hatalom visszaszerzéséért. Már a letelepedésből is látható volt, hogy a családnak szándékai vannak, mert Eretriában telepedtek le, mely a Pizisztrátosz család attikai megyéivel összeköttetésben állott.

Pizisz ra'osz családja az új otthonában úgy élt, mintha még mindig fejedelmi ház volna és sokan voltak, akik bíztak benne, hogy a család még visszatér Athénbe uralkodoul.

Pizisztrátosz végre ismét hozzáfogott, hogy uralma visszaszerzésére az előzetes lépéseket megtegye.

Háromféle intézkedést tett. Először attikai hívei közt felébresztette és ébren tartotta a reményt, hogy visszatér, másodsor Athén ellenségeitől, személyes barátaitól pénzségiést kért és harmadszor zsoldosokat toborzott.

Terve az volt, hogy alkalmas időben sereggel tör be Attikába és erővel ragadja magához a hatalmat.

Másodsorzi száműzetése tizenegyedik esztendejében alkalmasnak tartotta az időt arra, hogy zsoldos sereggel Attika földjére lépjen. Mihelyt a marathoni térségre ért, már mindenfelől csatlakoztak hozzá hívei.

Athén serege, a köztársaságiak hada gyorsan Pizisztrátosz elé ment, de Pallené mellett az hirtelen, váratlanul rajta ütött a köztársasági seregen és szétszórta azt.

Pizisztrátosz a menekülő sereg hoplitáinak mindenféle utánuk küldte hírnökeit és hírül adatta a menekülőknek, hogy térjenek vissza nyugodtan rendes foglalkozásukhoz, nem lesz semmi bántódásuk, csak akaszszák fegyvereiket a szegre.

Maga Pizisztrátosz felszaporodott sereggel, attikáikkal és idegen zsoldosokkal bevonult diadalmasan Athénbe; legelőször elfoglalta a fellegvárat és ismét ura volt Athénnek és Attikának.

Pizisztrátosz most már csak a maga erejében bízott és hatalmát állandó hadsereggel tartotta fenn, hogy pedig a népnek a figyelmét a politikától elterelje, a szegényebb nép és iparosoknak, nagyszabású építő munkákat adóit.

Az építkezések a legalkalmasabbak arra, hogy sok embernek adjanak kenyeret, keresetet és amellet az építetőnek dicsőséget és népszerűséget szereznek.

Ekkor épült Athén több nevezetes, híres épülete; sok munkát adott hajóépítésekkel is.

Pizisztrátosz a nép fejedelme volt, mert nemcsak kedvezett annak, de valóban szerette is. míg a nemesség ellen titkos gyűlölettel vagy félelemmel viseltetett, a legelőkelőbb családoknak át kellett adniuk a fiaikat, akiket ő elküldött túszul Naxoszba, Lidámisz királyhoz.

Pizisztrátosznak erős zsoldos seregére alapított hatalma azontúl szilárd

volt és a kényúr nyugodtan élvezhette hatalmát, amelyet nemes czélokért érvényesített.

Legbecesebb, nagyérdemű alkotása volt az Athénben felállított első nyilvános könyvtár. Összegyűjtette a nép száján élő hagyományokat; tudós bizottságokat küldött ki, akik a gyűjtéseket vezették; munkájuk legfontosabb faladata volt a trójai háború leírását megéneklő Iliászt és Odisszeát, megörökíteni rendszeres tökéletes összefoglalásban.

Pizisztrátosz a szellemi kincsek révén, nagy ünnepélyes istentiszteletek által folyton más irányba terelte a nép és a polgárság érdeklődését és mialatt Athén szellemi kincsekben gyaiapodott, egyre érdeklődő szórakoztatásokban részesült, kevesebb figyelmet fordított a politikai dolgokra.

Pizisztrátosznak bármily erős is volt később a hatalma, a múltból maradt emlékei sok nyugtalanságot okoztak és erős kézzel üldözött mindent, a mi gyanús volt szemének, ami hatalma legkisebb megingatását is okozhatta volna.

Pizisztrátosz különös nagy ünnepségek avatta a panatheneákat. A panatheneák ünnepe arató ünnep volt, hálaadás az esztendei jó termésért, melyben Athéné részesítette az ő városát.

Pizisztrátosz ezt az ünnepet, az olimpiai versenyekhez hasonlóan minden negyedik esztendőben különösen nagy ünneppé avatta, azok voltak a nagy panathenák.

Az arató ünnepen Attika minden vidékéről, minden községből jöttek fel ünneplők és valamennyien részt vettek az ünnepség főrészében a nagy ünnepi menetben, amelyben a nők és leányok által hímzett, gazdag díszítésű köpenyeget vittek fel Pállasz Athénének. A menetben minden község egy-egy ökröt hajtott, melyet azután a közös lakomára levágtak. Az ünnepi felvonulást megelőző napon és estén voltak az ünnepi multságok és játékok.

Karénekek és tánczok után versenyfutás következett, mely után ló- és kocsiverseny tartottak.

A győztes Athéné szent olajfájának lombjából készült koszorút és korszó szent olajat kapott díjúl.

A korszókon vagy Pállasz Athéné szobra vagy versenyt futó férfiak voltak láthatók, a korszóknak mind vörös volt az alapszínük és fekete volt rajtuk a kép és ez a felírás díszelgett rajtuk: Az athéni versenyek díjjaiból való vagyok. (1. 403.)

Pizisztrátosznak gondja volt reá, hogy nagy ünnepségeket tartasson a vidéken is és azért különös nagy ünnepségek avatta és fejlesztette a vidéki Dionizosz-ünnepeket, a „nagy dioniziákat.“

Attika kiváló bortermelő vidék volt, tehát a lakosság szíves örömet fogadta a dioniziák fejlesztését, mert minél nagyobb ünnepséggel tisztelték meg a szőlő istenét, annál bővebb áldást reméltek a következő évben.

A dioniziák ünnepein a karének kibővítésül Pizisztrátosz szerepeltette az első színészt és azzal megteremtette az alapját a drámának.

Pizisztrátosz úgy a sok ünnepségnek, pompás építkezéseinek, zsoldos seregének és sok más fényezésének kiadásait csak igen mérsékelten fizetette a polgársággal.

Adóban a három adózó osztálytól összesen a polgárok jövedelmének huszadrészét követelte, a többi jövedelmét a kikötő és vásári vámok adták s végül a Laurionhegység ezüst bányái.

Nem volt zsarnoka, zsarolója a népnek, sőt törekedett annak igazát és jogát védeni.

Arisztotelész meséli róla a következőt:

„A kényúr maga szokott a vidékre járni, ott törvényt ülni és igazságot osztani. Ilyen kirándulása alkalmával történt a Himettosz hegyekben, hogy megsodálta egyik ember munkáját; fa czölöpökkel fűrt ki köveket és a területet, ahol állott, művelte.

Pizisztrátosz érdeklődött s megkérdezte, mi terem azon a földön? A pór nem ismerte Pizisztrátoszt és azt felelte:

— Mindenféle fáradság és vesződés, amiből a huszad Pizisztrátoszt illeti.

Pizisztrátosznak annyira megtetszett a pór válasza és szorgalmas munkája, hogy felmentette őt az adójától.

Hiúság volt a gyengéje. A legkönnyebb volt őt hiúságánál megfogni.

A száműzetésben élő Kimon, olimpiai kocsi-versenyen győztes lett és a győzők jegyzékébe Pizisztrátosz nevét íratta. Ez annyira meghatotta Pizisztrátoszt, annyira hízelgett hiúságának, hogy kegyesen visszahívta Kimont, aki vissza is tért.

Pizisztrátosz uralkodása ellen a pórságnak nem is lehetett panasza és mikor 527-ben K. e. mint aggfejedelem halt meg,

Kép a Panathéneákon a verseny győztesének adott olajos korsók egyikéről.

őszinte részvét kísérte a sírjába; a nép jó fejedelmet, a tudomány és művészet nagy pártfogót veszített benne.

A meghalt kényúr hatalmát, uralmát minden zavar, legkisebb rázkód-tatás nélkül átvették fiai: Hippiasz és Hipparkosz.

A két fivér békésen megosztott és megegyezett a hatalom gyakorlásában; az uralkodó, az erősebb fejedelem Hippiasz volt, Hipparkosz elégedett szívvel engedte át Hippiasznak az uralkodásban az elsőséget.

A fiúk teljesen atyjuk nyomdokain haladtak, az ő kezdeményezéseit, építkezéseit folytatták, a tudósok, költők csakúgy otthont találtak körükben, mint az előtt.

Hippiasz buzgón kezdeményezett maga is: rendeztette Athén utcáit, újjá építtetett oltárokat, jó karban tartotta az országutakat és minden keresztútnál felállította Hermész szobrát, melynek oszlopa bölcs mondásokkal útmutatóul is szolgált a vándornak.

Hipparkosz pedig a művészetekre fordított nagy gondot, az udvarához hivatva a legkiválóbb költőket és tudósokat. így a keoszi Szimónideszt, Anakreont és másokat.

Amíg a Pizisztratosz-fiak békén és igyekezettel munkálkodtak Athén dicsőségen, azalatt a Pizisztratosz család ellenségei, a nemesek, főleg a száműzött Alkmén-utódok, a Menaklesz fiai: Kleiszthénész és Hippokrátesz folyton azon munkálkodtak, hogy a kényuralmat lerázzák magukról.

A száműzetésben élő Kleiszthénész és Hippokrátesz óriási anyagi áldozatokkal iparkodtak a görög föld népeinek rokonszenvét megnyerni. A két athéni nemes ugyan száműzetésben élt és attikai birtokukat a kényuralom elkobozta, mégis roppant gazdagok voltak és megragadták a kínálkozó alkalmat gazdagságuk révén általános népszerűséget szerezni.

A delfoi Apollon-templom 548-ban leégett; az amfiktionok elhatározták, hogy a leégett templom helyett még sokkal szebb, fényesebb szentélyt emelnek.

Ekkor Kleiszthénész és öccse felajánlották, hogy hajlandóak a templomot az előirányzott költségért felépíteni; az építés költségei körülbelül 300 arany talentumra rúgtak.*

Az építkezés vezetését a korinthuszi építőművészre Szpinthároszra, bíz-ták. Az Alkemen-fiak a megbízást arra használták fel, hogy maguknak M-ti lönös érdemeket szerezzenek. Erről Hérodotosz ezt beszéli: A templomot minden részében szebben és gazdagabban építették, mint ahogy a megbízásuk szólott, különösen a homlokzatot építették meg pazarul. A megbízás értelmében mészkőből kellett volna azt építeniük, de ők ahelyett pároszi márványt vettek és abból építették.

* Megfelel mai pénzünk szerint majdnem háromnegyed millió koronának.

Részint ezekkel a tettekkel, másrészt egyéb vesztegetéssel megnyerték a jósdát annak, hogy valahányszor a spártaiak jóslatot kértek, Pithia a jóslaton kívül külön felszólította a spártaiakat, hogy ne engedjék Athént a kényurak zsarnoksága alatt sínylődni, hanem szabadítsák fel Athént.

A lakedemonok minden alkalommal ezt a felszólítást kapták, míg végre Ankimolioszt, előkelő spártainak fiát küldték el a Pizisztratosz fiák ellen sereggel.

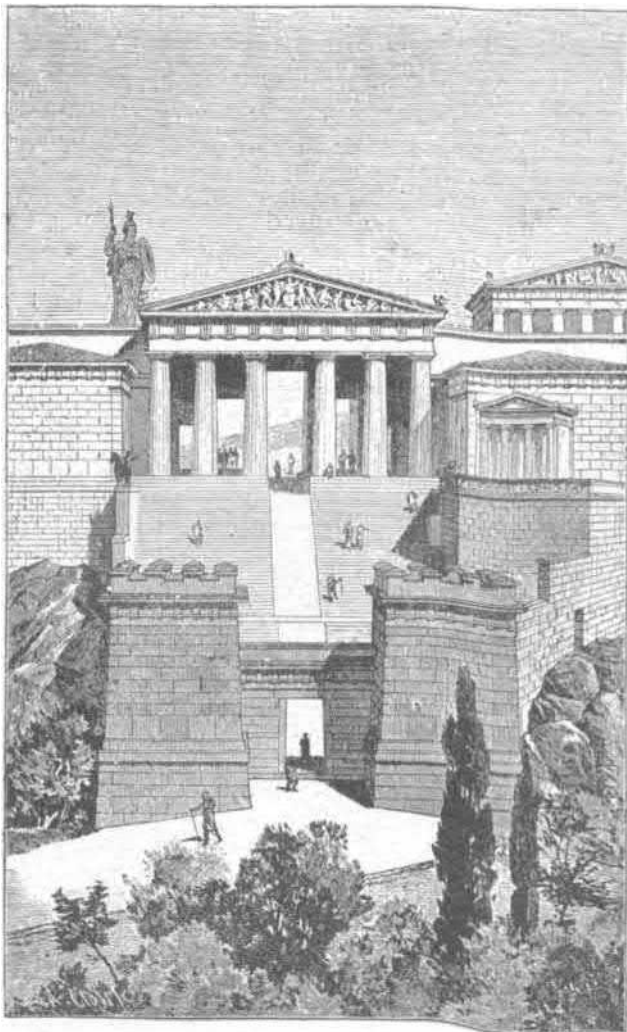
A hadsereget tengeren küldték Attikába; Ankimoliosz Faleronnál kötött és a hadsereget partra szállította. A spártaiak tervéről az athéniak előre értesültek, tehát segítségül hívták a thesszáliaiakat, akikkel már előzőleg szövetséget kötöttek.

A thesszáliaiak Kineász királynak vezérlete alatt ezer lovaszt küldtek Athén segítségére.

Az athéni kényurak ravasz haditervet eszeltek ki; oda csalták az ellent, ahol legkönnyebben reméltek felettük győzedelmet aratni.

Faleronnál letarolták a mezőt, hogy alkalmas legyen a lovasság szereplésére.

Mikor az ütközet megkezdődött, rázúdították a lakedemonokra a lovasságot, mely a lakoni csapatok közt nagy zavart és meglepetést okozott; ropant sok spártait és lakedemont felkonczoltak, s azok közt volt maga a spártai király is, Ankimoliosz. Akik életben maradtak, azo-

Az athéni fellegvár feljárata.

kát visszaűzték a hajóikra. A spártaiakra ekkor már becsületbeli ügy lett a Pízisztratosz-fiak megbuktatása, a szenvedett vereség szégyenének lemosása.

Az alkmen-utódok elérték céljuk egyik részét, a delfoi templom építés révén nem csak egész görög földön népszerűek lettek, hanem sikerült a a jósdát pártjukra nyerni, aminek következménye volt, hogy a spártaiak hadat küldtek Attikába; most hogy a spártaiak vereséget szenvedtek, most már maguk törekedtek minél hamarabb Attika ellen indulni és a kényurak felett győzedelmet ülni.

Mialatt a kényurak ellen külső veszedelmek tornyosultak, azalatt bent Athénbe is veszedelmek környékezték a két Pízisztratosz-fiút, mert azok egyre szertelenebb, önkényesebb uralkodókká váltak. Atyjuk udvarában ők mint fejedelmi sarjak nevedtek és ha valami kedvük ellen volt, vagy legkevésbé gyanúsnak látszott, azt már kegyetlenül üldözték.

Történt, hogy ugyanaz a Kimon, aki már egyszer nyert kocsiversenyen és a maga neve helyett Pízisztratoszét íratta be — újra nyert.

Hippiasz azt várta, hogy Kimon ezúttal az ő nevét, Hippiaszt, fogja a győztesek lajstromába beírni; ámde csalódott, mert Kimon azt nem tette.

Hippiasz boszúból a zsoldosaival leszúratta Kimont a saját háza előtt.

Ez a tett nagyon sok embert elfordított tőle, szaporította ellenségeinek

Hipparkosz megölését ábrázoló kép, ókori vázáról.

Harmodiusz, Hipparkosz
egyik gyilkosa.

számát otthon is, kívül is; az így megbántott családnak Attikán kívül is volt több hatalmas társa és sok vagyona.

Veszedelemes ellenséget támasztott Hipparkosz azonban uralkodásuk ellen Harmodiuszban, akinek nővérét bántotta meg. Hipparkosz kizárta az ünnepi menetből, athéni leányok sorából Harmodiusz nővérét, mint olyant, a ki nem érdemes, nem méltó arra a tisztségre.

A sértés nem csak Harmodiuszt, hanem barátját Arisztogeitont is végtelenül bántotta és ketten elhatározták, hogy boszút állanak a gőgös zsarnokokon: megölik őket.

A terv kiviteléről ezt mondja Thukididesz görög történetirő:

Az összeesküvésbe csak nagyon kevésmeghitt társukat vonták be és azt remélték, hogy a tett napján a nemesség és a polgárság egy csapásra az oldalukra fog állani. A tett napjául a panathénának ünnepségének napját állapították meg, mert az nap az athéniak, mind teljes fegyverzetben vettek részt a menetben.

Az ünnepség napján Hippiasz testőrségével a városon kívül a Kera- a menetet, míg Hipparkosz bent a keramikoszban rendezte piacztéren állott.

Mikor Arisztogeiton és Harmodius a mirtusz ág alá rejtett törükkel a Keramikoszon megjelentek, Hippiaszszal igen bizalmas beszélgetésben találták egyik összeesküvő társukat; azt hitték, hogy az elárulta tervüket. Hogy legalább a másik kényurat, az ő sérelmük igazi okozóját, Hipparkoszt elérje a büntetés, azonnal megfordultak a városba siettek, a piarczfelé tartottak, de már útközben, jóval a piarcz előtt találkoztak Hipparkoszszal. Oly hirteleniül támadtak reá, hogy semmi ideje sem maradt a védekezésre, a két barát keresztül verte őt törével, hogy mindjárt meghalt.

A testőrség azonnal a támadókra vetette magát, Harmodiuszt ott a helyszínen fel is koncolták, de Arisztogeitont az összesereglő néptömeg sűrű tömege megmentette egy ideig az üldözéstől.

Hippiaszt hamar értesítették a történetekről; a kényúr

Arisztogeiton, Hippar-
kosz másik gyilkosa.

nem vesztette el lélekjelenlétét, hidegvérrel, nyugodtan intézkedett és nyomban a tett színhelyére sietett. Ott szólt a polgárságnak, hogy tegye le fegyvereit és kövesse őt a közeli térre. A polgárság Hippiasz egész viselkedéséből azt vélte, hogy mondani akar nekik valamit, talán tanácskozni valami felől és gyanútlanul engedelmeskedett.

Mihelyt a polgárok a téren voltak, Hippiasz azonnal elhordatta fegyverzetüket, az együtt levő polgárokat pedig a testőrségével megmotoztatta, akinél a mirtusz ág alatt, vagy bárhol elrejtett fegyvert talált, azt, mintáz összeesküvés bűnrészesét elfogatta; ugyanekkor felhasználta az alkalmat arra, hogy ártalmatlanná tegyen olyanokat, akik neki amúgy is gyanúsak.

Arisztogeitont is elfogatta és a legborzasztóbb kínzással akarta arra kényszeríteni, hogy vallja be, ki-mindenki volt az összeesküvésnek része; Arisztogeinosz azonban nem árult el senkit.

A kényúr Arisztogeitont borzasztó halállal végeztette ki.

Így adja elő az esetet Thukididesz, de Arisztotelész azt állítja, hogy sem a polgárság lefegyverzése nem igaz, sem az, hogy megmotozták a polgárokat és akinél rejtett fegyvert találtak, azt elfogták.

A lefegyverzés azért nem igaz, mert akkor még nem volt szokás, hogy a polgárság fegyverzetben jelenjék meg a panathéneakon; az csak későbbi eredetű.

A gyilkosság elkövetése első órájában nem gondolta senki, hogy szélesebb körű összeesküvésről van szó, csak személyes bosszúnak tartotta a tettet mindenki, hanem mikor Arisztogeitont vallatták, akkor vallott az olyan előkelő nemesekre, akik Hippiással igen jó barátságban éltek.

A két jó pajtás tette tehát nem szabadította meg Athént a zsarnokoktól, azonban előidézte azt, hogy rövid további uralkodás után külső és belső ellenségei egyaránt feltámadtak ellene és elűzték.

Az összefüggés ez.

Hippiasz az összeesküvés és az öcscse meggyilkolása óta folyton rettegésben élt, mindenkiben gyilkost, összeesküvőt látott és akire bármi okból gyanakodott, azt üldözte, kivégezte és így lett az addig derék, jó uralkodóból elvadult, kegyetlen, a zsarnok címre mindenben rászolgáló kényúr.

A nemességnek nem volt maradhatása, az üldözések oly gyakoriak, oly napirenden levők voltak, hogy egész családok menekültek Attikából.

Ez alatt az Alkmén-utódok tovább folytatták munkájukat a zsarnok ellen és a spártai királyt most már nemcsak ők, de a többi Attikából menekült nemesség is ösztökélte; mindezekhez járult a spártaiak harci becsülete, mely Athén alatt csorbát szenvedett, melyet előbb-utóbb ki kellett köszörsülni.

Kleomenesz spártai király az attikai támadásra külön tekintélyes lovasággal látta el seregét, mert tudta, hogy Hippiasz szövetségeseket keresett a thesszáliaiaknál, a makedónoknál, akiknek erős lovasságuk van.

Hippiasz át adja a fellegrát, hogy megmentse két fiát.

Az Iszthmoszon egyesült serege az attikai menekült nemességgel, az és az Alkmén-utódok csapataival és így tört be Attikába, ahol a nép mindenütt a szövetkezett sereghez csatlakozott. f

Hippiásznak azonban elég nagy ellentálló serege maradt és elég erős volt, hogy felvehesse a harczot, sőt kedvezett is neki a szerencse; mert a nem bocsátkozott harczba, hanem az erős fellegvárba vonult, ott várta be az ostromot. A spártaiak azonban csak rövid ideig tartó hadjáratot terveztek és hosszas ostromra nem készültek és bizony rövid idő múlva haza mentek volna, ekkor azonban váratlan dolog történt — beszéli Hérodotosz: — Hippiasz nem akarta, hogy gyermekei a várostromból kifolyó esetleges sanyarúságokat végigszenvedjék, titokban el akarta őket küldeni biztos helyre, de a két fiú az athéniek kezébe esett.

Ez a hír megdöbentő volt Hippiászra, nagyon szerette gyermekeit; hogy bántódásuk ne essék, alkudozásba bocsátkozott az ostromlókkal és megegyeztek, hogy feladja a várat, amiért sértetlenül elmehet gyermekeivel, de öt nap alatt tartozik elhagyni Attikát.

Hippiász családjával Sigeionba költözött a Szkamandrosz folyó mellé.

A kényuralom megbukott, de utána azonnal a pártviszálykodás osztotta két táborba a várost. Az a nemesi párt, melynek Tiszander fia: Izagorasz volt a vezetője, szemben állott a visszatért nemesek pártjával, melynek vezetője az alkmén utódok voltak s fejük, vezérük Kleiszthészesz.

Kleiszthészesz anyai ágon unokája volt a szintén Küsszthészesz nevű szikioni kényúrnak.

Az első pártnak a célja, törekvése az volt, hogy visszaállítsa azokat az állapotokat, melyekben a Szolón törvényei előtt voltak az athéniek.

Kleiszthészesz ellenben csak megakarta tartani a Szolón-törvényeken alapuló alkotmányt, hanem, ahol a tapasztalat azt mutatta, hogy hézagos az alkotás, ott még pótolni, kiegyenlíteni, tökéletesíteni volt a szándéka.

Az Izagorasz pártja hatalmáért és diadaláért kész volt Spártával szövetkezni, míg Kleiszthészesz csak addig vette igénybe a lakoni segítséget, amíg a kényuralom megbukott, azontúl nem akart Spártának semmiféle befolyást engedni az attikai ügyekre.

A hazafias célokat a Kleiszthészesz pártja, a tisztán önző, hatalmi érdekeket az Izagorasz pártja képviselte.

Izagorasznak azonban könnyebb volt a helyzete, az ő pártja titokban már a kényuraság alatt is megvolt, annak elüzetése után teljes erővel ügy tömörült, igénybe vették Spárta támogatását is. Kleiszthészesz sokáig távol volt hazájától, az ő otthoni párthívei elszéledtek, nagyon kis kor volt az, amelyre egyelőre támaszkodhatott.

Kleiszthészesz azonban sokkal erősebb akaratú, szívósabb és buzgóbb pártvezér volt, semhogy nehézségektől megriadt volna. A nép felé fordult

és minden eszközt megragadott, hogy a népet megnyerje, annak támogatását megszerezze.

Rámutatott az ellenpárt céljaira, arra a veszedelemre, melyet a spártaikra való támaszkodás hord magában s végre hangosan hirdette, hogy a Szólon-féle alkotmány még mindég nem védi eléggé a népek, a közrendnek a jogait.

A nép bizalommal fordult feléje és csakhamar Kleiszthenesznak nagyobb hatalma volt Athénben, mint bármelyik Alkménnek valaha.

Kleiszthenesz a kezébe került hatalmat arra használta fel, hogy újításait, törvényeit minélhamarabb keresztül vigye.

Először Attika eddigi törzs felosztását szüntette meg. Egész Attikát tíz nagy összetartozóságra osztotta fel, és mindegyik törzs, fíiének nevezte, habár annak semmiféle származással, törzsrokonsággal, nemzetséggel semmi köze nem volt.

Minden ilyen filébe tíz községi kerület, démosz tartozott. A tíz összetartozó kerület azonban területileg sem tartozott össze; a démoszban sem szomszédos, sem egy-vidéki, hanem a legkülönbözőbb vidékekről összekapcsolt községek voltak. Minden tíz összetartozó községi kerületből kettő-kettő egy hajóskerületet (naukária) alkotott.

Minden file ötven tagot választott a tanácsba és ötszázat a törvényszékhez, így volt ötszáz tanács és ötezer törvényszéki tag. Az ötszáz tanácsos nem tanácskozott egyszerre, hanem csak a kerületek tanácsainak elnökei ültek össze, azokat nevezték pritaneusoknak és közös gyülekezőjük, tanácskozó épületük volt a pritaneum.

A prítania tisztséget minden törzsben a megválasztottak 36 napig viselték, tehát egy év alatt tízszer változott, hogy így valamennyi tanácstag részesüljön a prítania méltóságában.

A tíz prítániára való tekintettel Kleiszthenesz tíz közgyűlést rendelt el, melyet a PRIXEN tartottak, ahol a hegy lépcsőzetesen kifaragott oldalán a lépcsőkön ült a nép.

Kleiszthenesz veszedelmesnek tartotta, hogy egyedül a polemárk kezében volt a teljes katonai hatalom, amelylyel az könnyen visszaélhetett és mint kényúr magához ragadhatta a hatalmat. Ezt a hatalmat Kleiszthenesz elvette a polemárktól és annak azontúl tisztsége arra szorítkozott, hogy néki kellett a hadsereg felszereléséről és ellátásáról gondoskodnia.

Minden file maga választotta vezérét, aki az illető törzs összes hadi ügyeiről felelős volt.

Kleiszthenesznak minden törekvése odairányult, hogy lehetetlenné tegye hogy valakinek az uralkodást magához ragadhassa és mint kényúr Attika felett zsarnokoskodjék.

Ennek a célnak a szolgálására találta ki a cserépszavazást, az osztrakizmust.

Az osztrakizmus értelmében Attikának jogában van minden olyan férfit, aki hatalmánál, befolyásánál, tekintélyénél, népszerűségénél fogva Attika szabadságára veszedelmes lehet, Attika földjéről tíz esztendőre számúzni.

Az osztrakizmussal való számúzés azonban nem megbecstelenítő ítélet, nem fosztja meg az illetőt semmiféle jogától, birtokától, nem is tekinthető büntetésnek, csak előrelátó óvatosság okából való védekezés.

Az osztrakizmus így történt.

Minden esztendőben megkérdezték a népet, nem tartja-e szükségesnek hogy valaki ellen osztrakizmust tartsanak meg.

A pártvezérek ilyenkor igen kényelmetlenül érezték magukat, mert sem igent, sem nemet nem mertek ajánlani; az egyikkel ép úgy, mint a másikkal maguk is gyanúsokká lehettek.

Ha a közgyűlés igennel válaszolt, akkor két hónap múlva megtartották a cserépszavazást.

A köztérnek (agorának) egyik elkülönített helyén urna állott, melybe a polgárok a kis cserépdarabot (osztrákon) dobtak, a cserépdarabon azonban előbb ráírták annak nevét, akit olyannak tartottak, hogy a haza szabadságát szereplésével veszélyezteti, akitől tartaniuk lehetett, hogy ha magához akarná ragadni a hatalmat, esetleg sikerülhetne neki.

Ez a cserépszavazás hatalmas fegyver volt a nép kezében minden hatalsodó nemes ellen; egyideig üdvös intézkedésnek bizonyult, de később visszaélések fegyveréül is szolgált, mert az uralkodópártok az osztrakizmus segítségével megszabadultak az ellenfeleiktől, veszedelmes ellenpártok vezetőitől.

Izgorász hasztalan küzdött az új törvények létesülése ellen, Kleiszthenesz valamennyivel diadalmaskodott és Izgorász árkonsága alatt 508-ban iktatták törvénybe az intézkedéseket.

Már a következő esztendőben 507-ben, az új választásokkor a tanács nagy többsége demokratikus volt, a nemesi osztály megbukott.

A nemesek ekkor Spártához fordultak érdekeik védelmét keresni. A spártaiak kikiáltóval felszólítottak az athénieket, hogy az „átkosak“ ivadékait üzzék ki falaik közül. Kleiszthenesz dédunokája volt Megáklesznek, aki Paliasz Athéné szentélyét megsértette. (1. 386. old.)

Kleiszthenesz előre látta, mi fog történnie és azzal a megokolással, hogy nem akar hazájában háborúnak az oka lenni, önként távozik. Vele tartott még néhány család, mely szintén tartott attól, hogy ellene fordulhatnak, amikor harezra kerül a dolog.

Kleomenesz spártai király azonban nem törődött azzal, hogy Kleiszthenesz és hozzátartozói távoztak, ő azért csapatával bevonult Athénbe.

Izgorasz ezt a kitűnő alkalmat felakarta használni arra, hogy az alkotmányt eltörölje és a hatalmat az ő_ nemesi pártjának a kezébe juttassa.

Hétszáz családot száműzött Attikából és spártai hoplitákkal kísértette ki Attika határain.

Mihelyt azt hitte, hogy minden veszedelmes ellentől megszabadult, az ötszázak helyébe új tanácsot, a nemesekből, az ő pártjából alakított háromszázak tanácsát ültette. A népet megfosztotta vezetőitől, tehát azt teljesen tehetetlennek tartotta és azt remélte, hogy az ő tetszése szerint alakíthatja át az uralmat. Hanem csalódott. Az ötszázak tanácsa nem engedelmeskedett neki és nem volt hajlandó helyét a háromszázak átadni. A nagy tanács a néphez fordult és Izagorasz meglepetten látta, hogy az egész nép az ötszázak tanácsához állott.

Izagorasz a nagy veszedelemben Kleomeneszszel a várba zárkózott, melyet óriási tömegben vett körül az ostromló nép.

A várba zárkózottak nem rendelkeztek élelemmel, de még kevésbé volt ivó vizük. A vár tarthatatlansága már a második napon kitűnt, úgy, hogy Kleomenesz már harmadnap kénytelen volt a feladás feltételei felett alku-dozni. /

A feltételek értelmében Kleomenesz és serege bántatlanul elvonulhat és magával viheti Izagoraszt, de annak párthiveit kiszolgáltatja az athénieknek.

Izagorász kiszolgáltatott hívei felett maga a nép ítélkezett és valamenynyit halálra ítélte; Kleiszihéneszt meg a vele menekülteket és az Izagorász által száműzötteket pedig visszahívták.

Kleiszthenesz azután könnyebben folytathatta újjáalakító munkásságát és szemébe nézhetett azoknak a veszedelmeknek, melyek Attikát a többi irigykedő görög állam részéről fenyegették; igazi veszedelem csak Spárta részéről zúdulhatott reá.

Kleoménész spártai király azonban Attika végromlását kereste és nem elégedett meg a maga erejével, hanem felszólította Spárta összes szövetségeseit, hogy csatlakozzanak hozzá.

Eleuziszban kellett a szövetségesnek találkozniuk, ahová mind meg is érkeztek, anélkül, hogy tudták volna a háború célját. Kleoménész pedig azt tervezte, hogy Attikát leveri és kényurául Izagorászt teszi meg.

Athén a legnagyobb veszedelem előtt állott, segítséget Hellaszban sehol sem remélhetett, tehát követeket küldött Szardeszbe, a perzsa satrapához, Artaferneszhez, hogy a perzsa királynak szövetséget ajánljon fel mostani segítségéért.

A satrapa hódolatot követelt, aminek jeléül Athénnek földet és vizet kellett volna küldenie. A két követ a maga felelősségére meg is ígérte, de a tanács otthon elutasította az ajánlatot, a követeket törvényszék elé állította és büntetésül száműzte.

Segítséget az athéniak a perzsa király részéről sem remélhettek, helyzetük igen válságos volt, de azért az attikai sereget, gondosan felszerelték

és haláltmegvető bátorsággal a legveszedelmesebb ellenséges sereg ellen indították meg.

Ekkor váratlan dolog történt.

Eleuzisz síkságán tudták meg a korinthusziak, hogy Kleoménesz királynak mi a terve, amire megtagadták a szövetséges kötelezettséget, mert szövetségük arra nem szól, hogy segítsék a spártai királyt az attikai alkotmány eltörlésében és kényuraság létesítésében.

Más fontos okuk is volt.

Az attikaiak ellenségeskedésben állottak az éginaiakkal, akik a korinthusziaknak igen veszedelmes versenytársuk volt a tengeri hatalomban és kereskedelemben. A korinthusziak tehát oktalan dolognak tartották, hogy segítsék az ellenségük ellenségét megrontani.

A korinthusziak kijelentették véleményüket Kleoménesz király előtt, azzal megfordultak, ott hagyták az egyesült tábort és haza mentek.

Alig távozott a korinthuszi sereg, felbomlott a rend a spártai seregben is. A második spártai király Demaratosz, helytelennek tartotta Kleoménesz tettét, eljárását és elítélte szándékát. Demaratosz király gyanúsnak találta Kleoménesz hatalmaskodó, dölyfös, önálló viselkedését és nyíltan tiltakozott a háború megkezdése ellen.

Az egyenetlenségnek az lett a vége, hogy a korinthusziak után a Demaratosz vezetése alatt álló spártaiak hátat fordítottak és elvonultak; követte őket a többi szövetséges is.

Kleoménesz, bár a beotiaiak alig pár órai távolságban voltak, mégsem akart egyedül harcot kezdeni, tehát kénytelen volt ő is elvonulni.

Mikor az attikai sereg, a szövetkezett hadak felbomlását látta, támadó szerepre vállalkozott és megtámadta a kalkisziakat. A beotriaiak utána nyomultak az attikai seregnek, de mielőtt, a kalkiszba átvivő tenger-szorozshoz értek, az attikai sereg hirtelen rajtuk ütött és teljesen megverte őket. Azután ismét kalkisziak ellen fordult az attikai sereg, átkelt a szoroson és a kalkisziak oly nagy vereséget szenvedtek, hogy kénytelenek voltak a legsúlyosabb békefeltételeket is elfogadni.

A kalkisziaknak meg kellett változtatniuk alkotmányukat és teljesen demokratikus kormányzást elfogadniuk; azonkívül elvesztették a kitűnő bortermelő lelanti síkot és a nemesség földbirtokait.

Az így nyert földdarabot 2000, mások szerint 4000 egyforma részre osztották fel és kisorsolták az attikaiak között.

Az attikai sereg roppant sok hadi fogolylyal tért haza és csak váltságdíjért bocsátottak valakit szabadon. Fejenként két nima volt a váltság ára.

A kettős diadal Athén tekintélyét mindenfelé öregbítette, hatalmát, gazdagságát növelte.

* A mi mai pénzünkben 270 koronával ér fel.

A thebaiak azonban nem sokáig nyugodtak és vereségüket megakarták torolni; terveikhez alkalmas szövetségesekre is talált az éginaikban, akik már régen féltékeny, irigy szemmel nézték Athénnek egyre növekedő tengeri hatalmát.

Mikor Athén épen a beotiaiak ellen harczolt és serege a tébai földön volt, az éginaiak minden hadüzenet nélkül mint tengeri rablók egész hajóhadukkal megtámadták Athén kikötőjét, Faleront és végig pusztították az ész attikai tengerpartot.

Athén összeszedte tengeri erejét, Korinthoszhoz fordult segítségért, amely hús hajót kölcsönzött Athénnek, amíg az hajóhadát kiegészítheti.

A korinthoszi hajókkal azután megindult Egina ellen a tengeri háború.

Az eginai támadás hírére a szárazföldi csapatok még szenvedélyesebben folytatták a harcot a thebaiak ellen, mert az orvtámadás szerzőjéül Thebát tartották és a thebaiakon állottak bosszút a tengerparti sérelemért is.

Theba végül is kénytelen volt békét kötni és el kellett fogadnia azt a határ-megjelölést, amelyet Athén szabott eléje.

A thébaiak Spártát igyekeztek rávenni Athén elleni háborúra; Kleomész készségesen hadat is indított volna Attika ellen, de az nem egyedül az ő akaratától függött.

A spártaiak már átlátták, hogy botor dolgot követtek el, amikor a Pizisztrátosz-fiak megbuktatásában Keiszthenesznek, az Alkmén-utódoknak segítséget nyújtottak. Érezték azt, hogy csak eszközül szolgáltak Kleiszthenes kezében, aki, mihelyt célját elérte, eldobta őket.

Kleoménesz is tudta, hogy ezt érzi mindenki is, hogy ép ez az akadály annak, hogy az Attika elleni háborút megindíthassa. Fordítani akart tehát a dolgokon.

Hírnököt küldött Szigeionba, ahol Hippiász és családja élt; Spártába hívatta a volt kényurat és biztatta, hogy visszaszerzi neki uralmát Athénben.

Spártába nagy gyűlésre hívta Kleoménesz a Spártával szövetkezett államok követeit és elmondta tervét.

Beismerte, hogy hibát követtek el, mikor Hippiászt megbuktatták, de most, attól kell tartania, hogy Athén hatalma mindnyájuk védelmére egyre gyarapodik; közös érdekük, hogy Hippiásznak visszerezzék hatalmát, Hippiász ezért hűséggel meg fog hajlani a Peloponnézusi szövetség előtt és Athén nem fog többé gögösen viselkedni a Peleponnézussal szemben.

A zsarnokság, a kényuralom örökös ellensége, Spárta, maga akart harczba indulni, hogy megdöntse a köztársasági alkotmányt és szabad nép nyakára kényurat ültessen.

Suta dolog volt. Érezték azt a jelenlevők. A követek közt zavar, bátortalanság támadt, nem tudták, mit feleljenek. Felállott azonban a mindig bátran, nyíltan színt vallani merő Korinthosznak követe, Szosziklesz és

rikító színekkel festette le azt a ferdeséget, amelybe Spárta kerül ilyen vállalkozással.

A követ oly találóan, oly leplezetlen igazsággal, őszinteséggel mondta el véleményét Kleoménész tervéről, hogy mikor befejezte szavait, a felvetett kérdés sorsa már eldőlt.

„Bizonyára előbb lesz az ég a föld alatt és a föld az ég felett, semmint ti lakedaimonok a szabadságot eltíporjátok és ismét kényuralmat vigyetek a városokba, mert ennél nincs semmi igazágtalanabb és istentelenebb dolog az emberek előtt — ezzel kezdte szavait a követ és, nagy beszéd után így fejezte be: — Mi korinthosziak már akkor nagyon csodálkoztunk a szabadságot szerető Spártán, — mondta Szosziklesz — mikor meghallottuk, hogy a spártaiak elküldték a volt kényúrért. Az istenek nevében óva intelek benneteket, óvakodjatok attól, hogy a városokba a kényuralmat visszaállítsátok, ha mégis szándékotok, tudjátok meg, hogy Korinthosz abban nem támogat benneteket.“

Hippiasz ugyan maga is megszólalt és Kleoménész szavainak értelmében akart a gyűlést ügyének megnyerni, de szavai hatástalanok voltak, a szövetség elejtette, sőt elutasította Kleoménész tervét, hogy Hippiasznak visszaszerezze az athéni kényúr hatalmát.

Szétfoszlott Hippiasznak utolsó olyan reménye, mely a görög földön nyert segítséggel válósulhatna. Csalódottan tért vissza Szigeumba, ahonnan messze, a keleti hatalom négy birodalmába, Perzsiába kalandozott el reménysege, a hatalmas perzsa király volt az utolsó hatalom, amely még visszahelyezhette őt uralmába.

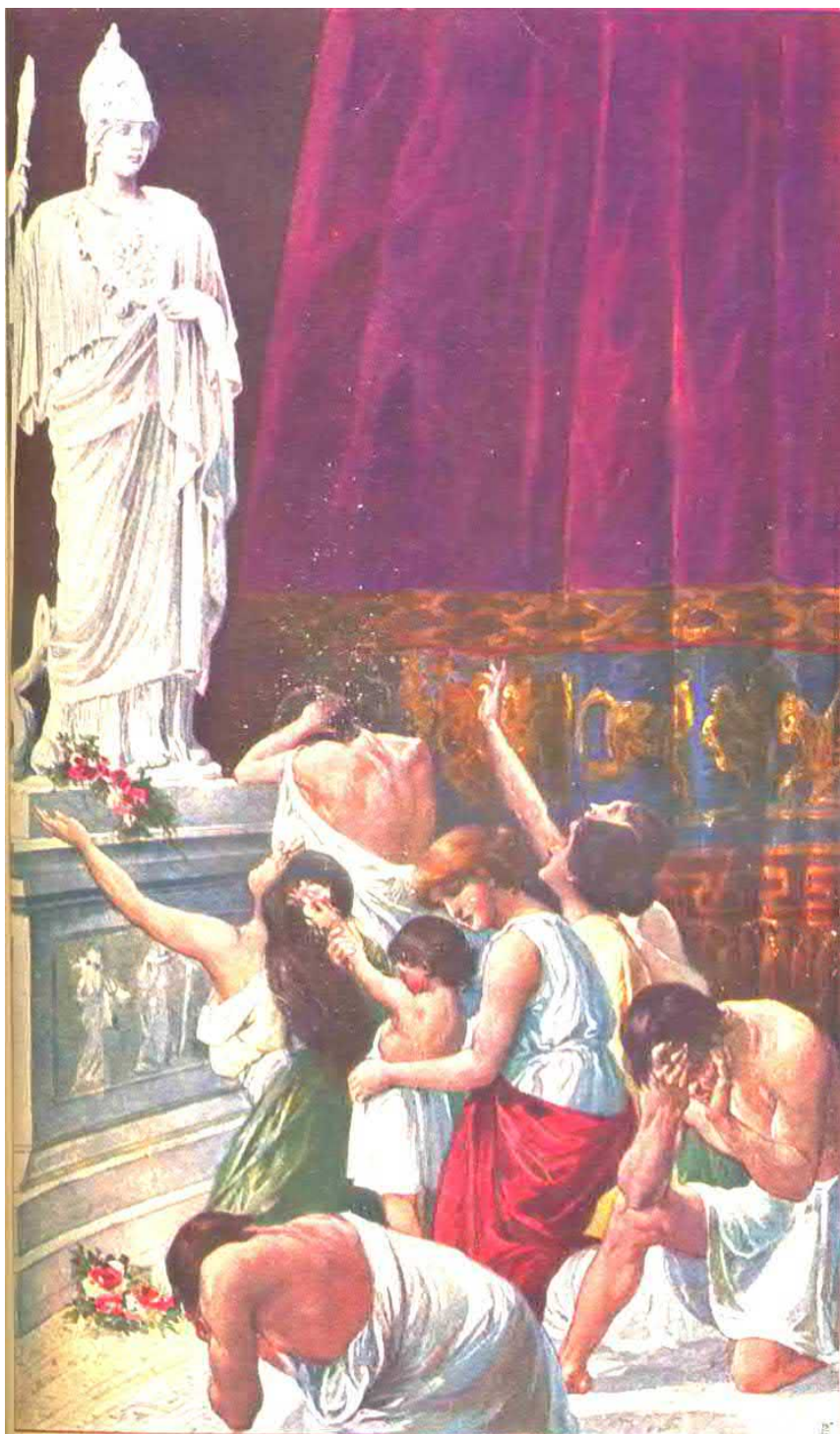
Attikát a peloponnezusi szövetség őszinte, nyílt állás foglalása megmenette a veszedelmesnek mutakozó peloponnezusi háborútól, de azért még mindég nem volt biztonságban. Két ellensége Égina és Beotia folyton lapangó veszedelmet rejtettek magukban, melyhez Hippiász csalódása újabb veszedelmet támasztott, a perzsa hatalom bosszúságát.

Artaferneszt már úgy is haragosa volt Athénnek, amért az a követek ígéretét nem váltotta be. Hippiász fondorkodása következtében még ellenségesebb érzést táplált Athén iránt.

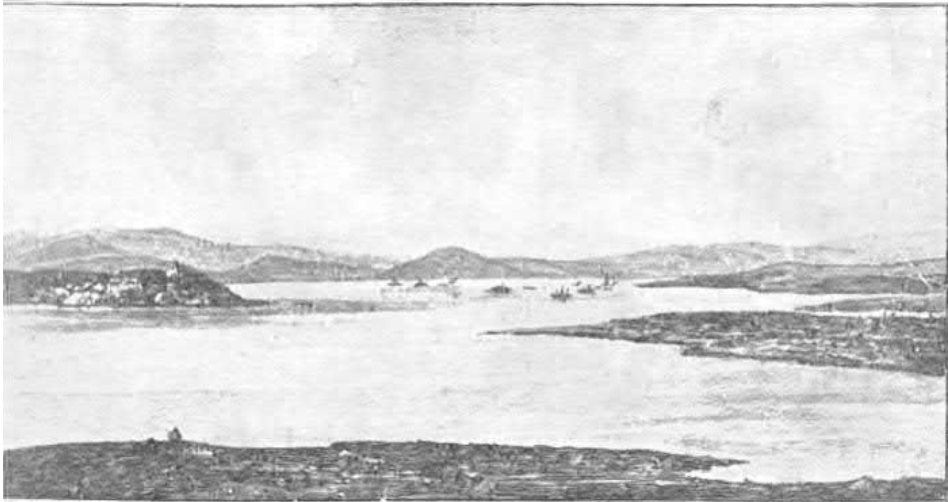
Hippiász személyesen volt Szárdeszben, ahol a perzsa satrapát Artaferneszt, igyekezett rávenni, hogy segítse őt vissza hatalmába és megígérte, hogy ő meg Athén akkor meghódolnak a hatalmas perzsa király előtt.

Az athéniek értesültek affelől, hogy Hippiász Szárdeszben jár és ellenük akarja a satrapát ingerelni; hogy elejét vegyék Hippiász fondorkodásainak, követet küldtek Szárdeszbe, Artaferneszhez, aki nem válaszolt egyebet, minthogy az athéniek késedelmeskedés nélkül ültessék vissza Hippiászt.

Athén természetesen szempillantásig sem gondolt arra, hogy Artaferneszt üzenetét teljesítse, de azt tudta, hogy attól a naptól a perzsák támadásának veszedelmétől szintén lehet tartaniuk.

Athéné szentélyében
Az üldözötteket, ha a szentélybe menekültek, nem volt szabad kiragadni.

A PERZSA HÁBORÚK KORA.

Az üzenet, amit Artafernes az Athénieknek küldött, hogy helyezték vissza Hippiászt uralmába, valószínűleg csak látszólag volt komoly és veszedelmet rejtő üzenet.

Az athéniak az üzenetben ugyan közelgő perzsa veszedelmet sejtettek, de az valószínűleg sohasem következett volna be, ha maguk az athéniak nem tartanak annak bekövetkezésétől és nem ragadják meg az első kínálkozó alkalmat, hogy maguk támadják azt az ellenfelet, amely ellen védekezni akartak.

A perzsa királynak már volt hadjárata, melyet olyan vidéken folytatott, ahová tengeren kellett átkelni, abból a hadjáratból megtépett dicsőséggel tért haza és nem lett volna kedve soha tengeren túl viendő hadjáratra, ha arra sérelemmel nem indítják.

Száraz földön nem volt számára semmi sem messze; Kis-Ázsia, Egyiptom bármily messze voltak is, de a szárazon érhette el, oda hódító hadjáratokat becsvágyból vezetett; de a tengeren túl, amihez hajókat a legyőzött népektől kellett kérnie, nem volt igazi terveibe illő vállalkozás, azt csak akkor kezdte, ha valami külső ok kényszerítette reá, így pld. az ő nagyságán, hatalmán ejtett csorba; azt pedig az athéniak ejtettek az ő roppant hatalmasságú nagyságán és így maguk idézték fel azt a veszedelmet, hogy a Százában székelő hatalmas perzsa király, Dárius háborút kezdett ellenük.

A perzsa-görög háború kitörésének okát elmondtuk a perzsák történeténél, (1. 640—644 old.) itt röviden összefoglaljuk.

Miletosznak kényura Hisztiaosz volt az, aki megmentette Dárius számára a Dunán az átkel st, mikor a Szkíta földről haza tért. Dárius ezért jutalmul országgra való földet ajándékozott Hisztiaosznak a Sztruma völgyében. Hisztiaosz ott várat kezdett építeni, amit Dárius vezére Megabizosz gyanús szemmel nézett és felhívta reá Dárius figyelmét; elmondta neki aggodalmait. Dárius azokat helyesnek tartotta és jó ürügy alatt magához hívatta Hisztiaoszt Szárdeszbe, ahol a szkíta háború faradalmait pihente ki és onnan magával vitte a miletoszi kényurat Szuzába, ahol Hisztiaosznak kitűnő dolga volt, a király asztaltársa lett, tanácsosa, de egyúttal — észrevétlenül foglya; aranyos volt a kalitkája, de bizonny nem szállhatott el belőle.

Amikor Dárius azt kívánta tőle, hogy maradjon nála, akkor Miletosznak kormányzását Hisztiaosznak rá kellett bíznia Arisztagoraszra, aki veje és unokaöcscse volt.

Történt, hogy Arisztagoraszhoz eljöttek Naxosz szigetének elűzött gazdag lakosai, akik ellen a naxoszi nép fellázadt. Az elűzött naxosziak felkeresték Arisztagoraszt és arra kérték, adjon nekik sereget, hajóhadat, melylyel Nexoszba visszatérhessenek és hatalmukat, vagyonukat visszaszerezhessék.

Arisztagorasz ekkor arra gondolt: ha a naxosziak az ő támogatásával nyerik vissza hatalmukat, ő Naxosz ura is lehet; s azt mondta a naxosziaknak, hogy ő neki magának nincsen akkora hatalma, hogy őket Naxoszba visszahelyezhesse, hanem a perzsa királynak kisázsia helytartója, Dárius öcscse, Artafernesz neki jóbarátja, majd el fog követni mindent, hogy a naxosziaknak megnyerje; ha az sikerül, akkor biztosan nyert ügyük van, mert Artafernesznek nagy hajóhada, hatalmas serege van.

A naxosziak erre felhatalmazták Arisztagoraszt, hogy tegyen, amit akar, teljesen reá bízzák és megígérték, ha őket birtokukba, hatalmukba visszahelyezi, akkor ők teljesen alávetik magukat Dáriusnak, sőt velük még több sziget meg fog hódolni a hatalmas perzsa királynak.

Arisztagorasz elment Szárdeszbe és elmondta Artafernesznek tervét és biztatta, hogy azzal nem csak Naxoszt szerzi meg Dárius birodalmának, hanem a Naxosztól függő, annak alárendelt szigeteket is.

Artafernesz szívesen fogadta a tanácsot, csak azt tette hozzá, hogy a sikerhez legalább kétszáz hajó kell, ami tavaszra készen is fog állani, de szükséges hozzá Dárius beleegyezése is. Arisztagorasz elégedetten tért haza. A követ megjárta az útat, meghozta Dárius beleegyezését és amikor a kétszáz hajó készen állott, Artafernesz a hajóhad vezérül az unokaöcscsét, Megabáteszt nevezte ki.

Megabáteszt elindult a hajóhaddal Miletoszba, ahol felvette Arisztagoraszt, a jón hajóhadat, a naxoszi elűzötteket és elindult Naxosz felé. Az úton azonban Arisztagorasz és Megabátesz összevesztek, amire Megabátesz meg akarta hiúsítani Arisztagorasz sikerét és éjjel, mialatt a hajóhad horgonyt vetett, előre küldött Naxoszba hajót és értesítette a naxosziakat a közeledő veszedelemről. A naxosziak erre a hírré minden élelmet beszállítottak a városba, a városon kívül mindent elpusztítottak, a várost minden védelemmel ellátták és teljesen készülten fogadták az érkező hajóhadat

Négy hónapig tartott az ostrom, a hadjárat rengeteg pénzbe került, Arisztagorasz a sajátjából is költött reá s Naxosz alól mégis eredménytelenül kellett haza vitorlázniuk.

Arisztagoraszt aggodalmak kínozták. A hadjárat balsikerrel végződött, a költségek megtérítése reá nehezült; Megabátesz ellensége volt, tartott tehát attól, hogy elveszti Miletosz feletti uralmát is és azon gondolkozott, nem segíthetne-e ügyén lázadással.

Mialatt ezek történtek, Hisztiaosz is megúnta az életet a Dárius oldala mellett,

szeretett volna Miletoszba visszatérni, de látta, hogy Dárius nem engedi; abban bízott tehát, ha a jónok túlradnának, elnyomásukra, a lázadás leverésére Dárius bizonyosan őt küldené. Elhatározta tehát, hogy lázadást szít és megnyeri tervének unokaöccsét, Arisztagorasz. Levelet küldeni azonban lehetetlen volt, tehát leberetválta a leghűségesebb rabszolgájának a fejét és a feje bőrére írta rá az öccsének szóló levelet. Amíg a rabszolga haja meg nem nőtt, addig magánál tartotta, de azután útnak bocsátotta Miletoszba.

Hisztiaosz rabszolgája rövid idővel azután ért Miletoszba, amikor Arisztagorasz a szerencsétlen naxoszi hadjáratból jött haza. A rabszolga, amikor Arisztagoraszsal egyedül maradt, kérte, hogy nyírja le a haját és nézze meg a fejét.

Arisztagorasz megtette és elolvasta Hisztiaosz levelét, amely őt lázadásra szólította fel. Erre a biztatásra, összehívta Arisztagorasz néhány bizalmas emberét és közölte velük Hisztiaosz levelét és tanácsukat, véleményükéi kérte. A lázadásra meghívottak mind helyeselték a lázadás tervét. A tanácskozók egyike titokban elindult a Naxoszból visszatérni hantadhoz, hogy elfogja a halókon távozott kényurakat, akik Jón városok lírai; sikkült is neki négy előkelőt elfognia.

Arisztagorasz, hogy a miletosziakat minél könnyebben megnyerje, lemondott uralmáról és az egyenlőséget honosította meg, ugyan erre kényszerítette több jón város urát; a négy elfogott kényurat pedig kiadta, még pedig mindegyiket a saját városának.

Arisztagorasz maga hajóra ült és elment szövetségeket keresni. Volt Spártában, ahol Kleoménészszel tárgyalt, őt akarta megnyerni, majd pénzzel megvesztegetni; de Kleoménész elutasította.

Az athéni görögök azonban hajlandók voltak rá, mert azt hitték, hogy ezzel a lázadással e évét vehetik annak, hogy a perzsa hatalom őket támadja meg és hajóhadal indudak a kis-ázsiai partokhoz, ahol Arisztagorasz több más szövetséges sereggel egyesítette az athéni hadat és Szárdesz ellen indította a sereget, mely a lidiai várost bevette, felégette, Arteferesz csak a fellegvárban tudta magát megvédelmezni.

Az egyesült sereg azután távozott Szárdeszből, de vissza útjában a közeli tartományokból Összevont perzsa sereg után sietett, elérte és megsemmisítette teljesen.

Ez a vereség és büntetés azonban nem csitíthatta le azt a bosszús indulatot, amely Dárius lelkét eltöltötte, mikor hírül hozták neki, hogy a lázadó sereg felperzselt Szárdeszt. A jónokkal nem törődött, mert bizonyosan tudta, hogy leveri őket, de az őket segítő athéniak felől kérdezősködött.

— Kik azok az athéniak? — kérdezte Dárius, a monda azt tartja, hogy amikor megtudta, kik azok, elkérte az íját, nyilat tett rá, fellőtte az ég felé és így szólt: — Ó uram, Ahuramazda, engedd meg, hogy bosszút állhassak az athéniaken! — Azután a szolgájához fordult s parancsot adott neki, hogy azontúl valahányszor ebédhez ül, kiáltsa el háromszor hangosan: „Uram, eszedbe jussanak az athéniak!“

Arisztagorasz felkelésének, Szárdesz felégetésének azonnal meg volt a maga bomlasztó hatása; a jón államok sorba fellázadtak és kis-ázsiai perzsa birtokok veszedelemben forogtak, mert ha a görögök erőskezü hadvezér alatt kellő sereggel betörnek Kis-Ázsiába, akkor ott mégis buktatják a perzsa hatalmat és a nagy perzsa birodalom nyugati hódításai sorra elvesztek volna.

Dárius ezt maga is tudta és látta, mily veszedelmet rejtett magában olyan hadi eredmény; ha a kis-ázsiai perzsa hódoltság főhelyét, Szárdeszt a lázadók beveszik, felégetik, annak oly csábító ereje van, hogy lázadásra

kelti mindazokat a kis-ázsiai államokat, melyek az eseményről hirt hallanak.

Dárius a görögök ellen hatalmas sereg élén Mardoniusz vezérért küldte hadba. A kis-ázsiai államokat, a jónokat hamar lecsendesítette, részint fegyverrel, részint azzal az új intézkedéssel, hogy a nép kívánalára visszaállította a demokratikus kormányzást. Márdoniuszra nézve fontos kérdés volt, hogy milyen hangulatban hagyja maga mögött a kis-ázsiai államokat, mert nem tudhatta, mily sikerrel fog a görög földről visszatérni és nem akarta, hogy háta mögött lázongó ellenség maradjon.

Dárius megparancsolta, hogy Márdoniusz csak akkor lépjen a görög földre, amikor a kirendelt nagy hajóhad a part mentén folyton kísérelheti. A hajókat a fönikiaiaknak és a kis-ázsiai jónoknak kellett adniuk.

A hajóhad felment a Helleszpontuszhoz és úgy a trakiai Kerzonézoszón és a Propontisz partján újra meghódoltatott a perzsáknak néhány várost. A Helleszpontusznál kelt át a perzsa sereg a tengeren és ugyanazon az úton indult Trákiába, mint Dárius, mikor a Szkita-földre vonult.

Makedonia hódolattal fogadta az érkező vezért, ez a siker fokozódó reménnyel töltötte el Márdoniuszt, aki sietett is tovább, hogy kitűzött célját elérje.

A hadiszerecnse azonban nem kedvezett a fiatal perzsa vezérnek. A hajóhadat, mikor a háromágú Kalcidice keleti félszigetét, Ac tét körülhajózta, az A t h o s z hegyfoknál óriási tengeri vihar lepte meg és elpusztította. A hagyomány azt regéli, hogy háromszáz hajó és húszezer ember pusztult el a veszedelmes helyen.

A tengeren elszenvedett rettentő csapáshoz csakhamar szárazföldi vereség is járult.

Éjnek idején hirtelenü! a perzsa hadon ütött a brugus vad thrák törzs. Az éj sötétjében vad mészárlást vitt végbe a perzsákon, maga Márdoniusz is megsebesült.

Márdoniusz ugyan megtorolta ezt a vereséget, mert a vidéken sokáig üldözte a törzset, de azzal elvesztett erejét már nem szerezte többé vissza és kénytelen volt a hadjárat folytatásáról lemondani; megritkított seregével és hajóhada roncsaival kénytelen volt Kis-Ázsiába visszatérni. Azzal a perzsák első hadjárata végett ért, anélkül, hogy athéniekét még csak láttak volna is.

Dáriust a balsiker igen bántotta, boszúját, akaratát még fokozta. Új hadjáratot indított és annak vezetőjéül öcscsét Artaferneszt és Datiszt a méd vezért telte meg. Mardoniusz a balsiker miatt elvesztette Dárius kegyét.

Datisz volt a tulajdonképeni fővezér, méd származú, idősebb főúr volt. Artafernesz volt a had útmutató vezére.

Mielőtt Dárius roppant seregét útnak indította volna, követeket küldött a görög államokba és meghódolásuk jeléül földet és vizet kértek a követek.

Győztünk! kiáltotta a marathoni hirtök s utána összeroskadt.

A kisebb államok megadták a hódolatnak a jeleit, de Spárta és Athén visszautasították, sőt a követekkel oly durván bántak, hogy ez magában véve elegendő ok lett volna a perzsák haragját kiérdemelni. A hagyomány szerint a követeket eliszaposodott kútba lökték s azt mondták nekik, ott együtt találják a földet és a vizet.

Dárius tehát elindította seregét, mely a hagyományok legkisebb adatai szerint kétszázezer emberből állott. A hadsereg két részből állott, szárazföldi csapatokból és hajóhadból. Hatszáz olyan hadihajója volt, melyen három sor evező volt egymás felett.

Athént és vele együtt az egész görög földet nagy veszedelem fenyegette, a rengeteg haderővel szemben a görögök hada maroknyi csapat volt.

Az athéniak azonban nem ijedtek meg, bizakodtak azokban a kitűnő férfiakban, akiket akkor Athénben különösen sokra becsültek.

Azok közé tartozott első sorban a kerzoneuszi kényúr, Miltiádesz.

M i l t i á d e s z hasonló nevű nagybátyjától, akit a Dolonkok hívtak meg fejedelmüknek (1. 399. old.) örökölte kerzoneusi uralmát, melyet azonban, amikor a perzsa háborúk veszedelmei fenyegették Görögországot, elhagyott. Összeszedte kincseit, vagyonát és öt hajóra való gazdag rakományal Athénbe ment.

Athénben nem szívesen fogadták polgártársai; a kerzoneuszi kényúr iránt a szabad Athénben nem nagy volt a bizalom. Az alkmen-utódok is ellenségei voltak.

Miltiádesz azonban törekedett kiváló szolgálatokkal érdemeket szerezni; bizonyítékát adta annak, hogy a perzsák iránt mily ellenséges indulattal viseltetik.

Miltiádesznek lassan sikerült Athén bizalmát és szeretetét megnyerni; mikor meghódította Athén számára Lemosz szigetét, általánosan népszerű lett.

Kiváló férfiak voltak akkor Athénnek Arisztidesz, akit különösen egyenes, becsületes, igazságos jelleméért szeretett egész Athén; népszerű férfiú volt Themisztoklesz, aki harminczötéves korában már árkhon volt.

A perzsákról első vészhiरेket a szigetekről hozták; Naxosz volt az, amelynek Szárdesz felégetéseért kellett bűnhődnie, a várost lerombolták, elpusztították.

Naxoszból Delosz szigetére ment a hajóhad, ott azonban nem bántották a várost; sőt Apollon templomában, Appolon tiszteletére Datisz nagy áldozatot mutatott be. Lehet, hogy a perzsa istennel rokon istennek tartotta, akinek a haragját nem akarta magára zúdítani.

Deloszról az Euboea szigetére ért a hajóhad. Egymásután estek el Karisztosz és Eretria.

A perzsa sereg tehát ott állott szemben Attikával a Euboea szigeten; a

perzsákat a görög földön már Hippiasz vezette és az ő ajánlatára határozta el Datisz, hogy a Marathoni síkon üt táborát.

Kleiszthenesz törvényei szerint minden fiúnak volt egy-egy vezére, de közös fővezére Attikának nem volt, tehát a perzsa háborúra fővezért kellett választaniuk; a választás Miltiádeszre esett.

Mikor híre jött, hogy a perzsák Marathonnál partra szállottak, azonnal felmerült a kérdés, vajjon az attikaiak eléje menjenek-e a perzsa seregnek vagy zárkózzanak-e a várba és ott védekezzenek.

Miltiádesz, mint fővezér azt ajánlotta, hogy menjenek a marathonsíkra és ütközzenek meg; másoknak az volt a véleményük, hogy ne bocsátkozzanak csatába, mert kevesebben vannak és nem tartják helyesnek, ha kockáztatják a görög sereget.

Miltiádesz minden meggyőző erejét összeszedte, latba vetette minden erejét, hogy az ő ajánlatát fogadják el.

A szavazatok teljesen megoszlottak, öten az egyik, öten a másik véleményre szavaztak, hátra volt még a polemárkosznak, a hadügyi árkonak, mint tizenegyediknek a szavazata, aki azon az értekezleten nem volt jelen.

Miltiádesz rettegett, hogy az talán az ellenvéleményre szavazhatna, tehát felkereste és Hérodotosz szerint így szólt hozzá:

„Rajtad múlik most, Kallimákosz — így hívták a - polemárkoszt — vajjon szolgálásba jusson-e Athén vagy hogy te oly emléke emelj magadnak, aminőt még Harmodiosz és Arisztogeiton sem hagytak hátra.* Athén, mióta csak fennáll, még nem forgott olyan nagy veszedelemben, mint most. Ha a város meghajlik a perzsák előtt, akkor már tudjuk mi vár reá Hippiasz zsarnoksága alatt, míg ha győzelmet vívunk ki az ellenség felett, akkor a görög földön a városok között első helyet Athén foglalná el.

„Megmondom neked azt is, hogyan érhetjük el és hogy miképpen függ ez most tőled.

„Köztünk vezérek közt egyenlően oszlott meg a vélemény aziránt, vajjon megtámadjuk-e az ellenséget, nyílt csatát vívunk vele, vagy pedig zárkózunk városunkba és abban védekezünk.

„Nos, ha nem ütközünk meg, akkor a kétes ostrom alatt, megrendülhet az athéniek bizalma, kitartása és meghajolnak a perzsák előtt, ha nem is lesz mindenki azon a véleményen, de szakadás fog beállni, mely romlásra vezet, de ha megütközünk, még mielőtt az athéniek gondolkozását a meghódolás megmételyezhetné, akkor az istenek segítségével győzedelmeskedhetünk a perzsák felett.

„Tőled függ most minden, ha az én véleményemet pártolod, hazánk szabad lesz és Athén a görög föld első városa, ha azonban a csatát ellen-

* Harmodiosz és Arisztogeitonnak Athén Hippiász elűzése után pompás szobrot emelt.

zók pártjára állasz, akkor minden dicsőségnek az ellenkezője fog reánk szakadni.“

Miltiádesz e szavakkal megnyerte a polemárkoszt — mondja Hérodotosz — az a csapatát; oldalára állott és így Miltiádesz ajánlata győzött.

Mielőtt az athéni hadak elindultak, gyors futárt küldtek Spártába, és segítségül hívták a spártaiakat.

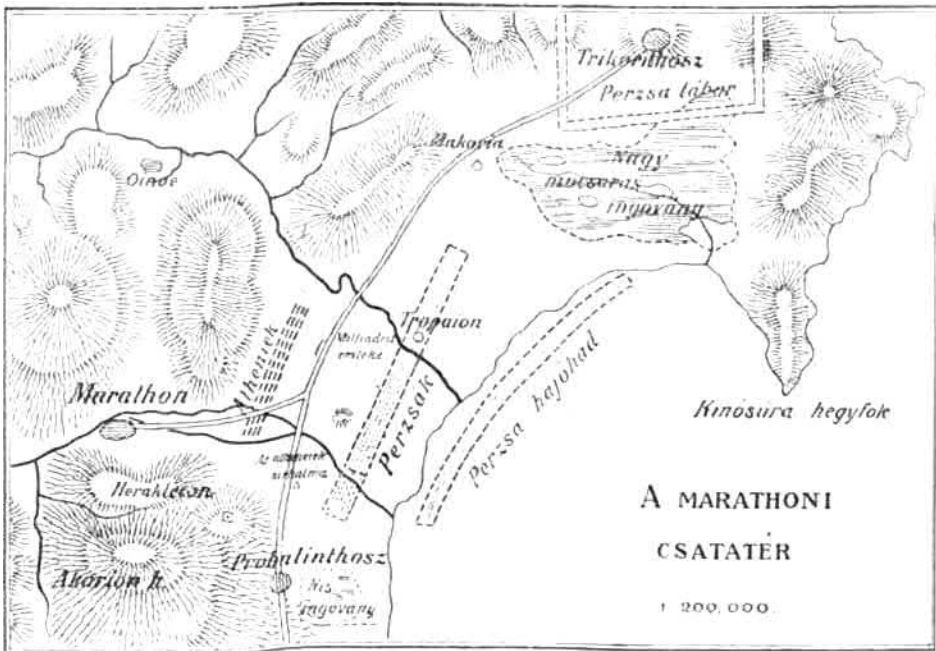
— Lakedemoniak, az athéniak esdő könyörgéssel fordulnak hozzátok — így szólt az üzenet Hérodotosz szerint — siessetek segítségükre, ne engedjétek, hogy barbár nép a görög föld legrégebb városát rabigába hajtsa. Eretriát már leigázták, ha nem állunk ellent, így történik sorba minden várossal.

A Spártaiak elhatározták, hogy segítségére mennek az athéniaknak, de nem indulhatnak azonnal, mert törvényeik tiltják holdtölte előtt háborúba vonulni.

A futár bámulatosan rövid idő alatt tette meg az utat, meghozta a spártaiak üzenetét, amire az athéniak nem tehettek egyebet mint, hogy maguk vonultak a csataterre.

Miltiádesz Khefizán át vonult a csataterre és a Heraklion hegy oldalán szállott táborba, melyet minden eshető támadás ellen megerősített.

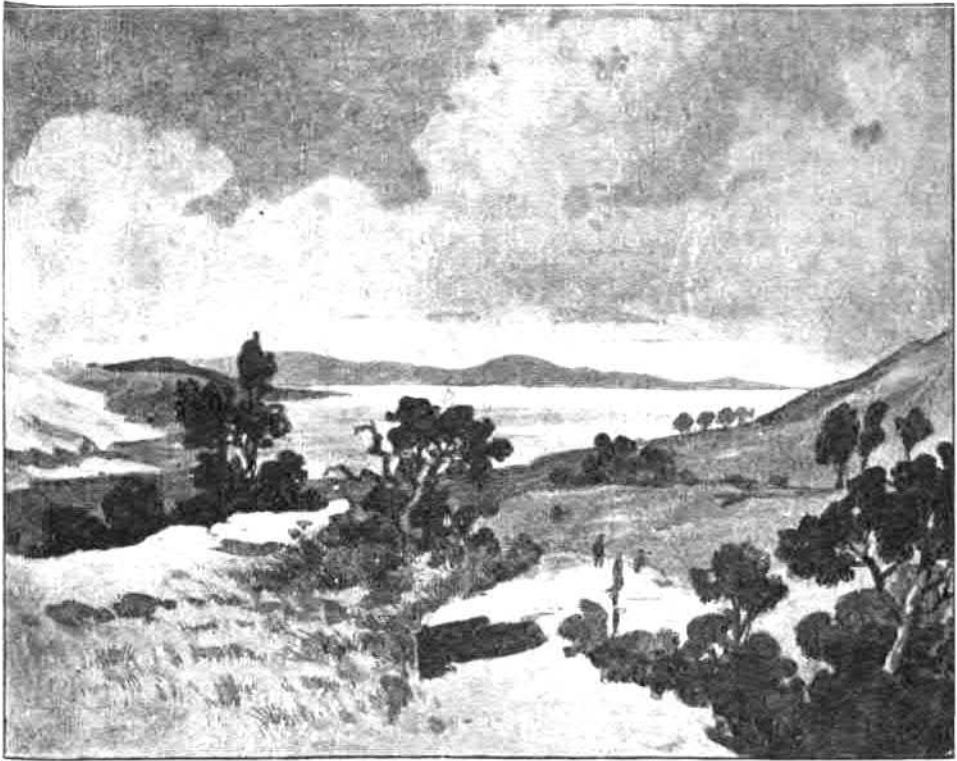
Oda a táborba érkezett másnap ezer hoplita Piateából, amiért a csata

A marathoni csatater a harcrenddel.

Miltiadesz, a marathoni hős.

A marathoni síkság tengerpartja, ahol a perzsa hadak partra szállottak.

óta az athéni követ a nagy áldozó ünnepségen, melyet minden öt évben tartottak meg, a plateaiakért is imádkozott.

A két ellenséges táborban mindkét félen a nyers erőn kívül furfanggal is igyekeztek a hadi szerencsén segíteni.

Hippiász tudta, hogy neki vannak még hívei Athénben, valahogy összeköttetésbe lépett velük és megállapodtak, hogy mihamarabb a város védtelenül áll, a Hippiász pártjának megbízottja jelt ad a fellegvárból, amire a perzsák a város alá hajóznak és a várost beveszik.

A perzsák el is osztották két részre a seregüket és azt a részét, amelyet marathonnál harczvonalba felállították azért maradt ott, hogy az athéniakat lekössék, a sereg többi részét pedig hajón Athén alá indították. Ez a két tábor szemben állásának tizedik napján történt.

A hadvezérséget Miltiadeszre bízta és a másik kilencz vezér lemondott a maga napjáról, amelyen ő vezényelt volna. Miltiadesz a maga napjára halasztotta a támadást.

Nagyon valószínű, hogy Miltiadesznek is voltak összeköttetései a perzsa táborban; értesült a perzsák tervéről és a maga hasznára fordította azt.

A tizedik napon 490 szeptember 12-én harczrendbe állította a seregét és megtámadta a szemben álló perzsa sereget.

Épen olyan hosszú harczvonalat állított fel, mint aminő a perzsa volt s azután a hegyoldalról lezúdul a perzsákra.

Előbb lépésben indultak, de mikor az ellenséghez értek, már vad roháássá vált a lassú lépés; a roham oly gyors volt, oly meglepő, hogy a perzsák alig használhették íjjaikat. A kézi tusában pedig a gyakorlott, tornász ügyes athéniek messze felülmúltak a perzsákat.

A roham ellenállhatatlanul erős volt, a perzsa had csakis csatatéren mozoghatott, az athéniek megkerüléséről szó sem lehetett, a perzsák mozgását különben is jobbról és balról is mocsaras területek akadályozták. A rohanó csatavonal közepe gyengébb volt, de a két széle annál erősebb.

Sokáig tartott a küzdelem, amíg valami eredmény látszott, az első eredmény az volt, hogy az attikai sereg közepét a perzsák hátra szorították és utána nyomultak. A két erős görög szárny azonnal utána nyomult a perzsáknak, oldalba fogta őket, csakhamar futásra kényszerítette és ekkor egyesült teljes erővel középre vetették magukat, amikor a perzsa sereg rendje teljesen felbomlott, és a perzsák futottak, menekültek a hajóikra csak a hajók mentették meg a menekülőket még sokkal nagyobb veszteségtől, de a hajók gyorsan felvették a menekülőket és védelmezték őket menekülésében.

A csatát az athemek megnyerték.

Miltiadesz a győzelem hírével azonnal hírnököt küldött Athénbe.

Miltiadesz észrevette, hogy a Pentelikonról valami jelt adnak, a jel nem nekik szólt, tehát csakis az ellenségnek szólhatott a jel; amint megfigyeli a perzsa hajók útját látja, hogy Szunion hegyfoknál befordul Athén felé. Azonnal indulásra állítja fel seregét és gyors menetben siet Athén alá.

Ez alatt a hírnök a ki Marathontól Athénig futott, teljesen kimerültén érkezett a főtérre, csak annyit kiálthatott a köréje sereglőknek, hogy: győztünk! tovább nem bírta, összerogyott.

Athén polgársága rivalgó örömben tört ki, szinte reménytelenül búcsúztak el a seregtől és ime már a győzelem híve érkezett.

Estére már Athén alatt volt a diadalmas sereg, de Miltiadesz nem vezette a városba a sereget, hanem az Iliszosz partján, a város előtt ütött tábort.

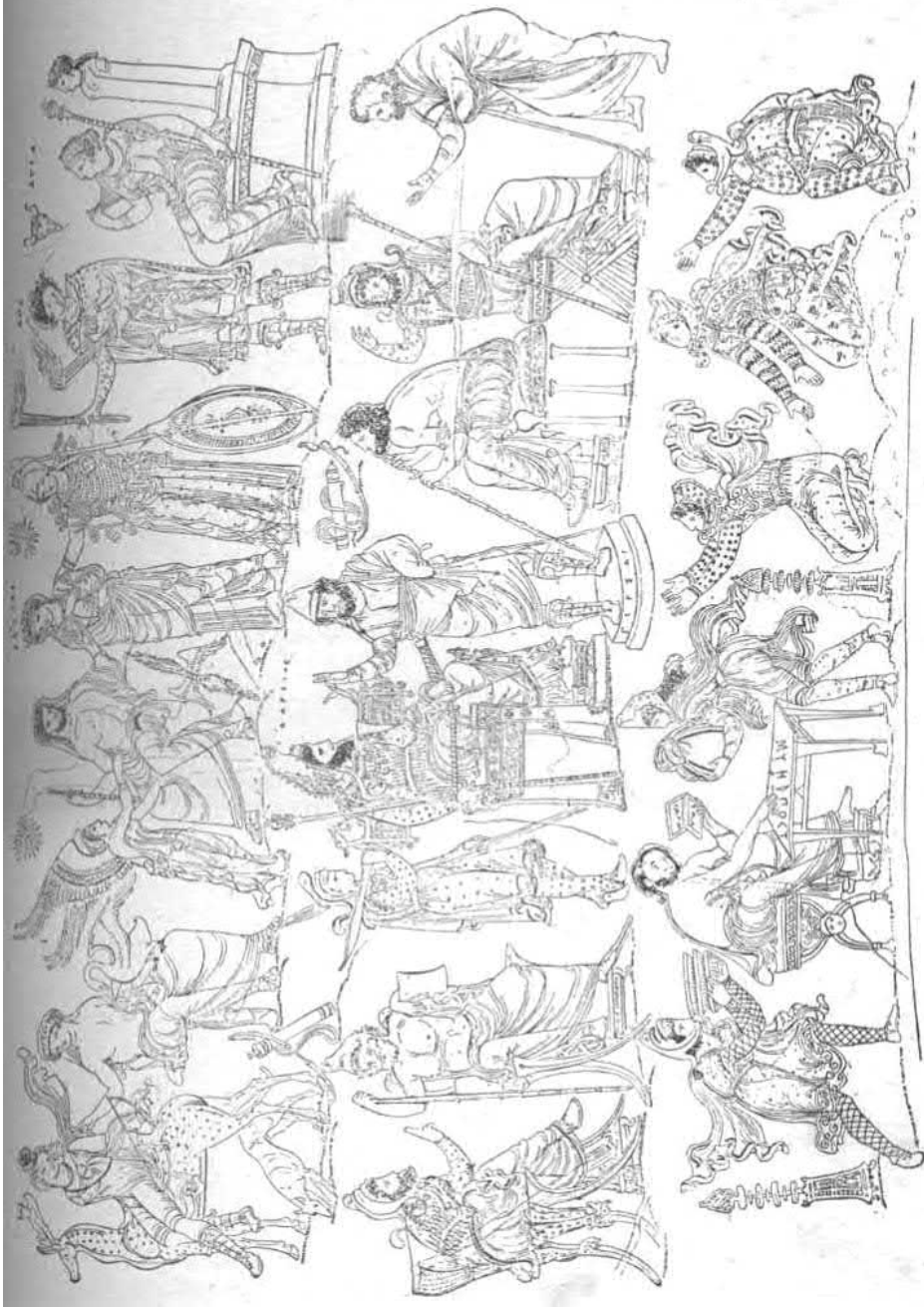
Másnap reggel, a mikor a perzsák Athén elé akartak evezni, már csatarendben a város előtt várta őket a hősiesség, lelkesült sereg.

Datisz és Artafernesz látták, hogy cselük nem sikerült és híret vették, hogy a spártaiak serege közeledik, sőt az attikai határt már át is lépte, nem kötöttek ki, nem szállottak partra, hanem megfordultak és visszavitorláztak Kis-Ázsiába.

Az athéniek a marathoni diadalnak igazán, teljességében a perzsák elvonulása után örültek, mert az megpecsételte a győzelem jelentőségét.

Dárius hadi-
tanácsa.

A Dárius-cdény-
nek nevezett vá-
záról való kép.

A középen ül
Dárius, előtte el-
tesebb perzsai áll
és inti, hogy ter-
vét ejtse el, a
felső sor közre-
pén Hellásznak
alakját Zeus és
Athéne vigasz-
taják, a Zeus-
térdére támasz-
kodó Nike Hel-
lásznak igéri a
diadalt. A felső
sor jobb oldalán
az Amittas isten-
asszonya (Apaté)
két égő faklyával
csatogatja Ázsia
alakját Görög-
ország felé. A
középső sor
alakjai Dárius
tanácsosait ábrá-
zojják.

A rettegett hatalmas ellenség, a melynek neve is ijedelmet okozott, (az akkor ismert) Ázsiának ura, akinek hatalma mindenhová kiterjedt, akinek ellent nem állhatott senki vereséget szenvedett. A kis athéni sereg megverte a tízszer akkora haderővel érkezett perzsa hadat. Athén büszkélkedhetett diadalával, mert az k'hatott egész az görögföldre és megdöntötte azt a hitet, hogy a perzsák serege legyőzhetetlen.

Két nappal a diadal után megérkezett a spártaiak serege is; nagy meglepetéssel hallotta a kivívott győzelem hírét. A spártaiak elmentek megnézni a csatátér színhelyét és nem győzték megcsodálni a kivívott diadalt.

Miltiádesz a győzelem után Athénnek legnépszerűbb, legdicsőítettebb férfia volt. A tanács különös kitüntetésben akarta részesíteni.

A marathoni csatátéren két emléket állított fel, egyiket az elesett hősök halma felett a diadal jeléül, a másikat Miltiádesz dicsőítő tiszteletére,

Miltiádesz, azt mondja a hagyomány, jutalmul még koszorút is kért, de egyik polgár igen talpra esett megjegyzést tett arra:

— Hallod-e, Miltiádesz, ha majd legközelebb magad vered meg a perzsákat, akkor adunk neked koszorút, de most mi is ott voltunk, hát téged sem illet meg a külön koszorú.

A diadalmas hős határtalan népszerűsége azonban hamar eloszlott és a marathoni győző mint vádlott állott a törvényszék előtt.

Miltiádesz hetven hajót, annak legénységét és zsoldját kérte Athéntől, hogy milyen célra, azt nem mondta, csak sejteni engedte. Hérodotosz azt mondja, hogy azzal biztatta az athénieket, hogy olyan helyre indul hajóival, ahonnan roppant sok aranyat fog elhozni.

A tanács megszavazta a hetven hajót, melylyel a következő évben Miltiádesz Párosz szigete ellen indult. Ürügyül később azt mondta, hogy Párosz háromsoros hajóval támogatta a perzsa sereget Marathon ellen.

A valódi okul Hérodotosz személyes haragot említ.

Mikor Miltiádesz Párosz szigete alatt megérkezett, a város falai közé szorította a lakosságot; azután követet küldött hozzájuk és száz talentum aranyat kért tőlük, ha nem fizetnek ostrom alá veszi a várost és amíg be nem veszi, el nem távozik a falak alól.

A párosziak azonban nem akartak Miltiádesznek semmit sem fizetni, hanem erősen készültek az ostromra és az ostromlások sikeres visszaverésére. Mindenütt megerősítették a falakat, ahol gyengébb vagy megmászható volt, ott éjszaka mégegyszer olyan magasra emelték.

Az ostrom már hónapok óta tartott és Miltiádesznek még mindég nem volt reménye, hogy a várost beveheti.

Az ostrom alatt a hagyomány szerint kificzamította a lábát és sokáig feküdt betegen. Végre a távolban gyanús jeleket láttak az ostromlók, erősen hitték, hogy azok felmentő perzsa hajók, amelyeket a beteg Miltiádesz nem akart bevárni, hanem visszatért Athénbe.

Miltiádesz fényes eredményel kecsegtette az athénieket, a kudarcz tehát annál lehangolóbb elkedvetlenítőbb volt.

Xantipposz, Miltiadesznek régi ellensége, vádat emelt a beteg hős ellen. Vádjában azt mondta, hogy kecsegtető ígéreteivel rászedte, megcsalta az athéni népet, súlyosan megkárosította és azért halálbüntetést kért a fejére.

Miltiádesz jelen volt a tárgyaláson, de betegsége, sebe miatt nem tudott védekezni. Helyette barátai mondták el a védelmet és hivatkoztak érdemeire, emlékeztették a törvényszéket, hogy Miltiádesz szerezte meg Athénnek Lemnoszt és hogy voltamarathoni győző.

Az elkeseredés oly nagy volt, hogy csak e két érdeme mentette meg a haláltól, a nép szavaza a elvetette ugyan a halálos ítéletet, marasztalta azonban a kár megtérítésében, 50 talentumban.

A pénz büntetést azonban már nem róhatta le, mert nemsokára meghalt; az ítéletben kiszabott pénzbüntetést később fia Kim on fizette ki az államnak.

Miltiádesz szívében mondhatlan keserűséggel hunyta le szemét; az a tudat, hogy ő, aki oly fényes, oly nagy fontosságú diadalt vívott ki hazájának, akinek különben is nagy érdemei voltak, mint elitéit, hazája adósa hunyja be szemeit és nagy dicsőség helyett súlyos terheket hagy a fiára.

A súlyos ítéletet csak az mentette, hogy athéni törvényszék szerint az indítványozó felelős is az általa indítványozott dolog balsikeréért.

A marathoni győzelem után azonban nem lehetett Athénnek arra gondolnia, hogy azzal a perzsa háborút végkép befejezték. Ellenkezőleg, a

Themisztoklesz.
Athén tengeri hatalmának megteremtője.

marathoni vereség csak még jobban bosszanthatta a hatalmas perzsa királyt és attól kellett tartani, hogy megfogja ismételni támadását és valószínűleg még nagyobb haderővel.

Athén értesült is arról, hogy Dárius nagyon készül újabb hadjáratra, amelyben teljesen összeakarja törni a görögöket.

Athénnek is az volt a feladata, hogy készüljön a támadásra, erősítse meg haderejét, hogy az új támadásnak sikeresen ellenállhasson.

A szándék meg volt; azzal mindenki tisztába volt, hogy a védekező erőt gyarapítaniuk kell, csak abban oszlott meg a vélemény, hogy vajjon a szárazföldi vagy a tengeri haderőt szaporítsák-e?

A vélemény megoszlott. Mindkét véleménynek egy-egy kiváló férfiú volt a szószólója.

Themisztoklesz a tengeri haderőt akarta szaporítani és azt ajánlotta, hogy egészíték ki a hajóhadat kétszáz hajóra.

Arisztidesz az igazmondó az ellenkező véleményen volt és a szárazföldi sereg fejlesztését kívánta.

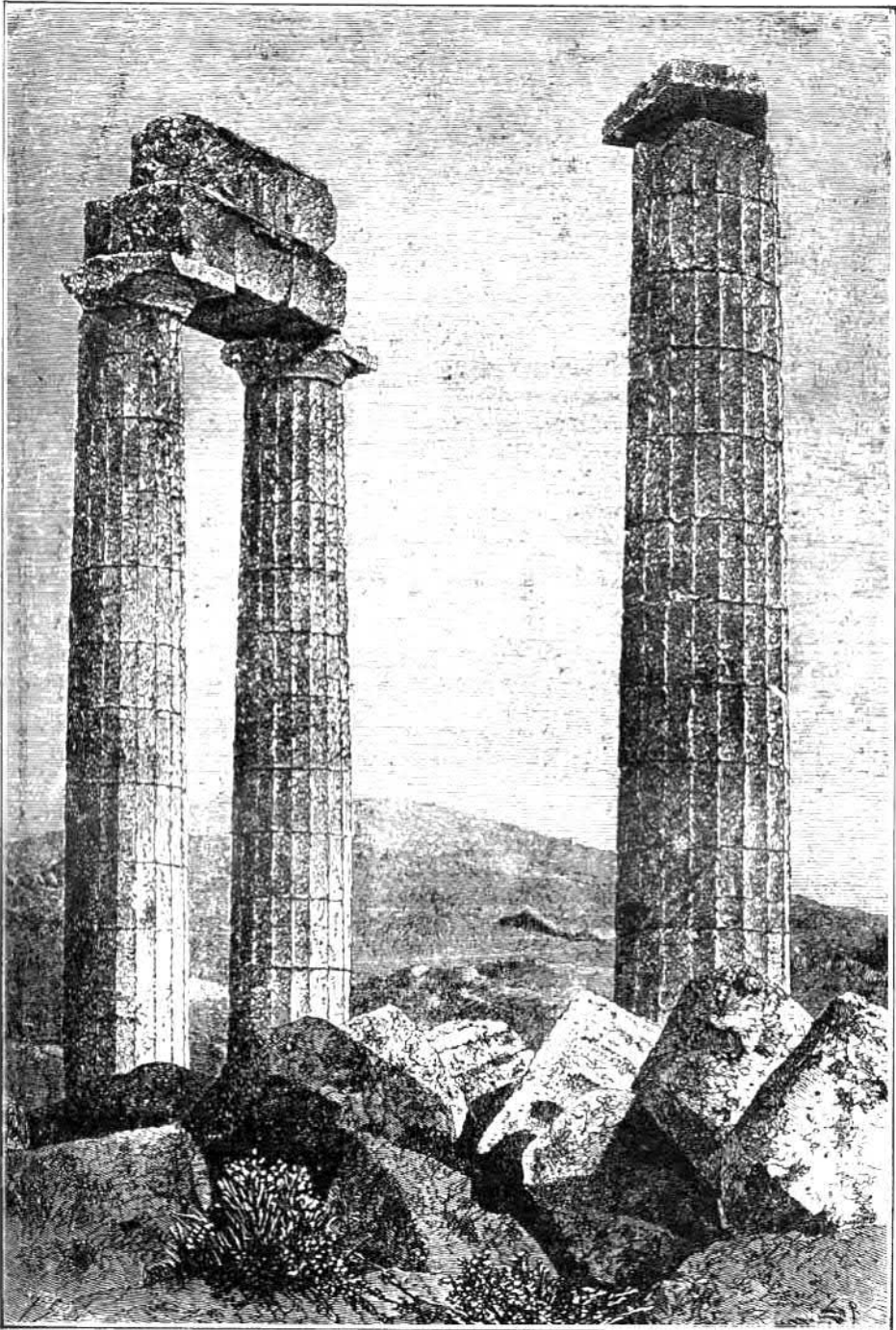
Arisztidesz azon kezdte az ellenvételt, hogy úgy sincs annyi pénzük, hogy kétszáz hajót építhessenek, de ha még elő is tudnák teremteni a költséget, akkor, abban az esetben, ha a perzsák támadása rövidesen bekövetkezik, ők még nem lesznek meg a kétszáz hajóval és akkor sem a tengeren, sem a szárazföldön nem erősödtek. Különben is az attikai nép eddig mindig mint hopóta volt kiváló harcos, ne csinálják belőle hirtelen evezős vitézeket.

Arisztidesz pártját azok szaporították, akik gyanakodtak, hogy Themisztoklesz a nagy tengeri haderőhöz a negyedik rendből akarja embereit venni. Az a rend addig még nem viselt fegyvert és a nemesek, a birtokosok nem is akarták azt megengedni és hogy Themisztoklesz tervét keresztül ne vihesse Arisztidesz pártjára állottak, őt támogatták.

Themisztokleszt áthatotta az a meggyőződés, hogy csakis az ő javaslata a helyes, mert az a hatalom, amely hajókon hozza erejét, az elsősorban a tengeren tartható fel és ott semmisíthető meg. A fiatal államférfi minden erejével küzdött eszméje diadaláért, de amikor látta, hogy Arisztidesz véleménye megghiúsíthatja hatalmas terveit, megfoszthatja Athént a biztos, sikeres ellentállás erejétől, arra gondolt, hogy megszabadul tisztelni való ellenfelétől. Eszköze volt hozzá: a Kleiszthenesz osztrakizmusa.

Themisztoklesz a közgyűlésen nyíltan, bátran indítványozta az osztrakizmust. Felhívta a népet, döntsön az, kinek a véleményét helyesli. Mindketten nem maradhatnak egymás mellett, mert nem szolgálhatják a másik véleményét, tehát csak hátrányos egyik a másikra; döntsön a cserépszavazás, melyik távozzék és melyik hajtsa végre terveit.

A közgyűlés kimondta, hogy a cserépszavazást meg kell tartani. Kitérték a napot és a nap mindenfelől eljött a szavazásra.

Zeusz-templom romjai Nemeában.
Ez előtt folytak le a nemeai versenyek, a melyeket Herakles tiszteletére tartottak meg.

Tíz felé elkülönítették a népet s azután elkezdődött a szavazás.

A hagyomány azt beszéli, hogy valamelyik pór magához Arisztideszhez ment — mert nem ismerte — és megkérte, írja fel a cserépre Arisziádesz nevét.

Arisziádesz megkérdezte a pórtól, ismeri-e Arisztideszt, vétett talán ellene valamit?

— Nem ismerem, — felelte a pór — nem is vétett ellenem semmit, hanem boszant, hogy őt mondják az egyetlen igazságos embernek egész Attikában.

Arisztidesz nem szólt semmit, hanem felírta a maga nevét, a pór pedig bedobta az urnába.

Az osztrakizmus eredménye Arisztidesz terhére 6000-nél több szavazat volt, míg Themisztoklesz nevével csak ezerhatszáz cserepet dobtak az urnába.

Athén tehát maga döntött jövő sorsára, mert tudta, hogy a két férfi közül az, aki marad, vezetője lesz, az viszi a jobb jövőbe, vagy a bal-szerencsébe. Themisztoklesz iránt nagyobb volt a bizalom, amit a derék államférfi ki is érdemelt.

Már 482-ben első árkon lett és ebben a méltóságában korlátozatlanul vezethette a népet oda, ahová annak legjobb érdeke követelte.

Hatalmas terveiben a szerencse is támogatta; a lauriai hegyekben felfedezték a marioneiai ezüst bányákat, amelynek jövedelmét sikerült Themisztoklesznek a hajóhad építésére fordítani.

Voltak, akik azt ajánlották, hogy az ezüsbányák jövedelmét osszák fel a községek között. A bánya jövedelme száz talentumot tett ki. A jövedelem elosztásának indítványát nagyon óvatosan kellett elhárítania, azért a következőt ajánlotta.

Kölcsönözze az állam azt a száz talentumot, vagyonilag teljesen megbízható gazdag athéni polgárnak, aki azon az egy talentumon egy háromsorevezős hajót tartozik építeni, ha azután az állam azt látja, hogy vagytonát nem jól helyezte el, akkor azon illetőktől még mindég visszakövetelheti a kölcsön adott talentumot.

Így juttatta Themisztoklesz Athént 100 új hajóhoz, melynek mindegyikén három sor evező volt. Ez volt a törzse annak a hajóhadnak, mely később aztán Szalámisz szigeténél fényes győzelmet aratott a perzsákon.

Amikor a száz hajó már készen állott, híre jött, hogy mily nagy méretű készülődéseket tesz a perzsa király Görög ország ellen, a hírek hatása alatt a tanács elhatározta, hogy újabb hajókat épített; így történt, hogy Athén rövid idő alatt egyszerre a görögök legtekintélyesebb tengeri hatalma lett; az addig nagy tengeri hatalom Korinthosz, majd Égina egyszerre törpék lettek az athéniak mellett.

Mikor már megvoltak a hajók, akkor látta csak Athén, mily nagy

hatalomra tett szert és azontúl mindenben, ami a tengeri hatalom kiegészítéséhez, karban tartásához kellett, arra mindég készségesen áldozott. Mikor Themisztoklesz azt indítványozta, hogy a Pireusz-öbölt, mely a hajók számára kitűnő hely, építsék meg kikötőnek, a tanács habozás nélkül elfogadta az ajánlatot.

A kikötőt később, úgy a tenger, mint a szárazföld felől fallal erősítette meg.

Csodálni való, hogy bár egyre jöttek hírek a perzsák roppant nagy készülődéseiről és előre lehetett látni, hogy a perzsa támadás ezúttal mindenben rendkívül nagy lesz, azért az egész görög földön nem történt semmi, ami az esetleges általános veszedelmet elháríthassa. Az egyetlen athéni hajóhad építése volt mindaz, ami történt.

A görögök azért gondtalanul folytatták életüket, megtartották nemzeti játékaikat, sőt a kisebb nemzeti játékokat mint a iszmoszi, panathenei, nemeai játékokai még jobban is ápoltak.

(A nemeai játékok színhelyén emelkedett hatalmas Zeusz-templom romjaiból még mai napig is emelkedik néhány oszlop.)

A görögök szinte bizakodtak valami különös hatalomban, véletlenül, ami elhárítja fejük felett a perzsa-veszedelmet.

A görögök bizakodása részben be is vált; a hatalmas perzsa király, aki roppant haderőt készített elő a görögök eltiprására, készülődéseinek derekán hirtelenül meghalt.

Ez a váratlan halál új haladékot hozott létre, a már-már hadba induló perzsa seregnek más dolga volt.

Dárius király utóda Xerxesz nem foghatott hozzá azonnal az atyjáról reá maradt vállalkozás kivitelére. A nagy perzsa király halála után a keleti tartományokban lázadás tört ki, különösen Egyiptomban, amely teljesen meg akart szabadulni a perzsák fennhatóságától.

Xerxesz bölcsen belátta, hogy a perzsa királynak előbbre való kötelessége megtartani a már meghódított tartományokat, mint az elszakadni akarókat veszni hagyni és új, bizonytalan hódító hadjáratba fogni.

Az új perzsa király tehát előbb teljes haderejével Egyiptomba vonult és azt szerezte vissza; hanem amikor a féktelenkedő Egyiptomot ismét perzsa szolgáságba hajtotta, megkezdte Mardoniusz Xerxeszt biztatni, ingerelni a görögök ellen vezetendő hadjáratra.

Mardoniuszt két cél vezette a király biztatásában - egyrészt ki akarta köszörülni a csorbát, melyet az ő diadalmas hadvezérségén a görögök ejtettek, de ami annál sokkal fontosabb volt reá: az a remény, hogy ha sikerül a görög népeket leigázni, akkor az egész görög földnek ő lesz a kormányzója, satrapája.

— Nem való, — szolt Heradotosz szerint Mardoniusz — hogy a görögök, akik annyi gázságot követtek el a perzsák és az atyád ellen, büntet-

A pinx.

Itt tartották Kleiszthenes óta a közgyűléseket. Ez volt a szónok helye

lenek maradjanak, vezess hadat Athén ellen, hogy nagy híred maradjon fenn az emberek között és oly tekintélye legyen a perzsa fegyvereknek, hogy birodalmadat senki se merje megtámadni.

Azután ékes szavakkal leírta, hogy mily ritka termékenységu a görög föld, hogy vidéke mily szép, mily gyönyörű.

Xerxesz meghallgatta Mardoniusz szavait, hatottak is reá, de sokkal nagyobb hatást értek el a görögök közül hozzámenekült előkelőek.

Sarkalták Xerxeszt a görögök elleni háborúra a Thesszália egy részének királyai, a Piszisztrátosz-fiak és az a Demarátosz spártai király, aki Kleomenesz királylyal szembeszállott, amikor az Athén ellen akarta vezetni az egyesült peloponneszusi hadakat.

Demarátuszt királytársa, Kleoménesz túrta ki méltóságából, Demarátosz azután elkeseredésében elhagyta Görögországot és Szuzába ment, ahol a perzsa király igen szívesen fogadta.

Demarátosz trónfosztásának történetét Hérodotosz így beszéli el:

Kleomenesz az iszthmoszi kudarcz óta nagy ellensége volt Demarátosznak; gyűlölete később még fokozódott; folyton azon mesterkedett, hogy megfoszthassa Demarátoszt a királyságtól; ebből a célból szövetkezett Demarátosznak elkeseredett ellenségével, Leutikideszszel, aki Demarátosznak távoli rokona is volt.

Leutikidesz gyűlöletének asszony volt az oka; Demarátosz megelőzte Leutikideszt és elvette feleségül azt a leányt, akit Leutikidesz is feleségül akart venni. Azóta Leutikidesz halálos ellensége volt Demarátosznak.

Leutikidesz, aki Demarátosz családi dolgait is ismerte, Kleomenesz biztatására elhatározta, hogy megfosztja Demarátoszt a királyságtól a születése alapján.

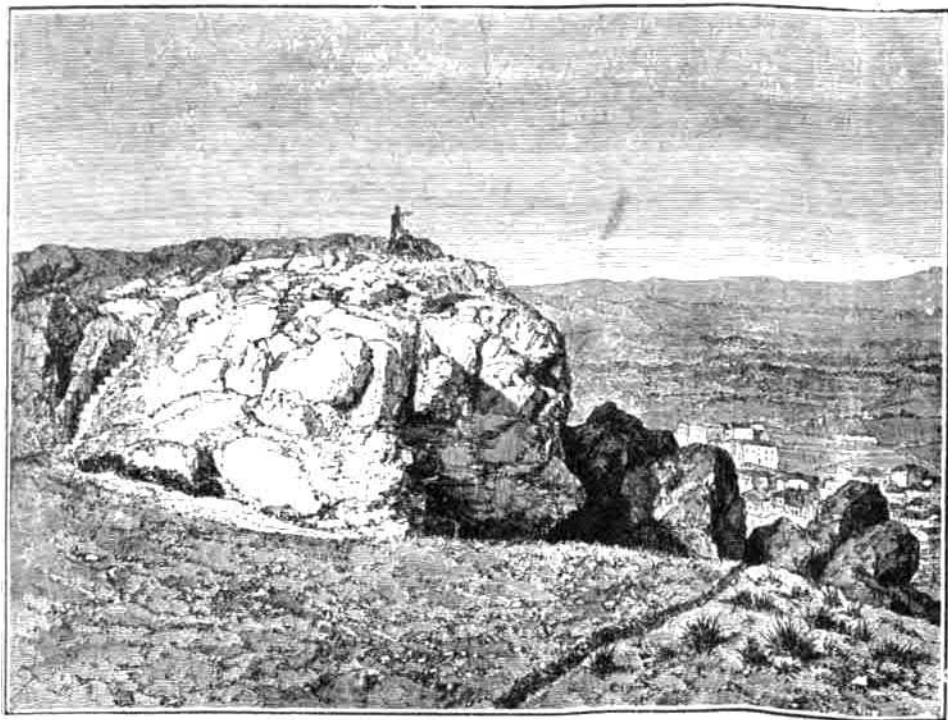
Demarátosz születésének igen érdekes története van.

Demarátosz atyját Arisztosznak hívták. Arisztosznak már a második felesége volt, de az istenek még mindig nem áldották meg gyermekkel.

Történt, hogy Ariszton megismerkedett legjobb barátjának, Agetosznak a feleségével, aki a legszebb asszony volt Spártában és olthatatlan szerelemre gyuladt iránta. Ariszton annyira epedt a szép asszonyért, hogy ravasz tervet eszelt ki azért, hogy az asszonyt ő vehesse feleségül. Tervét így hajtotta végre:

Elment Agetoszhoz és azt mondta neki, hogy oda ad neki a kincseiből mindent, amit magának kiválaszt, de ez ellen meg kell engednie, hogy ő is elvihessen valamit a házából.

Agetosznak eszébe sem jutott a feleségére gondolnia, hanem meg-

Az Aresz halma, ahol az areopág ült törvényt.

kötötte Arisztonnal az egyezséget, azután mindketten esküvel erősítették azt meg.

Ariszton azután oda is adta Agesztosznak mindazokat a kincseket, melyeket az magának kiválasztott. Mikor azután Arisztonra került a sor, az Agesztosznak a feleségét kérte. Agesztosz ekkor erősködött, azt hangoztatta, hogy a feleségén kívül bármit elvehet, de Arisztonnak ép az kellett s hivatkozott az egyezségre, melyet esküvel erősítettek meg — és Agesztosz kénytelen volt nyugodtan túrni, hogy Ariszton elvigye házából a feleségét.

Ettől az asszonytól született azután Ariszton fia Demarátosz (a nép óhaja), mert egész Spárta imádkozott, hogy a derék Arisztonnak fia szülessék.

Demarátosz azonban a rendesen számított tíz hónapnál hamarabb született; Arisztosz ép tanácsban ült az eforokkal, amikor a hírnők jött és jelentette, hogy Arisztosznak fia született.

Ariszton kissé elgondolkozott, ujjain számítani kezdte, hány hónapja vette el a feleségét és a végén esküvel jelentette ki, hogy ez a fiú nem lehet az övé.

A jelenlevők nem is igen figyeltek ezekre a szavakra. Leutikesz ezt használta fel Demarátosz elüldözésére.

A tanácsban megtették a jelentést, hogy Demarátosz nem lehet a spártaiak királya, mert nem fia Arisztonnak.

Leutikesz esküvel erősítette ezt és a törvényszéken a tárgyaláskor elmondta, hogy maga Ariszton is így nyilatkozott róla, mikor hírül hozták neki Demarátosz születését és tanukul behívta azokat az eforokat, akik akkor a gyűlésen jelen voltak.

Nagy civódás, pártoskodás támadt erre a spártaiak közt, hogy végül azzal kellett elcsitítani a kedélyeket, hogy meg fogják kérdezni Delfiben Pithiát.

Ezt az indítványt Kleoménesz tette, akinek akkor már készen volt a terve Demarátosz megrontására.

Kleoménesz megnyerte tervének Kobont, a Delfiben élő gazdag, befolyásos embert, aki rávette Perilla jósnőt, hogy válaszában erősítse meg a vádat, hogy Demarátosz nem Arisztonnak a fia.

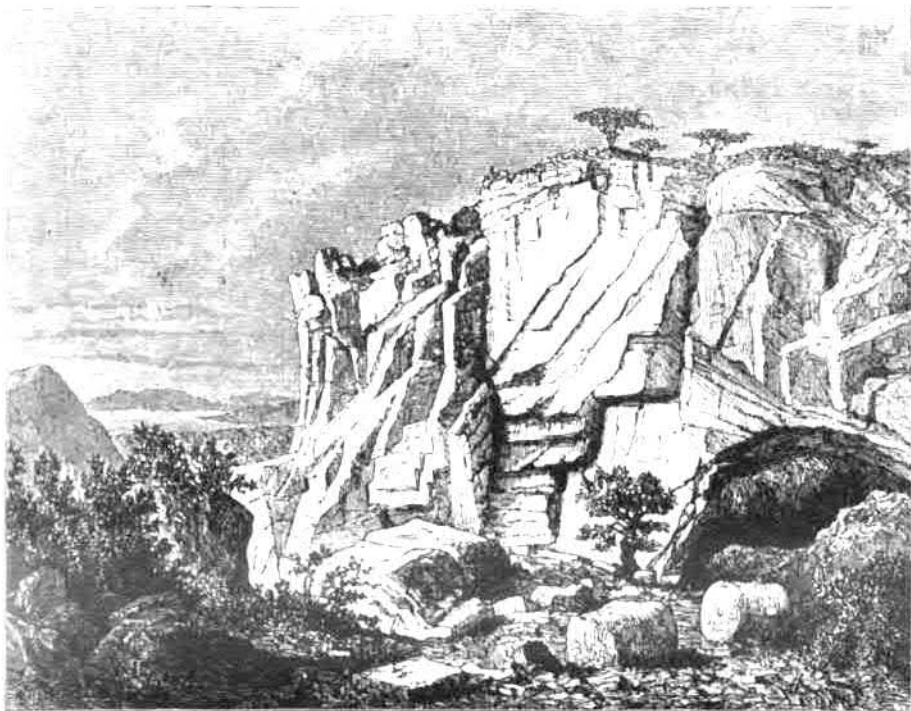
A hazug jóslat után letették DANarátoszt a királyi méltóságról, Kleoménesz pedig megtartotta Leutikidesznek tett ígését, megválasztatta őt királynak; Demarátoszt pedig megválasztották előkelő hivatalnokká.

Egyik ünnepségen Leutikidesz, hogy megbántsa, sértse Demarátoszt, szolgát küldött hozzá és megkérdezte tőle, hogyan tetszik neki a királyi méltóság után a hivatal?

Demarátosz azt felelte, ő már megpróbálta mindegyiket, de Leutikidesz még egyiket sem; azzal Demarátosz haza sietett, ép akkorra várta haza

az anyját. Otthon ökröt áldozott Zeusnak és az áldozathoz oda hívta anyját, kezébe adta annak az áldozat beleit és könnyörgő szavakkal kérte, mondja meg neki az igazat, hogy kinek a fia ő valóban — „mert Leutikidesz azt állítja, — szólta Demarátosz anyjához — hogy első férjednek a fia volnék, sőt vannak rossz nyelvűek, akik azt fecsegik, hogy számár-hajcsár az apám.“

Az anya arra elmondta fiának, hogy mikor Ariszton házába hozta őt,

A Pentelikon.

A honnan a marathoni ütközetkor az áruló Hippiász-pártiak jelt adtak a perzsáknak.

éjszaka belépett hozzá Ariszton, ott volt nála és ismét távozott, de előbb ráadta a koszorúját; nemsokára Ariszton ismét belépett és meglepetten kérdezte, kitől kapta a koszorút, amire azt mondta, hogy tőle ép most.

— Ariszton tagadta, — szólta az anya — de én szemrehányást tettem neki, hogy miért tagadja, mikor csak az előbb volt nálam és tette reám a koszorút, állításomra meg is esküdtem. Ariszton belátta, hogy itt valami természetfölötti dolognak kellett történnie és valóban kiderült, hogy a koszorú, melyet kaptam, a kapu mellett épült hős-szentélyből, Asztrabákosz templomából való volt, maguk a jósök is azt mondták, hogy Asztrabákosz látogatott meg engem. Most már tudod az igazságot, vagy az isteni hős

Asztrabákosz vagy Ariszton az atyád; de disznóhajcsár csak Leutikidesz-féle embereknek lehet az atyja.

Demarátosz ekkor elhatározta, hogy elhagyja hazáját. Ellátta magát útravaló eleséggel és azzal az ürügygyel, hogy Delfoiba megy jóslatért, elindult.

A spártaiak tartottak attól, hogy szökni akar, tehát nyomon kísérték. Demarátosz Eliszból át is kelt Zakinthoszba, ahol a nyomában járó spártaiak őt is és kísérőit is elfogták, de a zakinthosziak nem adták ki. Demarátosz onnan azután Ázsiába ment és Szúzában felkereste Xerxeszt.

A gonosz fondorkodók azonban elvették a Demarátosz ellen vétettekért büntetésüket. Kitudódott, hogy az egész vádaskodás csak Kleoménesz hajszája volt királytársa ellen; kitudódott Perialla megvesztegetése és csalásága. Kobontnak a megvesztegetőnek menekülnie kellett Delfoiból, Periallát pedig megfosztották tisztségétől.

Méltó büntetés érte Kleoméneszt, aki mikor tette kitudódott, Thesszáliába szökött, onnan Árkádiába ment és forradalmat, lázadást szított a spártaiak ellen. Megeskette az árkádiaiakat, hogy őt mindenben és mindenhová követni fogják. Az árkádiai előljárókat rá akarta venni, hogy menjenek vele Nonakriz városába, hogy ott megeskettesse őket a Stix folyóra.

A Stix vizére való esküvés az istenek leghatalmasabb esküje, tehát Kleoménesz abban bízott, ha az árkádiai előljárókat sikerül a Stix folyóra megeskettetnie, akkor azok feltétlenül követni fogják és engedelmes hívei lesznek. Nokarisz mellett magas sziklafalról folyik le tövisbokorral körülnőtt mederbe kis patak, az volt a Stix vize. (I. 441. old.)

Amikor a spártaiak megtudták, hogy Kleoménesz mily tervvel foglalkozik, aggodalmukban visszahívták Spártába, azzal, hogy visszahelyezik minden jogába, visszanyer mindent, amiben távozása előtt része volt.

Kleoménesz visszatért, de nemsokára megőrült, úgy hogy nem engedhették az utczára, mert amikor spártai polgárral találkozott, azt királyi pálczájával fejbe ütötte.

Rokonai azontúl otthon tartották és szükség esetén gúzsba is kötötték, azontúl mindig őr volt mellette

Történt, hogy egészen egyedül volt otthon és ezt észrevette. Szólt a reá vigyázó őrnök, hogy adjon neki kést.

Az őr eleinte vonakodott kívánságát teljesíteni, de Kleoménesz megfenyegette, hogy majd szabad lesz és akkor meg fogja torolni engedetlenségét, csúfosan bosszút fog rajta állani.

Az őr közönséges helota volt, megijedt és odaadta a kést Kleoménesznek, aki vad dühvel csonkította meg tagjait, levágott lábáról, a czombjáról húst, átvágta a csípőjét, lágyékát és végül felhasította a hasát.

Borzalmas halálát a görögök az istenek büntetésének tartották, mert Kleoménesz sokféleképen vétkezett ellenük.

Ez Hérodotosznak a leírása, mely azonban nagyon megfelel Kleoménész jellemének. A szerencsétlen végű király határtalan hatalom, uralomvágyban szenvedett és a társkirályságot nehezen bírta el. Nem a csillogó, egyedül uralkodó állás után igyekezett, hanem a tényleges hatalom után, amelylyel kizárólag az ő akaratát érvényesíti. Hadi vállalataiban azért törekedett rend-

kívüli sikerekre, hogy azokra alapíthassa szavának mindenhatóságát. Azért volt ellensége Demarátosznak, mert azt nem hajlíthatta tetszése szerint, mert az szembeállít vele, mert akaratában korlátozta.

Az akarás minden szenvedélyével eltelt férfira a legborzasztóbb bűnhődés volt, hogy megőrült, hogy akaratában teljesen korlátozni kellett.

Az általa elűzött Demarátosz még Dárius életében került Szuzába és mert ő érvelt különösen amellet, hogy a trónöröklés joga Dárius fiai közül Xerxeszt illeti meg, Xerxesz mindég kegyes volt iránta.

Dárius halála után a második esztendőben határozta el Xerxesz, hogy a görögök ellen hadat vezet.

Hérodotosz leírja, hogy Xerxesz tanácskozára hívta előbb össze a perzsa előkelőket és elmondta nekik, hogy mi a szándéka, elsorolta a görögök bűneit, végül megkérdezte a jelenlevőket, hogy mi a véleményük.

Mardoniusz volt az, aki elsőnek helyeselte Xerxesz szándékát, a görögöket könnyen legyőzhető népeknek festette le, akik a harczrendhez a haditudományhoz nem értenek.

A többi előkelő nem mert véleményt mondani, csak Xerxesz nagybátyja Artabánosz, aki ellenkező véleményen volt és leakarta beszélni Xerxeszt a hadjáratról; szavai azonban Xerxeszt felingerelték, keményen rátámadt Artabanoszra. Az ellenvetés azonban nem hagyta nyugodni, el is állott szándékától, ki is hirdette, hogy nem indít a görögök ellen háborút. Ismé-

telt álomlátások azonban újra megváltoztatták elhatározását és véglegesen döntött, hogy elindul a görögök ellen.

Xerxesz mozgósította egész óriási birodalmát és mindenünnen harcosoknak és munkásoknak kellett a nagy hadsereghez csatlakozniuk. A nagy perzsa fejedelem világraszóló hadjáratot tervezett és maga akarta az egész háborút vezetni. Szuzát odahagyta és serege élén lassan Szardeszbe vonult, ott tartotta főhadai szállását, ott várta be, míg egész hadseregét összevonhatta, amíg a csapatok, seregek minden felől megérkeztek.

A Szardeszig megtett útban átvonult Frigián is és Kelainai városában megszállott.

A lidiai Pithiosz, Atisznak a fia vendégelte meg a hatalmas uralkodót. Pithioszról az alábbi érdekes dolgot beszél el Hérodotosz.

Pithiosz fejedelmi módon vendégelte meg Xerxeszt és készséggel pénzt ajánlott fel neki, hogy azt a háborúra költse.

Xerxesz megkérdezte a kíséretét, hogy miféle ember az a Pithiosz és mennyi vagyona lehet, hogy ilyen ajánlatot tehet neki.

A perzsák igen dicsérték Pithioszt és azt mondták, hogy Xerxesz után a világ leggazdagabb embere.

Xerxesz maga kérdezte meg Pithioszt, hogy milyen gazdag.

— Ó, király — felelte Pithiosz — nem fogom eltitkolni mim van, nem is fogom tettetni magamat, mintha nem tudnám, mennyi a vagyonom, hanem pontosan megfogom neked mondani. Amikor megtudtam, hogy a görög tengerre szállasz, azonnal elhatároztam, hogy felajánlok neked a háborúra pénzt és megszámláltam, hogy mim van. Nos, vagyonom 200 ezüst talentumból és 7000 híján négyszázezer arany Dárius-pénzből áll. Ezt mind neked ajándékozom, uram, magamnak elég jövedelmem marad birtokaimból és rabszolgáimból.

Xerxesz megörült Pithiosz szavainak és kegyesen így felelt:

— Lidiai barátom! Mióta elhagytam a perzsa földet, még eddig nem akadtam senkire, aki a maga jószántából akart volna pénzzel hozzájárulni a hadjáratomhoz, te vagy az első. Te fényesen elláttad seregemet, most még pénzt is ajánlasz, ezért én barátommá teszek és vagyonodhoz én adok hétezer Dárius-aranyat, hogy az aranyaidat kerekszámban négyszázezer aranyra kiegészíthesd. Maradj meg ragaszkodó hívemnek továbbra is, sohasem lesz okod megbánni.

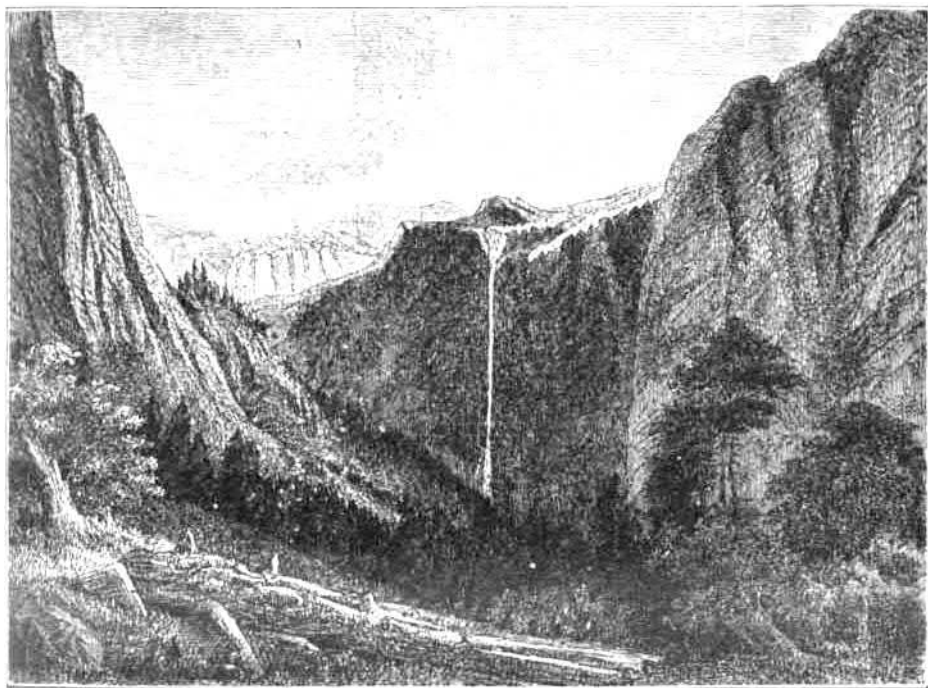
Ezt ígérte Xerxesz, pedig később egyetlen kéréséért nagyon kegyetlenül bánt Pithiosszal.

Történt, hogy egyszer, menet közben különös égi tüneményt láttak; Xerxesz magyarázatot kért a mágusoktól, azok jó jelnek mondták, mely a királynak diadalt jósol. Xerxesz megörült a jó jelnek és kedvvel haladt tovább. Pithiosz azonban megijedt és rász jelnek tartotta, elment Xerxeszhez, hogy tőle különös kegyet kérjen.

Xerxesz biztatta, hogy csak adja elő kérését, teljesíteni fogja. Pithiosz felbátorodott és így szólt:

— Uram, az istenek öt fiúval áldottak meg, mind az öt most veled megy Görög-földre a háborúba. Könyörülj rajtam, öreg emberen és legidősebb fiamat mentsd fel a katonáskodás alól, hogy házamnak, vagyonomnak gondozója legyen. A többi négy fiam menjen veled és ha sikeresen elérted, amit akarsz, akkor hozzanak vissza az istenek szerencsésen.

Xerxesz mindent inkább várt volna Pithiosztól, mint ezt a kérést,

A Stix vize.

amely felháborította; haraggal válaszolt:

— Ó hitvány! Amikor magam is a görögök ellen vonulok és magammal viszem fiamat, testvéreimet, rokonaimat, barátaimat, akkor te rabszolga, a fiadról merészkedel beszélni, amikor az volna a kötelességed, hogy egész házad népével kövess engem!

Xerxesz még néhány haragos megjegyzés után kimondta a szerencsétlen Pithiosz felett az ítéletet, hogy legöregebb fiát vágják ketté, fektessék két oldalt az útra és a két fél test között haladjon tovább a sereg.

Pithiosz réműlete, kétségbeesése nem menthette meg fiát, Xerxesz végrehajtatta rajta az ítéletet.

Szárdeszből Xerxesz ismét követeket küldött a görög államokba, hogy

hódolatuk jeléül földet és vizet küldjenek, csak Spártába és Athénbe nem küldött senkit.

Xerxesz nem hajókon, hanem hídon akart Kis-Ázsiából Európába átkelni és azért elrendelte, hogy a Helleszpontuszon át hidat verjenek.

A kis-ázsiai parton fekvő Abidosz városánál legkeskenyebb a tengerszoros, ott verette Xerxesz a hidat. Xerxesz idejében a Helleszpontusz legkeskenyebb része körülbelül ezerkétszáz méter volt, ma azonban az ezernyolcszáz, mert a kis-ázsiai part folyton elmosódik.

A hid elkészült, de a rákövetkező éjszakán óriási vihar tombolt, mely teljesen elpusztította, elhordta a hidat.

Mikor ezt Xerxesz megtudta, éktelen haragra gyuladt, először azt parancsolta, hogy háromszáz korbácsütést mérjenek a Helleszpontusz vizére, megalázásul rabláncot vessenek bele és a szégyen bélyegét süssék reá. Mialatt a vízre a korbácsütéseket mérték, a korbácsolóknak ezt kellett mondaniok:

— Te keserű víz, ezt a büntetést méri reád urad, Xerxesz király, aki mégis át fog rajtad kelni, akár akarod, akár nem.

A Helleszpontusz után a hídépítőre került a sor, annak büntetésül levágatta a fejét.

Xerxesz 480-ban. K. e. érkezett meg seregével a Helleszpontuszhoz, hogy a másodízben vert hídon átkeljen. Ott az abidoszi parton alkalmas dombról szemlét tartott Xerxesz szárazföldi és tengeri hadserege felett.

A dombon, ahonnan hadseregét megszemlélte, az abidosziaknak fehér márvány trónust kellett felállítaniuk, melyet Xerxes előre megrendelt.

A szemle után harmadnapon napkelte után történt meg az átkelés, de előzőleg Xerxesz áldozatot mutatott be, imát küldött a naphoz és az arany áldozó csésze tartalmát áhítattal a tengerbe öntötte s azután a csészét is a hullámokba vetette, amiután még perzsa kardot dobott a tengerbe.

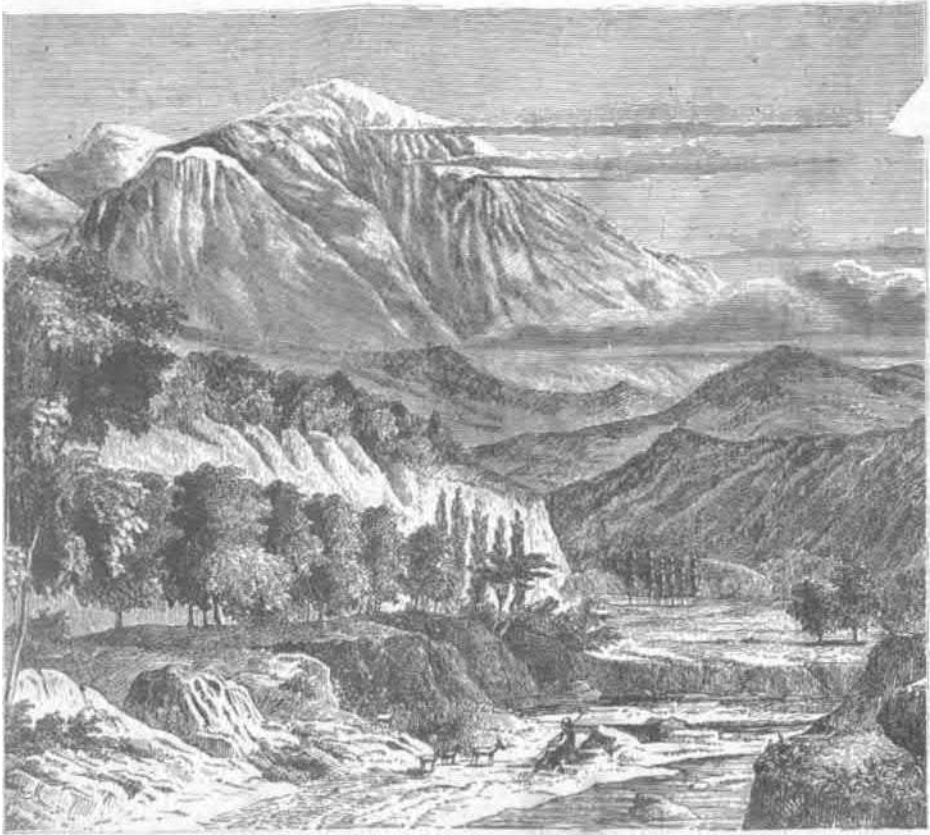
A hídra egész hosszában mirtuszt raktak és a hid sok pontján szent füstölőket égettek.

Mikor a király az áldozatot bemutatta, a hídon már égtek a füstölők s mihelyt a perzsa kard elmerült a Helleszpontusz habjaiban, megadták az indulás jelét és Xerxesz serege rátette a lábát a hidra, hogy az átvonulást megkezdje.

Tízezer perzsa haladt a sereg élén, fején mind koszorúval, ez a sereg, kedvvel, szívesen indult el az inbolygó alkotmányon, de volt a seregnek nagyon sok csapatja, amelyet csak korbácsütéssel lehetett a hidra terelni.

Az átkelés, írja Hérodotosz, hét nap és hét éjjelen át szakadatlanul tartott.

A tízezer perzsa után a különféle népből toborzott csapatok következtek, azután jött a lovasság, a kocsisor, a podgyász, a vonal. Utoljára kelt át a király, ekkor haladt át a tulsópartra a hajóhad is.

Olimposz hegye

A túlsó parton azután elvált a hajóhad a szárazföldi seregtől.

A szárazföldi sereg a Kerzonezoszon át a trák földre ment, a hajóhad pedig dél felé fordult, hogy a Kerzonezoszt megkerülje és majd trák partokon ismét találkozzék a sereggel.

A szárazföldi sereg Doriszkosznál tartotta első hosszabb pihenőjét; ott Xerxes megszámláltatta seregét; melyről Hérodotosz rengeteg számot mond, egymillió hétszázezerre teszi a sereg létszámát. (I. I. k. 645. old.) Doriszkosznál vetettek horgonyt a hajók is.

Ezerkétszáz háromsoros hajó kísérte a szárazföldi sereget. A főnikiaiak és a parlesztiniaiak háromszáz hajót, az egyptomiak kétszáz hajót, a kili-kikaiak száz hajót, a jónok száz hajót; a kis-ázsiai dórok harmincz, a Helleszpontosz melletti dór és jón gyarmatosok Xerxes parancsára száz hajót küldtek.

Doriszkoszban Xerxes a szárazföldi sereg után a tengeri haderő felett is szemlét tartott, még pedig úgy, hogy szidoni hajón aranyos trónszékbe ült és a hajója elevezett valamennyi hajó előtt.

Mikor a hajószemlét is befejezte, maga elé hívatta Demarátoszt, a volt spártai királyt és így szólt hozzá:

— Demarátosz, te görög ember vagy, hallottam tőled is, meg más görögtől is, akivel alkalmam volt beszélnem, hogy a te hazád nem a legkisebb, sem a leggyengébb állam, kérdem tehát tőled, lesz-e a görögöknek bátorságuk szembe szállani velem. Azt hiszem, ha nemcsak valamennyi görög nép, de még a többi, nyugati nemzet is, mind összeállít volna, akkor sem állhatna hatalmammal ellent, mert sem a görögök, sem a többi nyugati nép közt nincsen egyetértés. Szeretném azonban tudni, hallani a te véleményedet, Demarátosz.

— Vájjon a kedved szerint válaszoljak-e, uram, vagy őszintén beszéljek — kérdezte Xerszesztől Demarátosz.

Xerszesz bátorította Demarátoszt, hogy beszéljen egészen őszintén, bármit fog is mondani, csak olyan kegyes lesz iránta, mint addig volt.

— Királyom — szólt ekkor Demarátosz — ha mindenáron őszinte szót akarsz hallani, nem pedig olyant, melyről később kiderül, hogy hazug volt, akkor ez a válaszom: A görög népnek mindég a szegénység volt a pajtása, erényeit pedig okosság és szigorú törvények nevelték bele és védekezik a szegénység és zsarnokság ellen. Szavaim nem vonatkoznak ugyan valamennyi görögre, hanem csak a lakedemonokra, de azok majd mind derék emberek.

„A lakedemonok nem fogják elfogadni feltételeidet, melyek a görög népekre rabszolgaságot rónak és síkra fognak ellened szállani, még ha valamennyi többi görög nemzet hozzád áll is. Hogy hányán vannak, akik ezt megteszik, azt nem is érdemes kérdezned; ha csak ezren lesznek is, azok is harcolni fognak ellened, de ugyanazt fogják tenni, ha még kevesebben lesznek is.

Xerszesz elmosolyodott és közbe szólt:

— Ugyan mit beszélsz Demarátosz, majd ezer ember harcot kezd ekkora sereg ellen. Nézd csak! te azt mondtad király voltál annak a népnek, nos hát, kész vagy-e te azonnal kiállani tíz emberrel, sőt a ti törvényeitek szerint a királynak kétszer annyival illik kiállani, mint a többinek, tehát ha minden lakedemon felér az én tíz katonámmal, akkor neked huszszal kellene kiállanod, csak akkor bizonyulna be, amit te mondtál; hanem ha a többiek is olyanok, olyan természetűek, mint aminő te vagy, akkor a te szavad csak üres kérdés. Hogyan szállhatna ezer, vagy tízezer sőt mondjuk ötvenezer görög ilyen hadsereggel szembe. Még ha valamennyi görögnek, mint a perzsáknak, egyetlen ura volna, attól remegnének és a korbács alatt ki is vonulnának az óriási ellenség ellen, így azonban nem fogják megtenni, sőt, azt hiszem, hogyha annyian volnának, mint mi vagyunk, még akkor sem küzdhetnének meg velünk. Közöttünk vannak olyanok, amilyeneket a te állításod feltételez, mert vannak perzsa

harcosok, ha nem is olyan sokan, de vannak akik 3—4 göröggel akarnak egyszerre harcolni, csak hogy ezt te nem tudod és azért dicsekedtél oly fennen.

— Királyom — felelte Demarátosz — előre tudtam, hogy neked nem fog tetszeni a feleletem, de te kényszerítetted a tiszta valóság elmondására, azért írtam le neked, hogy milyenek a spártaiak. Hogy én mennyire szeretem őket, azt te magad is jól tudhatod, királyom. Ők száműzött, hazátlan bujdosót csináltak belőlem, atyád pedig udvarába fogadott, vagyont, otthont ajándékozott nekem, nem valószínű tehát, hogy mint józan eszű ember megsértsem a jó indulatot, sőt ellenkezőleg, szeretnem kell. Nem mondom én, hogy ki tudok állani tíz emberrel, kettővel sem, sőt ha rajtam múlik, nem mérközöm egygyel sem, de ha a kényszerűség, vagy pályabér ösztönözne, akkor legszívesebben mérközném azoknak egyikével, akik, mint mondtad, három göröggel is kiállanának. A lakedemoniak az egyes viadalban senkinél sem hitványabbak, a tömegharcban pedig a világ legbátrabb harcosai.

„A spártaiak ugyan szabad emberek, de felettük áll parancsolóul a törvény, amely iránt nagyobb engedelmesség lakik szivükben, mint amennyire tőled félnék az alattvalóid. Amit a törvény parancsol, azt híven megteszik, a törvény pedig azt parancsolja, hogy semmiféle embertömeg elől nem szabad elfutni, hanem csatarendben a végső leheletig ki kell tartani, vagy győzni vagy meghalni. Ha azt hiszed királyom, hogy én dicsekszem, inkább elhallgatom a többit, ennyit is csak azért mondtam, mert te kívántad; bár a te óhajlásod szerint végződnek hadjáratod!

Xerxesz nem haragudott meg Demarátosz feleletére, hanem elnevette magát és kegyesen bocsátotta el a volt spártai királyt.

Xerxesznek Thesszália határáig minden nép meghódolt és a perzsa király követelte, hogy harcosaik csatlakozzanak seregéhez. Mikor Xerxesz átért Európába, ismételten követeket küldött a görög államokba és földet megvizet kért.

Sok állam elküldte a hódolat jelét, de voltak, akik megtagadták, akiktől a követek üres kézzel tértek meg Xerxesz elé.

Azok a görög államok, melyek megtagadták Xerxesznek a hódolatot, szöveteztek és megegyeztek abban, ha a perzsákon sikerül diadalmaszkodniuk, akkor a meghódolt államok ellen fognak fordulni és a vagyonuk egy tizedét el fogják venni a delfoi istenség számára.

A görögök teljes összetartása pedig nagyon szükséges volt, mert Xerxesz csak állítólag indult Athén ellen, valódi célja az egész görög földnek elfoglalása és minden államnak szolgásgábjába hajtása volt.

Azok az államok, melyek nem hódoltak meg a perzsáknak, reménytelenül néztek a jövő elé és csak Themisztoklesz erős, buzdító, hazafias kitarása tartotta meg az ellentállani hajlandókat a szövetségben és ébresztett

bennük önbizalmat, pedig Themisztoklesznek óriási nehézségekkel kellett megküzdenie; még a jósa is ellene foglalt állást.

Az athéniak Themisztoklesz nevelésében a görög szabadság hősei lettek, ők adtak példát arra, hogy a görögöknek bizniuk kell magukban és nem szabad megadniuk magukat. Kitartást, bátorságot hirdetett az athéniak viselkedése, akiket még a delfoi jósa kedvezőtlen jóslata sem tudott elhatározásuktól visszaretteníteni.

Mikor az athéniak elküldték Delfoiba jóslatért, Arisztonike, az akkori Pithia ezt a jóslatot adta:

Oh nyomorult, minek ülsz itt? Fuss tova, messze világba,
 Hagyd oda otthonodat, sose lásd a házad magas ormát.
 Nem marad épen a fej, szintúgy elpusztul a teste,
 Lába se, törzse se lesz, keze sem teszi majd akarátját.
 Végzete szánandó, mert vészes tűz felemészti;
 Tönkre tiporja Ár esz szekerén, mit Szíria gyártott.
 Sok más bástya ledől, a tieden kül, erejétől;
 Ádáz tűzfáklyák elemészik templomainkat;
 Isteneink remegő testét ellepte verejték,
 Orczájuk halvány. Ám nézd csak, hogy feketéink
 Ott a tetőn csepegő vér: balsorsod jele, sajnos!
 Menj ki a szentélyből, búsan gyászolva csapásod.

Az athéni követeket nagyon lesújtotta ez a válasz és a reménytelenség már-már megbillentette volna lelkükben a bizalmat, amikor Delfoi legtiszteltebb férfiaknak egyike azt a tanácsot adta nekik, hogy olajággal a kezükben járuljanak az isten elé mégegyszer és könyörögjenek újabb jóslatért.

Az athéniak megfogadták a tanácsot, visszatértek a szentélybe és elszántan szóltak az istenhez.

— Oh, urunk, becsüld meg ezeket az olajágakat, amelyekkel eléd járunk és adj kedvezőbb jóslatot hazánk sorsáról, különben nem távoznunk el szentélyedből halálunk pillanatáig.

Az athéniak nem is tágítottak, amíg a jósnő másodszorra ezt a választ adta:

Hasztalanul könyörög Pállasz atyjának a mennyben,
 Sem szava, sem csele nem képes kérlelni haragját.
 Ámde figyelj, mondom neked ismét jóslatigéket:
 Majd ha az ellenség Kekropsz várát lesodorta,
 És a Kithéronnak völgyét katonák kirabolták;
 Tritogenéjának majd ad Zeusz gyöngye fabástyát;
 Gyermekidet s téged egyedül csak ez szabadít meg.
 Ellenség lovas és gyalogos csapatát te ne várd be
 Békében, se szilárd talajon. Vond félre a néped,
 Fusson a lábad! Lesz ő majd szembe tevéled.
 Oh te dicső Szalamisz! A nők fiait te ölöd meg,
 Búzavetés idején, vagy tán aratás idejében.

Leonidász hírnököt küld Spártának és jelenti, hogy ők utolsó emberig védeni fogják a szoros

Ezt a jósslatot már kedvezőbbnek találták, tehát feljegyezték és visszatértek vele Athénbe és ott kihirdették a népnek.

így beszéli el Hérodotosz, de a hagyomány azt mondja és valószínűleg igaz is, hogy Themisztoklesz követett el minden szükségeset, hogy kedvezőbb jósslatot kapjanak.

Azonnal megindult a jósslat magyarázatása, fejtegetése, értelmezése; különösen nagy bökkenő volt a fabástya.

Sokan azt hitték, hogy az a várhegyre vonatkozik, mert az athéni falat valamikor fapillérekkel erősítették meg és sokan arra a fabástyára gondoltak, mások azt állították, hogy a fabástya a hajókat jelenti, csak hogy ezeket magukat is zavarta a két utolsó sor, mert a jósslatfejtők úgy magyarázták azt a két sort, hogy ha tengeri csatára kerül a sor, ott vereséget fognak szenvedni.

Themisztoklesz megnyugtatóul így magyarázta azt a két sort: ha az a két sor valóban romlást és pusztulást jósol, az' semmi esetre sem vonatkozhatik az athéniekre, mert akkor nem szólna a jósslat oly dicsőítően: „ó te d i c s ő Szálámisz" hanem akkor fájdalmasan, szomorúan mondaná: „ó te g y á s z o s Szálámisz". Ha a jósslatot helyesen értelmezik, akkor észre kell venniük, hogy az világosan azt mondja, hogy az ellenség fog ott elpusztulni.

Themisztoklesz magyarázata tetszett a népnek és el is fogadta. Általános lett a meggyőződés, hogy az athéni népnek mindenét oda kell hagynia és hajókon, a „fabástyákon" kell menekülést keresnie. Egy csapásra nem hódolt meg ennek a nézetnek mindenki, de Athén legkiválóbbjai igyekeztek a népet ennek az értelmezésnek megnyerni. Miltiadesz fia, Kimon buzdító példával szolgált, felvitte lova kantárját Pállasz Athéné szobrához és a szentélyében felakasztotta annak jeléül, hogy nem a szárazon, hanem a tengeren akar a perzsák ellen harcolni.

Még Kis-Ázsiában volt Xerxesz, amikor az Iszthmoszon összegyűltek azok az államok, melyek a perzsáknak nem hódoltak meg, hogy az egyetemes védekezés felett tanácskozzanak. Ott voltak az athéniak, a spártaiak, a korinthusiak, az éginaiak, a megariak, a pláteaiak, a teszpiek, még a böotiaiak is, akik pedig igen hajlottak a perzsák felé. Nagy meglepetésül szolgált, hogy a thesszáliaiak szintén kijelentették csatlakozásukat a görög nemzeti szövetséghez.

A tanácskozásnak legelső és legkényesebb kérdése a fővezérlet volt. A fővezéri tisztséget, Spárta követelte, főleg arra hivatkozott, hogy a trójai háborúban is spártai király, Agamemnon volt a fővezér és a fővezérlet már ezen a czimen is Spártát illeti.

A szárazföldi sereg vezérletét a spártaiak méltán követelheték, mért a spártai katonaság volt a legkiválóbb és legjobban képzett sereg, a fővezérseget tehát elnyerte Spárta.

Szárazföldön Spártát illette meg a vezérlet, mint legnagyobb katonai hatalmat, de ép ezen a czímen a tengeren okvetlenül Athénnek kellett volna elnyernie a fővezérletet.

Korinthosz és Égina azonban rögtön összefogtak és ellenezték az athéniak fővezérségét, habár Athén volt a legnagyobb görög tengeri hatalom, nagyobb, mint a többi görög állam együttesen.

Semhogy Athén két féltékeny versenytársának Korinthosznak és Éginának az ellenkezése miatta a hajóhadak szövetsége meghiúsuljon, az ügy érdekében Themisztoklesz lemondott arról, hogy Athéné legyen a tengeren a fővezérlet és átengedték azt is a jelentéktelen hajóerővel és kevés tapasztalattal rendelkező Spártának.

Themisztoklesz készségesen engedett, legyen a hiúság, a czim akárkié, csak a haza ügyét ne ejtsék el. így lett a spártai Euribiadesz a tengeri haderők fővezére, míg a kitűnő tengeri hadvezető Themisztoklesz lett a tengeri haderő alvezére.

A vezér-tisztségek elosztása után a görög föld védelmezésének kérdése került sorra, hol, melyik pontokon kell védekezni.

Három olyan pontja volt a görög földnek, ahol kisebb haderővel, nagy ellentállást lehetett kifejteni és az ellenség előrenyomulását megakadályozni.

Az első fontos védekező pont Thesszáliában volt az Olimposz és Ossza hegyek közt T e m p e völgye. Ott a Thesszáliába való bevonulást lehetett megakadályozni. A második pont a T h e r m o p i l é -szoros, a Mali-öböl és az Öta hegyláncz között.

Ez a szoros Közép-Görögország bejárata; ha az a szoros elveszett, akkor Hellasz is elveszett, mert azontúl nem lehet az ellenséget megállítani az Iszthmoszig.

Az Iszthmosz azután a Peloponnesz kapuja, ott kell megvédelmezni az ellenség elől az egész Peloponnézust.

Az iszthmoszi gyűlésen, az iszthmoszi szövetség arra akart szorítkozni, hogy az egész erejét az Iszthmoszon összpontosítja és ott áll ellent. Ez azonban igen önző javaslat volt és maguk az iszthmosziak is hamar belátták, hogy nem lehet előre, kardcsapás nélkül egész Hellászt a görög földnek majdnem két harmad részét feladni és épen a legelszántabb, a görög szabadságért minden áldozatra kész Athént, Plákát, Theszpiست feláldozni.

Az Iszthmoszt védőkkel szemben Themisztoklesz fejtette ki a hellásziak álláspontját, sőt azt indítványozta, hogy egészen az Olimposzig menjenek előre, hogy a bátor harczbavonulással a még ingadozókat is csatlakozásra bírják, sőt azt ajánlotta, hogy a hajóhad is menjen Xerxesz elé és állja útját. A thesszáliai követség megjelenése eldöntötte a kérdést, a thesszáliaiak csatlakozása után általánosan elfogadták, hogy a Tempe-völgyet szánják meg.

A thesszáliai Tempe-szoros védelmét azonban hamarosan feladták, mert mikor Xerxesz megjött és újabb felszólítást küldött a népekhez, Thesszália egy része meghódolt és a görögöknek nem volt többé feltétlen bizalmuk még a csatlakozókban sem, különben is a Tempe völgye hadászati szempontból sem bizonyult alkalmas helynek, mert meglehetősen kerülő és a tengeren át a védősereg hátába sereget lehetett vinni.

A végleges megállapodás a védekezésre a thermopilei szoros volt, ahova a spártaiak királya Leonidász válogatott háromszáz spártai hoplitával, ezer körülükkel, négyezeregyszáz különböző peloponneszusi hoplitával elindult.

Hozzá Böötiában még kétszáz Theszpia városi harcos csatlakozott. Felszólításra csatlakoztak Leonidászhoz a lokriaiak és fókiaiak, akik önként arra vállalkoztak, hogy a Kallodromosz hátán átvivő Anopaia hegyi ösvényt védelmezzék.

Spártában, sőt az egész Peloponneszuson nem nagy bizalommal néztek a thermopiléi szoros védelme elé, jóeleve elvesztett pontnak tartották, amit az is igazol, hogy a Peloponneszusról igen kevés harcos jött Leonidászszal, sőt a spártaiak közül csak olyan hopliták mehettek, akiknek otthon már fiú gyermekük volt, tehát családjuk, az ő életükkel nem halhat ki.

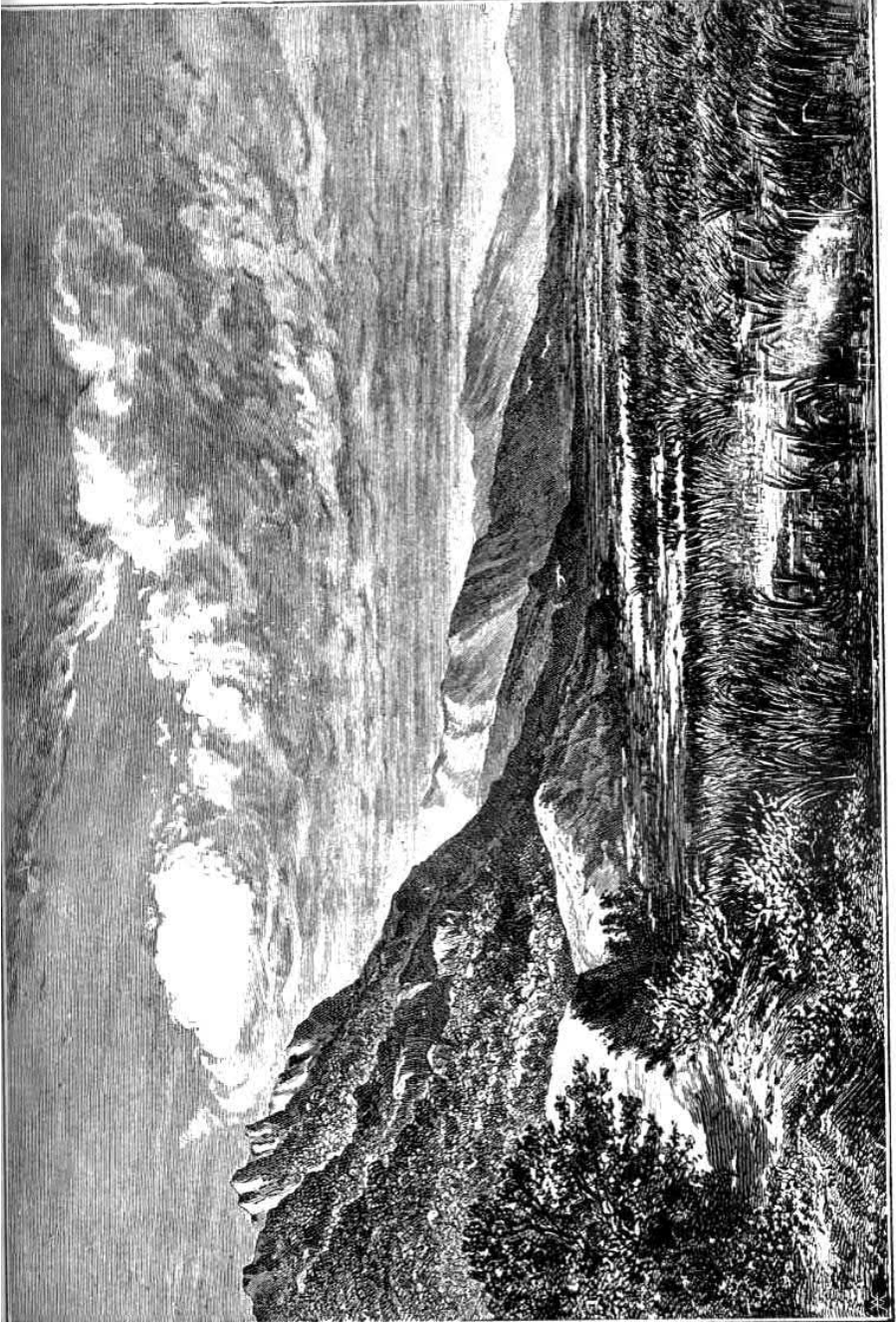
A peloponneszusi, spártai nagyobb létszám otthon maradását a vallási ünnepekkel, az olimpiai játékokkal okolták meg és mindenütt azt ígérték, mihelyt azok az ünnepek elmúltak, Leonidász után indulnak.

Mikor Xerxesz serege Thermopiléhez közeledett, az óriási sereg láttára a görög csapatokat félelem fogta el és tanácskoztak a visszavonulás felett. Különösen a peloponneszusi seregek akartak visszavonulni, hogy az ellentállást az Iszthmoszon fejsék ki.

A fókisziak és a lókrisziak minden erejükkel ellenezték ezt az indítványt. A döntés azonban Leonidász kezében volt és ő maradt, de meghagyta, hogy a városokba küldjenek követeket, mindenünnen kérjenek segítséget, mert kevesen vannak ahhoz, hogy a perzsák seregét visszatarthassák.

Mialatt ez a tanácskozás folyt — így beszéli Herodotesz — Xerxesznek a lovaskémje egészen a szorosig hatolt, de csak nagyon kevés embert láthatott, mert a sereg legnagyobb része az akkor rögtönzött falak és szikla fedezetek mögött volt s így nem láthatta a sereget, csak a falak elé rendelt őrséget. Akkor épen a spártaiak voltak az őrségen és a kém csodálkozott azon, amit látott. A spártaiak egyik része testgyakorlatokat csinált, a másik része csinosította magát, fészülködött.

A kém mindent jól megnézett, megolvasta az őrség számát és vissza sértetlenül lovagolt a perzsa táborhoz. Senki sem bántotta, senki sem törődött vele.

Thermopile.

Mikor Xerxes végighallgatta a kém jelentését, igen furcsának találta az egész dolgot, és legkevésbé sem tartotta hősiés halálra, bátor küzdelemre elszánt csapatnak azt, amelyről a kém a nevetséges jelentést hozta. Azonnal maga elé hívatta Demarátoszt és megkérdezte tőle, mire magyarázza a spátiaiak viselkedését.

— Azok a harcosok azért vannak a szorosban, hogy seregeiddel megvívjanak, arra tesznek előkészületeket, mert az a szokás náluk, hogy amikor halálba indulnak, akkor felcizcomázzák magukat, felöltik legszebb

Thermopile és környéke.

A Xerxes táborától Thermopileig a hegyeken át vezető — vonal mutatja az utat, amerre az áruló Efiáleszt a perzsákat vezette.

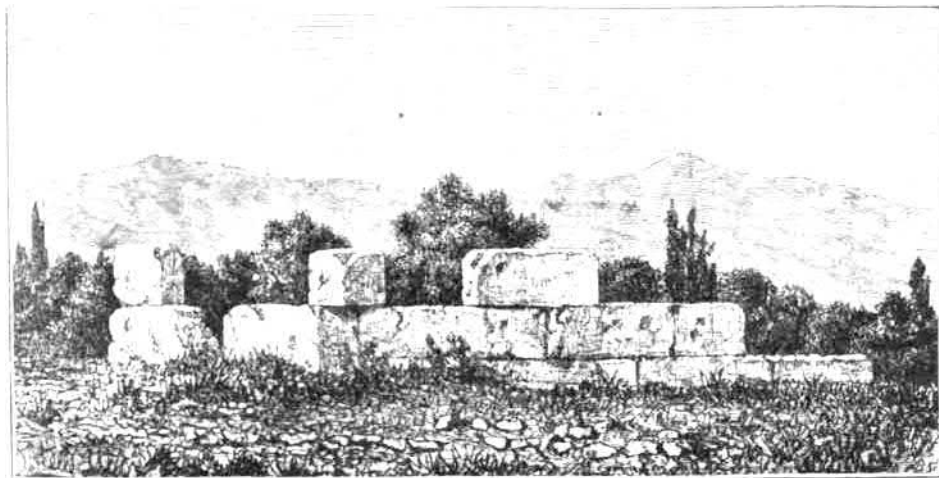
köntösüket. Tudd meg, királyom, ha azokat és a még Spártában maradtakat legyőzöd, nincsen többé olyan nép a földön, amely neked ellentállhatna; most a görög föld legbátrabb férfiai és legszebb országa ellen indulsz.

Xerxes azt felelte, hogy amint Demarátosz mond az hihetetlen dolog, hogy képzeled, hogy olyan kevesen harcolhassanak az ő roppant serege ellen.

— Uram, királyom, büntess meg, mint ahogy a hazug embert szokás, ha nem úgy fog történni, amint mondtam.

Xerxes nem hitt neki, hanem négy napig türelmesen várt, hogy az alatt majd csak futnak a spártaiak a szorosból; de mikor az ötödik napon is még ott voltak, amit Xerxes vakmerőségnek, oktalanságnak tartott, követet küldött Leonidászhoz és felszólította, hogy adja át fegyvereit.

— Jöjj és vedd el magad! — volt Leonidász válasza.

Leonidász sírjának mondott óriási kőcsoport Spártában.

Erre Xerxesz nagyobb csapatot küldött a szorosba, hogy fogja el a spártaiakat és élve állítsa őket eléje.

A médek és kissziaiak serege tört a szorosra és megrohanták annak védelmezőit, de szorost védő görögök hősiiesen visszaverték a támadást, melyet az ellenség többször megismétel, de hiába, nem hatolhatott beljebb a szorosba.

Maga Xerxesz magas halomra vitette fel trónját és onnan nézte a szorosért folyó ütközetet, melyben csapatai bármily vadul támadtak, a védő görög sereg által mindig visszaüzetek.

Mikor Xerxesz látta, hogy a küldött sereg mily tehetetlen a védők hősiességével szemben, izgatottan szökött fel helyéről és kiáltotta:

— Látom, hogy sergemben sok ember van, de kevés katona, azzal nyomban a szorosba indította a perzsa sereg díszét, a halhatatlanok seregét.

A halhatatlanok serege szintén eredménytelenül ismételte meg támadásait. A kézi tusában a görögök mind ügyesebbek voltak a perzsáknál, a szűk szorosban a perzsák nem fejthették ki teljes erejüket. A görögök még csalfságokat is használtak, megfutamodást színleltek, a perzsák utánuk nyomultak s mikor eléggé behatoltak a szorosba, a futók megfordultak, a perzsákat mindenfelől körülfozták s úgy támadtak rájuk; minden ilyen becsaló megfutamodásnál igen sok perzsa hullott el.

Xerxesz, mikor seregét vissza-vissza üzték, alig türtőztethette magát, háromszor ugrott fel helyéből, amikor a halhatatlanokat a szorosból visszavissza üzték.

A nap leáldozott, de Xerxesz serege csak elhullott harcosokat hagyott hátra, győzelmet nem tudott kivívni, eredménytelenül kellett visszatérnie a táborba.

Xerxesz másnap korán új csapatokat küldött a szorosba, mert abban bízott, hogy a kis sereg kifáradt az előző napon és nem fogja bírni a harcot.

A második nap azonban meghozta a második csalódást, mert Xerxesz serege a második napon sem boldogult a szorost védő görögökkel, minden támadás eredménytelen maradt, csak a halottak és megsebesültek számát szaporította.

Xerxesz a második nap kudarca után abban bízott, hogy ő naponta friss csapatokat fog a szoros ellen küldeni, a görögök pedig kevesen vannak, végre is kidőlnek a fáradalomban és megadják magukat vagy megfútnak.

Ez a számítás is kudarcot vallott, mert Leonidásznak a szoros védelmére egyszerre aránylag nagyon kevés harcosra volt szüksége és így ő is mindig kellően pihent csapatokkal védelmezhetette a szorost, melyben a perzsák halomra dőltek, amíg a görögöknek nagyon csekély volt a veszteségük.

Xerxesz már kétségbe esett; nap-nap után vert hadak tértek vissza a szorostól; a hősiesség védelmezők lankadatlan kitartással vertek vissza minden támadást. Xerxesz tehetetlen haragjában nem tudta, mit csináljon, már-már attól tartott, hogy roppant seregével, melyet három világrészről toborzott, csúfosan, szégyenülten kell Thermopilé előtt elvonulnia, amikor áruló jelentkezett nála.

Oda, a máliszi hegyek közé való ember, Efiálsz azt mondta Xerxesznek, hogy hosszabb kerülő úton, keskeny ösvényen, a hegyeken át Leonidász hátába vezeti Xerxesz seregét és így a kétfelől megtámadt sereg felett könnyen győzedelmeskedhetik.

Xerxesz örömmel fogadta a hírt és Hidarneszt, a halhatatlanok seregével még az este útnak indította a hegyek közé, amerre az áruló, hitvány Efiálsz a perzsákat vezette.

A két ellenséges táborban vígan lobogtak a tábortüzek. Xerxesz táborában a biztos siker öröme felett ujjongok ülték vagy állták körül a tüzet, a görögök pedig boldog, biztató reménnyel készültek a következő napra; büszkeség, önbizalom töltötte el szívöket, hisz a roppant perzsa had, mint tehetetlen tömeg hömpölyög Termopilé előtt és nem veheti tőlük el.

A napi harcban kifáradtak édes álmokban látták teljes győzedelmüket, az ellenség elvonulását, a fenn virrasztók erről beszéltek, pedig ez alatt már romlásukat hozta feléjük a világ legundokabb bűne, legmegvetnivalóbb aljassága: az árulás . . . a h a z a á r u l á s !

A hegyi ösvénynek, melyen a gaz áruló a perzsa sereget vezette, Á n ó p a i a neve.

Virradatra a perzsák a hegyi ösvényen eljutottak a hegycsúcsra, amelyen a főkisziak őrizték az ösvényt.

A feljövő perzsákat az erdőség sűrűje eltakarta és a fókisziak addig nem vették észre közeledésüket, amíg a száraz levelek zörgése nem tette őket figyelmessé.

Azonnal felszöktek a helyükről, magukra öltötték fegyverzetüket, de alig voltak azzal készen, már kibukkantak a sűrűségből a perzsák, akiket szintén meglepett az, hogy fegyveres sereget láttak maguk előtt, amikor azt hitték, hogy akadálytalanul juthatnak a szorosba.

Hidarnesz megijedt, mert azt hitte, hogy spártaiakra akadt, de Efiálszesz megnyugtatta őt, hogy azok csak fókisziak.

Hidarnesz azonnal csatarendbe állította seregét és megtámadta a fókisziakat, akik azt hitték, hogy a perzsa sereg őket akarta megtámadni és ahelyett, hogy az ösvényt védték volna, felsiettek a hegycsúcsra, hogy ott védekezzenek, de hírnököt mégis menesztettek Leonidászhoz.

A perzsák elborították a fókisziakat nyilaikkal, de azért nem nagy súlyt fektettek a leverésükre, hanem a szabaddá lett ösvényen a sereg tovább vonult, amíg egy csapat folyton nyilazta a védekezőket.

Leonidász táboriban a főpap épen áldozatot mutatott be, amikor a vészirt hozó küldött megérkezett és közölte Leonidászzsal, hogy az ellenség a hátába kerül.

A főpap befejezte az áldozatát és jóslata úgy szólt, hogy a spártaiak másnap valamennyien megfognak halni.

Leonidászt a borzasztó hír roppantul lesújtotta és magát okolta, miért nem állított az ösvény őrizetére, derekabb őrséget. A hír után belátta, hogy állása tarthatatlan, az egész sereg el fog pusztulni, anélkül, hogy hazájának használhatna. Gyorsan határozott; a szövetséges görög hadakat mind hazaküldte, kivéve a thébaiakat, azokat tuszul tartotta ott, mert félt az árulásuktól. Hogy pedig a visszavonuló sereget fedezze, ő ott maradt háromszáz emberével a szorosban és bevárta a perzsákat. A szövetségesek mind elvonultak csak Theszpié város polgárai nem mozdultak, kijelentették, hogy ők a spártaiakkal mindenben osztozni akarnak és elszántan várják a halált.

A spártaiak közül Leonidász csak a fiát küldte haza, a szövetségesek seregével, külön pedig hírnökül egyik hoplitát küldött Spártába, az éforokhoz azzal az üzenettel, hogy Spárta teljesíti kötelességét, kitart ott, ahová örül állították, Thermopilét az utolsó emberig védeni fogja. (1.445. old.)

Leonidászt különös körülmény is sarkalta arra, hogy spártai vitézeivel hősi halált haljon. Eszébe jutott az a jóslat, melyet a delfoi jósda még a háború kitörése előtt adott. Spárta ugyanis hamarabb tudta meg Xerxesz elhatározását, hogy megindította a háborút a görögök ellen, mint bármelyik másik állam.

Annak történetét Hérodotosz így adja elő:

Demarátosz, a volt spártai király Szuzában, mihelyt megtudta, hogy

Xerxesz elmaradhatatlanul megindítja seregét a görögök ellen, értesíteni akarta hazáját, hogy annak módjában legyen előkészületeket tenni. Nem volt azonban semmi módja, hogy a hírt eljuttassa. Végre alkalmas ötlete támadt, kétrétű viaszkos tábláról levakarta a viaszt, oda ráírta üzenetét és a táblára ismét rákente a viaszt és úgy küldte el Spártába, ahol sokáig nem tudták, mit jelentsen a táblá, amíg végre Gorgó, Leonidász felesége adta azt a tanácsot, hogy vakarja le a viaszt.

Megfogadták tanácsát és a fatáblán csakugyan ott találták a hírt. Leonidász ekkor azonnal elküldött Delfoiba jóslatért és az ott nyert jóslat így szólt:

Halljátok szavamat, térséges Spárta lakói!
 Vagy nagy hírnevű város pusztul a perzsa kezétől,
 Vagy Heraklesz hős ivadékát küldi a sírba,
 S gyászba borul a király vesztén az egész Lakedémon.
 Hős erejét nem fékezne bika, sem az oroszlán;
 Égi erő lakozik lelkében. Nyugta nem is lesz,
 Míg eme két végzet közül egy nem teljesedik be.

Leonidász úgy érezte, ha ő hősi halálával betölti a jóslat egyik feltételét, akkor azzal megmenti a végső veszedelemtől hazáját.

Később trakizi hírnökök szintén hírül hozták a perzsák közeledését és az egyik azt mondta, hogy a barbárok annyian vannak, hogy, ha kilövik nyilaikat, a nyílfelhőtől elsötétül a nap.

— Legalább árnyékban fogunk harcolni — felelte Dienékesz, az egyik kiválóan derék spártai.

Napkelte után, mikor Xerxesz már megáldozott, elindult a perzsa sereg a szoros felé.

A görögök tudták, hogy reájuk utolsó szálig a halál vár, tehát többé nem a szűk helyeken, nem védekezve falak és sziklák mögül harcoltak, hanem eléje mentek a perzsáknak és ott, a hol kissé szélesebb hely volt, ott támadták meg a perzsákat.

Fergeteges támadás volt az, a görög harcosok ellenállhatatlanul rontottak a perzsákra, minden csapásuk halál volt, védekezésre senki sem gondolt, csak azt kereste, hogy minél több halált osszon. Háromszor ingadozott a maroknyi csapat pusztító támadása előtt a hatalmas perzsa sereg, Xerxesz hátulról korbáccsal hajtotta előre embereit, akik közül nagyon sokat maguk a perzsák taposták el, löktek az árokba, mélységbe.

Sok spártainak már ketté tört a lándzsája és karddal harcolt, rettenetes volt az is.

Legelői küzdött folyton Leonidász, végre több sebtől bontottan öszszerogyott. Sárkányviadal fejlődött ki holtteste körül. A hős király iránti szeretet emberfeletti erőt, szertelen vadságot adott a spártaiaknak és négy-szer szorították vissza a perzsákat, amíg végre, kiragadták Leonidász holt-

testét és visszavonultak a szoros keskeny, szűk helyére vele, onnan pedig mikor híret vették, hogy megkerülő perzsa sereg megérkezett magasabban fekvő dombra vonultak vissza, ahol fáradtan, megadással várták a halált.

El is hullottak egy szálig!

A szorosba két oldalt özönlő perzsa had körülvette őket, halálra szánt lelkük az utolsó tusában még új erőt adott nekik és sok perzsa meghalt, amíg az utolsó spártai kezéből is kihullott a fegyver.

A thébaiak mindenféleképp megakarták értetni a perzsákkal, hogy ők csak kénytelenségből harcoltak, de a perzsák már lemészárolták a thébaiak felét, amikor megtudták, hogy azok thébaiak. Xerxes azonban keményen büntette őket, amiért tőle elpártoltak: tüzes bélyeget sütött a harcosoknak is meg a vezéreknek is a vállára.

A thermopilei szoros elveszett, de Xerxesnek húszezer harcosába került.

A harcz után Xerxes maga elé hívatta Demarátoszt, hogy a további tudnivalókat tőle megkérdezze, mert a thermopilei küzdelemből meggyőződött arról, hogy Demarátosz a teljes igazságot mondja.

— Demarátosz, te derék férfi vagy — szólt Xerxes — igazmondásod bizonyítja; minden úgy történt, amint előre megmondtad. Felelj most nekem arra, hányán vannak még otthon a lakedemonok és hány ilyen hősi harcos van még köztük, vagy ilyenek-e mindannyian?

Demarátosz erre elmondta, mily nagy Lakónia, hány ezer vitéz spártai lakik benne, hány körülakó, aki ha különbözik is a spártaitól, azért mégis igen derék vitéz harcos.

— Mondd Demarátosz, kérdezte ekkor Xerxes — hogyan győzhetném le a lakedemonokat legkevesebb bajjal. Te ismered őket, királyuk voltál.

— Királyom, ha komolyan kérdezel, kötelességem, hogy híven feleljek és a legjobb tanácsot adjam. Küldj el a lakóniai vidékre háromszáz hajót a hajóhadból és a lakoni partokkal szemben levő Kitere szigetén köss ki. Arról a szigetről mondta egykor egyik igen okos emberünk, hogy több hasznára volna a spártaiaknak, ha a tengerbe sülyedne, minthogy kiemelkedik belőle, mert ugyanolyan veszedelem helyéül tartotta, mint amilyen veszedelem Lakóniára az én tanácsom.

„A háromszáz hajóval Kiteréről rémítsd a spártaiakat, ha attól kell tartaniuk, hogy valamelyik napon hajóid partra szállítják seregedet és otthon fenyegeti őket a háború, akkor nem fognak a többi államok segítségére sietni, hanem saját földjüket fogják oltalmazni a fenyegető veszedelemtől.

„Ha a spártaiak elválnak a többi görög államok csapataitól, akkor az államokat könnyen legyőzheted és Lakónia végül maga marad akkor nem állhat neked ellent, mert egymagában gyenge lesz.

„Ha nem fogadod meg tanácsomat, a következő dolog fog történni: Az összes ellentálló államok csapatai tömörülni fognak az Iszthmoszon. Az

keskeny földszoros, azon át kell a Peloponneszusra menni; ha pedig ott összegyűlhetnek az összes ellentálló államok, az összes peloponneszusi törzsek; akkor oly véres csata várakozik reád, minőt még eddig sohasem vívtál és hogy ki lesz a győztes, azt előre megmondani nem lehet.

„Ha elfogadod és követed tanácsomat, akkor az a veszedelmes földszoros is és valamennyi törzs kardcsapás nélkül meg fog előtted hajolni.

Ennél a beszélgetésnél jelen volt Xerxesz öcscse, Akeménész, a hajóhad főparancsnoka, akinek nem tetszett volna, hogy Xerxesz kövesse Demarátosz tanácsát, tehát így szólt:

— Látom, királyom, olyan emberre hallgatsz, aki irígyed és árulója jó ügyednek. A görögöknek jellemükben fekszik az, hogy irígylik a szerencsést és gyűlölik a hatalmasabbat. Ha te most megfogadod a tanácsot és elküldesz háromszáz hajót, amikor úgy is elvesztettünk négyszázat, akkor az ellenségnek könnyen módjában lesz velünk szembe szállani.

(A vihar Xerxesz négyszáz hajóját törte össze.)

„Ha azonban együtt tartod a hajóhadat — így folytatta Akeménész — akkor nem mérkőzhetnek meg veled és te összemorzsolhatod őket. Ha egész hajóhad együtt van, akkor megfelelően támogathatja a szárazföldi sereget, ha azonban külön választod a kettőt, akkor egyik sem lehet a másiknak a hasznára.“

„Ha jól intézed magad dolgát, nem kell törődnöd azzal, hogy ellenségeid mit fognak csinálni, mit akarnak, mennyien vannak.“

— Tetszik nekem tanácsod — felelte erre Xerxesz — és követni is fogom, de tudom, hogy Demarátosz is azt tanácsolja, amit reám nézve a legjobbnak gondol; a te tanácsod azonban az övét háttérbe szorítja. Hogy ő nem volna irántam jó szívvél, azt nem hiszem. A polgár ember irigye lehet szerencsés polgártásának, gyűlölheti annak hatalmát és nem adna neki jó tanácsot, amikor hozzá fordul, de Demarátosz az én vendégem és mint ilyen a barátom, a vendég mindig örül a gazda szerencséjének és amikor tanácsot kér tőle, a legjobb tanácsot adja. Demarátosz vendégem, barátom; jövőben ne rágalmazza senki.

Ugyanitt elmondja Hérodotosz, hogy miképpen bánt Xerxesz Leonidász holttestével, mikor megtalálta. Levágatta fejet, a testét pedig keresztre feszítte. Ez mutatta mennyire gyűlölte Leonidászt, mert a perzsák tisztelettel szoktak viselkedni az ellenség iránt, ha az a harcban hősiességű volt.

Xerxesz a seregét Thermopiléből két felé indította, nagyobb részével ellepte Böotiát, Locriszt, Fókiszt, kisebb hadtestet pedig Delfoiba küldött, hogy a szentély kincseit hozza el neki.

A delfoi templom ellen indult portyázó csapat azonban kudarczczal tért vissza, amiről a hagyomány igen mesés történetet őrzött meg, amit Hérodotosz el is beszél.

A delfoiak értesültek arról, hogy perzsa sereg érkezik, hamar megkér-

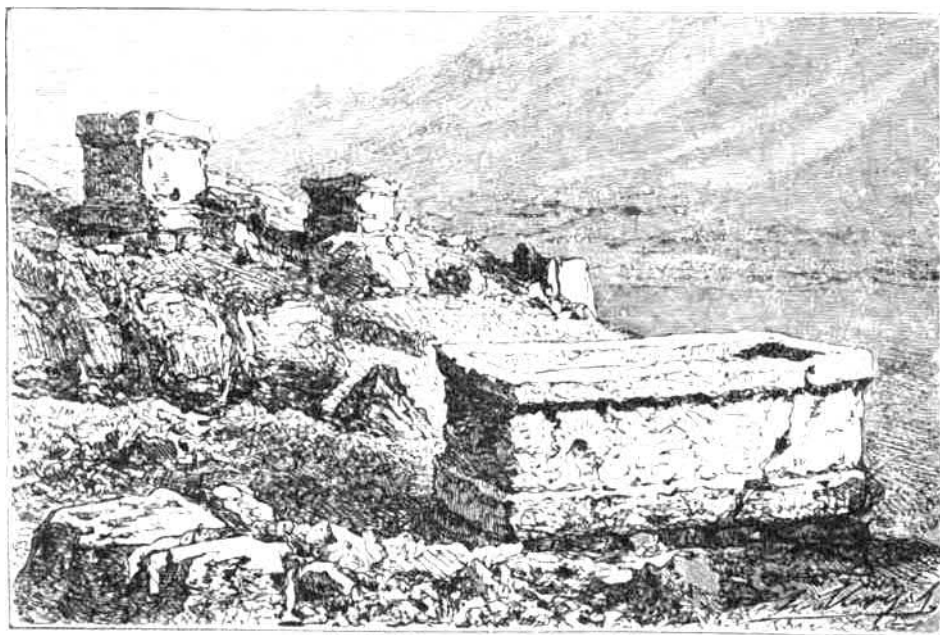
dezték az istent, hogy hová rejtsek a szentélyében felhalmozott kincseket, de Apollon megtiltotta, hogy bárki is a kincsekhez merjen nyúlni, majd ő megvédi maga.

A delfoiak azután magukról gonodskodtak, elmenekültek, elrejtöztek Delfoi körül a hegységben.

Mikor a perzsák a városba értek, az teljesen elhagyott, siri csendes volt, mikor pedig a templom felé közeledtek, hirtelen óriási égi zivatar keletkezett, mely alatt hatalmas villámok csapkodtak körül. A perzsák a zivatarban az égiek beavatkozását sejtették és elakartak rohanni a siri városból, de ekkor a lakók minden oldalról megtámadtak a perzsákat, akik hanyat-homlok rohantak el.

Ennek a mesés hagyománynak a magyarázata az, hogy a papság nem akarta megengedni, hogy a kincseket valahová elrejtteni elvigyék, nehogy a kincseket meglopják, elrabolják, hanem rábírták a lakosságot, hogy rejtőzzék el, hogy amikor a perzsák jönnek, azt lássák, hogy a polgárok elmenekültek előlük. Rejtekhelyeken pedig fegyvereket helyeztek el és mikor arra alkalmas idő volt, egyszerre minden oldalról megtámadták a perzsákat és pedig valószínűleg a sötétben, azok pedig babonás félelemben azt hitték, hogy az istenek csatáznak ellenük és odahagyták Delfoit, még mielőtt kifosztották volna a szentélyt.

Mialatt Thermopilé elesett és a közeledő perzsák rémhíre eljutott Athénbe

Sírok Plátéából, melyet Xerxes könyörtelenül felégetett.

és látták, hogy a peloponneszi seregek teljesen feladták az Iszthmosz feletti tartományokat, Themisztoklesznak sikerült nagy pártot nyerni, az athéniakat meggyőzni arról, hogy a delfoi jóslat, mely a fabástyákról beszél, a hajókat érti. Minden fegyverfogható férfi a hajókra szállott, de a hajókra vitték az egész lakosságot, a rabszolgákat Szalamisz szigetére és Trözenébe szállították.

Athénben csak az egészen szegény nép maradt és azoknak a csökönnyösöknek a gárdája, amely azt tartotta, hogy a fabástya alatt a jósda az Akropolisz bástyáit értette.

A thermopilei küzdelemig és annak tartama alatt ez történt;:

Mielőtt a perzsa hajóhadról, a görög hajóhad értesülést kapott, az utóbbi az Euboea sziget északi csúcsa felett állott. Három hajót előre küldtek, hogy kikémlelje a perzsa hajóhadat, de a három hajóból kettőt elfogtak, és csak a harmadik hozhatta hírül, mily hajóhad közeledik.

Erre a hírre a görög hajóhad visszavonult az Euriposz szorosba Kol-kisz városáig, amiben különös felsőbb gondviselés nyilvánult meg, mert mihelyt a görög hajóhad a szorosban volt, hirtelen óriási vihar tört ki, mely három napig dühöngött és a Malisza öbölbe futó perzsa hajók közül négyszázat összezúzott.

A görög hajóhadat, a hír, hogy a perzsák négyszáz hajót veszítettek, új bizalommal töltötte el és visszamentek előbbi helyükre Artemision elé és ekkor sikerült tizenöt hajót elfogniuk.

Euribiadesz azt hitte, hogy az a négyszáz hajó tetemes része volt a perzsa hajóhadnak és azért vonult ki a sík tengerre, de amikor megtudta, hogy a perzsáknak még mindég 1200 hajójuk van, akkor parancsot adott, hogy Euboea szigetétől vonuljanak vissza az iszthmoszi vizekre.

Ha ezt a parancsot végrehajtják, akkor Euboea védtelenül marad és a perzsák zsákmánya lesz. A sziget gazdag lakosai ekkor talentumot küldtek Themisztokleszhez és arra kérték, hogy ne hagyja el Euboeát, bírja rá a többi vezért is, hogy maradjanak a sziget körül.

Themisztoklesz öt talentumot Euribiadesznek adott, ötöt elosztott a peloponnészi hajók vezérei között és sikerült mindannyit rávenni, hogy maradjanak, sőt, hogy meg is támadják a perzsa hajóhadat, ezt annival is könnyebben határozták el, mert Athénből még ötven hajó érkezett és csatlakozott hozzájuk.

Ugyanekkor görög szökevény érkezett, aki hírül hozta, hogy a perzsa hajóhad fővezére Akeménész, kétszáz hajót azzal a parancscsal küldött el, hogy kerüljék meg a szigetet és hátulról támadják meg a görög hajóhadat, míg a főraj előlről támad.

Themisztoklesz ekkor lelkesítő szavakkal indítványozta, hogy ne *vesztessenek* időt, hanem sürgősen induljanak és támadják meg a fő hajóhadat.

Indítványát elfogadták, a görög hajók másnap este megtámadták a perzsa fő hajórajt, mely háromszor annyi hajóból állott, mint a görög. Az ütközet heves, sikeres volt, mert a görögök harmincz perzsa hajót elfogtak, de azért a késő estig tartó ütközetnek nem volt döntő eredménye.

A görögök azonban nagy sikernek vehették, amit még az a jó hír is öregbített, hogy az a kétszáz hajó, melynek a görög hajókat harcban kellett volna megtámadnia, a sziget déli fokánál a viharban elpusztult.

Ez a hír buzdító volt és aznap a görög hajóhad újra támadt, a támadás is elég eredményes volt, ismét elfogtak néhány ellenséges hajót.

Akeménesz tomboló haragjában erre maga támadt, a szorosban támadta görög hajóhadat; támadása semmi eredményt nem ért el, bár sok görög hajó megsérült.

Ezután az ütközet után jött a szomorú hír, hogy Thermopilé árulás folytán elesett. Erre a hírré elhatározták, hogy visszavonulnak, de előbb időt engedtek a szigetbelieknek, hogy szállíthassák marháikat, vagy hogy a görög sereg számára leölhessék.

Mielőtt Themisztoklesz elhagyta volna a vidéket, a tengerparton minden húst, forrás és édes vizet szolgáltató helyen táblákat állított fel, melyben a jónokat felszólítja, hogy hagyják ott a perzsákat, jöjjenek át hozzájuk és fogjanak velük össze és küzdjenek velük együtt a görögök szabadságáért.

Themisztoklesz nem bízott ugyan abban, hogy felszólításának eredménye lesz, de azt remélte, hogy a perzsák bizalmatlanok lesznek a jónok iránt és nem fogják nekik megengedni, hogy a görög hajók az első sorokban harcoljanak, sem azt, hogy maguk belátása szerint mozdulatokat tegyenek és függetlenül harcoljanak.

Mialatt a görög hajóhad visszavonult, a perzsa szárazföldi sereg előre nyomult. Egymásután égették fel a perzsák a városokat, köztük Pláteát és Teszpiát, habár azok meghódoltak, de a thebaiak elárulták, hogy a két város Athén pártján volt és harcosokat küldött Thermopiléhez, ezért Xerxes felégette, feldúlta mind a két várost.

A perzsa király boszúvágya mindennél inkább Athén pusztulását óhajtott a büszke várost, mely vele, a világurával nem csak szembeszállott, de hetykén viselkedett.

Az Athénbe érkező sereg üres várost talált, mert mire a perzsa sereg odaért, az athéniek mind a hajókon kerestek menekülést.

A perzsáknak csak az Akropoliszt kellett megostromolniuk, mert az Athénben maradtak, az Akropoliszban bizakodtak, mind a fellegvárban voltak és készültek az ostromra.

A perzsák az Aresz-halmán ütöttek tábor, ahol máskor az areopág tartotta üléseit. A perzsák onnan az Aresz-halmáról kezdték az ostromot, egyik rész nyilakon égő csepűt lövöldözött a fellegvárba, a másik a kapukat és a falakat ostromolta.

A falak és a bástyák ellentállása folyton gyengült, a Pizisztratosz pártiak felakarták adni a várat, azt ajánlották, hogy hódoljanak meg, de a többi polgár erről hallani sem akart és annál elszántabban folytatta a védekezést.

Óriási köveket zúdítottak az ostromlókra, hősieen visszaverték a támadásokat, úgy hogy Xerxesz már kételkedett, hogy vájjon be tudja-e venni a fellegvárat, mikor a várhegynek igen meredek helyén, a homlokzat és a feljárás között, ahol soha sem volt őrség, mert nem gondolták hogy ott valaki feljuthasson, megmászták a perzsák a falat és feljutottak; hatalmukba kerítették a kapukat, kinyitottak azokat és a perzsák betörték a fellegvárba.

Mikor a perzsák betörték, az athéniek közül sokan levetették magukat a bástyáról, ezt a halált választottak inkább, minthogy a perzsák kezébe essenek. Voltak, akik Athéné szentélyébe menekültek és ott védekeztek. A perzsák felgyújtották a szentélyt, a menekülőket irgalmatlanul lemészárolták, de vad kíméletlenséggel öldösték az aggokat és gyermekeket és a nyomorék koldusokat, aki a térség közepén ültek és remegve nézték, mi történik körülöttük, azokat is kereeztül szúrták.

A fellegvár elpusztítása után következő napon Xerxesznek lelkifurdalásai támadtak, félt az istenek haragjától és kényszerítette az elfogott athénieket, hogy áldozatot mutassanak be saját szokásaik szerint.

A hagyomány azt mondja, hogy mikor ezt az áldozatot bemutatni felmentek, nagy csodául azt találták, hogy a felégetett Erekteionban, melyben Athéné szent olaj-fája állott, egészen új rőfnyi hosszú hajtást találtak.

Még mikor Termopilé elesett kérték, az athéniek, hogy a hajóhad hagyja el Artemiziont; ahol addig állott, az Euboea vizek északi csúcán és jöjjön le Szalmanisz szigetéhez. Ez meg is történt és így a Szalmanisznál álló egész hajóhad fájó szívvel látta a fellegvárból felemelkedő füstöt, az Akropolisz elpusztulását, aminek oly hatása volt a szövetkezett hajóhad parancsnokaira, hogy azonnal felhuzatták vitorláikat és haza akartak indulni.

Mikor ezt Themisztoklesz megtudta, Euribiadeszhez ment és rábírta, hogy hívjon össze azonnal haditanácsot.

A haditanácsban mindenki azt ajánlotta, hogy az egész hajóhad vonuljon az Isztmoszhoz, ott van az utolsó védekezési pont. A vita hosszan tartott, beállott az éj, végleges döntést nem hoztak, de azért már befejezett dolognak vehette mindent, hogy az Isztmoszhoz fognak evezni. A tanács széteszlott, mindenki hajójára tért.

Mikor Themisztoklesz hajójához visszaérkezett, ott Mnezifilosz azzal a kérdéssel fogadta Themisztokleszt, hogy mit határozott a haditanács?

Mnezifilosz ugyanabból a községből származott, ahonnan Themisztoklesz; igen előkelő férfi volt, bölcs, aki Themisztokleszre nagy befolyással volt és egész pályáját irányította, őt mindig bölcs tanácscsal, helyes utasítás al támogatta.

Xerxes a partról nézi a Szálámszi rengeri ütközetet.

Themisztoklesz hírére aggodalmasan így szólt:

— Az nagy baj, mert ha a hajók innen elmozdulnak, nem látod te azokat Iszthosznál együtt, mindenki haza megy.

Mnezifosz tanácsolta Themisztoklesznek, hogy keresse fel Euribiadeszt, vegye rá, hogy itt maradjon Szalamisznál.

A két férfi még rövid ideig tanácskozott és Themisztoklesz az éj sötétjében Euribiadesz hajójához evezett és felszólt, hogy közös ügyben tanácskozni akar a fővezérrel.

Euribiadesz felhívta őt hajójára. A két vezér egymás mellé ült. Themisztoklesz elmondta aggodalmait és addig érvelt, amíg rábírta Euribiadeszt, hogy az éjjel még egyszer hívja sürgősen össze a haditanácsot.

Euribiadesz meg is tette. Az összegyűlteket előtt elmondta, hogy miért hívta őket, s azután átadta a szót Themisztoklesznek, aki a legmeggyőzőbb rvekkel, de azután egyre hevesebben vitatta, hogy miért kell a hajóhadnak Szalamisz előtt maradnia.

Ekkor történt, hogy a korinthoszi vezér Themisztoklesz heves szónoklata közben megjegyezte: — Aki a versenyekben, idő előtt indul el, azt megszokták ütni bottal.

— O, igen — felelt Themisztoklesz — de aki elmaradt, azt nem is koszorúzzák meg.

Az ellenkező érvek, melyeket Themisztoklosz ellen hoztak fel, Euribiadeszt is a másik véleménynek nyerték meg, Themisztoklesz ekkor hozzá szólt:

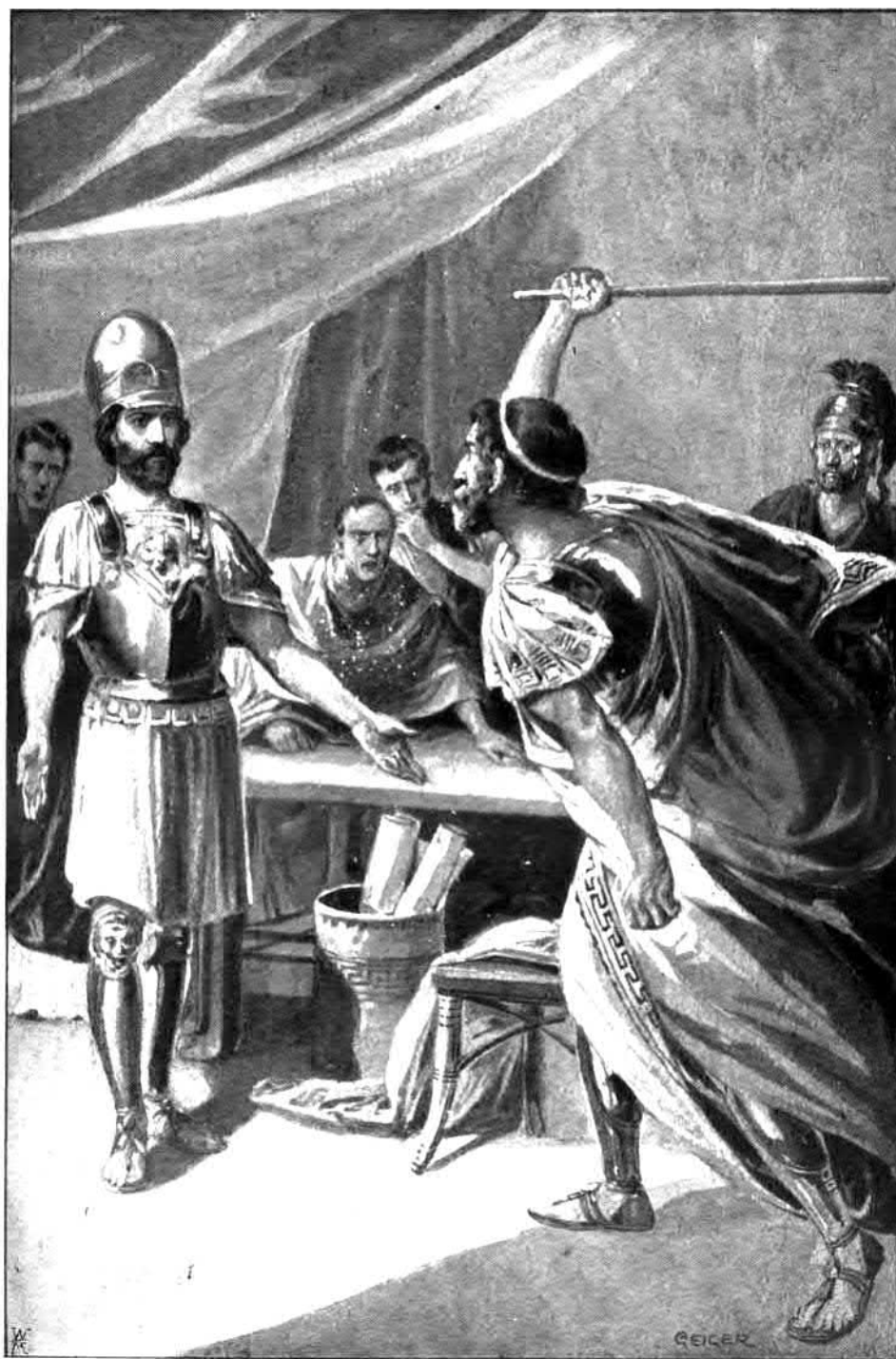
— Tőled függ most a görögök megmentése, ha szavamat fogadod és itt vívod a csatát, megmentetted a görögöket.

A vita oly heves lett, hogy Euribiadesz, aki már meg sem akarta hallgatni Themisztokleszt, indulatában bottal rontott Themisztokleszre, de az nyugodtan és méltóságosan állott előtte s csak annyit mondott:

— Üss! de hallgass meg!

Themisztoklesz azután folytatta meggyőző beszédét.

— Vesd össze ezt a két eshetőséget. Ha az Iszthmosznál ütközöl meg, nyílt tengeren fogsz harcolni, ez nem lehet reánk előnyös, mert kevesebb hajónk van és azonkívül elveszted Szalamiszt, Megerát, Éginát még akkor is, ha kedvezne nekünk ott a szerencse, mert a hajóhadat mindenüvé követi a szárazföldi sereg, így magad vezeted a görög sereget a Peleponnézus ellen és azzal végső veszedelembe kerül Görögország. Ha az én tanácsomat fogadod, előnyünk lesz, hogy tengerszorosban fogunk harcolni, ahol kisebb haderőnkkel is sikeresen ellent állhatunk Xerxesz nagy hajóhadának, mienk marad Szálámisz is, ahova gyermeinket, feleségeinket elhoztuk. A saját érdekedet is itt szolgálhatod a legjobban, mert ha itt megtöröd Xerxesz tengeri erejét, akkor nem fog sem Iszthmosz, sem Peleponnézus ellen vonulni, hanem Attikából mind rend nélkül fog

Themistoklesz és Euridiádesz.
— Üss de hallgass meg — mondta Themisztoklesz nyugodtan.

visszavonulni. így megmentjük Mégérát, Éginát és Szalamiszt is, ahol a jóslat értelmében is győzedelmeskednünk kell és megmentjük hazánkat.

A korinthuszi Adeimantosz ismét megjegyzést tett s azt mondta, ne beszéljen Themisztoklesz a hazáról, mikor neki nincs hazája, az övét a perzsák már elvették.

Themisztoklesz ekkor hevesen megtámadta őt hivatkozott arra, hogy kétszáz hajójuk van, birtokuk, hatalmuk olyan, hogy egyetlen görög állam sem verhetné vissza az ő támadásokat. Azután ismét Euribiadeszhez fordult.

„Ha követed tanácsomat derék férfiú vagy, aki megmentette a görögöket, mert sorsuk a mi hajóinktól függ, a küzdelem sorsa pedig csak itt dőlhet el javunkra. Ha elutasítod tanácsomat, akkor az athéniek, úgy amint vannak, hajóikon házaik népével elhagyják Görögországot, elmennek Itáliába és ott alapítanak új hazát.

Ez a kijelentés hatott, Euribiádesz megváltoztatta szándékát és ott maradt Szalámisznál.

Themisztoklesz sikere azonban csak rövid ideig tartott, mert mikor az a hír érkezett, hogy a perzsa hadsereg elindult Attikában az Iszthmosz felé, a vezérek új tanácsba gyűltek, kimondták, hogy elégedetlenek Euribiadesz határozatával és nem maradnak Szalámisznál. Az utolsó este voltak együtt, másnap a hajóhad indulni akart Iszthmosz felé.

Themisztoklesz ekkor kétségbeesésében rákényszerítette a görögöket a csatára.

Még az éjjel titokban, megbízható emberét elküldte Xerxeszhez, aki ezt az üzenetet mondta el a perzsa király előtt: „Themisztoklesz titkos barátja a nagy perzsa királynak, azért küld hozzád, hogy zárd el a tengersizorost két oldalt hajóiddal sürgősen, mert a görög hajók haza akarnak vitorlázni.

Ha a szorosba bezárod a hajóhadat, ott összemorzsolhatod, ha azonban futni hagyod, akkor minden várost külön-külön kell megostromolnod!

Xerxesz hitt az üzenet őszinteségében és azonnal megparancsolta, hogy hajói induljanak és zárják el az utat Szalámisznál nehogy a görög hajóhad elmenekülhessen.

Hajnalban volt, amikor a görög hajók vezérei tanácskozásra még egyszer összejöttek, mielőtt esti elhatározásuk szerint Iszthmoszhoz indultak volna. A tanácskozás javában folyt, amikor Éginából megérkezett Arisztidesz, akit az athéniek Themisztoklesz ellen cserépszavazattal Athénből száműztek.

Arisztidesz azonnal kihívatta a tanácskozásból Themisztokleszt és mikor az kijött, így szólott hozzá:

— Máskor is, most is azon vetekedjünk, melyikünk szereti hazáját jobban; nos, értesítelek, míg a vezérek azon vitatkoznak, hogy menjenek-e a Peloponneszus védelmére vagy sem, addig az ellenség körül bekerített benneteket, a szorosból nincs többé menekülés.

— Kítúnó hírt hoztál Arisztidesz, mert ebből látom, hogy Xerxeszt sikerült megtévesztenem; tudd meg, a perzsa hajókat én csaltam a szoros elé, hogy harczra kényszerítsem a hajóhadunkat, mielőtt az még szétrebben. Az ég küldött téged, jer be, add ezt hírül a vezéreknek te, mert ha csak én mondom, azt hinnék, meg akarom őket téveszteni.

Arisztidesz és Thémisztóklesz beléptek a vezérek gyülekezetébe, ahol Arisztidesz elmondta a hírt.

A vezérek közt a hír nagy zavart okozott, legnagyobb része azonban nem akarta elhinni és ebből már-már új viszálykodás támadt, amikor új érkezőket jelentettek.

Ténoszi háromsoros hajó érkezett, mely a perzsa hajóhadból szökött meg és elmondta, hogy a perzsák elzárták az utat, a szorosból egyetlen hajó sem távozhatik.

A koczka eldőlt.

Mindenki látta, hogy nincs más út, mint az ütközet, egyszerre készségesen mindenki a támadást ajánlotta, minden vezér kész volt a csatára.

Themisztóklesz lelkesítő szavai, buzdító beszédei az egész hajóhadat harczravágyó, lelkesült egységgé tömörítették.

Pirkadáskor 480-ban K. e. szeptember 28-án riadó csatakiáltás rezeitette meg a szalamiszi szoros levegőjét, az egyesült görög hajóhad megtámadta Xerxesz óriási hajóhadát.

Az első rohamtámadása a görögöknek hozott sikert, elsülyesztették az egyik fönikiai hajót. A szerencsés kezde, buzdított, a többi hajó-csoportok is szigorú hadrendben elszántan támadtak. Minden támadásnak sikere volt, vagy elsülyedt egy-egy ellenséges hajó, vagy foglyul esett.

Xerxesz a görög partról nézte az ütközetet és még izgatottabb volt díszes trónusán — melyet egyik partmenti sziklás dombon állított fel — mint a thermopiléi szoros vívásánál.

A perzsa hajóhad derekasan viselkedett, kiakarta köszörülni a csorbát, melyet az Euboea szigetnél ejtett rajta a görög hajóhad, minden hajóvezére azt hitte, őt nézi Xerxesz, tehát kiakart magáért tenni.

A míg a görög hajók begyakorlott harci rendben, kipróbált mozdulatokkal harczoltak, addig a perzsa hajók minden harczrend nélkül vívták a csatát; a kisebb, fürge és könnyebben mozgó görög hajóknak a szorosban nagy előnyük volt a perzsák fölött.

A perzsák hadseregében a legveszedelmesebb ellenfelek a kisázsiai jónok, a szigetek hajósai voltak.

A rokonokban csatlakoztak a görögök; azt remélték, hogy a harcz hevében hozzájuk fognak csatlakozni és a perzsák szövetkezett hajóhada ellen fognak fordulni. Ebben csalódtak, a jónok makacsul küzdöttek.

Hérodotosz elmondja, hogy Artemizia, Kária királynője, aki öt hajóval vett részt Xerxesz hajóhadában, a jónok között harczolt. Artemizia hajó-

ját megszorította egyik athéni hajó és üldözőbe vette, azonban nem menekülhetett, mert Xerxesz hajóhadának egyik szövetségese állott útjában. Artemizia, hogy elmenekülhessen, hirtelen nekifordult a szövetséges hajónak, teljes erejével oldalának tartott és elsüllyesztette.

Vakmerőségének kettős haszna volt. Az athéni hajó azt hitte, hogy hozzájuk pártolt hajót üldözött, tehát abba hagyta az üldözést, Artemizia a szabaddá lett úton elmenekült. Xerxesz pedig látta a támadást, látta,

Eleuszis.

Itt gyűltek össze a peloponeszusi hadak mielőtt a perzsák ellen indultak.

hogy Artemizia a megtámadott hajót elsüllyesztette, de azt hitte, hogy görög hajót süllyesztett el. Az elmerült hajóból mindenki elveszett, tehát senki sem vádolhatta a királynőt.

Nemcsak Artemizia hajója volt az egyetlen, mely a perzsa hajóhadba tartozó hajókat pusztította el. Az első sorokban harcoló szövetséges perzsa hajók, amikor a görögök elől meghátráltak, rendetlen, fejvesztett menekülésükben nekirontottak az utánuk következő sorokból előretartó hajóknak és elsüllyesztették vagy magukban esett kár.

A tengeri ütközet sok emberéletet pusztító harcra hajnaltól estig tartott. Az egyes hajócsoportok önálló külön csatákat, tusákat vívtak, Xerxesz

pedig a Szalámisz szigetétől szemben levő parton az Egálesz-hegy aljában ült.

Ilyen tusát ír le Hérodotosz, mint érdekes részletet az alábbiban.

A fönikiaiak vádolták a jónokat, hogy árulásuk miatt, ők a fönikiaiak, elvesztették hajóikat.

Mialatt a fönikiaiak a vádat Xerxesz előtt elmondják, egyik jón hajó megátadja valamelyik athéni hajót és elsülyesztí; éginai hajó siet az athéni segítségére és bezúzza a jón hajó oldalát, mire az sülyedni kezd, a jónok azonban odakapcsolják sülyedő hajójukat az athénihez és dárdákat vetnek a hajót védelmező legénységre, feljutnak az athéni hajó fedélzetre és véres küzdelem után elfoglalják azt. Ennek a hőssiességnek láttára Xerxesz a fönikiaiak ellen fordul, hamisan vádlóknak mondja őket és azzal bünteti, hogy valamennyinek leütteti a fejét, hogy náluk derekabbakat többé ne vádoljanak.

Mikor ennek híret vették a többi fönikiai hajók, otthagyták a hajóhadat és hazavitorláztak.

Ez újra érzékeny veszteség volt, a görögök már is vagy kétszáz ellenes hajót elsülyesztettek, nagyon sokat elfogtak. Amint hanyatlott a nap, úgy halványult a perzsák reménysége is, hogy a görögök támadásainak sikerrel ellent állhassanak, mire a nap leáldozott, a görögök megverték a perzsa hajóhadat, a diadalt a Szalámisz szigetéről nevezték el és világraszóló győzedelmüknek a neve „Szalámiszi diadal.“

Xerxesz tombolt haragjában, szégyenében, a boszu első pillanatában azt a gondolatot ébresztette benne, hogy áthidalatja Attika és Szalámisz közt a tengert és seregét Szalamiszra küldi és ott áll boszut a vereséért. Még mindig volt annyi hajója, hogy azokkal hidat verhessen.

Ettől a badar gondolattól azonban benne eltérítették, úgy Mardoniusz, a vezérek, mint a királyné, akinek a tanácsát Xerxesz majdnem mindig követte. Xerxesz le is mondott erről a tervéről, csak az volt a kérdés, mit, tegyen.

Amíg a perzsa király azon tanakodott, hogy mit tegyen, a görög hajóhad vezérei is tanácskozára gyűltek.

Themisztoklesz terve az volt, hogy a görög hajóhad siessen a perzsa király hajóhada után, törje össze végkép s azután siessen a Helleszpon-tuszhoz, rombolja le a hidat, azután indítsanak a görög államok teljes erejükkel ellene hadjáratot, amíg teljesen el nem pusztul.

A merész nagy tervnek azonban nem volt elég híve, a legtöbb hajó parancsnoka ellenezte ezt a vállalkozást.

Az attikaiak mind lelkesedtek Themisztoklesz terveieért, de a többi állam nem egyezett bele semmi áron. Themisztoklesznek minden igyekezete, lelkesítése hasztalan volt, nem tudta megnyerni terveinek a vezéreket.

Végre magának Themisztoklesznek kellett az attikaiakat, főleg az athé-

nieket csitítani, hogy ne akarják az ellenséget újra megtámadni. Minthogy Themisztokles nagy terveihez nem tudta a többieket megnyerni, legalább azon buzgólkodott, hogy az ajánlata visszautasításából legalább valami hasznot húzhasson hazája. Ismét elküldte megbízható emberét Xerxeshez és azt üzentette, hogy a görögök elakarják pusztítani a Helleszpontszon vert hidat, a hajóhaddal neki az átkelést lehetetlenné tenni és így birodalmától teljesen elszakítani.

Xerxeszt már ez alatt úgy is rávette környezete, hogy térjen vissza Ázsiába, különösen a királyné fejtette ki Xerxes előtt, hogy egész birodalma koczkán forog, ha még sokáig távol lesz. Xerxes mindezt tétovázással halgatta meg, hanem mikor Themisztoklesz küldötte elmondta a veszedelmes hírt, akkor megrezzent Xerxes és azonnal megindította csapatát a Helleszpont felé.

Mardoniusz maga volt az, aki tanácsolta, hogy a király térjen vissza birodalmába, neki pedig hagyja hátra a halhatatlanok seregét, hogy azzal teljesen leigázza Görögországot.

Xerxesnek vigasz szállott a szívébe, hogy Mardoniusz végleg meghódítja Görögországot, az eddig hódított területet pedig megvédi.

Xerxes nagyon megörült Mardoniusz tanácsának, Mardoniusz pedig Xerxes haragját akarta magáról elhárítani, mielőtt Xerxesnek eszébe jut, hogy valójában Mardoniusz volt az, aki őt erre a háborúra biztatta; azt is remélte, ha maga marad tekintélyes hadsereggel Európában, itt mégis csak előbb-utóbb sikerülni fog neki az európai, görög nagy satrapiát megalakítani és akkor ő lesz az európai satrapa, olyan úr lesz Görögföldön, Thrákián, Makedónjában, mint minő Xerxes Ázsiában.

A sietség, melylyel Xerxes és a vele visszatérő sereg a Helleszpontszhoz igyekezett, még a perzsák szerencséje is volt, mert még így is sok baj és viszontagság érte a sereget, amíg Ázsiába átjutott. A tél abban az esztendőben korán beköszöntött, az időjárás zordságához az élelemhiány is járult, a hazavonuló seregben betegségek pusztítottak; kidőlt beteg katonák, elpusztult állatok jelezték Xerxes útja mentét.

A balsiker» amely Görögföldön érte, felszabadította a népeket a nagy rettegés alól, mely eddig Xerxes hallatára lenyűgözte őket. Útjában nem támogatták, sőt ahol lehetett, nehézségeket támasztottak.

Xerxes bizony roncsolt, züllött, tört haddal érkezett vissza Ázsia földére; Európából, a hová világraszóló hadsereggel indult, ahová mint férget eltaposni készülő óriás lépett, ahol tartalmatlan gögös nagyravágyásában azt hitte, hogy azontúl a világ minden részének ura, onnan szégyenkezve kellett visszatérnie.

Annál nagyobb volt a görögök öröme, diadala. A szalámiszi diadalnak az igazi győzedelmi értékét ép Xerxes visszavonulása adta meg.

Arra nem bírta rá venni Themisztoklesz a szövetkezett hajóhad vezé-

reit, hogy a perzsa hadakat megtámadják, de azoknak a szigeteknek a megsarczolásában, melyek Xerxeszt támogatták, részt vettek. Így felvonultak a hajók And r ó s z szigetéig, az volt az első, amelyet elfoglaltak és megsarczoltak. Androsz után több más szigetre került a sor, mind nagy adót fizetett, csak hogy a görög hajóhad ostromától megszabaduljon.

Androsz szigetéről érdekes üzenetváltást jegyzett fel Hérodotosz.

Állítólag Themisztoklesz, mielőtt a hajóhaddal Androsz alá ért, követet küldött előre és adót követelt, amit az androsziak megtagadtak. Themisztoklesz erre második követet küldött és ezt üzenté: hogy az athéniek két hatalmas istenség kíséretében érkeznek, a R á b e s z é l é s és a K é n y s z e r í t é s kíséretében így az androsziaknak nekik okvetlenül ki kell fizetniük a kirótt adót. Az androsziak vissza üzentették: hogy Athén bizonyosan nagy és gazdag állam lesz, ha két ilyen hatalmas és jóságos istenség oltalmában áll, mert bizony ők, szerény androsziak nyomorúságos szegények és két áldatlan istenség lakik a szigetükön állandóan, az egyik a Szegénység, a másik a Szükség, azok közül egyik sem hagyja el a szigetet soha; az androsziak tehát nem fizethetnek adót és nem hiszik, hogy az athéniek ereje nagyobb lehetne, mint az ő tehetetlenségük.

A szigetek megsarczolása után a hajóhad visszatért Szalámiszba, ott hálaáldozatot mutatott be az isteneknek, egyúttal kiválasztották a három legszebb fönikiai hajót az elfogottak közül és egyet Szalámisz szigeténél, másodikat Iszthmoszriál, harmadikat Szuniun hegyfokon áldoztak fel a kegyes isteneknek.

Az áldozat bemutatása után felosztották a hadizsákmányt és abból ajándékot küldtek Delfoiba.

A zsákmány elosztása után a hajók az Iszthmoszhoz eveztek, hogy ott a vezérek közt az első jutalmat odaítéljék.

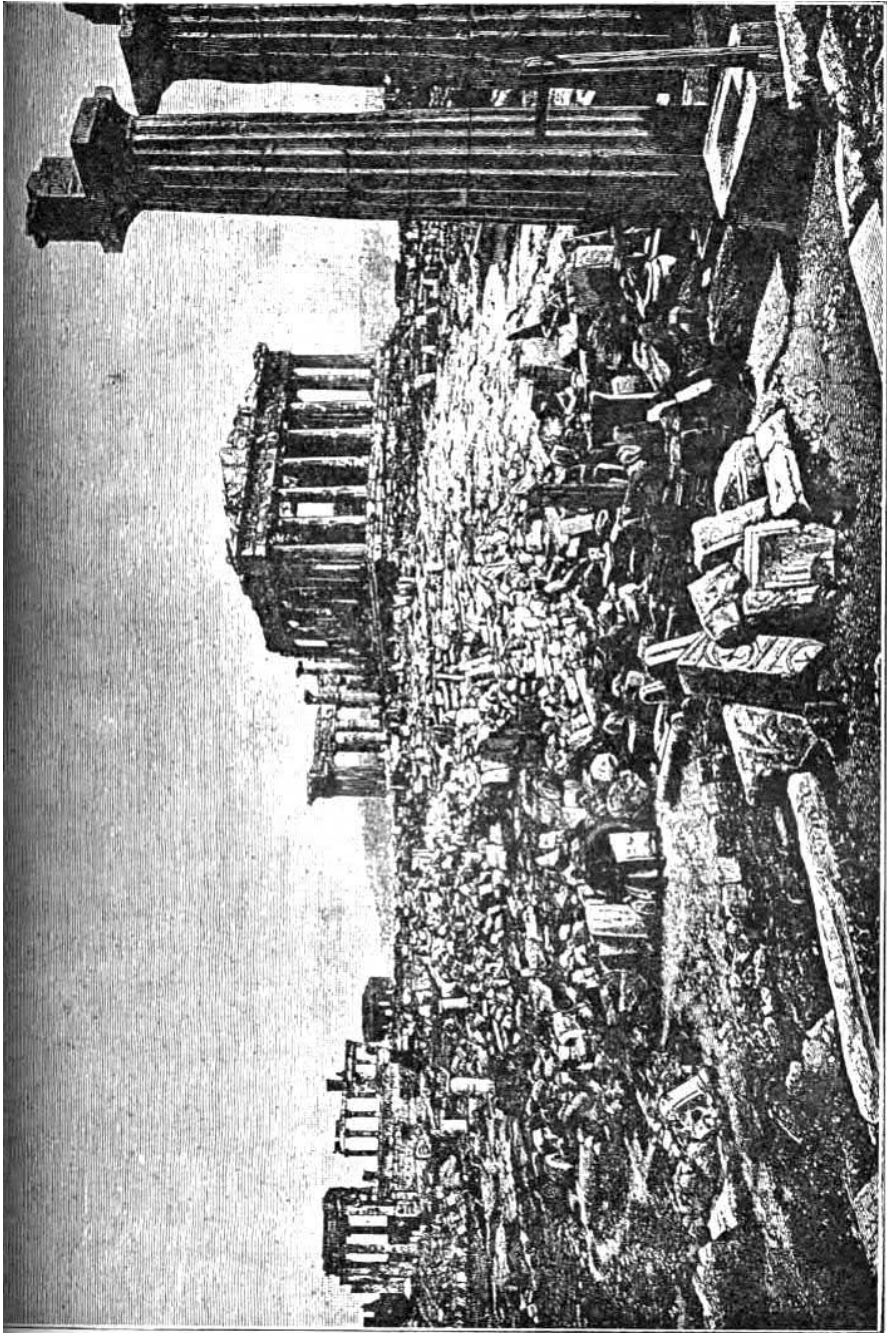
A döntés hangosan hirdette, hogy mily irigykedés, mily ellenségeskedés lakott a vezérek szívében Themisztoklesz iránt. Az első jutalmat nem ítélték oda senkinek, ellenben a második díj odaítélésében minden szavazat Themisztokleszra esett, de még így is vonakodtak azt neki kiadni.

Hérodotosz azt mondja, hogy az első díjat azért nem kapja meg senki, mert a szavazásnál a vezérek mindegyike saját magára adta szavazatát, így az első díjra mindenki egy szavazatot kapott és a díjat nem adták ki.

Az iszthmoszi díjkiadás után újabb sértés is érte Themisztokleszt, Delfoiban; ott az éginaiaktól külön áldozatot követeltek a szalámiszi győzelemért, hogy azzal az óginaiakat tüntessék fel a győzelem kivívóinak, Themisztoklesz ajándékát pedig visszautasították.

A sok hálátlanságot azonban enyhítette Spárta.

Themisztoklesz Euribiadeszszel Spártába utazott; a spártaiak a két vezért a legnagyobb ünnepléssel fogadták, egyenlő kitüntetésben részesítették mindkettőt; Themisztoklesz még külön díszkocsit is kapott, amikor pedig

Az athéni fellegvár romjai.

elhagyta Lakoniát, hogy hazatérjen, akkor Spártából háromszáz előkelő lovas kísérte a határig. Ez volt a legnagyobb kitüntetés, amit spártaiak nyújthattak, ebben Themisztokleszen kívül senki más idegen nem részesült.

Ez az ünneplés azonban Athénben szemet szúrt és máris voltak, akik a visszaérkező hőst gyanús szemmel fogadták, de a tiszta lelkiismeretű férfiú, nem törődött velük. Themisztoklesz hangosan hirdette, hogy Athénnek a következő esztendőben meg kell támadni a jónokat, mert a jónok a görögök ellen a perzsáknak legerősebb támaszuk.

Themisztoklesz minden lehető el akart követni, hogy a perzsák erejét európai hadjárat ellen gyengítse, terve volt a jónokat vagy arra kényszeríteni, hogy Athénnel szövetekezzenek, vagy oly tehetetlenné tenni, hogy a perzsáknak segítséggel, támogatással ne szolgálhassanak.

Az Athénbe visszatért Arisztidesz azonban ismét ellenkező véleményen volt Themisztoklesszel és a szalamiszi hősnak erős ellenpártja lett, melynek sikerült a következő esztendőben a szárazföldi hadak fővezérségét Arisztideszre, a hajóhad vezérségét pedig Themisztoklesz ellenségére Xantipposzra bízni.

Ezzel az athéniak nagy szolgálatot tettek az ázsiai ellenségnek, mert elmúlt a perzsák feje felől az a veszedelem, hogy saját birtokukban szövetségesaikben támadják meg őket.

A perzsáktól Athénben ezúttal inkább tartottak a szárazföldön, mert tudták, hogy Mardoniusz Makedónjában van, ott tölti a telet és onnan készül Görögország ellen.

Mardoniusz hadát a szalamiszi ütközet után, mikor visszavonulását megkezdte, nagy veszedelem fenyegette, amelytől csak a spártaiak babonás hite mentette meg.

Mikor Kleombrotész a spártai kormányzó megtudta, hogy Mardoniusz visszavonul, utána akart sietni és K i t é r i o n szűk útjaiban útját állani, ami sikerült is volna, mert a spártaiak könnyű a legszükségesebb felszereléssel mentek volna, míg a perzsa seregnek egész vonalát magával kellett vinnie. Az indulás előtt Kleombrotész áldozatot mutatott be, mely alatt napfogyatkozás állott be. Ezt Kleombrotész intő, óvó jelnek tartotta és nem indult el.

Mardoniusz így akadálytalanul jutott tovább Attikán és a görög föld többi utbaeső államán át eljutott Makedónjába, ahol a telet töltötte és céljainak elérésére nagy terveket szőtt. Mardoniusz nem egyedül a nyers erővel, a bizonytalan hadi szerencséivel akart boldogulni, hanem cselszövényekkel akarta a fél sikert biztosítani; követei, megbízottai jártak a kisebb államoknál, hogy ügyes rábeszéléssel elvonja őket a görög szövetségtől. Az argosziakkal abban egyezett meg, hogy ha Spárta hadsereget küldene ellene, az argosziak a maguk földjén megtámadják a spártaiakat és megakadályozzák, hogy tovább mehessenek.

A T e m p e v ö l g y e.
Itt biztosította Mardoniusz a visszavonulását Makedóniába.

Mardoniusz különösen a spártaiak ellen keresett szövetségeket, mert a spártaiak haderejét tartotta magára félelmetesnek, veszedelmesnek.

Nagy áldozatokkal a jósdákat törekedett részrehajlóvá tenni, hogy olyan jóslatokat adjanak, melyek az ellene való küzdelmet meddőnek, a vele való szövetséget áldásosnak mutatták.

A legnagyobb súlyt a perzsa vezér arra helyezte, hogy az athénieket hódítsa meg szövetségének, mert úgy gondolkozott, ha Athént megnyeri, akkor az attikai hajóhaddal, az ő szárazföldi seregével meghódíthatja az egész Poloponnézust.

Az athéniek megnyerésére a makedónok királyát, Sándort küldte el, aki fényes ajánlatokat tett az athénieknek.

Mardoniusz üzenete Hérodotosz szavai szerint így szólt:

„Athéniek! Mardoniusz üzeni nektek ezt: Üzenet érkezett hozzám királyomtól, az üzenet így hangzik: — Megbocsátok minden sérelmet, melyet az athéniek ellenem elkövettek, te Mardoniusz add vissza országukat s azonkívül válaszsza nekik ki ők maguknak még másikat is, az is legyen az övék, ők maguk pedig legyenek függetlenek. Ha velem meg akarnak egyezni, építsd fel újra szentélyeiket, amelyeket felégettem. — Ez a parancs érkezett hozzám, tehát aszerint kell is cselekednem, ha csak ti nem gátoltok meg abban. Nos, azt kérdezem tőletek, miért viseltek oktalanul királyom ellen háborút? Hisz sem nem győzhetitek le, sem ellentállástok nem tarthat örökké. Ti láttátok Xerxesz hadait, azoknak nagyságát, hősi tetteit, tudjátok azt is, mily roppant hatalom áll a rendelkezésemre. Tegyük fel, hogy ti legyőzhetnétek engem, diadalmaskodhatnátok felettem, amit józan észszel nem remélhettek, de tegyük fel, hogy lehetne, azonnal itt teremne másik, az enyémnél sokkal nagyobb, erősebb sereg. Ne veszítsétek el hazátokat amiatt, hogy királyommal ellenségekedtek, ne forogjatok emiatt folyton veszedelemben, hanem béküljete ki vele, most a legszebb alkalom kínálkozik reá, most, amikor a királyom nyújt felétek békejobbot. Legyetek szabadok, kössünk békét furfang és csalárdság nélkül.“

„Ezt az üzenetet küldi hozzátok általam Mardonius — folytatta szavait Sándor. — Én nem beszélek a jóindulatról, melyet irántatok érezek, mert azt többször tapasztaltatok, de kérlek benneteket, hajoljatok Mardoniusz ajánlatára. Én is belátom, hogy nem lesz elég erőtok, hogy Xerxeszszel a háborút tovább folytassátok, mert ha lehetségesnek látnám, akkor nem jöttem volna el. Ha nem fogadjátok el az ajánlatot, akkor én nagyon aggódom miattatok, mert tinektek kell a háborúban a legtöbbet szenvednetek, a ti földeteken vonul végig mind a két küzdő fél. Fogadjátok el a békejobbot, Xerxesz csak ti veletek akar békében élni.“

A spártaiak hírére vették a perzsák ajánlatának és azonnal követséget küldtek Athénbe. Az athéniek nagyon jól tudták, hogy Mardoniusz kövétének és ajánlatának hírére, a spártaiaktól követség fog jönni, tehát nem adtak

Mardoniusznak választ addig, míg a spártai követség meg nem érkezett. Mikor a lakedemonok követsége megérkezett, mindkét követséget a népgyűlés elé vezették. A Pinxen ott ült a közgyűlés körül az athéniek nagy sokasága, mindenki kíváncsi volt a tanács válaszára.

A Pinxen, a közgyűlés előtt el kellett Sándornak mondania szószerint Mardoniusz ajánlatát, amire a lakedemon követség szónoka is előállott és elmondta a lakedemonok üzenetét:

— Minket pedig azért küldtek ide a lakedemonok — hangzott a követ szava — hogy megkérjünk benneteket, ne fogadjátok el a barbár fejedelem ajánlatát; egy görög néphez sem illenék, hogy azt elfogadja, de tihozzátok legkevésbé, még pedig sok oknál fogva. Ti indítottátok ezt a háborút, melyet mi nem akartunk; a nagy közös küzdelem a ti függetlenségiekért kezdődött, most azonban ez az ügy egész Görögországé. Hallatlan dolog volna, hogy ti, athéniek, a kiknek annyi ember köszönhette szabadságát, most a görög földnek szolgaságba hajtását segítenétek. Mi részvétté* vagyunk szorongatott viszonyaitok iránt, m két éven át elpusztult vetésiek, házaitok romokban hevernek, ép azért megígérik a lakedemonok, hogy amíg ez a háború tart, addig feleségeiteket, családotoknak azokat a tagjait, akik alkalmatlanok a hadi szolgálatra, el fogjuk látni élelemmel. Ne csábítson el benneteket Sándornak a szava, melylyel oly szépen, megvesztegetően mondja el Mardoniusz ígéretét; de nektek, ha józan eszetek van, nem szabad a perzsák ajánlatát elfogadnotok.

A követek után a tanács beszélt és ezt a feleletet adta Mardoniusz küldöttének:

— Magunk is tudjuk, hogy a perzsák hatalma, ereje sokkal nagyobb mint a miénk, de azért mi csak a szabadságért lelkesülünk és úgy védekezünk, amint tőlünk és erőnktől kitelik. Ne is igyekezzél bennünket a barbárok ajánlatainak elfogadására rávenni, mert nem fogunk szavadra hajlani. Add át Mardoniusznak az athéniek üzenetét, mely így szól: Ameddig a nap mostani útján mozog, addig az athéniek Xerxeszszel szövetséget kötni nem fognak soha; hazánk védelmében mindig síkra szállunk veled, bízunk az isteni hőseinkben és isteneinkben, akiknek templomait és szentélyeit ő durván, kímélet nélkül felégette.“

Majd ismét Sándorhoz szóltak:

„Te magad pedig ne jöjj többé ilyen követséggel, ilyenfajta ajánlattal az athéniekhez; ne hidd azt, hogy jót teszesz, amikor istentelen, hazafiatlan tettekre buzdítasz. Ezt azért mondjuk, mert nem akarjuk, hogy rosszul bánjanak veled az athéniek, akiknek vendége és barátja vagy.“

A szóló Sándortól a makedónok követéhez fordult és egyben nekik is megadta az athéniekhez méltó választ, amely dicsőséges emléke marad a földön a hazafias, szabadságot szerető nyilatkozatoknak:

— Megérthetjük, a lakedemonok aggodalmát, hogy mi talán

elfogadjuk a felajánlott szövetséget; még sem volt szabad ettől félnetek, mert ismeritek az athéniak érületét, gondolkozását, mert nincs a széles világon akkora kincs, sem a világon bárhol olyan ország, melynek szépsége, termékenysége, kiválósága, birtoka megvesztegethetné az athéniakat, hogy a perzsákhoz álljanak és a görög földnek rabszolgaságba-vetéséhez hozzájáruljanak. Még ha volna is hozzá kedvünk, akkor is sok fontos ok visszatartana; első és legfontosabb, hogy leégtek és romokba dőltek isteneink templomai és szobrai, amelyekért inkább utolsó szemernyi erőnket is meg kell feszítenünk, hogy boszut álljunk, nem hogy szövetségre lépjunk azokkal, akik olyan szentségtörők voltak.“

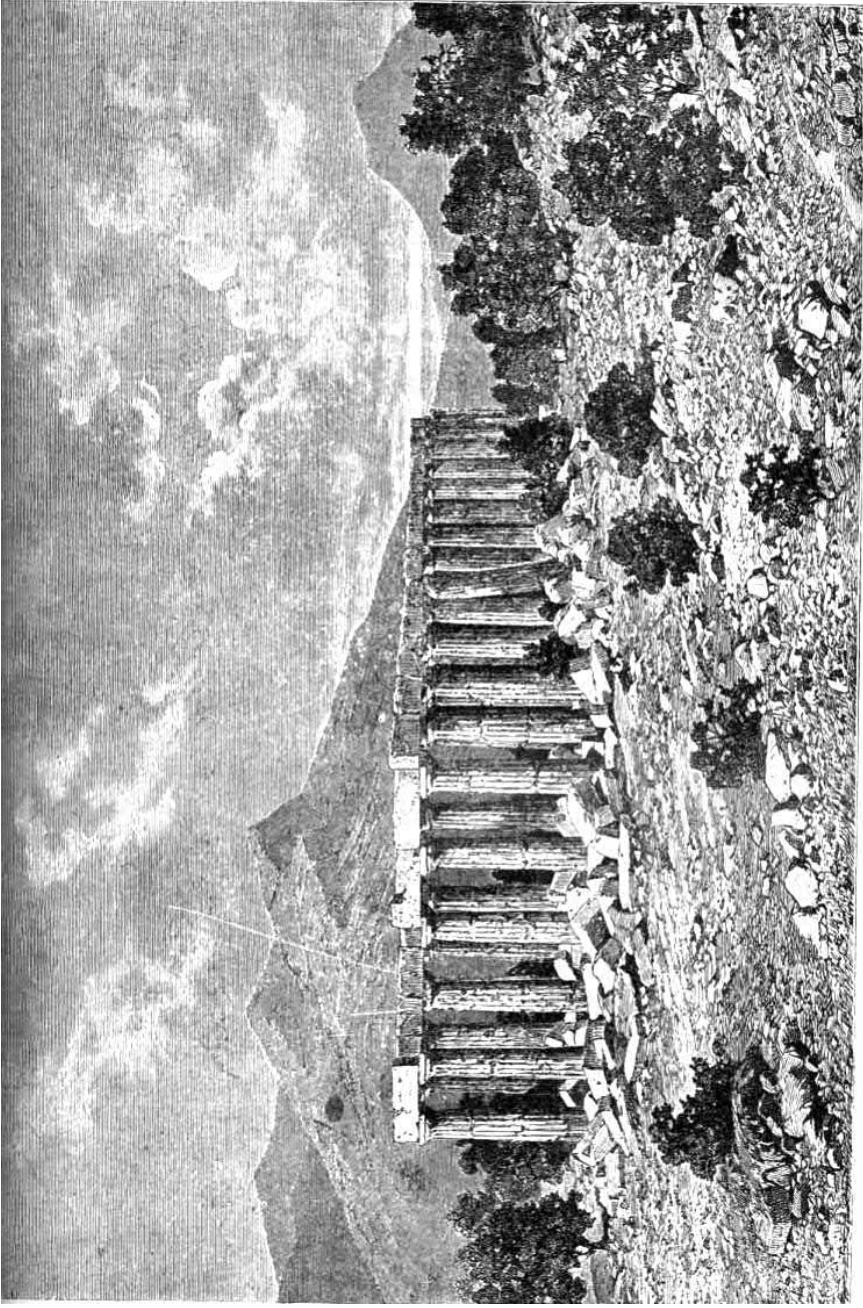
„Vér és nyelv köt bennünket össze a görög fajjal — folytatta a szónok tovább — isteneink templomai és áldozatai közösek, szokásaink egyenlők, nem lehetünk tehát fajunknak, véreinknek árulói. Tudjátok meg, ha eddig még nem tudtátok, amíg egyetlen athéni ember él a földön, addig Athén nem szövetkezik Xerxeszel. Most pedig köszönjük, hogy gondoskodni akartok rólunk, akiknek házai romokban hevernek, és elakarjátok látni családjainkat élelemmel. Már ajánlatotok is hálára kötelez bennünket, de mi kitartóak leszünk így ebben a szűk állapotban is, anélkül, hogy terhekre akarnánk lenni, csak arra kérünk, küldjétek minél előbb hadsereget, mert azt sejtjük, hogy a barbárok hamar betörnek országunkba, mihelyt meghallották mostani üzenetünket. Mielőtt Attikába érnének, minékünk már csatára készen kell őket fogadnunk Böotiában.

Az athéniak mindkét válasza olyan volt, hogy a spártaiakat a leglelkesebb, legbuzgóbb segítségre buzdította, de mihelyt elmúlt az a nagy veszedelem, hogy Athén az ellenséggel szövetkezhetnék, Spárta ismét a régi, önző állam lett, mely kötelességének teljesítésével késedelmeskedett, annak teljesítésétől húzódozott.

Xerxesz elvonulása után a kilencedik hónapban 479 tavaszán K. e. Mardoniusz seregével megindult Attika felé, az athéniak hasztalanul küldötték az egyik sürgető hírnököt a másik után. Spárta oly lassan készült, hogy tagadhatatlan volt, hogy Spárta cserben hagyta Athént, nem akarta segíteni. A magukra maradt athéniak, akik látták, hogy nem védhetik meg Mardoniusz serege ellen határaikat, ismét elhagyták Attikát, Szalámiszba és hajóikra menekültek.

Tíz hónappal azután, hogy Xerxesz kivonult Athénből, Mardoniusz foglalta el az üresen hagyott várost. Mikor Mardoniusz Athénbe felütötte hadiszállását, ismét követeket küldött Szalámiszba és megismételte azt az ajánlatát, melyet Sándor makedón király által küldött és az athéniak egyszer már visszautasítottak.

Azóta a helyzet változott, Attika Mardoniusz kezébe került, Athén magára maradt; ezekben bizakodott Mardoniusz és remélte, hogy ezúttal több sikere lesz az ajánlatnak.

Apollon templom romjai Arkádiában.
Ez volt a Peloponnézus legrégebbi temploma, melyet a helység nevezők a basszi templomnak neveznek.

Az areopág egyik tagja Likidász azt ajánlotta, hogy el kellene fogadni az ajánlatot és elfogadtatás céljából a népgyűlés elé terjeszteni. Az egész tanács felháborodással utasította vissza az ajánlatot, mely Likidász halálát okozta, mert mikor a nép megtudta, mit indítványozott, azonnal, mikor Likidász a tanácsból kijött, megkövezte, sőt még a családját is, azt az athéni asszonyok kövezték meg.

Az athéniak ekkor válogatott férfiakból, megarai és pláteaí férfiakból követséget küldtek Spártába, ahol a követség ezt mondta:

„Az athéniak minket azzal küldtek ide, hogy a perzsák újra felajánlották barátságukat, visszaadják elvett földünket, adnak hozzá másik országot is, mely nekünk tetszik, de mi gyalázatosnak tartjuk a görög faj ellen az árulást és megint visszautasítottuk az ajánlatot, pedig görög testvéreink cserben hagytak bennünket, nem törődtek azzal, hogy a barbárok elfoglalták Attikát. Mi őszintén, múltkori ígéretünkhöz híven jártunk el, de ti, mikor múltkori nyilatkozatunk megnyugtatott benneteket, félelmeteket eloszlatva és időtök maradt az Iszthmoszon épített védőfalnak a nyugodt befejezéséhez, most már nem is gondoltok az athéniakkal, pedig Ígértétek, hogy velünk együtt fogtok Beotiában az ellenség elé vonulni, hogy feltartsuk, mielőtt Attikára tör. Az athéniak szívében harag lakik ellenetek, mert cserben hagytátok őket, mert nem jártatok el becsületesen, felszólítunk tehát, hogy küldjétek haladéktalanul sereget Attikába a barbárok ellen.

Az éforok nem adtak azonnal választ, hanem másnapra halasztották azt, a követketkező napon ismét az azután való napra, így halasztották a választ tiz napig.

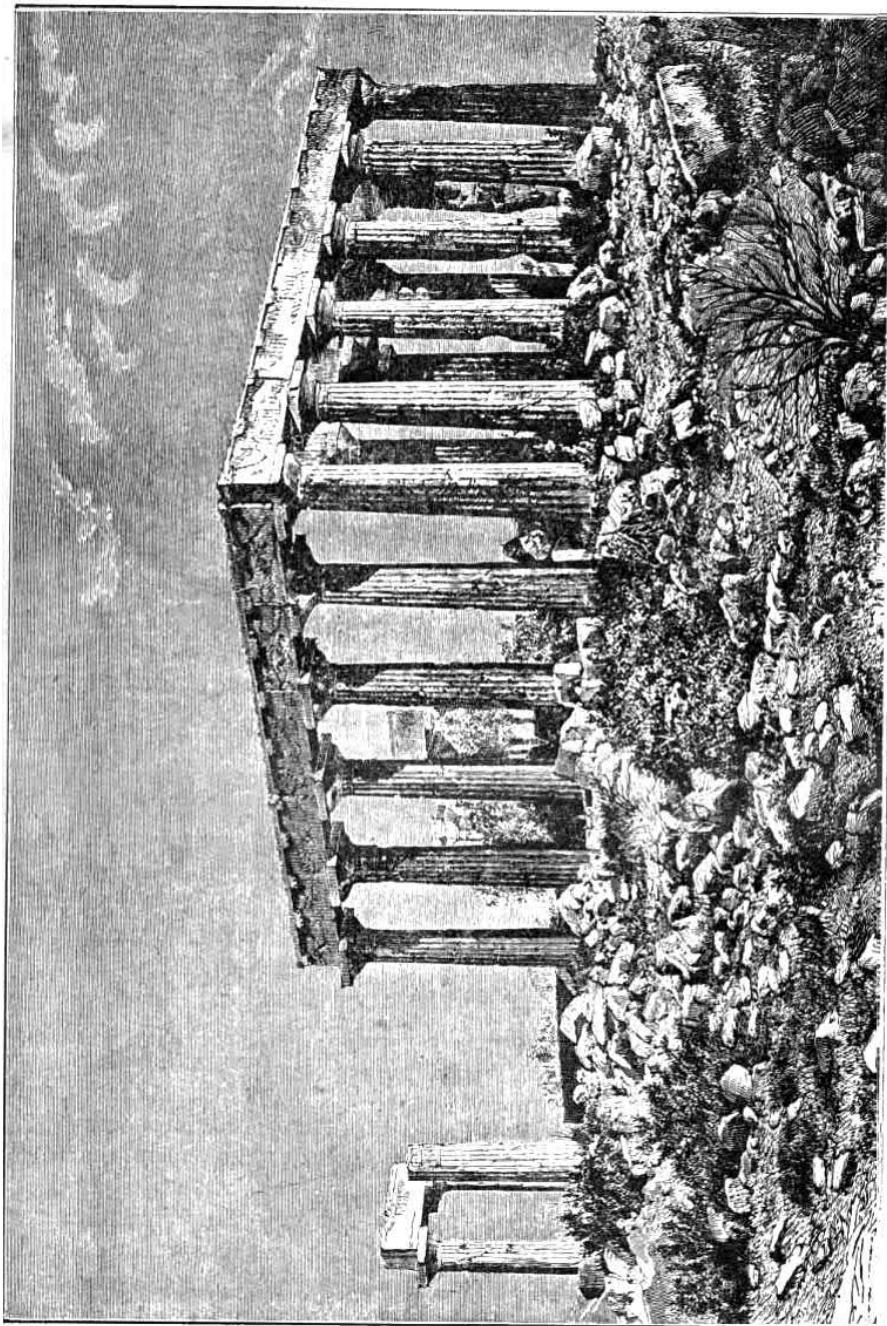
A halogatás kilencedik napján a tegeai Kilósz, akinek Spártában igen nagy tekintélye volt, így szólt: — Éforok, ha az athéniak nem lesznek többé barátaitok és mégis szövetséget kötnek a barbárokkal, akkor hiába építettétek a bástyafalat az Iszthmoszon, a perzsáknak tág kapujok lesz a Peloponnézsra; teljesítsétek kérésüket, mielőtt mást határoznak, olyant, ami az egész görögfajt romlásba dönthetné.

Ezt a figyelmeztetést az éforok megszívlelték és még mielőtt az athéniaknak választ adtak volna, éjjel, titokban elindítottak ötezer spártait és harminczötezer helotát. A sereget Kleombrotész fia, Pauzaniász vezette.

Másnap a tizedik napon az athéni követség türelme véget ért és a követség szónokája így szólt az éforókhoz:

Ti lakedemonok, itthon maradtok és a hiakinthiákat ünnepeletek; mulattok, szövetségeseiteket cserben hagyjátok, az athéniakat megsértitek, azok pedig szövetségeseitől elhagyatottan barátságot fognak kötni a barbárokkal és akkor annak oldalán azok ellen fognak harcolni, akik ellen Xerxesz vezére hadba indult, majd akkor tudjátok meg, mit ért az athéniak szövetsége.

— Miért tüzeskedtek annyira — volt az éforok válasza — hisz a spártai sereg már messze útban van az Iszthmosz felé.

Athéne templomának romjai Égina szigetén.

Az éforok szavait a követség nem értette, míg azok mindent el nem mondtak és esküvel nem erősítették. Erre a követség is elindult, melylyel együtt indult el négyezer körülakó, nehéz fegyverzetű harcos.

Alig hallotta meg Mardoniusz a spártaiak közeledésének hírért, és meggyőződött arról, hogy az attikaiak szövetségét nem nyerheti meg, azonnal visszavonult Attika földjéről, ahol a lovassága számára nem volt alkalmas csatateret.

Mielőtt Attikát oda hagyta, teljesen lerontotta Athént, Attikát végig pusztította és Böotiában az Azopusz folyó völgyében választott csatateret.

A harcvonal mögött volt a tábor, melyet erősen elsánczolt. Gondolkodott arról is, hogy ha ott csatát vészit, visszavonulhasson; a thebaiakkal jó barátságban volt, és Théba elég nagy volt, a perzsa sereg befogadására, de erős sereggel megszállotta a thermopilei szorost is és a Tempe völgyét.

Amíg a görög sereg megérkezett, Mardoniusznak módjában volt, mindenféle erősítési, elsánczolást végrehajtani.

A peloponneszusi sereget Pauzaniosz vezette, aki igen óvatos, igen körültekintő hadvezér volt. Seregét a Kitérőn hegység lejtőin helyezte el, úgy, hogy a perzsa lovasság ne fejthesse ki ellene erejét. A görögök a hegység védett zugaiban a lovasság számára megközelíthetetlenek voltak.

Az Iszthmosz felé a seregnek állandó összeköttetése volt, onnan kapták az élelmezést.

A csatározást a Kitéronnál Mardoniusz kezdte meg, miután sokáig nem tudta a görögöket a magaslatokról lecsalni.

Makisztiusznak, a lovasság vezérének vezetése alatt, átküldte az Azopusz folyón az egész lovasságot és megtámadta a peleponneszusi sereg alsó állásait. Különösen a megaraiakat szorongatta a lovasság; kitartón, rendületlenül helyt állottak, de tudatták Pauzaniászszal, hogy mind oda vesznek, ha fel nem váltja őket. Pauzaniász megkérdezte a seregben, hogy melyik hadosztály akarja a veszedelmes pontot elfoglalni. Egyik sem vállalkozott, csak az athéniek, azok azonnal készek voltak a veszedelmes új ponton felállani. Olimpiadorusz volt a csapat vezetője, aki 300 válogatott harcoszal és jó csapat íjászszal elindult a vitatott pontra.

A szerencse kedvezett a bátraknak. Mikor a kevélykedő perzsa lovasság gúnyolódott és odavágtatott, a jólczélzó athéni íjászok nyilai fogadták, hogy a Makisztiusz vezérnek a lova azonnal elbukott, a vezér a földre zuhant.

A görögök azonnal reárohantak, de bárhogy védekezett, megölték.

Ez a főtámadástól félreeső helyen történt és mint Hérodotosz mondta, a perzsa csapat nem is vette észre vezére elését, csak mikor az athéniek hősiességgel elöl meghátráltak, akkor vették észre, hogy nincs vezérük; ekkor megállották, észrevették, mi történt és a csapat a vezér holttestét akarta megszerezni és teljes erejével a kis csapatra tört, az már-már ingadozott, a perzsák már ép fölájuk kerekedtek volna, amikor oldalt másik

görög csapat érkezik és így két felől támadják a perzsákat, akik ekkor rendetlen futásban hagyták el a csatateret.

Ez a győzelem bizalommal, jó reménységgel töltötte el a görögöket, Pauzaniász is lejjebb jött a magaslatokról, amire kényszerítő oka is volt, a magaslatokon nem találtak elegendő vizet.

Az Azopusz felé eső vonalat az athéniek, a plateaiak és a Theszpie városiak védték, a magasabb középső részén állott a szövetkezett peloponnézusi sereg, a jobb oldalon voltak a spártaiak. A legveszedelmesebb hely volt az Azopusz felé eső vonal.

Míg a görög sereg lejjebb ereszkedett, Mardoniusz is előbbre tolt a seregét, úgy hogy a két ellenséget akkor már csak az Azopusz-folyó választotta el.

Merész támadó hadvezérnek egyik fél vezére sem látszik. Mardoniusz nem volt az, aki egyetlen csatára, támadásra bizakodva merte feltenni a sikert, tudta, hogy nagyobb csatavesztés mindenfelé meggyöngíti helyzetét, Pauzaniász pedig a túlnyomó ellenséget, mesterkedő hadvezetéssel akarta tehetetlenné tenni és inkább a védelmet tartotta szem előtt, mint a támadást.

Két ilyen ellenfél szembenállásából természetes következmény az, hogy a csata megkezdése késik.

A két sereg már tíz napja állott egymással szemben, de még mindig nem történt semmi, végre Mardoniusz türelme fogyott ki hamarabb, haditanácsot hívott össze és elhatározta a támadást.

Pauzaniász ez alatt úgy állította fel a seregét, hogy az athéniek, plátéaiak, theszpiek a perzsák ellen harcoljanak; mert azokkal már harcoltak, peloponnézusi és a spártai seregek pedig a perzsák szövetségesei ellen küzdjenek.

Mialatt ehhez a felállításhoz a mozdulatokat Pauzaniász megtette, Mardoniusz, aki észre vette a mozdulatot, szintén megváltoztatta felállítását, úgy, hogy ismét az előbbi elosztás állott be.

A görög csapatok mozdulatait azonban hátrálásnak vette és elhatározta, hogy másnap megtámadja azokat, összehívta a haditanácsot, volt ugyan ellenvélemény, de Mardoniusz makacsul ragaszkodott elhatározásához és végül bele kellett mindenkinek nyugodnia, hogy a perzsák másnap támadni fognak.

Az éj leszállóit s sötétségbe borult a táj, a táborok elcsendesültek, csak az örök állottak helyükön s hallgatták az éj neszt, amikor a görög örök egyszerre figyelmesek lesznek, lódobogás hallatszik, a hang közelebb ér, végül az örök előtt ismeretlen lovas áll meg.

Az örök kérdésére az érkezett megnevezett néhány vezért és kijelentette, hogy okvetlenül beszélnie kell velük.

Az örök közül néhány elment a táborba és megjelentette, hogy az örök

szemekhez idegen lovas érkezett, aki a vezérekkel okvetlenül beszélni akar. Arisztidesz és a vezérek követték az öröket; az őrszennél álló lovas elmondja Arisztidesznek, hogy reggelre a perzsák megfogják a görögöket támadni, — különben — mondja a lovas — ti görögök holnap győzni fogtok, kérlek, ne feledkezzetek meg rólam, én Sándor vagyok a makedónok királya.

„Athéniek, a ti becsületességekre bízom azt, hogy Pauzaniászt kivéve senkinek sem szóltok, mert különben romlásomat okoztatok. Nem tettem volna ezt a vakmerő lépést, ha nem aggódnám egész Görögország miatt. Az én ereimben is eseregdezik görög vér és nem látnám szívesen, ha a görögök elveszítenék szabadságukat, függetlenségüket.

„Elmondom, hogy Mardoniusz és serege nem kapott kedvező jeleket az áldozatokból, mert akkor már rég megütközött volna, most azonban már nem törődik az áldozatok jós-jeleivel, hanem okvetlenül megtámadja seregeteket; én azt ajánlom, még ha ő elodázná is a támadást, ti ne tágítsatok, mert már csak kevés napra való élelem van a táborban. Ha ez a háború a ti javatokra sikeresen végződik, emlékezzék majd meg valamelyiketek rólam és felszabadításomról is.

A vezérek felkeresték Pauzaniászt, aki nem örült a hírnek, mert ő még mindig kerülte az összeütkezést, de a kényszerítő körülmények előtt mégis meg kellett hajolnia, de még másnap is több olyan intézkedést tett, ami az összecsapást elodázza, különösen, mikor az összeütkezés előtt látta, hogy serege ismét a perzsákkal állt szemben.

Mozdulatai már abban a színben tüntették fel a perzsa vezér előtt a spártaikat, mint a kik félnek és futnak előle.

Mikor a perzsák a spártaiakat egyre jobban szorongatták a csata elfogadására, Pauzaniász az athéniekhez küldött, de azokat akkor már leköttötte a perzsa seregekkel szövetséges hadak támadása.

Mikor a perzsa lovasság már elvágta Pauzaniász útját, hogy visszavonuló mozdulatokat tehessen, megérkezett a perzsa gyalog sereg és Pauzaniásznak el kellett fogadnia a csatát. A spártaiak és a tegeaiak, akik mindig együtt harczoltak, voltak akkor is egymás mellett.

A támadó perzsa sereg bizonyos távolságban megállította a spártaiak előtt a földbe szúrta dárdáját és pajzsát, egyszerre pajzs-fal védelmezte őket, amely mögül heves nyilazással támadtak a görögökre.

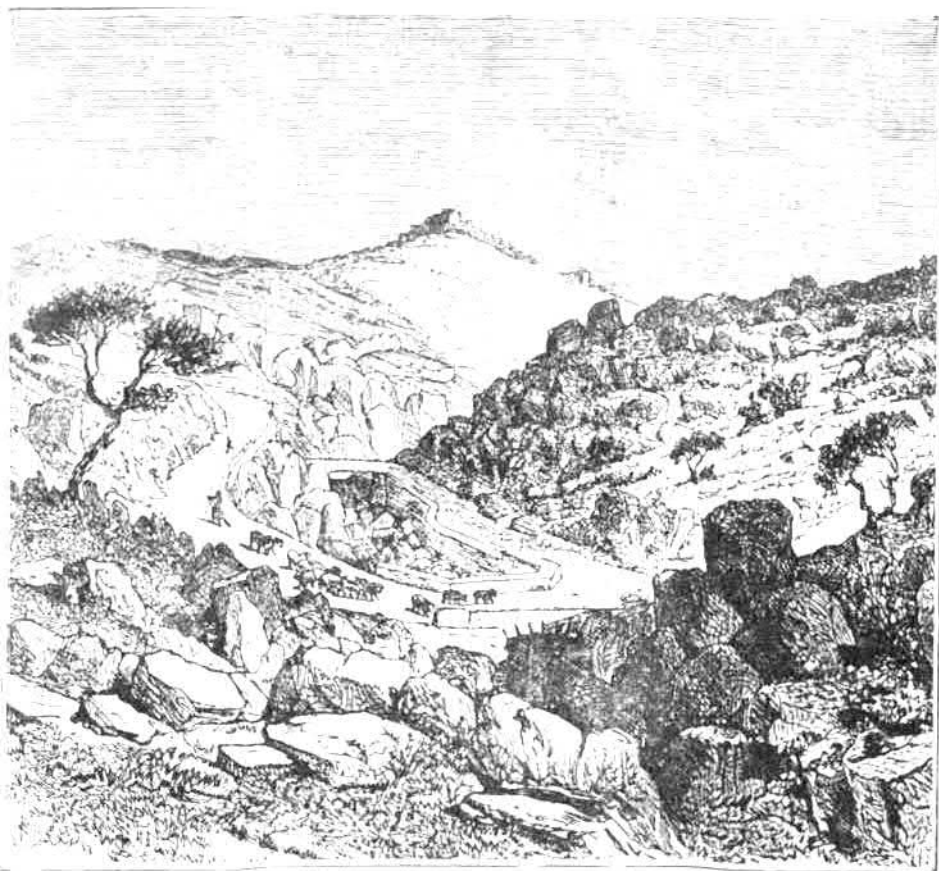
A tegeaiak a földre ültek és pajzsaikkal védekeztek a nyil-zápor ellen, de ez csak rövid ideig tartott, a tegeaiak megunták, hogy a nyilazás céljával szolgáljanak, elszántan, nem törődtek többé azzal, hogy a nyilak hányat találnak el közülök, felszöktek és vad rohammal a perzsákra támadtak, pár perc alatt vége volt a perzsa pajzsfalnak, kézi tusára került a sor, melyben a perzsák gyengébbek voltak.

A tegeaiak példáján Pauzaniász is felbuzdult és utánuk harczba küldte

a spártaiakat is, azoknak a támadása még nagyobb rémületet keltett a perzsa sorokban.

Bár sok perzsa hősieen küzdött, de a görögök ügyességével, elszántságával nem mérkőzhetett.

Mikor Mardoniusz látta a csata veszedelmes fordulatát, a lovassággal akarta a spártaiakat visszatartani. A terület ugyan alkalmatlan volt a lovasság hatásos támadására, de azzal nem törődött; oldalt vezette a lovasságot a spártaiakra, de sűrű parittyázással fogadta a lovasságot a spártaiak oldalszárnyán harczoló helota sereg, melyben azonban a lovasság vad öldöklést vitt végbe. A spártaiak nem törődtek azzal, csak előre nyomultak és visszaszorították a perzsa gyalogságot. Ekkor már döntő fontosságú volt Mardoniuszra, hogy a spártaiakat feltartsa a homlokvonalon és ezer kitűnő lovassal elől támadt, maga fehér paripán rontott előre és vezényelte seregét. Kimagasló alakja és fehér paripája kitűnő célpont volt a

Keskeny út a Kiteron hegyekben.

parittyázóknak; valamelyik jól célzott és Mardoniuszt homlokán találta. A fővezér lebukott, a testőrei megakarták menteni, de a spártaiak oly vadul támadtak, hogy a védőket mind megölték, Mardoniusz holttestét megszerezték.

Mardoniusz halála egyetlen csapással felbomlasztotta a rendet, a perzsa gyalogság megfutott és futásában magával ragadta a többi ázsiai csapatokat is; az egész gyalogsereg rendetlen futásban menekült, csak a lovasság tudta megakadályozni azt, hogy a spártaiak üldöző haragja ne pusztítson szabadon a menekülők között.

A peloponnezusi szövethozott hadak csak ezután mozdultak helyükből, de egyik részük a perzsák szövetségeseinek, a böotiaiaknak a lovascsapatától súlyos veszteséget szenvedtek.

Legnehezebb harcuk volt az athéneieknek, akiknek a makedónokkal, thesszálokkal, böotiaiakkal kellett megküzdeniük. A makedónok és thesszalok csak addig küzdöttek ellenük, amíg Mardoniusz perzsa serege meg nem futamodott, azután ők is azonnal visszavonultak, a böotiai harczpsok azonban nem törődtek a perzsák vereségével, keményen helyt állottak és az athéneiek csak nagy küzdelem után tudtak felettük diadalmaskodni.

Mihelyt a böotiaiak menekültek, az athéneiek szabadjukra hagyták őket és a spártaiak segítségére siettek, akik ekkor már a perzsa erődített tábor előtt harczoltak.

Az egyesülés után a tábor rövid küzdelem után bevették és megkezdődött Pauzaniász parancsa szerint az öldöklés, mert a spártai vezér kiadta a parancsot: nincs kegyelem!

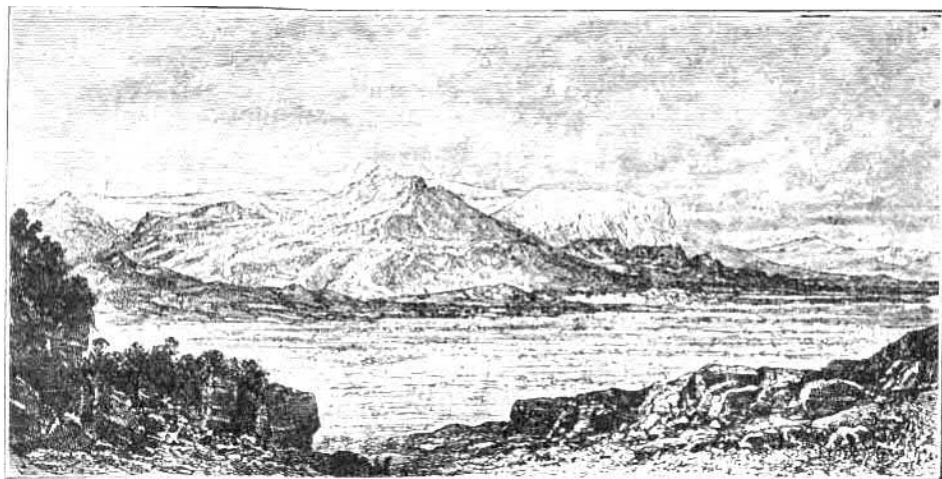
Mardoniusz seregének legnagyobb része elesett; csak Artabázos serege menekült épen. Artabázos ellenezte a görögök megtámadását és ép azért, mikor azt látta, hogy a perzsa sereget visszaszorítják, ő seregével azonnal megkezdte az elvonulást és csak annak köszönhetette, hogy 50 - 60 ezernyi seregét a mészárlástól megkímélte.

A pláteai csata a görögök javára a legnagyobb diadallal végződött, az ellenség megfutott, a legveszedelmesebb perzsa vezér pedig elesett.

Mardoniusznak a személye magában véve is veszedelem volt a görögökre nézve, mert Mardoniusznak az európai satrapia volt vágya, melyet csak a görög föld meghódításával alakíthatott meg,

A görögök vesztesége a megaraiak és Fliusz városiak közt volt nagy, akikből a böotiai lovasság hatszázat ölt meg, azonkívül kilenczezer helota borította a csatateret, akit a perzsa lovasság oldaltámadása pusztított el; magából a hoplita seregből azonban alig kétszáz ember esett el, míg a perzsa seregnek majdnem a harmada elesett.

Az ütközet után minden nemzet, minden város külön temette el halottad. A győzelemre oly büszkék voltak a görögök, hogy minden állam dicsőségnek tartotta, ha halottja volt, hogy neki a csatatéren sírt emeljen.

A plátei síkság.

Amelyiknek nem volt, az üres sírt hantolt. A Iakoniaiak négy nagy sírba temették halottaikat, az elsőbe az ifjakat, a másodikba a férfiakat, a harmadikba a körülakókat, a negyedikbe a helotákat.

A temetés után a jutalmakat osztották ki. Elvitázhatatlan dolog volt, hogy a győzedelmet a spártai és athéni hopliták vívták ki, mindkét államnak egyformán része volt a győzelemben és a bírának nagyon nehéz lett volna ítélettel dönteniök az egyik vagy a másik javára.

Előkelő korinthoszi férfiú, Kleokritosz ekkor ezt ajánlotta: az első díjat adják Piatea városának, mert az ő területén vívták a dicsőséges csatát.

Az ajánlat igen tetszett Arisztidesznek és elfogadásra ajánlotta. Úgy is lett; az első díj Piateaé lett.

Mikor Pauzaniász birtokba vette a perzsa vezér sátrát, melyet az Xerxestől kapott, mikor a perzsa király visszasietett Ázsiába, a spártai vezér elámulva látta azt a roppant kincset, gazdagságot, amely a sátort ékesítette.

Hérodotosz azt beszéli, hogy Pauzaniász ekkor megparancsolta a perzsa sütőknek és szakácsoknak, hogy olyan ebédet készítsenek, mint aminőt Mardonisznak szoktak. Azután leheveredett a gazdagon díszített párnás, drága szőnyegekkel borított kerevetre és meghagyta a saját szakácsának, hogy készítse el neki a szokásos spártai ebédet.

Mikor a szakácsok elkészültek és az ebédet felszolgálták, akkor Pauzaniász elhívatta a vezéreket és nevetett, mialatt megmutatta nekik a két ebédet, a két különböző készleten. Egyik a gazdagon terített asztalon, dús lakoma, a másik az egyszerű spártai ebéd, ekkor így szólt:

— Görögök! Azért hívtalak ide, hogy megmutassam a perzsák oktalanságát, hogy jöhettek el hozzánk azok, akiknek ilyen gazdagságban van

részük és így élnek — ekkor a perzsa asztalra mutatott — hogy kirabolják a mi nyomorúságunkat, ekkor meg a spártai ebédre mutatott.

Pauzánusz egy halomra hordatta össze a mesés nagy zsákmányt; minden perzsa előkelőnek a sátra egész vagyona való gazdagságot rejtett magában. A drága szőnyegek, bíbor ruhák, az arany és ezüst edények, fegyverek. Az esesettekről leszedtek minden ékszert, arany és ezüst tárgyat, a fegyvereket. Amikor minden egy halomban hevert, mérhetetlen kincs volt együtt. Az egész zsákmányt azután tíz részre osztották, melyet a szokás szerint osztottak el.

Az első tized az isteneket illette, a második tized a fővezéré, Pauzániaszé volt, a harmadik tizedet, mint emlékdíjat Plátea harczosainak adták, a többi tíz részt elosztották az államok közt arányosan, úgy amint egyik-másik állam több vagy kevesebb csapatot állított ki.

Különös kitüntetésben részesült még Plátea. Kimondták a jelenvolt államok kiváló férfiai, hogy Plátea határa azontúl, a dicsőséges győzelem emlékezetéül szent és sérthetetlen terület, melyet megsérteni senkinek sem szabad, de ha ilyen sérelem történnék, annak megbüntetése minden görögnek szent kötelességei közé tartozik.

Elhatározták ekkor, hogy Pláteát újra fel kell építeni és kapuja előtt a görögöket védő Zeusznak nemzeti szentélyt emelnek, melynek oltáránál azontúl minden évben megújítják a győzedelmi és hálaadó áldozatot, azonban minden negyedik esztendőben különös ünnepélyekkel, versenyekkel, díjak kiosztásával ülik meg a dicsőséges győzelem emlékezetét.

A görög nemzeti együttérzés ekkor lelkesülő hevében azt is elhatározták, hogy azontúl mindég készen kell állania a szövetséges görög nemzeti seregnek, melynek 10.000 gyalogosból, ezer lovasból és száz hadihajóból kell állania és a közös haza, a Görög-föld védelmére mindég készen kell lennie.

A győzedelmi tor után következő napon keresték Mardoniusz holttestét, de nem találták meg sehol, valaki éj idején ellopta, valószínűleg az efezusi Dionizofánész, aki Mardoniusz fiától el is vette ezért jutalmát.

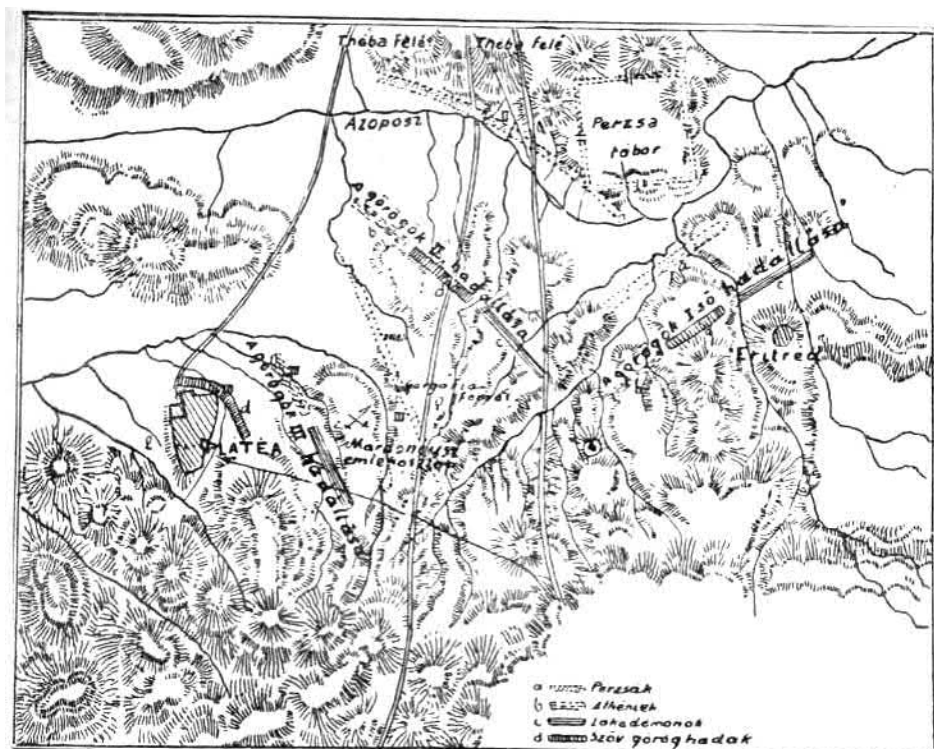
Mardoniusz holttestére vonatkozó érdekes részletet beszél el Hérodotosz. A csata után előkelő éginei ember, Lámposz lépett Pauzánusz elé és hévvel így szólt hozzá:

— Kleombrotész fia! Olyan tettet vittél végbe, mely minden nagyságot felülmúl. Az istenek kegyessége megengedte, hogy te mentsd meg a görögöket és neked jusson osztályrészül a legnagyobb dicsőség, de fejezd be művedet, hogy még nagyobb legyen hired, hogy a barbár nép rettegjen még csak neved hallatára is és ne támadjon többé ellenünk.

„Mikor Leonidász Thermopilénél elesett, Mardoniusznak meg Xerxesnek a parancsából keresztve feszítették holttestét. Most torold ezt meg hasonlóval, boszuld meg nagybátyádat!

Pauzaniász azonban így válaszolt:

„Éginai barátom! Dicsérem jóindulatodat, buzgalmat, de nem helyeslem tanácsodat, előbb éig magasztalod tettemet, hazámat, azután pedig letiprod ajánlatoddal a földre, azt ajánlod, hogy gyalázzam meg a halottat. Ilyen tett illik barbárokhoz, de nem a görögökhöz. Amikor arra buzdítasz, hogy boszuljam meg Leonidászt, nem veszed észre, hogy azt már megtettem, őt és Thermopilénél elesett társait már fényesen megboszultam,

A plateai csatater.

mert számtalan barbár halottal borítottam a csatateret. Ilyen tanácssal ne jöjj többé elém és köszönd meg, hogy most büntetlenül bocsátlak el.“

A pláiceai csata napja igen szerencsés nap volt a görögökre nézve, mert az nap másik diadalt is arattak. A görög hajóhad győzelmet aratott a Mikále hegyfoknál Kis-Ázsiában.

A perzsák tartottak attól, hogy a szalámiszi csata után a jónok felláznak, tehát Xerxesz parancsára háromszáz hajóból álló hajóhadat hagytak Kis-Ázsiában, a partokon pedig százhatvanezer emberből álló sereg őrködött.

Mardoniusz hadjáratakor parancsot kapott a hajóhad, hogy legyen indu-

lásra készen, mert ha Mardoniusz győz, akkor a hajóhadnak azonnal a görög partokhoz kell indulnia, hogy Görögország teljes meghódítása minél gyorsabban megtörténjék.

A perzsa hajóhad vezérét várakozásában azonban hirtelen meglepetés érte, Számosznál megjelent a görög hajóhad.

Erre a perzsa hajóhad vezére, a főnikiai hajókat gyorsan hazaküldte, a többit pedig Mikálenál a szárazra vontatta, mert ott a szárazföldi seregnek oltalma alatt állott. A szárazföldi seregből Mikálenál százezer ember állott.

A görög vezéreket boszantotta, hogy a perzsa hajóhad így kisiklott kezükből, egy ideig nem tudták, mit tegyenek, amíg végre győzedelmeskedett az a tanács, hogy a görög hajóhad evezzen Mikále elé, a sereg szálljon szintén partra és a szárazon ütközzék meg a perzsákkal. Kevesen vannak ugyan, de remélhetik, hogy a jónok, hozzájuk fognak csatlakozni.

Az ajánlatot el kellett fogadni és a hajóhad Mikále elé evezett. Ott még az a meglepetés is érte a görögöket, hogy a perzsa hajóhad elé a perzsák védőfalat építettek fákból, czölöpökből, karókból. A védőfal és a hajók mögött csatarendben állott a perzsa sereg.

Leutikidesz a görög hajóhad egyik vezére a hajóról ezt kiáltotta a perzsa sereg felé:

— Jónok, kik szavamat meghalljátok, figyeljetek reám, a perzsák úgy sem értenek szavaimból semmit. Mikor majd összecsapunk, gondoljon mindenki a szabadságra és csatakiáltásunkra, mely ez a név lesz: Hébe! Aki szavamat nem hallotta, kérdezze meg attól, aki megértette.

Leutikidesz ezzel ugyan azt akarta elérni, amit Euboea szigeten Themisztoklesz; vagy csakugyan átpártolnak a jónok, vagy ha a perzsáknak besúgják Leutikidesz szavait, akkor a jónok gyanúsakká válnak a perzsák előtt.

Leutikidesz szavának volt is hatása, mert a perzsák valóban gyanakodtak, bizalmatlanok lettek és legelőször a számosziakat fosztották meg fegyvereiktől, mert a számosziakat nagyon is hazafias érzelműeknek tartották.

A miletosziaktól szintén tartottak, tehát a Mikále magaslataira vezető hegyszoros őrizetére küldték őket, csak azért, hogy a harcz színterétől messze legyenek.

A görög hajóhad serege ez alatt zavartalanul partra szállott és csakhamar csatarendben állott a perzsákkal szemben, ekkor történt az, hogy a görögök közt elterjedt a hír, hogy Pauszaniász megverte Pláteenál Mardoniuszt.

A hírnék buzdító, lelkesítő ereje volt, rohammal támadtak a perzsák ellen, előbb visszaverték őket táborukba, onnan pedig tovább üzték, hogy a hegyre voltak kénytelenek menekülni, az üldöző görög sereg azonban oda is követte a perzsákat és felettük teljes győzedelmet aratott; ekkor

már a jón csapatok mind a görögökhöz csatlakoztak, a milétosziak, akiknek a perzsák veresége esetén vezetni kellett volna a perzsákat, hogy helyes úton gyorsan elmenekülhessenek, ellenkezőleg visszavezették a sereget a görögök elé és mikor öldökölhettek, ők voltak legvadabb támadók.

Xantipposz a hajóhad másik vezére a mikálei győzelem után azonnal hajóra szállította seregét, hogy a Helleszponoszhoz siessen.

Xantipposz úgy gondolkozott, ha valójában igaz a hír, hogy Mardoniusz

T h é b a.

csatát vesztett, akkor visszatér Ázsiába és Helleszponoszon fog átkelni, tehát a hajóhadnak el kell vágnia a menekülő Mardoniusz útját.

Xantipposz a Kerzoneosz félszigetet birtokába vette és ott várta az átkelni szándékozó perzsákat. Mardoniuszt hiába várta, de jött helyette, a valóban haza igyekező Ártabánosz az ó hatvanezer emberével. Mikor megtudta, hogy a Kerzoneoszon az átkelést a görögök megakarják hiúsítani, nem is gondolt arra, hogy nagy seregével kierőszakolja az átkelést, hanem nagy kerülővel elment Bizánczig és a Boszporuszon kelt át Ázsiába.

A plateai csatáról a görög sereg nem ment mindjárt haza, hanem előbb büntetni indult a nemzeti függetlenség konok ellenségét, a perzsák szövetségesét, Thébát.

Tizenegy nappal a plateai diadal után Thébe kapuja előtt állott Pauzániasz és az egész görög sereg.

A thébaiak becsukták kapuikat és készültek az ostromra. Pauzániasz megüzentette, hogy a várost kímélni akarja, csak adják ki azokat a főkolomposokat, akik a perzsa-barátságnak a fő emberei voltak. A város a felszólításnak nem engedett, erre Pauzániasz megkezdte az ostromot, amire a város polgársága, közrendje zúgolódott, nem akarta az ostromot végigszenvedni, amiért néhány előkelő család a perzsák barátja volt. Az a néhány család azzal akarta megnyugtatni a polgárokat, hogy az ostromlók csak pénzt akarnak, hát majd váltságdíjat kínálnak azokért a családokért, akiknek a kiadását az ostromlók követelik.

Járt is ilyen ajánlattal követség Pauzániasz előtt, de az visszautasított minden alkudozást, ő a pártosok kiadatását követelte. Aki a nemzeti ügyet elhagyta és annak árulója lehetett, afelett nincs alku, azt ki kell adni, de ha azokat a város kiadja, akkor a városnak és polgárságának semmi bánódása nem esik.

Húsz napig tartott Thebe ostroma, húsz napig megtudták akadályozni az előkelőket, hogy a polgárság kiszolgáltassa őket, de amint az ostrom egyre tűrhetlenebb lett, a polgárság zúgolódása egyre növekedett, végre forrongásba tört ki. Ekkor a legfőbb czinkos Attaginosz megszökött és azzal az előkelőket ellentállása is megtört.

A polgárok ekkor kiadták a perzsabarátság főbünőseit. Pauzániasz elvitte őket az Iszthmoszra, ott törvényt tartottak felettük és mint hazáruzókat halálos ítélet után valamennyit kivégezték.

Az Iszthmoszon elbocsátotta Pauzániasz a szövetséges sereget, amely a perzsa háborúk legnagyobb diadalából tért meg, mert a plátei csata döntő győzelem volt.

A marathoni, szalámiszi győzelem csak a perzsák elbizakodottságát, gögjét törte meg, de azt a perzsák csak balsikernek, olyan elveszett ütközetnek tartották, mely még nem teszi lehetetlenné az ő győzelmüket, céljuk elérését.

Marathon után Dárius fia, Xerxesz sokszorta nagyobb erővel, Szalámisz után pedig Mardoniusz serege pusztította el másodízben Attikát és a meszterkedő Mardoniusz próbálkozott szövetkezés útján is rést ütni a görögök ellentállásán, de ez a terve a hazafias athéniek rendíthetetlen jellemén megtört, nem maradt tehát más eszköze mint a fegyver, de ezt a fegyvert Platéánál nem csak az ő, de a perzsák kezéből is kiütötte a görög hősiesség.

Mardoniusz elesett, a perzsa sereg márványa futott Európából, a görögök megszabadultak a szabadságukat fenyegető veszedelemtől.

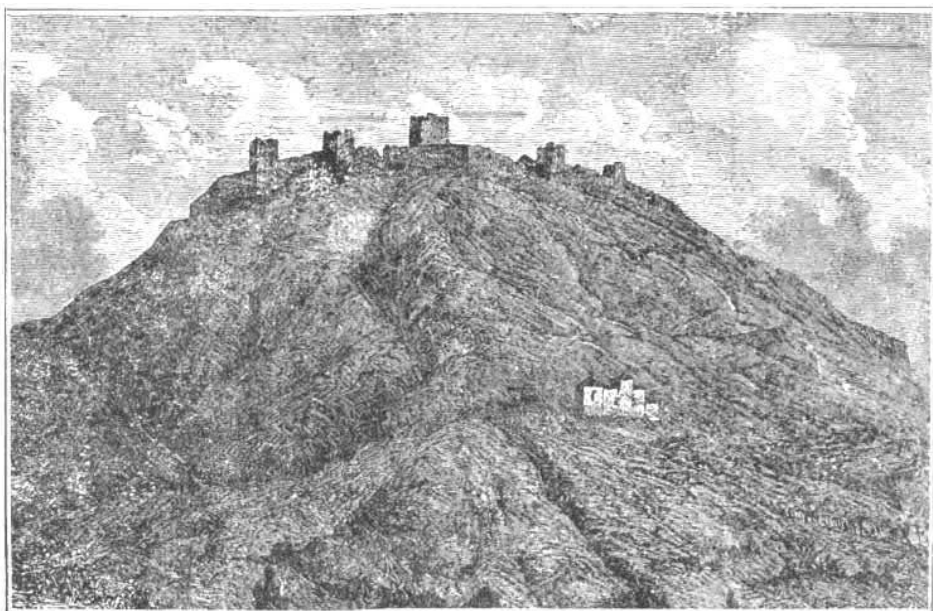
Örömnöpeket ültek minden államban, a diadal boldogító érzése töltötte be minden görög szívét.

Minden államban énekelték a szabadságharczok dicsőségét, elbeszélték hősi csatáit, érdekes történetét, minden görög költeményének tartotta, hogy a szabadságharczárói minél több részletet halljon, minél érdekesebb részeket beszélhessen el.

Így született meg ennek a törekvésnek a hatása alatt az első történelmi munka, melynek szerzője Hérodotosz volt, aki leírta korának egyiptomi, asszíriai, perzsa, méd, lidiai történetét, de főleg azért, hogy nagy történelem keretében írhasa le a perzsák vereségét és a világraszóló görög szabadságharcz dicsőségét.

Hérodotosz.

KÉT KÜZDELMES ÉVTIZED TÖRTÉNETE.

Az általános öröm, mely minden görög államot eltöltött a perzsákon vett győzelem felett, a peloponnézusi államokban igazán zavartalan boldogságból eredt, mert a perzsa támadás a peloponnézusi államokat sértetlenül hagyta; a hellaszi államokban azonban a szomorú emlékek örömszöppeket keverték az örömben, mert földjeiket elpusztította, házaikat felégette, marháikat elhajtotta a perzsa. Romokban heverték a szentélyek, leomlottak a várost védő falak, a perzsa hordák durva lábnyomán a pusztulás koldus rongyai csaltak a hellásziak szemébe könnyeket. Hellász siratta legjobban az országot-taroló barbárok vadságát.

A plátei csata után Attikába hazatérő görög családoknak még hajlékuk sem volt; mindent újra kellett felépíteniük, a várost újjá teremteniük.

Azért a rendíthetetlen kitartásért, amelylyel az athéniek szembe szállottak a perzsákkal, amiért saját földjüket áldozták fel, hogy a perzsa a Peloponnézusra tovább ne mehessen, azért az érdemért, hogy a tengeri hatalomnak ép oly nagy része volt az athénieké, mint a szárazföldi hatalomból a spártaiaké, és így a perzsák legyőzésében ép oly tekintélyes része volt, elvárhatták volna a spártaiaktól, hogy támogassák őket, de

épen ellenkezőleg, még akadályokat támasztottak, megakarták gátolni, hogy a várost védő falait felépítsék és csak az athéni férfiak szellemessége vette elejét annak, hogy e miatt ellenségeskedés ne támadjon.

Mikor az athéniak városuk védőfalait építeni kezdték, a város megerősítésére semmi pénzáldozatot nem sajnáltak, az éginaiakban újra felámadt a régi irigykedés, féltékenység és nem szívesen látták, hogy újra felépül Athén — mely ekkor már nagyobb tengeri hatalom volt, mint a többi görög állam összesen — és megbízottakat küldtek Spártába és ott ügyesen rávették a spártaiakat, hogy akadályozzák meg Athént falainak a felépítésében.

A spártaiakkal megértetni iparkodtak az intelmet, mert amíg Athén nem erősíti meg városát, amíg azt védenie nem lehet, addig gyenge és nem tehet szert különös hatalomra.

Az az ok, hogy Athén ne legyen erősebb Spártánál, de ellent se állhasson Spártának olyan érdek volt, melynek czimén nem akadályozhatták volna meg a várfalak építését, de más igen ravasz okot találtak ki. Azt mondták, a görög népek általános érdeke kívánja, hogy Athén ne legyen megerősített város, nehogy ha megisméltódó perzsa támadás esetén, Athén ismét a kezükbe esik, ne találjanak olyan helyet, ahol erősen megvethetik a lábukat és ahonnan könnyen folytathatják tovább terjeszkedő hódításukat, hadműveleteiket.

Ilyen czimen nem csak Spárta, de minden görög állam egyesülten követelhette volna azt, hogy Athén ne építse fel falait.

A spártaiak a szövetséges államok kérését nem tagadhatták meg és tiltakozásukat, mint barátságos tanácsot adták és óvták az athéniakat a fenyegető veszedelemtől.

Az athéniak közt is voltak okos férfiak, akik átláttak a terven és akiket a barátságos óvás nem tévesztett meg, hanem ép olyan furfangosan elhárították az üzenet mögött rejlő veszedelmet.

Themisztoklesz igen jól tudta, hogy Spártának hatalmában van Athén az építkezésben megakadályozni, tehát azt ajánlotta az athéniaknak, hogy küldjék Spártába ebben az ügyben követségben őt.

A népgyűlés elfogadta az ajánlatot és megbízta Themisztokleszt, hogy utazzék Spártába.

Themisztoklesz társakul maga mellé választotta Arisztideszt és Abrónikuszt és megbeszélte velük, hogy ő előre fog menni, ők ketten pedig mindenféle módon késsenek minél tovább; az athéniaknak pedig azt mondta, hogy építsék a falakat minden erejükből, szünetlenül éjjel-nappal és iparkodjanak, hogy mielőbb olyan magas legyen a fal, hogy már védelmezniük is lehessen.

Az athéniak megígérték neki, hogy minden tanácsa szerint fog történni. Themisztoklesz elindult.

Mialatt az athéni férfiak lassan, kényelmesen megtették az utat, otthon Athénben folyton megsokszorozott munkával dolgoztak a falakon, ott voltak az építők és segédkezőik között a férfiak, nők, gyermekek, a legtehetősebb polgárok gyermekei is úgy dolgoztak, mint a rabszolgák. Pénzt nem kíméltek, építő anyagot ott vettek, ahol csak találtak, a romokban levő templomok, szentélyek, sírok köveit is felhasználták. Ahogy egyenlően szenvedtek és küzdöttek a veszedelem napjaiban, a perzsa hadak idejében gazdagok, szegények, kiváltságosak és jog-nélküliek, amint egyformán sietett a haza védelmére mindenki, ép úgy egyenlő buzgalommi fáradozott, igyekezett minden athéni a védőfalak építésében.

Themisztoklesz megérkezett Spártába, ott az éforok azonnal kérdezték tőle, hogy mi történik Athénban.

Themisztoklesz azt felelte, hogy ő nem maga jött követségben, hanem másik két férfiú is van, de az úton a kettő elmaradt; amíg társai meg nem jönnek, ő nem szólhat, nem tárgyalhat semmit.

Múlt az idő, Themisztoklesz társai csak nem jöttek. A spártaiak egyre türelmetlenebb lettek.

Themisztoklesz végre azt ajánlotta nekik, hogy küldjenek ők követe Athénbe.

Az éforok valóban el is küldték a követséget, de ugyanakkor Themisztoklesz is küldött bizalmas emberrel üzeneteit Athénbe, hogy a követeket tartoztassák Athénben vissza.

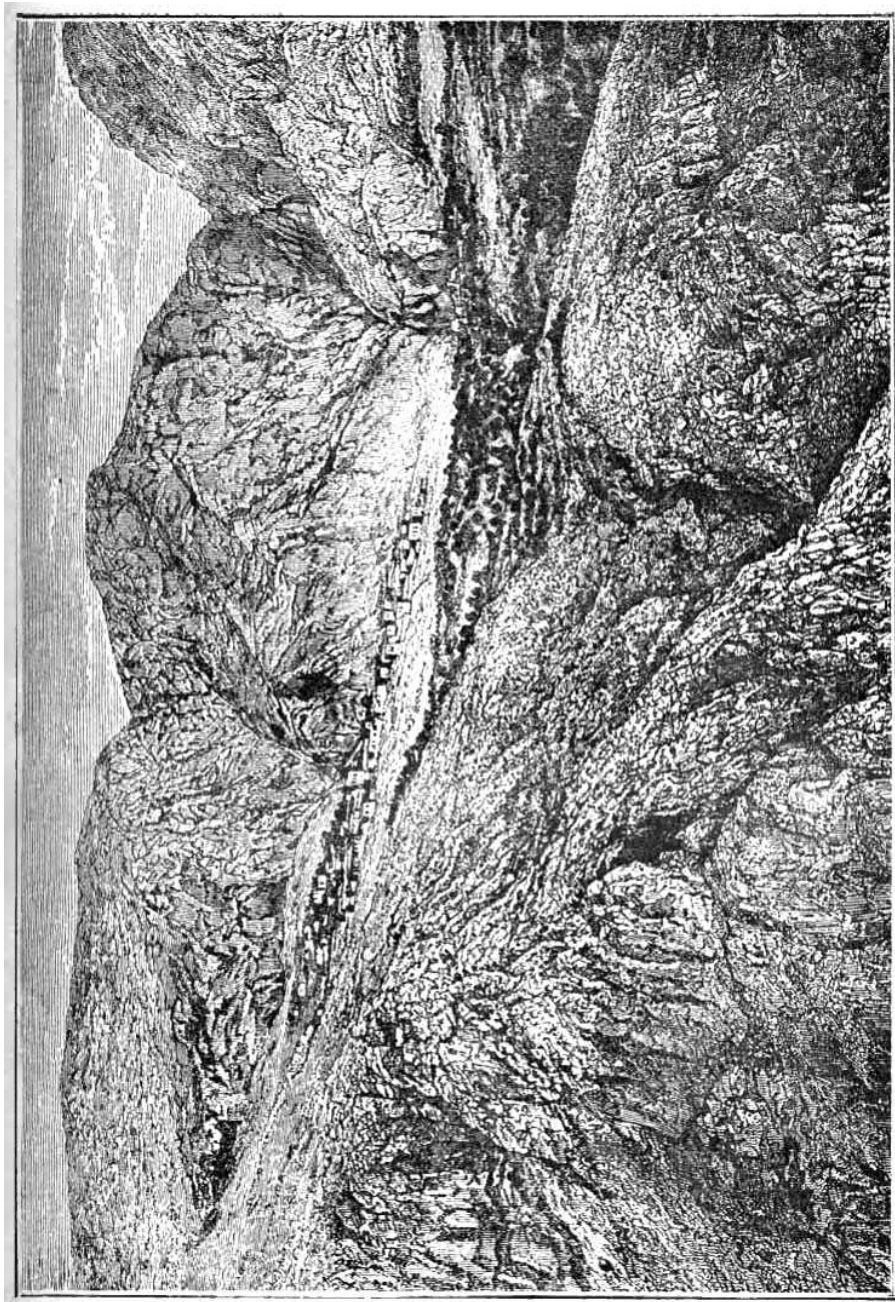
Hosszú idő múltán megérkezett végre Spártába Arisztidesz és társa Themisztoklesz megtudta tőlük, hogy a város falai már oly magasak, hogy védeni lehet őket.

Themisztoklesz megjelent két társával az éforok előtt és elmondta, hogy a falak már felépültek és természetesen azokat lerontani nem fogják, egyben átadja Spártának az athéniak üzenetét, amely azt mondja, hogy Athén nem enged meg semmiféle beleavatkozást a dolgaiba, főleg, amikor az a város életbevágó kérdéseivel kapcsolatos; azért Athén a jövőben mindig azt fogja tenni, amit az érdekei megkívánnak.

Athén kétszer pusztult el, anélkül, hogy bármelyik állam csak kezét is felemelte volna, hogy elhárítsa Athénról a veszedelmet, ha tehát akkor a saját belátása szerint cselekedhetett a város, ezentúl is a saját akarata szerint fog cselekedni.

A hivatalos nyilatkozatot a spártai éforok előtt mondta el Themisztoklesz, de az a válasz nem a spártaiaknak szólt, hanem az athéniak irigyelnek, ellenségeinek, akik Spártát felbíztatták és általa saját céljaikat akarták szolgálni.

Themisztoklesznek a szalámiszi győzelem óta sok barátja volt Spártában és valószínűleg szemet hunytak az iránta való szeretetből a csel felett, melylyel kiakart fogni a tiltakozáson.

Delfoi.

Spárta a szövetségeseinek is eleget akart tenni, de Themisztoklesz óhaját is teljesíteni hagyta. Spárta magára vonatkozólag nem látott nagy veszedelmet Athén erősödésében, azt már látta, hogy Athén nem törekszik szárazföldi hatalomra, hanem a tengeren akar úr lenni, ez pedig csak a peloponnézusi és iszthmoszi államoknak fájhatott, amivel nagy nemzeti szempontokból Spárta egyáltalában nem törődhetett; az ő szárazföldi hatalmának szükség esetén fontos kiegészítője volt a hozzá méltó, erős tengeri hatalom.

Athén oly szerényen, oly önmegettartóan viselkedett Spártával szemben a perzsa háborúk alatt, hogy Themisztoklesznek a cselét szívesen fogadták és adták a rászedetteket.

A falak állottak, és Athén ellenségeinek bele kellett nyugodniok. A követségek kölcsönösen haza indultak.

Themisztoklesz szellemes ötletével sikerült úgy az alsó, mint a felső várost fallal körül venni, de ezeken a falakon kívül Themisztoklesz még másik igen fontos építkezést hajtatott végre, Pireusz kikötő megépítését és Athénig nyúló fallal való összekötését.

Pireusz kikötő építtetését Themisztoklesz még Xerxesz hadjárata előtt kezdte el, de most nagyszerű terv alapján a kikötőt valóságos erőddé építtette, úgy hogy esetleges perzsa támadás idején, amikor a város már tarthatatlan, a kikötő erődjébe menekülhessen a nép.

Hogy a pompás, hatalmas kikötőt minél hamarább felvirágoztassa, az athéni polgárok által adómentességet szavaztatott meg minden olyan idegen iparos vagy kereskedő számára, aki a P i r e u s z-ban hajlandó letelepedni.

Pireusz hamar és szerencsésen fejlődött és nagy büszkeségül szolgált megteremtőjének, Themisztoklesznek. Ez volt a kiváló államférfinak a második hatalmas alkotása, mely Athént nagygyá tette. Az első volt a hajóhad, a másik az erősített kikötő-város.

Az így újjá, nagyobbyszerűvé újult Athénben azonban nem csak a külsőségekben, de az emberek gondolkozásában, világfelfogásában is nagy változás állott be.

A negyedik osztály, melynek eddig semmiféle joga nem volt, de a megpróbáltatás nehéz napjaiban együtt küzdött, együtt szenvedett az egész polgársággal, közelebb jutott a többi osztályhoz, jobban érdekelte a nemzet, a közügy sorsa, mint azelőtt. Egyre hangzott fel kívánság, panasz, szemrehányás, önérzetes hivatkozás alakjában a vágy, hogy a jogtalanok osztályának jogokat adjanak. Mintha az idők maguk intették volna a polgárságot, terjedt az a nézet, hogy amikor az irigykedő ellenségek úgy is szaporodnak, ne neveljen a polgárság a saját falaiban ellenséget, hanem szerezze meg azt az osztályt vele érző részesévé, amelynek az erejével a külső ellenségek ellen öregbítheti a saját erejét.

Az a törvény, a mely azt mondta, hogy csak az első birtokos osztály tagjai juthatnak a legnagyobb állami hivatalokba, teljesen tarthatatlan lett, mert kiváló férfiak szegényedtek el a perzsa hadjárat alatt; ennek a törvénynek a megdőlte, magával hozta a vagyon osztályozó kiváltságának a megszüntetését.

Arisztidesz, a ki valóban igazságos férfi volt, akit ezzel a jelzővel méltán ékesítettek, maga terjesztette a nép elé azt az indítványt, hogy azontúl mind a négy osztálynak teljesen egyenlő joga legyen államhivatalokra, bárki elnyerhesse a legnagyobb méltóságot is.

Athén előbbre látó polgárai jól tudták, hogy az a hatalom, amelyet hajóhadukkal, nagy tengerészetükkel megszereztek, előbb-utóbb megszerzi Athén számára az első helyet a görög népek között; az övék lesz a legfőbb hatalom, a legnagyobb tekintély az egész Görögföldön; de hogy még mielőtt a perzsa háborúban szenvedett sebek mind begyógyulnak, mielőtt annyira megerősödnek, hogy ezért a hatalomért szembe szállhasanak azokkal, akik azt tőlük elvitatni akarnák vagy megakadályozni annak a hatalomnak kivívását, addig még sok tapintatos, eltűrő, maguk feletti uralomra, türtöztetésre lesz szükségük, küzdelmes időket kell átélniük.

Athén hatalma kifejlődésének első feltétele az volt, hogy a perzsa-veszedelem tökéletesen elműljék, annak feljulásától ne kelljen szüntelenül aggódnia.

Bizánczban még voltak perzsák; maga Xerxesz még mindig nagyon is közel: Szardeszben állomásozott. 487-ben K. e. mihelyt a tavasz napsugara alkalmassá tette a földet a hadviseletre, Spárta elindította embereit a perzsák ellen való biztosító hadjárat folytatására. Pauzaniász főparancsnoksága alatt hajóhadat indítottak el; az egész hajóhad a peloponnezusi szövetség hármashajóival együtt húsz hajóból állott, ehhez a hajórajhoz még harmincz athéni hajó csatlakozott, mert az athéniekre volt a legfontosabb kérdés a perzsáknak tökéletes távoltartása.

Az athéniak Arisztidesz parancsnoksága alatt küldték el a harmincz hajót, mert az athéniekre nemcsak a perzsák elűzése és távoltartása volt nagyon fontos, de még Bizáncz birtoka is, melyet ugyanakkor megszerezhettek; mert azzal nemcsak utolsó csapást mérhetnek a még visszamaradt perzsákra, hanem Bizáncz elfoglalásával megszerezték a Fekete-tengerre való bejárást is.

A haditervet azonban a görög furfangossághoz illően igen ravaszul eszelték ki és bizonyosan az athéniak érdeme lesz. Athén érdeke volt, Bizáncz meghódítása, tehát hogy az bizonyosan sikerüljön, előbb ép ellenkező oldalon kezdte a támadást.

A haditanács azt határozta, hogy előbb Kiprosz szigetét hódítja meg és csak azután fordul Bizáncz felé.

Ennek igen jó oka volt.

Mihelyt Kiproszon a görögök megvetették a lábukat, azonnal nagy és állandó veszedelem fenyegette a Perzsa-birodalomnak kisázsiai birtokait és a főnikiaiktól kapott hajóit. Valószínű volt, hogy a perzsa király inkább fogja teljes figyelmét a már meglevő tartományok megtartására, védelmére fordítani, mint kétséges győzelmekhez fűzni új hódítások reményét.

Kiprosznál szerencsével kezdte az egyesült hajóhad a hódítást, mert győzedelmesen haladt előre a szigeten és egymásután szabadította fel a görög városokat.

A kiproszi szerencsés hadjárat után a következő tavasszal, 477-ben Bizáncz alá indultak.

Piræusz kikötő.

Themisztoklesz második nagy alkotása. A kikötőt hosszú falak kötöték össze Athénnel.

A Bizánczban tartózkodó perzsák értesültek vagy tartottak a görögök támadásától és jól megerősítették a várost, úgy hogy az csak hosszú ostrom után esett el.

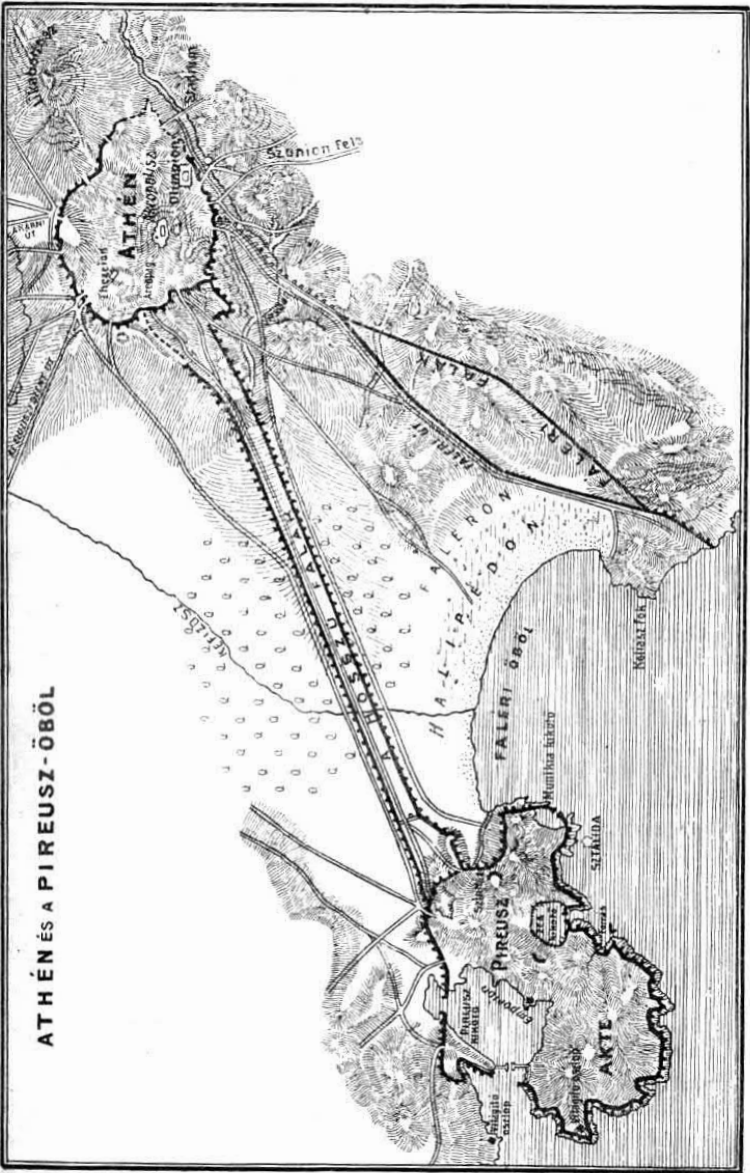
Pauzániász, mint diadalmas vezér vonult be a városba, ahol foglyul ejtette azokat az előkelő perzsákat, akik ott helyettesítették a perzsai király udvartartását; oly pompát, fényt fejtettek ki, mint a Xerxesz körül élő urak Szárdeszban, Perzsavárosban vagy Szúzában. Lassan hozzá akarták szoktatni az európaiakat a satrapia gondolatához.

A keleti pompa, a fényűzés, a gazdagság az egyik göröggre valóban nagyon veszedelmessé vált, sőt meg is rontotta.

Az a görög a spártai kormányzó P a u z á n i á s z volt.

Pauzániász a plátei győzelem óta már a görög föld legjelesebb, leg-

ATHÉN ÉS A PIREUSZ-ÖBÖL

első férfiának tartotta magát; de már azóta is mindig emlékében élt az a pompa, az a mesés gazdagság, melyet a plátea előtti perzsa táborban talált Ugyanazt látta, sőt még sokkal tökéletesebben, Bizáncban. A kápráztató pompa, a hiúságos csillogás, a földi istenítés megrontotta Pauzaniász lelkét, a spártai egyszerűség helyét szívében a hiú csillogás, ragyogás foglalta el és betöltötte nagyra vágyó hiúsággal. Mardoniusz álmai benne ébredtek fel újra.

Pauzaniász összehasonlította az ő hatalmának semmiségét olyan fejedelemmel, akinek annyi a gazdagsága, mint a perzsa előkeiőeké és egyúttal korlátlan ura és parancsolója népeknek, országoknak.

Pauzaniász csak ideiglenes kormányzó volt, aki Pliziárkuszt növekedésével napról-napra látta uralmát fogyni, tudta még a napot is, melyen uralma véget fog érni. Azonkívül mi az ő, a spártai király uralma, hatalma a perzsa királyéhoz vagy csak a perzsa satrapáéhoz képest. Az első korlátlan úr, aki hatalmát teljesen rá ruházza satrapájára, az pedig a saját satrápiájában olyan úr, mint maga Xerxes.

Mennyivel más hatalom volt ez, mint a spártai királyé, akinek minden tettét, óhaját, akarát az éforok korlátozták és bármily messze volt is tőlük, képviselőiknek, ügynökeinek a hatalmát mindig érezte.

Bizáncban megingott Pauzaniász lelke, a sok kincs, a pompa, a csillogás elkápráztatták a spártai kormányzót és lelkében tanyát ütött az árulás.

Az elfogott perzsa főurakat, akik közt többen Xerxesnek a rokonai voltak, a fogságukból szökni hagyta. Az eretria *G o n g i l o s z* volt ebben czinkostrsa.

Bizáncz bevétele után Pauzaniász a város parancsnokául Gongiloszt nevezte ki, mint ilyenre, ő reá bízta a fogoly perzsa főnemeseknek az őrizetét.

Pauzaniász már ekkor kész volt a tervével; az előkelő foglyok révén megakarta szerezni Xerxes hajlandóságát. Szökni hagyta a perzsákat, de a legelőkelőbbel közülök levelet küldött Xerxesnek.

„Pauzaniász a spártaik vezére — így szólt a Xerxeshez irt levél — ajándékkal küldi neked a perzsa foglyokat, akik között rokonaid is vannak, mert barátságodat akarja magának megszerezni. Én, Pauzaniász hajlandó vagyok, ha neked is úgy tetszik, feleségül venni a leányodat és Spártát meg az összes görög államokat fennhatóságodnak alávetni, amire segélyeddel képesnek érzem magamat. Ha tetszik neked ajánlatom, küldd el hozzám egyik megbízható emberedet, akivel tárgyalhassak.“

Xerxes örömmel vette Pauzaniász levelét; eszébe sem volt, hogy leányát feleségül adja a spártai vezérhez, de eszközül felakarta használni.

Pauzaniász levele megerősítette a néhai Mardoniusz politikájának helyességét, hogy többet lehet elérnie Xerxesnek arannyal, megvesztegető

ígéretekkel, mint nyers erővel; Xerxesz tehát igen ösztökélő levelet írt Pauzaniásznak, megköszönte a haza küldött foglyokat, dicsérettel szolt szándékairól és biztatta, hogy készítse elő a talajt, pénz is, ember is lesz amennyi kelleni fog. Artábázust felhatalmazza arra, hogy mindenben támogatassa.

Mialatt a foglyok haza értek és Xerxesztől ez a válasz megérkezett, Pauzaniász már is úgy élt, mint valami perzsa satrapa. Lakása csupa drága szőnyeg, csillogó ékesség, még a táborban is bíbor és selyem sátort emeltetett magának. Étkezésnél arany edényekből kellett neki felszolgálni.

Mikor azután Xerxesz válaszát megkapta, már oly szembeötlően vitte dolgait, hogy viselkedése elárulta titkos szándékát és még mielőtt terveinek kiviteléhez juthatott volna, sürgősen hazahívták Spártába; ott vád alá helyezték, törvényszék elé állították.

Pauzaniásznak sok barátja, nagy vagyona volt és így sikerült a tárgyalást úgy vezetnie, hogy a halálbüntetést elkerülhette, de a bizánczi hajóhadhoz nem küldték vissza, ellenben pénzbírságot róttak ki reá.

Pauzaniász csak a Boszporusznál tárgyalhatott könnyű szerrel a perzsa király megbízottjával, tehát neki Bizánczba kellett mennie; jóllehet nem küldték ki, ő maga szántából utazott a hajóhadhoz, Spártából majdnem szökött, ne hogy akadályt gördítsenek az elutazása elé.

Bizánczban ismét otrombán elárulta perzsa érzelmeit, sőt valószínű, hogy akkor már meghibbant a vezér józan gondolkozása vagy a nagyvási hóbort rontotta meg, mert nem csak levetette a jó spártai szokásokat, hanem teljesen perzsa életmódot vitt. Szervezete különben is romlott volt, ideg szervezetét maga roncsolta meg.

A spártai kormányzó Bizánczban úgy élt, mint valamelyik ázsiai király; méd ruhákban járt, (a perzsa előkelők teljesen átvették a médektől az öltözködést) királyi háztartást vitt, kíséretében perzsák, médek és egyiptomiak is voltak. Pazar, dőzsölő lakomákat rendezett, melyen mindenben a perzsa szokásoknak hódolt.

Személye elé jutni, vele beszélni, ép oly nehéz volt, mint akár a perzsa király elé járulni; királyi tekintélyt gögös beszéddel, feleletekkel akart szerezni, tetteiben pedig, ahol csak lehetett, kegyetlen volt.

Spártába egyáltalában nem volt szándékában visszatérni. Kolonében ütötte fel állandó tartózkodásának tanyáját és ott szötte tovább azokat a terveket, melyekkel hazáját az ellenség kezébe akarta juttatni, de a mely tervek végre is őt magát döntötték romlásba.

Többször hazahívták őt az éforok, de semmit sem hederített hívásukra és nem ment haza.

A spártaiak azonban igen jól értesültek mindenről, amit Pauzaniász tőlük távol tett és mikor üzelmeit már nagyon veszedelmesnek tartották,

akkor az éforok titkos levelet küldtek neki, melyben határozottan kijelentették: „Ha nem tér haladéktalanul haza, akkor kimondják fejére a halált!”

Ez mégis hatott.

Pauzániász haza indult; az a reménye volt, hogy pénzzel és befolyással majd elhárít magáról minden veszedelmet, hanem amikor megérkezett, az éforok minden teketória nélkül azonnal elfogatták és fogságba vetették.

A fogságból Pauzániász hamar kiszabadult, akkor még elég hatalma volt, de a gyanút, amely terhelte, azt nem tudta többé eloszlatni.

A közvélemény általánosan az volt: hogy Pauzániász szövetkezett Xerxeszel, de semmi bizonyíték nem volt ellene. Majd más váddal is illették, hogy a helótákat akarta fellázítani, de ezt sem tudták rábizonyítani és Pauzániász oly dicsőségnek volt részese, hogy pusztá gyanúra nem merték elítélni.

Végre ő maga adta üzelmei ellen a legerősebb bizonyítékot. Még Thesszáliából hozott magával fiatal szolgát aki iránt különös vonzalommal viseltetett; a fiúban teljesen megbízott, mert az volt legmeghittebb bizalmasa. Történt, hogy ennek a fiúnak levelet adott át, melyet a fiúnak Ártábázuszhoz kellett elvennie.

A szolga ezt a megbízást igen gyanúsán fogadta; a fiú jól tudta, hogy Pauzániász már sok szolgáját küldte el így levéllel, de azok a szolgák soha sem tértek többé vissza, közülök egyetlen egy sem hozott vissza választ, még mind eltűnt.

A fiú szive gyanút fogott és feltörte a levelet, hogy megnézzze, nincs-e abban ő róla is valami szó.

A fiú jól gyanított; a levélben Pauzániász arra kéri Ártábázuszt, hogy a levél átadóját ölesse meg. A levélben több vonatkozás volt olyan megállapodásra, amely Xerxesz és Pauzániász közt jött létre.

A fiú ezt a levelet nem vitte Ártábázuszhoz, hanem, hogy megmentsse az életét, átadta az éforoknak.

Az éforok még ezt a levelet sem találták elég bizonyítéknak, hogy annak alapján bizonyosan elítélhessék; a levél vádja alól Pauzániász még mindég kibújhatott volna, ellenségei törvetésének mondhatta volna, tehát kétségbe vonhatatlan bizonyítékokat akartak szerezni, amire a fiút igen alkalmasnak tartották.

Ténárumban — a mai Matapán — szentély állott, melybe a bűnösök menekültek és ahol nem volt szabad őket bántani, ahonnan nem volt szabad őket kihozni.

Abba a szentélybe küldtek a thesszáliai fiút, ahol az leült az oltárra; melynek közelében az éforok üreget ásattak a földbe, ahol minden szót melyet a szentély és az oltár előtt beszéltére meglehetett hallani.

A véletlenség színezetével hírül adták Pauzániásznak, hogy szolgálja a tenárumi szentélyben van; erre a hírre Pauzániász megdöbönt és azonnal

a szentélyhez sietett és látta, hogy a fiú az oltárnál könyörög. Pauzaniász azonnal kérdőre vonta a fiút, hogy miért jött oda a szentélybe, mért nem vitte el a levelet.

A fiú válaszolta, hogy nem akar úgy járnival, mint a többi levélvivő, akit Ártábazusznál megöltek.

Pauzaniász, mikor látta, hogy a fiú mindent tud, könyörgésre fogta a dolgot és kérte a fiút, hogy ne legyen árulója, ne szóljon a dologról senkinek, annyit hála fejében me érdemel tőle. Azután tovább is kérte, hogy felejtse el a dolgot és segítse őt ki a bajtól, rendkívül nagy jutalomban fogja részesíteni.

Az éforok meghallották Pauzaniász minden szavát, de nem akarták ott a szentélynél, hanem a városban elfogni; vissza is siettek a városba, a hova nem sokára Pauzaniász is visszaindult, mikor már abban reménykedett, hogy a fiút megnyugtatta és megnyerte.

Mikor Pauzaniász a város felé közeledett, az úton szembe jöttek vele az éforok; amint azokat közeledni látta, észre vette, hogy az egyik éfor visszamaradozik és int neki. Hirtelen gyanú támadt benne, megfordult és futásban keresett menekülést, az éforok üldözőbe vették, de Pauzaniász pár lépéssel előbb elérte Athéné szentélyét, amelyben menekülést keresett.

Az éforok a szentélyből nem hozhatták ki, de azt sem engedték, hogy abból kionshasson, öröket állítottak a bejárat elé, azután kiadták a parancsot, hogy a bejáratot falazzák be.

Pauzaniász bűnének, a történeteknek azonnal hire ment; hogy mily nagy volt iránta a megvetés, azt a hagyomány így jellemzi: „Élt még Pauzaniász anyja; mikor meghallotta fia vétkét, leküzdötte öregsége gyöngeségét, törődöttségét és ő vitte a szentélyhez a bejárat befalazásához az első követ.

A szentély tetejét lebontották, hogy Pauzaniász így hamarabb meghaljon. Pár nap múlva félholtan vitték ki a spártaiak hires hadvezérét a szentélyből és mikor a szentély közelében letették a földre, azonnal meg is halt. Ez négyszázhatvanhétben történi K. e

Sokan azt akarták, hogy a hazaárulók helyén temessék el, de többen voltak, akik ezt ellenezték és így nem messzire attól a helytől, ahol meghalt, temetiék el. Megkérdezték azután a delfoi jósdát is, hogy hol temessék el Pauzaniászt, amire azt a választ kapták: ott ahol meghalt. Arra újra felásták sírját és áttették koporsóját az új sírba.

Pauzaniász vétké még azokra is kihatott, akik vele érintkeztek és akiknek mások ártani akartak. így történt az athéni férfiúval Themisztoklesszel, akire a spártaiak igen megharagudtak, ellenségüknek tekintették és megrontani igyekeztek.

Themisztoklesz a hazájáért igazán lelkesülő, egyéni nagyravágását a

hazáért létesített nagy alkotásokban kielégítő férfiú volt, akit azonban hazája soha sem méltatott teljesen, aki a világraszóló szalámiszi győzelem után már veszített honfitársai népszerűségében; sokan különcznek tartották, sokan meg nem értettek, sokan féltékenyen tekintettek reá és főleg attól tartottak, hogy pártja segítségével valamikor Athén kényura lesz. Mikor pedig a szalámiszi diadal után Spártában annyira ünnepezték, Athénben gyanússá vált és már, mint tudjuk, a legközelebbi választáskor sem a szárazon, sem a vizen hadvezérletet nem bíztak reá.

Themisztoklesz azután is híven szolgálta hazáját; az ő furfangja nyert időt az athéniak számára, hogy a perzsa háborúk után a városfalakat felépíthessék és Athén érdeke volt az is, ami miatt a spártaiak ellenségei lettek.

Az amfiktionok gyűlésében a spártaiak azt ajánlották, hogy az amfiktionok gyűléseiből zárják ki mindazokat az államokat, melyek a perzsák ellen nem fogtak fegyvert.

Themisztoklesz attól tartott, ha a spártaiak ezt az ajánlatukat keresztülviszik és azzal a thesszáliaiakat, a thébaiakat stb. kizárják a gyűlésből, akkor olyan nagy többségben lesznek, hogy mindent keresztülvihetnek, amit akarnak.

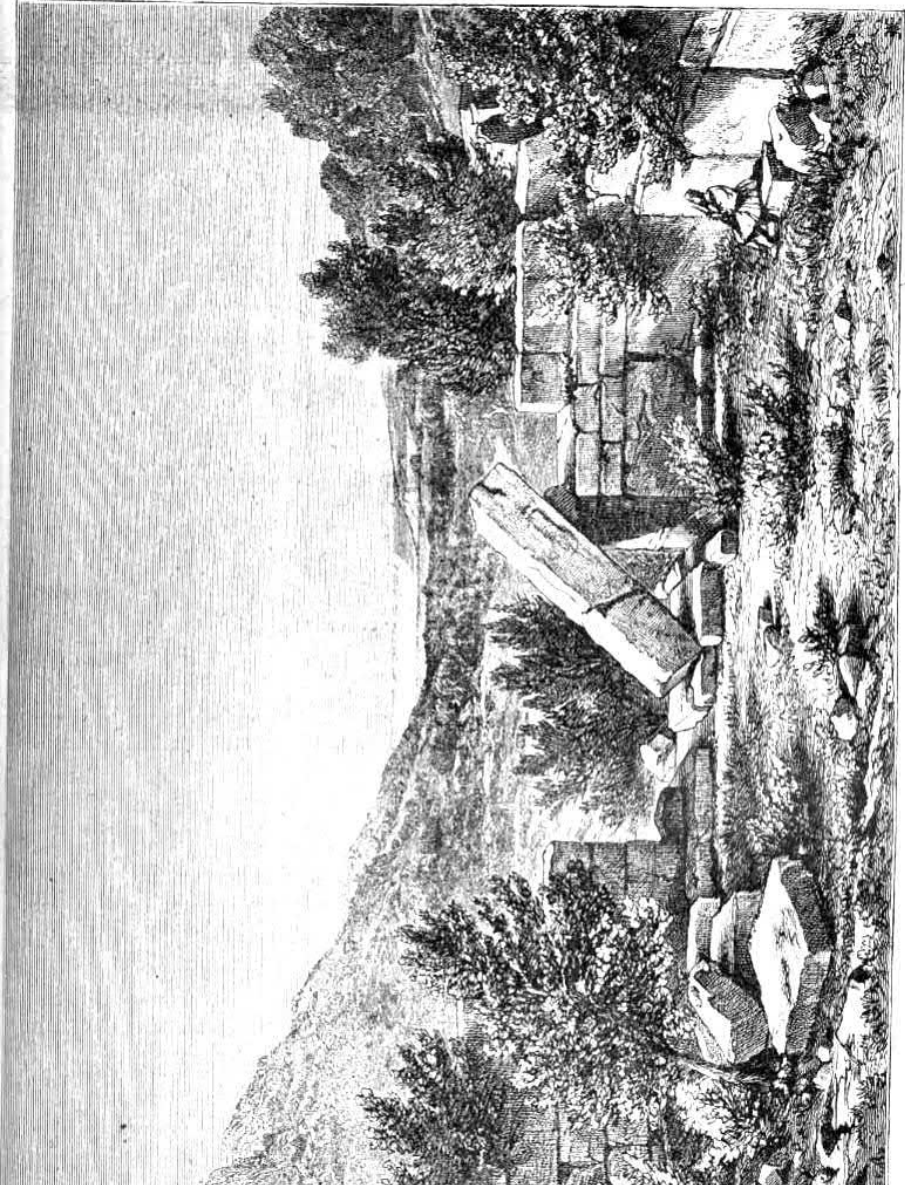
Az előrelátó államférfiú pártját fogta tehát a meghódolt államoknak és végül azzal érvelt, hogy a perzsák ellen csak harminczegy állam vett részt és azok közül a legtöbb igen kicsiny jelentéktelen állam, ha már most kizárják a többi államot, akkor a jövőben egész Görögföld sorsa a két-három hatalmasabb állam kényétől függene.

A spártaiak azonban jól értették, hogy Themisztoklesz nem az egész görög föld érdekét védte, hanem Athénét a spártaiak ellen, akik bizonyosan magukhoz ragadták volna a gyűléseken a hatalmat. Ezért gyűlölet ébredt a spártaiak szívében és azontúl mindent elkövettek, hogy Athénben Themisztoklesznek ártsanak. Legelső fondorkodásuk az volt, hogy Kimont, Miltiadesz fiát minden összeköttetésük és befolyásuk segítségével emelték, előbbre segítették, hogy az ő emelkedése Themisztokleszt szorítsa hátra.

Az athéniaknál különösen azzal vádolták, hogy megvesztegette magát, sok ellenség számára kieszközölte jó pénzért a haza bocsáttatását, megsarolt mindenkit, akit csak lehetett. Az irigy honfitársak szívesen adtak hitelt a mindenféle rágalomnak, úgy hogy Themisztoklesz ép azért, hogy védekezze, minden alkalmat megragadott, hogy a polgárságot emlékeztesse az ő érdemeire; történt, hogy valaki ezért megnehezelt reá és megjegyzést is tett, amire Themisztoklesz ezt kérdezte:

— Hát ti megúnjátok-e egy és ugyanattól az embertől a jótéteményeket többször is elfogadni.

Themisztoklesz nagyra tartotta a maga érdemeit, mint ahogy nagyok is voltak, de saját nagyságának tudata, aminek többször kifejezést adott, boszantotta polgártársait.

Messéne romjai.

Ilyen boszantó dolog volt az Athéné Arisztobule szentélye. Arisztobule jelenlése: „a legjobb tanácsadó.“

Themisztoklesz ugyanis, mindjárt a lakása mellett szentélyt építtetett Athénének és elnevezte azt Athéné Arisztobulé-nak. Ebben a honfítársai ismét célzást látlak és azt mondták, Themisztoklesz hivalkodni akar, mintha a szentélylyel azt akarná mondani, hogy ő adta a legjobb tanácsot.

Minél több ellensége támadt Themisztoklesznek, ő annál buzgóbban törődött a közügyekkel és annál erősebben fűzte az összekötetéseinek szálait erősebbre, annál jobban ápolta befolyását mindenütt.

Az athéniak végre is mesterségesen szított aggodalmaktól eltöltött érzéssel cserépszavazatot kértek Themisztoklesz ellen, a szavazás eredménye pedig száműzés volt.

A száműző cserépszavazás után Themisztoklesz elhagyta Attikát és Argoszba ment lakni; ott általános tiszteletben állott. Az argosziak nagyon méltányolták Themisztoklesz kiváló tehetségét és érdemeit, melylyel az egész görög földnek használt.

A spártaikat azonban ez a népszerűség is nagyon bántotta és tovább áskálódtak ellene, amire kitűnő alkalmat találtak Pauzaniász bűnösségének bizonyosodásakor. A spártaiak vádolták és vádoltatták Themisztokleszt, hogy része van Pauzaniász hazaáruló üzelmeiben.

Themisztoklesz és Pauzaniász, még a perzsa háborúból bizalmas barátok voltak, de azért Pauzaniász soha sem árulta el Themisztoklesz előtt titkos terveit, mert nagyon is jól ismerte barátját, tudta, hogy az oly rendíthetetlenül szereti hazáját, hogy minden esetre ellene fordulna, talán ő maga jelentené fel

Megtörtént azonban Themisztoklesz száműzése, melyben Themisztoklesznek néha, nagyon fájdalmas perczei voltak. Őt, aki egész leikével azon a vágyon csüngött, hogy hazájának hasznára legyen, tehetetlenségre kárhoztatták, száműzték Ez néha teljesen leverte, elkeserítette.

Észre vette ezt Pauzaniász és abban reménykedett, hogy az elégedetlen, elkeseredett Themisztoklesz hajlandó lesz a boszúra és készségesen fog czinkostársul szegődni hozzá.

Pauzaniász megmutatta Themisztoklesznek azt a levelet, amelyet Xerxesz irt Pauzaniásznak, ugyanakkor az áruló spártai kormányzó izgató szavakkal ingerelte Themisztokleszt igazságtalan és hálátlan nemzete ellen.

Themisztoklesz azonban habozás nélkül elutasította Pauzaniász ajánlatát és kijelentette, hogy azt soha el nem fogadná, hanem azért nem árulta el Pauzaniászt, mert azt hitte, hogy Pauzaniász úgy sem gondol komolyan a gonosz tervre.

Pauzaniász halála után a spártaik leveleket találtak, mely Themisztoklesznek és Pauzaniásznak a barátságát mutatta.

A spártaiak azonnal súlyos vádlóul jelentkeztek és Themisztokleszt

mint Pauzaniász bűntársát hazaárulásban való bűnrészességgel vádolták. Themisztokész ellenségei, akiket a spártaiak még külön biztattak is, bevádolták Themisztokészt a törvényszéknél. A nemtelen vád ellen Themisztokész távollétében csakis írásban védekezhetett. Hogy a vádat megdöntse, hivatkozott jellemére és azt mondta: minthogy az uralomvágy, valamint a másnak való engedelmes szolgálás egész jellemével, egyéniségével homlokegyenest ellenkezik, hát nem lehet róla eltételezni, hogy ő szövetkezzék a barbár ellenséggel Görögország ellen.

Az írott védekezésnél hatásosabb volt Themisztokész ellenségeinek előszóval előadott vádja, mely a népet rábírta, hogy Themisztokész elfogatását és a törvényszék elé állíttatását szavazza meg.

Az elfogatással megbízott emberek el is indultak, de Themisztokész barátai még ideje korán értesítették. Themisztokész jól ismerte népét, tudta, ha ellenségei már annyira diadalmaskodhattak, hogy elfogaiását keresztül vihették, akkor ő hiába fogja ártatlanságát bizonyítani, az ítéletet nem fogja elkerülhetni. Nem várta be a megbízottak megérkezését, hanem idejében elmenekült Argosztól Korkirába.

Korkira hálával tartozott iránta, mert mikor Korinthosz és Korkira közt Leukász gyarmata miatta viszály támadt, Themisztokész volt a béke-bíró és mind két fél meglegedésére egyeztetette ki az ellenfeleket.

A korkiriaiak szívesen fogadták megérkezésekor, de Themisztokész hamar észrevette, hogy a korkirai előkelők aggódnak, hogy miatta majd Athén és Spárta haragját vonják magukra, sőt háborút is indítanak ellenük; a menekülő athéni államférfiu tehát tovább ment Epiruszba.

Themisztokész a molosszok királyához, Admetuszhoz menekült, pedig Admetusz király régóta haragudott reá. Admetusz még régebben valami kéréssel fordult Athénhez, a kérését azonban épen Themisztokész utasította el, akire azért Admetusz nagyon haragudott és szavaiból Themisztokész megérthette, hogy a legelső kínálkozó alkalommal boszút fog azért az elutasításért állani.

Themisztokész azonban a honfitársai ellenséges, érzületét veszedelmesebbnek tartotta, mint Admetosz király haragját, amelyet a molosszok szokása szerint való legszentebb könyörgéssel háritott el magáról. Mikor a hazába ért ölébe kapta Admetosz király kis fiát, azzal együtt felült a házi tűzhelyre és úgy kért oltalmat.

Ez az oltalomkérés a molosszoknál oly szent volt, hogy az ellenében még a legnagyobb ellenségtől sem volt szabad megvonni a menedéknújtást.

Akkor két mende-monda kétféleképen mondta el Themisztokész menedék kérésének esetét.

Az első azt beszélte, hogy Admetosz király felesége Ftia könyörült meg Themisztokészen és hogy férje meg ne tagadhassa a menedéket, ő mondta

az athéni férfiúnak mit tegyen. A másik monda pedig úgy adta elő a történetet, hogy Admetosz szívesen segítette Themisztokleszt, de hogy az athéniak ellen védelmezhesse magát, maga mondta Themisztoklesznek, hogyan kérjen menedéket, mert így hivatkozhatik sérthetetlen szent szokásukra és nem kényszeríthetik, hogy kiadja őt.

Admetosz királytól a szárazföldön át Themisztoklesz elment az Egei tenger partjára és Pieria Makedón tartomány Pidua nevű városában hajóra szállott. A hajósok közül sfenki sem tudta, hogy ő Themisztoklesz. Az utón azonban erős vihar fogta el a hajót és az athéniak által megszállott Naxosz szigetéhez hajtott.

Themisztoklesz tartott tőle, ha a hajó Naxoszban kiköt és talán hosszabban is időz, őt felismerik és elfogják. Félreszólitotta a hajóskapitányokat és felfedezte előttük kiletét és kérte őket, hogy ne kössenek ki Naxosz szigetén, hanem hajózzanak tovább.

A kapitányok némelyike ellenezte Themisztoklesz kérését és követelte, hogy Naxoszban kikössenek. Themisztoklesz erre azt mondta, hogy ő pedig azt fogja állítani, hogy a hajósok tudták, hogy ő kicsoda, de gazdag jutalom fejében vették fel.

Ez a fenyegetés hatott azoknál, akik ellenezték a tovább hajózást és a hajó csakugyan nem kötött ki Naxoszban, hanem folytatta útját Kis-Ázsia felé.

Themisztokleszt Kis-Ázsiában már várták vagyonának megmentett részével; barátai minden ingó és ingatlan vagyonát, amire az állam még reá nem tette a kezét, értékesítették és az így összegyűlt pénzt eljuttatták Kis-Ázsiába.

Kimében szállott partra Themisztoklesz, de ott értesült, hogy a partvidéken több ember leselkedik reá, aki el akarja fogni, mert a perzsa király kétszáz talentumot tűzött ki a fejére.

Themisztoklesz azonnal elhagyta Kimét és Égé felé vette útját. Égé, eól város volt, ahol őt senki sem ismerte csak Nikogénesz, a házigazdája és barátja, aki az eólok közt a leggazdagabb ember volt s a perzsa előkelőkkel jó ismeretségben, sőt barátságban élt. Themisztoklesz Ott Nikogénesznél tartózkodott kis ideig, ahonnan házigazdája női utazó kocsiban küldte tovább.

A perzsáknál szokás volt, hogy feleségeiket, háremhölgyeiket senkinek nem volt szabad meglátnia és ezért amikor perzsa férfi felesége vagy háremhölgye utazott, teljesen elzárt kocsiban tette meg az utat.

Ilyen kocsiban küldte el Nikogénesz Themisztokleszt és meghagyta a kocsi kísézőinek, ha valaki kérdezné ki utazik a kocsiban, feleljék, hogy jón asszonyt visznek egyik előkelő perzsa úrhoz.

Így érkezett meg Themisztoklesz Szuzába, ahol akkor már nem Xerxesz, hanem fia Artaxerxesz uralkodott.

Themisztoklesz elintézte már magában sorsát. Ő, aki minden erejéve a perzsák ellen szolgálta hazáját, aki a perzsák elleni védekezésben és küzdelemben töltötte el egész életét, hazája üldözése folytán oda jutott, ahova nem hitte volna, hogy jutni fog, a perzsa királyhoz, mert annak udvara volt az egyetlen hely, ahol az athéni ellenségei ellen biztonságban volt.

Százában Themisztoklesz előbb Ártábanuszt, a testőrség főnökét kereste fel és elmondta, hogy ő görög ember, aki igen fontos, a perzsa királyt érdeklő dolgokat akar a királynak elmondani.

Ártábanosz, Themisztoklesz szavára így felelt:

— A népek szokásai és erkölcei igen különbözők, egyik népnél ez, a másik népnél az a szokás dicséretes, de minden népnél üdvös, ha betartják annak szokásait. Rólatok görögökről azt mondják, hogy a szabadságot és egyenlőséget mindennél a világon többre becsülik; minálunk pedig a sok szép törvény közt a legelső az, hogy a királyt mindenek felett tisztelni és mint a mindenható istenség földi képét imádni kell. Ha tehát hajlandó vagy szokásainkhoz alkalmazkodni és király előtt térdre borulni, úgy eljuthatsz a király színe elé és beszélgethetsz vele, ha azonban más nézetet vagy, hogy ha ezt meg nem teheted, akkor csak közvetítő által juttathatod a király tudomására azt, amit neki elmondani akarsz.

— Azért jöttem — felelte Themisztoklesz — hogy a király hatalmát és dicsőségét növeljem; tehát nem csak magam vagyok hajlandó a ti szokásaitokat követni, hanem azt akarom, hogy általam még többen legyenek azok, kik a király előtt leborulnak.

— Ki vagy? — kérdezte Artabánosz — mi a neved, kinek a megérkezését jelentsem a királynak; szavaid azt sejtetik, hogy nem vagy közönséges, jelentéktelen ember.

— Nevemet, Artabánosz, nem szabad senkinek sem előbb megtudnia, mint amikor én azt a királynak megmondtam.

Artabánosz, Artaxerxesz elé vezette Themisztokleszt, aki a király előtt, az eléje szabott hódolatot annak rendje szerint bemutatta. Mikor azután felállott, szótlanul tekintett a királyra, aki tolmácsával megkérdezte Themisztoklesztől, hogy kicsoda?

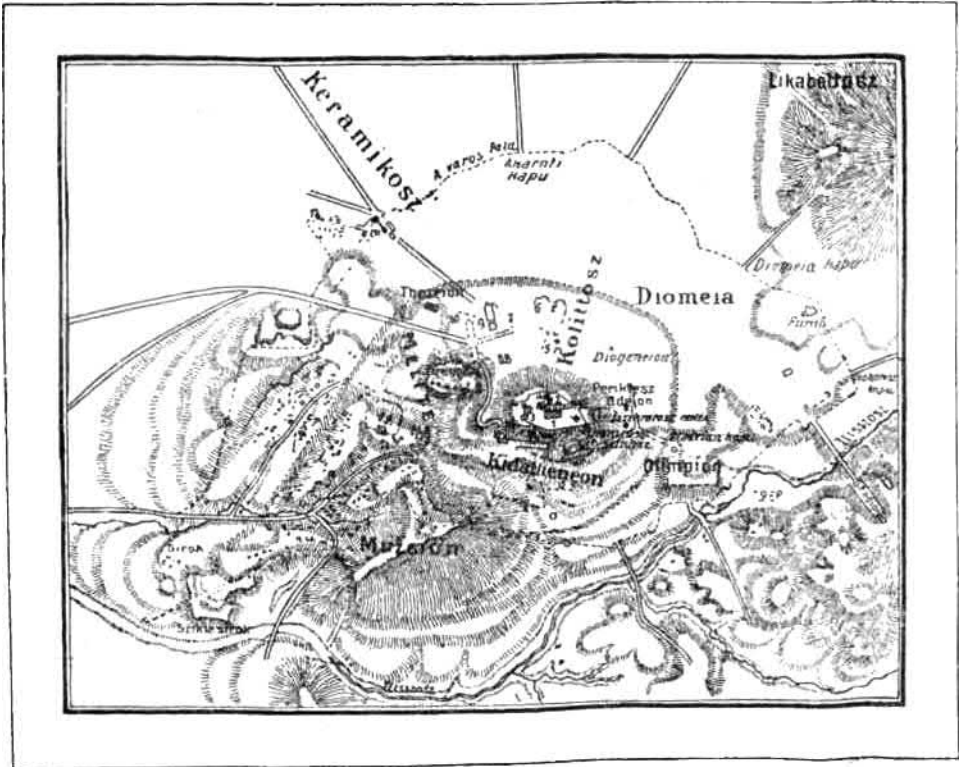
' — Nagy király! — kezdte Themisztoklesz a beszédjét, én az athéni Themisztoklesz vagyok, a görögök elől futó menekült. Senki sem ártott a perzsáknak többet mint én, de még annál is többet használtam nekik. Én védtem meg a hazámat Szálámisznál, de mihelyt Görögországot megmentettem, és a mi biztonságunk megengedte, magam voltam az, aki fel-séges atyádat értesíttem, hogy elakarják rontani a helleszpontuszi hidat, hogy visszavonulását elakarják vágni. Az én értesitésem siettette útját és mentette meg nagy veszedelemtől. Én most sorsomra bíztam magamat és azzal jöttem színed elé, hogy a megbékült és kegyelmes királytól jótéte-

ményt fogadjak el, vagy annak haragját, alázatos könyörgéssel megszelídítem és pártfogását kérem, ha kegyesen teljesíted kérésemet, meg fogsz róla győződni, hogy Themisztoklesz ép oly hűséges híved lesz, mint amily erős ellenfele volt atyádnak, csak egyetlen kegyet kérek előre is, hogy azokat a dolgokat, melyeket veled közölni akarok, melyekről veled beszélni óhajtok, egy esztendő leforgása után mondhassam el és csak az egy év leforgása után bocsáss ismét színed elé.

Artaxerxesnek nagyon megtetszett Themisztoklesz tartása, hangja, beszédmodora és szavainak értelme. Nem válaszolt neki, de övéinek szolt, hogy Themisztoklesz megérkezését különösen szerencsének tartja. Bár Arimán az ellenségeit mindig arra bírná, hogy azok a legkiválóbb embereiket üznék el maguktól.

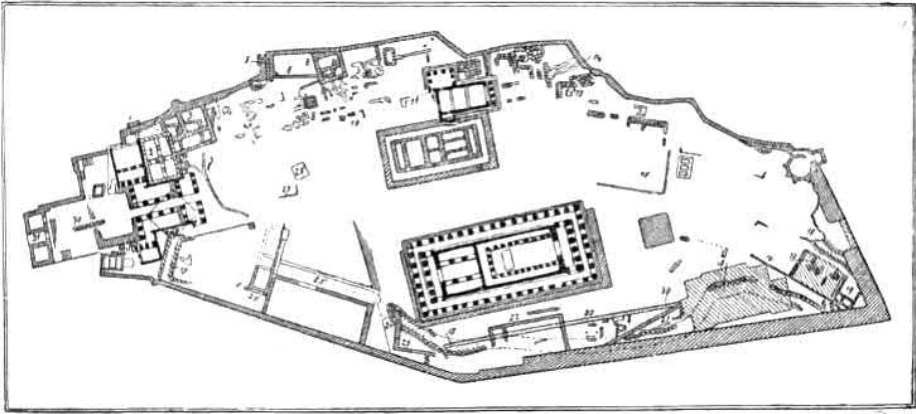
A király hálaáldozatot mutatott be az isteneknek és lakomát rendezett, álmában pedig felkiáltott: Enyém az athéni Themisztoklesz!

Másnap a király maga elé hivatta összes tanácsosait, majd színe elé vezettette Themisztokleszt, aki azonban ekkor már nem sok reménységgel

Athén alaprajza. A perzsa háborúk utáni időkben.

1. Parthenon. 2. Erechteion. 3. Propileak
4. Thrazilosz emléke 5. A szelek tornya. 6. Hadrem Szoa.
7. Athene Arkegetisz kapusarka. 8. Valeriusz kapuk. 9. Attalusz király szobája 11. Pnyx. 12. A sírok útja. 13. Aszklepi n.
14. Niké temploma. 15. Athena Promakosz.

Az Akropolisz a perzsa háborúk utáni időkben.

nézett kihallgatása elé, mert értesült, hogy az udvaroncok közül, sokan mihelyt nevét meghallották, rossz szemmel nézték, sőt szidták. Mikor azonban a király elé lépett, előtte leborult, az kegyesen szólott hozzá, azt mondta neki, hogy ő a király adója kétszáz talentummal, amit a fejére kitűzött, minthogy azonban ő maga hozta el, őt illeti meg; azután biztató, bátorító beszédet intézett hozzá, sok szép ígérettel kecsegtette s végül felszólította, hogy mondja el mondani valóját Görögországról saját jó szánatából.

Themisztoklesz erre azt felelte, hogy az ember beszédje, a szép mintás szőnyeghez hasonlít; ha az ember kigöngyöli, akkor eléje tárulnak a szép minták, míg ha összecsavartan fekszik, nem látunk belőle semmit; neki időre van szüksége, hogy a beszédjét, a mondanivalóját szépen kifejh'esse.

Artaxerxesnek tetszett a hasonlat és beleegyezett, hogy Themisztoklesz egy egész év leforgása után mondhassa el, amit vele közölni akar.

Themisztoklesz attól a naptól kezdődőleg szorgalmasan tanulta a perzsa nyelvet és mikor már folyékonyan tudott beszélni, a király gyakran társalgóit vele négyszem közt.

A perzsák azt hitték, hogy ilyenkor kizárólag görög dolgokról beszél a király, de mert akkortájt a királyi udvari méltóságok közt sok változás történt, különösen a király tanácsosainak sorában, az előkelők közt az a gyanú támadt, hogy a Themisztoklesz elég vakmerő és a királylyal perzsa dolgokról és urakról is beszél.

Irigység is támadt ellene, mert idegen létére a legnagyobb kegyekben volt része: jelen lehetett a királyi mulatozásain, részt vehetett a király vadászatain, láthatta a király anyját, sőt szabad bejárata volt az anyakirálynéhoz.

Themisztoklesz oly magasan állott Artaxerxes kegyeiben, hogy ha

valakiért, aki ellen a király haragra gerjedt, könyörgött, a király megbocsátott az illetőnek.

Az a nagy kegy, melyben Themisztoklesznek része volt, később közmondásossá vált a perzsáknál; mikor a későbbi időkben más királyok alatt, valamelyik görögöt megakartak a perzsák nyerni, azt üzentették neki, hogy még nagyobb kegyekben fog részesülni, mint Themisztoklesz.

Artaxerxesz három várost ajándékozott Themisztoklesznek: Magnéziát, Lampzákuszt és Miuszt, hogy azok lássák el Themisztokleszt mindennel, amire neki és házának szüksége van.

Történt, hogy Themisztoklesznek a görög ügyekben Szárdeszbe kellett utaznia, hogy onnan a tengerparti államokat keresse fel.

Epixesz, perzsa főúr, aki Felső-Frigiának a helytartója volt, Themisztoklesz életére tört; ezért felbérelt néhány pizidiát, akinek Themisztokleszt a Leontokefalosz (oroszlánfő) melletti éjjeli szállásán meg kellett ölnie.

A monda azt beszéli, hogy Themisztoklesznek délutáni álmában megjelent az istenek anyja és óvta Themisztokleszt az oroszlánfőtől, nehogy az oroszlán körmei közé essék.

Themisztoklesz megfogadta az intelmet, más úton megkerülte a várost és kint a szabadban hált. Útközben egyik teherhordó állat a vízbe zuhant és a sátor szőnyegek vizesek lettek, kifeszítették tehát azokat, hogy megszáradjanak. Éjjel jöttek a felbérelt pizidiaiak és a sötétben a szőnyeget nézték a sátonak, oda tartottak, de a szőnyegre vigyázó őrség észrevette és elfogta őket.

Szárdeszben azonban kicsibe múlt, hogy Themisztoklesz eljátszotta volna Artaxerxesz kegyét.

Szárdeszben elment az istenek anyjának templomába, ahol viszont látta azt az áldozati szobrot, melyet egykor még ő készíttetett Athénben; mikor azt a szobrot meglátta, igen fájt m ki, hogy az a szobor a barbárok fogóságában van, vagy talán az athénieknek azt akarta mutatni, mily nagy az ő hatalma a perzsáknál, arra kérte a szárdeszi kormányzót, engedje meg neki, hogy a szobrot Athénbe visszakülldhesse.

A lidiai satrapa azonban roppantál felháborodott erre és azzal fenyegetőzött, hogy tudomására hozza Themisztoklesz kérését a perzsa királynak, hadd lássa az, milyen érzelmű az ő kegyeltje.

Themisztoklesz megijedt és mert sehogy sem tudta a satrapa haragját lecsendesíteni, hát a háremében keresett segítséget, gazdag ajándékkal megvesztegette a háremhölgyeket, hogy vegyék rá a satrapát arra, hogy szándékától elálljon.

Ez az ötlet segített Themisztoklesz helyzetén, mert a satrapa hölgyei csakugyan megbékítették a kormányzót.

Themisztoklesz azonban okult, látta, hogy a perzsák mily hamar kapnak az alkalmon, hogy ellene valamit tegyenek.

Themisztoklesz állandóan Magnéziában élt, ahol átvette a városainak az adóját és ahol fejedelmi jólétben folytak napjai. Artaxerxesnek sok dolga akadt birodalmának ázsiai részeiben és így a görög kérdés nem került napirendre.

Mikor azonban az athéniak segítségével Egyiptom elszakadt Perzsiától, az athéni hajóhad Kiproszig, Kilikiáig hatolt és az athéniak tengeri hatalma egyre félelmesebb lett, a Szuzába érkezett hírek eszébe jutottak Artaxerxesnek, hogy a görög kérdést, mely a Perzsa-birodalomra igen fontos, meg kell oldania, a görög hatalom terjeszkedésének gátot kell vetnie. Követett küldött Magnéziába és felszólította Themisztokleszt, hogy a görög ügyben váltsa be ígéreteit.

Themisztoklesznek azonban sohasem volt komolyan szándékában hazáját a perzsa király kezére játszani, szívében rég elmúlt a harag, amely ellenségei miatt lelkében egész Athén ellen háborgott. Az ő szívében nem volt egyetlen szemer sem abból a jellemtelenségből, mely képessé tette volna, hogy hazája, annak akkor dicsőséges vezére Kimon ellen sereget vezessen, barátait felszólítsa arra, hogy hazaáruló terveket támogassanak.

Themisztoklesz az esztendőnyi haladékat is azért kérte, mert remélte, hogy azalatt a görög kérdés háttérbe szorul, mint ahogy történt is, minthogy az athéniak támadása azonban a már-már elaludt ügyet újra életre keltette. Themisztoklesznek be kellett volna vallania ígéreteit és a hatalmas perzsa király bőséges kegyeit hazaárulással meghálálnia.

Arra nem volt képes. Válasz helyett áldozatokat mutatott be az isteneknek, utána elbúcsúzott kedveseitől és leszámolt az élettel. Hogy a kínos helyzetből meneküljön, méregpoharat ivott, megölte magát — a halott nem tartozott többé semmivel, nem félt többé senkitől.

Mikor Artaxerxes megtudta a történeteket, még többre becüsülte és Themisztoklesz rokonai meg barátai iránt azontúl is mindig különösen kegyes volt.

Themisztoklesz utódai Magnéziában még sokáig éltek és a lakosság mindig nagy tisztelettel viseltetett irántuk.

Ez volt a vége Athén egyik legkiválóbb férfiának, aki hatvanöt éves korában is azért választotta a halált, mert tettel nem tudta megtagadni azt a hazaszerelmet, Athénért való lelkesülést, amely egész lelkét betöltötte, teljes életét vezérelte.

Az a vád érte, hogy ahol csak tehetett, pénzt szerzett. A szorongatott ellenség mindig maga is törekedett hasznot húzni, de azért a maga hasznát mindig alája rendelte az állam érdekének és vagyonos is azért akart lenni, hogy vagyonával gyarapodó hatalmát hazája szolgálatában értékesítse.

Halála esztendeje 458 K. e.

A hagyomány azt beszélte, hogy barátai titokban hazahozták hamvait

Görögországba, ahol a Pireusz kikötő egyik földnyelvén temették el és Plató így írt róla:

A sírod egykor szép helyen díszelgett.
Köszöntötték hazád hajósai,
Minden hajó ott jön-megy el előtted
S ha tengeren harc lesz, előtted fog lefolyni.

Themisztoklesz vetelytársa, aki azonban igazán nemes vetélytárs volt és csak meggyőződése meg igazságérzete szavait követte, Arisztidesz Athénben kilenc évvel Themisztoklesz előtt (467-ben K. e.) halt meg, nyugodtan, elégedetten, de teljesen szegényen, bár kiváló állami tisztségeket vitt, Deloszban a szövetséges államok hadi alapjának pénztárát is ő kezelte.

Athén tiszteletét azzal rőtta le a kiváló férfiú iránt, hogy közköltségen temette el, ez volt a legnagyobb tisztelet jele. Közköltségen házasították ki két leányát is.

Arisztidesz halálának esztendőjéről azt beszéli a hagyomány, hogy abban az évben a legszebb kitüntetésben részesült, melyet csak elgondolhat az ember, melynek becse az olimpiai koszorúnál is nagyobb és amely a derék férfiú utolsó esztendőjének méltó díszéül szolgált.

Az athéni színházban Eszkilosznak „Hetén Theba ellen“ című tragédiáját adták elő, amikor Arisztidesz is jelen volt.

Mikor Amfiarezs jós jelleméről szóló három sort mondták el, amely így szólt:

A férfiú, ki nemcsak látszatért igaz,
Hanem hü és igaz szívének mélyéből
Az üdvös, jó tanácsok dús áldása k é l . . .

Akkor egyszerre minden arc feléje fordul, minden szem reá tekintett és zugó tetszés töltötte be az óriási színházat, azt a három sort mindenki Arisztideszre illőnek találta.

Mialatt Themisztoklesz a perzsa király pártfogása alatt élt, addig Athénben Miltiadesz fia Kimon hódította meg az athéniak bizalmát és nagy népszerűsége tette szert.

Tudjuk, hogy Kimonnak kellett megfizetnie azt a pénzbírságot, melyre atyját Miltiadeszt ítélték. A hagyomány azt mondja, hogy Kimon nem örökölt atyjától olyan vagyont, hogy ezt az adósságot kifizethette volna és emiatt fogságba került.

Kimon az atyai részről mostoha nővérét Elpinicét akarta feleségül venni, el is jegyezte a leányt, a kibe a dús gazdag Kálliasz szerelmes volt.

Kálliasz felkereste Kimont és azt ajánlotta neki, hogy mondjon le Elpinicéről és ő kifizeti helyette atya adósságait.

Kimon elutasította az ajánlatot, de Elpinice értesült a dolgról és így szólt:

— Sohasem túrné, hogy Miltiádesz fia börtönben töltse az életét, hogy ha rajta múlik, hogy azt megakadályozza. Elpinice ekkor saját szán-tából jelentette ki Kálliasznak, ha megtartja ígéretét, ő a felesége lesz.

Kálliasz állott szavának, feleségül vette Elpinicét, kifizette Miltiádesz adósságát és Kimon szabad lett.

Kimon már korán kereste a népszerűséget és a közügy szolgálatát. Az athéni néppel mindég barátságos, sőt előzékeny volt, igen barátságos, mégis mindég volt közte és a nép között választófal. Nagy tisztelettel vi-selte tek iránta, de azért nem azzal a vak bizalommal, mint más népszerű férfiú iránt. Annak oka abban rejlett, hogy Kimon ahhoz az előkelő nemesi párthoz tartozott, mely iránt a nép nem volt bizalommal, amely párttól a nép jogait csak lassan hódította el és amely pátról tudta, hogy szívesen megragadna minden alkalmat, hogy a népuralmat Athénben megbuktassa.

Kimon azonban annyi érdemet szerzett, oly kiváló képességekkel di-csekedett, hogy amikor vezér kellett, Athén nem találhatott nála jobbat, derekabbat, megbízhatóbbat.

Kimon, Themisztoklesz nyomdokán haladt, az ő eszménye is Athén hajóhadának, tengeri erejének és hatalmának a kifejlesztése volt.

Külön fenyegető hadjáratot vitt azok ellen a kis szigetek ellen, melyek perzsa érzelmeket tápláltak. Ebben a hadjáratban útjában esett Szkiosz szigete, amelynek lakosai ellen mindenfelől panaszok érkeztek.

A szigeten lakó dolopok kalózkodással foglalkoztak és különösen a thesszaliai kereskedők sínylették meg a vakmerő, elszánt kalóznépség ga-rázdálkodását.

Kimon elfoglalta a szigetet, annak egész lakosságát rabszolgaságba ve-tette, eladta és a szigetet athéni gyarmatosító polgárság között felosztotta.

A szkioszi hódítást az athéniéknél különösen nagy ünnepélylyel ülték meg, mert még a hódításnál is becsebb kincset hozott számukra haza Kimon: Thezeusz hamvait.

Már a delfoi jósda évekkal azelőtt felszólította az athéniéket, hogy Thezeusz hamvait hozzák haza; időktől fogva fennmaradt a hagyomány, hogy Thezeusz hamvai Szkiosz szigeten porlanak, de a szkiosziak eddig konokul ellenszegültek annak, hogy szigetüket átkutassák.

A sziget elfoglalása után Kimon azonnal átkutattatta az egész szigetet. Csakugyan szerencsések voltak a keresésben nagy sírra akadtak, amelyben óriási testalkatú férficsontvázat találtak meg. A sírban érczből készült lándzsafej és kard hevert.

Az ereklyekeresők egyetlen pillanatig sem kételkedtek abban, hogy a nagy isteni hősnek a tetemeit találták meg. Kegyelettel kiemelték és nagy pompával hazaszállították Athénbe.

Ez a nagy nemzeti esemény Apzéfion árkon kormányzó esztendejében 468/69-ben K. e. történt.

Az isteni hős hamvai fölé templomot emeltek a Thezeiont, mely a rab-szolgák menhelyül szolgált, annak emlékéül, hogy Thezeusz az elnyomottak és szegények védelmezője volt.

Kimon legközelebbi feladata Naxosz szigetének megbüntetése volt. Naxosz sziget, mely szintén benne volt a hadi szövetségben, megtagadta az engedelmességet. Ez volt az első eset, hogy a szövetkezett államok és szigetek közül valamelyik engedetlen, ellenszegülő vagy parancsot megtagadó lett volna a szövetségi kormányzással, parancsnoklással szemben. Általános érdek követelte, hogy az ilyen esetet, mindjárt legelőször példásan megbüntessék.

Kimon hajóhaddal vonult Naxosz szigete ellen, és körülzárta azt.

(Ekkor történt az, hogy a Themisztokleszt vivő hajót a vihar a szigethez hajtotta és ettől a közülzáróló athéni hajóhadtól félt Themisztokleszt.)

Naxosz sokáig dacolt az ostrommal, végül azonban megkellett adnia magát. Büntetésül kizárták a szövetségből, de a szövetség meghódolt adófizetőjének tekintették és sokkal súlyosabb adókat, kötelességeket szabtak ki reá, mint aminőkkel addig tartozott.

A naxoszi ostrom után Kimon a kis-ázsiai parti államokat és városokat támadta meg, kényszerítette azokat, hogy a perzsa királytól elszakadjanak és a görög szövetségbe beáljanak.

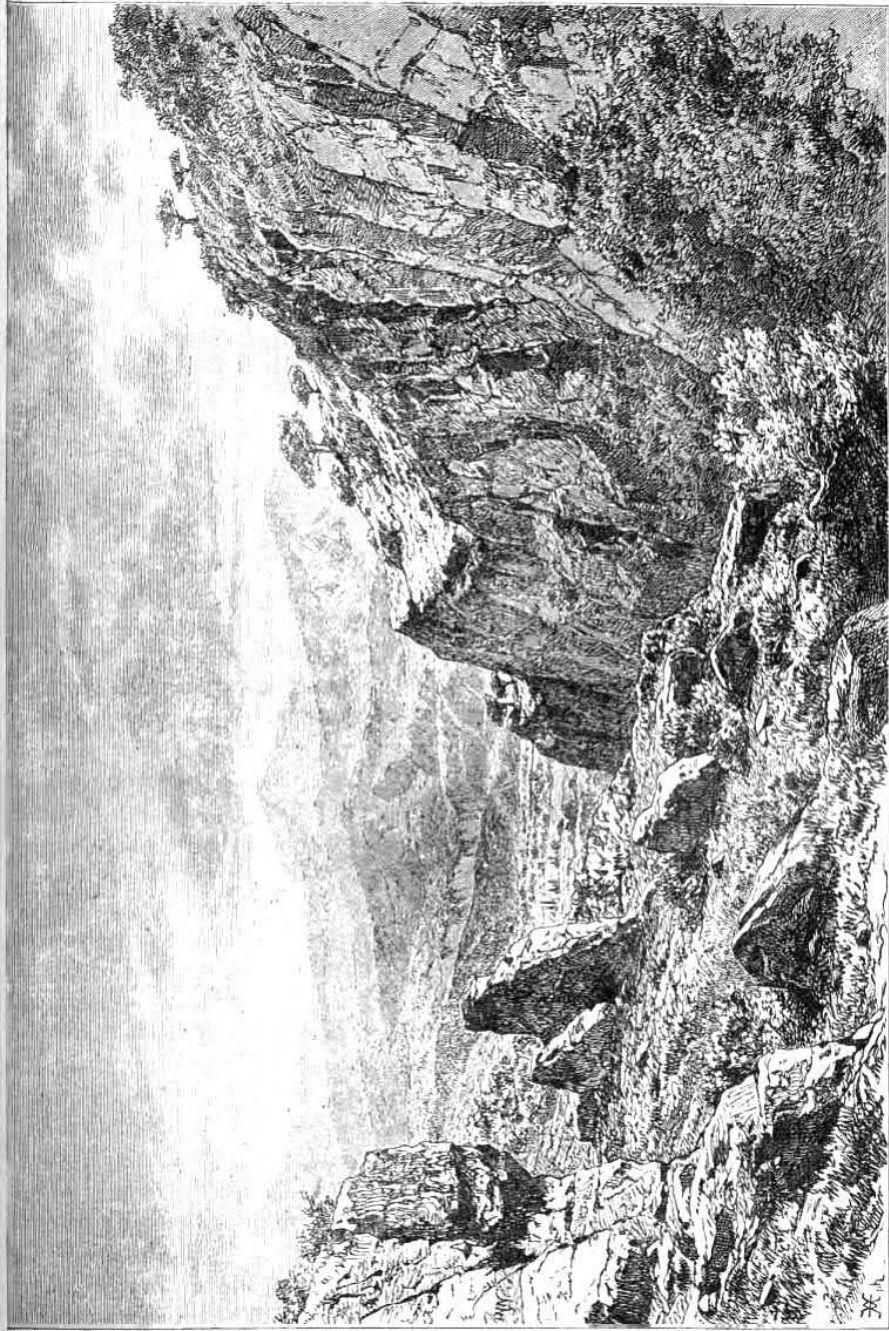
Ezek közül az apró államok közül a legtöbb azonnal vagy hamarosan meghódolt Kimonnak, de azért voltak olyanok is amelyek makacsul ellenszegültek. Ilyen volt a F á z é l i s z városa, mely kereskedelmi érdekekből nem akart a perzsa királytól elszakadni. A város csak hosszasabb ellentállás után hódolt meg, amikor tíz talentum birság ellen felvették a görög hadi szövetségbe.

Kimon hódításainak hírére elindult a perzsa-fönikiai hajóhad Kimon ellen és főczélja az lett volna, hogy megakadályozza Fázélisz elesét. Mikor a hajóhad azonban az Eurimédon folyó torkolatához ért, megtudták, hogy Fázélisz már meghódolt. Ekkor elhatározták, hogy a hajóhad addig nem veszi fel a görög hajóhaddal az ütközetet, amíg a Kiprosz szigetről segítségül hívott nyolczvan fönikiai hajó is meg nem érkezik és hozzá nem csatlakozik a hajóhadhoz.

Kimon azonban már Fázélisznél értesült arról, hogy a perzsa hajóhad erősítést kér és vár, tehát nem akarta bevárni, amíg a perzsa hajóhad azt megkapja, hanem a hajóhad ellen indult, hogy azt megtámadja és megverhesse még mielőtt a segítő hajók megérkeznek.

Mikor a görög hajóhad a perzsa hajók látóhatárán megjelent, a perzsa hajók visszavonultak az Eurimédon torkolata felé a perzsa hajók mindenáron kerülni akarták az ütközetet, amíg a nyolczvan hajónyi erősítés meg nem érkezik.

A görög had azonban utána nyomult, amiből a perzsa hajóhad vilá-

A Taitetosz hrgység.

gosan megértette, hogy a görög hajóhad okvetlenül megakar ütközni; ekkor felhagytak a visszavonulással és a görögök ellen indultak.

Az Euriméton közelében volt a tengeri csata, a fönikiaiak a közeli tengeri harcban, messze mögötte maradnak az athénieknek, akik könnyű diadalt arattak a perzsa-fönikai hajókon. A perzsa hajók a partokhoz siettek, a legénységet partra] szállították és a hajót athéniék prédájául elhagyták. Kétszáz háromsoros hajó esett az athéniék zsákmányául, melynek használható kis részét elfogták, a többit elpusztították.

A tengeri győzelem után Kimon a partra követte a perzsa sereget; a szárazföldön már sokkal erősebb volt a perzsák ellenállása, de a görög sereg végre győzedelmeskedett a perzsa had felett, bevette táborát, aho sok kincset, sok értéket zsákmányolt.

Kimon azonban a győzelem után nem sok időt vesztegetett, hanem elindult a Kiprusz szigetéről segélyül érkező nyolczvan fönikai hajó elé, melyet hamarabb akart megtámadni, mint ahogy az értesülhetne a nagy hajóhadnak a vereségéről. Azt a nyolczvan hajót, a görög hajóhad teljesen összetörte, a hajók legénységének legnagyobb része szintén elveszett.

Ennek a kettős diadálnak nagy hatása volt az összes még meg nem hódított szigetekre és kis-ázsiai városokra; mindenütt tudták, hogy e két vereség után Perzsiának sem hajóhada nincs, sem a kis-ázsiai partokhoz közel semmi számottevő hadserege, tehát egymásután csatlakoztak a görög szövetséghez. Tartaniuk nem volt mitől, a perzsa hatalom akkor a szigetekre és a parti városokra egyáltalán nem volt félelmes.

A görög szövetség azonban annál hatalmasabb lett, mert akkor már kétszáz tagból állott.

A szövetség azonban nemsokára sok bajt és viszályt, harcot is idézett elő. Mikor egyre jobban eloszlott az az aggodalom, hogy a perzsa hatalom a görögökre veszedelmes lehet, akkor a szövetkezettek közt gyakran támadt olyan, mely megakartá tagadni az adója fizetését, mert minek fizessen még egyre olyan alapra, melynek a célja már megszűnt.

Az ilyen államokat mind az büntetés érte, hogy a szövetségheő kizárták gyan, de meghódították és a szövetség alattvalójává tették.

Így azután a szövetkezet hatalmas, ismét kisebb csoportra oszlott. Végül megszüntették a szövetség pénztárát Déloszban, hanem áttették onnan Athénbe.

Ezzel az egész szövetség fővárosa, székhelye Athén lett; azontúl a szövetséges államok minden kérésükkel, panaszukkal Athénbe fordultak. Ott intéztek el mindent, ott ültek törvényt minden vétség felett és ott Ítélték valamennyi szövetséges állam esetleges vádoltatása felett.

Amíg az athéniék délen, a tengeren hatalmukat egyre terjesztették, nem mulasztották el, hogy a szárazföldi eseményeket is megfigyeljék és így igen

fontos és nagy jelentőségű dolgot észleltek. Alexandrosz, a makedoniai király, aki a perzsák és görögök közt a legpompásabban megtudott állani, a perzsáknak meghódolt, de azért a görögöknek nem lett ellenségük. Az érdeke azt követelte, hogy hajoljon meg a hatalom előtt, de szíve azért a görögökhöz vonzotta.

Mióta a perzsák Európából eltávoztak, Makedonia egyre terjeszkedett a rák földön és az athéniek jónak látták minél hamarabb útját állani a terjeszkedésnek és ebből a célból a Sztrimon folyó torkolatának vidékén az athéniek gyarmatot létesítettek, mely később virágzó város lett és a görög érdekek védővára a makedón terjeszkedés ellen.

Az athéni gyarmat azonban nemcsak arra való volt, hogy Athén őrszeme legyen a távol északi parton, hanem hogy annak a helynek a hasznát is lássa. A trák kereskedelem nagy piacot nyújtott az athéni gyarmaton át a hozzája kerülő athéni ipar és kereskedelemnek, a trák hegységek alkalmas nemes fém bányákkal bővelkedtek, melyeket az athéni gyarmatosok műveltek.

Az athéni gyarmatosítás a legjobban fájt a Tházosz szigetieknek, akik elől különösen a tengeri áruk kereskedelmét vette el, pedig az a tházosziakra igen érzékeny veszteség volt, mert ők meg minden nagyobb fáradtság nélkül ép a trák bányatermeléshez jutottak; amitől most elestek, mert az athéni gyarmat révén a bányatermékek, de különösen az arany mind Athénbe vándorolt.

A tházosziak segítségért, szövetségért az athéniek ellen Alexandrosz makedón királyhoz fordultak, aki nyíltan nem volt hajlandó fellépni, de megígérte, hogy ha a kezdeményezés a tházosziaktól indul ki, támogatni fogja vállalkozásukat.

Az athéni gyarmat oly virágzó volt, az anyavárosnak annyi hasznot hozott, hogy az athéniek elhatározták, hogy még egy másik gyarmatot is létesítenek a trák partokon, még pedig a trák „k i l e n c z - ú t”-nak nevezett vidéken.

Athénből 465-ben K. e. tízezer athéni polgár indult el és leakart telepíteni; el is foglalta Ennéa Hodoi városát és elűzte a bennszülötteket, hanem, amikor attól hét mértföldnyire északra Drabeszkoszhoz vonultak, ott a bennszülöttek megtámadták és teljesen tönkretették az egész gyarmatosító bevándorlókat.

A drabeszkoszi csapás felbátorította a tházosziakat, akik már régebben nem teljesítették a görög hadiszövetség iránti kötelességeiket és akik ellen ép akkor indult el Kimon erős hajóhaddal.

A tházosziak tengeren szállottak szembe az athéniakkal, de nemcsak nem tarthatták fel az athéni hajóhadat, hanem a tengeri csatában harminczhárom hajót is veszítettek. Tehetetlenül kellett néznünk, hogy Kimon mint szállítja Tházoszban partra seregét.

A sziget lakói a fővárosba zárkóztak, elszánt védelemre készültek és remélték, hogy a makedón király segítségükre fog jönni.

Alexandrosz azonban az athénieknek drabeszkoszi veresége után feleslegesnek tartotta a beleavatkozást és a tházosziak magukra maradnak; Alexandrosz nem törődött sorsukkal.

A szorongatott tházosziak végül Spártához fordultak segítségért. A tházosziaknak ez a gondolata igen különös volt, de annál meglepőbb volt az a hír, hogy a spártaiak segítséget ígértek, amit azonban nem küldhették el, mert nemsokára maguknak is nagy bajuk és sok dolguk akadt.

A tházosziak végre az ostrom harmadik esztendejében feladták a várost. Az athéniak feltételei nagyon súlyosak voltak. A fővárosuk falának lerontása, a trák partokon folytatott bányászatok abbahagyása és szárazföldi birtokukról való lemondás, hadisarcz-fizetés, rendes évi adó pontos beszolgáltatása voltak azok a feltételek, melyek mellett a sziget kegyelemre megadhatta magát.

Az ok, mely Spártát ígéretének beváltásában akadályozta, első sorban természeti csapás volt. 465-ben, őszfelé járt az idő, mikor rettenetes földrengés pusztította el az ősi várost; a templomok, paloták, lakóházak romokba dőltek össze és maguk alá temettek húszezer derék spáriai lakost.

Az Eurótász folyó mentén már azelőtt is sokszor volt földrengés, de oly rettenetes, országpusztító, mind akkor, még addig nem tombolt. A Taygetosz hegységben egész hegycsúcsok tűntek el és óriási hegyszakadékok támadtak, mintha az egész vidék megakart volna változni.

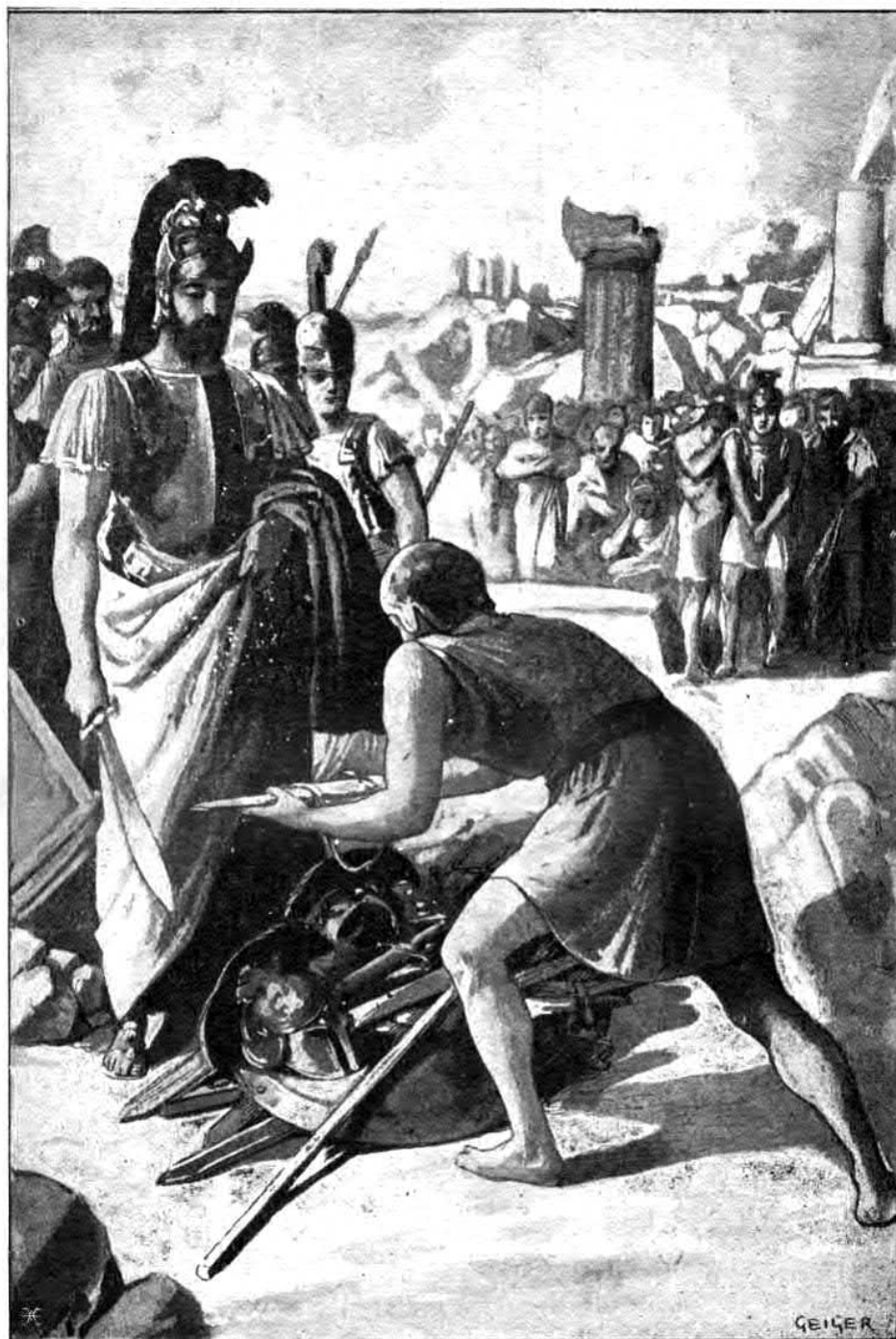
Spártában alig maradt öt-hat polgári ház épen, a többi mind elpusztult.

Ez a földrengés, mely az állami hatalmat is megbénította, egyúttal bebizonyította, hogy Pauzaniász titkos tervei, melyekkel a helótákat fellázítani akarta, mennyire veszedelmesek voltak, mert a Pauzaniás mesterkedéseinek és előkészítő munkájának, melybe nagyon sok lakedemon embert bevont, a hasznát akarták venni a helóták abban a nagy zavarban és fejtelenségben, melybe a földrengés döntötte az államot.

Országszerte mindenfelé általános volt a felkelés, Lakoniából átment a felkelés a messzéniai földre és csakhamar fegyveres helóta csapatok támadtak az egész országban és minden felől Spárta felé siettek.

A felkelők terve az volt, hogy körül fogják Spártát és a kétségbeesett lakosságtól és a tehetetlen kormánytól minden jogot megszereznek vagy elvesznek.

A fiatal spártai király azonban nem ijedt meg a bajt tetéző támadó veszedelemtől, hanem fáradhatatlan gyors intézkedéssel összegyűjtötte és összevonta Spárta minden hadseregét, fegyverbe állított mindenkit, spártait és körül lakót. Egészen kis csapatok éjjel-nappali erőltetett menetelésekben távoli vidékekről érkeztek a romokban fekvő város elé és mire a helóta sereg Spárta elé érkezett, hadrendben találta ott az összevont spártai haderőt.

A helóta vezetők lerakják a spártai király előtt a fegyvereket.

A helotákat a váratlan meglepetés zavarba hozta; a spártaiak a zavart kiaknázták, megtámadták az odaérkezett felkelőket és rövid, de heves küzdelem után szétverték a lázadó helota-sereget, amely több részre bomlott.

Volt olyan csapat, mely rendetlen futásnak eredt, volt amelyik elég jókor visszavonult és elmenekült a messzenei határ felé, a legnagyobb része a lázadó seregnek azonban követet küldött a királyhoz, kegyelmet kért, meghódolt és lerakta a fegyvert.

Spárta romjai előtt hordta a meghódoló helótasereg halomban a fegyvereket. A lázadók a király lábai elé tették le fegyverzetüket. (L. 521. o.)

Lakoniában ezzel vége volt a lázadásnak, de annál veszedelmesebben alakult az a messzenei földön, ahol az egész lakosság fellázadt és Messzene elszakadása volt az a jelszó, mely alatt minden fegyvert fogható lakos harcba szállott.

Ez ellen az általános lázadás ellen már gyenge volt azok közt a viszonyok közt a spártai államhatalom.

A messzeneiek főhadiszállása ezúttal is mint az ősidőkben Ithome hegye volt és a felkelő helotacsapatokat az emlékekben élő messzenei háborúk hősiessége lelkesítette.

Az egyre növekedő veszedelem elhárítására, a lázadás leverésére Spártának segítséget kellett kérnie.

Hova fordulhatott?

Oda, ahol a hatalom és az erő a legnagyobb volt, de ahol ép a közelmúltban Spártának igen nagy rovása volt: Athéntől kért segítséget.

Igaz, hogy a szálámiszi és pláteai fegyvertársától jogosan kérhetett segítséget, amikor igazán veszedelemben forgott, de azért mégis sokan furcsának találták, hogy Spárta, még csak rövid idő előtt segítséget ígért a thazosziaknak és most- nem röstel segítséget kérni az athéniektől.

Spárta is érezte ezt és érezte a spártai követ is, mikor a közgyűlés előtt állott és köpenyébe burkolózott; mint alázatos kérelmező sápadtan, aggódalmasan, reménykedéssel mondta el Spárta kérelmét.

Szánalmas volt az a látvány, amikor az egész ország sorsáért aggódó követ félelemmel leste a közgyűlés minden szónokának szavát; látni lehetett a követ arcán mint szorul el szive, amikor a segélyadást ellenző szónokok beszélnek.

Az athéniék ebben a kérdésben két részre oszlottak, az egyik rész, melynek vezére Kimon volt, hajlandó volt a spártaiaknak segítséget küldeni, a másik résznek a vezetője Periklész volt, aki abban az időben emelkedett gyorsan a nép kegyében és lett a nép párt vezére.

A nép párt megtagadta a segítséget.

Annak a pártnak a szónokát Efiáltesznek hívták (de semmi köze sem volt a thermopiléi árulóhoz) és hevesen kikelt az ellen, hogy Athén segít-

séget küldjön, mert Spárta nemcsak vetélytársa Athénnek, hanem ellensége a polgári és a nép-szabadságnak, amely támogatója a főnemesek uralmának, a kényuraságnak; pusztuljon hát el az olyan állam, mely a népszabadság ellenségeinek a támogatója.

Efialtesz ellen azután Kimon vette Spártát védelmébe és lelkesítő beszédben figyelmeztette Athént, hogy kötelessége Spártát segítenie, mert az a vetélytárs, ott harczolt Thermopilénél, ott volt Pláteenál és az athéniakkal együtt harczolt a görögök függetlenségéért, szabadságáért. Spárta, igaz, vetélytársa Athénnek, de az athéniaknak szükségük van erre a vetélytársra, mert Spírta a második nagyvárosa a görög földnek és így a hatalom mindig két részre oszlik, de ha Spárta elesik, Athén lenne az egyedüli nagyhatalom és akkor az emberi gyarlóságnál fogva az összes görög államok összefognának, hogy azt az egy legnagyobb hatalmat megbuktassák. Athén nagyságának szükséges feltétele az, hogy Spárta megmaradjon, hogy a mostani csapást kiheverje és Athénnek továbbra is vetélytársa maradjon. Athénnek segítséget kell nyújtania, ezt követeli a bölcsesség és ezzel tartozik a nemzeti hála.

A nemes felfogás győzedelmeskedett és a közgyűlés megszavazta Spártának a segítséget.

Kimon négyezer emberrel indult el Athénből és a hadiszövetségből felszólítottak is küldtek csapatokat, úgy hogy Kimon nagy sereget vezérelt a messzenei földre, ahol, mióta az árkádiai kapun (l. 525. old.) a második messzenei háború után az ős lakosság elvonult, harczy zaj nem verte fel a messzenei regényes vidékek csendjét Most azonban ugyancsak hangos volt Messzéne és felidéztek hegyeiben a letűnt harczok korát.

Az egyesült spártai és szövetséges seregek elől, a messzenei felkelők serege Lakoniából elvonult és az Ithome hegyén foglalt hadállást.

Az athéniak épen Ithome ostrománál kitűnő segítségül szolgáltak, mert az athéniak értettek a várak, erődítések és magaslatok ostromlásához, voltak ostromló szerszámaik, míg a spártaiak ebben járatlanok voltak; ők csak a küzdelemben, főleg a kézitusában voltak nagyok.

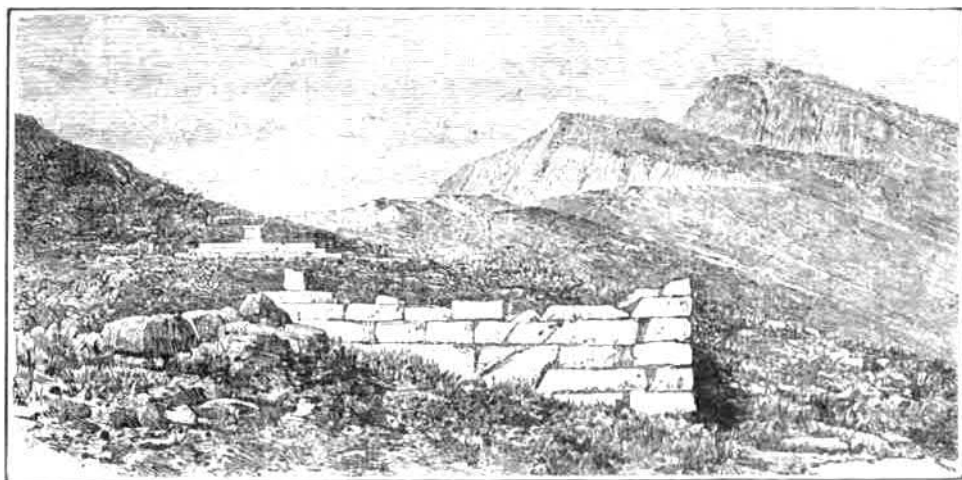
Ithome ostroma alatt olyan dolog történt, ami a spártaiaknak a bizalmát az athéniak iránt egyszerre elvette. A messzeneiek ugyanazt tették, amit a görögök a jónokkal a perzsa háborúkban. Olyan felszólítást intéztek az athéniakhoz, amelynek ha nincs is fogantja, de gyanús színben tünteti fel a szövetségest az ellenség előtt és az nem bízik benne többé.

A messzeneiek kérdezték az athéniakat, minek jöttek el Ithome hegyéig. Az athéniak teljesítették szövetségükhöz méltóan kötelességüket, ha Spártát megóvták a veszedelemtől, ha Lakoniából segítették a felkelőket elűzni, de hogy Messzénébe is eljöttek ez sehogy sem illik hozzájuk. Valamikor az attikai thétesz osztály is ugyan olyan sorsban volt, mint Messzénében a helóták, az athéniaknak tetszett, hogy minden osztály szabad legyen, de

Messzenében segítséget nyújtanak a spártaiaknak, hogy a messzenei helóákat továbbra is szolgátságban tarthassák.

A spártaiak is meghallották ezt és a többi ilyen beszédet, csakugyan bizalmatlanok lettek és megköszönték az athéniek segítségét és azt mondták, hogy nem akarják őket hazájuktól még tovább is távortartani. Az Ithome ostroma nagyon hosszan tarthat, de azért annak ostromára kisebb haderő is elégséges.

Kimon erre seregével visszatért Athénbe, ahol az ellenpárt ebből nagy kérdést csinált, azt mondta, hogy Kimon azzal, hogy a spártaiaknak pártjára kelt és segítséget vitt, szégyent hozott Athénre.

Athene templom romjai Messzene földjén.

Hiába mondták a Kimon-pártiak, hogy minden szövetségesnek jogában áll megköszöni az olyan segítséget, mely iránt bizalmatlan, abban sértés nincs, — a kedélyeket nem lehetett lecsillapítani, a néppárt erősebb lett, cserépszavazást kért és azzal száműzte Athénből Kimont.

Az athéniek elvonulása után tovább tartott Messzenéöen az Ithome magaslatainak ostroma és a hosszú ostrom miatt elnevezték azt a harmadik messzenei hadjáratnak.

A hadjárat végét már elmondtuk, amikor Messzene történetét írtuk meg (1. VI. k. 358. old.)

Kimon száműzetése után Athénben az uralom teljesen Periklész pártja kezébe került.

Az előkelők pártjának vezére Kimon helyett Thukididesz lett, de az nem mérközhetett Periklész népszerűségével.

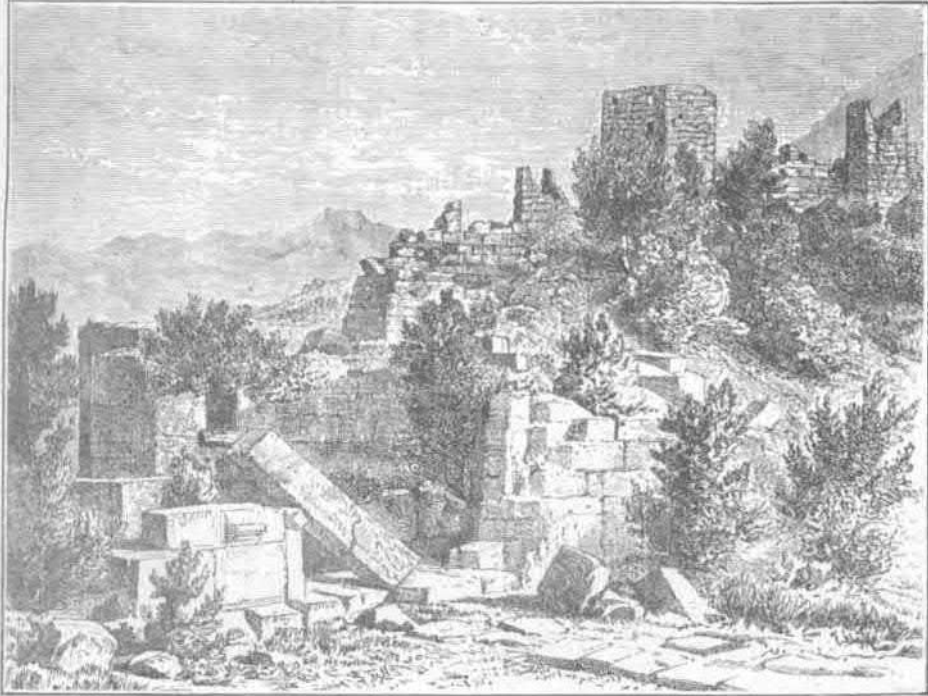
Kimonnal elvesztette Athén az előkelő összeköttetéseket a többi államokban; amíg az előkelők pártja volt többségben, a többi államban az

előkelők a maguk összeköttetéseiket mindig felhasználták arra, hogy esetleges súrlódásokat elsimítsanak. Kimon száműzésével ez megszűnt és csakhamar egymásután kitört az ellenségeskedés néhány állam és Athén között.

Athénnek sok irigye, sok ellensége volt és nehéz időket élt át, de Periklész vezetése alatt minden ellenségen diadalmaskodott.

Először Égina és Korinthosz fogtak fegyvert Athén ellen, de a háború Égina és Korinthosz teljes vereségével végződött.

A korinthiaiak ugyan az első tengeri ütközetben győztek, de az első

Az arkádiai kapu.

ütközetet gyorsan követte a második és a harmadik, amely kettőben a két szövetséges teljes vereséget szenvedett és Éginának egész hajóhada megsemmisült. Az athénieket senkisé akadályoztatta többé abban, hogy magát Éginát vegyék ostrom alá.

A korinthiaiak ekkor Megarát támadták meg, mert tudták, hogy Athén minden erejével Égina előtt áll.

Az athénieket ez nem zavarta; sereget toboroztak Attikában, a seregbe egészen ifjú legénykék és a hadsorból kinőtt férfiak kerültek, mindenkit a lelkesedés vitt és az így toborzott sereg kétszer teljesen megverte a korinthosziakat. Amire azok békét kötöttek Athénnel. Az éginaiak azonban drágán fizették meg a háborút, az ő vereségük teljes volt.

Az éginaiak még faluikat is kénytelenek voltak lerombolni és azontúl Athén adófizetői lettek.

Ekkor történt az a hadjárat is, amely a perzsa király figyelmét a görög kérdésre terelte, amely Themisztoklesz öngyilkosságát vonta maga után.

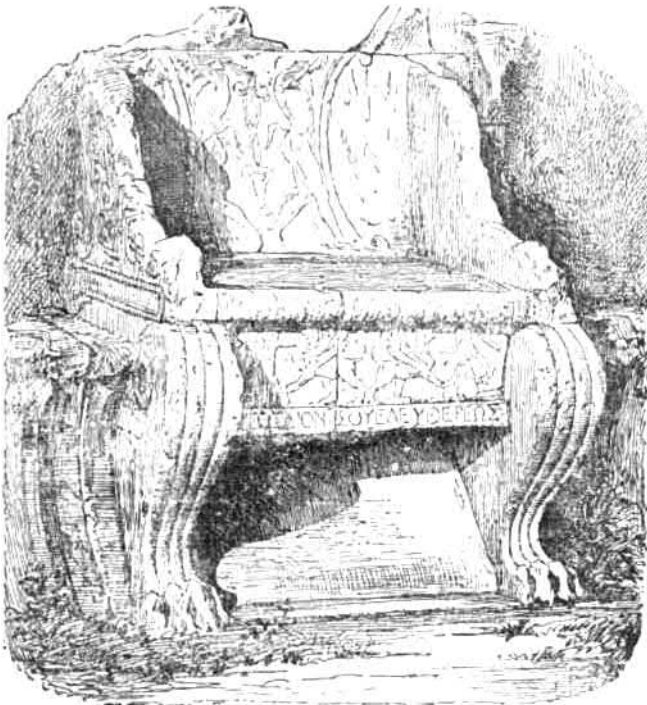
Az athéni hajóhadnak kétszáz hajója Kiprusz szigeténél állott, amikor egyiptomi hajó érkezett a görög hajóhadhoz és segítséget kért a perzsák ellen,

Inárosz, egyiptomi királyi házból származó herceg lázadást, szervezett a perzsák ellen és Akeménész perzsa helytartó seregét megverte, de hogy a győzelem teljes legyen, segítségül hívta az athéni hajóhadat.

Az athéni hajóhad haladéktalanul elindult; a felkelők és az athéni csapatok teljesen megverték a perzsa helytartó seregét, mely Memfiszen túl menekült. Inárosz elfoglalta Memfiszt.

Az athéniak azonban nem maradhattak sokáig Egyiptomban, mert a görögországi viszonyok úgy alakultak, hogy a hajóhad nem lehetett görögországtól huzamosabb ideig távol.

Athén ezután egyre emelkedett, nagysága minden téren kiváló volt és elérkezett az a fénykora, melyről Periklész már ifjú korában álmodozott és amelyet azután az ő nevével a történelem Periklész korának nevezett el.

Dionizosz főpapjának ülése az athéni Dionizosz-színházban,

PERIKLÉSZ KORA.

Athén kitűnő fia, Periklész, akinek idejében Athén fénykorát érte el, igen előkelő származású volt. Atyja Xantipposz, a mikáléi győző, anyja pedig Kleiszthénész unokája, Agariszte volt. Periklész a legkitűnőbb nevelésben részesült, korának kiváló férfiai voltak mesterei a tudományokban, lelke nemesbülését a természetes hajlamon kívül kitűnő mestereinek is köszönhette. Már kora ifjúságában egyetlen ábrándja volt, hogy hazájának nagyságát előbbre vigye, hogy a közpályán hazájának a javára munkálkodhassék.

Születésénél fogva az előkelők pártjához kellett volna tartoznia, de az a bölcselkedő gondolkodás, melyet benne a tudományok és kitűnő mesterei megérteitek, őt a nép vezéréül avatta. Ő a szegény polgár jogainak a megvédését és érvényesítését, a teljes jogegyenlőség kivívását tartotta a legszebb feladatnak.

Periklész hivatást érzett magában, hogy mindazokat az elveket, melyeket a nép javára üdvöseknek tartott, meg tudja és megfogja valósítani.

A nagy hivatásába vetett hite, önbizalma, már korán komoly férfit érleltek belőle.

Gondolkozása emelkedett, arcza mindig komoly, tartása mindig higgadt, nyugodt volt; semmiféle szenvedély nem ragadta el soha, türelme, magánuralkodó ereje bámulatos volt; megcsodálta mindenki.

Végtelen nyugalmanak és türelmének példájául beszelték róla, hogy egyszer valami haszontalan, vakmerő ember egész nap szidalmazta, rágalmazta a nagy köztéren, ahol mindenapi közügyeket végeztek tisztviselők. Periklész hallotta ezt, de rá sem hederített, hanem zavartalanul végezte teendőit; sürgős ügyekben intézkedett. Így tartott ez egész nap-alkonyatig.

Este felé Periklész, mintha semmi sem történt volna, nyugodtan haza ment. A kellemetlen ember folyton a nyomában ment és egyre szórta reá a szidalmakat, rágalmakat.

Mire Periklész a háza elé ért, már teljesen besötétedett, látni nem lehetett; kiszólitotta tehát egyik szolgáját és megparancsolta, hogy lámpással kísérje haza azt az embert, aki szidalmával egészen a kapujáig követte.

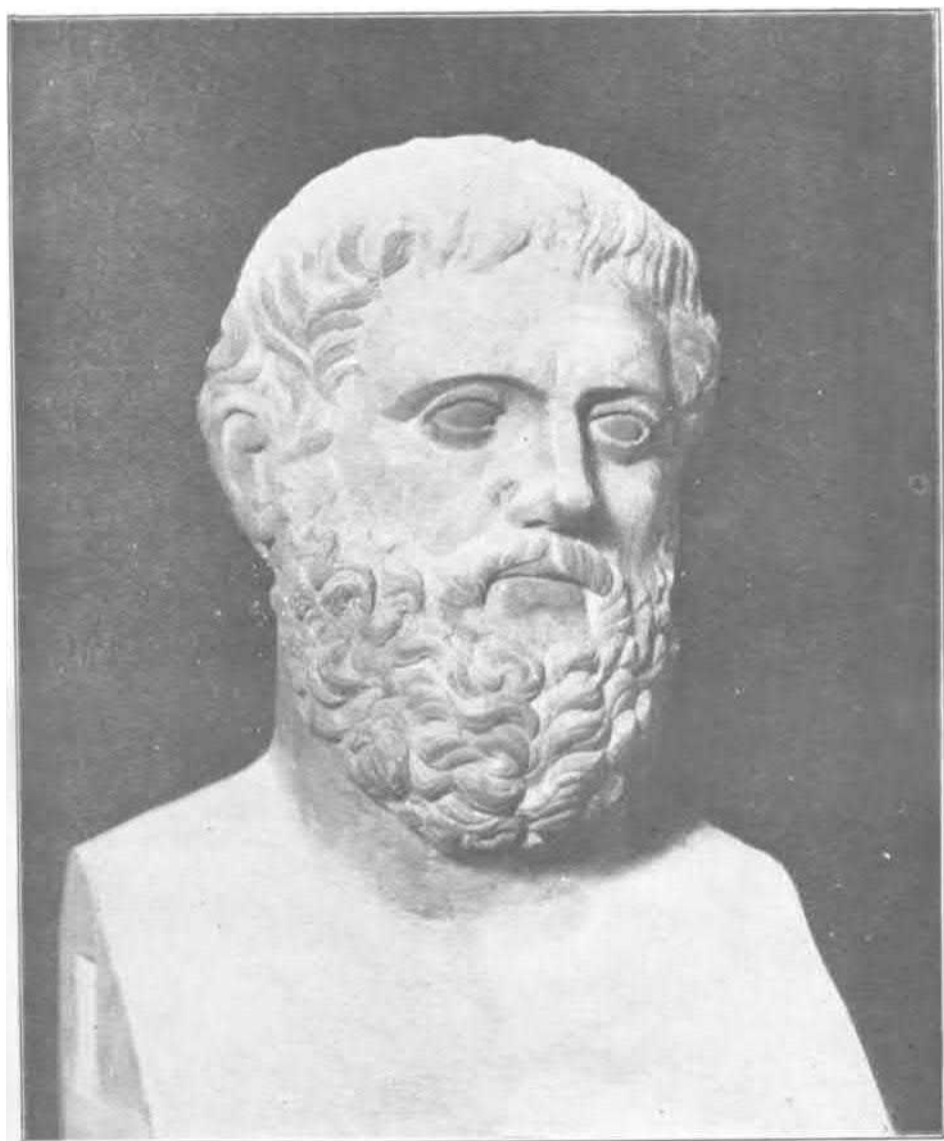
Periklész attól a naptól, melyen közügyekkel kezdett foglalkozni, egész életrendjét megváltoztatta. Azontúl nem járt többé szórakoztató társaságokba, nem vett részt semmiféle lakomán, víg barátait nem kereste fel többé és a városban máshol, mint azon az egyetlen úton, melyen lakásából a köztérre és a tanácsházba ment, nem lehetett látni.

A hosszú idő alatt, amíg közszolgálatot teljesített, soha egyetlen egyszer sem ment el barátjaihoz vacsorára, csak unokaöccse házasságának lakomáján jelent meg, de ott is, csak az itallal bemutatott áldozatig maradt, azután rögtön hazatért.

Igazi barátja volt a népnek, de azért nem érintkezett vele sűrűn, csak időnként; nem szólalt fel minden ügyben, csak amikor nagyon szükségesnek tartotta, egyébként barátai és hű szónokaira bízta azt, amit maga akart mondani. Ilyen hű szónoka volt az az Efiátesz, akiről már említést tettünk, aki ellenezte azt, hogy Athén segítséget küldjön Spártának a meszszei helóták leverésére.

Periklész és Kimon a messzzenieiek ellen vitt segítség kudarczáig erős ellenfelek voltak. Periklész komoly, igaz, őszinte törekvésekkel iparkodott népszerűsége szert tenni, Kimon pedig minden alkalmas eszközzel kereste azt. Periklész mindig komoly volt, Kimon mindig mosolygó, barátságos; kertjeinek kerítéseit lerontotta, hogy használják azt, akik akarják; bőkezű volt, nyílt asztalt tartott mindennap és vendégül szívesen látott mindenkit.

Periklész ilyen kedveskedésekkel nem versenyezhetett Kimonnal, mer nem volt olyan gazdag, sőt Kimonhoz képest szegény. Mikor a népszerűségért való versengés köztük még erős volt, akkor Periklész egyik barátjának Demonidesznek a tanácsára, azzal nyerte meg a népet, hogy a nép közt osztatott el némely nyilvános közjövédelmet; ilyen volt a színházjövédlem

Szofoklesz

terhére fizetett theokrion, vagyis színházzsold, ami két obuluszból állott. A szegény polgárok, hogy a nemesítő, tanulságos szórakozásból, a színházi előadásból ne kelljen hiányozniuk, szabadon bemehettek a színházba és még ők kaptak két obuluszt, hogy abból aznapi élmüket megszerezzék, hogy ne kelljen a nemes multság napján nélkülözniük.

Igen jól lepezte Periklész népszerűséget kereső törekvését a másik mód, amelylyel a közjövedelmekből a polgárságnak juttatott, az a törvénykezési napidíjak fizetése volt.

A polgárságból a különféle törvényszékekhez mindég kisorsolták az esküdteket, akik ezt a tisztet kötelesek voltak elvállalni. Periklész indítványozta, hogy a polgároktól a törvénykezés céljára elrabolt időért kárpótlást fizessen az állam, fejenként egy obuluszt.

Igen nagy örömmel fogadta a nép Periklésznek a tanácsosok napidíjára és a katona zsoldra vonatkozó ajánlatát is. Azontúl a polgárok, akik tanácsosok voltak, amelyik napon tanácsba kellett gyűlniük, egy drakma napidíjat * a hopliták pedig zsoldot kaptak; addig a hoplitáknak pedig a saját költségükön kellett katonáskodniuk, ami igen nagy költség és különösen érzékeny kiadás volt a szegény polgárok közt. Periklész még tovább ment, elfogadtatta törvényül azt az indítványát, hogy ha valamelyik harcos a csatában elesik, ott megbénul vagy munkaképtelen lesz, az állam tartozik feleségét, gyermekeit, szóval családját eltartani, segíyezni.

Az ilyen indítványok roppantul emelték Periklész népszerűségét, amely neki, Kimon távozása után, megszerezte egész Athén felett a hatalmat.

Fájdalmas volt az előkelő nemességre Periklésznek az az ajánlata, mely az Areopag hatalmát nyirbálta meg. Ekkor történt az, hogy az Areopagtól elvettek egynek a kivételével minden jogot: azontúl csak a gyilkossággal vádolt bűnösök felett mondott ítéletet, a többi és más természetű perek felett más törvényszékek ítélték. Minden bűnnek és bűncsoportnak megvolt a maga esküdszéke, amely elé az illető bűnnel vagy vétséggel vádlottakat állították.

A perek és vádak Athénben annyival inkább sürűek voltak, mert a polgároknak kötelességük volt a vádemelés, ha valahol igaztalanságot, csalást, bűnt láttak. Ha egyik ember megtámadta a másikat és összeverekedtek, akkor a harmadiknak, aki véletlenül tanúja volt a verekedésnek, tartozott a támadót feljelenteni, még az esetben is, ha annak, aki verést kapott, nem is volt szándékában jelentést tenni. A vádlónak sem volt könnyű dolga és mielőtt vádat emelt, jól meg kellett fontolnia mit csinál.

Mielőtt valakinek a panaszát felvették volna, kénytelen volt pénzüsszeget letenni; ha pénzürtékről szólt a vád, akkor a perelt összegnek egy tizedrészét és még egyhatodát kellett letennie. A tizedrészt a bírák napidíjára for-

* Megfelel, ha mai pénzünkhöz viszonyítjuk: egy koronának. Endrei Zalán: A világ történelme II.

dítottak, az egyhatod a bepereltnek járt ki kárpótlásul, ha felmentették.

Bűnvádaknál különösen nehéz volt a vádló helyzete, mert ha a vádlott ellen nem tudott elégséges bizonyítékkal szolgálni, vagy ha a bírának legalább ötödrésze nem szavazott a vádlott ellen, ezer drakma bírságot kellett a vádlónak fizetnie.

A vádló mindég közepes szónokok által készített szónoklatban mondta el vádját, amire a vádlott szintén előre készített védőszónoklattal válaszolt.

A vádlottnak a barátai is megjelenhettek a tárgyaláson és védelemre kelhettek barátjuknak; az ilyen védelemért nem volt szabad semmit kérni, sem elfogadni. Aki valamely perben kifejtett védelméért elfogadott pénzt, azt olyannak tekintették, mint aki hamisan esküdött vagy mintha a bíró megvesztegethető volna.

Akit a törvényszék halálra ítélt, az nem csak maga bűnhődött, de bűnhődést hozott gyermekeire is.

A halálra ítéltet nem volt szabad rendesen eltemetni; birtokait, vagyónát lefoglalták és elárverezték, a gyermekeit pedig megfosztották minden polgári joguktól. Ha azonban a halálraítélt megtudott szökni és Attika határán túlfutott, más államban nem keresték, nem hozták haza sehonnan; a többi államban biztonságban élt, meg a görög nemzeti versenyekben, játékokban is résztvehetett, ott sem tartóztathatták le; de ha olyan ügyetlen volt, hogy Attika földjére lépett, akkor minden polgárnak kötelessége volt a bűnös tartózkodását a főbírónak megjelenteni, aki azonnal letartóztatta az illetőt és az átadta a tizenegyes bizottságnak, amely azután kiszolgáltatta őt a hóhérnak.

Az államrendje ellen elkövetett bűnökért, politikai vétségért a H é l i a e a elé állították a vádlottakat.

Ez a törvényszék azonban későbbben teljesen a pártszenvédelek eszköze lett; a demokrácia szolgálatában állott és különösen későbbben, Periklész után, annyira elfajult az igazságossága, hogy tárgyalásán a vádlottat elítélték, nem azért, mert bűnös volt, talán nem is volt, de mert a demokrácia ellenségének tartották.

így történhetett azután, hogy az athéni arisztokrácia mindég barátságos érzelmekkel viseltetett Spárta iránt, habár az Athénnek ellensége volt. Ezt már Periklésznek is korán tapasztalnia kellett, még az első háború alkalmával, mikor Spárta Attika határáig nyomult.

A spártaiak 458-ban okot találtak arra, hogy a fókisziakat megtámadják, mert azok elfoglaltak Doriszban, a Parnasszusznál olyan várost, melyet a spártaiak szent ősvárosnak tartottak.

A spártaiak 11.500 hoplitával indultak Dorisz felé; Megaránál azonban az athéniak elállották a hegyi utakat, a spártai hadak tehát kénytelenek voltak hajón átkelni a korinthoszi öblön.

Az erős spártai sereg könnyű győzedelmet aratott a főkisziaikon, elvette tőlük az elfoglalt doriszi várost, azután Böotiába vonult, mert a gerániai hegyi utakon az athéniak elállották a spártai sereg útját és így az arra nem térhetett vissza.

Beotiában a thébaiak szívesen fogadták a spártai sereget, mert reménykedtek, hogy a spártai barátság által ismét visszanyerhetik régi tekintélyüket, melyet a perzsa háborúk korában teljesen elvesztettek.

A spártaiak is becsesnek tartottak olyan barátságot, mely Attikát északról lámadhatja meg.

A spártai hadaknak Thébában időzése alatt a thébaiak ismét megerősíthették városukat, új falaik még a régieknél is erősebbek voltak.

A spártaiak kényszerítették a böotiaiakat, hogy állítsanak sereget és csatlakozzanak a spártai hadhoz. Az így megerősödött sereggel azután előre nyomultak a spártaiak Attika határáig.

Az athéniak látták, hogy az összeütközés okvetlen be fog következni, tehát maguk támadtak; szövetségükben voltak az argosziak, thesszáliaiak és a szigetek városai. A thesszáliaiak lovasságot küldtek, de ép az okozta az athéniak vesztését.

Tanagra városánál állott fel csatára a két sereg: az athéniak és a peloponneszusiak. Ekkor mérték össze először nyílt csatában a spártaiak és az athéniak a fegyvereiket.

A csatára készen álló athéni seregben, nem sokkal az ütközet előtt, egyszerre nagy élénkség, zavarhoz hasonló mozgolódás, zaj támad, Periklész és haditanácsa megakarja tudni a zaj okát, de a következő perczben megjelenik teljes fegyverzetben a száműzött Kimon.

Periklész elé áll a száműzött hős és elmondja, hogy veszedelemben tudja hazáját, tehát eljött, hogy a harcban felajánlja karját. Harcolni Athénért. Mikor Periklésznek elmondta kívánságát, a vezérekhez fordult és kérte őket, hogy ne tagadják meg kérését.

Periklész.
Márvány-szobor a British Múzeumban.

A vezérek közt a legtöbben szenvedélyes demokrata pártiak voltak, akik kereken megtagadták Kimon kérését; voltak, akik nemcsak elleneztek kérése teljesítését, hanem még meg is gyanúsították Kimont, azt mondták, bizonyosan az a célja, hogy a seregben levő híveivel a csata alatt átpártoljon az ellenséghez.

Kimon felháborodottan utasította vissza ezt a gyanúsítást; pár pillanat alatt összegyűltek személyes barátai, a kikhez azzal a kéréssel fordult, hogy mutassák meg az ütközetben, mily igazságtalan, milyen alaptalan, nemtelen az a vád, melylyel őt illették és harcoljanak Athénért oly hősiiesen, hogy a gyanúnak minden szemerjét eloszlassák.

Kimon barátai ünnepélyes ígéretet tettek Kimonnak, hogy a legnagyobb hősiességgel fogják lemosni róla a sértést és bebizonyítják milyen igaztalanul gyanúsították.

Kimon távozott; a csata pedig nemsokára kezdődött és mindkét részről egyformán heves volt. Egyenlő erők állottak egymással szemben, egyforma elszántság és akarat aczélozta meg a két sereg erejét.

A bizonytalan mérkőzést azután eldöntötte az árulás. A thesszáliai lovasság a leghevesebb küzdelem közepén egyszerre elhagyta a csatarendet, átpártolt a peloponneszusi sereghez és az athéniek ellen fordult.

Periklész azonnal átlátta a veszedelmet, mely seregét fenyegeti, tehát még idejében megkezdte a visszavonulást, mely erélyes intézkedéseivel teljes rendben sikerült.

Kimon barátainak ép a visszavonuláskor volt alkalmuk barátjuknak tett ígéretüket beváltani. Ők fedezték a visszavonulást és oly hősiiesen harcoltak a spártaiak ellen, hogy maguk feltartóztatták az előre nyomuló hadtestet; hősiességüknek ugyan nagy árát fizették, mert valamennyien elestek.

A peloponneszusi sereg tehát diadalmaskodott, de győzedelme csak arra az ütközetre szólt, mert nem merte a teljes rendben visszavonult athéni sereget üldözni; a győzedelmes sereg oly nagy veszteséget szenvedett, hogy a vezér bölcs dolognak tartotta a nyert ütközet diadalával megelégedni és hazatérni; a gerániai hegyi utak ekkor már szabadok voltak s a peloponneszusi sereg feltartóztatás nélkül haza tért.

A spártaiak a nyert ütközeten kívül, nagy nyereségnek tartották a thébai hatalom helyreállítását, mert a spártaiak kényszerítették az összes böotiai városokat, hogy Thebával szövetkezzenek.

Alig hagyta el a peloponneszusi sereg Hellaszt és a Isztmoszon át a Peloponneszusra ért, az athéni seregek Mironidesz vezérlete alatt betörték Böotiába és a thébai szövetség seregét két ízben megverték.

A thébai szövetség erre fölbomlott, a böotiai városok csatlakoztak Athénhez, ép úgy a fókisziak és a lókrisziak is.

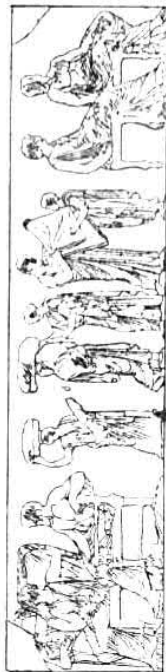
Tanagra városát, mely Spártával szövetkezett, súlyosan büntették, házait földig lerontották, lakóit szerte üzték.

A két háromszögletes csoportból a felső a honfokozat, az alsó a hátulso homiok díszít.

Ez az öt domborműso-ort a Parthenon keleti oldalt díszítette

A parthenont díszített domborművek, melyeknek elkészítésével Periklesz Fidiaszt bizta meg.

A diadal elragadta a vezéreket és a győzedelmes hazatérés után az egyik hadvezér T o l m i d á s z azt ajánlotta, hogy most Athén támadja meg Spártát a saját földjén.

Ajánlatát elfogadták és Tolmidász ötszáz háromsoros hajóval elindult Lakónia felé, de első támadását a messzenei Metone városa ellen intézte, azt elfoglalta, elpusztította, onnan Spárta hadi kikötője elé vitozlázott, ahol meglepte a hajóhadat, azt felgyújtotta, felégette, végig pusztította a partvidéket, azután hajóra vette seregét és elvitorlázott, útközben elfoglalta Kefalónia szigetét.

Ez a hadi kaland azonban sokkal több veszedelmet rejtett méhében, mint amennyi haszna belőle Athénnek volt.

Perriklesz jól látta, mi lesz ennek a következménye és a demokrácia uralmának bukásától tartott. A veszedelem a következőleg fenyegette a demokráciát. A spártaiak bosszút akartak állani a rajtuk elkövetett gyátlázon és nagy háborúra készültek Athén ellen. Szövetségeseket kerestek egész Görögországban. Thebát, Thesszáliát és Hellász északi népeit mind bevonták a szövetségbe. Ha tehát Athén ellen az egész görög föld államait mozgósítani tudja Spárta, akkor Athén leveretését nem kerülheti el; de Periklész azt is előre látta, hogy ily nagy ellenség közeledésére az athéni arisztokraták pártja bizonyosan szövetkezni fog az ellenséggel, áldozatok árán ráveszi, hogy Athén függetlensége ellen ne törjön, de az uralmat juttassa az ő kezükbe.

Az athéniak nem tekintettek ilyen messzire előre, csak azt érezték, hogy a háború pusztítása fenyegeti városukat, Attika földjeit.

Egyetlen férfiú volt csak, aki ezt a veszedelmet elháríthatta, az Kimon volt; ő neki és barátainak a spártai előkelőségek közt oly tekintélyük és befolyásuk volt, hogy lecsendesíthették a kedélyeket.

Egyre többen voltak, akik azt óhajtották, bár Athénben volna Kimon. Ezt az óhajtást különösen Kimon barátainak hősiessége, melylyel azok a tanagrai csata után a visszavonulást fedezték, tette nyíltabbá, mert eloszlott az arisztokraták ellen táplált gyanú, hogy a spártaiakhoz húznak és hogy rossz hazafiak.

Periklész nem akarta, hogy más tegye az indítványt Kimon hazahívására, tehát elhatározta, hogy maga fogja azt indítványozni.

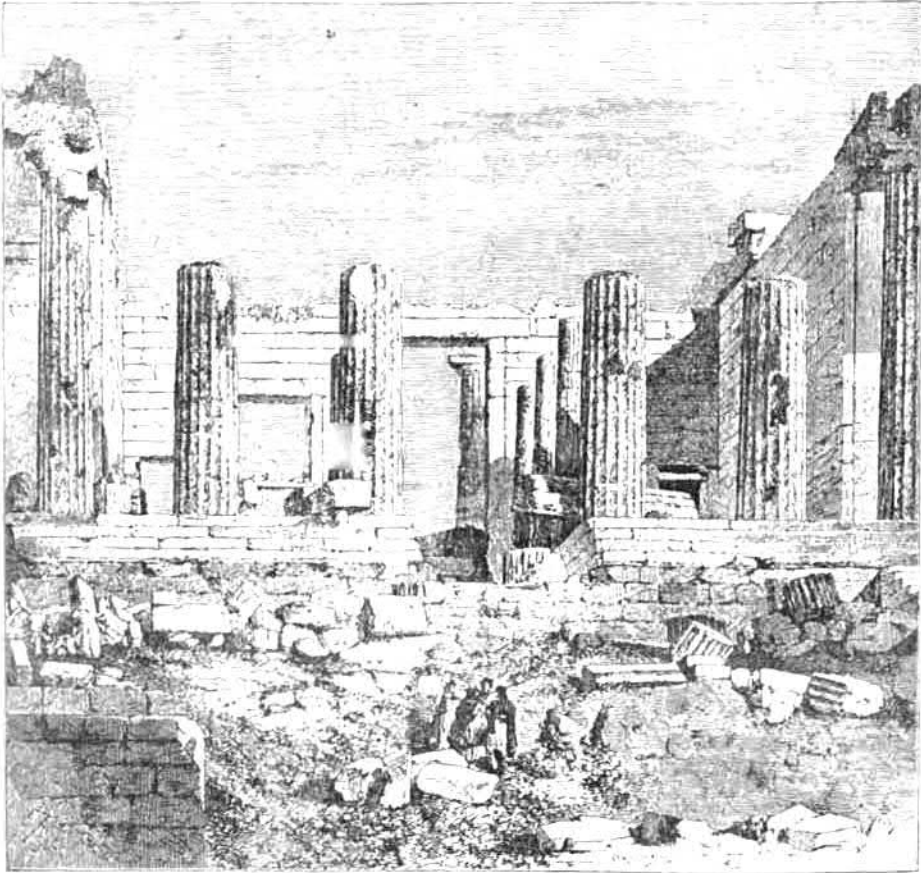
Azt beszélte a hagyomány, hogy ép az indítványa előtti napon felkereste Elpinike, Kimon húga Periklészt és kérte őt, hogy ragadja meg az alkalmat most mikor a közhangulat Kimonra kedvező és hívassa vissza.

Periklész, aki már ekkor elhatározta, hogy visszahívhatja Kimont és megtudta, hogy Elpinike sorba járja a befolyásos férfiakat, tréfásan azt mondta Kimon húgának: „Elpinike, te már sokkal öregebb vagy, semhogy ilyen dolgot sikeresen járhasd ki.“

Ezt az adomát azonban egyszer úgy mondták el, mintha Kimon szám-

üzetésekor történt volna és, akkor kérte Elpinike Periklész, máskor pedig úgy beszéltek mint a visszahívásakor történt dolgot.

Más hagyomány azt is mondja, hogy Periklész ép Elpinike útján kötött egyezségét Kimonnal, melynek értelmében Periklész visszahívhatja Kimont,

A Propileák.
Az Akropolisz hatalmas díszkapujának romjai.

de azután megosztóznak a hatalmon úgy, hogy Periklész vezeti tovább is Athén belső ügyeit, Kimon pedig mint fővezér a hajóhaddal a külellenség ellen fog harcolni.

Mi igaz mindebből, nem lehet bebizonyítani, annyi azonban bizonyos, hogy maga Periklész ajánlotta lelkes beszédben, hogy Athén hívja vissza Kimont. Periklész ajánlatát elfogadták és Kimon visszatért.

Mihelyt Kimon Athénben megjelent, első tette igen kedves volt mindenkinek, mert kijelentette, hogy magára vállalja Spárta megbékítését.

Ebben a tisztségben, mint Athén küldötte el is indult Spártába.

Kimon útjának meg is volt az eredménye, mert Spárta ötszáznegyvenben K. e. öt esztendőre fegyverszünetet kötöttek Athénnel. Spárta fegyverszünete azonnal leszerelte a többi államok készülődését is, mert mind érezték, hogy még ha valamennyien szövetkeznek is Spárta nélkül Athént nem győzhetik le.

Az öt esztendőre szóló fegyverszünetet Spárta azonban csak úgy volt hajlandó megkötni, ha Kimon kieszközli, hogy Argosz viszont Spártával köt harmincz esztendőre fegyverszünetet.

Kimon azt is keresztül vitte; így a spártaiak az öt esztendőre szóló fegyverszünetért azt nyerték, hogy ha a fegyverszünet véget ér, Argosz nem segítheti Athént és így az egyik legerősebb szövetségesét veszítette el a spártaiak ellen.

Az athéniak és spártaiak közt megkötött fegyverszünet igen becses volt az athéniakra, mert figyelmüket ismét a perzsákra kellett fordítaniuk. A perzsák hajóhaddal jelentek meg a kipruszi vizeken, a kilikiai partokon pedig erős szárazföldi sereget állítottak fel.

Az athéniak kétszáz háromsoros hajóval Kimont küldték el a perzsák ellen. Kimon legelőbb Kiprusz szigetéhez vitorlázott, hogy a perzsák ellen megvédje, a perzsa érzelmű városokat pedig megbüntesse.

Kimon nagyon bízott a maga erejében, mert kétszáz hajójából hatvanat elküldött Egy plomba Amirtaiosz segítségére, pedig a perzsa haderő jóval nagyobb volt még a kétszáz hajónál is.

Kimon először Kiprusz nyugati oldalán foglalta el a partot és onnan indult a sziget fővárosa, Kition ellen, amelynek fönikiai királyi herceg volt a kormányzója, aki természetesen perzsa érzelmeket táplált.

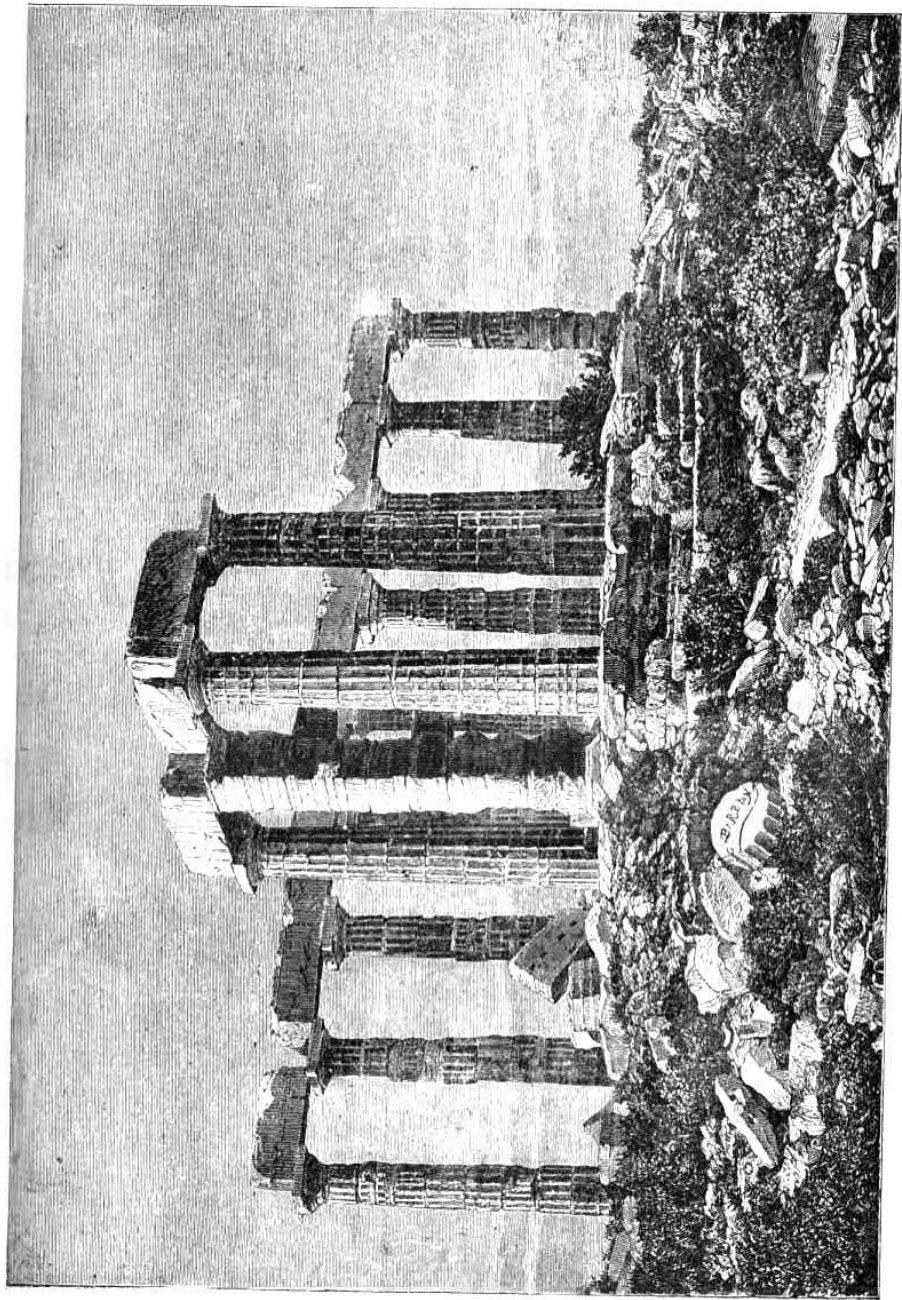
A várost az athéni csapatok ostrom alá fogták, de a kitioniak erősen, kitartóan védelmezték a várost, mert a perzsa felmentő sereget várták, annak megérkezésében bizakodtak.

Az ostrom igen hosszúra húzódott és az ostromlók helyzete igen súlyos lett, mert nem lehetett számukra kellő mennyiségben szállítani az élelmet.

Az ostrom alatt súlyos veszteség érte az athéni sereget. Kimon beteg lett és csakhamar maga is tudta, hogy halálos ágyán fekszik. Maga elé hívatta vezéreit és még halála előtt kinevezte helyettesét és kiadta neki utasításait ott a többiek jelenlétében. Meghagyta, hogy Kition ostromával hagyjanak fel, az ő halálát pedig tartsák titokban. Ez volt az utolsó hadiparancsa, nem sokkal utána meghalt.

A vezérek megfogadták minden utasítását; elvonultak Kition elől és eléje mentek az északkeleti parthoz érkező perzsa-fönikiai hajóhadnak és a már partra szállítót szárazföldi seregnek.

Előbb a hajóhaddal ütköztek meg a sziget legfontosabb városa: Szálá-misz mellett.

A Szunion hegyfokán állott Athene templom romjai

A kiproszi Szálámisz név is végzetes volt a perzsákra nézve, mert az athéniak, mintha méltó halotti ünnepélyt akartak volna holt vezérüknek szerezni, hősiességgel teljes előtű győzelmet arattak a perzsákon, akik a már partra szállított szárazföldi seregnél kerestek oltalmat.

Az athéniak oda is követték a hajóhad legénységét és ott azon meg a szárazföldi seregen ismét tökéletes diadalt arattak.

A győzelem teljes volt, de az athéni sereg még nem aknázhatta ki győzedelmét. Akadályozta abban az élelemhiány és az Athénból érkezett hazahívó parancs, melyet talán ép a vezérnek, Kimonnak a halála miatt adtak ki.

A hajóhadhoz csatlakozott az ötven hajó, mely Egyiptomban járt, de semmit nem végzett.

A hajóhad két ellentétes közös érzéssel evezett hazafelé a Egei tengerben. Gyász és öröm lakott a hajókon. A hajóhad büszke diadallal tért meg, a perzsák feletti győzelemmel, de aki a győzedelmes küzdelemben elvezérelte a hadat, akinek az a diadal a legnagyobb földi boldogságul szolgált volna, ha megérheti, Kimon, a hadvezető, nem állott többé a vezérek élén, csak holttestét hozta a vezérhajó.

Athén méltó gyászünnepséggel temette el Kimont és hamvait a meliti kapu előtt az ősi sírboltjába helyezték el.

A kipruszi vereség után aggodalmak támadtak Százában. A perzsa király attól tartott, hogy a kipruszi győzelem után az úgy is bátor athéni haderő már vakmerően támadóan fog megjelenni Perzsiának kis-ázsiai, fönikiai, egyiptomi birtokain. Látta azt is, hogy az ő hajóhada a görögökkel nem mérkőzhetik; mert a perzsa hajóhad mindig nagyobb volt a görögnél és mégis minden ütközetnél a görögök győztek.

A perzsa király tehát megbízottat küldött Athénbe, ahol megállapodás jött Athén és a követség közt létre, melynek értelmében Athén küld követet Szuzába és megkötö a békét a perzsák királyával.

Athén el is küldte Kálliaszt, Kimon sógorát, aki azzal a megegyezéssel tért vissza Athénbe, hogy a perzsa király elismeri az összes kis-ázsiai görög városok függetlenségét, a perzsa satrapáknak a király megtiltja, hogy hajóikkal görög vizeken járjanak, a király nem fogja a görögöket sem szárazon, sem vízen megtámadni, ellenben a görögök is tiszteletben tartják a perzsa király birtokait; azt sem háborgatni nem fogják, sem az illető tartományokban támadó zendüléseket nem támogatják.

Ezzel a megállapodással tért vissza Kálliasz Athénbe. Ezt a megállapodást az athéniak azután a maguk szájuk íze szerint szövegezték meg és elnevezték Kimon emlékére, mert az ő hadjáratának az eredménye volt: „Kimoni békének“, habár ezt a békét írásos alakban a két fél sohasem írta alá.

A világ urának, a perzsa királynak a méltóságával nem egyezett volna,

hogy ő ilyen hivatalos békét kössön és azt okmányyszerűen aláírja; de a béke lényegére szüksége volt, de hogy úgy tüntethesse fel, mintha maguk a görögök kérték volna a további kíméletet, azért üzentette megbízottjával, hogy küldjön valakit Szúzába. A küldöttel ő azután megállapodott, azt teljesen megnyugtatta és királyi ígérete annyi volt, mint az aláírt béke.

Több történetíró kételkedett ennek a békének a létrejöttében, annyiban igazuk volt, hogy formálisan, ünnepélyesen, aláírtan nem szentesítették, de valóságban meg volt, sőt értelmét a görögök saját szövegezésükben faoszlopra fel is vették Athénben, a hol ez sokáig állott.

Az athéniak szívesen fogadták ezt az egyezményt, úgy, ahogy külszínre a perzsa királynak volt kedves, az athéniakra is a megegyezés lényege volt a fontos, mert nem tudhatták, hogy mily harcz lesz köztük és Spárta közt, amikor az ötévi fegyverszünet letelik.

Mikor a perzsa hajóhad a kipruszi vizekre elindult, Periklész jó ürügynek tartotta arra, hogy régi tervét megvalósítsa: Athénbe szállítsa a déloszi szövetség pénztárát.

Tudjuk, hogy az Égéi szigeteknek és Athén közt kötött szövetségnek pénztára volt Délosz szigetén, az ott összegyűlt pénz az esetleges perzsák elleni hadjárat költségeinek fedezésére szolgált volna.

Periklész azon a címen, hogy Délosz szigetén nincsen a pénz biztonságban, mert a perzsa hajóhad megtámadhatja a szigetet, körülzárja, elfoglalja és a szövetség elveszti pénzét, Athénbe szállíttatta azt.

Az ajánlat és magyarázata igen tetszett és el is fogadták. A déloszi kincs tehát Athénbe került. Ez annyival is könnyebben történhetett meg, mert a szövetségnek egyes tagjai régebben tettek említést arról, hogy vigyék el Déloszról a pénztárt, mert a spártaiak is elvehetnék ellenségeskedés esetén.

Periklész azonban nem féltette a kincset, amikor elhozatta, hanem Athén számára akarta megszerezni. Athénben még nagyon sok építeni való volt, de az építkezések roppant sok pénzbe kerültek, tehát Periklész a déloszi pénztár kincseit akarta az athéni középületek építésére felhasználni.

A déloszi szövetség már régóta csak pénzben fizette adóját és nem hajókban, mert Athénnek úgy is oly nagy hajóhada volt, hogy az maga elegendő volt a szövetség városainak megvédelmezésére, az ellenség feltartására, legyőzésére.

Ez a tudat bátorította Periklészt is arra, hogy a déloszi szövetség pénzét Athén építkezéseinek céljaira használhassa fel, de hogy ellenőrzést és elszámoltatást ne kérhessenek tőle, megszüntette a szövetségi gyűléseket, a pénzre vonatkozólag pedig kijelentette, hogy a szövetségnek nincs joga kutatni, hogy mi történik a pénzzel, mint hogy azt a célt, amelyért azt összeadták, a legtökéletesebben elérték, Athén hajóhada megvédelmezi a szövetséget minden veszedelem ellen.

A szövetségi gyűlések beszüntetésével, eltűnt a szövetség főtörvény-széke is, mert a gyűlés egyúttal a szövetség főbírája volt. Azontúl minden szövetségi peres ügyet, panaszt az athéni törvényszék intézett el és ezzel is Athén felsőbbsege, vezető hatalma nyert.

Ez idővel olyan módon fejlődött tovább, hogy a szövetség városaiban az oly ügyek, melyekben halálos ítéletet hozhattak, bizonyos összegnél nagyobb pénzbírságot szabhattak ki, az olyan ügyek mind Athénbe kerültek, ahol a felek igazságos ítéletet kaptak és megnyugodtak benne, mert tudták, hogy nem a városuk helyi érdekeinek befolyásai irányították az ítéletet.

Az így megerősödött bizalom volt épen az, amelyre Periklész számított, amikor a déloszi kincsről való számonkérés jogától a szövetséget megfosztotta. Mihelyt az megtörtént, megkezdte Athénben a nagyobbarányú, gyorsabban haladó építkezéseket.

Hogy Periklész mindezt ily könnyen megtehetette, azt az ő csodálatos egyéniségének köszönhette.

Periklész szép, daliás, parancsoló tekintélyű alakkal megáldott férfiú volt, akinek az arczán ülő komolyság soha sem volt zord, hanem mindég tiszteletet ébresztő. Komoly, nyugodt arczából azonban visszatükröződött az a jóság, az a becsületesség, amely lelkének különös dísze volt és amihez még végtelen éles esze járult.

Komolyságának lebilincselő ereje volt és mindenki, megingathatlanul tudta, érezte, hogy Periklész kizárólag csak is a köz javára tesz mindent, semmi más célja nincs, mint Athén közérdekét híven, becsületesen, előbbre vivően szolgálni. Ez a meggyőződés, melylyel iránta mindenki eltelet, adta az ő roppant hatalmát. Bár csak egyszerű polgár ember volt, de akarátának az ereje felülmúlta a világ minden zsarnokáét.

Athén Periklész életében mindig az ő akarata szerint cselekedett, pedig minden akarátát csak indítvány alakjában adta elő; de amit Periklész ajánlott, azt szent parancsnak tekintették; ép úgy zúgolódás nélkül fogadták dorgálásait, mert tudták, hogy azok igazságosak, megérdemeltek.

Voltak azért Periklésznek ellenségei is, mert ellensége lett mindenki, aki önző, tisztességtelen célokat nem érhetett el az ő szeplőtlen becsületessége és folytonos éber őrködése miatt.

Aki iránt ennyi bizalommal volt az egész nép, attól nem merte senki megtagadni azt a jogot, hogy elszámolatlanul költhesse el közcélra a déloszi közkincset.

Legnagyobb szeretettel építette az Akropoliszt.

„Az Akropoliszban állottak az ősrégi királyi palota maradványai, romjai,* melyet még mikénei korszakban építettek és amelyben legutoljára még a

* Zimmermann Miksa: Kunstgeschichte sorai. I. köt. 128.

Pizisztrátosz-fiak laktak. Most pedig Athén ura és királya maga a n é p voit, tehát Periklész azt akarta, hogy a fellegvár is a népé legyen, tehát csak középület, mindenek előtt a város főtemploma álljon ott.

„Már Pizisztrátosz építtetett ott a szüzi istennőnek, Athénének templomot, melyet a perzsa dulás után valószínűleg ismét felépítettek. Kimon azonban új, nagyszerű templomot tervezett, a melynek helyét a fellegvár-hegy fennsíkjának déli részén állapította meg.

„Az építkezés megkezdése előtt nagyszabású alapozó munkálatokat kellett végezni, amihez a perzsa rombolásból maradt köveket használták fel. Az alapozás kész munkáját Kimontól átvette Periklész, aki az épületet magát az eredeti terv helyéből kissé eltérően emeltette.

„A P a r t h e n o n t vagyis Athéné templomát azzal is különb, nagyszerűbb épületté akarták tenni, hogy anyagához kizárólag penteli márványt használtak.

„A templom köveit oly mesteri pontossággal illesztették egymáshoz, hogy még mai nap is teljesen lehetetlen két kőkoczká közé a legfinomabb tollkés-pengét is beilleszteni, pedig a köveket minden vakolat nélkül illesztették össze.

„A templom körül hatalmas oszlopsor futott, melyből nyolcz állott a templom homlokzatán, nyolcz állott hátul és tizenkét-tizenkét oszlop két oldalt.

A templom belseje két nagy részre oszlott; a nagyobbikban, szűkebb belső oszlopsor közt állott Athéné szobra, melyet a híres Fidiász faragott. A kisebb csarnokban őrizték a templom kincseit.

„A Parthenonhoz sorakozott a sokkal kisebb, de nem olyan egyszerű épület, az E r e k t e i o n, melyet a régi királyi palota helyére építettek, Erekteiosz király emlékéül és Athénének és Pozeidonnak szentelték, annak emlékére, hogy ez a két istenség versenyzett a város védnökségéért.

Ott állott Athene szent olajfája és ott volt látható Pozeidon háromágú villájának nyoma sziklában, mert azt az ősi monda-korban — mint a hagyomány tartotta — Pozeidon ott vágta a sziklába villáját.

Az Akropolisz harmadik nagyszerű alkotása a hatalmas díszes kapu és feljárt volt a P r o p i l é á k .

A propiléák déli feljártánál bástya emelkedett s azon állott Athéné Niké Apterosz-nak, a győzedelmes Athénének, a kis temploma.

A fellegvár hegy déli oldalán állott a Dionizosz-színház, amelyre Periklész különös gondot fordított.

A színház nem volt mindjárt kezdetől olyan, mint később, mint ahogy romjaiban reánk maradt.

Amíg a színházi előadás csak a Dionizosz-ünnepség sáncaiból állott, addig a színházban köralakú közép helyet különítettek el, melyet a nézők egyszerűen körül állották.

Aszpázia.

Később mikor a karénekes tánczokhoz az első beszélő színész csatlakozott, akkor a színész számára emelvényt tettek a kör közepére. Később azután megjelent a második színész. Ekkor második emelvényt állítottak fel a körön, de a nézőket már egy oldalra helyezték el, szemben a két színésszel. Mikor azután az így kialakult színpad, mely azonban még csak fa emelvényekből és alkotmányokból állott, egyszer előadás alatt össze tört, akkor építették a kőszínházat.

Athénben az Akropolisz oldalát használták fel arra, hogy az emelkedett nézőtérhez már a természetes alkalmas hely meglegyen.

A színházon kívül még másik szórakoztató helyet is építtetett Periklész, az Odeiont, mely zenei előadásokra szolgált; nem messze állott keletre a „Dionizosz“ színháztól; kerek épület volt, körül csupa oszloppal; nagyon sok hallgató elfért benne.

Periklész mindennel oda hatott, hogy Athénnek szellemi fejlődését, az athéni építészetet, művészetet, tudományt, költészetet emelje és virágzóvá tegye.

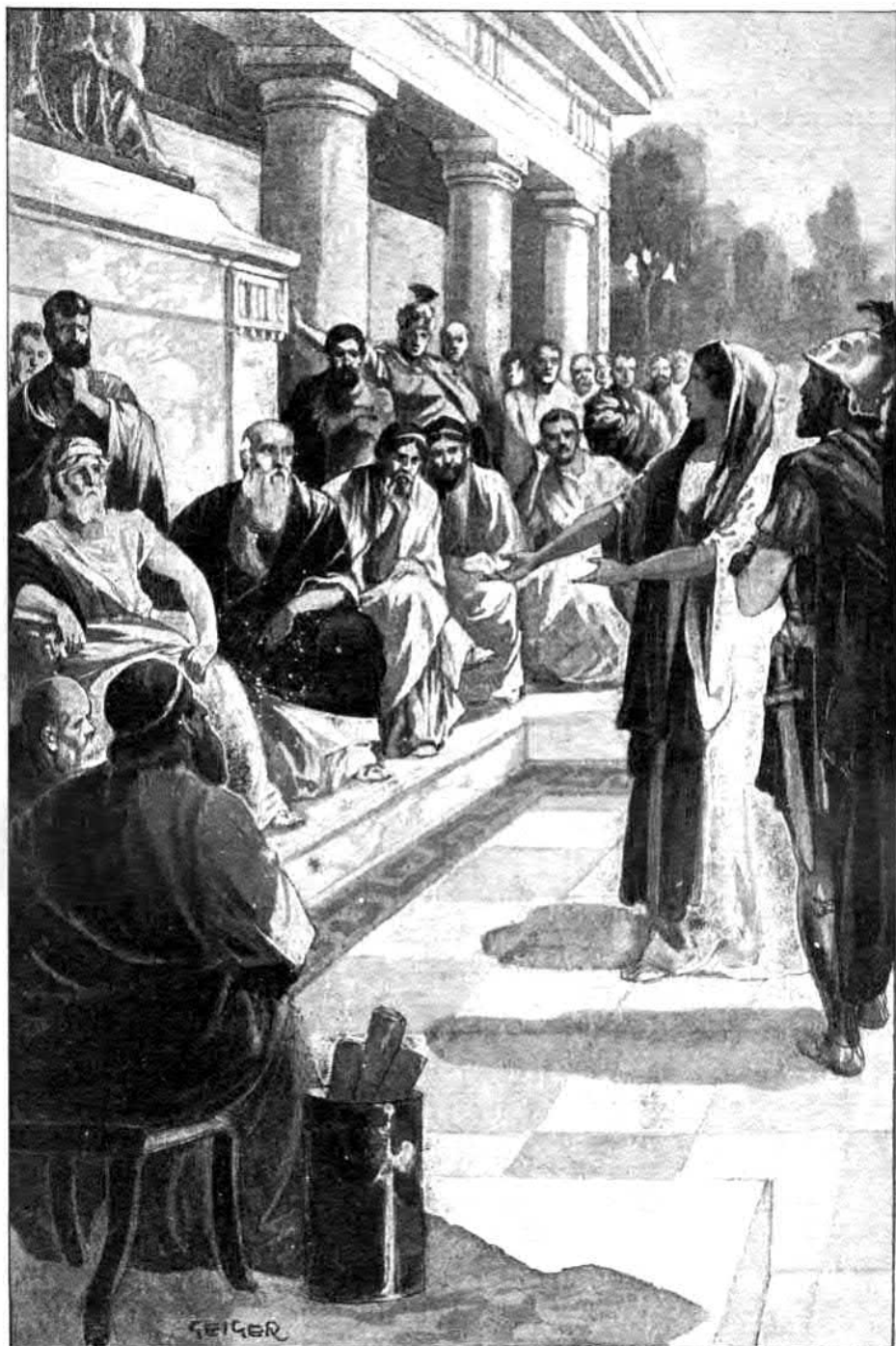
A szellemi élet oly virágzó is volt Athénben, minő soha máskor; a kiváló művészek, hatalmas írók, nagy szabású építésszek vitték diadalra Periklész eszményét: a művelt Athént, a finomult görög szellemet.

A művészetek iránti lelkesedését, minden szép iránti fogékonyságát Periklészben különösen jón származású felesége Aszpázia fejlesztette ki és annak a révén lett Periklész háza a szellemi előkelőségek találkozóhelye. Kora legkiválóbb szobrászai, építői, írói, tudósai, bölcsei mind nála találkoztak és mind megcsodálták Aszpáziának nagy műveltségét.

Aszpázia Periklésznek a második felesége volt; az első nejének egyénisége sehogy sem tudott Periklész komoly életéhez alkalmazkodni. A házastársak elváltak, az asszony csakhamar újra férjhez ment, oly férfihoz, aki az ő hajlamainak jobban megfelelt, Periklész pedig feleségül vette Aszpáziát, akiben olyan asszonyt kapott, aki teljesen megértette őt és az ő munkásságában igazán élettársa lett.

Aszpázia Milétből származott, Axiókus leánya volt. Mikor Periklész feleségül vette, sokan azt mondták, hogy Aszpázia politikai számításból ment feleségül Periklészhez, mert ő épen olyan nő, mint a szintén Milétből származó Targélia, aki a legelőkelőbb és legbefolyásosabb férfiakra vetette ki hálóját, aki csábításaival meghódította őket és azután perzsa érzelmet ébresztette a szívükben és megnyerte őket a perzsa királynak.

Akik rossz szemmel nézték a szép, jón származású Aszpáziát, azok azt

Aszpázia elmondja védelmét s bírák előtt.

mondták, hogy csak azért lett Periklész neje, hogy úgy megnyerhesse a perzsa királynak; akik azonban jobban ismerték őt és Periklészhez való szerelmét, azok tudták, hogy Periklész nagy műveltségéért, eszéért, melyhez annyi szépség is járult, vette el.

Periklész barátai hamarosan megértették, miért vette el Periklész azt a jón leányt, mert bámulatos volt, csodálni való, hogy nőben úgy együtt legyen az egész görög műveltség, amely műveltség Aszpázia szépségét a női tökéletességgé avatta.

Bájosan és megragadóan tudott beszélni a művészetekről, a tudományról, állami életről, közügyekről. A legkitűnőbb athéni férfiak felkeresték, hogy hallgathassák.

Aszpázia kiegészítő része volt Periklésznek. Ami Periklészből hiányzott, az Aszpáziában meg volt.

Periklészből hiányzott az a kellemes, könnyed modor, amelylyel az embereket könnyen meg lehetett nyerni; Aszpáziában mindez megvolt, tudott az emberekkel bánni; mindég mindenről értesült, tudta, mi történik az egész városban, de még külföldi dolgokról is értesült és mindezzel támogatta férje munkáját.

A jón leányokat különben szabadabb szellemben nevelték és a szülők arra törekedtek, hogy a nők szellemi képzettségüknél fogva magasabb műveltségű férjeikkel társaloghassanak, a férfi magasabb szellemi igényeit kielégítsék és ne legyenek olyan hátramaradottak, mint az athéni nők kiképen azért, mert nem részesültek nagyobb műveltséget adó nevelésben, hamar unalmasakká váltak férjeikre, akik házon kívül kerestek szórakozást.

Aszpázia iránt a legkitűnőbb férfiak oly tisztelettel voltak, hogy egymásután vitték el hozzá látogatóba feleségüket, hogy példát vehessenek róla, hogy tőle tanuljanak, hogy követni, utánozni iparkodjanak, hogy megmutassák feleségeiknek, mily gyönyörködtető szórakoztatás a műveit nővel való társalgás, amikor az a nő nemcsak minden felől tájékozott, mindenhez ért, de mindenről véleményt is tud alkotni.

Ami az athénieket különösen elragadta, az Aszpázia szónoki tehetsége volt; ő ismertette meg az athéniekkel a szicíliai ékesszólást, amely abban az időben fejlődött. Az ékesszólásnak a művészetét Aszpázia honosította meg és tőle tanulták Athén kiválói, mikor házában összegyűltek, amikor a nap színházi, művészi, szobrászati eseményeiről vitakoztak.

Mikor az athéni szellemi előkelők Periklész házából távoztak, az elragadtatásukban, melyet Aszpázia iránt éreztek, nem győzték eléggé dicsérni azt a szép frigyét, amely létrejött, amikor olyan bájos, kedves, szellemes, műveit asszony, olyan okos, jellemes, kitűnő férfival lépett házasságra.

Periklész és Aszpázia házassága példás, szép frigy volt, amelyet nem zavart semmi és az athéni élcelkedők abban a frigyben sohasem találtak semmit, amit kifigyolhattak volna.

Periklész magánéletében minden tekintetben példás életet élt és felesége csak rendkívüli takarékosága miatt panaszkodott, de azért Aszpázia teljesen alkalmazkodott férje életmódjához és kívánsága szerint vitte a háztartást.

Periklész mindég a legegyszerűbb életet folytatta, takaiékos volt, mert a saját jövedelmén kívül, semmiféle hasznot nem keresett mint hadvezérnek nagyon sokszor módjában lett volna, szokásos és becsületes módon meggazdagodni, ő még az olyan alkalmat is, melyben arra módja lett volna, elkerülte. Nem csak megvesztegetni volt őt lehetetlen, de maga sem keresett soha semmi hasznot; ebben a két erényben örökös mintaképe a közpályán működő férfiaknak.

Ennyi önzetlenségnek meg voltak az irigyel, rosszakarói is, de mert maga Periklész felette állott minden vádnak, ellene semmit sem tehettek, tehát barátait és feleségét támadták.

Az egyik csúf vád, melylyel Periklésznek barátaiban akartak fájdalmat szerezni, a Fidiász ellen emelt vád volt.

Fidiász ellenségei, irigyei felbérelték M i r o n t, Fidiász tanítványát és az azzal vádolta mesterét, hogy istentelen és hogy ellopta nagy részét annak a negyven talentum aranynak, amelyet a Pállász Athéné óriási szobrához kellett felhasználnia.

Az istentelensége pedig abban áll, hogy nem hisz az istenekben, azokat megsérti, mint a hogy tette Pállász Athéné paizsán, ahol az amazonok elleni csatában a harczolók közt magát és Periklészt is ábrázolta.

A vád alaposan bizonyított i, hogy az nem véletlen, hanem a művész szándéka volt, mert mind a két harczost úgy állította, hogy mindkettőnek a karja elfedi az arczoi, de mégis kétségbevonhatlanul fellehetett ismerni a két alakot.

A vádlott Fidiászáért több barátja beszélt, maga Periklész is hatásosan védelmezte barátját, de mert a lopás vádját olyan vádnak tartotta, hogy az alól nem elég a baráti véleménynyel, bizonyító érvekkel meggyőzni a közönséget, hanem kétségbevonhatatlan, kézzel fogható bizonyítékokkal, tehát leszedette Athéné szobráról az aranyat, lemérette és hiánytalanul meg volt a negyven talentum.

A lopás vádja alól tehát egyhangúlag felmentették, de az istentelenség vádja alól nem és száműzetésre ítélték.

Ezt az athéniekre szégyenletes ítéletet és gáládul kieszelt vádat második hasonló vád is követte.

Fidiásznak másik világraszóló műve az olympiai Zeusz szobor, a világ egyik csodája halált hozott a halhatatlan művészre.

Ellenségei felbujtogatták az éliszieteket, mire ugyanolyan váddal, mint Athénben, ők is perbe fogták; a per szomorúan végződött, mert Fidiászt halálra ítélték és kivégezték.

Periklész ellenségei az istentelenség vádját kitűnő elvesztő vádnak találták és ezt a vádat emelték felesége Aszpázia ellen.

Az ellenségek tomboltak, mert jól érezték, hogy az Aszpázia ellen emelt váddal még nagyobb fájdalmat okoztak Periklésznek, mintha őt magát vádolták volna.

Periklész és felesége Aszpázia tehát ott állottak a törvényszék előtt, mely ítélte élet és halál felett.

Aszpázia volt a vádlott, férje volt a védője.

Ünnepélyes, komoly, tömérdek hallgatóval izgalmassá tett tárgyalás volt az. Athén első emberének, az athéniak szemefényének a legkedvesebb kincséről volt szó.

A törvényszék elnöke megnyitotta a tárgyalást és felszólította a vádlót, adja elő vádját.

A vádló felállott; ép oly sápadt volt, mint a vádlott Aszpázia. A vádló hangja bizonytalanul regett, mikor a szokásos bevezetést elmondta:

„Ez az asszony mindég ellenségem volt, már atyja is ellensége volt atyámnak, mindig az volt a törekvésünk, hogy ártsunk egymásnak, én tehát megragadom az alkalmat, hogy az ő végromlását vádammal felidézzem:*

„Ez az asszony megveti a mi isteneinket, nem hisz bennük, becsmérli az állam vallását; ilyen pogány hitéből fakadó tanítást hirdet a fiatalság előtt és megrontja, tévútra vezeti azt. Bűvös szavaival lebilincseli az ifjú férfi-szíveket, azután gyilkos mérges tanításokat csepegtet bele; elfordítja az ifjúság szívét az isteneinkbe vetett hittől, azzal együtt elfordul szívük a hazától és így támadnak egyre többen a pogányokkal kaczerkódó polgáraink, ez az asszony tehát az állam biztonságát veszélyezteti.

A vádló azután fejtegette Aszpázia veszedelmességét, bizonyította vádja igazságát, összehordott mindent, amit az alapvádra csak felépíthetett és végül így szólt:

„Bírák! Nem vagyok szónok, nem akarlak ügyességemmel tévedésbe ejteni, nekem tanúim vannak vádamra, hallgassátok majd ki őket és ítéljetek.“

A vádbeszéd és a vádló tanúinak meghallgatása után következett a védelem. Mielőtt Aszpázia felelt volna a vádra, jelentkeztek a védők.

Egy vádlott mellett több védő is beszélhetett, de nehogy a bírák türelmét kifáraszszák, megvolt szabva az idejük, ameddig beszélhettek.

Az első védő röviden, értelmesen mondta el védelmét és a fősúlyt a tanúkra helyezte. Mikor a tanúját akarta előállítani, odaszólt a szolgának:

— Állítsd meg a víziórát és hívd be a tanúkat!

* Ez a különös bevezetés olyan üres forma volt, melynek nem volt semmi súlya, de amelyet mindig el kellett mondani.

Egy kis asztalkán ugyanis vízióra állott, amelynek felső tartójából csep-penként folyt a víz az alsóba, amennyi ideig az órában a víz lefolyt, annyi ideig beszélhetett a vádlott.

A védők között utolsónak beszélt Periklész és szónoki tehetségének meggyőző igazságának teljes erejével védte feleségét, mikor beszédét befejezte, Aszpázia lépett elő és ő védekezett. Alig beszélt pár perczig, a bírák érezték azt a varázserőt, amelyről Aszpázia híres volt: szellemének, egyéniségének a hódító erejét. Védekezése ugyanakkor bizonyíték is volt szavainak igazsága mellett; minden szava porczikákra törte a vádat és egyre jobban elragadta a hallgatóságot, a bírákat.

Aszpázia védekezése után a bírák megnyitották a per harmadik részét, a hallottak feletti vitát. Az nagyon rövid volt, Aszpáziának akkor már nyert ügye volt. Szavazásra került a sor, az esküdtek egyhangúlag a felmentés mellett szavaztak.

A hallgatók riadó üdvözléssel fogadták az ítéletet; de azzal még nem ért véget a per, következett a vádló bűnhődése.

Az elnök kimondta, hogy a vádló, mert a bírának még csak a szükséges egy ötödé sem szavazott a vádló mellett, a törvény által kiszabott ezer drakma bírságot kell megfizetnie, egyúttal megkérdezte az esküdteket, vajjon becselennek tarják-e az olyan vádlót, aki teljesen ártatlant vádol, azt a legsúlyosabb vádakkal rágalmazza és teszi azt olyan nővel szemben, akinek férje Athén legkiválóbb férfia, aki önzetlen munkásságával mindég csak a közügyet szolgálta.

Az esküdtek kimondták a vádlóra a becselenséget, ezzel akartak Aszpáziának teljes elégtételt nyújtani.

Aszpázia diadala teljes volt és azontúl Athén szellemi nagyságai még sűrűbben keresték fel házát, mely állandó találkozója maradt, minden kiváló művésznek, írónak.

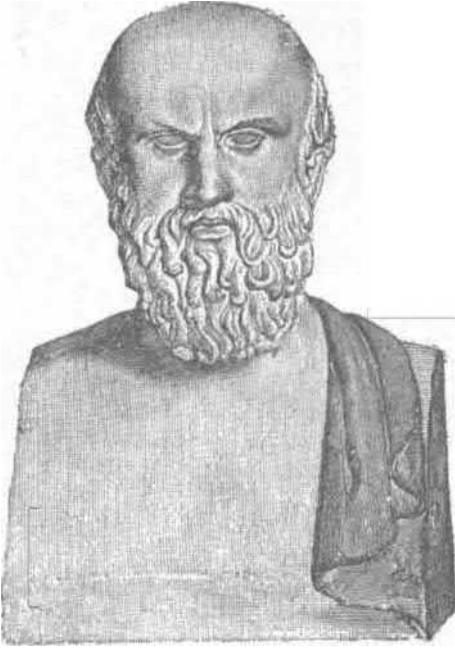
Különösen kedves vendége volt Periklész házában Görögország három nagy hírességű tragédia-írója Eszkilosz, Szofoklész és Euripidész.

Ez a három férfiú teremtette meg a tökéletes görög tragédiát, melynek szabályai mai napig törvényül szolgálnak.

Eszkilosz volt a három közül a legidősebb; Athénben 525-ben K. e. született. Részt vett a perzsa háborúkban és mint derék harcos küzdött Marathonnál, Szálámisznál, Pláteánál. A derék hős a harczok után írói erejével állott a görög hazafiság, istenfélelem, ösökért való rajongás szolgálatába és megírta tragédiáit, melyekben a görög világnézetet, a görög nép szellemét, főleg a hős mondákba vetett hitét teljesen visszatükröztette.

Gélában igen hirtelenül halt meg 556-ban. Tizenkét évvel halála előtt történt, hogy fiatal, hatalmas tehetségű tragédia-író versenyzett vele a babéért és elnyerte azt előle, az Szofoklész volt.

Szofoklész 496-ban született Kolonoszban, kitűnő nevelésben részesült,

Szofóklesz, Athén kedvencz tragédia-írója.

szellemi fejlődése Athén fénykorába esett és így az ő világnézete is a kor szellemének felelt meg. Ekkor a hős mondákban a nép nem annyira az isteni, mondái regéket szerette, mint az emberek erejének megcsodálását a természet feletti hatalommal, főleg a sorssal szemben.

Szofóklesz tragédiáiban a hős már közelebb jön a földhöz, az emberekhez; ez nagy tetszést aratott és Szofóklesz hamarosan Athén kedvelt, kedvencz tragédia írója lett. Hatalmas munkáit még ma is ép úgy élvezhetjük, mint élvezték saját korában.

Szofóklesz 405-ben K. e. halt meg.

A harmadik és legnagyobb tragédiairó Euripidész volt, akiről azt tartotta fenn a hagyomány, hogy ép a szálamiszi diadal napján született.

K. e. 480-ban október 5-én.

Nemes, de elszegényedett családból származott, anyja zöldség-árus asszony volt. Mint fiú nagyon szerette a testgyakorlatokat, a tornászatot, de később bölcsészek társaságába került és akkor hajlama is megváltozott, mert azontúl csak a költészetnek élt.

Huszonöt éves korában nyerte el az első díjat, de azért sokáig nem tudott teljesen érvényesülni; sok támadást kellett elszenvednie, úgy hogy később el is hagyta hazáját és előbb Magnéziába, később Pellába utazott.

Euripidész tragédiái voltak a legtökéletesebbek és a legemberiebbek, nála az ember a maga valódiságában jelenik meg, ő szólaltatja meg a színpadon először a szerelmet és mutatja azt be mint hatalmas erőt és azzal együtt az asszonyi jellemeket igazi asszonyi voltokban szerepelteti.

A tragédiáknak igazi mestere ő volt; 406-ban halt meg, Arethuzában a makedónok emeltek neki emléket

(A három görög tragikus szomorujátékai kiegészítői a görög történelemnek, a görög hősmondáknak, a görög szellemnek és gondolkozásnak; ép ezért a három mestertől fennmaradt tragédiáknak a meséit bemutatjuk és azzal a műveltségnek oly kincsét nyújtjuk az olvasónak, melyet másképp talán nem szerezne meg magának.

A görög tragédiáknak itt következő meséit Vidor Dezső rövid ismertetésében adjuk.)

Euripidesz a tragédia mestere.

AÉSZKÜLOSZ-TRAGÉDIÁK. Agamemnon. (Az Oresztesz-trilógia 1. része.) Tíz éve már, hogy Agamemnon, a Trója ellen indult hadak fővezére távol van hazájától. Tíz éve, hogy Argosz népe lesi-várja az előre megbeszélt jeladást, mely Trója elését s egyszersmind a görög hadak győzelmét adja hírül. E tíz év alatt sok minden történt. Míg Agamemnon páratlan hősiességgel harcolt a bevehetően hitt Trója ostromában, azalatt elvetemedett neje Klítemnesztra hitvesi esküjét megszegve, Aegiszthosz szeretője lett. Rettentő bűnének tudatában, férjének esetleges bosszújától tartva, elhatározza annak meggyilkolását. Palotája ormán éjjel-nappal éber őrséggel, vajjon nem látja-e fellobbanni a jeladásképen megállapított örömtüzeket, melyek egész Argosznak a hosszú, átkos hadjárat szerencsés befejezését, a királynének pedig a gyűlölt férj visszatérését fogja jelenteni.

Hajnalodik. Argosz piacán egy lélek sincs még, az örön kívül, ki most is a jel-tüzet lesi. A tizedik év vége felé jár. Kalkhasz jós jóvendölése szerint a háború ez évben befejezést nyer. És ime, csakugyan: a pirkadó hajnal derengő szürkületébe hirtelen fellobbanó fény vet élénk világot. Örtüzek gyúlnak ki egymásután az Ida hegyétől az Arakhnéig, büszkén hirdelve, a rég várt örömhírt. Az ör boldogan rohan a királynéhoz, ki bizonyára nem fog örvendezni az örvendezőkkel. Ezalatt mintha a nap is gyönyörködni akarna Argosz népének egyetemes boldogságában, kibúvik a hegyek mögül és barátságos fényt vet az aggastyánokra (kar), kik eljöttek, hogy szokás szerint üdvözljék a királynét felébredésekor. Míg az oltáron tömjént áldoznak, megtudjuk a kar beszélgetéséből mindazokat az előzményeket, melyek a darab cselekményének megindulása előtt történtek. Hallunk a sötét végzetről, mely kérlelhetetlen átokkal sújtja az Atridák minden ivadékát, kikhez Agamemnon is tartozik. Tőlük tudjuk meg Ifigénia szomorú sorsát is, kit Agamemnon a jósa tanácsára feláldozott, hogy Vitorláját kedvező szelek irányítsák. Klíteinnesztra már ekkor bosszút esküdött magában férje ellen és most, hogy Aegiszthosz-szal való szeretkezésében férje útjában volt, végképen elhatározta magát férje megölésére. Az aggastyánok elébe lépve, örömet hazudva adja tudtúl Agamemnon visszatérését. Az aggastyánok őszinte örömebe némi elégtétel érzése is vegyül, hogy ime, a gaz, csábító Párisz végre elvette méltó büntetését, mert hiszen tulajdonképen ő volt okozója ez átkos háborúnak, melyben győztes és legyőzött egyaránt oly nagy veszteségeket szenvedett. De oly váratlanul éri őket az örömhír, hogy hinni sem akarnak benne, sőt már-már szemrehányást tesznek maguknak, hogy úgy elhagyták magukat ragadtatni egy álhíren való ujjongásukban, midőn hírnök érkezik, ki magától Agamemnontól hoz üzenetet, és minden kétséget eloszlat a hír valódiságáról.

A királyné ismét felveszi az örvendő hitves álarcat és férjéről kérdezősködve, oly sokszor hangoztatja változatlan szerelmét, annyira bizonygatja állandó hűségét, hogy érezni véljük attól való télelmét, hogy hallgatói az ellenkezőt sejtik. Egyes elejtett, kétértelmű szavaiban pedig már ott lappang a gonosz szándék, mely mind erősebb elhatározássá válik szívében. Még színlelt türelmetlenséggel ráparancsol a követre, hogy férje elé menve siettesse őt, aztán királynői fenségében büszkén távozik.

A hírmondó nem nagyon siet a királyné parancsát teljesíteni. Elbeszéli a háború borzalmas részleteit és a sok viszontagságot, melyen mostanig keresztülmentek. E sok rász hír némi örömet vegyít a szép nap örömebe. — De im harsonák szólnak. Pompás diadalszekerem, fényes kísérettel jön a győztes király. Tömérdek gazdag kincs, számos fogoly jutott a diadalmas hadaknak zsákmányául. De tán minden kincs között a leg-többet ér: Kasszandra, Priamosz király jóstehetségű leánya, kit Athéné oltárától, ahová menekült volt, erőszakkal ragadtak el. Az aggastyánok kara hódoló tisztelettel köszönti visszatért királyát, míg Klítemnesztra még egyre játszva képmutató szerepét, áradozó szavakban fejezi ki hazug örömet férje visszatértén. Agamemnon elmeséli a nagy csata lefolyását, dicsérettel szólván a görög hadak vitézségéről; nemes szerénységében csak

alig emlékszik meg magáról, kit pedig méltán illet a legnagyobb elismerés. Kéri nejét, hogy különös figyelemmel legyen előkelő foglya, Kasszandra iránt, aztán az út fáradalmait kipihenendő, palotájába vonul.

Klitemnesztra elérkezettnek látja az időt a rég forralt bosszú végrehajtására/Azonban nagy gondot okoz neki Kasszandra, mert attól fél, hogy ez látnoki tehetségével megsejti és elárulja gonosz szándékát; elvetemültségében tehát elszánja magát ennek megelőzésére is. Részvétet színelve, tettetett nyájassággal szólítja fel, hogy lépjen palotájába, de Kasszandra a felhívásra mitse válaszol. Klitemnesztra szándéka meghiúsulásán felingerülve, fenyegetőzni kezd, de Kasszandra erre is csak megvető némasággal válaszol. Végre is minden erőlködése hiábavalónak bizonyulván, a királyné dühösen elrohan. Alig, hogy távozott, Kasszandrát jós-ihlet szálja meg és szent elragadtatásában leírja Klitemnesztra irtózatos bűnét, alávaló hűtlenségét megjövendőli Agamemnon meggyilkolását és azt is tudja, hogy ő maga is áldozata lesz az elvetemedett nő gonoszságának De, — mert hite szerint, a végzet ellen ügyis hasztalanul küzd az ember, — hirtelen elhajtja magától jósvesszejét és berohan a palotába, bár jól tudja, hogy mi vár ott reá.

Az egyedül maradt kar megdőbbenve néz Kasszandra után, mikor egyszerre két — egymásután következő — szívigható sikoltás hangzik ki a házból, jelezve a szörnyű tragédia bekövetkeztét Nemsokára a nyitott ajtóban megjelen a gyilkos királyné és a még vértől párolgó pallosra támaszkodva becstelen göggel, szinte dicsekedve meséli el bűnét, minden borzalmas részletében Az elszörnyedt aggastyánok előbb csaknem megkövültén állnak, de Agamemnon és Kasszandra holttestének láttára, irtózatosan felháborodva boszúval, megtorlással fenyegetik a királynét, kit csak Aegiszthosz ment meg a forrongó kar támadó fellépésétől

Az aggastyánok azután visszavonulnak, de fájdalmas, elkeseredett panaszaikban egyre sűrűbben emlegetik Oresztesz nevét, kinek visszatértétől remélik a szörnyű gonosztett megtorlását.

A k h o e f o r o k . (Az „OreszteszMrilógia 2. része.) Ez a tragédia, címét a darabban előforduló gyászoló rabnók (kхоефорок) karától vette.

A kegyetlen véget ért Agamemnon sírjánál vagyunk Argosz oltárokkal, templomokkal körülépített szent berkében. A sírnál Oresztesz benső barátjával Piladészszel foglal helyet s kifejezetten tudtunkra adja, hogy atyja halálának megbosszulása hozta erre. Meg is esküszik, hogy a szörnyű bünt megtorlatlanul nem hagyja s ősi görög szokás szerint gyermeki kegyelele jeléül levágott hajfürtjét teszi atyja sírkövére. Az oldalt álló királyi palotából kivonulnak a gyászba öltözött kхоефорок, kezökben áldozati vázák, urnákkal s a sír körül szomorú dalban éneklük el keserves sorsukat, melyre Agamemnon gyilkosai kárhoztatják őket; de szavaikban felhangzik a már nem sokáig késő megtorlás reményének sejtése is. A rabnók között van a gyászoló Elektra, Oresztesz nővére is, ki elől a zutóbbi már a kar bevonulása előtt elrejtőzött Piladészszel. Elektra észreveszi a sírkövön bátyja hajfürtjét s már csaknem sejteni kezdi, hogy itt tényleg Oresztesznek kellett járnia, midőn ez megjelen, megmutatja magán az egykor Elektra által hímzett ruhát. Kitérő örömmel borúi egymás nyakába a két testvér, aztán Agamemnon rettenetes haláláról kétségbeesett fájdalommal emlékeznek meg mindketten, versengve tüzelven egymást a jogos bosszúállásra A szégyenkezésnek, a dühnek, oly indulatossá kitéréseit halljuk ezután a gonosztévők ellenében, a két testvér ajkáról, hogy e szenvedelmes párbeszéd mintegy magyarázni látszik azt az elszántságot, melylyel később Oresztes saját anyja ellen kardot emel.

Czéljának elérésére Oresztesz cselhez kénytelen folyamodni s Piladesz társaságában fokisz-i vándor álöltözetében kér bebocsáttatást Klitemnesztrától, akinek azt meséli, hogy Oresztesz meghalt. A szívtelen királyné nem tudja elpalástolni azon érzett örömét,

hogy immár nem kell félnie fiától, aki bosszút álhatna egykor rajta s éppen ezért a hajdani öreg dajkát Glisszát, Aegisztozshoz meneszti: mondaná el ennek is a megnyugtató hírt. Nagyon érdekesen és jellemzően tűnik ki az ellentét a lelketlen anya örömeinek s a hűséges dajka fájdalmas kesergésének megnyilatkozása között. — A khorok figyelmeztetéséhez híven a dajka el is megy Aegisztozshoz, aki kíséret nélkül, egyedül jön és lép be a palotába. Csakhamar szörnyű sikoltás hangzik ki a színre, elárulván az elégtétel tudatában megnyugvó karnak, hogy az egyik gonosztevő elnyerte büntetését. Klitemnesztra rémülten ront ki a palotából és vakmerő bátorsággal kardot kér, hogy ő támadhasson esetleg üldözőjére. Egyszerre csak fiával Oreszteszszel találja szemközt magát, aki ál-mezét levetve, fenyegetően emeli anyjára a véres pallost. Klitemnesztra látja, hogy veszve van, letérdel fia előtt, szánakozására építvén megmenekülésének reményét. Oresztesz valóban meginog egy pillanatra elhatározásában, mintha a gyermek szíve meghatottan számúzná magából a bosszú vágját. Azonban Piladesz figyelmezteti, hogy mit parancsoltak neki az istenek s erre Oresztesz észbe kap. Nem a a bosszú érzete sarkalja most már a cselekvésre, hanem az istenek nevében itt a földön igazságosan Ítélező bíró szigorú elhatározásával mondja meg Klitemnesztrának, hogy meg kell őt ölnie. Habozás nélkül magával vonszolja a palotába, ahol Agamemnon hulláján kivégzi anyját is. Azután a palotán aj ajában megjelenve mindent elmond a karnak Hogy szörnyű tettének hatását némileg enyhítse, hivatkozik arra az áruló ruhára, melyben egykor Agamemnont ölték meg. A kar a végzet igazságot szolgáló erejét dalban magasztalja, de egyszersmind azt se képes önmaga előtt titkolni immár, hogy a véreskezű Oreszteszt lelkiismereti furdalások kezdik gyötreni. Anyja nem ok nélkül idézte fel neki a fúriákat, Oresztesz lelki szemei már látják e szörnyetegeket, agya bomladozni kezd s feldúlt kedéllyel rohan el Delfi-be, Apollo istenhez, hisz a szörnyű bosszúra az ő rendeletére szánta el magát.

Az Euménidák. (Az «Oresztesz» trilógia 3. része.) A szín Apolló temploma Delfi-ben. Apolló papnőie, a Pythia megjelen, hogy szokás szerint áldozatot mutasson be istenének. A templom ajtajában hirtelen megáll. Megdöbbenő látvány tárul bámuló szeme elé. Az oltár körül szerte-szét hosszú fekete ruhába öltözött undorító női alakok: a fúriák alusznak, közöttük pedig egy dúlt arcú ifjú térdel, véres kezével görcsösen átölelve tartja az oltár hideg követ és kétségbeesetten könyörög Apolló segítségéért. Klitemnesztra szörnyű átka beteljesedett, mióta anyját megölte Oresztesz, lelkének nincs nyugalma; szünet nélkül, pillanatnyi pihenést sem hagyva üldözik a rémes fúriák. Felizgatott agya egyre látatja véle, hogy eltorzult arczczal, vérben forgó szemmel mint repülnek utána az „éj lányai“, kérlelhetlen bosszúzó istenei minden bűnnek, véstjőslón leng utánuk a szélben széles övszalagjuk, melynek színe vörös, mint Uránosz vércsöppjei, a melyekből, a monda szerint, a fúriák születtek. Oresztesz egyre közelebről hallja az üldöző ebek szörnyű csaholását, a szörnyetegek hajában tekergő kígyók borzasztó sziszegését és hátán már-már érzi az engesztelhetetlen fúriák suhógó korbácsainak kegyetlen csapkodását. Az iszonyatos gyötrelmekről csaknem halálra kínzott Oresztesz, végső kétségbeesésében Apollóhoz menekül, kinek egyenes felszólítására végezte volt ki anyját, hogy atyja meggyilkolásáért bosszút álljon. Kéri Apollót, elégelje meg már szenvedéseit és mentse meg e borzasztó szörnyetegek kíméletlen üldözésétől. Apollót meghatja a szerencsétlen ifjú könyörgése, mély álmod bocsát a fúriákra és oltalmáról biztosítva Oreszteszt, rábizza Hermész-re, ki Athénbe megy vele.

Azonban még messze se igen lehet, mikor im megjelen a meggyilkolt Klitemnesztra feljáró lelke, ki még a sírban sem nyugszik addig, míg rettenetes átka végleg be nem teljesedik. Felrzza mély álmukból a fúriákat és Oresztesz további üldözésére nógatja

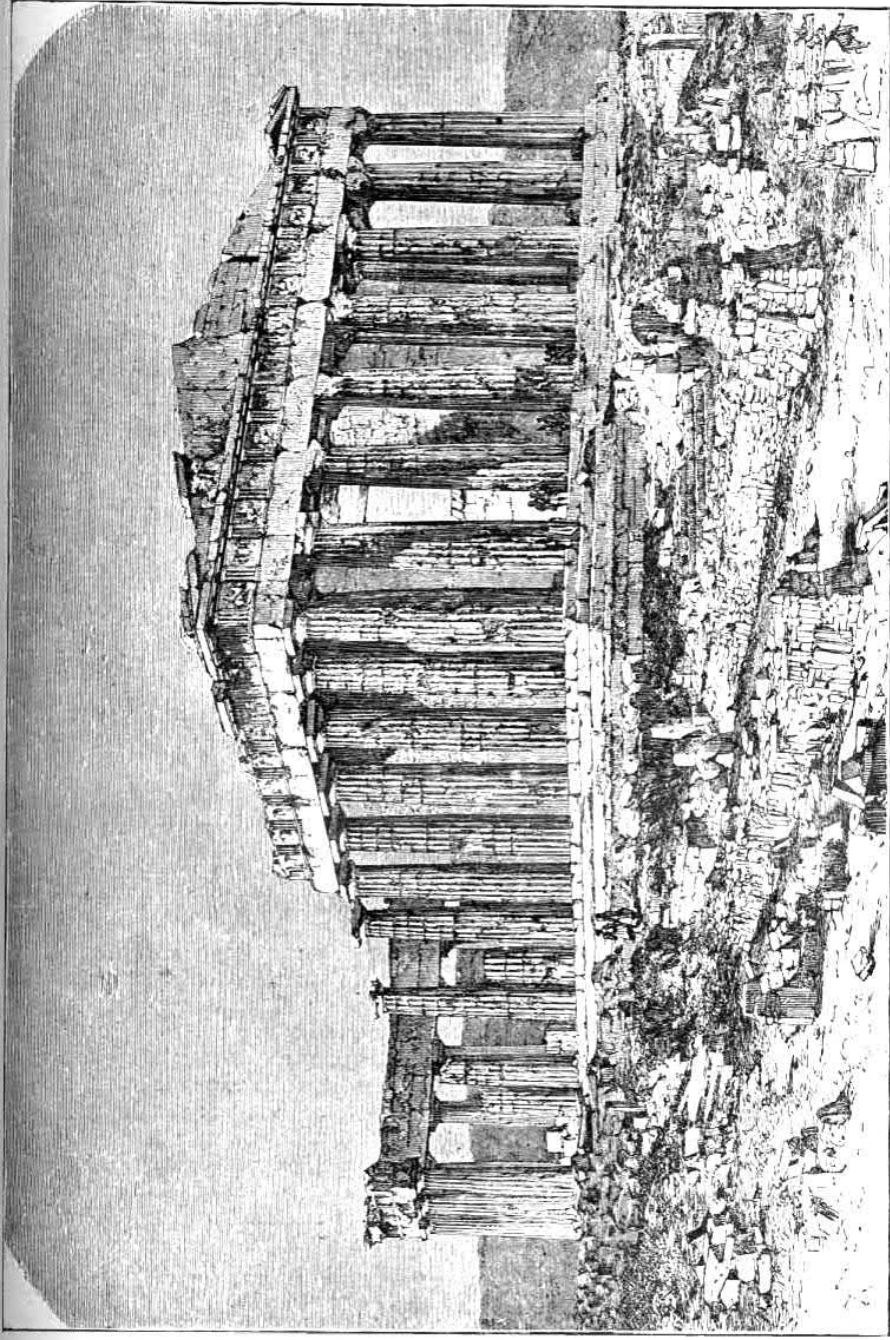
őket. Ezek — áldozatukat nem találván — rettentő üvöltésben törnek ki, mikor pedig megtudják, hogy a bűnöst Apolló szöktette el előlük, írtózatos haragra gerjedve őt idézik fel és vonják kérdőre: hogyan mert templomában megtúrni, sőt oltalomban részesíteni egy gyilkost, kinek jelenléte megszejtetlenségét e hely tisztaságát. Apolló mitssem törődik a fúriák szemrehányásaival és igaztalanok mondja üldözéseket. De a szörnyek se hátrálnak, sőt kijelentik, hogy Apolló nyilaitól se fognak visszariadni, hanem hivatásuk magasztosságával kérkedve vad ordítással elrohannak, hogy percznyi pihenést se engedjenek szerencsétlen áldozatuknak.

Változás. Athén legfőbb törvényszékének tanácskozási helye, az „Aresz halma“ táru elénk. Hermész gyors szárnyain senkitől se látva, ide menekült Oresztesz a fúriák elől és most Minerva szobránál imádkozik. De nyugalma nem sokáig tart. Fáradhatatlan üldözői már is itt vannak. Áldozatuk láttára féktelen üvöltésben törnek ki és fenyegetőleg csapkodnak suhogó korbácsaikkal. Szerencsére megérkezik Pallasz-Athéné, s a furcsa csoportozaton elámulva, megáll. Oresztesz megragadja az alkalmat, eléje borul és oltalmaért esedezik, a fúriák azonban ismét előállanak vádjaiikkal és Minerva ismert bölcseségére, pártatlan igazságérzetére hivatkozva, követelik a gyilkos szigorú megbüntetését. Minerva a bonyolult kérdésben nem tudván határozni, kijelenti, hogy az Areopagot fogja összehívni, mely aztán majd szavazás útján eldönti, kinek részén van az igazság. — Harsonaszóra begyűl a nép, fellép az Areopag. A fúriák kegyetlen haraggal vádolják Oreszteszt az anyagyilkost, kit Apolló kegyesen védelmébe vesz. Nagyon érdekes a szóharcz, mely az Areopag szavazatainak összeegyeztése alatt folyik. Nevezetesen, míg Minerva az ítélőbirák hivatásának fenségességét dicsőíti, azalatt Apolló és a fúriák előbb nyájas biztatással, rábeszéléssel, majd ijesztgetésekkel akarják a maguk felfogásai javára az Areopag tagjait befolyásolni Minerva Oresztesz mellett szavaz, így aztán a szavazatok mindkét részre egyenlő számban esvén, Oreszteszt az Areopag Ítélete fölmenti a bűnhődés súlya alól.

Oresztesz boldogan köszöni meg az istenek kegyét s örök barátságot fogad Minerva népének. A fúriák azonban felháborodással követelik a nekik ősidőktől biztosított jogait és tiltakoznak az ítélet ellen. Minerva ekkor könyörgésre fogja a dolgot; lassan-lassan hat is rájuk, midőn arra kéri őket, hogy ne haraggal és szitokkal illessék az ő országát, hanem engesztelődjenek ki a derék néppel szemben, mely t mplomot fog emelni dicsőítésükre. Mint áldást, békét és győzelmet hozó Eumenidák tekintsenek ezentúl országára. Az Eumenidák erre jóságos megnyugvással követik a vörösruhás, fáklját tartó női kar csoportját, mely fellépett, hogy az ország legújabb pártfogóit az ő magasztalásukra szánt templomba elkísérje.

A leláncolt Prométheusz. Zeus isten hűségese megbízottai: a hatalom és erő Szkithiába, a Kaukázus kopár, sziklás vidékére vezetik Prométheuszt, kíséretökben jó Hefésztoész, aki a lázadó titánt vasraveri és lánczait olyan sziklához kovácsolja, melyhez semmiféle földi lény hozzá nem férhet. Zeus szolgálai sértő, bántó csúfolódással illetik a kegyetlen sorsra kárhoztatott foglyot, míg Hefésztoész részvétellel búcsúzik tőle, aztán mindannyian magára hagyják. A makacs titán eddig hősies hallgatással titkolta kínjait, most azonban, egyedül létében, megható jajszavakban panasolja el rémséges szenvedéseit előbb a gyors szeleknek, aztán a folyók forrásainak, végül a tenger hullámainak, s mintegy ezeket szólítja az ő méltatlanul ért rettenetes bűnhődés néma tanúi gyanánt.

Csakhamar illat árad szét a légben, ezt szárnyak csattogása követi s megjelennek repülő kocsin a nyájas tengeri nimfák, Okeánosz bájos lányai, kik azért jöttek, hogy a szörnyű csapástól sújtott Prométheuszt, szeretett rokonukat megvigasztalják. Ez elbeszéli nekik, mekkora áldásban részesítette az emberiséget azáltal, hogy a tűzhöz juttatta

A Parthenon. Pállász Athene főtemploma az Akropoliszon.

őket, elmondja, mily iszonyú haragra lobbant ellene Zeus, s elkesergi a kegyetlen büntetés fájdmát, melyet el kell viselnie. Szavai azonban azt is elárulják, hogy ő sejti azt a végzetes okot és körülményt, mely majdan Zeusnak és hatalmának pusztulását fogja előidézni.

Ezalatt a vízi tündérek kara szánakozó rokonérzéssel veszi körül Prométheuszt, majd megjelen a nimfák atyja, a tisztos ősz Okeanosz s kéri a szenvedő rokont, fogadja el az ő támogatását, amellyel majd Zeusnál kegyelmet fog számára könyörögni. Prométheusz daczosan utasítja el a közbenjárást, s bámulatra méltó elszántsággal jelenti ki, hogy ő büszkén kívánja elviselni azt a bűnhődést, mely őt az emberek javára tett nagybecsű szolgálataért sújtja.

Eközben a Héra féltékenysége folytán a bögöly-csipés szörnyű kínjaira kárhoztatott szerencsétlen ló kerül vándorútján erre s mikor észreveszi a sziklához kovácsolt félistent, nevének hallatára megáll. Mélységes fájdmát megindító kesergésben önti ki a hallgatók előtt, különösen mikor Prométheusz jóslatából megtudja: mily sokáig lesz még kénytelen kínos bolyongását folytatni mindaddig, míg majd egykor a Nil közelében fellelheti a keresve-kutatott nyugalmat. Egyszerre csak ismét felújulnak borzasztó fájdalmai s a szegény ló akadozó siránkozó beszéde elárulja, hogy a gyötrelmes szenvedés immár esztől is megfosztotta, aztán örülten tovaszáguld. A lázadó titán még megijósolja, hogy ló ivadékaiknak tizenharmadik leszármazottja lesz az, aki őt láncaitól megszabadítja.

Prométheusznak az a fenyegetőzése, hogy ő tudja ki fogja Zeus romlását okozni, nem maradt titok a legfőbb isten előtt. Mindenáron meg akarja hát ezt tudni a titántól. De az csak oly feltétel alatt hajlandó Zeus küldöttjének Hermésznek nyilatkozni, ha bilincseitől feloldja, különben pedig Hermész könyörgésére éppoly makacs elutasítással válaszol, mint amilyen impozáns daccal ellenáll az isteni hírnök fenyegetéseinek.

Ezt az elszánt önértetes bátorságot utolsó pillanataig sem tagadja meg, amidőn tudniillik a felháborodott Zeus leküzdhetetlen boszuvágyában iszonyú zivatarral sújt le Prométheuszra. A meny rémes, haragos dörgése, a villámok czikkázása közben szerte omlanak a sziklák s a büszke fogoly az alvilág mélyébe hull.

A hét vezér Théba ellen. Ödipusz halála sem békítette ki egymással hatalomért versengő két fiát. Bár az apa halála előtt iszonyú átkot mondott fiaira, hogy tudniillik egymás kezétől, egyszerre haljanak meg, egyik se tud lemondani az uralkodás vágyáról és elkeseredett küzdelem fejlődik ki közöttük. Polinikesz, kit Eteoklész elűzött Thébából, Argoszba menekült, hol hét vezérrel szövetkezve, roppant hadsereget gyűjtött, melyet most Théba ellen vezet.

Théba város védőfalát látjuk, a bástyákat mindenütt szorgalmasan dolgozó katonák, sürgő-forgó néptömeg teszi mozgalmasakká. Mindannyian a védelem előkészületeivel foglalatoskodnak, komolyan elszántan nézvéen elébe a nagy küzdelemnek, amely előreláthatólag mindkét fél részéről nagyon elkeseredett lesz. Közbe-közbe figyelmesen tekintgetnek a bástyán túl elterülő síkságra, melynek távolában tisztán ki lehet venni az ellenséges hadak sátrait, sőt a csapatok egyes hadműveletei is észrevehetők. A látvány, mely elébök tárul, nem éppen biztató. A roppant hadsereg szervezkedése, készülődése egyáltalán nem alkalmas arra, hogy bátorságot öntsön az ostromlott thébaiak könnyen csüggedő szívébe. Kétségbeesésökben — mint minden bajukban, — most is istenükhöz fordulnak s könyörgő fohászokban kéri ki segélyét a nagy csatához. Most megjelenik Eteoklész, Théba ifjú királya s fellépése mindjárt több bizalmat kelt az aggódó lelkekben. Rövid, de tartalmas szavakban utasításokat ad a védelmi munkálatokra nézve, majd lelkes hangon bátorságra, kitartásra buzdítja híveit. Ekkor érkezik vissza czirkálásából ügyes kéme, ki részletesen beszámol az ellenség táborában tett megfigyeléseiről. Elmondja, mint mártotta mind a hét vezér vérbe kezét, szörnyű esküt fogadván, hogy

vagy beveszik Thébát, vagy elpusztulnak mindannyian. Midőn Eteoklesz félrevonul, a katonák a kém hírein kétségbeesve, mindenféle képzelt veszéllyel ijesztetik az amúgy is elrémült népet, míg nem Eteoklesz, ki csakhamar visszatér, szigorúan megdorgálja őket gyávaságukért. A kém azt is hírül adja, hogy mindegyik kapu ellen az ellenséges sereg egy-egy vezére fogja vezetni az ostromot. Eteoklesz a kém jelentései alapján állít minden fenyegetett helyre egy-egy thébai vezért, az ostrom visszaverésére Midőn pedig a hetedik kapu ellen induló hadak vezetője gyanánt Polinikesz nevét hallja, hirtelen felébred benne az engesztelhetetlen gyűlölet elűzött testvére ellen és sem népe könyörgésével, sem atyja átkával nem törődve, elhatározza, hogy maga száll szembe testvérével.

Az irtózatos küzdelem lefolyt. Hírmondó lép a színre, kihirdeti a thébiaiak fényes győzelmét. Az ostromló hadsereg kegyetlen, vereséget szenvedett. Az öröm általános. Azonban a diadal mámorát nem élvezhetik zavartalanul, fájdalom keserősége rontja meg azt. Megtudják, hogy a két testvér — úgy amint szerencsétlen atyjok megjósolta — egymás kezétől halt meg. Antigone és Izméne, az elhunytak nőtestvérei zokogva borulnak holttesteikre, míg az ifjú harcosok kara meghatottan éneklí az „Erinniszek himnuszáának szomorú dallamát. Azonban a temetésre még nem kerülhet s:>r, mert hírnök érkezik, aki tudtul adja Théba város tanácsának határozatát, mely szerint Eteoklesz király, az őt megillető pompával helyezhető a sírba, Polinikesz ellenben, aki áruló módra saját hazája ellen hadat vezetett, nem részesíthető e végtisztességben, hanem temetetlenül, a keselyűk martalékaul hagyandó.

Antigone testvéri szeretete nem bír engedelmeskedni a zord rendelkezésnek, s bár a tilalom ellen vétőre halálbüntetés vár, kijelenti, hogy semmiféle erőszaktól vissza nem riadva, azt fog tenni, amit kegyeletes szíve sugall neki. Itt végül két párt keletkezik a tömegben; egyik meghódítva Antigone hőslélkűségétől, vele tart, a másik jobbnak látván a hatdrom mellett maradni, Eteoklesz tetemének kíséretébe szegődik.

A könyörgő k. Danaosz, egyiptomi királynak ötven lánya volt. Testvérének Aegyiptosznak pedig ötven fia. A két testvér sehogy se tudott békében megférni egymással és folytonos viszálykodásuk mind tőrhetetlenebbé tette számukra az együttset. Danaosz szelídebb természetű lévén, nagyon szeretne ez örökös ellenségeskedésnek véget vetni, de minden igyekezete és erőlködése kárba vész testvére nyers durvaságán, vad, erőszakos jellemén

Az ellentéteket még jobban kiélesíti az az alkalom, midőn Aegyiptosz fiai számára megkéri Danaosz lányainak kezét. Ez természetesen nem egyezik e frígybe, hiszen csak nem adhatja szende, szemérmes lányait a vad harcosoknak, kik mindenben atyjuk tulajdonságait örökölték. De félvén, hogy a visszautasító válaszszaal testvérét megsérti, elhatározza, hogy otthagyja hazáját és lányaival együtt Argoszba indul, melynek trónjára, — mint ló egyenes leszármazottja — jogos igényt tart.

A dráma ott kezdődik, amint a menekülő Danaosz partraszáll lányaival Argosz domboktól övezett tengerpartján és buzgó fohászbán könyörög az istenekhez oltalomért. Nemsokára megjelen kíséretével Pelaszgosz, Argosz ez időszertint királya. Danaosz hozzálép, felfedezi kilétét és a rokonság jogára hivatkozva, kéri, védelmezze meg őket durva üldözöiktől. Pelaszgosz nem meri megígérni a védelmet. Belátja ugyan, hogy a rokonság kapcsán, de meg a vendégszeretet törvénye alapján is oltalmaznia kellene a hozzá menekülőket, de másrészt nagyon fél egy beláthatat'an következményű háborútól, melybe e réven az egyiptomiakkal keveredhetnék. Maga semmit se mer határozni, hanem Danaosz-szal együtt a népgyűlésre megy, tanácsot kérendő a fontos ügyben.

A könyörgők lombját maga D inaosz viszi. Lányaí ezalatt, az istenek oltalmára bízva, a tengerparton várják atyjok visszatértét. Ez nemsokára boldogan siet elő a jó

hírrrel, mely szerint Argosz népe vendégeinek tekinti s mint ilyeneket védelemben is részesíti őket. — Azonban örömük nem sokáig tart. A parton egy hajó köt ki, melyből rémülten látják kiszállani félelmetes ellenségüket, az egyiptomiakat. Danaosz kétségbeesetten rohan el segítségért, távolléte alatt azonban az ellenség emberei megrohanják lányait s bárhogy szegülnek is ellen, bármennyire hivatkoznak is a hely szentségére, az egyiptomiak hajójukra akarják őket vinni, hogy hazájukba visszahurcolhassák. Éppen az utolsó pillanatban érkezik meg Pelaszgosz király fegyvereseivel és a támadók vakmerőségén felháborodva, erélyesen követeli a Danaidák szabadon bocsátását. Az egyiptomiak előbb vonakodnak, később mégis engedni kénytelenek, — azonban a háború most már elkerülhetetlen. S míg a Danaidák befejező kardalukban meleg szavakban hálálkodnak megszabadulásukért Pelaszgosznak, másrészt szívek mélyében rettegéssel, féltő aggódással gondolnak a bekövetkezendő hadjáratra.

A perzsák. Észkülosznak ez a tragédiája már abban is különbözik a többitől, hogy az ismeretes tragédiák közül talán ez az egyetlen, mely nem a mithológiából vett meséket, hanem egykorú eseményeket dolgoz fel. E tragédia a görögök egyik legfényesebb diadalának, a túlnyomóan nagyobbszámú perzsákon aratott fényes győzelmüknek dicsőítésére íródott. Az egész tragédiában elejétől végig a görögök páratlan vitézségét, halál megvető bátorságát dicsőíti Aészkhülosz anélkül, hogy csak egyetlen görög vitézt is felléptetne. De még csak nevét se halljuk említeni a darabban egyetlen görög hősnak sem. És mégis értesülünk a nagy háború minden részletéről, minden mozzanatáról. Cselek* vény tulajdonképpen nincs is ebben a tragédiában. A szín Xerxes perzsa király fényes palotáját ábrázolja Susában. E nagy pompa és gazdagság feltüntetése, természetesen csak arra való, hogy minél nagyobbak, hatalmasabbnak rajzolván az ellenséges királyt, csak annál fényesebbé tegye a görögök diadalát. A jókedvű mulatozásra, vigalmakra épült palota vidám czifraságaival szomorú ellentétben van Atosszának, az özvegy anyakirálynőnek kesergése, kinek kétségbeesetten aggódó szive veszedelmektől félti távollévő fiát; rettegésében osztoznak a susai aggastyánok is, kik siralmas kardalban adnak kifejezést a perzsa hadsereg sorsán való aggódásuknak. Nemsokára hírnök érkezik, kinek jelentése Xerxes nagy veszteségéről szomorúan igazolja a bús sejtelmeket. A kar keserves jajveszékeléseit azonban hirtelen csodás látvány némítja el. A megdöbben nép előtt megjelenik Dariosz szelleme és a gýaszos példára mutatva, figyelmezteti őket, hogy Görögország ellen soha többé fegyvert ne fogjanak, mert azt az istenek védelmezik, kik ellen hitvány földi férgek nem harcolhatnak. A ig tűnik el a szellem megjelenik a csúfosan megvert perzsa hadsereg még megmaradt részével, megalázva a legyőzött király, kinek keserves siralmi, kétségbeesett panaszai fejezik be a tragédiát.

SZOFOKLESZ-TRAGÉDIÁK. Ödipusz király. Az Ödipusz-trílogia I. része.) Az istenek súlyos csapással sújtottak le Théba városára: dögvész pusztítja lakosait. A nép a könyörgők olajfaágával siránkozva fohászkodik irgalomért. A főpap azt mondja, hogy csak Ödipusz király háríthatja el a vést, ki már egyszer sikeresen megóvta népét hasonló pusztulástól. Kreon, a király sógora, — ki Delphiben járt, hogy Apolló jósaitól kérjen segítséget a szerencsétlenség ellen, — visszatér s jelenti, hogy a dögvész csak akkor fog véget érni, ha Laiosz király meggyilkolója elvette büntetését. Az aggastyánok karának megható jajveszékelése közben Ödipusz elhatározza, hogy fölkeresi a gyilkost, tudatja ezt népével és megátkozza mindazokat, kik a bűnöst netalán védelmükben részesítenék, vagy bármikép is pártfogásukba vennék. A Kar Ödipusz kérdésére tudtul adja, hogy Laioszt útközben ölték meg. A király ezenkívül Tirézaszt, a jóst is magához hivatja, faggatja, ez megdöbbenve, remegve hallgat, nem meri az igazat megvallani, mert ő csalhatatlanul tudja, hogy Laioszt Ödipusz gyilkolta meg. Tirézasz

GÖRÖG NÉPEK.

A lidiaiak találták fel a pénzt, amelynek használata azután hamar elterjedt. Tőlük jutott először Görögországba is és Egina szigetén verték az első görög ércpénzt.

1. Eginai ezüstpénz két drakmás. Egyik oldala teknősbéka, másik oldala négyzetes mélyedés. — 2. Melsőzi ezüstpénz. Egyik oldalon a melsőzi alma, másikon négyzetes mélyedés. — 3. Korinthoszi ezüstpénz. Egyik oldalon Pegászus a város kezdőbetűjével, másik oldal díszes négyzetes mélyedés.

4. Athéni ezüstpénz Periklesz korából. Egyik oldal Athene-fej, másik oldal bagoly és a város nevének kezdőbetűi. — 5. Thebai ezüst kettős drakma. Egyik oldal paizs, másik oldal a négyzetes mélyedésben Herakles. — 6. Kireaikai ezüst öt drakmás. Egyik oldalon Zeusz-Amoufej, a másikon sziflionnővény.

7. Krétai ezüst kettős drakma. Egyik oldalon a Minotaurusz, a másikon a Labirintus. — 8. Éliszzi ezüstpénz. Egyik oldalán az ülő Nike, a másikon sas és kígyók.

9. Éliszzi ezüst kettős drakma. Egyik oldal Olimpiai-Zeusz fő, a másik sas és kígyó. — 10. Messzenai ezüstpénz. Egyik oldalán Demeterfej, a másikon az ithomei Zeusz villámokot szór. — 11. Arkádiai ezüstpénz. Egyik oldalán Demeterfej, a másikon Hermesz.

12. Arkádiai ezüstpénz. Sztimfáliszból. Egyik oldal Ártenisz fej, a másik Herakle-z. — 13. Faisztoszi ezüstpénz. Egyik oldal Herakles és a Hidra, a másik a krétai bika. — 14. Thesszáliai ezüstpénz. Larisszának, Pelaszgosz leányának feje egyik oldalán, a másikon paripa, a város nevével.

vonakodásából Ödipusz azt a gyanút meríti, hogy a jós a bűnös. Az agg felháborodva mondja ki erre a valót, hogy: a gyilkos maga a király. Most már Ödipusz annyira indulatba jön, hogy Tiréziász e szavait figyelembe se veszi, sőt annak a meggyőződésének ad izgatottan kifejezést, hogy a jós Kreonnal szövetkezett e hamis hírek koholására, melyekkel csak az a céljuk, hogy a királyt elveszítsék. A jós fájó szívvel, megbántott önérzettel és szomorú sejtelmek hangoztatásával hagyja el a színt, Ödipusz pedig szörnyű ingerültségében, elvakulva a dühtől és trónjára való féltékenységétől minden ellenkező felvilágosítás megvetésével, halálra akarja ítélni Kreont. Neje Jokaszte tartja vissza e végzetes lépéstől, de felháborodott szenvedélyét ő se bírja lecsöndesíteni. Az asszony mindent elkövet, hogy férjét a békés hajlandóságnak megnyerje. Biztatja, hogy nem kell mindent elhinni, amit a jósök mondanak. Laiosznak a jósda fenyegetése¹ szerint saját fia kezétől kellett volna meghalnia, pedig ott a keresztúton ismeretlen gyilkosok ölték meg. Ödipusz a keresztút hallatára ijedten gondol a maga esetére remegve faggatja nejét, ki elmondja aztán, hogy Daulisz környéken Fokiszban lelte halálát Laiosz. A király kétségbeesett sötét aggodásán még csak egy kis halvány reménységnyújt nyújt enyhetadó világot: a megmenekült cseléd szavai szerint a gyilkosok többen voltak, s minthogy ez a cseléd valahol a királyi nyájknál pásztorkodik, sürgősen magához hivatja.

Ezalatt hírnök jó Korinthusból, tudatván, hogy Polibosz király, kit Ödipusz atyjának hitt, meghalt. E hír kegyetlen örvendéssel tölti el a királyt és nejét, kétségtelen immár, hogy a jós nem mondott igazat, hiszen Ödipusz atya, Polibosz, természetes halállal múlt ki. A hírhozó most csupa jóindulatból egyszersmind azt is bevallja Ödipusznak, hogy ő voltaképpen csak fogadott fia volt Polibosznak; ő, a hírhozó maga pásztor volt régebben Kithéronban s Laiosznak egy embere adta neki át Ödipuszt, mint csecsemőt, a hírhozó aztán ezt elvitte Polibosznak.

A tragédia további folyamán kisül, hogy Laiosz embere az a pásztor volt, akit Ödipusz az imént hivatott. A király ezt az embert a szörnyű vallomásra kényszerítvén, megtudja a titkot, hogy tudniillik a jóslat valót tartalmazott: ő gyilkolta meg a saját édes atyját, aztán feleségül vette a saját édes anyját. — Jokaszte a rettenetes végzetet már a korinthusi hírnök szavaiból megértette s eszevesztetten elrohant. — Ödipusz összezűzött lélekkel, megrázó szavakban búcsúzik el a napfénytől, melyet többé nem fog látni, aztán — mint a ki borzasztó tette szánta el magát — a palotába siet. Csakhamar hírnök lép elő, a ki elmondja, hogy a patotában rettenetes sorsra jutott királyi pár közül Jokaszte magát felakasztotta, Ödipusz pedig a neje ruhájából kiszakított agraffokkal saját szeméit kivájta. A cselédektől vezetett Ödipusz megjelen, s látni lehet borzalmasan véres szemüregét. Sírva könyörög a Théba királyságát átvevő Kreonhoz, hogy taszítsa ki őt e földről, de Kreon az istenek elhatározásától kívánja függővé tenni, meddig kell Ödipusznak Thébában maradnia. A vak királyt a szolgák a palotába viszik, zokogó kis lányai kísérik, a kar pedig az emberi nagyság és boldogság múlandóságáról dalol.

Ödipusz Kolonoszban. (Ödipusz-trilogia II. része.) Nem Kreon üldözte el hazája földjéről a szerencsétlen vak Ödipuszt, hanem saját szívtelen fiai, akik trónjára ültek. Lánya a gyöngédellekű Antigone kíséri a koldus gyanánt idegenben kóborló boldogtalan királyt, míg másik lánya Izméne Thébában tartózkodik továbbra is, hogy távollévő szeretteit híradással lássa el az otthoni föld eseményeiről.

A bujdosók Kolonoszba, az Eummenidák szent berkébe érnek. Ezt egy odaváló lakostól tudja meg Ödipusz, s megkönnyebbüléssel gondol a jóslatra, mely szerint most már nemsokára véget érnek gyötrelmei: közeledik halálának órája. Kijelenti ezt a kolonoszi aggastyánok karának is, akik nem akarták őt megtérni körükben. Ödipusz

azonban lefegyverezi őket azzal a kérelmével, hogy juttassák őt Attika királyához, Thezeuszhoz, mert áldásos lesz e földre az, amit ő nekik ajándékozni kíván. Ezalatt váratlanul megjelen Izméne s elbeszéli, hogy Théba testvér-királyai kegyetlenül összetűztek, Eteoklesz kikergette hazájából Polnikeszt, s ez most idegen segítséggel hadjáratot indít Théba ellen. Tudatja továbbá, hogy nyomon követi őt Kreon azzal a szándékkal, hogy vissza vigye Ödipuszt Thébába, mert az istenek rendelkezése szerint meghódíthatatlan lesz az a föld, melybe a vak királyt eltemetik.

Ödipusz azonban nem tudja kiirtani szívéből a méltatlan bánásmódot, melyben része volt, ellenkezőleg, elkeseredett lélekkel, fájdalmas kitöréssel utasítja vissza a kérelmet, s megátkozta hálátlan fiait, — Thezeusz támogatásához folyamodván. Kreon csakugyan fellép harcosaival s erőszakkal akarja magával ragadni úgy Ödipuszt, mint lányát, Thezeusz azonban kiszabadítja őket támadójuk kezéből. Most a bűnbánó Polinikesz jelenik meg, kit a mélyen sértett atya Thezeusz közbenjárására maga elé enged ugyan, de midőn a fiú áldását kéri a háborúhoz melyet argoszi segítséggel hazája, illetve saját testvére ellen kíván vezetni, Ödipusz felháborodott lelkének minden indulatával taszítja el Polinikeszt s újból megátkozta mindkét fiát azzal a szörnyű óhajtással, hogy a testvérek haljanak meg egymás kezétől.

Villám cikázik át a légen, megdörög az ég, amely tünetények Ödipusz közelgő halálát jelentik. A vak király elvonul Thezeuszszal, mert csak ez tudhatja meg, hol leli sírját Ödipusz. Hírnök jó azután, ki elbeszéli a karnak, hogy boldogtalan életű Ödipusz az istenek különös kegyéből és érthetetlen csodával, elevenen jutott el az alvilágba. — Az árván maradt lányoknak Thezeusz ajánl fel hazát, otthont és készséges támogatást s kéri őket, hogy maradjanak Athénben. Izméne talán nem vonakodnék eleget tenni a szíves tartóztatásnak, de a mélyen elkeseredett szívé Antigone minden áron távozni kíván. Le nem küzdheti magában az eszményiesen nemes testvéri szeretetet, ez vonzza haza Thébába; elmegy hát Izménével együtt azon reményben, hogy talán még módot lelhet az istenek kiengesztelésére, elháríthatja a borzasztó átok beteljesedését s megmentheti bátyjait a rettenetes végzettől.

Antigone. (Az Ödipusz-trilogia III. része.) A haldokló Ödipusz szörnyű átka sem tudta fiait visszariasztani a szörnyű testvérharcztól.

Polinikesz nem állt el feltett szándékától. A hét fejedelmi szövetségestől támogatva hadsereget gyűjt és Théba ellen indul. A thébiaiak azonban vitézül harcoltak, keményen ellen állottak az ostromnak és a támadók seregét teljesen széjjel verték. A csata hevében, az egyik kapunál szembe került egymással a két ellenséges testvér. Vak dühvei rontottak egymásra, egyik sem gondolt a védelemre, a gyűlölet vad indulatában csak támadni akart mindenik, míg végül iszonyú tusa után, egymás kardjától sebezve, holtan buktak le mindketten a vérázott földre. Ödipusz jós átka így hát borzalmas módon beteljesedett. A levert argoszi sereg szétziláltan, rendetlenül menekült az éj lepte alatt; a király nélkül maradt Thébában pedig Kreon, a meghalt testvérek nagybátyja, vette át az uralkodást. Kreon legelső intézkedése az volt, hogy kihirdetetté, mi szerint Eteoklesz holttestét, királyt megillető díszes pompával fogják sírba tenni, ellenben a hazaáruló Polinikesz hullája elrettentő, példás büntetésül temetetlenül hagyandó. Az e tilalom ellen vétő - bárki legyen is — megkövezendő. — A tragédia a csatát követő reggelrel kezdődik. A színház királyi palota Thébában. Ide lopózik a hajnal szürkületében Antigone, ki testvéreit egyformán szerette és most sehogysem tud belenyugodni a kegyetlen parancsba, hogy Polinikesz holtteste így meggyaláztassék. Nemsokára kilép a palotából Izméne, húga, kit iderendelt, hogy megbeszéljék, hogyan lehetne a szigorú rendelkezés daczára is eltemetni a vadállatok prédájára hagyott holttestet. A félnék, gyöngö természetű Izméne a király haragjától tartva, nem mer ráállni néneje tervére,

sőt Antigonét is lebeszélni igyekszik. Az utóbbi azonban felháborodva Izmené gyávaságán kijelenti, hogy most már nem is kéri a segítségét, egyedül fog cselekedni. Ezzel a megdöbben Izmenét ott hagyva, sietve távozik. Most már megvirradt és a színre lép a thébai aggastyánok kara. Az aggastyánok dalukban leírják a lefolyt csatát és magasztaló dicsérettel emlékeznek meg a védő sereg vitézségéről. De csakhamar elhallgatnak, mert királyukat látják közeledni. Kreon jön királyi kíséret élén s az aggastyánokhoz érve, ismétli zord parancsát, a legszigorúbb büntetéssel fenyegetve azt, ki tilalmának ellene szegül. Alig fejezi be beszédjét, midőn közeledik a holt mellé kirendelt örök egyike és félénken jelenti, hogy valaki eltemette Polynikesz hulláját, sőt a szokásos áldozattal is megszentelte a sírt. Kreon irtóztatós haragra gerjed és ráparancsol az örre, hogy azonnal kerítsék elő a bűnöst, különben őt sújtja a kiszabott büntetés. Az örök megijednek a fenyegetéstől, ravaszul újra széthányják a sírt és elrejtőznek a közelben. A csel bevált. Antigone újra megjelenik, hogy testvérét ismét eltemesse, de ekkor az örök rárontanak és viszik nagy diadallal a király elé. A hős lelkű lány a király előtt sem veszti el bátorságát és elszántan a szemébe mondja, hogy ő inkább követi kegyeletes szíve sugallatát, mint egy ember rideg parancsát, még ha az az ember a király is. Kieon a leány merészségén még jobban felingerülve, halálra ítéli és elrendeli, hogy a városon kívül eső hegy valamelyik szikiabarlángjába falazzák be elevenen, hogy éhen pusztuljon el. Fia, Hémon, ki már régóta szenvedélyesen szereti Antigonét, kétségbeesetten könyörög kegyelemért jegyese számára, de hasztalan, Kreon hajthatatlan. Hémon végül rossz szándékot sejtető felindulással elrohan. Ekkor egy kis gyermektől vezetette megjelenik az agg Tiréziász, a vak jós, ki a királyt bölcs szavakban figyelmezteti a ^ ítéletének kegyetlen és igazságtalan voltára és kéri, vonja vissza azt, míg lehet. De Kreon hallani sem akar erről és felindulásában durva szavakkal illeti az agg jóst, sőt önzéssel, haszonleséssel is megvádolja. A mélyen megbántott Tiréziász távozik, de előbb még borzasztó átkot mond a királyra és egész családjára. Kreon erre annyira megijed, hogy az aggastyánok könyörgéseit meghallgatva, kimondja végre a kegyelmet. Szolgái élén elsiet, hogy kimentse a befalazott Antigonét. De már későn érkeznek. Antigone fátyolával megfojtotta magát, míg fia Hémon, szeméi előtt dőfé át szívet kardjával. Hiába akarja most jóvá tenni hibáját azzal, hogy elrendeli Polinikesz holttestének eltemetését.

A Labdakidák végzetének beteljesülését fel nem tartóztathatja már. Amint visszatér palotájába, szolga jelenti, hogy Eüridike királynőnek szíve szakadt meg a hallott gyász-hirektől. A nemrég még oly hatalmas, büszke király megsemmisülten, mélységes megbánással roskad össze ennyi szörnyű csapás súlya alatt.

E l e k t r a. Sofoklész e tragédiájának tárgya majdnem teljesen azonos Aészkhülosz „A Kholforok“ című drámájával; mindössze a jelenetek sorrendjében lehet némi eltérést találni.

A j a s z. A Tróját ostromló görög hadsereg táborában vagyunk. Kora reggel van még és néma csönd borul a szalamiszi sereg sátraira, melyek közül kimagaslik a vezér, Ajasz nagyobb, díszesebb sátra. Előtte való napon rendelkezett a vezérek gyűlése Akhillesz fegyverzete fölött, Odisszeuszt ítélvén legméltóbbnak annak öröklésére. Ajaszt mód felett elkeserítette az Atridák ez ítélezése, mert maga is igényt tartott az elhunyt hős fegyvereire és bosszút esküszik Agamemnon és társai ellen, mint akik kudarcának okozói. A vezérek tanácsa megbízza Odisszeuszt, hogy kémkedjék és figyelje állandóan Ajaszt, nehogy beválthassa bosszú-terveit. Odisszeusz, ki maga is engesztelhetetlen ellensége Ajasznak szívesen vállalkozik e szerepre és most is, — a tragédia elején, a regg csöndjében, mindenfelé nézdelődve, figyelgetve oszon elő a házak között. Ajasz sátra elé érve sűrű felhőt lát, melyben nemsokára megjelenik Athena istennő és értesíti, hogy a múlt éjjel

az ő akaratából őrvjngés szállta meg Ajaszt, tiszta öntudatát elvesztette és sorra leöldöste a hadsereg minden barmát, jószágát, őrvjngésében azt hívén, hogy azokban halálos ellenségeit, az Atridákat gyilkolja le. Athéné előhívja Ajaszt, ki még mindig nincs öntudatánál és sátrából kilépve, az éjjel elkövetett mézszárlással, mint hőstettel dicsekszik. A barmok közül el is hozott egynehányat magával, azokat most hadifoglyoknak tartja, az egyiket meg épen Odisszeusznak nézi; ezt aztán vad örömmel hurcolja be sátrába, hogy vélt ellenségén minél kegyetlenebb boszút állhasson. Odisszeusz megdöbbenve távozik a szomorú látványosság színhelyéről és bár Ajasz mindenkor ellensége volt, most mégis őszinte sajnálatot érez a boldogtalan teremték iránt. Megjelenik a kar, mely a szalamiszi hajósokból, Ajasz elválhatatlan, hú kíséreiből áll. Ők is értesültek már vezérük lelkének elsötétüléséről és kesergő, szomorú kardalban fejezik ki fájdalmukat és száalmukat, mit a vezérüket ért csapás miatt éreznek. Majd hozzájuk lép a szerencsétlen vezér neje: Tekmessza, ki kétségbeesetten közli velük, hogy férje már felszabadult a sajátságos örület alól, de most még nagyobb a baj, mert tudatára jövén őrvjngésében, elkövetett tettének, annyira oda van, hogy nem tudja szégyenét elviselni és minden áron el akarja magát emészteni. Ekkor szétlebben Ajasz sátrának függönye és nagy kétségbeesésében, fájdalmas kiáltozással kitámolyog a szerencsétlen vezér, míg a sátor belsejében szerteszéjjel hevernek örületének vértől borított áldozatai: a lemészárolt barmok hullái. Szerető neje jószágos gyöngédséggel siet vigasztalására, fegyveresei is mindent elkövetnek, hogy lecsillapítsák, de hasztalan. Sokkal büszkébb, semhogy rettenetes szégyenét túlélni bírná, szívében már megmásíthatatlanul megfogamzott az öngyilkosság gondolata. Azonban titkolja érzéseit és elpalástolja sötét szándékát, nehogy esetleg megakadályozzák végrehajtásában. Szigorúan megdorgálja nejét sejtő aggodalmiért, érzékenyen elbűcsúzik fiacskájától Eurizakesztől s színleg olyan nyugodtan távozik, hogy a visszamaradtak már-már azt hiszik, csak rémlátás volt tőlük, midőn attól félték, hogy Ajasz még valami kárt tehet magában. De e megnyugvásuk nem sokáig tart. Hirmondó lép fel, ki figyelmezteti őket, hogy tartsák szemmel gondosan Ajaszt, mert Kalkhasz jó s e napot jövendölte meg halála napjául. E riasztó hír hatása alatt kétségbeesetten sietnek el mindannyian, hogy felkeressék az eltűnt Ajaszt.

Változás. — Erdőtől borított, dombokkal szegélyezett tengerpartot látunk Itt készül Ajasz az Öngyilkosságra Számot vetett önmagával és újra csak arra a határozatra jutott, hogy a rajta esett szégyent csupán saját vérével moshatja le Már le is számolt az élettel. Markolatával a földbe ásott éles kardja már készen várja. De mielőtt megválnék az élettől, még el akar búcsúzni, legalább gondolataiban mindazoktól, kik életében kedvesek voltak neki. Meleg, fájó szeretettel gondol jószágos szüleire, kiknek bizonyára mérhetetlen szenvedést okoz halálával, de a kiket mégsem kímélhet meg e fájdalomtól. Megemlékszik nejéről, kis fiáról, ki ezentúl hasztalan várja majd haza édes apját. De e szörnyű pillanatban sem feledkezik meg ellenségeiről. Utolsó órájában borzasztó átkot mond az Atridákra és kéri a boszuálló fűriákat, ne szűnjenek meg soha üldözni e nemzedéket» mely szerinte minden szerencsétlenségének, balvégzetének okozója volt. Egy tekintetet vet még a körülötte fekvő hegyekre, fákra, tengerre, egy utolsó pillantásban elbűcsúzik az egész dicsó, szép természettől és aztán félre vonulva, habozás nélkül, elszántan, még halálában is büszkén kardjába dől. Keresésére indult neje már csak véres hullájára borulhat s úgy sirathatja meghalt férjét, Sietve érkezik meg Teukrosz, a halott Ajasz testvére, ki bár maga is meg van rendülve a csapás súlya alatt, gyöngéd, kíméletes szavakkal igyekszik vigasztalni a kétségbeesett özvegyet, intézkedik az árva Eurizakesz sorsa iránt és arról is gondoskodik, hogy a holttestet semminemű sérelem vagy meggyalázás ne érhesse, mert jól tudja, hogy azok az ellenségeskedések, melyek Ajaszt életében üldözték, halála után sem szűntek meg. És csakugyan jól sejtett. Menelaosz hevesen tiltakozik a holttest eltemetése ellen és midőn Teukrosz e lelketlen tilalomnak

ellene szegül, Agamemnon segítségét kéri ki, hogy parancsának érvényt szerezzen Agamemnon fegyveres csapat élén jelenik meg és követeli Menelaosz parancsának teljesítését. A szalamiszi hajósok azonban fellázadnak e kegyetlenség ellen és már csaknem összeütközésre kerül a dolog, mikor Odisszeusznak sikerül végre bölcs tapintattal becsillapítani Agamemnon boszuját és rábeszélni arra, hogy megengedje a halott hősnek törvény és szokás szerint való eltemetését.

EURIPIDÉSZ. Ifigénia Auliszban. Má' jó ideje, hogy a Trója ellen indult görög hajóhad tétlenül vesztegel Aulisz kikötőjében, honnan nem tudnak tovább menni a kedvezőtlen szelek miatt, melyeket Artemisz istennő küldött rájuk boszúból, mert Agamemnon, a sereg fővezére szentelt szarvasát vadászaton lelőtte. Kellemetlen helyzetükben végre is Kalkhasz jóshoz fordulnak a görögök, kinek bölcs tanácsadása már sok bajnak lett eloszlatója. Kalkhasz kijelenti, hogy a megsértett istennőt csak úgy lehet megbékíteni, ha engesztelésül Agamemnon lányát: Ifigeniát áldozzák fel oltárán. Mindaddig, míg ez áldozatot be nem mutatják, a hajóhad nem vonulhat el Auliszból. Agamemnon kétségbeesik e kegyetlen feltétel hallatára és atyai szívének minden féltő szeretetével tiltakozik annak teljesítése ellen.

A sereg azonban, mely a hosszú tétlenséget már megunta, követeli az istennő parancsának teljesítését és Agamemnon fájdalomával mit sem törődve, sürgeti az áldozat bemutatását. A fővezér nem szegülhet ellene a közakaratra, engedni kénytelen; levelet ír hát nejének, Klitemnesztrának, melyben kéri, hogy mivel lányát el akarja jegyezni a vitéz Akhilleszszel, jöjjenek minél hamarabb mindketten az auliszi táborba. Alig hogy elküldte az üzenetet, újból felülkerekedik benne a szülői szeretet és régi, kipróbált hűségű rabszolgájának mindent elmesélvén, másik levéllel küldi Argoszba, melyben figyelmezteti nejét, hogy lányával együtt maradjon otthon. Menelaosz azonban, ki megsejti testvére tervét, útközben elfoghatja a vén rabszolgát, elveszi tőle a levelet és teljes bizonyosságot szerez tes'vére szándékáról. Felháborodva rohan Agamemnon sátrába, hol felindultan szemére hányja árulását, mellyel az egész háború sikerét kockáztatja és amellyel talán a megbántott istennő még súlyosabb büntetését vonja fejükre. Agamemnon zokogva ismeri be bűnét és csak kétségbeesésével, fájdalomával, lánya iránt való nagy szeretetével menti magát; atyai szíve nem engedheti, hogy nyugodtan tűrje lánya feláldozását. Kétségbeesése még növekedik, midőn híriü hozzák, hogy Klitemnesztra Ifigéniával együtt már Auliszba érkezett. Menelaosz maga is elérzékenyül testvére nagy fájdalomának láttára és előbbi szándékával ellentétben megígéri, hogy tőle telhetőleg mindent megtesz, hogy áldozatra szánt lányát a haláltól megmenthessék. Agamemnon már nem bízik ennek lehetőségében. Ifigénia halálától várja felszabadulását az egész tábor, mindannyian türelmetlenül követelik az áldozat végrehajtását. A boldogtalan apa csak arra kéri Menelaoszt, hogy, ameddig lehetséges, Klitemnesztra előtt titkolják el a szörnyű valót, hogy minél később tudja meg a szomorú véget, mely lányára vár. De ime, szekér gördül a sátor elé, melyből boldogan száll ki neje a bájos Ifigéniával és legkisebb fiukkal, Oreszteszszel. Mindannyian mi rosszat sem sejtő örömmel üdvözlik Agamemnon, -kinek roppant erőlködésébe kerül fájdalommas aggodalmait leplezni és örömet színlelni. Lányát valami ürüggyel elküldi onnan és sürgetőleg kéri Klitemnesztrát, hogy térjen vissza azonnal Argoszba. Neje hallani sem akar e kérés teljesítéséről és egyáltalában nem hajlandó Auliszból távozni. Nem tudja megérteni, miért akarja férje minden áron eltávolítani innen; de még elég korán tudomására jut a szomorú való, melyet hasztalan akartak eltitkolni előtte. Akhilleszszel folytatott beszélgetésből ugyanis megtudják, hogy a vitézzel való eljegyzés csak ürügy volt, hogy Ifigeniát idecsalják; majd a vén rabszolgát kivallatván, értesülnek az Ifigénianak szánt gyászos sorsról is. A megrémült anya irtozatos kétségbeesésében térdre

borulva könyörög Akhillesznek, hogy akadályozza meg lánya halálát. Azonban Akhillesz közbenjárása sem segíthet már. Agamemnon megkeményítve szívét, szilárd elhatározásában nem hallgat többé sem könyre, sem fenyegetésre és nem áll el Artemisz parancsának teljesítésétől. Maga Ifigénia hősiességgel néz a kikerülhetetlen halál elé és érzékenyen elbúcsúzza hozzátartozóitól, bátran indul a halálhozó oltár felé. Klitemnesztra megrázó panaszban kesergi el anyai szívének fájalmát, egyszerre sietve érkezik egy hírvívó és jelenti, hogy már éppen, mikor az áldozó pap kését emelte a halálra szánt Ifigéniára, a kiengesztelődött Artemisz elragadta az oltárról, s helyette egy szarvas került áldozásra. Klitemnesztra az égiek kegyében megnyugodva tér vissza Argoszba; a görög sereg pedig oly hosszú önkéntelen vesztéglés után most végre fölszedheti sátraikat és zavartalanul vonulhat tovább.

Ifigénia Tauriszban. Hogy a görög hajóhad sikeresen harcolhasson Trója ostrománál, az istenek rendelete szerint Ifigéniát fel kellett volna áldozni. Artemisz hatalma azonban a királynőt az áldozati oltárról elragadta s mialatt a földiek azt hiszik, hogy az istenek honába került, Artemisz Tauriszba juttatja Ifigéniát s ott templomának papnője gyanánt tartja rejtve.

Ebben a minőségében az istennő tiszteletére feláldozandó görög bevándorlókat kell a halálra előkészítenie; szomorúan panaszoja, milyen keserves hivatásra szánták őt az istenek s elmondja, hogy Oresztesz öccse haláláról álmodott. E fájdalmas sejtelmek között már a gyászáldozat bemutatásával foglalatoskodik, mikor Oresztesz hűséges barátja, Piladesz társaságában a templomba lép, — megbízásuk lévén Apollótól arra, hogy Artemisz tauriszi képét elrabolják. Miután alaposan kifürkészik a templomot, kisietnek s elbújnak a közeli barlangok egyikébe, hogy majd az éj leple alatt végezhessék nehéz feladatukat. Egy pásztor azonban észreveszi őket, bemegy a templomba s jelenti az Ifigénia felügyelete alatt álló rabnők karának, hogy a király rendeletére elfogott jövevényeket fel kell áldozni. A papnő érdeklődéssel faggatja a két foglyot s bár azok nem nyilatkoznak világosan arról, hogy kicsodák, úgy Ifigénia, mint Oresztesz csodálatos módon, sejtelmesen gyanakodnak, hogy nem idegenek egymásra nézve. Ifigénia mélységes szájalomra kél Oresztesz iránt s mindenáron meg akarná szabadítani, azt ajánlja tehát neki, hogy vigyen el egy írást Argoszba valakinek, akit ő. a papnő, nagyon szeret. Oresztesz páratlan baráti ragaszkodásból Piladesz javára vállalja a megbízást, s mialatt a papnő elmegy a levélért, a két jóbarát nemes vitába bocsátkozik, mindegyik a másikkal életét óhajtáná megmenteni. Oresztesz azonban hajthatatlan, úgy hogy Piladeszt valósággal rákényszeríti az életben maradásra. Az utóbbi most azt a kérését fejezi ki, hogy legalább tudhassa meg, mit tartalmaz az írás; ha útközben elvesztené, legalább élőszóval közölheti majd az üzenetet. A papnő teljesíti a kérést, elmond mindent s a testvérek természetesen kitörő öröm megnyilvánulása között boldogan borulnak egymás karjába.

Csakhamar aztán felocsúdnak s kölesönös felvilágosítások után a közös szabadulás tervét készítik elő. Ifigénia mindenben kezökre jár s így sikerül elragadniok az istennő képét, melyért sorsuk voltaképpen idevezette őket. Mikor már a képpel együtt mindhárman a tengerparthoz igyekeznek, megjelen Thoasz király s kérdőre vonja őket* ifigénia azzal a kifogással él, hogy a képet meg kell mosni, mert tisztátlanság érte egyik-másik áldozat közellététől. A király ez igazolásban megnyugszik. Csak midőn a hírnök belép és tudtul adja, hogy a három szökevény a képpel együtt immár elvitorlázott, akkor kél Thoasz az üldözésökre. Azonban Athéné istennő figyelmezteti, hogy hagyja a menekülőket útjukon haladni, mert a mit tettek, azt az istenek parancsára tették. A király hódolattal visszavonul, Athéné pedig elrendeli a szeleknek, hogy röptésük szerencsés szárnyon hazájokba a testvéreket és barátjukat Piladeszt.

O r e s z t e s z. Ide s tova egy hete, hogy Oresztesz hitszegő anyjának gyilkosa lett. Borzasztó tettének tudata, az iszonyú lelkipurdalás egészen összezúzták, fáj a teste-
 lke. Szerető gondossággal osztózik gyötrelmeiben hűséges testvére, Elektra, —
 his-en annyira elhagyták őket, senki ember fia nem közeledhetik hozzájuk, kiátkozták
 mindkettőjüket.

Türelmetlen aggodással várják Menelaoszt, még benne bíznak, akinek ma kell
 megjönnie, hogy az anyagyilkosok fölött ma hozandó ítékezésben részt vegyen. Neje
 Heléna, már meg is jelent s azt tanácsolja Elektrának, hogy mutasson be megölt anyja
 sírján engesztelő áldozatot az isteneknek: tegye ezt meg helyette, mert ő nem meri
 magát a görögök gyűlölete miatt mutatni. Elektra visszautasítja az ajánlatot, s azt
 mondja, hogy menjen áldozni Helena lánya, Hermione.

Megjön Menelaosz, a felébredt Oresztesz mindent elmond neki. Alig végezte be
 szavait, belép a meggyilkolt királyné öz menyje, Tindareosz, aki megátkozza a gyilkos-
 sokat, sőt Menelaoszra is ráijeszt, nehogy azokat támogatásban részesíteni merészelje.
 Oresztesz meghatóan esedezik bünbocsánatért, de könyörtelen nagybátyja hajthatatlan
 marad. Most Piladesz tér vissza Fókiszból, honnan atyja Sztrofiusz elűzte; mindenáron
 meg akarja menteni Oreszteszt. Ez barátja bátorítására maga megy a törvény emberei
 elé, hogy védekezhessek.

Szolga jön Elektrához és jelenti, hogy az Ítéletet kimondták: testvérel együtt meg
 kell halniok; mindössze annyi kedvezést sikerült nyerniök, hogy önmaguk döfhetik át
 egymás szívét. Piladesz velök kívánja életét elvetni, de előbb azt szeretné, ha Menelaosz
 hűtlenségét nején megboszulnák — Elektra viszont azt tartaná jónak, ha Hermionét
 elfoghatnák, akivel Menelaosz dühe ellen kívántak védekezni. — Ekkor megjelen Apollo
 s megoldja a csomót. Elrendeli, hogy Elektra Piladeszszel, Oresztesz pedig Hermionéval
 lépjen házasságra s ezzel az ellenségeskedést megszüntetvén, a tragédia véget ér.

Elektra. Euripidész ezen tragédiájának tárgyául a Szofókész „Elektrájában,
 illetve Aeschkhilosz „A koeforok“ című darabjában ismertetett mythológiai adatok
 szolgálnak.

Medea. Jázon szívtelenül elhagyta nejét, Medeát s Kreuzát, Kreon király lányát vette
 feleségül Ezt panasolja siralmasan Medea öz dajkája, mikor belép Medea gyermekeinek
 nevelője s azt a szomorú hírt közli, hogy hallomása szerint Jázon apósa úgy az el-
 hagyott asszonyt, mint két gyermekét ki fogja üldözni Korinthuszból. Az elkeseredett
 Medea még bent a palotából kihangzó sikoltozással fenyegetőzik, hogy meg fogja ölni
 gyermekeit, aztán a korinthuszi nők karának kérésére megjelen s a sértett női önértet
 indulatos kitöréseivel mondja el nekik, mennyit kell szenvednie a lelketlen elbánás
 miatt.

Kreon király maga jó és értesíti Medeát, hogy kitiltja őt országából. A boldogtalan
 nő hasztalan igyekszik könyörületért esengeni, a király végre is csak annyi engedé-
 kenységet tanúsít, hogy a száműzöttek még egy napot Korin¹huszban tölthetnek. Me-
 deának nincs is szüksége több időre, boszúvágyát alkalma lesz kielégíteni ez egy nap
 alatt is.

Most Jázon közeledik hozzá s erőszakolt, láthatólag kényszeredett részvétellel kínálja
 fel neki szolgálatát, a mélyen sértett lelkű asszony azonban fájdalmas haraggal, lenéző
 megvetéssel utasítja el a hűtlen férjet. Már csak menekülőhelyről kell gondoskodnia s
 akkor boszúját végrehajthatja. Athén királya, Égeusz készséggel felajánlja neki oltalmát,
 s ekkor az elszánt asszony magához kéreti Jázont. Rendkívül finom ravaszsággal tettei
 előtte, hogy sorsa miatt többé nem fog zúgolódni, elnézést kér, ha tán előbb nem
 viselte magát vele szemben úgy, ahogy kellett volna, bocsásson meg neki s csupán

annyt engedjen meg, hogy szeretett gyermekei ónála, az atyánál leljék otthonukat továbbra is. Azt hiszi továbbá, hogy Kreuza is készségesen teljesíteni fogja ezt a kérését, ha Jázon beleegyezik, hogy a gyermek k maguk vigyék el új anyjoknak azt a gyönyörű ruhát és ékszeret, melyeket nászajándék gyanánt adnának át neki. — Jázon nem ellenkezik s elmegy a gyermekekkel, kik később nevelőjük kíséretében visszatérnek.

Az ajándékok nagyon megnyerték Kreuza tetszését, annyira, hogy a száműzés rendeletét sikerült atyjával visszavonatnia.

Medea egy darabig megrázó harczot folytat lelkében az anya rajongó szeretete és a boszú leküzdhetetlen vágya között. Végre is az utóbbi szenvedélye győz rajta s iszonyú elhatározással viszi magával fiait a palotába. — Egyszerre csak hírnök lép ki s jelenti a Karnak, hogy a nászajándékul adott ruha meg volt mérgezve s a szép királylány testét szörnyen összeégette, mialatt az ékszerek lángot vetettek s a tűz felémésztette a menyasszonyt és atyját, a királyt is.

Csakhamar a palotából is rettenetes halálsikoltások hangzanak ki: Medea megölte mindkét gyermekét. — A Kreuza borzalmas haláláért boszúra szomjasan előrohanó Jázon most már gyermekei életének megmentésére akar sietni, de későn. Megjelen szemei előtt a levegőben egy szekér, sárkány van elé fogva, rajta a csodaszép Medea ül, mellette két gyermekének hullája. A hűtlenül elhagyott feleség egyrésről a mardosó gúny, másrésről a kiengesztelhetetlen gyűlölet hangján intéz néhány szót Jázonhoz, kinek még azt is lehetetlenné teszi, hogy halott gyermekeit búcsúzóul megcsókolhassa.

H i p p o l i t o s z. Thezeusz király palotáját látjuk Trözenében. Az oszlopos előcsarnokot Afrodite és Artemisz istennők szobrai díszítik. A prólogot Afrodite mondja el, kit nagyon sért az ifjú Hippolitosz királyfinak iránta tanúsított megvető közönye, amennyiben ez vele mit sem törődik, csak Artemisznak hódol és áldoz. A mellőzött istennő nem hagyja megtorlatlanul a sértő közönyt. Boszúra készül az ifjú ellen, ki nem akarja elismerni hatalmát. E végből szerelmet ébreszt a királyfi mostohaanyjának Fédának szívében mostohafia iránt, előre sejtven e végzetes szerelem szomorú következményeit. — Szolgája kíséretében vadászatról érkezik haza Hippolitosz. Mielőtt a palotába lépne, szokás szerint hódolatát mutatja be a vadászat istennőjének, míg Afroditétől ezúttal is megvetőleg fordul el. Öreg, tapasztalt szolgája figyelmezteti, hogy legyen több figyelemmel Afrodite istennő iránt is, de Hippolitosz nem hallgat a jó akaratú tanácsra, távozik. Fédra öreg dajkája lép fel, a trözeni nők kara kíséretében. Ezeknek beszédjéből megtudjuk, hogy Afrodite beváltotta fenyegetését. Emésztő, szenvedélyes szerelem költözött Fédra szívébe mostoha fia iránt. Irtózatos erőfeszítéseket tett, hogy leküzdje bűnös szenvedélyét, de hasztalan. Nem ura többé érzelmeinek. A kínos, gyötrő sóvárgás mind erősebben lopja magát szívébe és kárba vesz minden igyekezete, hogy a kísértés elől meneküljön. Nyugtalanága nem hagyja egy helyben maradni, izgatottan fut ki a palotából, hogy a szabad levegőn lecsillapítsa forró vére vad hullámlását. A kar megdöbbenve látja királynője feldúlt arcát, majd mélységes szánakozással hallja kétségbeesett panaszát, melyben elmondja, hogy nincs már ereje leküzdni végzetes szerelmét, de nem akar bünt elkövetni és ezért elhatározza, hogy megöli magát. A vén dajka *minden áron le* akarja beszélni sötét elhatározásáról és szívesen ajánlkozik, hogy majd ő közbenjár érdekében Hippolitosznál, de Fédra jól ismeri Hippolitosz egyenes, becsületes jellemét, s ezért erélyesen tiltakozik az ajánlat ellen. A dajka azonban úgy vélvén, hogy ezzel úrnője érdekét szolgálja, a tilalom ellenére is mindent elmond Hippolitosznak. A nemes gondolkozású, tiszta lelkű Hippolitoszt mérhetetlen utálat és harag fogja el ennyi aljasság hallatára, felháborodással kél ki mostoha anyja és az egész női nem ellen és elrohan atyja palotájából, azzal a szándékkal, hogy mindent elmond These-

úsznak. Azonban Fédra megelőzi ebben. Most már pillanatig sem habozik az öngyilkosság elkövetésével, de gondoskodik arról, hogy ezzel Hippolitoszon is boszút álljon. A hazatérő Thezeusz kétségbeesve hallja a hírt, hogy neje távollétében hurokkal megfojtotta magát. Zokogva borul neje holttestére, de csodálkozva lát annak görcsösen összeszoruló kezében egy papírlapot. Megnézi s irtózatossal olvassa, hogy Hippolitosz erőszakot akart elkövetni anyja erénye ellen. Thezeusz elhiszi ez aljas rágalmat, hiszen csak nem kételkedhetik egy haldokló utolsó szavában; a fia kétségbeesett védekezését figyelembe sem veszi, hanem örökre száműzi őt országából. Majd ezt nem tartván még elegendő büntetésnek, Poszeidont kéri, hogy boszulja meg helyette háza gyalázatát. Poszeidon meghallgatja kérését, egy tengeri csodaszörnyet küld a szárazföldre, amitől Hippolitosz lovai megijednek, elragadják a kocsit, s agyonzúzzák-török ifjú gazdájukat. Thezeusz a hírmondó elbeszéléséből értesül a szerencsétlenségről és ugyanakkor megjelenik előtte Artemisz istennő tanúságot téve Hippolitosz ártatlansága mellett. Thezeusz most belátja igazságtalanságát, szánja-bánja kegyetlenségét, de ezzel már meg nem mentheti haldokló fiát, ki utolsó szavaiban is bocsánatot rebegeve, ott lehel ki lelkét kétségbeesett atyja karjaiban.

Heléna. Theokliménosz király palotáját látjuk Fárosz szigetén. Nem messze a palotától díszes síremlék emelkedik, mely alatt Proteusz, Theokliménosz elődje alusza örök álmát. E sír előtt térdel Menelaosz spártai király világ-szép neje Heléna, kinek prológszerű monológiájából ismerjük meg az előzményeket. Meghalljuk, hogy a sok görög tulajdonképpen igazságtalanul átkozza őt, mint a véres trójai háború okozóját, mert hiszen Párisz királyfi nem őt szöktette meg, hanem képmását, kit Héra istennő varázsolt helyére, míg őt magát a gyorslábú Hermesz-szel ide küldte Egyiptomba, hol akkor még a jósága és bölcsesége miatt általánosan tisztelt és szeretett Proteusz király uralkodott. Hét évig élt itt Heléna a jó király védelme alatt, mikor annak halálával Theokliménosz vette át az uralkodást. Az új király szenvedélyes vágyra lobbant a szép Heléna iránt és folytonos szerelmi vallomásaival annyira üldözi, hogy immár tűrhetetlenné tette Helénára nézve az ittmaradást. Ide, Proteusz sírjához is Theokliménosz vad szenvedélye elől menekült. A bölcs király megdicsőült szellemétől kér oltalmat és buzgó fohászban könyörög az istenekhez, vezéreljék el hozzá a szabadítót, ki megmentendi a szerelmes király üldözéseitől. Ide vetődik Teukrosz is, ki most hazátlanul bolyong, mivel atyja száműzte, mert nem állott boszút Ajasz haláláért. Teukrosz szenvedélyes szavakban ad kifejezést Heléna iránti gyűlöletének, melyben egyébiránt az egész görög nép osztozik. Ide különben azért jött, hogy tanácsot kérjen Theonoétól, a király nővérétől, kit az istenek jóstehetséggel áldottak meg. Heléna keserűen panaszolja el a karnak a méltatlant szenvedett trántalmakat és a bánatos rabnókkal együtt elvonul. Távozása után megérkezik férje Menelaosz, kit a hazatéréssel járó viszontagságok rendkívül megviseltek. Külseje egészen elvadult a sok nélkülözéstől, ruhái lerongyolódottan csüngenek fáradt, elcsigázott tagjain. Elbeszéléséből megtudjuk, hogy Trója elfoglalása után kimentette onnan ál-nejét, kit most egy nem messze levő barlangban hagyott hátra, néhány menekülő társával együtt. A palota elé érve, beszélgetésbe elegyedik az ott őrködő rabnővel, ki vén asszonyoknál szokásos bőbeszédűséggel elmeséli, hogy már több mint tíz éve. hogy e palotát lakja a világra híres szépségű Heléna. Menelaosz nem akar hinni saját füleinek, de az agg rabnő erősítgeti, hogy igenis Tindareosz király lánya a bájos lakó, ki még a trójai háború megkezdése előtt jött e helyre. Menelaosz még mindig kételkedik, midőn egyszerre megpillantja a visszatérő Helénát. Örvendve, de egy kissé zavarodottan lép eléje; Heléna nagyon megváltozott külsejű férjét első látásra idegennek nézi és el akar futni előle, de gondosabban szemlélődvén, ráismer férjére. Menelaosz nem leli e rejtélyes dolog magyarázatát, midőn megérkezik a barlangban hagyottak közül szolgálja és jelenti,

hogy akit eddig nevének tartottak, hirtelen semmivé válva eloszlott, de utolsó szavai teljes világosságot vetnek a titokzatos csodára. Menelaosz most már nem kételkedik többé, hogy tényleg neje az, kit boldogan szorit ölelő karjaiba. Most már mindketten a menekülésre gondolnak, ami nem látszik épen könnyűnek. Hosszas töprengés után ravasz tervet eszeim k ki, mellyel Theokliménoszt kijátszhatják. Midőn hazatér vadászataról a király, kisírt szemekkel, gyászruhában találja Helénát, ki (szomorúságot színelve) tudatja vele, hogy kétségbevonhatatlan hitelességű hirt kapott férje haláláról és így most már semmi sem gátolja, hogy elfogadja a király szerelmi ajánlatait. Menelaoszt, mint a hír hozóját mutatja be, ki saját szemével látta férje halálát. Most még csak arra kéri Theokliménoszt, engedje meg, hogy férje lelki üdvéért valamelyik hajón áldozatot mutathasson be, a hírmondóval együtt, ki egyúttal a kormányosi teendőket is végezné. A boldog örömben merült király mi rosszat sem gyanítva, engedélyt ad erre és akkor sem nyugtalanodik, midőn a hajó mind egyre jobban távolodik a partoktól. Elvakult hiszékenységből azonban hirtelen felzavarja egy sietve érkező hírvivő, kitől megtudja, hogy a gyászhirot hozó idegen maga Menelaosz volt, ki most görög társaival elfoglalta a rábízott hajót és azóta már messze evez szép nejével együtt. Theokliménosz látva, hogy rászedték, irtózatossá haragra gerjed és vad dühében jós testvérére Theonoé-ra támad, ki bár jól tudta, nem árulta el a vad idegen igazi nevét. Azonban a fellépő Dioszkürok: az egymástól elvá hatatlan Kasztor és Pollux tudatják vele, hogy mindezt az istenek akarták így, meg kell hat nyugodnia.

A trójai nők. Ez is, mint Euripidésznek csaknem minden tragédiája, prologfélével kezdőd k. A szín a Trója melletti tengerpartot ábrázolja. A háttérben a rombadőlt Trója még mindig füstölgő, üszkökkel borított, kormos falai látszanak E romok közül lép ki Poszeidon tenger-isten elkeseredve az egykor oly hatalmas, virágzó város gyászos pusztulásán, melyet valamikor régen ő alapított és a mely egykori nagyságát is neki köszönhette. És íme most ez átkos háború egyszerre semmivé tette mindazt, amit ő hosszú évtizedeken át alkotott. Minden elpusztult a hatalmas városban, még a templomokat sem kímélték a diadal-mámorokban vadul pusztító görögök és a szentély, hol valamikor ájias papok és papnők mutattak be áldozatokat városuk védő-istenének, most romokban hever, maga alá temetve megszenteltelenített oltárát. Kesergése közben megjelenik Pallas-Athéné és felszólítja, hogy ne hagyja megortorlatlanul szent temploma feldulását és sújtson le méltó büntetéssel a görögökre, kik mind e pusztulásnak okozói voltak. Eddig a prologszerű bevezetés. Innen kezdődik a tulajdonképeni cselekmény. Elénk tűnik a trójai nők körében a legszerencsétlenebb anya: Hekabé, ki megható szavakban beszéli el a sok csapást, fájdalmat, miket már eddig el kellett szenvednie és kétségbeesetten gondol azokra a megpróbáltatásokra, melyek még reá a semmi jót sem ígérő jövőben várnak. E megpróbáltatások nem is késnek soká. A görögök hírmondója Talthibiosz értesíti a szerencsétlen Hekabét, hogy jós tehetségű lánya Kasszandra, ki Athéné oltárától ragadtak el kíméletlen durvasággal, Agamemnon foglya lön; Odisszeusz kapta magát Hekabét, Neoptolemosz pedig Androm^khét. Hekabé izgatottan kérdezősködik Polixéna leánya sorsáról is, de a hírmondó másra tereli a beszélgetést s gyöngéd kíméletből elhallgatja az amúgy is sokat szenvedett anya előtt, hogy Polixénát már régebben kivégezték Akhillesz sírján. Fegyveresek kíséretében megjelenik Kasszandra is, ki látnoki ihletében megjövendőli gamemnon közeli halálát és saját maga, valamint anyja sorsát. Fájdalmas búcsút vesz szeretteitől és azzal a reménnyel távozik, hogy mihamarabb találkozni fog meghalt apja és testvérei megdicsőült szellemével A szegény Hekabé még csak ki sem sírhatja magát, midőn a kérlelhetetlen sors már is új csapással sújtja. Andromakhét és kis fiát Asztianax-ot kísérik a színen át fegyveres örök, hogy Neoptolemosz hajójához vigyék őket. Megható búcsúzkodásuk közben tér vissza

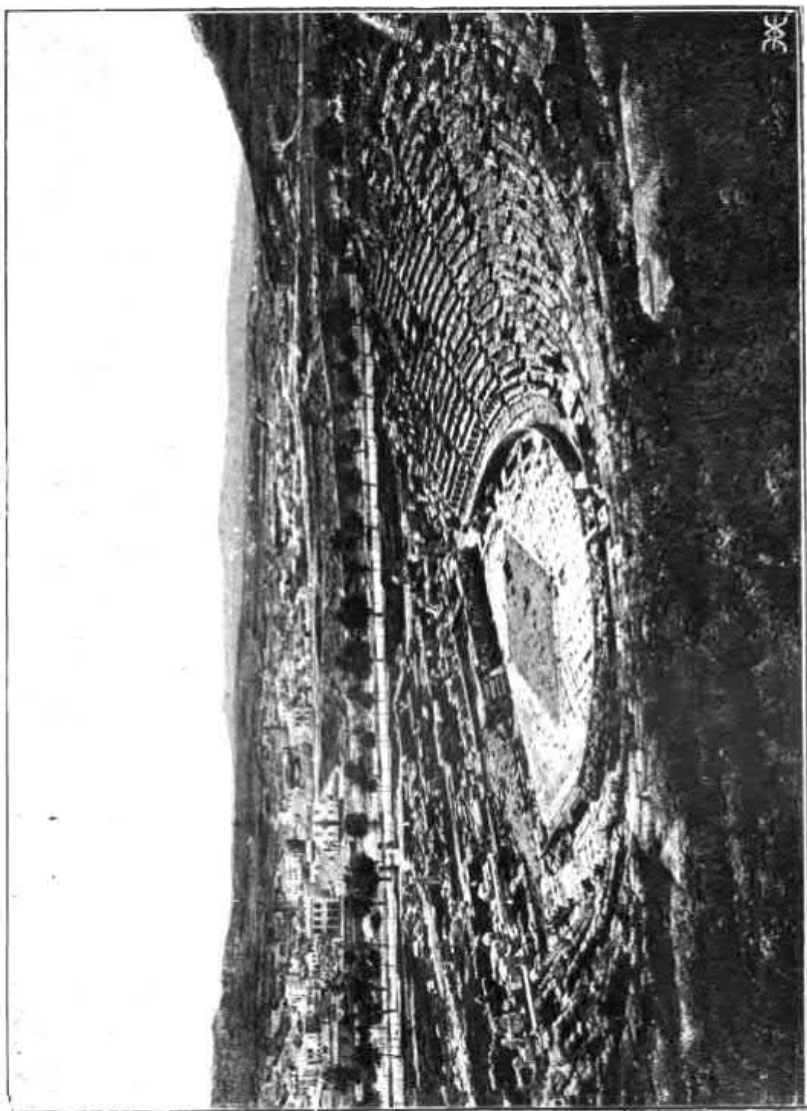
Talthibiosz hírmondó és tőle telhető gyöngédséggel adja értésükre a legújabb gyász-hírt, hogy tudniillik a haditanács a kis Asztianax halálát határozta el. Odisszeusz tanácsára a legmagasabb torony tetejéről fogják levetni. Andromakhe kétségbeesett vakmerőséggel szegül ellene a parancs végrehajtásának és elkeseredetten átkozna a kegyetlen vezereket Talthibiosz azonban figyelmezteti, hogy e viselkedésével csak jobban maga ellen ingerli a görögöket, kik boszúból fia tisztas eltemetését sem fogják majd megengedni Andromakhe hát néma fájdalommal tűri, hogy elragadják tőle egyetlen gyermekét, míg őt magát durván hajtják tova kíméletlen örei. Hekabé nem szűnik meg átkozni mindazokat, ki e sok szenvedést okozták. Atkáiból kijut Helénának is, ki férjét keresve jut ide. Rá is talál a szintén idetérő Menelaoszra, ki keserű szemrehányást tesz neki csalfaságáért, sőt azzal is megfenyegeti, hogy hazaérve megöli hűtlenségéért. Azonban nem nehéz észrevennünk, hogy a jámbor férj már könnyen hajlik a békülésre. Nemsokára ezután újból megjelenik Talthibiosz és egy pajzson hozza a már halott Asztianaxot. A képtelen szenvedésektől agyongyötört Hekabé panaszos kesergéssel készül kis unokája temetésére, kinek halálával az egykor oly hatalmas trójai királyi család végképen kipusztult.

H e k a b é. Frigia átellenében, a trák félszigeten láthatóka hellén hadak táborának sátrai, köztük a foglyul ejtett trójai nők és Hekabé tanyája is. A boldogtalan anyát rémes álmólátás üldözi, bár még nem tudja a szörnyű valót, melyet a hallgató Polidorosz szellemének prologusából vesz ki, hogy tudniillik fiát nemtelen kincsvágyból megölte Polimesztor király Trója bevétele után. Hekabé gonosz sejtelmek nem csálnak. Társnői csakhamar elmondják, hogy hallomásuk szerint a haditanács elrendelte lányának, Polixénának Akhillesz sírján leendő kivégeztetését. Kétségbeesetten szólítja lányát s elárulja neki szörnyű rendeltetését. Majd könyörgéssel, furfanggal igyekszik megnyerni Odisszeuszt, hogy ne hurcoltassa el gyermekét. A zord vezér azonban nem enged, Polixénát elviteti s a mély fájdalomtól sújtott anyának Talthibiosz beszéli el, mint ölték meg lányát.

Hekabéra azonban még súlyosabb csapásokkal sújtanak le az istenek. A kegyeletes szokásnak megfelelően meg akarja mosni lánya hulláját, mielőtt sírba tennék, — egyik cselédjét hát a tengerhez küldi vízért. A szerencsétlen anya rémületére, ez a cseléd, Polidorosz fia holttemével tér vissza. Most már nemcsak a borzasztó fájdalom, hanem a boszúvágy érzése is hatalmába keríti Hekabét, s szinte magánkívül fordul Agamemnon* hoz, követelvé a lelketlen Polimesztor méltó megbüntetését. Agamemnon maga vonakodik fegyveres szövetségese ellen támadni, de Hekabét nem kívánja akadályozni boszújában

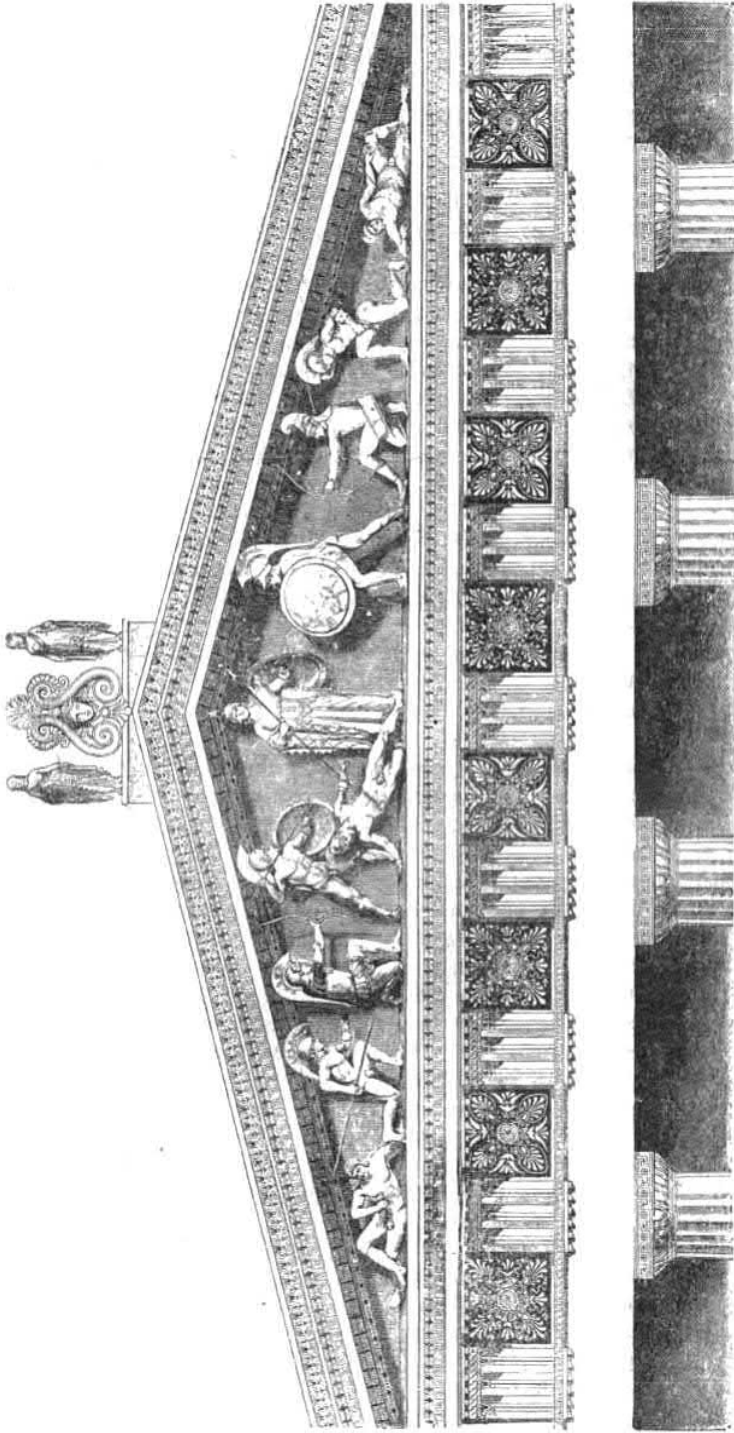
A kétségbeesett anyának ravasz ígéretekkel sikerül Polimesztor családjával egyetemben a maga közelébe édesgetni és sátorába vinni. Iszonyú sikoltás adja aztán a hallgatók tudtára, hogy a pénzsóvár király gyermekeit mind megölték, őt magát pedig megfosztották szeme világától. A vak Polimesztor véresen támolyog ki a sátorból, tehetetlen ordítózással szidalmazza megrontóját. Agamemnon megjelen s ítéletével méltónak nyilvánítja az áruló Polimesztor az őt ért sorsra. Majd feldühödik a megvakított nyomorék azon jóslatán, hogy közel immár Agamemnon halála s emiatt egy elhagyott szigetre vetteti ki. Hekabé megtört szívvel megy két gyermeke temetésére.

A n d r o m a k h e. Neoptolemosz hatalmába kerítette Andromakhét, ki egy Molottosz nevű fiúval ajándékozta meg őt. A hálátlan férfi aztán elüldözi a szerencsétlen asszonyt s ez Neoptolemosz nejeinek Hermionénak boszúja elől Thetisz templomában keresi az istenek oltalmát Itt egy Frigiából érkező rabnő arról értesíti, hogy fiacskája az őt üldöző Hermione aryjának Menelaosznak kezébe került. Molottosz dédapjának Peleusznak segítségéhez folyamodik tehát Andromakhe, mialatt Hermione és atyja azzal támadnak

Az athéni Dionizosz-színház romjai napjainkban.

(Eredeti fénykép felvétel)

Az eginai Athéne-templom homlokzatorom-diszítése, mely szobor-cs-portáiról és szép diszítéséről híres.

rá, hogy fiát megölik, ha ő, az anya ki nem adja magát nekik Minthogy a boldogtalan nőnek választania kell a saját élete vagy gyermeke halála között, anyai szeretetének lángja arra az önfeláldozó határozatra bírja, hogy inkább ő vesszen el, mint fia. Kiszolgáltatja hát magát ellenségeinek, akik azonban rútul rászedik, mert mikor a templomot elhagyja, tudtára adják, hogy ő is, gyermeke is meg fog halni Ekkor megjelen az ősz Peleusz, Neopto'emosz atyja, erélyes közbenjárásával megfélemlíti Hermionét s kiszabadítja a bilincsre vert Andromakhét és Molottoszt.

A lesújtott Hermionét most elfogja az aggodás, borzasztó félelemmel gondol férje, Neoptolemosz neheztelésére, esetleges boszújára s e lelki mardosásai között már éppen öngyilkos akar lenni, mikor elébe jön Oresztesz, aki Dodonába a jósnőhöz indult volt s időközben felkeresni kívánta Akhilleusz fiát, hogy tőle Hermione unokatestvére felől tudakozódhassék. Hermione térdre hull előtte, elbeszéli a történeteket s könyörög, hogy vegye pártfogásába. Oresztesz ismerte, tudta, milyen ellenségeskedések folytak itt, éppen azért jött harcosok kíséretében, hogy magával vigye Hermionet, kit az istenek az ő feleségül rendeltek s azelőtt jogtalanul elrabolta előle Neoptolemosz. Egyszersmind sejteni engedi szavaiból, hogy a Delfiben kieszelt ármány úgysis meg fogja őket szabadítani Hermione mostani férjétől, s azzal együtt elvonulnak.

Az ismét fellépő Peleusz nemsokára kétségbeesetten vesz tudomást a kartól arról, hogy unokáját Delfi lakosai kivégezték, s be is hozzák Neoptolemosz hulláját. Fájdalmas zokogásban tör ki a szerető nagyatya, de Thet sz istennő hozzá közeledik, részvétellel törli le könyeit Akhilleusz atyjának. (Akhilleusz anyja tudniillik a mithologia szerint Thetisz, atyja Peleusz volt) Elrendeli aztán, hogy Neoptolemoszt Delfiben temessék el a jósnő oltára alatt, Andromakhe menjen nőül Helenoszhoz, végül Peleuszt halhatatlansággal ajándékozza meg, hogy majd Akhilleuszszel együtt a hősök csarnokában, a boldogok szigetén lelje örök hazáját.

A főnikiai nők. Thébában vagyunk, mely ellen épen most készül ostromra a hét vezér, kik Polinikesz vezérlete alatt egyesültek, hogy őt visszasegítsék Théba trónjára, honnan Eteoklesz elűzte volt. A városban mindenki a védelemre készül, csak a viszálykodó testvérek ősz anyja kesereg egyedül palotája előtt. Szomorúan emlékezik meg a Labdakidák nemzetiségének gyászos végzetéről, melynek beteljesedése — a jelekből következtetve — már nagyon közel van. Sötét kétségbeesés fogja el arra a szörnyű gondolatra, hogy gyilkos fegyverekkel, ellenséges indulattal áll szemben testvér a testvérral. E testvérharczot akarja minden áron megakadályozni Jokaszté és ezért magához hívatta Polinikeszt, abban a reményben, hogy ha Eteokleszszel szembe állítja, majd csak sikerül neki békés megegyezésre bírni a haragos testvéreket. Polinikesz eleget tesz anyja kérésének, bár testvére árulásától tarthat és óvatosan felfegyverkezve belopózkodik az ostromlott várba. Eteoklesz is idejön, azonban e találkozás nemcsak hogy kibékülést nem eredményez, hanem még jobban elmérgesíti a viszályt. Polinikesz azt kívánja, hogy testvére ossza meg vele az uralkodást, míg Eteoklesz hallani sem akar erről A vita mind hevesebb, szenvedélyesebb lesz, úgy hogy már csaknem egymásnak rontanak kétségbeesett anyjuk szemeláttára. Végre is Polinikesz elvonul, még engesztelhetlenebb gyűlölettel szívében, mint mikor idejött. Polinikesz távozta után Kreon jelenti Eteoklesznek, hogy egy foglyot kivallattak és ettől megtudták az ostromló sereg haditervét. Eszerint mindegyik vezér Théba egy-egy kapuját fogja ostromolni. Ők is hát legjelesebb vezéreiket állítják a kapuk védelmére. Eteokh sz ama kapuhoz kíván állani, melyet a híradás szerint testvére fog ostromolni, hogy alkalma legyen boszúját kitölteni rajta. Majd szigorúan meghagyja Kreonnak, hogy ha a testvérharczban mindketten elesnének, Polinikesz hulláját ne részesítse az eltemetés végtisztességében. Távozta után Kreon kérdést intéz a jós Tiréziashoz, hogy miként lehetne a győzelmet a maguk részére

biztosítani. Az agg jó csak többszörös unszolásra meri kimondani, hogy csupán Kreon fiának, Menoekeusznak halála mentheti meg Thébát a vereségtől. Kreon haraggal tiltakozik e feltétel ellen, azonban hőslelkű fia hirtelen elhatározással leveti magát a mélységbe, hogy halálával megmentse Thébát. Az áldozat nem volt hiába Csakhamar hírmondó adja tudtul, hogy az ostromot visszaverték, de a két testvér, csapataik szemeláttára, vad tusában mérte össze fegyvereit és a testvérharc még eldöntetlen. A hír hallatára rémülten rohan Jokaszté Antigone leányával a harczterre, hogy a szerencsétlenséget megakadályozzák, de későn jönnek. A kétségbeesett anya már csak véres hullákat talál, mire aztán fájdmában saját életének is véget vet. A boldogtalan Antigone most már testvérein kívül anyját is sirathatja. A sok zajra, siránkozásra feltáru a palota ajtaja és rongyos ruhájú, elhanyagolt külsejű ősz ember tapogatózik le a lépcsőn, kinek sokat szenvedett arczából üres szembödrök merednek elő rémesen. Ödipusz ez, ki mikor szörnyű bűne kitudódott, e palotába rejtőzött el Lányától meghallja, hogy átka, melyet fiaira szórt, irtózatosan beteljesedett. Ekkor érkezik vissza Kreon és kijelenti, hogy a testvérek elestével ő rá száll a trón. A szerencsétlen, világtalan Ödipuszt örökre számúzi Thébából és — Eteoklesz rendelkezéséhez híven — szigorúan megparancsolja, hogy Polinikesz holtteste, súlyos büntetés terhe alatt, áldozás nélkül és temetetlenül maradjon. Antigone testvéri szeretetét és vallásos érzületét egyként sérti e megbecstelentő rendelet és erős elhatározás érlelődik lelkében, hogy ha kell, élete árán is, de megmenti testvére hulláját a gyalázattól.

Alkesztisz. Az istenek a földre számúzték Apollót, ki Admetosz király házában, Ferében talált menedékhelyet. Most azonban búcsúzik a vendégszerető baráti hajléktól mert rosszul esnék neki, hogy tehetetlenül ott legyen, mikor a király feleségének, Alkesztisnek meg kell halnia. A gyöngédlelkű királyné ugyanis maga kérte meg a Párkákat, hogy férje helyett inkább őt fosszák meg életétől. Apolló leverten könyörög a palotába épen induló Thanatoszhoz, a halál istenéhez, legyen irgalommal; ez azonban hajthatatlan, azzal: z elhatározással lép a házba, hogy magával viszi Alkesztiszt. Apolló még sem hagy fel a reménnyel, ő hiszi, hogy talál módot a nemesszívű nő életének megmentésére, aztán elsiet.

Az aggastyánok kara szánakozó hangon tudakozódik a végítélet előtt álló királyné sorsáról, midőn egy rabszolga elmondja nekik, hogy már minden előkészület megtörtént a jó asszony temetésére.

Alkesztisz megjelen, hogy elbúcsúzzék utoljára a nap világtól, melynek fényét már-már az alvilág sötétje homályosítja el lelki szeme előtt. Megrázó önuralommal öleli át síró kis gyermekeit, aztán férjét, aki még mindig bizakodik abban, hogy neje életben marad. De az önfeláldozó hitves jól tudja, hogy nincs menekvés, meg kell halnia; még csak egyetlen kívánságának ad kifejezést, hogy férje ne nősüljön másodszor, nehogy szeretett gyermekei mostohaanyát kapjanak, aztán nyugodtan lehunyja szemét, kiadja lelkét. A gyermekek m.gható zokogása és a kar szomorú éneke között megkezdődnek a temetés szertartásai.

Eközben fellép Heraklesz s régi barátjának Admetosz királynak vendéglátását óhajtja igénybe venni, mielőtt Trárcziába tovább menne útján. A gyászoló férj a vendégszeretet udvarias kíméletével elhallgatja Heraklesz előtt a szörnyűséges családi veszteséget, mert neje haláának bevallása eseten a vendég bizonyára tartózkodnék a vélt alkalmatlankodástól. Úgy segít tehát a helyzeten, hogy Herakleszt egy vendégszobába kísérteti.

Alig indul el a temetési m'net, a kirá y atvja, az ősz Feresz jelen meg s gazdag adományokkal óhajtja menyé koporsóját díszíteni. Admetosz azonban ridegen elutasítja, éles szemrehányásokkal illeti, hogy mért nem áldozta fel ő magát inkább, akkor

nejének nem kellett volna meghalnia. A vita egyre elkeseredettebb és fájdalmasabb apa és fia között, míg végre a megbántott Feresz sértődötten elmegy, a temetési kíséret pedig tovább folytatja útját.

A Heraklesz szolgálatára rendelt szolgálta most kiront a palotából s megbotránkózással panasolja, hogy a vendég milyen — a ház hangulatának meg nem felelő — dorbézolást űz odabenn. Heraklesz azonban nyomon követi a gyanúsán mogorva kedvű, zúgolódó szolgát s kierőszakolja belőle, az előtte eltitkolt gyászeset hírét. Mikor pedig azt is megtudja, hogy Alkesztisz hol helyezték sírba, elszántan elrohan, azzal az elhatározással, hogy megmenti a királynét, s nemcsak a halál istenének, de Hadesznek karjából is elrabolja és visszahozza a földre.

A gyászborult Admetosz visszatér palotájába s kétségbeesetten kesereg elvesztett boldogságán, élete megsemmisültén, midőn csakhamar eléje lép Heraklesz s kíséretében egy lefátyolozott hölgyet vezet. Hosszas viszontagságos küzdelemmel aratott győzelmének zsákmánya ez a nő — úgymond — kéri hát barátját, viselje gondját, amíg majd ő további útjáról visszatér és eljön érte.

A király nem hajlandó Heraklesz kérésének helyet adni. Hisz egy nő jelenléte itt ebben a házban folytonosan csak elvesztett s oly fájdalmasan nélkülözött drága hitvesére emlékeztetné. Heraklesz ezután elővigyázó módon vezeti rá Admetoszt a váratlan boldogságra, melynek osztályosa lesz s lelebbentvén a hölgy fátyolát, a csodában ámuló kételkedő királynak átadja a néma, de élő hitvesét. Heraklesz felvilágosítja, hogy Alkesztisz csak három napig van némaságra kárhozthatva, azontúl végleg felszabadul a halál hatalma alól.

Az ő rj ö n g ő Heraklesz. Thébában vagyunk, hol Heraklesz neje Megara és gyermekei már hosszú idő óta hasztalan várják a családfő hazatértét Heraklesznek ugyanis hó vágya volt, hogy visszamehessen tulajdonképeni hazájába: Argoszba, ehhez azonban Eurisztheusz király btleegyezése szükséges, kinek Zeusz egy könnyelmű elhatározása korlátlan hatalmat biztosított a Perzeisz-törzs minden ivadéka fölött A pula Eurisztheusz él az alkalommal és tizenkét emberfölötti munka teljesítését köti ki feltételül. Heraklesz vállalkozik ezeknek végrehajtására és az istenek különös segítségével szerencsésen el is végzett már tizenegyet. Csupán az utolsó van hátra, a legveszedelmesebb. Ez a kikötések szerint abból állott, hogy Heraklesznek le kell szállnia az alvilágba és onnan a bejárást őrző háromfejű pokolkutyát, Kerberoszt felhozni. Heraklesz elbúcsúzva családjától elszántan indult el veszélyes útjára, melyről mindezideig nem tért vissza. Családja már csaknem lemondott a reményről, hogy valaha még viszontláthassa. Azonban távollétében lázadás üt ki Thébában, a zavargók Heraklesz atyját, az ősz Amfitrió elűzik trónjáról, és a lázadás vezetőjét: Likoszt kiáltják ki királynak. Amfitrio Megarával és annak gyermekeivel Zeusz templomába menekül Likosz üldözése elől, ki azonban ide is követi őket, még az oltár szentségét sem veszi figyelembe, hanem parancsot ad, hogy rakjanak máglyát az oltár köré, hogy az üldözöttek ki ne kerülhessék halálukat. Megara ekkor látván a védekezés hiábavalóságát, apósával együtt kilép a templomból és önként kezébe szolgáltatja magát kérlelhetetlen üldözőinek. Azonban utolsó kívánságául azt kéri, hogy saját házában ő maga adhassa gyermekeire a halotti fátyolt. Ezt a kérését nem tagadhatják meg és Megara fájdalmas kesergéssel készíti elő fiait a kikerülhetetlen halálra, mikor egyszerre megjelenik a már elveszettek hitt Heraklesz. Megara férjét meglátva, felsikolt örömteljes meglepetésében és egy ideig szólani sem tud a váratlan örömtől míg Heraklesz elbeszéli, hogy a rábizott munkát végrehajtott» aztán sietve igyekezett haza, mert valami sejtelemserű előérzet azt súgta neki, hogy baj fenyegeti családját. Felháborodással hallja ezután nejétől a távolléte alatt történeteket és elhatározza, hogy kegyetlen boszút áll a gaz bitorlón családjá üldözéséért. Nem-

sokára jön is már Likosz, ki mit sem tud Heraklesz visszatértéről, követeli a halálra-szántdk kiadását és midőn Amfitrio ezt megtagadja, maga megy be értök. A künn levő aggastyánok elégedetten hallják kétségbeesett sikoltását, mely jelzi, hogy Heraklesz nem késrít boszúja végrehajtásával. Heraklesz háza fölött azonban ekkor elrémitő külsejű furia jelenik meg, ki Héra megbizából őrzöngést bocsát a nagy hős lelkére. Kevéssel ezután hírmondó lép fel, kitől rémülten hallják az aggastyánok, hogy Heraklesz Őrzöngésében megölte nejét és fiait. Ő maga álomszerű dermedtségben fekszik áldozatainak hullái között. Magához térve, kétségbeesetten ébred szörnyü tettének tudára és csak az épen megérkező Thezeusz tartja vissza az Öngyilkosságtól. Heraklesz az alvilágból szabadította ki annak idején Thezeuszt, ez tehát most, hogy Likosz árulását megtudta, hálából nagy csapattal jött Heraklesz segítségére, de mint fájdalommal látja, már elkésett. Meleg részvétellel vigasztalja szerencsétlen barátját és azt ajánlja, távozzanak mindketten e szomorú helyről, melynek látása csak növeli a boldogtalan hős fájdalmát. Heraklesz végül enged Thezeusz rábeszélésének, intézkedik a temetésről és fájdalmas búcsú után Thezeusz kíséretében örökre elhagyja Thébát.

Filoktétesz. A görög sereg kilencz évvel ezelőtt Lemnosz szigetén hagyta oda Filoktéteszt, aki lábán sebet kapott volt s most itt egy sziklaüregben kínlódik iszonyú testi és lelki fájdalmainak szűnni nem akaró kínjaiban. A görögök azonban bajban vannak. Hele-nosz jóslatából ugyanis megtudják, hogy Tróján csak az esetben fognak győzni, ha megszerzik Heraklesz nyilát, melyet Filoktétesz őriz. Az Atridákra és Odisszeuszra elkese-redetten neheztelő barlanglakot tehát a görögök minden áron hatalmukba óhajtják keríteni. Odisszeusz csellel remél célhoz jutni. Neoptolemoszt, Akhillesz fiát azzal a meghagyással küldi Filoktéteszhez, hogy mutassa, mintha őt is elűzték volna a táborból s tettesse, hogy a vele méltatlanul elbánt Atridákat meggyűlölte és Filoktéteszszel kíván szövetekezni; mindenestre az legyen a célja, hogy a csodaerejü nyilat valami módon hatalmába kerítse, mert másként bajba juthatnának. A ravasz fogás használ, Filoktétesz boldog reménykedéssel bízik Neoptolemoszban s kéri, hogy vigye őt is magával hazájába. Egy kalmár megjelenése is elősegíti a cselet; ez ugyanis azzal a hírral állít be, hogy tudomása szerint Odisszeusz útra kelt, felkeresi és magával akarja hurczolni Filoktéteszt. A szenvedő remete most még jobban ostromolja Neoptolemoszt, hogy meneküljön vele, mert inkább elpusztulna, semhogy a hálátlan görögöknek szolgáltassa ki segélytadó nyilát. Mielőtt azonban elindulnának, erőt vesznek rajta testi gyötrelmei s a rettenetes fájdalmaktól kifáradván, álomba merül. Neoptolemosz nagyon mély rokonérzéssel szánja a boldogtalan halandót. Valóságos lelki tusát áll ki, midőn arra gondol, hogy milyen bünt követett el, mikor e csúnya csel eszközéül odaadta magát. Filoktétesz felébred s Akhillesz nemesszívü fia őszintén megmondja az igazat; már vissza akarja neki adni a gondjaira bízott nyilat, midőn hirtelen fellép Odisszeusz, ki ebben megakadályozza Neoptolemoszt, az utóbbit magával vonszolja, a tehetetlen Filoktéteszt pedig magára hagyja.

A nyomorgó remete siránkozó panaszokban és kegyetlen átkozódásban tör ki. Egyszerre a lelkiismeretétől üzött Neoptolemosz visszasiet, hogy az elrabolt íjjat átadja tulajdonosának, Filoktétesz ismételt könyörgésére egyszersmind hajlandónak nyilatkozik hogy a görögök esetleges boszújával is elviszi őt hazájába.

De a felhők között megjelenő Heraklesz másképp intézkedik. Elrendeli Filoktétesznek, hogy íjjával siessen Trója felé s biztosítsa ott a görögök győzelmét, mert így parancsolták az istenek. Filoktétesz engedelmes megnyugvással. tosz eleget Heraklesz intő szózatának.

Atrakhiszi nők. Heraklesz Trakhiszba menekült nejevel Dejanirával. Mikor a

mély Euenosz vizén kellett áthaladniok, a hatalmas Heraklesz egyedül is elboldogult, feleségének azonban Nesszosz kentaurosz segítségét kellett igénybevennie. Ez útközben megsértette a szép nőt, minek következtében Heraklesz mérges nyílával megölte. A haldokló kentaur azt ajánlotta Dejanirának, hogy őrizze meg az ő véré, mert ezzel olyan balszamra tesz szert, melylyel Herakleszt állandó hűségre kötheti le magához. A féltékeny asszony csakugyan megfogadta Nesszosz tanácsát.

Trakhiszt csakhamar elhagyja Heraklesz s előbb tizenöt hónapot tölt Lidiában, Omfale jármában, anélkül, hogy hírt adna magáról. Később azt hallja Dejanira, hogy férje a rabigát lerádván, haddal rontott Euritosz király ellen, Oekhalia városát lerombolta s most győzelmesen útban van hazafelé. Mikor azonban azt is megtudja, hogy Heraklesz a legyőzött király lányának, Jóének szerelméért és birhatásáért pusztította el Oekhaliát, a féltékeny feleség a kentaur tanácsára gondol, s annak vérében megáztatott köpenyt küld az urának. Csak későn bánja meg e tettét, mikor rájön, hogy egy darab szövetet az a vér egészen kiégetett. Kétségbeesetten tudja meg aztán saját fiától, Hilosztól, hogy a Heraklesznek küldött ruha férje testét iszonyúan fájdalmas égési sebekkel borította.

Dejanira elrohan s a kar a dajka híradásából tudja meg csakhamar, hogy a szerencsétlen feleség öngyilkosságot követett el. — Majd a rettenetesen szenvedő Herakleszt hozzák, aki megható kesergéssel panasolja el kegyetlen fájdalmát, végzetes sorsát, s szemrehányással illeti nejét, aki ajándékával iszonyú kínjait okozta.

Ekkor Hilosz kijelenti, hogy anyja megölte magát; szerető szíve a legjobb szándékkal volt tele, vissza akarta nyerni férje szerelmét s csak a kentaur hazug tanácsa volt a szörnyű végzet előidézője. — Heraklesz e hírre tudatára ébred Zeusz jóslatának, hogy végső percze itt van. Ugyanis ő nem élő ember fiától nyeri halálát, hanem olyantól, ki már az alvilágba költözött. Felveteti tehát magát az Oeta csúcsára, ahol majd máglyán égetik el testet.

Ion. A szín Delfi főterét ábrázolja a háttérben Apolló templomával. Ez a darab is prológgal kezdődik. A prológban Hermész elmondja, hogy Erekteusz athéni király leányának, Kreuzának, fia születelt, kinek Apolló volt az apja. Kreuz, hogy szegényét eltitkolja, kitette a szegény gyermeket, azt remélvén, hogy így majd elpusztul. Azonban Apolló nem hagyta elveszni fiát; gondjaiba vette a kisdedet, elvitte Delfibe, hol kitűnő nevelésben részesült, majd felnővén, Apolló papja lett.

Kreuz kezét későbbén megkérte Xuthosz király és az nőül is ment a derék királyhoz. Boldog házaseletüket csak egy körülmény keserítette meg: hogy nem volt gyermekük. Elhatározzák hát, hogy elmennek Delfibe, a Pithi a jóstanácsá; kikérendő. Apolló ifjú, s ént papja épen áldozatot készül bemutatni istenének, mikor megérkezik az athéni nők kara — Kreuz előre küldött hölgykísérete — és tudtára adják urnójok jövetelét. Kreuz csakhamar maga is megjelenik és bizalmas beszélgetésbe elegyedik a rokonszenves, ifjú pappal, anélkül, hogy csak sejtenék is a vérkötéléket, mely egymáshoz fűzi őket. Nemsokára megérkezik Xuthosz is, s mert türelmetlenül várja a jóslatot, egyenesen a szentélybe megy. Itt azt a választ kapja, hogy ő tulajdonképen nem gyermektelen, van már fia, ki nem más, mint az, akivel legelőször találkozik, mikor a szentélyből ki fog lépni. Xutnosz örömmel siet ki a templomból és a legelső, kivel találkozik: Ion. Boldogan akarja megölelni az ifjú papot, kedves fiának szólítja őt, de Ion tartózkodóan húzódik vissza. Hosszas magyarázat után végre sikerül elhítenni Ionnal, hogy atyjával áll szemben. Xuthosz tudtára adja, hogy most magával viszi őt Athénbe, hol Erekteusz után a ti őnt is örökölni fogja Ion erre is hajlandónak mutatkozik, előbb azonban — Xuthosz biztatására — nagy búcsúlakomát rendez, melyre összes barátait meghívja E közben Kreuz királyné méltatlankodva hallja hölgyeitől a

történeteket és felháborodik azon, hogy férje egy teljesen idegent akar bevenni ősi családjukba. Haragja tüzét még szítja egy öreg szolgája, aki szintén elítéli a király eljárását és azt tanácsolja, hogy az idegen ifjút férjével együtt ölje meg. De Kreuza kíméli férjét és csak Ion életére tör. Gorgó véréből készített veszedelmes mérget ad az öregnek, hogy azt a mulató Ion poharába öntse s így feltűnés nélkül megszabadulhasson a gyűlölt ifjútól. Azonban Ion csodálatos véletlen folytán megtudja az ellene tervezett merényletet, valamint azt is, hogy Kreuza volt annak tervezője. Egy csapat fegyverrel indul hát el a bűnös asszony elfogatására, hogy boszut álljon az ellene szótt összeesküvésért. Azonban a királyné, kit egy hű embere előre értesített a fenyegető veszedelemről, Apolló oltárához menekül, hol minden üldözéstől védettnek hiszi magát. Csakhogy a rettenetesen felingerült Ion ide is utána jön és erőszakkal akarja elhurcolni az oltártól, midőn megjelenik Pythia, felmutatva a kosarat és ruhákat, melyben Iont annak idején a templom lépcsőjén megtalálták — földérinti az egész valót. Ion megértvén helyzetét, megbocsát Kreuzának és boldogan szorítja ölelő karjaiba soká keresett anyját, ki után már olyan régen sóvárgott. Mintegy apothozisként megjelenik Pallas Athéné és jós szavakban kinyilatkoztatja, hogy Apolló fia hires, nagy nemzetség ősapja iészen, melyet Jón-törzsnek fognak nevezni, míg ezután születendő két fiától a görög nemzet másik két törzse fog származni.

A k ö n y ö r g ő k. A hős Thezeusz anyja Aethra, Demeter istenasszony eleuziszi oltárán hálaáldozatot végzett s mikor lelki megnyugvásában éppen távozni akar, a thébai háborúban elesett vitézek gyászbaborult nejei és gyermekei vonulnak eléje s a könyörgőket jelének olajfalombjait hozzák. Argosz királya, (Polinikesz apósa Adrasz-tosz is velők jön ide, hogy együttesen folyamodjanak Athén támogatásáért Théba ellenében; a thébaiak ugyanis vonakodnak a harcban elesett hősök eltemetésére engedelmet adni.

Aethra előszólítja fiát Thezeuszt, kinek Adrasz-tosz elmondja, hogy miben járnak, mire Thezeusz — maga nem tudván a fontos kérelem teljesítésére nézve dönten — a népgyűlésre távozik a könyörgők szószólójával. A szerencsétlenek megvédelmezésére mindig kész athéni nép most is készséggel vállalja a könyörgők pártfogását, miért is Thezeusz hadjáratra készül Théba ellen. Mikor már indulna, a thébai királynak, Kreon-nak küldöttje lép eléje s ura nevében tudtára adja, hogy Adrasz-toszek támogatása hiábavaló kísérlet lesz, mert Kreon az elesett harcosok végtisztességének megadásába sohasem fog beleegyezni.

Az elbizakodottan kihívó üzenetre Thezeusz seregével utakél, hogy Kreont megtámadja. Az itthon aggódó félelem és tartózkodó remény közt hirt váró Aethra és a könyörgők kara csakhamar boldogan hallja a harctérről jövő hírhozótól, hogy az athéni hadak Thébát legyőzték s Thezeusz nagylelkűségében semmi más kárpótlást nem kívánt ellenfelétől, mint az elhalt argoszi harcosok hulláinak kiszolgáltatását. A holtak legnagyobb részét ő maga helyezte sírba, csak a vezérek holttesteit hozza haza gyászoló, sirató családjuk körébe, Eleuziszba.

Adrasz-toszszal élén nemsokára megjön a gyászmenet. Anyák és gyermekek megható fájdalomtól zokogva borulnak elhalt szeretteik hült tetemeire. Majd máglyát emelnek, hogy azon közös sirt leljenek az elégetendő halottak. Csak egy vezért fognak külön máglyarakáson elégetni. Kapanusz ez, kit az é villáma sújtott volt halálra. Ez utóbbi hősnek szerető özvegye Evadne azonban maga is férje máglyáján óhajtja életét bevégezni s bár ősz atya, Ifisz utána rohan a szikla-omorra, hogy lányát a borzasztó tü/haláltól megmentse, későn érkezik, Evadne elszántan a lobogó lángok közé veti magát.

Az agg Ifisz a könyörgők karával együtt bánatosan siratja elvesztett gyermekét. A

hősök fiai most belépnek, kezökben atyjok hamvának vedre. E hamvakra esküsznek, hogy boszut fognak állani a vezérek hősi halálán s már sejteni engedik, hogy ők azok az Epigónok kik majd egykor rettenetes háborút fognak kezdeni Thébával szemben.

Adrasztosz hálával emlékszik meg az athéniek kegyességéről s egész Argosz nevében fogadalmat tesz, hogy azt sohasem fogják elfelejteni. Ebben segítségére jó Pallasz-Athéne is, ki esküvel kötelezi az argosziakat, hogy Athént sohasé merészeljék megbántani, sőt, hogy védelmi szövetségre lépjenek minden idegen támadóval szemben, ki valaha Athén népe ellen harcra kelne.

A Heraklidák. Az erőszakos, zsarnok Eurisztheusz, Heraklesz halála után kegyetlenül üldözi ennek családját, mely előle a marathoni síkon Zeusz templomában keres oltalmat. Bent a hős anyja, Alkméne tartózkodik unokáival, a lánygyermekkel, míg a fiuk az öreg Jolaosznak (Heraklesz egykori hűséges fegyveresének) örizete alatt künn az oltárnál húzódnak meg, mikor megjelen Eurisztheusz küldöttje Kopreusz és magával akarja hurcolni őket. Az ősz fegyveres segélyért kiált, berohan a marathoni agg polgárok kara, de Kopreusz ezekre is rátamad, sőt még a később belépő királynak Demofon-nak (Thezeusz fiának) is ellene szegül. Azzal ijeszt rájuk, hogy Eurisztheusz hadsereggel jön ellenök, ha nem engedelmeskednek.

De Athén nemes királya, ősei tradícióinak nyomán nem riad vissza a fenyegetésetől, az árvák és nyomorultak védelmére kél s harcra készen néz támadója elé. Eurisztheusz seregei csakugyan megjönnek s hír szerint már Megara környékén járnak. Minthogy pedig a jóslatok szerint ebben a háborúban a sors ügy fordul, hogy Athén csak az esetben győzhet, ha Perzefoné istennőnek egy nemes vérből származó szüzet fognak feláldozni, Makaria, Heraklesz lánya ajánlkozik a szörnyű halálra, — s anélkül, hogy ezt szerető nagyanyjának, Alkménének tudtára adná, elszántan siet önfeláldozó hivatásának teljesítésére.

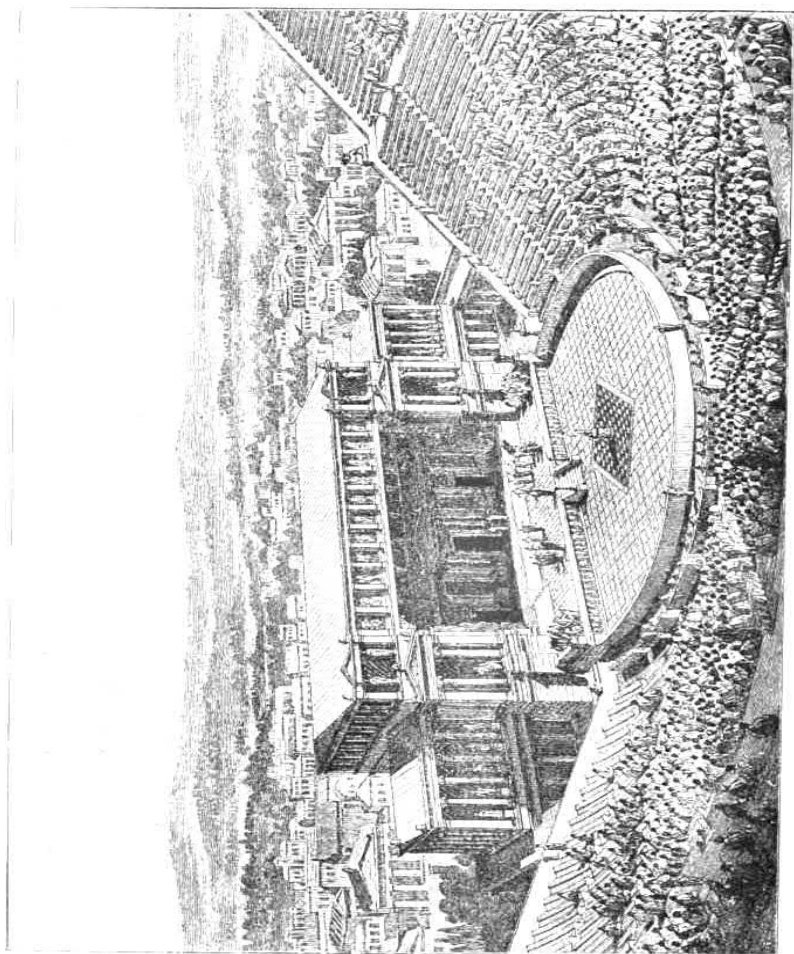
Most egy hírnök lép fel s jelenti a templomból Jolaosz hívására kijövő Alkménének, hogy unokája, Hilloosz szintén összeszedett egy kis hadat s Demofon király segítségére lesz a harcban. A Heraklidák jövője most fog eldőlni. Már folyik a csata, az istenek kegyének megnyerésére megkívánt áldozatokat is hordják a kivégzés színhelyére. Az ősz harcos, a derék Jolaosz maga is kardod ragad s reszkető lábbal cammog el a harcba.

Csakhamar hírmondó érkezik s Alkméne boldogan hallja, hogy az argosziak felett pártfogói fényes győzelmet arattak. Az öreg Jolaosz a csata hevében, az istenek csodátév erejéből újból megfiatalodott, vénhedt izmai ismét megacélosodtak s visszanyerték hajdani erejüket, annyira, hogy ő maga kerítette kézre és ejtette foglyul a bős Eurisztheuszt.

A sok viszontagságtól meggyötört lelkű Alkméne végre tehát boszút vehet fia kegyetlen ellenségén, ki annyi szívtelenséggel és olyan gyáván üldözte tehetetlen árva unokáit is. Elrendeli, hogy Eurisztheuszt meg kell ölni. Ez hálával gondol Athénre, melynek népe életét meg akarta menteni, de engesztelhetetlenül gyűlöli a Heraklidákat, kik most Argosz urai lesznek s ez okból megvallja Foebosz azon jóslatát, hogy ha őt Pallene-ben fogják eltemetni, akkor sírja védő talizmán lesz Athénre nézve mindörökké s e város népe feltétlen győzelmet fog aratni Argosz-szal szemben, ha valaha a Heraklidák elfelednék a jóságos pártfogást, melyet Athénnek köszönhetnek s harcba szállnának ellene.

A b a k h a n s n ö k. Zeusz haragjából menykövei szerte zúzták Pentheusz thébai király palotáját Szemele sírhantjából pedig magasra lövell a füst és láng, hogy örök bizonyossága legyen Zeusz szerelmének és hűtlenségének neje, a féltékeny Héra iránt.

A boldogtalan sorsra jutott Szemele (ki Héra boszújából tűzhalállal múlt ki) egy

Színház Alrothben

fiút szült volt Zeusztól. Ez a fiú — Dionizosz, — ázsiai vándorlása után újból görög földre jön s bár ahol jár, ahol kél, mindenütt az isteneket megillető hódolattal veszik körül, szülőföldje, Théba vonakodik isteni jogainak igényeit elismerni. Dionizosz súlyosan bünteti a vakmerő istentagadókat: a téboly borzasztó csapásával sújt le a thébai nőkre, kik közül még nagynénjeit Agavét, Antonoét, Inót, Kadmosz király lányait sem kíméli meg.

Agave fia Pentheusz, ki a királyi uralmat az elaggott Kadmosztól átvette volt — irtózatossá dühre gerjed, mikor még a vén Kadmoszt és Tiréziaszt, a világtalan jóst is azon kapja, hogy Bakhusz őket is hatalmába kerítette. De minél nagyobb elkeseredéssel gondol a vészre, mely Dionizosz boszujából országát érte, nem tágít, hanem annál elszántabb harcra készül ez isten ereje ellen. Nem éri be azzal, hogy az örvénygő bakhansnők közül már számosat börtönbe hurcoltatott, mindenáron azt a göndörfürtű csábító fickót szeretné elfogni, akit Dionizosz papjának gondol, de a ki voltaképpen maga Dionizosz, csak hogy földi ember alakjában szerepel, mert boszuját így töltheti ki legjobban a makacs királyon és népén. Kadmosz és Tiréziász váltig óvják a merész Pentheuszt, de ez nem hajt rájuk, kézre keríti a papnak gondolt Dionizoszt és börtönbe zárátja. Azonban az isten hatalmából bekövetkező földrengés a palotát rombadönti, a lángok martalékaul veti s Dionizosz hu menádjai kíséretében újból életre kél. Most hirdető, lép fel s jelenti a királynak, hogy a Kitheron hegyén tartózkodó bakhansnők szörnyű garázdálkodást visznek végbe. Pentheusz e hírre még nagyobb haragra lobban, már arra határozza magát, hogy harcosaival ront a bakhansnők ellen, a pap ajánlatára azonban olyan tervet eszel ki, hogy kikémlelésökre ő maga megy az erdőbe, még pedig bakhansnő állítottetésében.

Kadmosz egyik cselédje nemsokára megjelen s elmondja, hogy az erdőben rettenetes dolgok estek. A tébolyult bakhansnők megtalálták Pentheusz rejtékelyét, örvénygésökben erdei vadnak nézték, megtámadták, s saját anyja Agave gyilkolta meg thirzoszával. A szolga jelentése valóban bizonyul. A bakhansnők vadul berohannak, elől Agave hozza Pentheusz lándzsára szegezett fejét. A szerencsétlen nő csakhamar magához tér, de csak azért, hogy cselekedetének rettenetes tudatára ébredhessen, midőn Kadmosz értésére adja, hogy saját gyermekét ölte meg.

A thébai nép mindezek után bűnbánólag ismeri be, mennyire vétkezett, mikor Dionizosz istentől a tiszteletet megtagadta. Agavénak távoznia kell Thébából, vele mennek Kadmosz, ennek neje Harmónia és lánya Aresz is a távol Illíriába, hogy ott kígyók alakjában éljék további napjaikat mindaddig, míg egykor Aresz megkönyörül rajtok és majd a boldogok szigetén nyújt nekik örök hazát.

A kiklopsz. A tirrhéni kalózok — az előzmények szerint — elragadták volt Dionizoszt, kinek felkutatására Szilenosz vezetése alatt keltek útra a szatírok. A tengeri vihar azonban Szicília irányába vetette hajójukat s partra szállván, a félelmetes kiklopsznak: Polifemosznak hatalmába kerültek.

A rettenetes kiklopsz barlangja előtt vagyunk. Szilenosz prológusa után énekelve betáncolnak fiai, a szatírok s maguk előtt terelik a mezőről hazatérő juh-nyáját. Majd idegeneket hoz egy hajó: Odisszeusz és kísérete ezek, kik kikötöttek, hogy élelmiszereket gyűjtsenek további útjukhoz. Odisszeusz elmondja a furcsa alakoknak, hogy miben jár, a szatírok viszont tudtára adják, hogy nagyon veszedelmes fenevad földjére léptek, nem ajánlatos, hogy itt maradjanak; jó lesz odébb állniok, mielőtt a vérszomjas kiklopsz a vadászatról visszatérne s észrevenné őket. Odisszeusz hát menekülni igyekszik, miután egy tömlő erős bor árán élelmiszereket vásárolt volna a szatíroktól. A részeges Szilenosz elmegy az enivalók után s azalatt fiai mókás kérdésekben tudakozódnak az idegenektől arról, hogy miképp pusztult el Trója és milyen sorsra jutott a szép Heléna.

Egyszerre csak, — mikor már Odisszeusz föl akarja szedni az élelmiszereket, megjelen a szörnyeteg Polifemosz. Meglátja a jövevényeket, a birkákat és az ételnemüket s azt hiszi, hogy fosztogató kalózzal van dolga. A mindig ittas Szilenosz is szemtelen sunyisággal ezt állítja. A kiklopsz erre kegyetlen elhatározással barlangjába tereli az idegeneket, hogy majd sorra megegye őket. A kar szomorú dalt zeng Polifemosz embertelen bánásmódjáról, miközben Odisszeusz kiszökik börtönéből. Megtudjuk tőle, hogy két társát már elnyelte a kiklopsz, neki magának pedig az a terve, hogy csellel og menekülni az életét fenyegető veszélyből: minthogy tudniillik a kiklopsznak nagyon ízlett a Szilenosztól kóstolóba kapott borital, le fogja részegíteni s ha álomba merül, szemét kiszúrja. A szatirok roppant örömrivalgással fogadják Odisszeusz szándékának hírért, mert ha a terv sikerül, ők is megszabadulnak a szörnyetegtől. Majd csaknem Összevesznek egymás között azon, hogy ki fogjon először a szűrő eszközhöz, melylyel zsarnokukat megvakítják, de már e civakodás alatt Odisszeusz visszatért a barlangba s ugyancsak itathatta Polifemoszt.

A kiklopsz ugyanis részegen, düledezve kitámolyog fészkéből, esetlenül durva hangon rikoltoz; megkérdezi Odisszeuszt: hogy hívják? Ez azt feleli, hogy „Senki* a neve. A szörnyeteg durva tréfalkozással jelenti ki neki, hogy őt utolsónak fogja felfalni, aztán elálmosodva tántorog be újra a barlangba.

Odisszeusz jó. Tudtára adja a szatiroknak, hogy a kiklopsz elaludt, elérkezett a cselekvés ideje, ígérték, hogy támogatni fogják, jöjjenek hát. De az iménti lelkesedésök egyszerre gyáva félelemmé aljasul: a szatirok egymást unszolják a tetre, egyik se mer bemenni. Odisszeusz ennek folytán maga megy be, hogy végezzen. Iszonyú ordítás hangzik fel aztán, s a Kiklopsz csakhamar, eltorzult arccal, véres szemüreggel, világtalanul ront ki a barlangból. A szatirok persze gúnyolódó szavakkal, kéjes káröröm kifejezéseivel illetik s a szikláknak eresztik neki a tapogatózva ellenségeit kereső tehetetlen szörnyeteget.

Ekkor Odisszeusz elárulja igazi nevét s Polifemosz rájön, hogy megjósolt sorsa csakugyan bekövetkezett. Elkeseredetten ront neki a hegynek, hogy szikladarabokat vethessen támadói útjába, míg Odisszeusz megmaradt kíséretével hajójához indul s a fölszabadult szatirok kara Bakhusz dicsőségére zeng háladalt.

A kiklopsz az egyetlen szatir-dráma, mely reánk maradt.

A tragédia.

A görög színész versenyjáték után.

A képen színházi verseny után látjuk a színészt, még rajta van a királyi öltözet, de az álarcot már letette; azt ott láthatjuk a hozzávaló állványon, mely előtt allegorikus alak térdel és a színész diadalát jegyzi fel. Az álarcz és a beírt tábla a diadal emlékéül szolgál. (Baumeister után.)

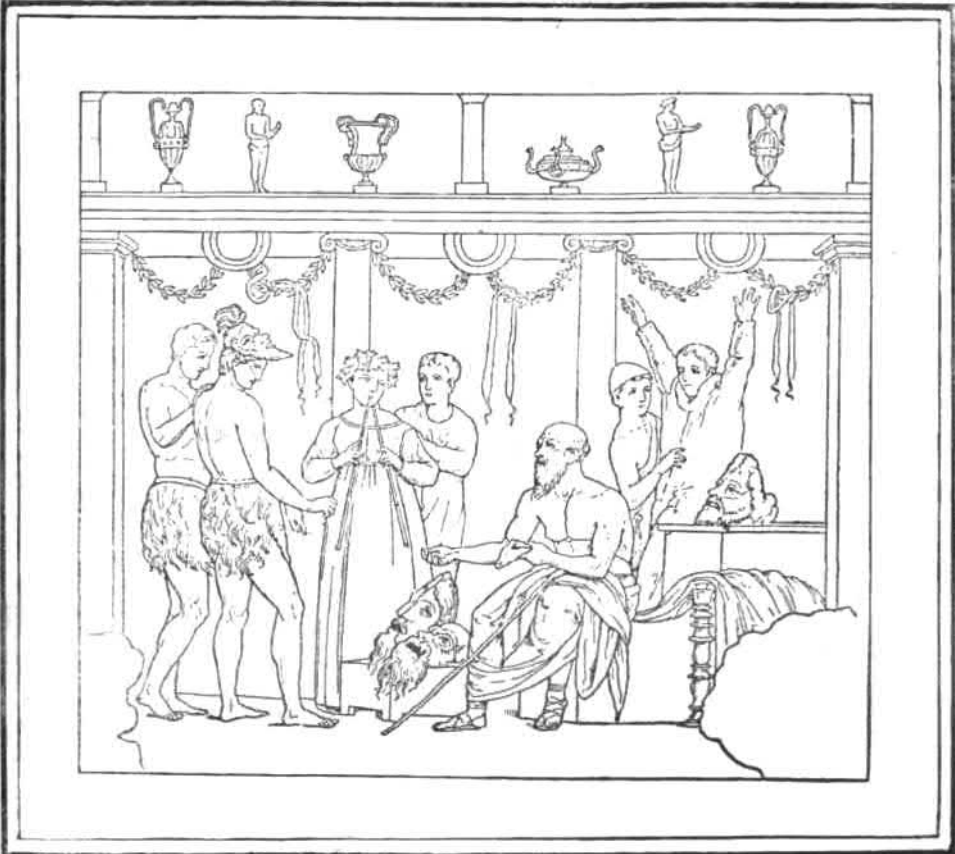
Ezek a meséi azoknak a görög tragédiáknak, amelyek a három legnagyobb világraszóló tragédia-író munkáiból napjainkig fenmaradtak és amelyek a görög gondolatvilágnak, a görög hagyományoknak örökös kincses tárai maradnak.

A görög tragédiáknak kezdete a Dionizosz tiszteletére rendezett ünnepeken támadt.

Ünnepi karénekkal dicsőítették az áldást osztó istent és ünneplésére, tiszteletére bakkecskéket öltök le s mialatt áldozatul bemutatták, énekeltek hozzá karban, ez volt a tragédia, a bakkecske-ének. Ebből fejlődött

ki azután a karénekhez adott szavaló, majd beszélő színész előadásával lassankint a tragédiának tökéletes alakja.

Ki volt az első tragédia-író, bizonyosan nem ítudjuk megállapítani, a legrégebb görög feljegyzés sem tudta, csak felemlítette, mit mond a hagyomány: „Theszpiszt, aki Attikából az Ikáriából származott, tartották az

S z í n p a d i s z a t í r k ó r u s b e t a n í t á s a .

A kórusmester ülben bottal, pádon ül, balkezében íróit szöveget tart, és abból ellenőrzi az előtte álló két kórustag mondókáját, mialatt hátrább a fuvalás a hozzávaló dalt fújja. A háttérben szolga öltözteti az egyik szim szt. A képen látható álarozok, a szatírdramához való álarozok. (Pompeii falikép.)

első tragédia-író, Epigenesz után a tizenhatodiknak, mások azonban azt állítják, hogy ő a második volt, ismét mások azt állítják, hogy ő volt az első tragédia-író.

Annai bizonyos, hogy a vándor-színészet megteremtője ő, Theszpisz volt.

Amikor Athénben az első állandó közházat építették, annak a besztása ez volt: A nézőtér lépcsősen emelkedő roppant nagy félkör volt; a nézőtér által körülölelt félkör volt a színház második része, az

Az egyes alakokhoz külön-külön álarczok készültek, melyeket mindig ugyanannak a hősnek a személyesítéséhez használtak és így az összefüggő darabokban, a trilógiákban, vagyis három összefüggő darabban, a tetralógiákban, (négy összefüggő darab) ugyanazt az alakot, ugyanazzal az álarczczal játszották.

Az álarczok túlzó, erős kifejezése alkalmas volt a megrázó helyek hatásának növelésére.

Amint a tragikus alakok számára a tragédiákban az erős megrázó hatásra törekedtek az álarczczal, úgy a komédiában, a bohózatokban pedig a nevetető, a komikus szélsőséget kereső álarczokban játszottak. A komédiákban a faczipő csak fél oly magas volt, mint az, amelyet a tragédiában használtak és annak neve s z ó k u s z volt.

A komédia-írók a darabjaikban leginkább koruknak és koruk kiválóinak, nagyjainak a kigúnyolásával, a felettük való élczelődésével foglalkoztak.

Magát Periklészt is gúnyolták, pedig ő tette lehetővé, hogy a komédia is minél jobban viruljon és minél nagyobb közönsége legyen. Ez a gúny néha igazán bántó, kínos volt, de Periklész soha sem tett ellene semmit; nem bántotta őt, bár mit is Írtak felőle. Egyik régi görög irat így szól a görög komédiáról:

„Azt nem engedték meg az athéniek, hogy a komédiákban kigúnyolják a népet, de aki egyes férfiakat, kiválóakat akart csúfolni, gúny tárgyává tenni, azt szabadon tehetette, mert a kicsufolt férfiú rendesen nem tartozott a nagy tömeghez, hanem egyes csoportokhoz, a gazdagokhoz, a hatalmasokhoz előkelőkhöz. Megtörtént ugyan, hogy a nép sorából valót is kigúnyolták, de csak nagyralátásért, kapaszkodásért, vagy más olyasmért, amivel külön akart lenni a többi polgárságnál.

Periklész korában azonban mégis megtörtént egyszer, hogy betiltották a színpadon való kigúnyolást. Kratinosz komédia-író kigúnyolta a papság babonáit, azután az eleuzi főpapot; ez meg az egész papság ekkor erélyes lépéseket tett és összekötetései révén keresztülvitte, hogy a személyes csufolkodást betiltsák. Ezt a határozatot pedig akkor hozták, amikor az árkhon, aki az athéni Dionizosz-színház intendási méltóságát viselte, nem volt Athénben.

Később azonban Periklész, aki ezt a korlátozást a szabad szókimondás békójának tartotta, néphatározattal ismét megsemmisítette.

A papság ezért igen megharagudott Periklészre és mindent elkövetett, hogy ép Periklész legyen minél erősebben és sűrűbben a komédiák gúnytárgya. A komédia pedig elég hálátlan volt, hogy éles gúnyval támadja a férfiút, akinek a szabadszólás visszaadását köszönhetette; de Periklészt mind az nem bántotta; ellenben megnyugtatta az a tudat, hogy a gúny és a szabad csufolkodás sok ember korlátozni fog oly tettekben, oly viselkedésben, melyet a kigúnyolás veszedelme nélkül nem kerülne.

A parthenon nyugati oldalát díszítő domborművek. (Kiegészítő rész az 533. oldalhoz.)

Periklész nagyon jól tudta, hogy a közvéleménnyel nagyon kevés ember tud szembeszállani, hogy a gúny elűzheti az embert a közpályáról, ha olyan hibák nehezülnek reá, melyek lelkiismeretét is terhelik.

Ezt az igazságot a maga hasznárra is ki akarta aknázni; jól tudta, hogy a komédia szabadszólása nemcsak őt fogja megtámadni, de az ő ellenségeit is, de azok nem dicsekedhetnek azzal a közönyösséggel, melylyel ő viseltetik a úny iránt, így az ő ellenségei ellen is fegyverül szolgált a komédia korlátolatlan szabadsága.

Periklésznek, a népszerű férfiúnak, sok ellensége volt, ilyen volt a nemesek, előkelőek vezére Tukididesz (nem ez volt a történetíró) érezte, hogy Periklész ellen nem tehet semmit, mert a nép szeretete nagyon védi Periklészt.

Tukididesz azonban nem szűnt meg Periklész hatalma ellen szünetlenül áskálódni, végre elérte azt, hogy pártja már nagyon bizott erejében és remélte, hogy megbuktatja.

A mikor a párt legalkalmasabbnak tartotta az időt, akkor Tukididesz a közgyűlésen az osztrakizmushoz akart fordulni és elég vakmerő volt Periklész ellen az osztrakizmust ajánlani.

Az osztrakizmus megtartását kitűzték; Tukididesz pártja ekkor már nem becsülte oly nagyra Periklész nagyságát, hogy ne merje az osztrakizmust ajánlani; az a cserépszavazás napján azonban nagy meglepetés érte,

mert amíg Periklész diadalmasan került ki a szavazás alól, addig Tukidideszt tíz évre száműzték Athénből. Az előkelők, főrangúak pártja ismét elvesztette vezérét.

A vezér nélkül való párt ezután kisebb csoportokba szakadozott és Periklész ismét teljesen ellenfél nélkül állt a közügyek élén, ahol olyan határozatokat is keresztül vitt, melyeket a nép nem szívesen hozott, de mert Periklész akarta, tehát törvény vagy tilalom lett belőlük a nép szava által.

Ilyen eset volt Pszammetik líbiai királynak és az egyiptomi felkelőknek segítséget kérő követének elutasítása. A követség küldői nevében 30.000 mérő gabonát hozott Athénbe ajándéknak, hogy a nép között kioszszák.

Ez a népet igen meghódította és hajlandó volt a kért segítség küldésébe beleegyezni, de Periklész ellenezte, így a segítséget a közgyűlés megtagadta.

Periklész ellenezte, tehát nem lehetett ajánlatos, bár szívesen megtették volna, ez a gondolat vezette az athénieket, mert sokszor volt alkalmuk meggyőződni, hogy Periklész még magát sem tekinti, amikor az állam érdekről van szó, ilyen volt a polgárok jegyzékének összeírására vonatkozó javaslata, pedig az saját gyermekeit fosztotta meg a polgárjogtól.

Periklész még 451-ben K. e. átvizsgálta a polgárok lajstromát, hogy aki nem volt törvényesen teljes jogosultságu athéni polgár, az ne élvezhesse az athéni polgári jogot.

A polgárjog megállapításánál mértékül az szolgált, vajjon az illetőnek szülei, atyja és anyja athéni illetőségűek, athéni polgárok voltak-e? Amikor Periklész ezt a törvényt hozatta, akkor még az első feleségével élt, akitől két fia volt. A háborús idők alatt ennek a törvénynek a szigorú végrehajtását elhanyagolták és nagyon sokan polgárjogokkal éltek, pedig nem volt hozzá joguk.

Mikor az egyiptusiak elküldték a gabonát; hogy Athén polgárai közt kiosztassék, Periklész átvizsgálta a lajstromokat és a nem jogosultakat töröltette a polgárok sorából, pedig tudta, hogy ezzel Aszpáziától született két fiát is megfosztja a polgári jogtól, ami meg is történt. Periklész eleinte igen nem nagy súlyt helyezett arra. Később az történt, hogy fiai, akik első nejétől származtak, meghaltak és Periklésznek már csak az Aszpáziától származó fiai voltak. Ekkor bántotta őt a polgárjogról szóló határozat és ekkor történt először, hogy Periklész magának kért valami kegyet Athéntől. Megkérte a közgyűlést, hogy vegyék fel a törvényes polgárok sorába két fiát, nehogy családja kihaljon.

Az athéniak örömmel teljesítették kérését annak a férfiúnak, aki mindig önzetlenül szolgált hazáját és azért soha jutalmat nem kért.

Periklész valószínűleg nem könnyen szánta reá magát, hogy ezzel a kéréssel álljon a közgyűlés elé, bármennyire sarkalta is az atyai szeretet,

de bizonyosan az annál is nagyobb hatalom ösztökélte reá, a feleségének, Aszpáziának a szava.

Mióta Aszpázia volt Periklész felesége, az athéniak közül sokan, különösen Periklész ellenségei több dologban Aszpáziát tartották az értelmi szerzőnek, vagy a biztatónak. Ilyen volt a Számosz elleni háború, melyről azt mondták, hogy Periklész csakis Aszpázia kérésére a miletiek kedvéért indította.

Számosz és Milet hadban állott egymással, háborúság tört ki köztük, Priéne szigete miatt, mely Sámosz és Milet közt feküdt.

Számosz volt az erősebb, a szerencse is neki kedvezett, a szorongatott miletiek Athénhez fordultak segítségért; ugyanakkor azonban Számoszból is jött követség, még pedig a számoszi demokrata párt küldöttsége, amely arra kérte Athént, hogy segítse meg őt az előkelők uralmának megbuktatásában.

Athén meghallgatta mindkét követséget, azután felszólította Számoszt, amely a szigeti szövetségbe tartozott, hogy azonnal szüntesse meg a harcot Milet ellen, a vitás kérdést pedig vigyék Athénben a szövetségi bíróság elé.

A számosziak azonban nem is hederitettek az athéni üzenetre, amire Periklész negyven háromsoros hajóból álló hajóhaddal Számosz ellen indult. Az athéni hajóhad hamar diadalmaskodott Számosz felett és a hetykélkedő sziget hamar belátta, hogy helytelenséget követett el, amikor Athén felhívásának nem engedelmeskedett, mert megérezte Periklész szigorúságát.

Periklész egy csapással két ütést mért a számosziakra, megsemmisítette a Miletiek elleni győzedelmük gyümölcsét és egyúttal megszüntette az előkelők uralmát s helyette a demokráciát juttatta uralomra. Hogy pedig rendelkezéseit sértetlenül meg fogják tartani, arra ötven előkelő polgárt és ötven előkelő férfinak a gyermekét elvitette Számoszból túsul és Lemnosz szigetén helyezte el.

Azt beszéltek, hogy azok a családok, melyekből a túsokat kiválogatta, túszonkint egy-egy talentumot kínáltak neki, ha eláll szándékától, azok pedig, akik megakarták akadályozni, hogy a demokrácia jusson uralomra, még sokkal többet kínáltak neki. Pisszúthnész perzsa úr, aki a számosziaknak nagy barátja volt, tízezer aranyat küldött az athéni férfinak.

Periklész azonban visszautasított minden ajánlatot, nem fogadta el a perzsa pénzét, hanem kérlelhetetlen szigorúsággal végrehajtotta azt, amit elhatározott, diadalra juttatta a demokráciát és elégedetten tért vissza Athénbe.

Alig érkezett meg szülővárosába, amikor Pisszúthnész titokban megszabadította a túsokat; Számosz pedig fellázadt az athéni intézkedések ellen és háborúra készült.

Periklész sem késett, hanem csakhamar másodszor is elindult a ma-

kacskodó számosziak ellen, akik azonban nem rettentek meg, hanem erősen készültek a tengeri csatára, hogy Athén tengeri hatalmára súlyos csapást mérjenek.

Traának hívták azt a szigetet, ahol a két hajóhad kemény csatát vívott, melyben Periklész fényes győzedelmet aratott. Negyvennégy hajóval megszalasztott hetven hajót.

A győzelem után elfoglalta a számoszi kikötőt és ostrom alá fogta a várost, amely elszántan ellentállott, vakmerő kitörésekkel meg-megtámadta az athénieket.

Nemsokára még igen tekintélyes hajóhad érkezett Athénből és így Számosz teljesen körül volt fogva. Periklész azonban rövid idő múlva hatvan hajóval elvitorlázott a sziget alól és aránylag kevés erőt hagyott hátra az ostrom folytatására.

Hová ment Periklész, nem bizonyos, sokan azt állították, hogy a számosziak segítségére érkező főnikiaiak elé ment; hogy Periklész hibát követett el, az bebizonyult, mert Számosz akkori hadvezetője Melisszosz, Ithágénesz fia észrevette, hogy az athéni hajók kevesen vannak, hogy az ott maradt főparancsnok tapasztalatlan hadvezér, rávette tehát a számosziakat, hogy támadják meg az athénieket.

Az ajánlatot elfogadták és a számosziak fényes diadalt arattak az ostromlókon, sok athéni hajót elsüllyesztettek, a tengeri ut ismét szabad volt előttük és beszerezhettek mindenféle hadi felszerelést, amelyben már akkor a legnagyobb szükségét szenvedték.

Mikor Periklésznek egy gyors hírnök-hajó meghozta a lesújtó hírt, Periklész azonnal Számosz ellen indult; a sziget előtt Melisszosz akarta feltartani, de Periklész megverte őt, azután körülzárta a várost és elhatározta, hogy kibőjtölteti a várost, mert nem akarta seregét a harc veszedelmeiben, a sebesülésekben könnyelműen részesíteni. Az athénieknek ez a kímélet azonban nem tetszett, nagyon is sok volt bennük a harcias kedv.

Periklész ekkor nyolcz csoportba osztotta seregét és a csoportokkal sorsot húzott; nyolcz szem színes bab között egy szem fehér volt, amelyik csapat a fehéret húzta, annak az nap multságban, ünnepségben, dáridóban volt része, míg a többi hét szolgálatot teljesített.

Annak a fehér babbal kisorsolt napnak az emlékére, minden olyan napot, melyen az ember magának jó napot szerzett, ünnepelt, jó kedve volt — fehér napnak neveztek.

Kilencz hónapi ostromzár után a számosziak megadták magukat, a mire Periklész lerontatta falaikat, elvette minden hajójukat és nagy hadisarczot rótt ki rájuk, annak jó részét azonnal ki kellett fizetnük, a többit, a hátralékot pedig záros határidő alatt.

A számoszi háborúból Athénbe hazatért Periklész legelőbb ünnepélyes

gyászünnepeket és méltó temetést rendezett a számoszi csatában elesettekért, a következő ősi szokás szerint.

„A köztéren felállított ravatalra helyezték az elesettek csontjait, ahol a temetés előtt három napon át pihentek. Ekkor jöttek az elesettek hozzátartozói, rokonai és virágokból, fűszerekből halotti áldozatot mutattak be.

A temetés napján tiz halottas kocsi egy-egy hamvvedret vitt, minden hamvvederben egy-egy törzsből való halottak hamvai voltak. Athén polgársága akkor tiz törzsre oszlott. A hamvedrek cziprusfából készültek, mert a cziprusfa a halottaknak szentelt fa volt.

Egy üres ravalt is vittek azoknak az emlékére, akiknek a csontjait, holttestét nem találták meg, de a csata után hiányoztak.

Az ünnepélyesen, méltóságosan haladó menethez bárki hozzácsatlakozhatott, akár athéni polgár volt, akár idegen. A gyászmenetben ott haladtak mindazok a nők is, akiknek valakijük volt a halottak közt.“

A csatában elesetteket, mindig a legszebb külvárosban, a külső kerameikoszban, az állam temetőjében helyezték örökös nyugalomra.

A csontok eltemetése méltó, komoly szertartásossággal történt, ami után Periklész felállott a külön erre a célra elkészített szószékre és onnan búcsúztatót és gyászbeszédet mondott az elesettek felett.

Mikor a megható hatalmas beszéd után leszállóit a szónoki emelvényről, az asszonyok elhalmozták virágkoszorúkkal és szalagokkal; csak Elpinike — úgy beszéltek — szólt gáncsoloan, azt vetette szemére, hogy ő nem úgy tett, mint Kimon, hogy barbárokat győzött le, hanem rokon és szövetséges várost.

Periklész azonban csak tréfás megjegyzést tett reá. mert Athén érdekéből igen is nagyra becsülte az ión szigeten vett diadalt.

Számosz erős hajóhaddal rendelkező sziget volt és azzal a gondolattal ment a harczba, hogy megfosztja Athént a tengeri uralomtól, pedig a tengeri hatalom volt a görögök legnagyobb ereje, biztos fegyvere idegen támadások ellen és amelyik államnak kezében volt ez a fegyver az az állam volt a görögök vezetője, ez pedig Athén volt.

Athén tengeri hatalma nagy tekintélyt, erőt, gazdagságot hozott Athénnek, a viruló korszak, melyet Periklész korának neveznek, melyben a művészet Athénből mindenfelé elterjedt, az athéni tengeri hatalomban gyökeresedett. Az építészet, képzőművészet, mely Athénben az Akropoliszt, a Szunion hegyen az Athéne-templomot, ugyanazt Eginában megteremtette, nagyra növekedését az athéni tengeri hatalomnak köszönhetette. Ha a gazdagság Athénben nem neveli a művészetet, nagyra nem fejleszti, akkor az eginai templom híres homlokzata sem hirdetné még máig is az akkori idők képző-művészetének nagyságát.

Annak a hatalomnak, melynek hatása mindenütt érezhető volt, voltak irigyei is és azok megragadták az első alkalmat, melyben azt a hatalmat,

dicsőséget megtéphetik. Az attikai dicsőség ellenségeinek vezetője pedig csak a másik hatalmas görög ál am lehetett és az Spárta volt.

Spárta nem is késett, hogy, amikor már mindenfelé Athén uralma terjedt el, megragadja az alkalmat az összetűzésre és háborúra.

Azt a háborút, melyet Athén hatalmának megtörése céljából harcoltak végig a spártaiak és szövetségeseik Attika ellen, nevezik a peloponézusi háborúnak.

Annak a háborúnak a kezdete, mely Athén uralmát megtörte, egyúttal határköve a perikieszi kornak.

A műveltség és művelődés körül, melyben kiváló bölcsek, írók, tragikusok, művészek, építészek finomították az athéniek szokásait, ízlését, tudását, nyelvét. Az athéniek nyelve oly finom, oly fejlődött volt abban a korban, hogy más görög államokban is az elegáns beszéd, a könnyed társalgás nyelve az athéni volt.

A kor gazdasága, mely lehetővé tette a fényűzést, nagyot lendített az ipar haladásán is.

A fényűzés mindig tökéletesíti az ipari munkásságot, előmozdítja a fejlődést és megteremti az ipar művészetét.

A nők a szövetek finomságában, az ékes palástokban, a szép lábbeliekben roppant fényt űztek és fényűzésre csábították a férfiakat.

Az előkelő társaságokban ép oly szigorú szabályok szerint kellett öltözködni, mint akár ma, a legelegánsabb szalonokban. A férfiaknál az öltözködésben megnyilvánuló elegáncia ép oly szabály volt mint ma, a díszes férfipalástra ép olyan gondot fordítottak, mint ma a kifogástalan frakkra.

Az ilyen előkelő öltözködéshez megfelelően gondos hajviselet járult, melyről fodrászok és fodrásznők gondoskodtak

Az athéniek a hajviseletet tartották a legszebb kalapnak, fejdísznek és azért még az utcán is kalap, főveg nélkül jártak, azt csak akkor tették fel, ha utaztak.

Nemcsak az öltözködésre terjedt ki a fényűzés, hanem az egész életre, az otthonra, a bútorokra, a díszítő edényekre; nagyon sok edény, váza maradt reánk, amelynek semmi más rendeltetésük nem volt, minthogy diszül szolgáljon.

Az ilyen vázák két, három és sokszínűek voltak.

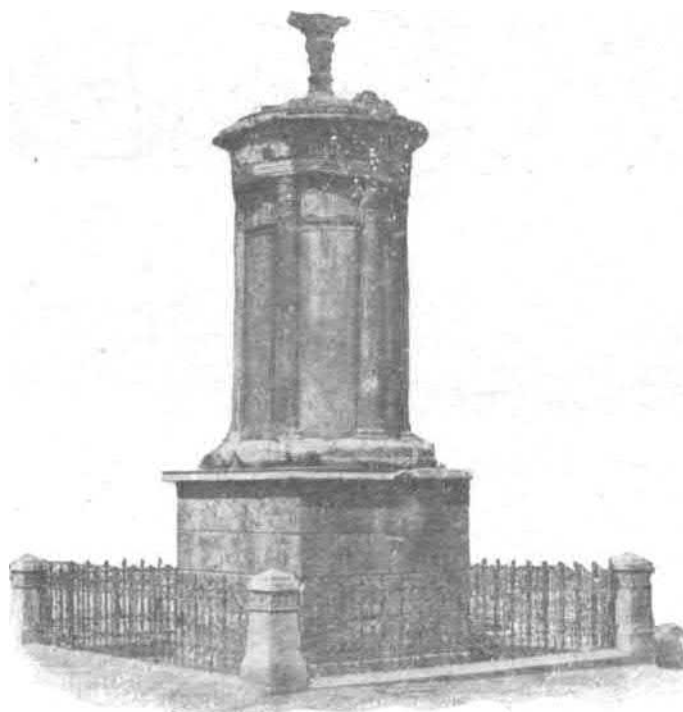
Periklész koráon a művészet, az ipar, minden, amit emberi szellem teremtett egyetlen szabálynak hódolt, az a „szép“ volt. Szépségre törekedett a művész, a mesterember egyiránt.

Mindazt, amit a görög szellem teremtett, hanyatlásnak indította a görög testvérháború

Periklésznek mindig aggodalmai voltak a spártaiakkal vívandó nagy mérközés iránt és amikor lehetett, elkerülte azt, hogy összetűzés, háború

legyen belőle; amikor elsőízben fenyegette Athént a nagy spártai hadjárat, nem habozott ellenfelét Kimont visszahívni, hogy csak elejét vegye a háborúnak. Teljesen kitérni azonban nem akart előle, mert arra elég erős volt Athén, hogy félelmét elárulnia nem kellett, nem volt szabad.

Periklész nem akadályozhatta meg, hogy a nagy harcz megkezdődjék. A végzetes háború még az ő életében kezdődött meg, pedig igen kis ügyből, amelyből talán ép Periklészt kivéve, senki sem gondolta volna, hogy lángba fog borulni egész Görögország és szembe fog állani két áborra szakadtán az egész görög nép.

Liszikratosz emléke Athénben.

Olimpia tájképe napjainkban.

A PELOPONÉZUSI HÁBORÚ.

(Tartott huszonegy évig, 431 — 404-ig K. e.)

Korkira szigete az Adriai tengerben Illíria déli csúcsán gyarmat-várost alapított, Epidamnoszt.* — Epidamnoszban is, mint a görög föld minden államában, két, folytonos küzdelmet vivő párt ellenségeskedett, az előkelők és a demokraták pártja. Periklész kora azonban a görög földön, görög gyarmatokon mindenütt megerősítette, fejlesztette a demokráciát és Epidamnoszban a két párt közt dúló ellenségeskedés azzal végződött, hogy az arisztokraták elvesztették a csatát, a demokrácia diadalmaskodott és elűzte az arisztokratákat.

Az uralmát, birtokát veszített arisztokrácia idegen segítséget keresett és a barbár taulantiakhoz fordult, hogy segítse meg őket s támogassa uralmuk visszaszerzésében.

A taulantiak szövetkeztek az elűzött arisztokratákkal és közösen támadták meg Epidamnoszt, melynek azontúl folytonos zaklatást, és meg-támadást kellett elszenvednie.

* A mai Durazzo.

Rossz előjelnek tartod-e azt, hogy most eléd tartom palástomat ?

A zaklatott polgárság ekkor az anyavároshoz, Korkirához, fordult segítségért. Korkirában azonban épen akkor rossz viszonyok voltak, mert a demokrácia ellen ott is harciban állottak az előkelőek, akik határt akartak szabni a polgárság követeléseinek; természetes volt, hogy a korkiraiak helytelennek tartották az epidamnosziak forradalmát és nem segítették őket.

A polgárság a delfi jósda utasítására Korinthoszhoz fordult és onnan kért segítséget.

A korinthosziak szívesen fogadták a követséget, mert azonnal messzebb menő tervük volt. Arra számítottak, hogy így megvethetik lábukat Epidamnoszban és azzal fontos pontot szerezhettek hajózásuk számára az Ión-tengeren. Készségesen hajlandóak voltak az epidamnosziakat segíteni, ha azok beleegyeznek, hogy korinthoszi őrség és több korinthoszi gyarmatos mehessen a városba.

Az epidamnosziak elfogadták a feltételt és a korinthosziak azonnal elindították szárazföldön a sereget Epidamnoszba.

A korkiraiak azonban nem engedhették meg, hogy az ő gyarmat-városuk tőlük elszakadjon és másik, vetélytárs állam fenhatósága alá kerüljön; negyven korkirai hajó azonnal Epidamnosz elé vitorlázott és követelte, hogy a Korinthoszból oda jött gyarmatosokat azonnal küldjék vissza Korinthoszba.

Epidamnosz bízott benne, hogy a korinthosziak nem fogják őket cserben hagyni és nem engedelmeskedett. A korinthosziak ekkor felszereltek harmincz hajót, felszólították a polgárságot, hogy vegyen részt pénzzel, személyes közreműködéssel az Epidamnoszba küldendő gyarmat-vállalkozásban, ugyanakkor többféle szövetségeseket kerestek, pénzkölcsönt szereztek, minden irányban oly lázas készülődést fejtettek ki, hogy a korkiraiak megijedtek és a békés megegyezés módját keresték, mert nem akartak szövetségeseket keresni. A követek, akik megvitték Korkira béke ajánlatait egyúttal fenyegetéssel is támogatták óhajításukat, mert azt mondták, ha Korinthosz visszautasítja a békét, akkor ők is oly eszközökhöz fognak nyúlni, hogy mindkét államnak nagy kárára lesz.

Korinthosz azonban nem gondolkozott az ajánlat felett, hanem folytatta harci készülődését, megüzente a háborút és 75 hajóval elindult Epidamnosz felé; part mentén haladt előre.

A korkiraiak azonban az Ambrakiai-tengernél útját állották a korinthoszi hajóhadnak, megütköztek vele. A hadiszerencse megalázta a kevélyeket, a békét visszautasító Korinthoszt, mert hajóhadát a korkiraiak teljesen összetörték, utána azonnal Epidamnosz elé hajóztak, amely megadta magát.

A korkiraiak a győzelem mámorában büntető haragjukat még Korinthosz szövetségeseivel éreztették: feldúlták a Korinthoszsal szövetséges Leukász

szigetét és végig pusztítottak az eliszi partokon, mert az elisziek is szövetségesi voltak a korinthosziaknak.

A korkiraiak a tengeri ütközetben nyert diadallal még nem törték össze a korinthosziakat teljesen; a megalázott Korinthosz erélyesen készült, hogy megboszulja a rajta esett gyalázatot.

Korkira tudta ezt és idejében gondoskodni akart szövetségesekről; Korinthosz ellen azonban nem fordulhatott máshova, csak Athénhez, mert Korinthosz a peloponnézusi szövetséghez tartozott, tehát peloponnézusi állam sem segíthette Korkirát.

Korinthosz is tudta azt, hogy Korkira csak Athénhez fog fordulni és meg akarta előzni, tehát szintén küldött követet Athénbe. A korkirai követség a korinthoszt már ott találta.

A két állam követeit egyszerre bocsátották a közgyűlés elé: mind a két követség elmondta hozott üzenetét, hivatkozott a jogzímekre, melyeknél fogva számíthat Athén támogatására, végül mindegyik elmondta, hogy miféle előny származik Athénre, ha az ő szövetségét fogadja el.

Az athéniak jó ideig haboztak a válaszszak

Az athéniak ugyan szívesen látták volna, hogy olyan hatalmas tengeri szövetségesük legyen, mint Korinthosz, de ugyanakkor az jutott eszükbe, ha Korinthosz versenytársa, Korkira elbukik és esetleg kialakul valami erős, nagy peloponnézusi tengeri hatalom, az nagyon veszedelmessé válhatnék Athénre; belátták, hogy Athén és Korkira a saját hatalmuk érdekét szolgálják, ha a korkiraiak szövetségét fogadják el.

Védő meg daczoló szövetséget kötöttek és kötelezték magukat, hogy minden támadás ellen, mely őket vagy szövetségeseiket éri, közös erővel fognak védekezni.

Ezzel a szerződéssel az athéniak a peloponnézusi szövetség előtt is jó színben akartak feltűnni. A szövetség nem szegett meg semmiféle békeszerződést, mert csak védelemre szorítkozott; mikor pedig haderőt indítottak a jón vizekre, Periklész csak tíz hajót küldött és vezérül Lakedaimonioszt, Kimon fiát tette meg és utasította, hogy nem támadás, csak védelem a tisztje, csak azt kell megakadályoznia, hogy ellenséges hajók megtámadhassák Korkirát.

Periklész ezt mint gondos, előrelátó államférfiú azért tette, mert tíz hajónyi erőről nem mondhatja senki, hogy támadó, hódító szándéka lehet, Lakedaimonioszt pedig a spártai arisztokraták szerették, a nyílt utasítás pedig megerősítette, hogy Athén nem keresi a harcot, csak szövetségését védelmezi.

Arra a hírre, hogy Athén a korkiraiak szövetségét fogadta el, a korinthosziak elhatározták, hogy a legnagyobb gonddal készülnek az új összeütközésre; minden erejüket megfeszítették, hogy a szövetkezett ellenséges hajóhadon is győzedelmet arathassanak.

A buzgalomnak meg is volt az eredménye. 432 tavaszán százötven korinthoszi hajó indult el, hogy megtámadja Korkirát annak tengerén.

A hajóhadat útjában nem tartották fel, az bántatlanul eljutott a korkirai tengerszoros bejárata előtt emelkedő hegyfokig Keimérionig, ahol a lakosság is támogatta.

A korkiraiak százötven hajóval Szibota-szigetknél állottak; azok a szigetek Korkira déli csúcsával szemben fekszenek.

Megvolt tehát a csatatenger, a két szemben álló hajóhadnak csak össze kellett ütköznie, hogy a tengerszoros színtere legyen a legnagyobb tengeri csatának, amelyet addig görög hajók egymás ellen vívtak.

„A korinthosziak a másodrendű szövetségeseiket* a középső rajba állították, a megarai hajókat és az ambrakiabelieket a jobb szárnyra küldték, míg maguk a korinthosziak jól begyakorolt 90 hajójukkal a bal szárnyon vonultak fel, szemben a korkirai és attikai hajókkal.“

Az attikai hajóknak parancsuk szerint csak akkor volt szabad harcolniuk, ha magát a szigetet veszélyezteti az ellenség. Az athénieknek érdekes látványban volt részük. A nyugati, a jón-tengeri görögök még a régi elavult módon vívták a tengeri csatákat, nem értettek ahhoz, hogy hajóikkal gyors fordulatokat tegyenek, hogy ellenséges hajókat vérontás, kézi tusa nélkül is harcra képtelenné tegyenek. A hajókügy ütköztek össze, mint a szárazföldi harcosok és a fedélzeten egészen szárazföldi öldöklés folyt.

A harc elkeseredetten folyt, végre a korinthosziak szövetségesei a jobb szárnyon megfutamodnak és a korkiraiak oktalanul egészen Keimérionig üldözték a futókat.

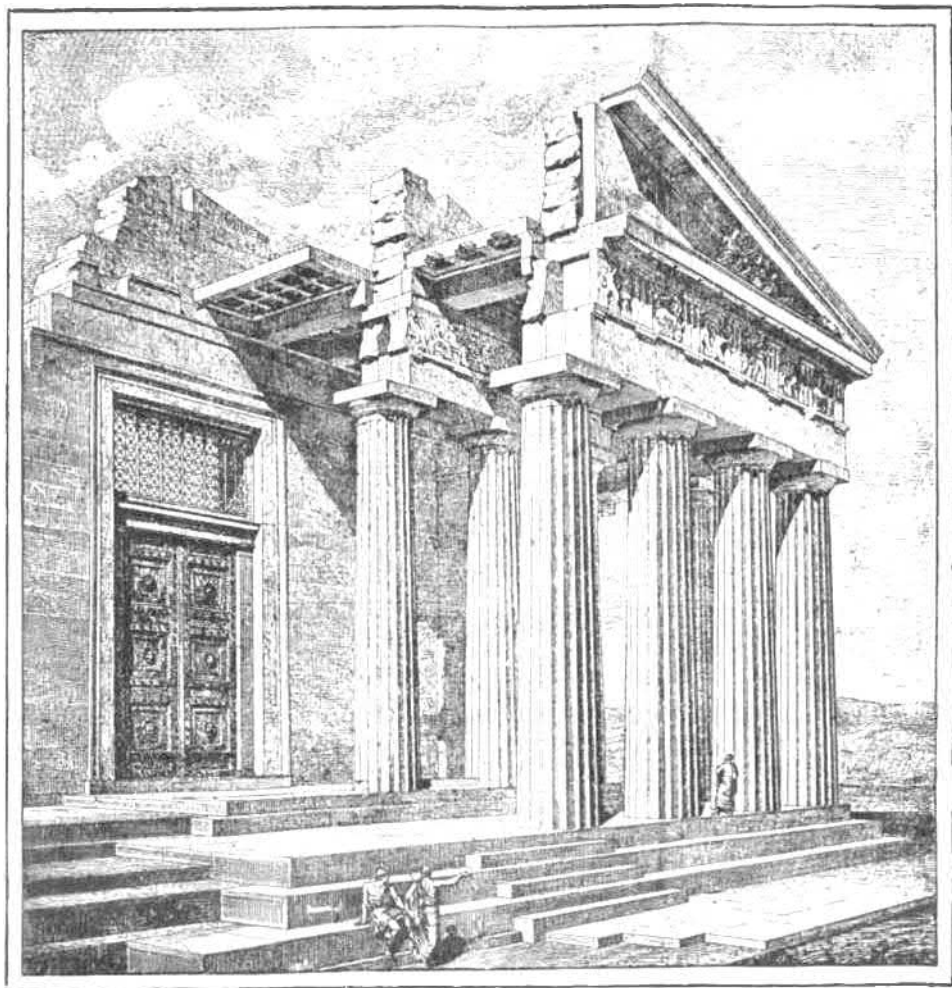
Az üldöző hajók is egészen elhagyták a csata színhelyét, pedig azalatt a korinthosziak balszárnya a korkiraiakat oly erősen szorongatta, hogy már az attikai hajóhadnak is a harcba kellett vonulnia, de már annyira későn támadt, hogy a korinthosziak az addig nyert előnyükkel visszavonulásra kényszerítették a korkirai és attikai sereget, mely a sziget alá vonult.

A korinthosziak ekkor visszaveztek az epiruszi szárazföldre, ott partra szállították halottaikat és azután ismét Korkira ellen indultak, hogy a nap sikerét kiaknázzák, a csatát végleg eldöntsék, a korkiraiakat ismét megtámadják, teljesen tönkre tegyék.

Az ismét hadvonalban érkező korinthoszi hajók ellen, a harcra képes korkirai és attikai hajók felvonultak, már felhangzott minden felől a csatakiáltás, a támadók teljes erővel haladtak előre, amikor a korinthosziak egyszerre fordulatot tesznek gyorsan, visszavonulnak és nemcsak a diadalt nem aknázzák ki, de addigi győzelmüket is veszni hagyják és elvonulnak a csataszínről.

Mi történt?!

* Curtius IV. 1.

A Parthenon homlokzatának keresztmetszete, mely mutatja, hogyan kötötték a köveket egymásba.

Roppant veszedelem fenyegette a korinthosziakat; amint a korkirai hajókat meg akarták támadni, attikai hajóhad tűnt fel a határon; a veszedelem egyszerre igen nagy lett, mert a segítségül érkező új athéni hajóhad hátulról támadhatta volna meg a korinthosziakat, akik úgy ellenség közé jutottak volna.

Húsz attikai hajó érkezett segítségül; ezt a rajt Periklész kénytelen volt az első tiz hajó támogatásául küldeni, mert az athéniak elégedetlenkedtek azon, hogy csak tiz hajó ment Korkira alá és sürgették, hogy újabb segítség induljon. Az meg is történt és ép a legváltáságosabb mozzanathoz érkezett és el is döntötte a csata sorsát, mert a korinthosziaknak teljesen vissza kellett vonulniuk.

Az attikai hajóhad megérkezésének súlya más nap még jobban kitűnt,

mert amikor az egyesült korkirai és attikai hajóhad elindult Szibota elé, a korinthoszi hajóhad már letett a megütközés szándékáról, kerülte a csatát, csak annyi hajója volt folyton harczvonalban, amennyi elégséges arra, hogy szükség esetén fedezze a többi hajó hazavonulását.

Nem is került ütközetre sor, mert az attikai hajók nem akartak támadni, a korinthosziak kerültek az ütközetet, a korkiraiak pedig egyedül még sem támadhattak, így a korinthoszi hajóhad bántatlanul hazatért, a csata eldöntetlen maradt, habár mind a két fél győzelmi emléket állított fel.

A korinthosziak valójában még is vereséggel tértek meg, ha a csata egyik mozzanatában győzedelmesek voltak is, mert végül mégis eredménytelenül távoztak az ellenség vizéről, amelynek urai továbbra is a korkiraiak maradtak.

Az ellenséges érzület az ütközet után a korinthosziak és az athéniak közt teljes volt; a korinthosziak elkeseredetten látták, hogy csak is Athén beleavatkozása fosztotta meg őket a diadaltól. Athén is tudta ezt és azontúl mint nyílt ellenségét tekintette Korinthoszt.

Ez a tengeri csata magában rejtette a későbbi nagy háború csiráját, melynek első mérges-zöld hajtása a keleti görög partokon sarjadt.

Kalkidike félszigetnek három nyúlványa közül az egyik, Pallénén virult Potidaia városa, még pedig azon a ponton, ahol Palléne a Kalkidikével igen keskeny földszorossal függ össze, tehát az a város szinte elválasztó volt, még pedig annyival inkább, mert a várost Palléne felől a szigetnyúlványtól hosszú fal zárta el.

Potidaia korinthoszi gyarmat-város volt, mely idővel annyira független lett, hogy csak külsőségben mutatta még, hogy összeköttetésben áll Korinthoszszal, mert onnan minden évben állami biztost, az epidemiurgoszt küldték Potidaiaiba, ahol azonban az az állás csak formáság, külsőleg tiszteletbeli méltóság volt, amely nem akadályozta azt, hogy Potidaia annak idején csatlakozott az athéni tengeri szövetségbe és ő is fizette az évi járulékot, a foroszt, melyből a déloszi kincs oly tekintélyessé gyarapodott.

A szibotai tengeri csata után Athén üzenetet küldött Potidaiaiba, hogy többé a korinthoszi epidemiurgoszt nem szabad elfogadniok, egyúttal meghagyta a városnak, hogy a falat, amely Pallénét a szárazföldtől elválasztja, rontsák le.

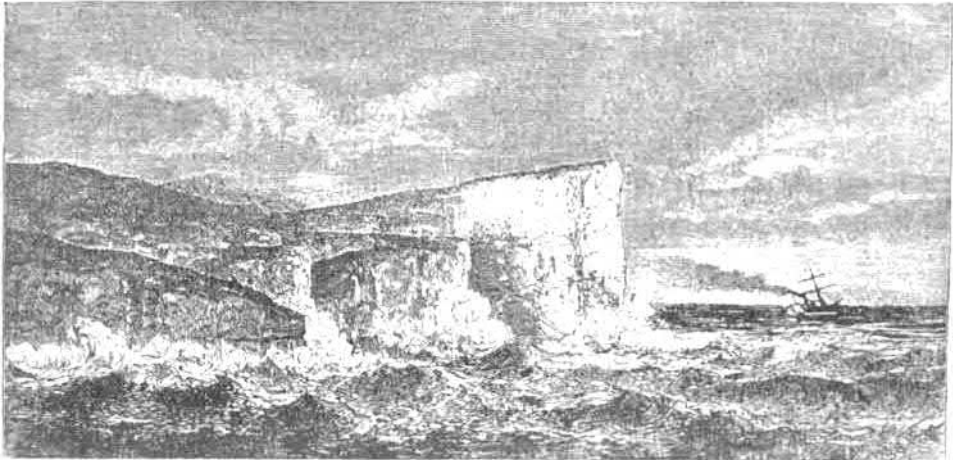
Potidaia polgárait különösen a falak lerontása érintette fájdalmasan, tehát azonnal követeket küldtek Athénbe, de egyidejűleg Spártába is, sőt összeköttetésbe léptek az athéniak ellenségével, Perdikkászsal, a makedón királyal.

Amíg Athénben nem hallgatták meg a város kérését, addig Spártában támogatást, segítséget ígértek, amit Perdikkász is megtett, de kikötötte, hogy akkor Potidaianak a többi kalkidikeivel együtt el kell szakadnia Athéntől.

A potidaiaiaknak nem lehetett sokáig habozniuk, mert az athéni hajóhad, mely a trák partokat védte a makedónok ellen, már parancsot kapott Athénből, hogy vonuljon Potídaia elé, követelje a fal lerontását, a korinthoszi epidemiurgosz elűzését és potidaiai túsok állítását.

Potídaia, melyet kétfelől is biztattak, elszakadt Athéntől, sőt Kalkidike több kisebb városát is rávette, hogy csatlakozzék hozzá és szakadjon el.

Ebben nagy része volt Perdikkásznak, aki Athén ellen izgatta a kalkidikei városokat és biztatta azokat segítségével. Erős segítséget kapott

Leukász szigete, amelyet, mint a korinthosziak szövetségét a kirkiraiak győzelmük után elpusztítottak.
(1. 592. old)

Potídaia Korinthosztól, ahonnan Ariszteusz, akit a városhoz különös érdekek fűztek, 2000 önkéntessel érkezett Potidaiaiba.

Athénben hamar értesültek Perdikkász üzeneiről és K a 11 i á s z vezérése alatt azonnal negyven hajót küldtek a trák partot őrző hajóhadhoz, hogy azonnal együttesen Makedónia ellen induljon.

Alig ért azonban az egyesült hajóhad Makedónia elé és megkezdte a part megszállását, Athénben értesültek, hogy Ariszteusz 2000 emberrel Potidaiaiba érkezett, erre az athéniak békét kötöttek Perdikkászszal és elvonultak Makedóniából, hogy teljes erejüket Potídaia ellen vezethessék.

Perdikkász azonban már a békekötés percében sem vette a kötést komolyan, már akkor tudta, hogy meg fogja szegni; rossz lelkiismerete ösztönözte arra, hogy nem őszinte szándéka palástolásául hatszáz lovast adjon segítségül az athéniaknak. Ez azonban csak szemfényvesztés volt, mert a harc alatt a makedón lovasság nemsokára átpártolt az ellenséghez.

Az athéni seregnek igen nehéz helyzete volt, mert Potidaia ellen késelelem nélkül kellett előnyomulnia, de a háta mögött fekvő Olinthosz szintén a potidaiaiakhoz szított és jelzésekkel küldött Potidaiaiba értesítéseket.

A nagyobb veszedelem elkerülésére az ütközetet nem halogathatták és a csatát az athéniak kezdték.

Az egyik szárnyon a korinthusziak, a másikon a potidaiabeliek és apró szövetségeseik ellen küzdöttek.

A korinthusziak kitünően harcoltak és az ő szárnyukon az athéniakat Olinthoszig szorították vissza; a másik szárnyon azonban az athéniak teljes győzedelmet arattak és a potidaiak rendetlen futással kerestek városuk falai mögött menekülést.

Maga Ariszteusz csak nehezen, hősies, elszánt, halált megvető harccsal tudta magát az athéniakon keresztül vágni, hogy Potidaia falai közé eljuthasson.

Az olinthosziak nem vehettek részt a harcban, az odáig szorított athéniak tehát egyesülhettek a másik szárnyal és Olinthosz felé földsánczot emeltek és így urai maradtak a helynek, de a győzelem ára a vezérnek, Kalliásznak a halála volt. Az athéniaknak százötven halottjuk volt.

Potidaiát az athéniak teljesen körülzárták. Szárazföldről a sereg, tenger felől az athéni hajóhad zárta el minden külső segítségtől.

Ariszteusznak mégis sikerült az athéni hajók éberségét kijátszania és a tengerre kijutnia; azontúl a kalkidikebelieknél tartózkodott és követéseket küldött a peloponnézusi államokba segítségért.

Az ostromló sereg pedig az ostromhoz szükséges csapatokon kívül a többi haderővel az ellenséghez pártolt kalkidikei és bottiai kisebb városokat hódította vissza.

Potidaia ostroma hosszan elhúzódott és csak a 430—429-ik tél alatt ért véget. Az athéni ostromló sereget sehogy sem tudták a város ostromától elvonni, hiába törtek be a korinthuszi csapatok Attikába, azzal a számítással, hogy akkor az ostromló sereg utánuk fog menni, az ostrom tartott tovább. Potidaiában ekkor már rettenetes állapotok dúltak, az élelem teljesen elfogyott; a hagyomány borzalmas dolgokat jegyzett fel, azt beszélték, hogy voltak szülők, akik már gyermeküket ették meg; hogy már felnőtt embereket is kezdtek megenni.

Ilyen borzalmas állapotban a város végül egyezkedő követeket küldött az ostromló sereg vezéreikhez.*

Az athéni vezérek látták, hogy a téli zord időben saját seregük is sokat szenved, sok sanyarúságot ér még, az államnak is sok pénzébe kerül az ostrom, tehát elfogadták a város ajánlatát.

A potidaiabeliek csapataikkal együtt szabadon elvonulhattak; a nők két öltözet ruhát, a férfiak egyet vihettek magukkal, azonkívül megszabott összegű pénzt utravalóul.

* A vezérek voltak: Euripidész fia: Xenofon, Arisztoklidész fia . Heliodorosz és Kallimákosz fia: Fánomákosz.

Így vonult el a városból az egész lakosság és Kalkidikén elszéledt, ki erre, ki arra keresett új otthont.

Athénben ezzel a megegyezéssel nem nyertek a vezérek tetszést, mert az athéniak azt hitték, hogy a vezérek elérhették volna azt is, hogy a város meghódoljon és Athén lehetett volna annak ura.

Az üresen maradt Potidaiába azután athéniakat küldtek és azokkal népesítették be a várost.

Mialatt az ostrom eljutott a befejezésig, azalatt sok nagy dolog történt.

A korinthusziak Spártába hívták a peloponnézusi szövetség tagjait és ott azokkal együttesen több panaszt tettek Athén ellen és minden eszközt megragadtak, hogy általános háborút támaszszanak, melyben az egész peloponnézusi szövetség részt vegyen Athén ellen.

Spártában összehívták a rendes népgyűlést és felszólították a vádlókat, akiknek panaszuk van Athén ellen, hogy adják elő sérelmeiket.

A panaszosok közt ott állott Megara és titkon erősen izgatott Athén ellen Égina is, de az nem merte vádját nyíltan elmondani, mert félt Athéntől.

A korinthusziak előbb a többi államot hagyták beszélni, ők maguk utoljára szólaltak fel. A korinthusziak beszédje igen hatásos volt, mert az volt a beszédjük fő súlya, hogy az athéniak terjeszkedése az összes görög népekre veszedelmes és az attikai túlkapásokban a spártaiak is hibásak, mert nem voltak elég erélyesek annak idejében.

„Mi gyakran előre jeleztük a veszedelmeket, — szólt a korinthuszi követ — melyek bennünket az athéniak részéről fenyegettek, ti pedig soha sem igyekeztetek meggyőződni annak az igazságáról, amit mi mondtunk, amit valami vádunk mondott, hanem bennünket gyanúsítottatok meg, azt hittétek csakis saját önző érdekünk szólaltat meg bennünket.

Most azonban már nem kell bizonyítanunk semmit, most már az eseményekből láthatjátok, mily veszedelmes a peloponnézusiakra az athéni döntőség és terjeszkedés, mennyire sínyli most is a szövetség az ő béketörő vétkes eljárásukat.

Mindennek ti vagytok az okozói. Ti hagytátok, hogy Athén a perzsa háborúk után megerősítse városát és felépíthesse a hosszú falakat. Azonban most, hogy együtt vagyunk, ne keressük, hogy miféle sérelmeket szenvedtünk, hanem hogy járjunk el Athén ellen, mely már is ránk tör.“

A követ azután ostromozta a spártaiak halogató, késedelmeskedő természetét és felszólítja őket, hogy ne várják be, míg Athén meg fogja őket támadni, hanem ők támadjanak Athénre.

Majd engedelmet kér, hogy megrója a spártaiakat, de azt mint barát teszi és azért, mert közös veszedelem fenyegeti őket; további szavaiban jellemzi a spártaiakat és athéniakat s szól:

„Az athéniak újítások emberei, tervek kigondolásában és azoknak vég-

rehajtásában gyorsak, titeket pedig teljesen elégedetté tesz az, ha azt megtartjátok. Az athéniek mindig készek erejüket meghaladó merész vállalkozásokra, erejüket ha kell, az eredeti elhatározásukon is túlfeszítik, még a szerencsétlenségben sem hagyja el őket maguk iránti bizalmuk. Ők sérények, ti tétovázók vagytok.“

(A további beszédben, melyet Thukididész a peloponnézusi háború történetének írója irt meg, kitűnő jellemzése az az athénieknek, tehát híven közöljük).

„Azok, ha győznek, diadalukat a lehető legjobban kiaknázzák, ha pedig csatát vesztenek, oly kevéssé engedik magukat visszaszorítani, amint csak lehetséges. Továbbá testüket hazájuknak úgy dobják oda áldozatul, mintha valami egészen idegen jószág volna, ellenben szellemüket, mint legnagyobb kincsüket használják, ha azért valamit tenni kell. Ha azt, amit kigondoltak, ki nem vihetik, olybá veszik, mintha tulajdon javuktól fosztották volna meg őket, ha pedig vállalatukban valamit elérniök sikerült, úgy tetszik nekik, mintha ez csekélység volna ahhoz képest, amit még jövőre elérni kilátásuk van. Ha azután egy vagy más vállalatukban valami nem jól üt ki, azzal köszörülük ki a csorbát, hogy új reményt kezdenek táplálni az elveszett helyett; mert ők az egyedüliek, akiknél a tervek reménye és bírása egy dolog, mivel gyorsan hozzáfognak annak a megvalósításához, amit kigondoltak. így működnek azok fáradalmak és veszedelmek között az egész életen át s mentői kevesebb örömet éreznek azon, amit már megszereztek, mivel mindig azon vannak, hogy gyarapodjanak s semmi ünnepet nem ismernek a kötelesség teljesítésén kívül, a munkátlan henyélést pedig nagyobb bajnak tartják a fáradalmas foglalkozásnál. Ha tehát valaki röviden azt mondaná róluk, hogy arra vannak teremtvé, hogy se maguk nyugtot ne ismerjenek, se pedig mást nyugodni ne engedjenek, talpra esetten fejeznék ki magát.

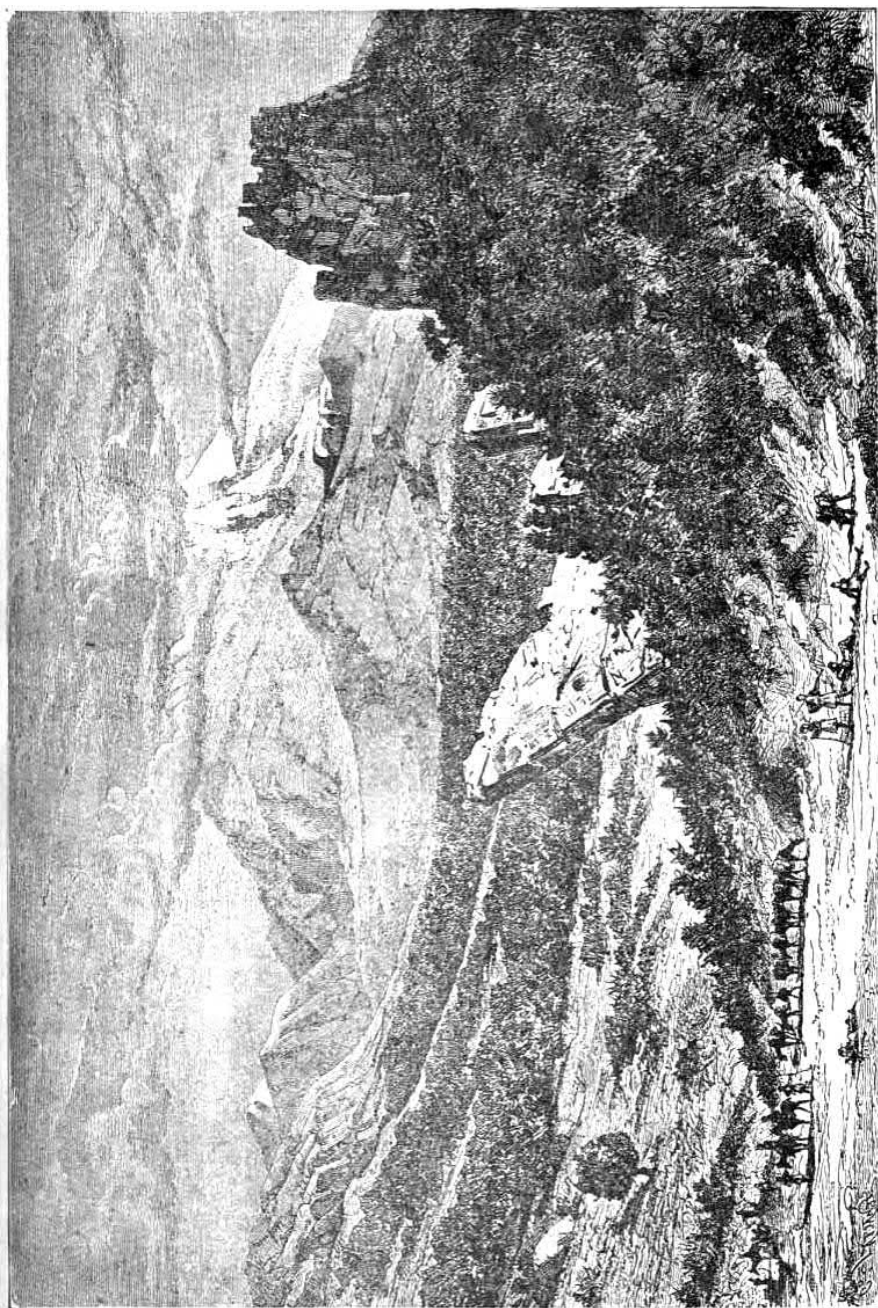
Ilyen jellemű ez a nép, spártaiak, amely ti veletek szemben áll s ti mégis késedéi meskedtek.

Szakítsatok tehát nehézkes lassuságtokkal, de nyújtsatok, amint megígértétek, nekünk segítséget, hogy bennünket kétsé beesésünkben valamely más szövetséges karjaiba ne üzzetek.

Mi azzal nem követnénk el semmi igaztalanságot, mert nem azok bontják meg a szövetséges viszonyt, akik elhagyatottságukban másokhoz fordulnak, hanem akik segítséget nem nyújtanak azoknak, akiknek szövetségeseiül felesküdték. Végezzetek tehát jól s legyetek rajta, hogy a peloponnézusi szövetség a ti vezetésetek alatt összébb ne sorvadjon, mint a minőnek azt őseitek reátok hagyták“.

A gyűlés alkalmával athéni követség is volt Spártában és mikor végig

* Zsoldos Benő fordítása.

A korakalitári völgy, melyben Ódipusz megölte atyját, anélkül, hogy tudta volna, hogy az (l. 98. old.)

hallgatta a korinthosziak beszédét, jónak látta mielőtt még Spárta nyilatkozik, szólni és olyan beszédet mondani, mely a spártaiakat talán rábírja, hogy a béke fentartása mellett szavazzanak.

„Mi nem azért vagyunk itt, hogy a szövetségesek vádjaira válaszoljunk, hanem más megbízással küldött minket államunk, de mert halljuk, hogy ellenünk támadnak, megszólalunk, felelünk a vádakra, nem mintha ti a mi bíránk lehetnétek, de hogy ilyen fontos ügyben ne adjatok szövetségeseiteknek könnyen hitelt és hogy ne határozatok elhamarkodottan, hogy láthassátok miféle állam ellen veszitek fel a küzdelmet, ha nem helyesen találtok határozni.

Felemlítjük, hogy mi küzdöttünk meg a barbár perzsával legelőször Marathonnál, teljesen egymagunk. Amikor másodszor is eljött s nem voltunk képesek a szárazon védekezni, összes fegyverfogható népünkkel hajóra szálltunk s Szalamisznál veletek együtt tengeri csatát vívtunk, ami meggátolta az ellenséget abban, hogy a Peloponnézusra törjön s városról városra pusztítsa.

Ekkor világosan kitűnt, hogy a hellének politikai hatalma a hajóhadtól függ, a mi részünkről három döntő fontosságú tényező működött közre: a legtöbb hajó, a legeszesebb vezér és a legserényebb buzgalom. Mi adtuk a hajóhad kétharmadát, vezérül pedig Themisztoklészt, aki főfő okozója volt annak, hogy a hajóhad a tengerszorosban ütközzék meg; mindennél bizonyosabb pedig, hogy épen ez mentette meg a hellének ügyét. Ezért ti is a legnagyobb kitüntetéssel fogadtátok őt mindazok közt, akik nálatok megfordultak. Buzgalmat pedig mindent messze meghaladó határozottsággal tanúsítottunk. Ugyanis mi, miután a szárazon nekünk senki sem jött segítségünkre s már a többi hellének egészen a mi határainkig rabigában voltak, arra tökéltük rá magunkat, hogy oda hagyjuk városunkat, megsemmisítjük javainkat s nem arra, hogy a még meglevő szövetségesek ügyét cserben hagyjuk s nem arra, hogy szétszóródjunk s ekkép nekik többé hasznukra ne lehessünk, hanem hogy hajókra kelve, a veszedelmekkel szembeszállunk s félretesszük a haragot, hogy korábban segedelmünkre nem jöttetek. Ekkép, dicsekvés nélkül mondhatjuk, mi nem csekélyebb segedelmekre voltunk, mint a milyet nekünk volt alkalmunk részeteiről tapasztalni. Mert midőn ti segítséggel előállottatok, oly városokból jöttetek, amelyek még mindig fennállottak s a végből, hogy azokat azután is lakhassátok, egyszersmind akkor, midőn már nem annyira minket, mint inkább magatokat féltettétek; mert hisz addig, míg mi teljes épességben voltunk, nem jöttetek segítségünkre. Mi ellenben oly város felől indultunk, amely már teljesen oda volt; s egy olyanért, amelyhez már vajmi vékony reménységünk lehetett, kitettük magunkat a veszedelemnek s ekkép vállalva minden erőnk megfeszítésével titeket is, magunkat is megmentettük. Ha mi korábban a mi területünket úgy féltettük volna, mint a töb-

-biek s e miatt a perzsához álltunk volna, vagy később, mivelhogy városunkat már feldúlták, nem merészkedtünk volna hajókra szállani, akkor elegendő hajók hiányában szó sem lehetett volna nálatok arról, hogy tengeri csatát vívjatok, hanem az ellenség akadálytalanul haladt volna vállalatában.

Nemde spártaiak, az akkor tanúsított buzgalmunkért s belátásunkért megérdemel nők, hogy a hellének előtt az általunk elfoglalt uralkodói állás miatt oly szertelen irigykedés tárgyai ne legyünk. Mert mi nem is erőszakos úton jutottunk hozzá, hanem úgy, hogy mivel ti nem voltatok hajlandók a barhár ellen még hátra levő vállalatokban a végsőig helyt állani, a szövetségesek hozzánk fordultak s maguk kértek fel, hogy lépjünk a szövetség élére. A viszonyok azonban úgy alakultak, hogy mindjárt eleinte kénytelenek voltunk arra az útra térni, hogy hatalmunkat egészen idáig fejleszszük, először félelemből, azután tisztelet, majd haszon élvezése végett is s nem látszott reánk nézve bátorságosnak, megkoczkáztatni azt, hogy a hatalmat kiereszszük kezünkéből, mivel már a szövetségesek nagy része meggyűlölt bennünket, némelyek már megpróbálták az elszakadást s mi visszatérésre kényszerítettük, ti pedig nem álltatok velünk oly barátságos lábon, mint korábban, hanem gyanús szemmel néztetek reánk s meghasonlásban álltatok velünk; mert ebben az esetben azok, akik tőlünk elpártoltak volna, hozzátok álltak volna. Azért pedig gáncs senkit nem érhet, hogy midőn reá nézve a legfőbb javak forognak a koczán, úgy igyekszik eljágni, amint érdekeinek a legjobban megfelel.

Tehát elsietett határozatot ki ne mondjatok, hanem gondoljátok meg, hogy ennek a következményei nem csekélyek, s a mások vélekedései s panaszai után indulva magatoknak bajt ne szerezetek. Vegyétek fontolóra, mennyire kiszámíthatatlan a háború kimenetele, még mielőtt bele bocsátkoznátok. Ugyanis a mint tovább-tovább foly, legtöbbször a sors hirtelen változásai szoktak benne bekövetkezni, s hogy a győzelem melyikünké lesz, az be nem látható koczkáztatásoktól függ. Az ember a háborúra való vállalkozásban rendszeren tettelegességeken kezdi, a melyekbe csak utóbb kellene bele fognia, s ha aztán nem jól megy a dolog, akkor bocsátkozik értekezésekbe. Mivel mi semmi efféle hibás lépést nem tettünk, s még, a mint látjuk, ti sem tettetek, javasoljuk, hogy míg a józan határozat mindkettőnknek szabad választása alatt áll, a békeszerződést megsemmisíteni nem kell, sem az esküvést megszegni, hanem a vitás kérdéseket törvényes úton a békeszerződés értelmében intézzük el. Ellenkező esetben az esküvédő istenekre hivatkozunk s veletek szemben, ha háborút kezdtek, igyekezni fogunk magunkat oly úton-módon védelmezni, a minőre ti minket rávisztek.“ Ez volt az athéniek beszédje.

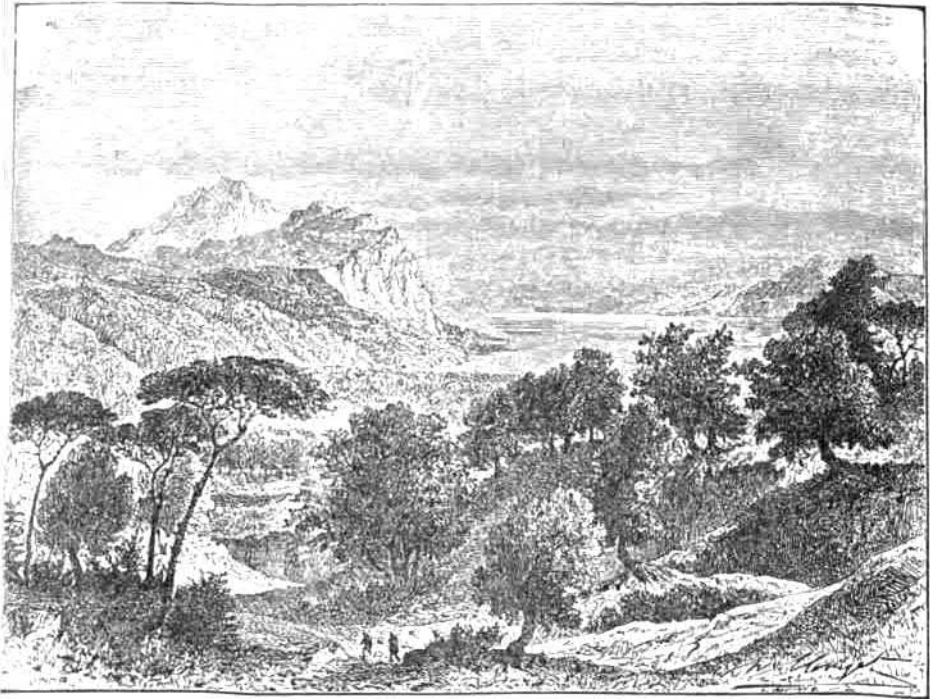
A spártaiak, miután szövetségeseiknek az athéniekre elmondott panaszait, valamint az athéniek beszédét is meghallgatták, mindnyájukat eltá-

volították a népgyűlésből s magukban kezdtek tanácskozni a fenforgó tárgy felől. A többség véleménye egyhangúlag oda irányult, hogy az athéniak már igazságtalan úton járnak s ellenük a hadat mennél előbb meg kell kezdeni. Felállott azonban ekkor a király, Arkidámosz, aki általánosan bölcs belátású s higgadtan gondolkozó férfinak volt elismerve, s a következő beszédet tartotta:

„Spártaiak! Én magam is sok háborúban szereztem már tapasztalatokat, s közöttetek is több velem egyvívású hadviselt férfiút látok úgy, hogy sem tapasztalanságból nem kívánhatjuk a háborút, a mi baja lehet sokaknak, sem azért, mintha hasznosnak vagy biztosnak tartanók. Ha azonban azt a háborút, a mely körül most tanácskozásunk forog, higgadtan, józanul fontolóra veszitek, olyannak találhatjátok, a mely minden eddiginél jelentékenyebb. Ugyanis a peloponnézúsiak és tőzsomszédaink ellenében a mi hadi erőnk ugyanoly nemű s képesek is vagyunk arra, hogy náluk bárhol is gyorsan megjelenjünk. Ellenben most oly néppel állunk szemben, a melynek a lakóhelye távol esik tőlünk, a mely a tengeren egészen otthon van s legjobban el van látva mindennel, bőséges magán- és közvagyonnal, hajókkal, lovakkal, fegyverekkel s népséggel úgy, hogy ennyi egy-egy hellén államban máshol nem található, s amely még ezen elül roppant sok adózó szövetséggel is rendelkezik. Nos ily nép ellen hogyan lehetne könnyedén fegyvert ragadni s miben lehetne bizakodnunk, ha a dolognak készületlenül neki esünk? Talán hajóinkban? E tekintetben gyöngébbek vagyunk! Ha pedig gyakorolni akarjuk magunkat s megfelelő módon készülődünk, az időbe fog kerülni. Vagy talán pénzünkbe? Ebben a tekintetben még hátrább vagyunk.

Talán abban bizakodik valaki, hogy fegyver és sokaság dolgában felülmúljuk őket, s így ismételt betörésekkel pusztíthatjuk területüket. Igen ám, ha nekik csomó más terület nem volna uralmuk alatt s a tengeren minden szükséges cikket be nem szerezhethének! S ha másfelől szövetségeseik elpártoltatásába akarunk bocsátkozni, ezeknek szintén hajóhaddal kell majd gyámolítására lennünk, mivel jobbára szigetlakok. Mi lesz tehát reánk nézve ez a háború? Mert ha a tengernek uraivá nem tesszük magunkat s ellenfeleinket azoktól a jövedelmektől el nem ütjük, a melyekből tengeri erejüket fentartják, majd mindenütt mi leszünk a vesztesek. S ekkor majd még békét sem nyerhetünk tisztességgel, kivált ha a látszat minket fog terhelni, hogy inkább mi voltunk az ellenségeskedés megkezdésén. Abban a reményben pedig épen ne ringassuk magunkat, hogy a háború majd gyorsan véget ér, ha az ő területüket elpusztítjuk. Inkább attól tartok, hogy még gyermekeinkre is örökségül hagyjuk. Oly kevésbé valószínű az hogy az athéniak büszke szelleme a röghöz kösse magát, s mintha a próbák tüzen már át nem ment volna, a háborútól megszépjen.

Én azonban egyáltalában nem azt akarom javasolni, hogy hideg vérrel engedjük meg nekik szövetségeseink bántalmazását, hanem azt, hogy fegyvert még ne ragadjunk, de követséget küldjünk s adjuk elő sérelmeinket nem nyílt haddal fenyegetődzve, de viszont azt sem éreztetve, hogy mi mindent nyugodtan elnézünk. Ez alatt pedig igyekezzünk ügyeinket jó karba hozni akkép, hogy mind hellén, mind barbár népség közül szaporítsuk szövetségeseink számát, ha tán valahonnan így tudnánk tengeri erőnk s pénzünk gyarapítására forrást nyitni. Azért pedig gáncs semmi esetre nem érhet, hogy midőn bennünket egy oly ellenség fenyeget, mint a minő Athén, nem csak hellén, hanem barbár segítséggel is igyekezzünk menekedni. Végül egyszersmind a saját segédforrásainkat is igyekezzünk kifejteni. S ha aztán eközben a mi követjeink elöterjesztéseire hallgatni fognak, az esetben mi két, vagy három év múltával, ha úgy látjuk jónak, már biztosabb állapotban megyünk ellenök. S ha majd látják, hogy mi már hadi készületekhez fogtunk s nyilatkozatainknak a hangja ennek megfelelő lesz, úgy lehet, jobban engednek, mikor még területek pusztítva nincs s még meglevő s egyáltalában fel nem dúlt javakra való tekintettel tanácskoznak. Az ő területükre nézve nem is gondolkozhattok másképen, mint hogy nektek abban zálog van a kezetek közt, még pedig annál becsesebb, minél

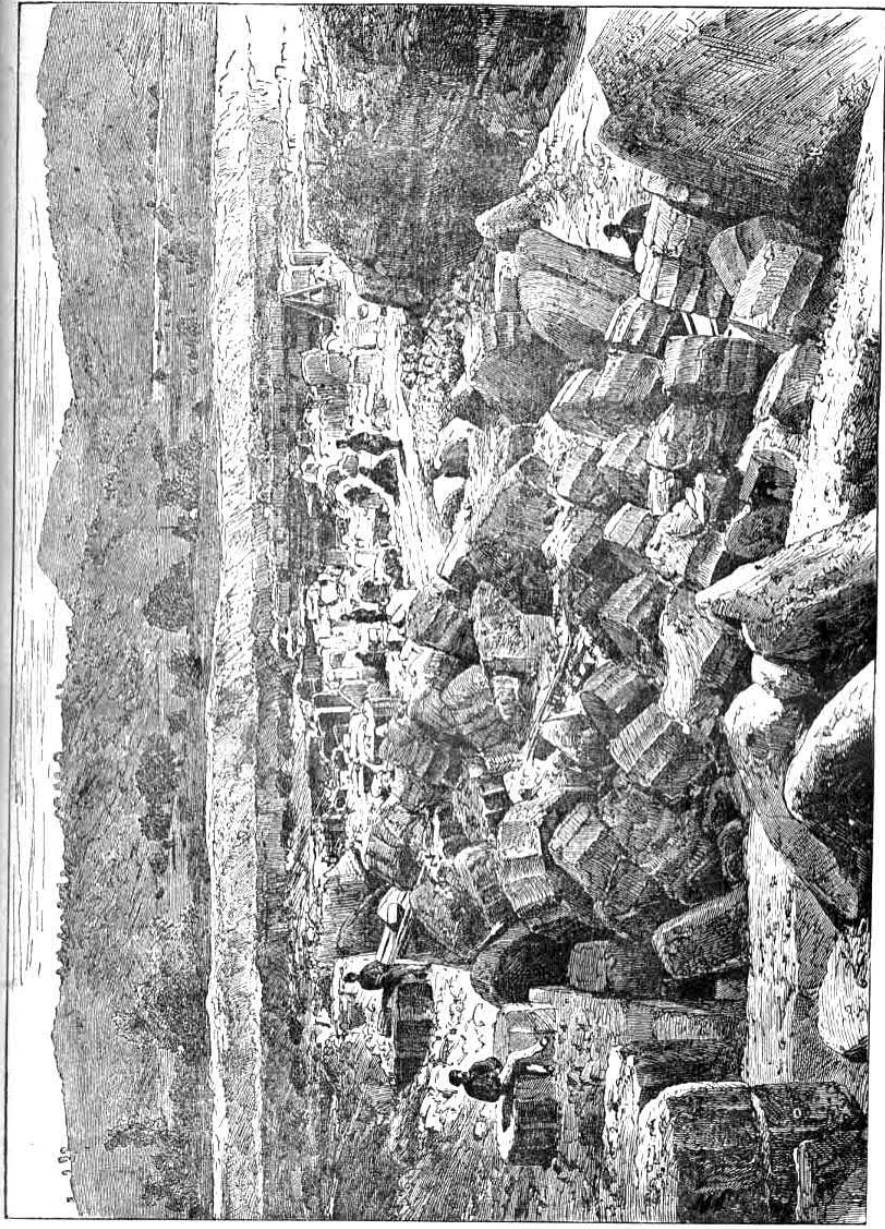
A kalkiszi tengerszoros Attika és Euboea között.

szebben van ellátva és beépítve. Ezt kímélni kell mindaddig, a meddig csak lehetséges, s nem szabad őket kétségbeesésbe hajtani és ez által győzhetetlenebbé tenni. Ha mi szövetségeseinknek a panaszaira elharmarkodott lépéssel a kellő készület nélkül feldúljuk az ő területüket, vigyázatok, hogy ezzel nagyon szégyenletes s igen szorult helyzetet ne teremtsünk a Peloponnézus számára. Mert magán-emberek és államok panaszait el lehet intézni, de ha az összes polgárság magán sérelmei megtorlására ragad fegyvert, a miről azlán nem tudni, hogy hova vezet, nem oly könnyű dolog a háborúnak tisztességesen véget szakítani.

Azt pedig senki se tekintse férfiatlanságnak, hogy egyetlen egy államra oly sokan hamarosan rá nem törünk. Mert annak az államnak is vannak ám nem csekélyebb számmal szövetségesei, még pedig olyanok, a kik pénzzel gyámolítják. Pedig a háború nem annyira fegyveres erőn, mint inkább pénzbeli segédforrásokon sarkallik, a melyek a fegyverek sikerét eszközük, főleg szárazföldi népnél tengeri hatalommal szemben. Igyekezünk tehát először pénzre tenni szert s ne engedjük, hogy szövetségeseink beszéde elkábitson; hanem mivel a következtésekért, legyenek jók vagy rosszak, minket illet a felelősség oroszlánrésze, a nyugalom napjaiban is tanúsítsunk bizonyos előrelátást.

Azt a késedelmeskedő lassúságot pedig, a melyet leginkább gáncsolnak bennünk, ne szégyeljétek! Mert hirtelenkedve annál később végezhetnétek, mert készületlenül fogtatok bele a dologba. S egyszersmind ez a mi államunk független volt s a legszebb hírben állt minden időben. Ez a lassúság épen csak józan meggondolásnak a munkája lehet. Mert e miatt vagyunk mi egyedül olyanok, a kiket a szerencsés helyzet meg nem szédít, a szerencsétlenségek pedig kevésbé sújtanak le másoknál. Harcias szellem s meggondoltság is higgadt komolyságunknál fogva tulajdonunk s a kemény nevelés fegyelmezettebb szelleműekké tett, hogysem ellenök fellázadni tudnánk. Holmi haszontalanságokkal sem tettek oly nagy okosokká, hogy az ellenfél intézkedéseit derekasan ócsároljuk, de aztán, ha ellene talpra kell állni, a tettek a beszédnek megfelelők ne legyenek; hanem azt a véleményt tápláljuk, hogy másoknak a tervei ép oly okosak, mint a mieink, s azokat a véletlen alkalmakat, a melyeket a szerencse útunkba vet, nem szavak határozhatják meg. Nekünk mindig fel kell tennünk, hogy az ellenség helyesen tervei, s tetteleg ahhoz képest intézkedjünk; s ne arra alapítsuk kilátásainkat, hogy az majd hibát követ el, hanem saját magunk előre pillantó biztos számításaira.

Küldjétek tehát követeket az athéniekhez, már csak azért is, mert az athéniek maguk is készek törvény útján dönteni. Azt pedig, aki erre kész, ennek a megkísérlése előtt megtámadni, jogtalanság. De készülődjétek ugyanakkor a háborúra is, ez lesz a részetekről leghelyesebb, ellenfelünkre nézve pedig a legfélemlítőbb.“

Olympia romjai.

Arkidámosz szavaira felállott az egyik éfor és ellenezte a király indítvá-indítása mellett és ne tűrje, hogy Athén még hatalmasabbá legyen, hanem segítse meg a szövetségeseket, hadd törjék össze az athéniak hatalmát.

Szavai után az éfor szavazás alá bocsátotta a kérdést a spártaiak népgyűlésében.

A népgyűlés felkiáltással szavazott. Szthenelaidász éfor, az, aki a kérdést szavazásra bocsátotta, azt mondta, hogy nem tudja pontosan meghatározni, hogy melyik pártnak a felkiáltása erősebb. Azt akarta, hogy a nyílt vélemény-hirdetéssel még jobban tüzelje őket a háború.

Spártaiak! — szólt — akinek az a véleménye, hogy az athéniak megszegték a békeszerződést, hogy igazságtalanul jártak el, azok menjenek erre a helyre — és helyet mutatott ki — akik pedig nincsenek ezen a véleményen, azok menjenek ide — és más helyet mutatott.

A népgyűlés ekkor két részre oszlott, azok, akik a békeszerződést Athén és Spárta közt felbontottnak tartóiták, nagy többségben voltak.

A szövetségeseknek pedig azt válaszolták, hogy a népgyűlés úgy találja, hogy az athéniak a szerződést felbontották, megsértették.

A spártaiak meg fogják hívni az összes szövetségeseket, hogy együttesen döntsenek afelett, vájjon a peloponnézusi szövetség megtámadja-e háborúval Athént vagy sem.

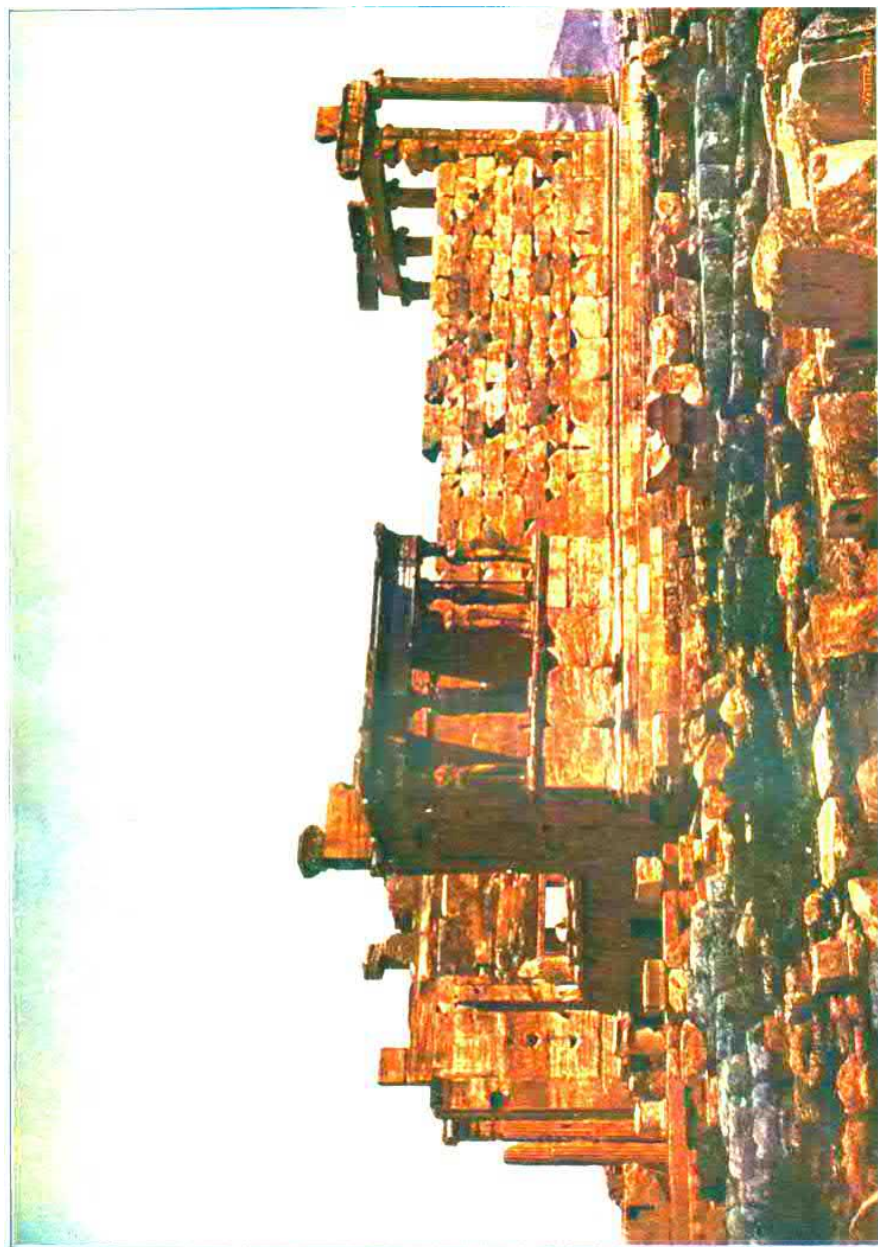
A gyűlés ezzel elosziott, de a korinthusziak sürgetésére nem sok idő telt bele, mikorra Spárta és a szövetségi gyűlés kimondta, hogy meg fogja kezdeni a háborút Athén ellen.

Ettől a határozattól a harcnak tényleges megkezdése azonban még messze volt. Spártának érdekében állott, hogy mesterségesen elodázza a harcz megkezdését, hogy azalatt készülhessen, fegyverkezdhessék.

Athén pedig elkövette a nagy hibát, hogy maga nem támadt azonnal, nem használta ki a maga előnyére az ellenfél készületlenségét. Ezzel tette Athén Spártának a legnagyobb szolgálatot.

Spárta mindenféle ürügy alatt folyton követségeket küldött Athénbe és olyannak akarta feltüntetni törekvését, mintha a békés rend helyreállítása volna a vágya, de azért csupa olyan követ lésekkel állott elő, melyek vagy lehetetlenek, vagy okatlanok, vagy boszantóak voltak; az athéniak pedig elég nagy badarságot követtek el azzal, hogy válaszoltak az ilyen üzenetekre.

Az első követségnek a kívánsága, habár csak a huzavona céljából járt Athénben azért olyan követelést adott elő, melyet ha teljesítenének vagy ha csak valami foganatja volna, akkor nagyon előnyére szolgálna a spártaiaknak, mert megfosztaná Athént kítűnő vezető férfiától, Periklésztől, akinek a kiválóságát, feltétlen hazafiságát a spártaiak is jól ismerték. Az első követség azt mondta, hogy Athénre istenkáromló bűn nehezedik,

Érdős Zoltán - A Világ Fotóalbumja - II

Ar. J. Csécske Csécske

Pallász Athéné templomának romjai az atheni fellegvárban.

Érdős Zoltán - A Világ Fotóalbumja - II

mert eltűri falai közt annak a nemzetiségnek a sarjadékát, amely a legnagyobb szentségtörést követte el, akinek az őse megsértette Pallas Athéné szentélyét, mert az oltalma alá menekülteket megölte. Ez a vád a két-száz év előtti Alkmenesz tetteire vonatkozott. (1. 413 old.) Az alkmeonfiak bűnterhe már régen tisztázott ügy volt, de persze csak úgy odavetetten, hogy az alkmeonfiak bűnterhe könnyen érhetett volna el nagyobb hatást, mert a népben élő hagyomány már nem igen tudta, hogyan volt a dolog, mi az igaz, mi a rágalom, mennyire terhelte a bűn az utódokat, hogy tisztázódtak alóla, hogyan nyertek feloldozást, hogyan történt meg a kiengesztelés, ezt mind nem tudhatták, tehát alkalmasnak látszott a felvetett vád a Periklész iránt való bizalom és szeretet megingatásához, mert Periklész az Alkmenesz-nemzetségből származott.

Az athéniek azonban visszautasították azt a vádat és azt mondták, hogy spártaiak söpörjenek a maguk háza előtt és tisztazzák a Pauzaniász be-falazásával elkövetett szentségtörésüket, a helotákon elkövetett vérbűnüket.

A spártaiak azután még egymásután több küldöttséget menesztettek Athénbe, de minden követelésüket elutasították.

Végre elérkezett az ideje annak, amikor Athénnek is döntenie és határoznia kellett a felett, hogy még egyszer vitassák meg, vajjon teljesítenek-e a béke kedvéért valamely feltételt, vagy pedig válaszzák inkább a háborút.

Azok, akik Periklész ellenségei voltak, azok a háború ellen foglaltak állást, mert tudták, hogy a veszedelem idején, amikor az egységes vezetésre Athénnek szüksége van, akkor Periklész tekintélye csak erősbül, gyarapodik.

A közgyűlésen a háború ellen és mellett egyaránt szónokoltak, utoljára szólt Periklész:

— „Athéniek! — szólt a derék államférfim — Rendíthetetlenül ragaszkodom ahhoz a meggyőződésemhez, hogy a peloponnézusiak iránt engedékenyeknek lennünk nem szabad. A spártaiak eddig is ellenséges érzéssel viseltettek irántunk, most azonban be is igazolták ezt, mert szerződéssel állapotunk meg abban, hogy vitás kérdésekben, melyek köztünk támadnak, bíróság elé viszzük az ügyünket és az döntsön felette, de a spártaiak egyetlen szóval sem említették a bíróságot, sőt nem akarják elfogadni, amikor mi ajánljuk. Ők csak fegyverrel akarják megoldani az ügyet.

Ne gondolja a közgyűlés, hogy csekély dolgokért ajánlom én a háborút, ó nem, a spártaiak követelései parancsok, melyeket nem fogadhatunk el; különben is a spártaiak olyanok, ha most egy dologban engedünk, már legközelebb már mást, még többet fognak követelni és így következnek az egymás után. De hát miért engedjünk? Sem félelem nem kényszeríthet, sem gyengébbek nem vagyunk. Hát mire való a gazdagságunk, a hajóhadunk, mit érnek falaink?“

Periklész azután kifejtette, mi mindenben áll Athén felette Spártának, mennyi előnye van felette, mennyivel kitűnőbb az attikaiak helyzete a peloponnézusiakénál. Majd azt mondta, ha pedig mindez így van, ha az ő viszonyaik kedvezőbbek, akkor minek halogassa Athén a kikerülhetetlen háborút még tovább. Azután összefoglalta az ő álláspontjából Athén határozatát.

„Kijelentjük, hogy készek vagyunk minden vitás kérdést bíróság ítéletének alávetni, de parancsolni nem hagyunk magunknak, sőt ha a peloponnézusiaknak követeléseik vannak, mi is szembeállítjuk azokkal a magunkét.“

Azután elsorolta Athén követeléseit és hogy azok ellenében mily engedményeket hajlandó tenni s szavait így végezte:

„Mi nem kezdünk háborút, de bárki támad is meg bennünket, mi visszaverjük, mert nem lehet más célunk, mint hogy államunk hatalmát, melyet elődeink nagyra növeltek, csorbítatlanul hagyjuk utódainkra.“

A közgyűlés elfogadta Periklész indítványát és azzal együtt kimond Iák, hogy Athén Spártával többé semmiféle tárgyalást nem folytat.

Az eddig tartott tárgyalás, hosszadalmas üzenetváltás, huzavona alatt azonban Spárta erősen készült, fegyverkezett.

A korinthusziak, akik legjobban ismerték Athén erejét, tengeri hatalmát, tudták, hogy a tengeren kell Athént megtörniük és csak ha az sikerül, akkor kerülhetnek ki a küzdelemből győzedelmesen.

Korinthosz tehát mindenképp előtt oda törekedett, hogy a szövetség hajóhada gyarapodjék, az volt a véleménye, hogy erre a célra minden pénzforrást meg kell nyitni, még a templomok kincseit sem szabad kímélni. A másik fontos törekvésnek pedig azt tartotta, hogy a peloponnézusi szövetség törekedjék minél több új szövetségest szerezni és még a szicíliai, itáliai gyarmatokat 's a szövetségbe vonni.

Az athéni határozat után a görög népek két nagy táborra oszlottak és a testvérnépek nagy és elkeseredett testvérháborúra készültek.

A háború kitörésekor így oszlottak meg a görög népek: Attika pártján Korkira, Zakynthosz, Akarnánia, Naupaktia, Plátea, Leszbosz, az egész szigeteki szövetség; a spártaiak oldalán voltak az összes peloponnézusi államok, kivéve Argoszt és Akáját, az utóbbi azonban később szintén a spártaiakhoz csatlakozott, a peloponnézusiakon kívül hozzájuk állottak a böotiaiak, a lókisziak, a lókrisziak, az anaktoriaiak, az ambraktionok, a megariaiak.

A háború kitörését már mind a két fél várta, de egyik sem akart a kezdeményező lenni, így azután nem a két főállam, hanem egyik szövetséges város kezdte azt meg és azzal kitért a háború.

Spárta szövetségese Théba, az athéniak régi ellensége kezdte meg a harcot Athén egyik szövetségese, Plátea ellen.

Thébában ismét az arisztokraták kezébe került a hatalom és oda törekedtek hogy Böotiában ne legyen olyan város, amely az athéniakkal jó barátságban él. Legelőször tehát a Plátea akarták elvonni. A thébai arisztokraták vezére, Eurimákosz szövetkezett néhány plateabeli arisztokratával, aki tervében támogatta. Eurimákosz háromszáz embert éjnek idején Plátea alá küldött. A város kapuit az a néhány összeesküvő arisztokrata nyitva tartotta és így Eurimákosz fegyveresei éj idején észrevétlenül beosontak a városba.

A háromszáz fegyverest két thébai vezér Fitángelosz és Diemporosz vezette és Plátea főterén állította fel seregét. Az árulók rá akarták venni a két vezért, hogy a demokraták vezérférfiait fogják el.

A két thébai vezér azonban nem volt arra hajlandó, szépíteni akarta tettét és azt hitte, hogy a meglepett város könnyen hajtani fog követelésére, hogy Plátea is álljon be a böotiai városok szövetségébe.

A felzaklatott pláteaiak első pillanatban nem tudták, mit tegyenek, de mialatt haboztak a válaszszal, kikémlték, hogy milyen erős az ellenség.

Mihelyt a pláteaiak tudták, hogy az ellenség hány emberből áll, azonnal elhatározták, hogy megtámadják őket. Áttörték a házak falát, hogy észrevétlenül egyesülhessenek.

A pláteaiak mozgolódását különben a teljesen beborult ég és a csakhamar megeredt zápor is fedezte, mert a sötétben, az esőben a thébaiak nem látták, mi történik körülöttük; egyszerre csak meglepetten vették észre, hogy minden oldalról rajtuk ütnek; kétségbeesetten védekeztek, majd a túlnyomó erő elől megfutottak, de a városban teljesen ismeretlenek voltak, csak vaktába menekültek. Akik elérték a város falát, merész elszánt ugrással levetették magukat és aki szerencsésen ugrott, megmenekült; akik a városban maradtak és fegyvertől el nem estek, azok fogságba jutottak. Mire a hajnal eloszlatta a sötétséget, a virradat világa Plátea falai között száznyolcvan thébai harcos arczába hajtotta a szégyen pírját.

Az éjjel még másik csapat is útban volt Plátea felé, hogy az első csapatot támogassa, de az Azóposz folyó hirtelen megáradt és ez vissza tartotta őket. Mikor reggel hírt vették a történeteknek, visszafordultak Thébába, ahol azzal a hírrel érkeztek meg, hogy a pláteaiak megígérték, hogy a foglyoknak nem lesz semmi bántódásuk, kíméletesek lesznek irántuk.

Igaz volt-e ez, vagy sem, nem tudjuk, de a pláteaiak a foglyok iránt nemcsak hogy kíméletesek nem voltak, de valamennyit halálra ítélték.

Mihelyt a thébaiak betörését a város legyőzte és a harcosokat foglyul ejtette, azonnal gyors futár ment Athénbe, és hírül adta a történetet.

Athén azonnal másik hírnökkel sürgős üzenetet küldött hogy a foglyokat valahogy meg ne öljék!

A hírnök azonban későn érkezett, akkor már végrehajtották a foglyokon a halálos ítéletet: mind a száznolczvanat kivégezték.

A pláeteiak csak, miután már megtörtént a borzalmas embertelenség, akkor kezdtek aggódni és tartani a megöltek hozzátartozóinak boszujától, azért hadi állapotba helyezték városukat, a nőket és gyermekeket Athénbe küldték, ahonnan fegyveres csapat érkezett Plátea védelmére.

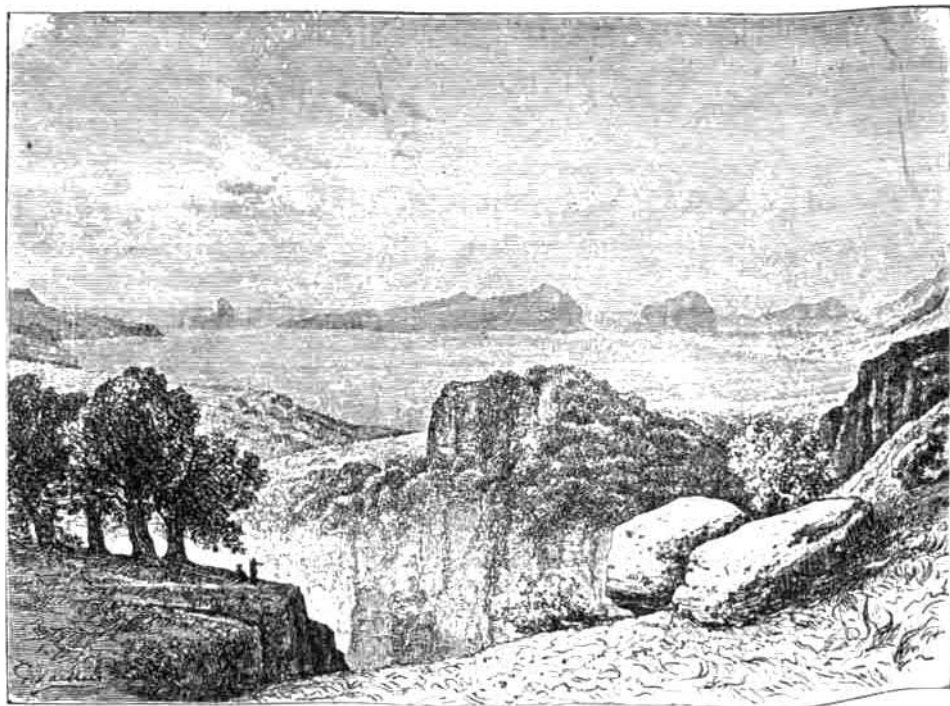
A történetek hírére Spárta azonnal hírnököket küldött a peloponnézusi szövetség tagjaihoz és az Isztmoszra rendelte a szövetségesek csapatait.

A csapatok hamar összegyűltek és valóban tekintélyes, nagy sereg volt az, aminőt még az Isztmosz nem látott. A csapatok feletti vezérletet Arkidámosz király vette át.

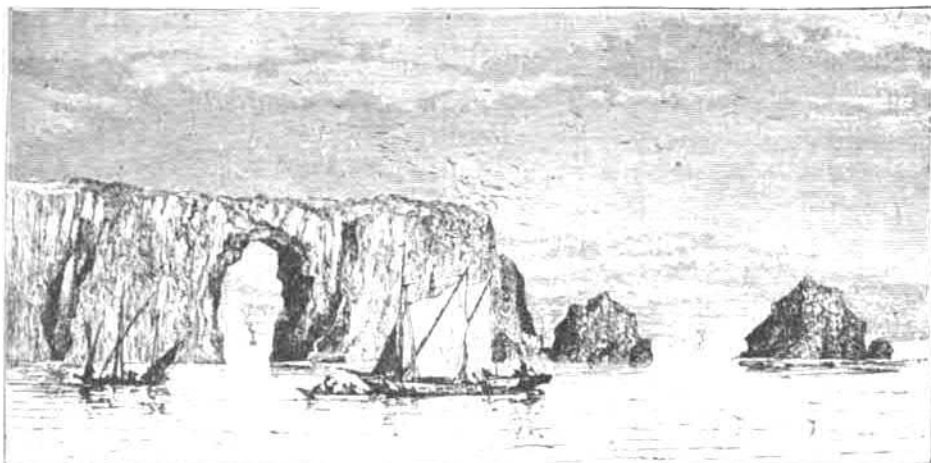
Arkidámosz még mindig azon a véleményen volt, hogy nagyon hatalmas ellent támadnak meg és a háború vége, sikere nagyon bizonytalan; ép azért semmivel sem tüzelte a sereget a harcra, sőt még utolsó kíséretül követet küldött Athénbe.

A spártai Diakritosz fiát, Melezipposzt küldte el követül, mert azt remélte, hogy talán annak láttára, hogy a peloponnézusi sereg már útban van, engedékenyebbek lesznek és valami egyezség jöhet majd létre.

A követet azonban nem bocsátották be a városba, hanem felszólították,

Filosz (ma Navarrino) öble, ahol az athéni hajóhad megtámadta Spártát.

A filoszi kikötő bejárata.

hogy még az nap érje el a határt és hagyja el Attika földjét, — hogy pedig az úton senkivel ne beszélhessen, őrséget adtak melléje.

Mikor Melezipposz kísérőivel elérte a határt és azt át is lépte, visszafordult az athéniakhoz és vésztes jóslatot mondott, mely sajnos, valóban be is következett:

— Ez a nap — így szólt Melezipposz — ez a nap a hellénekre kimondhatatlan sanyaruságoknak a kezdete.

Periklész tudta, hogy Melezipposz visszautasítása után Arkidámosz segítségével be fog vonulni Attika földjére. Hírnököt küldött tehát az attikai birtokokra, tanyákra, falvakra és a gazdálkodó lakosságot mind Athénbe hívta, azzal a meghagyással, hogy minden vidéket teljesen lakatlanul kell hagyni. Bizony sok attikai fájdalmasan vált el jószágától, birtokától, falusi lakásától, hogy ahelyett Athénben vagy Pireuszban esetleg a hosszú falak közt kapjon szállást, de a lakosság tudta, hogy a vezérférfiu csakis az attikaiak javát akarja, tehát belenyugodtak rendeletébe és alkalmazkodtak ahhoz.

Periklész érezte, hogy hazája java kívánja, hogy a nehéz háborús időben iránta teljes legyen a bizalom és tartott attól, hogy Arkidámosz az ő birtokait kímélni fogja, nem fogja sem elpusztítani, sem felégetni. Két okból gondolta ezt: először mert vendégbarátság fűzte hozzá Arkidámoszt, másodsor, mert lehetséges, hogy a spártai éforok ilyen utasítást is adtak neki, hogy azzal őt az athéniak előtt meggyanúsítsa

Periklész előrelátásból, óvatosságból kijelentette a közgyűlés előtt, hogy ha Arkidámosz az ő birtokait nem dúlja fel épen úgy mint a többiekét, mint bárki másét, akkor az ő birtoka szálljon azonnal az államra, nehogy reá a legkisebb gyanú is háramolhassék.

Ugyanakkor elmondta az athéniek megnyugtatóra, hogy az állam mennyi pénzzel rendelkezik, ami a háborúhoz a legszükségesebb eszköz. A kincstárban akkor hatezer talentum vert pénz volt, azonkívül a sziget-szövetség évi adója 600 talentumra rúgott. Ezekhez járult még pénzzé fel nem dolgozott aranyban ötszáz talentum. Elsorolt minden pénzforrást, melyet szükség esetén igénybe vehetnek, sőt Athéné arany palástjáról sem feledkezett meg, mely negyven talentumnyi volt, melyet, ha szükség esetén szintén fel kellene használniuk, a háború végén teljességében tartoznak visszaadni az istennőnek.

Arkidámosz, aki hatalmas ellenállást remélt, meglepetten látta, hogy üres, kihalt vidékre kerül, ahol nem tartóztatja fel senki.

A spártai sereg a böotiaiakkal együtt az attikai határon fekvő Oinoe várost akarta bevenni, hogy onnan alkalmas hadászati pontja, erőssége legyen Attika ellen.

Ez a vállalkozás azonban nem sikerült, mert Oinoét nem tudták bevenni. Onnan másik város elé indultak, majd végig vonultak egész Attikán és amerre jártak, feldúltak mindent.

Athén ezalatt hajóhadával megtámadta Éginát és kényszerítette annak lakosságát, hogy hagyja el a szigetet; a lakosságnak elszállításához maga Athén adott hajókat és a lakosságot a Peloponnézus keleti oldalán partra szállította. A spártaiak azt a földdarabot jelölték ki számukra megtelepedő helyül, amely miatt az argosziakkal folyton perlekedtek.

Mikor a peloponnézusi sereghöz megjött a hír, hogy az athéni hajóhad a Peloponnézus felé vette útját, Arkidámosz király aggódni kezdett és seregével gyorsan kivonult Attikából és a Peloponnézusra igyekezett.

Mihelyt Arkidámosz elvonult, utána indult az athéni hoplita-sereg Periklész vezetése alatt; a vezérférfit Megarát akarta meglecckéztetni, amely Athén ellen a spártaiaknál annak idején nyílt vádlóként lépett föl.

A peloponnézusi sereg ekkor már hazatért és eloszlott és egyik állam sem tett Megara megvédelmezéséért semmit. Szomszédja Korinthosz is tétlenül nézte, hogy dülja fel az athéni sereg az isztmoszi államot.

Athénben oly nagy volt Megara ellen a gyűlölet, hogy azt külön néphatározatba foglalták és kimondták: hogy Megarát örökös időkre Athén engesztelhetetlen ellenségének tekintik és halálbüntetést mondanak ki minden megarai emberre, akit attikai földön elfognak. A hadvezérnek pedig hivatala elfoglalásakor meg kell esküdnie, hogy Megarába évente legalább kétszer hadat fog vezetni.

Már ennyi idő alatt is belátták Athéniek, mily nagy ereje és eszköze a háborúnak a pénz és épen azért Periklész indítványára azt határozták, hogy az államkincstárban ezer talentumnyi tartalékalapot arra a célra tegyenek félre, hogy kellő erővel rendelkezzenek abban az esetben, ha Athén városát és Attikát ellenséges hajóhad támadná meg és Athénnek már semmi más

forrása nem volna, máshoz már nem nyúlhatna, tehát a végső szükség állana be. Ugyanekkor halálbüntetés terhe alatt megtiltották, hogy valaki annak a pénznek más célra való fordítását ajánlani merje.

A hadjárat után, mikor a Keramikoszban az elesetteket eltemették, (az athéniak vesztesége nem volt nagy), Periklész tartotta a halotti beszédet és felhasználta az ünnepélyes alkalmat arra, hogy az athéniakra minél nagyobb hatást gyakoroljon és a további küzdelemre, 'melyet pár hónap múlva a peloponnézusiak ellen majd vívniuk kell, kitartásukat, kötelességtudásukat a legnagyobbra fokozza. Periklész magasztalta az athéni, igazán demokratikus alkotmányt, amely magába öleli az egész népet és egyenlő jogokat nyújt a népnek. Ezt az alkotmányt, ezt a szabadságot nyújtó hazát tehát érdemes minden áldozattal megvédeni. Periklész beszédjével magasra fokozta az attikaiaknak maguk iránti becsülését és tudatukat abban, hogy Athén oly kiváló állam, mely mintája minden görög államnak és amely örökké, minden jövő nemzedék előtt csodálat és tisztelet tárgyául fog szolgálni.

Periklész szavainak hatása óriási volt; az athéniak bizalommal tekintettek a jövő elé, belenyugodtak a háborúba és zúgolódás nélkül teljesítették Periklésznek rendelkezéseit, nem művelték meg földjüket.

A peloponnézusi sereg a következő évben ismét Attikába tört, de ekkor már nemcsak elhagyott, de műveletlen földekre akadt és a sereg a legnagyobb veszedelemben volt és sietve le kellett vonulnia egészen a Szunion hegyig: onnan pedig minden eredmény nélkül vissza kellett térnie a Peloponnézusra.

Azon a télen ért vég,et Potidaia ostroma, melyet már leirtunk, tehát Athénnek még szerencsés eredményben is volt része.

A következő esztendő azonban borzasztó csapást hozott: Athénben ki-tört a döghalál.

A borzasztó vész az egész Földközi-tengeren végigvonult és valószínűleg a kereskedelmi hajók hurczolták tovább; Athénbe is ilyen kereskedőhajó révén juthatott, mert épen a Pireuszban tört ki a szörnyű betegség.

Ez a betegség minden előzetes rosszullet nélkül egészen hirtelenül tört ki a szervezetben. Előbb az ember fejében hirtelen forróság támadt, utána gyuladt lett a szem, vérbe borult; a torok meg a nyelv vérvörös lett az illető nehéz szagot lehelt ki, majd tüszkölés fogta el, rekedt kuczogás, majd ellepte az egész állapot a mellet és erős köhögés rázta össze a beteget; a betegség a mellből tovább terjedt, lehatolt a gyomorba, amikor kínos, fullasztó hányás-inger fogta el az illetőt, melyet erős görcs roham váltott fel. Különös volt az, hogy amíg a beteget belsőleg toppant tűz, forróság emésztette, a test kívülről nem volt nagyon meleg, színe pedig ólomszínbe játszó vereses, de tele apró pörsenésekkel és kelésekkel.

„Belsőleg olyan roppant égető hőséget érzett a beteg — írta Thukidi-

dész — hogy a legfinomabb vászonból való takarót sem bírta elszenvetni, hanem egész meztelenül kellett feküdni és legszívesebben nyakig vízbe szeretett volna ugorni. Azok közül az emberek közül, akiket nem ápoltak, akikre nem ügyeltek, sokan bele is ugrottak a víztartókba. Roppant szomjúság is gyötörte a beteget és mindegy volt, akár sok, akár kevés vizet ivott; a beteg folytonosan hánykolódott, amihez még teljes álmatlanság is járult. Amíg a betegség fokozódó erővel dúlt a szervezetben, addig a beteget az ereje nem hagyta el és folyton küzdött a kínokkal, úgy hogy a betegség hetedik vagy kilencedik napján a legtöbben még teljes erőben haltak el. Akik azonban ekkor megmenekültek, azoknál nem ért még véget a baj, hanem lejjebb vonult az altestbe és erős hascsikarás állott be, mérges, gennyedő daganatok támadtak az altesten. Sok embert ezeknek a bajoknak a kimerítő fáradalma ölt meg. A betegség végig pusztított az egész testen, kezdődött a fején és végig ment az egész testen és ha valaki a haláltól megmenekült, annak a test legvégső részein hagyott hátra nyomokat. A test végtagjai, az ujjak, a lábfejek bénák maradtak. Voltak, akiket a betegség megvakított, mások teljesen elvesztették emlékező tehetségüket. Sem magukat, sem tárgyaikat, sem hozzátartozóikat nem ismerték meg többé. Általában ez a betegség valami más volt, mint a közönségesen előforduló betegségek, mert azok a madarak és azok a négylábúak, melyek egyébkor megeszik az emberi testet, nem nyúltak a halottakhoz, a melyik megette, az beledöglött. A dögre szálló madarak feltűnően eltakarodtak, nem lehetett őket látni, pedig prédájuk lett volna elég.“

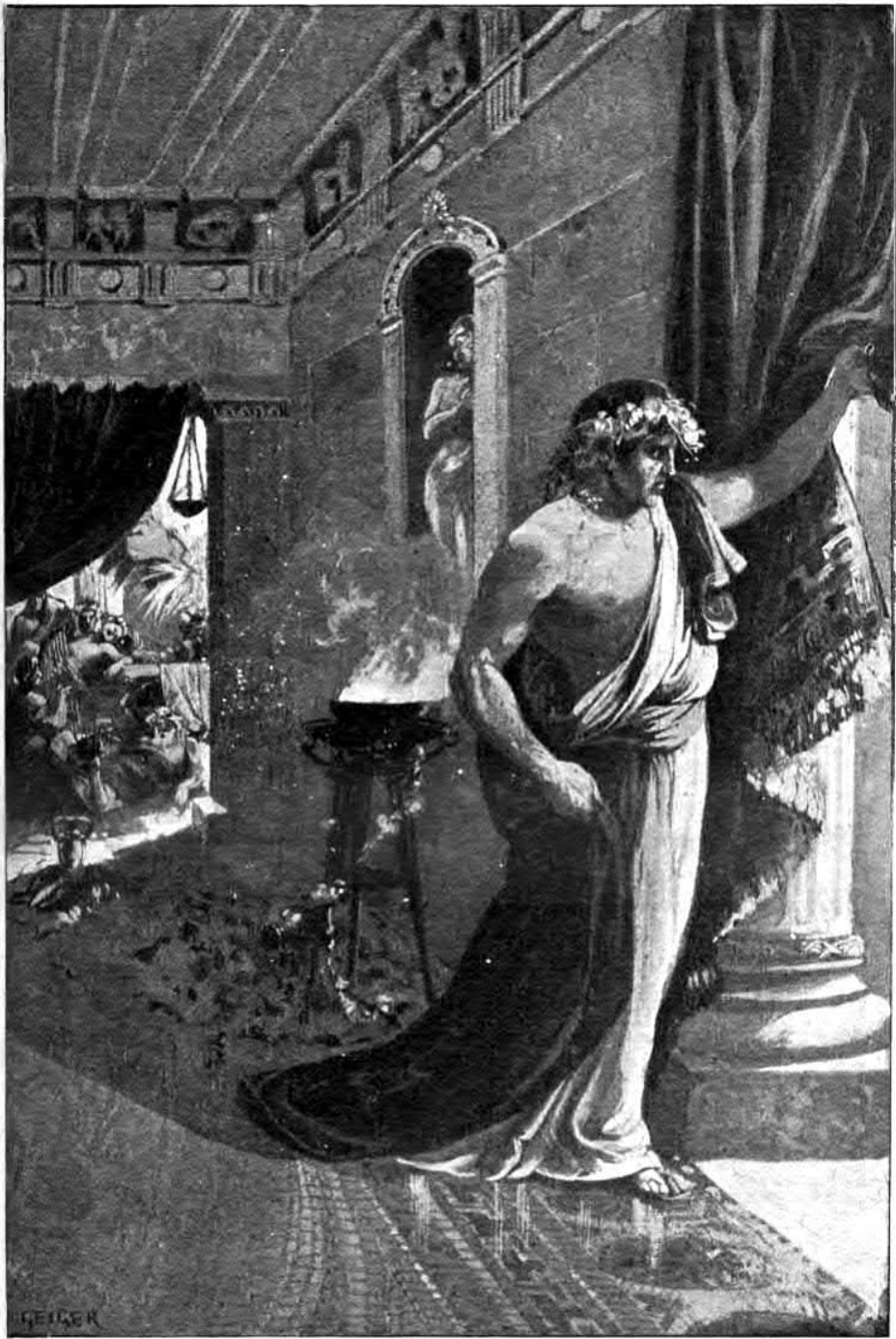
A kor legkiválóbb orvosa Hippokrátész tanulmányozta a betegséget, de nem tudott ellene tenni semmit, csak elrendeltette, hogy füstöljék az utcákat, nagy tüzeket csináltatott, mert azt tapasztalta, hogy a tüzzel dolgozó kovácsokat kerülte ki a betegség leginkább.

A legborzasztóbb volt az, hogy az emberek, mihelyt észrevették, hogy bennük van az a rettenetes vész, azonnal elcsüggedtek és teljesen oдавették magukat a bajnak, anélkül, hogy ellentálló erejüket fokozták volna, bizakodással, reménnyel erősítették volna. A reménytelenséggel, a kétségbeeséssel még csak megkönnyítették a kór romboló munkáját.

Az emberek egyik része nem mert senkihez és sehova menni és így tömérdek élet pusztult ápolatlanul, elhagyatottan, egyedül, ha pedig elment valaki máshoz, az is baj volt, mert megkapta így magával hurczolta a bajt.

Hányán kapták meg a bajt és lerokadásuk perczétől haláluk pillanatáig nem láttak többé embert maguk körül, voltak, akik kétségbeesésükben kirohantak a nyílt utcára ott buktak össze és ott pusztultak el.

Nagy részvéttel, szerető ápolással voltak a beteg iránt azok, akiket a kór megtámadt, de akik szerencsésen, csodálatosan kigyógyultak, azok tudták, mit szenved a szerencsétlen beteg és azok bátran kereshették fel a beteget, mert a kór senkit sem támadt meg másodszor.

A tobzódók közül néha egyik kitekintett a térre, ahol a dögvész rettentő képet tárt eléje. (L. 618. old.)

Amily pusztító volt azonban a baj a szervezetben, oly pusztítást vitt végbe a járvány az erkölcsökben is.

Az emberek nem tudtak mihez fogni, nem láttak menekülést, elvesztették hitüket, kezdték mind azt, ami szent és kötelesség semmibe sem venni.

Meglazult rend, erkölcs, minden.

Akiket a kór még nem támadt meg, de azt hitték, hogy előbb-utóbb reájuk is kerül a sor, örült dőzsölésben töltötték napjaikat.

Különösen, mikor azt tudták meg, hogy a legnagyobb része azok is, akik kigyógyulnak a rettenetes vérszől, nem élvezhetik többé az élet gyönyöreit.

A gazdagok tomboló dőzsölésben, dombérozásban akarták felejteni, hogy körülöttük minden pillanatban megragadhatja őket a halál, a dögvész.

Folyt a gyönyörökben a tobzódás esztelenül, szertelenül; csak amikor egyik másik mulatozó, pár pillanatra friss levegő után vágyódott és kitekintett az útra, a piacra, akkor rendült meg egész valójában, mert a tobzódás rikoctozó ellentétéül maga előtt látta a dögvész rémületes munkáját, az utczákon, téren fetrengőket halállal vívódókat! A megdöbbenés pár perczig mozdulatlaná tette őt, de azután hirtelen lebocsátotta a függönyt és rohant vissza a mulatók közé, hátha azok elűzik szeme elől a borzalmas képet, amelyet ép az előbb látott. (L. 617. o.)

A dögvésznek a kitörése az Attikába nyomult peloponnézusi sereget is hamarosan hazaüzte. A Peloponnézus különös szerencséjéül megtörtént, hogy a sereg nem hurczolta haza a rettentő betegséget. Ezt persze az istenek papjai Spártában felhasználták arra, hogy az isteneknek az athéniek elleni haragját mutassák ki; mert csak a szabadgondolkozása, alkmeonfiakat megtűrő Athént sújtották.

Az athénieket ellenben mindenhová követte a rettenetes baj. A Potidaiához vonult sereg magával hurczolta; mikor pedig Periklész száz hajóval Epidaurusz ellen vonult és már néhány hadi eredmény után a vállalat teljes sikere kecsegtette az athénieket, ott is kitört a rettenetes járvány és az athénieknek minden sikerüket fel kellett adniuk és visszatérniük Athénbe.

Az epidauruszi vállalkozás elindulásáról érdekes apróságot jegyzett fel a hagyomány:

Mikor a hajóhad indulásra készen állott napfogyatkozás állott be, amit rossz előjelnek tartottak, úgy hogy Periklész hajójának kormányosa nem akart elindulni, ekkor Periklész felemelte palástját és a kormányos szeme elé tartotta és megkérdezte, rossz előjelnek tartja-e azt, hogy ő a szeme elé tartja a palástját.

— Nem — felelte a kormányos.

— No látod, hát mivel különb ez a dolog a napfogyatkozásnál, csak annyival, hogy ott nagyobb darab test fogja el a világosságot a szemed elől.

Sajnos, a kormányos babonás féelme bevált, mert Periklész balsikerrel tért vissza.

A szerencsétlenség még a helyes gondolkozást is megzavarja és úgy történt, hogy az epidauruszi balsikerrel végződött vállalat után, a dögvész rémületének hatása alatt a gúnyolódó népben támadtak olyanok, akik Periklészt vádolták.

Az elégedetlenek mindenféle hangoztatták, hogy Periklész ajánlatára indították meg a háborút és ő az oka annak, hogy oly nagy bajban vannak. Voltak olyanok is, akik saját felelősségükre követeket küldtek Spártába és békéért könyörögtek, de a spártaiak mindannyiszor elutasító választ adtak.

Periklész ekkor népgyűlést hívott össze, hogy a békétlenkedőket elcsendesítse, a csüggedőkbe bizalmat ébresztszen.

Periklész nyugodtan mondta el, hogy amit az athéniak tesznek, ami vádakat ellene szórnak, azt mind előre tudta és várta s nem lepi meg. Azután áttért a háború kezdetére, az athéniak elhatározására és mikor megmagyarázta, miképp kell a dolgot felfognunk, hogyan kell tekintenünk, felhívta őket, hogy maradjanak méltóak kivívott hatalmukhoz.

„Kötelességtek,* — mondta Periklész — hogy azt a tiszteletet, a mely hazátokat uralkodó állása folytán környezi, s a mely minden mások felett büszkeségetek, megőrizni segítsetek s a fáradalmak elől magatokat elvonni ne igyekezzetek, vagy ne hajhászszátok a megtiszteltetéseket se. Azt sem szabad gondolnotok, hogy csupán arról van szó: szolgák legyünk-e vagy szabadok? Uralmatok az, amely most a koczkán forog, s még hozzá mindentől félhettek azok részéről, a kiket uralkodó állásokban ellenségetekké tettetek.

„Ne hagyjátok tehát magatokat félrevezettetni, se pedig én irántam, a kivel egyértelműleg ti szintén a háború megindítása mellett szavaztatok, ne tápláljatok haragot azért, hogy az ellenség, miután egyszer támadáshoz fogott, azt vitte véghez, a minek a véghezvitele várható volt tőle, mivel akarata előtt meghajolni hajlandók nem voltatok. Járult még új baj is azokhoz, a miket vártunk, — ez a dögvész, az egyetlen, a mi bennünket mindnyájunk várakozásán felül ért. S tudom, hogy jó részben épen ez az, a mi miatt az irántam való kedvezőtlen hangulat oly magas fokra hágott nálatok. Azt, a mi az istenektől jó, viselnünk kell a változhatatlanban való megnyugvással, a mi pedig az ellenség részéről ér bennünket, férfias szilárdsággal. E magaviselet módja jellemezte eddig a haza polgárait. Vigyázzatok, hogy ebben most tinálatok hiba ne legyen! Gondoljátok meg azt, hogy ez a város a világ minden népe előtt épen a miatt jutott a legnagyobb hírnévre, hogy a szerencsétlenségtől nem engedi magát leveretni, hogy a legtöbb életet áldozza s a legnagyobb erőfeszítéseket fordítja hadi műveire, s hogy végül oly nagy hatalomra tett szert, a minőre még eddig

* Thuk. II. Zsoldos Benő ford.

egy más állam sem, a melynek az emlékezete az utókor előtt a beláthatatlan jövő messzeségéig fen marad, még ha talán most kissé megfogyatkoznánk is, mert mindennek, a mi lett, természetében rejlik a hanyatlás is. Igen, emlegetni fogják, hogy mi hellén létünkre a legtöbb hellén állam felett uralkodjunk, a legnagyobb háborúban álltunk helyt egyszer az összes, másszor az egyes államok ellenében, s egy minden tekintetben legvirágzóbb s legnagyobb város lakosai voltunk. Tunyálkodó ember az effélékről kicsinylő lenézéssel szólhat; azonban az, a kiből van kedv valamire vál-lalkozni, ezeket szintén törekvése tárgyának fogja tekinteni, ha pedig el nem érheti, irigyelni fogja. Az hogy most reánk ellenséges szemmel tekintenek s bennünket kiálthatatlanoknak tartanak, oly állapot, amely mind-azoknak osztályrésze volt még eddig, a kik magukat a mások felett való uralkodásra hivatottaknak tartották; azonban a ki a legnagyobb dolgokért gyűlöletet kész vonni magára, az helyesen végez, mert a gyűlölet nem sokáig tart, azonban a mellé a fény mellé, a mely a hatalmat a jelenben környezi, egyszersmind az utókor által folyton ünnepelet dicsőséget biztosít magának. Fontoljátok meg tehát jó eleve, hogy mi az, a mi reátok nézve a jövőt tekintve tisztességes, a jelent illetőleg nem szégyenletes s mostantól kezdve buzgón ezeknek az elnyerésére törekedjétek. Ne küldözzetek a spártaiakhoz követeket, s ne adjátok előttük világos jeleit annak, hogy reátok a jelen csapásai lesújtó hatással vannak; mert a kiknek az önbizalmát a csapások a legkevésbé csökkentik s a kiknek a tett-ereje épen ezekkel szemben a legnagyobb, azok úgy egyénenként, mint államilag a legkiválóbbak az emberiség között.“

Periklész szavai újra felrázták a polgárokat a csüggedésből; elhatározták, hogy többé nem küldenek követeket Spártába és a háborút tovább is Periklész belátása szerint folytatják.

Kis időre csönd állott be az elégedetlenek között, de Periklész ellenségei csakhamar ismét hozzá fogtak az izgatáshoz.

A szerencse is mostoha volt, a következő esztendőben semmi sikert nem értek el az athéniek, tehát könnyű volt a közhangulatot Periklész ellen izgatni.

Periklész ellenségei között az első volt Kleon, a tímár, aki nagyra-vágyó, kapaszkodó törekvéseivel leginkább mételyezte meg a polgárság helyes gondolkozását. Tiszteletet egyáltalában nem ismert, a gyűlésben a mesterköténnyel felállott a szószékre és onnan kiáltozott mindenféle szidalmakat.

Kleon és társai Szimmiász és Lakratidász vádat emeltek Periklész ellen, mulasztással vádolták, a pénzek kezelésében számadásra hívták föl.

A nép ekkor már annyira hajlott az izgatók szavaira, hogy Periklészre kimondta a marasztaló ítéletet és nagy pénzbírságra ítélte, amit Periklész nem tudott megfizetni, tehát adósa lett az államnak és mint ilyen elvesz-

tette összes polgári jogait, azzal együtt járt, hogy nem viselhetett semmiféle tisztséget sem.

Periklész tehát teljesen visszavonult; magánéletét hátra lévő napjaiban a családi veszteségek tették szomorúvá. Két fia elhalt; még pedig az első feleségétől született két fia; ekkor történt az, amit már előbb is elmondtunk (1. 584. oldal), hogy Athén az Aszpáziától származó fiaira kiterjesztette a polgárjogokat. A dögvész elrabolta egyik hűgát, akit nagyon szeretett, benső jó barátait, bizalmas embereit.

Ezalatt Periklész ellenségei vezették Athén ügyeit, de amint az események jöttek, amint az új emberek szereplése és képessége egyre ismertebb lett, kitűnt az a nagy különbség, mely a jog-fosztott, hálátlanul eltávolított Periklész és a szájhős új emberek közt volt.

A polgárság visszakívánta Periklészt, egyre hangosabban követelte, hogy a jogfosztott államférfiut hívják vissza az államügyek vezetéséhez.

Periklész barátai naponként hozták a híreket, egyre nagyobb arányú lett a mozgalom, mely Periklész visszahívását sürgette.

Egyik napon sugárzó arcczal léptek be a barátok Periklészhez és hírül hozták, hogy a népgyűlés fel fogja keresni őt, megköveti és kéri, hogy térjen vissza előbbi helyére.

Periklész nem akart a kérésnek engedni, de végre a polgárság annyira sürgette, kérte, hogy nem mondhatott ellent.

Polgári jogát, tisztességét visszaállították, megválasztották Athén fővezérének és még nagyobb hatalmat adtak neki, mint aminővel ezelőtt rendelkezett.

A peloponnézusiakkal való háború tovább folyt, de Periklész már nem vett a harcokban személyesen részt. A dögvész is még egyre tartott és szedte áldozatait.

Periklész szive szomorúsággal telt el, mert érezte, hogy mióta visszavért a közügyek vezetéséhez, már nem az, aki első ízben volt tisztségétől való megválása napjáig.

A nép ítélete, a barátainak övéinek a halála nagyon megviselték testét, lelkét. Ereje nem volt többé a régi, egészségét már lappangó kór rontotta meg s csakhamar elérkezett az idő, amikor a hatalmas államférfiu kór-ágyra dőlt.

Arra a hírre, hogy Periklész ágybadőlt, sorba látogatták őt hívei, halála órájáig barátai vették körül. Mikor már ereje fogyóban volt, felemelkedett mégegyszer és megmutatta barátainak azt a talizmánt, amelyet babonás nők hoztak neki és a nyakába akasztottak, hogy megvédje a betegség pusztításától.

Mikor utolsó napján aléltan dőlt hátra, barátai azt hitték, hogy már teljesen elvesztette eszméletét, szomorúan kérdezték egymástól, mi lesz Athénből. Azután sorra emlegették hasznos munkásságát, tetteit, érdemeit.

A halottra vált férfiú egyszerre újra megmozdult és minden meglevő erejének mtgfeszítésével felemelkedett és így szólt:

— Miért hallgatjátok el azt, ami legjobb volt életemben, ami a legnagyobb érdmem: hogy miattam athéni ember sohasem öltött gyászruhát!

A hatalmas szónoki erővel megáldott Periklész, a bölcs előre látással dicsekedő államférfiú, a hadvezér, a nép barátja, a demokrácia apostola, minden érdemét kisebbnek tartotta a bölcs, megfontolt óvatosságnál, amelylyel a reá bízott nép életével, vérével gazdálkodott.

A nagy férfiú holttestét a kerámikoszban temették el két, csatában elesett athéni harcos sírja közé, amivel Periklészt akarták megtisztelni, mert habár nem csatateren halt meg, de hadvezér volt és érdemeinek dicsősége egyenlő volt a harctéren elesettekével.

Periklészben vesztette el Athén legnagyobb fiát, akinek bölcs vezetése Athénre oly fénykort hozott, hogy annak nagyságát, műveltségét mai napig is mintául tiszteli az emberiség.

Periklész korában élt a görögök egyik híres történetírója Thukididész, aki megírta a peloponnézusi háború történetét és nemcsak a történetét adta, de egyúttal ítéletet mondott kortársairól. Ez a Thukididész így jellemzi történetében az ő kortársát, Periklészt:

„Periklész hatalma erkölcsi és szellemi felsőbbbségen alapult* továbbá azon, hogy jelleméhez a megvesztegethetőség gyanújának még csak árnyéka sem félhetett; ő tehát uralma kezelésében függetlenül állt a tömeggel szemben s nem hogy hagyta volna magát ettől vezetetni, de sőt ő vezette ezt, mert annálfogva, hogy befolyását nem helytelen eszközökkel szerezte, nemcsak hogy nem igyekezett soha a népnek szája-ize szerint való dolgokat beszélni, hanem, ha kellett, személyes tekintélyére támaszkodva olykor keményen is odamondogatott neki. így ha észrevette azt, hogy polgártársai negédes önhittségből valaminek nem a kellő időben melegednek neki, lehűtötte őket úgy, hogy félelembe is estek; s ha viszont oktalan csüggettség lepte meg, önbizalmukat ismét helyre állította. Ekkép az ál-lamban névleg a polgárság, de tényleg a legjelesebb polgár uralkodott.“

Thukididész, aki ismerte kortársait, és az embereket, aki tudta, hogy a leghatalmasabb emberi ösztön és gyarlóság, melynek majdnem mindenki szolgálatába szegődik, az önzés, csodálattal tekintett kortársára, mert tudta, hogy teljesen önzetlen férfiú volt, akinek valóban az volt minden vágya és törekvése, hogy hazájának hú, derék szolgája legyen, hogy hazája felvirágozásán munkálkodjék, hogy a polgárság jólétét mozdítsa elő, hogy a demokráciát, a polgárok teljes jog egyenlőségét érvényesítse, megingathatatlanul megerősítse.

Periklészben egyesült Athén két kitűnő férfianak a kiválósága, képes-

* Thukididész II. 65. Zsoldos Benő fordítása.

Periklesz halálos ágyán.
Parátfainak mutatja a talizmánt, amit az asszonyok adtak neki, hogy megvédje a betegség ellen.

sége és mindkét férfiúnak erényei voltak meg benne, azoknak a fogyatékoságai nélkül. Periklész egy személyben volt Arisztidesz és Themisztoklesz.

Ép olyan becsületes, megvesztegethetetlen és igazságos volt, mint Arisztidesz, de nem volt maradi, csak a régi szokásokon csüngő, hanem szabadelvű, felvilágosult, a művészet és tudomány újításaiért rajongó.

Épp olyan előrelátó, az athéni nép helyzetét felfogó, az athéniak számára hasznos, üdvös külső politika iránt helyes érzékű férfiú, anélkül, hogy hatalmát, tekintélyét, befolyását felhasználta volna saját érdekeinek a szolgálására, elősegítésére.

Sokszor kérdezték, vajjon Periklészt valóban olyan önzetlenség vezérelte tetteiben, mint ahogy azt róla hirdették; azt senki sem vonta kétségbe soha, hogy Periklészt haszon soha nem sarkalta, alan'as önzés nem sarkalta, de azt mondták róla, hogy az athéniak feletti hatalom megnyerése, az athéniak felett való uralkodás volt az ő önző vágya.

Hogy akarta a hatalmat, hogy akarta a vezető szerepet, az bizonyos, de az önzéstől ment akarat volt-az; nem személyének csillogásáért, nem a hatalommal való kérkedésért, nem azért, hogy őt mint elsőt ünnepeljék, tiszteljék, hanem csakis azért, hogy mindazt, amit hazája javára üdvösnek tartott, azt keresztül vihesse, azzal hazájának használhasson.

Hisz még csak nem is szónokolt, amikor nem volt reá okvetlen szüksége, hanem másokkal adatta elő azt, amit ajánlani vagy védeni akart. Tehát nem keresett csillogást fényes szónoki tehetsége számára; életében egyszerű, takarékos volt, nem vitt fényűző háztartást, mint ahogy az Athén első emberéhez illett volna és senki meg nem szólhatta volna érte. Nem élt semmiféle alkalommal, hogy mint polgártársai legelsője, tekintélyét fitogtassa, azzal kérkedjék, ékeskedjék.

Ő a nagyságot, a hatalmat kereste, de csak azért, hogy hasson vele, hogy fényes elméjében megcsiszolva, megsokszorozva adja vissza a népnek azt a tekintélyt és erőt, amelyet az bizalmával reá ruházott.

Az a szerep, melyet Athénnek Themisztoklesz szánt, Periklész kivitelében érte el tökéletességét. Athén nemcsak teljes tengeri hatalom lett hanem a tengerészeire utalt egyes tengeri szigetek patrónusa, és így a részekben élő tengeri hatalom egyesítője is és a nagy görög vizeknek teljes hatalmú ura, mert elérte azt, hogy a görög vizeken idegen hajó meg nem jelenhetett.

Ez volt a görögök kereskedelmének leghatalmasabb elősegítője, mert bármit küldött is a messze idegen vidék, a legritkább és legszükségesebb cikkeket mind görög hajók hozták, mert csak azok hozhatták, tehát az igazi kereskedelmi haszon csak a görögök vagyonát szaporíthatta.

Ez a férfiú, akinek személyében megtestesül korának szellemi nagysága, akinek minden tette a polgárok hasznára, üdve volt, a legmostohább sorsban részesült és a legelkeseredettebb ellenségei voltak.

Periklesz.

Ellensége lett mindenki, akinek a haszonlesése elé gátat emelt, akinek az értelmetlen hivalkodó kapaszkodását megakadályozta.

Az irigység, a tehetetlenné tett önzés, a megrótt maradiság, a lenézett bátorság, a megghiúsított haszonkeresés mind ellenségeket támasztott számára. Az az ellenséges gárda pedig a rágalom, a gúnyolódás, a gyanúsítás, a csipkedés minden fajtájával igyekezett megkeseríteni életét.

Periklészen azonban mind ez nem fogott, felette állott minden támadásnak, lelkiismerete tiszta volt; még csak nem is haragudott bántalmazóira, mert tudta, hogy tetteik végtelen emberi gyarlóságukból származnak. Oly magasról nézte az emberi gyöngeségeket, az emberi természet hibáit oly jól ismerte, hogy természetesnek találta, hogy az emberek közt olyanok is vannak akik őt bántásák.

Lelkesen ír róla Plutarkosz, Periklészről irt életrajzának befejezésében, ahol így szól:

„Ez a férfi nem csak azért érdemli meg csodálatunkat, mert szelíd és gyöngéd maradt sok munkájában és a leghevesebb támadások közt is, de nemes lelkülete miatt is, és mert annyi dicsőséges tette között a legnagyobb érdemének azt tartotta, hogy nagy hatalmának tudatában sohasem ragadtatta el magát a harag vagy az irigység által és soha személyes, engesztelhetetlen haragot, gyűlölséget nem táplált senki iránt.

„Szeretni valp, tiszta, szeplőtlen jelleme, melyet oly nagy hatalom birtokában is megőrzött, méltóvá tette a hívságos, gyermekes jelzőre, melylyel megtisztelték: az „olimpósi.“

A Periklész halála után bekövetkezett események hamar éreztették az athéniakkal Periklész hiányát és visszasírták, visszaóhajtották őt. Azok, akiket boszantotta az, hogy Periklész hatalma oly nagy, mert miatta nem érvényesülhettek, azok belátták, mikor a demagógokat és a többi szónokot már megismerték, hogy sem büszkeségében nyájasabb, sem szelídségében méltóságosabb férfiút nem ismertek. Hatalmát, melyet azelőtt zsarnokságnak, tiránisságnak neveztek, csak az államnak és az alkotmánynak védőbástyája volt. Sok romlottság és gonoszság fészkelődött be a közügyekbe, de ő azt mindig erőtlenné tette, elfojtotta és megakadályozta azt, hogy az a hatalommal kapcsolatosan orvosolhatatlan bajjá erősbuljon.“

„Periklész iránt igazán igazságos és méltányoló csak a késői kor, a történelem volt, de azért az ő szívének nagy elégtételül, nagy elismerésül szolgált az athéni népnek a határozata, mely visszahívta őt az ügyek élére. Annak a férfiónak, aki előtt a nagy tömeg bevallja, hogy tévedett és iránta elkövetett hálátlanságát beismeri és kéri, hogy legyen ismét vezetője, parancsolója, annak valóban nagy férfiónak kellett lennie és így maga a nép mondta ki az igazságos ítéletet, mert érezte, hogy saját ragyogásának, dicsőségének legnagyobb részét Periklésznek köszönheti.

Hogy azt a dicsőséget és hatalmat, melyet Periklész alatt Athén elért,

nem hagyhatta csorbítatlanul hátra, annak okát egyrészt a dögvészben keresetjük, másrészt a peloponneszusi háborúban, melynek Athén fölé kerekedő erejét Periklész túlságos óvatossága adta meg.

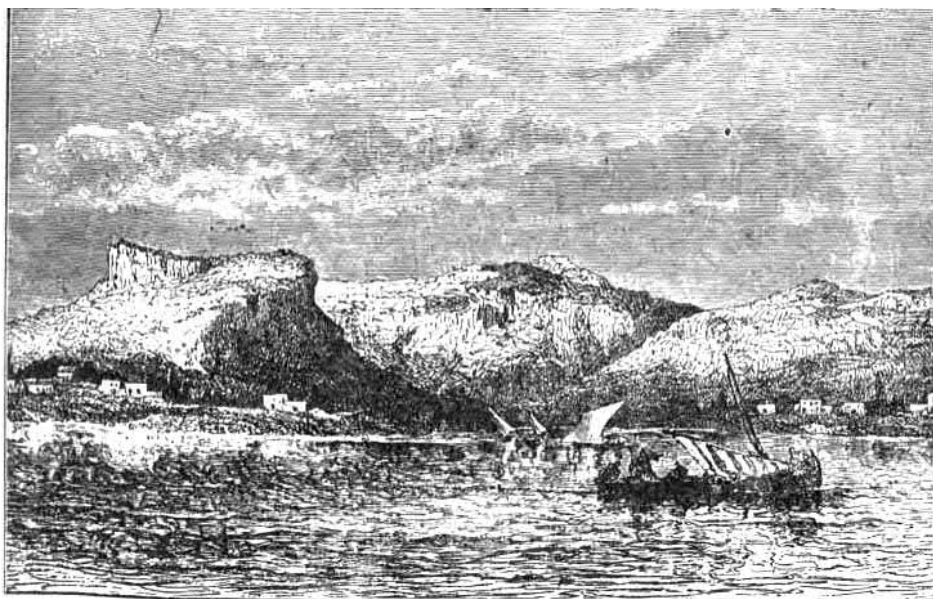
Periklész, aki az athénieket sohasem akarta véres öldöklésbe vinni, nem előzte meg a spártaiakat, pedig az lett volna helyes eljárás, ha a még nem készült ellent akkor támadta volna meg, amikor azt még megfélemlítette, meggyőzhette volna és új békére kényszeríthette volna.

De ő jót remélt és nem akarta elhamarkodottan magára vállalni nagy háború felelősségét maga előtt, mert tudta, hogy nagy és erős ellenféllel áll szemközt.

Itt hibázott, de ez a hibája is erényeiből fakadt, amelyek a történelmi idők végtelenségéig fennmaradó emléket emelnek számára.

Görög harcosok.

Kitere szigete.

A HÁBORÚ NIKIÁSZ BÉKÉJÉIG.

Periklesz halála után nem volt az athénieknek többé oly vezérük, aki a maga helyes, tudatos terveit a nép lelkébe elültethette volna, hogy amikor azokat keresztül akarta vinni, azok már a nép tudatában és akarataiban éltek, s így az ő akarata Athén akarata lett. A fegyelmezett polgári akarat a népszónokok játékszerévé züllött. Megtörtént, hogy a népgyűlés a népszónokok izgató beszédeinek hatása alatt fékevesztett csoport lett, mely megdöbbentő határozatokat hozott, melyektől másnap maga is megrettent és a következő napon megsemmisítette azt, amit előző napon elhatározott.

Athénben úgy a háború, mint a dögvész nagy anyagi és erkölcsi rombolást vitt végbe. A korszak kitűnő jellemzését Curtius Ernő* kiváló történetíró néhány sorában adjuk:

„A város kimerült; nagyon sok embert vesztett. A hadkötelesek közül 4400 gyalogos és 300 lovas lett a halálvész áldozata. A polgárság magvában ingott meg. Sok család, mely az ősi szokásokat és erkölcsöket híven megőrizte, teljesen kihalt. A meglett korú férfiak, ha ugyan megmenekül-

* Curtius Ernő német történetíró, kinek ép a «Görögök története» című munkája a leghíresebb. — Szilasi Mór fordítása.

tek a halálvész elől, még megmaradtak a régi kor embereinek, de gyökeresen elütött tőlük az utánuk jövő nemzedék.“

„Hiányzott benne a nagyratörő lélek, és a város jövőjébe vetett hívő bizodalom. Nem is járt olyan idő, hogy az izgatottság lecsillapulhasson, és a régi polgári erény újra megerősödhessenek. Mert a háború, amely napról-napra hevesebbé lön, nemcsak a régi hellén szövetséget szakította ketté, de pártokra szaggatott minden egyes községet is és engesztelhetetlen gyűlöletet szított. Föl volt tehát dűlva mindenütt a polgárság; lázas, szenvedélyes volt a hangulat mindenütt és a tette serkentő egyedül a haszonlesés. Letűnt a nemzedék, amely Athén nagyságában egész Hellász dicsőségét látta. Az erkölcsi fenkölt erő, amelyet a közös haza szeretete okozott, kiveszett és az erények, melyek a hellén nemzeti érzületben gyökereztek, lassacsckán elcsenevésztek.“

„Ilyen légkörben nevededett föl az ifjabb nemzedék. És azért hangzott a panasz szerteszt a romlásnak indult fiatalság fölött. Periklész, Themisztoklesz, Arisztidesz és Thukydidesznek, a Melesziász fiának, az utódaik szomorú példái voltak az erkölcsi romlottságnak. Vagyonukat, amelyet őseik fáradtságosan gyűjtve, takarékosan kezeltek, könnyelműen eltékozolták és a város legelőkelőbb családai a bukás örvényébe és gyalázatba sűlyedtek.“

. „Ehhez járult még az is, hogy a nagy emberveszteség következtében az attikai polgárjog elnyerésére vonatkozó szigorú intézkedéseket maga Periklész kezdeményezésére megenyhítették. így történt, hogy számos idegen elem furakodott be a polgárság kebelébe és a sok törvénytelen gyermek befogadásával a családi élet még inkább botladozott. A háború bajai és a betegség megakadályozták továbbá a polgárságot a szokásos testgyakorlatok folytatásában, pedig a tornázás sokat használt és a férfi ifjúságának testi és lelki erejét nem hagyta elpetyhűdni. A nyilvános gyakorlólhelyek egészen kihaltak, ellenben a piaczon napról-napra nagyobb tömeg lebzelt és reggeltől estig elfecsegett. A vidékiek is kiszakítottak rendes foglalkozásukból, megszokták a henye és könnyelmű városi életet; a város és a falu egymáshoz való viszonya teljesen megváltozott.“

„A régi athéniek szerették a falusi életet és aki csak tehetett, szívesebben időzött künn kis birtokán, jobban, otthonosabban érezte ott magát, mint benn a város falai között. Azért tehát kényelmesebben is voltak berendezkedve falun, mint városi lakásaikon és sokan a polgárok közül, alig hogy az ünnepekre látogattak el a városba. Most azonban minden megváltozott. Az őseiktől örökölt birtokaikat, amelyeket évről-évre fáradtságos munkává gyarapítani iparkodtak, gyökeresen elpusztította az ellenség ültetvényestől, mindenestől. A háború egészen kivetette régi életmódjokból a birtokosokat és azt hitték, hogy soha többé nem lelhetik birtokaikon örömeiket; mert hogy is volt volna lehetséges újra bízniok a jövőndőben! Az arányosan

A felső képen fiatal harcosok fegyverkeznek a középen álló mesterük felügyelete alatt.

Az alsó kör alakú képen fiatal harcos felszólítja sincsont védőjét, a mellette álló öreg, talán nevelője vagy atyja, segítkezik neki.

A középső kép alatt látható a váza, melyről a képet vettük.

A felső kép baloldali fiatal szolga a középső képen négy-

A középső kép hátoldali fiatal szolga a középső képen négy-palástot felszólítja harcosra, a középső képen más harcosját köti fel, a középső képen megint más harcos lándzsáját törli meg, a középső kép szélén egyik harcos lábszínvédőjét felszólítja fel.

A középen látható kerek lap a fekete kentaurrel paizs.

Görög harcos öltözése és fegyverkezés.
(Etruriában talált görög vázákép)

váltakozó városi és falusi élet jóltevő hatása megszűnt; sokan a földművelők közül nem tértek többé vissza ekéikhez, hanem benmaradtak a városban, ahol az élvezetek hajhászásába és a pártoskodás izgalmaiba merültek, csakhogy megfélemlézhessenek helyzetük kényelmetlen voltáról. Így azután elégedetlen, nyugtalan, amolyan csöcselékféle népség keletkezett a város-

Öltözködési jelenetek.

Ez a vázakép bemutatja a görög női szobák berendezését, a női szobákban az életet. A kép kezdődik azzal a jelenettel, amelyben a férj átadja fiatal feleségének az ajándékba hozott ékszerezekrényt. A többi leány, az asszony barátnői komornál, testvérei öltöztetik őt, foglalatoskodnak a szobájában mindenfélével. Egyik feldíszíti a szobában álló mellszobrot, mások játszanak, táncolnak, szórakoznak.

ban, aminőt a régibb időben Athénben nem ismertek. A polgárok munkakedve lelohadt, a nyilvános ügyek vezetésében való részvételből, amit személyesen meglennie minden polgárnak joga és kötelessége volt, az ostromlott város egészségtelen viszonyai közepette és minthogy úgyis minden nagyobbféle munka elakadt, olyan izgékony és kíváncsi semmittevés fejlődött ki, a léha fecsegés szeretete, úgy hogy a demokrácia ellenségei nem-sokára joggal mondhatták ezeket az attikai polgár jellemző tulajdonságainak.“

„Rövid idő alatt tehát Athén polgársága ingadozó tömeggé aljasult, amely homályos szeszélyeknek hódolt és majd hetykéltedett, majd elcsüggedt, majd a hitetlenség, majd ismét babonás félelme között ide-oda imbolygót. Az a régi jó polgári erkölcs, a melyet a hamisan bölcselkedő felvilágosodás nem volt képes megtágitani, immár végleg meggyöngült és feltartóztatlanul teriedt a hitetlenség, a kétely, az istenek kigúnyolása, megvetése.“

„Másképp azonban, hogy legyen mivel kielégíteniük szellemük szükségleteit, mégis keresték a vallás vigasztalásait. Azonban, minthogy a nyilvános szertartások már nem voltak képesek őket kielégíteni, a rég elfelejtett vagy külföldi titokzatos babonákhoz folyamodtak, új engesztelő kuruzslásokat és szertartásokat alkalmaztak. A tengerentúli közlekedés és a sok idegen utján külföldi szertartások is meghonosultak, különösen pedig olyanok, a melyek érzékizgató ünnepekkel és harsány zene kíséretében tartattak meg. Ilyen volt például a föníciai Adonisz ünnepe, a mely Ciprusból származott át. Idegen papok, a kik vallásos egyesületeket alapítottak, külföldi jósok a legnagyobb befolyásra jutottak. A régi jó erkölcs alapján meg volt ingatva mindenütt.“

„A tömeg visszanyerte teljes önállóságát. Hajlamukat, hogy nem szívesen engedelmeskedtek fölebbvalóiknak, most szabadon követhették az athéniek,

Kép a görög házi életből. Egyik görög síremlékről.

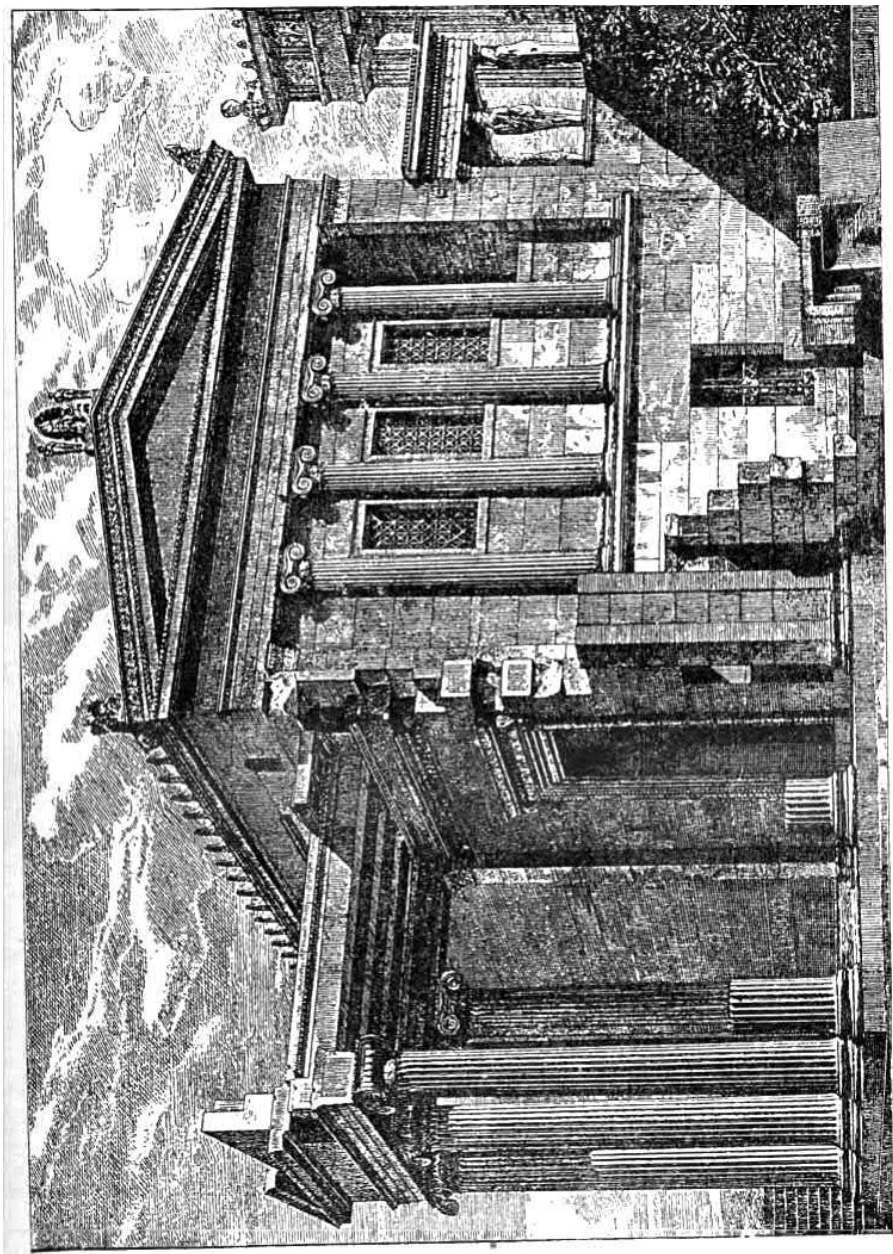
és minthogy időközben a jártasság a szónoklatban is elterjedt Athénben, napról-napra növekedett azok száma, a kik népszónokoknak léptek föl, vagy vezérszerep után áhítoztak. Minthogy azonban egyikőjük sem volt képes egymaga Periklész módja szerint a tömeget vezérelni, természetesen új neme fejlődött ki a nép vezetésének, vagyis a demagógiának.“

„Periklész utódai, hogy befolyást nyerjenek, a polgárságnak nem a jó tulajdonságait, de a gyöngeségeit aknázták ki; népszerűvé váltak, mert a nép szája íze szerint beszéltek és azon voltak, hogy kielégítsék alacsony hajlamait. És a demagógok, hajdan a nép vezérei és tanácsadói, most szolgálivá és hízelgőivé aljasultak. A nép ilyenféle vezetésében pedig számosan voltak képesek egymással versenyezni és egyik a másikat hamarosan kiszoríthatta. így azután gyorsan váltakoztak a hatalom polczán a befolyásos férfiak, a minek ismét az volt a következménye, hogy a nyilvános ügyeknek következetes, szilárd elveken alapuló kezelése lehetetlenné vált.“

„A dolognak ezzel a fordulatával szoros összefüggésben van még egy más változás is.“ \

„Most először léptek föl az alsóbbrendű polgári osztálybeliek is és szerepelni akartak, kézművesek és különösen kereskedők, a kik az utóbbi időkből a műveltség és jólétben rendkívül emelkedtek Athénben. A régi előítéletek pedig szintén uralkodók voltak még, és a régi erkölcsök ápolóit még mindig boszantotta, hogy olyan emberek vergődnek vezérszerepre és jutnak magas államhivatalokba, a kik valami polgári mesterséget folytatnak, a műhelyben nőttek föl, művelt meg tornászati nevelésben soha nem részesültek. Másrészt pedig ezek az emberek könnyedén túlszárnyalhatták az arisztokratákat, mivelhogy sokkal jobban el tudtak bánni a tömeggel. A nép emberével sokkal könnyebben érintkezettek és szokásos nézeteiből, hangulatából nem is volt szándékuk őt kiragadni; azért a nép is bizalommal viseltetett és elnéző volt irántuk; a népnek öröme telt az olyan vezérekben, a kik a nagy tömegnél nem akartak jobbnak látszani és a kikkel, mint egykor Periklészszel szemben, nem gyötörte az alárendeltség kínos érzete. Ha már tehát a háború tartama óta maga a polgárság is egész valójában megváltozott és szokásaihoz, hangulatához iparkodtak alkalmazkodni a vezetői is, akkor természetesen a nyilvános ügyek kezelésének is más szint kellett öltenie.“

„A polgárság gyűlései látogatottabbakká, lármásabbakká és féktelenebbé váltak, a tanácskozás szenvedélyesebbé, zajosabbá lett, mert nem volt senki, aki szelleme hatalmával vezethesse; az egész tömeg ténylegesen részt vett a tárgyalásban és pillanatnyi hangulatához képest egész szabadon nyilvánította tetszését, majd ismét elégedetlenségét, kedvtelenségét vagy türelmetlenségét. Ennek folytán azután az attikai kormány minden gyöngéje olyannyira kitűnt, hogy a józanabb polgárok, akik a politikai tevékenység főfeltételének a higgadtságot tartották, egészen megutálták a

Az erekteion nyugati oldala. (Nieman, Wien, Vörregeblätter után.)

nyilvános ügyeket és mindinkább elítélték a demokracziát, minden intézményével egyetemben. A kiválóbb műveltségű és független polgárok nagyrészt teljesen távol maradtak a népgyűlésektől, mert tudták, hogy célhoz vezető alkalmas eszközöket nem lehet fogatosítani; a gyakorlati közélet teréről a magánéletbe vonultak, mert látták, hogy képtelenek a dolgok menetét megváltoztatni. Ennek ismét az volt a következménye, hogy gyakran a legjobb tehetségek elvonultak az állam szolgálatából és hogy mindinkább szabadabban garázdálkodhattak a demagógok.“

„De a nép új vezetői még sem voltak minden szolgálatra egyaránt al-

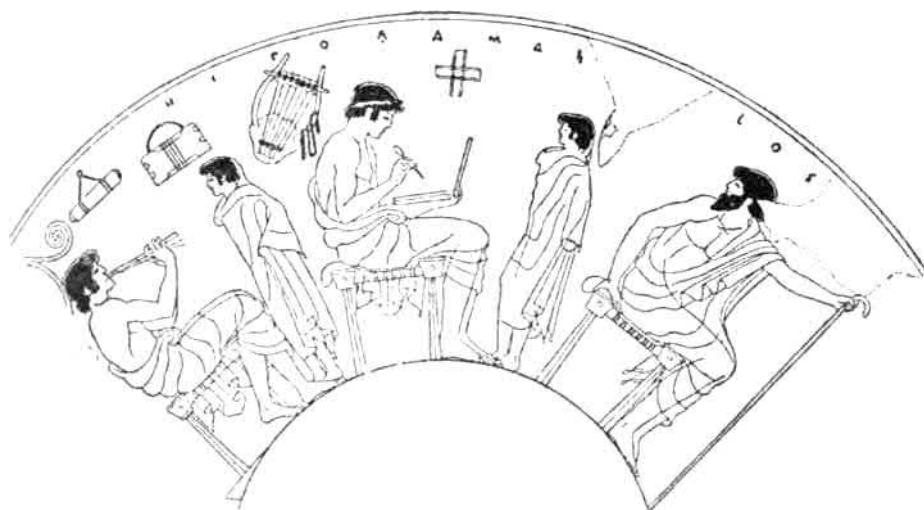
Iskolai oktatás Athénben. (Vázakép.)

A kép a zenei oktatás két részét mutatja be. A közepén a mester kihallgatja az ifjút, vajjon tudja-e az éneklendő költemény szövegét, a bal oldalon pedig lírai gyakorlatot végeztet vele. Jobb oldalon ül a fiú nevelője, aki a fiú viselkedésére ügyel fel.

kalmassak. A szószéken ugyan többnyire szerencsésen és tehetséggel működtek, de a hadvezetéshez általában kevés hivatást és kedvet éreztek. Ehhez már másnemű készütség, más tulajdonságok kellettek, ép azért a katonai tisztségeket még rendszerint arisztokrata-családokból való férfiak viselték. A változatosságok egyik legfontosabbika tehát az volt, hogy a hadvezér tiszte a demagógétól különvált. A régibb időben alig is lehetett volna olyan államférfiut képzelni, a ki a csatatéren is ki ne tett volna magáért. Periklész dicső mintaképe volt az ilyen vezérnek, mert ő szóban és tettben, tanácsdal és karddal, a flottán valamint a Pnyxen egyaránt bámulatraméltó volt. Most az olyanok is, a kik a csatatéren dicsőséget soha nem arattak, életüket soha nem kockáztatták, szabadon beszélhettek a hadjáratok módjáról a nép előtt és azokat a férfiakat, akik künn szükségét és bajt szenvedtek, bátran megítélhették, sőt felelősségre is vonhatták.

„Ehhez járult még, hogy a hadvezérek, a kiknek természetesen erős fegyelmet kellett tartaniok a polgárság fölött, amely viszont ki szerette volna

magát vonni alóla, gyűlöletessé váltak, különösen pedig, a mióta a háború folyamán a legalsóbbrendű polgárok, a théteszek is teljes fegyverzetben résztvettek a hadi szolgálatban. A sokféle súrlódás tehát nem maradhatott el; a népszónokok a hadvezérek ellen rendszerint szívesen pártfogásukba vettek bárkit is. Mióta az államban a két legbefolyásosabb hivatal elvált egymástól, az illető tisztviselők is folyton ellenséges lábon éltek egymással és a hadvezérek és a népszónokok közt támadt ellenkezés volt a csirája Athén legnagyobb szerencsétlenségeinek. A hadvezéri tisztség kinszenvedéssé lett; a legbátrabb férfiakat is megzavarta munkakedvökben, meg-

Iskolai oktatás Athénben.

Fuvolát tanít az egyik tanító, írást a másik. A jobb oldalon pedig ismét a nevelőt látjuk.

bénította működésükben attól való félelmök, hogy hadviselésükért esetleg gyáva demagógok és szeszélyes tömeg előtt kell majd magokat igazolniok.“ „Természetes dolog, hogy a változást, amely a nyilvános ügyek vezetésében végbement, Athénben nem fogadták mindannyian ellenmondás nélkül. Az osztálykülömbőség a polgárság körében nem simult el véglegesen. Születésöknél, vagyonuknál, magasabb műveltségöknél fogva sokan kénytelenek voltak ellentétbe helyezkedni a nagy tömeggel, amely pedig kedvteléssel átengedte magát új vezérei vezetésének. A vallásos intézmények is, valamint a fegyverszolgálat szintén elősegítették, hogy az arisztokratikus körök még a kizárólagos demokráciában is fennmaradhassanak. A legszentebb papi hivatalok az államban ugyanis még mindenkorig egyes családok kiváltságos és örökös jogai maradtak és ezek a jogok a kiváltságos családoknak a többiek fölött rendkívüli fényt kölcsönöztek; de még az olyan vallásos tisztségekre is, amelyek évről-évre más és más között váltakoztak, csak az előkelőbb családok gyermekeit szokták volt megválasz-

tani. Külföldi követségekbe is, ép úgy mint hajdanta, még rendszerint az előkelőbbeket küldték. Habár a fegyverszolgálat általában süllyedt, a lovas szolgálat a közbecsülésben mindinkább emelkedett. A lovasság volt Athénben az állandó hadcsapat, mely már szervezeténél fogva is zárt kör volt és benne az arisztokratikus szellemnek okvetetlenül ki kellett fejlődnie.“

„Az ellenzék, mely ezekből az előkelő körökből az új demokráciával szembeszállt, kétféle irányú volt. Az úri családokban még mindig találkoztak olyanok, akik elvileg ellenségei voltak az alkotmánynak és csak a gyökeres változásban reméltek szabadulást. Az ilyenek vagy kedvetlenül visszavonultak a nyilvános életből, vagy pedig titkos társulatok segítségével iparkodtak politikájukat terjeszteni, hogy azután az esetleg kedvező alkalom készen találja őket a nyílt föllépésre is. Ez a forradalmi párt volt.“

„Ennél azonban sokkal alnagjobb volt a másik párt, melynek hívei ugyan alapjában szintén nem voltak demokraták, de azért még sem vehették a lelkükre, hogy a főrangúak táborába menjenek, az alkotmányt ezek törvényesnek ismerték el, csak annak a visszaéléseit akarták megszüntetni, meg az új népszónokok korlátlan befolyását megdönteni. Helyzetüket rendkívül megnehezítette az a feladatuk, hogy irányt adjanak, mérsékletre és józanságra intsenek, míg a demagógok merész tervekkel léptek föl, a népet fényes sikerrel áltatták és a kívánságának megfelelő dolgokat melegen pártolták. Minél jobban elkényeztették tehát a tömeget az új népszónokok, annál nehezebben lehetett a mérsékelt vezéreinek befolyásra jutniuk, Kénytelenek voltak ők maguk is a nép kegyét keresni és mert kémkedő ellenségek környékezték őket, aggodalmasan kerülniük kellett mindent, ami gyanúra csak okot is adhatott; bőkezűeknek kellett lenniök, a nép iránt barátságosnak mutatkozniök és mellékutakon törekedniök céljukra. Azonfölül már magukból a körülményekből folyt, hogy egy olyan pártnak, amelynek az volt a célja, hogy az alkotmány visszaéléseit megszüntesse, nem is lehetett szigorúan meghatározott terve, amely képes lett volna egy politikai pártot szorosán és tartósan együtt tartani. Ennek a pártnak az állása tehát attól függött, hogy ki veszi kezébe a vezetést.“

„A választás e részben nem volt nehéz. A jobb módú és mérsékelt polgárok közül Nikiász, a Nikeratosz fia, volt a legkiválóbb ember és körülie csoportosultak mindazok, akik a veszedelmet, amely az államot fenyegette, felismerték.“

„Nikiász volt a leggazdagabb ember Athénben. Nagy birtokai voltak és ezer rabszolgája dolgozott ezüstbányáiban; igazi attikai műveltséggel ékeskedett. Értette az államügyeket és beszélni is tudóit, bár nem volt valami kiváló szónok; derék ember volt, akinek a becsületességéhez gáncs nem férhetett. Vezérkedett már Periklész oldalán is és az többször is ajánlotta őt. A flottát nálánál alkalmasabb emberre bízni nem lehetett volna és azért Periklész halála után őt évig volt hadvezér. Bőkezű volt, mint Kimon;

várost pompás fogadalmi ajándékokkal díszesítette. A szegényeknek gazdagon adakozott, de nem csupán jószívűségből és kegyességből, hanem félelemből és aggodalomból, mert nemcsak barátait iparkodott magának megtartani, hanem ellenségeit is megnyerni, nehogy valamikép ártalmára legyenek. Nyilvános életében is holmi tettetett formaiságokhoz ragaszkodott; került a társaságot, Periklész barátai szakadatlan munkálkodása hírért terjesztették és elutasították házából a tolakodó látogatókat. Kimért, ünnepies volt a magaviseleté; meggyőződését nem tagadta meg, de kimondani sem szerette, mert félős természetű volt és mindig attól tartott, hogy szóval, vagy tettel valami hibát követ el; nem volt hozzá bátorsága, hogy a maga

Zenélő nők. (Vázakép).

A baloldalt ülő hárfaszerű hangszeren, a számbukán játszik, a középső kiterán, a jobboldali lírán.

személyét latba vesse. Dicsőségvágyó sem volt; vezérszerepre is nem a maga hajlamából, hanem a viszonyok folytán került. Az időtájt azonban már nem volt fiatal, sokat betegeskedett; akaratereje gyöngye volt és mint hadvezér is leginkább abban tűnt ki, hogy a veszedelmet el tudta kerülni.“

„Ezekből könnyen beláthatjuk, hogy Nikiász nem volt az az ember, aki képes lett volna legyőzni a nagy nehézségeket, amelyekkel pártjának meg kellett küzdenie és a makacs ellenfelét, Kleont, aki már Periklész ellen is fellépett. Kleonnak a népet pártjára nyernie és így a mérsékelt párt ellen küzdenie.“

„Kleon, Kleainetesz tímárnak a fia volt; a tímárság Athénben nagyon jövedelmező, de igen lenézett mesterség volt, ami miatt Kleonnak is sok gúnyt kellett eltűrnie. Mikor Periklész elleni szereplésében megbukott és

Periklészt az athéniek visszahívták az ügyek élére, akkor Kleon visszavonult a magánéletbe és nem szerepelt Periklész haláláig. A nagy férfiú sírbaszállása után azonban ismét megjelent a közügyek porondján és elvesztett vezető szerepeért újra küzdött, munkálkodott.“

„Kleon nem igen szerezhette valami magasabb műveltséget* megjelenése otromba és köznapi, hangja rekedt, durva volt, beszédje lármás és sebeskedő. Faragatlanságában azzal kérkedett, hogy ő nem is akar más lenni, ő csak a nép embere és így sikeresen fel is bujtogatta a népet mindenki ellen, aki magasabb műveltségénél fogva némileg tartózkodó volt irányában.“

Kleon hatalmát és népszerűséget a bírák, az esküdtek napidíjának felemelésével szerezte meg hamarosan. Azt mondta, hogy a háborúban az élelem ügyis drágább, az esküdteknek a napidíját fel kell emelni. Kleon indítványára elfogadták a három obulusz napidíjat, ami igen kecsegtető jövedelem volt, amiért bizony sok kézműves is otthagyta műhelyét és elment a törvényterembe, ahol a polgárok szórakozással töltötték el idejüket és éreztették hatalmukat a perlekedők felett.

Az athéni népnek azután semmiben sem volt nagyobb gyönyörűsége, mint a törvényszéken mint esküdtnak résztvennie és utána e szórakoztató foglalkozásért járó napi zsoldot felvennie.

„Különösen az öregebb emberek, kik már alkalmatlanok voltak fegyverviselésre, igen kaptak a könnyű és kényelmes kereseten. A földművelők közül is sokan kárpótolták magukat a parlagon heverő földekért; így történt azután, hogy a bíróság legnagyobb részt csupa vagyontalan emberből állott.

„Elképzelhető tehát mily hálát éreztek az athéniek Kleon iránt, ő volt a nap hőse, a nép kedveltje, az esküdtek pártfogója — és minél jobban elfogta az athénieket a pörösködés, bíraskodás szenvedélye, annál inkább emelkedett Kleon népszerűsége, hatalma. Már igen szokásos lett politikai czélokra felhasználni a törvényszéket; főbenjáró pereket indítottak kiválóbb férfiak ellen.“

Ekkor virult fel a feladóknak, a szikofánteszeknek a kora. A szikofánteszek mesterségszerűen úzták a kiválóbb férfiak ellen mindenféle terhelő adatnak, vádnak a gyűjtését, hogy azután mint a nép barátai, az alkotmány őrei feladhassák, vádolhassák a kiválóakat, így vagy népszerűségre, hatalomra, vagy pedig pénzre tehessenek szert és megzsarolhassák a megvádolandókat. Teljesen ártatlan emberek is áldozatául estek a szikofánteszek zsarolásának, mert az esküdtek igazságosságába vetett bizalom régen megingott, tudták azt, hogy ha politikai szenvedélyek fogják el az esküdteket, akkor még az ártatlant is elítélik.

A népet ugyanis annyira izgatták az osztályok ellen gyanút keltő

* Curtius IV.

vádakkal, hogy a nép mindenben összeesküvést, ellene szőtt fondorlatot látott.

Az izgatók rábeszéltek a népet, hogy ne higyenek, ne bízzanak a köztisztviselőkben, végezzen a nép mindent maga a gyűléseken.

Kleon nagyon jól ismerte a szikofánteszek csapatját és sokszor felhasználta őket céljainak elérésében eléje gördülő akadályok elhárítására.

A szikofánteszek útján hamar eltávolított mindenkit, akitől tartott, akinek a véleménye eltért az övétől és mint szónok túlszárnyalta volna.

Kleon csakhamar megfosztotta a becsületes polgárságot a szólásszabadságtól, mert mindenki tudta, hogy ha Kleonnal szemben felemeli szavát, azt rövidezen lehetetlenné teszi, valamelyik feladóval vádat emeltet ellene és a befolyásolt esküdekkel elítéli.

Nikiász és Kleon mellett ebben a korban még harmadik férfiú vált ki a közérdeket szolgáló munkásságban, az Alkiszthenesznek a fia Demoszthénész volt, aki Kleon oldalán a peloponnézusi háború erélyes folytatásának volt hőse. Bátor, elszánt hadvezér volt, aki különösen a nyugati szárazföldi harcokban kereste Athén győzedelemét.

Demoszthénész kitűnően kiegészítette Nikiász működését és benne nem csak akarat, buzgalom, önfeláldozó fáradhatatlanság volt, de leleményes, tervszövő és a háború mindenféle viszonyaihoz gyorsan alkalmazkodó férfiú volt. Mint igazi katonát harcosai tisztelték, szerették, pár szóval új erőt, kitartást, lelkesedést tudott beléjük önteni.

Demoszthénész hibának, mulasztásnak tartotta, hogy Athén addig oly kevésbé vette igénybe a szövetségeseit; Demoszthénész minden törekvése az volt, hogy minél több szövetséges államot harczba vigyen és nemcsak a peloponnézusi főhadereg ellen nyerjen erősítést, hanem a szövetség egyes államait külön támadják meg, hogy azok erejüket ne nélkülözhesék és így az Attikába törő sereget ne erősíthessék.

Ez a három férfiú, Nikiász, Kleon és Demoszthénész állottak az ügyek vezetésének élén, amikor az egyre dúló peloponnézusi háború alatt Mitiléne városa és az egész Leszbosz szigete elszakadt Athéntől.

Mitiléne, mely maga is erős, gazdag, uralomra meg hatalomra törekedő város volt, nem tudott belenyugodni az athéni tengeri hatalom nagyságába és a peloponnézusi háborút alkalmasnak tartotta az elszakadásra, az Athén ellen való küzdelemre. De Athén nemcsak alattvalóivá tette azokat a gyarmatokat a kisázsiai partokon, melyeket Athén alapított, hanem megakadályozta, hogy Leszbosz szigetén a mitiléneiek hatalma terjedjen. Az athéniakkal őszinte frigyben állott Methimna városa, melynek szintén demokratikus alkotmánya volt és általuk Athén gátat vetett Mitiléne hatalma terjedésének, viszont Mitiléne arisztokratikus kormányzatának ereje ellen Methimna csak Athénben talált igaz pártfogóra. Mihelyt Athénben értesültek Mitiléne elszakadásáról, azonnal követeket küldtek a partosokhoz és rá akarták venni a vá-

rost, hogy térjen vissza Athén oldalára. A követség azonban eredménytelenül járt. A követek hiábavaló fáradozása után negyven háromsoros hajó indult el Mitilene ellen Kleppiász vezérlete alatt, de a hajóhad nem ért el semmi sikert, sőt időt adott a mitileniaknak, hogy Spartát megkérje, hogy az vegye őket a szövetségbe.

A mitileniak követei megjelentek Spártában a népgyűlés előtt és elmondták, mint szakadtak el Athéntól, mentegették elpártolásukat, azt erősítették, hogy nem tehetek másképp.

A követek hatásosan beszéltek és elérték, hogy a spártaiak elhatározták, hogy a mitilénieket felveszik a peloponnézusi szövetségbe és a következő esztendőben negyven hajót küldenek a mitileniak segítségére,

Athén erre a hírré teljes erővel mozgósította hajóhadát. Száz hajó jelent meg az Isztmosznál, másik hajóhad a Iakoniai partokat pusztította, amely két részre oszlott s úgy támadt és még mindemellett újabb hajóhadat küldtek Mitiléné alá.

Mitiléné hosszasan védte magát, de végül belső villongás kényszerítette a várost, hogy megadja magát. A nép fellázadt az előkelők ellen, azok pedig attól tartottak, hogy ha a város az ellenség kezébe kerül, csak őket fogják minden lázadás okául tekinteni és kivégezni; teljesítették tehát a nép kívánságait, majd alkudozásba kezdtek az ostromlókkal s végre átadták a várost, de Pákesz előbb megígérte, hogy saját maga nem tesz semmit, a bűnösöket nem bántja, hanem megvárja Athénből az utasításokat.

Az athéni sereg bevonult Mitilénébe, ahol az előkelők remegve ültek a templomok lépcsőin, egyaránt félték az athéniektől, mint polgártársaiktól.

Ezeknek a legnagyobb részét azután Tenedoszba küldték őrizet alá, de a főcinkosokat, a leszboszi előkelőket, Pákesz elküldte Athénbe, hogy ott várják be Ítéletüket.

Amikor a foglyokat Pireuszban partra tették, az athéni polgárság elkecseregetten, ingerülten fogadta azokat.

„A polgárok haragja könnyen megérthető.* A felkelő városnak az ostroma rendkívüli áldozatokba került, a kincstárt teljesen kimerítette, sőt még a tartalékpénzeket is fölemésztette, úgy, hogy ami még addig nem történt meg, adót kellett a polgárságra kivetnie, hogy az ostromra kétszáz talentumot összegyűjthessenek. Maga ez az intézkedés iszonyú rémületet okozott, mert a háború kezdetekor különösen a felhalmozott kincsekben bíztak az athéniak legjobban; az elkecseregetés tehát már ezért is rendkívül fokozódott a lázadók ellen.“

Így történhetett meg az, hogy Kleonnak az ajánlatára és heves vádbeszédére az athéniak kimondták az ítéletet, hogy az összes felnőtt fegyverfogható mitileni férfit ki kell végezni, a nőket és gyermeket pedig rabszol-

* Curcius kora IV.

gaságba kell vinni. Kleonnak sikerült ezt a határozatot hozatni, de azért, amihelyt a közgyűlés eloszlott, más hangulat támadt és a nép lelkiismeretét bántotta a rettenetes ítélet, azért másnapra új gyűlés elé vitték az ügyet.

„Én részemről* előbbi nézetem mellett állok — szólalt fel másnap az ülésben Kleon ismét, amikor a határozat felett újra tanácskoztak s csodálkozom azokon, a kik a mytilenebeliekre nézve újólal előterjesztést tettek — ekkép időhalasztást eszközöltek, a mi inkább a vétkeseknek van javára. Mert ekkép a bántalmazott a bántalom elkövetője ellenében csillapultabb indulattal jár el; viszont az a megtorlás, a mely a bántalom szenvedése után a lehető leggyorsabban következik, a büntetést a legmegfelelőbb mértékben szokta kiszabni. Azt szeretném már most látni, ki fog a határozat ellen beszélni s ki lesz bátor annak bizonyítgatására, hogy a mitilenebeliek vétkei nekünk hasznunkra válnak, a mi szerencsétlenségeink pedig szövetségeseinkre nézve károsak. Mitiléne városa ellenetek a legmenthetetlenebb vétséget követte el. Én azokat, a kik nem képesek uralmunkat elviselni vagy az ellenség elpártolásra kényszerítette őket, tudom menteni; de ha azok, a kik szigeten, bástyákkal védett helyen laknak, a tenger felől csupán a mi ellenségeinktől tarthattak, s ezek ellen arról az oldalról egy hajóhaddal biztosítva voltak, továbbá függetlenek, előttünk kiváló figyelem tárgyai voltak s mégis ilyet tettek: mi egyebet műveltek, minthogy ellenünk merényletet követtek el s rajtunk ütöttek inkább, mint pártot ütöttek (mert pártütést csak azok követhetnek el, a kik valamely erőszakos eljárás folytán sérelmet szenvedtek); s mi másban jártak, mint hogy a mi halálos ellenségeinkkel összeállva bennünket elveszítsenek? S ez tettöket még vétkesebbé teszi, mint ha csak magukban, a saját erejük összeszedésével indítottak volna háborút ellenünk.

„Bűnhődjenek hát most is vétkökhöz méltóképpen s ne csak egy kis számra háruljon a ibűn terhe, a nép pedig szabaduljon. Mert reánk ugyan mind egyformán támadtak. Ha akkor, a mint módjukban is volt, hozzánk fordulnak, most városukban szépen nyugton lehetnének. De mert biztosabbnak tartották azzal a kis számmal együtt a kockáztatást, a mellé álltak, midőn elpártolt. Fontoljátok meg továbbá azt, hogy ha ti mind az ellenség által kierőszakolt, mind az önkéntes elpártolásra ugyanazt a büntetést méretik, vájjon feltehető-e, hogy lesz csak egy is, a mely nem fog elpártolni hitvány ürügy alatt, mivel ha vállalatában szerencsés, felszabadul, ha pedig elbukik, semmi kemény büntetést nem szenved. Nekünk ellenben minden egyes várossal szemben pénzünk és életünk van kockán. Ha célunkat érjük, romba dőlt várost kapunk vissza, s ekkép azoktól az adójárulékoktól, a melyek erőnk forrását képezik, meg leszünk fosztva; ha pedig szerencsétlenül járunk, meglevő ellenségeinkhez újakat nyerünk s akkor, midőn elég dolgot adnak a magukat már nyílt ellenségeinknek valló

* Thukididész HI. Zsoldos Benő ford.

államok, tulajdon szövetségeseinkkel fognak háborúskodni. Én tehát, mint először, most is a mellett harcolok, hogy a már kimondott határozatot ne másítsátok meg, sem a szájalom-érzés, szónoklatokban való gyönyörködés és lágyszívűség miatt, a mely három tulajdonság a legkártékonyabb az uralkodói állásra, hibákat ne ejtsetek. A beszédekkel élvezetet nyújtani szándékozók majd szerepelhetnek máskor, csekélyebb fontosságú ügyekben, s nem ilyenben, a melynél a polgárságot rövid gyönyörködés után hosszú bánkódás érheti, míg ők szép beszédekért szép jutalmakat fognak besepenni. Egy szóval azt mondom, hogy ha az én nézetemet fogadjátok el, azt fogjátok tenni, a mi a mitilenebeliekre nézve jogos, egyszersmind magatokra nézve hasznos. Vegyetek rajtuk ép oly büntetéssel megtorlást s ti megmenekedéseitekkel ne mutakozzatok kevésbé érzékenyeknek azoknál, a kik ellenetekre törtek, fontoljátok meg hogy ők valószínűleg miket követtek volna el, ha rajtunk győzedelmeskedtek volna, kivált mivel ők kezdték a bántalmazást. Büntesétek meg őket érdemök szerint s ekkép egyszersmind állítotok a többi szövetségeselek elé félreérthetetlen példát, hogy az, a ki elpártol, halállal fog lakolni. Ha azok ezt tudni fogják, nem lesztek annyira kitéve annak, hogy az ellenség mellőzésével a saját szövetségeseitek ellen viseljetele hadat.“

„Ekkép szólt Kleon. Utána az Eukratesz fia, Diodotosz lépett elő, a ki már az előbbi népgyűlésben is a leghathatósabbban ellenezte a mitilenebeliek legyilkolását. Miután előlépett, következőleg kezdett beszélni:

„Sem azokat nem kárhoztatom, a kik a mitilenebeliekre vonatkozólag új előterjesztést tettek, sem azokat nem tudom magasztalni, a kik oly ócsárlásra méltó dolognak tartják azt, ha mi roppant fontos tárgyak felől több ízben tanácskozunk. Azt tartom, hogy a bölcs határozatnak két igen nagy ellensége van: az elhamarkodás és a szenvedély; az utóbbi esztelenséggel, az előbbi pedig képzettség hiányával s felületes gondolkozással szokott járni.

„Én egyébiráil e helyre nem azért léptem, hogy a mitilenebeliek érdekében bárkinek is ellene szóljak, sem nem azért, hogy ezeket vádoljam; mert közöttünk, ha van józan belátásunk, nem ezeknek a vétke felől foly most a vita, hanem egy reánk nézve üdvös határozat felől; mert ha még azt mutatnám is ki, hogy ezek a legnagyobb mértékben bűnösök, azért még nem tanácsolnám, hogy le kell gyilkolni, ha ez reánk nézve hasznos nem volna, s ha viszont volna is ok irányukban némi elnézésre, sorsukra hagynám, ha ez az elnézés az államra nézve hasznosnak nem látszanék. Azt tartom, hogy a mi tanácskozásunk most inkább a jövő, mint a jelen érdekében történik. így abban a tekintetben, a mit Kleon különös nyomatékkal hangsúlyoz, hogy a jövő érdekében hasznos, ha a halált szabjátok ki büntetésül, mivel ekképen az elpártolásra csekélyebb lesz a kedv, én intézkedéseleknél ugyancsak jövő üdvös eredményeire való tekintetből szintén egész határozottsággal épen ellenkezőleg gondolkodom.

„Fontoljátok meg, mily nagy botlást követnétele el, ha a Kleon javaslatát

fogadnátok el. Most a néppárt minden államban jó indulatit irántatok, s vagy nem vesz részt az arisztokrata párt elpártolásában vagy pedig, ha erőszakolják reá, tüstént ellenségképen áll azokkal szemben, a kik pártot ütöttek, s ha veletek az az állam háborúra kél, ti ezt már az ott lévő néppárt fontos támogatásával kezditek meg. Ha azonban legyilkoljátok a mitilenebeli néppártot, a mely nem volt részes az elpártolásban, s miután nehéz fegyverzethez jutott, a maga jószántából feladta a várost, elsőben is igazságtalanságot követtek el, hogy jóltevőiteket megölik, másodsor pedig abba a helyzetbe juttatjátok az arisztokrata pártot, a melyet az mindenekfelett óhajt. Ugyanis mihelyt az államokat az elpártolásra rábírnák, a néppártot tüstént meg fogják nyerni szövetségeséül, mert ti ugyanazt a büntetést tűztétek ki mind a vétkesekre, mint az ártatlanokra egyaránt. De ha még itt a néppárt valósággal bűnös volna is, ezt nektek észre se volna szabad vennetek, hogy azt a pártot, a mely egyedül tart veletek, ellenségetekké ne tegyétek. Sokkal hasznosabbnak tartom uralmunk megtartására nézve, ha némi bántalmat tudva elszívelünk, mintha szigorú jog szerint, de egyenesen érdekeink ellenére, halálbüntetéssel állunk bosszút.

„Ti tehát abban a meggyőződésben, hogy az én nézetem a helyesebb s nem túlságos részvétből, sem nem lágyszívűségből, — mert azt magam sem szeretném, ha ezek félrevezetnének benneteket, — nem, hanem csupán a felhozott okokra való tekintetből fogadjátok el azt a javaslatomat, hogy azokkal, a kiket, mint vétkeseket Pakesz ide küldött, egész higgadtan vétesseitek el megérdemlett büntetésöket, a többieket pedig hagyjátok háborítatlanul városukban. Ez lesz a jövőt illetőleg az egyedül helyes, s ezzel egyszermind jelenlegi ellenségeinket is bántortalanokká teszszük. Mert a bölcs intézkedés kedvezőbb helyzetet biztosít az ellenséggel szemben, mint az erős esztelen támadás.“

Diodótosz szavai után a mérsékelték pártja megerősült és elfogadta Diodótosz ajánlatát.

Azonnal másik hajót indítottak az első után azzal a parancscsal, hogy úgy igyekezzék, minden erejét feszítse meg, hogy az első hajó meg ne előzze őket és ők későn ne érkezzenek, amikor már a mitileneiken végrehajtották a rettenetes ítéletet.

Mielőtt a hajó elindult, a mitileneiek követei ellátták a hajót borral, élelemmel és dús jutalmat ígértek nekik, ha hamarabb érkeznek meg Mitiléné alá, mint az első hajó.

Az első hajónak már egy nap és egy éjszaka előnye volt; a második hajó legénysége nagy buzgalommal ragadta meg az evezőket és az evezősök még az evés ideje alatt sem pihentek, hanem evezés közben ettek, azután két csoportra oszlottak, amíg az egyik evezett, a másik aludt, hogy a hajó egy percet se vesztegeljen.

Semmiféle ellenkező szél nem fújt, az első hajó pedig nem nagyon

sietett a rettenetes ítélettel, az előny mégis igen nagy volt és az első hajó előbb érkezett meg, de a második már teljesen a nyomába ért, a második hajó fedélzetéről látták, hogyan köt ki az első és hogy indulnak el az ítélet vivők. Megkészszerzett erővel folyt most a munka, a hajó nyilsebesen röpült és az első hajó kikötése után rövidesen, a második hajó is partot ért.

A új ítélettel érkező hírnök lélekszakadva sietett a város főterére, ahol épen akkor olvasták fel az első ítéletet és Pákesz kiadta a parancsot, hogy az ítéletet hajtsák végre:

Az új hírnök az utolsó pillanatban állotta útját a kivégzésnek, magasan lobogtatta az ítéletet, amelylyel Pákesz elé rohant és átadta neki. Pákesz azonnal visszavonta rendeletét és a mitiléniek megvoltak mentve.

A város élete hajszálon függött.

A második ítélet azonban nem mentette meg azokat, akiket Pákesz, mint az elpártolás főbünöseit, Athénbe küldött. Thukididész azt mondja, hogy azoknak száma meghaladta az ezret és azokat Athénben Kleon javaslatára ki is végezték.

Mitilene falait Pákesz az athéniek rendeletére leromboltatta, egész Leszbosz szigetét meghódította és a methimnabeliek földjét kivéve az egész szigetet felosztotta 3000 egyenlő birtokra és azokat sorsolás után kiosztották az athéniek között, az athéniek azonban nem mentek el a földeket birtokba venni, hanem évi két mina bérért átadták a leszbosziaknak. így a leszbosziaknak megmaradt a földjük, de az athénieknek is jövedelmezett.

Amíg az athéniek sikeresen hódították meg Leszbosz szigetét, egyre veszedelmesebb állapotba került Plátéa, melyet a spártaiak tartottak ostrom alatt.

A spártaiak többször felszólították Plátéát, hogy hódoljon meg, de hű maradt szövetségéhez Athénhez és nem hódolt meg; a város a lakedémonoknak minden támadását vitézül visszaverte, úgy hogy a lakedémonoknak nem maradt más választásuk, mint ostromzárral, kiéheztetéssel megadásra kényszeríteni a várost. Az ostromzár igen érdekes és különös volt, Thukididész írja le:

„A város ellen sánczot kezdtek hányni abban a reményben,* hogy úgy majd hamar kezükre kerül a város. A Kitháron-hegyről fát hordtak oda és azt két oldalt palánkszerűen a sánczba verték, beleépített oldalfalak gyanánt, hogy a felhányt föld messze szét ne ömöljön. Hordtak különben oda rozsét s követ ép úgy, mint földet, valamint más egyebet is, a mivel csak magasabbá teheték a sánczot. Hetven napon át éjjel és nappal megszűnés nélkül hányták a sánczot, felváltva pihentek; a sereg egyik része dolgozott addig, míg a másik aludt vagy evett. A plataiabeliek annak láttára, hogy a sáncz mind jobban emelkedik, fából bástya-vázat röt-

* Thukididész II. 75. Zsoldos Benő ford.

tak össze s ezt bástyázatuknak az ostrom-sáncz által fenyegetett részére felállították és téglával kirakták, hogy a falazat, ha majd magas lesz, gyöngye ne legyen; védő-takarókul pedig rá nyers és kidolgozott bőrök voltak akasztva, hogy a munkálkodókat és a fa-anyagot gyújtó nyilak ne ne érhessék s biztonságban legyenek. Ekkép a bástyázat csakhamar nem csekély magasságot ért el, de a sáncz is nem kisebb gyorsasággal emelkedett ellene. Ekkor a plataiabeliek a következő fogást eszelték ki: Bástyázatukon ott, a hol a sáncz érte, rést nyitottak s belőle a földet városukba húzkodták. A peloponnézosziak, a mint azt észrevették, nádfonatokba sarat göngyöltek s ezeket vetették a résre, hogy ekkép az anyag egy tömegben maradván, behúzzható ne legyen, mint a pusztá föld. A pláteaabeliek, a mint itten munkájuknak ekképen gátat vetettek, felhagytak vele s városukból földalatti utat vezettek a sáncz alá, s a mint hozzávető számítással megállapíthatták, hogy már alája jutottak, a földet belőle ismét magukhoz kezdték húzogatni, s sikerült is nekik ebben a kívül levők figyelmét jó sokáig kikerülni. Ekkép ezeknek a munkájuk, bár folyvást hányták a sánczot, nem igen akart haladni, mivel alulról a sánczot mindig hordták s a föld az üres helyre folytonosan sülyedt. Az ostromlottak mindamellert féltek attól, hogy kevés számukkal oly roppant tömeggel szemben még így sem lesznek képesek megállani; azért még a következő védő intézkedést is kigondolták: A sánczczal szemben a nagy bástya tovább építésével felhagytak; e helyett azonban az eredeti, alacsonyabb bástyázatból kiindulva, befelé egy félhold alakú bástyát vontak, hogyha a nagy bástyát elfoglalják, még ez védelmet nyújtson s kénytelen legyen az ellenség ellene újból sánczot háyni s ekképp a beljebb hatolás reá nézve kétszerte nagyobb munkával járjon. A peloponnézosziak amellert, hogy ostromsánczokat hánytak, egyszersmind faltörő kosokat is toltak a város bástyáihoz. Egyet a sánczon a nagy bástya ellenében hoztak működésbe amelyet ez a plataiabeliek rémületére hatalmasan megrázott. Más faltörő kosok is működtek a bástyázat más pontjai ellen; ezekre azonban a plataiabeliek hurkot löktek, s gyorsan felrántották és összetörték, vagy pedig roppant gerendákat mindkét végökön reájok erősített hosszú lánczoknál fogva két más olyan gerendához kötöttek, amelyek a bástyán keresztben, ezen túl kifelé nyúltak, s aztán vízszintes irányban a magasba felhúzták. Amint már a faltörő kos a bástyára lecsapó félben volt, a gerendát, amelyet a láncz estében nem gátolt, kezükből eleresztették s ez teljes súlyával alázuhan és a faltörő kos előre nyúló részét eltörte.

A peloponnézosziak látták, hogy az ostromgépekkel sehogy sem boldogéinak, a város körülfalazásához kezdtek készülödni. Ezt megelőzőleg azonban jónak látták még, hogy tűzzel is tegyenek próbát, hátha sikerülne n.kik, amikor szél kerekedik, lángba borítani a nem nagy kiterjedésű várost. Mert minden kigondolható eszközt alkalmazni akartak, hogy nagy

költekezéssel járó ostromzár nélkül ejthetnék a várost hatalmukba. Tehát rözsét hoztak elő, amelyet a sánczról elsőben a bástya és a sáncz között eső mélyedésbe dobáltak, majd pedig, miután ez a temérdek kéz munkája következtében csakhamar megtelt, tovább hányták le a városra oly nagy kiterjedésben, amily nagyot csak a magasból érhettek; ezután a rözsehal-mazt égő kénkövel és szurokkal lángra lobbantották. Támadt erre oly hatalmas tűz, aminőt azideig szem nem látott, t. i. olyan, amelyet emberi kéz csinált; mert az erdő a hegyek közt azáltal, hogy a szél a gallyakat összedörzsölte, magától is fogott már tüzet s lobbant lángra. Ez tehát hatalmas tűz volt s csak alig hajszálon múlt, hogy a plátéabeliek a többi veszedelmekből való menekedésök után el nem vesztek benne; mert bent a városnak jókora része felé közelíteni sem lehetett, s ha a tűzhöz még abból az irányból fúvó szél is hozzájárult volna, amit épen remélt is az ellenség, véstőkét ki nem kerülhették volna. Ekkor azonban, amint mondják, égi háború tört ki, amely erős záporával a tüzet eloltotta s ekkép a veszedelem elhárult. A peloponnesziak, miután ezzel sem értek céljt, csak hadaik egy részét tartóztatták ott tovább, a többit pedig elbocsátották. A városon köröskörül falat emel'ek úgy, hogy minden államnak ki volt jelölve a maga i«sze. A fal tövében mind belül, mind kívül árok húzódott, amely téglavetés folytán keletkezett. S amint az egészszel készen voltak, csapatokat hagytak ott a körfal felének az őrzésére, míg a másik felét a boiotok tartották őrizet alatt; ezután hadaikkal eltávoztak s hazájokba szélylyel oszlottak. A plátéabeliek gyermekeiket, asszonyaikat, a legidősebb férfiakat s városuk népségének hasznavehetetlen részét már korábban elszállították Athénbe; maguk, akik a városban maradtak s ostromzár alá is kerültek, négyszázan voltak; volt ott még nyolczvan athéni, végül száztíz asszony szakácsnénak.

A lakedemoniaknak az ostromvonal védelmére igen kevés emberre volt szükségük és a szükséges őrséget thebai és peloponneszi csapatokkal látták el, míg maguk a lakedemonok ősz kezdetén hazamentek és eloszlottak. Plátéa napjai megvoltak számlálva.

Mikor az eleség már fogytán volt, hogy a megadást késleltethessék, elhatározták a plátéaiak, hogy kétszáz emberük keresztül vág az ellenség vonalán és Athénbe megy, így azután a visszamaradtak a még meglevő élelemmel még egyszer annyi ideig kitarthatják.

Ezt az érdekes kalandot Thukididész így beszéli el:

„Körülbelül* kétszázhusz maradt meg a saját jószántából amellet, hogy kitör. Ehhez először is oly hosszú létrákat készítettek, melyek az ellenség falazatának párkányáig értek. A kellő hosszúságot a falnak befelé eső részén, ahol a falat nem kenték be sárral, a téglá rétegek után állapították meg.

* Thukididész III 20. Zsoldos Benő ford.

„Hogy hány rétegből áll a fal, azt több plátéainak kellett megszámolnia, hogy ha néhányan el is hibázták, a többség mégis eltalálja a helyes számot.

„Azok a plátéaiak, akik elszánták magukat a kitörésre, mihelyt előkészületeikkel rendben voltak, erős, zivataros sötét éjszakát választottak ki és akkor kimentek.

„Vezetőik azok voltak, akik ezt a vállalkozást kezdeményezték.

„Előbb a város körül ásott árkon mentek át és azután elérték az ellenséges falakat, anélkül, hogy az őrszemek a bástyán észrevették volna őket; mert a sötétségben és viharban sem nem láthatták, sem nem hallhatták a közeledőket, a szélzugásban elveszett lépésük zaja.

„A kitörők jó távol haladtak egymástól, hogy pajzsaik összeverődése árulójukká ne legyen; könnyedén is voltak fegyverkezve, csak a bal lábukon volt saru, hogy a sárban biztosabban léphessenek. Két torony közt eső bástya-rész mellvédéinek tartottak, mert jól tudták, hogy azokat odahagyta. Elsőbb azok mentek oda, akik a létrákat vitték s a falhoz támasztották; ezután tizenkét környü fegyverzetű, akiknek csak kurta kardja s mellvértje volt, lépett fel, Ammeásznak a vezetése alatt; ey volt az első, aki felípet. Az ő nyomában megjelentek itt a vezetése alatt levők is s az egyik bástyatoronyhoz is, a másikhoz is hat-hat ment. Utánuk más könnyü fegyverzetűek léptek fel rövid lándzsákkal, mögöttük mások vitték a pajzsukat, hogy könnyebben léphessenek fel s akkor szándékoztak a kezükhöz adni, ha már az ellenségnek a közelébe értek. Miután ekkép már többen feljutottak, az őrszemek a bástyatornyokon neszt kaptak, igen, mert kapaszkodás közben egy plátéabeli a mellvédekről téglát lökött le s ez estében zajt okozott. Tüstént csatalárma támadt, mire a csapatok a bástyázat felé fordultak, mert az éjjeli sötétben és a vihar döngése miatt nem tudták magukat tájékozni, hogy miben áll a vészedelem. Egyidejűleg a városban maradt plátéabeliek szintén kicsaptak, hogy amazokról mennél jobban elvonják a figyelmet s megrohanták a peloponneszusiak falzatának azzal épen ellenkező pontját, amelyen társaik felfelé igyekeztek. A csapatok nyugtalan töprengetés közt álltak helyükön s senki sem mert az őrizete alá adott pontról segítségnyújtásra sietni, mert az őrségek nem bírtak maguknak tiszta fogalmat adni arról, hogy mi történik. Közülök az a háromszáz főre menő csapat, amelynek az volt a rendeltetése, hogy ha valamely ponton szükséges, a segítségnyújtásra készen legyen, kiszaladt a falak közül s kint a lárma felé tartott. Egyszersmind Thébába tűzzel jelezni kezdtek, hanem ekkor a plátéabeliek bástyázatukon szintén sok tűzjelt gyujtottak; ezekhez ők már korábban készültek el, mert épen arra az alkalomra számítottak, hogy az ellenség tűzjelzését megzavarják és segítség ne jöjjön mindaddig, míg azok a társaik, akik a kitörésre vállalkoztak, meg nem menekülnek s biztos helyre nem jutnak.

„Azok a plataiabeliek, akik a falakon át szándékoztak lépni, az elsők, mihelyt fent voltak, elbántak az őrkkel és a bástyatornyokat mindkét oldalon kezükre kerítették, majd elállták a tornyokon levő átjárókat s vigyáztak, hogy ezeken a falrészek oltalmazására senki át ne jöhessen. Ez után a falról a bástyatornyokhoz létrákat támasztottak s embereik közül többeket felküldtek s ekkép az ellenséget úgy alant, a bástyáról, mint felülről, a toronyról szórt lövedékekkel feltartóztatták. Ez alatt a többi, a nagyobb rész nagy számú létra alkalmazása és a mellvédek lerángatása után a két torony közt levő bástyarészen átkelt. S azok aztán, akik a falazaton átjutottak, az árok szélén mind megállapodtak s innen nyilakat és hajító dárdákat szórtak mindazokra, akik a bástyamentén az átkelés megátlására elősiettek. Midőn aztán valamennyien átjutottak, azok, akik a bástyatornyokat megszállva tartották, utoljára, bár nagy nehezen, szintén leszálltak s az árokhoz húzódtak. Abban a pillanatban a háromszáz főre menő csapat fáklyákkal feléjük tartott. A plataiabeliek, amint az árok szélén álltak, ennek a csapatnak az embereit a setét helyről jobban látták s a fedetlen oldalukra nyilakat és hajító dárdákat szórtak, míg maguk mellett, hogy homályban voltak, a fáklyák miatt még kevésbé voltak láthatók. Ennélfogva még a legutolsóknak is sikerült a plátéabeliek közül idejekorán átjutni, bár nagy bajjal s kemény szorongatás közt; mert az árokban a vízben kéreg képződött, nem olyan, hogy az embert megbirta volna, hanem inkább olyan lucsoknemű, a minő szokott képződni keleti vagy északi szélkor; s ez az éjszaka a vizet ily szélhordta hópelyhekkkel annzira megszorította benne, hogy átkelés közben majd ellepte a menekülőket. Megmenekülésük különben a roppant fergeteges idő miatt is sikerült.

„A plátéabeliek ekkor elindultak az ároktól s zárt csapatban a Theba felé vivő útra tértek, mert úgy gondolkoztak, hogy az ellenség mit sem mer kevésbé gyanítani, mint azt, hogy ők az ellenséghez vezető utat választották. S látták is mindjárt, hogy a peloponneszusiak a Kithéronon keresztül az Athén felé vezető úton rohannak fáklyákkal üldözésre. Hat vagy hét stádiumnyira haladtak a plataiabeliek a Theba felé vivő úton; ekkor megfordultak s a hegység felé, az Eritréába vezető útra mentek át, majd a hegység elérése után Athénbe menekültek el kétszáztizentkét főre menő számban. Eredetileg többen voltak, de néhányan a falakra való fellépés előtt visszatértek a városba, egy nyilas pedig a külső ároknál az ellenség kezébe esett. A peloponneszusiak, miután az üldözésre való száguldozással felhagytak, helyökre visszatértek. A városban visszamaradt plátéabeliek semmi bizonyost nem tudtak a történekről, azok pedig, akik visszatértek, azt állították, hogy a többi mind egy lábíg elesett. Ennélfogva virradta után üzenetvivőt küldtek ki s halottaik felszedése végett fegyverszünetet akartak kieszközölni. Mikor azonban az igazat megtudták, felhagytak ter-
vükkel.

Az ostromzár tartott tovább, amire különösen az indította a peloponnesziakat, hogy észre vették, hogy a városban már nagyon nagy az ínség és így remélhetik, hogy Piatea meg fog hódolni.

A peloponnesziak Piateát mindenesetre megakarták tartani, még akkor is, ha Attika és a peloponneszusi szövetség közt béke jön létre és a szerződés azt mondaná, hogy amit az ellenfelek fegyverrel elvettek, visszaadni tartoznak. Ha Piatea maga ajánlja fel meghódolását és azzal együtt csatlakozását a peloponneszusi szövetséghez, akkor Piateáról a háború után nem kell lemondaniuk.

A város az ínség kétségbeejtő napjaiban végre, az ismételt felszólításokra és az ellenség határozott, ünnepélyes ígéretére, hogy jogtalanul senkit sem fognak bántalmazni, csak törvényszéki ítélet alapján fognak valaki ellen eljárni megholtak.

A plátheiaiak bíztak ebben az ígéretben és meghódoltak, de hamar kintűnt, hogy a spártaiak csak játékot űznek a szavakkal, de a thebaiakkal már megegyeztek az ítéletben, melyet a szerencsétlen plátheiaiak felett hozni fognak.

A spártaiak törvényszéket rögtönöztek és az eléje állított plátheiaiaktól ezt kérdezték:

„Tettek-e ebben a háborúban valami jó szolgálatot a lakedémonoknak vagy szövetségeseiknek?”

Mihelyt ezt a kérdést a plátheiaiak meghallották, azonnal tudták, hogy veszített ügyük van, hogy a spártaiak, de főleg a thebaiak elhatározták, hogy megölik őket. Mielőtt azonban megadnák magukat sorsuknak, megpróbálták a szó hatalmával elhárítani a fölöttük sötétlő veszedelmet. Mielőtt a kérdésre válaszoltak volna, azt a kegyet kérték, hogy hosszabb beszédben válaszolhassanak. A kérést a törvényszék teljesítette és a plátheiaiak legkitűnőbb szónokukra bízták sorsukat. Hogy a görögök az ilyen beszédeiket hogyan szerkesztették meg, annak ismertetésül bemutatjuk itt a plátheiaiak bezédét, amint azt Thukididész írta meg.

„Lakedémoniak! Városunkat részünkről a bizalom szolgáltatta a ti kezetekbe, s az a hit, hogy nem ilyen, hanem más, törvényesebb formában szolgáltatjátok ki nekünk az igazságot; s épen ezért is történt az, hogy senkit mást bírál nem ismertünk el magunk fölött, mint titeket, akik előtt épen állunk is, mert töletek ügyünkben a lehető legnagyobb méltányosságot vártuk. Most azonban félünk, hogy mind az egyik, mind a másik tekintetben csalatkoztunk. Mert azt gyanítjuk, s úgy hiszszük, nem minden alap nélkül, hogy most a legkeményebb ítélet áll döntés alatt s hogy ti nem fogtok részrehajlatlanul dönteni. Mi ezt először abból következtetjük, mert nem hogy előlegesen valami vád lett volna emelve ellenünk, a mely alól magunkat tisztázunk kellett volna, de sőt jóformán szóhoz sem juthattunk volna, ha magunk ki nem esdekeljük; másodszer abból, hogy a nekünk

föltett kérdés oly rövid, hogy rá felelnünk sem lehet anélkül, hogy ha az igazat kimondjuk, magunkat el ne ítéljük, ha pedig hazugságot szólunk, ez nyomban elő ne tűnjék. Mivel tehát semerre sem látunk menekvést, kénytelenek vagyunk, de biztosabbnak is tartjuk, hogy mielőtt a fenyegető veszedelem bekövetkeznék, mondjunk valamit; mert ha ily helyzetben elmulasztanók, az a vád érhetne bennünket, hogy ha szót emelünk, ez megmentett volna.

„Elhatároztuk, hogy elmondjuk mindazt, a mit csak a magunk mentésére a thebaiakkal való viszálykodásunk tekintetében, mind ti veletek és a többi hellénekkel szemben felhozhatunk; hogy fölemlítjük azokat a jó szolgálatokat, a melyeket teljesítettünk, s kísérletet teszünk, hogy megnyerjünk benneteket. Mi tehát arra a rövid kérdésre, vajjon teljesítettünk-e a lakedémoniaknak és szövetségeseiknek ebben a háborúban valami jó szolgálatot, azt a feleletet adjuk, hogy ha ti ezt tőlünk mint ellenfeleink kérdezitek, elmondhatjuk, hogy ha részünkről gyámolításban nem részesültetek is, de bántalmat sem szenvedtetek; ha pedig úgy, hogy barátaitoknak tartotok, akkor azt, hogy ti jóval hibásabbak vagytok, mivel haddal törtetek reánk. A békében és a perzsa háborúban pedig egyedül mi voltunk a böötök között azok, a kik Hellasz szabadságáért fegyverre kelők közé álltunk. Mi ugyanis, bár a szárazföld belsejét lakjuk, részt vettünk az artemizioni tengeri ütközetben, majd a mi területünkön vívott harcban a ti oldatotok mellett s Pauzáríász alatt küzdöttünk, de még a hellenség egyéb, ezen időbeli veszedelmes vállalataiban is erőnkön felül részt vettünk. Különösen nektek, lakedémoniak, épen abban az időpontban, midőn a földrengés után a helóták elszakadása s ithoméba való távozása miatt a legnagyobb félelem környékezte Spártát, polgárságunk egyharmadát segítségül küldtük. Ezekről megfeledkezni igazság szerint nem lehet.

„Utóbb, igaz, ellenfelekké lettünk. De ennek ti magatok vagytok az okai. Ugyanis mikor a thebiaiak bennünket szorongattak s mi segítségért hozzátok járultunk, ti eltaszítottatok bennünket s utasítottak, hogy az athéniekhez járuljunk, mivel ezeket közel találhatjuk, míg ti oly távol laktok tőlünk. Mindamellettt ebben a háborúban nem szenvedtetek semmi különös nagy sérelmet eddig sem, de azutánra sem várhattatok részünkről. Hogy pedig a ti fölhívástokra az athéniectől elszakadni nem voltunk hajlandók, az tőlünk nem volt igazságtalanság. Ők ugyanis nekünk segítségünkre voltak a thebiaiak ellen akkor, midőn ti azt tenni vonakodtatok, s őket cserben hagyni épen nem lett volna szép tőlünk, főképp a vett jótétemények után, midőn a saját kérésünkre nyertük meg szövetségüket s polgári jogaik részeseivé is lettünk. Ellenkezőleg az volt az igazság tőlünk, hogy kész buzgósággal menjünk, a hová rendelkeznek. A mint ti, mint a szövetségek fejei, a szövetségi tagok teendője gyanánt kijelöltök, azt, ha talán teljesítése az igazságot sérti is meg, nem azoknak kell felróni, a kik mentek arra,

a merre vezették, hanem azoknak, a kik az igazágtalanság útjára vezették őket.

„A thebaiak sok bántalommal illettek bennünket. Az utolsót ismeritek is. Ez az épen, a mi miatt ebben a szomorú helyzetben vagyunk. Ezek a mi városunkat béke idején s még ezen felül a hó ünnepszakában megrohanták. Mi ezért jogos boszút álltunk amaz általánosan érvényes törvény alapján, a mely teljes szabadságot enged a támadó ellenséggel szemben az önvédelemre. S most nem volna igazságos, ha bántódásunk lenne miattuk. Mert ha ti a saját pillanatnyi érdekeitek s ezek ellenséges indulata után indulva fogtok ítéletet mondani, akkor nem igazságos bíráknak, hanem inkább érdekeitek szolgálói gyanánt fogtok feltűnni. Pedig ha a thebaiak most hasznavehetőknak tűnnek is fel előttetek, sokkal hasznosabbak voltunk mi és a többi hellenek akkor, midőn nagyobb veszedelemben forogtatok. Most ugyanis ti vagytok másokra nézve félelmesek támadó fellépéseetekkel; abban az időben azonban, midőn a perzsa mindnyájunkra ránk hozta a szolgálókat, a thebaiak a perzsák oldala mellett álltak.

„De tekintetek még messzebbre is! Titeket most a hellenek nagy többsége a becsületesség mintaképeinek tart. Ha már most ti nem igazságos ítéletet mondotok ki rólunk, ez egyfelől a ti jó hírnetetek miatt, másfelől azért, mert mi sem állunk rossz hírben, nagyon feltűnő lesz. Ám lássátok aztán, mennyire gáncsolni fogják, hogy derék emberek felől ti, a kik még derekabbak vagytok, méltatlanul ítéltetek s hogy a közös szent helyeken tőlünk, Hellász jóltevőitől szerzett fegyverzsákmányok lesznek szent adományképen felajánlva; s mily szörnyőségnek fog feltűnni az, hogy a lakedémoniak Piateát a földig dúlták, s hogy ti egy várost, a melynek a nevét vitéz magaviseletéért atyáitok a delfói háromlábra vésették, a thebaiak kedvéért a hellen föld színéről eltöröltetek. Hogy nekünk ez örvény szélére kellett jutnunk! Korábban a perzsák győzelmei folytán jutottunk a végveszedelem szélére, most pedig ti előttetek a thebaiakkal szemben veszítünk pert s két roppant megpróbáltatásnak vagyunk alávetve. Ez előtt az éhhalál fenyegetett, ha a várost fel nem adjuk, most pedig a halálos ítélet. Mi platéabeliek, a kik erőnkön felül tettünk a hellenségért, most mindenkitől eltaszítva, magunkban s ügyefogyottan állunk; előbbi szövetségeseink közül egy sem áll mellénk, töletek pedig, lakedémoniak, kik egyetlen reménységünk vagytok, okunk van félni, hogy nem lesztek eléggé állhatatosak.

„Mindamellett kérünk benneteket azokra az istenekre, a kik egykor a mi szövetségünk őreivé lettek, s a helléneknek teljesített jó szolgálatainkra, tartásátok előbbvalónak a józan főhöz illő hálát a szégyenletesnél, s ne igyekezzetek másnak a kedvére tenni akkor, midőn ezzel magatoknak szerztek hírt. Mert mi sem könnyebb, mint a mi életünket kioltani, de mi sem nehezebb, mint az ebből származó rossz hírt feledtetni. Nektek ugyanis

mibennünk nem ellenségeitekkel van dolgotok, a kiken jogos boszút állhatnátok, hanem jóakaróitokkal, a kik csak kényszerűségből hadakoztak veletek. Tekintetek a ti atyáitok sírjaira, a kik a perzsák kezeitől estek e s mi nálunk találtak temető-helyet. Íme, mi őket évről-évre nyilvánosan állami költségen tiszteltük meg ünnepi öltözetekkel s egyéb halottakat megillető ajándékokkal; továbbá földünk mindazon gyümölcséből, a melyeket évszakonként megterem, zengéket nyújtottunk nekik mint barátai, velők baráti viszonyban álló területről s mint szövetségesei egykori bajtársainknak. Ezeknek ti ellenére cselekednétek, ha nem helyes ítéletet mondanátok ki, Vegyétek ugyanis szemügyre ezt: Pauzaniász őket itt azért temette el, mert úgy vélekedett, hogy barátságos területen s barátoknál helyezze el; ha azonban ti minket le fogtok gyilkolni s a plátéai területet thebaivá teszitek, mi egyebet cselekesztek, ha nem azt, hogy atyáitokat, rokonaitokat a most irántuk tanúsított tisztelettől megfosztjátok s ellenséges földben, épen gyilkosaiknál hagyjátok? Ezen felül ti azt a területet fogjátok szolgálásra adni, a melyen a hellenek szabadságukat nyerték vissza, továbbá az isteneknek azokat a templomait a melyekben ők fogadalmat tettek s úgy arattak diadalt a perzsákon, pusztákká teszitek, egyszersmind elragadjátok azokat a hazai áldozattételeket, a melyeket ők alapítottak és tartottak fenn.

„Nem engedi meg, lakcdémoniak, a ti hírnevetek azt, hogy a hellenek közös szokásai, valamint a saját őseitek ellenére ily hibát kövessetek el, s hogy minket, a kik jóltevőitek vagyunk a mások ellenséges indulata miatt, anélkül, hogy magatok bántalmat szenvedtetek volna, legyilkoljatok. Az illik inkább hozzátok hogy a tiszta részvét szavára hajtván, kíméletet gyakoroljatok s szíveteket meglágyítsátok. Kérünk mindenre, a mi szent, hogy minket, plátéabelieket, a kik a hellenek érdekében a legnagyobb áldozatkészséget tanúsítottuk s most oltalmatok alá adtuk magunkat, ti lakcdémoniak, a thébaiaknak, a mi halálos ellenségeinknek kezetek közül s védelmetek alól ki ne bocsássatok, hanem legyetek megmentőinkké, s míg a többi helléneknek a szabadságát visszaszerezni igyekeztek, bennünket végkép el ne veszítetek.“

A plátéaiak beszédének erős hatását a thébaiak is érezték és habár már előre megállapított dolog volt, hogy e plátéaiakat el fogják ítélni, mégis tartottak attól, hogy az elhangzott beszéd hatása alatt a spártaiak elállanak az elhatározásuktól és kegyes ítéletet hoznak, tehát a thébaiak részéről is jelentkezett szónok, akinek az volt a tisztje, hogy a plátéaiak beszédjében elmondottakat vagy megczáfolja, vagy meggyőző erejében meggyöngítse.

A thébaiak beszédje még hosszabb volt mint a plátéaiaké. Igen ügyesen tették hatástalanná mind azt, amit a plátéaiak mint érdemet előadtak. Egyszerűen azt mondták, senki sem vonta kétségbe és senki sem támadta meg a plátéaiak régi érdemeit most nem azokról van szó, tehát nincs

helyén azokkal foglalkozni és ne is foglalkozzanak, hanem térjenek át a jelenben történetekre.

„Előbb is magukat akarták tisztázni és a szónok elmondta, hogy a thébaiak támadása Plátéa ellen, maguknak, a város előkelő polgárainak a felszólítására történt és csak ép az volt a céljuk, hogy az élpártolt várost békésen visszahódítsák, mert az igazságos dolog, hogy Plátéa függjön az ország fővárosától; Plátéa Thebának egyik gyarmatosza, ha tehát elszakad tőle, akkor pártot üt ellene. A plátéaiaknak nem volt joguk idegen városokhoz csatlakozniuk, Athén alattvalóinak lenniük. Hogy a plátéaiak a perzsák elleni küzdelemben részt vettek, az nem az ő érdemük és Thebát sem lehet annyi idő után felelősségre vonni akkori politikájáért. Azok már mind régen elmúlt dolgok, azóta már minden teljesen megváltozott. Mióta pedig a perzsák helyett Athén lett a görögök szabadságának elnyomója, azóta a plátéaiak nekik mindenben, minden igazságtalanságban, melyet pld. Égina és más államok ellen elkövettek, hű követőik maradtak. Így azután ami a plátéaiaknak becsületükre válik, azt akarattuk ellenére tették, ami szégyent hoz rájuk, azt szabad akarattól tették.“

A thebai szónok azzal végezte szavait, hogy bízik a lakedémónok igazságos és igazat osztó ítéletében.

A thébaiak beszédje egészen lerontotta a plátéaiak szavainak jó hatását és a törvényszék újra egyenként maga elé szólította az összes plátéaiakat és megismételte mindegyik előtt az előbbi kérdést:

„Vájjon tettek-e a plátéaiak a háború folyamata alatt valami jó szolgálatot a lakedémónoknak, vagy szövetségeseiknek.“

Erre persze egyik sem adhatott igenlő választ, hanem azt kellett felelnie, hogy „nem, semmit“; amikor pedig ezt kimondta, azonnal elvezették és kivégezték.

Kétszáz plátéabeli és huszonöt athéni lelte ekkor erőszakos halálát; a nőket mind rabszolgaságra vetették.

A lakosság szomorú elpusztulása után, a lakedémónok átadták a várost a thébaiaknak, akik azután egy esztendőre átengedték a várost olyan megarai polgároknak, akik polgári villongás miatt kénytelenek voltak hazájukat elhagyni; plátéai embernek is adtak szállást a városban, de csak olyannak, akiről tudták, hogy mindég az ő pártjukon volt, hozzájuk szíttott.

Később a thébaiak azonban egészen lerombolták a várost, csak Héra temploma mellé építettek a lerombolt anyagból roppant nagy szállót, melyben alul, felül, mindenütt lakószobák voltak.

A város körüli műveletlen földeket böotiai állami területnek mondták ki és tiz esztendőre haszonbérbe adták.

Ez volt Plátéa vége.

Mialatt ezek történtek, nagy dolgok színhelye volt Korkira is, az athéniak szövetségese, a peloponneszusi háború kitörésének első okozója.

A korinthosziaknál kétszázötven korkirai fogoly volt, mindannyian az epidamnoszi háborúban kerültek Korkirába.

A korinthosziak sokkal ügyesebbek, okosabbak és számítóbbak voltak, hogy sem foglyaikkal olyan kegyetlenül bánjanak, mint tették azt a spártaiak, vagy a thebaiak. Ellenkezőleg, mindent elkövettek, hogy azt a kétszázötven korkirait megnyerjék és a korinthosziak iránt jó érzést, kedvelést ébresztszenek bennük, azután pedig megértették a foglyokkal, hogy mily üdvös dolog volna, ha a korkiraiak és a peloponnezusiak szövetkeznének, hogy érdekeik mennyire közösek.

A kétszázötven fogoly csupa korkirai előkelő, gazdag polgár volt, akit még azzal is könnyen megnyerhettek a korinthosziak, hogy megígérték nekik Korkirában a demokrácia megbuktatását.

Mikor a korinthosziak már egészen megnyerték a maguk pártjának a korkirai foglyokat, akkor hazabocsátották őket hazájukba, mert tudták, hogy azok otthon minden befolyásukat érvényesíteni fogják, ernyedetlenül fognak buzgólkodni, hogy a korkira-peloponnezusi szövetség létre jöjjön.

Mihelyt a a foglyok otthon voltak és a korinthosziak kedvező híreket kaptak, azonnal követet küldtek Spártába, ahol az elmondta, mi készül Korkirában és sürgette a spártaiakat, hogy hajóhadukat Korkira alá küldjék.

A spártaiak is igen alkalmasnak találták az időt arra, hogy hajóikkal a jón tengerre menjenek, mert Athénnek akkor minden erejét az Egéi tengeren, a kisázsiai partoknál, Mitilénével folyó háború kötötte le.

A Korinthoszból Korkirába hazatért foglyok azonnal hozzáfogtak az izgatáshoz és a hirdetett nézetek nagy izgalomba hozták az egész polgárságot; a politizálás úgy hatalmába kerítette az egész lakosságot, hogy nem volt ház, melyben nem volt az események és új nézetek vitájának helye, a ta'álkozó ismerősök politikai dolgokról tárgyaltak, izgalomban volt az egész sziget.

A polgárság egy része habozott és nem tudott ellentállani azoknak a csábításoknak, melyek Korkirát, az attikai szövetségtől elakarták szakítani, másrésze erősen ragaszkodott az athéni szövetséghez.

Két hajó érkezett egy időben és követséget hozott. A korinthosziak és az athéneiek egyaránt követet küldtek Korkirába, az athéniek tudni akarták, miféle forrongás van Korkirában, számíthatnak-e továbbra is a szövetség fenntartására vagy sem, a korinthoszi pedig a peloponnezusi szövetség barátságát kínálta.

Korkira még nem adta meg a válaszát, mikor megjött a mitiléni esetenek a híre és megdöbbenette az ingadozókat. A sziget legjobbban szerette volna, ha a két ellenfél közt semleges maradhatott volna és azt a határozatot hozta, hogy az athéniekkel kötött szerződést a maga sértetlenségében fenntartja, de a peloponnezusiakkal felújítja a régi barátságot.

A Korinthoszból hazakerült foglyok tudták, hogy ez nagyon kis ered-

mény és azzal sem a Korinthosziak várakozásának nem feleltek meg, sem az arisztokrácia hatalmát nem erősítették; az arisztokráciát az érdekei inkább a peloponnesziakhoz fűzte, mint az athéniakhoz, tehát a hazakerült foglyok az előkelők közt folytatták az összeesküvést a demokrata párt vezetői ellen, hogy azokkal együtt megbuktathassák a demokrata uralmat is.

Első támadásukat a néppárt vezére, Peithiasz ellen intézték, bevádolták őt, hogy Korkirá Athén igájába akarja hajtani.

Peithiasz azonban hamar tisztázta magát a vád alól és azzal torolta meg az ellene szótt fondorkodást, hogy ő emelt vádat az öt legelőkelőbb leggazdagabb korkirai ellen, akiről tudta, hogy a demokrácia megbuktatására törekszik.

A vád az volt, hogy az öt előkelő isteneknek szentelt erdőségből horhattak el fákat és szőlőkarókat csináltattak azokból.

A törvényszék elmarasztalta a vádlottakat és oly óriási bírságot szabott ki rájuk, úgy hogy azok isteni oltalom alá menekültek és onnan kérték, hogy engedjék meg nekik az adósságot részletekben törleszteni.

Peithiasz, aki ép akkor tanács-tag is volt, keresztül vitte, hogy a kérelmet elutasítsák és kötelezzék az elítélteket a bírság egyszerre való lefizetésére.

Az elítéltek értesültek a határozatról, azt is megtudták, hogy Peithiasz keresztül akarja vinni azt a határozatot, hogy Korkira tekintsen barátjának minyenkit, aki barátja Athénnek és ellenségének, aki Athén ellensége.

Az elítéltek ekkor összebeszéltek és törökkel felfegyverkezve a tanácsházba mentek és ott hirtelen megtámadták a tanácskozókat, meggyilkolták Peithiaszt és még más hatvan polgárt, részint tanács-tagot, részint magán embert.

Csak alig néhány Pithiasz-párti férfiú tudott elmenekülni és a még ott állomásozó attikai hajón talált oltalmat.

Az arisztokraták a véres merénylet után összehívták a korkiraiakat és kimondták, hogy ami megtörtént, nagyon helyesen történt, mert így nem forog Korkira abban a veszedelemben, hogy Athén fennhatósága alá kerüljön.

A megrettent gyűlésből kierőszakolták még azt a határozatot is, hogy a jövőben egyik hadakozó félt sem fogadják be a kikötőjükbe, ha csak nem egyetlen hajóval, békés szándékkal jön.

A határozat után azonnal követeket küldtek Athénbe, ahol úgy adták elő a történeteket és úgy magyarázták, ahogy az arisztokraták érdekének legjobban megfelelt és hogy megszelidítsék azokat a korkirabelieket, akik az arisztokraták merényleténél az attikai hajóra menekültek és azon Athénbe hajóztak.

Az athéniak válasz helyett elfogatták a követeket meg a menekülteknek gyanúsabbjait és Égina szigetére küldték őrizet alá.

Korkirában a gazdagok folytatták erőszakosságaikat, ami polgárháborút támasztott. A gazdagok pártja Korinthoszból és Spártából segítséget kapott és azzal fegyveresen megtámadta a népet és a támadás ütközetéből győztesen került ki.

A nép azonban a fellegvárba menekült, majd megszállotta a város emelkedettebb pontjait, összegyűjtötte minden fegyverfogható tagját és két nagy tábor alakult. Az emelkedettebb helyeken a nép, a város közterén és a körülötte levő házakban, utczákon a gazdagok párlja foglalt állást.

A két tábor között kisebb csapatokkal megindult a csatározás, azalatt úgy a nép, mint az előkelők szétküldték híveiket a vidékre, hogy a rabszolgákat megnyerjék a pártukra, szabadságot ígértek nekik segítségükért; a rabszolgák legnagyobb része azonban a néphez csatlakozott; a peloponnesziaktól viszont nyolczsáz főre rugó fegyveres csapat érkezett az előkelők segítségére.

Ekkor már nagyon is veszedelmes erővel állottak szemben az ellenfelek, akik véres és pusztító ütközetben döntötték el, hogy melyik az erősebb fél.

A nép lezúdult emelkedettebb helyeiről és elszántan támadta meg a hatalom bitorlóit. A támadás alatt nem remélt segítség támogatta a népet. Az asszonyok, leányok hősieles elszántsággal jelentek meg a házak tetején és onnan köveket hajigáltak a gazdagok csapatai közé és a legvadabban zugó csatazajban sem rettentek vissza, hanem derekasan helyükön maradtak.

Hajnaltól késő délutánig tartott a harcz, amikor az előkelők már nem tudtak helyt állani és hátrálni voltak kénytelenek. Az előkelők ekkor attól tartottak, hogy a nép hatalmába keríti a hajószertárt, kétségbeesett helyzetükön úgy akartak segíteni és a nép elörenyomulását megakadályozni, hogy felgyűjtötták a piacz körüli házakat, hogy a tűz elzárja a nép útját. A kétségbeesett védekezésben sem a maguk, sem a mások házáat nem kímélték.

Tömérdek becses áru lett a lángok martaléka és az egész várost az a veszedelem fenyegette, hogy teljesen leég; ez a veszedelem mégis nagyobb volt, semhogy mind két fél ne hagyta volna miatta abba a harczot.

A korinthoszi hajó azonban látta, hogy a helyzet ura a néppárt, tehát felszedte horgonyát és eltávozott s ugyanakkor a segítségül érkezett peloponneszi sereg is titkon visszament a szárazföldre.

Másnap azután az arisztokraták vereségét teljesen megpecsételte Nikosztrátosz athéni vezérnek a megérkezése, aki tizenkét hajóval és 500 főnyi nehéz messzeni harczossal jött Naupaktoszból.

Nikosztrátosz azonban nem a fegyveres elintézést, hanem a pártok kibékítését kereste és sikerült mindkét felet megbékíteni és elfogadták azt a feltételt, hogy a tíz főbünöst végezzék ki, a tíz főbünös még ideje korán elmenekült.

Nikosztrátosz, hogy a korkirai népet megnyugtassa, készségesen hajlandó volt öt hajóját ott hagyni, hogy annak fegyveres ereje az előkelők pártját csendességre kényszerítse, ellenben azt kívánta, hogy az ő öt hajója helyett szereljen fel Korkira másik öt hajót, amelynek személyzete az előkelők pártjához tartozókból sorakozzék; ki is választották azokat a polgárokat, de azok attól tartottak, hogy csak azért akarják őket Athénbe vinni, hogy ott boszút álljanak rajtuk. A kiválasztott polgárok a szentélyek oltalma alá menekültek.

A nép emiatt újra forrongani kezdett és csakis az athéniak tudták őket lecsillapítani.

Ez alatt megérkeztek a lakedemoni hajók, amire a korkiraiak teljesen elvesztették higgadt megfontolásukat, hajóikra rohantak és Nikosztrátosz határozott ellenzésére egyenként megtámadták az érkezett lakedemonok hajóit; a szerencsétlen támadásban a korkiraiak tizenhárom hajót vesztek, azokat mind az ellenség fogta el, a többi hajót csak Nikosztrátosz mentette meg bátorságával.

A korkiraiaknak nagy szerencsájuk volt az, hogy a lakedemonok hajóinak vezére, Alkiász csak kikötött a sziget déli oldalán és semmi erélyes dolgot nem tett, pedig ha megfogadja Braszidász tanácsát, hogy teljes erővel támadja meg a szigetet, Korkira alighanem teljesen elbukott volna.

Már két napja vesztegelt a lakedemoni hajóhad Korkiránál, amikor tüzelek hirdették, hogy athéni segítség érkezik; hatvan athéni hajó sietett Korkira segítségére; annak láttára a peloponnézusi hajóhad azonnal visszavonult, nem akart az athéniakkal ütközetbe bocsátkozni.

A korkirai nép ekkor szertelenül, féktelen boszúvágygyal támadt az előkelők pártjára és kegyetlen gyilkolást vittek végbe köztük. Az arisztokraták közül, aki csak tehet, isteni oltalom alá menekült. A nép a szentélyekhez tódult és mindenféle ígéretekkel rábírta ötven embert, hogy önként hagyja el a menedékhelyet és álljon a törvényszék elé. Az ítélet azonban kegyetlen volt, halált mondott ki a vádlottakra és az ötven bizakodót kivégezték.

Mikor a többi, aki isteni oltalom alá menekült, látta, hogy mi történik, meggyőződött róla, hogy csak halál várhat rá, akkor kétségbeesésben egymást öldöste; sokan felakasztották magukat a szentély udvarán álló fákra, a legtöbben véget vetettek életüknek, ki ahogy tudta, úgy követte el magán a gyilkosságot.

Amíg a szentélyekben a kétségbeesés gyilkolt, addig a városban a nép féktelensége ölt, rabolt, atya megölte a gyermekét, a fiúk pedig atyagyilkossággal szennyezték be a kezüket. Az adós halálra kereste a hitelezőjét. Felbomlott minden rend, a féktelen népdüh fojtogató keze rombolt a máskor békés lakokban.

Ez a korkirai elvadászás később az egész görög földre kiterjedt és

görög nép mint két párt: attikai és peloponnézusi egymás vérét ontotta, erejét sorvasztotta.

A korkirai állapotok enyhébb, de néha még vadultabb alakban minden államban beállottak. Meghasonlás dúlt majdnem minden államban.

A gazoknak, lelkiismeretleneknek, hitványoknak paradicsomi életük volt a háború alatt, fordított világ volt az államokban, a hitványokat, a szájhősöket, a gáládul vakmerőket derék embereknek tartották, aki azonban okosságra, józanságra intett, aki békéltetni akart, azt hitványnak, gyávának még árulónak is tartották, aki az örülteknek, fékevesztetteknek ellene szólt, az gyanússá tett. Aki mást törbe csalt, az eszes, okos ember számba ment, aki valami törbecsalást meg tudott akadályozni, az még kitünőbb ember volt. Szertelen és mindent elérő hatalma volt a czimboraságnak, az erősebb volt a szövetségi köteléknél.

Ha az apa, a testvér, a gyermek kért valami kisebb dolgot, az nem teljesült olyan könnyen, mintha czimbora, a pajtás akármily veszedelmes dolgot kívánt.

Ezek az állapotok rohamosan fajultak el, az emberek keveset törődtek azzal, hogy maguk kárt ne szenvedjenek, ha ugyanakkor boszút állhatták. A boszúnak még a saját érdeküket is feláldozták az elvakultak.

Az államokban az emberek a pártok az örökös tusáit, harczeit a maguk önző céljainak elérésére használták fel. Különösen a pártok önző vezérei, akik a szépen hangzó címek alatt, vagy hogy a népnek teljes egyenlőséget vívni ki, vagy hogy az előkelők uralmát szűk korlátok közé szorítják, mindig a saját érdekeik szolgálatára keresték a nép támogatását. Érdekből nem rettentek vissza a legiszonyosabb tettektől sem, a bírói ítéletek a politikai pártok szolgálatába szegődtek és igazságtalan ítéletekkel sülyesztették mélyebbre az úgy is egyre borzasztóbban pusztuló erkölcsöket. Az ilyen erkölcsi állapotokban rendesen a silányabb emberek jutottak a felszínre, akik mindenre képesek voltak, csak hogy hitvány egyéniségüket valahogy felszínen tarthassák. Az olyanokat, akik egyik párthoz sem csatlakoztak, mind a két párt üldözte még pedig két okból, először azért, mert nem támogatta a pártjukat, másodsor irigységből, mert látták, hogy akik nem keverednek a párttusába, megmenekülnek azoktól a bajoktól, csapásoktól, amelyeket a pártharcokban résztvevők nem kerülhetnek el.

Az egész görög népet megrontó, erkölcsöket bopilasztó peloponnézusi háború a korkirai belső háború után 425-ben az athéniek javára hozott olyan fordulatot, melyet ha az athéniek akkor okosan használtak volna ki, állandó, tartós békét eredményezhetett volna és az áldatlan háború véget ér.

Demoszthenész, aki 425 tavaszán még nem volt Athén hadvezére, de aki a háború erélyes folytatásának leglelkesebb híve volt és folyton oda törekedett, hogy a háború olyan fordulatot vegyen, melyben annak fegyveres, gyors befejezése többé ne húzódhassék egyre tovább-tovább.

Az ő kedvencz eszméje az volt, hogy Spártát a messzenei oldalon kellene megtámadni, Athénnek alkalmas messzenei parton meg kellene vetnie a lábát és a messzenei földön még élő unokáit az ott maradt messzeneieknek is harczba kellene vinni és a tnboru színhelyét Attikából Lakemoniába átvinni.

Demoszthenésznek legutóbbi hadi sikerei, melyeket Akamaniában ért el, Athénben a hadvezér-választáskor még nem voltak ismeretesek és így ő kimaradt a hadvezéri tisztségből. Azonban, mihelyt Athénbe ért, a népgyűlésen különös bizalmi állást teremtett magának, megbízták azzal, hogy a már legközelebb utrakelő hajóhaddal elmenjen és az ellenséges partvidékeken az alkalmas helyek megszállását hozhassa javaslatba.

Negyven hajóból álló athéni hajóhad Korkirába indult, hogy az ott még mindég forrongó pártharcban a néppártot támogassa, az előkelők ellen, ezzel a hajóhaddal indult el Demoszthész is és mikor a hajóraj Pilosz kikötőjénél elhaladt, Demoszthenész összehívta a vezéreket és megmutatta nekik a kitűnő helyet, melyet az ellenség teljesen elhanyagolt és amelyet könnyen megszállhatnak.

A kikötőnek két keskeny bejárata, a hátul emelkedő magaslat, mely az egész vidék felett uralkodik, az azon fakadó forrásvíz mind alkalmasak arra, hogy kitűnő hadászati pontot szerezzen magának Athén. Demoszthenész vállalkozott arra, hogy hat hajóval ő maga elvégzi a hely megszállását és védelmezését.

A vezérek azonban nem fogadták el az ajánlatot; különben is rossz szemmel nézték és boszankodtak a különös bizalmi állása miatt, melybe a nép helyezte.

A tervet a vezérek elvetették és a hajóhad tovább haladt, de a véletlen segítségül jött Demoszthenésznek.

Hirtelen vihar támadt, melynek fenyegető ereje arra kényszerítette az athéni hajóhadat, hogy visszaforduljon és a biztos piloszi kikötőben várja be a vihar elállását.

Piloszban Demoszthenész megismétli ajánlatát, de akkor sem talál helyeslésre, még a katonák közt sem tudott tervének híveket szerezni, akikkel tervét maga hajthatta volna végre.

A vihar azonban nem szűnt, a legénység unatkozott és végre akadtak néhányan, akik maguk ajánlkoztak, hogy készek Demoszthenésznek terve szolgálatára állani.

Demoszthenész azonnal hozzáfogott az elhagyatott erősség rendbehozásához, megerősítéséhez.

A munkához nem volt a legénységnek semmiféle szerszáma, tehát törmelékkövekből, romdarabokból és vakolatból javították ki az erődöt.

Nem volt miben a vakolatot a magaslatra felhordaniok, hát igen leleményes módon a legények magukból csináltak felhordó vályút. Összekulcsolták

a kezüket a hátukon, előre hajoltak és a két karjuk közt elférő anyagot szépen türelmesen felvitték a magaslatra.

Hat napi munka után az erőd teljesen védhető állapotba került és ellentállásra kitűnően alkalmas volt. Mikor a vihar elállt és a hajóhad elindult, Demoszthenésznek már rendelkezésére bocsátottak öt hajót és Demoszthenész azzal erős pontot foglalt el az ellenséges földön.

Hogy Demoszthenész vállalkozása mily nagy fontosságú volt, az hamar kitűnt.

Alig vette a spártai király, Agisz hírének, hogy az athéniak megszállták Piloszt, azonnal abbahagyta az Attikába vezetett betörését és visszaindult a Peloponnézusra, gyors hírvivőt küldött a korkirai vizekre indult hajóhad után is, hogy azonnal forduljon vissza és foglalja vissza Piloszt.

A spártai hajóhad azonnal visszafordult és Demoszthenész megszállt magaslatáról csakhamar láthatta a feléje közeledő negyvenhárom hajót.

Rögtön intézkedett. Két hajót elküldött, hogy hírt vigyen az öt fenyegető veszedelemről.

A lakedemoniak szárazon és vizen egyaránt meg akarták támadni az erősséget és bíztak is benne, hogy azt hamarosan beveszik, mert az erődnek olyan hevenyészetten összehányt megerősítését nem sokra becsülték.

A lakedemoniak is gondoltak arra, hogy az athéni hajóhad esetleg segítségére siet a kikötőt védő athéniaknak, tehát lehetetlenné akartak tenni a hozzáférhetést.

A kikötővel szemben keskeny, hosszú sziget terül el, Szfaktéria és a kikötőhöz a bejáratot igen szűkké teszi, úgy hogy az egyik oldalon csak két hajó mehet be egyszerre, a másik oldalon legföllebb nyolcz.

A szigetet sűrű erdőség borította, melynek vadon sűrűségén nem lehetett áthatolni, ahol azonban az ellenség mégis áttörhetett volna, ott harcosok őrizték az utat.

Hogy kétfelől a hajók be ne futhassanak, elállották a hajókkal a bejáratot, még pedig szorosban egymás mellé állított hajókkal, melyeknek orra a nyílt tengerre nézett és csatára várta az ellenséget. A nyílt tenger felé a parton pedig azokat a partokat szállották meg, ahol az ellenség kikötött volna.

Azután megindult a harcosoknak a szárazföldre szállítása.

Mikor Demoszthenész látta, hogy a lakedemonok szárazon és vizen is egyszerre támadni akarják, megtette az összes intézkedéseket, amelyeket csak lehetett, hogy magát minél jobban védhesse.

A három ott maradt hajót még idejekorán felhúzatta az erősség alá és karókat veretett köréjük, a legénységet pedig ellátta fegyverzettel. Az a fegyverzet ugyan nagyon fogyatékos volt és leginkább csak fűzfából font pajzsából állott.

Azokat a pajzsokat messzenei hajó hozta, mely még a lakedemon hajók megérkezése előtt jutott be.

A hajón negyven fegyveres messzenei is érkezett, azokat Demoszthenész szintén beosztotta a védelemnél.

A hiányos fegyverzetűeket és felfegyverzett hajó-legénységet a legjobban megerősített, megvédett helyekre állította és meghagyta a csapatoknak, ha oldalukon az ellenség támad, a támadást verjék vissza.

Demoszthenész maga kiválasztott hatvan kitűnő jól felfegyverzett harcosl és csapatával kiment az erődítésből a nyílt tengerhez, arra a pontra, ahonnan leginkább várhatta az ellenség támadását.

Az a hely ugyan nehezen megközelíthető sziklás hely volt, melyen azonban az athéniek erődítése a leggyöngébb volt.

Az athéniek azt a pontot azért nem erősítették meg különöbben, mert nem hitték azt, hogy az ellenség a tengeren föléjük kerekedhetik. Azon a ponton tehát Demoszthenész lehuzódott a tengerhez s itt nehéz fegyverzetű gyalogosait föllállította, hogy ha lehet az ellenség kiszállását megakadályozza; és lelkes beszéddel igyekezett embereit felbátorítani.

„Ti férfiak, kik e merész vállalkozás.osztályosai vagytok, soh'se vágyakozzék most e szorult helyzetben közületek senki magának okos ember színében tűnni fel az által, hogy a bennünket környékező veszedelmeket töről-hegyre mind számba veszi! Jobb, ha ehelyett minden további fontolgatás nélkül nekimegy az ellenségnek, abbeli jó reménységgel, hogy még ezek közül is meg fog menekedni! Mert minden olyan szorult helyzetben, a minő a mostani is, épen nincs helye a fontolgatásnak, hanem a leggyorsabban merni kell. Én látom, hogy a mi részünkön több a kecségető kilátás, ha készek vagyunk helyt áliani és az ellenség roppant tömegétől meg nem rettenünk. Ehhez a helyhez hozzáférni nehéz az, és az nekünk szolgál javunkra s ha mi helyt állunk, úgy a mi szövetségünk lesz, míg ha meghátrálunk, legyen bár még oly alkalmatlan is, kevés bajjal küzdhetők le ennek az akadályai, mert senki sem védi; s nekünk aztán ellenségünkben annál nagyobb hévvel küzdő harcosokkal fog meggyűlni a bajunk, mert könnyű velők megbirni, míg a hajókon vannak, de mihelyt szilárd földre tették a lábukat, nyomban egyenlőkké lesznek velünk. Roppant nagy számuktól sincs mit félnünk, mert ha még oly sokan vannak is, a kiszállás nehézségei miatt apró osztályokban kell csatába bocsátkozniok; Így az ellenség erejét az eléje gördülő nehézségekkel együtt a mi számunk teljesen ellensúlyozza. S aztán ti athéniek vagytok, akik tapasztalásból magatokról tudjátok, hogy hajókról a partraszállás soha ki nem erőszakolható, mihelyt az ellenség helyt áll a parton, a tenger zajlásától s a hajók ijedelmes közeledésétől meg nem riad és meg nem hátrál. Megvárom tehát, hogy most ti szintén helyt álltok s e sziklás partszakadékok szélén küzdelemre kelve magatokat is, a helyet is megmentitek.“

Demoszthenész szavaira az athéniek még jobban neki bátorodtak; alábocsátkoztak az ellenség elé s közvetlenül a tenger szélén álltak hadi rendbe. Ekkor a lakedemoniak felkerekedtek s mind a szárazföldi sereggel, mind a negyvenhárom hajónyi hajóhaddal egyszerre támadást intéztek Jaz erősségre. A hajóhad vezére a Kratesziklesz fia, a spártai Traszimelidesz volt. Ez ép pen ott intézett támadást, ahol Demoszthenész várta. Az athéniek igyekeztek e támadást mindkét felől, mind a száraz, mind a tenger felől, visszaverni. Az ellenséges hajóhad apró szakaszokra oszlott, mivel nagyobb számú hajóknak a parthoz férkőzni nem lehetett s pihenőt tartva hol az egyik, hol a másik intézett támadást felváltva, miközben mindenfélekép buzgólkodtak s buzdították is egymást, hogy az ellenséget valamiképp kiszorítsák az állásából s az erősséget hatalmukba ejtsék. E részben valamennyi közt Braszidasz tüntette ki magát leginkább, aki itt hajóskapitány volt. Ez, amint látta, hogy a többi hajóskapitányok és a hajókormányosok a partvonal okozta nehézségek miatt, még ahol lehetségesnek tűnt is fel a parthoz állás, húzódoznak tőle s óvják hajóikat az összeroncsolástól, felkiáltott, hogy mégis méltatlan dolog elnézni azt, hogy az ellenség hazájok földén hogyan emelt erősséget, csak azért, hogy fa-eszközeiket kíméljék: törjék inkább össze hajóikat, ha másképp nem tudják kierőszakolni a kiszállást; s még a szövetségeseeknek sem szabad egy pillanatig habozniuk abban, hogy hajóikat a vett jótéteményekért a lakedemoniak érdekében áldozatul dobják, hogy azokat a partra vessék s a kiszállást minden áron kieszközöljék s az ellenséges hadinépet elfogják.

Braszidasz sarkalta erre a többieket, ő pedig rákényszerítette kormányosát, hogy hajóját vesse a partra, maga a hajólétrára állt; mikor azonban a lelépésre próbát tett, az athéniek visszaverték s számos sebbel eszméletlen állapotban a hajó előrésének a párkányára rogyott, pajzsa pedig a karjáról alácsuszott a tengerbe. Ezt aztán, mikor a partra vetődött, az athéniek felvették. A többiek szintén megfeszítették minden erejüket, de nem tudták kieszközölni azt, hogy kiszállhassanak részint a partvonal nehézségei miatt, részint pedig azért, mert az athéniek szilárdul helyt álltak s egy tapodtat sem tágitottak.

A lakedemoniak, azon a napon, valamint a következő napon is még támadásokat intéztek, de végre is szünetet tartottak; harmadnap pedig néhány hajót Asinéhez küldtek el ostromszerekhez való fáért, mivel az a reményök támadt, hogy a kikötő felé eső oldalon a bástyázatot ostromszerek segítségével bevehetik. Ez a bástya-rész ugyanis magas volt, de mellette könnyen kilehetett szállni. Azonban ezalatt az athéni hajóhad is megjelent Zákinthoszból; a hajók száma már ekkor ötvenre rugót, mivel időközben néhány a naupaktoszi őrálló hajók közül is hozzá csatlakozott, valamint még négy kioszi hajó is. Ez a hajóhad mihelyt látta azt, hogy a szárazföldet és a szigetet fegyveresekkel rakták meg, valamint azt is, hogy

a kikötőben hajók vannak, amelyek kifelé nem mozdulnak, nem tudta, hogy hol szálljon horgonyra. Végre elhúzódott egyik oda nem messze eső lakatlan szigethez s az éjszakát annak a partján töltötte el. A következő napon előre nyomult, teljesen arra, hogy az ütközetet elfogadja, ha az ellenség a nyílt tengerre eléje kivonul; egyszersmind elhatározta, hogy ha ez meg nem történik, ő fogja bent a kikötőben megtámadni. Az ellenség azonban sem eléje kiment, sem azt a tervét nem valósította meg, hogy a kikötő bejáróit elzárja, hanem a part alatt vesztegelt; e közben a hajóit hadinéppel rakta meg s készüléket tett arra, hogy ha az ellenség behatol, tengeri ütközetbe bocsátkozik.

Az athéniak, mihelyt az ellenségnek ezt a szándékát észrevették, mind a két bejárón támadtak s az első rohamra megszalasztották az ellenséges hajóhad legnagyobb részét, amely már a nyílt tengeren nekik fordultán állt s az üldözésben, miután a terület vajmi kicsiny volt, sokat megrongáltak, egyszersmind ötöt el is fogtak, még pedig egyet magával a legénységgel együtt. Az athéniak a többi hajókat, amelyeket üzőbe vettek, a part alatt, ahová menekültek, szorongatni kezdték. S csapásokat kaptak azok a hajók is, amelyekre a legénység épen most szállt be, még mielőtt a nyílt víz-síkra kiszállhattak volna. Néhányat közülök az athéniak hajóik után csatoltak s magukkal kezdték vonszolni, miután legénységük futásnak eredt. A lakedemoniak ezek láttára amiatti roppant fájdalmukban, hogy így már az ő harczosaik, akik a szigeten maradtak, ott is rekednek, előtörtek, teljes fegyverzetben a tengerbe rohantak, megragadták veszni induló hajóikat s igyekeztek magukhoz rántani, a midőn mindenki úgy törte magát, mintha csak azon múlnék a teljes siker, hogy ő nem vesz részt harczban. A hajók körül roppant nagy lett. a harczy zaj s a küzdelem oly alakot öltött, mintha a két fél magából kikelve, egyéni sajátságait felcserélte volna. A lakedemoniak ugyanis a csata hevében s roppant felindulásukban nem egyebet vívtak, mint, úgy szólván, ütközetet a szilárd földön, az athéniak pedig, akik a győzelmet már a kezökben tartották s annyira ki akarták aknázni, amennyire csak lehetett, szárazföldi csatára keltek hajóikról. S miután egy darabig kemény munkát adtak egymásnak s számos sebet osztottak, végre elváltak, még pedig úgy, hogy a lakedemoniak üres hajóikat a kezdetben elfogottakon kívül megmentették. A harcz után mind a két fél táborába húzódott, az athéniak diadaljelt emeltek, a halottakat kiadták s a hajóromokat hatalmukba ejtették; a szigetet pedig, amelyen az ellenséges katonaság ott rekedt, hajóikkal nyomban körülvették. A szárazon táborozó peloponnézusiak hadaikkal Pilosz alatt, az előbbi állásukban maradtak.

Amint Spártába a piloszi eseménynek hire eljutott, a súlyos csapással szemben azt látták czélszerűnek, hogy a főtisztviselőséget elküldik a táborba s ez saját közvetlen tapasztalata után intézkedjék, amint legjobbnak látja. Ezek nyomban átlátták, hogy lehetetlen embereiknek segédelmet nyújtani.

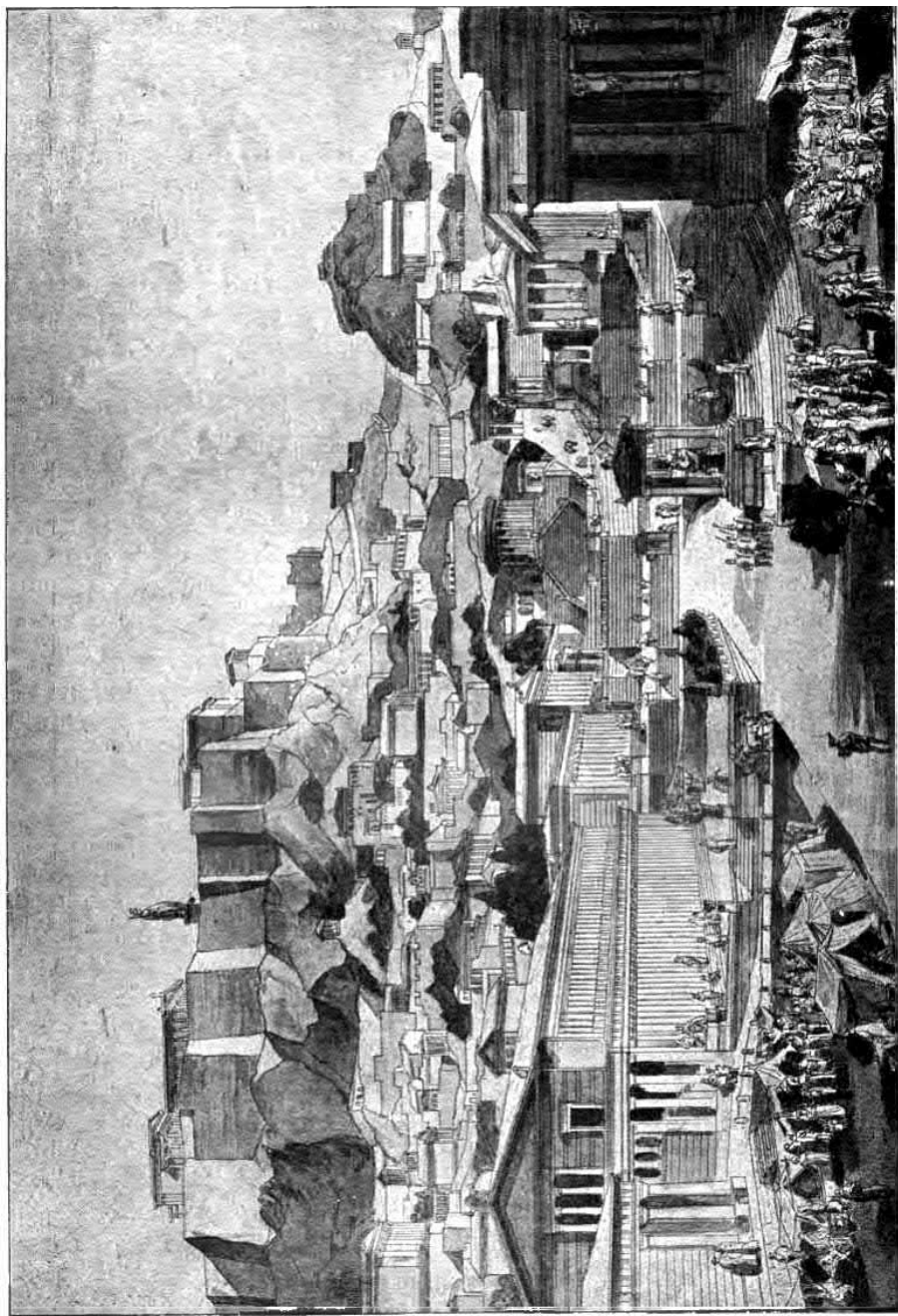
Tehát nem akarták azokat sem annak a veszedelemnek kitenni, hogy éhszükséget szenvedjenek, sem annak, hogy a sokkal nagyobb számú ellen-séggel szemben szorult helyzetbe jutva, annak hatalmába kerüljenek, elhatározták, hogy az athéniakkal, ha hajlandók, itt Pilosz alatt fegyverszünetre lépnek, ez alatt békekötés végett Athénbe követséget küldenek s ekkép tesznek kísérletet arra, hogy embereiket mennél hamarabb visszanyerjék.

A vezérek elfogadták az ajánlatot s fegyverszünet létre is jött a következő feltételek alatt: A lakedemoniak kötelesek azon hajóikat, a melyekkel a tengeri ütközetet vívták, valamint mindazon hajóikat is, amelyek csak lakedemoni vizeken vannak, Piloszhoz hozni s az athéniaknak átadni; az erősséget sem a szárazról, sem a tengerről megtámadniok nem szabad; viszont az athéniak megengedik, hogy a szárazon levő lakedemoniak a szigeten levő embereiknek eleséget küldhessenek át meghatározott mennyiségben, nevezetesen egy napra egy-egy személyre két attikai koinix* lisztet és kotile** bort és húst, rabszolgának pedig felényit. Ezeket azonban a lakedemoniak csak az athéniak szeme láttára küldhetik be s semmi vízjáró alkalmatosságnak oda belopódzni nem szabad. Az athéniak egyébiránt a szigetet ép úgy őrzik, mint azelőtt, de rá nem lépnek s a peloponnézusiak seregére sem szárazon, sem tengeren támadást nem intéznek. Ha a szerződő felek közül akár az egyik, akár a másik legkisebb részben is megsértené a feltételeket, a fegyverszünetnek vége szakad; különben pedig addig áll érvényben, míg a lakedemoniak követsége Athénből vissza nem tér; ezeket tartoznak az athéniak maguk egy háromsorevezős hajójukon ide, valamint vissza is szállítani. Visszatérésük után a fegyverszünet letelik s ekkor az athéniak kötelesek a hajókat oly karban, a minőben átvették visszaszolgáltatni. Ezen feltételek mellett jött létre a fegyverszünet. Ezekhez képest a hajókat, számszerint körülbelül hatvanat, átszolgáltatták s a követeiket elküldték. Azok Athénben következőleg szóltak:

„Athéniak! Minket a lakedemoniak küldtek, hogy a szigeten levő embereink ügyében veletek végezzünk s oly egyezsége igyekezzünk lépni, amely reátok nézve hasznosnak ígérkezik s egyszersmind a mi becsületünkkel, amennyire csak szerencsétlen helyzetünkben lehető, a legjobban összefér. Mi most kissé hosszabb beszédet szándékozunk tartani, ami épen nincs szokásaink ellenére; mert bár igaz hagyományos eljárás mód nálunk, hogy ott, ahol rövid nyilatkozat is elegendő, nem vesztegetünk sok szót, de ott, ahol a helyzet úgy kívánja, hogy tárgyhoz illő fejtegetések útján tegyük meg azt, ami szükséges, annál hosszadalmasabbak vagyunk. Tehát e szavainkat ne ellenséges érzülettel fogadjátok, hanem tekintsétek ezeket tapasztalt

* 1 koinix = egy liter.

** 1 kotile = bő félliter.

A köztér Athénben, annak fénykorában.

férfiakhoz a végből intézett figyelmeztetéseknek, hogy bölcsen határozhatatok. Mert tőletek függ az, hogy mostani szerencséteket szépen használjátok fel, amennyiben megtarthatjátok mindazt, amivel most bírtok s hozzá még becsületet és dicsőséget is szerezhettek.

„Mi, akik a hellének között a legnagyobb tekintéllyel bírnak, most esedezőleg járulunk hozzátok, holott eddig azt hittük, hogy inkább mi tőlünk függ annak megadása, amit most itt mi kérünk tőletek! Dicső szerep vár most ti reátok athéniek.

„A lakedemoniak a béke megkötésére és a háború befejezésére hívnak fel benneteket; egyszersmind a maguk részéről nektek szövetségöket, teljes barátságukat s őszinte ragaszkodásukat ajánlják. Ők viszont azt kérik tőletek, hogy adjátok ki nekik a szigeten levő embereiket.

„Reánk, mindkettőnkre nézve, ha valaha, most van csak ideje annak, hogy becsülettel kiegyezzünk, most, még míg közénk valami olyan nem lép, ami többé nem orvosolható; mert ekkor mi a köz-ellenségeskedésen kívül még szükségkép magányülöletet is fogunk táplálni s ti azoktól, a miket most nektek felajánlunk, el fogtok esni. Míg ebben a dolog közöttünk döntésre nem kerül; míg ti dicsőséget s részünkről barátságot nyerhettek, mi rólunk pedig, mielőtt gyalázat érne, kíméletes eljárás útján a szerencsétlenség elhárítható, addig egyezzünk ki s ekkép mind magunk válaszsunk magunknak békét a had helyett, mind a többi hellénekre nézve, vessünk véget a nyomorgásoknak! S ez utóbbiak ebben az esetben szintén titeket fognak a béke főttő szerzőinek tekinteni. Ők ugyanis kénytelenek a háborút viselni anélkül, hogy tudnák, melyikünk kezdte; de ha most béke jön létre, ami most jobbára ti tőletek függ, ti lesztek azok, akik iránt ezért hálát fognak érezni; egyszersmind ha erre határozátok rá magatokat, a lakedemoniak megingathatatlan barátságát biztosítjátok magatoknak, mert ők voltak azok, akik ennek a megkötésére felhívtak s ti ezzel szívességet tesztek s nem kényszerít alkalmaztok. Fontoljátok meg, mi roppant haszon hárulhat e viszonyból ti reátok! Mert ha mi ketten, mi és ti, egy akaraton leszünk, azt tudhatjátok, hogy a többi hellének, mivel ők a gyengébb fél, ez előtt a legnagyobb tisztelettel fognak meghajolni.“

Ennyi volt az, amit a lakedemoniak mondtak, mert úgy vélekedtek, hogy az athéniek már jó ideje sóvárognak a béke után s ezt csak az ő ellenkezésük miatt nem érhették el; tehát ha ők most békét kínálnak, két kézzel kapnak utána s az ő embereiket kiadják. Az athéniek azonban azt hitték, mert az emberek a szigeten hatalmukban vannak, most már mindig módjukban van békét kötni, amikor csak akarják. Leginkább hatott ez irányban reájok Kleon, aki a következő válasz adására bírta őket: Mindenek előtt azok, akik a szigeten vannak, tegyék le a fegyvert, adják meg magukat s engedjék, hogy őket Athénbe szállítsák. Ezek megérkezése után a lakedemoniak adják vissza Niszaiát, Pegait, Troizent és Achaját, amelyet

nem ebben a hadban vettek el, hanem már a legutóbbi egyezség folytán nyertek, mivel az athéniak különböző szerencsétlenségek miatt kénytelenek voltak azokat átengedni, s a békére jobban rá voltak szorulva. Csak ekkor vehetik át embereiket s köthetnek békét annyi időre, amennyire mind a két fél jónak látja.

A lakedemoniak erre a feleletre egy szó ellenvetést sem tettek, hanem csak azt kívánták, hogy válaszszanak egy bizottságot, a melylyel ők minden pontot higgadtan megvitathassanak s ekkép egymás kölcsönös meggyőződése után hozhassanak létre egyezséget.

Erre Kleon hevesen kifakadt: „íme, a mit ő eddig is tudott, most kézzel foghatóvá lett; s ez nem más, mint az, hogy a lakedemoniak sohase törik jóban a fejüket; nem akarnak nagy gyülekezet előtt nyilatkozatot tenni, hanem csak néhány emberrel óhajtanak alkudozásba ereszkedni; ha szándékuk becsületes, tegyenek előterjesztést az összes polgárság előtt.

A lakedemoniak látták, hogy nagy gyülekezet előtt nem szólhatnak, még ha a jelenlegi szorongatott helyzetökben hajlandók volnának is az engedékenységre, mert szövetségeseik szemrehányásainak teszik ki magukat, s célta még sem érnek; látták nevezetesen azt is, hogy az athéniak akkor sem volnának hajlandók az ő kívánataikat méltányos feltételek mellett teljesíteni. Tehát abban hagyták a dolgot s Athénből eltávoztak.

Megérkezésük után a fegyverszünet nyomban véget ért s a lakedemoniak azt követelték az athéniaktól, hogy adják vissza a hajóikat, a mint az egyezség szólt. Az athéniaknak azonban panaszaik voltak, hogy az erősségre az egyezség ellenére támadást intéztek, valamint még egyéb, lényegtelennek látszó dologra is kifogást tettek. Ennélfogva vonakodtak teljesíteni a követelést s arra támaszkodtak, hogy a fegyverszünet rögtön érvénytelenné válik, mihelyt az egyezséget csak a legkisebb részben is megsértik. A lakedemoniak ezek ellen tiltakoztak, a hajókra vonatkozó eljárást igazságtalannak bélyegezték, eltávoztak s az ellenségeskedést megkezdték.

Ezután Pilosznál mind a két fél teljes erő kifejtéssel folytatta a hadat. Az athéniak a szigetet nappal állandóan két, egymással ellentétes irányban haladó halóval evezgették körül, éjjel pedig valamennyi hajójukkal körülvették, kivéve a nyílt tenger felé néző oldalt akkor, midőn zivatar volt. Athénből még hús hajó érkezett hozzájuk őrizetre s ekkép hajóik száma már összesen hetvenre rúgott. A peloponnézusiak a szárazon táboroztak, az erősségre támadásokat intéztek s ügyeltek, ha vajjon embereiknek a megmentésére nem akadna-e valami kedvező alkalom.

Az athéniakra nézve a zár fentartáca sok bajjal járt az élelem szűke, valamint a vízhiány miatt is. Nem volt ugyanis ottan forrás azon az egyetlen helyen kívül, a mely a piloszi erősségben volt, s ez sem volt valami nagy. így aztán a legtöbben kénytelenek voltak a tenger szélén a kavicsban lyukat vájni s oly vizet inni, a minő éppen onnan nyerhető volt. A hely

is szűk volt nekik, a hol táborozniok kellett, s mivel a hajók számára nem volt kikötőhely, a hajók egy része állt a parthoz, hogy a legénység étkezhessék, mialatt a másik beljebb a tengeren horgonyzott; s így ment ez felváltva. A legnagyobb kedvetlenséget azonban az idézte elő, hogy eleinte azt hitték az athéniek, hogy az ellenséget néhány nap lefolytával megadásra kényszeríthetik, mivel lakatlan szigeten van s csak sós víz áll rendelkezésére; — s az idő a várakozás ellenére mind hosszabbra nyílt. Ennek az oka pedig az volt, hogy a Iakedemoniak felhívtak mindenkit, a ki csak vállalkozhatik, hogy lisztet, bort, sajtot és más oly élelmiszert, a mely csak ostromzár alatt levők táplálására alkalmas, szállítson be a szigetre; busás árat ígértek érte. A helótákat pedig még szabadsággal is kecsegtették, ha élelmet szállítanak be. Ekkép merész kockáztatások közt másokon kívül főképen a helóták szállítottak be élelmiszereket. Ezek kedvező alkalommal a Peloponnézus alkalmas pontjairól a tengerre szálltak s még napkelte előtt a sziget tengerfelőli oldalán jutottak partra. A legörömebb oly időt szemeltek ki erre, midőn a szél hajthatta el őket oda, mert ha a tenger felől fúj a szél, könnyebben kikerülhették az őrtálló háromsorevezősök figyelmét, mivel ekkor lehetetlen volt a sziget körül mindenütt horgonyon állani. Míg a vállalkozók hajóik épségére nem ügyeltek; mert ha ezeket baj érte, előleges becslés alapján megtérítették nekik az árat; ennél fogva bátran neki hajtották a partnak; a nehéz fegyverzetű katonák pedig a szigetnek kikötésre alkalmas pontjait folyvást őrizték és azok, a kik szélcsendben merték az odahajózást megkockáztatni, valamennyien mind kézre kerültek. Továbbá búvárok is úsztak át a kikötő felőli oldalon a szigetre, a hová a víz alatt tömlőkben mézes mákot s tört lenmagot húztak át kötélen. Ezeknek eleinte sikerült a figyelmet kijátszani, később azonban ügyeltek rájuk. Általában minden mesterfogást elővett az egyik fél abból a célból, hogy élelmiszereket juttasson be a szigetre, a másik pedig, hogy ez ő előtte titokban ne maradjon.

A mint Athénbe eljutott a hire annak, hogy a sereg súlyos helyzetben van, s hogy a szigeten levőknek élelmiszerek jutnak be, a polgárok zavarba jöttek s félni kezdtek, hogy az ostromzárt ott éri a tél; látták pedig, hogy ha ez az eset bekövetkezik, akkor az élelemszállítás a Peloponnézus körül, kivált ily pusztá vidékre, lehetlenné válik, mikor még most nyáron sem képesek elegendő mennyiségű élelmiszert juttatni oda; továbbá azzal is tisztában voltak, hogy ekkor e kikötő nélküli vidékeken nem lesz alkalmas helyök, a hol horgonyozhassanak és a foglyok vagy úgy menekülnek meg, hogy az örök maguk hagynak fel az ostromzárral, vagy pedig úgy, hogy viharos időt arra használnak, hogy elhajózzanak a szigetről azokon a vízjáró műveken, a melyek nekik élelmiszereket szállítottak. Mi sem ijesztette azonban őket annyira, mint az, hogy a Iakedemoniak többé semmi békeajánlatot nem tettek nekik; ez, azt hitték, azért van, mert már van

valami biztos kilátásuk, s bánták már, hogy a békeajánlatot el nem fogadták. Ekkor Kleon mert látta, hogy a kiegyezés meggátlása miatt ő rá rossz szemet kezdenek vetni, azzal állt elő, hogy azok, a kik ama rossz híreket hozzák a sereg szorult állapota felől, nem mondanak igazat. Erre azok, a kik Pilosz felől érkeztek, azzal az indítvánnyal léptek fel, hogy az ő szavuknak nem adnak hitelt, küldjenek bizottságot a helyzet megvizsgálására. E javaslat elfogadása után egy kéttagú bizottságot választottak az athéniek, a melynek az egyik tagja Theagenesz, a másik pedig éppen Kleon volt. Ez utóbbi belátta ekkor, hogy vagy kénytelen lesz ugyanazt állítani, a mit azok mondtak, a kiket rágalmakkal illetett, vagy pedig, ha az ellenkezőt mondja, hazugságban marad. Ennélfogva azzal állt elő, hogy mivel látja, hogy az athéniek maguk is hajlandók e hadi vállalatot még tovább is folytatni, ő azt javasolná, hogy ne küldözzenek ki vizsgáló bizottságokat, s ne engedjék ekkép a drága időt használatlanul elsiklani, hanem ha azt hiszik, hogy igaz az, a mit hírképen terjesztenek, küldjenek egy hajóhadat azok ellen az emberek ellen; s ekkor Nikiász felé intett, a ki ekkor vezéri tisztet viselt s a kinek személyes ellensége volt, azt a gáncsoskodó megjegyzést tette, hogy különben ha a vezérek férfiak volnának, nem volna nekik nehéz feladat, neki készülve, oda menni s azokat az embereket a szigeten elfogni; ő, ha ő volna a vezér, meg is tette volna már ezt.

Az athéniek erre rázúdultak Kleonra, hogy hát mért nem megy most is, ha oly könnyűnek látja a dolgot. Nikiász is észrevette, hogy ez a gáncsoló megjegyzés neki szólt; felhívta tehát, hogy vegyen magához akkora hadierőt, a mekkorát csak akar s fogjon bele a dologba; a vezéreknek ez nem lesz ellenére. Kleon eleinte azt hitte, hogy csak pusztá szó az, hogy Nikiász le akarja tenni a vezérséget; azért késznek mutatta magát. Azonban a mint észrevette, hogy az valósággal át akarja neki adni, húzódozni kezdett s mind csak azt hajtotta, hogy nem ő, hanem Nikiász a vezér, mert már félt s nem fért a fejébe, hogy az el bírja magát határozni az ő előtte való visszalépésre. Nikiász azonban ismételte felhívását, a pylosi hadi vállalat vezérletéről hivatalosan lemondott s az athéniekre hivatkozott. Ezek viszont, annál erősebben sürgették Nikiászt a vezérlet átadására s annál többen kiabáltak Kleonra, hogy vegye át, minél jobban húzódozott tőle s minél erősebben igyekezett menekedni szavának beváltása elől. Végre, mikor látta, hogy szaván fogták s nincs menekvés, átvette a hajóhad vezérletét s a polgárság előtt kinyilatkoztatta, hogy ő a lakedemoniaktól nem fél s az athéni polgárság kebeléből neki egy szál emberre sincs szüksége, csak a jelenlevő lemosziakat, imbrosziakat s az Ainoszból érkezett könnyű fegyverzetű segítő csapatot veszi magához és még a más helyekről érkezett négy-száz főre menő nyilas csapatot. Ő ezekkel s a Pilosz alatt táborozó hadakkal a lakedemoniakat huszad nap alatt vagy élve el fogja hozni, vagy ott helyben le fogja öldösni. E hiú beszédre az athéniek nem bírták meg-

állani, hogy ne nevéssenek. De a polgárság komolyabban gondolkozó része is lelkéből örült a dolognak, mert úgy számított, hogy ekkép két nagyon kívánatos dolog közül az egyiket elnyeri, vagy azt, hogy Kleontól megmenekül, a mit inkább is reméltek, vagy ha e várakozásában csalatkoznék, a lakedemoniak az athéniek hatalmába kerülnek.

Kleon, miután a népgyűlésben mindent elintézett s az athéniek a hadak vezérletét néphatározatilag reá ruházták, a Pilosznál levő vezérek közül egyet, Demoszthenészt, maga mellé társul nevezette ki s ezután gyorsan intézkedéseket tett az elhajózásra. Demoszthenészt azért vette maga mellé, mert tudomása volt arról, hogy az a szigeten való kiszállásra nézve tervek sző.

Kleon, a ki már előre küldött követel korábban megüzente Demoszthenésznek, hogy jön azokkal a hadakkal, a melyeket a maga részére kieszközölt. Egyesülésük után követet küldtek a szárazon levő ellenséges táborba azzal a kérdéssel, vájjon nem volnának-e hajlandók a szigeten levő embereiknek meghagyni, hogy tegyék le a fegyvert s adják meg magukat; ők ebben az esetben szelíd fogságban tartanak azokat mindaddig, míg a többire nézve az egyezés létre jöhetne.

Miután e kérdésre elutasító választ nyertek, még egy napot vártak, más nap azonban még az éj folyama alatt felkerekedtek a lehető legkevesebb számú hajókra szorított nehéz fegyverzetű gyalogságukkal kevés virradat előtt a nyílt tenger felé, mind a kikötő felé eső oldalon kikötöttek. Nehéz fegyverzetű gyalogságuk nyolczszáz főre rúgott. Ezzel rohamlépésben az előrség felé nyomultak.

Az athéniek az előrséggel, a melyet megrohantak, nyomban elbántak, mihelyt virradni kezdett, a többi had is kiszállott, valamivel több, mint hetven hajóról, a legelső sorbeli evezősök kivételével mindnyájan, különböző fegyverzetűekkel. Ezek közt volt nyolczszáz nyilas, ugyanannyi kerek pajzsos könnyű fegyverzetű gyalogos. Itt voltak a messenei segítő csapatok a többi összes, Pilosznál táborozó hadakkal, az erősség őrizetét tevő katonák kivételével. Ezek a Demoszthenész rendelkezése szerint két-kétszáz és helylyel-közzel több vagy kevesebb emberből álló csapatokra oszlottak s a legmagasabban fekvő pontokat foglalták el, hogy az ellenséget teljesen bekerítsék.

Az athéniek nyomról-nyomra szorították vissza a szigeten levőket, mikor pedig azok különösen védett, erős helyre vonultak vissza, akkor járhatatlan utakon a hátukba kerültek. Ez eldöntötte a védekezők sorsát, tovább nem tarthatták magukat.

Kleon és Demoszthenész szerették volna a lakedemoniakat élve adni az athéniek kezeibe. Tehát félbeszakították a harczot, feltartóztatták embereiket és követ útján felszólították őket, hogy tegyék le a fegyvert s az athénieknek kegyelemre, feltétlenül adják meg magukat.

E felhívás hallatára a legtöbben lebocsátották pajzsukat s kezöket fel-emelve rázták annak jeléül, hogy készek a felszólításnak engedni. Erre fegyverszünet jött létre s értekezés végett összejöttek Kleon és Demoszthénész, a spártaiak részéről Sztifon.

Sztifon és emberei azt mondták, hogy szeretnének követ útján a szárazon táborozó lakedemoniakhoz kérdést intézni, mitevők legyenek. Az athéni vezérek egyet sem voltak hajlandók elbocsátani közülök, hanem maguk hívták át a szárazról követeket s ezek útján kétszer, vagy háromszor intézett kérdésre az utolsó a következő üzenetet hozta: „A lakedemoniak arra szólítanak fel, hogy magatok határozatok a saját sorsotok felől; de semmi olyat ne tegyetek, a mi szégyenletes volna.“ Erre összeálltak a tanácskozássra; ezután pedig lerakták fegyvereiket s megadták magukat.

Az athéniak ezen a napon s a következő éjjel őrizet alatt tartották őket, más nap pedig diadaljelet emeltek a szigeten, továbbá minden készületet megtettek az elhajózásra s foglyaikat őrizet végett szétszöztették a hajós kapitányok közt. Ezután a lakedemoniak követet küldtek hozzájuk s a szigetről elszállították halottaikat.

Ekkor az athéniak, valamint a peloponnézusiak is hadaikkal haza távoztak Pilosztól. S a Kleon ígérete, ha még oly örületesnek látszó volt is, teljesedésbe ment, mert huszad nap alatt elvitte Athénbe a spártai foglyokat összesen 292-öt, a többi elesett.

E háború egyetlen eseménye sem volt oly rendkívül meglepő mint ez, mert mindenki azt várta, hogy sem kiéheztetés, sem semmi egyéb kényszer útján nem lehet őket fegyverletételre bírni, s készebbek lesznek inkább körömszakadtáig harcolva, fegyveres kézzel meghalni.

A foglyok felől a polgárság úgy határozott, hogy fogságban őrizteti mindaddig, míg csak békeszerződés nem jön létre; ha azonban a peloponnézusiak még előbb betörést intéznének Attika területére, elővezettei s kivégezteti valamennyit. Piloszban őrséget helyeztek el, a Naupaktoszban lakó messzeneiek pedig a saját kebelökből a legalkalmasabb férfiakat küldték el ide, mivel azt hazai földnek tekintették. A messzeneiek aztán folyvást rabló portyázásokkal nyugtalanították a lakedemoni területet s temérdek kárt tettek rajta, mert annak a lakosaival ugyanazon tájszóláson beszéltek. A lakedemoniak helótái is egymás után szökdöstek át az ellenséghez és a lakedemoniak még több és nagyobb belső zavar felmerülésétől is féltek s bármennyire szerették volna palástolni félelmüket az athéniak előtt, követeket küldtek hozzájuk s lépéseket tettek Pilosznak és embereiknek a visszaszerzésére nézve.

Az athéniak azonban mind nagyobb követelésekkel álltak elő s akárhány követség járult is eléjük, minden siker nélkül bocsátották el valamennyit.

Az athéniak nemcsak békét nem kötöttek, de még folytatták a lakedemoni birtokok elfoglalását. így a következő évben meghódították Kitere szigetét és az attikai szövetséghez kapcsolták.

Ez a hódítás különösen kellemetlen volt a spártaiaknak, mert így folyton a hátukban is volt ellenség.

Az athéniak megtették azt, amit Demarátosz Xerxesnek ajánlott, megszállták Kiterét.

Kiterét Nikiász foglalta el, a szigetről Lakonia védtelen partjaihoz hajózott és azokat pusztította, elfoglalta a tengerparti városokat. A hadjáratból gazdag zsákmánnyal tért vissza.

Demoszthenész Megarát akarta elfoglalni, de az nem sikerült, mert segítségül érkezett Braszidász a spártai vezér, akinek erős seregével nem akart csatát vívni.

Ugyanez a Braszidász fájdalmas csapást mért az athéniakra, akik magát Braszidászt félelmesebb ellenfélnek tartották valamennyi peloponnézusi szövetségesnél.

Braszidász nemcsak derék, kitűnő harezos, hanem leleményes, buzgólkodó, szorgalmas hadvezető volt, aki egészen kirítt a lomha, nehézkes spártai emberek közül.

Braszidász Athént gyarmataiban akarta megtámadni, mert hisz magára, Attika földére nem tehetné lábát, mert akkor a fogoly spártaiak életükkel fizetnek.

A derék, élelmes, serény hadvezető azt ajánlotta, hogy fent északon Athén gyarmatvárosaiban támadjanak, a thrák földön. Erre kért sereget és meghatalmazást.

Mind a kettőt könnyen megkapta, de nem azért mert, lelkesültek tervéért, hanem mert Braszidásztól szívesen szabadultak meg. Sokan félelemmel, aggódással tekintettek reá, másokat féltékenység bántott, általános volt a rejtett öröm afelett, hogy az újtó és szabadelvű eszmék híve távozik Spártából, a sereget is szívesen adták, mert csupa helotából és idegen peloponnézusi harcosból állították ki, a spártaiak különösen a piloszi és kiteri harezok óta nagyon gyanús szemmel nézték a helotákat, akikről örömmel szabadultak meg és akik iránt lelketlenek, hálátlanok voltak; nem sokkal azelőtt történt, hogy azokat a helotákat, akiknek segítségért, a Szfaktéria szigetén rekedt katonák élelmezéséért szabadságot ígértek, elpusztították.

Előbb felkoszorúzták őket, nagy ünnepélyt rendeztek számukra, körüljárták őket az istenek oltárainál, azután kivezették Spártából az egész menetet, mely soha többé nem tért vissza, hova lett, mi lett belőle, hova tűnt el az a 2000 ember, nem tudta meg soha senki.

Hogy az a kétezer helota szomorú véget érhetett az bizonyos. A spártaiak szívesen látták a vezérnek távozását, azt, hogy a helotákat Braszidász

olyan messze vidékre, kalandosnak látszó vállalatba viszi, mert csendben azt remélték, hogy a helotáktól is véglegesen megszabadulnak.

Brasidász boldogan indult el mérésznek látszó útjára, melyben sok nehézséggel, bajjal kellett megküzdenie.

Ebben az útjában szabadította meg Megarát, az athéni szorongattatásból, a melyet az attikai sereg azonnal abbahagyott, mihelyt Brazidász megjelent. Ez a spártai vezért még jobban buzdította és sietett tovább, hogy kitűzött helyére mielőbb elérkezzék.

A megarai hadjáráttal egy időben Böotiába is betörték az athéniak és sikeres előnyomulással

elfoglalták Deliont, böotiai várost. A böotiaiak és szövetségeseik azonban hamar összefogtak és tekintélyes sereggel indultak a beütő sereg ellen és Delion előtt csatára kényszerítették a jóval kisebb athéni sereget.

A makacs, ádáz, véres csatát azonban az ellenfelek egyenlőtlen számbeli ereje a böotiaiak javára döntötte el és az athéni seregnek érzékeny, nagy veszteséggel gyorsan kellett visszavonulnia. A visszavonulást az athéniak kemény, önfeláldozó, csapatokkal fedezték; a leghősiesebb harcosok egyike volt ezekben a visszavonulást fedező csapatokban, a híres görög bölcs, Szokrátesz, akinek, amikor már a legnagyobb veszedelemben forgott, kedvelt tanítványa Alkibiádesz sietett segítségére.

Görög építészet színes ékítései.

Ez a kép bemutatja, hogy a görög építőművészet hogyan alkalmazott színeket az épületek ékesítésére. (Lübke és Lützwow munkája nyomán.)

Az éginai Athéne-templom homlokzata.
(Gamier Károly visszaidéző szerkesztése után.)

A delioni csatavesztés erős buzdításul szolgált Athén ellenségeinek, különösen Braszidászra hatott biztatóul és csak annál gyorsabban haladt előre és egymásután nyert meg néhány trák és kalkidikei várost.

Braszidász ép oly diadalnak tartotta, ha valamelyik várost rábeszéléssel tudta megnyerni, mintha ostrommal vette volna be.

Ígéretei igen kecsgetetőek, fenyegetései aggodalmat keltők voltak. Azoknak a városoknak, melyek hozzá csatlakoztak, függetlenséget, szabadságot ígért, de ugyanakkor azzal fenyegette az illető városokat, hogy ha nem fogadják el ajánlatát, borzasztó ostromot kezd a város ellen és elpusztítja.

Az ügyes spártai vezérnek sikerült így már minden várost megnyerni és Athén ellen szövetségbe hozni, csak a főváros, Amfipolisz állott ellent a csábításnak, vetette meg a fenyegetést és szembeszállott Braszidász se-regével.

Amfipoliszt 437-ben Athén alapította a Sztrimon partján, az athéni polgárság, mely a városban élt, szembeszállott az ellenséggel, de mert a város nem athéni volt, hanem épen az északi népekből való, tehát makacs ellentállásra az athéniek nem számíhattak és gyorsan parancsot küldtek a Thárosznál álló Thukididesznek, hogy siessen Amfipolisz felmentésére. A vezér el is indult, de mire odaért, a város elesett. Braszidász ugyanis megtudta, hogy Thukididesz elindult, arra követet küldött Amfipoliszba és oly kecsgetető feltételeket kínált a meghódolásért, hogy az athéni polgárok a másik lakoságot nem bírhatták volna reá a további ellentállásra s így maguk is kénytelenek voltak a várost feladni.

Thukididész legalább a még megmenthetőt akarta megvédeni és sikerült is neki a Sztrimon folyó tengerbe ömlésénél álló, fontos pontot E i o n t megoltalmazni. Eion nélkül pedig Amfipolisz csak fél siker volt.

Amfipolisz elvesztéséért Athénben nagy volt az izgalom, a felháborodás és Thukididész okolták, perbe fogták és valószínűleg hazaárulás címén elítélték és száműzték.

Thukididész hazájától távol, számkivetésében megírta a peloponneszusi háború történetét; mely reánk teljességében fennmaradt.

Amfipolisz meghódítása egész sor eseményt idézett elő.

Braszipász a trák földön egyre több várost foglalt el, hirt, dicsőségei szerzett. Ez azonban sem Athénben, sem Spártában nem tetszett. Athénben érezték az északon egyre növekedő veszedelmet, Spártában pedig nem szerették, hogy Braszipász annyi [dicsőséget ér meg és személyes hírét úgy megnöveli.

Az athéniak igen fájlalták Amfipolisz és a többi város elvesztését, amint igen érzékeny veszteség volt rájuk, viszont a spártaiaknak is fájt Pilosz és Kitere elfoglalása és ép azért mind a két fél hajlandó volt a békés közeledésre, aminek első eredménye egy esztendei fegyverszünet volt.

Mindkét fél abban reménykedett, hogy a fegyverszünet meghozza a békét, amely iránt Athénben is igen kedvező volt a hangulat.

Braszipász azonban nem sokat hederített sem a Spártában, sem Athénben erősbülő törekvésekre, ő testestül-lelkestül a háború embere volt, de ép úgy a háború mellett kardoskodott Kleon is.

Súrlódások, makacskodások, váratlan fordulatok végre is megghiúsították a béke törekvéseket, lejárt az esztendő és a háború újra kitört, amit mindenek előtt Kleonnak rovására kell írunk.

„Kleon tudta, hogy minél jobban lecsillapul majd az izgatottság, minél jobban kifejlődik a kölcsönös bizalom a görög államok közt, annál gyorsabban török össze az ő hatalma, befolyása, uralma. Hogy az ő hatalmát el ne veszítse, háborús időkre volt szüksége. A jobb módú polgárok már nagyon unták a háborút. Kleon tehát a köznéphez fordult és sikerült néphatározatot hozatnia, melynek értelmében Athén új hajóhadat szerel fel.*

A békepárt azután azzal akarta Kleon izgágáskodását megtorolni, hogy megválasztatta őt főhadvezérnek, hogy neki kelljen az általa tervezett hadjáratot vezetnie. A békepárt képtelennek tartotta reá Kleont és remélte, hogy őt megbuktató kudarcot fog vallani.

Kleon elindult és mégis érkezett a csata színterére, ahol Brázipászszal kellett összemérnie erejét. Kleon azonban vonakodott döntő, nyílt csatát keresni az ellenséggel, hanem előbb kikémlelte a Thrák parton a gyengébb helyeket és el is foglalta Torone városát, csak Amfipolisz megtámadásáról

* Curtius.

húzódózott, pedig ő hirdette azelőtt lehangosabban, hogy Athén első dolga azt a várost visszafoglalni.

Braszidász Amfipolisz alatt, mikor Kleon arra elvonult, csatára kényszerítette Kleont.

„Braszidász vad rohammal támadta meg a zathéniek középső hadsorait, a város másik kapujából másik csapat a jobb szárny ellen támadt, Kleon elvesztette lélekjelenlétét, a seregben nem volt senki, aki azt féken tartsa.“

Az athéni sereg nagy veszteséget, fájdalmas vereséget szenvedett; a csatában Kleon is elesett, de megsebesült Braszidász is, aki Amfipoliszban az ütközet után meg is halt.

Abban a csatában elhullott a két küzdő fél közül a két leghevesebb háborupárti férfiú és azzal rögtön szárnya fejlett a béke reményének. A béke párt hívei érvényesíteni kezdték befolyásukat és Nikiász, aki a békének különös híve volt, megkezdte az ellenféllel a békétárgyalásokat.

A tárgyalások első eredménye az volt, hogy a két fél megegyezett, hogy a végleges béke megkötéséig mind a két fél visszatér a háború kitörése előtt elfoglalt birtokába.

Az előzetes megegyezés után Spárta összehívta szövetségeseit, hogy a béke felől velők tárgyaljon és a béke megkötésére neki az engedelmet megadják.

A böotiaiak, a koriníhosziak és velük a megaraiak és elisziek megtámadták a hozzájárulásukat, de a szövetség nagy többsége megadta Spárának a felhatalmazást, hogy a békét megköthesse.

421-ben K. e. április elején kötötték meg a békét, amelyet főszerzőjéről Nikiászról Nikiász bébéjének neveztek el.

Érdekes megismernünk szövegét, hangját a hosszadalmas népek háborúja után létrejött békének, melyet majd harmadfélezer esztendővel ezelőtt kötöttek az ókor legműveltebb államai.

A béke szövege így szól:

„Az athéniek és a lakedemoniak szövetségeseikkel egyetemben békére lépnek a következő feltételek alatt, amelyeknek megtartására az egyes államok esküvel kötelezik magukat: Ami a közös szent helyeket illeti, teljes szabadságában van azokon mindenkinek ősi szokás szerint áldoznia, látogatást tennie, jóslatot kérnie, e helyekre ünnepi küldöttségeket küldenie, szárazon, tengeren egyaránt, teljes bátorságban. Az Appolo delfoiabeli temploma, annak a környéke, Delfoi is, törvényalkotás, közteherviselés és igazságszolgáltatás tekintetében teljesen független mind a lakosok személyére, mind területére nézve az ősi hagyomány értelmében. Az athéniek és az athéniek szövetsége egyfelől, a lakedemoniak és a lakedemoniak szövetségesei másfelől, egymással ötven évig békében élnek, csalárdtság és bántalmazás nélkül, szárazon és tengeren. Sem a lakedemoniaknak és szövetségeseiknek az athéniek és szövetségeseik ellen, sem az athénieknek és

szövetségeseiknek és szövetségeseik ellen fegyvert ragadni ellenséges szándékkal semmi szín vagy ürügy alatt nem szabad. Ha vitás ügyek fordulnak elő, törvénykezés vagy egyezkedés útján tartoznak dönten, amint épen sikerül összeférniök. Amfipoliszt a lakedemoniak és szövetségeseik visszaadják az athéniaknak. Mindazon városokból, amelyeket a lakedemoniak az athéniaknak visszaadnak, szabadságában van bárkinek is oda, ahova akar, minden vagyonával elköltözni.*

A következő pontok meghatározzák, hogy úgy Spárta, mint Athén visszaad mindent, amit a másiktól fegyverekkel elvett.

A szerződés befejezése így szól:

„E szerződés pontjainak megtartására az athéniak, a lakedemoniak és szövetségeseik szerint államok szerint ünnepélyesen kötelezik magukat akképen, hogy mind a két fél minden állam tizenhét emberével a náluk szokásos legerősebb esküt téteti le reá. Az esküforma a következő: „Ezt a szerződést minden pontjában híven s becsülettel megtartom.“ Az esküt minden évben, mind a két fél felújítja. Azokon a helyeken, ahol az olimpiai, pithói és iszthmoszi játékok szoktak folyni, továbbá Athénben a fellegvárban, végül az amiklei Apollon-templomban oszlopok állíttatnak fel. Ha pedig akár az egyik, akár a másik fél e szerződés megállapításakor egyről-másról megfélelkezett volna, ami tehát itt kifejezve nincs, az igazságos előterjesztésekre, oda, ahová mindketten, az athéniak és lakedemoniak, jónak látják, pótlólag is beiktatható ebbe a szerződésbe, anélkül, hogy ez által csonkítást szenvedne az érvényessége“.

A békével mind a két fél megelégedett. A diadal elvitázhatatlanul az Athéniaké volt, mert az ellenfélnek, mely őt megtámadta, minden terve meghiúsult.

Spárta azok közül az ígéretek közül, melyet a szövetségnek tett, egyetlen egyet sem tudott beváltani és Athén hatalmát a maga egész teljességében.

A békével Spárta is elégedett volt, mert annak révén békesség és haszon háramlott a népre.

Spárta még abban az esztendőben átváltoztatta a békét 50 esztendő szerződésre, melynek értelmében Athén és Spárta megtámadások esetén kölcsönösen segíteni fogják egymást.

Sorshúzás útján döntötték el, melyik fél kezdi el mindazt kiadni, a mi a kezén volt.

A sors ebben is az athéniaknak kedvezett, mert a lakedemonoknak kellett az elvett birtokokat, foglyul esett athéniakat kiszolgáltatni.

Mindez apróbb felmerülő helyi akadékoskodások után rendjén meg is történt és a két leghatalmasabb állam közt létre is jött a béke, melyből belái hatatlan áldás áradt volna a görög népre, ha nem lettek volna a békének ellenségei, melyek a jószándékot agyarfúrtságra és önzésre nem változtatták volna.

N i k i á s z békéje után Athén és Spárta mint igaz szövetséges egyesülten minden görög állam vezetője, fenhatósága lehetett volna, mely a görög néppel, annak erényeivel, képzettségeivel, az athéni szellemmel megteremthette volna a görög világuralmat; de a féltékeny kisebb államok épen azt nem akarták, hogy Athén és Spárta őszinte, egymást támogató szövetséges legyen és fondorkodásuk nem engedte meg a két hatalmas állam szövetséges összeforrását, hanem újra lánggra lobbantotta a régi gyűlölség már elhamvadó parazsát és nem engedte édes gyümölcscsé érni azt a magot, melyet elvetett N i k i á s z b é k é j e .

Szokrátes

Árkádiái öböl.

SZERENCSÉTTLEN HADJÁRAT SZICZILIÁBAN.

Nikiászt Athénben ünnepléssel fogadták, mert a régen óhajtott békét teljesen az ő munkájának tartották és jó ideig Nikiász volt az állam vezető embere. A demokrata párt azonban már hozzászokott ahhoz, hogy vérbeli vezére legyen, aki minden irányban befolyást gyakoroljon a közügyekre, így támadt azután Nikiász mellett másik férfiú, a demokraták vezére Hiperbolosz, a lámpacsináló, aki gyűlölködő ellensége volt az arisztokratáknak, akik szintén halálos ellenségei voltak.

Hiperbolosz népszerűségét azonban hamar elhomályosította más férfiú, akinek rohamosan növekedő népszerűségével nem versenyezhetett, aki iránt külsőségekben, ami a népre annyira hat, a természet végtelenül bőkezű volt.

Ez a férfiú Kleiniasz fia: Alkibiádesz volt.

Alkibiádesz, mikor árva maradt, fivérével együtt Periklész házába került és olt nevelkedett fel. A szép külsőhöz, megnyerő arczához, sugár, hősies alakjához kitűnő műveltségben is volt része, különösen Szokrátesz, aki annak a kornak kiváló bölcse volt, szerette a szép ifjút és mindig nemesítő, művelő oktatásban részesítette. Mint fiatal harczost magával vitte a csatákba és éjszaka közös sátorban aludt vele, de mielőtt aludni tért volna, magyarázott, elmondta neki, mik a kötelességei a kiváló férfiúnak és fokozta benne a maga iránt való bizalmát, élénk színekkel festette le

előtte, mily dicsőségben, nagyságban lehet része, ha úgy él és törekszik, amint az kiváló férfiúhoz méltó.

Szokrátesz barátsága nemcsak hogy hatással volt reá, de nagyban hozzájárult ahhoz, hogy kortársai közt hamarosan lett népszerű és híre nála nagyobbakat is túlszárnyalt sőt nagyobb dicsőítéssel maradt fenn az utókorra.

Alkibiádesz híres szépsége életének minden korszakában ékessége volt; szép volt mint gyermek, mint ifjú, mint férfi; minden korban szeretni való volt.

A szép külsőhöz, a kiváló szellemi képességhez azonban mindent megromító fogyatékosság járult, az, hogy nem tudott szenvedélyein kellően uralkodni, nem tudta azokat megfékezni.

Minden szenvedélye közt a leghatalmasabb az elsőség után való ropant vágya volt. Mindenben, mindenkor s mindenki föl ott első akart lenni.

A népszerűségével együtt járt, hogy sok adomát beszéltek róla.

Mint kis fiú az úton kockázott a többi fiúval, ép ő rajta volt a dobás sora, amikor kocsi hajtott arra; Alkibiádesz azonban nem akart várni, hanem szólt a kocsisnak, hogy álljon meg kissé. A kocsis persze nem tette, hanem ráförmedt. Alkibiádesz erre keresztül feküdt az úton és azt mondta a kocsisnak, ha kedve tartja, hát csak hajtson rajta keresztül. A kocsis kénytelen volt kocsiját visszatartóztatni, amíg a fiú megengedte, hogy tovább hajthasson.

Más adoma elárulja, hogy Alkibiádesz hiú is volt; nagyon szerette a zenét, de fuvolázni nem tanult meg, mert annál a hangszernél fel kell fűjnia, el kell torzítania az embernek az arcát. „Azt csak fűjják a gyermekek, meg a thebaiak, azok úgy sem tudnak maguk közt okosan beszélni, már pedig mialatt az ember a fuvolát fűjja nem beszélhet.“ Ellenben szerette a lantot és a gitárt, mert mialatt azon játszott, énekelhetett vagy beszélhetett.

Egyik adoma azt beszéli róla, hogy egyszer ugyanarra a napra két tisztelője hívta meg ebédre, az egyik szegény ember volt, a másig gazdag. Alkibiádesz a gazdagnak, Anitusznak a meghívását visszautasította, ellenben a szegénynek Thrazilusznak a meghívását elfogadta.

Ebéd után, mikor Alkibiádesz már becsipett, felkelt a szegény' Thrazilus asztalától és elment a gazdag Anitusz házába, ahol még javában folyt a multság.

Alkibiádesz magával hozta egyik szolgáját, kezébe adott valami nagy kosarat és Anitusz asztaláról mindent, ami szemének megtetszett, arany ezüst edényeket a kosárba dobálta és mint saját ajándékát elküldte a szegény Trazilluszhoz s azután távozott.

A vendégek felháborodottan kérdezték Anituszt, hogy miért tűrte nyugodtan, mikor Alkibiádesz így cselekedett.

Még igen kegyesen és emberségesen járt el, — felelte arra Anitusz — mert hisz mindent elővehetett volna és én azt is neki adtam volna.

Mikor az elemi iskoláit befejezte, elment az egyik tanítóhoz és Homer egyik könyvét kérte tőle olvasmányul. A tanító azt mondata neki nincs Homertől olvasnivalója. Alkibiádesz erre felháborodásában, de minden szó nélkül arczul ütötte a tanítót és elment. Másik tanító azt felelte, neki igenis van Homerje, még pedig, amelyet ő javított. Hogyan, te még mindég csak abc-t tanítasz, pedig Hornért javítanod?

Azt is mondták róla, hogy mikor még mint serdülő ifjú Periklészhez akart menni, de azt mondták neki, hogy Periklész nem ér rá, mert épen azzal foglalkozik, hogy az athénieknek hogyan számoljon el. Alkibiádesz erre azt mondta, jobb volna, ha inkább azon gondolkoznék, hogy miképen csinalhatná, hogy ne kelljen neki elszámolnia.

Szokratesznek nagy hatalma volt Alkibiádesz felett, de azért gyakran megtörtént, hogy Alkibiádesz hallgatott a hízelgők szavára, akik mindenféle gyönyörökkel akarták magukhoz fűzni és elcsábították. Ilyenkor szinte megszökött Szókratész elől, aki aztán úgy kereste, kutatta, mint valami megszökött rabszolgát. Ilyenkor Alkibiádesz kerülte bölcsmeterét, mert Szókratész volt az egyetlen, akitől szégyenkezett, akitől félt. A többit, aki kegyét és barátságát kereste, megvetette.

Alkibiádesznek nagy hajlama volt a fényűző, pazar, gyönyörkereső élethez. Különösen szerette a pompát és az ünnepeltetést. Mikor Nikiász békéje után az athéniak újra résztvettek az olimpiai versenyeken, Alkibiádesz megválasztatta magát az ünnepség küldöttségébe és két négyesfogattal vett részt álversenyeken. Ez nagyobb fényűzés volt, mint a mennyit valamely király kifejthetett. Alkibiádesz tüntetni akart gazdagságával, azt akarta mutatni, hogy a hosszú és erőket sorvasztó háború az athéniakat nem tette szegényekké.

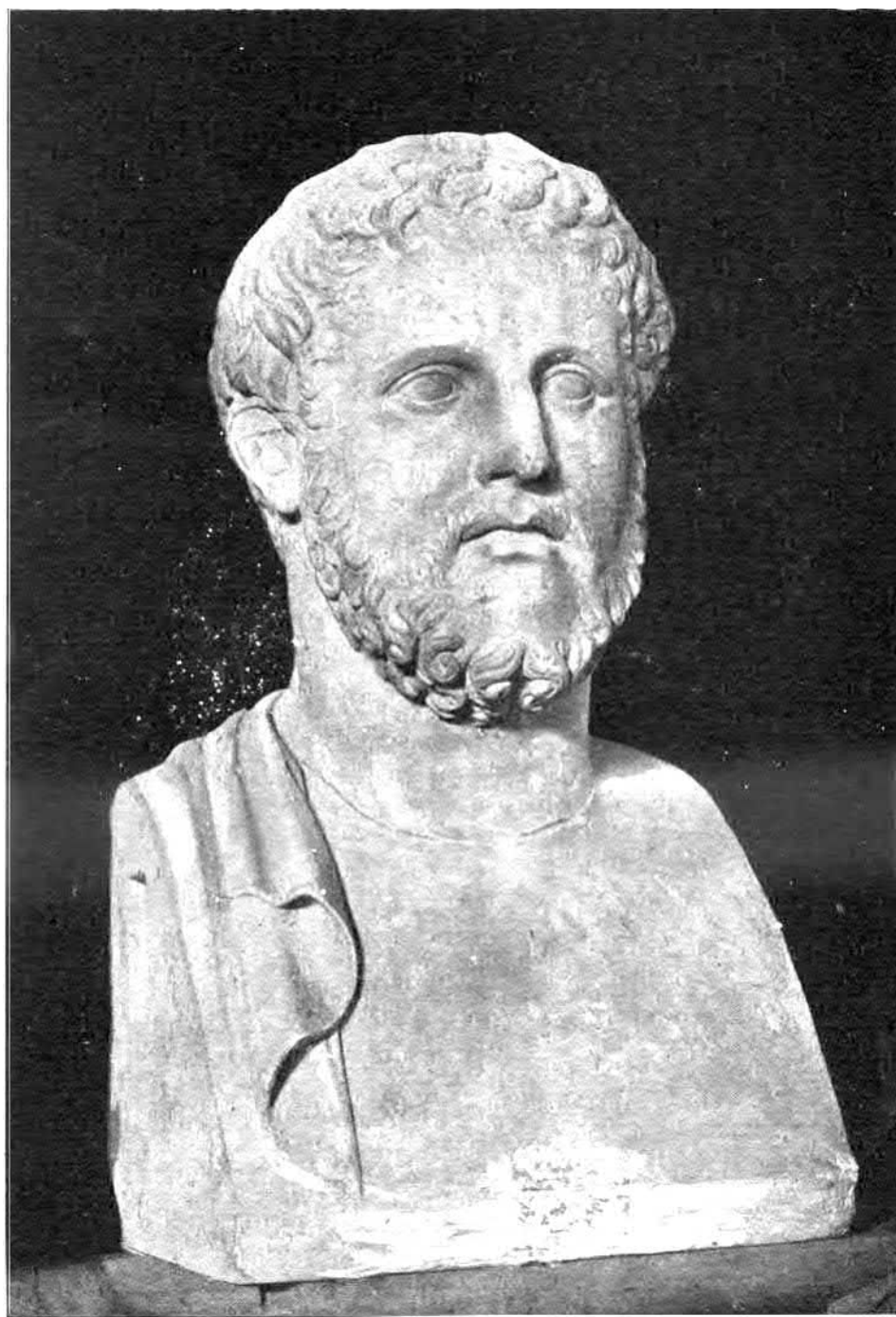
Alkibiádesz első politikai szereplése és sikere csinynyal sikerült és eredménye az Athén és Argosz közti szövetség volt.

Alkibiádesz attól kezdődőleg minden alkalmat megragadott, hogy mint Athén első embere szerepeljen, harci sikerek után sóvárgott, de azokat nem tudott elérni.

Hiperbolosz, akinek sem Alkibiádesz, sem Nikiász nem tetszett, mind a ketten útjában álltak, mind a kettőt gyűlölte, szeretett volna tőlük, vagy legalább az egyiktől megszabadulni, mert azoknak a nagysága miatt nem érvényesülhetett, tehát 417 tavaszán azt kérdezte a néptől, nem tartja-e a nép szükségesnek, hogy valakit cserépszavazással száműzzenek, hogy cserépszavazást ejtsenek meg.

A válasz igenlő volt és a cserépszavazás napját kitűzték. A szavazás azonban Hiperboloszra nagy meglepetést hozott

Hiperbolosz erősen izgatott a pártja révén Nikiász és Alkibiádesz ellen,

Alkibiádesz.

Mélosz gazdag sziget volt, az athénieknek sokat használhatott, de ép annyit árthatott is.

Legközelebb leküdt a Peloponnézushoz; kikötője jó széles, mélyen benyúló volt és ennél fogva esetleg kitűnően alkalmas táborhely az attikai hajóhad számára. Mindehhez még hozzájárult a más szigetbeliek bujtogatása, akik dühösködtek, hogy ép ez az egy sziget mentes adótól és mindennemű szolgálattól és szabadon élhet a maga ősi szokásai szerint. Biztató volt még továbbá a kilátás, hogy itt találnak megint osztozkodásra való földet, de legesleginkább az, hogy a dór lakosság bántalmazásával Spártának okoznak majd élénk fájdalmat.

Az athéni követek megjelentek a szigeten és így szóltak:

„Ami érdekünk az, hogy gyarapítsuk tengeri hatalmunkat; -a tietek, hogy megtartsátok községeket és jóléteteket. Mindkettőnk érdekét csak úgy lehet kiegyeztetni, hogy ti önként aláink vetitek magatokat és megfizetitek ti is, valamint a szomszéd szigetek, adótokat. Semlegességet ígérték, de azzal mi nem érjük be, mert bárhogy egyezkednénk is ki veletek, hatalmunk lényeges csorbát szenvedne a görögök előtt. Reménységtek Spárta segítségére hiú, és igaztalan az istenekhez intézett fohászokdástok is, hogy boszulják meg a rajtatok elkövetett jogtalanságot. Mert az isteneknek is, csak úgy mint az embereknek, örök törvényük az, hogy azok parancsolnak, a kiknek van hozzá hatalmuk és hogy a gyöngék engedelmeskednek. Ti a spártaiak hívei vagytok; nos, a spártaiak épen nem olyanok, hogy más mérték szerint ítélnék meg, mi az igaz és jogszerű, és ha nektek volna hozzá hatalmatok, ti sem szólnátok és cselekednétek másképen.“ Nyíltan a hatalom adta jogra hivatkoztak tehát az athéniak és ez eljárásukat kegyetlen sophistikájokkal még igazolni is törekedtek.

„Az athéniak azt kívánták, hogy haladéktalanul alá vessék magokat, mert maga a kísérlet, hogy ellenállának, már megingatható teljes, korlátlan tekintélyüket a tengeren. Azért tehát nagyon elkeseredtek a szigetbeliek bátorságán, a midőn másodszor is megtagadták a hódolatot és daczosan megszakították az alkudozásokat. Körül kellett a várost falazniok. Még kétszer áttörték a melosziak az elzáró falat és ellátták magokat eleséggel, de segítségük sehonnan sem érkezett. Annyira jutottak már, hogy a „meloszi éhség“ közmondássá vált, mikor a szükség legmagasabb fokát akarták kifejezni és még a tél folyamán kénytelenek voltak magokat Philokratesznek, aki időközben új sereget hozott Athénból, kegyelemre megadni. Pedig kegyelemre még gondolni sem lehetett. Valamennyi fegyverfogható férfit halálra, a nőket és gyermekeket rabszolgaságra ítélték.

„Az ilyen kíméletlen erőszakoskodás egészen megfelelt Alkibiádesz politikai nézeteinek és ő lovalta fel most is polgártársait e kegyetlen boszuállásra.

„De az ilyen apróságok Alkibiádesz dicsőségvágyát nem voltak képesek

kielégíteni; ő más harczteret kívánt magának és nem érte be a Peloponnészosz vagy az Arkipelaguszszal. Nem volt képes a Spártával kötött békét megbuktatni, más vállalatra volt szüksége, hogy az államot új irányba terelhesse. Olyas vállalatra, a melyet csak a legbátrabb férfiakra lehetett bízni és a melyek a szerencsés hadvezérnek Athénban eddigelé páratlan hatalmi állást biztosíthatnak.

Ekkor történt, hogy Szicziából Egeszta városából követség jelent meg Athénben és segítséget kért Szelinusz város ellen.

Ez a követség egyszerre azt az érzést keltette Alkibiádeszben, hogy most kínálkozik egy olyan alkalom, aminőt ő vár, amikor különös, nagy-szabású dolgot lehet művelni.

Gyorsan megfogalmazott agyában óriási terv, Szicziának meghódítása, kiaknázása. Terve mindjárt készen volt, hogy keresztülviheti a terv elfogadását, ez iránt nyugodt volt, mert volt Alkiádesznek nagy csapat föltétien párthive, a ki minden terve kivitelében segédkezésére volt; azok „tetre vágyó fiatal emberek voltak, köztük olyanok is, a kik rendkívüli tehetségének őszinte bámulói voltak, de meg igaz hazafiak is, a kik, mert sokat vártak tőle, segíteni akarták. De java része párthiveinek dőzsölő pajtásaiból került ki, olyan fiatal emberekből, a kik elpazarolván vagyonukat, az ő kegyelmén tengődtek. Tőle függtek tehát, és engedelmeskedtek minden intézésnek; korteskedtek az érdekében, izgattak a háborúra és megfélemlítették az ellenzékot. Legnagyobb részt előkelő származásúak voltak és örvendtek, hogy végre ismét a maguk köréből vált ki a nép vezére és nem a közemberekből, a kik inkább kiabálni szoktak, mint szónokolni, a kik csak a zavarosban tudnak halászni, de valami nagy dologra nem képesek megemberelni magukat, hogy ez az új vezér már nem valami szatócs vagy kézműves, hanem egy magasrangu, finom erkölcsű és lovagias férfiú. Nagyravágásának szíves eszközei voltak, mert a maguk részére is jó nyereségre számítottak.

„Ámde ép azért, mert pusztán egyéniségén alapult, ingadozó is volt Alkibiádesz tekintélye. A vezérszerepre hiányzott benne az erkölcsi komolyság; pedig egyedül csak ezzel szerezhethet az ember magának igaz tiszteletet, és tántoríthatatlan hű barátokat. Bármily fényesek voltak is tehetségei, végső elemzésben mégis csak közönséges ember volt, valamint a többiek, úgy hogy nem találhattak benne támasztékot és nem csoportosulhattak köréje. Maga magával sem volt tisztában, mert csupa ellenmondásból állt az egész jelleme; jó és rossz hajlamai közt folyton küzdött a természete, és azért, bár rendkívül éles, de zavaros volt és imbolygó a gondolkozása. Minél jobban kiismerte valaki, annál jobban csökkent iránta a bizalma, mert végül mindig csak magára gondolt és a maga hasznára. Athént csak annyiba vette, hogy kedvező színhely az ő tervei kivitelére; szülővárosa dicsősége neki csak lépcső volt a maga dicsőségéhez és társai érezték,

hogy őket is elveti majd, ha nem lehetnek többé hasznára. Azért hát huzamosabb ideig ő nem tarthatott pártot egyesülten. De még egyebütt, pajtásai körén kívül is megbotránkozást keltett magaviseletével.

„Kényuri természetén nem hogy uralkodni tudott volna, de még el sem bírta titkolni. Hősies bátorsággal küzdött a csatában és viszont olyan buja fényűzésben élt, a minő nem egy athéni polgárhoz, hanem igenis egy perzsa satrapához lett volt illendő.

Valahol csak megjelent, azt kívánta, hogy mindenki szeme rajta függjön. Hosszú, földet seprő biborruhában járt a piacon és még a csatában is valamennyi fölött tündökölni vágyott. Pajzsa aranyból és elefántcsontból készült és czimerül villámot szórva, a szerelem istensége volt rajta kiverve, dolyfös jelképe hódító egyéniségének.

A népnek összeségében hízelgett, mint akármelyik más demagóg, de az egyesekkel durván bánt és hetyke kicsinyléssel. Ellenmondást nem tűrt senkitől és ilyenkor mindjárt kész volt az erőszakoskodásra, mintha polgártársai alattvalói volnának. Az első díszletfestő mentegetődzött előtte, hogy akkor ép másfelé lévén elfoglalva, nem teljesítheti megbízásait; ő bezárta házába és így kényszerítette őt kívánata teljesítésére.

Athén kicsi volt Alkibiádesz dicsőségvágyának. Nem elégedett meg vele, hogy fényűző pompájával az ünnepek alkalmával és a hajók felszerelésében kivált valamennyi polgártársa fölött, hanem azt akarta, hogy egész Hellasz legyen tanúja dicsőségének. E szándékában anyai ágról való családjának régi hagyományait elevenítette fel. Olimpiában alapította meg családjá hatalmát Alkméon, a Szolon kortársa, midőn diadalt aratott a kocsi-versenyen, tehát mint igazi Alkméonida, ő is így akarta öregbíteni hírnevét. Ámde, hogy ezt tehesse, nem volt elégséges öröklött vagyona, a melylyel különben is pazarul gazdálkodott. Azért hát Athén leggazdagabb emberéhez, Hipponikosz daduchoshoz kezdett közeledni és ámbár pajzán elbizakodottságában e becsületes férfiút mélyen megsértette, mégis sikerült tőle leányát tíz talentum hozománynyal nőül kapnia. Ennyi pénzt hozománykép Athénben még soha senki sem kapott és Alkibiádesz nem is titkolta el, hogy csak a haszonért kereste ezt a házasságot. Mert alig hogy haza hozta Hipparétét kincseivel, nyomban versenypárikat kezdett nevelni, még pedig nagyúri módon. Istállóit aki csak látta, mindenki megbámulta és költségei fedezésére sógorától, Kalliásztól, még másik tíz talentumot tudott magának szerezni, amely összeget ugyan Hipponikosz is megígérte neki, azon esetre, ha Hipparététől majd fia születik.

„Mesterileg ki tudta zsákmányolni mások vagyonát a maga céljai érdekében. Politikája is olyan volt, hogy sok helyütt ellentmondást keltett. Ő ugyanis nem a régi módja szerint akarta a háborút megújítani, hanem egy újat akart megindítani oly mértékben, a minőt még a leghevesebb demagógok sem kívántak. Valamint minden tervéről nemcsak Athént, de egész

Szokrátesz és Alkibiádesz a tábori sátorban. Szokrátesz tanítja Alkibiádeszt.

Görögországot tartotta szeme előtt, úgy nemcsak az athéni Periklész szeretett volna korlátlan úr lenni, hanem Argoszban is, meg Eliszben. Felszabadítani egész Hellaszt az arisztokraták uralmától, ez volt politikájának vezérelve; a demokrata pártnak valahol csak voltak, egyesülniök kellett volna az ő vezérlete alatt, hogy közös erővel leverhessék Spártát és minden más arisztokratikus államot. Tehát a külügyi politika is demokratikussá lön már, tekintet nélkül minden más egyéb körülményre. A háború irányháborúvá lön, az államok háborúja a pártok háborújává; tehát mindjobban el kellett terjednie, mindinkább féktelenebbé és kegyetlenebbé válnia.

„Új korszakot lett volna hivatva megalapítani Görögországban, olyat, hogy benne az olyan államoknak, mint amilyen Spárta volt, el kellett volna veszniük és Athén volt rá kiszemelve, hogy góczpontja legyen e messzeható mozgalomnak. De hogy megfelelhessen a város magas tisztének, jövendelmét a lehető legmagasabbra kellett fokozni.

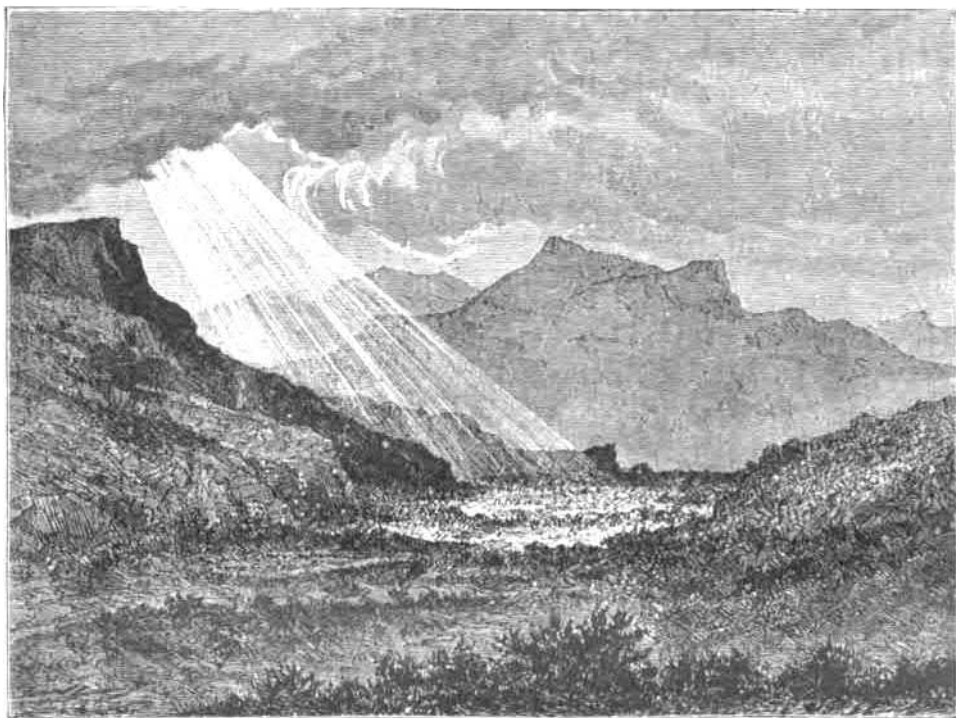
„Azonban bármilyen nagy volt is Alkibiádesz személyes befolyása, mindamellettt állandó, megnyugtató és a pártokat egyesítő hatalomra nem tudott szert tenni. Inkább izgatottságot keltett mindenfelé és ellenmondást és az örömrivalgást, amelylyel a nép kedveltjét fogadta, a gyűlölet és a bizalmatlanság kiáltó szava szelte át, még pedig napról-napra élesebben. Az öregebbek azért haragudtak reá, hogy elcsábította az ifjúságot, mert az ő példájára elhanyagolták a tornaiskolákat, a hagyományos szokásokat vakmerően megvetették és a dorbézolást előkelő életmódnak vallották. Az alkotmány hívei meg naponta inkább meggyőződtek róla, hogy tulajdonképpen korlátlan uralomra akart szert tenni és erre ő maga is már olyan bizonyosan számított, hogy a polgári egyenlőségen alapuló törvényeket kénye kedvére lépten-nyomon áthágta.

„Ilyen volt a helyzet Athénben, mikor a követek Egesztából megérkeztek. Ügyesen beszéltek a nép előtt; fejtegették, mily nagy veszedelem támadhat abból, ha Szirakusa megtámadhatja a sziget valamennyi független államát és ígérték, hogy az ellenök való háborúra a költségeket a magokéból fedezik. A szicíliai hadjárat ellenzői azt kívánták, hogy egyelőre semmibe se k pjanak, mert jól tudták, hogy később lehetetlen lesz majd megállapodniok és figyelmeztették a népet, hogy ne higgyen a szigetbeliek ámító beszédének. Ezek a férfiak, akik így beszéltek, a Periklész politikáját tartották a közjóra nézve a legcélszerűbbnek és köztök is Nikiász volt e meggyőződésüknek legbuzgóbb szószólója, mert ő bizton előrelátta, hogy egy nagy általános háború gyulad majd ki e vállalatból Alkibiádesz hívei ellenben buzgón pártolták az egesztabeliek kérelmét, úgy hogy végre a polgárság abban egyezett meg, hogy egyelőre követeket küldenek majd Szicíliaába, akik tanúságot tesznek majd a szigetbeliektől várható támogatás nagyságáról. Ez intézkedést minden bizonynyal magok az egesztabeliek indítványára tették.

Alkibiádesz összeszedi az asztalon levő arany és ezüst edények felét.

„A hadi párt annyi mint ha már győzött volna. Mert az athénieket Egesztában még könnyebben el lehetett ámítani, mint otthon a népgyűlésben. Az általános jólét tanúságaképp megmutogatták nekik a város emlékeit; fölvezették őket az Erix hegyére Afrodite templomába, ahol egy sereg ezüst-edényt kannát és tömjéntartót raktak ki eléjük; rendre meghurczolták őket fényes lakomákra, majd ehhez a családhoz, majd meg amoda és vala-

Az Öta-hegy Böötiában.

hol csak voltak, mindenütt ugyanazt a terítéket használták, pedig ez is jórészt úgy volt összekoldulva kölcsönbe a szomszéd görög és föníciai városokból. így tehát a követek, körülvéve nagyhangú és furfangos szike-liotáktól, vagyoni állásukról és készpénz-készletükről még csak megközelítő ítéletet sem hozhattak. Mikor tehát a tavasszal visszatértek, valóságos gazdagságnak hirdették a csillogó mázat, amelylyel oly ügyesen elvakították őket és ez az ő tudósításuk, meg a 60 talentum készpénz, amelyet a 60 hadihajó egy hadi zsoldjának a fedezésére Egesztából magokkal hoztak és amelyet Athénben mintegy előlegnek tekintettek a Szicziából majdan hozzájuk özönlő kincsekre, oly nagy hatást keltett, hogy Alkibiádesz számítása igaznak bizonyult és a hadi párt győzelve nyomban biztosítva volt. El lón határozva a hadjárat és megválasztottak a hadvezérek, még pedig korlátlan

Az athéni kolosszvár - Akropolisz a romjai

hatalommal oly formán, hogy mindenek előtt kötelesek megvédelmezni az egesztabelieket és visszatelepíteni a leontiniaiakat, de a többi dologban úgy járhatnak el, mint Athén érdekében ők maguk jónak látják.*

Mielőtt ennek a háborúnak részleteit, lefolyását leírjuk, lássuk milyen hely Szicília szigete, miféle város Egeszta, Szirakuszai meg Szelinusz; milyen érdekek fűzték azoknak a városoknak lakóit a görögökhöz, milyen volt a történetük folyása azalatt, míg a görög népek élete a legrégebb korszakból a peloponnézusi háborúig lepergett.

Szicília szigete a Földközi tenger legnagyobb és legtekintélyesebb szigete, mely ott terül el Itália lábánál. (1. 63. old.)

A hajós népeknek már a legrégebb időkben is kedves gyarmata, keresett helye volt a sziget partvidéke. Előbb a legrégebb hajós nép, a fönikiai alapított rajta telepeket, melyekből később a parti városok alakultak.

A fönikiaiaknak erős versenytársuk a görög nép volt, mert a fönikiai gyarmatok mellett görög város-alapítások tarkították a sziget partjait. A fönikiaiak és a Fönikiából származó kartágóiakon kívül voltak ott líbiai települések is, de azok vesztették el egyéniségüket, nemzetségüket leg hamarabb.

A leginkább megtaitották eredetük jellegét a görög városok, amelyek hamar felvirultak, terjeszkedtek, erőben és hatalomban gyarapodtak, ami különösen a kartágóiaknak fájt.

A kartágóiak Fönikiából, az asszír hódítások korában elköltözött fönikiaiak voltak, akik Afrikában várost alapítottak, Kartágót és arról elnevezték magukat kartágóiaknak. A kartágói hatalmas, erős nép volt, amelynek mindig vágya volt, hogy Szicíliában megvesse a lábát.

Amíg Karthágó azonban sohasem tudott többet elérni, mint azt, hogy fennhatósága alatt álló vegyes lakosságú városokra terjedt ki hatalma, addig a görög gyarmatok megtartották görög jellegüket és mint önálló városok görög szellemben fejlődtek tovább.

Háromszáz évvel Periklész kora előtt kalkikiai görögök Szicília keleti partján Naxosz városát alapították. Naxosz idővel nagyobb, gazdagabb várossá fejlett és polgárai közül azok, kiknek szülővárosuk szűk lett két új várost alapítottak: Katánát és Leontnoit.

Ezektől lejjebb, délfelé, de még mindég a háromszögű sziget keleti oldalán korinthoszi gyarmatosok Arkiász városalapító vezetése alatt megtelepültek és Szirakuszait a mai Szirakuzátalapították. Szirakuszainak leányvárosa támadt kivándorló polgáraiból Szicília déli oldalán, ahol Kamarinát alapították.

A görög gyarmatosok felmentek a sziget legészakibb csúcsáig is; az első északi telepítés Zankle volt, melyet a sarlóalakú kikötőjéről neveztek

* Curtius VI. Szilasi Mór fordítása.

el; mint a többi város, ez is hamar gyarapodott és talán alig múlt el száz éve megtelepülésének, már leányvárost alapítottak polgárai, a sziget északi oldalán, a Himera folyó tengerbeömlésénél és elnevezték a várost a folyóról H i m e r á -nak.

Maga az anyaváros Zankle azonban hálátlanságnak lett az áldozata, mert, mikor Milet elesett, az onnan menekülőket Zankle városa barátságosan fogadta, falai közt helyet adott nekik. A jövevények azonban mi-helyt otthonosan érezték magukat, úgy hitték, hogy otthon is vannak és árulói lettek a városnak, mert a Zankléval szemben az itáliai parton fekvő R h é g i o n városának kényurával titkos szövetségre léptek és támogatásával magukhoz ragadták Zankle kormányzását, de azt átadták a rhegiói tirán-nusnak, aki messzeni származású volt; az ő tiszteletére megváltoztatta az összeesküvő párt a város nevét s azontúl nem Zanklénak, hanem a rhégioi kényurnak, Anáxilásznak ős hazájáról elnevezték M e s s z á n á -nak. A várost a mai napig is Messzinának hívják.

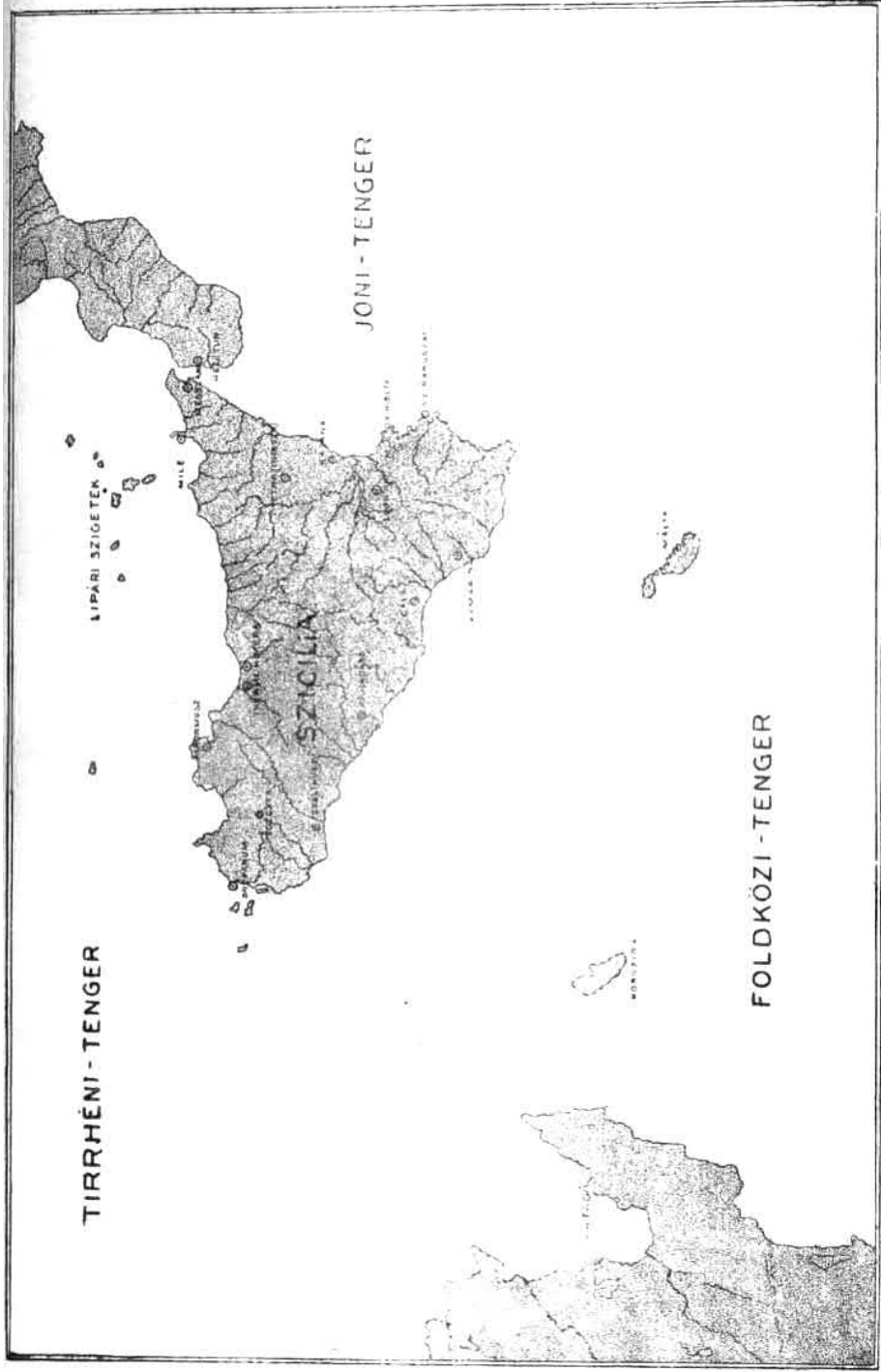
A sziget déli oldalán igen tekintélyes dórgörög várost alapítottak krétai és róduszi kivándorlók, az utóbbiakat A n t i f é m o s z vezette, a krétaiakat Entimosz. A várost elnevezték a folyóról, mely mellett alapították G é l á -nak. Hatalmas, virágzó város lett belőle, amely hamar új városnak lett az anyja; gélai polgárok alapították Á k r á g á s z t, mely ma is áll, neve G i r -genti. Akragasztól nem messzire a dél: parttól feküdt a görög eredetű szicíliai városnak, a Szirakuszai felett a keleti parton épült H i b l é i M e g a r á n a k, gyarmat városa: S z e l i n u s z.

A legelső nagyobb hatalom Szicélián, mely a szirakuszai király volt, Gélából plántálódott át.

Körülbelül félszázaddal Periklész kora előtt Sziciliában minden városban kényurak uralkodtak, az egyetlen kivétel Szirakuszai, amely az előkelők köztársasága volt.

A szirakuszai polgárok szorgalma, terjeszkedése, összeütközésbe hozta a várost Gélával, melynek egyre terjedő hatalma K l e á n d r o s z kényura idejében erősbült meg; utána bátyja H i p p o k r á t e s z került a helyére. Ez hódító, vállalkozó fejedelem volt, aki egymásután hódította meg a Szicília keleti partján viruló városokat, csak Szirakuszai ellen intézett támadásaival nem érte el leghőbb vágyát, hogy a várost meghódítsa, de azért birtokait elvette és a külső város hatalmába is került. Csakis Korinthosz és Korkira beavatkozása mentette meg a várost az elbukástól.

A kényúr kemény kezét azonban nemcsak a meghódított városok sínylették meg, de megérezték a gélaiak is, akik nem akarták tovább is elszivlelni a kényuralmat és köztársaságot akartak alakítani. Hippokratész halála után két kis fiának jogát nem ismerték el. Ezt fel asználta az egyik, hadvezér G é l o n, aki azon a címen, hogy a két fiú jogát védi meg, fegyveres erővel elnyomta a polgárok mozgalmát; mikor azután a város

Szicília térképe.

hatalmában volt, akkor eldobta az álarcot és mint Géla kényura folytatta uralmát. Az államcsíny végrehajtásában derék társa volt Ainezidemosz, akinek szintén kedve jött az uralkodásra, akivel Gélon úgy állapodott meg, hogy neki juttatja Ákrágaszt, a gélai gyarmat várost. Ainezidemosz ott uralkodó családot alapított, fia Théron már a város tiránnusa volt.

Nagyravágyásának nemsokára új tér kínálkozott. Szirakuszaiban Hipokratész támadása óta, mikor kiderült, hogy az arisztokraták a várost megvédeni nem tudják, éles ellentét választotta el a város előkelőit a nagy polgárságtól, amely végre elűzte a városból az arisztokráciát.

A menekülők Gélában az erős kényurnái G é l o n-nál kerestek segítséget.

Gélon átlátta a kínálkozó alkalom értékét és gyorsan kiaknázta a helyzetet. Géla kormányzását átadta öcsésének Hieronnak, ő maga pedig a szirakuszaibeli előkelőkkel és serege élén rajta ütött Szirakuszaion, mielőtt a polgárok ellenállásra szervezkedhetek volna.

Gélonnak egy csapásra sikerült a várost megszereznie és hatalmas uralmodást megalapítania. Gélon tudta, hogy az emberi érzések nem állandók és a múllak ereje igen nagy, mely új fejedelemnek hamar vesztét okozhatja. Célja volt tehát, hogy a régi Szirakuszait egész alakjából kiforgassa, új alakot, új életet teremtsen benne, amely a régi előkelők-köztársaságabeli kort többé vissza ne óhajtja, hanem a jelen viszonyait kedvelje meg, ahhoz alakuljon át. Ezt két dologgal akarta elérni. A lakosságnak idegen lakókkal való felfrissítésével és azzal, hogy a várost igazán fejedelmi székhelylé, pompássá tegye.

Előbb Géla előkelő polgárainak legnagyobb részét telepítette át Szirakuszaiba, azután Kámárina lakóit. Kámárinában ugyanis polgárháború tört ki, amit Gélon felhasznált arra, hogy a város dolgába beleavatkozzék; a város polgárságát mind áttelepítette Szirakuszaiba, magát Kámárinát pedig leromboltatta, elpusztította.

Féltékenyen őrizte függetlenségét Hiblői Megára, mely nevét a görög iszthmoszi Megára után kapta, mert megaraiak alapították. A város ugyan szirakuszai fenhatósága alá tartozott, de Gélon, a kényurat nem akarta urául elismerni.

Gélon ostrom alá fogta a várost és hamar be is vette; az előkelő lakosságot kényszerítette, hogy Szirakuszaiba vándoroljon, ahol polgárjogot biztosított minden áttelepülőnek; a köznépet azonban nem bocsátotta be a városába, hanem valamennyit eladta rabszolgául.

Szirakuszai lakossága így megháromszorozódott és hamar rendkívül gazdag, hatalmas város lett. Az így nyert hatalom megvédelmezésére Gélon hajóhadat épített és erős szárazföldi sereget szervezett, úgy, hogy abban az időben, mikor Görögországot a perzsa háborúk tartották rettegésben, Gélonnak 30,000 főből álló serege és 200 háromsoros hajója volt.

Gélon hatalmával szemben, a sziget északi részén Anaxilász is arra

törekedett, hogy hatalmát öregbítse és azért is törekedett arra, hogy Rhegiont és Messzánát egyesítse; de még tovább is keresett szövetséget; feleségül vette Himéra urának Terillosznak a leányát.

Amint Gélon terjeszkedése és hatalma aggodalommal töltötte el Anaxilászt, úgy óvatosságra intette Géla leányvárosának Ákrágásznak urát Theront aki tudta, hogy uralmát, hatalmát csak addig tarthatja meg, amíg az Gélonnak tetszik. A szirakuzai kényur ugyan jó indulattal viselteti egykori fegyvertársa fia iránt, de azért Theron szükségesnek tartotta Gélon barátságát biztosítani.

Másodszori házasságában feleségül vette Gélon öccsének Polizéhosznak a leányát, Gélon pedig azután feleségül vette Theron első feleségétől származó leányát, Demarátét.

Théron ekkor már biztosságban érezte hatalmát, szövetségeseinek tudta Gélon, amire számított, amikor régicéjének megvalósításához fogott: Himérát akarta meghódítani.

A szigeten való terjeszkedésben találkozott Gélon ábrándjaival, akinek legszebb álma volt egész Szicília feletti uralkodás, a nagy szicíliai hatalom megalapítása.

Ehhez azonban nem volt elég az ő ereje, hatalma; segítséget, támogatást keresett hozzá az anyaországban, az anyaföldön a görögöknél. Először Spartával tárgyalt, azt akarta reá venni, hogy segít-e nagy vállalkozásában, az egész sziget meghódításában.

Ez a terv a spártaiak előtt nem volt újság.

„Alig néhány évvel azelőtt Kleomenesz király ott vívott harcot a fönikiaiakkal és el is esett a csatában. Gélon most biztatta a spártaiakat, hogy boszulják meg Kleomenesz halálát és újítsák meg a harcot az ő szövetségében. Elmondta, mily nagy nyeresége volna az Spártának, ha a gazdag termésű szigetet a karthágóiaktól teljesen elragadná és a sziget minden kikötője csak a görög kereskedőknek nyílna meg.“

Spárta azonban nem akart a vállalkozásban résztvenni és jó ürügyei visszautasította az ajánlatot; Spárta nem is mert ilyen vállalkozásba fogni, mert nem tudhatta, mikor üt rajta a perzsa király serege.

Gélon nagyban bántotta a visszautasítás és nem sokára, amikor módjában volt, efelett való haragját a spártaiakkal és az egész görög néppel érezte.

Mikor Xerxesz támadása veszélyeztette Görögország függetlenségét, szabadságát és a görög államok összefogtak Xerxesz ellen, akkor görög követek elmentek Szirakuszaiba is és felkérték Gélon, hogy küldjön ő is segítséget Görögországba, mert azzal nem csak a görög népeket segíti, hanem a saját érdekét is szolgálja, mert ha a barbár le fogja győzni a görögöket, nem fog megállni, hanem tovább fog menni és a görög szárazföld után a görög gyarmatokat, Sziciliát fogja meghódítani és rabságba hajtani.

Gélon a követségre azonban indulatosan ráförmedt, fenhéjázónak mondta a beszédjét. Emlékeztette őket, hogy ő is kérte a segítségüket és megtagdák, ő is a barbárok, a kartágóiak ellen keresett támogatást, de nem volt benne része, magára hagyták; a görögök miatt akár egész Szicília a barbárok uralma alá kerülhetett volna.

Hogy azonban a megtorlás teljes legyen és éreztesse a görögökkel kegyességét, de amellet fenhéjázó szívének kedvére cselekedjék, így fejezte be szavait:

„Most azonban, hogy fordult a sors, és a barbárok részéről a háború titeket fenyeget, most eszetekbe jut Gélon. Nos, bár ti méltatlanul bántatok velem, — én nem fizetek hasonlóval, hanem kész vagyok a görögök segítségére kétszáz háromsoros hajót, húszezer nehéz fegyverzetű gyalogost, kétezer nyilast, kétezer parittyást és kétezer könnyű lovast küldeni, azonkívül a háború tartama alatt ellátom gabonával az egész hadsereget, de mindezt csak úgy teszem meg, ha az egyesült görög seregek fővezére én leszek és én vezetem a barbár ellen. Más feltétel alatt azonban sem magam nem megyek, sem katonát nem küldök.

A spártaiak méltatlankodtak erre és azonnal visszautasították Gélon ajánlatát s hozzá tették, ha ez olyan feltétele, amelyet el nem enged, akkor tartsa meg segítségét.

Gélon látta, hogy ez nagyon is fáj a spártaiaknak, hamarosan szerényebbre szabta igényét, nem kérte a fővezérletet, hanem azt kívánta, hogy csak a hajóhad vezérletét adják neki át.

Erre az ajánlatra az athéni követ már nem állotta meg, hogy eléje ne vágjon a lakédémon követnek — s így szólt:

„Nem vezér hiányában küldött bennünket Görögország, hanem hadsereg miatt, arra van szükségünk.“

Az athéni azután megmagyarázta Gélonnak, miért vágott ő a spártai elé; mert amíg Gélon az egész görög hadsereg fővezérletéről beszélt, az athéni tudta, hogy a spártaiak mindkettőjük nevében igen jól meg fognak felelni, de mert Gélon már lemond a szárazföldi vezérletől és csak a tengeri fővezérletet kéri, ha azt a spártaiak meg is adnák, ők athéniek előre tiltakoznak, mert ők nem engedik át senkinek a tengeren a vezetést, ha csak a spártaiak nem tartanak reá igényt, ők az egyetlenek, akikre rábíznak a hajóhad vezetését. Ők, az athéniek, a görög föld legrégebb törzsei, ők soha sem cserélték fel lakóhelyüket. A beszéd végén pedig illedelmesen megjegyzték, hogy mindabban, amit mondtak, semmi sértő és kicsinylő szándék nincsen.

Gélon arra rövid választ adott, melyben véglegesen megtagadott minden segítséget.

„Athéni vendégeim, úgylátszik, nektek csak vezéritek vannak, de katonáitok nincsenek, a kiket vezessetek; de mert semmit sem akartok átten-

gedni, de mindent magatoknak akartok tartani, legjobb lesz, mielőbb visszatérnetek; mondjátok meg Görögországnak, hogy számára az esztendő elvesztette a tavaszt.“

A tavasz alatt, ami az év ékessége, életet adója, a maga seregét értette, mint a görög had elvesztett ékességet.

A görög követség eredménytelenül távozott; alig hagyták el a görög hajók a szicíliai vizeket, Gélon aggódni kezdett, hogy a görögök nem fognak tudni a perzsáknak ellentállani, tusakodott magában, de nem tudta rászánni magát, hogy hajóival a görög vizeken megjelenjék és ott a spártaiak hadvezérlete alatt szerepeljen, ezt az ő büszkeségével nem tudta megegyeztetni.

A görögök sorsáért a maga érdekében is aggódott, nagyon is komoly intellemtnek tartotta a görög követség szavait, hogy ha Görögország elbukik, a perzsa tovább fog menni és Szicíliára fog kerülni a sor.

Gélon fufangos módon akart a közelgő veszedelem elől menekülni. Pontosán hirt adatott magának a perzsák minden mozdulatáról; mikor azt hozták hírül, hogy Xerxesz átkelt a Helleszpontuszon, azonnal elindította kincsekkel dúsan megrakott három pompás ötvenevezős hajóját Delfoiba azzal a parancscsal, hogy a hajók ott várják be a háború eldőlését. Ha a háború a perzsáknak kedvez, akkor a követ, akire az egész szállítmányt bízta, jelenjék meg Xerxesz előtt, adja át neki a kincseket és Gélon hódoló üdvözlését, ha azonban a görögök győznek, akkor térjen a kincsekkel vissza Szirakuszaiba.

Mialatt a görög földet a perzsák fenyegették eltiprással, azalatt Gélon is veszedelem fenyegette. Őt is ázsiai eredetű hatalom támadta meg: Karthágó.

A háborút nagy arányokban Gélon apósa, Théron idézte fel; Théron régi kedvencz tervét valósította meg, amikor megtámadta Himerát, azt elfoglalta és elűzte annak urát Terilloszt, aki vejénél Anaxilásznál keresett segítséget.

Anaxilász és Terillosz azonban azt is belátták, hogy az ő erejük és hatalmuk kevés Gélonnal szemben, tehát másutt kerestek szövetségest és segítségért Karthágóhoz fordultak. Anaxilász annak jeléül, hogy komoly szövetségese akar lenni Karthágónak, hogy cserben hagyni nem fogja, két fiát küldte el Karthágóba túsul.

A karthágóiak akkor minden alkalmat szívesen megragadtak, melylyel hatalmukat Szicilián kiterjeszthetik, tehát készségesen ígértek Anaxilásznak segítséget.

Így azután csakugyan teljesült Xerxesznek az a parancsoló üzenete, melyet fönikiai és perzsa követekkel küldött Karthágóba, hogy a karthágóiak támadják meg a szicíliai görögöket.

A karthágóiak Xerxesz üzenetével vajmi keveset törődtek volna, ha a

saját érdekükben nem állott volna a szigetet megtámadni, amikor arra különösen jó alkalom kínálkozik.

A valóság azonban az, hogy Anaxilász követsége előidézte azt, hogy Xerxesz óhaja beteljesült és a görög fajt mindkét oldalról megtámadták. Keletről Xerxesz óriás hadserege, melyben ott volt egész Ázsia és Északkelet Afrika, nyugatról pedig az ázsiai származású Kartágó az ő összes gyarmataiból és hódoltságaiból toborzott seregével.

Mielőtt Hamilkár, a kartágói király elindult volna a sziget ellen, előbb annak minden olyan pontján, ahol támogatást, szövetséget remélhetett, ügyes ügynökökkel puhatolódzott. Sikerült is még szövetségest is találnia: Szelinuszban, mely Gélonnak ellensége volt, amióta az elpusztította a Hibléi Megarát, Szelmusznak az anyavárosát.

Gélon is tudta, micsoda veszedelem tornyosul a feje felett és mindent elkövetett, hogy őt a háború a legteljesebb készültségben találja. Gondoskodott a sereg létszámának gyarapításáról, bőséges élelemkészletről és pénzről; különösen az utóbbiról, tudta, hogy minden kincs, amit pénzzé tesz, azzal harci erejét gyarapítja. Megértette ezt Gélon felesége Demarate is, aki felszólította a szirakuszai nőket, hogy ékszereiket odják oda a háború céljaira.

Ő maga járt elői jó példával, minden kincsét, ékszerét odaadta a hadi pénztár számára. A szirakuszai asszonyok, leányok mind követték: halomba hordták az ékszereiket. Azokból az ékszerekből vert aranyokat, Demaráté-pénznek nevezték.

A karthágóiak három évig készülődtek a szaxziliai hadjáratra; mikor Hamilka már azt hitte, hogy elérkezett a hadjáratnak az ideje, akkor kétszáz hadihajón és hárromezer teherszállító gulyán átkelt Karthágóból a szigetre és Panormosz* kiköiőjében szállította partra seregét, melyről a hagyomány azt mondja, hogy 300,000 emberből állott.

480-ban tehát ugyanakkor, amikor Xerxesz hada görög földön mérkőzött meg a görögökkel, Hamilkár is össze akarta törni a görög hatalmat Szicilián.

Hamilkár Panormoszban nem sokáig vesztegelt, hanem elindult Himéra elfoglalására, mindenekelőtt azt akarta Thérontól elvenni.

Théron értesítette Gélon a veszedelemről, melyben Himéra forog és Gélon késedelem nélkül sietett Himéra segítségére és még mielőtt az ostrom alá került egyesült a két haderő, Théron és Gélon serege, amely 50,000 gyalogosból és 5000 lovasból állott.

Gélon a várostól kis távolságra eső helyen, a folyam völgyében ütött tábort és folytonos összeköttetésben volt úgy a várossal, mint a sziget belsejével.

* A mai Palermo.

Hamilkár az áldozó oltáron megöli magát.

Mihelyt Hamilkár a város elé érkezett, kisebb csatározások kezdődtek, a melyeket különösen Gélon lovassága vívott az ellenséggel, még pedig úgy, hogy ha valahol megjelent a város közelében karthágói csapat, a lovasság azonnal rajta ütött, úgy hogy rövid idő múlva az ostromlók nagyobb szorongatásban voltak, mint az ostromlottak. Hamilkár segítséget várt, még pedig lovasságot Szelinuszból; Gélon tudta ezt és furfangosan megghiúsította ezt a segítséget, majd alkalmas időben, jól előkészített haditerv szerint teljes erejével megtámadta Hamilkár seregét, a mely felett győzedelmét azzal is elősegítette, hogy rémületet keltett a sorokban, mert mögöttük csselfogással a tengerpartnál lángba borította a karthágóiak hajóit.

A csata véres mészárlássá fajult, melyből karthágói csapatok tájékozatlanul minden irányba szerte futottak, de előbb-utóbb az üldöző csapatok foglyaiul estek.

A csata legheveseb pillanataiban Hamilkár nem volt a vezérek közt, — így szól a hagyomány — nem intézte a csata sorsát, hanem áldozatot mutatott be isteneinek. Az áldozó oltáron a láng ép magasan lobogott, amikor rémült hírnök jelenti neki, hogy minden elveszett, seredét szétszórták, hajóit felgyújtották, elvették.

A hír oly lesújtó, oly megrendítő volt, hogy Hamilkár nem tudta elviselni és fellobogó lángok közt, az áldozó oltáron kereste a halált.

Gélon diadalát gazdag zsákmány tetőzte, amihez még a foglyokért Karthágóból kapott 2000 talentum is járult.

A Himéra előtt kivívott győzelem híre egész Görögországot bejárta; a győzelem napja bizonytalan és maguk a görögök is, hogy a diadal értékét emeljék, azt hirdették, hogy azt egy napon vívták a thermopiléi küzdelemmel, mások azonban azt állították, hogy a szálamiszi diadal napjára esik. Valószínű, hogy a himérai diadal megelőzte mind a két napot és pár nappal a thermopiléi vértanúság előtt dicsőítette a görög fegyvereket.

Gélonnak ez a győzedelme nem csak Szirakuszaiban, de az egész szigetén barátságos érzületet támasztott iránta és azok, a városok is barátságot ajánlottak fel, melyek addig ellenségeskedtek vele.

Gélon az általános hangulatot ki akarta aknázni és nagy népgyűlést hívott össze, amelyben ő a hős, a diadalmas hadvezér teljesen fegyverzetlenül, testőrei nélkül jelent meg.

Hízeltő szavakkal szólította meg a népet és szinte hódoló tisztelettel mondta, hogy úgy érzi, hogy neki be kell számolnia eddigi tetteiről és a nép ítélje meg, vajjon üdvösen kormányzott-e addig, vagy sem.

Gélon szavai óriási hatással voltak, a lelkesült tömeg jóltevőjének, atyjának, urának, királyának nevezte őt, azelőtti zsarnokoskodását elfelejtették.

Az volt uralkodásának delelő pontja, mert utána már nem sokáig örül-

hetett hatalmának, erejének, vízibetegségbe esett. K. e. 476-ban meghalt és örökét kiskorú fiára hagyta.

Gélon végrendeletében intézkedett az eltemetéséről is; azt akarta, hogy temetkezése ne mondjon ellent az életében hozott törvénynek, mely Szirakuszai polgárságát visszatartja a fényűzéstől, pazarlástól; egyszerű polgári szertartással kellett őt eltemetni; távol a várostól, felesége birtokán kívánt nyugodni.

A nép őszinte gyászszal kísérte ki a hosszú úton szeretett királyát, aki mérsékletes volt indulataiban és igazságos ítéletében.

Az állam további sorsáról, a kormányzásról és családjáról is végrendeletében intézkedett. Meghagyta, hogy fia kiskorúsága alatt, Hieron vezesse az államot, öcsce Polizéosz pedig vegye el az özvegy királynét, nevelje a fiát és ő legyen a főhadvezér.

Azt a békét, amit Gélon ettől az intézkedésétől remélt, nem érte el.

„Hieron, aki Gelából Szirakuszaiba költözött, szenvedélyes természetű ember volt; nem elégedett meg a kormányzói czimmel, anélkül, hogy a hatalmat valóban gyakorolta volna is. Meg akart tehát szabadulni Polizéosztól“, akinek, mint főhadvezérnek, a hatalom kezében volt, mert a kormányzás, hadsereg nélkül az országnak csak belügyeit igazgató állás volt; hogy Polizéosztól szabadulhasson, „életét veszélyeztető vállalatokba küldte. Hívei, akiket maga köré gyűjtött, föltétlenül meghajoltak akarata előtt; az udvar két táborra oszlott, a Hieron pártjára és arra, mely híven ragaszkodott Polizéoszhoz és Théronhoz“ — aki szintén szentnek tartotta Gelon végső rendelkezéseit.

A két párt közt végre is olyan szakadás állott be, hogy Polizéosz kénytelen volt Ákrágászbba menekülni. Nemsokára fegyveres döntésre került a sor, a két fél a Gela folyónál már szembeszállott egymással, amikor még is sikerült az ellenfeleket egymással kibékíteni, ami akkor azért sikerült, mert Hieront dicsőségesnek látszó külföldi vállalatok lekesítették és otthon békére volt szüksége.

Hieron minden izében kényúr volt, aki mint fejedelem élvezni akarta hatalmát, erejét, melyet neki a nép ad; aki mint az ország feje fénynyel, pompával vegye magát körül, akinek híre, dicsősége az ország határain túl is hirdesse az ő nagyságát, mert ő érezte kiválóságát, nagyságát.

Gélon erőssé, nagygyá, hatalomban szilárddá tette Szirakuszait, Hieron pedig ékessé, előkelővé, fényessé, úgy hogy Szirakuszai lett valamennyi görög város közt a legpompásabb város, ahol a királyi udvarban szívesen láttak költőt, művészt, tudóst és amit költészet, művészet, tudomány, életet élvező tehetség teremthetett, azzal mind Szirakuzai díszítésének, a királyi udvar fényességének adózott.

„Gélon Akradina falai elé a himerai győzelem után egy templomot építtetett azon istenasszonyok tiszteletére, akiknek a segítségével nemzetsége

oly nagy hatalomra került. Túl az Anapszon, amely a nagy kikötő legfelső részén ömlik a tengerbe, külváros épült az olympiai Zeusz egy temploma körül. A szent építészet Korinthoszból, a templom építés szülőhelyéből, Szicilába is átkerült és a gyarmatok remek épületeik fényével és pompájával is, mint minden egyébben, versenyre keltek az anyaországgal.

„A himerai győzelem új korszakot nyitót meg a szicíliai építészetben, valamint a Athénben a perzsa háborúk. Egyrészt a templomokat teletömték mindennemű értékes ajándékokkal, így például a külvárosi Zeus templomban Szinuszaiban, Gélon az istenség szobrára a kartágói zsákmányból nagy köpenyt csináltatott tiszta aranyból, másrészt meg a számtalan rabszolgával olyan épületeket emeltettek, a melyekhez nagyságra eladdig még nem volt egyetlenegy se fogható. Márványuk nem volt; de a hegységben elég volt a kőbánya, és a mészkövet valami vakolattal márványfényességre tudták csiszolni. Győzelmi emlékül magánál Himeránál is építettek templomot, a melynek maradványai újabban ismét napvilágra kerültek. Mindannyi szicíliai építmény között azonban a leghatalmasabb az ákrágászbéliek Olimpicionja volt, a kikötőbe vezető úton. A győzelemadó Zeus lemplomszolgálata, valamint Szirakuszaiban. úgy itt is a peloponnézsusiak mintájára volt berendezve, de a templom maga olyan rendkívüli nagy volt, hogy egyedül csak az efeszosi Artemiszion múlta fölül. Magasságra két'zer akkora volt, mint a Parthenon. Kívülről az épület gazdag plasztikai diszitéikkel volt ellátva; bent a/ alsó oszlopsorozat mögött kolosszális nagy gigansok támasztották alsó karjokkal és előrehajló fejjel a sekrestye tetőzetét, a melyben magában az olympiai Zeusnak, a gigansgyőzőnek szobra volt fölállítva.

A himerai győzelem nem csak Szirakuszaiban idézett elő nagy változást, de a többi szicíliai városban is. Valamennyit elfogta a nágyság mámore és Hieron korában valamennyi város versenyt törekedett pompás építkezésekkel büszkélkedetni.

„Mindenesetre hiányzott az épületekben a belső nagyság és az a finom kivitel, a mely oly kiváló sajátsága az athéniek szent építkezésének, és maga az igazi művészet háttérbe szorult a külső hatás hajhászatában. De annyi- val sajátságosabb és méltán bámulatkeltő volt maga a polgári építészet, még mai napság is bővelkedik a sziget ama régi időkből sok olyan maradvánnyal, a melyek mind a tudományos technika bámulatos fej'ebtségéről tanúskodnak. Ilyenek a Szirakuszai csatornái, a melyek s hegyei forrásokat az egész sziklavároson keresztül és a tenger alatt egész Örtigiába elvezették, a hol az Arethusza forrásán át ismét felbuzogtak; és még az Anoposz számára is készítettek mesterséges ágyat, a melyen át vizét a városba hömpölygette. A föld alatt folyó vizet ismét számos kút által tették közhasználhatóvá, e vízvezeték egy része még manap is használható állapot-

ban van. Még híresebbek voltak Akragasz vízműépítései, csatornái, a melyeket ők Faakoknak neveztek, kartágói hadi foglyok építették ezeket, valamint a szirakuszai csatornák nagy részét is; halas-tavai, a melyeket lakomáik kedvéért építettek, és a melyek hattyúikkal és mindenféle más szárnyaikkal díszítésül szolgáltak a városnak. A házak is pompásabban épültek Ákrágászban, mint egyebütt Görögországban. A gazdagok lakóházai valóságos paloták voltak, és [a család szükségletén túl pazarló fényvel rendezték be. Kiki abba helyezte büszkeségét, hogy minél több vendéget fogadhasson házánál.

Szirakuszaiakból való pénzek.

1, 2. Ezüst emlékpénz. 3, 4. Hieron arcképe bronz szicíliai pénzen. 5. Hamilkár. 6. Gélon. 7, 8. Ötös drakma Szirakuszából. Első oldalán Niké négy delfinnel; második oldalán négyes fogat.

„A szicíliai fejedelmek a külföld előtt városaik hírnevét azzal is biztosítani törekedtek, hogy pénzeik verésére kiváló gondot fordítottak. S csakugyan ebben vergődött a szicíliaiak művészete a legnagyobb jelentőségre. Otthon az anyaországban csak arra fordították figyelmüket, hogy a pénznek tényleg is meg legyen a maga teljes névértéke, viszont itten közérdeknek tekintették, hogy a pénzdarabok szép veretűek is legyenek. A kezdetlegesség tehetetlenségén, a melyen más városok oly sokáig vesztegeltek, a szicíliaiak hamarosan túl is voltak. Már 480-ban általánossá vált náluk a kétoldalú veretés. Legyőzték a technikai nehézségeket és a rézmetszők művészeté emelték mesterségüket, onnan eredt az itteni szokás is, hogy nevüket a pénzdarabokba szabad volt bevésnöik.

„A sziget minden nagyobb városától maradtak ránk pénzdarabok, a

melyeket jelvényeik ügyes elrendezése, csinos kivitelük, és a rajtuk lévő tfejek kitűnő alkotásánál fogva bátran műdaraboknak lehet mondani.

„Az e fajta műdarabok legremekebbjei Szirakuszai városának nagy, éremalaku tizdrachmás ezüst-pénzei. Hátsó lapjukon egy győztes lófogat van bevésve, és lehet is, hogy a győztesek megjutalmazására használtat- J tak; elől szép női fej van rajtuk.“ (1. 705)

A virágzó nagy tekintélyű állam Hieron után nmm maradt méltó utóda. Hieron halála után negyedik öcscse Thraszibulosz lett az uralkodó, mert Polixélosz már előbb meghalt, de még sem közelítette bátyja szellemét, hanem annál kegyetlenebb, igazságtalanabb zsarnok volt.

A gyűlölet Traszibulosz ellen folyton nőtt és már nemcsak Szirakuszai nem tűrhette a kegyetlenkedőét tovább, hanem egész Szicília minden görög lakója gyűlölte s végül mindenfelől segítséget nyújtottak Szirakuszai polgárainak, hogy a zsarnoktól megszabadulhasson.

Az együttes támadásnak Thraszibulosz nem tudott ellent állani és 465-ben K. e. el kellett hagynia a fényes palotát, a nép száműzte a zsarnokot.

Thraszibulosz bukásával a kényuralom is megbukott, minden városban eltörölték és helyette a demokratikus alkotmányt fogadták el.

A demokratikus kormányzás eleinte még sok forrongást okozott, de dégre teljesen kialakult és Sziciliában üdvös kormányzásnak bizonyult.

Ez a demokratikus kormányzás virult minden városban, amikor a peloponnézusi háború idejében Egeszta és Szelinusz városa háborúba kevertek egymással. Szelinusz városa megnyerte szövetségesül Szirakuszait, ami Egesztára nagy veszedelem volt, tehát az is szövetségest keresett. Előbb Karthágóba küldtek követeket, de ott elutasító választ kaptak, tehát Athénbe fordultak.

Ez volt az a követség, amely Alkibiadesznek olyan kapóra jött, hogy különös megbízatáshoz, hatalomhoz és fővezérséghez jusson és magának hirt dicsőséget szerezhessen, melylyel befolyását, hatalmát öregbítheti és Sziciliában annyi kincset harácsolhat össze, amennyivel adósságait ki-fizetheti.

A hajók már indulásra készen állottak, amikor az utolsó nap éjjelén váratlan dolog történt, melyet sokan a vállalatra rossz jelnek tartottak.

Az indulás napján nagy megbotránkozást keltett az egész városban, az, hogy a házak kapui és a templomok csarnokai előtt álló Hermész szobrokat mind éktelenül megcsonkították, a legtöbbnek leütötték a fejét.

Hogy kivitte véghez azt a szentségtörést azt senki sem tudta, a kormány tehát nagy díjat tűzött ki azok számára, akik a bűnösöket feljelentik. Egyszersmind a népgyűlés felszólította Athén minden lakosát, hogy az akár athéni polgár, akár idegen, akár rabszolga, az szabadon bátran feljelenthet minden olyan szentségtörést, amit más isten ellen követtek el.

Jött is sok feljelentés, de mindenféle haszontalan csínyről, melyet leg-

inkább a fiatalság követett el boros fővel. A Hermész szobrokról nem tudott senki semmit.

A feljelentések közt néhány azt mondta, hogy egyik-másik házban mulatság hözben gúnyt űztek a szent szertartásokból, egyik feljelentő ilyen váddal illette Alkibiadeszt is, akinek az ellenségei kaptak a feljelentésen, mert azt hitték azzal eltehetik Alkibiadeszt az útjukból.

Hogy azonban ennek a vádnak nagy fontossága legyen, azonnal a megszenstelenítő tettben veszedelmes összeesküvést láttak, amely a népuralom megdöntését tűzte ki céljául. Majd azt mondták, akármilyen olyasféle

Emléktábla a korkiriai és athéni szövetségről.

Baloldalt látjuk a nép személyesítőjét és az ő barátnőjét, egyetértésüknek tanúja Athene istennő.

történik, abban Alkibiadesz még mindig benne volt. Felsorolták különbözőségeit, amelyek semmi esetre sem lehetnek polgári dolgok.

Alkibiadesz is jól látta, hogy milyen veszedelmes váddal illetik, a közgyűlésben a szószerkekre lépett és azt kérte, hogy azonnal tartsanak vizsgálatot és mondjanak ítéletet. Ha bűnösnek találják, ítéljék el, büntödjék, amint megérdemli, ha azonban ártatlannak találják, akkor haeyják meg vezéri tisztében és fejezzék be az ügyet teljesen és ne adjanak hitelt rágalomnak mikor majd távol lesz.

Alkibiadesznek ellenségei azonban látták, hogy Alkibiadesznek annyi híve van, az egész hadsereg mellette szavazna, tehát semmiesetre sem

akarták döntésre engedni az ügyet, hanem egyes szónokokat béreltek fel, akik azt vitatták, hogy nem szabad a dologgal most foglalkozni, a vád különben is méltatlan, nevetséges, majd akkor vegyék elő, ha Alkibiádesz a hadjáratból haza tér.

Alkibiádesz ellenségei tudták, hogy most feltétlenül felmentik őt, Szolón törvényei szerint, olyan ügyet, melyben a vádlottat felmentették nem volt szabad pert újítani.

Az ellenséges érületűek arva számítottak, hogy amíg Alkibiádesz oda jön, még több adatot gyűjtenek ellene és visszahívhatják állásából.

A népgyűlés tehát úgy határozott, hogy a váddal most nem foglalkozik, hanem majd akkor veszi elő, amikor Alkibiádesz a szicíliai hadjáratból visszatér.

Kitűzték a napot, amelyen a hajóhad elinduljon. Már hajnalban megjelent a Pireuszban majdnem egész Athén polgársága, sokan látni akarták a beszállást, az elindulást, mások pedig búcsúzni jöttek el.

A lakosság az övéit, egyik barátiát, más rokonát, meg más gyermekét kísérte ki, remény és bánat vegyes érzelmei között, mivel az a kecsegtető kilátás, hogy országot fognak hódítani, azzal az aggodalommal volt összekötve, hogy vajjon látják-e többé kedveseiket valaha. Mindenki gondolóra vette most, hogy e hadak előtt mily messze út áll; s e pillanatban, mikor már a válás következett, hogy ezek a háború veszedelmeinek magukat kitegyék, a vállalat veszedelmes voltát sokkal jobban érezte minJenki, mint akkor, midőn szavazatát arra adta, hogy e hadjáratra váltál kozzanak. Azonban mivel mindenfelé, amerre csak a szemüket fordították, roppant tömegeket láttak mozogni, — e nagy hadi erő szemlélése csakhamar ismét bátorságot öntött beléjük. Az idegeneket az újságvá y csalta ki, hogy egy ily nagyszerű és csaknem hihetetlen vállalkozást megszemléljenek; s csakugyan ez volt a legnagyobb költséggel kiállított s legpompásabb látványt nyújtó hadi flotta, amelyet csak valaha valamely állam a maga részéről tengerre bocsátott.

A hadi flotta amellet, hogy pompás látványul szolgált, vállalkozása meglepően merész volt, erőben pedig felette állt azoknak, akikre támadása irányult; ezen kívül célpontja a hazai földől roppmt távolságra esett s végül nagyszerű kilátást nyújtott Athén már meglevő hatalmának gyarapítására. Amint a hajóra szállás végbe ment s az íf mind be volt már szállítva, amit a hadak magukkal szándékoztak vinni, trombitával jelt adtak, hogy csend legyen. Erre végbement a szokásos imádkozás a hadi flottának a kikötőből való kifutása előtt, nem minden hajón külön, hanem úgy, hogy egy kikiáltó mondta el az imádságot az egész hadi flotta előtt; egyszermind az összes hadaknál áldozó edényekben bort vízzel elegyítettek s aztán vezérek és hajós katonák arany és ezüst kelyhekből áldoztak. A többi polgárok, valamint még más olyanok is, akik irántuk jó indulatúak voltak, a

parton együtt imádkoztak velök. Végre amint a paiant* felharsant s az italáldozattal készen voltak, a hajók a nyílt tengerre futottak s itt egy vonalban, egymással versenyre kelve, Egnia felé tartottak; majd innen Korkira felé sietitek, ahol a hadi flotta többi része gyülekezett össze, az, amelyet a szövetségesek állítottak ki.

Ezalatt Szirakuszaiba sok irányból ellenséges hadi flotta közeledése felől érkeztek hírek; ezeknek azonban ott jó sok ideig nem akartak hitelt adni. Abban a tárgyban népgyűlés is jött össze, amelyen sokan felszólaltak; ezek közül némelyek hitelt adtak azoknak a híreknek, amelyek az athéniak közeledése felől érkeztek, mások pedig nem.

Voltak akik meggyőződésből hirdették, hogy az lehetetlenség, hogy Athén megtámadja őket, mások egyáltalán nevetséges dolognak tartották azt, hogy ezekkel a hírekkel komolyan foglalkoznak. A legkevesebben voltak azok, akik hitelt adtak a híreknek.

„Ez alatt az athéniak és szövetségeseik Korkiránál már mind összegyülekeztek. Itt a vezérek mindenek előtt még egy szemlének vetették alá a hadakat s megállapították azt a rendet, a melyet a hajóknak a tengeren követniük kellett s a mint majd táborukban az elhelyezkedés történni fog. A hadi flottát három hadosztályra osztották, a melyek felett aztán maguk között sorsot húztak. Ez pedig a végből történt, hogy parthoz álláshoz alkalmával a vízhez könnyebben juthassanak, a kikötőkbe jobban bele férhessenek s egyéb szükségesek tekintetében szintén ne lássanak szükségét; továbbá még azért is, hogy ha minden hadosztály mellett egy vezér lesz, a csapatok közt könnyebben fel lesz tartható a jó rend és fegyelem. Ezután három hadi hajót elküldték előre Itália és Sicilia partjaihoz, hogy tudják ki, mely városok hajlandók őket elfogadni. Ezeknek azt is meghagyták, hogy majd jöjjenek eléjük, hogy még parthoz jutásuk előtt tájékozva legyenek. Ezután az athéniak Korkiránál felszedték a horgonyt s megindultak Szicília felé. A hadi erő ekkor a következő volt: Háromsorevezős volt összesen százharmincznégy, ötvenevezős bárka pedig kettő Rhodosból. A háromsorevezősök között száz athéni volt, még pedig hatvan hadi és negyven szállító hajó katonák számára; a többi a kiosziaké és más szövetségeseké volt. A nehéz fegyverzetű gyalogok száma összesen ötezer százra rúgott. Ezek közül ezerötszáz a rendes szolgálatra kötelesek sorozatából, hétszáz pedig, mint hajóhadí katonák, a napszámosok osztályába való volt. A többiek, akik még e táborozásban részt vetlek, alattvalóik részéről kiállított katonák, továbbá ötszázan argivok, kétszázötvenen mantineiabeliek és zsoldba fogadott emberek voltak. A nyilasok összesen négyszáznyolczvanan voltak; közöttük nyolczvan krétai volt. A rhodosi parittyás csapat hétszáz főből állt. Ezekhez a hadakhoz még százhusz

* Apollon tiszteletére szóló ősrégi diadalének.

főnyi könnyű fegyverzetű gyalog csapat csatlakozott, a mely messzenei politikai menekültekből állt, s végül nagy lovas-szállító hajón harmincz főnyi lovas csapat. Ily nagy volt az az első hadi erő, a mely e háborúra átkelt a tengeren Vele hajózott még harmincz teherszállító hajó élelmi készlettel, pékekkel, kőfaragókkal, ácsokkal és sánczok emeléséhez való eszközökkel, továbbá száz bárka, a melyeknek a teherszállító hajókhoz kellett csatlakozni; de önkéntesen is számos hajó kísérte kereskedelmi célból.

A hajóhad legelőször Rhégionban szállhatott partra és üthetett tábor, a város piacot is nyitott számukra, míg az útjukban addig érintett városok csak azt engedték meg, hogy horgonyt bocsáthassanak és vizet vehessenek, de sem piacot nem nyitottak számukra, sem városukba nem bocsátották be.

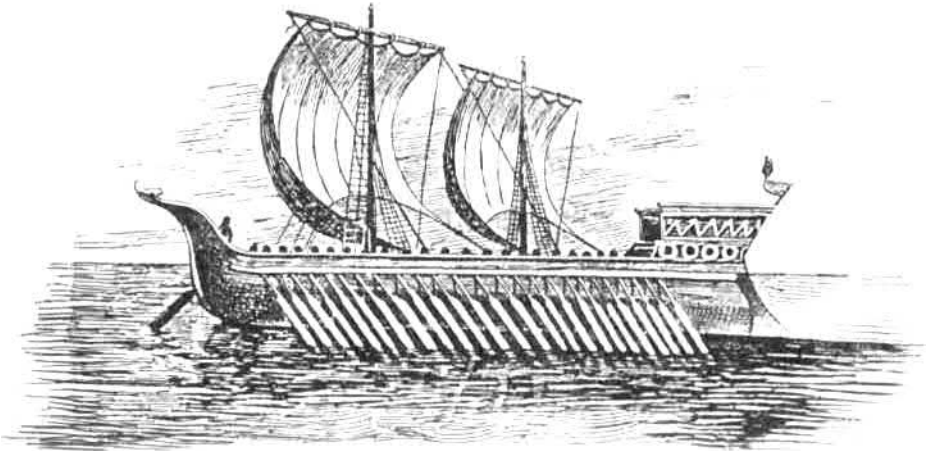
Az athéniek a légioiakat is bele akarták vonni a harczba, de nem sikerült.

Ekkor már a szirakuszaiak, különösen a kiküldött kémek útján minden felől biztos értesítéseket kaptak arról, hogy az athéni hadi flotta Rhégionnál van. E re aztán teljes buzgalommal a készülődéshez fogtak. Alattvalóikhoz Siciliában minden felé őrségeket, a többiekhez pedig követéseket indítottak; úgy szintén a saját területükön fekvő erősített helyeken is őrcsapatokat helyeztek el, bent pedig, városukban, szemle alá vették a fegyver-készletet és lovakat, vájjon minden jó karban van-e. Minden tekintetben oly intézkedéseket tettek, a minők oly hirtelenül a nyakukba szakadt háborúhoz szükségesek voltak.

„Ez alatt a három előre küldött hajó Egesta felől visszaérkezett az athéniakhoz Rhégion alá azzal a jelentéssel, hogy csak harmincz talentumnyi összeget „találtak készletben; a többi kilátásba helyezett pénz nem létezik. A vezéreket nagyon elkeserítette az, hogy ebben az első várakozásukban is csatlakozniok kellett, továbbá az is, hogy a rhégioniak, akiket elsőben próbáltak a maguk részére vonni, visszaútasították őket, bár azon az alapon, hogy a leontioniakkal rokoni viszonyban s ő velők folyvást jó lábon álltak, tőlük különösen megvárhatták volna, hogy mellettök nyilatkozzanak. Nikiasznak különben az egesztaiak felől kapott hír nem vált váratlan, a másik két vezérnek a számításait azonban annál jobban megzavarta.

„A vezérek tanácskozáshoz fogtak, hogy az ügyeknek ebben az állásában mitevők legyenek. Nikiász nézete az volt, hogy az egész hadi erővel hajózzanak Szelinusz elé s itt igyekezzenek elérni azt, ami küldetésök főcélja volt. S ha aztán az egesztaiak az összes hadak számára megadják a pénzt, ehhez képest határozzanak; ellenkező esetben kívánják meg tőlük, hogy annak a hatvan hajónak a számára, a melyet kértek, adják meg az ígért tartásdíjt, s azokat a szelinusiakkal akár szépen, akár pedig ez

utóbbiakkal szemben alkalmazott kényszerítő rendszabályok útján egyeztessék ki; s ha ez megtörtént, a többi város felé hajózzanak el, s miután az athéni állam hatalmát, s egyszersmind barátai és szövetségesei iránt való buzgó áldozatkészségét kimutatták, húzódjanak haza; megtörténhetnék azonban az, hogy még a leon.ioniaknak egész váratlanul valami jó szolgálatot is tehetnének, vagy egyik-másik államot részükre vonhatnák, de különben nem volna érdemes a saját segédforrásaik felemésztésével hazájok érdekeit kockára tenni. Alkibiades e nézetel szemben azt állította, hogy szégyen volna ily roppant hadi erővel minden siker kivívása nélkül visszavonulni. Ellenkezőleg még Szelinoszon és Szirakuszain kívül a többi

Ötven evezős tengeri hajó a peloponnézusi háború korában.

városokhoz is követ-pálczás üzenetvivőket kell küldeniük; továbbá meg kell próbálkozniok azzal a feladattal, hogy a sikólokat* vagy elválasszák a szirakuszaiaktól, vagy pedig épen a maguk részére vonják, hogy tőlük folyvást élelmiszerek és csapatok álljanak rendelkezésükre. Majd azzal érvelt, hogy előbb érintkezzenek a városokkal és tudják meg, melyik város hova húz, melyik hajlandó velük szövetkezni és csak akkor támadjanak ha sem Szelinosz nem akar kiegyezni Egeztával, sem Szirakuszai nem akarná megengedni, hogy a leontiniak visszatelepedhessenek. Lamakosz pedig azt ajánlotta, hogy törjenek egyenesen Szirakuszaira s igyekezzenek mennél gyorsabban itt a város falai alatt döntő csatára juttani a dolgot, mialatt még e város teljesen harcra képtelen állapotban s a legnagyobb rémületben van. Az első napokban mindenkor a legfélelmesebb a hadsereg; ha azonban időt vesztegetnek, az ellenség mihamar felocsúdik az első rémü-

* Szicíliai bennszülöttek.

létből, s már akkor kevesebbe kezdi venni a támadásokat. A győzelemnek legbiztosabb útja ő reájuk nézve tehát az, ha hirtelen rajtuk ütnek még most. Ez döntené azokat minden tekintetben a legnagyobb félelembe. S valószínű, hogy így még sokat kapnának kint a vidéken, akik az ő közeledésük felől érkező híreknek nem adtak hitelt; de ha már mindent beszélni igyekeznek a városba, a sereg nem fog pénz dolgában hiányt látni, ha a város falai alatt győzelmesen táborba száll. Ekkép lehetne a többi sziciliabelieket is rábírní azzá, hogy ne a szirakuszaiakkal, hanem ő velők szövetekezzenek, s így lehetne abból a várakozó állásukból kiragadni, a melyben most arra lesnek, hogy vájjon melyik fél fog határozottan felölkerekedni. Hajóik főállomáshelyévé a szirakuszaiak elleni hadműveleteik alappontjául, úgy mond, a legcélszerűbb volna Megarát tenni, mely most elpusztult állapotban van s Szirakuszaitól sem a tengeren, sem a szárazon nem messze esik.“

Alkibiadesz azonban minden rábeszélő tehetségét érvényesítette, hogy Lamákoszt is a maga pártjára nyerje meg, ami végre sikerült is neki és utóbbi is Alkibiadesz ajánlatát fogadta el és Nikiásznak az ő józan, tapintatos és keveset kockáztató tervét elejtették.

Bizonyos, hogy Lámákosz terve volt a legjobb, legbiztosabban célhoz vezető, miért ellenezte azt Alkibiadesz? Ő sokkal kiválóbb tehetség volt, semhogy át ne látta volna Lámákosz tervének helyességét, ha tehát mégis ellenezte, akkor különös céljai és saját érdekét szolgáló felfogása volt.

Lamákoz terve szerint a háború igen hamar véget érhetett volna, a terv sem tőle származott, a diadal sem volna az ő egyedüli érdeme. Ha azonban ő végig járja a városokat, ott csillogtathatja személyét, a városok közt pedig létre jön a béke, akkor ő teljes diadallal tér vissza. Mert a városokat, melyek szövetségeikbe lépnének, mint Athén új szövetségei tűnnének fel, Athénben az mint az athéni hatalom nyugaton való elterjedését tekinténék és annak a szerzője egyedül ő volna Alkibiádesz.

Az elfogadott terv kiviteléhez hozzá fogtak és mult a sok becses idő, mely alatt Szirakuszai tökéletesen megerősödött, ellátta a várost szükséges élelemmel, védelemmel egyaránt, az athéni sereg élelmezése pedig egyre több nehézségbe ütközött.

Mindennél nagyobb baj volt, hogy Alkibiádesz terve kudarcot vállalt, mert a szicíliai városok nem igen hajlottak a szép szóra.

A legelső város is, amelybe az athéniék bejutottak, nem saját jó szántából nyitott kaput, hanem kényszerültén, mert az athéni katonaság kis mellék kapun ép akkor tört be a városba, amikor a közlésen Alkibiádesz szónoklatára figyelt a polgárság. Ez a város K a t a n a volt, mely valóban Szirakuszaihoz tűzött, de mikor az ellenséget bennt látta, akaratlanul támogatást ígért.

Katánából Kamaima alá indult Alkibiádesz, ott azonban nagy meglepe-

tés érte. Athénből a Szaláminia nevű hajó jött érte, hogy visszahúzza őt Athénbe, ahol tisztáznia kell magát a vádak alól, amelyekkel a polgárság előtt vádolták őt, különösen a szent szertartások kigúnyolása is a Hermész szobrok megcsonkítása miatt.

Athénben ugyanis csakugyan bekövetkeött az, amitől Alkibiádesz tartott és amitől menekülni akart, amikor azonnal való ítéletet kért a népgyűléstől.

Alig távozott a hajóhad az égési tengerről, Athénben már megindult a hajsza Alkibiádesz ellen a Hermész-szobrok megcsonkításából kifolyólag.

Alkibiádesz ellenségei a felbérelt Szikofantokkal megvádoltatták Alkibiádesz valamennyi barátját és a gyűlés el is rendelte ellenük a vizsgálatot.

A vádlottak jól tudták mit jelent az a vizsgálat; bár teljesen ártatlanok voltak, még sem várták meg, amik bíróság elé állítják őket, hanem még idejében menekültek, csak egy maradt ott, aki ártatlanságának tudatában bízott az igazság szolgáltatásban, de keservesen kellett belátnia, milyen ingatag talajra épített, mert a törvényszék halálra ítélte.

A népet teljesen forrongásba hozták, vakká tették azzal, hogy azt hisztelték, hogy minden jel olyan összeesküvésre mutat, mely a nép uralmat meg akarja dönteni és helyette a főurak uralmát akarja visszaállítani,

„A gyanú hatása alatt a kedélyek mind jobban elmergesedtek és számos tekintélyes polgár egészen ártatlanul került a börtönbe, a polgárság napról-napra szertelenebb lett, folyton újabb elfogatásokat rendelt el. Végre egyik fogolyt, akit a legbűnösebbnek tartottak, rávette egyik fogoly társa hogy valljon, vegyen magára mindent, valljon meg mindent, akár bűnös akár ártatlan, de a szabad vallomással nem csak ő menekül meg, de megmenti fogoly társait és Athénban helyre állítja a békét és a rendet.“

A fogoly Andokidesz csakugyan megfogadta tanácsot és kijelentette, ha nem lesz bántódása, teljes vallomást tesz.

A vallomást tevő Aidokidesz volt, aki a nép előtt szintén nem állott kegyben; megígérték azonban neki, ha felfedezi az egész büntényt nem lesz bántódása; tőle remélték az igazságot megtudni, ő különben a leggyanusabb volt, mert az ő háza előtt álló műveszies szép Hermész szobor sértetlen volt.

Aidokidesz megnevezte a főczinkost és bűnrészesekül egész sor főnemest vádolt meg, akik közé ő maga is tartozott.

A Hermész-ügy vádlottal közt Alkibiádesz nem volt, de még mindig fenn állott ellene a szent szertartások kigúnyolásának vádja, ezt távollétében újra elővették és mint bebizonyult, nagy bünt adták fel a közgyűlés előtt, amely elhatározta hazahívását, hogy a törvényszék előtt igazolja magát a súlyos váddal szemben.

Akkor azonban már befejezett dolog volt, hogy a törvényszék el fogja ítélni, és kivégeztetik.

Szalaminia hajó vitte a visszahívást, amit azonban Alkibiadeszen kívül másoknak is küldtek.

A Szalaminian utazó megbízottnak azonban meghagytak, hogy minden feltűnést kerüljön, hívja haza Alkibiádeszt, kezét azonban ne emeljen reá, karhatalmat ne használjon.

Alkibiádeszt azt mondta az üzenethozónak, hogy a hazahívás értelmében azonnal indul és saját hajóján követni fogja a Szalaminiát.

Alkibiadesz jól tudja mit jelent a hazahívás, lelke eltelt keserűséggel, bosszúvágyul és már is bosszút állott azzal, hogy értesítette Messzanát az ellene tervezett támadásról. Alkibiadesz és visszahívott társai Thurioinál elhagyták a hajót és elmenekültek.

Alkibiadesz Éliszen át Argoszba menekült, ott vette a hírt, hogy az athéni törvényssék távollétében megtartotta felelte a törvényszéket, mert nem jelent meg, a vádat bebizonyítottak vették és halálra ítélték. Ugyanakkor elítéltek a vele menekült társait is.

Alkibiadesz Argoszból átment Spártába. A lelkes athéni tehát az ellenség táborában volt, ép úgy tett, mint egykor Themisztoklesz, csak hogy az ellenségeinél is szerette a hazáját, az ellenségnél csak saját oltalmát kereste, Alkibiadesz azonban félelmes volt az ellenségnél, mert szívét gyűlölet fogta el a város ellen, amely őt oly könnyen elejtette, elítélte.

A szicíliai vizeken Alkibiadesz után Nikiasz volt az intézkedő vezér; az ő óvatossága azonban még jobban ellaposította a háborút és alig történt valami. Összes eredménye az volt, hogy Egeszlából még harmincz talentumot szorított ki. A telet Kataniában töltötte.

A szirakuszaiak már gúnyolták a veszteglő hadvezért és azt kérdezték tőle, vajjon gyarmatot alapítani jött-e Szicíliába.

A veszteglés később olyan elbizakodóitá tette Szirakuszai polgárait, hogy maguk indultak el és támadtak meg Nikiászt.

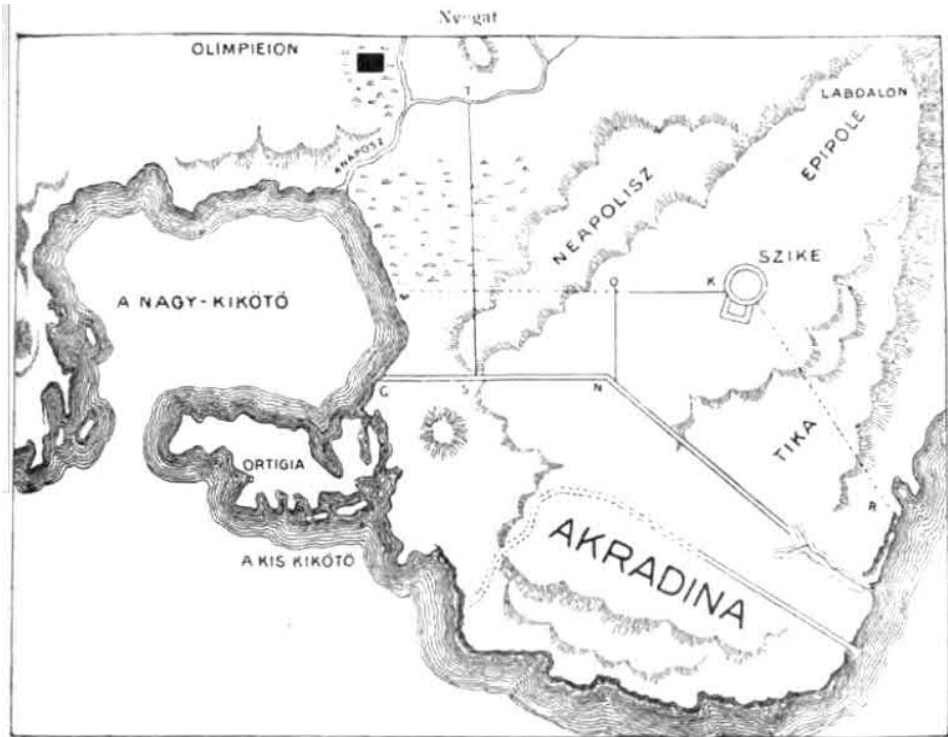
A támadás rosszul sikerült; az athéniak visszaverték a szirakuszai sereget, a győzelem után pedig előrenyomultak Szirakuszai ellen, a szirakuszaiak érzékeny vereséget szenvednek, az athéniak pedig elfoglaltak az Epipolai nevű magaslatot, melynek fensíkja kitűnő és fontos hadászati pont volt, ahonnan az egész vidéket folyton szemmel tarthatták.

Most Nikiasz azonnal hozzáfogott Szirakuszai megszállásához, még pedig úgy, hogy teljesen elzárja a külvilágtól és azonnal hozzáfogott elzáró falaknak az építéséhez.

A főhadiszállást Labdalonál ütötte fel és onnan intézte a város bekerítését. hogy az építkezések védelmére a város közelében is legyen biztos táboruk kitűnő helyen, melyet fűgefáiról Szikének neveztek, erődöt épített.

„Az athéniak fényes bizonyágát adták serénységüknek. ügyességüknek, ernyedetlen szorgalmuknak, mert az erőd szinte magától emelkedett. A szirakuszaiakat bámulat és rémület fogta el; az athéniak visszaverték minden támadásukat. Csakhamar épülőfélben volt az egyik oldal fal is északra az erőtől, egyszerre fogtak hozzá mind a két végén.

Szirakuszai ostromnak térképe.

Szirakuszai ostromnak térképe
ghl. körülfutó városfal, k. az erődítmény a szike dombon, mkro. tornyos védőfal, melyet az ostromlottak eméltek. pq. másik fal.

„A szirakuszaiak erre megváltoztatták haditervüket. A nyílt csatározásokat abba hagyták, mert az athéniak részint kitűnő állásaiknál, részint nagyobb gyakorlatosságuknál fogva rendkívül felülmúlták őket. Most a szirakuszaiak is falépítéshez fogtak; annak a falnak keresztül kellene metszenie az athéniakét, hogy így végleges elzárásukat megakadályozzák. Kivágták tehát a külvárosban az olajfákat, az athéniak módját utánozni iparkodnak, falat kezdenek építeni az ellenséges sánczok irányában.

„Az athéniak nem zavarják őket munkájokban. Mikor azonban közelökre értek, bámulatos ügyességgel szétrombolják a fáradtságosan épített ellen-sánczokat.

„Az athéniak most, hogy legyőzték itt már az összes akadályokat és

biztosították magukat minden eshetőséggel szemben, hozzáláltak, tehát a másik oldalfal építéséhez is, amelyet a központi erődtől délnek, a nagy kikötőig kellett emelniük.

„Itt a munka már több nehézséggel járt, mert egyrészt jobban ki voltak téve ez oldalról az ellenséges támadásoknak, másrészt meg hol sziklás lejtőn, hol meg mélyen süppedékes mocsártalajon kellett az építkezést folytatniuk. Még mielőtt eljutottak volna odáig munkájokkal, a szirakuszaiak már felépítették keresztfalukat az elrekesztő falon keresztül. Erre az athéniak flottája megkerülte Akrandinát és Ortigiát, az öbölből a nagy kikötőbe evezett, hogy szükség esetén kéznél legyen, maga a megszálló sereg széles szálfákból és ajtószárnyakból utat csinált macának a mocsáron keresztül, támadt és intézett az ellenséges sáncz ellen és lerombolta azt; ámbar a szirakuszaiak kétségbeesett bátorsággal harcoltak, az athéniak minden csatájukban diadalmaskodtak.

„Lamakosz ugyan elesett e küzdelmekben és Nikiász meg betegen feküdt a központi erődben, mégis olyan tökéletes volt az athéniak sikere, hogy egész biztosnak vehették, hogy az elrekesztő falakat zavartalanul elkészíthetik és hogy ennek következtében Szirakuszai elesik, mert az esetben már a kívülről érkező segély is teljesen haszontalanná vált volna.

„Szicília és Itáliában gyorsan elterjedt a híre ennek az állapotnak. Az élelemnek és se édesapátoknak most már nem voltak híján az athéniak és még a tirrhénusok is megérkeztek három ötven-evezős hajóval, mert ők is részt akartak venni régi ellenségüknek, Szirakuszainak a megbuktatásában.

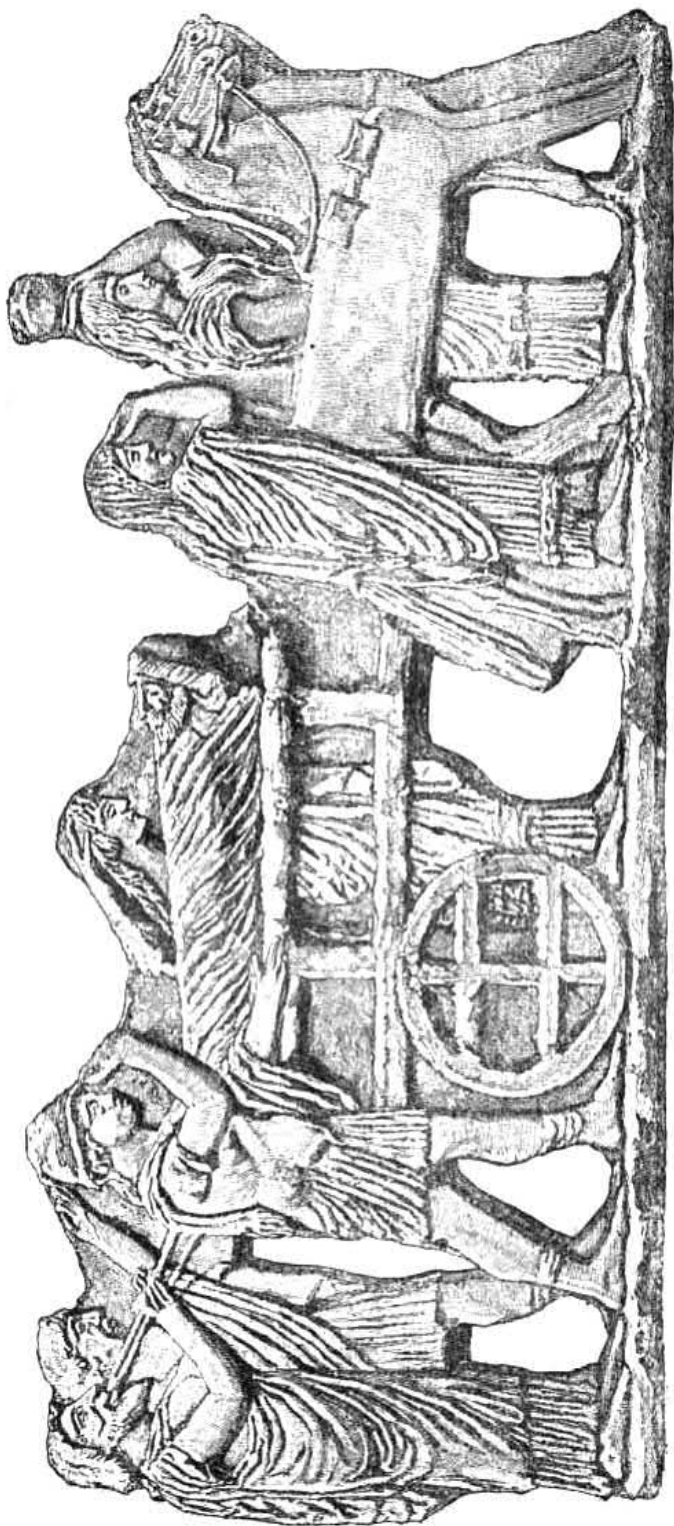
„A szirakuszaiakat ellenben csüggedés szállta meg; már kísérletet sem tettek, ha sikerülne-e. meggátolniuk végleges elzáratásukat, mert fogytán volt már az eleségek is. A vízvezeték nagyrészt az athéniak birtokában volt és azok a magok részére használták föl, viszont a városka folyó ivóvizet más irányba vezették. A nélkülözések elviselésére Szirakuszai lakossága nem termett rá, már nyíltan rebesgették a megadást, sőt alkudozásba is bocsátkoztak Nikiászszal. Csüggedés, bizalmatlanság és kétségbeesés fogta el a várost; bukása, úgy látszott, immár elodázhatatlan.

„Íme az utolsó perczben, mikor maga a város kifogyott minden erejéből, egész váratlanul kívülről érkezett a számára segítség“.* Új fordulat állott be, amelyet az a férfi eszközölt ki számukra, aki ellenük a hadjárat megindítását keresztül vitte: Alkibiádesz.

Alkibiádesz Spártában teljesen megváltoztatta életmódját, egészen a spártai szokások szerint élt. Azelőtt tobzódó, élvezethajhászó volt, most önmegtartóztató, szigorú életrendű. Kitűnően tudott alkalmazkodni a spártaiak életmódjához, amivel bizalmat keltett maga iránt.

Alkibiádesz Spártában saját hazája ellen fordult és mikor híre jött a

* Curtius IV. Szilasi Mór ford

Attikai temetési menet.

A halottól jobbra megy a felesége, balra a fia.

Szirakuszai veszedelmének, ékesszóló tehetségének minden elejével izgatott amellet, hogy a spártaiak vegyenek segítséget a szorongatott városnak.

Ügyesen felépített okoskodással bebizonyította a spártaiaknak, hogy reájuk roppant fontos, hogy Athén Szirakuszait be ne vegye, Szigiliában talajt ne nyerjen.

A spártaiak h ugattak a boszut szomjazó férfira, értekeztek az ügyben Korinthosziakkal, azok hajlandóak voltak hajóhadat adni, amíg Spárta hoplita sereget küldött a szorongatott város segítségére, mely a segítségért már jó ideje könyörgött.

A spártai sereghöz több dór városból csatlakoztak csapatok úgy, hogy Gilipposz kétezer emberrel vonult be Szirakuszaiba.

Gilipposz megjelenése hamarosan más szint és hangot adott az ostromnak.

A szirakuszaiakba is új bizalom szállott, új kedvvel, ujló erővel készültek a harc folytatására.

Gilipposz első sorban arra szólította föl a Szirakuszaiakat, hogy hadihajókat készítsenek, amiben a Korinthosziak szolgáltak nekik útmutatással.

Nemsokára Szirakuszai hajóhada és a peloponneszusi egyesülten támadta meg az athéni hajóhadat, de az első támadás dlkalmával még Athén maradt a győztes, ellenben a szárazföldön ugyanakkor Gilipposz diadalt aratott az athéniak felett, akik teljesen elmerültek a tengeri csata szemlélésében. Teljesen készületlenül állotiak, mikor a spártai vezér rajtuk ütött és elvette tőlük egyik fő erődjüket, ahol nagyon sok élelemet halmoztak föl.

Ez nagy csapás volt az athéniakra és most a szorongattatás napjai reájuk következtek el.

Az első tengeri ütközetet második követte, melyben egyik fél sem győzedelmeskedett.

A kikötőben szűk volt a hely, a hajókkal nem lehetett könnyen mozdulni, a Szirakuszaiak tehát hajóikat elláttak rendkívül erős, hegyes hajóorral, melylyel bármilyen hajót könnyen elsüllyezhettek. Mikor ez a felszerelés elkészült, harmadszor támadták meg az athéniakat.

A szűk kikötőben a könnyű athéni hajók nem kerülgethették az ellenség hajóit úgy mint a tengeren kint és a szirakuszai hajók nagy kárt tettek az athéni hajókban, melyeknek vissza kellett vonulniok, a diadal teljesen a szirakuszaiaké volt.

Ekkor már Nikiásznek sem maradt volna más választása, mint abbahagyni az egész hadjáratot.

Hogy az lett volna a leghelyesebb, mindjárt az első veszteség, az élelem elvesztése után, azt ő jól tudta, de félt az athéni nép haragjától és nem mert hazaindulni.

Most azonban ép a visszatérésre gondolt, amikor Demoszthénész 70 háromsoros hajóval érkezett Szirakuszai elé. Demoszthénészszel érkezett Eurimédosz kitűnő vezér is.

Ennek a segítségnek a láttára Nikiászban új remény éledt, de Demoszthénes, mikor megismerte az athéniak helyzetét, azonnal azt ajánlotta, hogy térjenek vissza, hagyják abba az egész hadjáratot.

Nikiász azonban bízott a fordulatban, az athéni nép haragjától pedig félt, tehát tartóztatta Demoszthéneszt, azt mondta, hogy biztos tudomása van róla, hogy napok múlva lázadás tör ki a városban és akkor elfoglalhatják.

Volt is valami rabszolga lázadás, melyet azonban hamar elfojtottak.

Nikiász ekkor Demoszthénesz ajánlatára elhatározta, hogy elvonul seregével Katána alá és ott várja be a további fejleményeket.

Már ép indulásra készen állottak, amikor holdfogyatkozás következett be, melynek okait akkor már ismerték, de az új a babonás Nikiász különös jelnek tartotta, megkérdezte a jóst, aki azt mondta, hogy még háromszór kilencz napig maradjon hiiyén.

Ezalatt azután a már-már mutatkozó ragályos betegségek, pusztító láz teljes erejével kitört.

Amíg a szárazföldön a hadsereg a legveszedelmesebb helyzetben volt, ugyanakkor a hajóhad számára is készült a romlás.

A szirakuszaiak lánczokkal összekötött hajókkal elzárták a kikötő bejáratot, a veszedelem óriási lett.

„Nyomban meg kellett indítani életre halálra a harcot, hacsak egy is meg akart menekülni a sok ezer ember közül. A legénységet mind kivonták a sánczokból és a hajókat, a jókat, de a rosszakat is, mind tengerre bocsátották. Száz tíz hajójuk volt összesen; az ellenséges gályák szálfái ellen lehetőleg biztosították őket és csáklyával látták el, hogy támadásuk hathatósabb legyen. A parton hevenyében imigy-amúgy sánczot emeltek sebesültjeik és hadi szereik ideiglenes biztosítására.

„Most előrehatol Demosthenes a bejárat felé, hogy erőszakkal tör majd utat magának. Felhangzott megint az athéni Paián, és a kétségbeesés vakmerő bátorságra tüzelte a katonákat. Siker koronázza a támadást; már megnyerték középen az átmenetet és legyőzték a közel álló hadihajókat. De ekkor előrohannak az ellenséges gályák jobbról és balról a bejárat felé. Hajó hajóhoz szorong egy gombolyagba; majd kétszáz gálya küzd egymással a rettenetes harcban; a part tömve szirakuszai csapatokkal; vész és veszedelem fenyeget mindenünnen. Rendszeres csatára gondolni sem lehetett. Nagy bonyodalom volt az egész csatasor; célirányosan nem működhetett senki a hajós kapitányok közül és a szabad mozgás végkép meg volt akadályozva; áttekintésről, vezérletről szó se volt és anélkül, hogy tudta volna valaki, mi okból, egyszerre csak megfordul az attikai flotta és megfutamodik a kikötőbe a parti sánczok védelme alá. .

„Ámde a szirakuszaiak is rémitő veszteséget szenvedtek. Nem volt egyéb

hátra, minthogy másnap újra előtörjenek az athéneiek, és kierőszakolják maguknak az utat, a melyen kívül más nem kínálkozott már nekik a menekülésre. Előre lehetett gondolni, hogy a tolongás nem lesz megint oly nagy, és hogy szabadabban lehet majd forgolódniok, de meg hajóik is túlnyomó számban voltak az ellenség fölött. Ezt akarták a vezérek is. De most meg a legénység tagadta meg az engedelmséget. Annyira megfélemedtek már az athéneiek, hogy semmikép sem lehetett őket rábírní, hogy hajóra szánjanak, pedig csak így lehetett volna még menekülniök. Azt követelték, hogy a szárazon vezessék őket vissza, pedig ezen az utón lehetetlen volt elkerülniük a veszedelmet. És még e szerencsétlen határozatuk kivitelét is elhalasztották másnap éjjelre. Elhagyják magokat ámítani szemfényvesztő biztatásokkal, és még egy álló nap vesztegeltek, miglen a szirakuszaiak, a kiket diadalünnepük zajos megülésében ini sem volt képes megakadályozni, kialudták ünnepi mámorukat, és teletömték a környéket csapataikkal.

„Megindult tehát a hadsereg. Negyvenezer emberből állt. Akár egy város kivándorló lakossága, úgy vonultak málháikkal megrakodva a tengerparttól befelé az ellenséges országba. Az utakat nem ismerték, biztos céljok. a merre tartsanak, nem volt, hiányában voltak az eleségnek és nem volt bizalmuk a megszabaduláshoz; kínzó aggodalom gyötörte őket, kétségbeejtő búskomorság vagy tompa fásultság vett rajtuk erőt, majd meg fékevesztett tomboló düh az istenek és emberek ellenében. Mert a mi búbánat és fájdalom nyomhatja csak az emberi szívet, mindaz ólomsúlylyal nehezedett a hadsereg, a mikor megindult szerencsétlensége színhelelyéről. Hajóikat egyiket a másika után vagy a tűz emésztette föl, vagy az ellenség birtokába kerültek. Ott kellett hagyniok hallottaikat és nem adhatták meg nekik a szokásos végtisztességet; de legkeservesebb volt sebesültjeik és betegeiktől megválniok. Elhagyottan heverték ezek szerte a pusztá tengerparton, és jajvezzekelve siránkoztak távozó rokonaik és barátaik után, sőt voltak, a kik belecsimpeszkedtek ruháikba, és úgy hagyták magukat általok vonszoltatni miglen nyomorultul össze nem roskadtak.“

Hogy a visszavonulást a vezérek könnyebbé tegyék, az ellenség üldözése előtt meneküljenek két részre osztották a sereget és az addigi irányt megváltoztatták és úgy haladtak tovább.

Az ellenség azonban utólerete egymás után mind a két hadtestet előbb Demoszthéneszét, azután Nikiászét; mint a két vezérnek megkellett magát adnia.

A szirakuszaiak és szövetségeseik a fogságba esett athéneiket a latoriai kőbányákba helyezték el, mert ott tudtak rájuk legkönnyebben vigyázni.

A két vezért halálra ítélték, bár Giliposz mindent elkövetett, hogy az ítéletet ne hajtsuk végre; a két foglyot ő szerette volna Spartába vinni

Síremlékkő Athénben.
Akamuszszal, palmettával díszített halotti emléktábla, melyen olvasható a halott neve.

Ezt tartotta volna a legszebb harci díjnak, ha ezeket vihette volna el a spártaiaknak. Az a két férfiú közül az egyik volt a spártaiak szemében a legnagyobb ellenségük, a másik a legrokonszenvesebb athéni. Demoszlhénesz volt a legnagyobb ellenség, mert ő ejtette foglyul Szfakteria szigetén a spártai harcosokat, a legrokonszenvesebb Athéni pedig Nikiasz volt, mert ő vette reá az athéniakat, hogy kössék meg a békét és küldjék vissza a foglyokat.

Gilipposz azonban nem tudta megakadályozni az ítélet végrehajtását és a két Athéni vezért kivégezték.

A legénységet borzasztó szenvedések kínozták. A kőbányákban nap-pal a tuzó nap, tjjel hideg éjszaka, az éhség gyötörte a szerencsétlen katonákat.

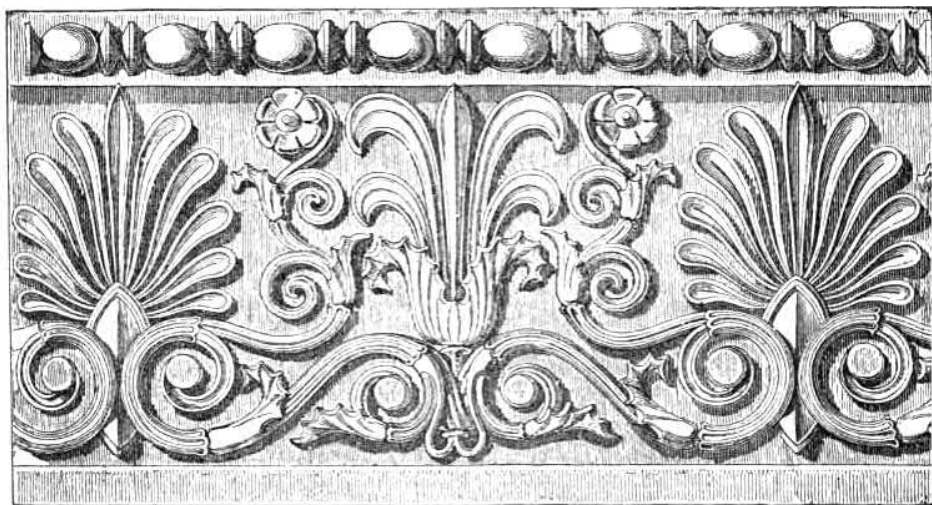
Aki meg tudott menekülni, az az benszülött sikelótáknál kapott menedéket, mert a benszülöttek mindig gyűlölték a szirakuszahkat.

Voltak, akik mint nevelők kaptak alkalmazás, kü önösen azok boldogultak könnyen, akik jól ismerték Euripidisz munkáit és esetleg idézni tudtak belőle, mert Szicziáliában Euripidészt nagyon kedvelték.

Később, ha a szicziiai háborúban oda veszettekről beszéltek, közmondásossá vált az a mondás: „Meghalt vagy tanító Szicziáliában.“

A szicziiai hadjáratnak ilyen szomorú vége lett, a büntető sors kegyetlenül sújtotta a népet, amely olyan jogtalan, igazságtalan, haszontalan, háborút kezdett, mint aminő a szicziiai volt.

A DEKELEAI HÁBORÚ.

A szomorú hadjáratnak veszedelmes következményei voltak otthon a görög földön.

— „A roppant szerencsétlenség után, amely Sziciliában érte az athéniakat, nyomban megmozdult Athének minden ellensége. Akik egyik féllel sem álltak szövetségben, azok azt hitték, hogy többé nem szabad félre húzódniok a háborútól, s rá kell törniök az athéniekre, még pedig maguktól s még ha senki nem szólítja is fel őket reá; mert mindnyájan megvoltak győződve arról, hogy ő reájok is rákerült volna a sor, ha sikerül az athénieknek a szicíliai vállalat.

„A lakedémoniaknak a szövetségesei most még nagyobb hévvel buzgókodtak, mint előbb, amellett, hogy hova-hamarabb menekedjenek roppant sanyarúságaikból. De a legnagyobb készség az athéniak szövetségeseinél volt meg, még pedig arra, hogy az elpártolásra még erejük felett is vállalkozzanak. A tényeket szenvedélyes vágyaik után ítélték meg s arra még csak gondolni sem akartak, hogy az athéniak a következő nyári időszakban magukban fenn tudnának tartani magukat.

„A lakedaimoniak állama új bátorságot s erkölcsi erőt merített mindezekből, — de mégis legfőképp abból, hogy szicíliai szövetségeseik, miután tengeri erejük a viszonyok nyomása alatt magas fejlettséget nyert, tavasz-

szál minden valószínűség szerint nagy hadi erővel fognak megjelenni. Mivel tehát minden oldalról kedvező kilátások kecsegtették, szándékozott a háborút teljes határozottsággal folytatni, mert arra számított, hogy ennek szerencsés befejezése által nagy veszedelmektől szabadul meg, mint a minő volt az is, amely az athéniak részéről abban az esetben fenyegette őket, ha uralmuk alá hajthatják Szicíliát; továbbá még arra is, hogy Athén megbuktatásával már elvitázhatatlanul fogja bírni a főhatalmat az egész Hellasz felett.“

Alkibiadesz fondorkodó boszú-munkáját Sziciliában az athéniak már megérezték; csakhamar másik csapást mérte befolyásával az athéniakra: Rávette Agisz spártai királyt, hogy szállja meg Dekeleiót.

Dekeleia kis attikai városka volt, alig 120 stadion távolságra Athéntől a böotiai határon, ahonnan az egész környéket be lehetett látni; ez hadászati szempontból Athén ellen igen fontos volt.

Agisz előbb elpusztította a városka körüli sík vidéket, aztán megerősítette a városkát, amely mint erőd azontúl ép oly fájdalmas szálföld volt Athén testében, mint annak idején Pilosz a messzenei földön.

A spártaiaknak biztos, erős pontjuk volt, ahonnan az ellenséget bármikor nyugtalaníthatták; onnan megakadályozták a vidék művelését, a mezőgazdaság ismét szünetelt.

Mindennél veszedelmesebb volt azonban az, hogy a rabszolgák mind megszöktek attikai gazdáiktól és Dekeleióba futottak és ott harcosul jelentkeztek.

A lakedémoniak valószínűleg szabadsággal kecsegtették a rabszolgákat, mert idővel, — amint mondták, — 20.000 rabszolga szökött meg a gazdájától, pedig az attikaiak jól bántak rabszolgáikkal.

Amint a rabszolgák elszökdöstek uruktól, úgy lettek hűtelenek az athéni tengeri szövetséghez a szigetek is.

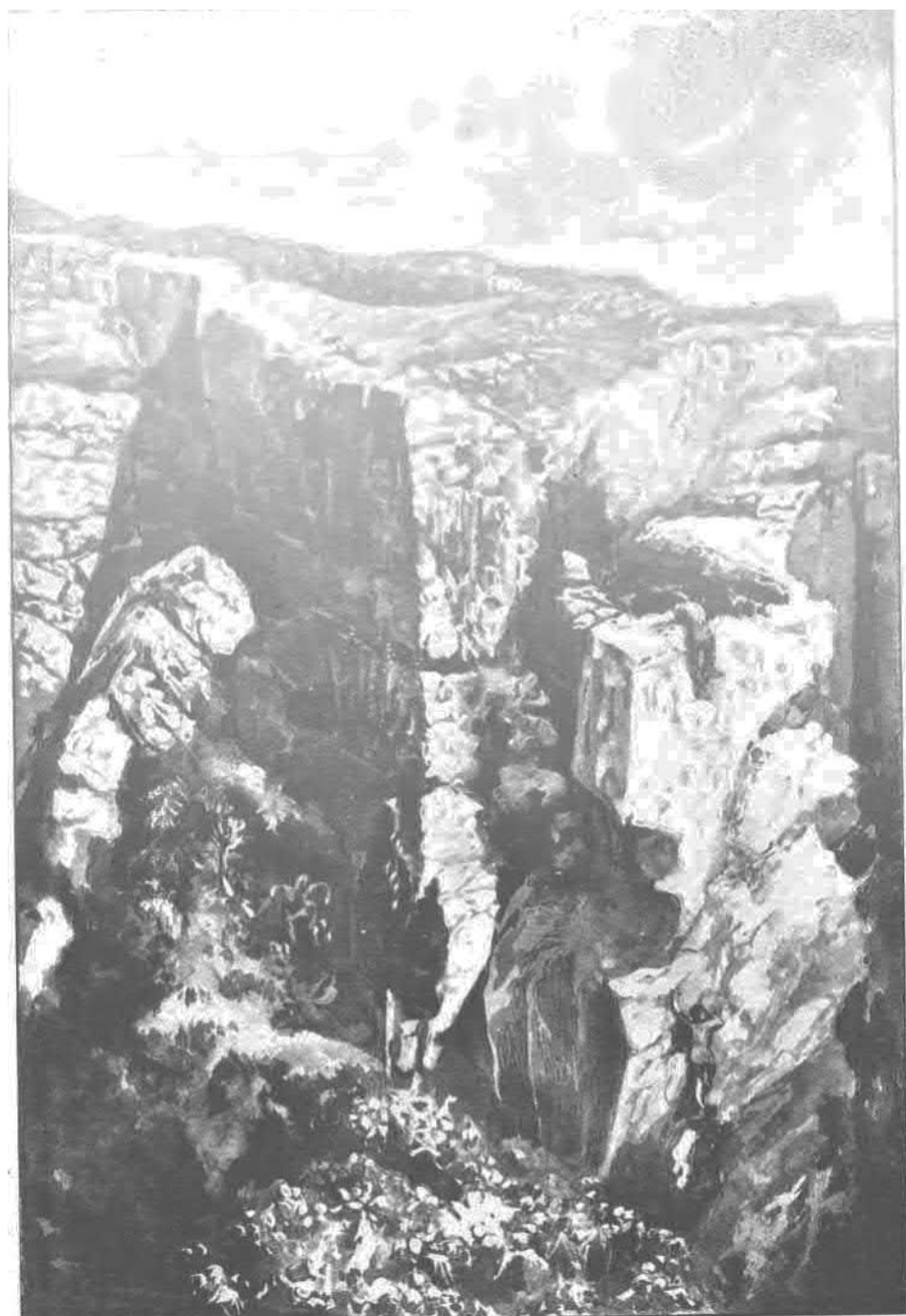
A szicíliai vereségnek ezt a kínos hatását az athéniak mindenáron ellensúlyozni akarták. Megszüntették a fóroszt, vagyis az évi adót és helyette a huszadot hozták be, amit ki- és bevétel után kellett azontúl fizetni, amit még Athén is fizetett.

Ez azonban már nem sokat használt és a hatalmas szövetség minden ízében bomladozott.

Spárta már annyira befejezettek látta Athén sorsát, hogy Alkibiadesz tanácsára nagy hajó had építésért határozta el, mert Sparta belátta, hogy Athén bukása után, a tengeri hatalmat is neki kell magához ragadni.

A peloponnézusi szövetség és a spártaiak együttesen hamar kiállították a 100 tagból álló hajó hadat.

Alkibiadesznek gyönyörűsége telt benne, mikor a hazája ellen létre hozott hajóhad összegyűlt. Ez volt azonban utolsó sikere Spártában, mert nemsokára kénytelen volt azt elhagyni.

A hagyomány azt regélte, hogy Alkibiádesznek Spártát a lakedemon királynak, Ágisznak a felesége miatt kellett elhagynia.

Mikor Ágisz király egyszer hosszabb hadjáraton volt, Alkibiádesz anyyira meghódítóba a királynét, hogy az megajándékozta őt szerelmével.

Mikor a királynének fia született, azt Leotikidasznak hívta, de azért, ha bizalmas barátnői körében volt, Alkibiádesznek nevezte.

Alkibiádesz pedig azt mondta barátai körében, hogy ő nem a királyné szerelme után vágyakozott, sem a királyon nem akart sérelmet ejteni, hanem azt akarta, hogy a spártaiak felett az ő utódai uralkodjanak.

Ágisz királynak mindezt megsúgták; a király gyanút fogott és nem akarta Leotikidászt fiául elismerni.

A szerencsétlen véget ért szicíliai hadjárat után egymásután jelentkeztek szigetek, melyek Athéntől elszakadni akartak.

Alkibiádesz tanácsára első sorban a kiosziaknak küldött Spárta támogatást, sőt Alkibiádesz maga is oda hajózott és erélyes munkájával majdnem valamennyi jón várost elpártolásra bírta; sőt az athéniaknak egyébként is sok bajt, kárt okozott.

Ágisz király, aki már úgy is gyűlölte a felesége miatt, boszankodott a sok dicsőítés felett, melylyel Alkibiádeszről beszéltek; több főúrral, aki szintén irigy szemmel tekintett Alkibiádeszre, keresztülvitte azt, hogy az államtanács parancsot küldött a városba, ahol Alkibiádesz volt, hogy ott tegyék el láb alól.

Alkibiádesznek azonban voltak barátai Spártában, akik előre értesítették őt a veszedelemről, melyben forgott; Alkibiádesz nem várta be, amíg a közelgő veszedelem rázúdul, hanem elmenekült előle Tisszaferneszhez, a perzsa satrapához.

Alkibiádesz a perzsa satrapa udvarában rövid idő alatt a legtekintélyesebb férfi lett. A satrapa maga nem volt őszinte férfi, hanem gyanakodó, meg agyafűrt és mint ilyen nagyon megkedvelte Alkibiádesz rendkívüli ügyességét. Alkibiádesz illedelmes, finom, előkelő modora, melylyel a köznap életben, a társaságban vagy lakománál érintkezett az emberekkel, lebilincselő volt. Még azok is, akik tartottak tőle, akik irigy szemmel nézték gyönyörűséget találtak a vele való érintkezésben.

Alkibiádesz egész lénye és modora oly nagy hatással volt Tisszaferneszre, aki különben elkeseredett ellensége volt a görögöknek, hogy hízalgő udvarlással halmozta el Alkibiádeszt; egyik állatkertjét, melyben pompás lugasok, szép mezők, kitűnő vizek voltak, Alkibiádeszről nevezte el.

Alkibiádesz tudta, hogy azontúl csak a perzsáktól remélhet valamit, mert a spártaiaknál eljátszotta hitelét, Ágisz halálos ellensége volt.

Alkibiádesz tehát azontúl ellensége lett a spártaiaknak és mindent elkövetett, hogy azokat Tisszafernesz előtt folyton bevádolja; meggyanúsította a spártaiakat, majd azt ajánlotta a satrapának, hogy ne tá-

mogassa többé annyira a spártaiakat, de az athénieket se törje össze teljesen, hanem a spártaiaktól lassan megvont segítséggel gyöngítse azok erejét és majd, amikor két a hatalom teljesen meggyöngítette egymást, akkor mind a két állam, mint érett gyümölcs, hull a satrapa lábaihoz és engedelmessé válnak a perzsa király akaratának.

„Perzsia* — így szólt Alkibiádesz — ne legyen egyik görög államnak se a szövetségese, mert Perzsia érdeke a két nagy hatalom gyöngesége. Legsikeresebb és legolcsóbb akkor lesz a perzsa király hadjárata, ha bevárja, hogy a hellének maguk gyöngítsék meg magukat s nem engedi meg, hogy akármelyikük a másik fölé kerekedjék; mert nemcsak Athén veszedelmes a perzsákra nézve, hanem Spárta is, amely, ha egyszer elfoglalta Jóniát, könnyen megpróbálhatja a hatalmát beljebb is kiterjeszteni, amit pedig tengeri hatalom nem tehetne. Az uralom megosztása fölött is sokkal könnyebben meg lehet egyezkedni Perzsiának Athénnal, mint Spártával, melyet tehát nem szabad elkényeztetnie, mert elbizakodhatnék; jó lesz, ha pénzzel folyton édesgeti, de nem szabad soha kielégítenie. Legokosabb lesz, ha megvesztegeti a flotta vezéreit, mert akkor maga szabhatja meg az ajándéköszeget és mégis alárendeli magának a legbefolyásosabb embereket.

Ilyen tanácsokat osztogatott Alkibiádesz a satrapának és annak nevében így is intézkedett. A kiosziakat elutasította, mikor pénzért folyamodtak. A kiosziak — így szóltak hozzájuk, — Görögországban a leggazdagabb tökepénzesek és mégis mások segélyével szeretnék kivívni a magok érdekeit. A fönikiai flotta is vesztég maradt, szóval, nem történt semmi a szövetségesek támogatására, csak hogy el ne dőljön valahogy a háború. A hadviselő felek, csak pusztítsák egymást, így aztán majd magától rászármazik a hatalom a perzsa nagy királyra.

Tiszsafernesz elragadtatással hallgatta ezeket a tanácsokat, mert fukar volt és gyűlölte a görögöket. Egészen rábízta magát Alkibiádeszre, elhalmozta őt mindenféle kitüntetéssel; pedig Alkibiádesz csak a maga érdekében működött, mikor Spárta szolgálatában állt, Tiszsafernesz kegyét szerezte meg, Tiszsafernesznél pedig az athéniek hálóját akarta kiérdemelni.

Mióta elhagyta a peloponnézusi flottát, egyre közelébb jutott megint földiéihez. Jól tudták azok, hogy az ő szövetségeseik lett abban a pillanatban, amint elhagyta a spártaiak táborát. Egyedül neki köszönhették, hogy a fönikiai flotta, amely, egyesülten a peloponnézusival, végleg megsemmisítheti az athéniek haderejét, tétlen vesztégtelt a szíriai tengerben; ő gátolta meg a peloponnézusiaknál a zsold pontos kifizetését, mert rávette Tiszsaferneszt, hogy vonja meg az évi segedelmet. Villongást támasztott az ellenség táborában és időt engedett az athénieknek, hogy erejüket összeszedhessék.

Látszott, hogy nem óhajt huzamosb ideig maradni a perzsák táborá-

* A záró idéző jelig terjedő oldalak C u r t i u s IV.; részben Szilasi Mór ford.

ban. Mert már maga is közvetlen érintkezésbe lépett az athéniakkal és kereste velők az összeköttetést. Vissza akart térni, de ezt csak úgy volt lehetséges megtennie, ha újra felháborítja a pártokat. Zavarnak kellett ki-törnie Athénben, hogy Alkibiádesz utat találjon a hazamenetelre.

Az utóbbi évek alatt Athénben békés nyugalom honolt, békésebb mint valaha. A küzdelem az állam létéért igénybe vett minden erőt, mindenki figyelme kifelé volt irányozva és a polgárok kemény fegyverszolgálat alatt álltak künn a csatatéren meg otthon a városban is. Kiki csak a legszükségesebb dolgokra gondolt és a szicíliai hadjárat óta bölcs mérsékletben állapodott meg a nyilvános ügyek vezetése. Az első ijedség most már megszűnt ugyan, mert bebizonyult, hogy van még mód a védelemre, de azért hogyan is remélték volna, hogy állandó lesz a sikerök és szerencsés a háború kimenetele, mikor szétszűllött a szövetségük, elfogyott a pénzük és Spártát a gazdag Perzsia támogatta! A második tél is beköszöntött már és ernyedetlenül folyt még a háború; el voltak már csigázva az athé-niek és egészen lelohadt bennök a harczy buzgalom.

Ilyenek voltak a viszonyok, hogy a háborúnak végét vessék valahogy, a gazdagabb polgárok, akiknek legnehezebb volt terheiket viselniük és különösen a számoszi flotta hajós kapitányai arra az eszmére jutottak, hogy meg kell változtatni gyökerestül az alkotmányt, mert amíg Athénben a tömeg uralkodik, lehetetlen Spártával kibékülniök. A mozgalom megin-dítói az oligarkikus szövetkezetek fejei voltak, amelyek legelőször a Her-mesz-pörben próbálkoztak meg erejükön és az uralkodó hangulat befo-lyása alatt nem nagy fáradságukba került néhányat a legbecsületesebb haza-fiak közül pártjokra vonniok.

De igazi fejlődésnek a mozgalom Alkibiádesz kezdeményezésére indult. Ő ugyanis érintkezésbe lépett a számoszi tábor legbefolyásosabb előke-lőivel és Tisszafernesz részéről pénzsegélyt, a nagy király barátságát, meg a maga személyes támogatását helyezte nekik kilátásba, ha sikerül meg-buktatniok a jelenlegi athéni alkotmányt, mert azt ugyan senki nem vár-hatja tőle, hogy megint rábizza magát arra a demokracziára, amelynek száműzetését köszönheti, de meg ép oly kevésbé lehet azt képzelni, hogy a nagy király és helytartója bizalommal lesznek s olyan állam irányá-ban, amelyben a tömeg uralkodik.

Frinikosz volt a legokosabb ember az attikai hadvezérek közt. Alacsony származású ember volt (gyerekkorában állítólag a nyáját őrizte) és furfan-gos ügyességével emelkedett e magas polczra. Pénzét és befolyását mint szikofantesz szerezte meg magának, majd népszónokká lett meg hadvezérré és mindenütt kimagaslott nagy tehetségével. Frinikosz átlátta, mennyire megbízhatatlanok Alkibiádesz ajánlatai. Figyelmeztette vezértársait, hogy lehetetlenség, hogy Alkibiádesz valaha, minthogy jól tudja, kik voltak bu-kása okozói, az előkelők igaz barátja legyen. Azonfelül, nagyon valószínűt-

lennek tartotta, hogy a perzsák szövetkezni fognak az athéniakkal, a míg Ióniában a spártaiak kezében lesz a hatalom, mert az kétségtelen dolog, hogy ők Tisszafernesz leghasznosabb és legkényelmesebb szövetségesei és ez oktanabból nem is cselekedhetnék, mintha rögtön elhagyná régi szövetségeseit, azokkal ellenségeit szaporítaná, mikor az athéniakkal különben se lehetne tartós barátságos viszonya.

De ne gondolják ám azt se, — szólt Frinikosz a vezérekhez — hogy majd számíthatnak a szövetséges államok oligarkáira. Nem, mert az alkotmány megváltoztatása fogja visszacsalni a hűtleneket, sőt híveiket sem fogja szorosabban hozzájuk csatolni, mert azok nem törődnek Athén alkotmányával; ők függetlenek akarnak maradni.

Frinikosz okoskodása nem használt. Az előkelőket elvakította a szenvedélyük. Úgy gondolkodtak, hogy végre valahára kitűnő alkalmuk nyílt, hogy olyan okokkal támogathatják az alkotmány megváltoztatására vonatkozó indítványukat, amelyeket maga a nép is elfogad és el voltak tökéelve, hogy ezt az alkalmat nem szalasztják el semmi áron. A titkos alkudozást tehát folytatták Alkibiádeszszel. Összekerültek a java összeesküvők és már itt-ott bátorságosan tették hangoztatni, hogy szükség lesz „némi változtatásokat behozni a közigazgatásba;“ a hadseregben ugyan határozott visszatetszést keltett az egész dolog, de nyílt ellenzésben ez se tört ki, nagyon csábító volt az, hogy perzsa zsolddal fogják a katonákat fizetni. Az összeesküvők tehát bátran előre haladtak és Peiszandrosz előkelőt, aki most már nyíltan színt vallott, néhány párhivők kíséretében elküldték Athénba, hogy folytassa ott a munkát, amelyet ők a táborban megkezdettek.

Athénban nagy volt eleinte a fölháborodás, a mint köztudomásra jutottak az összeesküvők tervei. Voltak, akik kárhoztatták az alkotmány legcsekélyebb megsértését, mások meg Alkibiádesz visszatérése ellen buzgólkodtak, (különösen a népszónokok és a papok, a kik szívből utálták a szertartások szentségtörőjét.) A nézetek azonban nagyon szétforgácsolódtak, minthogy háromféle ajánlatról volt szó, a melyet az összeesküvők egyes furfanggal egybekapcsoltak. A gyűlés Alkibiádesz ellen különben is már rég meghűlt; áruló volt az igaz, de a polgárok elkeseredését enyhítette saját vétkük tudata és viszont fényes sikerei inkább fokozták a rendkívüli férfi iránt bámulatukat, olyannyira, hogy néha napján még kérkedtek is vele.

Újra felébredt régi szeretetök iránta, megint vágyakoztak utána és már rebesgették, hogy egyedül Alkibiádesz volna képes diadalra vezetni megint Athént és hogy ezen az áron bátran hozhatnak némi áldozatot is. Az előkelők is kész örömmel belenyugodtak a visszatérésébe, csak sikerüljön nekik általa megbuktatni a népuralmat. Mindenek között azonban legnagyobb hatást tett a pénzsegélyre való kilátás, mert úgy reménykedtek, hogy ily módon, nagy sokára ugyan, de állandóan végét vethetik a háborúnak.

Peiszandrosz, mikor az első ellentmondást hallotta csoportonként kezdte rábeszélni tervei elfogadására az előkelőbb polgárokat. Csak ideig-óráig tart majd ez az új rendezkedés, így szólt hozzájuk, addig, a míg meg nem változik a jelen állapot, ideiglenesen korlátozzák majd csak a nép jogait, amint az már egyszer meg is történt. Ne féljenek, nem fogják

Játékok a teetgyakorló, iskolából. Athénig vázakép.

megtadni Athén múltját, nem fogják végleg megbuktatni alkotmányát. Ily módon megnyerte az alkotmány védelmezőit. Alkibiádesz ellenségeit meg azzal hitegette, hogy majd másodszor is száműzhetik még a gyűlölt Alkibiádeszt, csak tegye meg előbb a kívánt szolgálatot. A fő dolog különben az volt, hogy mindnyájoknak föltehető a következő kérdéseket: „Tudtok-e hát ti jobb tanácsot Athén megmentésére? Hát hogy volnánk képesek rendkívüli eszközök alkalmazása nélkül végigharcolni ezt a hábo-

rút Spárta ellen, a mely gazdag pénzben meg hajókban és befészkel Ióniában, sőt saját országunk területén? Jelenleg nincs is más kérdéstről szó, mint a város megmentéséről.“

„Lassacskán tehát mindinkább megszorodott azok száma, a kik bele-nyugodtak, hogy szükséges az alkotmány megváltoztatása. Egy része jóhiszemben, hogy nincs mód az állam megmentésére, a többiek meg, mert kilátásuk volt, hogy részök lesz az újításból származó nyereségben. A politikai egyesületek megint munkához láttak és közös terv szerint működtek, ellenben a nép meg volt félemedve és nem volt kibe kapaszkodjék. Létrejött a határozat, a melylyel Peiszandroszt és társait felhatalmazták, hogy kezdjék meg az alkudozást Tisszafernesz és Alkibiádeszszel, mert azok felől azt remélték, hogy rögtön jobbra fordítják a város mostani helyzetét.

Mikor Frinikosz látta, mily szerencsésen fejlődnek az előkelők igyekezetei, mindamellet, hogy ő maga minden erejéből ellenök dolgozott; nagy aggodalomba esett, nem a hazája, hanem a maga személye felől. Eddigél minden tettében az Alkibiádesz iránt való gyűlölet vezérelte; tudta, hogy az ismeri is ellenséges indulatát és bántotta a gondolat, hogy az le fogja őt győzni. Fürkészte, kutatta tehát az alkalmat, mikép árthatna neki; nyomában járt Alkibiádesz ellenségeinek, remélte, hogy megnyerheti őket a maga szövetségeseinek és minthogy föltehette, hogy a spártai táborban a legnagyobb az elkeseredés ellene, athéni hadvezér létére nem átalott titkos érinkezésbe lépni az ellenséges hajóhad fővezérével; de ez egyszer csalatkozott Frinikosz, pedig egyébkor biztosan meg tudta ítélni a viszonyokat és az embereket. A spártai tengernagy Tisszafernesz zsoldosa volt. Asztiokosz tehát, alig hogy megkapta Frinikosz árulólevelét, a melyben fölfedezte neki Alkibiádesz alkudozását Athénnel, azonnal átküldte a perzsa főhadiszállásra. Természetesen Alkibiádesznek is tudomására jutott.

Alkibiádesz most a jó alkalom után bizonyoságot akart nyújtani az athéniaknak barátságos érzülete felől. Fölfedezte nekik hadvezérük áruló szándékát és Frinikosz, a helyett, hogy boszút állt volna ellenségén, inkább maga ellen adott neki hatalmas fegyvert a kezébe.

Még sem hagyta magát eltérítettetni megkezdett utjától. Asztiokoszt csak könnyelmű embernek tartotta és azért második levelében szemére lobbantotta vigyázatlanságát, de egyúttal ajánlkozott is, hogy egész hadseregével megadja magát neki Számoszban, ha csatolt indítványához képest támadást intéz ellene. Csak, mikor már elküldte azt a levelet, akkor tért még észre Frinikosz, és hogy megmentse magát, készülleteket tett a maga tanácsolta támadás ellenében. így történt, hogy másodízben az athéniak már nem hittek Alkibiádesz leleplezéseinek, hanem rágalmozónak tartották, mint a kinek nincs más célja, csak hogy megbuktassa Frinikoszt. Viszont az utóbbi tekintélye, minthogy különben is ő volt vezértársai közt a legügyesebb, csak emelkedett ezen események következtében. Minthogy azon-

ban a siker már egyedül Alkibiádesz jó akaratától függött, Frinikosz nem maradhatott meg a hivatalában. Az ő hivatalvesztésében nyilvánult megint legelőször Alkibiádesz hatalma Athénban.

Mikorra azonban Tisszafernesz udvarában (Magneziában) megkezdődtek az alkudozások, lényegesen megváltozott a helyzet Kis-Ázsiában. Spártában nagyon elégtelenek voltak a háború addigi menetével; szégyelték a szerződéseket, haragudtak Asztiokoszra meg a megbízhatatlan satrapára, elhatározták, hogy ámbár tél ideje volt, rögtön elküldenek 27 hajót Antiszténéusz vezérlete alatt, vele küldenek tizenegy tagú bizottságot, hogy vizsgálja meg a kis-ázsiai ügyek állását és gondoskodjék a város becsületéről. Deczember végén indult el a hajóraj. A bizottság legjelentékenyebb tagja Likász volt, gazdag és büszke spártai ember, a ki fogatával Olimpiában akkor is föl mert lépni a versenyen, mikor ki voltak onnan tiltva a spártaiak és győzött. Büntetésül az eliszi hatóság e merényletéért megostoroztatta, valószínűleg Alkibiádesz tanácsára, a kinek ő elkeseredett ellensége volt. Asztiókosz a 411. év elején Knidosznál egyesült Antiszténéusz flottájával és ide jött Tisszafernesz is, mert értekezni akarta spártaiakkal. Hamarosan észrevette, hogy egészen másképp gondolkoznak már a spártaiak táborában.

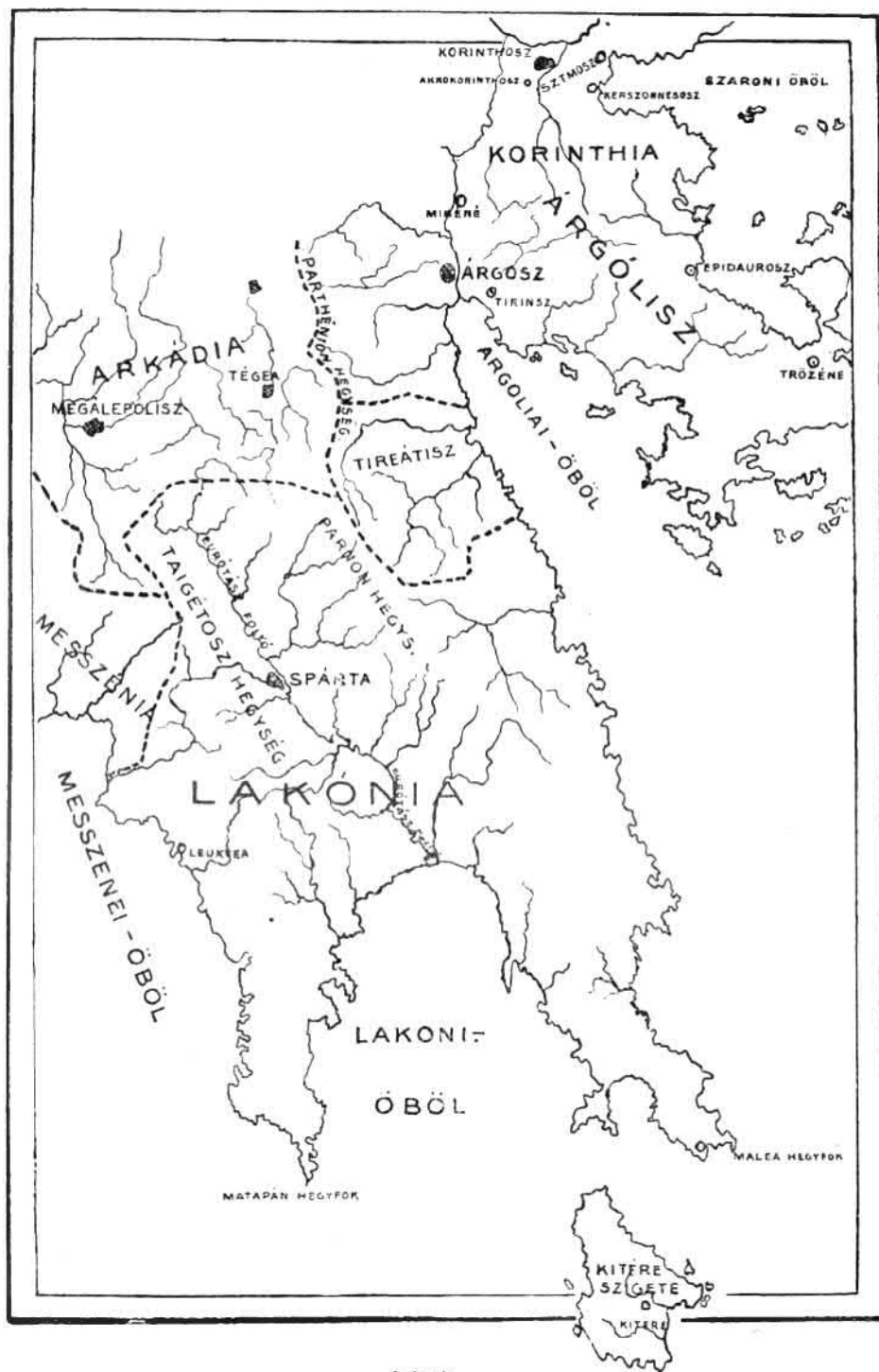
Likász tengernagy nem hagyta magát elámítani szemfényvesztő ígérekkel, hanem kereken megmondta neki, hogy Spárta nem fogja magát általa bolonddá tétetni. Kijelentette, hogy a szerződéseket is át kell újra vizsgálniok, mert ők nem azért harcolnak, hogy a helléneket megint a perzsák igájába kergessék. Ha tehát a satrapa nem volna hajlandó más föltételeket elfogadni, ők majd gondoskodnak róla, hogy nélküle is elérjék a céljokat. Tisszafernesz erre félbeszakította az alkudozást és haza tért.

Látszólag tehát nagyon kedvezők voltak a viszonyok az athéniakra nézve, a kik közvetlen ezután érkeztek meg Tisszaferneszhez, arra hívatkoztak, hogy ők a perzsákkal kötendő szövetség alapföltételét már teljesítették, minthogy a demokracziát Athénban úgy szólva végleg megbuktatták. Adja meg tehát nekik a satrapa a jutalmat fáradozásukért. A ravasz perzsának azonban esze ágában sem volt, hogy rögtön szövetségre lépjen az athéniakkal. Likász daczos fellépése és hatalmas flottája nem voltak hatás nélkül reá. Közben még a spártai hajóhad vezére megverte az athéni hadvezért; Rhodoszt az ottani előkelőek árulása folytán a hatalmába kerítette, úgy hogy kétségtelenül a spártaiak hajóhada volt akkor Kis-Ázsiában a hatalmasabb. Ekkor Miletoszból Rhódoszba tették át főhadiszállásukat, hogy távolabb legyenek tőle és egész függetlenül intézkedhessenek. A spártaiak akkor sokkal hatalmasabbak voltak, semhogy Tisszafernesz oly könnyen megválhatott volna tőlök és átlátta, hogy mihelyt nem fizeti ki nekik a zsoldot, kárpótlásul rögtön pusztító hadjáratot intéznek a kis-ázsiai partvidék ellen.

Tisszafernesznek nagyon kapóra jött az athéniek követsége, mert azt remélte, hogy az alkudozás velők majd megijeszti a spártaiakat és hajlékonyabbá teszi őket, de az k'jesen ellenkezett érdekeivel, hogy ellenségeskedésbe keveredjék Spártával, mert pénzzel támogatja az athénieket. Ebben a tekintetben határozott volt Alkibiádeszszel szemben, amint azt Frinikosz előre látta.

Alkibiádesz olyan befolyást fitogtatott, a minővel voltaképen sohasem is bírt. A satrapa szívesen elfogadta Alkibiádesz tanácsait a görög ügyekben, fölhasználta őt ügyvivőjének és biztosának; szóval, nagyon kedves embere volt és megbízható segédje, de föltétlenül sohasem engedte át magát neki; csak annyiban hallgatott rá, hogy sem elég hathatósan, sem őszintén nem támogatta a peloponnéziusiakat, hanem azért teljesen nem szakított a spártaiakkal.

Alkibiádesz tehát nagyon kellemetlenül érezte volna magát, ha a megjelent képviselők a saját pártja emberei lettek volna, olyanok, a kikbe hazatérhetésére összes reménységét helyezte, de viszont Peiszandrosznak és társainak nem kívánta soha, hogy sikert arassanak alkudozásaikkal. Úgy rendezte tehát a játékát, hogy a maga személyes érdekeit minden áron biztosíthassa, neki pedig a főérdeke abban állott, hogy senki ne kételkedjék az ő befolyásán Tisszaferneszre; az ő tekintélyének sértetlenül meg kellett maradni és ha esetleg eredménytelenek lesznek az alkudozások, a felelősséget érte csupán a követeknek kell majd elviselniök. Ezért megkérte Tisszaferneszt, hogy az alkudozások folytatásával őt bízva meg és már maga az is nagy elégtételére szolgált, hogy a gyűlölt előkelőknek hódolva meg kellett magokat alázniook előtte. Megkezdődött az értekezlet; Peiszandrosz, minthogy jól tudta, hogy nagy követelésekkel lépnek majd föl ellenökbe, mindjárt átengedte egész Ióniát, noha ezért feszítette meg tulajdonképen a város végső erejét. Alkibiádesz erre a perzsák nevében még a partmenti szigeteket követelte, tehát Leszbost, Számoszt és Kioszt; ezt is megadták. Végre azután még egy harmadik követeléssel is előállott tudniillik, hogy engedjék meg a nagy királynak a szabad hajózást az egész Egei tengeren és hogy, a hol akar, kiköthessen a partokon. Ez a föltétel már csakugyan érzékenyen megsértette Athént becsületében; ha ebbe beleegyezik, nemcsak a tengerentúli birtokai mennek veszendőbe, hanem saját tengerében is örökös veszedelemben forog az uralma. Ilyen egyességgel, a mely egy vonással megsemmisítette volna Athén egész múltját, semmi szín alatt se léphettek a követek polgártársaik színe elébe, mikor azzal kecsegtették őket, hogy a boldogság és szerencse egy új korszaka nyílik meg ismét számukra. Most már átlátták ők is, mily helyesen ítélte meg Frinikosz a kétnyelvű Alkibiádeszt; a galádság, hogy ilyen játékot űztek velők, mélyen elkeserítette őket és visszatértek Számoszba táborukba.

Lakonia.

Végtelen kínos volt a helyzetök. Nem hozhattak semmit haza abból, a mit megígértek és a miért a néptől oly rengeteg áldozatot követeltek saját becsületök kezességére. De visszavonulniok immár lehetetlenség volt.

Az oligarkikus mozgalom már magában a hadseregben is nagy mértékben elterjedt és a számoszi oligarkák, a kiket szintén beleavattak terveikbe, azt követelték, hogy bátran előre törjenek. Elhatározták tehát a táborban, hogy magára hagyják Alkibiádeszt és maguk kísérelik meg céljukat elérni, és abban a lehető legnagyobb buzgalmat fejtették ki. Pénzről gondoskodtak magok a párt tagjai és elküldték Peiszandroszt Athénbe, hogy gondoskodjék a forradalom kitöréséről, másokat meg a szövetséges városokba rendelték, hogy buktassák meg, a hol lehet, a népuralmat. Valóságos forradalmi párt volt ez, a mely nem törődött semmivel, csupán arra az egy célra törekedett, hogy Athént s az egész attikai birodalmat gyökeresen átakítsa, de egész vaktában jártak el e tekintetben és a szövetséges városokban nem értek el sikert.

Nagyobb volt szerencsájük a fővárosban. Ott Peiszandrosz elutazása óta erőszakadtából működtek az előkelők győzelmén. Az egyes hasonló fajtájú társulatok mindannyian egyesültek egy nagy és hatalmas szövetségbe és egy közös vezérlet alá.

A párt lelke tulajdonképen Antifon, a Szofilosz fia volt. Öreg ember volt már, a hetven felé járó, de azért fáradhatatlan tevékenységű, a ki szinte rászületett, hogy egy párt vezére és tanácsadója legyen. Sokat tapasztalt és tövéből ismerte az államot és embereket, a jó tanácsban kifogyhatatlan volt; megbízható és titoktartó; éleselmjűségre és szónoki tehetségre fölülmúlta valamennyi polgártársait, de a mellett korlátlanul tudott uralkodni maga felett is és nem volt kapaszkodó, a ki magát tolja mindenütt előtérbe.

A másik vezér Theraménész volt, a probúlosz Hagnen fia. Kiválóan tehetséges férfiú volt ez is, derék szónok, okos és ügyes ember; természeténél fogva nemesek voltak az indulatai, de hiányzott jellemében a szilárdság. Okos ember volt és nem nagyon bízott a vállalat sikerében, de mindamellert kénytelen volt teljes erejéből közreműködni e párt érdekében, a mely az ő ellensége ellen küzdött.

A párt legtöbb embere a szofisztikái műveltségű ifjúságból került ki.

Ezek megvetéssel néztek az állam törvényeire és a köznépre, mindenféle személyes okokból újítások után áhítoztak. A gazdagabb polgárok eddigelé óvakodva tartózkodtak mindennemű pártállástól, de most az uralkodó hangulat és az utóbbi évek szomorú tapasztalatai közülök is sokat belesodortak az oligarkák táborába.

Sok kétségtelenül alapos bizonyítékot hoztak föl álláspontjuk védelmére, és a fennálló alkotmány valóban jelentékeny hibáit ügyesen felhasználták haszonleső céljaik palástolására. Elismert tény, így szóltak, hogy a nép-

uralom a legigazságtalanabb és a legrosszabb kormányforma. Maga a nép is beismeri, hogy képtelen az uralomra, mert a legfontosabb tisztségek betöltésére soha még eddigelé nem követelte a sorshúzást; tehát maga a nép is jobban érzi majd magát, ha az uralom minden ága azok kezére kerül, a kik eddigelé csak a község terheit viselték, ha majd megint külön választják az osztályokat és az előkelőket, a kiket a tömeg szolgálivá aljasítottak, megint visszahelyezik megillető jogaikba. Régi hagyományból „derekasak és javabéliek“ névvel jelölték a görögök az előkelő származású, művelt és finom erkölcsű embereket és most ebből a kétértelmű kifejezésből is fegyvert kovácsoltak magoknak a pártosok. Hivatkoztak továbbá arra, hogy immár megtörtént az első lépés a szabadulásra tömeg oktalan uralma alól és hogy jónak is bizonyult ez a kezdeményezés. Csak-hogy nem szabad itt megállapodniok. Mert a népuralom különben is nagyon költséges és a szövetségesek elpártolása óta lehetetlen már fentartani, oly nagy összegre rug a tanács tagjainak és az esküdtek fizetése. Tehát az állami hivataloknak a régi jó idők módja szerint megint ingyenes, tiszteletbeli méltóságokká kell válniok; a tanácsba csak a legjava gazdagoknak és művelteknek szabadna belekerülniök és nagyobb hatalommal kellene őket felruházni, hogy biztosan és célirányosan kormányozhassák az államot. Ez volna egyetlen módja a háború befejezésének, különben Athénnek tönkre kell mennie. Ám azért a nép jogai sem szűnnének meg. A népgyűlések azért megmaradnának, csak-hogy nem úgy mint eddig, hogy minden ágról szakadt vagy durva faragatlan ember betódulhasson és meggátolja a tisztességes polgárokat a tanácskozás részvételében, hanem megkellene válogatni a polgárságot. Ki lehetne közülök választani körülbelül ötezeret, a kik nem szorulnának reá, hogy az állam zsoldot fizessen nekik hazafias szolgálataikért és ezek gyakorolnák az athéni nép jogait. így azután remélhetik, hogy jobb jövő virrad majd a városra.

Ilyen eszméket hirdetett ez a párt évek óta a lehető legnagyobb buzgalommal és sikeresen, mert hívei tehetséges férfiak voltak.

Így haladtak az összeesküvők szép titokban lépésről lépésre előre a döntő államcsíny felé; a szabadon járható útról lassacskán letértek a tiltottra, a rábeszélésről az erőszakra, mert az is egyike volt szofisztikái elveiknek, hogy a jó cél érdekében nem kell nagyon válogatósnak lenni az eszközökben.

Volt közös pénztáruk. Voltak eladó gazlelkű embereik is és külföldön toborzott fegyvereseik, a kik készek voltak bárminő szolgálatra. Ilyen emberek segítségével aztán eltették láb alól a néppárt vezérférfiait. A kik nem voltak a titkos társulatok tagjai, félték azoktól, mert hatalmuk a valóságnál nagyobbnak látszott, minthogy titokban gyakorolták; a szabadszólást némították és az állam alkotmányos közegeit megbénították működésükben. A tanács régóta már csak névleg létezett és a polgárság szét-

züllött, mert nem volt, a ki együtt tartsa. Még fennállt ugyan az alkotmány, de már az összeesküvők uralkodtak; napról napra nyíltabban léptek föl terveikkel, míg végre az athéniek részint félelemből, részint kislelkűségből beletörődtek, hogy immár elkerülhetetlen az alkotmány megváltoztatása.

Megtörténtek tehát a szükséges előkészületek Athénban, mire Peiszandrosz megérkezett. Esze ágában sem volt, hogy az igazsághoz képest elmondja, hogy követségével kudarcot vallott a nagy királynál, sőt inkább úgy tett, mintha már mindent tökéletesen rendbe hozott volna és most még csak az volna hátra, hogy Athénban is megtörténjenek a szükséges intézkedések. Mindjárt föllépett a polgárság előtt, azt indítványozván, hogy rögtön válaszszanak meg egy bizottságot, a mely viszont lehető leghamarabb dolgozzon ki javaslatot az alkotmány megváltoztatására vonatkozólag. A bizottság tagjait korlátlan hatalommal ruházták fel, mert korlátlan hatalomra volt szükségük, hogy elháríthassák az akadályt, a mely őket alkotmányellenes törekvéseiben meggátolhatta volna, hogy megsemmisíthessék a polgári szabadság fegyverét, azt a törvényt tudniillik, a mely fenytő eljárást rendelt a törvényellenes indítványok behozója ellen. Az alkotmányt megváltoztató bizottság tehát rendelettel fölfüggesztette azt a törvényt és megengedte, hogy kiki ajánlhat bármit is, amit üdvösnek talál a haza javára. Így hát Peiszandrosz és társai számára meg volt egyengetve az út és a bizottság lényegében bevégezte e feladatát.

A végeldöntés nem a Pnyxen történt, mert átallották itt e régi szent helyen az alkotmányt megszegni, hanem a városon kívül, egy negyedmértföldre a Poszeidon Hippiosz temploma mellett.

Oda azonban közel volt az ellenség, a gyűlésre tehát be kellett egy darab helyet keríteniök és ez a körülmény megint csak a javokra szolgált, mert meggátolhatták általa a nép tömegesebb részvételét és könnyen elejét vehették az esetleges zavargásoknak. Ezen a gyűlésen adták elő Peiszandrosz indítványait, úgy a mint azokat a párttanácskozmányokon elfogadták. Rövidek voltak, mert csak az volt a céljuk, hogy a kormányhatalmat egészen az összeesküvők kezére játszsák. A főbb pontok ezek voltak: Eltöröltetnek egyszer s mindenkorra mindennemű állami fizetések és napidijak, kivéve a hadi szolgálatban állók járandóságait, továbbá egy négyszáz tagú tanács neveztetik ki, a mely a maga jó belátása szerint fogja kormányozni az államot és szükség esetén 5000 polgárt hívhat egybe népgyűlésbe. A tanácsos-választás módjára nézve azt ajánlották, hogy nevezzenek ki öt embert, akik viszont válaszszanak mindössze száz tanácsost és ezek közül meg mindegyik vegyen még három embert maga mellé. A nép mindenbe beleegyezett és csendesén hazatért a Kolonoszról, a hova sírba vitte jogait és szabadságát. (Valószínűleg csak gyéren vettek részt a gyűlésen, mert hiányzott a legénység a flottáról és a fegyveres polgárság is, amely a városban az őrszolgálatot végezte.)

Görög vízáról való képek.
 I. Heraklesz küzdelmeiből való jelenetek. II. Testgyakorlatok.

A váza alakja, melyről a fenti képeket vettük.

Most még csak a régi tanácsot kellett felosztaniok. Mikor tehát megválasztották a négyszázas tanácsot, törökkel fegyverkezve és zsoldosaik kíséretében bevonultak a tanácssterembe, de nem kellett erőszakot alkalmazni; a régi tanács tagjai egyetlen egy zokszót sem hallattak, hanem elfogadták a napidíjat és eltávoztak. Helyüket nyomban elfoglalták az újak, megválasztották előlülőiket, megáldoztak és végre volt hajtva az államcsíny, még pedig látszólag a legcsekélyebb jogsértés nélkül.

A négyszáz rögtön munkához látott. A hivatalokból nyomban eltávolították a gyanús tisztviselőket, az esküdtszékek bíraskodását megszüntették, néhány veszedelmesnek látszó polgárt kivégeztettek, némelyeket fogságba vetettek, másokat ismét száműztek. Indítványozták, hogy a régebben száműzötteknek kegyelmezzenek meg, de ez nem nyert szavazattöbbséget, mert az általános kegyelembe nem merték bele foglalni Alkibiádeszt, de kizárni sem akarták belőle, mert addig még nem tettek határozott nyilatkozatot sem Alkibiádesz felől, sem a perzsák pénzbeli támogatása felől. Ellenben elküldték Dekeleiába Ágisz királyhoz és tudósítván őt a történetek felől, kifejezték egyszersmind reménységöket, hogy most már több bizalommal viseltetnek majd a lakedeimoniak Athén iránt és hajlandóbbak is lesznek talán vele egyezsége lépni. A dicsőségvágyó király azonban másképp akarta fölhasználni az athéni forradalmat. Azt hitte, hogy csupa zavar a város, tehát összevonván csapatait támadást intézett ellene, de visszaverték, úgy, hogy már a második követséget barátságosabban fogadta és ugyancsak az ő biztatására Spártába is elindult nyomban egy követség, hogy megkösse a békét a négyszázas tanács nevében.

A legnagyobb figyelmére a flottát méltatta az új tanács, mert joggal tartottak tőle, hogy a polgárság ragaszkodik majd a legszivósabban az ősi alkotmányhoz. Azért mihelyt elfoglalta székét a tanács, azonnal útnak indította tíz megbízható emberét, hogy nyugtassák meg a hasereget és iparkodjanak elcsitítani minden támadható ellentmondást. Igyekezzenek meggyőzni a katonákat, hogy az egész reformnak nincs egyéb célja, mint hogy kisegítse az athénieket a hínárból, hogy nincs célja a nép ellen, a miről kezeskedik az is, hogy a gyülesező testület 5000 polgárból áll és a mely képviselője az egész község jogainak. Azelőtt is csak nagy ritkán voltak népesebbek a gyűlések. De még mielőtt bevégezhetné volna a tíz biztos feladatát Számoszban, megérkezett az állami Paralosz-hajó és olyan híreket hozott, amilyenekre a négyszáz még a legrosszabb esetben sem mert volna számítani.

Arra ugyan el voltak készülve, hogy lesznek majd zavargások a táborban és hogy érkeznek majd hozzájuk tudósítások holmi nehézségekről, a melyek ellenök támasztattak, de most azt vették hírül, hogy terveik Számoszban végkép dugába dőltek. Legkeservesebben León és Diomédonban

csalatkoztak, mert a mikor reájuk bízták a hadvezéri tisztséget, azt hitték, hogy egészen lekötelezték őket magok iránt. Ámde ez a két férfiú, noha arisztokratikus érzelmű, de azért az alkotmányhoz hű és hazafias athéni volt. Egyesülten Traszibuloszsal, egyik hajóparancsnokkal és Traszilloszsal, egy tekintélyes athéni polpárral, a ki ez időben csak mint egyszerű közharcos volt szolgálatban és még más szabadságszerető férfi támogatásával meghiúsította az összeesküvést, a melyet Peiszandrosz Athénba való másodszori elutazása előtt szót Számoszban.

Az összeesküvőket legyőzték és elküldték a Paraloszt, vigye meg a győzelem hírért Athénba, hogy a polgárok meg ne tántorodjanak alkotmányhoz hű érzületekben.

Dodonából származó óntáblácska, rajta jóslat.

A tábla szövege: Isten nevében és jó szerencsét! A kirkiraiak kérdik, melyik istennek vagy hősnek áldozzanak s melyikhez fohászkodjanak, hogy az egyetértés közjüket visszatérjen.

Rémület szállta meg a tanácsot, a mint a hajó legénységétől, a mely maga is részt vett az összeesküvők leveretésében, meghallotta, minő szellem uralkodik a táborban. Most aztán erőszakoskodni kezdtek; néhányat börtönbe vetettek, másokat meg eltávolítottak a hajóról és mielőtt a városba jöhettek volna, más hajón elküldték őket Euboeába szolgálatra.

Egyelőre legalább a városban akarták titokban tartani a számoszi eseményeket, valamint az otthon történeteket a hadsereg előtt.

De ez sem sikerült, mert a Paralosz kapitánya, Kaireász elég ügyes volt és megszőkött előlük. Visszatért Számoszba, bár nem volt alkalma megvizsgálni a város állapotát és kitudni az előkelők czéljait, mindamellet részletesen és itt-ott túlzottan leírta az athéni rémuralmat. Hogy a polgárok már nem biztosak életük, a nők pedig becsületük felől. Az összeküvők nem rettennek vissza semminemű erőszakosságtól, sőt már azon törődnek, hogy, elfogják a hajós legénység honmaradt családjait, hogy kényszeríthessék a hadsereget az engedékenységre. Ezen a hajós legénység

annyira dühbe jött, hogy nyomban rátamadott volna azokra, a kiket gyanúba vett előkelők iránti érzelmeikről, ha közbe nem vetik magukat Traszibulosz és Traszillosz, akik azonban meggyőzték őket a felől, mennyire fontos rájuk nézve, hogy szemben a közeli ellenséggel békében és egyetértésben maradjanak egymás közt. Megegyeztek tehát és ünnepélyes esküvel megfogadták, hogy híven maiadnak az alkotmány mellett, a háborút Spárta ellen bátran folytatják és a négyszázat a haza ellenségeinek tekintik. Kezet fogtak velük a számoszaiak is.

Két Athén volt akkor egyszerre. Tulajdonképen a hadseregnek volt joga magát az iga?i Athénnek mondani, mert a katonák voltak a nép legjavá. Nem ők pártoltak el Athéntől, így szoltak, hanem Athén pártolt el tőlük és nem a falak és kikötők képezik a várost, hanem a polgárok, amíg igazi athéni emberhez méltón gondolkoznak és cselekszenek.

A hadsereg úgy rendezkedett, mint hogy ha csak maga az állam volna. Népgyűlést tartott, a szövetségesek adóját magának követelte, új választást tartott, eltávolította a gyanús embereket és csakis megbízható férfiakra ruházta hadvezéri tisztségeket. Főhadvezérnek megtették Traszibuloszt és Traszilloszt; a kettő között az egyetértés most, a mikor két ellenséggel állottak szemben, még szorosabb lett, harci bátorságuk még erősbödött. Bizalommal néztek a jövő elé, mert jóllehet szülővárosuk cserbenhagyta őket, de azért övék voltak a fegyverek és a hajók és ha nem lehetne visszatérniök hazájukba, úgy készek voltak új hazát alapítani. A hadvezérekre kemény munka és nagy felelősség hárult, nekik igazán a jövőről kellett gondoskodniok és arról az eszköztől, mikép lehet okvetlen sikert aratniok. Traszibulosz volt az első ember a táborban. Az alkotmányhoz hű pártokat ő egyesítette legelőször.

Még ennél is nagyobb dicsőség várt reá. A lehető legnagyobb dicsőség: hogy sikerült neki megszabadítania szülővárosát a bitor párturalomtól, hogy sikerült visszaadnia Athént önmagának; csakhogy rendkívüli nehézségek tornyosultak eléje. Olyanok, a melyeket tisztán s sereg bátorságával lehetetlen volt leküzdeni. Az Ion-tengert nem volt szabad odahagynia csupán azért, hogy megindítsa Athénben a polgárháborút. De a 400 bitorlónak a garázdálkodását sem nézhette el sokáig, mert halogatásának borzasztó káros következményei lehettek. Az athéniek mindenünnen körül voltak véve ellenségeiktől és még sem támadhatták meg egyiket sem, mert már csak egyetlen hazájuk volt, az athéni hajóhad, azt nem kockáztathatták megfontoltanul, mert az már nem volt mindenható ur a tengeren, mert akkor már a peloponnézusiak hajóhada a szicíliai és itáliai szövetségeseikkel éppen olyan erős volt, mint az övéké, de attól is kellett

aniok, hogy a főnikiaiak bármelyik pillanatban előtörnek leshelyükből és rajtuk ütnek; ha pedig ők is a peloponnézusiakkal egyesülnek akkor az Égei-tenger teljesen az ellenségé lesz. Az a híres bátorság, a mely

egykor Kimon idejében lelkesítette az athéni legénységet, a mikor csak azt kérdezték, hol az ellenség és nyomban föl is keresték azt, akármelyik kikötőben volt is, mert bizonyosan tudták, hogy csak ők lehetnek a győztesek, ez a bátorság már odavolt. Maga Traszibulosz sem volt olyan hős, a ki képes lett volna másokban is a győzelem iránti vak bizodalmit fölébreszteni. Traszibulosz azonban nemes lelkének egész szeretetével rajongott hazájáért és ez annyival is nagyobb érdeme volt, mert akkor azzal kivált a fondorkodó árulók környezetéből.

Traszibulosz látta, hogy abban a válságos helyzetben csak rendkívüli eszközök segíthetnek és volt benne elég magát megtagadó erő, hogy maga helyett mást magánál alkalmasabb embert keressen a helyére és ez a másik férfiú Alkibiádesz volt. Traszibulosz ugyan jól ismerte Alkibiádesz minden hibáját, a mitől az ő nemes lelkülete még jobban visszariadt, mint bárki más, mégis tudta méltányolni Alkibiádesznek nagy tehetségét is és azt is tudta, hogy azt az athéni 400 bitorlót semmi sem fogja annyira elcsüggeszteni, mintha hírét hallja annak, hogy Alkibiádesz visszatért a hadsereghez. Attól egy pillanatig sem kellett tartania, hogy Alkibiádesz valaha egyesüljön a bitorlókkal, sokkal jobban gyűlöli őket és azt is tudta, hogy az meg fogja feszíteni minden erejét, hogy boszut álljon szülővárosa külső és belső ellenségein, a kik neki is ellenségei, akkor olyan fordulat állhat elő a sivár helyzetben, a minő másképp sohasem következhetik be. Akkor mégis csak a tehetetlen és elpuhult Tiszsafernesz volt ura a helyzetnek és a ki viszont ő rajta uralkodik, a kinek tanácsára az akár elküldi a hajóhadát, akár visszatartja, a zsoldot kifizeti vagy megtagadja, az a leghatalmasabb ember egész Görögországban. A hadsereg azonban gyűlöletes érzéssel volt eltelve Alkibiádesz iránt és hallani sem akart felőle, mert ő kezdte meg az előkelőkkel az alkudozást és biztatta őket fel a népuralom ellen való összeesküvést.

Traszibulosz mindannyiszor újra előállott terveire, úgy hogy elvégre megbízta őt a sereg, hogy hívja vissza a száműzött férfiút.

Erre várt Alkibiádesz. Ügyes cselszövényeivel a maga kezébe egyesítette az attikai politika szállait. Az előkelőket rá akarta szedni, azért lépett velők érintkezésbe; az alkotmány megváltoztatásán csak azért fáradozott, hogy a felzaklatott városnak szüksége tegyen reá, hogy nagy és dicső ügy kivivására térhessen vissza, a szabadság harezosaképp léphessen föl és a kényuri pártok uralmát, amelynek tarthatatlansága felől különben már rég meg volt győződve, megbuktathassa, ő, akit olyannyiszor vádoltak kényuri törekvésekkel. Vonakodás nélkül követte Traszibuloszt, aki most visszavonult és Alkibiádesz kezére bízta a haza üdvét.

Négy évi távoliet után tehát (411. április havában) megint honfítársai körében volt Alkibiádesz. Kedvezőbb viszonyok közt a mostaniaknál soha nem térhetett volna vissza. Számoszban a hazai emlékek elhomályosodtak;

legveszedelmesebb ellenségei, az előkelők távol voltak, az összegyűlt katonák viszont egyetértők, lelkesültek és engedékenyek; mindnyájuk gondolata csak a jelenen függött és Alkibiádesz annyival is inkább meggyezhetett velők, mert ő a száműzött olyan emberekhez beszélt, akik magok is meg voltak fosztva hazájuktól.

Alkibiádesz rendkívül ügyesen használta föl a helyzetet. Meghódította polgártársai szívét, kesergett saját sorsa fölött, hogy ily sokáig kerülnie kellett hazáját és fölélesztette bátorságukat, előadta nekik Perzsiában és Spártában tett tapasztalatait és hogy mit tart ő Athén jövője felől. Különösen azt hangsúlyozta s túlozta a valót, milyen rendkívüli az ő befolyása Tisszafernesznél, hogy már egészen megnyerte őt Athén javára és hogy a satrapa Athénnek olyan rajongó barátja, hogy kész volna még bútorait, meg szőnyegeit is eladni, ha más módon nem bírna pénzt szerezni az athéniak számára. S a hajóhadat is rögtön rendelkezésükre bocsátja, mihelyt lesz valami biztosítéka az iránt, hogy az athéniakban teljesen megbizhatik.

Az athéniak mindent készpénz gyanánt vettek, amit Alkibiádesz mondott nekik vagy gyanittatott velők. Megválasztották főhadvezéröknek, korlátlan hatalmat adtak neki, azt hitték, hogy az ő vezetése alatt minden könnyen sikerül majd nekik és első próbául mindjárt a négyszáz bitorló megbuktatását követelték.

Alkibiádesznek, ha enged a sereg ostromló kívánságának, a legszebb alkalmá nyílt volna boszút állania gyűlölt ellenségein, ámde a számoszi hajóállomást odahagyni nagy veszedelemmel járt volna, minthogy a spártaiak április óta már megint Miletosznál állomásoztak.

Még nem is volt kedvező most hazatérni, mert tudta, hogy okvetetlenül irtózatot bonyodalmak támadnának hazatéréséből. Másforma hazatérés járt az ő eszében, de ahhoz még meg kellett tenni a szükséges előkészületeket. Mindjárt azzal bizonyította be szellemi felsőbbiséget, hogy meggátolta a sereget a hazatérésben; ez volt az első hadvezéri tette, amely sok más bűnét jóvátette és amelyért még a legszigorúbb bírák is Athén megmentőjének dicsőítették.

Ez az ember, kiben féktelen önzés uralkodott, most elnyomta szenvedélyét és ezt olyan időben tette, mikor a pártükh kéméletlenül fölládozott mindeni a maga céljaiért. Hasonló bánásmódban részesítette az előkelők követeit is, akik végre nagysokara, miután jó pihenőt tartottak Déloszban, elmerészkedtek a táborba. Megőrizte őket a katonák haragjától, mindazt, amit megbízatásukhoz képest az államcsíny mentségére elmondhattak, zavartalan el hagyta velők mondatni és végül azzal a kijelentéssel bocsátotta el őket, hogy tekintettel van a mostoha viszonyokra ő maga is szívesen beleegyezik a megtakarításokba és elfogadja a szavazóképessegre vonatkozó újításokat is, de csak azon föltétellel, ha az új tanács rögtön leköszön és a

régi ötszázas hatóságot visszahelyezik tisztségébe. Ügyes számítás nyilatkozott szavaiban, mert úgy tűnt föl, mintha a pártok küzdelmének ő csak részrehajlatlan szemlélője volna és mintha egyedül ő volna képes a kibékülést létesíteni, azonfelül ajánlataival még a kormánypártot is megosztotta.

Kis-Ázsiában egészen megfelelő volt az állása kívánságai és jelleméhez képest. Mert mi sem hízelgett annyira hiúságának, mint hogy azzal a tehetségével tündökölhetett, hogy a legkülönbözőbb dolgokat is egyesíteni

Mellszobrot mosó és feldíszító rabszolgá és szolgánók.

tudja a maga személyében, hogy a szabadság hőse és egyúttal a perzsák barátja, hogy Tisszafernesz udvarában is az első ember, de meg az athéniak táborában is. Polgártársai előtt a satrapa barátságával dicsekedett és mint az athéniak főhadvezére ezzel szemben is másképp léphetett föl, mert most már árthatott is neki, meg használhatott is, ha úgy akarta.

A perzsák és a spártaiak közti viszonyra lényeges befolyással volt már az is, hogy Számoszba ment, mert a spártaiak sehogy sem értették meg Tisszaferneszt, látták, hogy legbizalmasabb barátja az athéni flotta élén áll és amellet fönnáll a régi viszony közöttök.

Akiknek a peloponnézusi táborban volt még egy csepp becsületérzésök, azok mindannyian iszonyúan fel voltak ingerelve Tisszafernesz és Asztiokosz ellen és az utóbbit már nyíltan árulással vádolták. Ágisz, a király, legalább tett egy kísérletet, hogy hasznára fordítsa az athéni zavarokat; de Asztiokosz flottájával, amely azóta már 112 gályára fölszaporodott, azon szín

alatt, hogy vár a fönikiai hajóhadra, az egész időn át tétlenül vesztegelt és ami kisebb vállalatokba belekapott, azok is teljesen meghiúsultak.

A seregben teljesen felbomlott a fegyelem; a tengernagyot nyíltan káromolták; de legdühösebbek a szövetségesek voltak.

Tisszafernesznek korántsem volt szándékában, hogy a peloponnézusiak rendelkezésére bocsássa hajóhadát, valamint nem jutott eszébe helyettesének sem, hogy kifizesse nekik szerződésileg megszabott zsoldjukat.

Ilyen viszonyok közt az athéniek zavartalan biztosságban voltak; a tengeren már megint úrnak érezték magokat és Alkibiádesz úgy be tudta rendezni a dolgot, hogy minden sikeröket az ő befolyásának kellett tulajdonítaniok.

Időközben a külföld is mindinkább a számoszi Athént ismerte el az igazi Athénak. Argoszból követek érkeztek, önként felajánlván az argosziak támogatását. A Paralosz állami hajó legénysége szállította őket. Ezeket az előkelőket büntetésből áthelyezték egy szállítóhajóra, a melynek Euboeánál volt az állomása. Itt kapták a parancsot, hogy a békekövetséget, a melyet Ágisz király ajánlatára küldtek, szállítsák át Spártába.

Három férfiúból állt a követség, mind a hárman a bitorlók föltétien hívei voltak. Hogy mi vitte a tanácsot erre a gondolatra, hogy ép a Paralosz embereivel fölszerelt hajót választotta erre a küldetésre, vajjon pusztá hanyagságból, vagy azért történt ez a dolog, hogy boszantsák a szabadelvű legénységet, azt nehéz eldönteni. Annyi bizonyos, hogy azzal nagy hibát követtek el, mert a paralosziak fölvették ugyan a követeket, de a mint Argosz közelébe értek, kijelentették, hogy a város kormányától elpártoltak, megkötözték a követeket és kiszolgáltatták őket az argosziaknak. Innen azután az argoszi követekkel eleveztek Számoszba, a hol bajtársaik nagy diadallal fogadták őket.

Mindenféle esemény közreműködött a sereg bizalmának a megerősítésére, még mielőtt tényleg hozzá is fogtak volna valamihez és e szerencsés fordulat egész dicsősége egyedül Alkibiádeszre háramlott, olyannyira, hogy a számosziak a Héra temploma előtt még szobrot is állítottak neki a Városban, hogy visszatérésének örömnapja örök emlékezetben maradjon.

Athénban időközben egészen más fordulatot vettek az ügyek, semhogy az előkelők képzelték volna első sueréik után. Alig foglalták el ugyanis széküket az új tanács tagjai, rögtön kitűnt, mily kevésbé illenek össze azok a férfiak, a kiknek a feladata az volna, hogy legnagyobb veszedelmében kormányozzák az államot és a kiknek bizonyoságot kellene nyújtaniok afelől, hogy egyedül csak az ő módszerek és elveik szerint lehet jól kormányozni az államot.

Meggondolatlanul és hevenyében választották meg a tanácsosokat; szándékosan úgy intézkedtek, hogy ne csak az összeesküvők, hanem, hogy ne ríjon ki annyira a párturalom, mások is belekerüljenek a tanácsba, és

különösen Frinikosz fáradozott ernyedetlenül és nem sajnált sem rábeszélést, sem csselfogást, csakhogy becsületes embereket is megnyerhessen és akarata ellenére is bűnrészesekké tehesse őket az államcsínyben; pedig ebben csalatkozott.

Sokan az új tanácsosok közül tulajdonképen csak az uralkodás megkezdésekor vették észre, mi a céljuk az újítás szerzőinek és átlátták azt is, hogy lehetetlen nekik azokkal egy húron pendülniök.

Legnagyobb hatással azonban a Számoszból visszatérő követek híradása volt, mert azáltal, hogy a hadsereg egyértelműig a régi alkotmány mellett szólalt föl, a városi kormányt bitorlónak bélyegezte és Alkibiádesz is ott állt a sereg élén, pedig sokan csak azért nyugodtak bele az alkotmány megváltoztatásába, hogy ő visszatérhessen és egyedül az ő kedvéért rótták magokra és a polgárookra a keserves áldozatokat. Ekkor látták, mily gáládul elámítottá őket Peiszandrosz.

A fegyveres polgárság bölcs mérséklete, noha tőle függött a város sorsa, nyugalma és kötelességérzete, a melylyel állomásán Számoszban kitarzott, Alkibiádesz okos felelete — mind hozzájárult ahhoz, hogy az ingadozók a párttól teljesen megváljanak. Most már észretértek, látták, hogy mindazt a hasznót, a melyet az alkotmány módosításából vártak, igazságosabb és sokkal biztosabb módon is elérhették volna, látták, hogy tulajdonképen csak a hazaáruló párt eszközei.

A tanács kebelében a kezdetleges véleménykülönbség nyílt szakadássá fajult. Egyik fele szeretett volna engedni, viszont sokan, akik már messzire mentek, a veszedelem növekedtével egyre nagyobb szigorúságot és kíméletlenséget akartak volna alkalmazni; az egyik rész szívesen egyengette volna magának az utat, hogy kieviczkiélhessen a hínárból, a másik pedig minden áron meg akarta tartani uraságát.

A vitások egyik főkérdése az ötezer polgár egybehívása volt. A mérsekelték azt kívánták, hogy teljesítsék végre-valahára a törvényt, mert mindaddig, míg ez nem történik meg, az athéni állam csak erőszakon alapszik; amazok ezt a veszedelmes lépést minél messzebbre szerették volna elhalogatni, mert féltek, hogy izgatottságot támaszt és megoszlatja hatalmukat. Ők szükségesnek tartották, hogy az állam még egy ideig ostromállapotban maradjon. Épen e célból toborzották külföldi íjjasaikat is, rendesen Ibériából. Elhelyezték a felső és alsó városrész legnevezetesebb pontjain és ez erőszakos rendszabályhoz mérten üzték aztán az igazságszolgáltatást és a rendőrséget. A szabad gyülekezés, szólás és tanítás jogát felfüggesztették és a fanatikusok, akik nagy számban ültek a tanácsban, felhasználták a kedvező alkalmat és újra megindították a vallási üldözéseket.

Abban az időtájban történt, hogy az agg Protagoraszt, Periklész egykori barátját, aki könyvet írt „Az isteni dolgokról“, könyve miatt perbe fogták.

Tudta mi vár reá, hogy életét megmentse, megszökött; a mi példány a könyvből kézre került, azt nyilvánosan a piacon elégették.

Végre bekövetkezett a nyílt szakadás a tanácsban, mikor a Piréuszban az előkelő vezérek indítványára erőd építésébe fogtak.

Éjszak felől a sziklás félsziget nyúlik be a kikötőbe, úgy hogy onnan csekély őrség is teljesen megakadályozhatta a ki- és bevitelt. Ezt a félszigetet fallal vonták körül, még pedig úgy, hogy belefogták a gabnacsarnokot és a piacot is. Ez építkezések okául ők maguk azt adták, hogy meg akarják védelmezni a kikötőt a számoszi sereg esetleges támadása ellen, de már eleve is hire járt, hogy az erődöt csak azért építik, hogy peloponnézusi csapatokat fogadhassanak bele. A dolog annyira fejlődött, hogy egészen különváltak az összeesküvés vezéreitől a mérsékeltek.

A két párt ez időtől fogva egymás ellen küzdött és küzdelmük természetes következménye az volt, hogy a dühösebb előkelők, veszély fenyegetvén őket minden oldalról, a hadsereg, a polgárság és végül saját hivataltársaik részéről, egyre kétségbeesettebb fegyverekhez folyamodtak. Egyetlen menedékük most már csak Spárta volt és ámbár nagyon szereték volna Athén függetlenségét megtartani, mindamellett elhatározták, hogy ha másképp nem, hát peloponnézusi katonák védelme alatt, de mindenesetre uralkodni fognak.

Az ellenpárt sem volt képes továbbra is tartózkodni; mozognia kellett, mert ha elkészül az erőd és sikerül az árulás, elveszett ő is.

Az ellenpárt számára nem maradt más mód, ha meg akart menekülni, mint hogy a nép pártjára kellett áttérnie. Maguk az új tanács tagjai szervezték az ellenforradalmat; titkos gyülekezeteket tartottak és előre is kiszemelték az áldozatokat, a melyeknek el kell esniök a boszúihegő polgárság kielégítésére. Az első köztük Frinikosz.

Alig hogy visszatért Számoszból a gyűlöletes követségből, egy este a tolongó sokaságtól telt piacon, közel a városházhoz orgyilkos ölte meg.

A tettes megszökött, de czinkosát Apollodoroszt elfogták. Mind a ketten azok közül a zsoldosok közül valók voltak, a kiket a négyszáz toborzott; tehát bennük sem lehetett többé megbízniok, mert már azoknak is egy részét kibérelte az ellenpárt. Apollodoroszt, ámbár kínpadra vonták, nem bírták kényszeríteni, hogy kivallja megbízóit, de annyit megmondott, hogy sokan vannak az esküvők és hogy gyűléseiket a rendőrség főtisztjeinél és egyes polgárok házáinál szokták megtartani.

A zsoldos vallomása megrémíté az előkelőket és nem mertek határozottan fellépni. Néhányan titkon megszöktek a városból, a többiek meg nem tudták, mihez fogjanak; még szigorúbbá tenni az erőszakos intézkedéseket már nem lehetett.

A mérsékeltek viszont még elszántabban fogtak a munkához; már nem

szorultak a titkolózásra; egyesültek a polgársággal és készülődtek a nyílt felkeléshez.

A jeladás hozzá a Piréuszban történt.

Az erődítés építésére Eetioneiába kirendelt polgári katonaság fellázadt és parancsnokát Arisztokleszt elfogta; a Munikia őrségének kapitánya hozzájuk csatlakozott, úgy hogy az egész kikötő város fegyverben állott a négyszáz ellen.

A tanácsban még akadtak egyesek, a kik erőszakot akartak alkalmazni, de a többség megfelelőbbnek tartotta a békítő eszközöket és rá hagyja magát beszélni Theráménesztől, hogy őt küldjék ki biztosnak az ügy megvizsgálására.

Theráménész elmegy, meghallgatja a csapatok sérelmeit, igazságosaknak találja és maga is átpártol a fölkelőkhöz a már félig kész erőd lerombolására. Nyíltan kimondják tehát a kormánytól való elpártolásukat, azután rendbe sorakozva, bevonulnak a városba. Ott fegyvereikkel fölállnak a várhegy lábánál, a város istenasszonyának a temploma mögött. Ugyanezen a helyen esküdött meg mindegyikük még ifjú korában, hogy a hazát szárazon és vizen meg fogja tartani teljes épségében és hogy a város törvényeit mindennemű támadás ellen életével is meg fogja védelmezni.

Ezen esküjük emléke most csakugyan nagylelkű mérsékletre készítette őket. A város sorsa kezükben volt, a tanácsnak nem volt semmi hatalma, tehát föltétlenül az ő kényökre volt bízva, de ők mégis elfogadták a tanács követeit, a kik átjöttek hozzájuk a tanácsházból és kérték őket egyenkint, hogy ne zavarják meg a rendet meg a nyugalmat, végre ráálltak arra, hogy a tanács folytassa még egy ideig a kormányzást, de oly föltétellel, hogy rögtön összehívja az ötezer polgárt és kiegészíti magát közülük.

Ennek az intézkedésnek a foganatosítására a polgárságot már gyűlésbe is rendelték, hogy helyreállítsa megint valahogy a város egyetértését és nyugalját.

A kitűzött órára együtt volt a nép a színházban és várta a tanácskozás megnyitását, hogy majd visszaállítja Athén szabadságát, — midőn egyszerre csak hire terjed, hogy egy 42 hadigálya Megara felől körülhajózza Szálámiszt. Iszonyú volt a rémület, mindannyian azt hitték és nem egészen alaptalanul, hogy ez az a hajóhad, a melyről azt beszéltek, hogy egyetért a négyszázas tanácscsal és lélekszakadtából rohantak fegyvereikért, majd meg a Piréuszba, hogy megvédelmezzék a külső és belső ellenség ellen. Nyomban felszálltak a már készen álló hajókra, néhányat meg a part-ról bevonszoltak a kikötőbe, megszállták a falakat és elzárták a bejáratokat.

A spártai tengernagy azonban elevezett a kikötők mellett; az athéniek tehát megszábadultak az első veszedelemtől.

De csakhamar fölismerték, hogy más oldalról fenyegeti őket a baj.

Ugyanis a hajóhad Szunionnál bekanyarodott. Euboea forgott tehát veszedelemben.

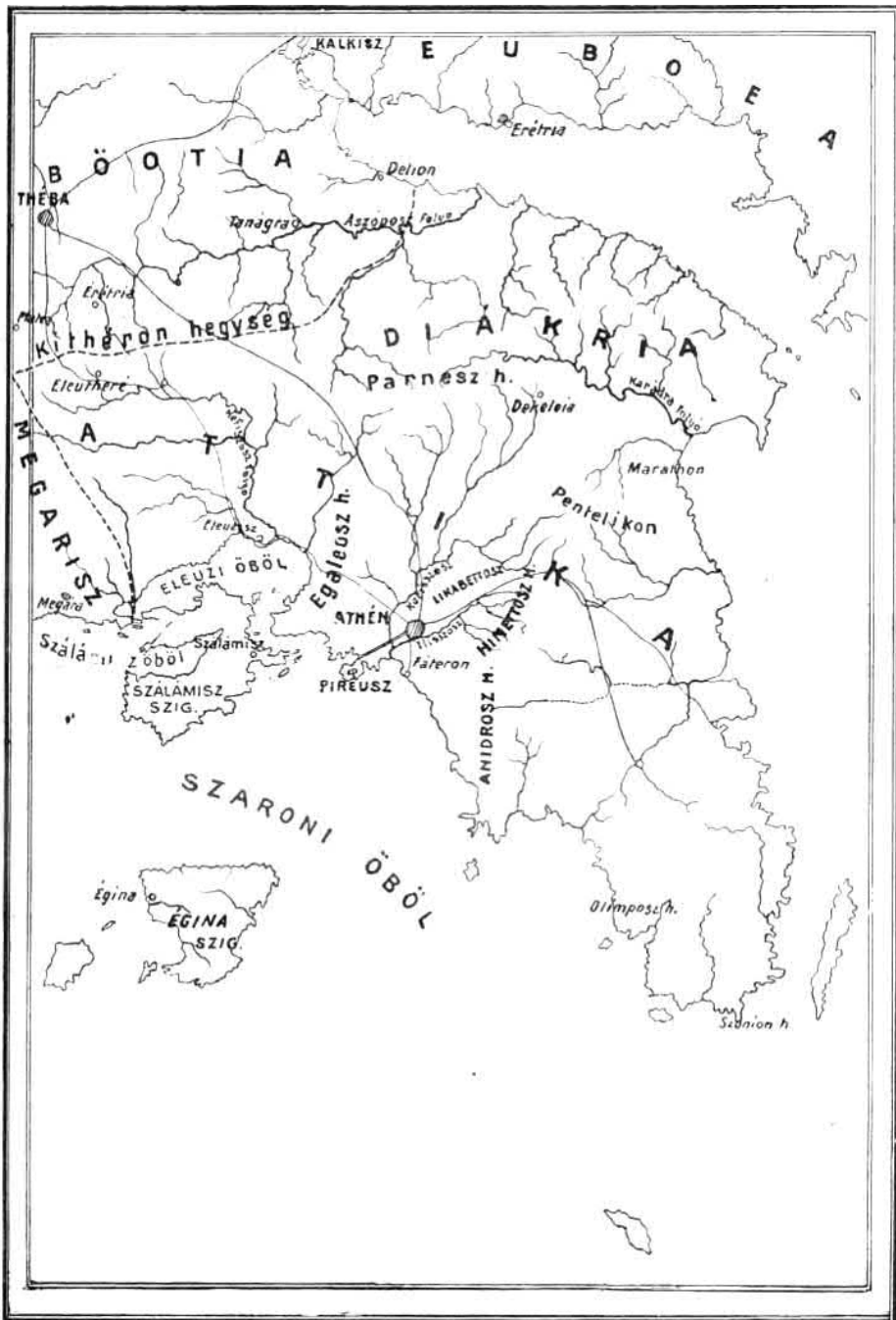
Az athéneiek újra a hajókra rohantak lélekszakadtukból úgy, a hogy összeállítottak hajórajt és meghagyták neki, hogy siessen egyesülni a többi hajókkal, a melyek az euboeai tengerben vesztegeltek. Eretriánál egyesültek a hajók, összesen harminczhatan voltak; az ellenség szemben velők Oroposznál állomásozott.

Eddigélé még minden a legjobb rendben volt és az athéneiek égtek a harc vágyától, de szerencsétlenségökre ott is annyi ellenség vette őket körül minden oldalról. Az eretriabeliek áruló szándékban jártak. Mikor tehát az athéneiek a szükséges élelmet be akarták vásárolni, a tengermelléki piacot egészen elhagyottan találták és messze távolba kellett rohanniok, hogy megszerezhessék valahogy hacsak betevő falatjokat is. így történt, hogy az induló jeladásra nem volt a helyén teljes számban a legénység, és csak nagy rendetlenül mehetett a hajóhad az ellenség elébe, a mely az eretriaiak jeladására megindult a támadásra. Mindamellet az athéneiek a csata kezdetén bátran helyt álltak, de végre is engedniük kellett és visszautaztak a tengerpartra. Az Eretriába menekülteket legyilkolta a lakosság; 22 hajó az ellenség kezébe került és néhány nap múltán elvesztette Athén az egész szigetet minden telepítvényével együtt.

Hire terjedt Athénban az euboeai csatának és következményeinek, általánossá vált az elcsüggedés. Még a legmerészebbeknek is lelohadt most a bátorságuk, mert ez a szerencsétlenség sokkal nagyobb volt még a szicíliai vereségnél is.

Euboeára jobban rászorultak a athéneiek, mint akár a magok telkeikre; azonfölül most már se pénzök, se hajójok, se katonájok nem volt; a hadsereg szakadásban volt a polgársággal, maga a város egyenetlenségben, a tanács egyetértett az ellenséggel és Ágisz fenyegető állást foglalt el a várossal szemben. Mit is várhattak tehát egyebet, minthogy rögtön megjelen a Piraeuszban? És akkor lehetetlen a várost megvédelmezniök, ha egyidejűleg megtámadják őket Dekeleiából is. Minden jel arra mutatott, hogy mégis sikerülnek az oligarkák áruló tervei. Mert a legjobb esetben is, ha már segítségére is akarna jönni a városnak a számoszi hadsereg, a legvalószínűbb számítás szerint későn kellene megérkeznie; ha pedig Számoszt odahagyják, elveszett Iónia és az egész Helleszpontosz és vele együtt Athén egész urasága, oda az állam és a város. Az athéneiek el voltak készülve a legvégső veszedelemre.

De az ellenség nem mozdult. Elmámorosították a sikerei olyannyira hogy nem volt képes őket fölhasználni. Ágisz király és a hajóhad főparancsnoka nem is gondoltak rá, hogy vállvetve kellene működniök, nem zavarták a polgárságot, míg az magához térhetett elő ijedtségéből. Az athéneiek tehát újra hadilábra állítottak húsz hajót kikötőik védelmére és

Attika.

azután egész komolyan hozzáfogtak belügyeik rendezéséhez. Éreztég ugyanis, hogy mindaddig lehetetlen kieviczkelniök mostani bajaikból a mik nem csinálnak rendet és a törvényes alkotmányt helyre nem állítják.

Rövid vártatva az euboeai szerencsétlenség után, úgy junius közepe táján a polgárság megint összeült a Pnyxen, a honnan száműzte őket a kényuralom.

Nyugodtan, de elszántan és nyomatékosan folyt a tanácskozás. A tanácsot letették, a főhatalmat megint visszaadták a népnek, de nem az egész tömegnek, hanem képviselő-testületnek, a melybe csak a gazdagabb polgároknak lehetett bejutniok. Minthogy azonban az ötezer lajstroma még össze sem volt állítva és halasztani a dolgot már nem lehetett, azt határozták, hogy valamint más államokban szokás, azok nyerne teljes szavazó jogot, a kik saját költségükön képesek teljes fegyverzetben a táborban megjelenni. Kimondták, hogy attól a naptól fogva megszűnik mindenemű fizetés bárminő polgári hivatalos állásért vagy szolgálatért és hogy ez a határozat nem ideiglenes, hanem alapfötétele az új államrendnek. A polgárságot pedig ünnepélyesen megeskettették reá.

Az új alkotmány egészben véve az arisztokrácia és demokrácia bölcsen egyesített keveréke volt. Ugyanekkor Kritiasz indítványára Alkibiádesz visszahívását is elhatározták és követséget menesztettek Számoszba, hogy a hadsereget kibékítse.

A polgárság többszörösen is összegyűlt még, hogy folytassa megkezdett munkáját. Új tanácsot választott és egy törvényhozó bizottságot bízott meg, hogy hozzon rendet a megzavart nyilvános jogi állapotokba, vizsgálja át az alkotmányt és alakítsa át minden tételét a megváltozott viszonyokhoz képest.

A munka befejezésére négy hónapi határidőt szabtak ki.

A legbefolyásosabb ember a városban ez időtájt Theráménész volt. Arisztotelész, a ki pedig szigorú volt ítéletében, Athén legeslegjelesebb polgárai közé sorozza és bizonyára nem csupán azért, mert hathatósan közreműködött a körömszakadtáig elszánt oligarkák megbuktatásán, hanem főképpen azért, mert bukásuk után a szenvedélyeket, a melyek kitörésök esetén végveszedelembé sodorták volna az államot, féken tudta tartani, mert meg tudta békíteni a községet és olyan kiváló sikerrel, a minő úgy szólván páratlan, vagy csak a legkritkább esetek közé tartozik az államok életében.

Meghiúsult az államcsíny.

A polgárok legdrágább kincseit, törvényes egyenlőségeket, a lelkiismeret és a szó szabadságát, állami függetlenségüket orvúl megtámadták és ők még sem estek a másik szélsőségbe, nem kerestek véres boszút, sőt inkább mikor visszaszerezték törvényes hatalmukat, ámbár rútol megcsalták őket és keserves bántódásokat kellett eltűrniök, annyi önuralmat tanúsítottak,

hogy még ellenfeleik terveiből is kiszemelték a használhatót és ugyancsak annak alapján intézkedtek új rendezésekben.

A városi nép magatartása, valamint a számoszi hadseregé is, fényes tanúság arra nézve, milyen erkölcsi erő rejlett még mindig a polgárság javarészeiben.

A balszerencse szintén hozzájárult a maga részével, hogy újra föltámadjanak és újra megerősüljenek az ősi polgári erények; ha a polgárság e magasztos magatartása közvetlen hatásával új bátorságra és erőre élesztette az államot, olyannyira, hogy még egyszer magához tudott térni a sors borzasztó csapásai után, akkor méltán Athén legnagyobb jótévői közé sorozhatni azokat a férfiakat, a kik tanácsukkal támogatták és buzdították őket a legválságosabb helyzetben.

Így múlt ki a 411. év nyarának kezdetén, a Piszisztratidák bukásának századik évében az oligarkák négy hónapos kényuralma. Nem is jöhetett volna létre, ha nem tettek volna oly rendkívüli hatalomra szert a politikai klubok, a mióta a Hermes-pör alkalmával először megpróbálkoztak erejükön vagy ha nem álltak volna oly rendkívül tehetséges férfiak a szolgálatában és nem kedvezett volna neki a vagyonosabb polgári osztály pillanatnyi hangulata. Fönn azonban még sem tarthatta magát, mert a nép javarésze erősen ragaszkodott az alkotmányhoz, mert a mi romja még fönmaradt Athén tengeri uralmának, pusztán a népuralom révén maradt fönn és mert magában Athénben lehetetlenség volt az oligarkikus kormányforma mellett az állam becsületét is megőrizni.

A legtöbb pártütő is, nem volt egyéb, hanem haszonleső áruló és kiki közülök uralomvágyból veszedelembé sodorta hazáját.

Ámbár rövid tartalmú volt és folyton ingadozó a rémuralom, még se tűnt el egészen nyomtalanul.

Az állam hatalmi állásán gyógyíthatatlan sebeket ejtett, gyöngé oldalait kitünzteite ellenségei előtt és Spártának alkalmat nyújtott, hogy kitudja párthívei erejét. A városban ismét folyt a polgárok vére, ősrégi polgári házakat leromboltak, szégyenoszlopokat emeltek a rémuralom emlékére, egymást érte a sok hazaáruló pör és vagyonek Kobzás és ez elhintette a vizsály magvát, a mely nemsokára ki is kelt.

Izgatottság fogta el az embereket és nyakra-főre akarták most pótolni, a mit nyugodtabb napjaikban elmulasztottak. Így aztán még a holtakat is törvény elé hurczolták, mert egészen igazolni akarták a gyilkosságot, a melylyel kezdetét vette a felkelés. Frinikosz lett a pártütés bűnbakja; az ő fejére halmozta most a polgárság azt a keserű gyűlöletet, a melylyel az oligarka kényuralom iránt viseltetett. Védelmét is csak azzal a föltétellel akarták megengedni, hogy a meggyilkolt elítéltetése esetén maga a védő is elmarasztaltatik a büntetben. Minthogy pedig Frinikoszt csakugyan bűnösnek találták a hazaárulás vétkében, és csontjait kidobálták túl az

ország határán, gyilkosait szabadsághősök gyanánt dicsőítették; fölverték őket a polgárságba, megajándékozták őket az elkobzott birtokokból és tiszteletökre nyilvános emlékköveket emeltek. Az ügy végleges elintézése azonban huzamosabb időt vett igénybe. Mert nagyon sok mindenféle kétséges hírű ember jelentkezett, mintha ők is résztvettek volna az éjjeli gyilkosságban és megkövetelték a magok részét a kitüntetésből meg a jutalomból. De sőt még a két főtettesnek, Traszibulosz és Apollodorosznak járó kitüntetések fölött is kemény vita támadt, úgy hogy rendkívüli bizottságot kellett tisztázására kinevezni.

Mindez csak szította a szenvedélyek lángját, úgy hogy sokat, a kik felől azt hitték, hogy az első vizsgálat alkalmával nagyon könnyedén megmenekültek, újra felelősségre vontak és utólagosan megbüntettek, különösen pedig azokat, a kikre rá tudták bizonyítani, hogy még az erőd lerombolása után is a tanács pártján maradtak. Megint virágzásnak indult a szaglás és az árulkodás és senki sem érezhette magát biztosnak a maga házában sem.

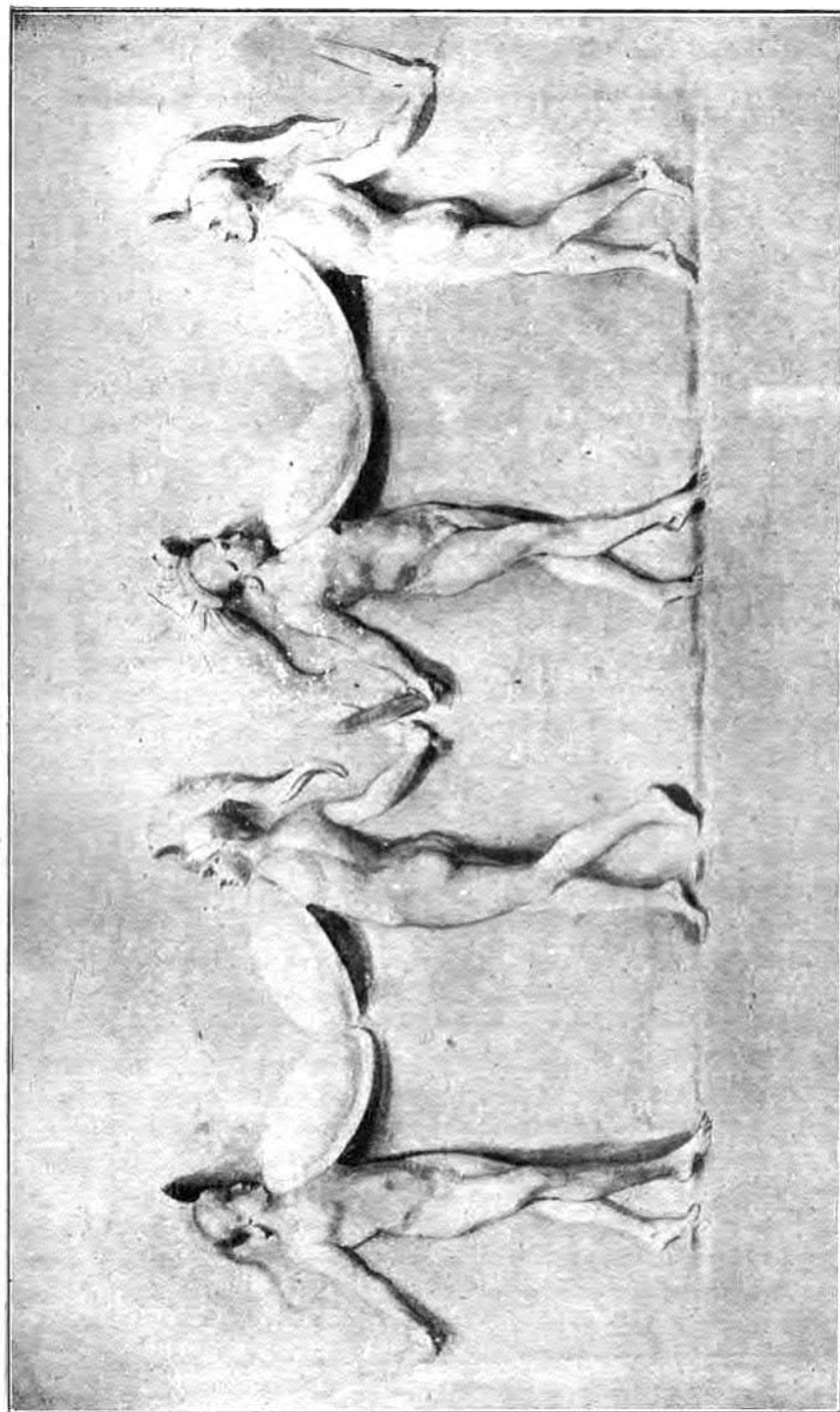
Demofanthos indítványára elhatározták, hogy jövőben a hazaárulás bűnében fogják elmarasztalni azokat is, a kik valamely alkotmányellenes kormány alatt akár csak hivatalt is elvállalnak.

Ilyetén módon elejét akarták venni az államcsíny lehetőségének és méltán, mert az oligarkák pártja, ámbár kemény vereséget szenvedett, épen nem bukott el végleg. E közben künn nevezetes dolgok történtek.

Alkibiádesz már eddig is jelentékeny befolyást gyakorolt szülővárosa sorsára. Az attikai hadsereget ő bátorította föl, ő lelkesítette és Argoszszal ő újította meg a régi szövetséget. A boszúlihegő katonák támadását Athén ellen, a mely okvetetlenül borzasztó polgárháborút támasztott volna, szintén megakadályozta; a küllellenséget azáltal, hogy a spártaiak és perzsák között oly ügyesen tudta éleszeni a kölcsönös bizalmatlanságot, ártalmatlanná tette és segítette legyőzni a belellenséget is, az oligarkiát, mert hisz az ő üzenete keltett legelőbb egyenetlenséget a tanács kebelében és ez okozta legfőképp a bukását is. Végül lényegesen előmozdította az új alkotmány létrejöttét is, mert nyilatkozatában maga is a mérsékelt népuralom barátjának vallotta magát.

Mindezt pedig fegyverhatalom nélkül, egyedül személyes befolyásával és a viszonyok ügyes kizsákmányolásával érte el. Nem volt tehát egyéb hátra, minthogy megmutassa hadvezéri képességét is, hogy még mindig egyedül tőle függ a csaták sorsa és hogy ő meg is tudja gyógyítani a sebeket, a melyeket szülővárosán ejtett.

Újra támadásra kellett vezetni a gályákat, mert a bizalom különben nem térhetett vissza az athéni hajós legénységbe és meg kellett mutatni, hogy a rendes jövedelem híján is képes pénzt szerezni és meg tudja tölteni a számoszi hadipénztárt.

Atheni fejevertáncz. Eredetije Rómában a Vatikánban.

A szövetségesek nem küldték meg az adót, maguknak kelle érte menniük és a mellett hozzászórtak, hogy annyit vittek el, a mennyi kezök ügyébe esett és nem a törvény értelmében, hanem kényök-kedvökre szabták meg kinek-kinek a tartozását.

E czélból Alkibiádesz (az alkotmány visszaállítására következő hónapokban) becirkálta 22 hajóval a kariai tengert és nagy összegeket zsarolt ki; Kost megerősítette, a hajóhadat gyors mozdulataival begyakorolta és a legénységet a gazdag zsákmány útján egészen a maga személyéhez bilincselte.

Mindegy volt neki, hogy a rhodosziak önálló tengeri hatalomra törek-szenek, vagy hogy közelében van a perzsa hajóhad, ő azért az egész kariai tengerpartot visszatartotta Athén birtokában és az elpártolt városokból több pénzt szedett össze, mint a mennyit azok valaha adó fejében fizethettek.

Ősszel aztán éjszának fordult, a döntő csatákra egyesülni akart a többi hajókkal, mert időközben Miletosz helyett a Helleszpontosz lett a háború színhelye.

Spártában ugyanis elhatározták, hogy tevékenyebben hozzálátnak a háborúhoz. Azért még tavasszal a lusta és megbizhatalm Asztiokosz helyébe Mindaroszt küldték e) a flotta fővezérének. Ez is, valamint Likász szemben a satrapával keményen állást foglalt. Még egyszer követelte tőle, hogy ígéretéhez képest küldje ki a fönikiai flottát a spártaiak támogatására, hogy végre-valahára vége szakadjon a háborúnak. Tiszsafernesz még most sem akart nyílt szakadást előidézni és hogy lássék, milyen nagy a buzgalma, maga leutazott a déli partvidékre, hogy a királyi flottát majd személyesen fölvezeti; mindamellet ott maradt az veszteg a régi helyén, a likiai hegyfok mögött Aszpendosznál, mintha valami varázslat tartaná fogva azon a helyen, a melyet a győzelmes Kimon végső határául szabott ki a perzsák hajóinak.

De tulajdonképen Tiszsafernesz csökönös következetességén múlt az egész dolog. Ha ugyanis a 147 fönikiai hajó egyesül a lakedmoniakkal, úgy bizonyára övék lett volna a főhatalom az egész Jóni-tengerben és ezt ő nem akarta semmi áron. Azonfelül pénzérdeke is volt a dologban, mert a fönikiaiak valószínűleg jól megfizettek neki, hogy nem kellett kimozdulniok biztos rejtekökből.

Szóval, a flotta nem érkezett meg és kárpótlásul járta megint a sok haszontalan kifogás, de egyúttal a segélypénzt is napról-napra rendte-nebbül kapták meg a spártaiak. Végre kifogytak a türelemből. Átlátták, mily oktalanság volna, ha még tovább is Ióniában maradnának a fönikiai hajók kedvéért.

Mindarosz elhatározta, hogy a szerződést Tiszsaferneszszel, a mely különben is csak gyalázatot hozott szülővárosára, végleg felbontja és a

helyett elfogadta Farnabászosz ajánlatait és elindult, hogy a vele egyetemben meghódítsa az athéniek városait. Így tehát sok haszontalan és pótolhatatlan idővesztés után abban maradt az egész ióni háború.

Mindarosz július havában indult ki Miletoszból 73 hajóval és egyúttal a többi apró hajórajokat is mind odarendelte a Helleszponoszba a már-már készülődő döntő küzdelemre. Az athéniek is, akik eddigé csak kisebb hajórajokkal iparkodtak meggátolni az ellenség vállalatait, Számoszból nyomban Mindarosz után megindultak Traszibulosz és Traszillosz vezérlete alatt egész haderejükkel és már július végén Abidosznál tengeri ütközetet vívtak, a melyben vezéreik ügyessége és bátorsága folytán szerencsésen leverték a peloponnézusi és szirakuszai flotta túlnyomó erejét. Közel volt a part, tehát elég hathatósan nem üldözhatték az ellenséget, mindamellett nagy jelentőségű volt ez a győzedelmök.

Egyszerre eltűnt az aggódó szorongás, a mely a szicíliai szerencsétlenség óta erőt vett a legénységen; sőt magában Athénben is új bizalmat és erőt, énséget keltett a váratlan győzelem hire; a tompa búskomorság sötét árnyalata elvonult és megint bíztak a jövőben, hogy tán még megerősíthetik a város újabb felvirágzását.

Egyelőre azonban mind a két flotta segítségre várt, hogy azután majd nyomatékosabban folytathassa a háborút.

A spártai vezér erősítést kap, az athéniek megtámadják. Egész napon át folyt már a harc a tengerszorosban, sokáig változó szerencsével, de végre is a peloponnézusiak részére hajlott már a győzelem, midőn egyszerre hajóhad tűnik fel a láthatáron. Alkibiádesz jött tizennyolcz hajóval. A mint meglátják az athéniek a bíbor lobogót vezérhajóján, újra feléled bátorságuk, maga Alkibiádesz is nyomban beleront a harc kellős közepébe, és nyomban el is dönti a csatát. A peloponnézusiak visszaüzetnek a szárazföldre; a tengeri csatát most már a parton folytatják, és az athéniek el is foglalták volna az ellenség valamennyi hajóját, ha nem küzd értök életrehalálra maga Farnabászosz egész seregével. Saját elfoglalt hajóikon kívül tehát csak harminczat vehettek el az ellenségtől és visszahívták Szesztoszba. Tehát alig érkezett meg Alkibiádesz a hajóhadnál, már egy fényes győzelmet vívtak ki az athéniek és ámbár igazában bátor vezértársait illeti meg az érdem, mert eleve is az ő közreműködésükre vette a háború eme szerencsés fordulatot, mindamellett elhomályosította őket a maga dicsőségével és egyre jobban megerősödött a hit iránta, hogy a szerencse elválaszthatatlanul hozzá van kapcsolva az ő személyéhez.

Am azért még nem volt szabad a Helleszponosz. Mindarosz ugyanis megmaradt erős állásában Abidoszban, valamint Szesztoszban az athéniek, és az ellenséges hadihajók megint lesben álltak egymással szemben, csak úgy, mint nemrég Miletosz és Számosznál. A peloponnézusiak helyzete, noha az athéniek legyőzték őket, mégis sokkal kedvezőbb volt, mint az

athénieké, mert nekik volt a szárazföldön is erős hadseregük, a melyre támaszkodhattak és bőven volt pénzüik is, míg viszont az athéniek olyan nagy szükségét szenvedtek, hogy hajóhaduk egy részének mindig zsákmány után kellett kóborolnia. A hajólegénység ennek folytán elvadult, és az athéni név egyre gyűlöletesebbé vált; az esetleges kedvező alkalmat nem tudták gyorsan felhasználni, egyöntetű hadi eljárást lehetetlen volt foganatosítani, mert haderejük mindig meg volt osztva és a hadvezérek messze szétszóródtak az Égéi-tengeren.

Maga Alkibiádesz is megint a legsajátságosabb kalandokba keveredett. Az abidoszi csata tájékán ugyanis Tisszafernesz eljött a Helleszpontoszba. Nagyon fájlalta, hogy Farnabázosz ily tevékeny szövetségre lépett a spártaiakkal és kutatva kutatott valaminemű alkalom után, hogy megint szövethetnének az utóbbiakkal. Alkibiádesz átment hozzá új méltóságához képest illő fényvel és pompával, Tisszafernesz pedig azon hitben, hogy Spártának és a nagy-királynak kedvezőbb szolgálatot nem tehet, elfogatta őt és elküldte Szárdeszba. Alkibiádesz azonban harmincz napi fogság után szerencsésen megmenekült Klazomenéba, ott hamarosan fölszereltetett hat gályát és fölevezett Leszboszba.

A dolog nagyon sürgős volt, mert Mindarosz, a mint látta, hogy a hajóhadnak csak kisebb része áll vele szemben, megint fenyegető állást vett és az athéniek kénytelenek voltak Szesztoszt odahagyni; éjjel titokban kilopózkodtak a Helleszpontoszból, és a thrákiai félsziget nyugoti oldalán, Kardiánál horgonyt vetettek. Oda bizonyosan a múltkori győzelem minden haszna, hacsak hamarosan ismét le nem győzhetik az ellenséget; azért gyorsan összehívták a szétszórt hajórajokat.

Alkibiádesz rögtön a helyszínén terem, és nyomban elhatározza, hogy követni fogja Mindarost. Ez ugyanis, elment a Propontisba, hogy Pharnabázosz támogatásával elfoglalja Kizikost, és biztosítsa a Pontuszban is a szövetségeseinek hatalmát. Thraszbulos és Theramenesz segédcsapataikkal szintén jókorán megérkeznek portyázásaikból. Apróbb csapatokba oszolva, sietősen feleveznek a Helleszpontoszon, hogy el ne árulják flottájuk erejét, Abidosz mellett, éjjel surranak el, és kora reggel kikötnek Prokonneszosz előtt, szemben Kizikosszal. Itt híret vesznek, hogy Mindarosz és Farnabázosz Kizikosz előtt állomásoznak, Elhatározzák, hogy megütköznek. „Nincs választásunk, így szól Alkibiádesz az összegyűlt hadsereghez, nekünk elfogyott a pénzünk; oda át van a nagy-király pénze, ellenségeink birtokában.“

Másnap egész csöndben megteszik a szükséges előkészületeket, és nem eresztenek át egyetlenegy hajót sem, nehogy esetleg hirt vigyen valamelyik szárazföldre. Harmadnap megindulnak a támadásra Alkibiádesz hadi terve szerint. Egy csapatot Kharesz vezérletére biz, hogy szálljon vele partra Rizikósban; a flótát három rajba osztja, és Thraszbulosznak és Thera

mesznek meghagyja, hogy alkalomadtán támadják meg oldalvást az ellenséget. Ő maga kora reggel, szakadó téli esőben negyven hajóval egyenesen nekivezett Kizikos kikötőjének. A mint szétoszoltak a felhők, megpillantotta a peloponnézusiakat, a kik egész haderejükkel éppen gyakorlaton voltak a kikötőben. Az athéniek, mintha megijedtek volna az ellenség túlnyomó erejétől, szinleg hátrálni kezdenek és az ellenséget, a mely azt hitte, hogy csak a szesztoszi flotta van előtte, ily módon a nyílt tengerre kicsalják. Egyszerre azonban megfordulnak; Alkibiádesz felhúzatja a hadi lobogót és Mindarosz azon veszi magát észre, hogy meg van támadva előlről is és hátban meg a többi hajóraj fenyegeti. Atlátja a hadicselt és sietve visszamenekül a szárazföld irányában, Farnabosz seregének védelme alá. Alkibiádesz utána rohan, egy pár hajóját el szedi és el akarja még azokat is vinni, amelyek a part előtt álltak horgonyt vetve. Most a hajókért véres szárazföldi csata keletkezik, amely egyre nagyobbá fejlődik; egyfelől a perzsa csapatok jönnek, másfelől meg Traszibulosz és Teraménész. Mindarosz maga Alkibiádeszszel harcol, de elesik a küzdelemben. Az athéniek üldözőbe veszik a menekülő sereget és mire a perzsa lovasság megérkezett, már visszatértek hajóikra. Másnap megszállják Kizikoszt, ahol töméntelen sok zsákmányt találtak. Sok foglyot és 38 gályát szedtek el az ellenségtől; a szirakuszai-ak magok gyújtották fel hajóikat.

Ilyen győzelmet Kimon óta még nem vívtak. Ez volt a legfényesebb győzelem a peloponnézusi hadjáratban és a diadal nem olyan volt, mint például a piloszi, hogy a véletlennek vagy az ellenség ügyetlenségének lett volna betudható, az ellenség valóban derekasan viselte magát, de egyedül a fővezér ügyes haditervének, társai czélszerű támogatásának és a katonák buzgó bátorságának volt köszönhető. Nem is csoda tehát, hogy a csata hírére csüggedés szállta meg a spártaiakat, viszont az athénieket új reménység szállotta meg.“

A kizikoszi győzelem egyszerre megváltoztatta az athéni dolgokat és az új mérsékelt alkotmányt.

A polgárok úgy okoskodtak, hogy az általános szavazó jogot csak azért kellett mérsékelni, az állami díjazásokat azért kellett beszüntetni, mert az államkincstárban nem volt pénz, de a kizikoszi diadal után megint volt pénz bőven, tehát vissza térhetnek a régi állapotokra.

Athén, amely már-már csüggedten azt hitte, hogy elvesztette tengeri uralkodását, újra régi erejét érezte, újra lelkesedés szállotta meg és követelte, hogy a régi alkotmányt, a nép régi jogait adják vissza.

Mikor az összeesküvők az új mérsékelt alkotmányt elfogadtatták, megeskették ugyan reá a polgárságot és kiátkozás terhe mellett tiltották meg, hogy valaki még csak olyan ajánlatot is tegyen, ami az új alkotmányt megváltoztatja, de azért lassan egymás után újra szokássá váltak a napi segélyek, amelyeket, bármily kicsinyek voltak is, a szegény nép boldogan fogadott, mert

tömérdek szegény, kereset nélkül való nép nyomorgott a városban, különösen földművelők, akik a földeket az ellenség pusztításai miatt még mindig nem művelhették.

A régi alkotmányért lelkesülő, a diadalokon buzduló népnek újra istenített kedvence lett Alkibiádesz, aki még a trák partokon folytatott hadműveleteket, ahol egymás után nyert diadalokat, még az egyik kis-ázsiai perzsa satrapa, Farnabázosz, is egyezsége lépett az athéniakkal, gazdag hadikárpótlást fizetett, csak azért, hogy a perzsa uralomhoz tartozó városok ne kerüljenek teljesen Athén fenhatósága alá, mert ha arról a perzsa nagy király értesült volna, satrapáját bizonyosan megfosztotta volna állásától.

Ezek a hírek a spártaiakat igen megdöbbsentették és békét ajánlottak Athénnek, hogy ki aminek akkor a birtokában van, azt tartsa meg és a két állam kössön békét.

Athénben azonban a népszónokok ismét tekintélyre tettek szert, azok közt Kleofon volt az, aki minden erejét megfeszítette, hogy a békét meg ne kössék, azt hangoztatta, hogy a város magára haragítaná a hadsereget és főleg Alkibiádeszt, akinek minden sikert köszönhetnek.

Alkibiádesz népszerűsége ekkor már ismét oly nagy volt, hogy a reá való hivatkozásnak nagy hatása volt és a békét nem kötötték meg.

Már két esztendeje múlt annak, hogy Athén határozatba foglalta, hogy Alkibiádeszt haza kell hívni, ami meg is történt, de Alkibiádesz még nem tért haza, most azonban diadalainak napjában meg akarta tartani ünnepélyes bevonulását Athénbe.

Az athéni hajók tele voltak hadizsákmánnyal, diadalmi jelvényekkel, foglyokkal, rabszolgákkal; a győzedelmes athéni hajók mögött vontatott kétszáz elfogott, legyőzött ellenséges hajót.

A hagyomány azt mondta, hogy a fővezéri hajón Krizogonosz, a híres fuvolás fuvolázott az evezőknek, Kallipidesz a híres tragikus színész színpadi pompával, hosszú talárban, mint a hajósmester állott a hajó orrán bíbor vitorlák alatt, ily diadalmi pompával evezett be Alkibiádesz Pireuszba, de ez valószínűleg csak költött dolog lesz, mert a valóság az, hogy Alkibiádesz még akkor is aggodalmas volt és amikor hajója kikötött, tekintetével előbb rokonait kereste és csak amikor azoknak a jelenléte, üdvözlő integetései és szolításai megnyugtatták, szállott ki.

Mikor Alkibiádesz kilépett a szárazra, pillanat alatt körülözlötte a lelkesült tömeg, az örömkialtásoktól, éltetésektől zengett az út, a merre a városba haladt.

Akik közelébe értek, koszorúkkal ékesítették, mintha olimpiai győző volna.

Az ujjongó tömegben voltak olyanok, a kik könyekre fakadtak; még pedig azok, akiknek szeretett rokonuk, hazzátortozójuk a szicíliai hadjárat-

ban elveszett. Arra gondoltak, ha akkor Alkibiádeszt nem hívták volna vissza, a hadjárat nem végződött volna olyan szerencsétlenül.

A diadalmasan hazatérő Alkibiádesz a nagy népsokasággal felvonult a Pnyxre, ahol azonnal népgyűlést tartottak. A nép hallani akarta kedvenczét.

Könyes szemekkel, panaszos hangon mondta el Alkibiádesz balsorsa történetét, a népnek alig tett valami szelíd szemrehányást, hanem mindenért a balsorsot vádolta. Majd áttért Athénnek és az ellenségnek a helyzetére és lefestette a háború jövőjét, bátorságra, kitartásra buzdította a népet, mert teljes diadalt fognak ellenségeiken aratni.

A nép erre elhalmozta aranyos koszorúkkal, megválasztotta a szárazföldi és tengeri haderő főparancsnokául. Visszavontak minden határozatot, amelyet ellene hoztak, lerontották a táblákat, melyekre az ő elítéltetését feljegyezték, visszaadták elkobzott birtokait, korlátlan hatalmat biztosítanak neki és egészen reá bízták jövőjüket.

Alkibiádesz azt a vádat, hogy a vallási ceremóniákat kigunyolja, azzal akarta eloszlatni, hogy megígérte, hogy az eleuziszi vallási ünnepek megtarthatását ki fogja vívni, amit Athénben nagy örömmel fogadtak. Mióta a spártaiak megszállották Dekeleiót, azóta az eleuziszi ünnepélyes körmeneteket az athéniak nem tarthatták meg; csakis tengeren küldhették Demeter istennő szentélyéhez ünnepi követséget.

A két óra járásnyi utat katonai őrséggel biztosította minden veszélyes irányban.

Alkibiádesz pedig mint fővezér és főpap a nagy ünneplő menet élére állott és úgy vezette azt maga a szentély elé.

Az athéni nép lelkesedésének e felett nem volt határa.

Az előkelők osztálya és a papi párt bármennyire boszankodott is Alkibiádesz diadalán, ünnepeltetésén, nem tehetett ellene semmit, a visszatérés napjaiban a nép lelkesedése olyan nagy volt, hogy elsöpörte, összetörte volna azt, aki kedveltje ellen bármit tett volna is.

A papi párt azonban annyit mégis megtett, hogy elterjesztette mindenfelé a hírt, hogy Alkibiádesz szerencsétlen napon érkezett vissza Athénbe, mert ép aznap mosták a parthenonban levő théne ruháját, amely idő alatt a szobrot letakarták; az olyan napon nem volt szabad semmi fontos állami ügyet elintézni.

A nép azonban nem sokat törődött a baljósattal, hanem megbízta Alkibiádeszt, hogy fejezze be minél hamarább a háborút és ahhoz újabb 100 hajót 1500 hoplitával és 500 lovassal állították ki.

Alkibiádesz sajnos ép úgy, mint akkor egész Görögországban mindenki azt hitte, hogy csakis perzsa segítséggel, különösen perzsa pénzbeli támogatással lehet valamelyik félnek a háborút befejeznie.

Amelyik küzdő felet a perzsák fogják támogatni, az a fél lesz a diadalmas; sőt Athénben pedig még olyan hit is élt, hogy az athéniak csak akkor fogják

a háborút győzelmesen befejezni, ha megnyerhetik a perzsák szövetségét amit különösen Alkibiádesztől reméltek.

Alkibiádesz is a perzsa segítségbe vetette hitét, azt hitte, hogy Tisszafernesz révén meg is fogja szerezni; pedig a furfangos Tisszafernesz kétszínűen viselkedett a görögökkel szemben, ő egyiknek sem akart valóban segítségére lenni, hanem épen állandóan harciba akarta az ellenfeleket, az athéniakat és a peloponnézusiakat tartani, hogy egymást gyengítsék, egymást tegyék erőtlenné.

Teljesen így járt el a másik satrapa, az északi, a frigiai satrapa: Fárnabázosz, aki azonban a kizikoszi liadal és a trákparti görög diadalok után azt mondta, hogy ő maga fogja üz athéni követséget Szúzába kíséni és a nagy király figyelmébe ajánlani.

Alkibiádesz is sok reményt fűzött ahhoz a követséghez. Öt athéni és két argoszi férfiú indult el Fárnabázoszszal, de hozzájuk csatlakoztak lake-démoniak is és még a szirakuszai hajóhadak vezére, Hermokrátesz is.

Hermokrátesz a vezére volt annak a szirakuszai-i hajóhadnak, amelyet Szirakuszai a peloponnézusiak segítségére küldött. A hadjárat alatt azonban a néppárt került uralomra és az letette őt és száműzte. Hermokrátesz azonban ezt csak múló bajnak tekintette és hazáját akarta szolgálni azután is, azt gondolta, legjobban akkor szolgálja Szirakuszait, ha az athéniak ellen dolgozik. Ő is csatlakozott tehát a követséghez, hogy elmenjen Szúzába és ott Athén ellen dolgozzék. Fárnabázoszszal jó barátságban volt, tehát reménykedett annak támogatásában is.

Fárnabázosz azonban nagy huzavonával vezette a követséget és Gordionban hosszú téli állomást tartott velük. Ez alatt nagy változások történtek Perziában és Lakoniában is.

Szúzában nem tetszett az, hogy a kisázsiai satrapák hajlanak az athéniak felé és azért a perzsa király kinevezte a fiát Kíroszt, a kis-ázsiai összes hadak főparancsnokául és reá ruházott minden hatalmat Kis-Ázsiában. a satrapákat pedig letette hivatalukból.

Kírosz nagyon szerette a spártaiakat és ellenséges érzést táplált szívében az athéniak iránt, mint a perzsák ősi ellenségei iránt, akiktől annyi rosszban, olyan érzékeny csapásokban volt részük.

Kírosz tavasszal megérkezett Kis-Ázsiába és találkozott a Szúzába tartó athéni követséggel. Kírosz kíséretében spártaiak is voltak, akik nagy örömmel üdvözölték a Fárnabázosz kíséretében levő spártaiakat és diadallal újságolták, hogy a perzsa király végleg és teljesen a spártaiak pártjára állott.

Kírosz is kijelentette, hogy az athéni követeket Fárnabázosznak nem szabad Szúzába kíséni, de haza sem bocsáthatja őket, hanem magánál kell tartania, nehogy azok hírül vigyék a fontos változásokat.

Amíg Kíroszban a spártaiak kitűnő szövetségést, pártfogót nyertek, ad-

dig egyik kitűnő spártai férfiban kiváló vezérre találtak a hajóhadhoz. Az a férfi Liszándrosz volt, aki semmiből jutott fel a legmagasabb fokig.

Liszándrosz nem is volt igazi spártai, mert bár atyja ős dór-származású, vérbeli spártai volt, az anyja csak helota-asszony.

Liszándrosznak tehát semmi polgárjoga nem volt és már kiskorában sok keserűséget kellett elszenvednie; de mivel több akadály, nehézség tornyosult eléje, ő annál kitartóbban, csüggedetlenebbül küzdött s „minden pajtásánál jobban gyakorolta magát az óvatosságban, az engedelmisségben, az engedékenységekben és fufangosságban, megtanult magán uralkodni, el tudta eltitkolni terveit és sohasem mutatta, hogy ő az okosabb. Fel tudta használni az embereket céljaira anélkül, hogy azok maguk tudták volna.“

Spárta felismerte Liszándroszban a hivatottságot és rátermettséget a hajóhad vezetésére. Ahhoz olyan tehetség és egyéniség kellett minő Liszándroszé volt, aminővel az igazi spártaiak nem dicsekedhettek.

A hajóhad fővezérének nemcsak elszánt, merész katonának és derék tengerésznek kellett lennie, hanem találékony, ügyes eszű embernek, diplomatának, aki tud az idegenekkel bánni, őket meg tudja nyerni és segítséget tud szerezni, de akiben feltétlenül meglehet bízni, hogy hazájának árulója nem lesz soha.

Mihelyt Liszándrosz elfoglalta méltóságát, először is szervezte a hajóhadat, összevonta, gyarapította, szervezte. Mikor már valami hajóhada együtt volt, ami a szövetségesekkel együtt 70 hajóból állott, megfelelő főhadiszállást választott. Az Efezosz volt. Az közel volt Szárdeszhez és ott sohasem volt Athénnek valami nagyobb befolyása.

Liszándrosz hamar bizonyítékát adta annak, hogy ő megfelelő ember, a spártaiak pedig meggyőződhetek, jól választottak.

Liszándrosz hamarosan meghódította Kirósz rokonszenvét, barátságát.

Liszándrosz mindenben Alkibiádeszt utánozta, szinte mintaképül választotta, csakhogy benne még a spárta erények is megvoltak. Amikor Kirósz barátságát kereste, akkor csak Alkibiádesz példáját követte, aki az előtt Tisszafernesz barátságát akarta Athén számára gyümölcösöztetni.

A spártai tengerész-fővezérnek azonban több volt a szerencséje, mert Kirósz maga is szívesen támogatta a spártaiakat és nyerte meg számukra a perzsa nagy király hajlandóságát és pénzbeli támogatását.

Liszándrosz később arra is rábírta Kirost, hogy a hajók legénységének ne három, hanem négy obolosz zsoldot fizessen, amivel nagy csapást mért az athéniakra, mert azok nem fizethettek többet és a tengerész zsoldos legénység legjobbjai átmentek a peloponnézusi hajóhadhoz.

Alkibiádesz athéni ellenségei, az előkelők, jól tudták, hogy amíg a győzedelmes vezér otthon van, nem tehetnek ellene semmit, varázsa a

* Curtius. IV.

népre nagy volt; azután arra is számítottak, hogy a harcz esélye csalfa, változó, a háborúban Alkibiádeszt hamar érheti valami balszerencse és akkor népszerűségének vége, mialatt pedig távol van, valami rossz hír hatása alatt ellene hangolhatják a népet. Az előkelők tehát nagy buzgalommal kardoskodtak amellett, hogy Alkibiádesz minél hamarabb folytassa a háborút, amit azzal a szóval díszítettek, hogy fejezze be dicsőségesen. Alkibiádesz maga inkább hajlott a békére, de az általános hangulat, harczot, diadalt, győzedelmi híreket szomjazott.

Alkibiádesznek indulnia kellett. Négy-öt hónapot töltött Athénben hazakerkezése után, amikor újra hajóra szállott és elindult; a nép reménysége kísérte útján, mert mindenki azt hitte, hogy Alkibiádesznek csak akarnia kell és mindent elér, egyszerre annak a csodás férfinak tartották, aki előtt nincs semmi lehetetlenség.

Alkibiádesz a hajóhaddal előbb Androsz szigete előtt állott sokáig, majd Számoszba vitorlázott és ott az efezoszi kikötőben állomásozó Liszándroszra várakozott. Ki akarta őt csalni, de úgy, hogy az általa tervezett csatát kelljen elfogadnia; Liszándrosz azonban nem mozdult és így tétlenül, események nélkül múlt el az egész tél.

Ekkor Alkibiádesz már értesült a kisázsiai változott viszonyokról és diplomatikus módon szeretett volna a háborúnak valami fordulatot adni, de ezt Takarni akarta valami szárazföldi hadművelettel. A szárazföldön Trázibuloszt a jón városok ostromára küldte. Trázibulosz Fókea városát ostromolta, amikor Alkibiádesz fontos megbeszélőnek címén elindult Trázibuloszhoz.

A hajóhad főparancsnokságát a legkitűnőbb hajós parancsnokra, Antiókoszra bízta, de szigorúan megparancsolta neki, hogy semmi körülmény közt ne bocsátkozzék csatába Liszándroszsal, amíg ő, Alkibiádesz vissza nem tér, nem szabad tengeri ütközetet vívni.

Alkibiádesz nyugodtan távozott és szerencsésen érkezett Thrászibuloszhoz, aki Fókeát ostromolta.

Az ostrom ép javában folyt, amikor vész hírnök érkezett az athéni flottától azzal a hírrel, hogy athéni tengeri haderő megsemmisült.

A hír túlozta a valóságot, de azért mégis nagy volt a veszedelem.

Mi történt?

Antiókosz ingerkedett az ellenséggel, apró csatározásokat keresett. Történt, hogy egyik ilyen alkalommal nem volt eléggé óvatos; a hajóhad maga támadásra készületlenül állott, amikor Liszándrosz észrevette Antiókosz hanyagságát és hirtelen megtámadta.

Az efezoszi öböl északi fordulójánál, N o t i o n-nál hirtelen ádáz ütközet volt a két hajóhad közt, melyben az athéniak nagy vereséget szenvedtek.

Antiókosz hajója az első támadáskor azonnal elsüllyedt és Antiókosz maga is elveszett.

A készületlen hajóhad rendetlenül védekezett és Liszándrosz erős támadása elől Notion alól Számoszba kellett menekülnie tizenöt hajó vesztéssel.

Mikor ez a hír Athénbe eljutott, Alkibiádesz ellenségei azonnal felhasználták, hogy a népet Alkibiádesz ellen hangolják. Az ellenségei azt mondták, hogy teljesen Alkibiádesz az oka a vereségnek, ő húzta-halasztotta a hadjáratot, anélkül, hogy megtámadta volna az ellenséget, ott vesztegelt vele szemben, azalatt jön nőekkel mulatozott, dombérozott, a hajóhadat számításból bízta a legalkalmatlanabb kezekre, mert így akart szolgálatot tenni az ellenségnek, a melylyel folyton tárgyalt és a melynek elárulta Athént, hogy azután jutalmul az ellenség őt Athén egyeduralkodó hatalmához segítse.

A nép hallgatott az izgatásra és újra elejtette legjobb hadvezérét, akinek köszönhették azt, hogy a legveszedelmesebb helyzetből ismét hatalommá emelte Athént.

Mindezt elfelejtették, csak az izgatókra hallgattak és megfosztották a hatalomtól, tisztségétől, sőt vele együtt letették azokat a vezéreket is, a kiket hatalmánál fogva Alkibiádesz választott maga mellé.

A volt vezérek közül csak kettőt helyeztek vissza, az egyikre ráruházták a fővezérséget és melléje tiz új vezért választottak.

Az új fővezér Konon lett. Igaz, becsületes polgár volt, egyúttal derék katona, a ki azonban tehetségre messze állott Alkibiádesztől.

Konon mindjárt a vezérelt átvételekor jelét adta annak, hogy nagyobb-szabásu tengeri hadjáratához nem ért és azt vívni nincs is szándékában, mert az athéni hajóhadból csak 70 hajót tartott meg, arra válogatott legénységet szedett, és azután portyázásra indult. Kalózkodó hadjáratot folytatott abból a célból, hogy zsákmányoljon.

Amíg Konon apasztotta a hajóhadat, addig a lakedémoniak szaporították. A peloponnészi hajóhad fővezéreltében is változás történt. Liszándrosznak át kellett adnia tisztségét más spártainak, Kallikratidásznak.

Kallikratidászt a sereg azonban nem szívesen fogadta, mert Liszándrosz a vezéreket, a tiszteteket teljesen magához tudta lánczolni, mulasztásaikat, hibáikat palástolta, érdekeiket támogatta.

Kallikratidászt, jóllehet igen derék, bátor katona volt, aki egyenes és igazságos lelkülettel büszkélkedhetett; a seregben megcsodálták, de nem fogadták szívesen.

Liszándrosz, hogy megnehezítse utódja munkáját, visszaadta a Kirostól kapott és a pénztárban levő pénzt, mintha azt ő személyes barátságából ajándékolta volna Kirostól, az akkori szárdeszi satrapától.

A hajóhad átadásakor, mielőtt Liszándrosz távozott, azzal adta át a parancsnokságot, hogy Kallikratidász olyan hajóhadat vesz át, mely már teljesen ura a tengernek.

Kallikratidász azonban nyomban rámutatott arra, hogy ez csak hiú dicsekedés, mert így szólt Liszándroszhoz:

„Úgy hajózzál át Számosz mellett Miletoszba és add át nekem a hajókat ott, mert ha ez a hajóhad a tenger ura, akkor a Számosznál álló hajóhadtól nincs mit tartanunk.“

Liszándrosz erre azt válaszolta, hogy ő már nem parancsnoka a hajóhadnak, nem is rendelkezhetik vele. Azzal elhagyta a hajóhadat.

Mikor Kallikratidásznak már égető szüksége volt a pénzre és a szárdeszi satrapától még mindig nem kapott, személyesen ment el Szárdeszbe és jelentkezett Kirósz palotájában sürgős kihallgatásra.

A hagyomány azt mondja, hogy az egyik ajtónálló így felelt:

— Kedves barátom, Kirósz most nem ér rá, mert most borozásánál ül.

Kallikratidász erre egészen egyszerűen válaszolt:

— Nem baj, majd addig fogok várni, amíg Kirósz befejezte a borozást.

A perzsák emiatt ildomtalan embernek tartották és hangosan kikacagták.

Kallikratidász másodszor is megjelent Kirósz ajtaja előtt, de mert akkor sem bocsátották eléje, boszuságában hátat fordított az ajtónak és nyomban visszautazott Efezoszba, ahol megfogadta, hogy ha visszakerül Spártába, mindent el fog követni, hogy a görög népek kibéküljenek és együttesen sújtsanak le a barbár perzsára.

Efezoszba érkezése után hozzálátott, hogy perzsa segítség nélkül boldogulhasson. A jónoknál keresett támogatást és sikerült azokat úgy megnyernie, hogy Miletoszban 50 jóni szövetséges hajó gyűlt össze, amihez még Miletosz és Kiosz pénzbeli támogatást is nyújtott.

A peloponnézusi hajóhad ekkor olyan erős volt, aminő addig még soha. Száznegyven gálya állott Kallikratidász paracsnoksága alatt.

A hatalmas haderővel egymás után foglalta el az athéniek városait és jóni szigeteket. Már Mitiléne forgott veszedelemben, amit Konon minden áron meg akart menteni. Azonnal elindul a város alá, de már útközben ellentállásra talált. Konon kerülni akarta az általános ütközetet és hajói csak kisebb csoportokban küzdöttek, így azután egyik elszakadt csoportot Kallikratidász körülvelt és elfogta. Harmincz hajó esett fogságba.

Konon maga a többi hajóval eljutott Mitiléne kikötőjébe és elzárta a kikötő bejáratát. Kallikratidász azonban áttört a záróvonalon és körülfogta a hajóhadat és a várost.

Kononnak a végső kétségbeesésben sikerült két hajót furfangos csellel a kikötőből kiküldenie; a két hajó el is jut Athénbe és megvitte az athéni hajóhad kétségbeejtő helyzetének híret.

Kallikratidász teljes diadalérzettel tekintett a kikötőben elzárt athéni hajóhadra, mert azt hitte, azzal teljesen tönkretette az athéniek hatalmát.

Kallikratidász azonban csalódott, mert amikor Athénben a veszedelemről értesültek, egyszerre félretett a polgárság minden pártviszályt és összetett erővel, egyetértéssel hoztak meg minden áldozatot, hogy tengeri hatalmukat megmentsék.

Athéné istenasszonynak, a győzelem istennőjének minden kincsét, aranyát pénzzé tették, a kincstárból minden fillért új hadihajók felszerelésére fordítottak. Hajójuk volt még az Alkibiádesz-féle zsákmányból; az kilencvenötre rúgott, azonkívül Számosznál hagyott Konon negyvenöt hajót. Csak emberben volt hiány.

Mindenki, akit Athén falainak védelménél nélkülözhetek, az elment az új hajóhadra, a rabszolgáknak, akik hajlandók voltak a tengerészeti hadiszolgálatra beállani, azoknak szabadságot, az Athénben lakó idegeneknek pedig polgárjogot adtak. A számosziaktól meg más szövetségesektől is kértek segítséget és alig harmincz nap alatt 155 hajóból álló hadat szereltek fel.

A hajóhad elindult és magával vitte Athén utolsó reménységét, utolsó erőfeszítésének eredményét. Annak a hajóhadnak a kezében volt Athén sorsa és a város azzal bocsátotta el a hajóhadat, hogy az vagy a győzelmet, vagy a halált jelenti Athén számára.

Kallikrátidász nesztét vette a történeteknek; néhány hajót a kikötőben hagyott, hogy Konon ki ne szabadulhasson, a többi hajóval az athéniak ellen indult és Arginuszai mellett csatát vívott az athéniakkal.

Kallikrátidász hajója Periklész ugyanolyan nevű fiának a hajójával ütközött össze; és a spártai fővezér a tengerbe bukott és elveszett. A parancsnokságot átveszi a spártai Kleárhosz, de nem bir az athéniakkal, akik teljes diadalt aratnak a peloponnézusiak felett.

Az athéni fővezér azonnal megbízta Teráméneszt és Trázibuloszt, hogy lepje meg a Mitiléne előtt lévő hajóhadat, mely Konont tartja a kikötőben, ütközben pedig szedjék össze a halottakat.

Ám ugyanakkor borzasztó vihar keletkezett és megakadályozta a hajókat feladatuk teljesítésében, úgy hogy mikor végre mégis elindulhattak, már mind a két feladattól elkéstek, az ellenséges hajók már Kioszba menekültek, a halottakat pedig elsodorta a vihartól kergetett tengerár.

Mikor a hadvezérek a jelentést a csatáról megfogalmazták, előbb kiírták a két vezér nevét, de azután meggondolták a dolgot és bajtársi érzésből csak azt írták, hogy a halottakat és hajótörötteket a roppant vihar miatt nem lehetett kimenteni.

A bajtársi figyelem azonban nem mentette meg a két vezért az athéni nép szeszélyétől. Az athéniak a győzelemtől ittasultan azt hitték nincsen vége a háborúnak, övük a diadal, szertelenkedhetnek. Törvényszék elé állították a hajóparancsnokokat, az volt a vád ellenük, hogy kötelességükről megfeledkezetten szerencsétlenül járt athéni polgárokat a tengerbe hagyták veszni és a holttesteket nem fogták ki.

Hiába volt a józanok ellenzése; az előkelők pártja, mely nem örült a diadalnak, a hadvezérek ellen izgatta a népet, keresztülvitte, hogy a vezéreket távollétükben elítéljék, hivataluktól megfoszszák. Az egyetlen Konon kivételével minden vezért elítéltek. Mikor az állami hajó ezt a határozatot Számoszba

megvitte, két vezér önként száműzetésbe ment, de a többi igazságának és ártatlanságának tudatában elment Athénbe. A vezérek azonban gyengék voltak a titokban dolgozó gálád párt ellen, mely megnyerte Teráméneszt arra, hogy vezértársai ellen izgassa a népet mindenfelé. A vezérek a törvényszék elé kerültek. Barátaik többször, többféleképen ki akarták húzni, el akarták halasztani az ítélet kimondását, de az ellenpárt minden igyekezetét megghiúsított és a vezéreknek áldozatul kellett esniük az előkelők lelketlen, titkos működésének.

Hat derék athéni vezért ítelt a félrevezetett és hálátlan nép halálra, hat derék férfinak kellett kiinnia a bürökinéregpoharat.

A sors azonban hamar súlyosan büntette a szertelenkedő várost.

Az arginuszai-i tengeri ütközet hatása alatt a spártaiak bizalma ismét Liszándrosz felé fordult. Megválasztották őt a hajóhad tanácsosa czimmal a fővezér mellé, de azért a főhatalmat az ő kezébe adták, minden bizalmukat ismét ő belé helyezték.

Nem is csalatkoztak; Liszándrosz azonnal szerzett pénzt Kirostól, aki akkor még szívesebben támogatta Liszándroszt, mert hire jött, hogy a perzsa nagy király beteg és esetleg trónváltáskor Kirósz is számított a spártaiakra. Liszándrosz serényen dolgozott, minden hajót jókarba állítatott, a hajókat mindenfelől összevonta. Mikor hajóhada rendben volt, tanácskozott Ágiszszal a szárazföldi hadsereg vezérével, azután megtámadta Lampszákoszt és elfoglalta azt. Az athéni hajóhad Lampszákoszszal szemben foglalt állást, de nem tudta kicsalni Liszándroszt, aki azonban furfangosan megtévesztette az athénieket, hogy azok azt gondolták, Liszándrosz nem mer megütközni. Áruló is volt az athéni vezérek közt, Adeimantos, aki Liszándrosznak folyton értesítéseket küldött. Egyik napon mikor az athéni hajók gondtalanul szétkalandoztak élelmezésért, Liszándrosz Adeimantos jelére hirtelenül megtámadta az athéni hajókat és megsemmisítette az egész hajóhadat; alig menekült nyolcz hajó Konon vezérlete alatt és az állami hajó Paralosz, amely megviúte a hírt Athénbe.

Liszándrosz az összes foglyul esett athénieket kivégeztette, kivéve Adeimantoszt. A győzedelmes spártai vezér most Athén ellen indult; a várost szárazföldről ugyanakkor Ágisz is megtámadta és így az ellenség Athént tengeren és szárazon egyaránt körülzárta. Amíg kívül az ellenség fenyegette a várost, annak falain belül pártharcz dúlt, az egyenetlenség, amelyben az alkalmatlan, útban levő embereket egymásután eltették láb alól, titokban vagy nyilvános ítélettel. Halálra ítélték Kleofont is, aki az arginuszai-i diadal után Spárta békeajánlatát megghiúsította.

A város végre kétségbeejtő helyzetbe került és ezt várta Spárta, hogy Athént teljesen megalázza; Athén békét kért és Spárta olyan feltételeket szabott, mely teljesen megfosztotta a várost függetlenségétől, büszkeségétől.

A város és a Pireusz közti falakat le kell rombolnia; Attikán túl nem

szabad terjeszkednie, a száműzötteket mind vissza kell fogadnia, be kell lépnie a peloponnézusi fegyverszövetségbe, köteles katonákat állítani, Spártának szolgálatára állani és a hadihajókat a spártai vezérek által megállapítandó feltételek szerint mind átadni.

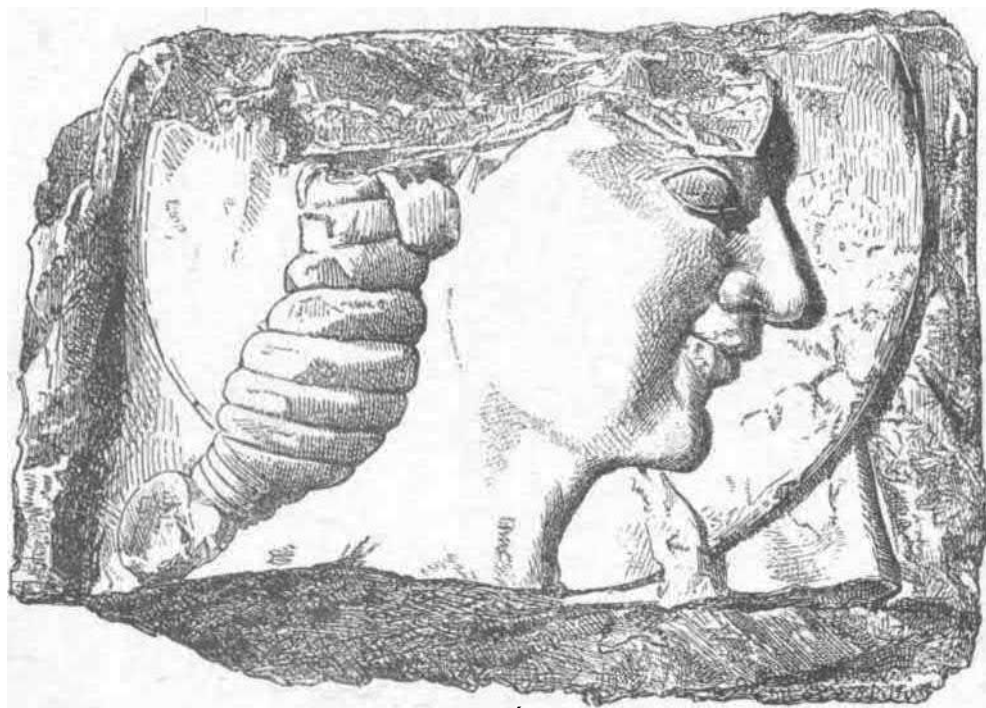
A nemesen érző athéniak lelke felháborodott a megalázó feltételeken és keserű szemrehányást tett Teraménésznek, a ki a békeközvetítő volt. Az elkeseredésnél és felháborodásnál azonban még hatalmasabb volt az éhség szava, mely meghunyászkodást parancsolt és az athéniak vérvő szívvel elfogadták a feltételeket.

Liszándrosz a városból kihívatta a fuvolásokat, hozzájuk adta a tábori muzsikusokat és azoknak zeneszóval kellett átlépniük a katonák által lerombolt falakat, azon át vonult Liszándrosz Athénbe. Tőle jobbra-balra csengett a csákány, hullott a kő és bomlott Athén ereje, büszkesége, Themisztoklesz hatalmas alkotása a „hosszú fal.” Liszándrosz pedig azt hirdette, hogy az a nap a görög szabadság napja.

Így végződött a huszonhét évig tartó háború, melyben elbukott a görög szellem dicsőségének városa: Athén.

Színes görög váza.
Niobe gyermekeinek halála Középen látjuk Apollont és Artemiszt, amint lenyilazzák Niobe gyermekeit.

Görög dombormú Égina szigetéről.

HARMINCZ ZSARNOK ATHÉNEN.

A görög szabadság dicsőséges hőseinek városa, Athén, saját bűnös polgárainak árulása miatt bukott el. Az előkelők osztálya annyira gyűlölte a népuralmat, hogy kész volt Athén bukását felidézni. Titkos összeköttetés állott fenn a spártaiak, különösen a furfangos Liszándrosz és az athéni előkelők között és megállapodtak abban, hogy az előkelők a várost odajuttatják, hogy Spárta minden feltételét elfogadja, ennek ellenében pedig a spártaiak az előkelők kezébe juttatják a hatalmat.

Ennek a megállapodásnak eleinte igen üdvös eredménye látszott. Liszándrosz minden görög városba, mely addig nem tartozott Spárta fennhatósága alá, ügyvezető bizottságot, harmosztokat állított fel, megszüntette mindenütt a népuralmat és erőszakosan az előkelőknek adta át az uralkodást.

A harmosztok mind lakoniai férfiakból állottak; mert nem volt elegendő spártai férfiú, tehát helotákat is felvett a népuralom elnyomására kirendelt bizottságokba.

Már minden városban voltak harmosztok, csak Athénben nem, mert annak előkelőségével Spárta előzőleg megállapodott. Liszándrosz Athénben azon a címen, hogy írják össze azokat a hazai törvényeket, melyek szerint Athént továbbra kormányozni kell, harmincz athéni előkelőből álló bizottságot állított össze.

A törvényösszeírás azonban csak üres cím volt, a cél azonban az előkelőek uralkodásának magalapítása és megerősítése volt. A harminczas bizottság elnöke természetesen Teráménész volt, aki már a békekötésnél is hazája árulója volt, hogyne nyerte volna el jutalmát. Teráménész mellett a bizottság legtekintélyesebb vezetőférfia **K r i t i á s z** volt.

Mielőtt a bizottság az erőszakos, a saját céljaikat szolgáló intézkedéseket megtette volna, olyasmivel akartak a városnak kedveskedni, amivel pillanatnyi népszerűségre tehetnek szert, amivel megteveszthetik a gyanakodó polgárságot.

A bizottság elfogatott minden szikofantot, a városnak ezt a rettegett népségét és valamennyit kivégeztette. A város fellelegzett, örömmel fogadta a harmincz férfi intézkedését, pedig ha tudták volna, hogy rövid idő múlva épp ez a bizottság fog rémuralmat kezdeni, amelyben épp oly garázdálkodásuk lesz a fizetett feladóknak, mint az eddigi szikofantoknak és hogy kiváló férfiakat fognak halálba kergetni, elítéltetni.

Ilyen volt Szokrátesz esete is, akinek a halálát az athéniak nagyon bánták, nagyon szégyelték.

Szokrátesz athéni polgár volt, 470-ben született K. e. Megtanulta atyja mesterségét és szobrász volt, de később abbahagyta mesterségét. Kitűnő nevelésben részesült, bölcsészeti tudományokkal foglalkozott és egyetlen főkérdés megoldását tűzte maga elé: hogyan kell az embernek élnie, hogy erkölcsi szempontból jól és boldogan éljen? Ennek elérésére oktatott mindenkit; de mégis sok ellensége támadt.

Tanainak főgondolata az volt, hogy a világban uralkodó rend azt bizonyítja, hogy van egy világot teremtő, hatalmas, bölcs és jó lény, az ember pedig főcéljának tartsa, hogy jót cselekedjék, mert aki erényesen él, az boldog is. Tanításának több kiváló hive volt, akik aztán meg is örökítették Szokrátesznek tanításait.

Szokrátesz tettel is kiérdemelte követői szeretetét, rajongását, különösen a hadjáratokban. A delioni ütközetnél történt, hogy egyik tanítványa, Xenofón, lebukott a lováról, épp akkor, mikor a csapatok összetorlódtak. Szokrátesz saját testével fedezte Xenofónt, azután a vállára vette, úgy vitte ki a csatából és megmentette az életét.

Amily lelkes hívei voltak azonban a tanítványai, oly gyűlölködőek voltak az ellenségei, akik hí mással nem, hát gúnyolódással akartak rajta boszut állani. Az üres gúnyolódásra Szokrátesz alakja igen alkalmas volt, mert a kitűnő eszű, bölcs férfiú külalakjában csúnya volt.

Kopasz feje volt, széles, pizés orra, ormótlan termete és járása is nehézkes volt; menet közben meg-megállott és elgondolkozott, olyankor azután nem látott senkit. Katonáskodása korában történt, hogy megállott egy helyen és onnan álló napig nem mozdult el. A katonák körülállották, kíváncsian nézték, de ő észre sem vette őket.

Szokráteszt a gúny nem bántotta és sohasem neheztelt Arisztofáneszre. a híres vígjátékíróra, aki őt a színpadon csúfolta.

A gúnyolódás azonban csak irigység és boszankodás eredménye volt, mert ellenségei is érezték, mennyivel bölcsőbb náluk Bölcseségének jelmondását oly nagyra becsülték, hogy a delfoi-i zárdában a templom oltára fölé írták: „I s m e r d m e g m a g a d a t .“

Híres és a mai napig emlegetett asszony volt a felesége: Xántippe, akinek neve mai napig jelzője a perlekedő, örökké czivódó feleségnek.

Hogy Xántippe örökké duruzsolt, folyton perelt és szitkozódott, abban része volt Szokrátesz bölcsességének, türelmének. Mert az asszony hiába szólt, perelt, duruzsolt, Szokrátesz azt semmibe sem vette, ép annyira nem bántotta, mintha a tyúkok kotyogtak körülötte. Ez az asszonyt persze még jobban ingerelte és néha csak a tehetetlen méreg beszélt belőle. Ha Szokrátesz szembe állott volna vele, czivódott volna vele, talán respektjében sem lett volna Xántippe olyan rettenetes perlekedő, mint amilyen valóban volt. Történt, hogy Alkibiádesz egyszer kalácsot küldött Szokrátesznek, akinél ép akkor házifergeteg tombolt, Xántippe asszony mosta megint férje fejét. Amikor a szolga a kalácsal belépett Szokráteszhez, Xántippe elkapta azt, összetörte, földhöz csapta és széttaposta, mialatt folyton azt kiabálta; „Azért sem eszel belőle, azért sem!“

Szokrátesz egyik barátja ekkor megkérdezte, miért vett ilyen nőt feleségül, hisz tudta milyen szeszélyes. Szokráte^ erre azt felelte, hogy épen szeszélyessége miatt vette el, hogy így folyton gyakorolhassa magát a türelemben, mert ha ezzel az asszonynyal meg tud férni, akkor nem fél az egész világtól sem. A felesége bántalmain edzi magát.

A bölcs férfiú szabad szókimondása a harminczas bizottság uralkodása alatt az előkelőknek kellemetlen volt és egyszerre három férfi állott elő és vádat emelt Szokrátesz ellen. A három vádló neve: Meletosz, Likon és Anitosz. Azzal vádolták Szokráteszt, hogy istentagadó és hogy tanítáisaival megrontja az ifjúságot. A törvényszék összeült, a vádlók elmondták a vádat és a halálbüntetést indítványozták.

Szokrátesz barátai kész védőbeszédet ajánlottak neki fel, de nem fogadta el. Az akkor 70 éves Szokrátesz egyszerű, keresetlen szavakkal maga mondta el védelmét, amit hű tanítványa, Platon azután megörökített.

(A tárgyalást, Platon fenmaradt irataiból, röviden Dr Gyomlai Gyula fordítása nyomán ismertetjük. — Filozófiai írók tára XI.)

A vád elhangzása után, felállott Szokrátesz és elkezdte védekezését:

„Hogyan hatott tirátok, athéni polgárok, vádlóim beszéde, nem tudom; kevésbe múlt, hogy én magam is bele nem feledkeztem, olyan meggyőzőleg beszéltek. Pedig semmi sem igaz abból, a mit mondtak. Leginkább mégis az ejtett bámulatba abból a sokból, a mit összehazudtak, mikor ezt mondták: résen kell lennetek, hogy rá ne szedjen benneteket ilyen félelmes szónok, mint a milyen én vagyok. Nem szégyelték hát, hogy legott megczáfolom őket és kiderül, hogy legkevésbé sem vagyok félelmes szónok. Ámbár meglehet, hogy ők azt nevezik félelmes szónoknak, a ki igazat mond; s ha csakugyan így értik, akkor persze helyben kellene hagynom, hogy szónok vagyok, csak hogy nem az ő fajtájukból való; az ő beszédükben aligha volt valami igaz: tőlem ellenben a tiszta igazságot fogjátok hallani. De tőlem ne várjatok olyan czifra kifejezésekkel bővelkedő, czikornyás beszédet, mint az övék; tőlem csak azt hallhatjátok, a mit előkészület nélkül, az épen nyelvemre kerülő kifejezésekkel mondhatok, de tudom, hogy mindaz, a mit mondok, igazság; senki közületek tőlem mást ne várjon. Nem is illenék, polgárok, hogy ilyen élemedett korban úgy lépjek föl előttetek, mint valami beszédcsiszolgató ifjú; épen azért kérlek benneteket, athéni polgárok: ha azt hallanátok, hogy ugyanolyanforma beszéddel védelmezem itt magam, a milyent a piacon vagy máshol ti is sokan hallottok beszélni, ne csodálkozzatok, s ne zajongjatok. A dolog ugyanis így áll: én életemben most lépek először törvényszék elé, több, mint hetven éves koromban, tehát tökéletesen idegen előttem az itt szokásos beszédmód. Hát azt hiszem, most is méltányos a kérésem, hogy kifejezésem módján fenn ne akadjatok és csak azt vizsgáljátok, igazság-e, a mit mondok, vagy nem.

Elmondom hát, athéni polgárok, a mit védelmemre felhozhatok először a régebbi keletű hazug vádakkal és vádlóimmal, azután ezen újabb vádakkal és vádlóimmal szemben. Mert számos más vádlóm is volt nekem ti előttetek, sok év óta már, a kik szintén csupa valótlanyságot mondtak rólam, s a kiktől jobban tartok, mint Anitosztól és társaitól. Igaz, hogy ezek is félelmes ellenfelek; de amazok még félelmesebbek, bírák, a kik legnagyobb részeket már gyermekkorotokban részükre nyerték, s elhittették veletek azt a teljességgel alaptalan vádjukat, hogy van valami Szokrátesz, bölcs férfiú, a ki vizsgálgatja az égi jelenségeket, felkotor mindenféle földalatti titkot, s ért hozzá, hogyan kell gonosz ügyet jónak feltüntetni. Ezek, athéni polgárok, a kik ilyen híreket keltették, ezek az én legfélelmesebb vádlóim; mert a kik ezt hallják, azt hiszik, hogy a ki ilyen kutatásokkal foglalkozik, az nem hisz az istenekben sem. Azután meg sokan is vannak ezek a vádlóim, s hosszú idő óta vádolgatnak már, s hozzá még abban a korban fordultak hozzátok, a melyben legtöbb hitelt adhattatok nekik, mert még gyermekek, vagy néhányan tán serdülő ifjak voltatok, s a hátam mögött vádaskodtak ellenem. A legfonákabb pedig az a dologban, hogy még csak a nevüket

sem lehet megtudni, tökéletesen hozzáférhetetlenek; sem megidézni, sem itt megczáfolni nem lehet egyikőjüket sem, hanem olyanformán kell védekezni, mintha árnyakkal küzdenék.

Engedjétek meg, hogy először emezek ellen védekezem, mert hiszen ti is előbb az ő vádjaira hallgattatok, még pedig sokkal inkább, mint ezen későbbi vádlóim vádjaira.

Lássuk csak, mivel is rágalmaznak azok az én rágalmazóim? „Szokratesz vétkezik és törvénytelenül cselekszik, mert földalatti dolgokat és égi jelenségeket kutatgat, a gonosz ügyet jónak tünteti föl s másokat is ilyenmire tanít.“ Ilyenformán hangzik, athéni polgárok! Saját magatok közül hívhatok rá sokat tanúkul, s kérlek, kölcsönösen világosítsátok föl egymást s mondjátok meg, ha van közöttetek, a ki hallott valaha engem beszélgetni, — már pedig sok ilyen van közöttetek, — nos, mondjátok el egymásnak, ha valaki valaha hallott engem akár keveset, akár sokat ilyen tárgyáról beszélgetni. Ebből aztán meglátjátok, hogy ilyen a többi is, a mit az emberek rólam mondanak.

Mert nemcsak ez a vád alaptalan. Nem igaz az a másik sem, a mit némelyektől hallhattatok, hogy én emberek nevelésére vállalkozom, s így pénzt keresek, bár meg kell jegyezni, hogy azt is igen szép dolognak tartom, ha valaki ért az emberek neveléséhez, magam is dicsekedném és büszkélkedném vele, ha értenék hozzá; csak hogy nem értek ám, athéni polgárok!

De már most így szólhatna valaki közületek: „De hát, Szokratesz, micsoda dolog ez a tiéd? Hogyan keletkezett hát rólad ez a rossz vélemény? Mert ha nem foglalkoztál volna semmi egyébbel, mint akárki más, akkor csak nem kelhetett volna ilyen híred? Mondd meg hát, hányadán van ez a dolog, hogy vaktában ne legyünk kénytelenek rólad ítéletet mondani!“ Halljátok tehát! Ugyanis én, athéni polgárok, nem más okból, hanem bizonyos nemű bölcsességem miatt jutottam abba a rossz hírbe valamiféle emberi bölcsesség miatt, s valóban lehetséges, hogy ebben az értelemben bölcs vagyok. Bölcsességemre nézve ugyanis, hogy van-e és minő, tanúul a delfoii istenre hivatkozom. Kairefon gyermekkori barátom egyszer elment Delfoiba, s elég vakmerő volt a következő kérdést intézni az órákulumhoz, — cie, újra kérlek, ne zajongjatok, polgárok, — azt kérdezte, hogy van-e nálam bölcsőbb ember? A Pithia meg azt a feleletet adta, hogy nálam senki sem bölcsőbb. Erről majd jelenlévő öcsce fog tanúságot tenni, mivel ő maga már meghalt.

Ügyeljétek már most, miért mondtam el ezt; azért, hogy megfejtsem előttem, hogyan keletkezett rólam az a rossz vélemény. Ugyanis, hallva a jóshely nyilatkozatát, így elmélkedtem: „Mit is mond csak az isten, s mire célozhat ezzel a kinyilatkoztatással? Mert annyi bizonyos, hogy én egyáltalában nem vagyok tudatában annak, hogy bölcs volnék. Mit akarhat

tehát mondani, mikor kijelenti, hogy én vagyok a legbölcsebb ember? H a z u d n i csak nem hazudik; mert ez nem illenék ő istenségéhez.“

Sokáig bizonytalanságban voltam, hogy mit akar mondani, míg végtére a következő útra tértem, hogy szavait megfejthessem. Elmentem egyikéhez azoknak az embereknek, a kik bölcs hírében állanak, hogy nála megczáfoljam a nyilatkozatot, s bebizonyíthassam az orákulumnak, hogy: Lám, ez az ember bölcsebb mint én, ez az ember az államférfiak közül való volt; beszélgetés közben úgy találtam, hogy azt az embert bölcsnek találja ugyan sok más ember, de különösen saját maga, voltaképen azonban nem az. Azután meg is próbáltam kimutatni neki, hogy jóllehet bölcsnek tartja magát, voltaképen még sem az; s így ellenséggé lett ő is és sok más ember is, a ki épen jelen volt. Távozás közben aztán számot vetve magammal, úgy találtam, hogy ennél az embernél csakugyan bölcsebb vagyok; mert nagyon valószínű ugyan, hogy egyikünk se tud semmi szépet és jót, csakhogy ő azt képzele, hogy tud, pedig nem tud semmit én pedig, valamint nem is tudok semmit, nem is képelem, hogy tudok; nyilvánvaló hát, hogy evvel a kicsinységgel mégis bölcsebb vagyok nála, hogy a mit nem tudok, arról nem is képelem, hogy tudom. Aztán egy másikhoz mentem, a ki amannál még bölcsebb ember hírében állt. De nála is ugyanazt tapasztaltam, s így aztán ez is, meg sok más ember is szintén ellenséggé vált.

Ezután már most sorba jártam valamennyit, noha észrevettem, sőt búsuultam és aggódtam rajta, hogy ellenségeimmé teszem az embereket. Mindamellet úgy gondolkoztam, hogy legnagyobb figyelemmel mégis csak az isten nyilatkozata iránt kell lennem, s így a kinyilatkoztatás megfejtése végett mindenkit fel kellett keresnem, a ki csak olyan hírből állott, hogy tud valamit. Biz' én a következő tapasztalatot tettem: épen azok, a kik legjobb hírből álltak, nekem, a mint így az isteni szó értelmében vizsgálódtam, épen azok tűntek fel bölcsesség dolgában kicsi híján a legfogyatékosabbaknak; az államférfiak után a keltőket kerestem fel, meg a többieket, hogy náluk úgyszólván tetten kapjam magamat, mennyivel tudatlanabb vagyok, mint ők. Kezembe vettem hát azokat a köl eményeiket, melyekre nézetem szerint a legtöbb munkát fordították, s körülményesen kikérdeztem őket, hogyan értették, a mit mondtak, hogy így egyúttal tanuljak is tőlük valamit. De a költőknél is arról győződtem meg, hogy nem a bölcsességüknek köszönhetik, a mit költenek, hanem valami természeti adománynak. Tőlük is úgy távoztam hát, hogy ugyanabban éreztem magamat felettük állónak, a miben az államférfiak felett.

Végtére a kézműveseket is fölkerestem; mert arról meg voltam győződve, hogy magam úgyszólván semmihez sem értek, ő róluk pedig tudtam, hogy vannak köztük olyanok, akik sok szép mesterséghez értenek. S ebben nem is csalódtam. Csakugyan értettek olyasmire, a mihez én nem értettem, s ebben a tekintetben bölcsebbek voltak nálamnál. Csakhogy, athéni polgárok, —

úgy találtam, hogy ebben a hibában leledzenek a jó kézművesek is, hogy mindenki, a ki a maga mesterségében kitűnt, igényt tartott arra is, hogy más fontos tudományokban is ő legyen a legbölcsebb, s ez a fonáksága aztán árnyékba borította azt a bölcseséget is.

Íme, athéni polgárok, ez a vizsgálódásom volt az oka, hogy annyi ellenséges viszonyba bonyolódtam, még pedig a legsúlyosabb és legterhebb viszonyokba; ezeknek köszönhettem a sok rágalmat s ezért adták nekem a „bölc” nevet is. Ugyanis a jelenlevők minden egyes alkalommal azt hiszik, hogy én magam bölc vagyok abban, a miben mást czáfolgatok. Pedig alighanem úgy áll a dolog, hogy valósággal csak az isten maga bölc és a jóságával épen csak azt akarta mondani, hogy az emberi bölcsesség nagyon keveset, vagy éppenséggel semmit sem ér s nyilvánvaló, hogy nem Szokráteszt értette a nyilatkozatával, hanem csak felhasználta a nevemet, s példaképen idézett engem, olyanformán, mintha így szölt volna: „Az közületek a legbölcsebb, emberek, a ki úgy, mint Szokrátesz, arra a meggyöződésre jutott, hogy a bölcsesége voltaképen semmit sem ér.” Ezért járok még most is körül, ezt kutatom és vizsgálom még mindig az isteni szó értelmében, ha akár városi emberről, akár idegenről azt hiszem, hogy bölc.

Az is megesik, hogy azok az ifjak, a kik leginkább ráérnek, a leggazdagabb házak gyermekei, önként csatlakoznak hozzám, mert szívesen hallgatják, hogyan vizsgálgom az embereket; sőt sokszor ők maguk is, engem utánozva, megpróbálnak másokat megvizsgálni s találnak is, úgy hiszem, bőviben olyan embereket, a kik azt képzelik, hogy tudnak valamit, pedig csak nagyon keveset, vagy semmit sem tudnak. Ezért aztán azok, a kiket ők megvizsgáltak, én reám és nem saját magukra haraguszna, s így szölnak: „Utálatos ember az a Szokrátesz; egészen megrontja az ifjúságot.” S ha valaki megkérdi, hogy mit csinál, vagy mit tanít hát az a Szokrátesz, akkor meg nem tudnak mit mondani, —mert hiszen nem tudják; de hogy zavarukat el ne árulják, hát azzal állnak elő, a mi minden bölcselkedővel szemben nagyon elcsépelt ráfogás, ugyanis az égi tüneményekkel, meg a földalatti titkokkal, meg az istentagadással, meg azzal, hogy a gonosz ügyet jónak tüntetem föl. Meghiszem azt, mert az igazat persze nem szívesen mondanák meg, tudniillik hogy olyan embereknek bizonyultak, a kik mindent tudni akarnak, de voltaképen semmit sem tudnak. Számosán vannak ilyen emberek, a kik a maguk hiúságukban és ingerültségükben ellenem sorakozva, nagy meggyöző erővel szölnak rólam, s telebeszölték a fületeke régi, elkeseredett rágalmaikkal. Ő közülük léptek föl ellenem itt hárman, egyik a költőkért neheztel reám, másik a kézművesekért és az államférfiakért, harmadik pedig a szónokokért.

Íme, ez az az igazság, athéniiek; kimondtam minden titkolódzás, vagy utógondolat nélkül, ámbár tudom, hogy épen ezzel jóformán még gyűlöle-

tesebbé válok előttem. De ez ismét csak annak a bizonyossága, hogy igazat mondok s hogy csakugyan ezen alapszik a rólam való rossz vélemény.

Arra nézve, a mivel régi vádlóim vádoltak, legyen elég ennyi védelem. Vegyük hát újra elő az én vádlóimnak a vádiratát. Ilyenformán hangzik: „Vélkezik Szokrátesz azzal, hogy megrontja az ifjúságot s nem hisz azokban az istenekben, kikben a város hisz, hanem más, új szellemek működésében.“

Azt mondja, vétkezem azzal, hogy megrontom az ifjúságot. Én ellenben, athéni polgárok azt állítom, hogy vádlóm vétkezik, mert tréfát üz ilyen dologból s könnyedén perbe bonyolít polgárokat, komoly érdeklődést színlel olyan ügyek iránt, amelyekkel soha életében sem foglalkozott. Hogy ez csakugyan így áll, megkísértem azt nektek is bebizonyítani.

Nos rajta. Meletosz, így ha mondcsa csak; van-e olyan ember, aki jobb szereti, ha bántják azok, akikkel él, mint ha segítik? Felelj te derék ember; hisz a törvény is azt rendeli, hogy felelned kell. Van olyan, aki jobb szereti ha bántják?

— Nem, olyan nincs — felelte a vádló Meletosz.

— Hát akkor, mondd csak — szólt Szokrátesz — miért idéztél ide? Hogyan rontom és teszem gonoszszá az ifjúságot, szántsándékkal, vagy akaratlanul?

— Szántsándékkal — azt állítom.

— Hogyhogy, Meletosz? Hát fiatalabb létedre annyival bölcsebb vagy te nálam? Te rájöttél volna, hogy a gonoszok mindig valami bajt szenvednek azoknak, akik legközelebb állnak hozzájuk, a jók pedig valami jót; én ellenben olyan tudatlan volnék, hogy még azt sem érem fel észszel, hogy ha valakit, akivel élek, gonoszszá teszek, magam is bajtól tarthatok az ő részéről, sőt ekkora bajt készakarva okoznék valakinek azt állítod? Ezt ugyan el nem hiteted velem s úgy hiszem senki mással sem. Vagy nem rontom meg őket, vagy, ha megrontom, akaratlanul teszem, úgy, hogy mind a két esetben hazudsz. S ha akaratlanul rontom meg őket, ilyen akaratlanul elkövetett vétkekért a törvény szerint nem ide kell megidézni az embert, hanem magán utón kell fölkeresni, fölvilágosítani és jobb útra téríteni. Mert világos, hogy ha felvilágosítanak, abban hagyom azt, amit akaratlanul tettem. Te azonban mit tettél? Sehogy se volt kedvedre, sőt óvakodtál tőle, hogy velem érintkezzél és fölvilágosíts, hanem törvényszék elé idéztél, ahová pedig a törvény szerint nem azokat kell idézni, akik okulásra szorulnak, hanem azokat, akik büntetésre érdemesek.

Mondd meg továbbá Meletosz, hogyan rontom csak meg szerinted a fiatalabb embereket? Vagy igaz! Megmondod a vádiratban, melyet benyújtottál: „azt tanítom, hogy nem kell hinni azokban az istenekben, kikben a város hisz, hanem más, új szellemek működésében“. Nemde, azt mondod?

— Igenis, azt mondom.

— Ugyanazon istenek nevére, akiről most szó van, nyilatkozzál hát világosabban előttem s a bírák előtt. Mert még nem értem egészen, mit mondasz. Azt tanítom-é, hogy bizonyos istenekben hinni kell s így magam is hiszek isteneket és hogy nem vagyok egészen istentagadó s nem is ez a vétkem, hanem az, hogy nem azokban az istenekben hiszek, akikben a város, hanem másokban, vagy azt állítod, hogy egyáltalán nem hiszek istenekben s másokat is erre tanítok?

— Azt állítom, hogy egyáltalán nem hiszel istenben.

— Különös ember vagy te Meletosz! hogyan állíthatsz már ilyesmit? hát a napot meg a holdat sem tartom isteneknek, mint más ember?

— Nem bizony, Zeusz úgy segítjen, bírák; mert hisz a napot kőnek, a holdat meg földnek mondja!

— Hát annyira lenézed a bírákat s olyan járatlanoknak tartod őket az irodalomban, hogy azt sem tudnák, hogy a klazomenai Anaxagórasz* könyvei tele vannak ilyen állításokkal? Hát ilyesmit tanulnak én tőlem az ifjak, amit legfeljebb egy drakmáért megvásárolhatnak maguknak a színpadról, hogy aztán kinevethessék Szokráteszt, ha magának akarná tulajdonítani, különösen, mikor amellet még helytelen is az állítás. De hát az isten szerelmére, annyira meg vagy róla győződve, hogy semmiféle istenben nem hiszek?

— Nem hiszel te, Zeusz úgy segítjen, semmiféle istenben.

— Hihetetlen dolgot mondasz, Meletosz, még pedig, úgy látom, saját magad előtt is. Úgy veszem észre, athéni polgárok, ugyancs ik elbizakodott és féktelen emberrel van dolgom s ezt az egész dolgot elbizakodottságának, féktelenségének, fiatalos hevének befolyása alatt nyújtotta be. Mert egész eljárása olym, mintha csak talányt szerkesztett volna s aztán próbát tenne, hogy vájjon „észreveszi-e a bölcs Szokrátesz, hogy csak tréfálok és saját magamnak ellentmondók, vagy rászedhetem őt is, meg a hallgatóságot is?“. Mert, úgy látom saját magával kerül ellenmondásba a vádiratban lévő állításaiban, mintha csak azt mondaná: „vétkezik Szókratész, mert nem hisz istenekben, de hisz istenekben“. Ilyesmi csak tréfának járja meg.

Van-e olyan ember, Meletosz, aki emberi dolgok létében hisz, emberek létében azonban nem. Hadd válaszoljon, bírák s ne lármázzon össze-vissza! Van-e aki a ló létében nem hisz, de a lóversenyekében igen? Bizony nincs, jeles férfiú te; ha te nem akarsz válaszolni, hát megmondom én neked s a többi jelenlevőknek. De legalább erre felelj: van-e valaki, aki szellemek működésében hisz, szellemek létében ellenben nem hisz?

— Nincs.

* Hires kisázsiai bölcsész volt, aki Periklész korában Athénben is tartózkodott. Csilágászati tanításai nagy feltűnést keltettek. Azt tanította, hogy a nap izzó tömeg, a hold sötét test és a nap fényétől Kapja a maga világosságát; a holdon ép úgy vannak hegyek, völgyek, mint a földön és ép úgy lakhatik rajta az ember.

— Szerencse, hogy végre valahára válaszoltál, — ama bírák parancsára. S nemde, azt is helyben hagyod, hogy hiszem és tanítom bizonyos szellemek működését, már aztán akár újakét, akár régiekét; de annyi bizonyos, hogy saját szavaid szerint, melyeket esküvel is megerősítettél a vizsgálat alkalmával, hiszek bizonyos szellemek működésében: ha pedig szellemek működésében hiszek, okvetlenül szükséges, hogy szellemek létében is higgyek. Nem úgy áll a dolog? — Fel kell tennem, hogy helyben hagyod, mivel nem válaszolsz. — S miknek tartjuk ezeket a szellemeket, nem isteneknek, vagy istenek gyermekeinek?

— De igen.

— Ha tehát szellemekben hiszek, mint monddod s ha a szellemek sem mások, mint istenek, akkor úgy van, amint mondtam, hogy te csak talányt adsz fel és tréfáلكozol, mikor egyszer azt állítod, hogy nem hiszek isteneket, másszor meg ismét, hogy hiszek, — a mennyiben szellemekben szerinted is hiszek. Ha pedig a szellemek istenek gyermekei, már tudniillik fattyúgyermekei, nimfáktól, vagy másoktól, a hogy mesélik, hát akkor ismét van-e olyan ember, aki istenek gyermekeiben hinne, istenekben ellenben nem? Ez éppen olyan fonákság lenne, mintha valaki ismerné, hogy a lónak és szárnak vannak csikái, tudniillik az öszvérek, de egyuttá tagadná, hogy ló és szamár létezik. Meletosz, te csak azért nyújtottad be ezt a vádiratodat, hogy próbára tégy bennünket, vagy, mert magad sem tudtad, miféle igazi bünténnyel vádolj. De hogy te azt elhited akármiféle emberrel, akinek csak egy kis esze van, hogy valaki a szellemek működésében hisz, nem hisz egyúttal istenek működésében is — az teljes lehetlenség.

Különben annak a bebizonyítására, athéni polgárok, hogy nem vagyok vétkes abban, a mivel a vádirat vádol, úgy hiszem, nincs szükség nagy védelemre, hanem elég ennyi is. De legyetek meggyőződve, igaz az, hogy amit előbb mondtam, hogy nagy ellenségeskedésbe bonyolódtam sok emberrel; s ez az, a mi vesztembe dönt, ha ugyan elveszek, nem a vádlók, hanem a tömeg rossz véleménye és irigysége miatt, mely már sok más derék embert elvesztett.

De talán így szólhatna valaki: „hát nem szégyeled mégis Szókratész, hogy olyan életre adtad magad, melyért most aligha halállal nem lakolsz.“ Én azonban erre nagy igazsággal így felelnék: „Nem jól beszélsz barátom, ha azt hiszed, hogy az élet vagy halál esetlegességeit kell mérlegelni bárkinek is, akinek csak egy kis haszna van ezen a világon s nem csupán csak arra figyelnie cselekvés közben, vájjon igazságos vagy igazságtalan, derék vagy gonosz emberhez illő dolgokat cselekszik-e? Hisz a te beszéded szerint silány népség lett volna az a sok félisten, aki Trója alatt meghalt, aki minden veszélyt megvetett, ha valami gyalázat fenyegette.

Mi mást lehetett volna tennem, athéni polgárok, mint a mit tettem?

Potidaianál, Amfipolisznál és Delionnál, mikor azok a hadvezérek rendelkeztek fölöttem, akiket ti választottatok előljáróinknak, helyt állottam úgy mint bárki más, azon a ponton, ahová rendelték és szembeszálltam a halállal. S akkor mikor felfogásom és meggyőződésem szerint az isten jelölte ki a helyemet, hogy a bölcsesség keresésében, s magam s mások vizsgálatában éljek, akkor rettentem volna meg annyira akár haláltól, akár egyébtől, hogy elhagyjam a helyemet? Ez lett volna az igazi hiba, s voltaképen jog szerint akkor idézhetne valaki törvénybe, hogy nem hiszek istenben, mert nem engedelmeskedem a jósigének, félek a haláltól s bölcsnek tartom magam, pedig nem vagyok az. Mert ha az ember fél a haláltól, polgárok, ez sem egyéb, mint hogy bölcsnek tartja magát, holott nem bölcs: mert ez is csak annyi, mint ha valaki azt képzei, hogy tud olyasmit, a mit nem tud. Mert tudni semmit se tud senki a halálról, még azt sem, nem épen a legnagyobb jótétemény-é az emberre nézve; de mégis úgy félnek tőle, mintha bizonyosan tudnák, hogy a legnagyobb baj. Hát nem tudatlanság-e az, a mit nem tud? Én magam, polgárok, erre nézve is, úgy latszik, abban különbözöm más embertől, — s ha csakugyan bölcsőbb lennék másvalakinél, ebben látnám, — hogy nem tudva eleget a Hádeszben lévő állapotokról, nem is képzelem, hogy tudok róluk valamit. Azt azonban bizonyosan tudom, hogy vétkezni s a jó tanácsnak nem engedelmeskedni, akár istentől, akár embertől ered, gonosz és csúf hiba. Sohasem fogok tehát olyasmit a miről nem tudom bizonyosan, jó-e, jobban félni és kerülni mint olyan rosszat, a miről bizonyosan tudom, hogy rossz, még akkor sem, ha most mindjárt felmentenének s nem adnátok hitelt Anitosznak, a ki úgy nyilatkozott, hogy vagy egyáltalában meg sem kellett volna idézni, vagy, ha már megidéztek, okvetetlenül ki kell végeztetni, mert, a mint mondta, felmentésem esetére most ügyelnének csak igazán a fiatalok Szokrátesz tanításaira s így aztán végkép megromlanának valaményien. Nos tehát, ha ti erre már most így szólnátok hozzám: „Szokrátesz, most az egyszer nem hallgatunk Anitoszra, hanem felmentünk, de csak azzal a föltétel alatt, hogy olyan vizsgálódással többé nem foglalkozol s nem bölcselkedel; ha azonban rajta kapunk, hogy ezt teszed, meghalsz ha, mint mondtam, ilyen feltétel alatt mentenének föl, azt felelném, tisztellek-becsüllek benneteket, athéni polgárok, de engedelmeskedni inkább az istennek fogok, mint nektek, s utolsó lehelletemig, míg csak bírom, bizony fél nem hagyok a bölcselkedéssel s meg nem szűnök biztatni és jobb útra téríteni azt, a kivel közületek találkozom, a szokott módon beszélve hozzá, ilyenformán: „Derék barátom, lám, athéni polgár vagy, ennek a bölcseségre s hatalomra kiváló, nagy városnak polgára, nem szégyelled hát, hogy folyvást csak vagyonszerzésre gondolsz, meg hírnévre és dicsőségre, ellenben kisebb gondod is nagyobb annál, hogy a belátással, az igazsággal, s általában lelkeddel is törődjél, s így a lehető legjobbá

műveljed?“ S ha aztán tiltakoznék valaki, s azt állítaná, hogy törődik biz ő vele, akkor el nem bocsátom s nem tágítok mellőle; kikérdezem, megvizsgálom és czáfolgom, s ha úgy találom, hogy nincs elég műveltsége, csak hiszi, hogy van, megpirongatom, hogy a legfontosabb dolgokat legkevesebbre s a silányabbakat többre becsüli. Igen, így cselekszem mindenkivel, a kivel csak találkozom, fiataljával s öregjével, vidékivel vagy városival, de kivált veletek városaikkal, kik származástoknál fogva közelebb álltok hozzám; mert tudjátok meg, hogy az isten parancsolja így, s meg vagyok róla győződve, hogy semmi nagyobb javatokra nem vált a városban, mint ez az én istennek szolgáló működésem. Mert mit is teszek én, mindig arról beszélek, hogy nem a gazdagság adja meg az embernek az erényt, hanem az erény a gazdagságot, s minden egyéb jót, nemcsak a magánéletben, hanem a közéletben is. Ha pedig azt állítja valaki, hogy másról beszélek s nem ilyesmiről, valótlanságot állít. Ki kell tehát mondanom, athéni polgárok, hallgassatok bár vádlóimra vagy nem, felmentsetek bár, vagy ne, semmi szín alatt nem fogok másképp eljárni, ha mindjárt százszor kellene is meghalnom.

Ne zajongjatok, athéni polgárok, hanem gondoljátok meg, hogy ha kivégeztettek engem, ilyen embert, nem annyira nekem ártotok vele, mint saját magatoknak. Mert nekem ugyan nem árt két vádlóm, sem Meletosz, sem Anitosz; nem is árthat, mert az csak minden isteni jog ellen való dolog, hogy egy derekabb férfiúnak árthasson. Megöletni megöletheti, vagy száműzheti, vagy elvétetheti polgári becsületét, s azt ő is, meg bizonyosan más is nagy bajnak tarthatja. Én azonban nem; sokkal nagyobb bajnak tartom, olyasmit tenni, a mire most ő vállalkozott, hogy egy polgárt igazságtalanul próbál életétől megfosztani. Ezért, athéni polgárok, korántsem magamat védelmezem most, mint valaki hihetné, hanem titeket, hogy ne vétkezzetek az isten ajándéka ellen, ha engem elítéltek. Mert ha engem kivégeztettek, nem egykönnyen találtok más ilyen embert, a kit ha szinte nevetségesen hangzik is, valósággal várostokra ültetett az isten, mint valami nagy, nemesvérű lóra, mely nagysága miatt kissé lomha és sarkanytyúzásra szorul. Így rendelt engem is az isten, véleményem szerint a ti várostok számára; hol egyiketeket, hol másiktokat folyton ébresztgetem, biztatgom, sőt ócsárolom s egész nap mindenfelé szüntelen a nyakatokba ülök. Másik ilyen ember nem egykönnyen fog találkozni, polgárok; azért, ha rám hallgattok, jobb lesz megkímélnetek. Mert hogy én csakugyan olyan ember vagyok, a melyet az isten rendelhet számotokra, kiderül abból, hogy a magam összes ügyeivel nem törődtem, míg ellenben a ti érdekeiteket folyvást gondozom, s egyenkint felkereslek benneteket, mint atyátok, vagy idősebb testvéretek intelék, hogy erényre törekedjete. Még ha valami hasznom lett volna belőle, vagy bér fejében buzdítgattalak volna, úgy csak lenne valami magyarázata a dolognak: de íme, magatok is lát-

játok, hogy vádlóim, kik egyébként olyan arcátlanul vádolnak, azt már még sem állították, s tanút sem léptettek föl reá, — olyan arcátlanok már még sem voltak, — hogy én valaha valakitől jutalmat kaptam vagy kértem volna. Mert elég hiteles tanú reá, úgy hiszem, hogy igazat mondok, a szegénységem.

Tanítója nem voltam soha senkinek; ha azonban valaki hallani kívánta, mit beszélek és hogyan végzem az ügyeimet, fiatal, vagy öreg, — ezt sohsem tiltottam meg senkinek. Az sem igaz, hogy csak akkor bocsátkozom beszélgetésbe, ha pénzt akarok érte, s ha nem kapok, akkor nem, hanem gazdagnak, szegénynek egyaránt rendelkezésére állok, ha kérdezni valója van, vagy ha az én kérdéseimre válaszolgatva, meg akarja hallgatni, a mit mondok. De hogy aztán derék ember lesz-e az ilyenből, vagy nem, azért engem nem lehet felelősségre vonni igazságosan, nem lehet, mert sem nem vállaltam soha magamra valakinek a tanítását, sem nem tanítottam.

De hát mi az oka akkor, hogy némelyek hosszú időn át is olyan szívesen vannak velem? Hallottátok már, athéni polgárok; tiszta igazság volt, a mit mondtam: szívesen hallgatják, mikor vizsgálat alá kerülnek olyan emberek, akik bölcseknek tartják magukat, pedig nem azok. Ha pedig igaz, hogy csakugyan elrontok némely ifjút, másokat már el is rontottam, akkor azoknak, a kik érettebb korba jutva beláthatták, hogy fiatal korukban valami rossz tanácsot adtam nekik, most csak fel kellene lépniök, s be kellene vádolniök előttem; vagy, ha maguk nem akarnák tenni, akkor a hozzájuk tartozók közül kellene valakinek, atyjuknak, vagy testvérüknek, vagy más rokonuknak felhasználni ezt az alkalmat és megtorolni, ha valaha bármiféle bajnak oka voltam családjuk tagjára nézve. Hiszen mint látom sokan vannak itt közülök. (Szokratesz ekkor névszerint szólítja meg azokat, akik mellette tanúskodhatnának.)

De legyen elég, bírák; körülbelül ez, vagy talán még más ilyesmi az, a mit védelmemre felhozhatok. Meglehet, lesz köztetek, a ki felháborodva a maga esetén, mikor az enyimmél sokkal kisebb jelentőségű pörében könyzapor közt könyörgött és rimánkodott bírái előtt, s hogy annál inkább szánakozzanak rajta, magával hozta gyermekeit és sok más rokonát és barátját, — lesz talán, aki felháborodik, ha látja, hogy én mindebből semmit sem teszek, pedig úgy látszik, a legnagyobb veszély fenyeget. Lehetséges, hogy, aki erre gondol, sértve érzi magát az önérzetében s épen ezért megneheztel reám és a harag befolyása alatt adja be szavazatát. Ha tehát valaki közületek ilyen hangulatban van (bár részemről nem találnám helyesnek), de ha mégis úgy lenne, hát így szólok hozzá: „Barátom, volnának nekem is némely rokonaim s fiaim is, athéni polgárok, három, egy már ifjú, kettő azonban még gyermek. De mindamellett egyiküket sem léptetem fel itt, hogy segítségükkel felmentő ítéletet könyörögjek.

Miért nem teszek semmi ilyesmit? Nem nyakasságból, athéni polgárok, sem nem azért, mintha megvetnélek benneteket. Sem hozzám, sem hozzátok, sem az egész városhoz illőnek nem tartanám, hogy olyasmit tegyek ami sem koromhoz nem való, sem ahhoz a névhez, melyet viselek, már aztán akár jogosan, akár jogtalanul; annyi bizonyos, hogy a közhit szerint Szokrátesz különbözik valamiben más emberektől.

De mellőzve a tisztességet, bírák, igazságosnak sem tartom, hogy az ember kérlelgesse bírát s kérései következtében mentessék fel. A bírót nem kérni, hanem felvilágosítani és meggyőzni kell. Nem arra való a bíró, hogy kegyelemből osztogasson igazságot, hanem arra, hogy igazság szerint ítéljen. Eskü is kötelezi és pedig nem arra, hogy kegyes lesz az iránt, aki megtetszik, hanem arra, hogy a törvények szerint bírászkodik. Sem nekünk nem szabad benneteket hamis esküvéshez szoktatnunk, sem nektek hozzá szoknotok; mert így mind a ketten vétkeznénk. Ne kívánjátok hát, athéni polgárok, hogy olyasmit műveljek elöttetek, amit sem szépnak, sem igazságosnak, sem szentnek nem tartok, — különösen, mikor épen istentelenségről vádolnak: ha rábeszélni kívánnálak s könyörgéseimmel eskütök megszegésére kényszerítenélek, akkor csakugyan arra tanítanálak, hogy ne higgyetek az istenekben. De szó sincs róla, hogy így állna a dolog. Hiszek bennük, athéni polgárok és pedig hiszek úgy, mint egyik vádlóm sem és most rátok és az istenre bízom, hogy úgy döntsetek fölöttem, a hogy rám nézve is, rátok nézve is legjobban ígérkezik.“

Szokrátesz védekező beszédje után szavazásra került sor, a kérdés az volt, vétkes-e Szokrátesz vagy nem? Az ötszázegy bíró mind beadta szavazatát, a kis kő- vagy bronz-bárczát. Aki vétkesnek találta, az a sötétet adta be, aki felakarta menti az a világgal szavazott. Az ötszázegy bíró közül 281 szavazott vétkeségre és 220 felmentésre.

Szokrátesz barátait az ítélet nagyon lesújtotta és az egyik gazdag ember egész vagyonát följánlotta váltság díjúl.

Szokrátesz a szavazat után így szólt a bírákhoz:

„Nem mondhatnám, athéni polgárok, hogy meglepett, ami történt, hogy vétkesnek nyilvánítottatok. El voltam én készülve erre is, sok másra is: semmi váratlan dolog nem történt rajtam, sőt ellenkezőleg, csodálkozom a kétfelé eső szavazatok számarányán. Mert igazán nem hittem volna, hogy ilyen kis különbség fog dönteni. Sokkal többet vártam; de lám úgy látszik, ha csupán harmincz szavazattal több esik a másik oldalra, fel volnék mentve.

Tehát halálbüntetést indítványoz számomra. Hagyján! De hát én miféle ellenindítványt tegyek, athéni polgárok? Vagy azt kérjem, amit érdemiek? Nos tehát, milyen büntetést vagy bírságot érdemiek azért, hogy egész életemben nem volt nyugtom és semmi olyannal nem törődtem, amivel a legtöbb ember szokott, pénzszerzéssel, gazdagsággal, hadvezéri állásokkal, népgyűlési szerepléssel s egyéb városi hivatalokkal, testületekkel és pártok-

kai. Mi történjék hát velem, mert ilyen voltam? Mindenesetre valami jó athéni polgárok, ha valósággal érdemem szerint kell indítványt tennem és pedig olyas valami jó, ami megillet engem. Mi illet meg hát egy szegény embert, a ti jótevőtöket, aki a közügyektől visszavonulva kénytelen élni, hogy titeket buzdíthasson? Nincs semmi, ami annyira megilletné az ilyen embert, minthogy pritaneionban tartsák el; s mindenesetre jobban megilleti, mint azt a polgárt, aki a paripaverseny, vagy kettős-, vagy négyesfogatú verseny győztese lett Olimpiában. Mert az ilyen ember csak látogatást adja számotokra a boldogságnak, én ellenben valósággal boldoggá teszek; ő nem szorul rá az élelmezésre, én ellenben rászorulok. Ha tehát jogom van érdemem szerint tenni meg indítványomat, akkor a pritaneionban való élelmezést kérem magam számára.

Bizonyosan úgy találjátok, hogy most is olyanformán beszélek, mint elébb a szánalomkeltésről meg esedezésről, — elbizakodottan. De a dolog nem így áll, athéniek, hanem a következőképen. Meg vagyok róla győződve, hogy szántsándékkal senkin igazságtalanságot nem követtem el: de hiába, tifeket erről meg nem győzhettem, mert csak nagyon kevés időnk volt a beszélgetésre, úgy hiszem, ha törvény volna rá, úgy mint más népeknél, hogy főbenjáró ügyekben nem csak egy, hanem több napon át kell bíraskodni, hitelt adatok volna nekem; így azonban nem könnyű dolog ilyen rövid idő alatt olyan nagy rágalmakat eloszlatni. Mondom, meg lévén róla győződve, hogy senkinek nem vétettem, szó sincs róla, hogy saját magam ellen kimondjam, hogy valamiféle büntetésre érdemes vagyok, sőt hogy magam kérjek valami büntetést a magam számára.

Ha pénzem volna, akkora pénzbüntetést indítványoznék, a mennyit ki tudnék fizetni; mert ebből semmi károm se lenne. Így azonban — tudjátok, hogy nincs, kivéve, ha meg nem elégednétek annyival, a mennyit mégis ki tudnék fizetni. Egy minát ezüstben talán képes lennék lefizetni: tehát ekkora összeget indítványozok. Ez a Platon, meg Kriton, meg Kritobulosz, meg Apollodorosz itt biztatnak, hogy harmincz minát ajánljak, majd ők kezeseim lesznek. Legyen tehát, annyit ajánlok, s ők elég biztos kezesek lesznek a pénzről.“

A jelenlevőket Szokrátesznek ez a beszéde annyira sértette, hogy nagyon sokan még azok közül is, akik elébb felmentésére szavaztak, beszéde után ellene fordultak és amikor az elnöklő felszólítására újra szavaztak, 361-en szavaztak arra, hogy Szokrátesz büntetése a halál legyen és csak 140-en maradtak meg első szavazatuk mellett. Szokrátesz egyik barátja elkeseredetten kiáltott fel: Szokrátesz ártatlanul hal meg. — Azt jobb szeretnéd, ha mint bűnös halnék meg — szólta a bölcs és így beszélt bíráihoz:

„Mindössze is igen rövid kis időszak az, athéni polgárok, a mi miatt majd rossz hírbe kerültök s magatokra vonjátok annak a vádját, a ki szidalmazni akarja a várost, hogy egy bölcs embert, Szokráteszt, megöltetek

Mert ha nem is vagyok bölcs, annak fognak nevezni azok, a kik titeket korholni akarnak. Hiszen ha csak egy kevés ideig vártatok volna, magától is megtörtént volna ugyanez; látjátok a koromat, milyen előrehaladt már s milyen közel vagyok úgysis a halálhoz. Nem valamennyitekhez szólok, hanem csak azokhoz, a kik halálomra szavaztak. Csupán csak ezeknek mondom még a következőt is: Lehet, hogy azt hiszitek, polgárok, azért buktam el, mert hijjával voltam olyan okoknak, melyekkel meggyőzhettelek volna. Korántsem így áll a dolog! Hijjával voltam igen is, de nem ám az okoknak, hanem a vakmerőségnek és arczatlanságnak; nem voltam hajlandó olyasmit mondani előttetek, a mit olyan szívesen hallgattatok volna: hogy hogyan jajveszékelek és sopánkodom, s mi mindenféle mást teszek és mondok, a mi méltatlan lett volna hozzám, mint én gondolom, de a miféleknek a hallásához mások már hozzászoktattak benneteket. Én azonban előbb sem tartottam megengedhetőnek, hogy a veszély kikerülése végett valami nemtelenséget tegyek, s most sem bánom, hogy úgy védekeztem, a hogy tettem. Sokkal jobb szeretek ilyen védekezés után meghalni, mint amúgy élni. Mert sem a törvényszék előtt, sem háborúban nem szabad sem nekem, sem másnak csupán arra gondolni, mi mindent tegyek, hogy kikerüljem a halált. Mert hiszen a csatában is gyakran megesik, hogy könnyen kikerülhetné az ember a halált, ha eldobja a fegyverét és kegyelemkérésre fogja a dolgot üldözői előtt; sok más útja-módja is van még mindenféle veszélyben annak, hogy az ember megmeneküljön a haláltól, ha hajlandó mindent tenni és mondani.

Még csak azt szeretném megjósolni tinektek, kik ellenem szavaztatok, hogy mi lesz ennek a következése; hisz az emberek úgysis akkor szoktak jósolgatni, mikor a halál köznyékezi őket, s immár én is odajutottam. Nos tehát, mondom nektek, ti polgárok, a kik kivégeztettek engem, meglesz a büntetésetek csakhamar az én halálom után és pedig Zeuszra, sokka! súlyosabb, mint ez a halálbüntetés. Abban a hiszemben szabtatok ezt reám, hogy így megszabadultok az életekéről való számadás kötelezettségétől. Még többen lesznek ezentúl, a kik számadásra vonnak, kiket eddig én tartóztattam, azért nem vettétek őket észre s annál inkább terhetekre lesznek, mennél fiatalabbak, úgy hogy ezentúl még nagyobb lesz a bosszúságtok. Azt hiszitek, hogy, ha egyeseket megöltök, meggátoltok ezáltal valakit abban, hogy helytelen életekért szemrehányást tegyen nektek? Nem jól gondolkoztok! A szabadulásnak ez a módja nem lehetséges; legszebb és legkönnyebb módja az, hogy ne másokat bántalmaztatok, hanem magatokról gondoskodjatok, hogy a lehető legderekbak legyetek. íme ezzel válók el ti tőletek, kik halálomra szavaztatok.

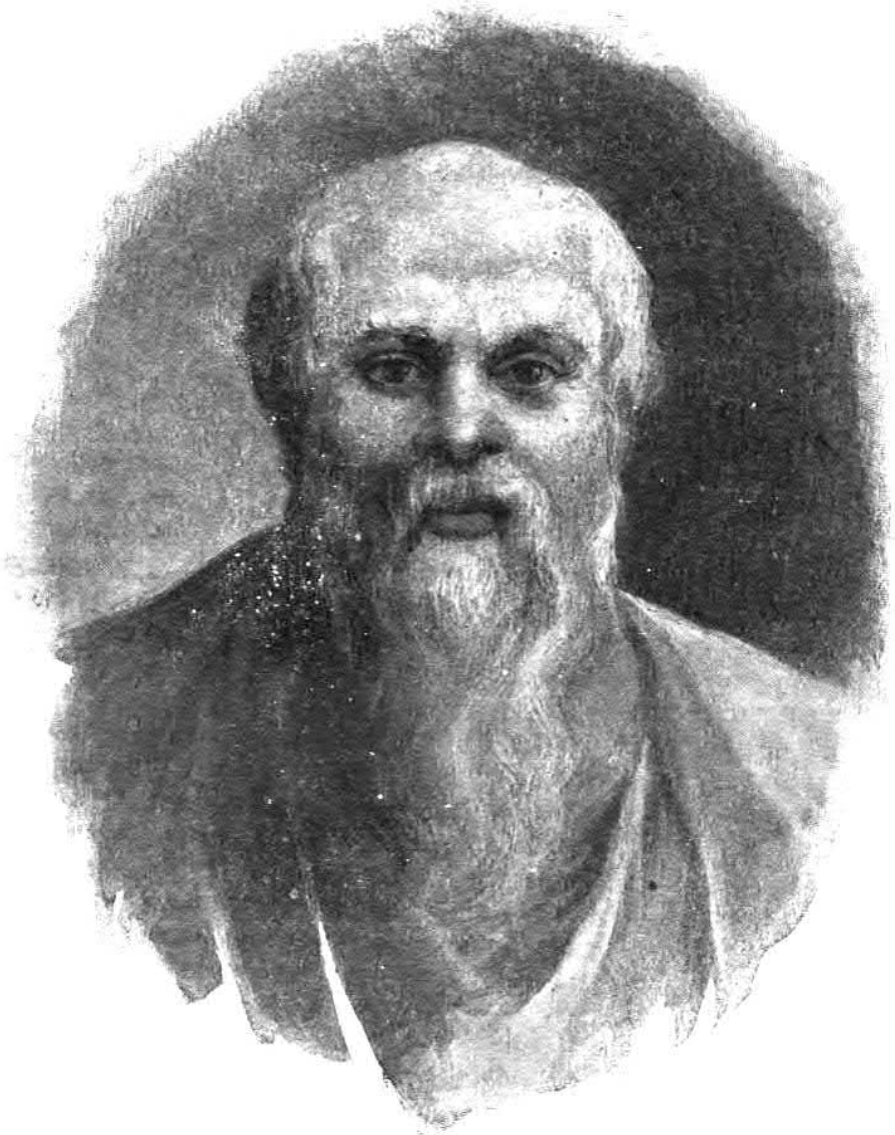
Veletek pedig, kik felmentésemre szavaztatok, szívesen megbeszelném a történeteket, míg a tisztviselőknék még egyéb dolguk lesz, s míg oda nem indulok, ahol majd meg kell halnom.

Maradjatok hát addig velem, polgárok; mi sem akadályozza, hogy beszéljünk egymással, míg szabad. Nektek barátainknak, ki akarom fejteni, mi jelentősége van annak, ami rajtam történt. Megmondom: az a mi velem történt, alighanem valami jó dolog s e szerint teljességgel helytelenül fogjuk fel a halált, ha valami rossznak tartjuk.

A halál vagy abban áll, hogy a megholt semmivé lesz és többé semmiről semmiféle érzéklése nincs, vagy, — mint rendesen mondani szokás — abban, hogy a lélek itteni székhelyét egy más helylyel váltja fel, s máshová költözik. Már, ha semmiféle érzés nincs a halálban, hanem olyanforma a halál, mint az az álom, a melyben alvásközben még álmképeket sem lát az ember, hisz akkor rendkívüli nyereség a halál! Mert hiszen, ha valaki kikeresné azt az éjszakát, a melyet úgy aludt át, hogy még álmképeket sem látott s aztán a többi éjszakákat meg napokat ehhez az éjszakához hasonlítva, komoly megfontolás után meg kellene mondania, hány napot és éjszakát töltött életében kellemesebben és jobban mint ezt az éjszakát, úgy hiszem namcsak valami közönséges ember, hanem még a nagy király maga is úgy találná, hogy a többiekhez képest nagyon könnyen megszámlálhatók azok a napok és éjszakák. Nos tehát, ha ilyen a halál, akkor nyereségnek tartom, mert hisz ilyenformán az egész jövő idő nem egyébnek látszik, mint egyetlen éjszakának. Ha pedig olyan elköltözésféle a halál, innen valami más helyre, s igazán úgy van, a hogy minden megholt ott egy helyen van, lehet-e ennél jobb valamit képzelni, bírák? Ha elérkezik Hadesz országába az ember, s megszabadul ezektől az úgynevezett bíraktól, ott megtalálja majd az igazi bírakat, kik, mint mondják, ott bírászkodnak.

De ti magatok is, bírák legyetek jó reménységgel, a mi a halált illeti, s vegyétek fontolóra azt az egy bizonyos igazságot, hogy jó emberen baj nem történhetik sem életben, sem halálában, s nem hagyja el az isten semmiféle ügyében. Az én ügyeim sem vettek maguktól ilyen fordulatot, hanem előttem világos, hogy jobb volt már számomra meghalni és megválni a világtól. Azért nem is neheztelek elítélőimre és vádlóimra. Ámbár ők nem ebben a hitben ítélték el és vádoltak engem, hanem azért, mert azt gondolták, hogy ártanak vele, s ezért aztán megérdemlik a korholást.

Még csak egy kérésem van hozzátok: boszuljátok meg magatokat polgárok, fiaimon, ha felserdültek, úgy, hogy sértsétek meg ugyanoly módon, a hogyan én benneteket sértettelek: ha úgy látjátok, hogy pénzzel, vagy más egyébbel inkább törődnek, mint az erénnyel, vagy azt kívánják, hogy lássanak valaminek, pedig semmik sem, csak szidjátok őket, mint én benneteket, hogy nem azzal törődnek, a mivel kellene, s azt hiszik, hogy valánők, pedig semmi érdemük sincs a világon. Ha ezt teszitek, igazságosan jártok el velem szemben is, meg fiaimmal szemben is.

Szokrátesz, a görög bölcs.

De ideje már, hogy távozzunk! Én halni indulok, ti élni: de hogy melyik indul jobb cél felé, az mindenki előtt titok, kivéve az istent.

Az ítéletek kimondásuk után azonnal érvényre emelkedtek és végre kellett azokat hajtani. Szokrátesz esetében azonban az történt, hogy az ítélet után még 30 napig volt a börtönben, mert a Thezeusz emlékére évenként Deloszból küldött szent hajó ép akkor indult el és törvény volt, hogy amíg az Deloszból vissza nem tér, nem volt szabad senkit kivégezni. A 30 nap alatt Szokráteszt meglátogatták barátai és vele töltötték az egész időt. Az alatt meg is akarták szöktetni, de ő visszautasította az ajánlatot. Az utolsó napon a temetéséről is szó esett.

„Az egyik jelenlevő megkérdezte, hogyan temessék el?

— A hogyan akartok, — mondá Szokrátesz — ha ugyan megfoghattok és el nem szököm kezetek közül.

S erre csendesen elmosolyodott, a környezetére tekintett, a kérdezőre mutatott és így szólt.

— A miről annyi ideig olyan sokat beszéltem, hogy mihelyt kiittam a mérget, nem maradok többé köztetek, hanem útra kelek a boldogok házája felé, arról ő azt hiszi, csak afféle szóbeszéd, a ti megnyugtatóstokra s egyúttal a magaméra is. Bizony nem maradok itt, ha meghaltam, hanem elmegyek. Így tán könnyebben elviseli az én barátom, ha majd látja, mint égetik, vagy ássák e! testemet, sem nem mondja a temetéskor, hogy Szokráteszt teríti ki, vagy őt kíséri ki, vagy őt temeti el. Bátorság tehát! Mondd, hogy testemet fogod eltemetni s azt temesd el úgy, a hogyan neked tetszik s a hogyan legillendőbbnek találod.

E szavak után felállt s a benyílóba ment fürdeni. Miután megfürdött, odahozták a gyermekeit, (két kis fia volt, egy pedig már nagyobb) s megérkeztek a házához tartozó asszonyok is; ő beszélt velük, elmondta nekik végső akaratát s aztán elküldte a nőket és a gyermekeket, maga pedig visszatért közénk, de nem sokáig beszélgetett még, mikor a tizenegyek szolgája belépett, elébe állott és megszólította:

— Szokrátesz, — így szólt — veled tán nem járok úgy, mint a többiekkel, hogy rám haragusznak és engem átkoznak, mikor a tisztviselők parancsára felszólítom őket, hogy igyák meg a mérget. Téged iaz egész idő alatt a legnemesebb, legnyájasabb és legderekabb embernek ismertelek mindazok közt, akik valaha ide jutottak s most is tudom, nem rám fogsz neheztelni, hanem azokra, akik hibások, mert hiszen tudod, kik azok. S most, — mert úgy is tudod, mit jöttem jelenteni, — isten hozzád! Türed békességgel azt, ami elkerülhetetlen.

Ezzel könyekre fakadt, megfordult és kiment. Szokrátesz pedig feltekintett rá és így szólt:

— Isten hozzád! úgy teszek, a hogy mondtad.

Azzal a jelenlevők felé fordult, ezt tette hozzá:

Szokratesz a törvényszék előtt.

— Milyen emberséges ember! Fogságom egész ideje alatt gyakran bejött hozzám, beszélgetett velem s igazán derék embernek bizonyult; lám most is milyen őszintén megsirat. De rajta, fogadjunk szót neki s hozza be valaki a mérget, ha már kisajtolták. Ha meg nem, hát készítse el ez az ember.

— De úgy gondolom Szokrátesz — szól az egyik jelenlevő — rásüt még a hegyekre a nap s nem áldozott le s tudom, hogy mások is csak nagyon későn iszszak meg a felszólítás után s előbb jól esznek-isznak s más vágyaikat is kielégítik még. Ne siess hát te se; van még elég idő!

— Igazuk van azoknak, akik úgy cselekszenek, — szól Szokrátesz — mert ők azt hiszik, nyerne vele valamit, de nekem is igazam van, ha semmi olyast nem teszek; mert én semmit sem nyernék vele, ha kevés-sel később innám is ki a mérget, legfellebb azt, hogy nevetségessé válnék saját magam előtt, mert ragaszkodom az élethez és fukarkodom vele, mikor már elfogyott. Eredj hát fogadj szót s másképp ne tégy!

Szokrátesz egyik barátja intett a mellette álló fiúnak. A fiú kiment, s vele visszatért az az ember, akinek át kellett nyújtania a mérget, melyet készen magával hozott egy serlegben. Mikor Szokrátesz meglátta ezt az embert, így szól hozzá:

— Ugyan jó ember, mit is kell csak tennem ? Mert hisz' te értesz hozzá, úgy-e ?

— Semmi egyebet, — felelé amaz — mint idd ki a mérget s aztán járkálj, míg csak lábaid el nem nehezednek; ekkor feküdj le; s így majd magától is hat.

Egyúttal odanyújtá a serleget Szokrátesznek. Ő elvette, egészen derül-ten, anélkül, hogy a keze reszketett volna; sem arczszínén, sem arczvo-násain nem látszott semmi változás, hanem szokása szerint erősen szeme közé nézett az embernek és így szól:

— Mit gondolsz, való-e áldozásra ez az ital? Szabad, vagy nem?

— Csak annyit készítünk belőle, Szókratész — felelte a szolga — a mennyit épen elégnek tartunk.

— Értem, — mondá Szókratész — de fohászzkodni csak szabad és kell az istenekhez, hogy elköltözésem szerencsés legyen? Íme fohászko-dom hát, hogy úgy legyen!

E szavakkal szájához emelte a serleget s egyházamban és nyugodtan kiitta a mérget.

A jelenlevők legtöbben csak visszafojtották valahogy könnyeiket, de mikor látták, hogy iszszá Szokrátesz a mérget s kiitta, nem bírták tovább. Pláto maga is hiába erőlködött, magának is csak úgy patakzottak a könnyei. Elfedte hát arczát, hogy megsirassa magát; mert igazán nem őt si-ratta, hanem a maga balsorsát, hogy olyan barátot kellett elvesztenie. A jelenlevők hangos zokogásra fakadtak, jajgattak.

— Mit műveltek, különös emberek, ti! — szólt Szókratész — hiszen épen azért küldtem el az asszonyokat, hogy így ne viselkedjenek, mert úgy hallottam, csendben kell meghalnia az embernek. Legyetek hát csendesen; embereljétek meg magatokat!

A körülállók elszégyelték magukat s abbahagyták a sírást. Szókratész még egy ideig sétált, de aztán észrevette, hogy elnehezdednek a lábai. Hanyatt feküdt hát, mert azt ajánlta az ember s ugyanez az ember, aki a mérget átnyújtotta neki, megtapogatta a testét, időnként megvizsgálta lábát meg a lábszárait; egyszer erősen megnyomta a lábát és megkérdezte érzi-e még? Szókratész azt felelte, hogy nem. Azután lábszárát nyomta meg s így tovább haladva testén, nekünk is megmutatta, hogyan hűl és merevedik, aztán ismét megtapogatta s tudatta velünk, hogyha szívéig ér, oda lesz. Már alul majd egészen meghidegült, mikor egyszerre csak kitakarózott és így szólalt meg, — s ez volt utolsó szava:

— Barátaim, Aszklepiosznak kakassal tartozunk! adjátok meg neki s el ne feledjétek!

— Úgy lesz, — felelte egyik barátja. — Nincs más mondanivalód?

De erre a kérdésre ő már nem felelt, hanem kis idő múlva végsőt vonaglott. Az ember kitakarta s íme Szókratész szemei megtörték.

Szókratész egyik barátja összezárta a a halott szemeit és száját. *

Meghalt Görögország legnagyobb bölcse.

Hogy mit vesztett benne Athén, azt csak halála után érezték; egyszerre elfogta a lakóságot a bánat, a kliksimeretfurdalás; általános gyászt öltöttek, megsiratták, akit előbb gúnyoltak és megöltek.

Bezártak az iskolákat, a színházakban sem volt szabad nevét kiejteni és az egész várost elkeseredés, gyűlölet töltötte el azok iránt, akik a bölcs férfiú halálában részesek voltak.

Meletoszt, az egyik vádlót halálra ítélték, Anitosz elmenekült és idegen városban akart letelepedni, de mikor a lakósok megtudták, hogy ő volt Szokrátesz vádlója, kiűzték a városból.

Akik a törvényszéken Szokrátesz halálára szavaztak, azokat a többi athéni megvetette, velük az érintkezést megszüntette; az emberek nem adtak nekik kezet, nem beszéltek velük, kérdésükre választ nem adtak, még a fürdőt is elkerülték, ahol azok fürödtek.

Athén közköltségen bronzszobrot készíttetett Szokrátesznek és a Pireuszhoz vezető úton, mint a hősöknek szokták kápolnát emeltek.

Szokrátesz tanításait az ő tanítványai őrizték meg, bölcsészeiét azok írták le, mert Szokrátesz soha sem írt, mikor pedig megkérdezték, mért nem ír, azt felelte, hogy ő a tanításait nem az állatok bőrére, hanem az emberek szívében akarja megörökíteni.

* Idáig Platon munkájából, a 768. oldalon jelzett fordítás nyomán.

Szokratesz halála már nem a harminczak korában történt. Szokratesz elítélésekor már harmadik éve mult a harminczak bukásának, de hogy képét mutassuk azoknak a tárgyalásoknak, melyek a harminczak rémuralmának idejében honosodtak meg, itt ismertetjük Szokratesz tárgyalását, mely teljesen hű képe volt a harminczak idejéből való törvénykezésnek, amikor a zsarnokoskodó erőszak a törvényszék útján vitte keresztül galádságait.

Szokrateszt a harminczak uralmára következő idők visszatorló haragja ölte meg. Szokratesz előbb a demokrata párthoz tartozott, de később, mikor annak visszaéléseit megismerte, vezető alakjait megutálta, inkább a nemességhez húzott és alighanem a harminczak különös pártfogasában is részesült, mert Kritiásznak, a harmincz zsarnok egyik vezetőjének barátja volt. Mikor a zsarnokság megbukott, mindenkit üldöztek, aki a zsarnoksággal valami összeköttetésben állott és egészen a harminczak rémuralmának mintájára történtek az olyan vádolások és elítélések, mint a minő Szokrateszé, is volt. A mily alaptalanul, ok nélkül és ártatlanul ítélték halálra Szokrateszt, úgy mondták ki a halált a harminczak uralkodása alatt bárkire, aki a kormánynak útjában állott, akitől tartott, vagy akinek a vagyonára a rémes takácsnak szüksége volt.

Akiben csak a legkisebb gyanú támadt, hogy a harminczak reá vetették tekintetüket, az, ha csak tehetette, azonnal menekült. Így menekült el Trászibulosz is, a derék hadvezér, aki Thebába költözött.

Azonban a rémuralom annak két vezére: Teráménész és Kritiász között is meghasonlást idézett elő. Teráménész azt hangoztatta társai között, hogy Kritiász kormányzásával, a rettegésben tartással, a rémuralommal nem maradhat a hatalom sokáig az övék. Meggyőződését hangosan hirdette és Kritiászszal szembeszállott.

Kritiász Athénnek egyik legelőkelőbb, leggazdagabb családjából származott. Ősei rokonságban voltak a nagy törvényhozóval, Szóionnal. Kritiász családja mindig nagyratörő volt, de azért nemcsak a hatalmat kereste érdemei voltak a szellemi fejlődésben is; a család buzgón ápolta a tudományt, a művészetet; a család sarjak mind kitűnő nevelésben részesültek, így Kritiász is, akit azonban a sok tudás, gazdag ismeret elbizakodottá, önhitté tett és féktelen nagyravágyással töltött el; első akart lenni mindenben: a szónoklatban, a költészetben, a bölcsészeiben; sűrűen kereste fel Szokrateszt is, de a nagy bölcsnek szívet nemesítő tanításai nem fogtak rajta, mert azok nem voltak ínyére, hisz ép ellenkező életet jelöltek volna ki, mint a milyent Kritiász folytatni akart, a minőt az ő céljai megkívántak.

Egész lénye hiúság, hivalkodás volt és ez a gyarlóság később annyira elhatalmasodott benne, hogy teljesen megrontotta.

Csak magát tartotta hivatottnak arra, hogy Athénben mindennek az

élén álljon, kereste az alkalmakat, hogy elismerésben lehessen része, hogy valahol mint első szerepeljen, hogy hódolók vegyék körül, szaván csüngenek, őt dicsérik.

Ilyen természettel, tekintélyes családi támogatással és vagyonnal természetes dolog volt, hogy a mikor a főurak kezébe került az uralkodás Athénben, Kritiász azonnal biztosította magának a vezérlő szereplést.

Teráménész Spárta támogatásával lett a harminczak vezetője, Kritiász pedig saját nagyravágásából és az előkelőkben toborzott erős párttal.

A dolog így történt. Mikor Liszándrosz, a spártai hadvezér rendelkezéseit Athénben keresztül akarta vinni, a látszatért népgyűlést hívott össze. Az előkelők már előre tudták, mi fog a gyűlésen történni, tudták, hogy megfizetett semmi ember, neve Drakosztidász fogja azt az új ajánlatot tenni, melyet Liszándrosz szerkesztett és melynek értelmében harmincz emberből álló tanácsra bízzák a kormányzást. Mihelyt erről Kritiász értesült, azonnal mozgalmat indított barátai, hívei között, hogy a harmincz közé őt és híveiből álló csoportot válaszszanak be. Valószínűleg titkos megállapodás jött létre Kritiász és Liszándrosz közt, hogy a harmincz tagból tizet Kritiász híveiből, tizet Teráménész barátaiból választanak, tizet pedig ráhagynak a gyűlésre. Így azután Kritiász és még kilencz híve bekerült a harminczas választmányba. Már most a dolog így alakult, annak a tiz embernek, melyekhez Kritiász is tartozott, ő volt a vezére, Teráménész híveinek Teráménész; a harmadik csoportnak nem volt vezetője, tehát a két férfiú, Teráménész és Kritiász igyekeztek azokból a maguk csoportjához lánczolni.

Kritiász elérte legóhajtottabb vágyát, hogy Athénben az uralkodó párt kormányzó hatalom tagja, sőt egyik vezére lett, hová a vezérletet azután teljesen magához ragadja, az csak idő kérdése volt, az idő elérézését maga Teráménész siettette, mikor Kritiász ellen állást foglalt.

Kritiász azt tartotta, hogy ők harmincan vannak ugyan, de uralkodásukat úgy kell tekinteniük, mintha egyetlen ember kezében volna a hatalom és óvakodniuk kell minden ellenségtől; akit veszedelmesnek tartanak, azt irgalom és habozás nélkül el kell pusztítaniuk, meg kell ölniük.

Teráménész, aki sohasem volt a nyílt szélsőségek híve aki jobban látta a tettek későbbi következményeit, végül a tanácsban a harminczak uralkodásának végét jósolta meg, ha tovább is támogatják Kritiász rémuralmát. Lefestette, hogy mily nagy az elkeseredés a polgárok közt és intette a harminczakat, hogy nehigyjék, hogy azt nagyobb kegyetlenséggel el lehet fojtani.

Teráménész állásfoglalását, nézeteit csakhamar egész Athén megismerte és az annyi hűtlenséggel terhelt férfiú egyre népszerűbb lett, ez messze nyúló terveket ébreszthetett benne, mert csakhamar alkotmányt követelt a harminczak tanácsában a nép számára.

Kritiász ekkor helyesen tudta megítélni a viszonyokat, belátta, hogy

erőszakosan nem állhatna ellent Teráménésznek, tehát mérsékelt alakban ő is elfogadta az alkotmány-tervet, de a szavazó polgárok számát csak háromezerben állapította meg.

Hiába volt Teráménész küzdelme, hasztalan vitatta, hogy igazságtalanság Athén 20.000 polgárából csak 3000-nek adni választói jogot, habár a közvélemény támogatta, ebben nem tudott győzedelmeskedni, Kritiász többségben volt.

Kritiásznak azzal, hogy 3000 kiváltságos van, különös célja volt. Azon a czímen, hogy az a 3000 athéni kiváltságos, annak szabad volt fegyvert viselnie, amiből természetesen az következett, hogy a többi polgárnak nem volt szabad fegyvert hordania.

A kiváltságos háromezret és a többi polgárságot ugyanazon napon két külön helyén a városnak összehívták és mialatt a polgárság együtt volt, azalatt a harminczak közegei elmentek a nem kiváltságosak házához, lakásaikba, összeszedtek minden fegyvert és felvitték az Okopoliszba, ahol Athéné templomába hordták össze.

Ezzel a csinynyel Kritiász teljesen a város urának érezte magát és úgy érezte, hogy fegyvereseivel bármit merészselhet.

Xenofon, Szokrátesz tanítványa, aki annak a kornak a történetét megírta, azt mondja, hogy Kritiász, mikor fogytán volt a zsoldosok számára való pénz, fölszólította a tanácsot, hogy mindenki szemeljen ki egy-egy metviikot, vagyis megtelepült, bevándorolt polgárt, aki gazdag, azt helyezze vád alá, majd halálra ítélik és elkobozzák a vagyonát.

Teráménész ekkor ismét szembeszállott Kritiászszal és megbélyegezte az oly eljárást, amikor „férfiak, akik magukat másoknál jobbakként tartják, gyalázatosabb dolgokat követnek el a szikofantoknál.“ Azok legalább meghagyták az emberek életét, ha pénzt kaptak, míg eddig ölünk meg áriatlan embereket, hogy megkaparíthassuk a vagyonukat.

Kritiász látta, hogy Teráménészben olyan ellenfele van, akitől mindenestre meg kell szabadulnia, mert vagy megakadályozza terveiben, vagy esetleg még valami összeesküvést is létrehoz ellene. Meg akarta tehát előzni.

Hívei közül és azok családjából és rokonaikból könnyen megtéveszthető fiatal embereket toborzott. Elhitette velük, hogy Athén előkelősége, annak uralma veszedelemben van, szükség van reájuk, tehát álljanak Athén szolgálatába.

Az ifjak vakon hittek Kritiásznak és készséges eszközei lettek. Kritiász pedig meghagyta nekik, mit tegyenek; meghatározta a napot, amelyen meg kell jelenniük, de azért a napot a legnagyobb titokban tartotta. A kitűzött napon a tanácsterem épületében összegyűltek az ifjak, fegyverüket jól elrejtették.

Mikor Teráménész megjelent a tanácsteremben, Kritiász azonnal felál-

lott és vádbeszédbe fogott Teráménész ellen, az a beszéd feltárta Kritiász-nak egész gondolkozását.

„Tanácsosok! — így szólt Kritiász — aki köziiiletek talán azt gondolja, hogy mostanában több kivégzést hajtatunk végre, mint a mennyit kellene, az ne felejtse el azt, hogy ahol alkotmányváltozás történik, ott mindig vérnek kell folynia. Hogy az előkelők és hatalmasok uralmának Athénben sok ellensége van, az bizonyos; de mert mi megtanultuk azt, hogy a népuralom olyanféle embereknek, mint mi vagyunk, nem való, nem kell és mert a spártaiak segítségével leráztuk magunkról a népuralmat, résen kell lennünk és azt, aki veszedelmes ellenségünk, minden erőnkől el kell löknünk az utunkból; leginkább kötelességünk ez, amikor köztünk, a kormányzó tanács tagjaiban van mai államrendünknek ellensége. Íme, itt van Teráménész, aki ócsárolja a mai rendet és szembeszáll velünk, ha ártalmatlanná akarjuk tenni valamelyik népezért. Ha még kezdettől fogva a nép pártján állott volna és ellenünk küzdött volna, akkor legalább nem tűnnék fel gaznak; de hisz ép ő volt az, aki a lakedemoniakkal tárgyalt, velük egyezkedett, szőtte a fondorkodást a népuralom ellen, ő biztatott benneteket a leghevesebben, hogy akiket legelőször állítottunk törvényszék elé, elítéljétek. Most már, mikor minket óriási szakadás választ el a néptől, most már kifogásolja tetteinket, keresi a visszavonulást, hogy a nép előtt mindent csakis reánk háríthasson. Teráménész tehát nemcsak ellenségünk, hanem árulónk is és a szerint kell őt büntetnünk, ami méltán éri őt.

„Teráménész lényében van az árulás; emlékezzetek csak vissza tetteire. Kezdetül fogva, atyja révén közbecsülésben volt része a népnél, mégis buzgón azon munkálkodott, hogy a „négyszázak“ uralmát ültesse a nép nyakára, mikor aztán látta, hogy az előkelőkre rossz idők járnak, gyorsan visszapártolt a néphez és ő volt az első vezér, aki a négyszázak ellen támadt.

„Kedves Teráménész nem csak belevinni, belelovalni kell híveinket valamely vállalkozásba és mihelyt az nehézségekbe ütközik, akkor az embereket cserben hagyni, hanem ki kell velük tartani, amíg ismét kedvező szél lengedez és révbe vitorlázhat a hajó. Minden alkotmányváltozás vért lát, de téged köpenyegforgató, a te lelkedet terheli a legtöbb halál, te reád kiált a legtöbb demokratának a vére, akit az előkelők öltek meg és téged vádol a legtöbb kiontott arisztokrata élet, mely a nép által veszett el.

„Teráménészt is kiküldték a leszboszi tengeri csata után, hogy szedje össze az athénieket a tengerben, de ő nem tette, hanem itt Athénben bevádolta vezértársait, csak azért, hogy ő maga, aki első sorban érdemelte meg a büntetést, megmeneküljön. Mi már ismerjük ingatagságát, árulását, tehát óvakodjunk és védekezzünk idejében. Törvénybe idézem tehát magunk elé mint árulót és fondorkodót. Legyetek okosak és ne őt kíméljétek, hanem magatokat. Ha őt felmentenétek, nagyon sok politikai ellenségünk-

nek szarvakat adnátok, mi ellenben, ha elítélitek, nagyon sok veszedelmes embert szelidítene meg úgy Athénben, mint a városon kívül.

Kritiász e szavakkal befejezte vádját, leült, Teráménész pedig felállott, hogy védekezzenek.

A szavait azzal kezdte, hogy védekezett a vád ellen, hogy ő volt vezértársainak a vádlója. Azután megerősítette ő is Kritiásznak azt a véleményét, hogy a legszigorúbban meg kell büntetni mindenkit, aki a harminczak uralkodását meg akarja buktatni és a ki arra a tanács ellenségeinek módot nyújt; de hogy ki teszi azt úgy, azt legjobban ítéltetik meg, ha megvizsgáljátok, hogy közülünk ki mit tett eddig és mit tesz még most is. Mikor benneteket ebbe a tanácsba beválasztottunk kormányzásunkat megkezdtük és valamennyi szikofantot halálra ítéltünk, kivégeztettünk, akkor mindnyájan egységesen jártunk el, mikor azonban megkezdődött a hajsza derék, jóra való férfiak ellen, akkor többé nem voltam a harminczak tanácsával egy véleményen.

Teráménész most elsorolja azokat az igazságtalan ítéleteket, amelyeket ő ellenzett és amelyek nem válhattak a harminczak tanácsának előnyére, majd így folytatja:

- Felszólaltam minden ellen és ellenzője voltam mindennek, ami az ellenségeinket szaporítja. Kérem tehát, az aki aggodalmának ad kifejezést, aki nyíltan óvja övéit a veszedelemtől, azt barátoknak, vagy ellenségnek kell-e tekinteni.

Kedves Kritiász, nem az erősíti az ellenségeket, aki abban fáradozik, hogy azok ne sokasodjanak, sem, aki azt mutatja, hogyan tehetünk szert minél több szövetségekre, hanem sokkal inkább az, aki elrabolja másoknak a vagyonát, meggyilkol ártatlanokat, ilyen növeli nagyra az ellenségek táborát és hitvány kapzsiságból árulója lesz barátainak és magának. Ha nem látjátok máris szavaim igazságát, ítéltetek helyesen abból, amit most fogok mondani. Mit gondoltok, hogy a derék, befolyásos férfiak minek örülnek inkább, annak, amit én tanácslok, vagy annak, ami itt Athénben történik. Én azt hiszem, hogy ők jól látják, hogy itt most ép az ő malmukra hajtják a vizet, mert csak beláthatjátok, ha a polgárságnak tekintélyes része a mi pártunkon van, akkor ők egy tapodtat se tehetnek attikai földre.

Teráménész azután áttért arra a vádra, hogy ő köpönyegforgató volt, hogy minden pártot szolgált és mindegyiknek árulója volt. Tagadta a vádat. Elmondta, hogy ő mindig a mérsékelt felfogásúak közé tartozott és ahhoz a párthoz csatlakozott, amelyet a legalkalmasabbnak tartott az adott viszonyok között az állam helyes kormányozására. Ellenben sohasem tette azt, hogy derék, becsületes férfiakat igazságtalanul, gáládul megfosztott volna jogaiktól, vagyonuktól.

* Itt a kiváltságosakat értette, akikkel együtt tartották gyűlésüket a harminczak.

— Ha ilyen váddal illethet valaki és azt rám bizonyíthatja, akkor beismerem, hogy kiérdemeltem a legszigorúbb büntetést, akkor halálra ítéltettek.

Teráménész befejezte e szavakkal beszédét és helyére ült, a tanácsban pedig általános tetszéssel fogadták védelmét, Kritiász látta, hogyha szavazásra kerül a dolog, a nagy tanács felmenti Teráménészt, ezt nem akarta megengedni, gyorsan pár szót váltott a harminczak tanácsának tagjaival s azután gyorsan kiment a tereméből. Kint meghagyta a törökkel felfegyverzett ifjaknak, hogy szoroson egymás mellett sorakozzanak fel a tanácssteremben a korlát mellett, azzal ismét bement a terembe s így szólt

— Az a véleményem összegyűlt tanács, minden vezetőnek az a kötelessége, hogy megóvja barátait attól, hogy megtevésszék őket. Nos, így fogok cselekedni most én is. Im ezek az ifjak és férfiak, akik ottan állanak, kijelentik, hogy nem fogják nekünk megengedni, hogy olyan férfiút, aki az előkelőket nyíltan gyalázza, felmentsük. Mostani törvényeinkben egyik cikkely úgy szól, hogy a nagy tanács hozzájárulása nélkül nem szabad senkit kivégezni azok közül, akik a háromezer kiváltságos közé tartoznak. Aki azonban nincs a háromezer lajstromában, azt a ti hozzájárulástok nélkül, a harminczak tanácsa is elítélheti. Én tehát ezennel, mindnyájunk hozzájárulásával kitörlöm a lajstomból Teráménész nevét és a harminczak tanácsa ki fogja őt végeztetni.

Teráménész megdöbbenve hallotta Kritiász szavait, következő pillanatban a házi istenség oltárára szökött és onnan szólt.

— Olyasmit kérek tőletek férfiak, ami jog és törvény, ne engedjétek meg Kritiász önkényének, hogy engem a lajstomból kitörüljön, mert ép úgy kitorülhet majd bárkit közületek, ragaszkodjatok hozzá, hogy mindnyájunk felett azok szerint a törvények szerint Itéljenek, a melyek a harminczak tanácsát kötelezik azokkal szemben, akik a háromezer lajstromán állanak. Jól tudom, hogy ennek az oltárnak a szentsége nem fog megvédeni engem, de rá akarok mutatni, hogy ezeket a vezetőket nemcsak az emberek elleni igazságtalanság tölti el, hanem az istenségek ellen minden szentségtörésre is készek.

A gyűlést lebilincselte a megdöbbenés és mozdulatlan maradt.

— Csodálkozom felettetek, derék férfiak, — szólt a nagy tanácshoz Teráménész — csodálkozom, hogy nem siettek a magatok védelmére és nem látjátok be, hogy semmivel sem könnyebb kitorülni a lajstomból az én nevemet, mint bárkiét közületek.

A harminczak tanácsának parancsvivője szólította a tizenegyeket, hogy tagadják meg Teráménészt.

A tizenegyek testületé, melynek tisztsége abból állott, hogy gondoskodják a kimondott ítéletek végrehajtásáról, megjelent a teremben pribékjeivel együtt.

Kritiász Teráméneszre mutatott és így szólt:

— Átadjuk itt néktek Teráméneszt, akit a törvények szerint elítéltünk. Vegyétek át s vigyétek oda, a hova való sóhajtsátok rajta végre azt, ami reá váraozik.

A pribékek megragadták Teráméneszt és elhurczolták az oltárról.

Teráménesz istent, embert egyaránt hívott tanújául a szentségtörésnek, amelyet ott elkövetnek.

A gyűlés még mindig mozdulatlan maradt s ha egy részben meg is lett volna a hajlandóság, hogy Teráménesz segítségére siessen, nem mert mozdulni, mert ott látta körül a férfiakat, akikről jól tudta, hogy tört rejtene ruhájuk alatt.

A pribékek elhurczolták Teráméneszt, aki azonban folyton ellenszegült és ki akarta magát tépni a kezükből. A pribékek vezetője rárvált, hogy viselkedjék nyugodtan, különben rosszul jár.

— No nézd csak, — felelte Teráménesz — ha nyugodtan viselkedem, akkor talán nem járok rosszul?

Amikor átnyújtották Teráménesznek a méregpoharat, ép oly kedélyvel fogadta, mintha pompás bort kellett felhajtania, nem pedig a halált innia.

Még a halálos kehely kiürítésekor is megtartotta gúnyolódó tréfálkozását. Az athéni fiatalságnak akkortájt kedves, divatos játéka, kobattosz-játék volt. A játék így történt: mulatozó ifjak kitétek közére bronz vagy arany csészét, kiki bizonyos távolságra állott a csészétől, kihörpintette telt serlegét és azután az utolsó cseppeket a csésze felé hajította, mialatt az imádoztjának a nevét mondta, ha eltalálta a csészét, az azt jelentette, hogy az ifjú vágya teljesülni fog, imádoztja meghallgatja.

Mikor Teráménesz kiitta a méreg-serleget, ép úgy tett, mint a szerelmes ifjú a kobattosz-játékban, kihajította az utolsó cseppeket s mialatt azok lehullottak, szenvedélyesen kiáltotta: Ezt a kedves Kritiászra!

Nos, Teráménesz óhajtása is teljesült, Kritiászt nemsokára elsöpörte a vihar, amelyet maga támasztott féktelenül a rémes uralomnak tovább fokozásával.

Kritiásznak egyetlen ezélja volt elpusztítani, elűzni mindenkit, aki az arisztokracziának ellensége, aki arra veszedelmes. A harminczak tanácsának hatalmánál fogva minden ellenséget, aki nem tartozott a háromezer kiváltságos közé, nyíltan, leplezetlenül üldözött. Kiadta a kirekesztő tilalmat, hogy aki nincs a kiváltságosok lajstromában, annak nem szabad Athénbe betenni a lábát. A városban csak a kiváltságosak maradhatnak. Az így a birtokaikra szorított gazdagokat azután jószágaikon felkeresték a harminczak pribékjei, elfogták, végrehajtották rajtuk Kritiász halálos ítéletét és a harminczak tanácsa azután rátette kezét a megöltnek vagyonára.

A harminczak fosztogató rémuralma ellen nem védhette meg a kismelt áldozatot semmi, legfőlebb egy-egy jóbarátnak titokban előre küldött

üzenete még jókor figyelmeztette a veszedelemben forgót, hogy legalább gyors meneküléssel megmenthesse életét.

Theba, Megara tele volt athéni menekülőkkel. A két város, mely azelőtt ellensége volt Athénnek, most vendégszeretettel tárta ki kapuit a menekülők előtt.

Thebát politikai előrelátás indította erre, jól látta, hogy Spártának egyre növekedő hatalma, ha gátat nem vetnek eléje, tovább halad és végül minden államot elnyom. Theba ekkor már egykori szövetségese ellen dolgozott és remélte, ha a menekülő athénieknek menedéket nyújt, módott is ad arra, hogy a spártaiak támogatásával az uralkodó athéni rémuralmat megdöntsék, azzal együtt Spárta hatalma is gyengül, csonkul. Mert az athéni arisztokrácia uralma Spárta uralkodását jelenti, mert a demokrácia mindig ellensége volt Spártának épen arisztokratikus kormányzása miatt.

A harminczak azonban nemcsak az egyesek ellen törtek, nemcsak az egyén vagyonát, otthonát, mindent, mi neki kedves volt, raboltak tőle el, hanem el akarták pusztítani mindazt, ami a demokrácia dicsőségére, dicsőséges uralkodására emlékeztetett Athénben.

Lebontottak nagyszerű épületeket, a Pnyxen, ahol a népgyűlést tartották, megfordították a szószéket, úgy hogy a szónok nem arra nézett, a merre a színházformájú ülések voltak, hanem az ellenkező oldalra, ahol csak állva hallgathatták a szónokot, mert a rémes tanács nem akarta, hogy tanácskozások folyjanak, hanem átváltoztatta a népgyűléseket összehívott alkalmakká, amelyen kihirdették a tanács rendelkezéseit, intézkedéseit és a polgárság ismét mehetett a teendőit végezni, tanácskozásnak többé nem volt helye.

Az Athénből menekültek, a száműzöttek, különösen a Thebában tartózkodók reménysege egy férfiban összpontosult, akit úgy tekintettek őt, mint az ő vezérüket, aki bizonyosan vissza fogja őket vezényelni elvesztett hazájukba.

Az a férfi Trászibulosz volt.

Attikának a böotiai határterületen állott a File-erősség. Trászibulosz hetven derék száműzöttel megszállotta az erősséget és azontúl az volt az athéni harmincz zsarnok ellen küzdő athéniak központja. Onnan indult ki minden, ami a harminczak rémes uralmának megdöntését célozta, minden szövetkezének, összeesküvésnek a szála Filébe jutott, ahova az Athénből menekülők egyre nagyobb számmal szökdöstek, de oda gyűltek a más vidékekre menekültek is.

A harmincz zsarnok látta, mily veszedelem tornyosul Filében és le akarta azt sújtani, mielőtt őket pusztítja el.

Háromezer gyalogossal és külön lovascsapattal vonult a rémes uralmú harminczak tanácsa File ellen.

Az erősség ellentálló erejét nem sokra becsülték s néhány elbizakodott

támadást intéztek, ellene, de mindig visszaverték őket s végre kénytelenek voltak visszafordulni.

A harminczak tanácsa elhatározta, hogy fallal fogja Filét körülzární, hogy Trászibulosz és serege sehonnan élelmet ne kaphasson és kénytelen legyen magát megadni.

Az elhatározás estéjére következő éjjelen azonban váratlanul roppant nagy havazás állott be, úgy, hogy virradóra a harminczak tanácsa sietve visszavonult Athén felé, de azért a sereg hátvédje Trászibulosz seregétől súlyos veszteséget szenvedett.

A harminczak meg akarták akadályozni azt, hogy Trászibulosz ne mehessen élelmet beszerezni és elküldték ellene a lakedemon őrséget és csapat lovast.

Trászibulosznak akkor már vagy hétszáz főből álló serege volt és bátran leereszkedett a síkságra, hogy rajta üssön az ő őrizetére küldött lakedemonokon, akiktől 3—4 stádiumnyi távolságban állott meg és nyugodtan, csendesen várakozott.

Hajnalba a lakedemon őrsereg többfelé elszéledt élelmet keresni, egyik része a lovak tisztításával foglalkozott, az ellenség támadására senki sem gondolt. Trászibulosz, mihelyt ezt észrevette, gyors menetben rajta ütött a lakedemonok táborán; a meglepett had rendetlen futásnak eredt; sokan el is estek. Trászibulosz a menekülőket hat-hét stádiumnyira üldözte, majd összeszedte a zsákmányt, a tábor helyén diadalmi jelt állított fel és győzedelmes seregével visszatért File erődjébe.

Athénből küldtek segítségül lovasságot, de mire az a csata színhelyére ért, az ellenségnek már hire sem volt.

A harminczak tanácsa csakhamar kényelmetlenül érezte magát Athénben; most megbűnhődtek a város falainak lerombolásáért; hisz ők, az előkelőek játszották a spártaiak kezére Athént és csak az ő árulásuk révén rombolhatták le annak falait, most pedig nem voltak Athénben biztonságban, hisz nem állottak a falak, melyek mögött védhették volna magukat Trászibulosz ellen.

A harminczak tanácsa tudta, hogy ha Trászibulosz megtámadja Athént, el is foglalhatja és akkor rájuk rossz sors vár, tehát elmenekültek Athénből Eleuziszba.

Eleuziszt ravaszul teljesen hatalmukba kerítették, a városnak háromszáz olyan polgárát, akitől tartaniuk kellett, elfogatták és elküldték Athénbe, ahol azokat a tizenegyek testületé a harminczak parancsára kivégezte.

Trászibulosz már útban volt Athén felé. Serege akkor már ezer főre szaporodott. Akadálytalanul jutott a Pireuszba, melyet elfoglalt és a keleten emelkedő Munikiát megszállotta.

A harminczak nem mulasztottak időt és seregükkel Trászibulosz ellen indultak.

Trászibulosz lelkesítő szavakkal tüzelte híveit csatára, melyben Trászibulosz hívei ugyan jóval kevesebben voltak, mint a harminczak hadserege, de nekik a hadvezetésben tapasztalt, derék katona volt a vezérük, hadállásuk kitűnő, szívüket pedig a diadal reménye biztosította.

Pár nappal az előtt megverték egy részét annak a seregnek, a jelek is azt mutatták, hogy az istenek az ő pártjukon vannak, hisz a minap is hirtelen hóföregettel űzték el az ellenséget.

Trászibulosz rendkívül elszántan rohant az ütközetbe, mert a jós azt mondta, hogy Trászibulosz serege győzni fog, de ő maga elesik a harcban.

Ez a jóslat szertelenné tette a hőst, azt akarta, hogy minél drágább legyen az ő élete, és mint a harcz szörnye zúgott az ellenség seregébe, halál osztott minden csapása.

A jóslat beteljesült.

Trászibulosz serege diadalmasan szétverte a harminczak haderejét, de Trászibulosz is elesett.

Mindkét oldalon elesett az első vezető, mert a harminczak tanácsának átkos feje, Kritiász, szintén elesett; ezt a dicsőséges halált Kritiász nem érdemelte meg.

A diadalnak azonnal nagy eredménye volt; az előkelőek maguk is két pártra szakadtak.

A harminczak híveikkel Eleuziszban kerestek menekülést, az athéni többi előkelő pedig tiz kormányzó férfit választott és azok vezették tovább Athén ügyeit s velük új emberek kezébe került a hatalom.

A harminczak Eleuziszban azonban nem adták fel a harczot, előbb csak a Pireuszban álló Trászibuloszt akarták legyőzni; jól tudták, ha felette győzedelmeskedhetnek, az athéni tizek már nem akadályozhatnák meg őket abban, hogy uralmukat visszaszerezzék. Céljuk eléréséért Spártától kértek segítséget.

Liszándrosz Spártában agyúlésen hatásosan adta elő, hogy mily könnyen győzedelmeskedhetnek Trászibulosz felett, csak be kell őt zárni a tenger felől és a száraz föld felől is a Pireuszba, amire kénytelen lesz megadni magát.

Liszándrosz elnyerte a vállalkozáshoz a megbízatást; őt magát mint hármosztot, öcscsét pedig mint hajóhadparancsnokot küldték el Athén alá, a Pireusz elé.

Liszándrosz maga Eleuziszba sietett, ott nagy sereg peloponnézusi barczost gyűjtött össze, hogy azokkal elzárja a szárazföld felől Trászibuloszt és seregét.

A szabadságért küzdő hős sereget nagy veszedelem fenyegette és el is söpörte volna, ha az emberi gyarlóság nem jött volna szorongatott helyzetüknek segítségére.

Spártában sok ember, előkelő férfiak irigy szemmel nézték Liszándroszt, annak sikereit, meg hatalmát, maga a spártai király Pauzániász is rossz

szemmel nézte, ő sem akarta, hogy Liszándrosz dicsősége öregbedjék, tehát ellene fondorkodott.

Pauzániász megnyert a maga részére három éfort és azoknak a támogatásával azt a megbízatást kapta, hogy reggel induljon Athén ellen és csináljon ott rendet.

A spártai király csak azt akarta, mert így, mint Liszándrosz felebbvalója könnyen meghiúsíthatta annak törekvéseit, — megakadályozhatta azt, hogy az a maga dicsőségét növelje.

Pauzániász a peloponnézusi szövetségesektől, mindannyitól segítséget kért és kapott is, kivéve a böotiaiakat és korinthosziakat, akik nem akarták, hogy Spárta hatalmába keríthesse Athént; tehát azt mondták, hogy Athén semmi olyant nem tett, ami az egyezséget sértené, tehát helytelenek tartják, hogy ellene vonuljanak.

Pauzániász nagy hűhóval támadta meg a Pireuszban álló szabadságharcos athéniakat, de az csak a látszatért történt, egyébként az ő javukat akarta.

Két ízben került harcba a spártai és a Trászibulosz-féle sereg és az egyik győzelemmel, a másik vereséggel végződött.

Pauzániász ekkor titokban hírnököt küldött a Pireuszba zárt görög sereghöz és megüzente neki, milyen ajánlattal keresse fel az ő követjük őt és a vele levő éforokat, ugyanakkor pedig titkos megbízottakkal rávett Athénben sok polgárt, hogy jelentsék ki, hogy ők nem akarnak a Pireuszban álló sereggel ellenségeskedni.

Pauzániász mindkét helyen sikert ért el. A Pireuszban levők épp úgy megfogadták tanácsát, mint ahogy az athéniak, teljesen az ő óhajta szerint cselekedtek.

Az athéni és pireuszi követséget a Pauzániászszal levő éforok igen szívesen fogadták és jónak látták, hogy elküldjék őket Spártába.

Alig távozott ez a két követség, Athénből újabb követség érkezett, amely azt mondta, hogy Athén hajlandó meghajolni a lakedemonok előtt, ha a pireusziak is hajlandók úgy velük, mint a lakedemonokkal békét kötni, vagyis, ha általános békét köthetnek minden részről.

Pauzániászszal két éfor is volt a táborban, a két éfor szintén inkább Pauzániászszal tartott és az ő gondolkozását helyeselte, mint Liszándroszét és így az athéniak békés ajánlatai meghallgattatásra találtak.

Pauzániász az éforokból és tizenöt választott athéni polgárból álló bizottságot alakított, amely meghallgatta mindkét fél panaszát, óhaját, békefeltételét és így azután a Pireuszban fegyveresen álló, hazáját visszavívni kész sereg és a városban lakó polgárság kibékült egymással és békét kötött Spártával is.

A harminczak meg a tízek tanácsa és a tizenegyek testületé azonban áldozatul esett a békének; számukra nem volt bocsánat, azoknak menekülniük kellett Eleuziszba.

Mikor a békét megkötötték, Pauzaniász elbocsátotta a peloponnézusi fegyverszövetség csapatait, Trászibulosz pedig fegyveres csapatával bevonult Athénbe, ^felment az Akropoliszba, ahol hálaadó áldozatot mutattak be Athénének.

Az Akropoliszból Trászibulosz a Pnyxre vonult, ahová összehívta régi szokás szerint a közgyűlést.

Nevezetes nap volt az; szeptember vége felé járt az idő, 403-ban K. e. Trászibulosz az összegyűlt nép előtt igazságos beszéddel szólt az athéni előkelőkhöz, kiváltságosokhoz.

Xenofon így írja le egy részét Trászibulosz .beszédének;

„Fogadjatok meg tanácsomat, athéni férfiak, szánjatok magatokba, vizsgáljátok meg magatokat. Kutassatok, mi az, amivel nagyra lehettek, aminek alapján azt igényelhetitek, hogy felettünk uralkodjatok.

„Igazságosabbak vagytok talán, mint mi?

„Nem! A nép, amely szegény, nem követett el ellenetek, gazdagok ellen pénz miatt soha semmit, ti pedig, akik közül egy egy gazdagabb volt, mint az egész nép összevéve, hitvány nyereségből sok megróni valót követtetek el. Az igazságosság dicsőségét tehát nem érdemeltétek.

„Talán bátorságtok, vitézségtek kitünőbb?

„Erre legjobb válasz a most befejezett harcz, melyből mi kerültünk ki győzedelmesen.

„Talán okosabbak, belátóbbak vagytok?

„Hisz mi, akiknek semmink sem volt, föléték kerekedtünk, pedig nektek pénzetek, faluitok, peloponnézusi szövetségeseitek voltak.

„Talán a lakedemonokra támaszkodtok, reájuk hivatkoztok?

„Hát nem szolgáltattak most ki benneteket a népnek, mely ellen vétetetek és ők eltávoztak?

„Mindezzel nem azt akarom mondani, barátaim, hogy nem fogjátok a béke megtartására tett esküket megtartani, éppen ezt kell tennetek és megmutatnotok, hogy valódi férfiak vagytok, akik előtt a szó és az eskü szent.

Majd felszólította az egész népet, hogy ne keressen semmi okot zúgolódásra, egyik fél se háborogjon, hanem állítsák helyre az alkotmányt és borítsanak fátyolt a múltra, felejtsenek el mindent és az athéni polgárok ne tápláljanak haragot polgártársaik iránt a már elmúlt keserőségek miatt.

A gyűlés egyhangúlag kimondta az általános feledést és bocsánatot minden bűn felett (amnesztia). Azután a régi alkotmány alapján árkoszt választott és Athénben helyreállott a rend, de azért még veszedelem fenyegette a zsenge békét, mert a harminczak tanácsa és híveik Eleuziszban nem akartak a történetekbe belenyugodni.

Az athéniak csakhamar híret vették, hogy a harminczak zsoldosokat fogadnak fel, de mielőtt tettek volna a zsarnokok ellen valamit, azok már pusztították Attika egyes részeit.

Az athéni sereg sem késett sokáig és mikor annak közeledéséről a harminczak értesültek, visszavonultak Eleuziszba; az athéniak ostromzár alá fogtak Eleuziszt; az ostrom alatt rávették a harminczakat, hogy jöjjenek alkudozás céljából le a táborba. A harminczak megtették, de vesztükre, mert a felháborodott katonaság leölte őket.

Trászibulosz ezt jóvá is akarta tenni és rávette a polgárokat, hogy a bűnfejtést (amnesztiát) az Eleuziszban levőkre is kiterjeszszék, sőt a harminczak gyermekeit, rokonait is belefoglalják.

A sok gyilkosságot, rablást, erőszakosságot, amit a harminczak tanácsa elkövetett, Trászibulosz a harminczak halála után semmi mással nem akarta megtorolni, sőt arra intett mindenkit, hogy a személyes haragját is temesse el.

Pedig sokan voltak, akiknek keserű emlék maradt szívükben, akiknek igen kedves hozzátartozójukat küldte halálba a rémes uralom, amely Athénnek legderekabb fiait sem kímélte és még a távolba is elért véres keze; valószínűleg ők küldték a halált Alkibiádesznek is.

Alkibiádesz Kis-Ázsiában élt, ahol belátott Kirósz terveibe és azt remélte, hogyha szolgálatot tesz a perzsa nagy királynak, akkor támogatást fog tőle nyerni, melylyel hazájában a harmincz zsarnokot megbuktathatja és mint újra népszerű hős térhet meg Athénbe.

Alkibiádesz tehát közölte megfigyeléseit Farnabázossal, a frigiai satrapával és arra kérte, hogy adjon melléje biztos kíséretet, hogy azzal elmehessen Szuzába, a nagy király elé.

Farnabázosz azonban egyelőre csak alkalmas frigiai falut adott Alkibiádesznek, hogy ott biztonságban tartózkodhassék, amíg alkalom fog kínálkozni, amelylyel onnan Szuzába juthat. Valószínű, hogy a harminczak, akik tudták, mily veszedelmes ember Alkibiádesz, tartottak tőle, hogy ő képes lesz idegen segílyt szerezni és azzal őket megbuktatni, tehát ők fondorkodtak ellene és eredménynyel, mert titkos megbízással fegyveres perzsa csapat érkezett a frigiai faluba, hogy Alkibiádeszt eltegye láb alól; nappal nem merték megtámadni, hanem este körülvették házát szalmával, kóróval és felgyújtották. Alkibiádesz észrevette, hogy házát egyszerre egyetlen láng vette körül; felkapta kardját és palástját és egyébként azon mezitlenül keresztültört az óriási lángokon.

Mikorj a gyújtogató csapat meglátta a tűzön átrontó Alkibiádeszt fegyverrel a kezében, megrémültén menekült előle, csak mikor már biztos távolságban volt, fogta reá nyilait és hajító dárdáját.

Egyik nyíl ép torkon találta Alkibiádeszt, aki csakhamar holtan terült el. Kedvese, így szól a hagyomány, pompás, fényűző módon temettette el.

Mások azt beszéltek, hogy maga Kirósz ölette meg, mert értesült, hogy rá nézve milyen veszedelmes ember lakik abban a frigiai jelentéktelen faluban és el akarta tenni láb alól, mielőtt még elmenne Szuzába.

Más hagyomány azonban regényes okot mond Alkibiádesz haláláról, azt

állítja, hogy semmi köze sem volt halálához a politikának, hanem igenis a nőcsábításnak.

Elcsábította egyik előkelő, gazdag frigiai urnák a leányát és azt magánál tartotta, a leány fivérei pedig így állottak húguk elcsábítóján boszút.

Alkibiádesz tehát nem hajthatta végre tervét és nem értesíthette a perzsa nagy királyt a veszedelemről, melylyel őt Kirósz fenyegeti, de azért a perzsa király megkapta a figyelmeztetést még idejében, mert Kirósz megtámadta, már ő is készen állott seregével. Valószínűleg Farnabázosz értesítette a nagy királyt.

Kirósz nagy előkészülettel indult a király ellen; óriási serege volt, melyben 100,000 ázsiai harczoson kívül 13,000 görög is volt, melyet Kirósz megbízásából a spártai Kleárkosz gyűjtött. Kleárkosz titokban tartotta, hogy mi czélből verbuválja a zsoldosokat. A hatalmas görög zsoldos sereg már messze járt Ázsiában, amikor még mindig nem tudta, hogy hová vezetik.

Lassan ugyan terjedt a hire, hogy a sereg a nagy király ellen vonul, de sokáig nem tudtak bizonyosat, csak mikor ezt már nem lehetett tovább titkolni, akkor vallotta be Kirósz nyíltan, hogy igenis ő a nagy király ellen vezeti seregét.

A görögök erre a hírre fel akarták mondani a szolgálatot, meg akarták tagadni az engedelmességet és vissza akartak fordulni.

Kirósz azonban felemelt zsolddal és kápráztató ígéretekkel mégis rábírta a görögöket véleményüknek és szándékuknak megváltoztatására.

Kirósz serege, már Babilon közelébe ért, de a nagy király seregével még mindig nem találkozott, hanem Kunaxa falujánál (401-ben K. e.) egyszerre, mintha a föld alól bukkant volna elő, négyszeres haderővel hirtelen Kirósz előtt állott a perzsa nagy király és óriási hada.

A többség, a nagyobb haderő még nem lett volna Kiroszra nagy veszedelem, mert serege vitézül harczolt, különösen a görög szárny, diadalt is aratott a perzsákon. Kirósz azonban nem vezette a harczgt a görög vezérrel egyöntetűen és különösen a nagy király ellen táplált boszu vezette helytelen támadásra, amelylyel a nagy királyt kereste Szuzában s azalatt a hadi rendre nem ügyelt, sőt maga úgy belekerült a perzsák seregnek közepébe, hogy pár lépésnyire a király előtt lelte halálát. Azzal eldőlt a kunaxai ütközet sorsa, a görög szárny győzedelme is meddő maradt.

A görög sereg ugyan nem rettent meg a nagy király többszörös haderjétől, sem az nem csüggesztette, hogy a vállalat vezére Kirósz elesett, mert felajánlották Kirósz fővezérének Ariaosznak, hogy ha kész elfogadni, kivívják számára a perzsa trónt.

Ariaosz visszautasította az ajánlatot, egyrészt nem volt hozzá bátorsága, hogy ezt azt ajánlatot elfogadni merje, másrészt ennek elutasítása és a görög csapatok elárulása árán akarta a perzsa nagy király kegyét kiérdemelni,

A görögök tehát magukra maradtak, de azért az ellenség megbecsülte erejüket, mert alkudozást kezdett velük, s végül gálád tettel akarta rákényszeríteni őket, hogy kegyelemre adják meg magukat a perzsa nagy királynak.

Fegyverszünetet kötöttek, mely alatt békés alkudozások céljából Tisszafernesz tanácskozássra hívta meg a görög vezéreket, akik gyanútlanul meg is jelentek, de ott a perzsák orvul hirtelen rájuk támadtak és megölték őket.

A görög sereget megfosztották vezéreitől, a perzsák azt hitték, hogy mikor a sereg a rémes hírt meghallja, zavarában, rémületében azonnal megadja magát. Ott volt azonban a seregben Xenofon, a lelkes férfiú, Szokrátésznek a tanítványa, aki buzdító szavakkal a görögökbe bátorságot, elszántságot öntött, ébresztő beszéddel elűzte a csüggedést és nem engedte, hogy a megdöbbsent sereg szétszüljön. Rámutatott Kejrízifoszra, a spártai főtisztre, aki nem ment el a tanácskozásra és így nem esett a perzsa gazság áldozatául.

Rövid idővel azután, hogy a sereg vezérül választotta Kejrízifoszt, a perzsáknak új küldötte érkezett hozzájuk. A küldött Mitridátész volt s így szólt a görögökhöz:

„Görög férfiak, jól tudjátok, hogy Kiroznak hive voltam. Nektek is barátotok vagyok és emiatt veszedelmes is itt az én helyzetem. Mondhatom nektek, ha azt látnám, hogy valami olyasmit határoztok, ami magatoknak üdvös, hasznos dolog, én is hozzátok állanék minden szolgálommal. Mondjátok meg hát nekem, mi a szándékotok, mit akartok tenni, hogyha jónak látom, én is hozzátok csatlakozzam. A görög vezérek rövid tanácskozás után ezt válaszolták Mitridátésznek: Elhatároztuk, hogy visszatérünk hazánkba és aki szabadon hagy földjén átvonulni, az nem fog semmi kárt szenvedni, de aki utunkba áll és föltártam akar, azt megtámadjuk minden erőnkben.“

Mitridátész erre azt mondta, hogy nem cselekesznek helyesen, ha a nagy király akarata ellenére akarnak eltávozni, inkább egyezkedjenek ki vele.

A görög sereg nyomban felismerte, hogy Mitridátész csak kém, aki a perzsa király szolgálatában áll. Nem küldtek tehát általa semmiféle üzenetet a királynak, sem Mitridátészszel nem álltak tovább szóba.

A görög sereg azután felkerekedett s elindult, hogy akármilyen áron is visszatérhessen hazájába.

A visszainduló görög seregnek katonai hadvezére Kejrízifosz volt. De igazi vezetője, aki kitartást, tanácsot, helyes intézkedést adott Xenofon volt. Xenofon volt a fej, Kejrízifosz a kar. Xenofon látta, hogy a barbár földeken csak úgy tudnak sikerrel átvonulni, ha lovasságuk és parittyás csapatjuk is lesz. Voltak a seregben ródok, ezekből és ezeknek a kitartásával parittyás csapatokat alakított, azután a seregben levő lovakat, melyek már előbb zsákmányoltak, felhasználta lovascsapat alakítására. A parittyát

tokból rövidesen 200 főnyi csapat alakult s ezeknek mindegyike külön zsoldot kapott.

Alig indult el a sereg, utánuk nyomult Tisszafernesz és Mitridátész serege, de a görögök mind a két árulót megverték, visszaüzték s folytatták Útjukat.

A sereg a kardukok földjén folytatta tovább útját; mikor a görögök a karduki magaslatokon megjelentek, a lakosság rémülten futott el falvaiból, és a hegyekbe menekült. A görög sereg összeszedett minden élelmet, amit talált, mert arra szüksége volt, de máshoz nem nyúlt semmihez, semmiben nem tett kárt. A görögök követeket küldtek a lakossághoz, mert tudták, hogy a kardukok ellenségei a perzsa királynak. A kardukok azonban nem hallgattak a hívó szóra, se le nem jöttek, se semmiféle barátságos szolgálatot nem tettek.

A kardukok ellenséges érzésük teljes haragját akkor zúdították a seregre, mikor elvonulni akart és csakis Xenofon és Kejrizifosz ügyes és leleményes hadvezetésének köszönhették, hogy a görög sereg, erejének és harci ügyességének teljes érvényesítésével szerencsésen, ha nem is veszteség nélkül, kijutott a kardukok elzárt földéről, melyen az átvonulásuk hét napig tartott.

A kardukok és az örmény föld között pihenőt tartott a sereg, de az őket üldöző kardukok hamarosan megjelentek a távolabbi magaslatokon, amire Xenofon az előttük folyó Kentriszen átküldte a sereget, ő maga leleményesen visszatartotta az üldözőket. Szerencsésenát jutottak az Örményföldre, ahol azonban nagy hideg, roppan havazások nehezítették meg az útjukat, melyet sok szenvedés és bajjal terheltén folytattak, azonban az egyik falu birájának a jószívűsége és kalauzolása azután kárpótolta a sereget a sok bajért, mert amerre mentek, minden faluban szívesen fogadták az érkezőket, ellátták minden élelemmel.

Az örmény föld után néhány barbár törzs vidékén kellett átvonulniuk és a benszülött törzsekkel harcolniuk, hogy a továbbjutást kierőszakolhassák.

Minden ellentálláson, minden barbár csapaton diadalmaskodtak, megfutamították minden ellenségüket és végre elérkeztek a Tekész nevű szent hegyre, ahonnan egyszerre boldogító kép tárult eléjük, megcsillant a tenger tükre.

A sereg lelkesülten kiáltott föl és minden érzését egyetlen szóban fejezte ki, egyetlen felkiáltásban: *A tenger! A tenger!*

A harcosok könyeztek örömükben és ölelgették egymást.

A katonák maguk felbuzdulásából nagy dombot hordtak össze kövekből, hálaadó áldozatot mutattak be az isteneknek és a dombra hordtak tömérdek zsákmányul ejtett fegyvert és ökörbőrt.

Most már nem volt szükségük a kalauzra; vezetőjüket gazdagon megajándékozták és visszabocsátották.

Tekész hegyéről a makrónok földjére értek, akiknek ünnepélyes fogadal-

mat tettek, hogy földjükön semmi kárt nem tesznek, amire azok barátságosan támogatták őket és elvezették Kolkisz határáig.

Kolkisz határán megütköztek a kolkisziakkal, azokat megszalasztották átvonultak földjükön és elérkeztek Trapezuntba, a népes görög városba.

A trapezuntiak barátságosan fogadták az érkezőket.

A sereg itt hálaadó áldozatot mutatott be Hermesznek és Zeusznak a két isten tiszteletére harczjátékokat, versenyfutást rendeztek.

„Mikor márczius elején Trapezuntnál elérték a tengert, azt hitték, túl vannak minden veszélyen. De a legnagyobb nehézségek még csak akkor kezdődtek, amikor a görögökkel találkoztak, mert a barbárok minden támadásánál veszedelmesebb volt az a sok alattomos ármány, amelyet a spártai hatóságok koholtak az ő megrontásukra.

„A kunaxai csatának a híre Spártában nagy változást idézett elő. A spártaiaknak minden törekvésük az volt, hogy elhárítsák magukról azokat a következményeket, amelyek a Kirosszal való összeköttetésük miatt most reájuk hárulhatnak. Első sorban tagadták, hogy Kiroosz vállalatában Spártának mint államnak része lelt volna és ahol csak teheték, keresték a perzsa nagy király kegyeit. És hogy még csak látszatát is kerüljék annak, mintha Kiroosz vállalatával valami összeköttetésben állottak volna, mikor a görög csapatok Ázsia belsejéből ismét előkerültek és Spárta támogatását kérték, kérésüket visszautasították és a támogatást megvonták.*

A görögök Trapezuntból Bizánczba küldték Kejrizifoszt, hogy ott támogatást nyerjen a hazatérésre, hogy hajókat kapjon, melyben a sereg átkelhesse Európába.

Kejrizifosz azonban nem hozott Bizánczból semmi mást, mint a Bizánczban kapott üres ígéretek. A derék spártai nem is látta meg hazáját, mert nemsokára Bizánczból való visszatérése után meghalt.

A sereg sok baj, sok szenvedés után Krizopoliszba érkezett. Akkortájt a bizanci vizeken Anaxibiosz spártai hajósvezér volt a tengeren a főparancsnok és szégyenére ármányosan, fondorkodóan rútul viselkedett honfitársaival szemben.

„Ez az ember méltó képviselője volt az elfajult Spártának. Nem mutatta egyetlen mozzanását sem a görög érzésnek, nem volt benne szikrányi részvét sem földiéi iránt, akik szinte csodásán a hon küszöbéig jutottak és kínos keserves gyámoltalanságukban honfias érzületre számítottak.

„Sziveden önzésében csak a saját állását tekintette s csak Perzsia felé vetette szemét, hogy a satrapa kegyelmébe bejusson. Ugyanis Farnabázosz fényesebbnél fényesebb ígéretekkel tett neki, ha kiviszi, hogy a veszedelmes hadcsapatától megszabadul a tartománya; Anaxibiosz tehát Bizánczba áthajóztatta a csapatokat, melyek a maguk részéről nem gondolhattak egyebet,

* Curtius V. 2.

mint hogy Kejrifiosznak tett ígéreteit akarja végre teljesíteni s őket szolgálatába fogadja; de minden várakozásukban fájdalmasan csalódtak, mert alig tették lábukat európai földre és azt remélték, hogy azzal minden bajon túl estek, midőn Anaxibiosz a szárazföldi oldalon a városból újra kivezetette őket, még pedig ajándékok, vagy zsold nélkül, mint amolyan csöcseléket, melyet az ember iparkodik lerázni a nyakáról.

„Midőn a csapatok ismét kívül voltak, Anaxibiosz bezáratta mögöttük a kapukat s arra utasította őket, hogy a környékbeli thrák falvakban élelmezzék úgy, a hogy, magukat s aztán vonuljanak tovább Kerszoneszosz felé, ahol majd zsoldot fognak kapni. Ezzel azután a boldogtalanokat ismét kitaszították az idegenbe és a sereg a tél közeledtével új menetekre s a megélésért új harcokra lehetitek elkészülve.

„Ez az pirulás lázasztóbb volt, semhogy békén tűrhettek volna. A csapatok vad zúdulással a városoknak fordultak; az övéik közül, akik a fiaiakon belül találtak rekedni, segítették kinyitni a kapukat. Boszut lihegve rontott be a sereg és a spártai parancsnokok nem mertek ellenállni s Anaxibiosz bizonyára martalékul esett volna a csapatok dühének, ha Xenofon közbe nem veti magát és azzal a vezért és a város polgárait is meg nem menti.

„Az ő rábeszélésének sikerült a csapatokat fegyelemre és észre téríteni; elmondta nekik, hogy így az egész világot, a perzsát is, a görögöt is, magukra haragítják; hogy az a pillanatnyi siker, mely el nem maradna, a legnagyobb szerencsétlenség kezdete lenne.

„Ezt helyesnek találták a csapatok, szépen visszaadták a már kezökben lévő dús prédát s elfogadták Koiratidász nevű thebainak az ajánlatát. Koiratidász Thrákiába vezetendő hadjáratot tervezett és ezzel a hadjáratral a sereget gazdag nyereséggel, dús zsákmánnyal kecsegtette; a sereg rá is bízta magát Koiratidászra és vele eltávozott a városból. Anaxibiosz most ismét bezáratta mögöttük a kapukat és kiadta a parancsot, hogy akit még a körfalakon belül találnak, fogják el s adják el rabul.

„A Koiratidászszal kötött egyezés azonban csakhamar felbomlott. Sokan elszakadtak, vagy haza szállingóztak, vagy a körüllevő helységekben telepedtek le. Az egész sereg végleg bomladozásnak indult, ami Anaxibioszt nagy megalégedéssel töltötte el.

„Az álnok spártai helytartó most már bizonyosan remélte, hogy Farnabázosztól megkapja magaviseletének a jutalmát; hanem amikor elment hozzá a satrapa már tudta, hogy Anaxibiosz hivatalos esztendeje nemsokára letelik, s hogy az neki többé se nem árthat, se nem használhat. Eszéágában sem volt többé, hogy szavának álljon s helyette Arisztarkoszszal, aki újonnan kinevezett helytartóul Bizanczba érkezett, kezdett egyezkedni. Most Arisztarkosz vállalta fel Anaxibiosz szerepét és azzal kezdte meg kormányzását, hogy Bizanczban beteg visszamaradt, 400 kiruszékat, így hív-

ták a Xenofon vezérlete alatt álló görög harcosokat, a piacon rabszolgául eladatta.

Xenofon ekkor már nem volt a sereggel. A kalandos, zsákmányolás céljából induló vállalatban finom lelke nem akart részt venni és így Bizancznál a sokat szenvedett sereg és az azt minden bajon keresztül vezérlő feje elvállak.

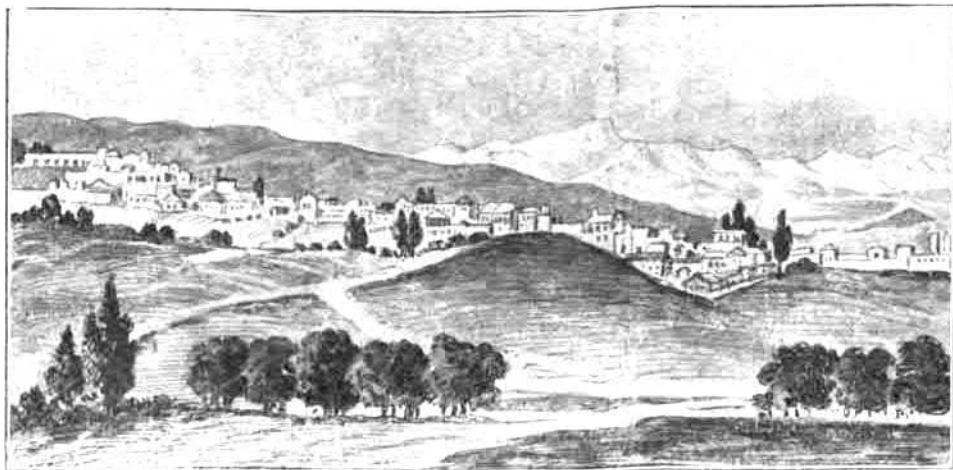
Xenofon Bizánczban maradt, nem tért vissza Athénbe, mert veszedelmes helynek tartotta, ahol nem lehetett biztos az élete. A harminczak tanácsának rémes uralma akkor ugyan már véget ért, de bekövetkezett helyette a népuralom elfajulása, a harminczak tanácsától eltanult rémes uralkodás a népuralom köntösében, amely Szokráteszt is halálra ítélte.

Xenofon szomorú szívvel vette a hírt, hogy kedves mesterét, Szókratész^ hogyan ölték meg ártatlanul és érezte, hogy ha vége is van a harminczak uralmának, a rémes uralom ismét garázdálkodik, csak mások kezében van a hatalom.

Az egykor dicsőséges Athénben az uralkodó elemek züllött állapotokat teremtettek, melyek a város legjobb fiainak is veszedelmessé tették az ott tartózkodást.

Görög atléta feje.

Thebe városa.

SPÁRTA NAGYHATALMA MEGTÖRIK.

A kalandos hadjáratra elindult hazátlan sereget azonban nem sokáig fenyegette a teljes szétszűllés, mert ugyanaz, aki romlásukat kereste, az vitte keresztül, hogy a sereg még egyszer egyesüljön és régi kedves vezére, Xenofon, parancsainak engedelmeskedjék. „Anaxibiosz ugyanis mindenképen azon volt, hogy a szószegő satrapán boszut álljon; meg akarta neki mutatni, hogy hivatalos hatalom nélkül is talál módot hitelenségek megtorlására. Szövetkezett tehát Xenofonnal, rávette, hogy térjen vissza a sereghez, melyet Bizancznál odahagyott s vigye át Perinthoszból Kis-Ázsiába; indítson a satrapa ellen nyílt hadat. Xenofon ráállott az ajánlataira s hadba hívta a katonáit, a harcosok még egyszer vezérük köré gyülekeztek s az a remény kecsegtette őket, hogy Kis-Ázsia gazdag vartvidékein gazdag zsákmányban lesz részük. A kalandos sereg nyugatról ismét keletnek tartott, hogy újra átkeljen Ázsiába: de Arisztarkosz, Farnabázosz új barátja, lehetetlenné tette a seregnek az átkelést.“*

Xenofon nem tehetett egyebet, mint hogy az ismét maga köré gyűjtött sereggel beállott Szeuthész thrák fejedelem szolgálatába és segítette levérni azokat a törzseket, melyek birodalmától elszakadtak.

„Anaxibiosz terve tehát dugába dőlt és személyes boszújának kielégítésére nem kevertette háborúba Spártát Perzsiával. A spártaiaknak méltatlan szégyenletes eljárásuk még sem használt neki s nem érték el azt a

* Curtius V. 2.

czélt, amit a visszatérő 10,000 görög harcos ellen elkövetett eljárásukkal szolgálni akartak.

„Kirósz halála után ismét Tisszafernesz kerekedett felül és szolgálataiért a perzsa nagy király meg akarta jutalmazni, különös nagy hatalommal küldte vissza Kis-Ázsiába, ahol addigi satrapiájához még a Kirósz satrapiáját is hozzá adta.

„Tisszafernesz visszatérésevel új korszak kezdődött a kisázsiai viszonyokban. A kisázsiai görögök, akiket Kirósz elkényeztetett, most Tisszafernesz vaskeze alá kerültek, aki nemcsak helytelennek tartotta azt, hogy a kisázsiai görögöket a perzsák dédelgessék, hanem a tengeri szorosoknak személyes ellensége is volt, mert Kirost életében elleni támogatták *

„Tisszafernesz nemsokára megtámadta a még független jón partvárosokat és azokat akarta meghódoltatni. A jónok Spártához fordultak segítségért, hisz akkor Spárta volt a görögök vezető, első hatalma, véreit ő volt hivatva megvédelmezni.

Spártában akkor már megváltozott az éforok gondolkozása és úgy okoskodtak, ha a perzsák nem bírtak elbánni a 10,000-el, akkor Spárta bátran szembe szállhat a perzsákkal. Követet küldtek tehát Tisszaferneszhez és szigorúan eltiltották neki, hogy a kisázsiai görögöket bántsa, megtámadja.

Tisszafernesz azonban nem sokat törődött a tilalommal, üzenettel, amire a spártaiak derék sereget küldtek Ázsiába. A sereg vezére, T h i b r o n, azonban semmi különös eredményt nem ért el.

Amit eredményül felmutathatott, az sem az ő érdeme volt, hanem Xenofoné, akit a 10,000 göröggel megnyert, hogy jöjjön hozzá át és együtt küzdjenek Tisszafernesz ellen. Xenofon ekkor át is kelt Kis-Ázsiába és nem egy új dicsőséggel szaporította serege hírét. Tehát Derkillidászt küldték helyére, aki nagy becsvágygyal vette át a vezérletet és győzelmet nemcsak fegyverrel, de ravaszsággal is szerzett; néhányszor győzelmet is aratott a perzsa hadakon és rávette Tisszaferneszt, hogy szabad kezet ad neki Farnabázosz ellen. A két perzsa satrapa örökös ellenségeskedésben élt. Derkillidász meg is verte Farnabázosz hadait és a szorongatott satrapa meg kénytelen volt vele fegyverszünetet kötni.

Derkillidász mindennél nagyobb dicsőségnek tartotta volna, hogyha a fegyverszünet után a perzsákkal végleges békekötésre kerülhetett volna a sor, mert a béke Spártára nagyobb dicsőség lett volna, mint még néhány győzelem.

A spártaiak azonban megtudták, hogy a perzsák hajóhad toborzásán és kiállításán fáradoznak, a hajóhadnak pedig elárulták a célját, hogy Spárta ellen készül, meg akarják támadni a tengeren is.

Spárta ekkor lemondott arról, hogy a békekötés reményében tétlen maradjon, hanem ismét megfűvatta a harczy kürtöt.

* Curtius V. 2.

Spártának éppen akkor új királya került a trónra: A g e z i l a o s z .

Agisz, spártai király hirtelen beteg lett és meghalt; még halálos ágyán Leontikideszt jelölte ki királyul.

A haldokló király szavait környezete nyugodtan fogadta, a holt királyt azután illendően el is temette, de a temetés után azonnal párt támadt, amely ellentmondott annak, hogy Leontikidesz legyen a király, mert hisz életében Agisz maga tagadta meg a fiát.

Tudjuk, hogy Alkibiádesznek éppen Leontikidesz miatt kellett Spártát elhagynia; a királyné maga kis Alkibiádesznek nevezte titokban a fiút.

Annak a pártnak, mely Leontikideszt nem akarta Agisz fiának elismerni, kitűnő vezére volt: Liszandrosz.

Liszandroszt régen marta a mellőzés; mióta Kirósz meghalt és az ő befolyása, ereje azzal megszűnt, nem vették többé figyelembe, pártja is szétforgácsolódott, eltörpült.

Agisz király halálával elérkezett az az idő, amikor Liszandrosz régi terveit megvalósíthatta. Nem ismerte el Agisz fiát, Leontikideszt, a királyi trónra jogosultnak és Agisz király öcscse Agezilaosz mellett kardoskodott, akinek ő atyai barátja volt, akitől sok okból remélhette, hogy az ő terveinek támogatója lesz.

Agezilaosz Arkidámosz királynak második házasságából származott. Azt a házasságot a király már ékeőbb korában kötötte olyan leánnyal, aki ellen úgy az éforok, mint a nép is kifogást tett, mert az csak vagyonos, de nem királyhoz való leány volt, különösen mert külső alakjánál fogva sem volt királynői termet; nem szerették, azt mondták, ilyen nőtől nem származhatnak királyfiak.

Agezilaosz alakra igénytelen volt, amihez még a sántasága is járult, mégis feledtetni tudta fogyatékoságát. Az igénytelen testben kiváló lélek lakott; a vidámság, a jókedv, a pajkoskodó tréfáság egészen] elfeledtették külalakját.

Sántasága sem volt soha akadály semmiben, mert ő vígan végezte a legnehezebb munkákat is; vállalkozó, buzgó természetű fiú volt mindig, aki folyton az első akart lenni; társai közül szertelenkedéssel és igazáért elszántan erősködő természettel tűnt ki.

Habár szertelensége fékezhetetlen volt, azért szükséges esetekben tudott engedelmes, higgadt lenni.

Megfélemlíteni nem lehetett semmivel, de ha sikerült becsvágyát felébreszteni, akkor bármit készségesen megtett.

Mikor Agisz halála után Liszandrosz őt jelölte Agisz utódául, a fiatal-ság örömmel fogadta ezt a hírt, a polgárság jól ismerte előnyös nevelését; ott nevelkedett a polgársággal együtt, nagyon sok volt gyermekkori pajtása. Mégis sok ellenzője is volt Agezilaosznak éppen azért, mert Liszandrosz küzdött nagy érte.

Sokan azt tartották, hogy Agezilaosz teljesen Liszándrosz hatása alatt állana és Liszándrosz irányítaná Agezilaosz tetteit. Aki Liszándrosznak ellensége volt, az ellenezte Agezilaosznak trónrajutását.

Első sorban ellensége volt Liszándrosznak és így Agezilaosznak is Pauzaniász, a másik spártai király, azt kívánta, hogy tartsák meg Agisz király utolsó óhaját és Leontikidesz legyen az utóda a királyi széken. A papság is Pauzaniász pártján volt és hogy megghiúsítsa Agezilaosz trónrajutását, jóslatot tett közzé, mely így szól:

„Jól óvakodjál Spárta, hogy sánta kormányzás meg ne rontsa erődöt, hatalmadat, mert nem sejtett fájdalmak fognak környékezni és a gyilkoló háború vad viharja fog reád omolni.“

A papság tehát óvta Spártát Agezilaosztól, mert maga az isteni jóslat is vészt hirdet, ha sánta kormányzás alá jutnak. A „sánta kormányzás“ alatt Agezilaoszt értették.

Liszándrosz azonban ügyesen Leontikidesz ellen fordította a jóslatot, mert azt mondta, hogy a „sánta kormányzás“ alatt az istenek a „fattyú“ kormányzását értik és ha óvakodni akarnak a veszedelmes következményektől, akkor ejtsék el Leontikideszt habozás, idővesztegetés nélkül.

Ez a magyarázat egyszerre eldöntötte a kérdést; a nép királylyá választotta Agezilaoszt, aki a királyi méltósággal együtt elnyerte Agisz király minden vagyonát, birtokát, melyből Leontikideszt, mint nem Agisz fiát, teljesen kizárták.

Agezilaosz azonban a vagyonnak a felét Leontikidesznek és rokonságának hagyta, amely anyai ágon nagyon szegény volt. Így azután a neki ítélt örökség miatt sem Leontikidesz híveiben, sem rokonaiban nem támasztott Agezilaosz ellen irigységet, ellenséges érzést, hanem elismerést, szeretetet.

Agezilaosz kis gyermekkorától Liszándrosz tanítványa volt és nemcsak intő, tanító oktatásait jegyezte meg jól, de egyéniségének, tulajdonságainak is sok vonását elsajátította. Különösen megtanulta azt, hogy célja eléréseért kis dolgokban ne akadjon meg, ha azok pillanatnyira nem is kellemesek neki, legnagyobb ereje abban rejlett, hogy tudott bánni a környezetével, az alattvalókkal, különösen az éforokkal.

Az éforok és a spártai királyok mindig hadilábon éltek egymással, a folyamatos kötekedés azonban úgy a királyok, mint az éforok tekintélyének is ártott.

A királyoknak ezt a hagyományos ellenségeskedését Agezilaosz teljesen elvetette és ahelyett, hogy az éforok iránt ellenséges érzéssel viselkedett volna, elhalmozta őket figyelmességgel, minden vállalkozásában előbb kérte tanácsukat.

Amikor a királyt az éforok elé hívták, készségesen sietett tanácsukba, nem várokozta őket, mikor pedig királyi trónján ült és az éforok eléje járultak, felállott s úgy üdvözölte őket. Mikor valakit éfornak választottak, ajándékot küldött neki tisztelete jeléül.

A tisztelettel, melylyel Agezilaosz az éforok iránt viseltetett, emelte méltóságuk tekintélyét, de kiterjesztette vele saját hatalmát is.

Amily előzékeny volt Agezilaosz az éforok iránt, oly barátságos szerettei bánt a polgárokkal is. Ellenségeit sohasem üldözte, ha bajuk támadt, segítette őket, ha érdemük volt, elismerte, barátai iránt pedig a legnagyobb elnézéssel viseltetett mindig, úgy, hogy rövid idő múlva meghódította az egész polgárságnak a szeretetét, népszerűsége általános lett.

A perzsákkal való ellenségeskedés nem sokkal azután tört ki a perzsák és spártaiak között, miután Agezilaosz trónra lépett.

Liszándrosznak nagy vágya volt, hogy visszamehessen Ázsiába és tekintélyesen, hatalommal felruházottan kereshesse fel régi barátait Kis-Ázsiában. Liszandrosz tehát azt tanácsolta a királynak, hogy támadja meg a perzsákat, még pedig hirtelenül, hogy ne legyen idejük készülődni.

Liszándrosz minden követ megmozgatott, hogy Agezilaosz induljon a sereggel Kis-Ázsiába; természetes volt, hogy őt, Liszándroszt, a király mint olyan embert viszi magával, aki a kis-ázsiai viszonyokat jól ismeri, a városok előkelőivel, vezetőivel baráti viszonyban volt, szóval, Kis-Ázsiában a jón városokban otthon van. Liszándrosz az^al érte el a leghamarabb célját, hogy azt hirdette: hogy addig kell a perzsa satrapát megtámadni, amíg az nem készült a hadjáratra.

A kis-ázsiai hadjárattól Liszándrosz a saját céljainak elérését remélte, csak hogy Agezilaosz is nagy bizalommal indult el és bízott abban, hogy az a hadjárat neki nagy dicsőséget, hirt, tekintélyt fog szerezni.

Kis-Ázsiában Efezozsban ütötte fel Agezilaosz főhadiszállását. Tisszafernesz követeket küldött Efezozsba és megkérdezte Agezilaoszt, hogy mi célból érkezett Kis-Ázsiába.

Agezilaosz azt válaszolta, hogy a kis-ázsiai jón városok függetlenségét kell biztosítania, megvédenie.

Liszándrosznak igaza volt, Agezilaosz készületlen lepte meg Tisszaferneszt. A ravasz perzsa azonban azonnal módot talált arra, hogy haladékosan nyerjen haderejének megszorítására, megerősítésére. Üzenetet küldött Agezilaosznak és azt mondta, ha Agezilaosz hajlandó fegyverszünetet kötni, akkor ő elküld a perzsa nagy királyhoz, szószólója lesz Agezilaosz követelésének és az valószínűleg teljesülni fog, anélkül, hogy Agezilaosznak harcosai vére árán kellett volna azt elérnie.

Agezilaosz élt ugyan a gyanúperrel, hogy hátha valami ravaszság van emögött az ajánlat mögött, de viszont nagyon büszke volt rá, hogy elég az ő megjelenése Kis-Ázsiában és már az ellenség megrettenésének látszatát idézte elő, tehát alkudozott az ajánlat felett s végre abban állapotott meg Tisszaferneszszel, hogy ha biztosítja őt arról, hogy minden ravaszság nélkül óhajtja a fegyverszünetet megkötni, ő is biztosítja, hogy nem fogja satrapáját bántalmazni.

Alkibiádesz halála.

Ezekkel az üzenetváltásokkal szépen telt az idő, végre Tíssafernesz megfogadta ünnepélyesen, hogy a fegyverszünetet tisztességesen, becsületesen, minden furfangos gondolat nélkül akarja megkötni és megtartani.

Szavai azonban már a fogadalom perczében is hazugságok voltak, mert küldötte akkor régen utón volt Szuzá felé, hogy a perzsa nagy királytól segítséget kérjen a spártaiak ellen.

Kis-Ázsiában, ahol Liszándroszt mindenütt ismerték, nagy ünnepséggel fogadták őt, minden kérelemmel hozzá fordultak, mintha nem is Agezilaosz, hanem Liszándrosz volna a király.

Ez Agezilaoszt igen boszantotta és boszuságát még növelte a környezetének az izgatása, melylyel megvádolta Liszándroszt, hogy az egészen úgy viselkedik, mintha ő volna a király.

Agezilaosz azontúl mindig arra törekedett, hogy Liszándroszt megalázza. Aki Liszándrosz pártfogását vette igénybe, annak a kérését nem teljesítette; amit Liszándrosz ajánlott, azt határozottan elvetette.

Liszándrosz hamar észrevette, mi történik; azontúl, ha valaki pártfogását kereste, azt előre figyelmeztette, hogy az ő pártfogása csak ártalmára lehet.

Később Agezilaosz Liszándroszt olyan tisztséggel ruházta fel, amely már régen elavult, amely már ósdiságánál fogva is mulatságos volt. Kinevezte őt főtárláló mesterének.

Liszándrosz végre szólt Agezilaosznak és szemrehányást tett neki.

— Valóban, Agezilaosz, te értesz hozzá, hogyan alázd meg barátaidat.

— Zeuszra! Igazad van; de csak akkor teszem, ha azok többnek akarnak látszani nálam, de aki az én nagyságom növeléséhez hozzájárul, az iránt tiszteletet érzek.

— Lehet, hogy igazad van — szólt Liszándrosz — és te helyesebben cselekszel, mint én; de tedd meg nekem legalább azt a szívességet, hogy küldj el engem valahová, ahol nem vagyok az utadban és ahol nem kell megaláztatást elszenvednem; bárhova küldj is, mindenütt rajta leszek, hogy hasznodra váljak.

Ez az ajánlat igen tetszett Agezilaosznak és elküldte Liszándroszt a Helleszpontuszra és ott valóban hasznára is volt Agezilaosznak.

Liszándrosz távozása után Agezilaosz helyzete egészen megváltozott; mintha valami lidércztől szabadult volna meg, erős akarata, önállósága, hadvezéri tehetsége egyszerre bontakoztak ki és a sereg kedvteléssel látta, hogy királya egyúttal kitűnő vezére is. Tíssafernesz, mihelyt a perzsa nagy király segítségére támaszkodhatott, azonnal nagyhangú üzenettel kerestette fel Agezilaoszt s azt mondta, ha Agezilaosz el nem hagyja Kis-Ázsiát, akkor haladéktalanul megüzeni neki a háborút.

Mikor ennek hire ment, úgy a spártaiakat, mint a jón szövetségeseket szorongó érzés töltötte el. Agezilaosz azonban eloszlatta az aggodalmakat,

erős kézzel összpontosított minden haderőt s azt üzentette Tisszafernesznek, hogy nagyon is örül, hogy olyan esküszegő, mert így még az isteneket is a maga ellenségévé tette és azok a spártaiaknak a pártjára fognak állani.

Agezilaosz a jón városokból magához rendelte az összes csapatokat; az egyesült sereggel berontott Frigiába és ott diadalmasan járta végig a vidékeket, tömérdek zsákmányt ejtett.

Daskilejonnál egyik csapata találkozott Tisszafernesznek valamelyik csapatával s megütközött azzal, bár végül Agezilaosz csapata maradi győztes, azért mégis meggyőződött arról, hogy csak úgy vezetheti a perzsák ellen a hadjáratot sikeresen, ha kellő számú lovasságról gondoskodik. Ekkor felszólítást küldött a vidék valamennyi gazdag férfiához és azt üzentette, hogy felmenti őt a személyes hadiszolgálat alól, ha maga helyett derék harczost állít ki teljes felszereléssel. Ennek a felszólításnak meg volt a hatása, mert csakhamar tekintélyes lovas sereggel rendelkezett.

Megjött a tél. Az alatt szünet állott be a harcztéren; a telet mind a két fél előkészületekre használta fel. Agezilaosz tavasz felé összes hadait Efezoszban központosította. A tavasszal folytatódó háborúra oly buzgón folytak az előkészüldések, a sereg begyakorlása, hogy lázba ejtette az egész várost és Efezoszban majd minden mester-ember a hadsereg számára dolgozott, minden raktár hadikészleteket őrzött és az egykor lomha kereskedő város izgalmas harczy táborrá változott, a máskor békés polgárok is csak a háború iránt érdeklődtek és ha a készülődésben egyéb részük nem lehetett, hát ott állottak a katonák gyakorlótere körül, gyönyörködtek a lovasok roham-gyakorlatában, szorongva figyelték a dárdahajítókat, kíváncsian a nyilazókat, majd lelkesülten követték a csapatokat, amikor élükön Agezilaoszszal harczjátékaikból hazavonultak.

Agezilaosz, hogy seregében a biztos győzelem iránt a bizalmat folébrszsze, mezitlenül vezetette végig a sorok előtt a fogoly barbárokat, hogy lássák azoknak a satnya testét.

A buzgó készülődésnek meg is volt az eredménye. Agezilaosz egyenesen Szárdesz felé vette az útját, amire Tisszafernesz legkevésbé sem gondolt; a spártai király akadálytalanul érkezett a lidiai főváros közelébe és csak a negyedik napon akadt ellenállásra, de az őt feltartani akaró sereget megverte, megszalasztotta, Tisszafernesz pedig bezáratta Szárdesz kapuit és nem mert haderejével a városból kijönni, hogy a szenvedett vereséget megtorolja; pedig az a vereség reá nézve nagyon érzékeny volt, mert csaknem az egész tábor zsákmányául esett a görögöknek.

A veszteség híre hamarosan Szuzába ért, a hol Tisszafernesz ellenségei felhasználták az alkalmat arra, hogy a satrapa ellen fordítsák a nagy király szívét, pedig a király hálával tartozott Tisszafernesznek, mert neki köszönhetette, hogy annak idején Kirósz hadjárata nem sikerült.

A nagy királylyal elhittették, hogy Tisszafernesz áruló és azzal rémítet-

ték, ha a satrapia még sokáig kezén marad, Perzsia el fogja azt veszíteni. A perzsa király hajlott a szóra s azzal megpecsételte Tisszafernes sorsát.

A satrapát ellenségei Kolosszéba hitták haditanácskozásra, ott ugyanazt a módot alkalmazták ellene, amelylyel ő a 10.000 görög vezéreit tette el az útból, elfogták és azzal véget ért pályája, satrapiáját új ember foglalta el, akinek mint rabot szolgáltattak ki, az új satrapa pedig azzal kedveskedett urának, a perzsa nagy királynak, hogy elküldte annak Tisszafernesz fejét.

„A görögök ujjongtak leggyülöltebb ellenségük romlásán és Agezilaosznak még feljebb emelkedett előttük a tekintélye. Hazulról is a legfényesebb elismerésben részesült. Ő volt Leotikidesz után első királya Spártának, aki a perzsákat saját földjükön verte meg, az első, aki a hontól oly távol, ahol körülvette a király minden ragyogása, a legteljesebb hadi dicsőség, mégis tökéletesen megbízható s a hazai törvényekhez hű maradt. A legvérmesebb reményeket fűzték személyéhez s azért el is határozták, hogy a tengeri vezérséget, melyet mindaddig szigorú törvény választott külön a királyi hatalomtól, ezzel egyesítik.

Ekkor új irányt vett a szárazföldi háború is. Mindaddig egyes zsákmánylásokból állott s ez is volt a viszonyokhoz mért hadakozás módja, melyre mind a király, mind serege egészen alkalmas volt. Az utolsó győzelemmel fokozódtak az igények; messzebbvágó hadi terveket kívántak s ez zavarba hozta a győzőket.“

Titrausztesz volt Tisszafernesznek az utóda; ez a satrapa követeket küldött Agezilaoszhoz és ezt üzentette:

A spártaiak és perzsák közötti súrlódásnak egyetlen okozója, Tisszafernesz, elvette méltó büntetését, uram, a nagy király felszólít tehát téged, Agezilaosz, vonulj hazádba vissza, a jön partvárosoknak pedig megengedi a nagy király, hogy saját törvényeik szerint kormányozzák magukat, csak fizessék meg eddigi évi adójukat, egyébként teljesen függetlenek lehetnek.

Agezilaosz erre azt válaszolta, hogy ebben ő nem dönthet, hanem neg kell várnia, hogy mit határoz Spárlában az államtanács.

Titrausztesz erre a válaszra csak annyit kért még, hogy vonuljon el Agezilausz az ő satrapiájából Farnabázosz satrapiájába és értésére adta neki, hogy ezt nem kívánna ingyen.

Agezilausz azt válaszolta, ha a satrapa ellátja a görög sereget elegendő élelemmel, a míg a másik satrapiába ér, akkor elindul és ott folytatja a háborút.

Titrausztesz erre 30 talentumot küldött Agezilausznak, aki azt elfogadta és seregével Frigiába nyomult Farnabázosz satrapiájába.

A fele úton érte őt el hazájából a követség, mely új tisztségre szóló felhatalmazást hozott el neki, Spárta, mint említettük, Agezilauszt nevezte ki a hajóhad fővezérévé, mert egy kézbe akarta összpontosítani a tengeri

és a szárazföldi haderőt. Alig vette át Agizelaosz az új hatalmat, azonnal hozzáfogott annak fejlesztéséhez is, meghagyta a partmenti városoknak és szigeteknek, hogy amennyire erejüktől telik, hadihajókat építsenek. Agezilaosz sikerei már mindenütt ismeretesek voltak és így ezt a parancsát reménykedő lelkesedéssel hajtották végre.

A városok és a gazdag magánosok egyaránt buzgólkodtak hajók építésében és így a spártai haderő csakhamar 124 hadihajóval szaporodott.

Titrausztesz aggódni kezdett és a perzsák érdekeinek megvédését nem akarta többé kizárólag a fegyverek sikerére bízni, hanem furfangos politikával igyekezett Spárta hatalmát megrontani. Elküldte tehát titkos megbízással a rodoszi Timokráteszt Görögországba, hogy ott Spárta elleni szövetségést hozzon létre és keverje Spártát a görög államokkal háborúba.

Timokrátesz sok pénzt vitt magával és Thébában, Argoszbán, Korinthoszbán gazdagon megajándékozta a legbefolyásosabb embereket. Athénben is járt.

Xenofon, aki ezeket feljegyezte, azt állítja, hogy az athéniak nem fogadtak el pénzt, de feltétlenül megígérték, hogy harczra készen állanak Spárta ellen.

Xenofon, aki maga is athéni ember volt, úgy látszik röstelte volna hazájáról azt írni, hogy szintén pénzt fogadott el, tehát azt írta, az athéniak nem fogadtak el semmit, de lehet, hogy az athéniak csakugyan tartózkodtak, mert nem akarták, hogy ha a dolog kitudódik, Spártát maguk ellen ingerelni, hisz nem voltak meg erős falaik, melyek mögött védekezhetek volna.

Azokban a városokban, ahol Timokrátesz járt, a megvesztegetett befolyásos férfiak hozzáfogtak ahhoz, hogy a lakosságban ellenszenvet ébresztszenek Spárta iránt és mikor az már a gyűlöletig fokozódott, akkor azok a városok szövetséget kötöttek egymással. A Spárta ellen irányuló szövetségek élén elsősorban Théba állott. A szövetség megalakulása után Théba törekvése az volt, hogy Spártát valamelyik szövetségesével háborúba keverje.

Théba rávette az oposzi lokriszbelieket, akik Théba fenhatósága alá tartoztak, hogy szedjenek adót a Lokrisz és Fokisz közt elterülő vitás vidéken.

A lokrisziak meg is tették, amire elkövetkezett az, amire a thébeiek számítottak: a fokisziak boszúból betörték a lokrisziak földjére és sokkal többet zsákmányoltak, mint amennyit a lokrisziak a vitás vidéken szedtek.

Az egyik befolyásos thébai erre azt indítványozta a thébai tanácsban, hogy azonnal menjenek a lokrisziaknak segítségére, mert a fokisziak nem a vitás földre törtek be, hanem a szerződéses, szövetséges, békés Lokriszba.

A thebiaiak azonnal fegyverbe állottak és Fokiszba törtek és pusztították az országot.

A fokisziak gyors hírnökkel jelentették a dolgot Spártában, ahonnan

segítséget kértek és azt mondták, hogy ők nem keresték a háborút, csak a sajátjuk védelmében támadták meg a lokrisziak földjét.

Spártában kaptak az alkalmon, amikor Théba ellen vonulhatnak, mert a spártaiak már régen haragudtak Thébára, amely sok borsot tört az orruk alá.

Spárta igen alkalmasnak is tartotta az időt arra, hogy Thébat megleckéztesse. Kis-Ázsiában jól állottak a spártaiak ügyei, Agezilaosz saját földjükon verte a perzsákat, Görögországban pedig nem tartottak semmi veszedelemtől és nem tudtak a titkos szövetségről, melyet Titrausztesz hozott létre Timokratesz által.

A spártaiak azonnal parancsot küldtek Liszándrosznak, hogy induljon Théba ellen, a spártaiak pedig Pauzaniász király vezetése alatt küldtek csapatot, amelyhez a királynak a peloponnézusi fegyverszövetség csapatait kellett összeszednie s azután az Isztmoszon át törjön Beotiába s ott egysüljön Liszándroszszal, aki még arra is vállalkozott, hogy Théba felett északon szövetségeket fog gyűjteni.

Mihelyt a háború szikrája kipattant, a thebaiak azonnal Athénbe küldtek és felszólították azt, hogy lépjen Thébával szövetségre.

A követség előbb tisztázta és mentette Théba régi eljárását és azután buzdította Athént, hogy lépjen velük bátran frigyre, mert most mindazok, akik annak idején, amikor Athén hatalmát a lakedemonok megtörték, a spártaiak pártján állottak, most ellenük fordulnak. Itt vannak ők, azután az argosziak, korinthosziak és ami a legtöbb támaszt nyújtja, a perzsák segítségével. Spárta is csak perzsa támogatással győzte le Athént, most az a perzsa hatalom is Spártával áll szemközt.

Traszibulosz, aki Athént a harmincz zsarnoktól megmentette, lelkesen fogadta a thébiaiak ajánlatát és ő maga volt az, aki a szövetséget kötő okiratot megfogalmazta.

Liszandrosz ez alatt egyre erősítette seregét, csapatokat gyűjtött Theszszáliában, Fokiszban és így megerősödöten indult Haliarkisz felé, mert ott kellett Pauzaniászszal találkoznia.

A király azonban még nem volt ott; Liszándroszban lángolt a harczi vágy, maga támadta meg a várost, de ott két veszedelem közé szorult, mert az erőltetett menetben segítségül érkező thébiaiak hátba fogták Liszándroszt. Öldöklő harc támadt, amelyben maga Liszándrosz is elesett.

„Liszándrosz* egyike volt Spárta legtehetségesebb állarnférfiainak; senki sem ismerte jobban a személyeket és a viszonyokat, mint ő, csakhogy benne hiányzott az a bátorság, melyet a jó lelkiismeret támogat, azért nem is ért el semmi nagyobb eredményt.“ Spárta átalakításában, melylyel lelkében mindig foglalkozott, az ő terve az volt, hogy Spártában igazi erős király-

* Curtius. V 3.

ság alakuljon, amelyben egyetlen ember erős keze vezesse az ország dolgait és tegye Spártát a leghatalmasabbá a görögök közt. Ezeket a titkos terveit hátrahagyott irataiból tudta meg a világ. Liszándrosz államcsínyen törte a fejét és ha megteszi és tervei szerint rendezheti be az államot, úgy az annak hasznára lett volna.

Liszándrosz azonban nagy terveiből semmit sem valósíthatott meg, „ő csak azt mozdította elő, hogy Spártában még rosszabbak lettek az állapotok, polgártársai kapzsiak, pénzsóvárok, fondorkodók lettek és a város szelleme egészen megromlott.“

A spártaiak azonban még sokáig tiszteletben tartották Liszándrosz emlékét és amikor halála után kiderült, hogy szegény és nem hagyott hátra vagyont s emiatt leányainak kérései cserben hagyták azokat, Spárta a hitvány kérést megbüntette.

Pauzániász egy nappal Liszándrosz halála után érkezett; a halottak mind az ellenség kezében voltak, mert a veszteség után a fokisziak haza tértek. Az ő csapatait is veszedelem fenyegette, mert egy oldalról erős lovasság uralkodott a csatatéren, másik oldalon pedig megérkeztek az athéniek.

Pauzániász arra nem is gondolhatott, hogy harczzal csikarja“ ki az ellenségtől a halottakat, tehát alkudozást kezdett, fegyverszünetet kötött, de csak oly feltétel alatt köthette meg, hogy a halottak eltakarítása után azonnal kitakarodik az országból.

Pauzániásznak ugyancsak gyorsan kellett a vidékről elvonulnia, mert az ellenség nem engedte meg neki, hogy élelmezés miatt az útjáról bármerre letérhessen.

Spártában váddal fogadták a királyt; az ő késedelmeskedésének tudták be az egész vereséget, őt tették felelőssé Liszándrosz haláláért is és előhozakodtak azzal is, hogy annak idején az athéni néppárttal szembenjs milyen engedékeny volt.

Pauzániász nem jelent meg a törvényszék előtt, amely az ellene emelt vádakot tárgyalta; halálra ítélték, az ítélet végrehajtása elől elmenekült Tegeába, a hol később meg is halt.

A vereség a mely Spártát érte, egyszerre bátorra tette az ellene létrejött fegyverszövetséget, mely többé nem titkolózott, hanem nyíltan kötötte meg a frigyét, sőt a szövetség pénztárát is megalapították, tanácsot választottak, mely a szövetség ügyeit vezesse és székhelye Korinthosban volt, ahonnan fel kellett szólítani a többi államot is, hogy függetlenségének kivívására csatlakozzék hozzájuk.*

A csatlakozás hamarosan, új erős hatalommá növelte a szövetséget,

* A felhívás után azonnal csatlakoztak: az akamánok, a málisziak, lokrisziak, a leukádiak, ambrakiaiak.

melyhez nemsokára Thesszalia is tartozott, úgy hogy Spárta rövid idő alatt egész Északi- és Közép-Görögországban elvesztette hatalmát.

A spártaiaknak európai vesztesége meghiúsította a kisázsiai siker kiaknázását is.

Titrausztesz politikája kitűnően bevált és megszabadította őt is meg Perzsiát is a veszedelmes ellenségtől.

Agezilaosz már útban volt a Perzsa-föld felé, a spártai király a perzsa nagy királyt birodalma szívében akarta megtámadni, amikor utólérte őt az éforok követe, hírül adta neki a történeteket és hazaszólitotta a csataterőről, amely Agezilausznak már eddig is annyi babért szerzett és talán még olyan sikert is nyújthatott volna, mely megremegtettené volna az egész perzsa birodalmat.

Agezilaosz tehát a tengerpart felé fordult és a partvidéken még megerősítette Spárta hatalmát és megerősödött, nagy sereggel kelt át Európába.

Mire Agezilaosz Európába átért, már dúlt a háború Spárta és a szövetség között.

Licion és Korinthosz határánál a Nemea patak mellett ütközött meg először a szövetség serege és a spártai had.

A két ellenfél erős haddal állott egymással szemben, a szövetségesegek gyakorlása jóval túlszárnyalta a spártaiakét, csak hogy a szövetségeseknek nem volt alkalmas fővezérük. Lehetett volna, ha megválasztják fővezérnek az athéni Traszibuloszt, de a korinthosziak, akiknek a földjén a csatát vívták, a maguk véréből való vezért kívántak és így történt az, hogy a gyengébb spártai haderő győzedelmeskedett. Nem nyert döntő ütközetet, a szövetségesek megtartották állásaikat, de mégis veszteséget, vereséget szenvedtek.

A spártaiak vezére Arisztodémusz spártai kormányzó volt, aki a Pauzaniász után következő, még kiskorú Ageszipolisz királynak a gyámja volt.

Agezilaosz feltartatlanul érkezett szeregével Koronnea síkja elé. Odaérkeztek a szövetséges csapatok is, azzal eldőlt a koczka, bizonyos volt, hogy döntő ütközetre kerül a sor Koronnea síkján.

A böotiaiak 53 évvel azon a helyen már arattak győzedelmet, amikor függetlenségükért harcoltak, őket ez lelkesítette.

Agezilauszhoz pedig gyors hírnök hozta meg a nemeavölgyi ütközet jelentését, ami őt biztatta, hogy győzedelmeskedni fog.

Két különböző erő állott szemben egymással. Egyik edzett, képzett, viszontagságokban kipróbált támadó haderő, Agezilauszé, a másik lelkes, függetlenségéért küzdő, földjét, házáat, s z a b a d s á g á t, érdekeit védő sereg, amely azonban ismét vezér hiányában volt, míg az ellenségnek kitűnő vezetője volt, akit még Xenofon is támogatott tanácsával.

Agezilaosz hadseregének közepén az ázsiai csapatok állottak, jobboldalt a lakedemonok, baloldalt a fokisziak és orkoménosziak. A szövetséges sereg

balszárnyán, szemben a fokisziakkal a thébaiak sorakoztak, középen az athéniek és a többi szövetséges, jobboldalt az árgosziak.

Mindjárt a csata elején fékezhetetlen hévvel a thébaiak rontottak előre, bár támadásuk hatalmasabb volt és megingatta az ellenséget, de elszakadtak a többiektől; három csatázó részre bomlott a sereg mindkét részen, de amíg a thébaiak megszorították az ellensereget, addig a másik két rész nem tudott az ellenségen győzedelmeskedni.

A thébaiak, bár az ő oldalukon győztek, látták, hogy egyedül nem nyerhetik meg a csatát, de legalább az elszakadtakkal akartak egyesülni, tehát vadul neki törtek az ellenségnek, hogy keresztülvágják magukat társaikhoz.

Xenofon egyszerre átlátta, hogy a szövetségesek és a thébaiak milyen rossz helyzetbe kerültek és azt tanácsolta Agezilaosznak, hogy kerítse körül a thébai sereget, ami könnyen sikerülni fog neki és elfoghatja őket.

Agezilaosz azonban az egyszer nem hallgatott Xenofonra, jóllehet kitűnő tanácsot adott.

Annak nagy oka volt.

Agezilaosz még a beotiai határon hírt kapott a tengerről. A hajóhad, melynek vezetését sógorára, Pesziándroszra bízta, Knidosznál megütközött Kononnal, aki sok hajót tönkre tett, a tengeri csatában maga Pesziándrosz is elesett. Ez a hír oly lesújtó volt, hogy Agezilaosz nem is közölte senkivel; azt remélte, hogy fényes diadalt fog aratni a böotiai földön és azzal majd ellensúlyozza a tengeri kudarcot.

Amikor Agezilaosz a thébaiakat előre törni látta, hogy azok keresztülvágják magukat és Xenofon a bölcs tanácsot adta neki, ismét eszébe jutott a tengeri veszteség és csak azt látta, hogy alkalom kínálkozik hősiesség diadalt aratni és annak dicsőségével bearanyozni a tengeri veszteség szomorú hírét.

Agezilaosz serege teljes elejével a thébaiaknak fordult, amire elkeseredett, ádáz tusa támadt, maga Agezilaosz is ott áll a legvadabb harc közepén, megsebesül, több sebből vérzik, de nem tudja kicsikarni azt a diadalt, amit keres, a thébaiak másodszor is győznek és keresztülvágják magukat, bár nagy veszteséggel.

A thébaiak hősiessége azonban nem ragadhatta el a lakedemonoktól a csatatért és így Agezilaosz gyorsan a táborába hordatta az összes halottakat, hogy a szövetséges hadakat kényszerítse halottaik kiadásáért való könyörgésre és azzal elismerjék, hogy a győztesek a lakedemonok.

A névleges győzelem Agezilaoszé, de annak semmi hasznát nem vehette, mert gyorsan távoznia kellett Beotiából; ő maga is sebekkel borítva ment Delfoiba, hogy ott ápoltassa magát.

Konon ugyan perzsa szolgálatban állott, de azért athéni politika vezérelte; Farnabászossal elhitette és megértette, hogy a perzsák csakis így védekezhetnek a spártaiak ellen, ha Athén visszanyeri erejét, ellentálló ké-

pességét. A spártaiak pedig addig mindig Görögország urai maradnak, amíg az athéni falak romokban hevernek, mert addig Athén tehetetlen.

Farnabászosz végre beleegyezett abba, hogy Konon építéssé fel az athéni falakat.

Konon nyolczvan hajóval evezett be a Pireuszba, ott horgonyt vetett és hozzá fogott az athéni falak felépítéséhez.

Partra szállította az összes legénységét, perzsa pénzen munkásokat fogadott és megkezdte a falak építését. Thebából, más barátságos érzelmű városból, a szomszédságból lelkesült kedvvel százával jöttek munkások, akik serény munkával építették a falakat.

A szövetséges városokból a gazdagok pénzt, munkaerőt küldtek, hogy csak minél hamarább épüljenek a falak.

Kiproszról Euagórasz folyton küldött pénzt a falépítő munkálatok folytatására és befejezésére.

Mikor a fal építését befejezték, Athén nagy ünnepeket rendezett, azt a napot újjászületése napjának nevezte és K o n o n dicsőségét zengte minden ember, hozzá hasonló dicsőítésben volt része Euagórasznek, aki a falak felépítéséhez rengeteg pénzt adott.

Athén attól kezdve lassan ismét emelkedett, már a tavasszal Traszi-bulosz számottevő hajóhaddal felvonult Bizanczig, megnyerte azt más várossal együtt az athéniak pártjára.

A szövetségesek és Spárta hadviseleté azontúl tovább tartott és folyton voltak kisebb-nagyobb csaták, összeütközések, támadások; a háború a peloponnézusi háborúhoz kezdett hasonlítani; döntő esemény azonban sokáig nem történt.

A spártaiak végre fordítottak a dolgon és Perzsiában keresték a megoldás kulcsát, ha Perzsiával békét köthetnek, könnyebben győzedelmeskedhetnek a szövetségeseken; de nemcsak Perzsiában keresték a kibontakozást, hanem olyan szövetség után is törekedtek, mely hatalmával erősen támogathatja Spártát, tehát ismét csak a peloponnézusi háború mintájára Sziciliában, Szirakuszaiban, annak zsarnokánál D i o n i z o s z n á l kerestek és találtak szövetséget. (Dionizoszról más helyen fogunk részletesen szólni.)

A perzsa udvarral való kibékülésnek fáradhatatlan buzgólkodója Antalkidász volt. Az ő fáradozásának az eredménye lett az, hogy a perzsa király belátta, hogy Perzsiára is előnyös volna, ha az Antalkidásztól javasolt békét elfogadná; csak még egy nehézsége volt a dolognak: Perzsia nem köthette meg a békét addig, a míg Athén is nem fogadta el a feltételeket. Antalkidásznak azonban sikerült minden nehézséget elhárítani, Athén is hajlott a békére és végre elfogadták a pontokat minden államban; létrejött a hires béke, melyet szerzőjéről Antalkidász békéjének neveznek.

A béke pontjait magába foglaló okmányt az összes államok képviselőjének jelenlétében a perzsa Tiribázosz olvasta .fel.

Az okmány így szólt: „Artaxerxesz király kijelenti, hogy az ázsiai városok valamint Klazomenai és Kiprosz szigete jogosan őt illetik meg. Minden más görög város, akár kicsi, akár nagy, maga-magát kormányzó önálló város legyen, kivéve Lemnoszt, Imbroszt és Szikiroszt, a mely szigetek a legrégebb időktől fogva Athénnek voltak alávetve. A ki ezeket a feltételeket el nem fogadja, az ellen én szövetsézem minden állammal, mely a békét elfogadja és az ő szövetségével, pénzzel és hajóval, szárazon és vizen egyaránt meg fogom támadni.“

Ez a békeokmány nagyon furfangos volt; látszólag igen ártatlan, egyszerű és világos szöveg volt, a valóságban azonban igen jól burkolt kedvezést rejtett Spárta számára és az ő érdekeit szolgálta. Ennek a békeszerződésnek az értelmében felbomlottak a szövetségek és így nem volt hatalom, a mely Spártával szembeállhatott volna, vele mérkőzhetett volna. Spárta azonban úgy szerepelt, mint ennek a békének az őre, mint a kit a perzsa király megbízott azzal, hogy a béke betartása felett őrködjék.

A legsúlyosabban sértette ez a béke a böotiaiakat. Böotia a böot városok szövetségéből alakult állam volt, melyben Théba volt a vezérlő város és a többi annak fenhatósága alatt állott a böotok város-szövetségében; azok a városok valamikor mind teljesen független, magukat kormányzó községek voltak, amelyeknek az Antalkidász-béke értelmében teljesen fel kellett szabadulniuk és azontúl önálló városoknak lenniük.

Ennek az volt a következménye, hogy a Théba fenhatósága alá vont városok összeségéből alakult thebai hatalom azzal megszűnt és felbomlott kis, hatalom nélküli, Spártával szemben számot sem tevő egyes városokra.

Ezt a ravasz pontot nem Antalkidász eszelte ki, az Agezilaosz fejében született, aki leikéből gyűlölte a thebaiakat, különösen, mióta az ő diadalmas útját Kis-Ázsiában miattuk meg kellett szakítania és a remélt nagy hódítások diadalairól le kellett mondania.

Agezilaosz spártai önzésből és boszuérzésből Böotiát akarta sújtani, de egyúttal vétkezett minden görög állam ellen, mert az erő szétforgácsolásával ő készítette elő nemsokára Makedóniából kiinduló hódítás számára a könnyű sikert.

„Mantinea volt Árkádiának az az egyetlen városa, amely merész volt önálló politikát folytatni. A város öt faluból alakult a perzsa háború után és pedig Argosz biztatására, amely Mantineában szövetségest remélt.“

„Mikor Mantinea fejlődött, területét hódításokkal akarta nagyobbítani s így lett Spártának ellensége. A spártaiak minden görög vároznál jobban gyűlölték Mantineát és ébren lestek minden alkalomra, hogy megfenyíthessék.

Az antalkidászi béke után két esztendővel 30 éves szerződés járt le Mantinea és Spárta között. A szerződés letelte után Spárta hallani sem akart többé szerződésről, hanem Mantinea feltétlen meghódolását követelte.

Mindenféle ürügyet kereseti, amelyből sérelmeket magyarázott ki és jogosultnak tartotta, hogy Mantineával szemben súlyos követelésekkel álljon elő, amelyek között a legkegyetlenebb az volt, hogy a város rombolja le falait.“ A mantineai polgárok ezt a kívánságot, bár sehonnan sem várhattak segítséget, mégis merészen visszautasították, a mire az éforok azonnal elrendelték a háborút.“

Agezilaosz azonban nem vállalta a vezérséget, azt mondta, hogy atyja, Arkidámosz, olyan barátságos viszonyban állott a mantineabeliekkel, hogy ezt nem teheti. „Nem is sok dicsőséggel kecsegtethette magát ebben a háborúban, mert a szövetséges társak igen kelletlenül nyilatkoztak és Agezilaosz különben sem volt barátja az ostromló háborúknak, volt azonban még ezeknél is nagyobb oka, amiért a vezérletet nem fogadta el, jó alkalmat látott arra, hogy király-társát Agezipóliszt bajba keverhesse. Jól tudta, hogy Agezipólisz sem fogja szívesen vállalni ezt a megbízást, mert atyja révén még akkor is jó barátságban állott néhány befolyásos, ügyeket vezető mantineai férfival.

„Agezipólisz azonban nem ellenkezett és sokkal gyorsabban és sikeresebben végezte be a hadjáratot, mint a hogy Agezilaosz gondolta.

„Agezipólisz a városba szorította az ellenséget; ügyesen felhasználta a terep-viszonyokat és vérontás nélkül kényszerítette a lakosokat, hogy megadják magukat.

„Az Ofisz patak, mely keresztül folyt a városon, akkor késő ősszel igen megáradt; Agezipólisz a lefolyásnál a város alatt gátat emelt a folyóba, úgy hogy az nem folyhatott le, hanem kiáradt a város utcáira és a körfalnál egyre magasabbra emelkedett. A falak azonban vályogból voltak s alul lassan kiáztak, rések támadtak rajtuk. így fegyverezte le a várost harc nélkül, mert a városban nem volt semmiféle magaslat, ahova a védők visszavonulhattak volna; az ellentállás lehetetlen volt.

^ „Megkezdődtek az alkudozások, amelyek alatt Agezipólisz atyja, aki mint tudjuk Tégeában élt számkivetésben, latba vetette befolyását. Nem lehetetlen, hogy ő küldte fiának a tanácsot, hogy a folyót fojtsa vissza, mert 6 régóta ismerős volt a vidéken és tudta, hogy Tégea és Mantinea szomszédos háborúskodásaiban az Ófisz patak többször szolgált hadieszközül. Valószínűleg érdekében állott, hogy fia gyorsan arasson győzelmet és hogy azt vérontás nélkül tegye a városon.

„A falak beomlása után Pauzaniász, Agezipólisz atyja közbejárt a fiánál, hogy az a 600 polgár, aki az argosziakhoz húzott és Spártának nyílt ellensége volt, szabadon elvonulhasson.

„Agezipólisz ritka nagylelkűséggel viselkedett az elvonulókkal szemben; saját harcosait állította fel kétfelől az országúton s azoknak örködniük kellett, hogy az elvonulókat boszus polgártársaik ne bántsák.

„Az éforok parancsára teljesen el kellett pusztítani a várost. A polgá-

roknak magoknak kellett lakóházaikat lerontaniok s azután elszéledniök égi falvaikba.“

Spárta tehát így tartotta be Antalkidász békéjének pontjait és ő, akinek állítólag örködnie kellett a béke betartása felett, a legelső alkalmat felhasználta arra, hogy eltíporja annak a városnak az önállóságát, amely ahhoz ragaszkodott.

A Mantineában elért siker elbizakodottá tette a lakedemóniakat és már legközelebb próbát is tettek, hogy hatalmukat visszaszerezzék, ilyen volt Filosz városa.

„Filosz egyike volt azoknak a görög városoknak, amely kisebb területen sokkal erősebb és hatalmas szomszédok között is meg tudta őrizni függetlenségét a legrégebb időktől fogva. Kies völgyben távol a nagyvilág zajától boldogan, jólétben éltek. A filozsiak derék, harcias vitézek voltak, pompás lovassággal büszkélkedtek, a perzsa háborúban hősiiesen vettek részt a szabadságharcban, majd később sokáig hű szövetségesei voltak Spártának. Később azonban Filoszban is politikai mozgalmak támadtak és a néppárt elűzte a község régebb vezetőit. Ez akkortájt történt, amikor Spárta és a szövetséges államok harcban állottak egymással, azok, akiket a filozsiak, amikor a néppárt került uralomra, elűztek, Mantinea elbukásával reménykedni kezdtek, hogy hátha Spárta segítségével visszaszerezhethék, amit elvesztettek.

Feljelentették tehát szülővárosukat és azt mondták, amíg ők vezették a várost, addig az Spártának leghűbb fegyvertársa volt, de mióta a népuralom győzedelmeskedett, azóta elszakadt Spártától.

Spárta kapott az elűzött filozsiak panaszán és azt követelte a községtől, hogy az elűzötteket fogadja vissza.

A filozsi kormány tehetetlen volt Spártával szemben, az elűzötteknek is sok hívük volt a városban, tehát nem tehetett egyebet, minthogy engedelmességet, de különböző kikötéseket szabott, amelyeket Spárta valószínűleg nem fogadott volna el, de akkor már más esemény vonta el az éforok figyelmét a kis Filioszról.

Akantosz és Apollónia kalkidikei városokból követség érkezett Spártába és támogatást kért Olinthosz ellen, amely feltartóztatlanul gyarapítja területét és egymás után veti hatalma alá az önálló községeket és a thrák partokon olyan birodalmat alakít, amely az antalkidaszi béke föltételeivel ellenkezik, a két város tehát Spártához fordul, hogy a béke betartására kényszerítse Olinthoszt. Spártában ekkor két párt volt, egyik Agezipóliszsal tartott, a másik mindenben Agezilaoszt követte.

Agezipólisz ellensége volt minden oly vállalatnak, mely a görög államok ellen irányult, érezte, hogy ilyen vállalkozások igazságtalanságokat szülnének és végre is Spárta szerencsétlenségét okozná; Agezilaosz ellenben az éforokkal együtt elhatározta, hogy meghallgatja a követek panaszát, mert

kedvező alkalmat látták abban arra, hogy Közép- és Északi- Görögországban visszaállíthassák uralmukat.

Agezilaosz a népgyűlés és a szövetséges városok küldöttei elé vezettette a követeket, akik közül az egyik így adta elő mondani valóját.

„Nagy és nevezetes dolgok történnek Görögországban, szólt az egyik követ, amelyről ti, azt hiszem, semmit sem tudtok. Olinthoszról a Thrák-félszigetnek erről a legnagyobb városáról, mindnyájan hallottatok. Ez a város eleinte csak néhány kisebb községet vont magához, hogy azokkal közös államot alkosson, később azonban néhány nagyobb szomszéd várost foglalt el, majd pedig a makedónjai királytól hódított el több községet. Minapában ránk üzentek, hogy egyesítsük hadi erőnket az övékkel, különben megtámadnak bennünket haddal Nekünk nincsen más kívánságunk, mint-hogy a magunk törvényeink szerint élhessünk, szabad polgárok maradjassunk, azonban ezt segítség nélkül nem érhetjük el, mert Olinthosznak 8000 nehéz fegyverese még sokkal több könnyű harczosa van és ha nekünk is hozzájuk kell csatlakoznunk, lovasságuk jóval túl fogja haladni az ezret.

A követ azután élénk színekkel festette le, milyen veszedelmet rejt magában Olinthosz terjeszkedése, hatalmának gyarapodása, mely aggodalmat kelthet a legerősebb államban, mert Olinthoszból szárazföldi és tengeri hatalom fog kialakulni.

„Mert mindenök van, ami ehhez szükséges — szólt a követ — van erdejük hajóépítésre, van kikötőjük, a kereskedő helyekből busás jövedelmük, a földjük termékeny, tehát lakosságban népes. A szabad thrák törzsek, az ő szomszédjaik, már is fejet hajtának előttük, ha pedig teljesen meghódolnak, az hatalmasan gyarapítani fogja erejüket, különösen, ha az aranybányák is kezükbe kerülnek

„Nos, ítéltetek magatok, érdemes-e mind ez figyelmetekre, most még az a hatalom, amelyet le írunk előttetek, nem olyan, hogy csak nehezen lehetne vele bírnok, mert azok, akik nem jó szántukból csatlakoztak hozzájuk, ha olyan hatalom lépne föl Olinthosz ellen, mint amilyen Spárta, ismét elszakadnának, de ha az olinthosziak, mint ahogy tervezik, minden szövetségesükre ki akarják a polgári jogot terjeszteni, akkor a szövetségesek össze fognak velük olvadni és a szövetségben fogják érdeküket találni, akkor majd nehéz lesz a kialakult erős szövetséget felbontanotok.

Olinthosz volt Kalkidike-félszigetnek a leghatalmasabb városa, amely tekintélyes gyalogos és lovas sereget tudott kiállítani. A városok szövetségét a makedónok ellen hozta létre, mert amíg a thrákokkal, az athéniakkal és thébaiakkal jó barátságban élt, addig a makedónok királya ellen szükségesnek látta a védekezést.

Olinthosz erejét tehát Spártában nagyon jól felfogták és kaptak az alkalmon, hogy az északi államok közt alakulóban levő nagyobb hatalmat még idejekorán elfojtsák és ugyanakkor a hatalmukat, amelynek a Pello-

ponnézosz államok előtt igen nagy tekintélye volt, az északi vidékekre is kiterjeszszék és így a kalkidikei követnek azonnal segítséget ígértek.

Eudamidász spártai vezért bízták meg, hogy a segítségül küldött sereget vezesse; az el is indult Kalkidikebe és mindjárt elejével szerencséje volt, mert elfoglalta Potidaia városát.

Eudamidász öcscsének, Foibidásznak kellett a kiegészítő sereggel Eudamidász után mennie, akinek ebben az útjában rut árulás útján váratlan siker hullott az ölébe.

Foibdász Kalkidike felé vivő útjában nem messzire Thébától pihenő állomást tartott Ott felkereste őt a Thébából az egyik hadvezér, Leontiádesz, aki egyúttal feje volt Spártához húzó főnemeselek pártjának, amely remélte, hogy Spárta segítségével magához ragadhatja Thébában a hatalmat.

Leontiádesz azt ajánlotta Foibidásznak, hogy ha hajlandó megszállani Théba városának erődjét, Kadmeiát, ő megnyitja a spártai csapatok előtt annak kapuit és átadja a kulcsokat.*

Foibidász örömmel kapott a meglepő ajánlaton és Demela ünnepén, forró nyári napon, amikor az utcák mind elhagyottan kongtak, Leontiádesz bevezette a spártai sereget és az elfoglalta Kadmeiát.

A várost rémület fogta el, a tanácsot gyorsan összehívták, de még mielőtt a tanácskozásnak valami eredménye lehetett volna, megjelent a tanácsban Leontiádesz is, de fegyveres csapat kíséretében.

— Ne aggódjék senki, — szölt Leontiádesz a tanácshoz, — mert a spártaiak a várat elfoglalták, mert azok ellen, akik háborút nem keresnek, semmiféle ellenséges szándékuk nincsen, senkinek sem esik bántódása. Nekem azonban mint hadvezérnek kötelességem, hogy örködjem a rend felét és jogomban áll elfogatnom azt, aki főben járó vétket követ el. Mint-hogy csak akkor lehetnének reánk a spártaiak veszedelmesek, ha háborút akarnánk velük és Iszmeniász pedig a harcot keresi, tehát elfogatom őt.

Azzal parancsot adott kísérőinek és katonáinak, hogy ragadják Iszmeniászt, aki Théba második hadvezére volt, tehát Leontiádesz társa, de a néppártnak a feje.

Akiket a tanácstagok közül Leontiádesz beavatott az árulásba, azok nyomban az áruló hadvezér mellé állottak és Iszmeniász elfogatásához hozzájárultak. A többiek azonban, az ellenpárt hívei, azonnal megértették, mi történt és menekültek.

A néppárt vezérei, amely gyorsan teheték, elhagyták a várost és Athénbe szöktek, ahol a város most viszonyozhatta azt a szolgálatot, amit annak ide-

* Kadmeiának hívták Théba várhegyét és rajta az erődöt, mert a hagyomány szerint ott alapította Kadmosz király Théba városát.

jén a thébaiak tettek az athéni menekülteknek, amikor a harmincz zsarnok elől Athén legjobbjai Thébában kerestek menedéket.

Leontiádesz az elfogott Iszmeniász helyébe más hadvezértársat választott meg, arra bízta a rend fentartását, ő maga pedig elutazott Spártába.

Spártában az éforok szinleg nagy felháborodást mutattak a történetek felett és minden közösséget megtagadtak a dologgal és azt csak Foibidász magasántából elkövetett kalandjának nevezték, — hanem azért semmit sem tettek, hogy Kadmeiából a spártai sereg elvonuljon.

Agezilaosz azonban nyíltan pártját fogta Foibidásznak, sőt a gyűlés elé vezette Leontiádeszt és ott azt mondta, mielőtt elítélnék Foibidászt, előbb vizsgálják meg, olyasmit tett-e, ami hazájának kárára vagy hasznára van, mert ha tetteivel hazájának használt, nincs helyén az elítélés.

Agezilaosz után Foibidász beszélt és azt mondta, hogy ami történt, az Spártának csak kedves lehet, mert addig Thébában olyan párt uralkodott, mely Spártának mindig ellensége volt; ezután Spárta a thébaiakban készséges barátokra fog találni, elegendő lesz egyetlen szalagüzenet és Thébában teljesülni fognak kívánságaitok.

A szalagüzenet keskeny állati hártýára irt üzenet volt, amely igen érdekes, szellemes találmány volt. Amikor a spártaiak valamelyik vezérüket hadba küldték, darab egyenletesen faragott fapálczát adtak neki át; annak a pálczának teljesen megfelelő vastagságú és hosszúságú pedig az éforok tettek el. Amikor azután üzenetet akartak küldeni a hadban levő vezérnek, akkor nagyon keskeny hirszalagot csavartak az otthon tartott botra és a szalagon keresztül, a bot hosszában ráírták az üzenetet s azután ismét becsavarták s úgy adták át az üzenetvivőnek, aki azt sem maga nem tudta elolvasni, sem ha az ellenség kezébe került, az sem tudta megfejteni. A vezér azonban, akinél a fapálcza párja volt, az fel csavarta reá a szalagot és elolvashatta a neki küldött parancsot.

Leontiádesz szavai után a spártaiak azt határozták, hogyha már megtörtént a dolog, hát megtartják Kadmeiát. És Leontiádesz kívánságára három bírót küldtek Thébába, hogy ott Iszmeniász fölött törvényt üljenek.

Leontiádesz a három bíróval megérkezett Thébába és a törvényszék elé állította Iszmeniászt, aki ugyan védekezni tudott minden vád ellen, de hasztalan igazolta vétketlenségét, a kirendelt bíróság halálra ítélte és végre is hajtották rajta az ítéletet.

Leontiádesz és a főnemességből kikerült társai magukhoz ragadták az uralmat és Thébában megisméltődött az athéni harmincz zsarnok ideje. Igazságtalan, jogtalan elfogatások napirenden voltak, nem múlt nap, hogy valakit ki ne végeztek volna, vagy titkon ne tettek volna el láb alól. A thébai zsarnokok embert tipró kegyetlensége nemcsak Thébában, de egész Görögországban gyűlöltté tette őket és Athén minden eszközzel támogatta a menekülteket és a Thébában meg Athénben alakult titkos összeesküvők

szövetségét. A thébai zsarnokok ugyan mindent elkövettek, hogy az összeesküvéseket lehetetlenné tegyék, megtiltottak minden gyülekezeti, magánházakba behatoltak, ha ott barátok összejövetelt tartottak. Csak az ifjak révén jutottak titkos üzenetek egyik családtól a másikhoz, mert az ifjak, mialatt testgyakorlatokat végeztek, súgva adták egyik a másikának az üzeneteket, az utasításokat és a híreket.

Akármilyen éber szemmel ōrködtek is a zsarnokok, minden üldözés hiábavaló volt, mégis támadt olyan összeesküvés, amely kikerülte a zsarnokok éberségét.

Az Athénbe menekültek között buzgó, tevékeny, eszes tagja volt az összeesküvésnek Pelopidász, aki társaival azt tervezte, hogy a thébai zsarnokok négy vezető férfiát öljék meg, mert tudták, ha ez a négy férfi elesik, a többi már nem számottevő, a többiek uralkodását már könnyű szerrel lerázza a város.

Történt egyszer, hogy Pelopidász barátja Mélon, Athénben az utcán a thébai polemárknak, Árkiásznak a titkárával, Fillidászszal találkozott.

Fillidász bizalmas embere volt Árkiásznak, de azért szive mélyén gyűlölte gazdáját és a többi zsarnokot.

Mélon természetesen a thébai ismerősökről és a thébai állapotokról kérdezősködött. Majd Árkiászra és zsarnok társára Filipposzra fordult a szó, ekkor Mélon észrevette, hogy Fillidász is mennyire gyűlöli a zsarnokokat; elhívta tehát őt magához, ahol összeesküvő társainak körében Filidászszaival megbeszélte Pelopidász tervét. Fillidász maga ajánlkozott, hogy segíti az összeesküvőket tervük végrehajtásában. Miután mindenben megállapodtak, Fillidász visszatért Thébába.

Mélon, Pelopidász és még több társuk törökkel fegyverkezve éjjel a határhoz osontak, a nappalt elhagyatott magányos helyen töltötték és este, mikor az utolsó mezei munkások tértek haza Thébába, hozzájuk csatlakoztak és így bejutottak a kapukon Thébába, s az éj sötétjében egyik thébai összeesküvőnek, Káronnak a házába osontak s ott várták be a hívójelt, a mely őket tette szólítja.

Ez alatt Fillidász szintén megtette az előkészületeit, az estére lakomára hívta meg a zsarnokok két leghatalmasabb tagját, Árkiászt és Filipposzt. Azt ígérte nekik, hogy a lakoma után két gyönyörű szép nőnek és rabszolganőinek a társaságában tölthetik nála az éjszakát. A lakoma vidám kedvben folyt és Fillidász sűrűen töltögette két előkelő vendége serlegeit, s mire a lakoma vége felé járt, már mind a két vendégnek a fejébe szállt a bor. Ekkor egymásután érkeztek küldöttek, akik azt adták hírül a zsarnokoknak, hogy valami készül a városban és Káronnak a házában összeesküvők laknak.

Árkiász azonnal hívatta Káront, a kinek Fillidász házában meg kellett jelennie. Árkiász kérdéseire minden vádat merészen visszautasított és fel-

ajánlotta a zsarnoknak, hogy azonnal átadja nekik fiát túsul. Káronnak sikerült megnyugtatni Arkiászt, a ki aztán nyugodtan folytatta a dőzsölést és zajosan nógatta Fillidászt, hogy vezesse már be a hölgyeket.

Ekkor még egy újabb veszedelem fenyegette az összeesküvés sikerét. Athénből tajtékzó paripán gyors hírnök érkezett és levelet hozott Arkiásznak. A levélben részletesen le volt írva az egész összeesküvés és a veszedelem, a mely Arkiászt fenyegette. Arkiász azonban nem sokat hederített a levélre, hanem a heverő pamlag párnája alá dugta és azt mondta, hogy az ilyen ügyek a holnapi napra valók.

Káron házából néhány összeesküvő ez alatt Fillidász házába osont, a hol mindnyájan női ruhákba öltöztek, kettő közülük előkelő úrnőnek, a többi pedig szolgáló leánynak. Mindnyájan sűrűen lefátyolozva várták a pillanatot, a mikor a mulatók termébe lépjenek.

Arkiász, a ki azóta újra kiürített pár serleget, követelőző hangon sürgette a hölgyek megjelenését. Fillidász dobogó szívvel lépett a terembe vezető ajtóhoz, kitérte azt s azon át beléptek a várt hölgyek. A mulatók riadalommal üdvözölték őket és abban a pillanatban, a mikor a zsarnokok át akarták fogni a melljük ülő két hölgy derekát, a lefátyolozottak félre csapták a fátyolt, kirántották törüket és a két ittas zsarnok pár pillanat múlva holtan feküdt a földön. Hátra volt azonban a leghatalmasabb, Leontiádesz; ha azt még az éjjel meg nem ölhetik, vesztett játszmájok lett volna. Fillidász az összeesküvők közül hármat, köztük Pelopidászt magához vette és Leontiádesz házába sietett. Azzal jelentkezett, hogy sürgős üzenetet hoz a polemárktól.

Leontiádesz ép a heverőn feküdt a vacsora után s mellette ült kézimunkával a felesége. Fillidászt bebocsátották; vele együtt jött a három összeesküvő és a következő pillanatban megtámadta Leontiádeszt. A hatalmas erejű férfiú kétségbeesetten védekezett, de hasztalan, mert csakhamar holtan bukott le a padlóra.

A hirtelen özvegygé lett asszonyt fenyegetések kényszerítették hallgatásra és amikor távoztak, megparancsolták neki, hogy zárja be az ajtót és senkit hajnalig be ne bocsásson, különben megölnék a házában mindenkit.

Leontiádesz házából a börtönörhöz mentek, ahol Fillidász azt mondta a porkolábnak, hogy foglyot hozott és azt azonnal vesse a börtönbe.

Mikor a porkoláb kinyitotta az állami börtön ajtaját, őt azonnal leütötték, a foglyokat kiszabadították és a piacra siettek velük, ahol a diadalszarnok falán lógó fegyvereket leszedték és azokkal fegyverkezetten bejárták a polgárságot és fegyverbe szólították.

A határon várakozott két athéni hadvezér, azokat azonnal értesítették, amire mindkettő azonnal a városba sietett. Azalatt Thébába a lakosság fegyverkezett, de csak hajnalban mert bátran megjelenni, mikor már meggyőződött arról, hogy az éjszakai hírek igazak.

A Kadmeiában a spártaiak nem tudták, mi történt lent a városban az éjjel, de azért mégis segítséget kértek Pláteából és Teszpaiból.

A thébai lovasság azonban észrevette a Pláteából közeledőket, tehát eléjük vágtatott és visszaűzte őket. Mihelyt nem kellett attól tartani többé, hogy segítség érkezik a Kadmeaba levő spártaiak számára, azonnal egyesültek a thébaiak az athéni önkéntes csapatokkal, az Athénból megérkezett thebai menekültekkel és körülvették a várat.

A városban reggel az utcákon volt minden ember és a thébaiaknak kiváló férfiak Epaminondász beszédet mondott a polgársághoz, elmondta mi történt. Pelopidászt és társait mint Theba szabadítóit mutatta be a népnek s felszólította azt, hogy a teljes szabadság helyreállítására fogjanak össze mindnyájan.

A lelkesedés lázba hozta az egész várost, egy szívvel, egy lélekkel csoportosultak és hangoztatták, vezessék őket a haza szabadítói és ők követik őket.

A várak körül járó thébai ostromlók egyre szaporodnak, a várban az ijedelem lesz az úr és a spártaiak hajlandók feladni a várat, ha tisztességesen vonulhatnak el.

A thébaiak kaptak az ajánlaton, nem sokat törődtek a formával, rájuk csak az volt a fontos, hogy a várat visszaszerezzék, tehát megengedték a spártaiaknak, hogy szabadon, akadálytalanul, fegyveresen, minden hadi jelvényükkel együtt elvonulhassanak.

A spártaiak átadták a várat és hazatértek Spártába, ahol azonban az eforok haraggal fogadták a vezéret és törvényszék elé állították őket.

A sereg élén három vezér állott, de közülök az egyik az ostrom és átadás napján nem volt köztük. Arra csak roppant nagy pénzbüntetést róttak, a másik kettőt azonban halálra ítélték és ki is végeztették. A harmadik, mert nem tudta megfizetni a büntetést, elhagyta Spártát és nem tért vissza többé.

A thébai eseményekkel egyszerre az ügyek vezetése Thébának két kiváló derék, önzetlen férfianak kezébe került. Az egyik Epaminondász volt a másik Pelopidász.

Pelopidász előkelő thébei családból származott. Kitűnő nevelésben részesült; még ifjú volt, amikor már nagy vagyon ura lett, amelyből bőkezűen segélyezte az arra érdemes szűkölközőket.

Élvezték azonban a derék ifjú bőkezűségét a barátai is, kivétel csak az egyetlen Epaminondász volt, aki semmi áron nem akart részt venni Pelopidász gazdagságában.

Pelopidász, mikor látta, hogy Epaminondász sehogy sem akar az ő gazdagságának osztályosa lenni, tehát ő osztotta meg Epaminondász szegénységét. Ezentúl egyszerű ruhában járt, mint Epaminondász, mértékletesen élt, nem tartózkodott semmi fáradságtól és szerette a kemény tábori életet.

Epaminondász szegény sorsát bölcs gondolkozással és nőtleniséggel könnyítette, Pelopidász azonban előkelő házasságot kötött, voltak gyermekei, de azért vagyona gyarapításával semmit sem törődött, minden szabad idejét a hazájának szentelte.

Barátai emiatt szóltak neki és azt mondták, hogy ne vesse meg a pénzszerzést, mert a pénz szükséges dolog.

— Igen, szükséges ennek itt — szólt és rámutatott ép arra menő sánta és vak nyomorékra.

Epaminondász és Pelopidász egyformán tehetséges férfi volt, csak hogy amíg Pelopidász jobban szerette szabad idejét testgyakorlattal kitölteni, addig Epaminondász az alatt inkább a tudományokkal foglalkozott.

A két férfiú barátságának legnagyobb ékessége az volt, hogy soha az irigykedés, féltékenység nem zavarta meg frigyüket.

A két barát között a szeretet és ragaszkodás a csatatéren támadt, Mantinea mellett vívott csatában, amikor még a lakedemonok táborában küzdtek egymás mellett.

Mikor az ő szárnyukat az ellenség viaszszorította, sokan futásnak eredtek, ők azonban helyt állották, egymásnak támasztották paizsukat és úgy védekeztek az ellenség ellen.

Pelopidász hét sebet kapott és a nagy vérvesztéstől összeesett, maga Epaminondász is azt hitte, hogy meghalt, de holttestét nem akarta otthagyni és küzdött érte. Végre őt is lándzsa dőfés találta mellén, már-már azt hitte minden elveszett, amikor Agezipolisz, spártai király, a hadsereg másik szárnyáról segítségére érkezett és megmentette a két hősiest bajtársat.

Epaminondász bár szegény szülőktől, de előkelő családból származott, gondos nevelésben részesítették, a görög művészetek és tudomány minden ágában kiképezték.

Bármily szegény volt is Epaminondász, a szerencsétlenül jártak, a sorssújtottak mindig hozzá fordultak segítségért és mindig tudott a szerencsétlenül jártakon segíteni.

Epaminondász meggyőződött arról, mennyi kárt szenvedett a panaszkodó, mennyivel és mivel lehetne rajta segíteni, azután lajstromot készített a barátairól és az illetőnek vagyonságához mérten, kivetette reá a hozzájárulás összegét. Megmondta barátainak kiról van szó, elmondta, hogy az rászorult a segítségre és a barátai ellenkezés nélkül eleget tettek a rájuk kivetett hozzájárulásnak és átadták a pénzt Epaminondásznak, aki azután a szerencsétlennek adta a lajstrommal együtt, mert meghagyta a felsegítettnek, hogy mindegyikhez menjen el és mondjon köszönetét.

Epaminondász, aki mások jó sorsáért sokat buzgólkodott, maga sokszor nagy szükségben volt, pedig sok alkalom kínálkozott, hogy pénzt szerezzen, de az ő megvesztegethetetlen jelleme mindég visszautasított minden ajánlatot.

Egyik tesszáliai fejedelem nagy jutalmat ígért Epaminondásznak, ha közben jár, hogy Théba segítséget nyújtson neki.

A megvesztegethetetlen férfiú visszautasította az ajánlatot, pedig oly nagy szükségben volt, hogy amikor röviddel azután háborúba készült, hadi felszerelésére kénytelen volt 50 drakmát* kölcsön kérni.

Beszéltek róla, hogy egyszer egész napra kimentette magát barátainak társaságából, hiába kérték, azt mondta semmiesetre sem mehet elhőzzájuk.

Akivel a legbizalmasabb viszonyban volt, megkérdezte tőle, miért nem jöhet el; annak megmondta: hogy a köpenyegét mosatja ki — csak egy köpenyege volt.

Epaminondász becsületességéről, mintául mutatható önzetlenségéről, hozzáférhetetlenségéről sok érdekes történetet, sok adomát beszéltek a régi írók. Ilyen volt a kizikoszi Diomédon esete.

Diomédon próbára akarta tenni Epaminondász önzetlenségét, megvesztegethetetlenségét, mert őt ép azzal bízta meg Artaxerxesz perzsa király, hogy vesztegesse meg Epaminondászt

Diomédon sok pénzzel érkezett Thébába és előbb Epaminondász egyik meghitt fiatal emberét, Mikitoszt vesztegette meg és üzenetet küldött általa Epaminondásznak.

Az ifjú elmondta, hogy a kizikoszi Diomédon óhajt vele beszélni, a perzsa király üzenetét hozza és roppant sok pénzt hozott magával. Engem rá vett, hogy fogadjak el tőle öt talentumot.

Epaminondász fogadta Diomédont és Mikithosz előtt mindjárt így kezdte szavait: „Pénzről köztünk semmiféle szó sem lehet. Ha a perzsa király olyasmit kíván, ami a thébaiaknak kedvező, akkor hajlandó vagyok kívánságát ingyen is teljesíteni, de ha az Thébára káros, akkor nincs annyi ezüstje, aranya a mennyiért kívánságát teljesíteném. Hazámat a világ minden kincséért sem adom el. Hogy engem megakartál vesztegetni, Diomédon, azt nem veszem neked zokon, hisz nem ismertél, tehát némileg meg is bocsátom, de fölszólítalak, hogy rögtön távozz Thébából, nehogy tőlem másokhoz fordulj és azoknál próbálkozz. Ami pedig téged illet, Mikitosz, add vissza Diomédonnak a pénzét itt nyomban, különben átadlak a hatóságoknak “

Diomédon ekkor csak azt kérte Epaminondásztól, hogy gondoskodjék biztonságáról és hogy magával hozott kincsét ismét elszállíthassa.

Epaminondász azt válaszolta, hogy teljesíti a kérést, de nem azért, mert Diomédon azt megérdemli, de nehogy elrabolják tőle kincseit és valaki reá, Epaminondászra ne hárítsa a dolgot és azt mondhassa, amikor kínáltak nem fogadta el, de aztán erőszakkal elvetette.

Azonnal intézkedett, hogy Diomédon mellé erős őrizetet adjanak és az kísérje el Athénig, ahova Diomédon menni akart.

* 40 korona.

Epaminondász kitűnő szónok volt és hatalmas beszédeivel sokszor egész gyülekezetnek más lett a véleménye mint amilyen addig volt.

Az ő szónoklatának ereje főképp a teljes őszinteségben, igazságban és nyílt kimondásban rejlett, amihez azonban még lelkesedés, meggyőződés és szónoki tehetség is járult.

Beszélték róla, hogy egyszer egyik jóbarátja közbenjárt egyik thebai polgár érdekében, a ki kicsapongás és pazarlás miatt a börtönbe került.

A szószóló kérte Epaminondászt, hogy bocsáttassa a rabot szabadon. Epaminondász megtagadta a kérést és nem lehetett reá bírni, hogy megváltoztassa elhatározását.

Nem sokára ezután valami kétes erkölcsű nő jelent meg Epaminondász előtt és szintén annak a rabnak a szabadon bocsáttatását kérte, amire Epaminondász a kicsapongó polgárt rögtön szabadon bocsátalta.

Epaminondász barátja erre szemrehányást tett neki, hogy annak a nőszemélynek azonnal teljesítette a kérést, neki pedig megtagadta.

— Igen, neked megtagadtam — felelte Epaminondász — mert nem illik, hogy olyan férfi, mint te, afféle embernek legyen a pártfogója, szószólója.

Történt, hogy egyik ütközetben a fegyverhordója váltságdíj fejében szabadon bocsátott egy hadi foglyot.

Mikor ezt Epaminondász megtudta, azonnal elvette a fegyverhordozótól a paizsát s azt mondta neki, hogy mióta a pénz a fiú kezét beszennyezte, többé nem alkalmas arra, hogy a haza veszedelmeiben őt keresse.

Epaminondász mintául álló becsületességét, derék, egyenes jellemét, megtántoríthatatlanságát egész görög földön ismerték, de hirtelen még annak határain túl is eljutott.

Az ilyen erényekkel megáldott férfiú mindenben alkalmas volt arra, hogy hazáját nagygyá tegye és valóban Théba fénykorát az ő idejében élte, az ő idejében Görögország egyik első állama lett és azzá ép Epaminondász és Pelopidász emelték.

„A görög történetnek* kevés korszaka állt be oly egyszerre, mint Théba felszabadításáé. Hisz a várost magát meglepte az, ami az éjszaka történt: hát még a távolabbi városokat. Az első hatás majd mindenütt ugyanaz volt; az egész nép örült a gyors és merész tettnek, melynek régóta nem látták mását. A hajdankor tetteire emlékeztett, a hősökre, akik a szülőházakba törtek, hogy megszabadítsák. Sőt magában Spártában se tudtak némi elismerést s részvétet megtagadni, noha az uralkodó párt szellemében a szabadság hőseit lázadóknak kellett tekinteniök.

Eredményekre gazdag esemény az volt az, mert az a hatalom, mely súlyos átokképp nehezedett egész Görögországra, de amely egyszersmind

* Innen az idéző jellel bezárt kikezdésig Curtius V. Szilassi M. ford. után.

megtámadhatatlanabbnak tetszett, mint bármikor egyszerre megrendült; oly megalázás érte, hogy ebben minden görögnek a gőgös elbizakodottság igazságos büntetését kellett látnia s az az állam, mely ezt a megalázást véghez vitte, ezáltal alárendelt helyzetéből kilépett.

Mindenki feszülten leste a dolgok mire dőltét, aminek csakhamar be is kellett következnie.

A kezdet fényesen sikerült a thébaiaknak, de az csak a sokkal nagyobb feladat kezdete volt; mert a thébai hatalom tartós uralkodásának mindenütt nehézségek álltak útjában.

Théba nem volt más, mint egyes szárazföldi város; Beotián való uralmát, melyért szívós kitartással küzdött mindenkor, tönkre tette az antalkidászi béke; Plátea újra fölépült, Orkoménosz önállóvá lett s a szomszédvárosok mind féltékenyen örködtek függetlenségük fölött. Ennél fogva a küllelenséggel szemben a városok egyesítésének nehéz munkáját elől kellett kezdeni, mert nem Théba, hanem csak egész Beotia volt képes arra, hogy sikerre való kilátással síkra szálljon a túlhatalmas ellenséggel. Tehát nyomban megújították a beotiai városok régi frigyét, még pedig egészen más szempontok szerint mint annak előtte, mert a néppárt a szilárd egyesülés szükségét nagyon is érezte. Azért is az egész országban azon igyekeztek, hogy az egyes városoknak egymás és Théba iránt való öröklött idegenkedését legyőzzék; mindenféle felszólították honfitársaikat, hogy a közös cél kedvéért külön érdekeiket feledjék; mindnyájának ugyanazon előnyöket ajánlották, melyeket Théba számára vívtak vala ki, Spártától és spártai érzelmű előkelőktől való függetlenséget, törvény előtt egyenlőséget, egyenlő választó és szavazó jogot. De Thébán kívül is meg volt a szabadságra törekvés; Théba hősiességével új állásra vergődött az országban és már az első hadi veszedelmek idején is az ország különböző vidékeiről önkéntes bajtársak gyűltek össze és remélni lehetett, hogy Théba újjászületése maga után fogja vonni az egész tartománynak új létre kelését, azt akarták, hogy Théba ne csupán első és vezérvárosa legyen a tartománynak, hanem hogy az egész tartomány egyetlen egészszé olvadjon össze. Théba által képviseltessék, éppen mint Attika Athén által, amiért is a város polgárai nyilvános ügyekben nem is a thébaieknek nevezték már magukat, hanem thébai böotiaiaknak.

De hogy ezt a célt el lehessen érni, ahhoz a szerencsés fellendülés, mely lelkesedéssel töltötte be a sziveket, a jobb irányokat juttatta uralomra s mindennemű viszálykodást visszafojtott, huzamos időre nem volt elégséges.

Rendkívül nagyok voltak azok a belső nehézségek, melyekkel a nép új vezetőinek küzdeniük kellett, mert ők a nép erkölcsi és szellemi emelkedését múlhatatlan feltételnek tartották, ha Beotia méltó állást kíván elfoglalni a görög államok között. De mivel lehetetlen volt a lakosság nagy tömegét, amely oly sokáig elhagyatott állapotban tengett s haszonleső ne-

mesi kormány alatt az állami ügyekben semmi részt sem vehetett, egyszerre az igazi szellemmel tölteni be, azok a férfiak, akik hazájuk újjászületésének művét megalapították, azon voltak, hogy eleinte kisebb körökben terjeszszék el s honosítsák meg a polgári erényeket, melyek nélkül tartós emelkedés lehetetlen volt; ennél fogva egy szemenszedett csapatot alkottak, hogy az a többiek mintája, az új Beotia törzsnépe legyen.

Epaminondász és Gorgidász titokban ifjabból álló társaságot gyűjtöttek vala maguk köré, s velük a szabadtás napján a községek elé léptek, úgy öket tekintették a thébai szent csapat megalkotóinak.

Nem volt nemesi kiváltság többé, hogy a kiváló „szent“ harczy csapatba tartozzék valaki, hanem az ország legnemesebb érzésű ifjai, akik már a zsarnokok nyomása alatt előkészültek a szabadságharczhoz, voltak a választottak és airta voltak hivatva, hogy vitézségben s hadi figyelemben követésre sarkallják a többit; öket a barátság köteléke s egy érzület csatolta együvé a haza dicső céljaiért való küzdelemre.

De azért mégis vajmi csekély biztosítékot nyújthatott ez a kised csapat a bekövetkezendő harczban. Mert habár magában Spártában is volt egy párt, amely Foibidász erőszakos csínyét komolyan rosszállóba s némi örömmel látta annak balkövetkezményeit, arra még se lehetett számítani, hogy a spártai kormány engedjen.

Thébaiak nem voltak készülve hábotura, mert ha az athéniek Kádmea bevételekor hathatósan támogatták is öket, az nem az állam részéről történt. Spártának pedig az összes hadiereje rendelkezésre állt Théba ellen, s a serege gyakorlottabb s rendezettebb volt, mint valaha, míg Théba azonfölül, hogy önálló hadviselésre szokatlan volt, a maga saját tartománya fölül se volt biztos, vagy vele nyílt ellenségeskedésben is állott.

A Thébába vivő utak mindenfölül nyitva voltak, a pártok védetlenek s az ellenségnek Plátéában, Theszpiában s Orkomenoszbán hadi állomásai voltak a beotiai tartomány közepett. Kedvezőtlenebb helyzetben tehát aligha kezdett valamely állam Spártával háborút. Thébanak nem volt egyebe, mint nagy vezéreinek szelleme, akik a lakosság egy részébe bátorságot s hazafias lelkesedést tudtak csepegtetni; de azok az előkészületek, melyeket tettek, még sem voltak befejezve és Epaminondász sem gondolt arra, hogy Théba daczos önézettel álljon szembe a spártaiakkal.

Epaminondász elve szerint iszonyodott a hellének közt minden vérontástól s azt csak abban az esetben tudta helybenhagyni, ha a szabadság legszentebb javait kellett erőszak ellen védelmezni. Ennél fogva nagyon hihető, hogy az ő közreműködése mellett követség ment Spártába, mely békeajánlatokat vitt, melyekben a spártaiaknak bizonyos felhatalmazó jogokat engedtek s a régibb egyességek teljesítését is megígérték.

Azonban az alkudozásoknak nem volt eredményük. Spártában elítélték azokat a hadvezéreket, akik Kadmeát feladták volt, anélkül, hogy bevárták

volna a felmentő sereget s el voltak tökéelve, hogy Thébát megfenyítik. Erőszakon nyugodott Spárta hatalmi állása; ennek össze kellett roskadni, mihelyt lakedémóni őrsegek elűzését megtorlatlanul hagyták, vagy mi több, jogszerű néptámadásnak ismertek el. A város tekintélye forgott kockán, nem volt szabad arra várni, hogy az új ellenség, mely Kádmosz sárkányvetése gyanánt egyszerre termett a földből, erőt vegyen s Beotiát egyesítse.

Spártában Ageziláosz politikája uralkodott s a városon belül és kívül kiki csak abban volt, hogy ő vállalja magára a Théba elleni hadjáratot. Ő azonban nem fogadta el, arra hivatkozott, hogy a király csak úgy, mint akármely más polgár, ha negyven évnél tovább tett katonai szolgálatot, föl van mentve az országon kívüli hadiszolgálattól. De nem ez volt az igazi ok, hanem az, hogy Ageziláosz talán Foibidászsal való egyetértése folytán, széles körökben nagyon gyűlöletessé lett. Voltak azonban Spártában thébai menekültek, akik az őrséggel megmentették magukat, azok meggyőzték az éforokat, hogy Ageziláosznak a föllépte Beotiában csak még hevesebb ellenszegülést támasztana, mert tőle csak a legirtózatosabb hadviselés módot, helyrehozhatatlan pusztítást, ember-vásárt, kivégzéseket s kényuralmak behozatalát szokták várni.

Az éforok engedtek; Ageszilaosz bosszusan visszavonult s többé mit sem törődött az egész dologgal.

Ageszilaosz helyett az ifjú Kleombrotosz vállalta el a hadviselést, testvére és utódja volt a nemes Agezipolisznak és ő is mint a szövetségesek iránt barátságos, hellén érzületű férfiú, a Théba ajánlotta békét bizonnal szíves örömezt elfogadta volna. Engedelmeskedett az éforoknak és 378 januárijában Beotiába ment, seregével Théba közelébe nyomult elő, ott táborba szállt s ott vesztegelt 16 napig. Azután minden kártétel nélkül ismét hazatakarodott. Az egész hadjárat nem volt csak puszta tüntetés, úgy hogy a peloponnézusi csapatok midőn hazatértek, az se tudták mért kellett elmenniök.

Ageszilaosz és egész pártja ezen természetesen szörnyen felháborodott, a támadásra a legjobb alkalom elvult szalasztva; az egész eljárásban nem lehetett egyebet látni, mint a zendülők pártolását, de a hadipárt még se volt elég erős Kleombrotosz megbuktatására; szintoly kevéssé bírt a békepárt is fölülkerekedni.

Egyébiránt a rövid téli hadjárat nem maradt fontos következmények nélkül. Kleombrotosz a csapatai tetemes részét visszahagyta Beotiában, még pedig Theszpiában, mely három órányira fekvén a fővárostól, kiváltképen alkalmas volt arra, hogy fenyegető hadi állomásul szolgáljon, A főparancsnokságot Szfodriásznak adta át, aki még pénzt is kapott, hogy új hadakat fogadjon.

Így a thébaiak az ártatlan hadjárat mellett is nagyon gonosz helyzetbe

kerültek. Városuk kapui előtt, peloponnézusi sereg volt, mely az országnak velők ellenséges lábon álló városaiból szemlátomást gyarapodott s egy-szersmind az athéniek félemlítésére is szolgált, akik részökről mindent elkövettek, hogy a spártaiaknak eleget tegyenek; átlátták, hogy mióta az Isztmosz-szorosok ismét a spártaiak kezébe kerültek, nagyot változott az ő helyzetök is; mert az Isztmosztól északra annyi volt Középgörög-országba a kijáró, hogy egy-egy elállása a dolog velőjében egészen hiába-való lett volna.

Ily körülmények közt nem csoda, ha a thébeiek csellel igyekeztek magokon segíteni, hogy elérjék azt, ami most kiváltkép érdekökbe nállott, t. i. szakadást Athén és Spárta közt, továbbá a thébei párt győzelmét Athénban. Sfodriszt, a theszpiai harmoszeszt, szenvedélyes természetű embernek ismerték; számítani lehetett rá, hogy amolyan Foibidász-féle erőszakos csíny elkövetéstől, alkalom adtával nem fog visszariadni.

Pelopoidász és Melon indítványára — így beszélük — beotiai emberrel, aki Spárta igazi hívének mutatta be magát a harmoszeszt előtt, neki nagy titokban tudtára adatták, hogy Pireusz még most sincs egészen fallal körülvéve. Könnyű volna tehát Theszpiából, az eleusziszi síkon s az attikai partvidéken keresztül, berontani a kikötővárosba, még mielőtt a felsővárosba megsejdenének. Szfodriász belement a kelepcebébe.

Nincs mit csodálkoznunk rajta, hogy egy becsvágyó spártait megszedített az a gondolat: hátha hatalmába kerítheti az éjszakai menettel az attikai kikötővárat, hajógyárt s a hajóhadat s szülővárosának oly szolgálatot tehet, amely minden előbbi ilyes vállalatot tökéletes befejezésre juttatna. A sikerült támadásnak utólagos helybenhagyásáról Szfodriász nem kételkedett, hisz Spártában tudták, hogy milyen a hangulat Athénben, csak Spártának első balsikerére vár, hogy újonnan támadjon; veszedelmes harczok egész sorának elejét kerülné egy merész csíny s az erre való lehetőség tán még csak egy pár napig tart.

Szfodriász rehat haladéktalanul hozzáfogott a munkához, de a kivitelben tétovázónak és hozzá nem értőnek mutatta magát. A fáklyák, melyek az eleusziszi szenthelyek körül lobogtak, megdöbentették, mert az athéniek tűzjeleinek tartotta. Aztán az ut hosszával sem volt előre tisztában; virradatra még csak az eleusziszi s athéni határon volt; az éjjeli meglépés terve megvolt hiúsulva. Vissza kellett fordulnia. Még ekkor is különös fonáksággal cselekedett; ahelyett, hogy szép csendben vonulna el, több falut földult s úgy takarodott haza a Kithaeron hegyén át, mialatt Athén polgárai talpon termettek, hogy a gyalázatos békeszegésért boszut álljanak.

A büntett annál nagyobb volt, mert ekkor még Athénben időztek azok a spártai követek, akik a semlegességnek a thébei felkeléskor történt megsértéséért elégtételt kértek és kaptak.

Az egyetlenegy, ami az athénieket lecsillapíthatta, Szodriásznak rögtöni

megbüntetése volt. Az éforuszok letették s törvényszék elé idézték, a vének tanácsa elé. Senki se kételkedett benne, hogy halálra ne ítéltessék, minthogy olyast, ami Phoibidászt megmentette, az ő javára felhozni semmit se lehetett. Ő maga nem mert törvényszék elé állani. Mindamellett fölmentetett, még pedig azt beszéltek, hogy a Szfodriász és Ageszilaosz fiai közt fennállott gyengéd barátsági viszonynak volt benne része. A király lépett fel váratlanul a vádolt védelmére, azt az okot hozván elő, hogy Spárta nem lehet el ily férfiak nélkül.

Szfodriásznak felmentése az ő, magában véve felette jelentéktelen hadjáratát messzeható eseménynyé tette. Mert Spártában hanyatlott Ageszilaosz tekintélye, mivel őt tették felelőssé az igazságtalan ítéletért, mely sértette a jobb polgárok érzését.“*

„Athénben a lakedémoni követeket csak annak biztosítása mellett bocsátották el, hogy Szfodriász tettéért halálra fogják Ítélni. Fölmentésével Spárta magára vette Szfodriász bűnét s az ígért elégtétel elmaradt. Ezáltal minden megváltozott.

„Az athéniak, akik csak nemrég oly szelíd engedékenységet mutattak s ezzel a spártaiaknak nagyban megkönnyítették a thébiai meghódítását, most rögtön s elszántan szakítottak Spártával.

„A thébai párt, melyet még minapában testi s pénzbeli büntetésekké zaklattak, közakarattal kezébe vette a kormány rudját. Eleven harci buzgóság támadt, a Pireusz körül kerítését befejezték s a tengeri erő újjáteremtésének tervét komoly munkába vették, felhívásokat bocsátottak a többi államokhoz, hogy a spártai önkény ellen közös harczra egyesüljenek, mindekenélőtt pedig véd- és dacszövetséget kötöttek Thébával

Közép Görögország két fővárosa egyesült egymással, hogy Spártának minden beavatkozását visszautasítsák.

Théba a frigy következtében emelkedett, mert határait védve látta és minden döntő küzdelem esetében kellő támogatásra számíthatott.

„A thébiaiak nem gondoltak arra, hogy nyílt szárazföldi ütközetekben kockáztassák a szerencséjüket, hanem egyelőre mindent hathatós védelemre rendeztek el. Városuk határát nagy elsánczolt táborrá változtatták. Minden tágasabb bejárót felárkoltak s elczölöpöztek; a szomszédos helyek, tavak és folyók megkönnyítették a munkát. A csapatok szakadatlanul gyakorolták magukat s kiváltképp a lovasság gyors mozdulataiban bíztak.

Káabriász, aki már Kleombrotosz előtt elzárta a Beotiába vivő utat, volt az attikai segédseregek vezére, oly férfiú, akiben teljesen megbíznak.

„Ezúttal maga Ageziláosz jött, még pedig 18,000 gyalogosra és 1500 lovasra menő erővel. A thébiaiak védő munkálatai azonban igen megleptek; túlnyomó hatalmának nem tudta hasznát venni. Mint valami ragadozó

* Az idézőjellel kezdett bekezdések Curtius V.

állat a jól őrzött tanya falait, úgy járta ő körül a sánczokat; mindenütt, ahol be akart hatolni, csatára kész legénység állt vele szemben.

„Végre sikerült neki behatolni, de a város területének feldulásánál egyébre nem mehetett; az ellenség a táborban maradt, sőt szerencsésen választott állásaiban oly bátran ellentállott Ageziláosz támadásainak, hogy ez felhagyott a harczzal s visszahívta a már már rohanó csapatokat. Ez kész vereség volt. Ageziláoszt az ellenség higgadt bátorsága lefegyverezte, nem tehetett semmit, tehát Foibiádeszt ott hagyta katonai helytartónak és ő maga hazavonult Teszpiába.

A következő esztendőben Kleombrotosz vonult Thébe ellen, de még a Kithairon-on sem jutott túl, mert az ellenség minden szorost megszállott. Kleombrotosz megütközött ugyan, de vereséget szenvedett és visszavonult.“

Athén ezalatt, hogy hatalmát növelje új tengeri szövetséget hozott létre.

Az új szövetség hasonlított ugyan ahhoz, melyet 100 év előtt Arisztidesz kötött, azonban lényegében mégis sokban különbözött attól. Abban a szövetségben Athén parancsoló állam volt, az újban csak szövetségi főváros, a hol a szövetség ügyeit tárgyalták, vezették.

Körülbelül hetven város csatlakozott a szövetséghez; köztük a legtekintélyesebbek, mint Bizancz, Euboea szigete, Rodosz, Kiósz, Leszbósz, Théba is belépett a szövetségbe, amely többé nem fizetett adót, hanem évi járulékot.

Mikor Spárta Théba ellen egymásután balsikerrel küzdött, más oldalon akart rájuk csapást mérni, a szövetségesüket Athént akarta megtámadni a tenger felől, de vállalkozása balul sikerült, mert az athéniek egyik legkitűnőbb vezére Katriász, Naxosz mellett 876-ban megverte a spártai hajóhadat.

Ezt a vereséget azután egymásután követték a spártaiak balsikerei, ami ugyanakkor Théba és Athén emelkedését is előidézte; ez a két állam egyre gyarapodott hatalomban, úgy hogy még maga Athén is féltékenyen tekintett az egyre hatalmasodó Thébára és készséges békét kötött Spártával, amikor az arra hajlandó volt.

A szövetség szabályainak értelmében a szövetség egyik tagja is békét köthetett a közös ellenséggel, de az a béke csak az illető félre és nem az egész szövetségre vonatkozott.

Ez a béke azonban nem volt tartós, a spártaiak és athéniek érdekei a jón tengerben összeütköztek; aminek ismét ellenségeskedés lett a következménye.

Spárta hatalma azonban akkor már annyira megrendült, hogy szüksége volt a békére és Spártában nagy békekonferenciára gyűltek az államok képviselői.

A görög államokon kívül még Makedonia és Perzsia is elküldte képviselőjét.

A perzsáknak ekkor már az volt az érdekek, hogy a görögök ellenségeskedése véget érjen és két nagy görög állam álljon egymással szemben. Spárta részéről Agezilaosz vezette az alkudozásokat, Athént több kiváló férfiú képviselte, míg Théba érdekeinek védelmezője Epaminondász volt.

A békekongresszus eredménye valójában nem sok volt, mert az csak az atalkidaszi béke újíttott alakja volt, azzal a különbséggel, hogy nem bízták meg Spártát, mint akkor, a béke végrehajtása felett való örködéssel. Minden város vagy állam tetszés szerint mehet valamely sértett állam védelmezésére.

A békeszerződést az első napon* Szkiroforion 14-én Perzsia, Athén, Théba írták alá másnap Athén szövetségesei.

Ekkor különös dolog történt, egy-két böotiai város képviselője jelentkezett, hogy az alkotmányt aláírja és azzal függetlenségét nyilatkoztassa ki.

Ezt valami titkos, ravasz fondorkodás eszközölte, ezzel akarta valamelyik hatalom, talán Spárta, de lehet, hogy Athén majd később azt bizonyítani, hogy a böotiai városok függetlenek Thébától, s annak nincsen felettük fennhatósága.

Epaminondász azonnal észrevette, miben sántikálnak Thébe ellenségei és követelte, hogy az aláírás alá azt írják a böotiaiak nevében, mert ő nem Thébenek a tisztviselője, hanem böotiának. Epaminondász erélyesen követelte, hogy „thébeiek“ helyett a „böotiaiak“ szót iktassák.

Ennél a pontnál aztán kitűnt, hogy milyen ellentétek lappanganak a szerződők között, akik ezekben a kérdésekben nem akarnak engedni semmit.

Agezilaosz végre döntő kérdést akart intézni Epaminondászhoz és megkérdezte, elakarja-e ismerni a böotiai városok önállóságát.

— Abban az esetben — felelte Epaminondász — ha ti a magatok vidéki városait szabadoknak és önállóknak ismeritek el.

Agezilaosz a gyűlés elnöke dühösen szökött fel helyéből és azt mondta, ha a thébeiek nem akarják úgy aláírni az okmányt, ahogy abban megállapodtak, akkor kitörölhetik a nevüket.

Epaminondász pillanatig sem habozott és kitörülte a nevét, a thébeiek tehát nem járultak hozzá a béke megkötéséhez.

Békét kötött egész Görögország, csak Thébe állott külön. Ennek a következménye csakhamar az volt, hogy Kleombrotosz spártai király, aki haderejével Fokisznál állott, megindította seregét a thebeiek ellen.

A thébei sereget Epaminondász vezette.

A két ellenséges sereg L e u k t r á-nál találkozott alig három héttel a spártai kongresszus után.

Epaminondász jól tudta, hogy a spártaiak a hadviselésben is még

* június 16.

mindig a régi módszert követik, tehát, ha új csatározást fog alkalmazni ellenük, az már magában is előnye lesz.

Az ellenfelek hadereje nem volt egyenlő és a thébai vezérek aggodalommal néztek a csuda elé, inkább kerülni szerették volna, mint elfogadni, de Epaminondász nem ismert félelmet és bátorságot, bizalmat öntött tisztjeibe. Mellette volt a heves, lelkesülni tudó Pelopidász, az is tüzelte a tiszteket, végül mind lelkesen, vágytól égve készültek a döntőnek ígérkező csatára.

Amíg Epaminondásznak sikerült az egész sereget harczra tüzelni, a vak bizodalját a tisztekbe oltani, addig az ellenség seregében maga a vezér, a spártai király, Kleombrotész nem bízott a maga győzelmében és nem volt csatára ösztökélő kedve, de a környezete sarkalta. A sereg óhajtotta a csatát.

Azt mondták Kleombrotésznek, hogy most módja van bebizonyítani, hogy nem csak húzódozva harczol a thebiaiak ellen, de ha itt nem vívna ásatát, akkor bizonyosan árulónak tartanák.

A király elhatározta, hogy nyilatkozik.

A csata a két sereg felvonulásával kezdődött, amelynek elején Epaminondász visszaszorttolta a spártaiak lovasságát, a gyalogság ellen pedig alkalmas pillanatban teljes erővel megkezdte a támadást.

A thébiaiak hősién harczoltak és Epaminondász buzdításai mellett keresztül törtek a spártaiakon, megbontották azoknak a sorát. Epaminondász serege fő erejét ép a spártaiakra vetette, inig azoknak szövetségeseit csak feltartotta. Egyik thebai csapat Kleombrotészre tört. A spártai király körül elkeseredett harcz támadt, míg ő maga is megsebesült. A körülötte folyó küzdelem végét azonban már nem érte meg, meghalt s vele együtt négyszáz spártai maradt a csatatéren.

A csata elveszett.

A spártaiaknak be kellett vallaniuk vereségüket, hírnököket küldtek a thébai vezérhez, hogy fegyverszünetet kérjenek tőle a halottak eltakarításához.

Epaminondász megadta a fegyvernyugvást, de kikötötte, hogy a spártaiak szövetségesei is, a spártaiak is külön szedjék össze halottaikat.

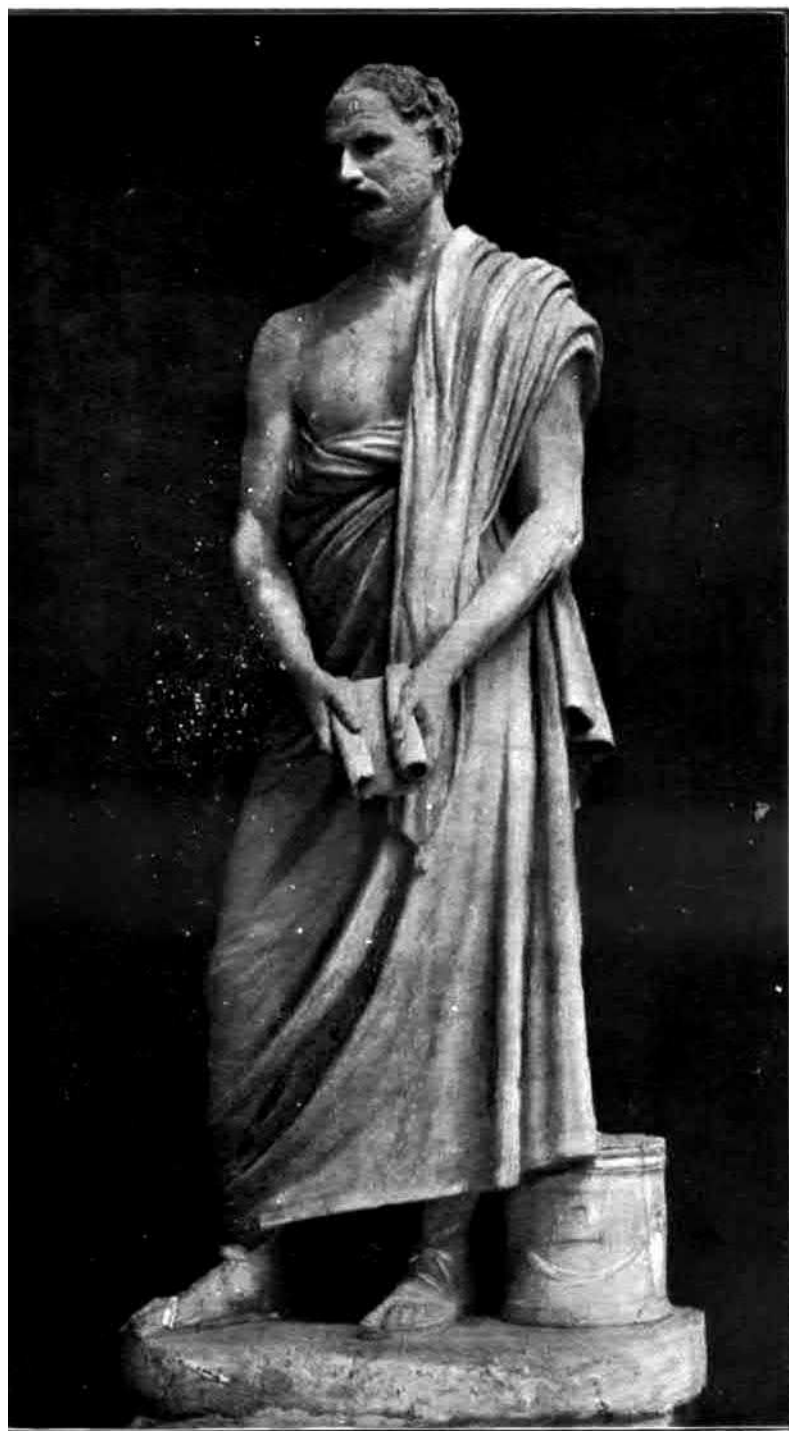
A szövetségesek azonban csak alig találtak egy-egy halottat, mert a többi mind spártai volt.

Epaminondász ezzel azt akarta mutatni, hogy a csata éppen a spártaiaknak szólt, hogy azok bűnhődtek, akik a csatát kezdték, akiknek gőgös ellenséges viselkedése felidézte a háborút, azok szenvedték a veszteséget.

A thébiaiak megtartották az ellenséges vezérek paizsát, hogy Thébában győzedelmi jelül felagathassák, — ott a csatában pedig? pedig győzedelmi emléket állítottak fel.

Epaminondásznak ez volt az első diadala, és azzal megszerezte Thébának a görög államok között az első helyet.

A leuktrai győzelem nagy forduló pont volt A spártaiakra szomorú nap

Demoszténesz.

volt, mert az pecsételte meg a spártai hatalom megrokkadását. A leuktrai ütközet után Spárta szerencse csillaga egyre alább hanyatlott és hatalma megszűnt.

Spártában nagy ünnepséget tartottak, sok idegen volt épen ott, amikor a leuktrai csata híre megérkezett.

A veszteség lesújtó volt; a város előljárói azonnal felismerték annak jelentőségét, tudták, hogy azon a csatán elvesztették a görög népek közt addig vitt vezérlő szerepet; a veszteség feletti szomorúságot és gyászt azonban az ünnepség tartama alatt el akarták fojtani. Az éforok megparancsolták, hogy a színházban az előadás zavartalanul tartson tovább, a város ünnepi díszítéseit pedig nem volt szabad leszedni.

Mikor az elesettek lajstromát hivatalosan átadták, a rokonok elpalástolták fájdalukat, ünnepi köntösben jelentek meg az utcán és vidáman társalogtak. Így kellett tenniük, mert az éforok így parancsolták.

A spártaiaknál törvény volt, hogy aki a csatában megfutott, aki elmenekült, azt otthon törvény elé állították és kimondták reá az ítéletet, hogy „szökevény“, aki elvesztette minden polgári jogát és egész életében a becsstelenség bélyegét kellett viselnie.

Az elítélendők száma azonban oly nagy számra rúgott, hogy Spárta maga ellen követett volna el bűnt, ha ennyi polgártól fosztja meg magát, amikor az ellenség úgyszólván annyi derék férfiát ölte meg és erejét megtörte.

A kényes ügyben Agezilaoszra bízta az ítéletet. A király érezte, hogy ezt a törvényt nem szabadna végrehajtatnia, még akkor sem, ha Spárta bukásában az ő politikájának nem volna része, így azonban, amikor lelkiismeretét hibás politika bűntudata bántotta, nem engedhette, hogy annyian bűnhődjenek, hogy Spárta annyi polgárt veszítsen.

Sem a törvényt eltörölni, sem azt végrehajtatni nem akarta, tehát azt mondta, hadd aludjanak ezúttal a törvények.

Ezzel a mondással megoldotta a kényes kérdést.

A thébaiaknak a leuktrai győzelem a hatalom felvirradásának napja volt, mert utána Görögországban három hatalmas államot ismernek el: Athént, Spártát és Thébát, majd nemsokára Thébát az első helyen.

Epaminondász diadala Théba fénykorát nyitotta meg, mert a leuktrai csata után nemcsak külső hatalomban, de belső nagyságban, szellemi életben is emelkedett Théba és dicsősége idejében valóban első állam volt a görög népek közt, amely buzgóan ápolta a művészeteket is. Meghívta a görög államok leghíresebb szobrászeit, mint Praxitelészt, Skopászt s másokat és buzgón törekedett a művészet meg a tudományban is az elsők közé kerülni.

Théba a leuktrai csatával tekintélyt szerzett magának, de egyúttal ellenégeket és irigyeket is, akik közé első sorban Athén tartozott.

A thébaiak a győzelem után követeket küldtek Athénbe és hivatalosan

közölték a várossal a győzelmet és felszólították, hogy erősítsék meg azt a barátságot, amely a két város közt az athéni harmincz zsarnok óta kifejlődött.

Az athéniak azonban nem fogadták valami melegen a követeket. Boszszantotta őket Théba emelkedése és kicsinyelték, hogy velük egyenrangú államnak ismerjék el.

A követet a legegyszerűbb külsőségekkel sem tisztelték meg.

Az irigység azonban hasztalan erőlködött, nem vitathatta el, hogy a hatalmas Spártára lesújtó csapást a kis Théba mért és azzal a saját nagyságát megalapította.

Csakhamar Théba lett a görög népek vezérlő állama, tekintélye elhatott egészen Ázsia szívébe, Szuzába és a perzsa nagy király különös megbecsüléssel tisztelte meg a nem rég még jelentéktelen államot, amelyet egyedül az tett nagygyá, hogy volt két kiváló derék férfia, akit teljes bizalommal követett, akit az irigység, az áskálódás nem tudott a nép előtt meggyanúsítani — a nép követte, hajlott szavaira, nagygyá lett általa és megtörte Spárta hatalmát.

Görög sír szobor
gyászoló Penelopénak is
nevezik.)

Az eredeti szobor Rómában a Vatikánban van, az eredeti fej pedig Berlinben